עין יעקב

01

15
4 60
40
2000

ספר

עין יעקב

חלק חמישי

של כל האגדות מתלמוד בבלי וירושלמי, הנמצאות במסכתות

סנהדרין, מכות, שבועות, עב"ז, הוריות.

עם פירוש רש"י בשלמותו והחדושים שנתוספו בו, ככל הנמצא

בספר עין יעקב הגדול.

גם איזה מאמרים, מתוספות, מהרש"א, הרי"ף, ועיון יעקב.

גם ציוני הדפים בש"ס, וציוני הנקראות בתנ"ך, והנוסח של ש"ס:

תוסף על זה פירוש עברי דייטש הנהוג במדינתנו

נעתק ע"י ה"ר יוסף מאיר יעבץ מעתיק המשניות ע"ש

ווארשא.

בדפוס ישראל ברוך ב"ר יוסף ז"ל, הכהן אלאפין נ"י

בשנת תרמ"ו לפ"ק

משולם הורוויטץ

Printed in Poland

1 9 2 9

Drukarnia Sikora i Mylner,
Warszawa, Nowolipki 6.

(דף ב) א **משנה** סנהדרין גדולה היתה של ע"א ושל קטנה של כ"ג ומנין לגדולה שהיא ע"א שנאמר (במדבר י') אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ומשה על גביהם רבי יהודה אומר שבעים ומנין לקטנה שהיא של כ"ג שנאמר (במדבר לה) ושפטו העדה והצילו העדה עדה שופטת ועדה מצלת הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר (שם יד) עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב ומנין להביא עוד שלשה ממשמע שנא' (שמות כג) לא תהיה אחרי רבים לרעות [שומע אני שאהיה עמהם לטובה א"כ למה נאמר אחרי רבים להטות לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה על פי אחד הטייתך לרעה על פי שנים (שם ע"ב) ואין בית דין שקול

עדה שופטת. עשרה מחייבים: עדה מצלת. עשרה מזכים הממעיטין דצריך עשרים שאם יו.לקו יהיו עשרה מחייבים ועשרה מזכים: לעדה הרעה. במרגלים כתיב: לרעות. אם הרוב מחייבים לא תלך אחריהם (לרעות) [להרוג] [ועיין ברש"י בגמ' בהליכות]:

פרק ראשון

א סנהדרין: דער בית דין פון איין און זיבעציג דיינים ווערט גירופען די גרויסע סנהדרין. און דער בית דין פון דריי און צוואנציג דיינים ווערט גירופען די קליינע סנהדרין. פון וואנען ווייסען מיר אז די גרויסע סנהדרין דארפין זיין איין און זיבעציג דיינים. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צו משה דוא זאלסט פערזאמלען זיבעציג מענטשין פון די אלטע יודין. און משה זאל זיין איבער זייא. איז דאך איין און זיבעציג. ווארום דער תנא האלט אז משה איז גיזעסין מיט זייא צו זאמען ווען זייא האבען געמשפט. רבי יהודה זאגט מען דארף נאר זיבעציג דיינים ווארום די זיבעציג דיינים אליין האבען געמשפט אן משה. נאר אז זייא האבען אדין נישט גיוואוסט האבין זייא גיפרעגט ביי משה. און פון וואנען ווייסען מיר אז די קליינע סנהדרין דארפין זיין פון דריי און צוואנציג דיינים: ווארום עס שטייט אין פסוק די עדה זאל משפטין [פאר שולדיגען] און די עדה זאל מציל זיין [גירעכט מאכען]. דארף זיין א עדה [צעהן מענטשין] וואס זאלין פאר שולדיגען. און עס דארף זיין א עדה [צעהן מענטשין] וואס זאלין גירעכט מאכען. איז צוואנציג דיינים. פון וואנען ווייסין מיר אז א עדה איז צעהן מענטשין. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט אויף די מרגלים ביז וויא לאנג וועל איך שווייגין די שלעכטע עדה. אויסער יהושע און כלב. יהושע און כלב האט גאט נית גימיינט אין די עדה. און אן יהושע מיט כלב איז דאך נאר גיוועזן צעהן מרגלים. ווערין דאך צעהן מענטשין גירופען עדה. און פון וואנען ווייסין מיר אז מען דארף נאך דריי דיינים ווייל עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט נית זיין נאך די מערערע צו שלעכטץ. דער פסוק מיינט אויב די דיינים וואס זאגין שלעכטץ זענען מיט איינעם מער וויא די דיינים וואס זאגין גוטס: זאל נית בלייבען וויא די וואס זאגין אויף שלעכטס. פאר שטייען מיר אבער אז די דיינים וואס זאגין גוטס זענין מיט איינעם מער וויא די דיינים וואס זאגין שלעכטס זאל בלייבען אויף גוטס. איז דאך א קשיא אויב אזוי צו וואס זאגט דער פסוק מען זאל גיין נאך די מערערע צו גוטין. מיר ווייסען דאך שוין פון יענעם פסוק אז צו גוטען דארף מען גיין נאך די מערערע. נאר אזוי מיינט מען. נישט וויא דוא גייסט צו גוטין נאך די מערערע: זאלסטו גיין צום שלעכטין נאך די מערערע. צום גוטין גייט מען דורך איינעם. אויב די וואס זאגין גוט זענען מיט איינעם מער וויא די וואס זאגין שלעכט. בלייבט צו גוטין. אבער צו שלעכטין גייט מען נאר דורך צוויא. אויב די וואס זאגין שלעכט זענען מיט צוויי מער וויא די וואס זאגין גוט. בלייבט שלעכט. אבער אז זייא זענין נאר מיט איינעם מער. בלייבט נית שלעכט. מוז דאך שוין זיין צוויי און צוואנציג דיינים. צעהן דיינים וואס זאלין זאגין גוטס. און צוועלף דיינים וואס זאלין זאגין שלעכטס. די וואס זאגין שלעכטס זאלין זיין מיט צוויי מער. און בית דין דארף נית זיין גלייכע פארין.

שקול מוסיפין עליהם עוד אחד הרי כאן כ"ג:

ב א"ר חנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה (דף ג) שנאמר (ויקרא כד) משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו ד"מ לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין:

ג תניא (דף ה) לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט (בראשית מט) ומחוקק מבין רגליו אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים:

בדרישה וחקירה: לבדוק את העדים בחוזה פעם הגונה: שנאמר משפט אחד וכו'. ממונות כנפשות וכיון דכתיב דרישה וחקירה בדיני נפשות דכתיב ודרשת וחקרת הוא הדין דיני ממונות: שלא תנעול דלת. שימנעו מלהלוות שמא יכפור והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת ויפסיד (והכי נמי שמא לא ימצא מומחין לכופו לדין): שרודין את העם. שיש להם כח ורשות מאת מלכי פרס: בני בניו של הלל. נשיא היה כדאמריק בפסחים בהלנו דברים הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם:

תניא

טאמער וועט אמאהל זיין עלף וועלין זאגין גוט אונ עלף וועלין זאגין שלעכט. וועט מען ניט קענגען פסקנען דעם דין. דריבער מעהרט מען אויף זייא נאך איין דיין. איז דריי אונ צוואנציג דיינים. וועט קענען זיין צו גוטען מיט איינעם מער. אונ צו שלעכטן מיט דריי מער:

ב אמר. רבי חנינא האט גזאגט דיא תורה הט גיהייסען סיי אמשפט פון געלט בצאהלין אונ סיי אמשפט פון אמענטשין הרגנן. זאל מען פארשטין דיא עדות מיט דרישה אונ חקירה. ודרישה הייסט למשל ראובן מאנט ביי שמעון ער זאל איהם בצאהלין דיא הונדערט גילדין וואס ער האט ביי איהם גיבארגט. אונ שמעון זאגט ער האט גאר ניט גיבארגט. אונ עדות זאגין זיי האבען גיזעהן וויא שמעון האט יא גיבארגט. דארף מען פארשטין דיא עדות זייא זאלין זאגין וואס פאר אגעלט עס איז גיוועזן. פאפירען. אדער זילבער. אדער קיפער. אויף וועלכען ארט הט ער אים גיגעבין דאס געלט. אונ נאך אזעלכע זאכען. אדער אז דיא עדות זאגין למשל זייא האבען גיזעהן וויא ראובן האט גיהרגת אמענטשין. דארף מען פארשטין דיא עדות זייא זאלין זאגין מיט וואס הט ער אים גיהרגת מיט אשווערד אדער מיט איין אנדער כלי. אויף וועלכין ארט דאט ער אים גיהרגת. אונ נאך אזעלכע זאכען. חקירה הייסט אויף דיא צייט. וועלכע שעה. וועלכער טאג אין וואך. וויא פיל טעג אין חודש. וועלכער חודש. וועלכער יאהר אין שמטה. די וויפילטע שמטה אין יובל. ווארום עס שטייט אין פסוק איין משפט זאל זיין ביי אייך. ביי געלט בצאהלין אונ ביי אמענטשין הרגנן זאל זיין איין משפט ביי ביידע זאל זיין דרישה אונ חקירה אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ודרשת וחקרת. נאר פאר וואס רעדען האט מען גזאגט אז ביי געלט בצאהלין דארף מען ניט קיין דרישה וחקירה. מען זאל ניט פארשליסן דיא טיר פאר דיא מענטשין וואס בארגין געלט. אז דער מלוה וועט זעהן אז ער פאר בארגט געלט אונ דער לוה לייקנט אונ אז ער ברענגט עדות וואס זייא זאגין זייא האבען גיזעהן וויא ער האט גיבארגט די געלט. פרעגט מען דיא עדות אזוי פיל זאכען אונ אז איין עדות האט נאר עפעס אטעות. טויג שוין ניט זייערע עדות זאגין. אונ ער קען שוין ניט אפ נעמען דאס געלט. וועט ער ניט וועלין פאר בארגין קיין געלט. וועלין דאך מענטשין ניט קענען האנדלען. דריבער האט מען גיזאגט מען זאל ניט אזוי פיל אויס פרעגין דיא עדות. דער מלוה זאל קענען אפ נעמען זיין געלט:

ג תניא. מיר האבען גילערנט עס שטייט אין פסוק עס וועט ניט אפ גיטאהן ווערין ארוהט פון יהודה. דאס מיינט מען ווען יודין וועלין זיין אין גלות בבל וועלין זיי האבין אויף זיך אעלצטין פון שבט יהודה וואס ער וועט גיוועלטיגען אויף דעם יודישען פאלק מיט ארוהט. זייא זאלין פאלגין אונ טאהן דיא מצות פון גאט. אונ אגיזעץ געבער וועט ניט אפ גיטאהן ווערין פון יהודה'ס פיס. דאס מיינט מען דיא אייניקלאך פון הלל הנשיא וואס זיי לערנען תורה מיט פיל יודין. אונ הלל איז געוועזן פון שבט יהודה:

(ע"ג) ד **תניא** תלמיד אל יורה במקום רבו א"כ היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל:

(תי"ו פ"ג) ה **רבי** אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר (תהלים י) ובוצע ברך נאץ ה' אלא יקוב הדין את ההר שנא' (דברים א) כי המשפט לאלהים הוא וכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו שנא' (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו וג'. רבי אליעזר אומר הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה והפריש ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה'. רבי מאיר

כנגד מחנה ישראל. דכל מאן דבעי מלתא הוי נפיק לגביה דמשה דכתיב והיה כל מבקש ה' וגו'. א"נ שהמחנה ג' פרסאות והוו נגבי משה רבותא ד' כה בלאי. מחנה ישראל ג' פרסאות דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא והוה תלתא פרסי בעירובין וביומא:

אסור לבצוע. משמעו לדין אסור לדיינים לבצוע (לעשות פשרה): המברך. המשבח: אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום. וכיון ששמע שמתגוללין ביניהם קודם שיבאו לפניו לדין היה רודף אחריהם ומטיל שלום ביניהם: תורת אמת וגו'. משמעי באהרן כי שפתי כהן ישמרו דעת וגו'. הרי שגזל וכו'. ובוצע לשון גזלה דכתיב כן ארחות כל

ד **תניא**. מיר האבען געלערנט א תלמיד זאל ניט פסקנן אדין אין דיא שטאט וואו זיין רבי וואוהנט. סיידין דער רבי איז ווייט פון אים דריי מייל אזו וויא דיא מחנה פון יודין איז געוועזן אין דער מדבר דריי מייל דיא לייננג און דריי מייל די ברייט. און אז איינער הט געוואוהנט אין עק מחנה איז ער געגאנגען דרייא מייל ביז דעם אנדערין עק מחנה פרעגין ביי משה רבינו אדין (און משה רבינו האט געוואוהנט אויסער דיא מחנה). און אהרן און חור וואס זענען געזעסן אין די מחנה האבין ניט געפסקנט דינים ווייל זיי זענין געווען תלמידים פון משה:

ה **רבי** אליעזר דער זוהן פון רבי יוסי הגלילי האט געזאגט אז צוויי מענטשין קומען פאר דיא דיינים האבען אדין תורה. טארין ניט דיא דיינים מאכען אפשרה. און דער דיין וואס מאכט אפשרה האט ער געזינדיגט. און דער וואס לויבט דעם דיין ווייל ער האט געמאכט אפשרה. דער צערינט ער גאט. אויף דעם זאגט דער פסוק ובוצע ברך. דער וואס לויבט דעם דיין ווייל ער האט געמאכט אפשרה. נאץ ה'. דער צערינט ער גאט. נאר דער דין זאל דורך לעכערין דעם בארג, דס מיינט מען ווי דער דין איז אזו זאל דער דיין פסקנען. ווער עס איז גירעכט, איז גירעכט און ווער עס איז אומגירעכט איז אומגירעכט. און דער דיין זאל ניט מורא האבען פאר קיין מענטשין צו זאגין אים דוא ביסט אומגירעכט. ווארום עס שטייט אין פסוק דער משפט איז פון גאט. גאט זאגט דער איז גירעכט און דער איז אומגירעכט. דער דיין זאגט נאר דיא רייד פון גאט. פר וואס זאל דער שולדיגער זיין בייז אויף דעם דיין. און משה רבינו פלעגט אויך זאגין דער דין זאל דורך לעכערין דעם בארג. ער האט נאר געפסקנט וויא דער דין איז. אבער אהרן האט אנדערש געטאהן אז ער האט געזעהן צוויי מענטשין קריגען זיך. איידער זייא זענין נאך געקומען פר אים צו אדין תורה. איז ער געגאנגען צו זיי און האט געמאכט שלום צווישען זיי. ווארום ער האט ליב געהאט שלום. און פלעגט נאך יאגין דיא מענטשין וואס האבען געקריגט אדער אמאן מיט אווייב וואס האבין געקריגט ער זאל מאכען שלום צווישען זייא. און ער פלעגט מאכען שלום צווישען אמענטשין מיט זיין חבר זייא זאלין ניט קומען צו אקריג, און דער שלום איז געווען וויא דער דין איז, אזו וויא עס שטייט אין פסוק אויף אהרן הכהן תורת אמת היתה בפיהו. אמתה לערנונג איז געווען אין זיין מויל פיל מענטשין האט ער צוריק געקערט פון עבירות און מיט יעדער מענטש איז ער געגאנגען מיט שלום. רבי אליעזר זאגט אז איינער האט געגזלת סאה (אזוי אמאס) ווייץ. און ער האט געמאהלין דיא ווייץ אויף מעהל. און ער האט געקנעטין אטייג און האט געבאקט אברויט און ער האט אפגעשיידט חלה פון דעם ברויט. וויא מאכט ער אברכה אויף דיא חלה. דאס איז ניט אברכה צו גאט נאר אצסטערונג צו גאט. אויף דעם

מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שנאמר (בראשית לז) ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובוצע ברך נאץ ה'. רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע שנא' (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו שלום הוי אומר זה ביצוע. וכן בדוד הוא אומר (ש"ב ח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה צדקה אין משפט אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע. אתאן לת"ק. דן את הדין זיכה את הזכאי וחייב את החייב וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו זה

ג בנגד יהודה : כנגד יהודה. בבצע גנס בפליו יקח. בכיה עו גומר נהזירנו לאבינו אחרי שהיו דבריו בשמעין לאחיו : אתאן לת"ק. דאמר אסור לבצוע דהיה ליה לאו משפט וצדקה בהיה דוד דן את הדין וחייב את החייב וראה שהיה עני מתחייב והיה

זאגט דער פסוק ובוצע ברך אז דער גזלן מאכט א ברכה. נאץ ה' דער צערינט ער גאט. רבי מאיר זאגט דער פסוק ובוצע ברך איז געזאגט געווארין אויף יהודה. ווארום עס שטייט אין פסוק יהודה האט געזאגט צו זיינע ברידער מה בצע כי נהרוג את אחינו. וואס פאר אגעלט וועלין מיר פאר דינען אז מיר וועלין הרגנן אונזער ברודער. אונ דער וואס לויבט יהודה פאר דעם וואס ער האט ניט גילאזט הרגנן יוסף. דער צערינט ער גאט. ווארום גאט איז אין כעס אויף יהודה. אז ער הט גיוואוסט אז דיא ברידער פאלגין אים פאר וואס האט ער גיהייסען מען זאל יוסף פר קויפען. ער האט גידארפט זאגין מען זאל אים לאזין פריי ער זאל גיין אהיים צום פאטער. אויף אים זאגט דער פסוק ובוצע ברך. דער וואס לויבט דעם בוצע (יהודה וואס ער האט געזאגט מה בצע) נאץ ה' דער צערינט ער גאט. רבי יהושע בן קרחה זאגט אז צוויי מענטשין קומען האבען אדין תורה איז אמצוה צו מאכען אפשרה ווארום עס שטייט אין פסוק אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם. דער נביא זאגט צו דיא דיינים איר זאלט משפטין אין אייערע שטעט אמשפט מיט שלום. וויא אזוי קען זיין אמשפט מיט שלום. אז צוויי מענטשין קומען צו אדין תורה איינער מאנט געלט ביי זיין חבר אונ זיין חבר לייקונט ווייל ער וויל ניט בצאהלין. אויב דער דיין פסקנט וויא דער דין איז איז דאך ניטא קיין שלום. ווארום דער וואס בלייבט אומגירעכט אונ ער דארף בצאהלין איז ער אשונא דעם חבר וואס דארף נעמען ביי אים דאס געלט. אונ ער איז אשונא דעם דיין פאר וואס ער האט אים גיפסקנט ער זאל בצאהלין. אונ וואו עס איז שלום קיינער מאנט ניט דארף מען דאך ניט טאהן קיין משפט. נאר וויא אזוי קען זיין עס זאל זיין אמשפט אונ עס זאל זיין שלום. נאר דאס מיינט מען דער דיין זאל מאכען אפשרה. אביסול זאל דער בצאהלין. אונ אביסול זאל דער האבין שאדין. ווערט שלום צווישען זייא. אונ ביי דוד המלך שטייט אויך אזוי. דוד פלעגט טאהן משפט אונ צדקה. ווי אזוי קען זיין משפט אונ צדקה צו זאמען. וואו עס איז משפט איז דאך ניט צדקה. למשל אז בית דין פסקנן ראובן זאל בצאהלין צוא שמעון וואס ער איז אים שולדיג. אונ ראובן בצאהלט. אפילו שמעון איז אארעם מאן פון דעסטוועגין הייסט דאס ניט ראובן האט גיגעבין צדקה צו שמעון. ווארום עס קומט דאך אים. אונ וואו עס איז צדקה איז דאך ניט משפט. אונ אז מען זאגט ראובן האט גיגעבין צדקה צו שמעון. איז אסימן אז ראובן איז צו שמעון גאר ניט שולדיג. נאר ער שיינקט אים פר רחמנות ווייל ער איז ארעם. נאר וויא אזוי קען זיין משפט מיט צדקה צו זאמען. דאס איז אפשרה. למשל ראובן מאנט ביי שמעון הונדערט גילדין. אונ שמעון לייקונט. דער דיין פר שטייט אבער אז שמעון לייקונט ווייל ער האט ניט צו בצאהלין. מאכט ער אפשרה. שמעון זאל נאר בצאהלין פופציג גילדין. אונ פופציג גילדין זאל ראובן אים שיינקין. דיא פופציג גילדין וואס ראובן נעמט דאס איז אדין. אונ דיא פופציג גילדין וואס ראובן שיינקט אים דאס איז אצדקה. פרעגט דיא גמרא נאך דעם ערשטין תנא וואס ער זאגט אז מען טאר ניט מאכען אפשרה וויא אזוי קען זיין משפט אונ צדקה צו זאמען. ענטפערט דיא גמרא ע"ז קען אזו זיין:

זה משפט וצדקה משפט לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממון וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו] (וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משפט לזה שהחזיר לו את ממונו וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו) קשיא ליה לרבי האי לכל עמו לעניים מיבעי ליה אלא [רבי אומר] אע"פ שלא שלם לו מתוך ביתו זהו משפט וצדקה משפט לזה וצדקה לזה משפט לזה שהחזיר לו ממונו וצדקה לזה שהוציא גזילה מתחת ידו (דף ז) ופליגא דרבי תנחום בר חנילאי דא"ר תנחום בר חנילאי לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנאמר (שמות לב) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו מה ראה אמר רבי בנימין בר יפת אמר ר' אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומקיים בי (איכה ב) אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולא הויא להו

משלם לבעל דין מתוך ביתו: לא נאמר מקרא זה. ובולע בכך: אלא כנגד מעשה העגל. שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו והורה היתר לעשות להם את העגל: ויבן מזבח. הבין מהזבוח לפניו שהרגו את חור על שלא עשה להם: אהרן. כהן ונביא היה: ולא הויא להו תקנתא. דהא

אביין האט געמשפט אדין און ער האט גירעכט גימאכט דעם וואס איז טאקי גירעכט; און ער הט בעשולדיגט דעם וואס איז טאקי שולדיג. און ער האט אבער גיזעהן אז דער וואס איז שולדיג גיווארין צו בצאהלין איז אארעם מאן; האט דער דיין בצאהלט מיט זיין געלט פאר דעם ארעם מאן. דאס איז משפט מיט צדקה. צו איינעם איז משפט און צו איינעם איז צדקה. משפט איז צו דעם וואס האט גימאנט. ער האט אפ גינומען זיין געלט; און צדקה האט ער גיטאהן מיט דעם ארעם מאן וואס ער האט בצאהלט פון זיינעט וועגין; און וואו געפינט מען אביין וואס זאל אזוי טאהן. דאס האט גיטאהן דוד המלך. אזו ווי עס שטייט אין פסוק דוד האט גיטאהן משפט און צדקה צו זיין גאנץ פאלק; אז פר דוד המלך איז גיקומען אדין תורה אארעם מאן מיט אריכען. און דער ארעם מאן איז פאר שולדיגט גיווארין צו בצאהלין. האט דוד בעצאהלט פון זיינעט וועגין. האט ער גיטאהן משפט צו דעם רייכין. דער רייכער האט אפ גינומען זיין געלט; און צדקה האט ער גיטאהן מיט דעם ארעם מאן וואס ער האט בצאהלט פון זיינעט וועגין. איז צו רבי גיוועזן אקשיא פר וואס שטייט אין פסוק דוד האט גיטאהן משפט און צדקה צו זיין גאנץ פאלק. דער משפט און צדקה איז דאך נאר גיוועזן צו ארעמע לייט. דריבער זאגט רבי אז יעדער אמתה דין תורה וואס דער דיין פסקת. אפילו דער דיין בצאהלט ניט זיין געלט נאר דער בעל הוב אליין האט בצאהלט. הייסט דס אויך דער דיין האט גיטאהן משפט און צדקה. משפט האט ער גיטאהן צו דעם. און צדקה האט ער גיטאהן צו דעם. משפט הט ער גיטאן צום מזה ער האט אפ גינומען זיין געלט. און צדקה האט ער גיטאהן צום לזה ער האט ארויס גינומען דיא גיגזלתע געלט פון זיין האנט. האט ער אים גיטאהן אטובה צו עולם הבא וואס דס איז מער וויא די עולם הזה פון דעם ביסול געלט ודעם ווארט צדקה מיינט מען אטובה. מהרש"א. און דיא פריערדיגע תנאים וואס דרשנן דעם פסוק ובוצע ברך קריגען זייא אויף רבי תנחום בר חנילאי. ווארום רבי תנחום בר חנילאי זאגט דער פסוק ובוצע ברך איז ניט גיזאגט גיווארין אויף קיין אנדער זאך נאר אויף דיא מעשה פון עגל. ווארום עס שטייט אין פסוק וירא אהרן ויבן מזבח לפניו. וואס האט אהרן גיזעהן הט רבי בנימין בר יפת גיזאגט פון רבי אלעזרס וועגין ער האט גיזעהן וויא חור איז גישאכטין פאר זיים איז דער טייטש ויבן מזבח לפניו. ער האט פר שטאנען פון דעם וואס איז גילעגין גישאכטען פר אים. וואס מען וועט טאהן מיט אים ודיא יודין האבען פר אים פר לאנגט פון חור ער זאל זייא מאכען דעם עגל הט חור ניט גיוואלט האבען זייא אים גיהרגת) האט אהרן גיזאגט אויב איך וועל זייא ניט פאלגין וועלין זיי טאהן צוא מיר אזוי וויא זייא האבען גיטאהן מיט חור וועט דורך מיר מקוים ווערין דער פסוק עס איז גיהרגת גיווארין אין מקדש פון גאט אכהן און אנביא ווארום אהרן איז דאך גיוועזן אכהן און אנביא (אזוי וויא זכריה איז גיוועזן אכהן און אנביא): און אויף דיא עבירה וועט זיי ניט העלפין

להו תקנתא לע לם מוטב דליעבדו לעגלא אפשר הויא להו תקנתא בתשובה:

(דף ו ע"ב) ר רבי שמעון בן מנסיא אומר שנים שבאו לפניך לדין עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו שנא' (משלי יז) פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש קודם שנהגלע הריב אתה יכול לנטשו משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו וריש לקיש אמר שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם שמא נתחייב חזק ונמצא חזק רודפו משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם שנאמר (דברים א) לא תגורו מפני איש. רבי יהושע בן קרחה אומר מנין לתלמיד

כופן לעשות כן זכריה בן יהוידע ויהרג בית המקדש על כך. ובקדושין הקשו על פרש"י ואמר דאי נכון דלכאורה משמע דאהרן שפיר עביד אלא אקרא דתולה אמת סותה בפיהו קיימין. ע"כ וכן בתוספתא:

פוטר מים ראשית מדון. אם באת לפטור ולהבליג המריבה המשולה כמים כדלקמן ולעשות שלום ביניהם ראשית מדון קודם שתבא ותהן בדין פטור אותם:- נטשהו. ירדוף אחר השלום: קשה. בעל מריבה ומטריח דיינין: ה"ג שמא יתחייב חזק ונמצא חזק רודפו רודף את הדיין להפך את

קיין תשובה. דריבער איז בעסער זייא זאלין מאכען דעם עגל. טאמער וועלין זיי תשובה טאן וועלין זייא צוריק בהעפט ווערין צו גאט. דאס זאגט דער פסוק ובוצע ברך. דער וואס בענעט אהרגען פאר דיא פשרה וואס ער האט גימאכט. דער צערינט ער גאט. ווארום אהרן הט ניט גידארפט אזוי טאהן. ער האט גידארפט איין שטעלין זיין לעבין אויך און ניט מאכען דעם עגל:

רבי שמעון בן מנסיא זאגט אז צוויי מענטשין זענין גיקומען פר אדיין האבין אדין תורה. אידער דער דיין הערט זייערע טענות. אדער וויא ער האט שוין גיהערט זייערע טענות נאר ער וויים נאך ניט ווער עס איז גירעכט און ווער עס איז אונגירעכט. מעג ער זאגין צו זייא זייא זאלין זיך פר גלייכין. אבער אז דער דיין האט שוין גיהערט זייערע טענות. און ער וויים שוין ווער עס איז גירעכט און ווער עס איז אונגירעכט: טאר ער ניט זאגין צו זייא זיי זאלין זיך פאר גלייכען. נאר ער מוז פסקנן אריכטיגע דין תורה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פוטר מים. אז דער דיין וויל פטרין פון זיך דיא קריג וואס זיא איז געגליכען צו וואסער. און ער וויל מאכען שלום צווישען דיא מענטשין וואס זענין גיקומען פאר אים האבען אדין תורה. ראשית מדון: אידער דיא קריג הייבט זיך אן זאלסטו זיא פר גלייכען. ולפני התגלע הריב. און אידער דיא קריג פאר שפרייט זיך. נטוש. זאלסטו זיא פר לאזין. אידער די קריג הט זיך פר שפרייט (אידער דוא ווייסט דיא קריג. ווער עס איז גירעכט און ווער ניט). מעגסטו דיא קריג פאר לאזין. און מאכען צווישען זייא אפשרה. אבער וויא דיא קריג הט זיך פר שפרייט ודוא ווייסט שוין ווער עס איז גירעכט און ווער ניט: טארסטו ניט פר לאזין די קריג. טארסטו ניט מאכען אפשרה: נאר דוא מוזט פסקנן אריכטיגע דין תורה. און ריש לקיש זאגט אז צוויי מענטשין קומען פר אדיין האבען אדין תורה. איינר איז אווייכער מענטש און איינער איז אהארטער מענטש. אידער דער דיין הערט זייערע טענות. אדער וויא ער האט שוין גיהערט זייערע טענות. נאר ער וויים ניט ווער עס איז גירעכט און ווער עס איז ניט גירעכט. מעג דער דיין זאגין צו זיי איך וויל מיך ניט מישען צו דער דין תורה. ווייל איך האב מורא טאמער וועט דער שלעכטער פאר שולדיגט ווערין צו בצאהלין. וועט ער מיך יאגין ער זאל מיר שלעכטס טאהן: אבער אז דער דיין הט שוין גיהערט זייערע טענות. און ער וויים שוין ווער עס איז גירעכט און ווער עס איז אונגירעכט טאר ער ניט זאגין איך וויל מיך ניט מישען צו דיא דין תורה. נאר ער מוז פסקנן די דין תורה. און אויף אים זאגט דער פסוק איר זאלט ניט מורא האבען פר קיין מענטש. רבי יהושע בן קרחה:

לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לעני והובה לעשיר מנין שלא ישתוק שנאמר לא תגורו מפני איש וא"ר הנין לא תכניס דבריך מפני איש ויהיו עדים יודעים את מי הם מעידים ולפני מי הם מעידים ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר (שם יט) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' ויהיו הדיינים יודעים את מי הם דנים ולפני מי הם דנים ומי עתיד ליפרע מהם שנאמר (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכן ביהושפט הוא אומר (ד"ה ב יט) ויאמר לשופטים ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי (אם) לה' שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה תלמוד לומר (שם) ועמכם בדבר משפט אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות:

(דף ז) **ז אמר** רב המנונא אין תחלת דינו של אדם נידון אלא על ד"ת שנא' (משלי יז) פוטר מים ראשית מדון:

א"ר

הדין: שיושב לפני רבו. וגא דין לפני רב ולא לפניו ורואה התלמיד זכות לעני והובא לעשיר ורבו טועה בדין מנין שלא יחלוק כבוד רבנו וישתוק ת"ל וכו' וגמ' עפרש דלא תגורו לשון כינוס הוא (מלשון הגרה בקציר): את מי הם מעידין. כאילו הם מעידים בהקב"ה כדאמרינן לקמן במטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו: ועמדו שני האנשים אשר להם הריב. ואמרינן במסכת שבועות בעדים הכתוב מדבר: מה לי לצער הזה. בלא שטה היענש: ת"ל ביהושפט. ועמכם בדבר משפט. לפי מה שעם לבבכם שלבבכם נוטה בדבר כלומר בטעמותיהם עמכם במשפט לפי אותן דברים תשפטו ולא תטעו: דאין לו לדיין. ליראה ולמנוע עצמו מן הדין: אלא לפי מה שעיניו רואות. לידון ויכוין להוציאו לצדקו ולאמתו ובזה לא יענש: תחלת דינו. לעתיד לבא: על דברי תורה. שלא עסק בתורה: פוטר מים. שפוטר התורה מעליו: והוא ראשית מדונו. תורה נמשלה למים דכתיב הוי כל צמא לכו למים

זאגט אז א תלמיד זיצט פאר זיין רבי און ער זעהט עס איז געקומען א ארעמער מיט א רייכן צו א האבען א דין תורה פאר זיין רבי. און דער רבי מאכט גערעכט דעם רייכען און מאכט אום גערעכט דעם ארעמען. ווייל ער האט א טעות אין דין. און דער תלמיד זעהט אז עס איז פארקערט דער ארעמער איז גערעכט און דער רייכער איז אומגערעכט. פון וואנען ווייסען מיר אז דער תלמיד טאר ניט שווייגען. נאר ער זאל זאגען צום רבי אז ער האט א טעות. ווארום עס שטייט אין פסוק לא תגורו מפני איש האט רבי חנין געזאגט דער פסוק מיינט איר זאלט ניט איין זאמלען ובעהאלטען אייערע רייד ווייל איר ווערט מורא האבען פאר א מענטשין. און די עדות דארפען וויסען אויף וועמען זייא זאגען עדות. און פאר וועמען זייא זאגען עדות. און ווער עס וועט זייא שטראפען אויב זיי וועלין זאגען פאלשע עדות. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק די צוויי מענטשין וואס צו זיי איז די קריג (וואס זייא זאגען עדות אויף די קריג) זאלין זיי שטיין פאר גאט. און די דיינים זאלין וויסען וועמען זייא משפטין און פאר וועמען זייא משפטין און ווער עס וועט זייא שטראפען אויב זייא וועלין פאלש משפטין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק גאט וועט שטיין אין די גאטליכע עדה צווישען די דיינים וועט גאט משפטין. און ביי יהושפט שטייט אויך אזוי. ער האט געזאגט צו די דיינים זעהט וואס איר טוהט איר משפט ניט דעם מענטשין. נאר איר משפט צו גאט. ווארום אז דער דיין וועט פאלש פסקנען. אדער די עדות וועלין פאלש עדות זאגען. און מען וועט ביי איינעם נעמען געלט אומזיסט. וועט גאט מוזין דעם מענטשין בצאהלין אנדער געלט. האבען זייא דאך שאדין גיטאהן דאס געלט ניט דעם מענטשין נאר צו גאט. טאמער וועט דער דיין זאגען וואס טויג מיר דער צער. צו וואס זאל איך זיין א דיין. דריבער שטייט אין פסוק ועמכם בדבר משפט. אזוי וויא אייער הארץ און אייער שכל וועט אייך לערנען אזוי זאלט איר פסקנען. איר זאלט נאר ניט וועלין פסקנען פאלש. דער דיין דארף נישט מער פסקנען נאר וויא זיין שכל לערונט אים:

ז אמר. רב המנונא האט געזאגט אז דער מענטש שטארבט און מען נעמט די נשמה צום משפט. דאס ערשטע משפט מען פר וואס ער האט ניט געלערונט תורה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פוטר מים ראשית מדון. דאס ער שטעקריג איז ווייל ער האט גיפטרת פון זיך די תורה וואס זיא איז געגליכען צו וואסער:

ח א"ר הונא האי תיגרא דמיא לצינורא דבידקא דמיא כיון דרווח רווח אביי קשישא אמר דמי לגידא דגמלא כיון דקם קם. ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש חלפיה בישתי' מאה א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון ריש מאה דיני. ההיא דהוה קאמר ואזיל אתרתי תלת גנבא לא מיקטל א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב (עמוס ב) כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנה ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בירי לשלמנא וחד לעביד ביש א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב (משלי כד) כי שבע יפול צדיק וקם (ורשע יפיל באחד). ההוא דהוה קאמר ואזיל דמבי דינא שקלו גלימיה ליזמר וליזיל באורחא. א"ל שמואל לרב יהודה

צינורא דבידקא. כשהנהר גדל פעמים שהוא יוצא לגדות שעל רגליו כעין נגרים וצינורות (קטנים) [קטנים] ו"ס אינו סותמו מיד הולך ומרחיב ואינו יכול לסותמו והיינו דקאמר קרא פוטר מים ראשית מדון כלומר ראשית מדון ומריבה דומה לפוטר מים: פוטר פותח כמו פטר רחם: לגודא דגמלא. דפין של גשר בתחלה כשדורכין עליהן מתנענעות וסוף מתחזקות ונקבעות במקומן והכא נמי כשאדם (מדבק) [מרגה] בקטטה מתחזקה ובאה ולא מקרא נפקא: טוביה דשמע ואדיש. אשריו ששומע חרפתו ושותק ומרגיל בכך: ואדיש. כמו כיון דדש דש: חלפוה בישתי' מאה. הלכו לכם בנתיקתו מאה רעות שהיו באות עליו ע"י התגר: פוטר מים. והמתחיל ופותח בקטטה הוא תחלת מאה דינים: ראשית מדון. נוטריקון ריש מאה דינים. ל"א מדון בגימ' מאה: אתרי תלת גנבא לא מיקטל. כלומר אם עובר אדם עבירה פעמים ושלש ולא בא עליו פורענות אל יתמה דאתרי תלת גנבא לא מיקטל וסופו ללקות באחרונה: שב בירי לשלמנא. שבע בורות כרויות לרגלי איש שלום ומכולם ינצל: וחד. בירא: לעביד ביש. לעושה רשעה יפול בתקלה ראשונה הבאה לו: דמבי דינא שקלו גלימיה. מי שנטלו ב"ד טליתו לפרעו לאחד: ליזמר וליזיל. הואיל ודין אמת דנו לא הפסיד כלום

ח אמר. רב הונא האט געזאגט אקריג איז גלייך צו צרינגע פון אשטראם וואסער. אז זיא הייבט אן ברייט צו ווערין אונ מען פר שטעלט ניט באלד דיא וואסער. ווערט זיא גאנץ ברייט או זיא קען פאר פרייצין אגרויסע פלאץ. אונ מען קען שוין גיט מער פאר שטעלין. ביי אקריג איז אויך אזו. אז צווייא מענטשין קריגען אויב מען פר האלט ניט באלד די קריג. ווער דיים וויא ווייט דיא קריג קען זיך פר ברייטען. אונ וואס פר אשרעקין פון דעם קען קומען: דער עלטער אביי זאגט אקריג איז גלייך צו דיא ברעטער פון אבריק. אין אנהייב ווען מען ייגט דיא ברעטער שאקלען זייא זיך. דער נאך אז עס ווערט איין גיטרעטין ליגען שוין דיא ברעטער פעסט אונ שטארק. אקריג איז אויך אזוי. אין אנהייב איז די קריג שוואך. אונ נאך גרינג קען מען מאכען שלום. אונ וואס מער זייא קריגען זיך פערשטארקט זיך די קריג: אז מען קען שוין גיט מאכען שלום. אמענטש פלעגט אמאהל גיין אונ זאגין גוט איז דעם מענטש וואס ער הערט מען זידעלט אים אונ ער שווייגט. דורך זיין שווייגין וועט פון אים אוועק גיין הונדערט שלעכטס וואס עס וואלט אויף אים גיקומען אז ער וואלט זיך געקריגט. הט שמואל געזאגט צו רב יהודה עס שטייט אזו אין פסוק פוטר מים ראשית מדון: דער וואס עפינט אקריג איז דאס צאנהייב פון הונדערט דינים. מדון מאכט מאה דינים. הונדערט שלעכטס. אבער אז ער קריגט ניט וועט אויף אים ניט קומען דיא הונדערט דינים. אמענטש פלעגט אמאל גיין אונ זאגין אז איינער האט גיגנבת צוויי מאהל אדער דריי מאהל הרגת מען אים נאך ניט. אבער אז ער גנבת אפערטין מאהל הרגת מען אים. הט שמואל געזאגט צו רב יהודה עס שטייט אזו אין פסוק אזו האט גאט געזאגט אויף די דריי זינד פון דיא יודין בין איך זייא מוחל: אבער אויף דיא פערטע עבירה בין איך זייא ניט מוחל. אמענטש פלעגט אמאהל גיין אונ זאגין זיבען גריבער זענין גיגראבען פר דעם פרומען מענטשין. אונ גאט העלפט אים ער זאל אין איינע ניט אריין פאלען. אונ איין גרוב איז גיגראבען פר דעם רשע אונ ער פאלט אין איר אריין: הט שמואל געזאגט צו רב יהודה עס שטייט אזו אין פסוק. אפילו דער צדיק וועט זיבען מאהל פאלען. פון דעסטוועגין וועט ער אויף שטיין. אונ דער רשע פאלט אריין אין דיא ערשטע גרוב אונ ער קען שוין ניט אויף שטיין. אמענטש פלעגט אמאהל גיין אונ זאגין אז בית דין האבין אוועק גינומען אקלייד ביי אמענטשין ער זאל בצאהלין זיין חוב וואס ער איז שולדיג. זאל ער גיין אין וועג אונ זינגען. וויל בית דין האבען אים אפ גערהיט פון אעבירה. ער זאל ניט גזלנן.

יהודה קרא כתיב (שמות יח) וגם כל העם הזה על מקומו יבא בשלום. ההוא דהוה קאמר ואזיל היא ניימא ודיקולא שפיל. א"ל שמואל לרב יהודה ק־א כתיב (קהלת י) בעצלתים ימך המקרה וגו'. ההוא דהוה קאמר ואזיל גברא דרח יצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם. א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב (תהלים מא) גם איש שלומי אשר בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל עלי עקב:

ההוא דהוה קאמר ואזיל כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן השתא דלא עזיזא רחימתין פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן אמר רב הונא קראי כתיבי מעיקרא כתיב (שמות כה) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת ותניא ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה וכתיב (מ"א ו) והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו ולבסוף כתיב (ישעיה סו) כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית

כלום אלא גדלה הוליאו מידו: כל העם הזה. ביתרו כתיב ומשמע נ"ם זכאי ולא שנא חייב כולן במשמע: היא ניימא ודיקולא שפיל. כשהאשה מנמנמת הסל שעל ראשה שהיא נותנת פלכה ומלאכת ידיה בו שפיל כלומר מתוך שהיא עצלה אין מלאכתה נכרת וכולן משלות הן: אדייה לגזיזיה וקם. הרים אגרופו עלי ועמד לנגדי:

רחימתין הוה עזיזא. כשאהבתנו היתה עזה ביני לאשתי: אפותיא דספסירא שכיבן. על רוחב הסייף היינו שוכבים שנינו: לא סגי לן. לא די לנו: הרי כאן עשרה. גבוה מן הקרקע הרי שהקב"ה משרה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע ועוד באורך הכפורת באמתים וחצי ארכו: ולבסוף. בבהמ"ק היה גבוה שלשים אמה וארכו ששים וכשחטאו נאמר להם אי זה בית אשר תבנו לי בתוכל

האט שמואל גזאגט צו רב יהודה עס שטייט אזו אין פסוק: דס גאנצע פאלק וועט יעדער קומן אויף זיין ארט צו פרידען. אפילו דער וואס איז שולדיג געווארין צו בצאהלין וועט אויך זיין צוא פרידען. ווייל ביי אים וועט ניט זיין קיין גזלה: אמענטש פלעגט אמאהל גיין אונ זאגין אז די אשה וואס שפינט דרימעט שפינענדיג. דער קארב וואס זיא האלט אין אים איר שפינענארבייט פאלט ער אראפ אויף דער ערד. דאס איז אמשל דער מענטש וואס איז פויל צו ארבעטין ווערט גאר ניט אפילו פון די זאכען וואס ער הט שוין אפ גיארבעט. הט שמואל גזאגט צוא רב יהודה עס שטייט אזו אין פסוק בעצלתים ימך המקרה. דורך דיא פוילקייט וואס אמענטש איז פויל צו פאר ריכטען זיין שטוב. ווערין נידעריג די בעלקעס. פאלען אראפ דיא בעלקעס. אמענטש פלעגט אמאהל גיין אונ זאגין דער מענטש וואס איך האב מיך פר זיכערט אויף איהם. הט ער אויף גיהויבען זיין פויסט געגין מיר אונ האט מיך גיוואלט שלאגין. הט שמואל גזאגט צו רב יהודה אין פסוק שטייט אויך אזו דוד המלך האט גזאגט דער מענטש וואס איז גיגאנגען מיט מיר מיט שלום וואס איך האב מיך פאר זיכערט אויף אים ווס ער עסט מיין ברויט. הט ער אויף גיהויבען אויף מיר זיין פוס ער זאל מיך צו טרעטין:

ההוא. אמענטש פלעגט אמאהל גיין אונ זאגין ווען אונזער ליבשאפט איז גיוועזן שטארק צווישען מיר מיט מיין ווייב. האבען מיר ביידע גיקענט ליגען אויף אשארף פון אשווערד. איצט אז אונזער ליבשאפט איז ניט שטארק. אבעט ווס איז ברייט זעכציג איילין איז אויך ניט גינוג פאר אונז. הט רב הונא גזאגט אין דיא פסוקים שטייט אויך אזוי. אין איין פסוק שטייט גאט האט גזאגט צו משה איך וועל מיך פר זאמלען צו דיר דארטין (אין משכן). אונ איך וועל ריידין מיט דיר פון איבער דעם כפורת. אונ מיר האבען גילערנט די הייך פון ארון איז גיוועזן ניין טפחים. אונ די גרעב פון כפורת איז גיוועזן א טפח. צו זאמען איז גיוועזן הויך דער ארון פון דער ערד ביז אויף דעם כפורת צעהן טפחים. זעהן מיר ווען גאט הט אונז ליב גיהאט הט ער גימאכט רוהען די שכינה אויף דעם כפורת וואס ער איז גיוועזן צעהן טפחים נאנט צו דיא ערד: אונ צווייי מיט אהאלב איל די לייגג. אונ אאייל מיט אהאלב איל די ברייט. דער נאך ווען שלמה האט גיבאהט דעם בית המקדש איז די ליבשאפט שוין ניט אזו גרוים גיוועזן. האט שוין די שכינה ניט גירוהט אויף דעם ארון אליין נאר אין דעם גאנצען שטוב. אונ עס שטייט אין פסוק די שטוב ווס דער מלך שלמה הט גיבאהט צו גאט איז גיוועזן זעכציג איילין דיא לייגג אונ צוואנציג איילין די ברייט אונ דרייסיג איילין די הייך. דער נאך ווען דיא ליבשאפט הט ניך

שכינתי לביות מגומגמת בתוכו :
עתה אקום. אסתלק מבער כ"ד : מטתו שלשלמה .
סכנו של מקום : כמים גבורים . ת"ח ובניס

בית אשר תבנו לי וגו' :

י מאי משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנושי הוא א"ר נחמן אמר קרא (דברים כח) ויין לא תשתה ולא תאגור רב אחא בר יעקב אמר מהכא (משלי ו) תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה רב אחא בריה דרב איקא אמר מהכא (שם י) אוגר בקיץ בן משכיל :

יא א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל שנא' (תהלים פב) אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט וכל [דיין] שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר (שם יב) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'. וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דיין שנוטל (כמ ן) מזה ונותן לזה שלא כדין הקב"ה (גובה) [נוטל] ממנו נפשו (משלי כב) אל תגזל דל כי דל הוא וגו' כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש. וא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו (ע"ב) שנא' (ש"ה ג) הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה וגו' מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה

אין גאנצען אפ גיטאהן. שטייט אין פסוק אזו הט גאט גזאגט דער הימעל איז מיין שטוהל און דיא גאנצע ערד איז מיין פוסענבאנקיל וועלכע שטוב וועט איר באהען פון מיינעט וועגין. זענין שוין אלע ערטער צו קליין גאט זאל דארט רוהען :

י מאי. פון וואנען ווייסען מיר אז לא תגורו איז דער טייטש איר זאלט ניט איין זאמלן. הט רב נחמן גזאגט עס שטייט אין פסוק ויין לא תשתה ולא תאגור: וויין וועסטו ניט טרינקן אונ דוא וועסט ניט איין זאמלען. רב אחא בר יעקב זאגט פון דעם פסוק תכין בקיץ לחמה. זיא גרייט אן אין זומער איר ברויט. אגרה בקציר מאכלה. זיא זאמולט איין אין די צייט פון שניט איר עסין. רב אחא בריה דרב איקא זאגט פון דעם פסוק אוגר בקיץ בן משכיל. דער קלוגער זוהן זאמולט איין זיין עסין אין זומער :

יא אמר: רבי שמואל בר נחמני האט גזאגט פון רבי יונתנס וועגין דער דיין וואס משפט אאמתין דין. מאכט ער רוהען דיא שכינה ביי יודין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק אלהים נצב בעדת אל גאט שטייט אין דיא גאטליכע ערה גאט רוהט צווישען דיא יודין וואס זייא זענען אגאטליכע פאלקן. בקרב אלהים ישפוט. אויב דער דיין וואס ער ווערט גירופען אלהים משפט דיא דינים אזו אמת וויא ער ווייס ביי זיך אין הארצען ווער עס איז גירעכט אונ ווער עס איז אונ גירעכט. אבער דער דיין וואס משפט ניט קיין אמתין דין ברייגגט ער דער צו אז די שכינה זאל אפ גיטאהן ווערין פון דיא יודין. אזו וויא עס שטייט אין פסוק פון דיא רויב וואס מען רויבט די ארעמע לייט. אונ פון דעם גישריי וואס דיא ארעמע לייט שרייען וואס מען פסקנט זייא פאלשע דינים אונ מען גזלת ביי זייא זייער געלט] זאגט גאט איצט וועל איך אויף שטיין אונ וועל מיך אפ טאהן פון דיא יודין. נאך הט רבי שמואל בר נחמני גזאגט פון רבי יונתנס וועגין דער דיין וואס נעמט געלט פון אייגעם אונ גיט דעם אנדערין [צווייא מענטשין זענען גיקומען צום דיין אדין תורה. הט דער דיין גיפסקנט צו איינעם אז ער זאל בצאהלין צו זיין חברו]. אונ דס איז ניט ווי דער דין איז. וועט גאט צו נעמען די נשמה פון דעם דיין. אזו וויא עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט גזלנן דעם ארעם מאן; ווארום ער איז א ארעם מאן ווארום גאט וועט זיך קריגען זייער קריג. אונ דער וואס גזלת ביי דיא ארעמע לייט. וועט גאט ביי אים גזלנן זיין נשמה. נאך הט גזאגט רבי שמואל בר נחמני פון רבי יונתנס וועגין. אייביג זאל דער דיין זיך פאר שטעלין גלייך ווי א שווערד וואלט גילעגין צווישען זיינע פיס אונ דער גיהנם וואלט גיווען האפען אונטער אים. אונ באלד ווי ער וועט פאלש פסקנן וועט ער גישטאכען ווערין מיט דעם שווערד אונ וועט אריין פאלען אין גיהנם. אזו ווי עס שטייט אין פסוק הנה מטתו שלשלמה. דיא בעט פון שלמה. דס מיינט מען

עדימה ללילה. דרש רבי יאשיה ואיתימא רב נחמן בר יצחק מאי דכתיב (ירמיה כא) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט והצילו גזול מיד עושק וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין אלא אם ברור לך הדבר כבקר אומרהו ואם לאו אל תאמרהו. ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן מהכא (משלי ז) אמור לחכמה אחותי את אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו ואם לאו אל תאמרהו. א"ר יהושע בן לוי עשרה שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן פשיטא לא צריכא אלא להתלמיד היושב לפני רבו:

לאו דוקא: מלומדי מלחמה. מלחמתה של תורה: אם ברור לך הדין כבקר. כבוקר מאיר: אומרהו. והכי משמע דינו לבקר משפט הוציאהו לאור משפט: קולר תלוי. עונשם של הטייה: לתלמיד היושב לפני רבו. וזה דין לפני רבו והוא לא יזקק לדבר נעבר אם שתק והוא מבין ברבו בטועה: דלימטייה שיבא מכשורא. שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה כלו' שאם נטעה ישתלשל העונש בין כלנו ויקלו מעלי: שיבא. נסורת כמו כי שבבים יהיה עגל (הושע) שומרון ומתרגמינן לנסרי לוחים: טבחי.

יב רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה מכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דלימטייה שיבא מכשורא. רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמיה מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מהסיא אמר כי היכי דליטמייה שיבא מכשורא. כי אתא רב דימי אמר

דעם בית המקדש וואס דארטין רוהט דיא שכינה. ששים גבורים סביב לה. אונ אין בית המקדש זענען גיזעסין זעכציג שטארקע מענטשין. מגבורי ישראל. אונ נאך עלף מענטשין זענען גיזעסין פון דיא שטארקסטע יודין נדיא פרימסטע יודין. ווארום אשטארקער הייסט דער וואס שטארקט זיך אויף זיין יצר הרע דאס איז צו זאמען די איין אונ זיבעציג סנהדרין וואס זענען גיזעסין אין בית המקדש. כלם אחזי חרב. אלע האבן גהאלטן שווערדין. מלומדי מלחמה. זיי זענין גוועזן גילערונט די מלחמה ודעם פלפול פון די תורה. איש חרבו על ירכו יעדר פון זייא האט זיך פאר גישטעלט גליין ווייא מען וואלט גיהאלטען אשווערד אויף זיין זייט אים צו שטעכן אויב ער וועט פאלש פסקנן. מפחד בלילות. זייא האבען נאך גישראקין פאר דעם גיהנם וואס ער איז פינסטער וויא דיא נאכט. זייא זאלין ניט פאלש פסקנן. רבי יאשיה האט גידרשת אונ אנדערע זאגין רב נחמן בר יצחק האט גידרשת עס שטייט אין פסוק דיא פאמיליע פון דוד אזוי האט גאט גזאגט איר זאלט משפטין אין דער פריא דעם משפט. אונ איר זאלט רעטין דעם גיגזלתן פון זיין גזלן. צוא דען באר אין דער פריא משפט מען אונ אגאנצען טאג משפט מען נישט. נאר אזוי מיינט מען אויב דער דין איז דיר קלאר אזו ווייא דער פריא מארגין. זאלסטו אים פסקנן. אונ אויב דער דין איז דיר ניט קלאר זאלסטו אים ניט פסקנן. רבי חייא בר אבא הט גזאגט פון רבי יוחנן וועגין פון דעם פסוק דוא זאלסט זאגן צו דיא חכמה דוא ביסט מיין שוועסטער. אויב דעם דין ווייסטו קלאר אזוי וויא דוא ווייסט קלאר דעם דין אז דיין שוועסטער טאר ניט זיין דיין ווייב. זאלסטו פסקנן דעם דין. אונ אויב עס איז נאר עפעס אספק אין דעם דין. זאלסטו ניט פסקנן דעם דין. רבי יהושע בן לוי האט גזאגט אז צעהן דיינים זיצען ביי אדין תורה אונ זייא האבען פאלש גיפסקנת. איינגט די קייט אויף דעם האלדז פון אלע צעהן דיינים: ווערין אלע צעהן דיינים גישטראפט. פרעגט דיא גמרא געוויס ווערין אלע גישטראפט. ענטפערט די גמרא אפילו אתלמיד זיצט פר זיין רבי. אונ עס איז גיקומען אדין תורה פר זיין רבי אונ ער הט גיזעהן ווי דער רבי הט אטעות אין דעם דין אונ ער הט זיך ניט אריין געמישט נאר ער הט געשוויגן. ווערט ער אויך גישטראפט:

יב רב הונא. אז עס פלעגט קומען אדין תורה פר רב הונא. פלעגט ער נעמען צעהן רבנן פון בית המדרש זייא זאלין זיצען מיט אים צו זאמען ביי דער דין תורה. אונ ער הט גזאגט טאמער וועלין מיר אטעות האבען אונ מיר וועלין דארפין גישטראפט ווערין. זאל אן קומען אויף יעדערין פון אונז אשפענדיל פון אבעלעק. דס הייסט וועט אן קומען אויף יעדערין פון אונז אצענטיל פון דיא שטראף. אז מען פלעגט ברייגגען אגישאכטענע בהמה פר רב אשי ער זאל זעהן אויב דיא בהמה איז טריף צוא כשר. פלעגט ער פאר זאמלען אלע שוחטים

אמר דרש רב נחמן בר כהן מ"ד (משלי כט) מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דומה דיין למלך שאינו צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות יהרסנה. דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא הוה גמיר אמרו ליה ליהודה בר נחמני מתורגמניה דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחין עליה ולא א"ל ולא מידי פתח ואמר (חבקוק ב) הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו ועתיד הקב"ה ליפרע ממעמידין שנא' (שם) וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ:

בקיאין בסברות: אם דומה הדיין למלך. שבקי בטיב דינין ומלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר: במחזר על הגרנות. לשאול תרומותיו ואף זה צריך לחזור לשאול בדין. ופי' זה מוכח מדמייתי עלה דבי נשיאה אוקמי דיינא דלא גמיר. ותימה בפ"ק דכתובות מייתי לה על דיין שלא לקבל שוחד ומשמע שאינו צריך לכלום שהוא עשיר כן כתבו התוס': קום עליה באמורא. להשמיע דרשה לצבור מה שילמוד לך: וה' בהיכל קדשו. כמוך לההיא קרא דהוי אומר לעץ הקיצה וגו': הס מפניו כל הארץ. יכלה על עון הזה את כל הארץ:

יג **אמר** ריש לקיש כל המעמיד דיין על הצבור שאינו הגון כאילו נוטע אשרה שנאמר (דברים טז) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וסמיך

פון דיא שטאט מחסיא. אונ ער הט גזאגט טאמער האבען מיר אטעות אונ מיר העלין פסקנן אויף טריף כשר. אונ מיר וועלין דארפין גישטראפט ווערין. זאל אן קומען אויף יעדערין פון אונז אשפענדיל פון אבעלעק: אביסול פון דיא שטראף וואס עס דארף קומען אויף אונז. אז רב דימי איז גיקומען הט ער גזאגט רב נחמן בר כהן הט גידרשת עס שטייט אין פסוק מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה. אויב דער דיין וואס משפט איז אזוי וויא אמלך וואס דארף ניט בעטין ביי קיינעם. אזוי איז דער דיין קלאר אלע דינים אונ ער דארף ניט פרעגין ביי קיינעם אדין. וועט ער אויף שטעלין די וועלט. ווייל ער וועט פסקנן אמתה דינים. אונ אויב דער דיין איז גלייך צו אכהן וואס ער גייט אין דיא שייערין בעטין תרומה: אזוי איז דער דיין ער גייט פון איין למדן צום אנדערין פרעגין דינים. אבער ער אליין קען ניט לערנען. דער דיין וועט צו ווארפען די וועלט. ווייל ער וועט פסקנן פאלשע דינים. דיא מענטשין פון נשיא האבען אמאהל גימאכט אדיין אזוי אמענטשין ווס קען ניט לערנען. האבען די מענטשין פון נשיא גזאגט צוא יהודה בר נחמני דער מתורגמן פון ריש לקיש ופאר צייטין איז גיוועין דער מנהג אז דער חכם וואס הט גזאגט אדרשה פלעגט שטיין נעבין איהם אמתורגמן. דער חכם פלעגט זאגין אדין אויף לשון קודש צום מתורגמן [איבער זעצער]. אונ דער מתורגמן פלעגט זאגין דעם דין מיט אהויכע שטימע אלע זאלין הערין אונ דאס פלעגט ער זאגין אויף תרגום. אלע זאלין פאר שטיין. ווארום דאס גאנצע פאלק האבען גירעט תרגום שפראך. שטעל דיך נעבין דעם דיין ווען ער וועט זאגין דיא דרשה. אונ דוא וועסט זיין זיין מתורגמן. דער דיין איז גיקומען זאגין דיא דרשה אונ יהודה בר נחמני הט זיך גישטעלט נעבין אים אונ ער האט זיך איין גיבויגין צום דיין הערין וואס ער וועט אים זאגין אונ דער דיין האט אים גאר ניט גזאגט. ווייל ער האט ניט גיוואוסט ווס צו זאגין: הט יהודה בר נחמני אן גיהויבין צו זאגין. דער פסוק זאגט ווי אז מען זאגט צו אהאלץ וואך דיך אויף. צו אשטיין ווס שווייגט זאגט מען וועק דיך אויף. ער זאל פסקנן. ער איז בדעקט מיט גאלד אונ זילבער אונ אין אים איז ניטא קיין אטעם. אזוי איז דער מענטש ער איז ווי אהאלץ אונ וויא אשטיין אונ צו אים זאגט מען ער זאל פסקנן. ווייל ער הט גאלד אונ זילבער דריבער הט מען אים גימאכט פר אדיין. אונ גאט וועט שטראפן די מענטשין ווס האבן אים גימאכט פר אדיין: אזו ווי עס שטייט אין פסוק גאט ווס ער איז אין זיין הייליגן היכל. די גאנצע וועלט וועט שטיל ווערין פר אים. פר דער עבירה וועט ער פר לענדין די גאנצע וועלט:

יג אמר: ריש לקיש האט גזאגט דער וואס שטעלט אויף אדיין אויף יודין אזו אמענטש וואס ער קען ניט זיין אדיין. איז גלייך וויא ער וואלט גיפלאנצט אלינדען בוים. אזוי וויא

וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ אמר רב אשי ובמקום שיש ת"ח כאילו נטעו אצל מזבח שנאמר (שם) אצל מזבח ה' אלהיך. כתיב (שמות כ) לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב. אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ ואבן שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה הבא בשביל זהב. רב כי הוה אתי לבי דינא אמר הכי ברעות נפשאי לקטלא נפיק וצבי ביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל הלואי שתהא ביאה כיציאה. כי הוה חזי אמבוה (דספרי) [אבתריה] אמר (איוב כ) אם יעלה לשמים שיאו וגו' כגללו לנצח יאבד וגו'. מר זוטרא חסידא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דרגלא אמר הכי (משלי כז) כי

כל עץ. דמשמע דיין דכתיב כי האדם עץ השדה ומיקמי ליה בתלמיד: אצל מזבח. ות"ח מכפרים ומגינין כמזבח: אלוה הבא בשביל כסף. דיין שהעמידוהו ע"י שנתן ממון למלך על כך: לדינא. לדון: לקטלא. לישא עליו העון ועל עצמו היה אומר: וצבי ביתיה לית הוא עביד. צרכי ביתו אינו עושה כאן: וריקן לביתיה עייל. כלומר משתכר כלן כלום: הלואי שתהא ביאה. שאחזור לביתי כיציאה שיצאתי מביתי בלא חטא שלא אטעה ולא אענש: אמבוה. סיעת אנשים: אם יעלה לשמים וגו'. כדי בזוי הגאוה דעתו עליו היה אומר כך: כגללו. גלל רעי: מכתפי ליה. נושאין אותו על הכתף שהיו זקנים ואינם יכולין לרוץ ומטריחין את הצבור לעמוד בפניהם לפיכך היו עבדיהם נושאין אותם מהר: בשבתא דרגלא. שבת ששואלין בו בהלכות הרגל והיינו שלשים

עס שטייט אין פסוק שופטים און שוטרים זאלסטו געבין אין דיינע אלע שטעט. נעבין דעם פסוק שטייט דו זאלסט ניט פלאנצין אלינדען בוים. און קיין בוים זאלסטו ניט פלאנצין אבוים מיינט מען אמענטש. אזו ווי עס שטייט אין פסוק דער מענטש איז ווי אבוים אין פעלד. זאגט דער פסוק דו זאלסט מאכען דיינים נאר זאלסט ניט פלאנצין אלינדען בוים. דס מיינט מען דער דיין זאל ניט זיין ווי אהאלץ. וואס ער וועט ניט וויסען צו פסקנען. און אויב דוא וועכט יא מאכען אזוי אדיין. איז גלייך ווי דוא וואלסט גיפלאנצט אלינדען בוים צוא דינען עבודה זרה. רב אשי זאגט אויב מען האט גימאכט אעם הארץ פאר אדיין אין אזו אשטאט וואס דארט איז דא אתלמיד חכם. איז גלייך ווי מען וואלט גיפלאנצט אלינדען בוים נעבין מזבח. אזו וויא עס שטייט אין פסוק זאלסט ניט פלאנצין אלינדען בוים נעבין מזבח פון דיין גאט. ווארום אתלמיד חכם איז גלייך צום מזבח. אזוי וויא דער מזבח איז מכפר אזוי איז דער תלמיד חכם מכפר אויף זיין דור. עס שטייט אין פסוק איר זאלט ניט מאכען מיט מיר זילבערנע געטער און גאלדענע געטער. איז דאך אקשיא זילבערנע געטער און גאלדענע געטער זאל מען ניט מאכען. אבער הילצערנע און שטיינערנע געטער זאל מען יא מאכען: האט רב אשי גזאגט אזוי מיינט דער פסוק דער גאט (דער דיין) וואס איז גיווארין ווייל ער האט גיגעבין זילבער און דער גאט (דער דיין) וואס איז גיווארין ווייל ער האט גיגעבין גאלד. איז ער קיין דיין ניט און עס איז גלייך וויא מען וואלט גימאכט אזילבערנע אדער אגאלדענע עבודה זרה. אז רב פלעגט קומען אין בית דין שטוב פסקנען דין תורות. פלעגט ער אזו זאגין. מיט מיין אייגענעם ווילען גיי איך נהרגת (גשטראפט) צו ווערין (ווען איך וועל אטעות האבן אין דין און פסקנ'ן שלעכט) און דעם ווילן פון מיין שטוב טו איך ניט און איך וועל צוריק גיין אהיים ליידיג (איך האב נישט קיין פר דינסט פון דיא דין תורות צו שפייזן פון דעם מיינע שטוב מענטשין). הלואי זאל זיין מיין קומען אהיים אזוי וויא מיין אוועק גיין פון דער היים. אזו וויא איך גיי פון דער היים אן אעבירה אזוי זאל איך קומען צוריק אהיים אן אעבירה: איך זאל נישט אטעות האבען אין אדין. אז רב האט גיזעהן פיל מענטשין גייען אים נאך. פון זיין כבוד וועגין. האט ער גיזאגט אין זיין הארצן זאל ניט אריין קומען קיין גרויסקייט. האט ער גזאגט דעם פסוק אפילו דיא גרויסקייט פון אמענטשין וועט אויף גיין ביז צום הימעל. פון דעסט וועגין וועט ער פאר לארין ווערין אויף אייביג אזוי וויא מיסט. מר זוטרא חסידא ווען ער איז אלט גיווארין און ער האט ניט גיקענט געשווינד גיין. און אז ער וועט דארפין דורך גיין אין בית המדרש צווישען אזוי פיל מענטשין. וועט ער אלע מטריח זיין אויף צו שטיין פר אים. דריבער אז ער פלעגט דארפין זאגין אדרשה דעם שבת פר יום טוב פלעגט מען אים טראגין אויף אשטוהל. און מען פלעגט לויפען מיט אים געשווינט:

כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור דור:

יד דרש בר קפרא מנא הא מלתא דאמור רבנן הוו מתונין בדין דכתיב (שמות כ) ולא תעלה במעלות וסמיך ליה (שם כא) ואלה המשפטים: א"ר אלעזר מניין לדיין שלא יפסיע על ראשי עם קודש שנאמר ולא תעלה במעלות וסמיך ליה ואלה המשפטים אשר תשים אשר תלמדם מיבעי ליה אמר ר' ירמיה ואיתימא רבי חייא בר אבא אלו כלי הדיינים כי הא דרב הונא כי הוה נפק לדינא אמר הכי אפיקו לי מאני הנותאי ומאי נינהו (חוטרי וסנדלי שיפורי ורצועי) [מקל ורצועה ושופרא וסנדלא]:

(דברים א) **מו ואצוה** את שופטיכם בעת ההיא א"ר יוחנן כנגד מקל ורצועה תהא

זריז

אמים יוט קודם הרגל: כי לא לעולם חוסן. במה של אדם אינו כל הימים והיה אומר כך שלא תזוח דעתו עליו):

מתונין. רגילין בהמתנה כדי לעיין בדין יפה קודם שתחתכוהו: במעלות. בחזקה במרוצה: על ראשי עם קודש. בכהיה התורגמן דורש היו הצבור יושבים לארץ והמפסיע בינים לילך ולישב במקומו נראה כמפסיע על ראשן: וסמיך ליה ואלה המשפטים. כלומר אף לשופטים אני מזהיר: כלי הדיינין. דצריכא בהו שימה דבר המיטלטל: רצועה. למלקות: מקל. למכת מרדות עד שיחזור בו: שופר. לשמתא ונידוי: סנדל. לחליצה:

ואצוה. כל צואה לי זירוז ס"א דתניא כל מקום שנאמר בו צו אינו אלא לשון זירוז ועל מה זירז על המקל ועל הרצועה שיהו מטילין אימה על הצבור לכם שמים וזה לי התוס' בזה הלא זריז שלא להטיל אימה על הצבור לרדותם יותר מדאי וכן מוכח לקמן דדרים מכאי קרא שהזהר לדיין שיסבול את הציבור

מען זאל נישט דארפין אויף שטיין פאר אים. אונ ער האט גיוואלט אין זיין הארצען זאל ניט צבין קומען קיין גרויסקייט. האט ער גיזאגט דעם פסוק ניט אויף אייביג איז די שטארקייט אונ אז א מענטש זאל אפילו אן טאהן אק זין איז דס אויך ניט אויף אייביג:

יד דרש: בר־קפרא האט גידרשת פון וואנען ווייסען מיר די זאך וואס די רבנן האבען גיזאגט אז די דיינים דארפין גוט קלערין אדין איידער זייא ווערין אים פסקנען. ווארום עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט ארויף גיין אויף טרעפ אונ נעבין דעם שטייט דאס וועגען די דינים. דער פסוק מיינט אז דער דיין זאל ניט אויף געשווינט ארויף לויפען מיט זיין שכל נאך צוא קלערין אדין אונ אים פסקנען. נאר ער זאל קלערין נידעריג ואונ גאנץ פאמעלאך דער נאך וועט ער פסקנען. רבי אלעזר האט גיזאגט פון וואנען ווייסען מיר אז דער דיין טאר ניט טרעטין אויף די קעפ פון די הייליגע פאלק ווארום פר צייטין איז גיוועזן דער מנהג ווען דער דרשן האט גיזאגט די דרשה זענען אלע גיזעסין אויף דער ערד. אונ דער דרשן איז גיזעסין אויף א באנק. אונ אז דער דרשן וועט גיין צווישען פאלק ביז אויף זיין ארט. זעהט דס אויס וויא ער טרעט אויף זייערע קעפ. דריבער דארף דער דרשן קומען צו דער דרשה איידער דס פאלק זעצין זיך. אונ ער דארף אוועק גיין פון בית המדרש דער נאך וויא דאס פאלק הט זיך שוין אויף גיהויבען. ווארום עס שטייט אין פסוק דו זאלסט ניט ארויף גיין אויף טרעפ אונ נעבין דעם שטייט דאס וועגען די דינים. דער פסוק זאגט אפילו די דיינים וואס פסקנען דינים זאלין ניט גיין צווישען דעם פאלק ווען זייא זיצען אויף דער ערד ווארום עס זעהט אויס וויא ער וואלט גיין אויף זייערע קעפ אזוי וויא מען גייט אויף טרעפ. עס שטייט אין פסוק דאס זענען די דינים וואס דוא זאלסט מאהן פאר זייא. האט דאך גידארפט שטיין וואס דוא זאלסט זייא לערנען. האט רבי ירמיה זאגט אונ אנדערע זאגין רבי חייא בר אבא האט גיזאגט דאס מיינט מען די כלים פון די דיינים. זאל ער טאהן מיט זיך. אזוי וויא רב הונא אז ער פלעגט גיין אין בית דין שטוב משפטין אדין: פלעגט ער אזוי זאגין גיט מיר די כלים פון מיין קראם. וואס זענען די כלים. א שטעקין צוא שלאגין מיט אים דעם מענטש וואס וויל ניט טאהן א מצוה. למשל ער וויל ניט זיצען אין סוכה ער וויל ניט לייגין תפילין אונ נאך אזעלכע מצות). אונ אלעדערנעם פאס צו שלאגין מלקות דעם מענטש וואס איז עובר אויף א לאו. (למשל ער גייט אין שעטנז ער עסט חזיר אונ נאך אזעלכע לאוין). אונ א שופר צוא בלאזין מיט אים ווען מען זאגט אויף איינעם א חרם. אונ א שוך צוא חליצה נעמען:

מו ואצוה. משה רבינו האט גיזאגט איך האב גיבאטין אייערע שופטים אין דער צייט. זאף

ר' יאשיה על דבר זה נענש משה שנאמר (במדבר כז) ויקרב משה את משפטן לפני ה' מתקיף לה ר"נ בר יצחק מי כתיב ואשמיעכם ושמעתיו כתיב אי גמירנא גמירנא ואי לא אזלינא וגמירנא אלא כדתניא ראויה היתה פרשת נחלות שתכתב ע"י מש"ר אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן וראויה היתה פרשת מקושש שתכתב ע"י משה רבינו אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו ללמדך שמגלגלין חובה על ידי חייב וזכות ע"י זכאי. כתיב (דברים א) ואצוה את שופטיכם בעת ההיא וכתיב ואצוה אתכם בעת ההיא א"ר אלעזר א"ר שמלאי אזהרה לצבור שתהא אימת דיין עליהם ואזהרה לדיין שיסבול את הצבור עד כמה א"ר חנין ואי תימא רבי שבתאי (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק:

אתה מוליא ממון מיד הקב"ה שהרי שלו הוא הזיר ממון לבעליו: על דבר זה. שנטל הדבר לעצמו לומר תקריבון אלי שהיל"ל תקריבון לפני השכינה: נענש משה. שלא זכה שיאמר לו פרשת נחלות עד שבא מעשה לפניו ולא ידע מה להשיב: (מי כתיב ואשמיעכם. שהיה נוטל הדבר לגמרם: אלא הא דלא נאמרה פרשת נחלות ע"י משה (כדתניא: אלא שנתחייב מקושש. ונכתב על ידו): על ידי זכאי. (ע"י משה) [ע"י בנות צלפחד]: כתיב ואצוה את שופטיכם. דמשמע שצוה את השופטים להדריך לבור במשפט והחוקים על כרחם: וכתיב ואצוה אתכם. לצבור עצמו הזהיר ומה הוצרך להזהירם עוד: (שיסבול. בעלי דינים אף הם מדברים כנגדו: כאשר ישא האומן את היונק. כאב את בנו):

כי אתה תבוא גו'. משמע גם אתה כאחד מהם: כי אתה תביא. משמע שהוא נהוג עליהם: משה אמר לו זקנים שבדור עמהם. גרסינן על פיהם עשה מעשה ולא תשתרר עליהם דההוא קרא דכי אתה תבוא משה אמרו כדכתיב אל הארץ אשר נשבע ה' ובקרא דכי אתה תביא. כתיב אל הארץ

טז כתיב (דברים לא) כי אתה תבוא וכתיב (שם) כי אתה תביא א"ר יוחנן א"ל משה ליהושע אתה והזקנים שבדור עמהם א"ל הקב"ה טול מקל והך

ער האט גידארפט זאגין וואס איר וועט ניט וויסען וועט מען פרעגין ביי גאט: אזו ווי עס שטייט אין פסוק דעם דין וואס דיא טעכטער פון צלפחד האבען גיפרעגט הט משה אויך ניט גיוואוסט נאר משה האט גינענט זייער משפט פר גאט. האט רב נחמן בר יצחק גיפרעגט שטייט דען אין פסוק אז משה האט גזאגט דער דין וואס איך וועט שווער זיין זאלט איר אים ברייננגען פר מיר וועל איך אייך מאכען הערין דעם דין. ער האט נאר גזאגט איך וועל הערין דעם דין. וועל איך וויסען דעם דין וועל איך אייך זאגין. אונ אויב ניט וועל איך פרעגין ביי גאט. פאר וואס זאל משה גישטראפט ווערין. ענפערט דיא גמרא דריבער איז דיא פרשה פון ירושות ניט גיזאגט גיווארין דורך משה. אזו וויא מיר האבען גילערנט. דיא פרשה פון ירושות הט טאקי גידארפט געשריבען ווערין דורך משה. נאר דיא טעכטער פון צלפחד האבען זוכה גיוועזן אונ עס איז געשריבען גיווארין דורך זייא. אונ די פרשה פון מקושש וואס שטייט אין סוף סדרה שלח לך האט אויך גידארפט געשריבען ווערין דורך משה רבינו. נאר דער מקושש איז פאר שולדיגט גיווארין זיא זאל געשריבען ווערין דורך אים. דער פסוק לערונט אונז אז אשלעכטע זאך ווערט גיטאהן דורך אשלעכטן מענטש. אונ אגוטע זאך ווערט גיטאהן דורך אגוטען מענטש. זאגט די גמרא אין איין פסוק שטייט משה האט גזאגט איך האב גיבאטין צו אייערע שופטים אין דער צייט. אונ אין אנדערין פסוק שטייט משה האט גזאגט איך האב גיבאטין צו אייך אין דער צייט. וואס האט ער גיבאטען צו דיא שופטים. אונ וואס האט ער גיבאטין צו די יודין. הט רבי אלעזר גזאגט פון רבי שמלאים וועגין משה האט גזאגט צו דיא יודין זייא זאלין מורא האבען פאר דעם דיין. אונ צו דיא דיינים האט ער גזאגט זייא זאלין אויף זיך טראגין דעם לאסט פון דיא יודין. ביז וויפיל זאל ער ליידין. הט רבי חנין גזאגט אנדערע זאגין רבי שבתאי הט גזאגט אזו ווי אפאטער ליידט פון זיין קינד:

טז כתיב. עס שטייט אין פסוק משה האט גזאגט צו יהושע דוא וועסט קומען אין ארץ ישראל מיט דעם פאלק. זעהט אויס אז יהושע וועט זיין גלייך מיט דעם פאלק אונ גאט האט גזאגט צו יהושע דוא וועסט ברייננגען דעם פאלק. זעהט אויס אז יהושע וועט זיין זייער פירער. רבי יוחנן זאגט משה האט גזאגט צו יהושע דוא מיט דיא אלטע לייט זאלט איר זיין אויף דעם פאלק אונ דוא זאלסט ניט גיוועלטיגען אליין אויף דיא יודין. נאר מיט דיא אלטע

אבל כבדאתי אלמא הקב"ה אמרו : דבר אחד . מנהיג אחד :

נא בא שלישי וכו' . דמשמע שבא' על פי שנים עדים כ"ש ג' למה נאמר או שלשה עדים : אלא להחמיר עליו . ליתן חומר בעדי בקל שבשלישי זה אע"פ שלא היה זה נידון על פיו למיתה שהרי בב' [כשעידו התלה] נמי היה נידון אפ"ה ענשו הכתוב דינו כיוצא באלו שאם הוזמו יהרג אף השלישי מפני שנטפל לעוברי עבירה : [ק"ו שישלם שכר וכו' . דקיימא לן מדה טובה מרובה ממדת פורענות הלכך ק"ו הוא] :

והך על קדקדם דבר אחד לדור ואין שני דברים לדור (וכן בדוד הוא אומר (ד"ה א כח) ויקם דוד על רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אם אחי למה עמי ואם עמי למה אחי א"ר אלעזר אמר להם דוד לישראל אם אתם שומעין לי אחי אתם ואם לאו עמי אתם ואני רודה אתכם במקלות) :

(דף ט) **יז תנן** ר"ע אומר לא בא שלישי אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו א"כ ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר את הנטפל לעושה מצוה כעושה מצוה :

(דף י) **יח משנה** עבור השנה (בז') [בשלשה דברי ר"מ] רשב"ג אומר בג' מתחילים ובחמשה

ליט צו זאמען . האט גאט גזאגט צו יהושע נעם אשטעקין אונ שלאג אויף זייער קאפ . איין פירער דארף זיין אויף דיא יודין אבער ניט צווייא פירערס . אונ ביי דוד המלך שטייט אויך אזוי . דוד האט זיך גישטעלט אויף זיינע פיס אונ האט גזאגט הערט מיך צו מיינע ברידער אונ מיין פאלק . צו וואס האט ער זייא גירופען מיט צוויי נעמען : אז ער האט גזאגט צו זייא איר זענט מיינע ברידער . צו וואס האט ער נידארפט זאגין איר זענט מיין פאלק . אונ אז ער האט גזאגט צו זייא איר זענט מיין פאלק . צו וואס האט ער גידארפט זאגין איר זענט מיינע ברידער . האט רבי אלעזר גזאגט אזוי האט דוד גזאגט צו דיא יודין . אויב איר וועט מיך פאלגין זענט איר מיינע ברידער . אונ אויב איר וועט מיך ניט פאלגין . זענט איר מיין פאלק . אונ איך וועל אייך שלאגין מיט שטעקינס :

יז תנן . מיר האבען גילערנט רבי עקיבא זאגט עס שטייט אין פסוק דורך צוויי אדער דורך דריי עדות זאל בשטעטיגט ווערין אזאך . איז דאך אקשיא אז עס איז גענוג צווייא עדות צו וואס דארף מען דריי עדות : זאגט רבי עקיבא דער דריטער עדות איז נישט מער גקומען נאר ער זאל אויך גישטראפט ווערין גלייך מיט דיא צוויי עדות . למשל צוויי עדות ראובן אונ שמעון האבען גזאגט עדות אויף לוי אז זונטאג אין דער פריא ניין דעם זייגער איז ער גישטאנען מיט יהודה אויף דיא גאס אונ ער האט אים גיהרגת . דער נאך איז גיקומען זבולון אונ האט אויך אזוי גזאגט וויא ראובן אונ שמעון האבען גזאגט . דעם דריטען עדות זבולון דארף מען איצט גאר ניט . ווארום אן אים וואלט אויף בית דין גיפסקת מען זאל לוי הרגען . דער נאך זענין גיקומען צוויי עדות גד אונ אשר אונ האבען גזאגט צו ראובן אונ שמעון ווי אזוי קענט איר זאגין אז זונטאג פריא ניין דעם זייגער זענט איר גישטאנען אויף די גאס אונ איר האט גיזעהן וויא לוי האט גיהרגת יהודהן . זונטאג פריא ניין דעם זייגער זענט איר דאך גאר ניט גיוועז אויף יענע גאס . איר זענט דאך גיוועזן מיט אונז אין פעלד . איז דער דין וואס ראובן אונ שמעון האבען גיוואלט מען זאל טאהן לוי . דאס זאל מען זייא טאהן . דארף מען הרגנן ראובן אונ שמעון . אונ לוי הרגת מען אויך . ווייל ער האט זיך בהעפט צו די פאלשע מענטשין . ווערט ער גישטראפט גלייך מיט זייא] . איצט זעהן מיר אז דער פסוק שטראפט דעם מענטש וואס האט זיך בהעפט צו די מענטשין וואס האבען גיטאהן אעבירה . דעם זעלביגען שטראף וויא מען שטראפט דיא מענטשין וואס האבען גיטאהן דיא עבירה . איז דאך געווים אז גאט וועט בצאלין שכר דעם מענטש וואס האט זיך בהעפט צו דיא מענטשין וואס האבען גיטאהן אמצוה . דעם זעלביגען בעלוינונג וויא מען בעלוינט דיא מענטשין וואס האבען גיטאהן דיא מצוה :

יח משנה . עבור . זאיב מען דארף מאכען דעם יאהר מעובר . צוויי מאהל דעם חודש אדר . מוז דאס גימאכט ווערין דורך דריי דיינים אזו זאגט רבי מאיר . רבן שמעון בן גמליאל

ובחמשה נושאין ונותנין וגומרים בשבעה: גמ'] (דף י ע"ב) הני ג' ה' וז' כנגד מי פליגי בה ר' יצחק בר נחמני וחד דעימיה ומנו ר' שמעון בן פזי ואמרי לה ר' שמעון בן פזי וחד דעימיה ומנו רבי יצחק בר נחמני חד אמר כנגד ברכת כהנים וחד אמר ג' כנגד שומרי הסף ה' מרואי פני המלך ז' רואי פני המלך. [תני ר' יוסף הני ג' וה' וז' ג' כנגד שומרי הסף ה' מרואי פני המלך ז' רואי פני המלך] א"ל אביי לרב יוסף עד האידנא מ"ט לא פריש לן מר הכי א"ל לא הוה ידענא דצריכיתו מי בעיתו מינאי מלתא ולא אמרי לכו:

[כנגד ברכת כהנים. בפסוק ראשון ג' תיבות ובשני ה' תיבות ובשלישי ז' תיבות: שלשה כנגד שומרי הסף וכו'. כלומר הנהגה דמלכותא דארעא מנהג ממונין והמשה ממונין ושבעה ממונין] ג' כנגד שומרי הסף שלדקיהו גבי גלות נבוזראדן וחמשה נמי מבכתב ה' מרואי פני המלך ובאחשורוש אשכחן ז' משרי פרס ומדי ועבור שנה מטכסיסי מלכות שמים הוא ליישב כסדר הבנים על מכונן: במזומנים לה. שהזמינן הנשיא מבערב: השכימו לי מחר ז' לעלייה המיוחדת ליישב לה: [בית דין (כלומר שיבאו וכדי שבנים אני וסס' לעבר

יט ת"ר אין מעברין את השנה אלא (דף יא) במזומנים לה מעשה בר"ג שאמר השכימו לי שבעה לעלייה השכים ומצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות

זאגט דריי דיינים זאלין אן הייבין קלערין צו מען דארף זעצין דיינים זייא זאלין קלערין אויף דעם עבור. אויב צוויי דיינים פון דיא דריי זאגין מען דארף ניט זעצין דיינים אויף דעם עבור. דער יאר ווערט געוויס ניט זיין קיין עבור. זעצט מען ניט קיין דיינים. אונ אויב צוויי דיינים זאגין מען דארף זעצין דיינים זייא זאלין קלערין אויף דעם עבור. זעצט מען צו דיא דרייא דיינים נאך צוויי דיינים. אונ אלע פינף דיינים קלערין אויב מען זאל מאכען א עבור. אויב דריי פון די פינף זאגין דער יאהר דארף ניט זיין א עבור. איז ער ניט קיין עבור. אבער אז דרייא פון דיא פינף זאגין דער יאהר דארף זיין א עבור. זעצט מען צו דיא פינף נאך צוויי דיינים עס זאל זיין זיבען דיינים. אונ דיא זיבען דיינים זאגין דער יאהר איז מעובר. מאכט מען שוין צוויי מאהל אדר. פרעגט דיא גמרא געגין וואס איז דאס צוא טיילונג. דריי דיינים. אונ פינף דיינים. אונ זיבען דיינים. פר וואס זאלין ניט זיצען באלד אין אנהייב זיבען דיינים. ענטפערט דיא גמרא אין דעם קריגט רבי יצחק בר נחמני אונ נאך איינער מיט אים אונ דאס איז רבי שמעון בן פזי. אונ אנדערע זאגין אין דעם קריגט רבי שמעון בן פזי אונ נאך איינער מיט אים אונ דאס איז רבי יצחק בר נחמני. איינער זאגט דיא דריי אונ פינף אונ זיבען. איז געגין דיא ברכה פון די כהנים. אין ערשטין פסוק שטייט דריי ווערטער: אין אנדערין פסוק שטייט פינף ווערטער. אין דריטען פסוק שטייט זיבען ווערטער: אונ איינער זאגט אזו וויא ביי א מלך איז דא דריי מענטשין וואס שטייען ביי די שוועל צו היטען אים. אונ פינף ווענען דא וואס זעהן דעם פנים פון מלך. אונ אמאהל ווענין דא זיבען וואס זעהן דעם פנים פון מלך. אזו צו מאכען א עיבור דארף אויך זיין דרייא אונ פינף אונ זיבען. רב יוסף האט גילערונט דיא דרייא אונ פינף אונ זיבען דיינים. דרייא ווענען געגין דיא דרייא וואס שטייען ביי דיא שוועל צוא היטען דעם מלך. פינף ווענען געגין דיא פינף וואס זעהן דעם פנים פון מלך. זיבען ווענען געגין דיא זיבען וואס זעהן דעם פנים פון מלך. אביי האט גזאגט צו רב יוסף פאר וואס האט דער רבי דאס אונז ניט גזאגט ביז איצט. האט רב יוסף גזאגט איך האב ניט גיוואוסט אז איר דארפט מען זאל דאס אייך זאגין: איך האב גימיינט איר ווייסט שוין אליין. האט איר דען גיפרעגט ביא מיר אזאך אונ איך האב אייך ניט גיזאגט:

יט תנו רבנן. דיא רבנן האבין גילערונט מען טאר ניט מעבר זיין דעם יאהר. נאר דורך דיא דיינים וואס דער נשיא האט זייא אן גיברייט פארין נאכט אז מארגין זאלין זייא קומען אין בית דין שטוב קלערין אויף דעם עיבור. עס האט אמאהל גיטראפען רבן גמליאל האט גזאגט צוא זיין בעדינער גיי ברייט אן זיבען דיינים וואס זאלין קומען מארגין גאנץ פריא אויף דיא אויבערשטע שטוב וואס איך האב אן גיברייט מען זאל דארט מעבר זיין דעם יאהר. מארגין פריא איז רבן

את השנה דכתיב הוה מן המנין) : לא לעבר שנה עליתי. להצטרף עמהם עכשיו : אלא ללמוד הורה מהם היאך הענין : מהמת כיסופא הוא דעבד. שלא יכירו מי היה עולה שלא ברשות וילבינו פניו : שציערת לאבא. שאכלת השום ונדף הריח : חס ושלום. שאוכל שום בבואי לבית מדרשו אלא כדי שלא נלבין פניו של אוכל השום יצאתי כדי שיצאו כולם ולא יכירו מי הוא : משמואל הקטן. כדאמרן : אנחנו מעלנו. והוא לא נשא

ברשות ירד. עמד שמואל הקטן ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות ולא לעבר השנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי א"ל שב בני שב ראויות כל השנים כולם להתעבר על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנים לה ולא שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא ומהמת כיסופא הוא דעבד כי הא דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא עמדו כולן ויצאו בשחר מצאו ר"ש ברבי לר' חייא א"ל אתה הוא שציערת לאבא אמר ח"ו לא תהא כזאת בישראל ורבי חייא מהיכא גמר לה מרבי מאיר דתניא מעשה באשה אחת שבאת לבית מדרשו של ר"מ אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה עמד ר"מ וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמדו כולם כתבו ונתנו לה ור"מ מהיכא גמר לה משמואל הקטן ושמואל הקטן מהיכא גמר לה משכניה בן יהיאל דכתיב (עזרא י) ויען שכניה בן יהיאל מבני עילם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו

גמליאל גיקומען אויף דיא אויבערשטע שטוב האט ער גיפונען אכט מענטשין. האט רבן גמליאל גזאגט דער וואס איז ארויף גיקומען אן ערלויבנים זאל ער אראפ גיין. האט שמואל הקטן זיך גישטעלט אונ האט גזאגט איך בין ארויף גיקומען אן ערלויבנים. אונ איך בין ניט ארויף גיקומען מעבר זיין דעם יאהר. נאר איך בין גיקומען לערנען אונ זעהן וויא אזוי מען איז מעבר דעם יאהר. האט רבן גמליאל גזאגט צו שמואל הקטן זיץ מיין זוהן. אלע יאהרין וואלט מען גימעגט מעבר זיין דורך דיר אליין; נאר דיא חכמים האבען גזאגט מען טאר ניט מעבר זיין דעם יאהר נאר דורך דיא דיינים וואס זענען אן גיברייט גיווארין פון נעכטין צו מעבר זיין דעם יאהר. אונ דיך הט מען נעכטין ניט אן גיברייט. אונ דער וואס איז ארויף גיקומען אן ערלויבנים איז ניט גיוועזן שמואל הקטן. נאר איין אנדערער. אונ ווייל יענער זאל ניט פאר שעמט ווערין האט שמואל הקטן גזאגט אויף זיך. אזוי וויא רבי איז אמאהל גיזעסן אונ האט גידרשת. האט ער דער שמעקט אריח פון קנאביל. הט רבי גזאגט ווער עס האט גיגעסין קנאביל זאל ארויס גיין. איז רבי חייא אויף גישטאנען אונ איז ארויס גיגאנגען. זענען אלע תלמידים ארויס גיגאנגען; אויף מארגין פריא הט רבי שמעון דער זוהן פון רבי גיטראפען רבי חייא. אונ האט גזאגט צו אים דו האסט דאס מצער גיוועזן נעכטין מיין פאטער מיט דיינע קנאביל וואס דוא האסט גיגעסין. האט רבי חייא גזאגט חס ושלום איך וועל ניט עסין קנאביל ווען איך וועל דארפין גיין צו דיין פאטער אין בית המדרש. ווארום אזעלכעס וועט ניט זיין ביי יודין מען זאל מצער זיין דיין פאטער. נאר פאר וואס בין איך ארויס גיגאנגען. ווייל איך האב ניט גיוואלט דער מענטש וואס האט גיגעסען דיא קנאביל זאל פאר שעמט ווערין. אונ רבי חייא הט דס אפ גילערנט פון רבי מאיר. ווארום מיר האבען גילערנט עס הט אמאהל גיטראפען אאשה איז גיקומען צו רבי מאיר אין בית המדרש אונ זיא הט גזאגט צו רבי מאיר רבי איינר פון אייך הט מיך מקדש גיוועזן כיט דעם ווס ער הט מיך בועל גיוועזן. האט זיך רבי מאיר גישטעלט אונ האט געשריבען א גט. אונ האט איר גיגעבין. זענען אויף גישטאנען אלע תלמידים אונ יעדער האט געשריבען א גט אונ האט איר גיגעבין. מען זאל ניט וויסען ווער עס האט איר בועל גיוועזן. אונ רבי מאיר האט דאס אפ גילערנט פון שמואל הקטן (אזוי וויא פריער שטייט). אונ שמואל הקטן האט דאס אפ גילערנט פון שכניה בן יחיאל. ווארום עס שטייט אין פסוק שכניה בן יחיאל פון די קינדער פון עילם הט גזאגט צו עזרא מיר האבען גיפעלשט אין אונזער גאט אונ מיר האבען גיזעצט אין אונזערע שטובין ודאס הייסט מיר האבען חתונה גיהאט מיט גוישע ווייבער. וואס מיר האבען גינומען פון דיא פעלקער פון דעם לאנד. איז איצט דא אהאפענונג צו דיא יודין גאט זאל זייא מוחל זיין אויף דיא עבירות. אונ שכניה בן יחיאל האט

באלהינו ונושב נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש (תקוה) [מקוה] לישראל על זאת ושכניה בן יחיאל מהיכא גמר לה מיהושע דכתיב (יהושע ז) ויאמר ה' אל יהושע (קם לך) למה זה אתה נופל על פניך חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא אמ' לו וכי דילטור אני לך הטל גורלות ואבע"א ממשה דכתיב (שמות כז) עד אנה מאנתם :

נכרית והכנים עצמו בכלל שלא נהלכין פניהם מיהושע . ממעשה דיהושע שלא רלה הקב"ה לגלות לו מי הוא החוטא והכנים את כולן בכלל שנאמר חטא ישראל במעשה דעכן : דילטור . רכיל : מאנתם . כולן בכלל והרי כולן לא יצאו ללקוט אלא מקצת דכתיב יצאו מן העם ללקוט וגו' :

משמתו נביאים וכו' . משום שמואל הקטן נקט לה

כ **תנו** רבנן משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה"ק מישראל ואף עפ"כ היו משתמשים בבת קול פעם אחת היו מסובין בעליית בית גוריא ביריחו ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים עיניהם בהלל הזקן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא : שוב פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתני חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל אף הוא אמר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא

ניט גינומען גוישע ווייבער . פון דעסטוועגן האט ער ניט גזאגט אויף יודין איר האט גינומען . נאר ער האט גזאגט מיר האבען גינומען . האט ער גזאגט אויף זיך אויך . ניט צו פאר שעמען אנדערע יודין . אונ שכניה בן יחיאל האט דס אפ גילערונט פון יהושע . ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צו יהושע שטייא אויף פר וואס ביסטו גיפאלען אויף דיין פנים יודין האבען געזינדיגט . האט יהושע גזאגט פר גאט רבונו של עולם וועלכער יוד האט געזינדיגט . האט גאט גזאגט צו יהושע בין איך דען ארכילות זאגער . ווארף גורל וועסטו וויסען ווער דער יוד איז . וועהן מיר אז גאט האט ניט גיוואלט פאר שעמען דעם יוד וואס האט געזינדיגט . אונ אז דוא ווילסט וועל איך דיר זאגין מיר לערנען אפ פון משה רבינו . ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צוא משה ביז וויא לאנג וועט איר ניט וועלין היטען מיינע מצות . אביסול זענען דאך נאר גיוועז דיא וואס האבען ניט געהיט דיא מצ'ת . פון דעסטוועגין האט גאט גזאגט אויף אלע יודין . ניט צוא פאר שעמען דיא מענטשין וואס האבען גיטאהן די עבירה :

כ **תנו רבנן** . דיא רבנן האבין גילערונט ווען דיא לעצטע נביאים זענען גישטארבין . דאס איז חגי אונ זכריה אונ מלאכי . איז אפ גיטאהן גיווארין דער רוח הקודש פון דיא יודין . פון דעסטוועגין פלעגין יודין וויסען זייערע זאכין וייל עס פלעגט ארויס גיין אקול פון הימעל אונ פלעגט זאגין . אמאהל זענען דיא חכמים גיזעסין אין אאובערשטע שטוב פון דעם מענטש וואס הייסט גוריא אין דיא שטאט יריחו . איז ארויס גיגאנגען אקול פון הימעל אונ האט גיזאגט דא צווישען אייך איז דא איינער וואס ער איז ווערט דיא שכינה זאל אויף אים רוהען אזוי וויא אויף משה רבינו . נאר זיין דור איז ניט ווערט דיא שכינה זאל רוהען צווישען זייא . האבין דיא חכמים גיגעבין זייערע אויגין אז דאס מיינט מען הלל הזקן . אונ אז הלל הזקן איז גישטארבין האט מען אויף אים גיזאגט אין הספד ווא איז דער חסיד . ווא איז דער עניו . דער תלמיד פון עזרא . נאך אמאהל האט גיטראפין אז דיא חכמים זענען גיזעסין אין אאובערשטע שטוב אין יבנה . איז ארויס גיגאנגען אקול פון הימעל אונ האט גיזאגט דא צווישען אייך איז דא איינער וואס ער איז ווערט דיא שכינה זאל אויף אים רוהען : נאר זיין דור איז ניט ווערט דיא שכינה זאל רוהען צווישען זייא . האבין דיא חכמים גיגעבין זייערע אויגין אז דאס מיינט מען שמואל הקטן . אונ אז שמואל הקטן איז גישטארבין האט מען אויף איהם גיזאגט אין זיין הספד ווא איז דער חסיד . ווא איז דער עניו . דער תלמיד פון הלל . אונ שמואל הקטן איידער ער איז

לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאן עתידן למיתי על עלמא . ועל יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות :

(סס ע"ג) **כא אין** מעברין את השנה (דף יב) בשני רעבון תניא רבי אומר (מ"ב ד) ואיש בא מבעל שלשה ויבא לאיש האלהים לחם בכורים וגו' ואין לך קלה בכל א"י לבשל פירותיה כבעל שלשה ואעפ"כ לא בכרה אלא מין אחד שמא תאמר חטים ת"ל שעורים ושמא תאמר לפני העומר ת"ל.(סס) תן לעם ויאכלו אחר העומר היה . אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר ומפני מה לא עיברה אלישע ששנת בצורת היתה והיו הכל רצין לבית הגרנות :

ת"ר

ה : אף זה הוכיח . שזה שאמרה עליו שכינה שמתנבא בשעת מיתתו : שמעון וישמעאל לחרבא . רשב"ג הנשיא ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול יהרגו בחרב : וחבריו . כגון ר"ע ורבי חנינא בן תרדיון : לקטלא . לשאר מיתות ר"ע במסרקות של ברזל בפ"ק הרואה רבי חנינא בשריפה בנפני אידיקן : לומר כן . אותו הספד הי חסיד הי עניו : אלא שאין מספידין על הרוגי מלכות . מפני יראת המלך ומהרו לקברו :

בשני רעבון . לפי שכלה התבואה וצריכין לאכול מן החדש : לחם בכורים . לחם חדש משמע שעכשיו היה מתבשל: ובמה תאמר חטים היו . שכן אפילות לכך נתאחרו לבשל עד אחר הפסח ת"ל לחם שעורים : ובמה תאמר לפני העומר היה . ובזמן ביכור : ת"ל תן לעם ויאכלו . מלמד שקרב העומר והותר החדש : אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר . על האביב שכשהגיע ניסן עדיין לא היה רוב אביב דהא לאחר י"ו בניסן לא בכרו אלא שעורים ולא קרינן ביה חדש האביב : שנת בצורת היתה . בקראי מוכחת לה :

גשטארבין האט ער גזאגט נביאות. אז רבן שמעון בן גמליאל אונ רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול וועלין גיהרגת ווערין דורך דעם שווערד . אונ זייערע חברים וועלין גהרגת ווערין מיט איין אנדער טויט. רבי עקיבא האט מען גיקעמט זיין לייב מיט אייזערנע קאמען ביז ער איז גשטארבין. אונ רבי חנניא בן תרדיון האט מען פאר ברענט אין פייער. אונ דאס איבעריגע פאלק וועט מען רויבין אונ פיל צרות וועט קומען אויף דער וועלט . אונ אויף יהודה בן בבא האט מען אויך גיוואלט אזוי זאגין . ווא איז דער חסיד ווא איז דער עניו . נאר עס איז אוועק גינומען גיווארין דיא צייט עס איז ניט גיוועזן דיא צייט דאס צו זאגין. וייל מען האט מורא גיהאט מספיד זיין דיא מענטשין וואס זענען גיהרגת גיווארין דורך דער גזרה פון מלך . נאר מען הט זייא אויף געשווינט בגראבין :

כא אין . מען איז ניט מעבר דעם יאהר אין אהונגער יאהר. וייל דיא אלטע תבואה איז שוין ניטא . אונ דיא נייע תבואה טאר מען ניט עסין ביז דעם אנדערין טאג פסח נאך דעם עומר מקריב זיין. דריבער מאכט מען ניט צווייא מאהל אדר . פסח זאל געשווינט ווערין . וועט מען מקריב זיין דעם עומר . וועט מען מעגין עסין פון דיא נייע תבואה . מיר האבען גילערונט רבי זאגט עס שטייט אין פסוק אמענטש איז גיקומען פון בעל שלשה אונ ער האט גיבראכט צום גאטליכען מאן [צו אלישע] צוואנציג ברויט פון דיא ערשטע צייטיגע תבואה. אונ אין גאנץ ארץ ישראל איז ניטא קיין ארט וואס זאל אזוי געשווינט צייטיג ווערין פירות אזו וויא אין בעל שלשה . פון דעסטוועגין איז נאך דאמאלס ניט גיוועזן צייטיג נאר איין מין . טאמער וועסטו זאגין ווייץ איז גיוועזן צייטיג . שטייט אין פסוק דיא ברויט איז גיוועזן פון גערשטין . טאמער וועסטו זאגין דאס איז גיוועזן פאר פסח . פר דעם עומר מקריב זיין . שטייט אין פסוק אלישע האט גזאגט צו גיחזי גיב צום פאלק זאלין זייא עסין . איז דאך דאס גיוועזן דער נאך ווי מען האט שוין מקריב גיוועזן דעם עומר . ווארום פר דעם עומר מקריב זיין טאר מען דאך ניט עסין פון נייע תבואה. זעהן מיר דאך אז דיא תבואה פון דעם יאהר זענען שפעט צייטיג גיווארין . האט מען דאך גידארפט דעם יאהר מעבר זיין . אונ מאכען צווייא מאהל אדר . נאר פר וואס הט אלישע ניט מעבר גיוועזן דעם יאהר. וייל עס איז גיוועזן אהונגער יאהר זענען אלע גילאפען צו די שייערין עסין פון די נייע תבואה. האט מען גימוזט מאכען געשווינד פסח אונ מקריב זיין דעם עומר מען זאל מעגין עסין די נייע תבואה :

כב (ת"ר אין מעברין את השנה לפני ר"ה וכו' אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ר"ה מיד ואעפ"כ) אין מעברין אלא אדר איני והא שלחו ליה לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשה בלוז ומאי ניהו תכלת בזכות הרחמים ובזכותם יצאו בשלום ועמוסי ירכי נחשון בקשו לקבוע נציב אחד ולא הניחן אדומי הלז אבל בעלי אסופות נאספו וקבעו ליה נציב אחד בירח שמת בו אהרן הכהן השובי מחשבי גלויי לא מגלו מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא שנא' (מ"א ד) ולשלמה י"ב נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת אנשיו חדש בשנה והכתיב (שם) ונציב אחד בארץ רב יהודה ורב נחמן חד אמר אחד ממונה על כלם וחד אמר כנגד חדש העיבור ·

ת"ר

[אין מעברין. אין יושבין ב"ד קודם ר"ה לעיין ולומר תתעבר שנה זו בשביל אדרים מפני שיש שכחה בדבר קודם שיגיע ומזלזלין בחמץ: אבל מפני הדחק. שמא לא יהא שם ב"ד מופלא כמוך לאחר או שמא יבא המלך פרסי ויתעכב על ידן מעברין אותו ומודיעין לגולה אחר ר"ה מיד שעיברנוהו]: ואע"פ כן אין מעברין. אותה בב' אדרים אחרים אלא כשיגיע אדר יעשו ב' אדרים: זוג (שם) [ב'] ת"ח: בא מרקת. טבריא: ותפשו [נשר] חיל פרסי יש: [דברים הנעשים בלוז]. תכלת בלוז עושין כדאמרינן בסוטה היא לוז שצובעין בה תכלת: עמוסי ירכי נחשון. נשיא שבא"י שהוא מזרע נחשון בן עמינדב ראשון לנשיאים: בקשו לקבוע נציב א'. בקשו להוסיף חדש אחד על השנה לעברה: ולא הניחן אדומי הלז. המלכות גזרה עליהן: בירח שמת בו אהרן. באב אלמא מפני הדחק מעיינים בעיבור שנה קודם ר"ה: גלויי לא מגלו. עד לאחר ר"ה שלא ישכחו בני הגולה: נציבים. ממונים: חדש בשנה. יהיה על כל אחד לכלכל: כנגד חדש העיבור. בשנה מעוברת היה אותו נציב מכלכל באדר שני:

כב תנו רבנן. די רבנן האבען גילערנט פאר ראש השנה טארין ניט בית דין מעבר זיין דעם יאהר. זייא טארין ניט זאגין דער יאהר וואס וועט קומען זאל זיין צווייא מאהל אדר. נאר אז מען מוז איז מען מעבר דעם יאהר באלד נאך ראש השנה פון דעסטוועגין איז מען ניט מעבר קיין אנדער חודש נאר דעם חודש אדר. פרעגט דיא גמרא עס איז דאך ניט אזוי. מען האט דאך געשיקט צו רבא צוויי תלמידי חכמים זענען גיקומען פון רקת (פון טבריא). אונ דער חיל פון פערסיע וואס אויף זייער פאן איז גימאלט אאדלער האבען גיתפיסט דיא צוויי תלמידי חכמים. אונ דיא צוויי תלמידי חכמים האבען גיהאט ביי זיך די זאכען וואס ווערין גימאכט אין לוז. אונ וואס ווערט גימאכט אין לוז. דארט פארבט מען תכלת צו ציצית. אונ אין דעם זכות פון דיא רחמנות פון גאט אונ אין זייער זכות זענען זייא ארויס גיגאנגען מיט שלום פון דעם חיל. אונ דער נשיא פון ארץ ישראל וואס ער איז פון דיא קינדער פון נחשון בן עמינדב (בקשו לקבוע נציב אחד) הט ער גיוואלט מאכען נאך איין חודש אדר. האט דער מלך אים ניט גילאזין. אבער די חכמים האבען זיך פאר זאמעלט אין דעם חודש וואס אהרן הכהן איז גישטארבען (אין חודש אב) אונ זייא האבען גזאגט אז דער יאהר וואס וועט קומען זאל זיין צוויי מאהל אדר. זעהן מיר אז אין חודש אב ווייט פאר ראש השנה מעג מען שוין קלערין אויף דעם יאהר וואס וועט קומען אויב עס וועט דארפין זיין צוויי מאהל אדר. ענטפערט דיא גמרא קלערין מעג מען טאקי פר ראש השנה אויך אונ בית דין מעגין אפ רידין צווישען זיך אז דער יאהר וואס וועט קומען זאל זיין צוויי מאהל אדר. נאר אויס זאגין זאלין זיי ניט פר קינעם ביז נאך ראש השנה: זאגט דיא גמרא פון וואנען ווייסען מיר אז נציב מיינט מען א חודש. ווארום עס שטייט אין פסוק שלמה המלך הט גיזאגט צוועלף נציבים (פירשטען) זאלען זיין אויף די יודין. אונ זיי האבן גישפייזט דעם מלך מיט זיינע מענטשין. יעדער נציב (פירשט) האט גישפייזט א חודש אין יאהר. פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק ונציב אחד בארץ. איין פירשט איז גיוועזין אין לאנד. צוא שפייזין דעם מלך. ניט צוועלף פירשטען: ענטפערט דיא גמרא רב יהודה אונ רב נחמן קריגען. איינער זאגט איין פירשט איז גיוועזין אויף דיא אלע צוועלף פירשטען: אונ איינער זאגט דער דרייצעהנטער פירשט איז גיוועזין צוא שפייזין דעם מלך דעם חודש פון עבור. דעם אנדערין אדר. אונ וועיל דער פירשט פון יעדער חודש הייסט נציב. דריבער רופט מען דעם חודש אויך נציב:

כג ת"ר אין מעברין את השנה מפני הטומאה ר' יהודה אומר מעברין א"ר יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את השנה מפני הטומאה ובקש רחמים על עצמו דכתיב (ד"ה ב ל) כי מרבית העם רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל יחזקיהו עליהם לאמר ה' הטוב יכפר בעד. ר"ש אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת אלא מפני מה בקש רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ש מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני:

מפני הטומאה. כגון שהיה נשיא חולה והאמדוהו למות ערב הפסח או שבעה ימים קודם ויהיו כמאים או שהיו רובן טמאים בסוף אדר וכלתה אפר הפרה ואין יכולין למצוא עכשיו פרה אדומה אין מעברין בכך אלא יעשו בטומאתן: שעיבר את השנה מפני הטומאה. שנטמאו בימי אחז אביו מע"ז שלא השבו לתורה והיה חזקיהו מחזירן למוטב וידע שלא יספיקו כולן לבא וליטהר עד הפסח ועבר השנה: ובקש רחמים על עצמו. שימחל לו עון ולקמן פריך הואיל ואר"י מעברין למה בקש רחמים על עצמו: כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. שעיבר את השנה מפני הטומאה שלא כדת: ניסן בניסן. לאחר שקדשו ב"ד ניסן חזר ונמלך ועשאו אדר השני: ר"ש בן יהודה אומר. לא עבירה אלא השיאן לפסח שני שלא כדין לפיכך בקש רחמים על עצמו: מיסמך

(דף יג ע"ב) כד אמר לו אביי לרב יוסף מיסמך סבי בשלשה מנ"ל אילימא מדכתיב

כג תנו רבנן. די רבנן האבען געלערנט מען טאר ניט מעבר זיין דעם יאהר ווייל מען וועט זיין טמא אויף פסח (דהיינו דער נשיא איז געוועזן קראנק אונ דאקטורים האבען געזאגט אז ערב פסח אדער עטליכע טעג פאר פסח וועט ער שטארבען. וועלין אלע יודין טמא ווערין ביי זיין לויה. אונ מען וועט ניט קענען ריין ווערין אויף פסח צו עסין דעם קרבן פסח. ווייל דער וואס ווערט טמא פון אמת מוז ער זיין טמא זיבען טעג. אדער דאס מערסטע יודין זענין געוועזן טמא אין סוף אדר אונ עס הט פאר פעלט די אש פון די פרה אדומה. אונ ביז מען וועט באקומען א פרה אדומה אונ עס וועט זיין פון איר אש. אונ מען וועט שפריצען אויף די מענטשין. וועט דער ווייל ווערין פסח אונ מען וועט ניט קענען עסין דעם קרבן פסח מיט טהרה. איבער דעם מאכט מען ניט נאך א אדר) · רבי יהודה זאגט איבער דעם מאכט מען יא נאך א אדר. רבי יהודה זאגט עס האט אמאהל געטראפען אז חזקיהו מלך יהודה האט געמאכט צוויא מאהל אדר ווייל די יודין זענען געוועזן טמא. דער נאך האט ער געבעטין ביי גאט ער זאל אים מוחל זיין די עבירה. ווארום עס שטייט אין פסוק דאס מערסטע מענטשין פון דעם פאלק. פיל מענטשין פון שבט אפרים אונ מנשה אונ יששכר אונ זבולן, זענען נאך ניט ריין געווארין אונ זיי האבען געגעסין דעם קרבן פסח ניט וויא אין דער תורה שטייט (ווייל ער האט געמאכט נאך אדר. איז געוועזן פסח מיט א חודש שפעטער. אונ דאס האט מען ניט געטארט טאהן). אונ יחזקיהו האט געבעטין צו גאט פון זייערט וועגין. אונ ער האט געזאגט גאט וואס ער איז גוט זאל פאר געבין די עבירה. רבי שמעון זאגט ווען יחזקיהו וואלט געמאכט צווייא מאהל אדר ווייל די יודין זענין געוועזן טמא. וואלט גוט געוועזן. וואס ער געמיינט אזוי טאהן. נאר פאר וואס דען האט יחזקיהו גידארפט בעטין גאט זאל אים מוחל זיין. ווייל מען טאר ניט מאכען נאך אמאהל אדר נאר אזוי לאנג וויא עס איז נאך ניט געענדיגט דער ערשטער חודש אדר. אבער אז דער ערשטער חודש אדר איז שוין געענדיגט אין גאנצין. אונ דעם הייגטיגען טאג האט מען שוין גירופען ניסן טאר מען ניט מאכען פון דעם ניסן נאך אמאהל אדר: האט יחזקיה געזאגט מען זאל מאכען פון ניסן נאך אמאהל אדר. אונ דאס האט מען ניט גיטארט: דריבער האט ער גידארפט בעטין ביי גאט ער זאל אים מוחל זיין. רבי שמעון בן יהודה זאגט פון רבי שמעונס וועגין חזקיה הט ניט גימאכט נאך אמאהל אדר. נאר ער האט אן גירעט די יודין זייא זאלין ניט מאכען דעם ערשטין קרבן פסח אין ניסן. נאר זייא זאלין מאכען דעם אנדערין קרבן פסח אין חודש אייר. אונ דאס האט מען ניט גיטארט. דריבער האט ער גידארפט בעטין גאט זאל אים מוחל זיין:

כד אמר. אביי האט געזאגט צו רב יוסף דריי רבנן קענען ארויף לייגין די הענט אויף א תלמיד אונ אים מאכען פאר א רבי. פרעגט די גמרא פון וואנען ווייס דאס אביי. מיר זאלין זאגן

בדכתיב (במדבר כז) ויסמך את ידיו עליו (בכדי משה יחיד הוה) אי הכי תסגי בחד וכ"ת משה במקום שבעים והד קאי אי הכי ליבעי שבעים וחד קשיא. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי בידא ממש סמכינן ליה א"ל סמכינן ליה בשמא קרו ליה רבי יהב ליה רשותא למידן דיני קנסות. וחד לא סמיך והאמר רב יהודה (אמר רב) ברם זכור אותו האיש לטוב ור' יהודה בן בבא שמו שאלמלא הוא נשתכחו דיני קנסות מישראל נשתכחו נגרסינהו אלא (דף יד) בטלו דיני קנסות מישראל שפעם אחת גזרה המלכות על ישראל שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחומין שסומכין בהם יעקרו מה עשה רבי יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים בין שני עיירות גדולות ובין שני מתחו

מיסמך. הכי גרסינן רבי: במקום שבעים וחד קאי. לפי שהיה משה כהם לכאן וכנגד כולם: בידא ממש סמכו ליה. בלשון בעיא גרסי' ליה כלו' מי בעי לאהנוחי ידייהו על רישיה דסבא: למידן דיני קנסות. דאלהים כתיב דמשמע דיינים מומחין והיינו סמוכין ובבבל דיני ממונות לא בעינן מומחין כדאוקמינן בריש פירקין משום נעילת דלת והיכא דליכא נעילת דלת כגון בד' שומרים וגזילות דיינינן בבבל אע"ג דליכא סמוכין דשליחותייהו קא עבדינן כדמפרש בהחובל אבל בקנסא לא עבדינן שליחותייהו משום דלא שכיחא וליכא בה חסרון כיס: בטלו דיני קנסות. דכיון דליכא סמיכות בטלו (תחומים שסומכין בהם כגון אם סומכין בתוך אלפים של עיר ויש נוסח הכי יעקרו): בין שתי עיירות גדולות. ונת בתוך העיר שאם יודע שלא יחריבו את העיר:

וויל עס שטייט אין פסוק משה האט ארויף געלייגט זיינע הענט אויף יהושע. איז דאך א קשיא משה איז דאך נאר געוועזן איינער. זאל ביי אלע תלמידים גענוג זיין איין חכם זאל ארויף לייגן זיינע הענט אויף אים. צו וואס דארף מען דריי. טאמער וועסטו זאגן אז משה איז גערעכנט פאר איין און זיבעציג סנהדרין. זאל מען ביי אלע תלמידים דארפן איין און זיבעציג רבנן זאלן ארויף לייגן זייערע הענט אויף דעם תלמיד. וועט ער ווערן א רבי. פאר וואס איז גענוג מיט דריי רבנן. בלייבט א קשיא אויף אביי. רב אחא בריה דרבא האט גזאגט צו רב אשי אז א חכם מאכט א תלמיד פאר א רבי דארף דער חכם ארויף לייגן די האנט אויף דעם תלמיד. אדער ניין. האט רב אשי גזאגט ער מאכט אים פר א רבי מיט דעם נאמען אליין. ער רופט אים רבי און ער גיט אים רשות (ערלויבניס) צו משפטן די דינים וואס זענען אפילו נאר א קנס (למשל די הונדערט טאלער פון מוציא שם רע. וויא עס שטייט אין דיא סדרה כי תצא. און דיא פופציג טאלער פון אונס און מפתה. און דיא דרייסיג טאלער פון א עבד כנעני. וויא עס שטייט אין דיא סדרה משפטים. און נאך אזעלכע זאכען) און אנדערע דינים מעג ער שוין געוויס משפטן. פרעגט דיא גמרא און איין חכם קען ניט מאכען דעם תלמיד פאר א רבי. רב יהודה האט דאך גזאגט פון רבם ווענין מען דארף דער מאגען דעם מענטשין צו גוטען. דאס מיינט מען רבי יהודה בן בבא. ווארום ווען ניט ער וואלט שוין פאר געסין געווארין פון דיא יודין די דינים פון קנס. פרעגט דיא גמרא עס וואלט פאר געסין געווארין. זאל מען זייא לערנען וועלין זייא ניט פר געסין ווערין. נאר אזוי מיינט מען עס וואלט בטל געווארין דיא דינים פון קנס ביי יודין ווארום מען האט אויף געהערט צו מאכען דיא תלמידים פאר רבנים. איז דאך שוין ניט געווען ווער עס זאל פסקנן אדין פון קנס. ווארום אנדערע געלט זאכען מעג א תלמיד אויך פסקנן. און מאכען דעם תלמיד פר א רבי האט ניט געקענט קיין אנדערער נאר אזוי א חכם וואס ער איז געווארין א רבי פון זיין רבי און זיין רבי פון זיין רבי ביז משה רבינו. ווארום אמאהל האט דער מלך גוזר געווען אויף דיא יודין. דער חכם וואס וועט מאכען דעם תלמיד פאר א רבי. זאל מען דעם חכם הרגנן. און דעם תלמיד זאל מען הרגנן. און דיא שטאט וואס אין איר איז גימאכט געווארין דער תלמיד פר א רבי זאל דיא שטאט וויסט ווערין. און אז יב מען האט אים גימאכט פר א רבי ניט אין שטאט. נאר אויסער די שטאט אין צוויא טויזענד איילין ערד פון שטאט. זאל מען דיא גאנצע צוויי טויזענד איילין ערד פון שטאט. אויך אויס רייסען און פאר וויסטען. וואס האט רבי יהודה בן בבא גיטאהן. ער איז גיגאנגען און האט זיך גיזעצט צווישען צוויי גרויסע בערג. דיא צוויי בערג זענען געווען צווישען צוויי גרויסע שטעט

תחומי שבת בין אושא לשפרעם וסמך שם ה' זקנים ואלו הן ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון ור' יוסי ור"א בן שמוע רב אויא מוסיף אף ר' נחמיה כיון שהכירו אויבים בהם (באו להרגו) אמר להם בני רוצו אמ"ו לו רבי מה תהא עליך אמר להם הריני מוטל לפניהם כאבן שאין לה הופכים אמ"ו לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה ר' יהודה בן בבא אחריני הוו בהדיה והאי דלא השיב להו משום כבודו דר' יהודה בן בבא. ור"מ ר' יהודה בן בבא סמכו והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל האומר על ר' מאיר שלא סמכו רבי עקיבא אינו אלא טועה סמכיה ר"ע ולא קבלו (דאכתי הוה יניק) סמכיה ר' יהודה בן בבא וקבלו:

כה רבי חנינא ורבי הושעיא הוה קא משתקיד ר' יוחנן למסמכינהו לא הוה מסתייעא מלתא הוה קא מצטער טובא אמרו ליה לא נצטער מר דאנן מדבית עלי קאתינן דא"ר שמואל בר (נחמני) [נחמן] א"ר יונתן מנין שאין נסמכים לבית עלי שנאמר (ש"א לא

בין שני הרים גדולים. בין שני תחומי שבת. כדי שלא יהיו יודעים איזה מקום לעקור אם יודע: בין אושא לשפרעם. הם ב' עיירות: מה תהא עליך. שאתה זקן ואי אתה יכול לברוח: לונביאות. הניזות: לא הוה מסתייעא מלתא. כשהיו הולכין לא היה מוצא שנים שיצטרפו עמו לסומכו ואין הלכה כעינן מתשתקיד. מ"ר ומצטער לסומכן כמו כי בוקר הוי: מנין שאין נסמכין לבית עלי. שאין זוכין להיות

און צווישען צוויי תחום שבת. דיא צוויי שטעט האבען גיהייסען אושא און שפרעם. פון אושא ביז שפרעם איז גיוועזען למשל פינף טויזענד איילין. הט ער זיך גיזעצט אין דיא מיטעלסטע טויזענד איילין צווישען צוויי בערג. און מיט איהם זענין גיוועזען פינף תלמידים זקנים. און ער האט זיי גימאכט פאר רבנים. דאס זענען זייא. רבי מאיר רבי יהודה רבי שמעון רבי יוסי רבי אלעזר בן שמוע. רב אויא זאגט רבי נחמיה איז אויך גיוועזען. וויא דיא גוים האבען דער קענט אז דא מאכט מען רבנים. האט רבי יהודה בן בבא גזאגט צו די פינף תלמידים מיינע קינדער לויפט אוועק פון דאנען. האבען זייא גזאגט צו רבי יהודה בן בבא רבי וואס וועט זיין מיט דיר דוא ביסט דאך אַאלטער מאן און קענסט ניט לויפען: האט רבי יהודה בן בבא צו זייא גזאגט איך ליג פאר זייא וויא אַשטיין וואס ער האט ניט ווער עס זאל איהם אומקערין פון ארט. מען האט גזאגט דיא גוים זענין ניט אוועק גיגאנגען פון רבי יהודה בן בבא ביז זייא האבען אריין גישטאכען אין איהם דריי הונדערט אייזערנע שפיזען און זייא האבען אים גימאכט ווי אַזיפ. זעהן מיר אז רבי יהודה בן בבא אליין האט גימאכט דיא פינף תלמידים פאר רבנים. ענטפערט די גמרא נאך רבנן זענין גיוועזען מיט רבי יהודה בן בבא. נאר ווייל זייא זענין גיוועזען קלענער ווי רבי יהודה בן בבא. דריבער רעכענט מען זייא ניט מיט איהם צו זאמען פון זיין כבוד וועגין. פרעגט דיא גמרא הט דען רבי יהודה בן בבא גימאכט רבי מאיר פאר ארבי. רבה בר בר חנה האט דאך גזאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין דער וואס זאגט אויף רבי מאיר אז ניט רבי עקיבא הט אים גימאכט פאר ארבי. הט ער אטעות. ענטפערט דיא גמרא רבי עקיבא הט גיוואלט מאכען רבי מאיר פר ארבי. האט מען ניט אן גינומען. ווייל ער איז נאך גיוועזען יונג. דער נאך הט רבי יהודה בן בבא גימאכט רבי מאיר פר א רבי האט מען שוין אן גינומען:

כה רבי יוחנן האט זייער שטארק גיוואלט מאכען רבי חנינא און רבי הושעיא זאלין ווערין רבנים. און ער האט ניט גיקענט דאס מאכען. וואָרום אז רבי חנינא און רבי הושעיא פלעגין אמאהל קומען צו רבי יוחנן. האט רבי יוחנן ניט גיקענט בעקומען נאך צוויי רבנן צוא אים מען זאל זייא שוין רופען רבי. האט רבי יוחנן פון דעם גיהאט פיל צער. האט רבי חנינא און רבי הושעיא גזאגט צוא רבי יוחנן דוא זאלסט דיך ניט מצער זיין. וואָרום מיר זענען פון עלי'ס משפחה. און רבי שמואל בר נחמן האט גזאגט פון רבי יונתן'ס וועגין פון וואנען ווייסען מיר אז דיא משפחה פון עלי זענען ניט ווערט מען זאל זייא רופען רבי. וואָרום עס שטייט אין פסוק אויף עלי עס וועט ניט זיין אַזקן אין דיין שטוב קיין מאהל. וואס מיינט מען עס וועט ניט זיין

ב) לא יהיה זקן בביתך כל הימים מאי זקן אילימא זקן ממש והכתיב (שם) וכל מרבית ביתך ימותו אנשים אלא סמיכה :

כו רבי זירא הוה מיטמר מלסמכיה דא"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כיון דשמעה להא דא"ר אלעזר אין אדם עולה לגדולה אלא א"כ מוחלין לו על כל עונותיו אמצי ליה אנפשיה כי סמכוה לר' זירא שרו ליה הכי וכו' עד בריך מתייך לשלם כדאיתא לעיל בכתובות פ"ב :

נסמכין · זקן ממש. בא בימים : והכתיב וכל מרבית ביתך ימותו אנשים. כשמגיעין לכלל אנשים בני י"ח שנה למה ליה למיהדר ומיכתביה : אלא מוריה. באפי' [חכמים] הבאים לכלל זקנה כגון ע"י תורה וגמילות חסדים כדאמרינן בר"ה בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בתורה וכו"ח מ"מ לא תהא תורת זקנה עליהם להיות ראוין לסנהדרין : הוי קבל. אפל : וקיים. ותהיה כנומר הכרוך מן הרבנות שמקברת את בעליה. אפלה מתרגם קבלה: אמצי אנפשיה. דאי מסמכיה מוחלין לו עונותיו שנים

(דף יז) כז תנו רבנן (במדבר יא) וישארו שני אנשים במחנה י"א בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה (שם) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתרים אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים

אזקן · מיר זאלין זאגין מען מיינט עס וועט ניט זיין קיין אלטער מאן · עס שטייט דאך שוין איין מאהל אלע מענטשין וואס וועלין זיך אדערווען אין דיין שטוב וועלין שטארבן יונג · אונ זיי וועלין ניט אלט ווערין · נאר מען מיינט אפילו די וואס וועלין יא זוכה זיין אלט צו ווערין · פון דעסטוועגין וועלין זייא ניט האבען דעם כבוד פון אזקן · מען וועט זיי ניט רופען רבי :

כו רבי זירא פלעגט זיך בעהאלטין מען זאל איהם ניט מאכען פאר ארבי · ווארום רבי אלעזר האט גזאגט אייביג זאל אמענטש זיין פינסטער · ווער זאל ניט זיין מיט מער כבוד וויא אלע מענטשין זענען · וועט ער לעבין · וויא רבי זירא האט געהערט וואס רבי אלעזר הט גזאגט אמענטש קומט ניט צוא גרויסקייט סיידין מען איז איהם מוחל אלע עבירות · האט ער זיך גימאכט געפינען צו די רבנן זייא זאלין איהם מאכען פאר ארבי · וועט מען אים מוחל זיין זיינע עבירות · ווען מען הט גימאכט רבי זירא פר ארבי הט מען פר אים געזונגען אזוי ווי עס שטיי יט אין מסכת כתובות פרק ב) :

כז תנו רבנן · דיא רבנן האבען גילערנט עס שטייט אין פסוק ווען משה רבינו האט פאר זאמולט זיבעציג מענטשין צום אהל מועד אויף זייא זאל רוהען דיא שכינה · זענין געבליבען צוויי מענטשין אין דער מחנה וואס זענען ניט גיקומען צום אהל מועד · אנדערע זאגין זייא זענען געבליבען אין קעסטיל · ווארום ווען גאט האט גזאגט צו משה פרזאמולט צו מיר זיבעציג מענטשין פון דיא אלטע יודין · האט משה גזאגט וויא זאל איך טאהן איך זאל נעמען זעקס מענטשין פון יעדער שבט · זעקס מאהל צוועלף איז דאך צוויי אונ זיבעציג ווארום צוועלף שבטים איז גיוועזין · וועל איך דאך האבען צוויי מענטשין מער · זאל איך נעמען פינף מענטשין פון יעדער שבט · פינף מאהל צוועלף איז דאך זעכציג · וועל איך דאך האבען צעהן מענטשין ווייניגער · זאל איך נעמען פון צעהן שבטים צו זעקס · איז זעכציג · אונ פון צוויי שבטים צוא פינף · איז צעהן · צו זאמען איז זיבעציג · וועט דאך זיין אקריג צווישען דיא שבטים · די צוויי שבטים וועלין זאגין פאר וואס פון אונז נאר צו פינף מענטשין · וואס האט משה גיטאהן ער האט גינומען פון יעדער שבט צו זעקס מענטשין · איז גיוועזין צוויי אונ זיבעציג מענטשין · אונ ער האט גינומען צוויי אונ זיבעציג קוויטלאך · אויף זיבעציג קוויטלאך האט ער אויף געשריבען דעם ווארט זקן · אונ צוויי קוויטלאך האט ער גילאזין ליידיגע · אונ ער האט אויס געמישט דיא צוויי אונ זיבעציג קוויטלאך אונ האט זייא אריין גילייגט אין אקעסטיל · אונ משה האט גזאגט צו דיא צוויי אונ זיבעציג זקנים קומט אונ נעמט אייערע קוויטלאך · דער זקן וואס

ושנים פתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קדשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך. כיוצא בדבר אתה אומר (שם ג) ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת אמר משה כיצד אעשה להם לישראל אם אומר לו תן לי פדיונך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פתקין וכתב עליהם בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהם חמשת שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם טלו פתקיכם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פדיונך וצא. (תנא) רבי שמעון אומר במחנה נשתיירו בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה (שם יא) אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו

ושנים חלק. לא נכתב עליהם זקן: מי שעלה בידו חלק וכו'. והנים מאותם שבעים שהלכו ליטול שלא בידם חלק ונשתיירו ב' פתקין שהיו כתובים בקלפי בהם כל אלדד ומידד שלא הלכו ליטול ונשתיירו שלא יעלה בידן חלק (והיינו דכתיב ויתנבאו בני אלהים והמה בכתובים כלומר פתקים כתובים הי' להם בקלפי ולא הלכו ליטלם): ולקחת חמשת חמשת. בבכורות העודפים על מנין הלוים: אמר לזקן. לכל הבכורות בואו וטלו פתקיכם: במחנה נשתיירו. ות"ק נמי מודה לרבי שמעון דבמחנה נשתיירו דהא כתיב ולא יצאו האהלה דמשמע שלא יצאו מן המחנה לבא לאהליהם וכהא פליגי ת"ק סבר דהאי דנשתיירו לא מחמת ענוה והסרת גדולה אלא שהיו מתיראים שלא יעלו בידם אלא חלק ונשארים כתובים והרים ליה לויתנבאו נבאו בקלפי ור' שמעון

האט ארויס גינומען אקוויטול וואס אויף אים איז גיוועזן געשריבען דער ווארט זקן. האט משה צו אים גזאגט גאט האט דיך שוין גיהייליגט. און דער זקן וואס האט ארויס גינומען אליידיגען קוויטול. האט משה צו אים גזאגט אז גאט וויל דיך ניט וואס קען איך דיר טאהן. צום ציהן דיא קוויטלאך זענען אבער נאר גיקומען זיבעציג מענטשין. אכט און זעכציג זקנים האבען ארויס גיצויגען קוויטלאך זקן. און צוויי זקנים האבען ארויס גינומען ליידיגע קוויטלאך. איז געבליבען אין קעסטיל צוויי געשריבענע קוויטלאך דאס איז געבליבען פאר אלדד און מידד ווס זייא זענען אויך גיוועזן פון דיא צווייא און זיבעציג זקנים. און זייא האבען ניט גיוואלט קומען צום ציהען. דאס זאגט דער פסוק צוויי מענטשין זענען געבליבען אין דער מחנה. זייא זענען ניט גיקומען צום ציהונג. און זייא האבען גיהאט געשריבענע קוויטלאך. נאך אזוי אזלייכען שטייט אין פסוק ביי דיא בכורים וואס זענען גיוועזן מער וויא דיא לוים. האט גאט גזאגט צו משה דוא זאלסט נעמען פינף טאלער פון יעדער קאפ פון יעדער בכור וואס געגין אים איז ניטא אלוי. זאלסטו נעמען פינף טאלערן. האט משה גזאגט וויא זאל איך טאהן מיט דיא בכורים צוא וועלכין בכור איך וועל זאגין גיב מיר פינף טאלער אויס לייז געלט. וועט ער זאגין מיך האט אויס גילייזט דער לוי. וואס האט משה גיטאהן. ער האט גינומען צווייא און צוואנציג טויזענד קוויטלאך. און אויף יעדער קוויטול האט ער אויף געשריבען בן לוי. און אויף צווייא הונדערט דריי און זיבעציג קוויטלאך וואס דיא בכורים זענען גיוועזן מער וויא דיא לוים. האט ער אויף יעדער קוויטול געשריבען פינף טאלער. און ער האט אלע קוויטלאך אויס געמישט און האט זייא אריין גילייגט אין אקעסטיל. און ער האט גזאגט צוא דיא בכורים נעמט אייער קוויטלאך. דער בכור וואס האט ארויס גינומען אקוויטול וואס אויף אים איז גיוועזן געשריבען בן לוי. האט משה צו אים גזאגט דער לוי האט דיך אויס געלייזט. און דער בכור וואס האט ארויס גינומען אקוויטול וואס אויף איהם איז גיוועזן געשריבען פינף טאלער. האט משה צוא אים גזאגט גיב דיינע פינף טאלער אויס לייז געלט. רבי שמעון זאגט וואס אלדד און מידד זענען געבליבען אין דער מחנה איז ניט גיוועזן וויא דער ערשטער תנא זאגט ווייל זייא זענען ביי זיך גרוים גיוועזן. האבען זייא מורא גיהאט טאמער וועלין זייא ארויס ציהען דיא ליידיגע קוויטלאך וועלין זייא פאר שעמט ווערין. נאר פאר קערט איז גיוועזן זייא זענען ביי זיך גיוועזן גאנץ נידעריג און זייא האבען גזאגט זייא זענען ניט ווערט דיא שכינה זאל אויף זייא רוהען. דריבער האבען זייא מורא גיהאט טאמער וועלין זייא ארויס ציהען אקוויטול וואס אויף אים שטייט זקן וועלין זייא מוזין גיין צום אהל מועד. דריבער זענען זייא געבליבען אין דער מחנה און זענען ניט

אנו ראוין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומעטתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם ומה גדולה הוסיף להם שהנביאים כולם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו ומה נבואה נתנבאו אמרו משה מת יהושע מכניס את ישראל לארץ. אבא חנין אומר משום ר"א על עסקי שליו הם מתנבאים עלי שליו עלי שליו ר"נ אמר על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנא' (יחזקאל לח) כה אמר ה' (צבאות) [אלהים] האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם וגו' אל תקרי שנים אלא שנים איזהו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת הוי אומר אלדד ומידד. אמר מר כל הנביאים כולם נתנבאו ופסקו והם נתנבאו ולא פסקו מנא לן דפסקי אילימא מדכתיב (במדבר יא) ויתנבאו ולא יספו אלא מעתה (דברים ה) קול גדול ולא יסף ה"נ דלא אוסיף הוא (אלא) דלא פסק הוא אלא

כבר מחמת ענוה מנעו עצמן מן הגדולה ומעטו עצמם כביכייס והדיס ליס ליצהרו כבתיירו במתנה) : ־רל הנב היס כוין . אוהן בבעים זקנים נתנבאו אותה בעה כהסוכה לבדה כמוה עייהם הגוה סביבות האהל ופסקו : על עסקי שליו . לירך שעה היתה : אל תקרי שנים [בקמץ] אלא שנים : אילימא מדכתיב בהו . בשבעים זקנים ולא יספו [ומפרשה ליה ולא יוסיפו] : אלא מעתה קול גדול ולא יסף דשכינה ה"נ דלא אוסיף אלא על כרחך דלא פסק הוא [קול בכינה אינו פסק] :

גינאנגען ציהען קוויטלאך. ווארום אזוי איז געווען ווען גאט האט גזאגט צו משה פאר זאמול צו מיר זיבעציג מענטשין. האבען אלדד און מידד גזאגט מיר זענען ניט ווערט די גרויסקייט. האט גאט גזאגט ווייל איר האט אייך קליין געמאכט. וועל איך נאך מעהרין גרויסקייט אויף אייער גרויסקייט; וואס פאר א גרויסקייט האט גאט זייא געגעבן. ווארום דיא אלע נביאים (דיא אכט און זעכציג מענטשין) האבען נאר נביאות גזאגט צו דער צייט און האבען אויף געהערט. אבער אלדד און מידד האבען נביאות גזאגט און האבען ניט אויף געהערט צו זאגין נביאות. זייא זענען געבליבען נביאים; וואס איז געוועזן דיא נביאות וואס אלדד און מידד האבען איצט גזאגט. זייא האבען גזאגט משה וועט שטארבען און יהושע וועט אריין ברענגען די יודין אין ארץ ישראל. אבא חנין זאגט פון רבי אליעזר וועגין זייא האבען נביאות גזאגט וועגין דעם שלו. זיי האבען גזאגט גיי אויף דו שלו. גיי אויף דו שלו. רב נחמן זאגט זיי האבען נביאות גזאגט אויף דיא מלחמה פון גוג ומגוג וואס עס וועט זיין ווען משיח וועט קומען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אזו האט גאט גזאגט אויף גוג ומגוג דוא ביסט דאס דער וואס איך האב אויף דיר גירעט אין דיא ערשטע טעג (פאר אלאנגע צייט) דורך מיינע קנעכט דיא יודישע נביאים וואס זיי האבען נביאות גזאגט אין דיא טעג שנים להביא אותך עליהם; זאלסט ניט לייענען שנים. יאהרין. נאר זאלסט לייענען שנים. צוויי. צוויי נביאים האבען אויף דיר נביאות גזאגט אז איך וועל דיך ברענגען אויף דיא יודין. ווער זענען דיא צוויי נביאים וואס זייא האבען נביאות גזאגט אין איין צייט איין נבואה. דאס איז אלדד און מידד. פרעגט דיא גמרא דער תנא האט פריער גזאגט אז אלע נביאים (דיא אכט און זעכציג זקנים) האבען נביאות גזאגט נאר צו דער צייט און זייא האבען באלד אויף געהערט. אבער אלדד און מידד האבען נביאות גזאגט און האבען ניט אויף געהערט. פון וואנען ווייסען מיר אז זייא האבען אויף געהערט נביאות צו זאגן. מיר זאלין זאגין ווייל עס שטייט אין פסוק ויתנבאו ולא יספו. טייטשט מען ולא יספו זייא האבען ניט גימערט זייא האבען איצט נביאות גזאגט און האבען ניט גימערט נאך נביאות צו זאגין. איז דאך א קשיא עס שטייט אין פסוק גאט האט גירעט מיט א גרויסע שטימע ולא יסף; וועסטו אויך טייטשין דיא שטימע האט ניט גימערט גרויס צו זיין. ווערט דען דיא שטימע פון גאט צו גימאטערט. נאר מען מיינט דיא שטימע האט ניט אויף געהערט זיא איז ניט קלענער געווארין. אזוי דא וואס עס שטייט ולא יספו; מיינט מען אויך זייא האבען נביאות גזאגט און האבען ניט אויף געהערט נביאות צו זאגין. ענטפערט דיא גמרא פון דאנען ווייסען מיר אז דיא אכט און זעכציג זקנים האבען אויף געהערט נביאות צו זאגין און אלדד און מידד האבען ניט אויף

אלא הכא כתיב ויתנבאו התם כתיב מתנבאים עדיין מתנבאים והולכים. בשלמא למ"ד משה מת היינו דכתיב (במדבר יא) אדני משה כלאם אלא למ"ד הנך תרתי מאי אדני משה כלאם דלאו אורח ארעא דהוה ליה כתלמיד המורה הלכה לפני רבו בשלמא למ"ד הנך תרתי היינו דכתיב (שם) מי יתן אלא למ"ד משה מת מינה הוה ניחא ליה לא סיימו קמיה מאי כלאם א"ל הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם:

ובעלי קומה ומראה. שתהא אימתן מוטלת על הבריות: בעלי כשפים. להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי ב"ד ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהן כגון הזקנים: מפי התורגמן. כשבאים עדים לועזים להעיד בפניהם שלא יצטרכו להעמיד מליצים ביניהם דה"ל עד מפי עד: מה נחש שממית. אדם ובהמה ומרבה טומאה. נבילות וטומאת מת בעולם הרי הוא טהור כשהוא מת שאינו בכלל מ' שרצים: [וגם

כח **אמר** ר' יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה ובעלי מראה ובעלי זקנה ובעלי כשפים ויודעים ע' לשון שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן. אמר רב יהודה אמר רב אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה אמר רב אני אדון ואטהרנו (ע"ג) ומה נחש שממית ומרבה טומאה טהור

געהערט נביאות צו זאגן. ווארום ביי די אכט און זעכציג זקנים שטייט ויתנבאו. זיי האבין נביאות גזאגט. אבער איצט זאגין זייא שוין ניט: אבער ביי אלדד און מידד שטייט מתנבאים. זיי זאגין נביאות. זייא זאגין נאך איצט אויך וויטער נביאות. פרעגט דיא גמרא דער וואס זאגט אז די נביאות פון אלדד און מידד איז געוועזן אז משה וועט שטארבין. איז רעכט וואס יהושע האט גזאגט צו משה מיין האר משה פר לענדט זייא. אבער נאך דעם וואס זאגט דיא צוויי זאכען. אז אלדד און מידד האבען נביאות גזאגט אויף דעם שלו אדער אויף גוג ומגוג. פר וואס הט יהושע גזאגט צו משה מיין האר משה פר לענדט זייא. פר וואס זאל מען זיי פאר לענדין. ענטפערט דיא גמרא ווייל עס איז ניט קיין דרך ארץ. זיי זאלין נביאות זאגין פאר משה. ווארום דאס זעהט אויס וויא א תלמיד פסקט אדין פר זיין רבי וואס אים קומט מיתה. פרעגט דיא גמרא נאך דעם וואס זאגט דיא צוויי זאכען. אז אלדד און מידד האבען נביאות גזאגט אויף דעם שלו אדער אויף גוג ומגוג. איז רעכט וואס עס שטייט אין פסוק משה האט געענטפערט ווער וואלט געבין אז אלע זאלין זיין נביאים. אבער דער וואס זאגט אז אלדד און מידד האבען נביאות גזאגט משה וועט שטארבין. אויף דעם האט משה געענטפערט ווער וואלט געבין אז אלע זאלין זיין נביאים. איז דען דאס ביי משה ליב געוועזן ער זאל שטארבן. ענטפערט דיא גמרא מען האט נאר גזאגט פאר משה אז אלדד און מידד זאגין נביאות אין דער מחנה. אבער וואס זייא זאגין דאס הט מען אים נישט דער ציילט. דריבער האט ער גזאגט ווער וואלט געבין אז אלע זאלין זיין נביאים. פרעגט דיא גמרא וואס מיינט מען כלאם. מען זאל זייא פאר לענדין. זאל מען זיי דען הרגנן. ענטפערט די גמרא יהושע הט גזאגט צו משה ווארף ארויף אויף אלדד און מידד די משא פון די יודין וועלין זייא פר לענדט ווערין פון זיך אליין:

כח **אמר.** רבי יוחנן הט גזאגט סנהדרין מאכט מען ניט קיין אנדערע מענטשין נאר הויכע און קלוגע און שיינע און אלטע און זאלין קענען כישוף. זייא זאלין וויסען ווער עס איז אמכשף זייא זאלין אים הרגנן. און זייא זאלין קענען זיבעציג שפראכין. דיא סנהדרין זאלין ניט דארפין הערין פון אטאלמאטש. נאר זייא זאלין אליין פאר שטיין וואס מען רעט צו זייא. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין מען מאכט ניט פאר סנהדרין נאר אזעלכע מענטשין וואס וויכען אפ צו לערנען פון דער תורה אז א שרץ איז טהור. האט רב גזאגט איך קען אויך אפ לערנען פון דער תורה אז א שרץ איז טהור. מאדאך א שלאנג וואס ער הרגת פיל מענטשי און פיל בהמות און ער ברענגט פיל טומאה אויף דער וועלט. פון רעכטוועגין דער שלאנג אליין אז ער פיגערט איז ער ניט מטמא. אפילו וואס ער הרגת ניט און ער ברענגט ניט קיין טומאה אויף דער וועלט. דארף דאך געוויס זיין דער דין אז דער שרץ פיגערט זאל ער ניט מטמא

טהור שרץ שאינו ממית ומרבה טומאה אינו דין שיהא טהור ולא היא מידי דהוה אקוץ בעלמא :

כט נאמר רב יהודה אמר רב כל עיר שאין בה שנים לדבר ואחד לשמוע אין מושיבין בה סנהדרין וכו׳ מיתיבי שלישית חכמה רביעית אין למעלה הימנה הוא דאמר כי האי תנא ד] תניא שניה חכמה שלישית אין למעלה הימנה. למדין לפני חכמים לוי מרבי . דנין לפני חכמים שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ותנן המצרי וחנינא בן חכינאי. רב נחמן בר יצחק מתני ה׳ שמעון שמעון ושמעון חנן וחנניא . רבותינו שבבבל רב ושמואל . רבותינו שבארץ ישראל רבי אבא . דייני גולה קרנא , דייני דא״י ר׳ אמי ור׳ אסי . דייני דפומבדיתא רב פפא בר שמואל . דייני דנהרדעא רב אדא בר מניומי. סבי דסורא רב הונא ורב הסדא . סבי דפומבדיתא רב יהודה ורב אינא. חריפי

היא : לאו ק״ו הוא . דאין זה חומר אם הוא ממית ומרבה טומאה שהרי כמו כן יש קוצים שהם ממיתין ומרבין טומאה והן טהורין : שנים לדבר . בע׳ לשון : וא׳ לשמוע . שיהיה מבין בע׳ לשון ואע״פ שאינו יודע להשיב : שלישית חכמה . כסנהדרין שיש בה שלשה מדברי בשבעים לשון חכמה הוא וכשירה אלמא ג׳ בעינא לדבר : למדין לפני חכמים . כל היכא דאיתמר למדין לפני חכמים היינו לוי שהיה למד לפני רבי : ר״נ . מוסיף שמעון התימני ותמשתן לא באו לזקנה ויושבים בקרקע ומשיבין תשובות קושיות לזקנים

זיין . זאגט דיא גמרא דאס איז ניט קיין קל וחומר . ווארום דער שלאנג טוהט אזוי וויא אדארין . דער דארין הרגעט אויך פיל מענטשין אונ בהמות אונ ער איז טהור . אזוי איז דער שלאנג אויך טהור . אזוי וויא איך קען ניט אפ לערנען דעם שרץ פון דעם דארין מיט דעם קל וחומר אז דער שרץ זאל זיין טהור . אזוי קען איך ניט אפ לערנען דעם שרץ פון דעם שלאנג מיט אקל וחומר אז דער שרץ זאל זיין טהור :

כט אמר. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין דיא שטאט וואס אין איר איז נישטא צוויי מענטשין וואס קענען ריידין זיבעציג שפראכין . אונ נאך איינער זאל זיין וועניגסטענס זאל ער פאר שטיין די זיבעציג שפראכין . אפילו ער קען זייא ניט ריידין . אויב אזעלכע דריי מענטשין זענין נישטא אין די שטאט . מאכט מען ניט קיין סנהדרין אין דיא שטאט . פרעגט דיא גמרא מיר האבען דאך גילערנט אז דריי מענטשין וואס קענען ריידין זיבעציג שפראכין זענין דא אין אשטאט . הייסט זיא אקלוגע שטאט. אונ מען מאכט אין איר סנהדרין . אונ אויב אין דיא שטאט איז דא פיר מענטשין וואס קענען ריידין זיבעציג שפראכין . דארף מען גאר ניט בעסער . זעהן מיר אז מען מאכט אנדערש ניט סנהדרין אין אשטאט ביידין עס זענין דא דריי וואס קענען ריידין זיבעציג שפראכין . איז דאך אקשיא אויף רב יהודה . ענפערט דיא גמרא רב יהודה זאגט וויא דער תנא וואס ער האלט עס איז גינוג אויב צוויי קענען ריידין זיבעציג שפראכין . ווארום מיר האבען גילערנט אז צוויי מענטשין וואס קענען ריידין זיבעציג שפראכין זענען דא אין אשטאט . הייסט זיא אקלוגע שטאט . אונ מען מאכט אין איר סנהדרין . אונ אויב אין דיא שטאט איז דא דריי מענטשין וואס קענען ריידין זיבעציג שפראכין . דארף מען גאר ניט בעסער . [אונ דיא מענטשין וואס קענען ריידין דיא זיבעציג שפראכין וועלין זייא זיין פון דיא סנהדרין] : זאגט דיא גמרא וואו עס שטייט מען האט גילערנט פר דיא חכמים : מיינט מען לוי האט גילערנט פאר רבי . אונ וואו עס שטייט מען האט גיקלערט פר דיא חכמים . מיינט מען דיא פיר שמעון בן עזאי אונ שמעון בן זומא אונ חנן המצרי אונ חנינא בן חכינאי . רב נחמן בר יצחק לערנט פינף מענטשין . שמעון בן עזאי אונ שמעון בן זומא אונ שמעון התימני אונ חנן אונ חנניא . אונ וואו עס שטייט דיא רבנן פון בבל . מיינט מען רב אונ שמואל . אונ וואו עס שטייט דיא רבנן פון ארץ ישראל . מיינט מען רבי אבא . אונ וואו עס שטייט דיא דיינים פון בבל . מיינט מען קרנא . דיא דיינים פון ארץ ישראל מיינט מען רבי אמי אונ רבי אסי . דיא דיינים פון פומבדיתא מיינט מען רב פפא בר שמואל . דיא דיינים פון נהרדעא מיינט מען רב אדא בר מניומי . דיא אלטע לייט פון סורא מיינט מען רב הונא אונ רב חסדא . דיא אלטע לייט פון פומבדיתא מיינט מען רב יהודה אונ רב עינא . די חריפים פון פומבדיתא ודי מענטשין פון

חריפי דפומבדיתא עיפא ואבימי בני רחבא . אמוראי דפומבדיתא רבה ורב יוסף . אמוראי דנהרדעא רב חמא . נהרבלאי מתני רמי בר בריבי . אמרי בי רב רב הונא והאמר רב הונא אמרי בי רב אלא רב המנונא . אמרי במערבא רבי ירמיה . שלחו מתם ר' יוסי בר חנינא . מחכו עלה במערבא ר' אליעזר . והא שלחו מתם לדברי רבי יוסי בר חנינא אלא איפוך שלחו מתם רבי אליעזר מחכו עלה במערבא ר' יוסי בר חנינא :

וסיים דנים בהלכה : והא שלחו מתם לדברי ר' יוסי בר חנינא מוליא (תני) מכלל דאיכן בפרק (זה בורר) [אחד דיני ממונות] אלמא בלהו מתם נאו ר' יוסי בר חנינא הוא :

עשרה דברים. ב"ד וגבאין ומחלקין הוו להו תלת מילי . רופא . לגזול תינוקות : אומן . מקיז דם : לנבלר . לכתוב ספרים : קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה . טעמא מפרש בכתובות : שרי אלפים בש מאות היו . ששרי ישראל בש מאות אלף רגלי :

ל תניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה בית דין מכין ועונשין . וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה , ובית הכנסת . ובית המרחץ . ובית הכסא רופא ואומן ולבלר . ומלמד תינוקות . משום רבי עקיבא אמרו אף מיני פירא מפני שמיני פירא מאירין את העינים :

(דף יח) לא ת"ר (שמות יח) ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים

פומבדיתא האבען שארפע שכלען] . דאס מיינט מען עיפא אונ אבימי דיא קינדער פון רחבה . דיא אמוראים פון פומבדיתא מיינט מען רבה אונ רב יוסף . דיא אמוראים פון נהרדעא מיינט מען רב חמא . וואו עס שטייט נהרבלאי מתני [דיא מענטשין פון נהרבלאי האבען גילערונט] דאס מיינט מען רמי בר בריבי . וואו עס שטייט אמרי בי רב [מען האט גזאגט אין בית המדרש] האט דאס רב הונא גזאגט אין בית המדרש . פרעגט דיא גמרא רב הונא אליין האט דאך גזאגט מען האט גזאגט אין בית המדרש . נאר מען מיינט רב המנונא האט גזאגט אין בית המדרש . וואו עס שטייט מען האט גזאגט אין ארץ ישראל . איז דאס רבי ירמיה . וואו עס שטייט מען האט געשיקט פון דארטין ; האט דאס רבי יוסי בר חנינא געשיקט . וואו עס שטייט מען האט גילאכט אויף דעם אין ארץ ישראל ; האט דאס רבי אליעזר גילאכט . פרעגט די גמרא עס שטייט דאך מען האט געשיקט פון דארטין נאך דיא רייד פון רבי יוסי בר חנינא . זעהן מיר דאך אז איין אנדערער האט געשיקט ניט רבי יוסי בר חנינא . נאר פר קערט איז . וואו עס שטייט מען האט געשיקט פון דארטין . האט דאס רבי אליעזר געשיקט . אונ וואו עס שטייט מען האט גילאכט אויף דעם אין ארץ ישראל ; דאס האט רבי יוסי בר חנינא גילאכט :

ל תניא . מיר האבען גילערונט דיא שטאט וואס אין איר איז ניטא דיא צעהן זאכען טאר ניט א תלמיד חכם וואוהנען אין איר . דאס זענען דיא צעהן זאכען , בית דין וואס זאלין שלאגין אונ שטראפין דיא רשעים . אונ א קאסטען מיט צדקה געלט וואס צוויי מענטשין זאלין צו זאמען נעמען דאס געלט פון דיא בעלי בתים ; אונ דריי מענטשין זאלין צו טיילען דאס געלט צוא דיא ארעמע לייט . אונ א שוהל צום דאווענען זאל זיין . אונ א באד . אונ א בית הכסא . אונ א דאקטאר . אונ א פעלטשער אז מען דארף איינעם בלוט לאזין . א שרייבער צוא שרייבען ספרי תורות אונ תפלין אונ מזוזות . אונ א מלמד וואס לערונט מיט קליינע קינדער . פון רבי עקיבאס וועגין האט מען גיזאגט אין דער שטאט זאל זיין מינים פירות . ווארום פירות מאכען ליכטיג די אויגען :

לא תנו רבנן . דיא רבנן האבען גילערונט עס שטייט אין פסוק דו זאלסט מאכן אויף די יודין שרים אויף טויזענדער . שרים אויף הונדערטער . שרים אויף פופציגער . שרים אויף צעהנדליגען . די שרים פון טויזענדער זענען גיוועזן זעקס הונדערט . די שרים פון הונדערטער

חמשים שני עשר אלף שרי עשרות ששת רבוא נמצאו דייני ישראל שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות:

כהן גדול פרק שני

א משנה ר' יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול שנאמר (ש"ב יב) ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך: (ש"ב כ"ג) **גמ'** [גופא] אין מושיבין מלך בסנהדרין ולא מלך וכ"ג בעיבור שנה. מלך בסנהדרין דכתיב (שמות כג) לא תענה על ריב לא תענה על רב. ולא מלך וכ"ג בעיבור שנה מלך משום אפסניא כ"ג משום צינה אמר רב פפא שמע מינה שתא בתר ירחא אזיל איני והא הנך שלשה רועי בקר דהוו קיימי ושמעינהו רבנן דקאמרי חד אמר אם בכיר ולקיש

לא תענה על רב. אין רשאי לסתור את דברי מופלא בבדיינים והאי אמר מלך הוכה הו לא (מגית) [מאי איכא] למהוי ליה זכותא: משום אפסניא מהלך ממון לחיילותיו כך וכך לשנה ונוח לו שיהו כל השנים מעוברות: כ"ג. אינו רוצה שתתעבר שנה מפני הצינה שצריך לטבול ולקדש ביוה"כ ה' טבילות וי' קדושין ואם תתעבר השנה הרי תשרי במרחשון וצינה תמון תהיה בתשרי: א"ל. רב פפא ש"מ הא דקתני ולא כ"ג בעיבור שנה שתא בתר ירחא אזיל אחר ירחים הראויים להיות אם לא נתעברה הולך קור וחום של שנה וצינה הראויה במרחשון הויא בתשרי כשמתעבר: אם בכיר ולקיש כהדא ייכן דין הוא אדר. אם יכא חום בקרקע וולמא זרע הבכיר והאפיל יחד הטים שנזרעו בראש החדש והשעורים שנזרעו עכשיו דין הוא אדר ואם לאו ליה דין אדר

זיבען און זעקס טויזענד. די שרים פון פופציגער זענען געוועזן צוועלף טויזענד. די שרים פון צעהנדליגען זענען געוועזן זעכציג טויזענד. צו זאמען זענען געוועזן די דיינים פון יודן אכט און זיבעציג טויזענד מיט זעקס הונדערט:

פרק שני

א משנה. רבי יהודה זאגט א מלך מעג נעמען די אלמנה פון א מלך. ווארום אזוי געפינען מיר ביי דוד המלך. ער האט גינומען די אלמנה פון שאול המלך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט געזאגט צו דוד המלך איך האב גיגעבין צו דיר די הויז פון דיין האר [פון שאול] און די ווייבער פון דיין האר [פון שאול] האב איך גיגעבין אין דיין שוס. פרעגט די גמרא מיר האבען גילערנט אמלך טאר ניט זיין איינער פון די סנהדרין [דיינים]. און אמלך און א כהן גדול טאר ניט זיצען צווישען די דיינים וואס קלערין אויב מען זאל מאכען דעם יאר מעובר [צוויי מאהל אדר]. זאגט די גמרא פאר וואס איז דער דין: א מלך טאר ניט זיצען צווישען די סנהדרין ווייל עס שטייט אין פסוק לא תענה על ריב. מיינט מען דו זאלסט ניט ענטפערין על רב. אויף א גרויסען מאן. אז דער גרעסטער פון די סנהדרין וועט זאגען אזוי איז דער דין. זאלסטו ניט ענטפערין דער דין איז ניט אזוי. און אז א מלך וועט זיצען צווישען די סנהדרין און ער וועט זאגען אויף איינעם ער איז אומגירעכט. וועט אים שוין קיינער ניט קענען גירעכט מאכען. און פאר וואס טאר ניט זיצען א מלך און א כהן גדול צווישען די דיינים וואס קלערין אויב מען זאל מאכען דעם יאהר מעובר. זאגט די גמרא ווייל דער מלך וויל אלע יאהר זאל זיין מעובר. ווארום ער צאהלט זיינע חיל יאהרליכע פענסיע. למשל פון איין חודש תשרי ביז צום אנדערין חודש תשרי. דריבער וויל ער בעסער דער יאהר זאל זיין מעובר וועט זיין ראש חודש תשרי מיט אחודש שפעטער. דער כהן גדול וויל אלע יאהר זאל ניט זיין מעובר. ווארום ער וויל דער חודש תשרי זאל זיין נענטער צו זומער. עס זאל זיין ווארעם גום יום כפור ווען ער דארף טאהן די עבודה אין בית המקדש און דארף זיך פינף מאהל טובל זיין אין מקוה. און צעהן מאהל וואשען די הענט מיט די פיס. און אז עס איז צוויי מאהל אדר איז דער חודש תשרי אין דער צייט ווען עס דארף זיין דער חודש חשון איז דאך די קעלט פון חשון אין תשרי. רב פפא זאגט פון דאנען זעהן מיר אז די קעלט און די היץ פון דעם יאהר גייט נאך די חדשים וואס עס דארף זיין אז דער יאהר וואלט ניט געוועזן מעובר. דריבער אז מען מאכט א עיבור די קעלט וואס עס דארף זיין אין חשון איז אין תשרי. פרעגט די גמרא עס איז דאך

ולקיש כהדא ייני דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וחד אמר אם ת"ר בצפר בתלג ימות ובטיהרא בטול תאנה ידמוך ישלח משכיה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר וח"א אם קידום תקיף לחדא יהא יפח בלועך נפיק לקיבליה דין הוא אדר ואם לאו לית דין אדר ועברוה רבנן לההוא שתא ותסברא רבנן ארעייתא סמיך אלא רבנן אחושבנייהו סמוך ורועי בקר איסתיועי הוא דאיסתייעא מילתייהו :

(דף יט) **א תנו** רבנן בראשונה היו אבלים עומדים וכל העם עוברים והיו ב' משפחות בירושלים מתגרות זו בזו זאת אומרת אני עוברת [תחלה] וזאת אומרת אני עוברת [תחלה] התקינו שיהיו העם עומדים ואבלים עוברים :

מלך

אלא שבט : אם תור בצפר בתלג' ימות : אם בבקר יהא קור חזק עד שיהא השור קרוב למות מחמת הצינה : ובטיהרא בטול תאנה ידמוך . ובצהרים יגדל כח החום עד שיהא השור מיצל בצל התאנה מחמת החום : ישלח משכיה . ויפשוט עורו כלומר יתחכך בתאנה מחמת החום : אם קידום תקיף נהדא יהא יפח בלועך נפיק לקבליה . אם כבר נשב כח הרוח כ"כ שכשיצא רוח מזרחית חזקה אחד והיא מביאה צינה ואתה בפיך מנשב ויוצא לקראתה ונפיחתך קשה מן הרוח ומחממתה דין אדר : ואם לאו . שעדיין יש צינה חזקה לית דין אדר אלא שבט : ועברוה רבנן . ועשאוהו כשבט שקבעו אדר השני אחריו אלמא שתא בתר עיבורא אזיל ולא נהגא הוא דניסן באדר אלא מנהג אדר באדר השני : רבנן אחושבנייהו סמוך . ובלאו הכי מעברין ליה : והני איסתיועי מסתייעא מילתייהו . כלומר איתרמי להו מזל הסיבות דאיקלע עיבור כמילתייהו ומיהו ברוב העבורים שתא בתר ירחא אזלא :

וכל העם עוברים . איש איש כשמגיע אצל אבל מנחמו ועובר :

ניט אזוי . ווארום אמאהל זענען גישטאנען דריי אקסין פאסטיכער . האבען דיא רבנן גיהערט וויא דיא פאסטיכער זאגין איינער צום אנדערין . איין פאסטוך זאגט אז עס איז אזוי ווארעם אז דיא ווייץ וואס איז פריא געזייט גיווארין אונ דיא גערשטין וואס איז שפעטער געזייט גיווארין שפראצין צו זאמען . דאס איז אדר . אונ אויב עס איז ניט אזוי ווארעם , איז דאס נאך ניט אדר נאר שבט . דער אנדערער פאסטוך האט גזאגט אויב דעם אקס איז אין דער פריא אזוי קאלט אז ער פייגערט שיעור פר קעלט . אונ ביי טאג איז אזוי היים אז דער אקס שלאפט אינטער דעם שאטען פון אפייגין בוים . אונ ער וויל דיא פעל פון זיך אראפ ווארפען פון היץ . דס איז אדר . אונ אויב עס איז ניט אזוי איז דאס נאך ניט אדר נאר שבט . דער דריטער פאסטוך האט גזאגט אויב עס איז אשטארקער מזרח ווינט זאלסטו בלאזין מיט דיין מויל קעגין דעם ווינט . אויב דיין בלאזין וועט דער ווארעמען דעם ווינט . דס איז אדר . אונ אויב דיין בלאזין וועט ניט דער ווארעמען דעם ווינט איז דאס נאך ניט אדר נאר שבט . וויא די רבנן האבען גיזעהן דיא סימנים האבין זייא מעבר גיוועזן דעם יאהר . זיי האבען גימאכט צוויי מאהל אדר . זעהן מיר אז ניט דיא ווארעם פון ניסן איז גיוועזן אין אנדערין אדר . נאר די קעלט פון ערשטין אדר איז גיוועזן אין אנדערין אדר . אונ דיא קעלט פון שבט איז גיוועזן אין ערשטין אדר . גייט דאך ניט דיא קעלט מיט דיא ווארעם נאך די נעמען פון די חדשים . נאר זיא גייט נאך די צייטין פון יאהר . וויא דיא זוהן גייט . ענפערט די גמרא וויא פר שטייסטו האבין זיך דען די רבנן פר לאזין אויף דיא פאסטוכער . נאר דיא רבנן האבען זיך פר לאזין אויף זייער רעכענונג ; אונ אן די פאסטוכער וואלטין זיי אויך גימאכט דעם יאהר אעיבור . נאר עס הט גיטראפען אז די פאסטוכער האבין מיט זייערע סימנים מיט גיהאלפען צו דיא רבנן . אבער אלע יאהר אנדערע גייט טאקי די קעלט מיט דיא ווארעם נאך דיא חדשים אונ אז מען מאכט אעיבור . איז אין אנדערין אדר דא די ווארעם פון ניסן :

ב תנו רבנן . דיא רבנן האבען גילערנט אין אנהייב איז גיוועזן דער מנהג אז מען פלעגט גיין צוריק פון דעם מת בגראבין פלעגין דיא אבלים שטיין אונ דאס גאנצע פאלק וואס זענין גיוועזן ביי דער לויה זענין גיגאנגען פר ביי דעם אבל ; אונ יעדער הט גזאגט צו אים גאט זאל דיך טרייסטין . צוויי משפחות זענין גיוועזן אין ירושלים אז דיא ביידע משפחות זענין גיוועזן צוא זאמען ביי אלויה . האבען זייא געקריגט איינע מיט די אנדערע . די משפחה האט גזאגט איך וועל גיין פריער צום אבל . אונ די אנדערע משפחה האט גזאגט איך וועל גיין פריער צום אבל ; האבען די חכמים גזאגט דס פאלק זאל שטיין אונ די אבלים זאלין דורך גיין ;

ג פיסקא מלך לא דן ולא דנין אותו. אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דן ודנין אותו דכתיב (ירמיה כא) בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט ואי לא דיינינן להו אינהו היכי דייני והכתיב (צפניה ב) התקוששו וקושו ואמר ריש לקיש קשוט עצמך ואחר כך קשוט אחרים אלא מלכי ישראל מ"ט לא משום מעשה שהיה דעבדיה דינאי מלכא קטל נפשא אמר להו שמעון בן שטח לחכמים תנו עיניכם בו ונדוננו שלחו ליה עבדך קטל נפשא שדריה להו שלהי ליה תא אנת נמי להכא (שמות כא) והועד בבעליו אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו אתא ויתיב אמר ליה שמעון בן שטח ינאי המלך עמוד על רגליך ויעידו בך ולא לפנינו אתה עומד אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד שנא' (דברים יט) ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' א"ל לא כשתאמר אתה אלא כמה שיאמרו חבירך (ע"ב) נפנה לימינו כבשו פניהם

תנו עיניכם. לדונו כדין ולא תחניפו לו ולא תשאו פניו: ויעידו בך. שעבדך הרג את הנפש דעבדו כחמורו והפסד ממון הוא לו לפיכך צריך לדונו בפניו: נפנה שמעון לימינו. לידע אם יאמרו כמותו: כבשו:

ג פיסקא. מלך. א מלך זאל ניט זיין א דיין. אונ דיינים זאלין ניט משפטין דעם מלך. רב יוסף זאגט דאס איז נאר ביי די מלכים פון אנדערע שבטים. אבער די מלכים וואס זענין פון דוד המלך'ס משפחה. דער מלך מעג זיין א דיין. אונ דיינים מעגין איהם משפטין. ווארום עס שטייט אין פסוק די משפחה פון דוד אזוי האט גאט גזאגט איר זאלט משפטין אין דער פריא זייערע משפטים. אונ אויב דיא מלכים וואלטין ניט געמשפט געווארין. וואלטין זייא ניט געמעגט משפטין אנדערע מענטשין. ווארום עס שטייט אין פסוק התקוששו וקושו. האט ריש לקיש גזאגט דער טייטש איז א מענטש זאל פריער זיך אליין צירען. דער נאך וועט ער צירען אנדערע. דאס מיינט מען פריער זאל א מענטש אליין פרום זיין. דער נאך וועט ער שטראפין אנדערע זיי זאלין אויך פרום זיין. ביי דעם מלך איז אויך אזוי. אויב דיינים מעגין אים משפטין וועט ער דאך ניט טאהן קיין אומרעכט. מעג ער משפטין אנדערע מענטשין זיי זאלין אויך ניט טאהן קיין אומרעכט. אונ אז די מלכים פון דוד'ס משפחה משפטין אנדערע מענטשין. איז געווים אז אנדערע דיינים משפטין זייא אויך. נאר דיא מלכים פון אנדערע שבטים פאר וואס טארין זייא ניט משפטין: זאגט דיא גמרא ווייל אמאהל האט אזוי גיטראפען. דער קנעכט פון ינאי המלך האט גיהרגת א מענטשין. האט שמעון בן שטח גזאגט צו די חכמים גיט אייערע אויגען אויף דעם קנעכט אונ איר זאלט אים משפטין. האבען דיא חכמים געשיקט צו ינאי המלך דיין קנעכט האט גיהרגת א מענטשין. האט ינאי געשיקט דעם קנעכט צו דיא חכמים זייא זאלין אים משפטין. האבין דיא חכמים געשיקט צו ינאי קום דוא אויך אהער צו אונז. ווארום עס שטייט אין פסוק והועד בבעליו. מען זאל עדות זאגין צום בעל הבית. דיא תורה האט גזאגט דער בעל הבית פון אקס זאל קומען אונ זאל שטיין דער ביי ווען מען וועט עדות זאגין אויף דעם אקס. אונ א קנעכט איז אויך דאס געלט פון בעל הבית אזוי וויא א אקס. דריבער אז מען וויל דעם בעל הבית שאדין מאכען געלט. מען זאל הרגנן זיין קנעכט אדער זיין אקס. מוז דער בעל הבית זיין ביי בית דין ווען דיא עדות בשולדיגען דעם קנעכט אדער דעם אקס מען זאל אים הרגנן. איז ינאי המלך גיקומען צו בית דין אונ האט זיך גיזעצט. האט שמעון בן שטח גזאגט צו אים ינאי המלך שטעל דיך אויף דיינע פיס. וועט מען עדות זאגין אויף דיר. אונ ניט פאר אונז וועסטו שטיין נאר פאר גאט וואס ער האט בשאפען די וועלט וועסטו שטיין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זאלין שטיין דיא צוויי מענטשין וואס צוא זייא איז דיא קריג. הט ינאי גזאגט צו שמעון בן שטח ניט וויא דוא זאגסט. נאר ווי דיינע חברים וועלין זאגין. אויב זייא וועלין אויך זאגין אז איך דארף שטיין. וועל איך שטיין. האט שמעון בן שטח זיך גיקערט צו די חכמים וואס זענען גיזעסין אין זיין רעכטע זייט זעהן אויב זייא

פניהם בקרקע נפנה לשמאלו כבשו פניהם בקרקע אמר להם שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו:

פניהם. שכיון ילאים ממנו: בעל מחשבות. הקב"ה: מלוה אית לך גבאי. עושר גדול י' דושין אתהיים לא קבלתי: בעת תת. כשהגיע עת לתתה לדוד נתנה לעדריאל: מלוה ופרוטה. מלוה עושר גדול שנתחייבתי לך בשביל גליה ופרוטה שזה כסף קבלתי

ד שאלו תלמידיו את ר' יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מרב נשאה. ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היה לו במירב שנאמר (ש"ב ג) תנה את אשתי את מיכל אשר א־שתי לי במאה ערלות פלשתים מאי תלמודא א"ר פפא מיכל אשתי ולא מרב אשתי. מאי קידושי טעות דכתיב (ש"א יז) והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו אזל קטליה א"ל מלוה אית לך גבאי והמקדש במלוה אינה מקודשת אזל יהבה לעדריאל דכתיב (שם יח) ויהי בעת תת את מרב בת שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל המחולתי לאשה א"ל אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים אזל אייתי ליה א"ל שאול מלוה ופרוטה אית לך גבאי שאול סבר מלוה

וועלין אויך זאגין וויא ער. אז ינאי דארף שטיין. האבען זייא אראפ גיבויגין דעם פנים צו דער ערד. אונ האבען מורא גיהאט צו זאגין. האט שמעון בן שטח זיך גיקערט צו דיא חכמים וואס זענען גיזעסין אין זיין לינקע זייט. זעהן אויב זייא וועלין אויך זאגין וויא ער. אז ינאי דארף שטיין. האבין זייא אויך אראפ גיבויגין דעם פנים צו דער ערד. אונ האבען אויך מורא גיהאט צו זאגין. האט שמעון בן שטח גיזאגט צו די חכמים איר מאכט אייך אזוי וויא איר וואלט גיוועהן פאר טראכט; זאל קומען גאט וואס ער ווייס וואס איר טראכט. אונ ער זאל גיצאהלט ווערין פון אייך. איז באלד גיקומען דער מלאך גבריאל אונ האט גיווארפין אלע חכמים אויף דער ערד אונ זייא זענען גישטארבען. אין דיא צייט האט מען גיזאגט אמלך זאל ניט משפטין אונ מען זאל אים ניט משפטין. ער זאל ניט זיין אעדות. אונ מען זאל ניט זאגין עדות אויף אים:

ד שאלו. דיא תלמידים האבין גיפרעגט בייא רבי יוסי וויא אזוי האט דוד גינומען צווייא שוועסטערין ווען זייא האבין גילעבט. האט רבי יוסי גיזאגט דוד האט גינומען מיכל דער נאך וויא מרב איז גישטארבין. רבי יהושע בן קרחה זאגט דיא קידושין וואס דוד האט מקדש גיוועזן מרב דאס איז גיוועזן מיט אטעות. איז מרב גאר ניט גיוועזן אווייב פון דוד; דריבער האט דוד גימיינט גענומען מיכל ווען מרב האט נאך גילעבט. ווארום עס שטייט אין פסוק דוד האט גיזאגט גיב מיר מיין ווייב מיכל וואס איך האב זיא מקדש גיוועזן מיט דיא הונדערט ערלות פון דיא פלשתים. וויא אזוי לערנען מיר אפ פון דעם פסוק. האט רב פפא גיזאגט אזוי האט דוד גימיינט מיכל איז מיין ווייב אבער נישט מרב איז מיין ווייב. פאר וואס איז גיוועזן די קידושין פון מרב מיט אטעות. ווארום עס שטייט אין פסוק אונ עס וועט זיין דער מענטש וואס וועט אים שלאגין דעם גלית הפלשתי וועט דער מלך אים רייך מאכין מיט אגרויסע רייכקייט אונ זיין טאכטער וועט ער אים געבין פאר אווייב. איז גיגאנגען דוד אונ האט גיהרגט דעם גלית הפלשתי. האט שאול גיזאגט צו דוד דוא האסט בייא מיר אהוב. איך בין דיר שולדיג אגרויסע רייכקייט: אונ אנדערע קידושין האסטו איהר ניט גיגעבין אונ אז מען איז מקדש אאשה מיט אהוב איז זיא ניט מקודש. איז גיגאנגען שאול אונ האט גיגעבין זיין טאכטער מרב צו עדריאל פאר אווייב. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אונ עס איז גיוועזן אין דער צייט ווען מען האט גידארפט געבין מרב דיא טאכטער פון שאול צו דוד. איז זיא געגעבין גיווארין צו עדריאל המחולתי פאר אווייב. האט שאול גיזאגט צו דוד אויב דו ווילסט איך זאל דיר געבין פאר אווייב מיין טאכטער מיכל. גיי ברייננ מיר הונדערט ערלות פון דיא פלשתים.

מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ודוד סבר מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה ואבע"א דכ"ע מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה שאול סבר לא חזי ולא מידי ודוד סבר חזו לכלבי ושונרי, ור' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי דריש ביה ר' יוסי לטעמיה דתניא רבי יוסי היה דורש שתי מקראות מעורבין כתיב (ש"ב כא) ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי וכי מיכל לעדריאל נתנה והלא לפלטי בן ליש נתנה דכתיב (שם כה) ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' אלא מקיש קדושי מרב לעדריאל לקדושי מיכל לפלטי מה קדושי מיכל לפלטי בעבירה אף קדושי

ממון בהללו ערלות פלשתים: במלוה סבר. דעתיה דמקדש לקדש במלוה דהכיבא הילכך לאו קדושין נינהו ואזל יהבה לפלטי בן ליש: ודוד סבר דעתיה אפרוטה. משום הכי קרי לה אשתי: האי תנה את אשתי את מיכל. דמשמע זו אשתי ולא מרב אשתי: מאי דריש ביה. רבי יוסי דלא דריש ולא מרב אשתי: לטעמיה. דדריש מקרא מעורב כדלקמן דמה מיכל אשתי אף מרב אשתי: קדושי מיכל לפלטי. פשיטא לן דבעבירה דהא כתיב אשתי מיכל וקיימא לן

איז געגאנגען דוד אונ האט געברייננט צו שאול הונדערט ערלות פון דיא פלשתים. האט שאול געזאגט צו דוד איצט האסטו ביי מיר אחוב וואס איך האב צו געזאגט דיך רייך צוא מאכין אונ אפרוטה האסטו מיר געגעבין אויף קידושין וואָרום דיא הונדערט ערלות זענען דאך עפעס ווערט. וואָרום דער וואס האט אהונט ביי זיך אין שטוב וועט עפעס געבין פאר דיא הונדערט ערלות ער זאל זייא געבין עסין זיין הונט: שאול האט געטראכט וויל דוד האט ביי אים צו מאנען אחוב אונ אפרוטה. געוויס וויל דוד מקדש זיין דיא טאכטער מיינע מיט דעם חוב ניט מיט דיא פרוטה (וואָרום דער חוב איז דאך מער וויא די פרוטה) אונ אז מען איז מקדש מיט אחוב איז דאך ניט קיין קדושין. איז מיכל אויך ניט מקודש צו דוד דריבער האט שאול אוועק געגעבין זיין טאכטער מיכל צו פלטי בן ליש מאר אווייב. אונ דוד זאגט אז איינער האט ביי אאשה אחוב אונ ער גיט איר נאך צו אפרוטה אונ ער זאגט דו זאלסט זיין מקודש צו מיר. מיינט ער זי זאל מקודש ווערין מיט דער פרוטה. ניט מיט דעם חוב וואָרום אז ער וואלט איר וועלין מקדש זיין מיט דעם חוב צו וואס האט ער געגעבין דיא פרוטה. אונ אז דו ווילסט וועל איך דיר זאגין שאול אונ דוד האבין ביידע געהאלטין אז איינער מאנט אחוב ביא אאשה אונ ער גיט איר צו אפרוטה אויך. אונ ער זאגט צו איר דו זאלסט צו מיר מקודש ווערין. האט ער געמיינט זיא זאל מקודש ווערין מיט דער פרוטה, נאר שאול האט געטראכט אז דיא הונדערט ערלות וואס דוד האט געבראכט זענען גאר נישט ווערט. אפרוטה אויך נישט. אונ דוד האט געטראכט דער וואס האט ביי זיך אהונט אדער אקאץ וועט עפעס געבין פאר דיא הונדערט ערלות ער זאל זייא געבין עסין זיין הונט אדער זיין קאץ. זענען זיי דאך אלץ ווערט אפרוטה. פרעגט דיא גמרא רבי יוסי וואס ער זאגט אז דוד הט גינומען מיכל דער נאך וויא מרב איז געשטארבין. צו וואס האט דוד געזאגט גיב מיר מיין ווייב מיכל: וועהט אוים אז ער מיינט צו זאגין מיכל איז מיין ווייב. אונ ניט מרב. אפילו מרב וואלט געוועזין זיין ווייב וואלט ער דאך אויך גענומען מיכל. וואָרום מרב איז דאך שוין געשטארבין. ענטפערט דיא גמרא פאר קערט איז דריבער האט דוד געזאגט מיכל איז מיין ווייב. צו זאגין אזוי וויא מיכל איז מיין ווייב איז מרב אויך געוועזין מיין ווייב. וואָרום מיר האבען געלערונט רבי יוסי האט גידרשת צווייא צו מישטע פסוקים. אין איין פסוק שטייט דער מלך האט גינומען דיא צוויי קינדער פון רצפה בת איה וואס זיא האט געבארין צו שאול. איינער האט געהייסען ארמוני דער אנדערע האט געהייסען מפיבושת. אונ דיא פינף קינדער פון מיכל בת שאול וואס זיא האט זייא געבארין צו עדריאל המחולתי. איז דען מיכל געוועזן דיא ווייב פון עדריאל. זיא איז דאך גאר געוועזן דיא ווייב פון פלטי בן ליש. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שאול האט געגעבין זיין טאכטער מיכל די ווייב פון דוד צו פלטי בן ליש. נאר מיר גלייכען דיא קידושין וואס עדריאל האט מקדש געוועזן צו מרב. צו דיא קידושין וואס פלטי האט מקדש געוועזן צו מיכל. אזוי וויא דיא קידושין וואס פלטי

קדושי מרב לעדריאל בעבירה ור' יהושע בן קרחה נמי הכתיב (ש"ב כא) את חמשת בני מיכל בת שאול וכי מיכל ילדה והלא מרב ילדה אמר לך ר' יהושע מרב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו ר' חנינא אומ' מהכא (רות ד) ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה. ר' יוחנן אמר מהכא (ד"ה א ד) ואשתו היהודיה ילדה את ירד אבי גדור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד מרד זה כלב ולמה נקרא שמו מרד שמרד בעצת מרגלים וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה לפיכך נקרא על שמה. ר' אלעזר אמר מהכא (תהלים עז) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כלכל לפיכך נקראו על שמו:

ה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר (במדבר ג) ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב (שם) ואלה שמות בני אהרן לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו (ישעיה כט) לכן כה

דעתיה אפרושה דבת קדושין היא: ואשתו היהודיה. כלב בן יפונה מפתעי קרא יהודיה על שם שכפרה בע"ז ונתגיירה שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי דכתיב איתי גוברין יהודאין וגו': ירד אבי גדור. כולן שמותיו של משה הן:

תולדות אהרן ומשה ונפרש בתריה בני אהרן

האט מקדש געוועזן צו מיכל. איז דאך געוועזן אעבירה. ווארום מיכל איז דאך געוועזן דיא ווייב פון דוד. אזוי דיא קידושין וואס עדריאל האט מקדש געוועזן צו מרב איז אויך געוועזן אעבירה. ווארום מרב איז אויך געוועזן דיא ווייב פון דוד: פרעגט דיא גמרא אויף רבי יהושע בן קרחה איז דאך אקשיא עס שטייט אין פסוק דיא פינף קינדער פון מיכל בת שאול: האט דען מיכל זייא געבארין. מרב האט דאך זיי געבארין. זאגט דיא גמרא רבי יהושע וועט דיר ענטפערין מרב האט זייא געבארין. אונ מיכל האט זיי געהאדעוועט. דריבער ווערין זייא גירופען אויף איר נאמען. דער פסוק לערונט אונז אז דער וואס האדעוועט איתום ביי זיך אין שטוב: רעכונט אויף אים דער פסוק גלייך וויא ער וואלט אים געבארין. רבי חנינא זאגט דאס ווייסין מיר פון דעם פסוק. דיא שכנות האבען אים גירופען אנאמען. זייא האבען גזאגט עס איז געבארין געווארין איזהן צו נעמי. האט דען נעמי געבארין דעם זוהן: רות האט דאך געבארין דעם זוהן: נאר רות האט דעם קינד געבארין אונ נעמי האט דעם קינד געהאדעוועט. דריבער ווערט ער גירופען אויף דעם נאמען פון נעמי. רבי יוחנן זאגט דאס ווייסען מיר פון דעם פסוק זיין ווייב דיא יהודיה האט געבארין דעם ירד אבי גדור (דאס מיינט מען משה רבינו): דאס זענען דיא קינדער פון בתיה בת פרעה וואס כלב האט איר גינומען פאר אווייב. מרד איז כלב. פאר וואס האט מען גירופען צו כלב מרד. ווייל ער האט מורד געוועזן וער האט ניט געפאלגט דיא עצה פון דיא מרגלים. איז דאך אקשיא האט דען בתיה געבארין משה. יוכבד האט דאך געבארין משה. נאר יוכבד האט אים געבארין. אונ בתיה האט אים געהאדעוועט. דריבער ווערט ער גירופען אויף דעם נאמען פון בתיה. רבי אלעזר זאגט דאס ווייסען מיר פון דעם פסוק דוא האסט גילייזט מיט שטארקייט דיין פאלק דיא קינדער פון יעקב אונ יוסף. האט דען יוסף געבארין דיא יודין. יעקב האט דאך געבארין דיא יודין. נאר יעקב האט זייא געבארין. אונ יוסף האט זייא געשפייזט. דריבער ווערין דיא יודין גירופען אויף דעם נאמען פון יוסף:

ה אמר. רבי שמואל בר נחמני האט געזאגט פון רבי יונתן וועגין דער וואס לערונט תורה מיט זיין חברס זוהן. רעכונט אויף אים דער פסוק גלייך וויא ער וואלט אים געבארין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דאס זענען דיא קינדער פון אהרן אונ משה (וועהט אויס אז דער פסוק וויל זאגין דיא נעמען פון אהרנ'ס קינדער אונ פון משה'ס קינדער). דער נאך זאגט דער פסוק דאס זענען דיא נעמען פון אהרנ'ס קינדער. אונ משה'ס קינדער זאגט גאר ניט דער פסוק.

כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדה לאברהם א"ר יהודה שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב (שם) לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחורו מאבי אביו :

ך כתיב (ש"א כה) פלטי וכתיב (ש"ב ג) פלטיאל אמר רבי יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה מה עשה נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה והכתיב (ש"ב ג) וילך אתה אישה שנעשה לה כאישה והכתיב הולך ובכה על מצוה דאזיל מיניה. עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה : א"ר יוחנן תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז. תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש. תוקפו של

ולא הוזכרו בני משה שם : שפדאו מצער גידול בנים. שהוטל עליו טורח השבטים [שעל אברהם היה מוטל אותו טורח דכתיב והרביתי את זרעך והוא פדאו] : (ובתוספות הקשו ואמרו דלא נהירא חדא דאינו צער אלא שמחה כדאמרינן גבי עובד אדום שברכו ה' בבנים בשכר הארון שהיה בביתו ועוד דאברהם היה לו בנים מקטורה וכ"ל צער של יוסף ואחיו וגלגול ירידת מצרים) : והא כתיב אישה. אלמא בא עליה : שנעשה לה כאישה. שהיה מגדלה ומחבבה : הלך ובכה אחריה. בקובלא קא נסיב לה : עד בחורים. קרא קא דריש ואזיל : תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז. דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז תוקף דבר גדול ותמור ויש לו שם ענוה דבר קטן שאי

צו זאגין אונז אז אהרנס קינדער זענען אויך משהס קינדער. ווארום אהרן האט זייא געבאהרין. און משה האט מיט זייא געלערנט תורה. דריבער ווערין זייא גירופען אויף דעם נאמען פון משה. אין פסוק שטייט אזוי האט גיזאגט גאט צו דיא הויז געזינד פון יעקב וואס ער האט אויס גילייזט אברהם. וואו געפינען מיר אז יעקב האט אויס גילייזט אברהם. האט רבי יהודה גזאגט יעקב האט אויס גילייזט אברהם פון דעם צער צו ארעוען דיא קינדער. ווארום אברהם האט גידארפט ארעווען דיא צוועלף שבטים. האט יעקב אים אויס גילייזט און ער האט זייא גיארעוועט. דאס איז וואס דער פסוק זאגט ניט איצט וועט זיך יעקב שעמען און ניט איצט וועט זיין פנים וויים ווערין. ניט איצט וועט זיך יעקב שעמען פאר זיין פאטער יצחק וואס פון אים איז עשו גיבארין גיווארין. און ניט איצט וועט זיין פנים וויים ווערין פאר זיין פאטערס פאטער אברהם וואס פון אים איז ישמעאל גיבארין גיווארין. ווארום דיא קינדער פון יעקב זענען אויך דיא קינדער פון יצחק דאס זייא זענען אויך דיא קינדער פון אברהם. נאר יעקב האט זיי גיארעוועט :

ך כתיב. אין איין פסוק הייסט ער פלטי. און אין אנדערין פסוק הייסט ער פלטיאל. רבי יוחנן זאגט זיין נאמען איז פלטי. און פר וואס רופט מען אים פלטיאל. ווייל גאט האט איהם אפ געהיט ער זאל ניט טאהן א עבירה. ער זאל ניט בועל זיין מיכל די ווייב פון דוד. וואס האט פלטי גיטאהן. ער האט אריין גישטעקט א שווערד צווישען אים און איר. און ער האט גיזאגט ווער עס וועט וועלין בועל זיין די אשה. זאל ער גישטאכען ווערין מיט דעם שווערד. פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק ווען איש בשת האט אפ גינומען מיכל פון פלטי און ער האט זיא געפירט צו דוד איז איר מאן גיגאנגען מיט איר. זעהן מיר דאך אז פלטי איז גיווען איר מאן. ענפערט דיא גמרא פלטי האט ליב גיהאט מיכל אזוי וויא ער וואלט גיווען איר מאן. אבער ער האט איר קיין מאהל ניט בועל גיווען. פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק אז פלטי האט געוויינט. און אז מיכל איז ניט גיווען זיין ווייב ווס האט ער געוויינט. ענפערט די גמרא ער האט געוויינט אויף דיא מצוה וואס פון אים איז אוועק גיגאנגען. ווארום אז א מענטש האלט איין דעם יצר הרע און זינדיגט ניט. איז גלייך וויא ער וואלט גיטאהן א מצוה. עס שטייט אין פסוק זייא זענען גיקומען ביידע [פלטי און מיכל] ביז בחורים. זייא זענען ביידע גיווארין וויא בחורים. זייא האבען ניט פאר זוכט דעם טעם פון תשמיש המטה. רבי יוחנן זאגט וואס ביי יוסף איז גיווען א גרויסע זאך. איז דאס ביי בועז גיווען א קליינינגקייט. און וואס ביי בועז איז גיווען א גרויסע זאך איז דאס ביי פלטי בן ליש גיווען א קליינינגקייט. וואס ביי יוסף איז גיווען

של יוסף ענותנותו של בועז דכתיב (רות ג) ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת מאי וילפת א"ר שנעשה בשרו כראשי לפתות (דף כ) תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש כדאמרן : אמר רבי יוחנן מ"ד (משלי לא) רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה רבות בנות עשו חיל זה יוסף ובועז ואת עלית על כלנה זה פלטי בן ליש . א"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מ"ד (שם) שקר החן והבל היופי שקר החן זה יוסף והבל היופי זה בועז , יראת ה' היא תתהלל זה פלטי בן ליש . ד"א שקר החן זה דורו של משה . והבל היופי זה דורו של יהושע . יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה . ד"א שקר החן זה דורו של משה ויהושע והבל היופי זה דורו של חזקיה . יראת ה' היא תתהלל זה דורו של רבי יהודה בר אלעאי ששה תלמידים מתכסים בטלית אחת ועוסקים בתורה :

שאין לו כח שאדם עושה לפי תומו : שנעשה בשרו. כו' : כראשי לפתות . נתקשה ולאעפ"כ כבש יצרו ולאע"פ שפנויה היתה ועמו במטה אבל יוסף אשת איש היתה ולאיה עמו במטה : תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי . דאילו בועז חדא לילה ופלטי שנים רבות : דורו של משה ויהושע . עסקו בתורה הרבה ודורו של חזקיה יותר מהם כדכתיב וחובל עול מפני שמן והמריך בחלק חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיה שהיה דולק בבית מדרשות עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ : מתכסין בטלית אחת . עניים היו :

אגרויסע זאך איז ביי בועז געוועזן אקליינינקייט . ווארום עס שטייט אין פסוק ביי בועז אונ עס איז געוועזן אין האלבע נאכט ויחרד האיש . דער מענטש איז דער שראקין געווארין . וילפת וואס מיינט מען וילפת . רב זאגט דיא מילה זיינע איז געווארין הארט . פון גרויס תאוה . פון דעסטוועגין האט ער איין גינומען דעם יצר הרע . איז דאך בועז גרעסער געוועזן ווי יוסף . ווארום ביי יוסף מיט פוטיפרע איז זיא געוועזן אגויה אונ אשת איש אונ ניט מיט אים אין איין בעט . אונ ביי בועז מיט רות איז זיא געוועזן איודישע אונ אליידיגע אן אמאן אונ מיט אים אין איין בעט . פון דעסטוועגין האט ער איין גיהאלטען דעם יצר הרע : אונ וואס ביי בועז איז געוועזן אגרויסע זאך איז דאס ביי פלטי בן ליש געוועזן אקליינינקייט . ווארום ביי בועז איז דאך נאר געוועזן איין נאכט . אונ ביי פלטי בן ליש מיט מיכל איז דאך געוועזן עטליכע יאהר [אזוי וויא עס שטייט פריער] : רבי יוחנן האט גזאגט עס שטייט אין פסוק פיל טעכטער האבען גיטאהן גרויסקייט אונ דוא ביסט ארויף גיגאנגען אויף אלע . פיל טעכטער האבען גיטאהן גרויסקייט . דאס מיינט מען יוסף אונ בועז . אונ דוא ביסט ארויף גיגאנגען אויף אלע דאס מיינט מען פלטי בן ליש . רבי שמואל בר נחמן האט גזאגט פון רבי יונתנס וועגין עס שטייט אין פסוק דער חן איז פאלש אונ די שיינקייט איז נארעשקייט אונ גאר נישט . דר חן איז פאלש דס הט גזאגט יוסף אויף פוטיפרע . אונ די שיינקייט איז גאר נישט דס הט גזאגט בועז אויף רות . די אשה וואס הט מורא פר גאט זי ווערט גילויבט דאס האט גזאגט פלטי בן ליש אויף מיכל . אנדערע זאגין דער חן איז פאלש דאס האט גזאגט דער דור פון משה [דער חן וואס האט געפונען ביי גאט דיא דורות וואס זענען געוועזן פאר משה . ווייל זייא האבען מקיים געוועזן דיא זיבען מצות וואס גאט הט גיבאטען . אבער אין דיא צייט פון משה וואס ער האט גינומען פון גאט דיא גאנצע תורה . איז דער פריערדיגער חן גאר ניט געוועזן] . אונ דיא שיינקייט איז גאר נישט דאס האט גזאגט דער דור פון יהושע [דיא שיינקייט וואס דער דור פון משה האט גיהאט ביי גאט . ווייל זייא האבען מקיים געוועזן די תורה . דאס איז גאר נישט געגין דעם דור פון יהושע . ווארום זייער פיל מצות האט גיפעלט ביי דעם דור פון משה . אונ דער דור פון יהושע האט שוין גיקענט מקיים זיין אלע מצות] . דיא מורא פון גאט זיא ווערט גילויבט דאס האט גזאגט דער דור פון חזקיהו . ווארום אין דעם דור פון חזקיהו האט מען גילערנט תורה אונ מען האט מקיים געוועזן מצות נאך מער וויא אין דעם דור פון יהושע : אנדערע זאגן דער חן איז פאלש דאס האט גזאגט דער דור פון משה אונ פון יהושע . [וויא פריער שטייט] די שיינקייט איז גאר נישט דאס האט גזאגט דער דור פון חזקיהו המלך : [וויא פריער שטייט] דיא מורא פון גאט זיא ווערט גילויבט דאס האט גזאגט דער דור פון רבי יהודה בר אלעאי . ווארום אין זיין צייט האט מען גילערנט תורה נאך מער וויא אין דיא צייט פון חזקיהו המלך . ווארום זעקס תלמידים

ז ת"ר מקום שנהגו נשים לצאת אחר המטה יוצאות. לפני דמטה יוצאות. ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר שנא' (ש"ב ג) והמלך דוד הולך אחר המטה אמרו ליה לא היה הדבר אלא לפיים את העם נתפייסו שהיה דוד יוצא מבין האנשים ונכנס לבין הנשים ויצא מבין הנשים ונכנס לבין האנשים שנא' (שם) וידעו כל העם וכל ישראל כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר. דרש רבא מ"ד (שם) ויבא כל העם להברות את דוד כתיב להכרות וקרינן להברות בתחלה להכרותו ולבסוף להברותו. א"ר יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול ולא מיחה ר' יצחק אמר מיחה ולא נענה ושניהם מקרא אחד דרשו (שם) ויקונן (על) [המלך אל] אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים

רבי יהודה אומר לעולם לפני המטה יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר. והי' ס"ד נשים אחר המטה אורחיה דדוד להלוך עם הנשים: בתחלה להכרותו. שהיו סבורין שמאתו היתה הריגת אבנר: ולבסוף להברותו. שידעו שבירור שלא מאת דוד נהרג אבנר: למחות בשאול · בהריגת נוב עיר הכהנים: ידיך לא אסורות: אדם חשוב היית לשאול והיה לך למחות ולפי שלא

וענען געוועזן צוא גידעקט מיט איין קלייד [אזוי ארעם וענען זייא געוועזן] אונ האבען געלערנט תורה:

ז תנו רבנן. דיא רבנן האבען געלערנט אויף דעם ארט וואו דער מנהג איז אז ווייבער גייען ביי אלויה נאך דער מטה. זאלין זיי גיין נאך דער מטה; אונ וואו דער מנהג איז אז ווייבער גייען ביי אלויה פאר דער מטה. זאלין זייא גיין פר דער מטה. רבי יהודה זאגט אייביג זאלין גיין ווייבער ביי אלויה פר דער מטה. ווארום מיר געפינען אז דוד איז גיגאנגען נאך דער מטה פון אבנר. אונ אז ווייבער וואלטין גיגאנגען נאך דער מטה. וואלט דען דוד גיגאנגען צו זאמען מיט דיא ווייבער. געוויס גייען דיא ווייבער פאר דער מטה אונ דוד איז גיגאנגען נאך דער מטה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער קעניג דוד גייט נאך דער מטה. האבען דיא חכמים גזאגט צו רבי יהודה פון דארטין איז ניט קיין ראיה. ווארום דאס וואס דוד איז גיגאנגען נאך דער לויה פון אבנר דאס האט ער נאר גיטאהן צו איבער בעטין דאס פאלק אונ זייא צו ווייזין אז ניט דורך אים איז אבנר גיהרגת געווארין אונ דאס פאלק איז איבער גיבעטין געווארין. דריבער איז דוד ארויס גיגאנגען פון צווישען דיא מאנסלייט אונ איז אריין גיגאנגען צווישען די נקבות. אונ ער איז ארויס גיגאנגען פון צווישען די נקבות אונ איז אריין גיגאנגען צווישען די מאנסלייט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דאס גאנצע פאלק אונ אלע יודין האבען גיוואוסט אז עס איז ניט געוועזן פון דוד צו הרגנן אבנר. אונ אז דוד איז גיגאנגען צווישען מאנען אונ ווייבער קענען מיר דאך ניט וויסען וואו דיא ווייבער זענען גיגאנגען פאר דער מטה צו נאך דער מטה. רבא האט גידרשת עס איז געשריבען להכרות את דוד. אונ מיר לייענען להברות את דוד. נאר אין אנהייב איז דאס פאלק גיקומען להכרות את דוד. צו פאר שניידין דוד'ן. צו הרגנן אים. ווייל זיי האבען גימיינט אז דורך דוד איז אבנר גיהרגת געווארין. דער נאך וויא זייא האבען גיזעהן אז דוד איז גאר ניט שולדיג אין דעם טויט פון אבנר. איז געוועזן להברות את דוד. צו געבין עסין דוד'ן. אונ ער האט דעם טאג גיפאסט. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין פאר וואס איז אבנר גישטראפט געווארין ווייל ער האט גידארפט שטערין שאול. ער זאל ניט הרגנן דיא כהנים פון נוב. אונ ער האט ניט גישטערט. רבי יצחק זאגט אבנר האט טאקי גישטערט שאולן ער זאל זייא ניט הרגנן. שאול האט אים אבער נישט גיענטפערט. אונ ביידע [רב אונ רבי יצחק] דרשנען פון איין פסוק. עס שטייט אין פסוק דער מלך דוד האט גיטרויערט אויף אבנר אונ ער הט גזאגט הכמות נבל ימות אבנר. אבנר זאל שטארבין אזוי וויא איינער פון די שלעכטע מענטשין. דיינע הענט זענען דאך ניט געוועזן גיבונדין. אונ דיינע פיס האבען ניט גיגעזנט צוא דיא קופערנע קייטין. דער וואס זאגט אז אבנר איז גישטראפט געווארין ווייל ער האט ניט גישטערט שאולן ער זאל ניט הרגנן דיא כהנים. האט דוד אזוי גזאגט צו אבנר. דו ביסט דאך געוועזן א גרויסער שר דיינע הענט זענען ניט געוועזן גיבונדען [דוא האסט גיקענט טאהן וואס דוא

האסט

הוגשו מאן דאמר לא מיחה הכי קאמר מברי ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים הוגשו מאי טעמא לא כחית כנפול לפני בני עולה נפלת. ומ״ד מ׳חה ולא נענה אתמוהי מתמה הכמות נבל ימות אבנר ידיך לא אסורות ורגליך לא לנחשתים מכדי מחויי קא מחית מ״ט כנפול לפני בני עולה נפלת למ״ד מיחה מ״ט איענש אמר רב נחמן בר יצחק ששהה מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה:

חרבי יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו ר׳ יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם שנאמר (דברים יז) שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך וכן היה רבי יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה רבי נהוראי א׳מר לא נאמרה פרשה זו אלא כנגד

מחית כנפול לפני בני עולה נפלת: מכדי מחויי מחית. וה״ק ידיך לא אסורות היו לא נהגת בעצמך השוב אלא בנבל כהך גלית דעתך ומחית בשאול: ששהה מלכות בית דוד שהעמיד את איש בושת למלך ולא שהעמידו אבנר את דוד היו ממליכין ושמלך איש בשת עד יום שמלך דוד על כל ישראל היו שתי שנים ומחצה שתי שנים לאיש בשת ומחצי שנה בין מיתתו למלכות דוד שמשמת שאול מלך דוד בחברון וכתיב בחברון מלך מלך שבע שנים וששה חדשים לא מצן המש שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בושת דתניא בסדר עולם והימים אשר מלך דוד על ישראל וגו׳ נמצאת מלכות ישראל בטלה ה׳ שנים אלמנא ה׳ שנים היו בלא מלך נשתיירו שתי שנים ומחצה ממלכות איש בשת למלכות דוד:

בפרשת מלך. בספר שמואל (א ח) בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם: לא נאמרה. פרשה דשמואל אלא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם אבל אינו מותר לעשות: ה״ג לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם ול״ג ליראם ולבהלם דהא לר״י יפה כוונו שהרי נצטוו ישראל על כך וה״ג בתוספתא: ג׳ מצות. להכי נקט בלשון הללו שכן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כדמפרש לקמן בתחלה מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה: בכניסתן לארץ. דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך בעמלק כתיב והיה בהניח ה׳ וגו׳ ובבנין בית הבחירה כתיב ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו׳ והדר כתיב והיה המקום וגו׳: לא נאמרה פרשה זו. שום תשים עליך מלך משום מצוה אלא כנגד תרעומתם שגלוי לפניו

האסט גיוואלט]. אונ דיינע פיס זענען ניט גיווען גיבונדין מיט קייטען. [דוא האסט גיקענט גיין וואו דוא האסט גיוואלט]. פאר וואס האסטו ניט גישטערט שאולן ער זאל ניט הרגנן דיא כהנים. אונ וייל דוא האסט ניט גישטערט. דריבער ביסטו גיפאלען אזוי וויא איינער פאלט פר שלעכטע מענטשין. אונ דער וואס זאגט אז אבנר האט יא גישטערט שאולן. נאר שאול הט אים ניט גיפאלגט. האט זיך דוד גיוואונדערט אבנר זאל שטארבין אזוי וויא אשלעכטער מענטש שטארבט. דיינע הענט זענען דאך ניט גיווען גיבונדען אונ דיינע פיס זענען ניט גיווען גיבונדען מיט קייטען. נאר דו ביסט גיגאנגען צו שאול אונ דוא האסט גיטאהן וואס עס איז באר מעגליך גיווען צו רעטין [מציל זיין] דיא כהנים שאול זאל זייא ניט הרגנן. פאר וואס ביסטו גיפאלען אזוי וויא איינער פאלט פאר שלעכטע מענטשין: פרעגט דיא גמרא דער וואס זאגט אז אבנר האט יא גישטערט שאולן ער זאל ניט הרגנן דיא כהנים. פאר וואס איז אבנר גישטראפט גיווארין. רב נחמן בר יצחק זאגט וייל ער האט אפ גיהאלטען דיא מלוכה פון דוד צוויי מט אהאלב יאהר. ווארום באלד וויא שאול איז גישטארבען האבען דיא יודין גיוואלט מאכען דודן פר אמלך. הט אבנר ניט גילאזין אונ ער הט גימאכט אמלך איש בשת דער זוהן פון שאול. אונ דער איש בשת איז גיווען אמלך צוויי מיט אהאלב יאהר:

ח רבי יוסי זאגט אלץ וואס שמואל הנביא האט גזאגט צו דיא יודין אין דיא פרשה פון מלך (שמואל א ח). דער מלך וועט צו נעמען זייערע זיהן אונ זייערע טעכטער אונ זייערע פעלדער אונ וויין גערטנער. דאס אלץ מעג טאקי דער מלך צו נעמען. רבי יהודה זאגט דער מלך טאר דאס ניט נעמען. שמואל הנביא האט נאר גזאגט די אלע זאכען צו מאכען אמורא אויף דיא יודין. זייא זאלין מורא האבען פאר דעם מלך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט טאהן אויף דיר אמלך. דיא מורא פון מלך זאל זיין אויף דיר. אונ אזוי הט רבי יהודה גזאגט דריי מצות זענען דיא יודין גיבאטען גיווארין צו טאהן ווען זייא וועלין אריין קומען אין ארץ ישראל. זייא זאלין אויף שטעלין אמלך. אונ זייא זאלין פר שניידין די קינדער פון עמלק. אונ זייא זאלין באהען אבית המקדש. רבי נהוראי זאגט וואס דיא תורה זאגט מען זאל מאכען אמלך איז דאס ניט וייל עס איז אמצוה צו מאכען אמלך. נאר אויב דיא יודין וועלין שרייען

כנגד תרעומתן שנא' (שם) ואמרת אשימה עלי מלך וגו' תניא רבי אליעזר אומר זקנים שבדור כהוגן שאלו שנא' (ש"א ח) תנה לנו מלך לשפטנו אבל עמי הארץ שבהן קלקלו שנאמר (שם) והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו. תניא (אידך) רבי (יוסי) (יודא) אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע איזה מהן תחלה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחלה ואין כסא אלא מלך שנאמר (ד"ה א כט) וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם להכרית זרעו של עמלק תחלה ואם לבנות בית הבחירה כשהוא אומר (דברים יב) והניח (ה') לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה וכן בדוד הוא אומר (שמואל ב ז) ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכתיב (שם) ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו':

לפניו שעתידין לה לעס על כך לומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים [שנאמר] ואמרת אשימה עלי וגו' אינם לומר כן: רבי כגוללי אומר כו'. נ"ב ליה בתוספתא ותדע כשיבוס הוא דהא קיימא לן בעירובין דהוא רבי נחמיה הוא רבי נהוראי: עמי הארץ קלקלו. דאלו זקנים שאלו לשופטים ולרדות הסרבנים שבהם אבל עמי הארץ הלו עליו מלחמותיהם שאמרו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו:

אמר

זייא ווילען א מלך. מעג מען מאכען א מלך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אז דוא וועסט זאגען איך וועל מאכען אויף מיר א מלך. מעגסטו מאכען א מלך. אבער בעסער איז זייא זאלין ניט האבען אויף זיך א מלך. ווארום גאט איז זייער מלך. מיר האבען גילערנט רבי אליעזר זאגט דיא אלטע לייט פון דעם דור האבען גיבעטין וויא מען דארף. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא האבען גזאגט צו שמואל גיב אונז א מלך ער זאל אונז משפטין. אבער דם פראסטע פאלק האבען געזינדיגט אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא האבען גזאגט מיר ווילען אויך זיין אזוי וויא אלע פעלקער אונ אונזער מלך זאל אונז משפטין אונ ער זאל ארוים גיין פאר אונז. אונ ער זאל מלחמה האלטען אונזערע מלחמות. האבען זייא אפ גיטאהן זייער פאר זיכערונג פון גאט. אונ האבען זיך פאר זיכערט אויף א מענטשין. מיר האבען גילערנט רבי יהודה זאגט דריי מצות זענען די יודין ניבאטען גיווארין צו טאהן ווען זייא וועלין אריין קומען אין ארץ ישראל. זייא זאלין מאכען א מלך. אונ זייא זאלין פר שניידין דיא קינדער פון עמלק. אונ זיי זאלין באהען דעם בית המקדש: נאר איך וויים ניט וועלכעס מען זאל טאהן פריער. אז עס שטייט אין פסוק כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק. ווען גאט וועט האלטען מלחמה מיט עמלק וועט זיין דיא האנט אויף דעם געטליכען שטוהל. פון דאנען ווייסען מיר אז מען זאל פריער מאכען א מלך. ווארום דאס געטליכע שטוהל. שטוהל מיינט מען דיא יודישע מלוכה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שלמה איז גיזעסן אויף דיא שטוהל פון גאט צו זיין א מלך. נאר מיר ווייסען ניט אויב פריער זאל מען פר שניידין דיא קינדער פון עמלק. אדער פריער זאל מען באהען דעם בית המקדש. אז עס שטייט אין פסוק אז גאט וועט אייך מאכען רוהען פון אלע אייערע פיינד. דר נאך שטייט אונ עס וועט זיין דער ארט וואס גאט וועט אים אויס דער ווילין. זעהן מיר אז פריער דארף מען פר שניידען דיא קינדער פון עמלק. דער נאך באהען דעם בית המקדש. אונ ביי דוד שטייט אויך אזוי אונ עס איז גיוועזן אז דער מלך דוד איז גיזעסען אין זיין שטוב אונ גאט האט אים גימאכט רוהען פון זיינע פיינד ארום. האט דער מלך גזאגט צו נתן הנביא זעה נאר איך זיץ אין א שטוב פון טענען בוימער. אונ דער ארון שטייט אונטער פלאכטעס. איך וועל באהען דעם בית המקדש. זעהן מיר אז דוד האט ניט גיוואלט פריער באהען דעם בית המקדש ביז ער הט פאר שניטען זיינע פיינד:

ט אמר ריש לקיש בתחלה מלך שלמה על העליונים שנאמר (ד״ה א כט) וישב שלמה על כסא ה׳ ולבסוף מלך על התחתונים שנא׳ (מ״א ה) כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וח״א תפסח ועזה בהדי הדדי הוו יתבי וכשם שמלך על תפסח ועל עזה כך מלך על כל העולם כולו ולבסוף לא מלך אלא על ישראל שנא׳ (קהלת א) אני קהלת הייתי מלך על ישראל וגו׳ ולבסוף לא מלך אלא על ירושלים שנא׳ דברי קהלת בן דוד מלך בירושלים ולבסוף לא מלך אלא על מטתו שנא׳ (שה״ש ג) הנה מטתו שלשלמה וגו׳ ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שנא׳ (קהלת א) מה יתרון לאדם בכל עמלו וגו׳ וכתיב (שם ב) (זה) [וזה] היה חלקי מכל עמלי רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר גונדו הדר או לא הדר רב ושמואל חד אמר הדר וחד אמר לא הדר. מאן דאמר לא הדר מלך והדיוט ומאן דאמר הדר מלך והדיוט ומלך:

י [פיסקא] ופורץ לעשות לו דרך. תנו רבנן אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין

בתחלה קודם שנשא נשים נכריות מלך על העליונים: וכשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך על כל העולם כולו: וכדי קאמר קרא כי הוא רודה בכל עבר הנהר כלומר מתפסח עד עזה: על מקלו בתמיהו אשמדאי מכסאו כדאמרינן במסכת גיטין: גונדו טליתו ובספרים פירש רב האי הוא מקידה של חרס (וגורס) (ודומה לו) חד אמר קידו וחד אמר מקלו והוא מקידה שבו היה כס מים: מלך והדיוט. ושוב לא הדר למלכותו:

ט אמר. ריש לקיש האט געזאגט אין אהייב איידער שלמה האט גינומען די גוישע ווייבער. איז שלמה גיוועזן א מלך אויף די אויבערשטע אויף די מלאכים אויך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שלמה איז גיזעסן אויף דעם שטוהל פון גאט. דער נאך וויא ער הט גינומען די גוישע ווייבער איז ער גיוועזן א מלך נאר אויף מענטשן אליין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ווארום ער האט געוועלטיגט אויף אלע מענטשן וואס האבען גיוואוהנט אויף די אנדערע זייט פון טייך פרת פון תפסח ביז עזה. רב אונ שמואל קריגען. איינער זאגט תפסח איז גיוועזן אין איין עק וועלט אונ עזה איז גיוועזן אין אנדערן עק וועלט. אונ איינער זאגט תפסח אונ עזה זענען גיוועזן איינס נעבין דאס אנדערע. אונ אזוי וויא ער האט געקעניגט אויף תפסח אונ אויף עזה אזוי האט ער געקיניגט אויף די גאנצע וועלט. דער נאך איז ער ניט מער גיוועזן א מלך נאר אויף יודין אליין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך קהלת בין גיוועזן א מלך אויף יודין. דער נאך איז ער ניט מער גיוועזן א מלך נאר אויף ירושלים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דאס איז די רייד פון קהלת דער זוהן פון דוד דער מלך פון ירושלים. דער נאך איז ער ניט מער גיוועזן א מלך נאר אויף זיין בעט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ארום די בעט פון שלמה זענען גישטאנען זעכציג שטארקע מענטשן. דער נאך איז ער ניט מער גיוועזן א מלך נאר אויף זיין שטעקין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דאס איז מיין חלק פון מיין גאנץ ארבעט. רב אונ שמואל קריגען. איינער זאגט ער האט גימיינט דעם שטעקין. אונ איינער זאגט ער האט גימיינט דעם קריגול. ווארום אשמדאי דער מלך פון די שדים האט פאר ווארפין דעם מלך שלמה גאנץ ווייט פון ירושלים. אזוי וויא עס שטייט אין די מסכת גטין. פרעגט די גמרא שלמה איז גיקומען צוריק צו זיין מלוכה. אדער ער איז ניט גיקומען צוריק צו זיין מלוכה. ענטפערט די גמרא רב אונ שמואל קריגען אין דעם. איינער זאגט שלמה איז גיקומען צוריק צוא זיין מלוכה. אונ איינער זאגט שלמה איז ניט גיקומען צוריק צו זיין מלוכה. דער וואס זאגט אז שלמה איז ניט גיקומען צוריק צו זיין מלוכה. איז שלמה גיוועזן א מלך דער נאך איז ער גיווארין א פראסטער מענטש ביז ער איז גישטארבען. אונ דער וואס זאגט אז שלמה איז גיקומען צוריק צו זיין מלוכה. איז שלמה גיוועזן א מלך; דער נאך איז ער גיווארין א פראסטער מענטש. דער נאך איז ער צוריק גיווארין א מלך:

י פיסקא. ופורץ; א מלך מעג אויס ברעכין א וואנט צו מאכען א וועג זיין חיל זאל דורך גיין. די רבנן האבען גילערינט אז א מלך מעג זיין חיל נעמען אין א מלחמה. די אוצרות פון

וימשחו אותו: בשלמה כתיב: והיתה לאהרן ולבניו · בלחם הפנים כתיב: חרשתם בעגלתי. שמשון קרי לה לאשתו

שבוזין מחצה למלך ומחצה לעם א"ל אביי לרב דימי ואמרי לה לרב אחא בשלמא אוצרות מלכים למלך אורחא דמלתא אלא שאר ביזה שבוזין מחצה למלך ומחצה לעם מנ"ל דכתיב (דה"א כט) וימשחו לה' לנגיד ולצדוק מקיש נגיד לצדוק מה צדוק מחצה לו ומחצה לאחיו אף נגיד מחצה לו ומחצה לאחיו וצדוק גופיה מנלן דתניא רבי אומר (ויקרא כד) והיתה לאהרן ולבניו מחצה לאהרן ומחצה לבניו:

יא לא ירבה לו נשים על י"ח מנ"ל שנאמר (ש"ב ג) ויולדו לדוד בנים בחברון ויהי בכורו אמנון לאחינועם היזרעאלית ומשנהו כלאב לאביגיל וגומר והשלישי אבשלום בן מעכה וגו' והרביעי אדוניה בן חגית והחמישי שפטיה בן אביטל והששי יתרעם לעגלה אשת דוד אלה ילדו לדוד בחברון וכתיב (שם יב) ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה שית וכהנה שית הוי להו תמני סרי והא הות מיכל אמר רב עגלה זו מיכל ולמה נקרא שמה עגלה שחביבה עליו כעגלה וכן הוא אומר (שופטים יד) לולי חרשתם בעגלתי

יענע מלכים געהער צום מלך אליין. אונ דיא איבעריגע רויב וואס זייא רויבין. געהער העלפט צום מלך אונ העלפט צום פאלק. אביי האט גזאגט צו רב דימי אנדערע זאגין אביי האט גזאגט צו רב אחא וואס דיא אוצרות פון די מלכים געהער צום מלך אליין איז רעכט. נאר דיא איבעריגע רויב וואס זייא רויבין געהער צום מלך העלפט אונ צום פאלק העלפט: פון וואנען ווייסען מיר דעם דין. ענפערט דיא גמרא ווארום עס שטייט אין פסוק וימשחו לה' לנגיד ולצדוק מען האט גיזאלבט שלמה ער זאל זיין א מלך צו גאט אונ צדוק זאל זיין א כהן. גלייכין מיר צו דעם נגיד צו צדוק. אזוי וויא צדוק (דער כהן גדול) אז ער צו טיילט זיך מיט דעם לחם הפנים מיט די איבעריגע כהנים. נעמט ער אליין העלפט אונ דיא איבעריגע אלע כהנים נעמען אויך העלפט. אזוי דער נגיד (דער מלך) אז ער צו טיילט זיך מיט דיא רויב מיט דעם איבעריגען פאלק. נעמט ער אליין העלפט אונ דיא גאנצע פאלק נעמען אויך העלפט. פרעגט דיא גמרא פון וואנען ווייסען מיר אז צדוק נעמט העלפט פון לחם הפנים. ענפערט דיא גמרא ווארום מיר האבען גילערונט רבי זאגט עס שטייט אין פסוק ביי דעם לחם הפנים דאס זאל זיין צו אהרן מיט די קינדער. העלפט זאל זיין צו אהרן אונ העלפט זאל זיין צו זיינע קינדער:

יא לא. עס שטייט אין פסוק דער מלך זאל ניט נעמען פיל ווייבער: מער וויא אכטצעהן זאל ער ניט נעמען. פון וואנען ווייסען מיר אז דער מלך מעג נעמען אכטצעהן ווייבער אונ ניט מער: ווארום עס שטייט אין פסוק עס איז גיבארין גיווארין צוא דוד קינדער אין חברון. דער ערצטער זוהן האט גיהייסען אמנון. זיין מוטער האט גיהייסען אחינועם היזרעאלית. דער אנדערער זוהן האט גיהייסען כלאב: זיין מוטער האט גיהייסען אביגיל. דער דריטער זוהן האט גיהייסען אבשלום. זיין מוטער האט גיהייסען מעכה. דער פערטער זוהן האט גיהייסען אדוניה. זיין מוטער האט גיהייסען חגית. דער פינפטער זוהן האט גיהייסען שפטיה. זיין מוטער האט גיהייסען אביטל. דער זעקסטער זוהן האט גיהייסען יתרעם. זיין מוטער האט גיהייסען עגלה. דאס זענען גיוועזין דיא זעקס קינדער וואס זענען גיבארין גיווארין צו דוד אין חברון פון זעקס ווייבער. אונ עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צו דוד אויב דיא זעקס ווייבער זענען דיר ווייניג. וועל איך דיר מהיר זיין צו נעמען אזוי פיל אונ אזו פיל. אזוי פיל איז נאך זעקס. אונ נאך אזוי פיל איז נאך זעקס איז אכטצעהן וועהן מיר אז א מלך מ. ע. נעמען ביז אכטצעהן ווייבער. פרעגט דיא גמרא דוד האט דאך גיהאט נאך א ווייב. מיכל דיא טאכטער פון שאול. רב זאגט עגלה איז מיכל. פאר וואס האט מען איר גירופען עגלה. ווייל זיא איז גיוועזין געליבט אויף דוד אזוי וויא א קאלב. אונ אזוי זאגט דער פסוק שמשון האט אויך גירופען זיין ווייב מיין קאלב. ווארום ער האט גזאגט צו זיינע חברים ווען איך

כשהגידה לפני הידותיו: ואמר רב שקלה מיכל לאיטרפסה. זה היה פרעון הטלה מה שנכתב בגדו לא היה לה ולד: אלא מההוא מעשה ואילך לא היה לה. אבל מקמי הכי איכא למימר דהיה לה: והא כתיב ויקח דוד עוד. אלמא טובא הוו ליה נשים: יפת תואר. הנשבית במלחמה כדכתיב וראית בשביה: תמר. אחות אבשלום בת יפת תואר היתה קודם שנתגיירה בלב שלם מעכה אמו ילדה ט. לדוד את תמר והיתה אצלו בתורת יפת

בעגלתי וגו׳ ומי הוי למיכל בני והכתיב (ש"ב ו) ולמיכל בת שאול לא היה לה ולד עד יום מותה אמר רב חסדא עד יום מותה לא היה לה ביום מותה היה לה מכדי בנים היכא קא חשיב להו בחברון ואילו מעשה דמיכל בירושלים הוה דכתיב (שם) ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר לפני ה׳ ותבז לו בלבה וא"ר יהודה ואיתימא רב יוסף שקלתה מיכל למטרפסה אלא אימא עד אותו מעשה היה לה מכאן ואילך לא היה לה והכתיב (שם ה) ויקח דוד עוד פילגשים ונשים בירושלים למלויי שמונה עשר. מאי נשים ומאי פילגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקדושין פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין. א"ר יהודה אמר רב ת׳ ילדים היה לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו וכולן יושבים בקרנות של זהב ומהלכים בראשי גייסות היו והם בעלי אגרופין של בית דוד. א"ר יהודה [אמר רב] תמר בת יפת תואר היתה שנאמר דבר

װאלט ניט גיהאקערט מיט מיין קאלב. פרעגט דיא גמרא הט דען מיכל גיהאט קינדער. עס שטייט דאך אין פסוק מיכל דיא טאכטער פון שאול האט ניט גיהאט קיין קינד ביז דעם טאג װאס זיא איז גישטארבין. האט רב חסדא גזאגט ביז דעם טאג װאס זיא איז גישטארבען האט זיא ניט גיהאט קיין קינד. אבער דעם טאג װאס זיא איז גישטארבען האט זי יא גיהאט אקינד: פרעגט דיא גמרא דער פסוק רעכונט דאך דיא קינדער װאס זענען גיבארין גיװארין צו דוד װען ער איז גיװעזן אין חברון. זאגט דער פסוק אז װען דוד איז נאך גיװען אין חברון האט שוין מיכל גיבארין אזוהן צו דוד: אונ מיכל האט דאך נאך גילעבט ביז אצייט שפעטער װען דוד איז שוין גיװען אין ירושלים. דער נאך זאגט איצט דער פסוק אז מיכל האט ניט גיהאט קיין קינדער. ביז זיא איז גישטארבין: װארום עס שטייט אין פסוק אונ מיכל דיא טאכטער פון שאול האט גיקוקט דורך דעם פענסטער אונ זיא האט גיזעהן װיא דער מלך דוד שפרינגט אונ טאנצט פר גאט האט זיא אים פאר שעמט אין איר הארצן. הט רב יהודה גזאגט אונ אנדערע זאגין רב יוסף האט גזאגט מיכל האט אפ גינומען דעם שטראף פאר איר עבירה. װאס זיא האט ניט גיהאט קיין קינדער: נאר אזוי איז גיװען. ביז דער מעשה װאס דוד האט גיטאנצט האט זיא יא גיהאט קינדער: פון דער מעשה אונ װייטער האט זיא שוין ניט גיהאט קיין קינד ביז זיא איז גישטארבין. פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק דוד האט גינומען נאך פלגשים אונ װייבער אין ירושלים. האט דאך דוד גיהאט פיל װייבער. ענטפערט דיא גמרא ער האט נאר גינומען ביז אכטצעהן. פרעגט דיא גמרא װעלכע רופט מען װייבער. אונ װעלכע רופט מען פילגשים. האט רב יהודה גזאגט פון רבם װעגין דיא װייבער װאס מען נעמט מיט כתובה אונ קידושין. הייסען װייבער. אונ דיא װייבער װאס מען נעמט אן כתובה אונ אן קידושין הייסען פילגשים. רב יהודה האט גזאגט פון רבם װעגין פיר הונדערט קינדער הט דוד המלך גיהאט. אונ אלע זענען גיװען גיבארין פון די שיינע װייבער װאס דוד הט גיפאנגען אין דער מלחמה. אונ זייא זענען גיװען בעװאקסין מיט גרויסע האר. אונ אלע פלעגין פארין אן גאלדענע קארעטין. אונ זייא פלעגין גיין אין דיא ערשטע אין חיל. אונ זייא זענין גיװען דיא שטארקסטע פון דודס פאמיליע. רב יהודה האט גזאגט פון רבם װעגין תמר דיא טאכטער פון דוד איז גיװען איר מוטער אגויה װאס דוד האט איר גיפאנגען אין דער מלחמה װייל זי איז שיין גיװען. אונ דער נאך װיא תמר איז גיבארין גיװארין האט די מוטער זיך מגייר גיװען. אונ האט גיבארין איר ברודער אבשלום: װארום עס שטייט אין פסוק תמר האט גזאגט צוא אמנון זאג דיין פאטער דעם מלך אז דו װילסט מיך פר אװייב. אונ דיין פאטער װעט מיך ניט

(ש"ב יג) דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד בת נשואים היא אחתיה מי הוה שריא ליה אלא ש"מ בת יפת תואר היתה (שם) ולאמנון רע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד (והיה) [ויונדב] איש חכם וגו' אמר רב יהודה אמר רב איש חכם לרשעה. (שם) ויאמר לו מדוע אתה ככה דל בן המלך וגו' ויאמר לו יונדב שכב על משכבך והתחל וגו' ועשתה לעיני את הבריה וגו' ותקח את המשרת ותצוק לפניו אמר רב יהודה אמר רב שעשתה לו מיני טיגון. (ש"ב יג) ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה גדר גדול גדרה תמר באותה שעה אמרו אם לבנות מלכים כך לבנות הדיוטות עאכ"ו אם לצנועות כך לפרוצות עאכ"ו אמר רב יהודה א"ר באותה שעה גזרו (שם ע"ב) על היחוד ועל הפנויה:

(מ"א א) **יב** **ואדוניה** בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב יהודה אמר רב מלמד שבקש להולמו ולא

ואמר : ועתה דבר נא וגו'. יונדב מנסיב ליה עלה לאמנון : מי הוה שריא ליה. אלא שמע מינה עדיין לא נתגיירה אמה כשילדתה ותמר ולד שבויה ונכרית מישראל אין לו קורבת אב : במסכת יבמות : התחל. עשה עצמך כחולה : הבריה. מאכל : טיגון. פריי"ע : גדרה תמר בדמעתה וצעקתה ונהגה עצמה בבזיון כשאר נשים קל וחומר בעצמן מה בנות מלכים אירע קלקול זה בהדיוטות על אחת כמה וכמה : על היחוד. דאשת איש ועל הפנויה :
שבקש להולמו ולא הולמתו (ויעש לו רכב ופרשים) שבקש בראשו כתר מלכות ולא הולמתו לפי שהיה שרביט של זהב בתוך חללה מדופן לדופן

פאר מיידין פון דיר. אז מיר וועלין זאגין אז די מוטער פון תמר האט תתונה גיהאט מיט דוד איידער זיא איז מעוברת גיווארין מיט תמר. איז דאך תמר גיוועזן אשוועסטער פון אמנון זייא אזוי וואלט אמנון איר גימעגט נעמען פאר אווייב. נאר געוויס מוז זיין אז די מוטער פון תמר איז גיוועזן אגויה ווען זיא איז מעוברת גיווארין מיט תמר פון דוד. זיא איז גיוועזן אשיינע וואס דוד האט איר גיפאנגען אין דער מלחמה. דריבער איז תמר ניט גיוועזן גירעכינט אשוועסטער צו אמנון. אונ אמנון האט גימעגט נעמען תמר פאר אווייב. אין פסוק שטייט אמנון האט גיהאט אגוטען פריינד זיין נאמען איז גיוועזן יונדב דער זוהן פון שמעה דער ברודער פון דוד. אונ יונדב איז גיוועזן אגרויסער חכם. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין ער איז גיוועזן ארכם צו שלעכץ. יונדב האט גזאגט צו אמנון דו ביסט דאך אקעניגס אזוהן ווארום ביסטו אזוי מאגער. האט אמנון גזאגט וויל איך האב ליב תמר די שוועסטער פון אבשלום. האט יונדב גזאגט צו אמנון לייג דיך אויף דיין גילעגער אונ זאג דוא ביסט קראנק וועט דיין פאטער קומען צו דיר דיך זעהן; וועסטו זאגין צו דיין פאטער זאל קומען מיין שוועסטער תמר א.ג זיא זאל מאכען פר מיינע אויגין דאס גיפרעגילטע עסין. תמר איז גיקומען אונ זי האט גינומען די פאטעלנע [די סקאווראדע] אונ זיא האט גיגאסען פר זיינע אויגען די בוימאייל. רב יהודה זאגט פון רבס וועגין תמר האט גיבאכט אזעלכע ערליי גיפרעגילטע עסין. דער נאך ווי אמנון האט מיט איר מזנה גיוועזן. האט תמר גינומען אש אונ הט גילייגט אויף איר קאפ. אונ די זיידענע העמדיל וואס אויף איר האט זיא צעריסען. מיר האבען גילערנט פון רבי יהושע בן קרחה וועגין. תמר האט אין די צייט פר צאמט אגרויסע פאר צאמונג. אז נקבות זאלין ניט זיין אליין אין אשטוב מיט אזכר; ווארום די נקבות האבען גזאגט מאדא; אקעניגליכע טאכטער האט אזעלכעס גיטראפען. קען דאך אפראסטין מענטשינס אטאכטער געווים אזעלכעס טרעפין. אויב צו אפרומע האט אזעלכעס גיטראפען. קען דאך צו ניט אפרומע געווים אזעלכעס טרעפין. רב יהודה הט גזאגט פון רבס וועגין אין די צייט האבען די חכמים גיגזרט אז אאשה וואס הט אמאן א.ג אפילו אזעלכע וואס האט ניט אמאן זאלין ניט זיין אליין אין אשטוב מיט זכרים :

יב ואדוניה. אונ אדוניה דער זוהן פון חגית איז ביי זיך גרויס גיוועזן אונ ער הט גזאגט איך וועל זיין אמלך. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין דער פסוק דער ציילט אונז אז אדוניה הט אן גימאסטין די קרוין אויב זיא וועט זיצען אויף זיין קאפ. אונ זיא הט ניט

ולא הולמתו (שם) ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותא אמר רב יהודה אמר רב כלן נטולי טחול והקיקי כפות רגלים היו:

יג רב יהודה רמי כתיב (מ"א ה) ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים למרכבתו וכתיב (ד"ה ב ט) ויהי לשלמה ארבעת אלפים ארוות סוסים הא כיצד אם מ' אלף איצטבלאות היה כל אחד ואחד היו בו ארבעה אלפים ארוות ואם ארבעת אלפים איצטבלאות היו כל אחד ואחד היה בו ארבעים אלף ארוות. ר' יצחק רמי כתיב (שם) אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה וכתיב (מ"א י) ויתן (שלמה) (המלך) את הכסף בירושלים כאבנים לא קשיא כאן קודם שנשא שלמה את בת פרעה כאן לאחר שנשא שלמה את בת פרעה א"ר יצחק בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים והעלה שירטון ועליו נבנה כרך גדול שברומי:
וא"ר

ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש נו חרין בראשו והיא עדות לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה הולמתו: מאי רבותיה. פרשים המשים איש (מאי רבותיה) לבן מלך: נטולי טחול והקיקי כפות הרגלים. נטולי טחול ע"י סם שהטחול מכביד על האדם והקוקי כפות הרגלים אין בשר בפרסותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנים ואינן ניזוקין:
איצטבלאות. בית גדול למאכל הסוסים: ארוות. הבדלה בין סוס לסוס על פני הבית כאבנים. חשוב מיהא פורתא:

גיפאסט צו זיין קאפ; ווארום אין דיא קרוין איז געוועזן אגאלדענע רוהט. זיא האט געשטעקט פון איין וואנט צו די אנדערע וואנט. דריבער האט דיא קרוין ניט געקענט זיצען אויף קיינעמס קאפ נאר דער וואס האט גידארפט זיין אמלך האט ער גיהאט אשפאלט אין קאפ. וואס די רוהט האט זיך אריין גיזעצט אין שפאלט. האט שוין די קרוין געקענט זיצען אויף זיין קאפ. אונ אדוניה האט ניט גיהאט קיין שפאלט אין קאפ. אונ אדוניה האט גימאכט פאר זיך רייטוועגין אונ רייטער אונ פופציג מענטשין זענען גילאפען פאר אים. פרעגט דיא גמרא וואס פאר אגרויסקייט איז דס גיוועזן פר אזוהן פון אמלך. האט רב יהודה גזאגט פון רבס וועגין די אלע פופציג מענטשין האט מען פון זייא ארויס גינומען זייערע מילצען. זייא זאלין זיין גרינג צום לויפען. אונ מען האט אראפ גנומען די פלייש פון די פאדעשוועס פון די פיס. עס איז נאר געבליבען די בלויזע ביינער. זייא זאלין קענען לויפען אפילו אויף דערנער:

יג רב יהודה האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט שלמה האט גיהאט פערציג טויזענד שטאלין מיט פערד צו זיינע רייטוועגין. אונ אין אנדערין פסוק שטייט שלמה האט גיהאט פיר טויזענד שטאלין מיט פערד. וויא אזוי איז דאס גיוועזן. ענפערט דיא גמרא אויב עס איז גיוועזן פערציג טויזענד שטאלין. איז גיוועזן אין יעדער שטאל פיר טויזענד וועגט אפ גיצאמט מיט אוואנט צווישען יעדער שורה פערד [אשורה פערד אונ אוואנט נאך אשורה פערד אונ אוואנט. אונ אזוי איז גיוועזן אין יעדער שטאל פיר טויזענד שורות פערד אונ פיר טויזענד ווענט]. אונ אויב עס איז גיוועזן פיר טויזענד שטאלין. איז גיוועזן אין יעדער שטאל פערציג טויזענד ווענט אפ גיצאמט מיט אוואנט צווישען יעדער שורה פערד [אשורה פערד אונ אוואנט נאך אשורה פערד אונ אוואנט. אונ אזוי איז גיוועזן אין יעדער שטאל פערציג טויזענד שורות פערד אונ פערציג טויזענד ווענט]. רבי יצחק האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט אין דיא צייט פון שלמה איז זילבער ניט גיוועזן גירעכנט צו עפעס. אונ אין אנדערין פסוק שטייט דער מלך האט גיגעבין דיא זילבער אין ירושלים אזוי וויא שטיינער. איז דאך דיא זילבער יא עפעס ווערט גיוועזן. וויא שטיינער; זאגט דיא גמרא עס איז ניט קיין קשיא. איידער שלמה האט גינומען דיא טאכטער פון פרעה פאר אווייב. איז זילבער גאר ניט ווערט גיוועזן. אבער דער נאך וויא שלמה האט חתונה גיהאט מיט דיא טאכטער פון פרעה. אונ שלמה האט גידארפט אויס געבין זייער פיל געלט אויף אירע פערגעניגונגס. איז שוין זילבער טייערער גיווארין. רבי יצחק זאגט ווען שלמה האט חתונה גיהאט מיט דיא טאכטער פון פרעה. האט אראפ גענידערט גבריאל פון הימעל אונ ער האט אריין גישטעקט אשטעקין אין ים אונ צו דעם שטעקין האט זיך צו געקליבען בלאטע ביז עס איז גיווארין

יד וא"ר יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי התורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמם ונכשל בהן גדול העולם כתיב (דברים יז) לא ירבה לו נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור. וכתיב (מ"א י"א) ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. וכתיב (דברים יז) ולא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתיב (מ"א י) ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וגו':

לא נתגלו טעמי תורה: כגון למה. גלחכם לכיבם טעמו ולכילת הזיר וכיולא בהן:

טו משנה מלך כותב לו ספר תורה לשמו יוצא למלחמה והיא עמו נכנס והוא עמו יושב בדין והוא עמו מסב והוא כנגדו שנאמר (דברים יז) והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו: גמ' אמר (רבה) אף על פי שהניחו לו לאדם אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר (שם לא) ועתה כתבו לכם את השירה איתיביה

אאינזול. אונ אויף דעם אינזול איז געבאהט געווארין די שטאט רוים. ווס זי הט חרוב געמאכט דעם בית המקדש:

יד ואמר: נאך האט רבי יצחק געזאגט פאר וואס האט גאט ניט געזאגט דעם טעם פון די מצות וואס שטייט אין דער תורה (למשל פאר וואס מען טאר ניט עסין חזיר. אונ מען טאר ניט גיין געקליידט אין שעטנז) . ווארום צוויי פסוקים הט גאט געזאגט זייער טעם: אונ דער גרעסטער מענטש פון דער וועלט איז אין זייא געשטרויכעלט געווארין. אונ האט זייא ניט מקיים געוועזן. אין איין פסוק שטייט אמלך זאל ניט נעמען פיל ווייבער. שטייט אטעם פאר וואס זאל ער ניט נעמען פיל ווייבער. זייא זאלין ניט אפ טאהן זיין הארץ פון גאט: האט שלמה געזאגט איך מעג נעמען פיל ווייבער ווארום מיין הארץ וועלין זייא ניט אפ טאהן פון גאט. וואס איז געוועזן דער סוף. דער נאך וויא שלמה איז אלט געווארין האבען דיא ווייבער זיינע טאקי אפ געניינגט זיין הארץ פון גאט. נאך שטייט אין פסוק דער מלך זאל ניט האבען פיל פערד: שטייט אטעם פאר וואס זאל ער ניט האבען פיל פערד. ער זאל ניט דארפין שיקען מענטשין פון דיא יודין אין מצרים דארטין קויפען פערד: האט שלמה געזאגט איך מעג האבען פיל פערד: ווארום איך וועל ניט שיקען יודין אין מצרים צום קויפען פערד. וואס איז געוועזן דער סוף פלעגין יודין פארין אין מצרים האנדלען מיט פערד פאר שלמהס וועגין אונ אקאטש מיט פיר פערד פלעגט מען ברענגען פון מצרים פאר זעקס הונדערט טאלער. אבער ווען גאט וואלט ניט געזאגט פר וואס ער הייסט ניט נעמען פיל ווייבער אונ ער וואלט ניט געזאגט פאר וואס ער הייסט ניט האבען פיל פערד: וואלט שלמה ניט גענומען פיל ווייבער אונ וואלט ניט געהאט פיל פערד. האט גאט געוויזען אז מען קען ניט זאגין צוא אמענטשין דעם טעם פון דיא מצות:

טו משנה: מלך: דער מלך זאל שרייבין אספר תורה אויף דעם נאמען פון דיא מלוכה. אויסער דיא ספר תורה וואס יעדער יוד איז מחויב צו שרייבין: מוז ער שרייבין נאך אספר תורה ווייל ער איז אמלך. דיא ספר תורה וואס ער האט געשריבען ווייל ער איז איוד. זאל זיא ליגען אין זיינע אוצרות. צו זאמען מיט אלע טייערע זאכען. אונ דיא ספר תורה וואס ער האט געשריבען ווייל ער איז אמלך: אז ער גייט אין אמלחמה. נעמט ער די ספר תורה מיט זיך: אז ער קומט צוריק פון דיא מלחמה צו זיך אהיים. זאל ער ניט אוועק שטעלין דיא ספר תורה. נאר ער האלט זיא נעבין זיך. אויב ער זיצט משפטין. זאל זיין די ספר תורה נעבין אים: אז ער זעצט זיך צום עסין. זאל דיא ספר תורה ליגען אנטקעגין אים. ווארום עס שטייט אין פסוק דיא ספר תורה זאל זיין מיט אים (מיט דעם מלך) אונ ער זאל לייענען אין דיא ספר תורה אזוי לאנג וויא ער וועט לעבין. גמרא: רבה זאגט אפילו אמענטש הט שוין אספר תורה. ער האט זיא גערירשת פון זיינע עלטערין. פון דעסטוועגין איז אמצוה ער זאל אליין לאזין שרייבען אספר תורה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איצט זאלט איר שרייבען יעדער פאר

איתיביה אביי וכותב לו ס"ת לשמו (ובלבד) שלא יתנאה בשל (אבותיו) (אחרים) . מלך אין הדיוט לא לא צריכא אלא לשתי תורות כדתניא וכתב לו את

תוס' סוחת. כא דשאני מלך מהדיוט דאילו כיפ כדיוט מגי ליה בחדא ומלך בעי תרתי : מגנב . פסיס במבמע :

משנה וג'מר כותב לשמו שתי תורות אחת שהיתה יוצאת ונכנסת עמו ואחר שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאה ונכנסת עמו (עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנא' (תהלים טז) שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט) אינו נכנס בה לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר (דברים יז) והיתה עמו וקרא בו מקום הראוי לקרות בו :

גמ' אמר מר זוטרא ואיתימא מר עוקבא בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשה"ק חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי ביררו להן ישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמית מאן הדיוטות אמר רב חסדא כותאי מאי כתב עברית

זיך דיא שירה . דס מיינט מען אספר תורה . הט אביי גיפרעגט מיר האבען דאך גילערונט דער מלך דארף שרייבען אספר תורה אויף זיין נאמען . אונ ער זאל זיך ניט בשיינען מיט אספר תורה וואס ער האט פון אנדערע מענטשין . וועהן מיר אז דער דין איז נאר ביי אמלך אפילו ער האט אספר תורה נאר איין אנדערער האט איר גיקאזט שרייבען . ניט ער . מוז ער אליין לאזין שרייבען אספר תורה . אבער אפראסטער מענטש אז ער האט אספר תורה אפילו איין אנדערער האט איר גיקאזט שרייבען איז שוין גענוג . דארף ער ניט אליין אויך לאזין שרייבן . ענטפערט דיא גמרא דער דין איז טאקי אזוי ביי יעדער מענטש . אפילו ער האט שוין אספר תורה . נאר איין אנדערער האט איר גיקאזט שרייבין . ניט ער . מוז ער אליין לאזין שרייבען אספר תורה . נאר אמלך דארף לאזין שרייבין צוויי ספרי תורות . אזוי וויא מיר האבען גילערונט עס שטייט אין פסוק וכתב לו את משנה . משנה איז טייטש טאפילט . ער דארף אליין לאזין שרייבין צוויי ספרי תורות . איינע זאל ער האבען מיט זיך ווען ער איז אין שטוב אונ ווען ער גייט אין דער מלחמה . אונ איינער זאל ליגען אין זיינע אוצרות . דיא ספר תורה וואס גייט אריין אונ ארוים מיט אים זאל ער איר מאכען אזוי וויא אקמיע (ער זאל זיא אריין לייגין אין אטייד) אונ זאל זיא אויף איינגען אויף דעם ארעם : אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך האב גיטאן גאט געגין מיר אייביג . ווארום אז גאט איז ביי מיין רעכטע האנט וועל איך מיך ניט אוים גליטשען . אונ ער טאר ניט אריין גיין מיט דיא ספר תורה אין אבאד . אונ ניט אין אבית הכסא . ווארום עס שטייט אין פסוק דיא ספר תורה זאל זיין מיט אים אונ ער זאל לייענען אין איר . אז ער איז אויף אזו אארט ווס מען מעג לייענען אין אספר תורה . מעג די ספר תורה זיין מיט אים . אבער אז ער איז אויף אזוי אארט ווס מען טאר ניט לייענען אין אספר תורה . טאר ניט זיין די ספר תורה מיט אים :

מז אמר . מר זוטרא האט גזאגט אונ אנדערע זאגין מר עוקבא הט גזאגט אין אנהייבען דיא תורה איז גיגעבין גיווארין צו דיא יודין . איז זיא גיוועזען געשריבען מיט דאס געשריפט (דיא אותיות) וואס מען שרייבט אויף די אנדערע זייט פון טייך פרת . אונ דיא שפראך איז גיוועזען לשון הקודש . דער נאך ווען דיא תורה איז גיגעבין גיווארין צו די יודין אין דיא צייט פון עזרא . איז זיא גיוועזען געשריבען מיט דעם כתב (מיט דיא אותיות) וואס מען שרייבט אין אשור . אונ דיא שפראך איז גיוועזען ארמית . האבין דיא יודין אוים געקליבען דאס געשריפט (דיא אותיות) זאל זיין אזוי וויא מען שרייבט אין אשור . אונ דיא שפראך זאל זיין לשון הקודש . אונ זייא האבין גילאזין פאר דיא פראסטע מענטשין זייא זאלין שרייבין דאס געשריפט (דיא אותיות) אזוי וויא מען שרייבט אויף דיא אנדערע זייט טייך . אונ דיא שפראך זאל זיין ארמית . ווער זענין דיא פראסטע מענטשין . הט רב חסדא גזאגט דס זענין דיא כותים . וויא זענען גיוועזען דיא אותיות וואס מען שרייבט אויף דיא אנדערע זייט טייך פרת . האט רב חסדא גזאגט

עברית אמר רב חסדא כתב ליבונאה. תניא ר' יוסי אומר ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו לישראל אלמלא קדמו משה במשה הוא אומר (שמות יט) ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר הוא עזרא עלה מבבל מה עליה האמור כאן תורה אף עליה האמור להלן תורה במשה הוא אומר (דברים ד) ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים בעזרא הוא אומר (עזרא א ז) כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה' (אלהיו) ולעשות וללמד לישראל חק ומשפט ואע"פ שלא נתנה התורה על ידו נשתנה ע"י הכתב שנאמר (דף כב) (עזרא א ד) וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית וכתיב (דניאל ה) ולא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא (מלמד שבאותו היום ניתן) [וכתיב] (דברים יז) וכתב לו את משנה התורה הזאת כתב הראוי להשתנות למה נקראת אשורית שעלה עמהם מאשור. תניא רבי אומר בכתב זה ניתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לרועץ כיון שחזרו בהם החזירו להן שנאמר (זכריה ט) שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך למה

כתב עברי: של בני עבר הנהר: ליבונאה. אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ומזוזות: וכתב הנשתון. כתב שנשתנה והאי קרא בעזרא כתיב שהיו כותבין בימיו כתב משונה שנשתנה על ידי מלאך שכת' [מנא] מנא תקל ופרסין בימי דניאל וכתב ארמי ולשון ארמי ואומר לא כהלין כתבא למקרא (דכיון שהטאו) לא היו יכולין לקרות כתב שכתב המלאך בימי בלשאצר והיו שם יהודים הרבה שמע מינה נשתנה להם אותו כתב באותו היום: את משנה התורה. רמז לנו משה רבינו שכתב שבימיו עתיד להשתנות (מן אשורית) [מן עברית לאשורית] שנתן להם בימי דניאל ובא עזרא וכתב בו את התורה בכתב אשורית: בכתב זה כו'. בימי משה ולמה לא כהלין כתבא למקרא דכיון שחטאו בבית ראשון וביזו את התורה: נהפך להם לרועץ. לשון תרעץ אויב שמכתותו: שובו לבצרון. לעיר מבצר שלכם לירושלים ואבית שמי קא מתנבא: גם היום מגיד משנה. מה שמכתת את משנה התורה הזאת: אשיב לך. אחזיר לך מה

ליבונאה. דאס איז גרויסע אותיות. אונ דס איז געוועזן דער כתב פון לבן הארמי. מיר האבין געהערט רבי יוסי זאגט עזרא איז ווערט געוועזן אז דיא תורה זאל דורך אים געגעבין ווערין צו די יודין. ווען ניט משה וואלט געקומען אויף דער וועלט פאר עזרא. וואלט די תורה געגעבין געווארין דורך עזרא. ווארום ביי משה שטייט אין פסוק ומשה עלה אל האלהים. אונ ביי עזרא שטייט אין פסוק הוא עזרא עלה מבבל. אזו וויא דער עלה ארויף גיין וואס משה איז ארויף געגאנגען צו גאט. איז דאך געוועזן צו נעמען דיא תורה. אזוי דער עלה ארויף גיין וואס עזרא איז ארויף געגאנגען פון בבל: איז אויך געוועזן צו נעמען דיא תורה. ביי משה שטייט אין פסוק מיך האט גאט געבאטין אין דיא צייט איך זאל אייך לערנען חקים אונ משפטים. אונ ביי עזרא שטייט אויך אין פסוק עזרא הט אן געברייט זיין הארץ צו פארשטין די תורה פון גאט אונ איר צו טאהן אונ צו לערנען צוא דיא יודין חקים אונ משפטים: אונ אפילו דיא תורה איז ניט געגעבין געווארין דורך עזרא. אבער די אותיות פון דיא תורה איז געענדערט געווארין דורך עזרא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וכתב הנשתון. דאס געשריפט וואס איז געענדערט געווארין. עס איז געוועזן געשריבען ארמית אונ איבער געזעצט אויף ארמית. אונ עס שטייט אין פסוק מען האט ניט געקענט לייענען דס געשריפט אונ דס בשיידונג פון דעם געשריפט האט מען ניט געקענט מאכען וויסען צום מלך. פר וואס האט קיינער ניט געוואוסט: ווייל אין דעם זעלביגען טאג איז געגעבין געווארין צו די יודין דאס געשריפט אונ די שפראך. אונ עס שטייט אין פסוק דער מלך זאל שרייבין את משנה התורה הזאת. פאר וואס רופט מען דאס משנה. ווייל דאס געשריפט פון די תורה איז געוועזן אין משה'ס צייט אן געברייט זיא זאל געענדערט ווערין אין דיא צייט פון עזרא. פר וואס רופט מען דעם כתב אשורית. ווייל דיא יודין האבין געברענגט דאס געשריפט פון אשור. מיר האבען געהערט רבי זאגט מיט דעם געשריפט ארמית איז געגעבין געווארין דיא תורה צו די יודין דורך משה. ווען דיא יודין האבין געזינדיגט: איז דער כתב ביי זיי צו בראכין [פאר געסין] געווארין. אונ אז דיא יודין האבין תשובה געטאהן. האט מען זייא דעם כתב צוריק געגעבין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שובו לבצרון אסירי התקוה דיא יודין וואס זענען געוועזן פאר בונדען מיט דיא אפענונג. זאלט איר אייך צוריק קערין צו אייער פעסטע שטאט צו ירושלים. גם היום מגיד משנה אשיב לך: איך זאג דיר היינט אויך

למה נקרא שמה אשורית שמאושרת בכתב ר' שמעון [בן אלעזר] אומר משום ר' אלעזר בן פרטא שאמר משום רבי אלעזר המודעי כתב זה לא נשתנה כל עיקר שנא' (שמות כז) ווי העמודים מה עמודים לא נשתנו אף ווים לא נשתנו ואומר (אסתר ח) ואל היהודים ככתבם וכלשונם מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה אלא מה אני מקיים את משנה התורה הזאת לשתי תורות אחת שיוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה לו בזרועו שנא' (תהלים טז) שויתי ה' לנגדי תמיד ואידך האי שויתי מאי דריש ביה ההוא מיבעי' ליה לכדרב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד לרבי שמעון דאמר כתב זה לא נשתנה מאי לא כהלין כתבא למקרא אמר רב בגימטריא איכתב להון יט"ת אד"ך פוגהמ"ט מאי פריש להו כנא מנא תקל ופרסין

שכתבת את משנה התורה הזאת: ווי העמודים. יתדות ככף העשויין כאונקליות וקבועים בעמודים שבהם תוחבין לולאות קלעי החצר והמסך וכל אונקלאות דומין לווין אלמא בימי משה עשו יין הווין כעין שלנו. והעמודים לא נשתנו [נ"ג לא בתוספתא]: ה"ג בתוספתא מה לשונם לא נשתנה דהא ד"ס בלשון הקודש (נכתבה) [נאמרה] ועדיין בלשון הקודש היא: כמו קמיע. קטנה בכתב דק שהיא קלה לשאת: שויתי ה' לנגדי. סיפיה דקרא כי מימיני בל אמוט דוד המלך על שם ספר תורה שבזרועו אמר: לא נשתנה כל עיקר משמע לא (נשתנה) [נשתכח] מכם כלל דהא עליה דרבי אתא לאיפלוגי ומאי לא כהלין כתבא למקרא: יע"ת.

אז איך וועל דיר צוריק געבין דעם כתב פון דיא תורה וואס דו האסט פר געסן. פאר וואס רופט מען דעם כתב אשורית. ווייל דאס איז דאס בעסטע כתב. רבי שמעון בן אלעזר זאגט פון רבי אלעזר בן פרטאס וועגין וואס ער האט גזאגט פון רבי אלעזר המודעים וועגין דאס געשריפט פון די תורה וואס משה רבינו האט געגעבין איז קיין מאהל ניט געענדערט געווארין. ווארום עס שטייט אין פסוק ווי העמודים דיא האקין וואס זענען געוועזן אריין געשטעקט אין דיא זיילין. פר וואס רופט מען דיא האקין ווי. ווייל זייא זענען געוועזן געמאכט אזוי ווי א ו. וועהן מיר דאך אז דער וא"ו וואס איז געוועזן אין משה'ס צייט איז דער זעלביגער וא"ו וואס היינט איז. אזוי וויא אין משה'ס צייט האט אהאק אויס געזעהן וויא א וא"ו: היינט זעהט אויך אויס אהאק וויא א וא"ו. איז דאך דער כתב ניט געענדערט געווארין. נאך שטייט אין פסוק צו דיא יודין זאל מען שרייבין אזוי וויא זייער געשריפט און וויא זייער שפראך איז. אזוי וויא דיא שפראך פון דיא יודין איז ניט געענדערט געווארין. אזוי איז זייער געשריפט אויך ניט געענדערט געווארין. נאר וואס דען מיינט דיא תורה דער מלך זאל שרייבין את משנה התורה הזאת. משנה מיינט מען צוויי. דער מלך דארף שרייבין צוויי תורות. איין תורה וואס זיא גייט ארויס און אריין מיט אים. און איין תורה וואס זיא ליגט אין זיינע אוצרות. דיא תורה וואס זיא גייט אריין און ארויס מיט אים. מאכט ער זיא אזוי וויא א קמיע [אקליינע און מיט קליינע אותיות געשריבען]. און ער איינגט זיא אן אויף דעם ארעם. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך האב גיטאהן גאט אנקעגין מיר אייביג. ווארום אז גאט איז ביי מיין רעכטע האנט [אז איך האב דיא ספר תורה אויף מיין רעכטע האנט] וועל איך מיך ניט אויס גליטשען. פרעגט דיא גמרא דער תנא וואס זאגט אז משנה מיינט מען דער כתב איז געענדערט געווארין. און ער האלט ניט אז דער מלך האט גיהאט צוויי ספרי תורות. וואס דרשת ער מיט דעם פסוק איך האב גיטאהן גאט געגין מיר. ענטפערט דיא גמרא דעם פסוק דארפין מיר אזוי וויא רב חנא בר ביזנא האט גזאגט פון רבי שמעון חסידאס וועגין. דער וואס דאווינט דארף ער זעהן גלייך וויא דיא שכינה וואלט גישטאנען געגין אים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך האב גיטאהן גאט געגין מיר אייביג. פרעגט דיא גמרא נאך רבי שמעון וואס ער זאגט אז דער כתב איז ניט געענדערט געווארין. און ער איז קיין מאהל ניט פאר געסין געווארין. פר וואס האט מען דעם כתב ניט גיקענט לייענען. האט רב גזאגט דער כתב איז געוועזן געשריבען אויף גימטאהשטע אותיות. עס איז געוועזן געשריבען יט"ת אד"ך פוגהמ"ט. וויא האט דם דניאל גילייענט. מנא מנא תקל

ופרסין מנא מנא אלהא מלכותך והשלמה לך תקל
תקלתא במאזניא והשתכחת חסיר פרסין פריסת מלכותך
ויהיבת למדי ופרס ושמואל אמר ממתו"ם ננקפ"י
אאלר"ן ור"י אמר אנ"ם אנ"ם לק"ת ניסרפ"ו. רב אשי
אמר נמ"א נמ"א קת"ל פורסי"ן:

יז א"ר יעקב א"ר יוחנן אבישג מותרת לשלמה
ואסורה לאדוניה מותרת לשלמה דמלך היה
ומלך משתמש בשרביטו של מלך ואסורה לאדוניה
דהדיוט הוא אבישג מאי היא דכתיב (מ"א א) והמלך
דוד זקן בא בימים ויאמרו לו עבדיו יבקשו וגומר
וכתיב (שם) ויבקשו נערה יפה וגו׳ וכתיב (שם) והנערה
יפה עד מאד ותהי למלך סוכנת ותשרתהו אמרה
ניהליה נינסבן אמר לה אסירת לי אמ"ה ליה חסריה לגנבא
נפשיה לשלמא נקט אמר להו קראו לי לבת שבע וכתיב ותבא בת שבע אל המלך
החדרה א"ר יהודה א"ר באותה שעה קינחה בת שבע בי"ג מפות: אמר

בא"ת ב"ש (מנה) מנית את זו וכותב מם שבלדס
במקום מ"ס כותב יו"ד הסמוכה לה במקום נו"ן
כיהב ט"ת ובמקום אל"ף כותב ת"ו: ופרסין.
שתי פריסות משמע וזו היא פריסת מלכותך ויהיבת
למדי ופרס: ממתו"ס ננקפ"י אאלר"ן. עשאן
שלש תיבות של חמש אותיות צרף אותיות הראשונות
של כל תיבה ועשאן תיבה אחת ואח"כ צרף השניות
וכן מן השלישים: (ע"כ פירש"י ז"ל ובריש מסכת
מגלה הארכנו בזה הענין):
אסירת לי. שכבר נשאתי י"ח: חסריה לגנביה
נפשיה לשלמא נקט. כשהגנב חסר פתינו
מוצא מקום לגנוב מחזיק עצמו בעניות. כאדם שלום
כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני
אסורה לך: וקינחה בת שבע. שבאה עליה י"ג
ביאות ומקנחת בין תשמיש לתשמיש ובמקרא כזה
כתובין שלש עשרה תיבות: ותבא בת שבע אל
המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית
משרת את המלך:

ופרסין וואָרום אויף דעם א"ב א"ת ב"ש ווערט גיטאָהשט פון יט"ת אד"ך פוגחמ"ט אויף מנא מנא תקל ופרסין. מנא מנא איז דער טייטש גאָט האָט גיצײלט דיא יאָהרין פון דיין מלוכה אונ זייא האָבען זיך שוין אויס גילאָזט. תקל: גאָט האָט גיוואוגין דיינע מעשים אויף אוואָג שאל. אונ דוא ביסט גיפונען גיוואָרין פעל. עס פעלט דיר גוטע מעשים. פרסין. גאָט האָט אָפּ גיבראָכען דיין מלוכה אונ ער האָט זיא גיגעבין צו מדי אונ פרס: שמואל זאָגט עס איז גיוועזען געשריבען ממתו"ם ננקפ"י אאלר"ן. אז מען זאָל נעמען פון יעדער וואָרט איין אות קען מען לייענען מנא. נאָך אמאָהל מנא: תקל. ופרסין. אונ רבי יוחנן זאָגט עס איז גיוועזען געשריבען פאַר קערט. אנ"ם אנ"ם לק"ת ניסרפ"ו. רב אשי זאָגט אזוי איז גיוועזען געשריבען נמ"א נמ"א קת"ל פורסי"ן:

יז אמר. רבי יעקב האָט גיזאָגט פון רבי יוחנן וועגין שלמה האָט גימעגט נעמען דיא אבישג פאַר אווייב. אונ אדוניהו האָט ניט גיטאָרט נעמען די אבישג פאַר אווייב. שלמה האָט גימעגט נעמען דיא אבישג פאַר אווייב. וואָרום ער איז גיוועזען אמלך: אונ אמלך מעג ניצען מיט דיא רוט פון אמלך. אונ אדוניה האָט ניט גיטאָרט נעמען דיא אבישג: ווייל ער איז גיוועזען אפּראָסטער מענטש. אונ אפּראָסטער מענטש טאָר ניט נעמען דיא אלמנה פון אמלך. פרעגט דיא גמרא וויא אזוי האָט שלמה גימעגט נעמען דיא אבישג פאַר אווייב ויא איז דאָך גיוועזען זיין פאָטערס ווייב. ענטפערט דיא גמרא זיא איז ניט גיוועזען אווייב פון דוד ויא האָט אים נאָר בדינט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער מלך דוד איז גיוועזען אַלט ער איז שוין גיקומען אין יאָהרין. האָבין דיא קנעכט גיזאָגט צוא אים מען וועט זוכען פאַרין מלך אשיינע מיידיל אונ מען האָט גיפונען דיא אבישג. אונ דיא מיידיל אבישג איז גיוועזען זייער שיין אונ זיא פלעגט דעם מלך דער וואַרעמען אונ זיא האָט אים בדינט. האָט אבישג גיזאָגט צו דוד האָב התונה מיט מיר. האָט דוד גיזאָגט צו אבישג איך טאָר דיך ניט נעמען פאַר אווייב. וואָרום איך האָב שוין אכטצעהן ווייבער אָן דיר. אונ מער וויא אכטצעהן טאָר איך ניט נעמען. האָט אבישג גיזאָגט צו דוד אז דער גנב האָט ניט וואו צוא גנבנן ווערט ער פרום. אז דו ביסט שוין אַלט אונ שוואך זאָגסטו אז דו טאָרסט ניט התונה האָבין מיט מיר. האָט דוד גיזאָגט מען זאָל רופין בת שבע זאָל קומען צו אים. איז בת שבע גיקומען צום מלך אין זיין צימער. רב יהודה האָט גיזאָגט פון רבס וועגין אין דער צייט האָט זיך בת שבע אָפּגעווישט דרייצעהן מאָהל מיט דרייצעהן טיכער ווייל דוד האָט איר בגל גיוועזען דרייצעהן מאָהל. איין מאָהל

יח אמר רב שמן בר אבא בוא וראה כמה קשה גרושים שדוד לדוד התירו לו לי חד ולא התירו לו לגרש . אר"א כל המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות שנאמר (מלאכי ג) וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' וגו' וכתיב (שם) ואמרתם על מה וגו' והיא חברתך ואשת בריתך . א"ר יוחנן ואיתימא רבי אלעזר אין אשתו של אדם מתה אלא א"כ מבקשין ממנו ממון ואין לו שנאמר (משלי כב) אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך וא"ר יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בהמ"ק בימיו שנאמר (יחזקאל כד) בן אדם הנני לוקח ממך מחמד עיניך במגפה לא תספוד ולא תבכה ולא תבא דמעתך וכתיב (שם) ואדבר אל העם בבקר ותמת אשתי בערב וכתיב (שם) הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ומחמד עיניכם . א"ר אלכסנדראי כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו שנאמר (איוב יח) אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך ר' יוסי בר' חנינא אמר פסיעותיו מתקצרות שנא' (איוב יח) יצרו צעדי אונו רבי אבהו אומר עצתו נופלת שנא' שם

התירו לו. ליחד עם אבישג ולע"ג שנאסר יחוד של פנויה : ולא התירו לו לגרש . אחת משמונה עשרה ושמונה : אור חשך באהלו. בשביל אהלו ואין אהלו אלא אשתו : יצרו צעדי אונו. בתריה כתיב :

נאך דאס אנדערע . צו ווייזן אבישג אז ער האט נאך גינוג כח צו בועל זיין א ווייב . נאר ער האט ניט חתונה מיט איר ווייל ער טאר ניט :

יח אמר . רב שמן בר אבא האט גזאגט קום און זעה וויא שווער עס איז צוא גטין א ווייב : ווארום מען האט מתיר גיוועזן צוא דוד ער זאל זיין אליין אין איינעם מיט דיא אבישג ; און מען האט אים ניט מתיר גיוועזן ער זאל גטין איינע פון זיינע ווייבער און ער זאל חתונה האבען מיט דיא אבישג . רבי אלעזר זאגט דער וואס גט זיין ערשטע ווייב . אפילו דער מזבח וויינט אויף אים . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק נאך אויך טוהט איר : איר בדעקט מיט טרערין דעם מזבח פון גאט ; און איר פרעגט פאר וואס זענען דיא טרערין . ווייל איר האט פאר שטויסין פון זיך אייערע ווייבער . און דיא ווייב איז דאך דיין בהעפטונג וואס דו ביסט מיט איר גיקומען אין פאר בינדונג . רבי יוחנן זאגט אנדערע זאגין רבי אלעזר האט גזאגט ווען שטארבט ביי א מאן זיין ווייב . אז ער האט גיטאהן א נדר . און מען מאנט ביי אים ער זאל בצאלן דאס געלט וואס ער האט א נדר גיטאהן צו געבין . און ער האט ניט צו געבין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אוב דו האסט ניט צו בצאהלין דיין נדר . פר וואס זאל מען נעמען דיין גילעגער פון אונטער דיר (פאר וואס זאל מען ביי דיר צו נעמען דיין ווייב) . נאך האט רבי יוחנן גזאגט דער מענטש וואס זיין ערשטע ווייב איז גישטארבין . איז ביי אים גלייך וויא דער בית המקדש וואלט חרוב גיווארין אין זיין צייט . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צוא יחזקאל הנביא בן אדם . איך וועל צו נעמען פון דיר דאס גלוסטונג פון דיינע אויגין מיט א מגפה . זאלסט ניט קלאגין און זאלסט ניט וויינען און דיינע טרערין זאלין ניט קומען אין דיינע אויגען . האט יחזקאל גזאגט איך האב דאס גירעט צום פאלק אין דער פריא און מיין ווייב איז גישטארבין פארין נאכט . זעהן מיר וואס גאט האט גזאגט דיא גלוסטונג פון דיינע אויגין . האט ער גימיינט דיא ווייב זיינע . ווערט דאס ווייב גירופען די גלוסטונג פון דעם מענטשינס אויגין ; און ביי דעם בית המקדש שטייט אין פסוק איך וועל פאסט מאכען מיין הייליגקייט וואס דאס איז אייער גרויסע שטארקייט און דיא גלוסטונג פון אייערע אויגען . ווערט דער בית המקדש אויך גירופען דיא גלוסטונג פון דיא אויגען אזוי וויא דיא ווייב פון מענטשין . רבי אלכסנדראי האט גזאגט דער מענטש וואס זיין ווייב שטארבט ביי זיין לעבין . איז דיא וועלט פינסטער פאר אים . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אור חשך באהלו . דיא ליכטיגקייט איז ביי אים פינסטער גיווארין דורך זיין גיצעלט ודורך זיין ווייב וואס זיא איז גישטארבין . און זיין ליכט איז ביי אים אפ גישפרונגען (אוועק גיגאנגען) . רבי יוסי ברבי חנינא זאגט זיינע טריט ווערין

(סס) ותשליכהו עצתו אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן קשה לזווגם כקריעת ים ס"ף שנאמר (תהלים סח) אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות אל תקרי מוציא אסירים אלא כמוציא אסירים אל תקרי בכושרות אלא בכי ושירות איני והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני. ארשב"נ לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנאמר (ישעיה נד) ואשת נעורים כי תמאס מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר (משלי ה) יהי מקורך ברוך ושמח מאשת (סס ע"ב) נעוריך א"ל כגון מאן א"ל כגון אמך איני והא מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה (קהלת ז) ומוצא אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים וא"ל כגון מאן וא"ל כגון אמך מיתקף תקיפא עבורי מיעברה במילי אמר רבי שמואל בר אוניא [משמיה דרב] אשה גולם היא ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי שנאמר

עבורי מעברה. במילי מעברת על מדותיה: גולם ב"ג. קודם שנבעלה. גולם כלי שלא נגמר קרוי גולם׃

אים איינג. ער קען ניט גיין אין גאס פאר דינגען. אזו וויא עס שטייט אין פסוק יצרו צעדי אונו. זיינע שטארקע טריט וועלין אים איינג ווערין. רבי אבהו זאגט זיינע עצות פאלען אוועק פון אים; אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ותשליכהו עצתו. זיין עצה וועט אים אוועק ווארפען. רבה בר בר חנה הט גזאגט פון רבי יוחנן וועגין אמאן מיט אווייב איז בייא גאט שווער צו זאמען צו פארין. אזוי וויא עס איז שווער געוועזען צום צוא רייסען דעם ים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אלהים מושיב יחידים ביתה. אז גאט בזעצט פון איינצעלנע מענטשין אשטוב [אמאן מיט אווייב האבען חתונה אונ פון זייא ווערט אבזונדער שטוב]. מוציא אסירים בכושרות. דו זאלסט ניט לייענען מוציא אסירים. נאר זאלסט לייענען כמוציא אסירים; אונ זאלסט ניט לייענען בכושרות. נאר זאלסט לייענען בכי ושירות; [דאס איז בייא גאט אזוי שווער. וויא עס איז שווער געוועזען ווען גאט האט ארויס גינומען די געבונדענע יודין פון מצרים. אונ האט זייא געפירט איבער דעם ים מיט גיוויין. אונ ווען זייא זענען ארויס גיגאנגען פון ים האבען זייא גיזונגען]. פרעגט די גמרא עס איז דאך ניט אזוי. ווארום רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין פערציג טעג איידער דאס קינד ווערט בשאפען גייט ארויס אקול אונ זאגט דעם מענטשינס טאכטער זאל זיין דעם מענטשינס ווייב. זאגט דיא גמרא עס איז ניט קיין קשיא אז אבחור נעמט אבתולה דאס ווערט אויס גירופען איידער זייא ווערין בשאפען. אבער אז אאלמן נעמט אאלמנה אדער אגרושה. אדער אגרוש נעמט אאלמנה אדער אגרושה. דאס איז בייא גאט שווער צו זאמען פארין. רבי שמואל בר נחמן זאגט אלץ וואס אמענטש פאר לירט קען ער בעקימען איין אנדער זאך אזעלכע. נאר אז ער פאר לירט. דיא ערשטע ווייב זיינע; דאס קען ער שוין אזעלכעס ניט בעקומען. אזו וויא עס שטייט אין פסוק אפילו דיא ווייב פון דער יוגענד ווערט פאר מיאוסט. אונ ער נעמט איין אנדערע. האט ער דער נאך חרטה. ווארום ער וועט פון דיא אנדערע ווייב ניט האבען דעם פערגעניגען וואס ער האט גיהאט פון דיא ערשטע ווייב. רב יהודה האט גילערונט צו זיין זוהן רב יצחק אמענטש געפינט ניט קיין פערגעניגען נאר בייא זיין ערשטע ווייב; אזוי ווי עס שטייט אין פסוק דיין קוואל [דיין בשאפונג] וועט זיין גיבענטשט אז דוא וועסט דיך פרייען מיט דיא ווייב וואס דו האסט גינומען אין דיין יוגענד. האט רב יצחק גזאגט צום פאטער וועמען מיינסטו. האט דער פאטער צו אים גזאגט איך מיין דיין מוטער. פרעגט די גמרא עס איז דאך ניט אזוי ווארום רב יהודה האט גילערונט מיט זיין זוהן רב יצחק דעם פסוק אונ איך געפין ביטערער וויא דער טויט איז דיא ווייב זיא איז נאר אנעץ צו פאנגען דעם מענטשין. האט רב יצחק גיפרעגט בייא זיין פאטער וועלכע ווייב איז אזוי ביטער. הט דער פאטער גזאגט אזוי אווייב וויא דיין מוטער איז. זעהן מיר אז זיין ווייב איז גיוועזען א שלעכטע; ענטפערט די גמרא זיא איז ניט גיוועזען אשלעכטע

אלא אם כן יודעין מי חותם עמהם. שמא יחתמו עמהם עד אחד פסול ומבטל עדות כלם ומצאו אנו נוהגים (ורבנן אית להו דרב יהודה הלכך דעת הדיינין בעינן שיכירו מי ישב עמהן הגון): ואין נכנסין לסעודה וכו'. שגנאי הוא לתלמידי חכמים ליישב אצל עם הארץ בסעודה: וטוחן זה בזה. מטיח ומקיש זה לזה אלמא חריפא

שנאמר (ישעיה נד) כי בועליך עושיך ה' צבאות שמו תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה אין איש מת אלא לאשתו שנאמר (רות א) וימת אלימלך איש נעמי ואין אשה מתה אלא לבעלה שנא' (בראשית מח) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל:

זה בורר פרק שלישי

(דף כג) **א תניא** כך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין לא היו חותמים על השטר אלא אם כן היו יודעים מי חותם עמהם ולא היו יושבין בדין אלא א"כ היו יודעים מי יושב עמהם ולא היו נכנסים בסעודה אלא א"כ יודעים מי מיסב עמהם:

(דף כד) **ב [גופא]** (אמר ר"מ זה פוסל עדיו של זה) אמר ר"ל פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו איני והאמר עולא הרואה ריש לקיש בבית המדרש כאילו עוקר הרים וטוחנן זה בזה אמר רבינא והלא כל הרואה ר"מ בבית המדרש כאילו עוקר הרים

נאר אבעסן. אונ אז מען האט איר דער צערינט אונ מען האט ביי איר גיבעטין זיא זאל מוחל זיין. האט זיא מוחל גיוועזן. רב שמואל בר אוניא האט גיזאגט פון רבס וועגין: אאשה אמיידול איז אזוי וויא אשטיק מאטריאל וואס מען קען פון איר מאכען וואס פאר אכלי מען וויל. אזוי אנדערט אמיידול איר נאטור נאך דעם ווילען פון איר ערשטין מאן. ווארום אמיידיל מאכט ניט קיין פאר בינדונג נאר מיט דעם מענטש וואס האט איר גימאכט פר אכלי. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער וואס האט דיך בועל גיוועזן. האט דיך גימאכט. זיין נאמען איז דער גאט פון אלע ערשאפט. מיר האבען גילערונט אמאן שטארבט נאר צו דער ווייב. אונ אווייב שטארבט נאר צום מאן. אז אמאן שטארבט נאר צו דער ווייב ווייסען מיר פון דעם פסוק עס איז גישטארבען אלימלך דער מאן פון נעמי. מיר ווייסען שוין פריער אז אלימלך איז גיוועזן דער מאן פון נעמי. נאר דער פסוק דער ציילט אונז אז נאר צוא נעמי איז ער גישטארבין. אונ אז אווייב שטארבט נאר צום מאן. ווייסען מיר פון דעם פסוק. יעקב האט גיזאגט ווען איך בין גיקומען פון פדן איז רחל גישטארבין אויף מיר. נאר אויף מיר איז זיא גישטארבין ניט צוא קיין אנדערין:

פרק שלישי

א תניא. מיר האבען גילערנט דיא איידעלע מענטשין פון ירושלים פלעגין אזוי טאהן: זייא פלעגין זיך ניט התמנן אויף אוועקסיל פאר אעדות. סיידין זייא האבען גיוואוסט ווער זענען דיא איבעריגע עדות וואס וועלין זיך התמנן מיט זייא. אונ זייא זענען ניט גיזעסין פר דיינים. סיידין זייא האבען גיוואוסט ווער עס וועלין זיין דיא איבעריגע דיינים וואס וועלין זיצען מיט זייא. אונ זייא זענען ניט אריין גיגאנגען צוא אסעודה. סיידין זייא האבען גיוואוסט ווער עס וועלין זיין דיא איבעריגע מענטשין וואס וועלין זיצען מיט זייא ביא דער סעודה:

ב גופא. פריער שטייט רבי מאיר האט גיזאגט דער מאכט פסול דיא עדות פון דעם. האט ריש לקיש גיזאגט אזוי אהייליגע מויל וויא רבי מאיר האט גיהאט זאל זאגין אזוי אזאך נאר זאלכט ניט לערנען עדיו זיינע עדות. פיל עדות. אונ אמווייניגסטען צוויי עדות. נאר זאלסט לערנען עדו. זיין איין עדות. פרעגט דיא גמרא עולא האט דאך גיזאגט דער וואס האט גיזעהן ריש לקיש אין בית המדרש איז גיוועזן גלייך וויא ער וואלט גיזעהן מען רייסט אויס בערג אונ מען מאלט איין בארג מיט דעם אנדערין בארג. ביז פון ביידע בערג ווערט זאמד. אזוי

הרים וטוחנן זה בזה הכי קאמר בא וראה כמה מחבבין זה את זה כי הא דיתיב רבי וקאמר אסור להטמין את הצונן אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי אבא התיר להטמין את הצונן א"ל כבר הורה זקן אמר רב פפא בא וראה כמה מחבבין זה את זה דאילו ר' יוסי היה קיים היה כפוף ויושב לפני רבי דהא רבי ישמעאל ברבי יוסי ממלא מקום אבותיו הוה והיה כפוף ויושב לפני רבי וקאמר כבר הורה זקן:

טובא הוה ומקרי ליה לר"מ דרך ענוה פה קדוש: אמר רבינא. ומאי תמיהא והלא ר"מ ע קר הרי הרים הוא כלומר אלים וגבר טפי ע כא: בא וראה כמה. כלו' לא התמיהי קמתמהי אלא ה"ק בא וראה כמה בני א"י מחבבין זה את זה דהא ר"ל חריף והכים טובא הוה וקרי ליה לר"מ פה קדוש דקא מחבב ליה ומיישב הדבר להתקיים: להטמין את הצונן. מים צונן ומתיירא שלא יוחמו אסור להטמינן בחול צונן לשבת: הורה זקן רבי יוסי דאזלינן בתריה: ממלא מקום אבותיו. חשוב כאביו: מחבלים. בלשון עז והמה מקשין זה לזה ובני א"י נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה לזה:

ג א"ר אושעיא מאי דכתיב (זכריה יא) ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים נועם אלו ת"ח שבא"י שמנעימין זה לזה בהלכה (שם ד) ויאמר אלי אלה בני היצהר העומדים וגו' ושנים זיתים עליה יצהר א"ר יצחק אלו ת"ח שבא"י שנוחין זה לזה בהלכה כשמן זית ושנים זיתים עליה

פלעגט ריש לקיש נעמען צוויי דריי שווערע קשיות אונ פלעגט פאר ענטפערן מיט איין קשיא די אנדערע. אונ אז ריש לקיש איז געוועזען אזוי אגרויסער חריף וועט ער זיין ביי זיך אזוי נידעריג אז ער זאל זאגן אויף רבי מאיר דיא היילגע מויל. האט רבינא געזאגט דאס איז גאר קיין קשיא ניט ווארום רבי מאיר איז געוועזען אגרעסערער חריף וויא ריש לקיש. ווארום דער וואס האט געזעהן רבי מאיר אין בית המדרש איז געוועזען גלייך וויא ער וואלט געזעהן מען רייסט אויס צוויי גרויסע בערג וואס אויף יעדער בארג האט געוואקסען נאך אבארג אונ מען מאלט איין בארג מיט דעם אנדערן בארג ביז פון ביידע בערג וועט ווערט זאמד. אזוי פלעגט רבי מאיר געמען צוויי דריי דיא גרעסטע קשיות אונ פלעגט פאר ענטפערן מיט איין קשיא דיא אנדערע. זאגט דיא גמרא ניט מען האט זיך געוואונדערט אויף ריש לקיש פאר וואס ער זאגט אויף רבי מאיר דיא היילגע מויל. נאר פארקערט האט מען געזאגט קום זעה וויא דיא חכמים פון ארץ ישראל האבען ליב געהאט איינער דעם אנדערן. אונ זייא האבען געגעבען כבוד איינער צום אנדערן. אז ריש לקיש וואס ער איז געוועזען אזוי אגרויסער חריף האט ער געגעבען כבוד צוא רבי מאיר אונ האט אים גירופען דיא היילגע מויל. נאך אזוי אגלייכען געפינען מיר רבי איז אמאהל געזעסען אונ האט געזאגט אדין אז איינער האט קאלטע וואסער אונ ער האט מורא זייא וועלין ווארעם ווערין וויל ער זייא בעהאלטען אין קאלטע זאמד אום שבת. טאר מען ניט. האט רבי ישמעאל ברבי יוסי געזאגט פאר רבי מיין פאטער האט געזאגט מען מעג בעהאלטין דיא קאלטע וואסער אין קאלטע זאמד אום שבת. האט רבי געזאגט אויף רבי יוסי אז דער אלטער מאן האט געזאגט מען מעג. מעג מען. האט רב פפא געזאגט קום אונ זעה וויא ליב דיא חכמים האבען געהאט איינער דעם אנדערן. ווארום ווען רבי יוסי וואלט געלעבט וואלט ער געוועזען אונטער טעניג צוא רבי. ווארום רבי ישמעאל דער זוהן פון רבי יוסי האט געקענט אזוי גוט לערנען וויא זיין פאטער רבי יוסי. אונ רבי ישמעאל איז געוועזען אונטער טעניג צו רבי. וואלט דאך דער פאטער אויך געוועזען אונטער טעניג צו רבי. פון דעסטוועגין האט רבי געזאגט אויף רבי יוסי אז דער אלטער הט אזוי גיפסקנט. זאל בלייבען וויא ער האט גיפסקנט:

ג אמר. רבי אושעיא האט געזאגט עס שטייט אין פסוק דער נביא זאגט איך האב גענומען צוויי שטעקינס. איין שטעקין האב איך גערופען נועם. דעם אנדערן שטעקין האב איך גירופען חובלים. נועם מיינט מען דיא תלמידי חכמים וואס אין ארץ ישראל. ווען איינער לערנט מיט דעם אנדערן. לערנט ער מיט אים מיט זיסע רייד. חובלים מיינט מען דיא תלמידי חכמים פון בבל. אז איינער לערנט מיט דעם אנדערין. לערנט ער מיט בייזן אונ מיט כעס. עס שטייט אין פסוק דער מלאך האט געזאגט צו מיר דאס זענען דיא קינדער יצהר

עליה אלו ת״ח שבבבל שמרירין זה לזה בהלכה כדכתיב (שם ה) (ואשא) עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהן ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשנה (את) האיפה בין הארץ ובין השמים ואומר אל המלאך הדובר בי אנה מוליכות את האיפה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער. א״ר יוחנן משום ר׳ שמעון בן יוחאי זה חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל. וגסות הרוח לבבל נחית והאמר מר עשרה קבין גסות ירדו לעולם תשעה נטלה עילם ואחד כל העולם כלו אין לבבל נחית ואשתרבובי הוא דאשתרבב לעילם דיקא נמי דכתיב לבנות לה בית בארץ שנער ש״מ. וגסות לבבל לא והאמר מר סימן לגסות הרוח עניות ועניות לבבל נחית מאי עניות עניות דתורה דכתיב (שיר השירים ח) אחות לנו קטנה ושדים אין לה ואמר ר׳ יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. מאי בבל א״ר יוחנן בלולה במקרא בלולה במשנה

דנכי זה ישמועה יוצאה לזור : איפה. זה יצר הרע : שתי נשים. החנופה וגסות הרוח : ורוח בכנפיהם. לשון גסות הרוח : ככנפי החסידה. זו החנופה שמראין עצמם חסידים : לבנות לה בית. שלא כתיב לכן (אלא) [אלמא] שהאת לבדה נתיישבה בם : עניות תורה. בעילם היא דאילו בעילם הוה דכתיב ואני הייתי בשושן הבירה אשר בעילם המדינה שלא רבן תורה עזרא הוה בבבל ולמד חק ומשפט

און צוויא איילבירטען זענען אויף איר. רבי יצחק האט געזאגט יצהר [בוימאייל] מיינט מען די תלמידי חכמים וואס אין ארץ ישראל. אז זייא לערנען איינער מיט דעם אנדערין. ריידין זייא מיט גוטע רייד אזוי וויא בוימאייל. און צוויי איילבירטען זענען אויף איר מיינט מען די תלמידי חכמים וואס אין בבל. אז זייא לערנען איינער מיט דעם אנדערין. ריידין זייא מיט ביטערע רייד. אזוי וויא איילבירטען וואס זענען ביטער. עס שטייט אין פסוק דער נביא זאגט איך האב אויף גיהויבין מיינע אויגען און איך האב גיזעהן צוויי ווייבער גייען ארויס און אווינט איז אין זייערע פליגול און זייא האבען פליגול אזוי וויא דיא פויגיל חסידה. און זייא האבען גיטראגן דיא מאס צווישען די ערד און דעם הימעל [אין דער לופטין]. האב איך גזאגט צום מלאך וואס האט גירעט מיט מיר וואו אהין טראגין זייא דיא מאס. האט דער מלאך צו מיר גזאגט זייא ווילען באהעין אשטוב פאר דיא מאס אין דעם לאנד שנער [דאס איז בבל]. [די מאס דס איז דער יצר הרע. אזוי וויא עס שטייט אין די מסכת יומא פ״ז. און דיא צוויא ווייבער זענען האט רבי יוחנן גזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין דאס איז חניפה [פאלשקייט. אזוי וויא איינער וואס ווייזט ער איז אחסיד. און עס איז ליגען]. און גאוה. וואס אמענטש איז גרויס ביי זיך. און דיא צוויי שלעכטע מדות זענען דא אין בבל. דאס מיינט מען פר זייא צו באהעין אשטוב [אוואוהנונג] אין בבל. פרעגט די גמרא איז דען דיא מדה פון גאוה גיקומען אין בבל. דער תנא האט דאך גזאגט צעהן מאס גאוה איז אראפ גיקומען אויף דער וועלט. ניין מאס גאוה האט גינומען דיא מדינה עילם. און איין מאס האט גינומען דיא גאנצע וועלט. ענטפערט דיא גמרא גאוה איז טאקי גיקומען אין בבל. פון בבל איז זיא גיקומען אין עילם. פון פסוק זעהט מען אויך אזוי. ווארום עס שטייט אין פסוק צו באהעין פאר איר אשטוב אין בבל: צוויי שלעכטע מדות זענען דאך גיקומען אין בבל. האט דאך גידארפט שטיין צו באהען פאר זייא אשטוב. נאר איין מדה איז אוועק גיגאנגען פון בבל. דיא מדה פון גאוה איז אוועק גיגאנגען פון בבל אין עילם. און אין בבל איז נאר געבליבען די מדה פון חניפה [פאלשקייט] אליין. פרעגט דיא גמרא און אין בבל איז ניטא קיין גאוה. דער תנא הט דאך גזאגט אסימן אויף גאוה איז ארעמקייט. דער וואס איז ארעם איז אסימן אז ער איז גרויס ביי זיך. און בבל איז דאך ארעם איז דאך אסימן אז אין בבל איז דא גאוה. ענטפערט דיא גמרא דער וום איז גרויס ביי זיך האט ניט ארעמקייט פון געלט. נאר ארעמקייט פון תורה. און בבל איז נאר גיוועןארעם אין געלט אבער ניט אין תורה. איז אסימן אז בבל איז ניט גיווען גרוס ביי זיך. אבער עילם איז גיווען גרויס ביי זיך איז זייא גיוועןארעם אין תורה ווארום עס שטייט אין פסוק מיר האבען אקליינע שוועסטער און זיא הט ניט קיין בריסט: האט רבי יוחנן גזאגט דס מיינט מען דיא מדינה עילם זיא האט זוכה גיווען צוא

במשנה בלולה בתלמוד (איכה ג) במחשכים הושיבני כמתי עולם א"ר ירמיה זה תלמודא של בבל:

(דף כה) **ד ההוא** טבחא דאישתכח דנפקא טריפותא מתותי ידיה (פסליה) [שמתיה] רב נחמן ועבריה אזל רבי מזייה וטופריה סבר ר"נ לאכשוריה א"ל רבא דילמא איערומי קא מערים אלא מאי תקנתיה כדרב אידי בר אבין דאמר רב אידי בר אבין החשוד על הטריפות אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבידה בדבר חשוב או שיוציא טרפה מתחת ידו בדבר חשוב שלו:

ביש"אל: במחשכים הושיבני. שאין מהיס זה עם זה ותלמודם ספק בידם:

רבי מזייה וטופריה. הגדיל שערו וצפרניו לגלול עצמו לעשות תשובה: שאין מכירין אותו. דתשובה דהשתא לאו עירומי הוא: ויחזיר אבידה. אבל מגלה אבידת חבירו דכיון דמחזיר אבידה הוא ודאי כדר ביה מחמדת ממון:

סתם. רועה דהלכתי לא חזינן דעיילו בהמותיה בשדות אחרות: סתם גבאי כשר. עד דשמעינן ביה דשקיל יתירתא: כי הוה חזי. אבוה דרבי זירא רבנן מיושבי העיר: אמר לך עמי כו'.

(סס ע"ב) **ה אמר** רב יהודה סתם רועה פסיל סתם גבאי כשר אבוה דר' זירא עבד גביותא תליסר שנין כי הוה אתא ריש נהרא למתא כי הוה חזי רבנן אמר להו (ישעיה כו) לך עמי בא בחדריך כי הוה חזי אינש דמתא אמר ריש נהרא

לערנען תורה אונ זי האט ניט זוכה געוועזן צו לערנען תורה מיט אנדערע. דס הייסט זי האט ניט קיין בריסט צו געבען זייגין. פרעגט די גמרא פאר וואס רופט מען בבל. האט רבי יוחנן געזאגט בבל איז דער טייטש צו מישט ווייל אין די גמרא פון בבל איז אויס געמישט תורה נביאים כתובים משניות גמרא. עס שטייט אין פסוק ירמיה הנביא האט געזאגט אין דער פינסטער האט ער מיך געזעצט אזוי ווי די אייביגע מתים. האט רבי ירמיה געזאגט דס מיינט מען די גמרא פון בבל. אין דער גמרא לערנט מען אזוי ווי אין דער פינסטער. מען קען ניט געפינען אריכטיגען דין:

ד ההוא. עס איז געוועזן א שוחט וואס מען האט געפונען אז ער פאר קויפט טרפה פלייש פאר כשרה. האט רב נחמן אים מחרים געוועזן אונ האט געזאגט אז ער טאר ניט זיין א שוחט. איז דער שוחט געגאנגען אונ האט גילאזט וואקסען די האר אונ די נעגיל אונ ער האט געזאגט אז ער טוהט דאס ווייל ער טוהט תשובה. האט רב נחמן געוואלט זאגען אז דער שוחט מעג שוין ווייטער שעכטין ווייל ער האט גיטאהן תשובה. האט רבא געזאגט צו רב נחמן טאמער איז דאס גאר פאלש. ער האט גילאזט וואקסען די האר מיט די נעגיל מען זאל מיינען אז ער טוהט תשובה. נאר וויא דען זאל ער טאהן אז מען זאל וויסען אז ער טוהט מיט אמת תשובה. ער זאל טאהן וויא רב אידי בר אבין האט געזאגט. דער מענטש וואס מען איז איהם חושד אז ער פאר קויפט טרפה פלייש פאר כשרה. גייט ער אנדערש ניט ארויס פון חשד סיידין ער זאל גיין אין אזוי א ארט וואס מען קען אים ניט. אונ אז ער געפינט א טייערע זאך גיט ער זיא אוועק צוא דעם וואס האט איר פאר לארין. אדער זיינע א טייערע בהמה איז טריף געווארין. אונ ער פאר קויפט זיא פאר א טרפה. זעה מיר שוין אז ער איז פרום געווארין אונ א מצוה איז ביי אים טייערער וויא געלט. וועט ער שוין ניט פאר קויפען טרפה פלייש פאר כשרה ער זאל מער פאר דינען. מעג מען אים שוין לאזין שעכטין:

ה אמר. רב יהודה האט געזאגט אפאסטוך אפילו מען האט ניט געזעהן ער זאל פיטערין זיינע בהמות אין פרעמדע פעלדער. פון דעסטוועגין איז ער פסול צו זיין א עדות. ווארום עס איז געוויס אז זיינע בהמות פיטערין זיך אין פרעמדע פעלדער. אפילו מיר האבען ניט געזעהן. אונ א גבאי וואס נעמט צו זאמען די פאדאטקעס פון מלך: איז כשר צו זיין א עדות. ווארום געוויס נעמט ער ניט מער וויא ער דארף נעמען. סיידין מען ווייס אז ער נעמט מער. איז ער פסול צוא עדות: דער פאטער פון רבי זירא איז געוועזן א גבאי פון מלך צו זאמען נעמען די פאדאטקעס דרייצעהן יאהר. אז דער עלצטער פון טייך (אונ פון דער שטאט) פלעגט קומען אין שטאט זעהן וויא פיל מע טשין עס זענען דא אין שטאט. אונ אויב אלע צאהלין פאדאטקעס. אז דער פאטער פון רבי זירא פלעגט זעהן רבנן גייען אין גאס. האט ער געזאגט צו זיי דעם פסוק

אתא למתא והאידנא נכים אבא לפום ברא וברא לפום אבא (דף כו) ומגנזו כולי עלמא כי אתי אמר ליה ממאן ניבעי כי ניחא נפשיה א"ל שקולי תליסר מעי רציידי לי בסדינאי והדרו ליה לפלניא דשקלתינהו מיניה ולא איצטריכו לי:

ו רבי חייא בר זרניקי ור' שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא פגע בהו ריש לקיש איטפל בהדייהו אמר איזיל איחזי היכי עבדי עובדא חזייה לההוא גברא דקא כריב אמר להן כהן וחריש אמרו לו יכול לומר אגיסטון אני בתוכו. תו חזייה לההוא גברא דהוה כסח בכרמי אמר להו כהן וזמר אמר לו יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך אמר להם הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות הי אמר להו ברישא איליבא הא קמייתא אמר להם ברישא הא נמי לימרון אגיסטון אני בתוכו אלא הא אמר להו הך מאי שנא כהן משום דהשידי אשביעית

בהדדיך. דלא ליתזיקו ביה כהלא שהוא בר קטיל גולה שהיה יושבי קטיל ויהלא ממון הרבה לכל בנה והוא היה מקיל עליהם כמס ומדהה את שר הקטיל לאמר ביוהביה מועטין ואין ממי לגבות: נכים אבא לפום ברא. יכחוש את הלב לפני הבן כלומר יגבה מבן ממון: מגנזו. מתהכאים: כריב. חריש: ואמר להו. ריש לקיש: כהן הוא שהורש בשביעית דאמרינן לקמן נחשדו כהנים על השביעית: אגיסטון. שכיר וקרקע של נכרי גוא אי נמי גמום תרגום בכרו בעל הבית לחרוש בסה. זומר כרם: עקל. רצות"א וגריכה לבית הבד לקשור את תפוח הזיתים כשעולרין אותן בקורה: הלב יודע. לבו יודע אם לעקל נתכוון או לעקלקלות לעבור על דת: נחשדו כהנים. להכשת שביעית ההר זמן הקיבוץ דמוכו בה היתלא משום דאיבהרו תרומה וקדשי קדשים לגבייהו ושביעית נמי קדושה

ביי מיין פארק קום אין דיינע שטובין. בעהאלט דיך ביז דער כעס וועט איבער גיין ביז דער עלצטער וועט אוועק פארין]. אונ אז ער האט גיזעהן אנדערע מענטשין גייען אין גאס. האט ער גיזאגט צו זיי דער עלצטער פון טייך איז גיקומען אין שטאט אונ ער וועט שעכטין דעם פאטער פאר דעם זוהן אונ דעם זוהן פאר דעם פאטער. פלעגין זיך אלע בעהאלטין. דער נאך אז דער עלצטער פלעגט גיין אין דיא גאסין פון שטאט אונ ער פלעגט ניט טרעפין קיין מענטשין. האט דער פאטער פון רבי זירא גיזאגט צום עלצטין דוא זעהסט דאך אז אין די שטאט איז דא ווייניג מענטשין פון וועמען זאל איך נעמען דיא פאדאטקעס. איידער דער פאטער פון רבי זירא איז גישטארבין. האט ער גיזאגט צו דיא מענטשין וואס זענען גישטאנען נעבין איהם נעמט די דרייצעהן מטבעות וואס זענען איין גיבונדין אין מיין לייאך. אונ גיט זייא אוועק צוא יענעם מענטש. ווארום איך האב זייא גינומען ביא אים פאר פאדאטקעס אונ מען דארף זיי ניט:

ו רבי חייא בר זרנוקי אונ רבי שמעון בן יהוצדק זענען גיגאנגען אין עסיא זייא זאלין דארט מעבר זיין דעם יאהר [מען זאל מאכען צוויי מאהל אדר]. אין וועג האט זייא גיטראפין ריש לקיש איז ער גיגאנגען מיט זיי. ער האט גיזאגט צו זייא איך וועל מיט גיין זעהן ווי אזוי איר זענט מעבר דעם יאהר. דער וייל האט ריש לקיש גיזעהן וויא א מענטש שטייט אין א פעלד אונ האקערט. האט ריש לקיש גיזאגט צו רבי חייא אונ רבי שמעון דער מענטש וואס האקערט איז א כהן [אונ דער יאהר איז גיווען שמטה וואס מען טאר ניט האקערן אין פעלד]. האבען זייא גיזאגט צו אים דער מענטש קען זאגין דיא פעלד איז אגוישע אונ דער גוי האט מיך גידונגען איך זאל איר האקערין אונ דאס מעג מען. דער נאך האט גיזעהן ריש לקיש א מענטש שטייט אין א ווין גארטין אונ ער שניידט אפ די געדיכטע צווייגען עס זאל ווערין שיטערער וועט בעסער וואקסען. האט ריש לקיש גיזאגט צו רבי חייא אונ רבי שמעון דער מענטש וועס שניידט די צווייגן איז א כהן [אונ זיין יאהר פון שמטה טאר מען ניט אפ שניידין דיא געדיכטע צווייגין פון בוים צו מאכען שיטערער]. האבען זיי גיזאגט צו אים דער מענטש קען זאגין איך שנייד ניט דיא צווייגין שיטערער צו מאכען די איבעריגע צווייגין. נאר איך דארף די צווייגין צום עקל בית הבד. ארום צו בינדען מיט זיי די איילבירטען אויס קוועטשין. האט ריש לקיש צו זיי גיזאגט פאר אונז קען ער טאקי אזוי זאגין: אבער זיין הארץ ווייס צו וואס ער שניידט די צווייגן אם לעקל או לעקלקלות: אויב ארום צו בינדען די איילבירטען. אדער צו פאר קרימען [צו טאהן

אשביעית דתנן וכו' אמרו טרודא הוא דין כי מטו להתם סליקא לאיגרא שלפוה לדרגא מתותיה אתא לקמיה דרבי יוחנן א"ל בני אדם החשודין על השביעית כשרין לעבר שנה הדר אמר לא קשיא לי מידי דהוה אשלשה רועי בקר ורבנן אהושבנייהו סמיך הדר אמר לא דמי התם הדור אימנו רבנן ועברוה לההוא שתא הכא קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין א"ר יוחנן דא עקא כי אתו לקמיה דר' יוחנן אמרו ליה

אבן היא: אמרו. ר' חייא בר זרמקי ור"ש עליה דריש לקיש: טרודא הוא דין. קנתרן הוא זה ומטריח בדבריו: כי מטו התם. לעליה שמעברין בה שנה כדאמרינן בפרק קמא: החשודין על השביעית. שנעשו סנגורים לרשעים: בשלשה רועי בקר. בפרק כהן גדול (קאמר דעברוה רבנן לשתא על פי שלשה רועי בקר וכתר הכי קאמר דרבנן נאו ארועי בקר כמנו אלא אהושבנייהו): קשר רשעים הוא. והיאך אנו סומכין על מנין זה לעבות כדב יפסו ואפילו (אי עבוד) [אם כן עושין עיבור] כדין וכדת אין השנה מתעברת על ידיהם דבעינן גית דין (נאמנים) [נימנין] והלו אינן (נאמנים) [מנין]: דא

אעבירה. די איבעריגע צווייגן זאלין ווערין שיטערער]: פרעגט די גמרא וועלכע זאך האט ריש לקיש פריער דער ציילט. מיר זאלין זאגין אזוי וויא דא שטייט. פריער האט ער דער ציילט מיט דעם האקערין. דער נאך מיט די צווייגין. האבען זייא דאך אים אויף דיא צווייגין גיקענט ענטפערין דעם זעלביגען תירוץ אזו וויא זייא האבין גיענטפערט אויף דעם האקערין. ער קען זאגין דער בוים איז אגוישער אונ ער האט מיך גידונגען איך זאל שניידין דיא צווייגין. נאר פריער האט ער גזאגט דיא מעשה מיט די צווייגין. איז זיי נאך ניט איין גיפאלען אין דיא גידאנקין צו ענטפערין אז ער קען זאגין אגוי האט מיך גידונגען. דריבער האבען זיי גיענטפערט ער קען זאגין ער דארף דיא צווייגין צו בינדען מיט זיי איילבירטען. דער נאך האט ריש לקיש גזאגט די מעשה מיט דעם האקערין. איז זייא איצט איין גיפאלען דער תירוץ אז ער קען זאגין אגוי האט מיך גידונגען. פרעגט דיא גמרא פון וואנען האט ריש לקיש גיוואוסט אז דער מענטש איז אכהן. ענטפערט דיא גמרא וייל כהנים זענען גיוועזען אין חשד זיי זאלין ארבעטין אין דעם יאהר פון שמטה. האט רבי חייא אונ רבי שמעון גזאגט אויף ריש לקיש דער מענטש מוז זיין אקריגער [ער האט ליב צו פרעגין קשיות]. אז זייא זענען גיקומען אין עסיא איז ריש לקיש ארויף גיגאנגען אויף דעם בוידים [וואו רבי חייא אונ רבי שמעון האבען גידארפט ארויף גיין מעבר צו זיין דעם יאהר]. האבען זייא צו גענומען דעם לייטער. ער זאל ניט קענען אראפ גיין. אונ זייא זענען גיזעסין אונטען אונ האבין מעבר גיוועזן דעם יאהר. אונ זייא האבען ניט גיוואלט ריש לקיש זאל זיין מיט זייא. ער זאל זייא ניט פרעגין קשיות. אז רבי חייא אונ רבי שמעון זענען אוועק גיגאנגען האט מען צו גישטעלט דעם לייטער איז ריש לקיש אראפ גיגאנגען. אונ ער איז גיקומען פאר רבי יוחנן [מיט כעס]. אונ ער האט גזאגט צוא רבי יוחנן מענטשין וואס זענען אין חשד אז זיי היטען ניט דיא דינים פון שמטה [ווייל רבי חייא אונ רבי שמעון האבען גזאגט ת ירוצים אויף דעם יוד וואס האט גיארבעט אום שמטה] מעגין מעבר זיין דעם יאהר. דער נאך האט ער גזאגט דאס איז ביי מיר ניט קיין קשיא. ווארום דריי פאסטוכער האבען אויך אמאהל גזאגט אז מען דארף מעבר זיין דעם יאהר: אונ דיא רבנן האבען זיך פר לאזין אויף זייער רעכענונג אונ האבען מעבר גיוועזן דעם יאהר. איז דאך רבי חייא אונ רבי שמעון ניט ערגער וויא דיא פאסטוכער. דער נאך האט ער גזאגט עס איז ניט גלייך דער צוא. דארטין האבען דאך דיא פאסטוכער ניט מעבר גיוועזן דעם יאהר. זיי האבן נאר גזאגט מען דארף מעבר זיין דעם יאהר. אונ נאך זייערע רייד האבען דיא רבנן גיקלערט אין דער זאך אונ די רבנן האבען מעבר גיוועזן דעם יאהר. אבער דא האבען דאך רבי חייא אונ רבי שמעון מעבר גיוועזן דעם יאהר. אונ זייא זענען אבאנדע מיט רשעים וואס זיי זענין אין חשד ניט צו היטען דיא דינים פון שמטה]. דריבער אפילו זייא האבען ריכטיג מעבר גיוועזן דעם יאהר. איז דאס אויך ניט קיין עיבור. ווארום אבאנדע רשעים זענען ניט קיין בית דין. האט רבי יוחנן גזאגט דאס איז שלעכט. אז דוא זאגסט זייא זענען רשעים. אז רבי חייא אונ רבי שמעון זענען גיקומען פאר רבי יוחנן האבען זיא גזאגט צו אים דוא האסט

ליה קרי לן רועי בקר (ולא מחית) ולא א"ל מי ולא
מידי אמר להו ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמ"י ליה :
ז **מאי** קשר רשעים שבנא הוה דריש בתליסר רבוותא
חזקיה ה"ה דריש בהד סר רבוותא כי אתא סנחריב
וצר עלה דירושלים כתב שבנא פתקא שדא בגירא
שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו שנא'
(תהלים יא) כי הנה הרשעים ידרכון קשת כוננו חצם
על יתר הוה קא מסתפי חזקיה אמר דלמא חס ושלום
נטייה דעתיה דקב"ה בתר רובא כיון דרובא כימסרי
אינהו נמי מימסרי בא נביא ואמר לו (ישעיה ח) לא תאמרון קשר לכל אשר יאמר העם
הזה קשר כלומר קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין הלך להצוב לו קבר
בקברי בית דוד בא נביא ואמר לו (שם כב) מה לך פה ומי לך פה כי חצבת לך פה קבר
הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר אמר רב טלטולא דגברא קשה מדאתתא . (שם) ועטך עטה
א"ר יוסי בר' חנינא מלמד

עקא. שאתה קורא אותם רשעים:
שבנא ממונה על ביתו של חזקיהו מלך יהודה:
השלימו. לעובדך: ידרכון קשת כוננו
חצם וגו'. על שם שע"י כהן הוא מבקש לסמית את
אדוניו בלשון הרע הכתוב שם: לא תאמרון, אל
תאמרו כדעתך חזקיהו שיהא מניינו של שבנא מנין
ליחשב רוב: בקברי בית דוד. שהיה מתגאה
למרוד במלכות וליקבר במותו בקבורת המלכים:
כוף ילפף לנפש כדור. [כבב] יסובבך היילות
כדור כשורה להגלגל אל ארץ רחבת ידים כיפיה
דקרא שמה תמות ושמה מרכבות כבודך קלון בית

גיהערט אז ריש לקיש רופט אונז אקסין פאסטוכער ; אונ דוא האסט גאר ניט אן געשריבען אויף
אים (אז ריש לקיש האט זייא גירופען רשעים אויך. האבען זייא ניט געוואוסט) . האט רבי
יוחנן גזאגט צו זייא אונ אז ריש לקיש וואלט אייך רופען שעפסין פאסטוכער וואס וואלט איך
אים גידארפט זאגין . איר זענט אומגירעכט . אז ריש לקיש האט אייך דער ציילט דיא צווייא
זאכען פון דעם כהן . וואס איז גיוועזן אייער בעס אויף אים . אז איר הט אים דער ווייטערט
פון אייך :

ז מאי . וועך זענען גיוועזן דיא באנדערע רשעים . זאגט דיא גמרא ווען שבנא האט גזאגט
א דרשה זענען געבין אים גישטאנען דרייצעהן גרויסע לייט איבער צו זאגין זיינע רייד פר דעם
פיל פאלק וואס זענען דארטין גישטאנען צו הערין דיא דרשה. אונ ווען חזקיה האט גזאגט
דרשה . זענען געבין אים גישטאנען נאר עלף גרויסע לייט איבער צו זאגין זיינע רייד . ווייל
דאס פאלק איז גיוועזן ווייניגער . ווען סנחריב איז גיקומען אונ האט בלעגערט אויף ירושלים
האט שבנא געשריבען אקוויטול אונ האט אים ארויס גיווארפין מיט אפייל אויסער דיא שטאט
ירושלים . שבנא מיט זיין קאמפאניע ווילען מאכען שלום מיט סנחריב ; חזקיה מיט זיין
קאמפאניע ווילען ניט מאכען שלום מיט סנחריב . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די רשעים
טוען טרעטין דעם בויגין . זייא ברייטען אן זייערע פיילין אויף דעם שטריק פון דעם בויגין (דאס
מיינט מען שבנא וואס ער האט ארויס גיווארפען דאס קוויטול מיט דעם פייל צו סנחריב) .
חזקיה האט מורא גיהאט אונ האט גזאגט טאמער חס ושלום איז גינייגט די דעה פון גאט צו
דיא קאמפאניע וואס אין איר זענען דא מער מענטשין . ווייל דאס מערסטע מענטשין זענען
איבער גיגעבין צו סנחריב . וועט זיין קאמפאניע אויך איבער גיגעבין ווערין צו סנחריב . איז
גיקומען דער נביא אונ האט גזאגט צו חזקיהו איר זאלט ניט זאגין אבונד צו דיא מענטשין וואס
דאס פאלק זאגט אבונד . דאס איז אבונד (אקאמפאניע) פון רשעים . אונ אקאמפאניע פון
רשעים איז גאר ניט קיין צאהל מען זאל רעכענען זייא זענען מער . איז גיגאנגען שבנא אונ הט
גיוואלט גראבין פאר זיך א קבר צווישען דיא קברים וואס דארטין ליגען דיא מלכים פון דוד'ס
משפחה . איז גיקומען דער נביא אונ האט גזאגט צו שבנא וואס טוהסטו דא . וויא קומסטו צו
ליגען צווישען מלכים . אונ וועמען האסטו דא וואס דוא האסט דיר דא אויס גיהאקט א קבר . גאט
וועט דיך פאר ווארפין אפאר ווארפונג פון אמאנס פערזאהן ; רב זאגט אז אמאנס פערזאהן איז פר
ווארפען אין אפרעמדין ארט . איז אים ערגער וויא א נקבה איז פאר ווארפען אין אפרעמדין ארט .
ווארום אויף א נקבה האט מען מער רחמנות וויא אויף אמאנס פערזאהן . ועטך עטה . רבי יוסי

מלמד שפרחה בו צרעת כתיב הכא ועטך עטה וכתיב התם (ויקרא יג) ועל שפם יעטה . (ישעיה כב) צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים תנא הוא בקש לעשות גדולה לעצמו וקלון לבית אדוניו לפיכך נהפך כבודו לקלון כי הוה נפיק איהו אתא גבריאל אהדריה דשא באפיה משרייתיה (סס ע"ב) אמרו ליה משרייתך היכא א"ל מרדו ואהדרו בי אמרו ליה א"כ אחוכי קא מחייכת בן נקבוהו בעקביו ותלאוהו בזנבי סוסיהם והיו מגררין אותו על הקוצים ועל הברקנים א"ר אלעזר [אלעזר] שבנא בעל הנאה היה כתיב הכא (ישעיה כב) לך בא אל הסוכן וכתיב התם (מ"א א) ותהי לו סוכנת :

(תהלים יא) **ח** כי השתות יהרסון צדיק מה פעל . רב יהודה ורב עינא חד אמר אלו חזקיה וסיעתו נהרסין צדיק מה פעל וחד אמר אלו בית

הדורך : כי הוה . שבנא נפיק עם סייעתו לנלחם מירושלים ולהשלים עם סנחריב : משרייתך היכא . בקשת למו שבנא וסיעתו השלימו : כד ו בי . חזרו ממה שהבטיחוהו : בעל הנאה . כמשמעו וי"א מגבב זכור : סוכנת . מחממתו והכירו ונוקע עליס יסכן בס :

כי השתות יהרסון וגו' . בהריס דכי הנה הרשעים ידרכון קשת כתיב : צדיק מה פעל . הקב"ה מה שכר הוא משלם ולקמן מפרש מאי משמע דשתות לשון סיעת צדיקים : אילו בהמ"ק יחרב . ע"י סנחריב בעצתו של שבנא : צדיק מה פעל . אים נפלאותיו

ברבי חנינא זאגט דער פסוק לערנט אונז אז אויף איהם האט געבליהט קרעץ . ווארום דא שטייט ועטך עטה . און ביי אקרעצינגען שטייט ועל שפם יעטה אויף דיא לעפצין זאל ער זיין פאר וויקולט . האט דער נביא געזאגט צו שבנא דו וועסט זיין פאר וויקולט ווייל דו וועסט זיין קרעציג . אין פסוק שטייט צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים . ער וועט דיך ארומרינגלען מיט חיל אזוי וויא אקיילאכדיגע זאך און ער וועט דיך פאר טרייבען אין אלאנד וואס דארט איז אברייטער פלאץ . דארט וועסטו שטארבין . מיר האבען גילערנט שבנא האט גיוואלט ער זאל האבען גרויסקייט . און זיין בעל הבית חזקיה זאל האבען שאנד . דריבער איז גיווארין פאר קערט חזקיה איז גרויס גיווארין און שבנא איז גיווארין צו שאנד . ווען שבנא מיט זיינע מענטשין זענען ארויס גיגאנגען פון ירושלים צו מאכען שלום מיט סנחריב . איז פריער ארויס גיגאנגען פון טויער שבנא . ווי דיא מענטשין זיינע האבען אויך גיוואלט ארויס גיין . איז גיקומען דער מלאך גבריאל און הט פר שלאסען דעם טויער פון ירושלים און הט זייא ניט גילאזט ארויס גיין . האט סנחריב געזאגט צו שבנא דו האסט געשריבען אקוויטול אז דוא מיט דיינע מענטשין ווילען מאכען שלום מיט מיר . וואו זענען דיינע מענטשין . האט שבנא געזאגט מיינע מענטשין האבען חרטה גיהאט . האט סנחריב צו אים געזאגט דו האסט גילאכט פון אונז . עס איז גאר ליגען דו האסט גאר ניט גיהאט קיין מענטשין צו דיר . הט מען אים גילעכערט די פאדעשוועס פון די פיס און מען האט אריין גיצויגען אשטריק און מען האט אן גיבונדען דעם שטריק אן דעם וויידיל פון אפערד און דער פערד הט אים גישלעפט אויף דערנער ביז זיין לייב איז צו ריסען גיווארין . רבי אליעזר זאגט שבנא הט גיהאט אגרויסע תאוה צו ווייבער . ווארום דא שטייט גאט האט געזאגט צום נביא גיי און קום צום סוכן [צו שבנא] . און דארט שטייט ביי אבישג ותהי לו סוכנת זי איז גיוועזן צו דוד אדער ווארעמערין . זיא פלעגט שלאפין מיט דוד זיא זאל איהם דער ווארעמען . זעהן מיר אז דער ווארט סוכנת ווערט געזאגט אויף דיא אשה וואס שלאפט מיט אמאן : אזוי האט מען גירופען שבנא סוכן ווייל ער האט ליב גיהאט מזנה צוא זיין מיט ווייבער :

ח כי השתות יהרסון צדיק מה פעל . אין דעם פסוק קריגט רב יהודה און רב עינא . איינער זאגט אזוי מיינט דער פסוק ווען חזקיה מיט זיינע מענטשין וואלטין צו פירט גיווארין . וואס וואלט גיוועזן דער שכר וואס גאט וואלט גיגעבין צו חזקיה פר זיין פרומקייט (טייטשט ער דעם ווארט השתות אקאמפאניע צדיקים) . און איינער זאגט אזוי מיינט דער פסוק ווען סנחריב וואלט חרוב גימאכט דעם בית המקדש . וואו וואלט מען גיזעהן די וואונדער פון גאט (טייטשט ער דעם ווארט

בית המקדש יהרס צדיק מה פעל ועולא אמר אלו מחשבותיו של אותו רשע אינם נהרסות צדיק מה פעל בשלמא למ"ד אלו מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון (כמשמעו שנאמר (ש"א כא) וישם דוד את הדברים האלה אל לבו) ולמ"ד בהמ"ק נמי דתנן אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת אלא למ"ר חזקיה וסיעתו היכא אשכחן צדיקי דאיקרו שתות דכתיב (שם ב) כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ואבע"א מהכא (ישעיה כח) הפליא עצה הגדיל תושיה א"ר חנין למה נקרא שמה תושיה מפני שמתשת כחו של אדם דבר אחר תושיה שנתנה בחשאי מפני השטן דבר אחר תושיה דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם:

ט אמר עולא מחשבה מועלת אפילו לד"ת שנאמר (איוב ה) מפר מחשבות ערומים ולא תעשנה ידיהם

נפלאותיו של הקב"ה: אלו מחשבות. של שבנא הרשע אין נהרסות והכי משמע קרא כי השתות יהרסון מחשבותיו של אותו הרשע הכתוב למעלה כי הנה הרשעים ידרכון קשת ולשון שתות מחשבות שהוא מפיח בקירות לבו יהרסון לאחיות הן ניהרס ש"ס לא כן צדיק מה פעל מה פעלו של חזקיהו והיכן שכרו כי השתות ל' ולא שת לבו גם לזאת: אבן היתה שם. תחת הארון: ושתיה היתה נקראת. שממנה נשתת העולם שנאמר ד"ר ויקרא ארן ואמר מציון מכלל יופי וגו' במסכת יומא עולם מציון נברא: תושיה. על שם שהעולם משותת על התורה ולומדיה נקראת תושיה: מפני השטן. שהיה מקטרג ואמר תסתפק לעליונים ולא ימסרו הלוחות ביד משה: דברים של תוהו. דיבור וקריאה בעלמא וכל דבור אין בו גשימה ממש כתוהו הזה ואעפ"כ עולם משותת עליהם ונוטריקון הוא תיו תוהו שיה משותת:
מחשבה. דאגת הלב על מזונותיו של אדם: מועלת. מהני לשכח ממנו תלמודו: מפר מחשבות ערומים. נותן להם מזונות ומבטל מחשבות מלבם שלא היו מניחים אותם לעשות תושיה נשון אחר מחשבה

השתות דער בית המקדש). עולא זאגט אזוי מיינט דער פסוק ווען די טראכטונג פון דעם רשע שבנא וואלטין ניט צו פירט געווארין. וואס וואלט דער צדיק חזקיה געטאהן (טייטשט עולא דעם ווארט השתות גידאנקין). זאגט די גמרא דער וואס זאגט אז דער פסוק מיינט די טראכטונג פון דעם רשע שבנא איז צו פירט געווארין. איז רעכט. ווארום עס שטייט אין פסוק כי השתות יהרסון. און שתות איז דער טייטש טאהן. די גידאנקין וואס שבנא האט געטאהן אין זיין הארצין זענען צו פירט געווארין. און דער וואס זאגט אז שתות מיינט מען דעם בית המקדש. איז אויך רעכט. ווארום מיר האבען גילערונט אין דעם בית המקדש אונטער דעם ארון איז געלעגין א שטיין פון דער צייט וואס די ערשטע נביאים זענען נאך געווען. דעם שטיין האט מען גירופען שתיה. דורך דעם שטיין ווערט דער גאנצער בית המקדש גירופען שתיה: אדער שתות. אבער דער וואס זאגט אז שתות מיינט מען חזקיה מיט זיינע מענטשין. וואו געפינען מיר אז צדיקים ווערין גירופען שתות. ענטפערט די גמרא עס שטייט אין פסוק צו גאט זענען די שטארקע פון דער וועלט (דאס מיינט מען די צדיקים) וישת עליהם תבל. און אויף זייא האט ער געטאהן די וועלט. שטייט דאך ביי צדיקים דער ווארט וישת. איז דס די זעלביגע ווי השתות. און אז דוא ווילסט וועל איך דיר זאגין פון דעם פסוק הפליא עצה הגדיל תושיה. גאט האט געטאהן וואונדערליכע עצות ער האט גרויס גימאכט די תורה. רבי חנין האט גיזאגט פאר וואס רופט מען די תורה תושיה. ווייל זי מאכט שוואך דעם כח פון דעם מענטש וואס לערונט איר. אדער דריבער רופט מען די תורה תושיה. ווייל זיא איז גיגעבין געווארין אין דער שטיל. ווייל דער שטן האט מקטרג געווען מען זאל ניט געבין די תורה צו די יודין. אדער דריבער רופט מען די תורה תושיה. ווייל די תורה איז דאך נאר רייד. און דיא רייד איז דאך נאר א ווינט וואס עס גייט ארויס פון מויל. און אויף דעם ווינט העולם משותת. שטייט דער פונדאמענט פון דער וועלט. דיא וועלט איז נאר בשאפען געווארין דיא תורה זאל גילערונט ווערין. און דיא צדיקים וואס לערנען תורה זענען זייא דער פונדאמענט פון דער וועלט: דאס ווערט גירופען השתות דיא פונדאמענטין. זאגט דער פסוק כי השתות יהרסון. אז די צדיקים חזקיה מיט זיינע מענטשין וואס זייא זענען דיא פונדאמענטין פון דער וועלט: זאלין צוא פירט (גיהרגעט) ווערין דורך סנחריב: צדיק מה פעל: וואס האט גאט געטאהן. וואס פאר א שכר האט ער בצאהלט צו דיא גרויסע צדיקים:

ט אמר. עולא האט גזאגט דיא זארג פון מענטשין וואס ער זארגט אויף זיין פרנסה

ידיהם תושיה אמר רבה אם עסקים לשמה אינה מועלת שנא׳ (משלי יט) רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום עצה שיש בה דבר ה׳ היא תקום לעולם:

שאדם מחשב כך וכך לעשה כך ויהי׳ תעלה בידו מועלת להשבית הדבר ועוקר שאין מחשבתו מתקיים אפילו לד"ת כגון האומר עד יום פלוני ת״יג כך וכך מסכתות בגרסא: מפר מחשבות ערומים. שאין מחשבתו עולה בידו ותפי׳ נכוחים: כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם. ונפרעין מהם

(דף כז ע"ב) **לא** יומתו אבות על בנים (דברי׳ כד) מה ת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי כבר נאמר (שם) איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים על עדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב (שמות לד) פוקד עון אבות על בנים התם כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כדתניא (ויקרא כו) ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אתה אומר כשאוחזין או אינו אלא כשאין אוחזין כשהוא אומר (דברים כד) איש בחטאו יומתו הרי כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם וכשאין אוחזין לא והכתיב (ויקרא כו) וכשלו

דאס מאכט פאר געסין פון אים אלע זיינע זאכין. אפילו דאס לערנען וואס ער האט גילערנט פאר געסט ער אויך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק מפר מחשבות ערומים ולא תעשנה ידיהם תושיה. דיא זארג וואס דיא קלוגע מענטשין האבען גיהאט וואו זייא וועלין נעמען עסין. דריבער האבין זייא ניט גילערנט. האט גאט פאר שטערט זייערע זארג. ער האט זייא גיגעבין זייערע שפייז. רבה זאגט דיא תורה וואס מען לערנט פון גאטס וועגין פאר געסט מען ניט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פיל טראכטונג זענען דא בייא דעם מענטשין אין זיין הארץ. אונ דיא עצה פון גאט זיא בלייבט שטיין. דיא עצה וואס אין איר איז דא דיא רייד פון גאט. זיא וועט בלייבין שטיין אויף אייביג. אנדערע זאגין אזוי האט עולא גזאגט. וואס א מענטש טראכט בייא זיך אזוי אונ אזוי וועל איך טאהן. אונ אזוי אונ אזוי וועט זיך דאס גישעפט אויספירען. דורך זיין טראכטין ווערט דאס גישעפט ניט אויס געפירט. אונ אפילו צום לערנען איז אויך אזוי. אז איינער זאגט צו דעם טאג וועל איך אויס לערנען דיא מסכת. מאכט זיך אים אזעלכע סבות ער זאל ניט קענען אויס לערנען דיא מסכת צו דעם טאג:

לא. אין פסוק שטייט דיא עלטערין זאלין ניט שטארבין דורך דיא קינדער. וואס מיינט דער פסוק. אויב דער פסוק וויל אונז לערנען אז דיא עלטערין שטארבין ניט דורך דיא קינדערס זינד. אונ דיא קינדער שטארבין ניט דורך דיא עלטערינס זינד. דאס שטייט דאך שוין. יעדער מענטש שטארבט נאר פאר זיינע זינד. נאר אזוי מיינט מען דיא עלטערין זאלין ניט שטארבין דורך דיא קינדער. דורך דיא עדות פון דיא קינדער. אויב אזוהן זאגט עדות אויף זיין פאטער אז ער האט גיטאהן אעבירה וואס מען דארף אים הרגנן. הרגת מען ניט דעם פאטער דורך דיא עדות פון דעם זוהן. אונ דיא קינדער זאלין ניט שטארבין דורך דיא עלטערין. דורך דיא עדות פון דיא עלטערין. אויב א פאטער זאגט עדות אויף זיין זוהן אז ער האט גיטאהן אעבירה וואס מען דארף אים הרגנן. הרגת מען ניט דעם זוהן דורך דיא עדות פון דעם פאטער. פרעגט דיא גמרא אונ קינדער שטארבין ניט דורך דיא זינד פון זייער פאטער. עס שטייט דאך אין פסוק פוקד עון אבות על בנים. גאט גידיינקט דיא זינד פון דיא עלטערין אויף דיא קינדער. ענפערט דיא גמרא דאס איז נאר אז דיא קינדער טוהען דיא זעלביגע זינד וואס דער פאטער טוהט. וויל זייא ווערין גישטראפט אויף זייערע אייגענע זינד ווערין זייא גישטראפט אויף זייער פאטערס זינד אויך. אבער אז דיא קינדער אליין האבען ניט קיין זינד ווערין זייא ניט גישטראפט אויף זייער פאטערס זינד. אזוי וויא מיר האבין גילערנט עס שטייט אין פסוק מיט דיא זינד פון זייערע עלטערין מיט זייא וועלין זייא צו גיין. דאס מיינט מען אז זייא טוהען דיא זינד וואס זייערע עלטערין האבין גיטאהן. שטראפט מען זייא פאר בידע ערליי זינד. פרעגט דיא גמרא דו זאגסט נאר אז זייא טוהען דיא זינד פון זייערע עלטערין ווערין זייא גישטראפט

וכש"ו א"ש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולם ערבים זה לזה התם שהיה בידם למחות ולא מיחו:

(דף כט) **יא מאיימין** על העדים היכי אמרינן להו א"ר יהודה הכי אמרינן להו (משלי כה) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר אמר רבא יכלי למימר שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף אלא אמר רבא אמרינן להו (שם) מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר אמר רב אשי יכלי למימר שב שני הוה מותנא ואינשי בלא שני לא שכיב אלא אמר רב אשי אמר לי נתן בר מר זוטרא אמרי להו סהדי שקרא אאוגרייהו זילי דכתיב (מ"א כא) והושיבו שנים אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו:

כנ"ל וענו אבותיהם: איש באחיו: איש בכשל אחיו:

יא מאיימין להו. לעדים כשמאיימין עליהם: נשיאים ורוח וגשם וכו'. בשביל מתהלל בשקר דהיינו מעידי שקר גשמים נעצרים ואפילו כשהשמים מתקשרים בעבים ורוח להוריד גשמים אין הגשם בא: אמר רבא. מה איכפת להו אם לא ירדו גשמים אמרי בלבם משל הדיוט: שב שני הוה כפנא ואבבא דאומנא לא חליף. על פתח מי שיודע אומנות ובעל מלאכה לא עבר הרעב: מפיץ וחרב וגו' איש עונה וגו'. בעון עדות שקר דבר בא ויתירא שלא ימותו: אאוגרייהו זילי. השוכרים אותם מזולזלים בעיניהם: והושיבו שני אנשים בני בליעל. גבי נבות היזרעאלי כתיב שיועצי המלך היו יועצין לשוכרן והיו קורין אותם

פאר זייערע עלטערין אויך. טאמער אפילו זייא האבין ניט גיטאהן דיא זינד פון זייערע עלטערין ווערין זייא אויך גישטראפט פאר זייערע עלטערין. ענטפערט דיא גמרא אז עס שטייט אין פסוק יעדער מענטש שטארבט פאר זיינע זינד. ניט פאר פרעמדע זינד, מוזין מיר זאגין אז אזוי מיינט דער פסוק: אז דיא קינדער טוהען דיא עבירות וואס דיא עלטערין טוהען. ווערין זייא גישטראפט פאר ביידע ערליי עבירות. אונ אז דיא קינדער האבין ניט קיין עבירות ווערין זייא ניט גישטראפט פאר זייערע עלטערין. פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק עס וועלין גישטרויכלט ווערין איין מענטש אן זיין ברודער. דאס מיינט מען איין מענטש וועט גישטראפט ווערין פאר דיא זינד פון זיין ברודער. דער פסוק לערונט אונז אז אלע יודין זענען ערב איינער פאר דעם אנדערין ער זאל ניט טאהן קיין עבירות. ענטפערט דיא גמרא דארט שמועסט אז ער האט גיקענט ווערין דעם חבר ער זאל ניט טאהן קיין עבירה. אונ ער האט אים ניט גיווארנט. דריבער ווערט ער גישטראפט פאר זיין חבר. אבער אויף דיא עבירות וואס דער חבר האט גיטאהן אונ ער ווייסט ניט. אדער ער האט ניט גיקענט ווערין. ווערט ער ניט גישטראפט:

יא מאיימין. אז מען מאכט אמורא אויף דיא עדות. וויא זאגט מען צו זייא. האט רב יהודה גיזאגט אזוי זאגט מען צו זייא. וואלקינס אונ ווינט. אונ רעגין איז נישטא ואפילו דער הימעל איז פאר וואלקינט אונ עס איז דא אווינט אויך. פון דעסטוועגין קומט ניט קיין רעגין. דורך דעם מענטשין וואס זאגט פאלשקייט. דורך פאלשע עדות ווערט דיא וועלט גישטראפט אז עס קומט ניט קיין רעגין. אונ עס ווערט אהונגער אויף דער וועלט: האט רבא גיזאגט פאר דיא ווערטער וועלין דיא עדות ניט דער שראקין ווערין: ווארום זייא וועלין זאגין דעם וועלטליכען משל. זיבען יאהר איז אמאהל גיוועזען אהונגער אונ בייא דיא טיר פון בעל מלאכה איז דער הונגער ניט פאר בייא גיגאנגען. מיר וועלין ווערין בעלי מלאכות וועלין מיר ניט האבען הונגער. האט רבא גיזאגט נאר אזוי זאל מען זאגין צו דיא עדות. מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר. דער וואס זאגט אויף זיין חבר פאלשע עדות קומט אויף אים דער מלאך המות אונ ער הרגת אים מיט זיין שווערד. האט רב אשי גיזאגט פאר דיא ווערטער וועלין אויך דיא עדות ניט דער שראקין ווערין. ווארום זייא וועלין זאגין אמאהל איז גיוועזען זיבען יאהר אחליריע. פון דעסטוועגין איז קיין מענטש ניט גישטארבען פאר דער צייט. האט רב אשי גיזאגט נתן בר מר זוטרא האט גיזאגט מען זאגט צו דיא עדות איר זאלט וויסען אז אפילו די מענטשין וואס האבען אייך גידונגען איר זאלט זאגין פאלשע עדות. זייא אליין האלטען אייך אויך פאר שלעכטע אונ פאלשע מענטשין. אונ אין הארצין האבען זייא אייך פיינט. אזוי ווי עס שטייט

ויעידוהו לאמר ברכת אלהים ומלך:

יב א"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מניין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דאמר ר' שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הוה ליה למימר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין דברי הרב שומעין אמר חזקיה מנין שכל המוסיף גורע שנאמר (בראשית ג) כי אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו רב משרשיא אמר מהכא (שמות כה) אמתים וחצי ארכו רב אשי אמר (שם כו) עשתי עשרה יריעות:

הרי

בני בליעל:: שאין טוענין למסית. המסית הבירו לעבוד ע"ז אין טוענין אותו ב"ד בשבילו טענות זכות אלא א"כ טוען הוא: לפי ש לא טען. הנחש לא טען הקב"ה בשבילו: ולא תגעו בו. והקב"ה לא הזהיר על הנגיעה והתוספת גרעו שדחף הנחש את הוה על האילן עד שנגעה בו אמר לה ראו שאין מיתה על הנגיעה אף על אכילה לא המותו: אמתים. דל אל"ף מהכא קרי ביה מאתים הוי שתי מאות אמה כל אותיות ש בתורה (הבתנהם) [הכתבת] ככתיבתה כמו ועשית ואמרה כאילו כתיב ה' וכן אמה חסר כמו אותה מלא: עשתי עשרה. ד"ל

אין פסוק איזבל האט געשיקט צו דיא מענטשין פון יזרעאל איר זאלט זעצין צוויא שלעכטע מענטשין געגין נבות אונ זייא זאלין עדות זאגין אויף נבות. אונ זאלין זאגין צו אים דוא האסט גילעכטערט גאט אונ דעם קעניג. זעהן מיר אז איזבל אליין וואס זיא האט געוואלט זיי זאלין זאגין פאלשע עדות: הט זיא זייא גירופען שלעכטע מענטשין:

יב אמר. רבי שמואל בר נחמן האט געזאגט פון רבי יונתן וועגין אז איינער רעט אן זיין חבר ער זאל דינען עבודה זרה. אונ מען נעמט דעם אן רייידער צו בית דין: מען זאל אים הרגען. פון וואנען ווייסען מיר אז בית דין טאר ניט טענען פון זיינעט וועגין אים גירעכט צו מאכען. נאר סיידין ער אליין ווייזט אז ער איז גירעכט. דאס ווייסען מיר פון דעם ערשטין שלאנג וואס ער האט אן גירעט חוה זיא זאל עסין פון עץ הדעת. ווארום רבי שמלאי האט גזאגט פיל טענות האט גיהאט דער שלאנג צו טענן ער זאל פטור ווערין פון דיא קללות אונ ער האט ניט גיטענת ווייל ער האט ניט גיוואוסט וואס צו טענן. אונ פאר וואס האט גאט ניט גיטענת פון זיינעט וועגין. ווייל ער האט ניט גיטענת פאר זיך. האט גאט ניט גיוואלט טענן פון זיינעט וועגין. וואס האט דען דער שלאנג גיקענט טענן. אז דער רבי זאגט אזאך. אונ דער תלמיד זאגט פאר קערט וויא דער רבי. וועמעס רייד פאלגט מען. געווים פאלגט מען די רייד פון דעם רבי. אז גאט האט גזאגט מען זאל ניט עסין דעם עץ הדעת. אונ איך האב גזאגט מען זאל יא עסין דעם עץ הדעת. וועמען האט חוה גידארפט פאלגין. געווים הט זיא ניט גידארפט עסין. חזקיה זאגט פון וואנען ווייסען מיר אז איינער מערט אויף דיא רייד פון גאט מינערט ער. אונ ער טוהט נאך אעבירה. ווארום עס שטייט אין פסוק חוה האט גזאגט צום שלאנג גאט האט גזאגט איר זאלט ניט עסין פון עץ הדעת אונ איר זאלט אים ניט אן רירען. וואס האט דער שלאנג גיטאהן. ער האט אשטויס גיטאהן חוהן אויף דעם עץ הדעת אונ זיא האט אים אן גערירט. האט דער שלאנג צו איר גזאגט אזו וויא דוא ביסט ניט גישטארבין פון אן רירען אזוי וועסטו ניט שטארבין פון עסין. האט זיא גיפאלגט דעם שלאנג אונ הט גיגעסן. אונ אין אמת האט גאט גאר ניט גזאגט מען זאל דעם עץ הדעת ניט אן רירען. אונ ווען זי וואלט אויך ניט זאגין פון אן רירען. וואלט דאך איר דער שלאנג ניט גיהאט וואס צו ווייזין אז מען מעג עסין. אונ זיא וואלט ניט גיגעסין. אונ ווייל זיא האט גזאגט פון גאטס וועגין אנייע עבירה וואס גאט האט ניט גזאגט. איז זיא גיקומען דער צו זיא זאל טאהן אאמתה עבירה רב משרשיא זאגט פון דעם פסוק ווייסען מיר אז מען מערט מינערט מען. ווארום גאט האט גזאגט צו משה דיא לייננג פון ארון זאל זיין. אמתים וחצי: צוויי איילין אונ אהאלב אייל. אונ אז דער אל"ף פון אמתים וואלט ניט גישטאנען. עס וואלט נאר גישטאנען מתים וחצי. וואלט מען טייטשען צוויי הונדערט מיט אהאלב אייל. זעהן מיר אז מתים אן אאל"ף איז דער טייטש צוויי הונדערט. אמתים מיט אאל"ף איז דער טייטש צוויי. רב אשי זאגט פון דעם פסוק ווייסן

(דף ל) **יג הרי** שהיה מצטער על מעות (מעשר שני) שהניח לו אביו ובא בעל החלום וא"ל כך וכך הם במקום פלוני הן של מעשר שני הן זה היה מעשה ואמר דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין:

יד תניא ר' נחמיה אומר כך היה מנהגן של נקיי הדעת בירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהם ומכניסין העדים ושומעין דבריהם ומוציאין אותם לחוץ ונושאין ונותנין בדבר:

ע"ן הכלה הוו להו שתי עשרה :
בהניח לו אביו . ולא אמר לו היכן הם : בעל החלומות . שר הממונה החלומות בלילה : כך וכך הם . מגיד לו כמה יש : ולא מורידין . ויכול להוציאן במקומן :
משתקיד. מצפה ומחזר ומוקד לשמכו : דין ידע . זה ידע ור' יוסי בר חנינא היה : במודה ר' יהושע לר' נתן . דכי היכי דלא בעי ר' יהושע כנ"ס כי הדדי הגדה נמי כי הדדי לא בעי :

(דף ל ע"ב) **טו רבי** שמעון בן אליקים הוה משתקיד עליה דר' יוסי בר חנינא למסמכיה ולא קמסתייעא מילתא יומא חד הוה יתיב קמיה דר' יוחנן אמר להו מי איכא דידע הלכה כר' יהושע בן קרחה או לא א"ל ר"ש בן אליקים דין ידע א"ל לימא איזי א"ל לים מכיה מר ברישא סמכיה א"ל בני אמור לי כיצד שמעת א"ל כך שמעתי שמודה ר' יהושע בן קרחה לר' נתן אמר לזה הוצרכתי השתא ומה עיקר ראיה

מיר אז מען מערט מינערט מען . אין פסוק שטייט עשתי עשרה יריעות . עלף יריעות . ווען עס וואלט געשטאנען שתי עשרה יריעות . אן אעי"ן . וואלט געווען דער טייטש צוועלף יריעות . און אז עס שטייט עשתי עשרה . מיט אעי"ן איז דער טייטש עלף:

יג הרי . איינער האט אמאהל געהאט צער . זיין פאטער איז געשטארבען און ער האט געלאזין געלט . און ער האט ניט געקענט געפינען וואו דאס געלט ליגט . איז מען געקומען צו אים אין חלום און מען האט געזאגט צו אים אזוי פיל געלט האט דיין פאטער געלאזין . און זייא ליגען אויף דעם ארט ; און דאס געלט איז געטאהשט געווארין אויף פירות פון מעשר שני . דארפסטו דיא געלט פירען אין ירושלים און פר זייא קויפען עסינווארג און עסין אין ירושלים . אזוי האט אמאהל געטראפען און ער האט געפונען אזוי ריכטיג וויא מען האט אים געזאגט אין ח.ום . איז ער געקומען פרעגין ביי די חכמים וואס ער זאל טאהן מיט דעם געלט . האבען דיא חכמים צו אים געזאגט די רייד פון די חלומות פר בעסערין ניט און פר ערגערין ניט . און דו מעגסט אויס געבין דם געלט אין דער היים אויף וואס דוא ווילסט און דארפסט זייא ניט פירען אין ירושלים:

יד תניא . מיר האבען געלערנט רבי נחמיה זאגט אזוי איז געווען דער פירונג פון דיא פרומע דיינים וואס אין ירושלים . אז עס פלעגט קומען פאר זיי א דין תורה פלעגין זייא פריער אריין רופען די מענטשין וואס האבען דיא דין תורה . הערין זייערע טענות . דער נאך פלעגין זייא אריין רופען די עדות . הערין וואס זיי זאגין . דער נאך פלעגין אלע ארויס גיין פון שטוב . און די דיינים האבען געקלערט ווער עס איז גערעכט:

טו רבי שמעון בן אליקים האט זייער שטארק געוואלט מאכען רבי יוסי בר חנינא פר ארבי ; און עס האט ניט געקענט ווערין . אמאהל איז רבי שמעון געזעסין פאר רבי יוחנן . הט רבי יוחנן געזאגט צו דיא רבנן וואס זענין געזעסן פאר אים ; אויב עס איז דא צווישען אייך איינער וואס ווייס אויב דער דין איז וויא רבי יהושע בן קרחה אדער ניין . זאל ער זאגין . האט רבי שמעון בן אליקים געזאגט אויף רבי יוסי בר חנינא . דער ווייס . האט רבי יוחנן געזאגט זאל ער זאגין . האט רבי שמעון געזאגט צו רבי יוחנן מאך אים פריער פר ארבי . דער נאך וועט ער זאגין ; האט רבי יוחנן אים געמאכט פאר ארבי . דער נאך האט רבי יוחנן געזאגט צו רבי יוסי מיין זוהן זאג מיר וויא האסטו געהערט . האט רבי יוסי געזאגט אזוי האב איך געהערט אז רבי יהושע בן קרחה איז מודה צו רבי נתן . הט רבי יוחנן געזאגט צו רבי יוסי צו דעם האב איך דיך געדארפט . דאס האב איך דאך אליין געוואוסט . מאראך רבי יהושע בן קרחה האט געזאגט מען דארף ניט

ראיה בהדי הדדי א"ר יהושע בן קרחה לא בעינן הגדה מבעיא א"ל הואיל ועלית לא תרד א"ר זירא ש"מ גברא רבה כיון (דסמיך) [דאסתמיך] סמיך :

(דף לא) **מז ת"ר** מנין לכשיצא שלא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי ת"ל (ויקרא יט) לא תלך רכיל בעמיך ואומר (משלי יא) הולך רכיל מגלה סוד :

יז ההוא תלמידא (דאפיק) [דנפיק עליה קלא דגלי] מלתא דאיתמר בי מדרשא דרבי אמי בתר עשרין ותרתין שנין ואפקיה ר' אמי מבי מדרשא ואכריז עליה דין גלי רזיא הוא :

(שם ע"ב) **יח שלחו** ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר בתיה שלם עוקבן הבבלי קבל קדמנא ירמיה אחי העביר עלי את הדרך ואמרו לו השיאוהו ויראה פנינו בטבריה [הא גופא קשיא אמרת אמרו לו אלמא דיינוהו אתון השיאוהו ויראה פנינו בטבריא

בתר כ"ב שנין דאיתמר בי מדרשא אפקיה ההוא תלמידא ודבר לשון הרע היה :
מר עוקבא אב בית דין הוה במסכת שבת בבמה בהמה : לדזיו ליה כבר בתיה. כמשה שהוא בן בתיה לפי שמקרין עור פניו כמרע"ה שגידלתו בתיה בת פרעה ל"א כבר בתיה כמשה שהוא בן בית דכתיב בכל ביתי נאמן הוא לדזיו ליה על שם אשיה הכם וכתיב חכמת אדם תאיר פניו ומצאתי בספר אגדה שהיה מר עוקבא בעל תשובה (ונתן) [ונתן] עיניו באשה אחת ועלה לבו טינא ונפל בחולי ואשת איש היתה לימים הוצרכה ללות ממנו ומתוך דוחקה נתרצית לו וכבש יצרו ופטרה לשלום ונתרפא וכשהיה יוצא לשוק היה נר דולק בראשו מן השמים ועל שם כך קרו ליה ר' נתן צוציתא במסכת שבת הכא נמי להכי כתבו ליה הכי על שם האור שהיה זורח עליו : עוקבן הבבלי קבל קדמנא. צעק לפנינו : ירמיה אחי העביר עלי את הדרך. איבד ממני דרך בני אדם שהירסו כך שמעתי .
וי"א העביר עלי את הדרך לא נהג עמי כשורה ועל עסקי ממון היה צועק : אמרו לו. לירמיה להתפייס עמו : השיאוהו ויראה פנינו בטבריה. הכריחוהו והזקיקוהו לבא כאן לדון עמו :

אז ביידע עדות זאלין זעהן צו זאמען דיא זאך. דאס זאגין דארף מען געווים ניט זייא זאלי זאגין ביידע צו זאמען. הט רבי יוחנן גזאגט צו רבי יוסי ווייל דו ביסט שוין גיווארין ארבי. ווערסטו שוין בלייבען ארבי. הט רבי זירא גזאגט פון דאנען זעהן מיר אז מען האט גימאכט אגרויסען למדן פר ארבי. אפילו עס איז גיוועזן דורך אטעות. פון דעסטוועגין בלייבט ער שוין ארבי :

טז תנו רבנן. דיא רבנן האבען גילערנט פון וואנען ווייסען מיר אז איין בעל דין גייט ארויס פון בית הדין זאל ניט ארויס גיין אדיין צו אים און זאגין איך האב דיך גירעכט גימאכט און מיינע חברים האבען דיך בעשולדיגט. וואס האב איך גיקענט העלפין אז מיינע חברים וועגן גיוועזן מער פאר מיר. דריבער ביסטו געבליבען פאר שולדיגט. שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט זאגין רכילות. שלמה המלך האט אויך אזוי גזאגט דער וואס זאגט רכילות און זאגט אויס די סודות :

יז ההוא. עס איז גיוועזן אתלמיד וואס מען האט גזאגט אויף אים אז ער האט אויס גזאגט אזאך וואס איז גזאגט גיווארין ביי רבי אמי אין בית המדרש פאר צוויי און צוואנציג יאהר צוריק. האט רבי אמי אים ארויס געטריבען פון בית המדרש. און מען האט אויס גירופען אויף דעם תלמיד דער זאגט אויס די סודות :

יח שלחו. מען האט געשיקט צו מר עוקבא עס זאל זיין שלום צו דעם וואס איז אזוי שיין וויא משה רבינו ווס ער ווערט גירופען דער זוהן פון בתיה דיא טאכטער פון פרעה (ווייל זיא האט גיהאדעוועט) עוקבן פון בבל האט געשריגען פאר אונז מיין ברודער ירמיה האט אפ גיצויגען פון מיר דיא וועג (ער פירט זיך ניט מיט מיר וויא אברודער און ער טוהט מיר שאדין געלט). און מען האט גזאגט צו ירמיה ער זאל איבער בעטין זיין ברודער עוקבן. און מען זאל אים נייטין ער זאל גיזעהן ווערין פאר אונז אין טבריא. פרעגט דיא גמרא פריער זאגסטו אז מען האט גזאגט צו ירמיה ער זאל איבער בעטין זיין ברודער עוקבן. האט איר דאך אים שוין געמשפט און גיפסקת דעם דין אז ער דארף אים איבער בעטין. דער נאך זאגסטו מען זאל אים נייטין ער זאל גיזעהן ווערין פאר די דיינים וואס אין טבריא. זעהן מיר דאך אז איר שיקט אים אין טבריא מען זאל אים דארט משפטין. נאר אזוי איז גיוועזן מען האט גזאגט צוא ירמיה

ול"ר הניחא וכו' ומתניתין דאורייתא קמי תקנתא ובגייתא דרבנן בתר תקנתא : רבא אמר. פרוייסו בתר תקנתא דרבנן ומתניתין בדיני קנסות

בטבריא אלמא שדרוהו הכא אלא ה"ק אמרו ליה דיינוהו אתון אי ציית ציית ואי לא השיאוהו ויראה פנינו בטבריא] :

אחד דיני ממונות פרק רביעי

(דף לב) **א משנה** אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה וכו' : **גמ'** דיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה וכו' א"ר הנינא דבר תורה אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה שנאמר (ויקרא כד) משפט אחד יהיה לכם ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוין וכו' (סס ע"ג) רבא אמר מתניתין דהכא בדיני קנסות ואידך בהודאות והלוואות

מען וועט אים דא משפטין ער זאל איבער בעטין דעם ברודער עוקבן. וועט ער פאלגין איז גוט. אונ אויב ער וועט ניט פאלגין זאלט איר אים נייטין ער זאל גיזעהן ווערין פאר אונז אין טבריה ואנדערע זאגין די שיינקייט פון מר עוקבא איז גיוועזן דורך תשובה ווארום מר עוקבא האט זיך אמאהל פאר ליבט אין אאשה וואס זיא האט גיהאט אמאן. אונ ער איז קראנק גיווארין פון ליבשאפט. אמאהל האט גיטראפען דיא אשה איז ארעם גיווארין אונ זיא איז גיקומען צוא מר עוקבא ער זאל איר בארגין געלט. אונ זיא וועט טאהן זיין ווילען. האט זיך מר עוקבא גישטארקט אויף דעם יצר הרע אונ האט ניט מזנה גיוועזן מיט איר. אונ ער איז גיזונד גיווארין. וייל ער האט תשובה גיטאהן דריבער איז גיוועזן אז מר עוקבא איז ארוים גיגאנגען אין גאס האט גיברענט אליכט פון הימעל אויף זיין קאפ. אונ עס האט בעלויכטין זיין פנים :

פרק רביעי

א משנה. אחד. סיי דיא עדות וואס קומען זאגין אויף געלט זאכען. למשל זייא זאגין ראובן איז שולדיג צו בצאהלין געלט צו שמעון וואס ער האט ביי אים גיבארגט. אונ סיי דיא עדות וואס קומען זאגין אויף נפשות. למשל זייא זאגין מען דארף ראובן הרגען וייל ער האט גיטאהן אמלאכה אום שבת. אדער זייא זאגין ער האט גיהרגת אמענטשין. דארף מען די עדות פארשטין מיט צוויי ערליי זאכען. איינס וועט גירופען דרישה. דיא אנדערע ווערט גירופען חקירה ודרישה הייסט מען פרעגט דיא עדות וויא פיל געלט האט ראובן גיבארגט. וועלכע געלט האט ראובן גינומען פון שמעון. זילבער געלט אדער פאפירען געלט. וועלכע מטבעות. אדער וועלכע פאפירען. אין וועלכע קליידער איז ראובן גיגאנגען ווען ער הט גיבארגט דאס געלט. האט ראובן גינומען דאס געלט שטייענדיג. אדער זיצענדיג. אונ נאך אזעלכע זאכען וואס בית דין וויל פרעגין ופריער גייט אריין איין עדות צו בית דין אונ מען פרעגט אים דאס אלץ. דער עדות גייט ארוים רופט מען אריין דעם אנדערין אונ מען פרעגט אים די אלע זאכען וואס מען האט גיפרעגט דעם ערשטין. אויב זייא זאגין ביידע גלייך. איז גוט. דארף ראובן בצאהלין. אונ אויב זייא זאגין ניט ביידע גלייך למשל איינער זאגט ער האט גינומען פאפירען געלט. דער אנדערער זאגט זילבער געלט. איז דיא עדות בטל. דארף ניט ראובן בצאהלין: אונ ביי נפשות איז אויך אזוי מען פרעגט דיא עדות וועלכע מלאכה האט ער גיטאהן אום שבת. וויא אזוי האט ער גיטאהן דיא מלאכה. מיט וועלכע כלים הט ער גיטאהן דיא מלאכה. ער האט גיטאהן דיא מלאכה זיצענדיג אדער שטייענדיג. אונ נאך אזעלכע זאכען וואס בית דין וויל פרעגין. אונ ביי אמענטשין הרגען פרעגט מען וועלכין מענטשין האט ער גיהרגת. אאלטען אדער איונגען. אהויכען אדער אנידעריגען. וואס פאר אהאר הט ער גיהאט. מיט וואס הט ער אים גיהרגת. אונ נאך אזעלכע זאכען וואס בית דין וויל

והלואות רב פפא אמר אידי ואידי בהודאה והלואה
באו בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה כדריש לקיש
דריש לקיש רמי כתיב (ויקרא יט) בצדק תשפוט עמיתך
וכתיב (דברים יז) צדק צדק תרדוף הא כיצד כאן בדין
מרומה כאן בדין שאין מרומה רב אשי אמר מתני'
וכדרשינן) [כדשנין] קראי אחד לדין ואחד לפשרה
כדתניא צדק צדק תרדוף אחד לדין ואחד לפשרה כיצד
שתי

דליכא למיחש לנעילת דלת אבל בהודאות והלואות
בדיני מלוה והא כאן לידון בעדי הודאה שהודה לו
בפניהם ובעדי הלואה שהלווהו בפניהם דאיכא למיחש
לנעילת דלת]: מרומה. בב"ד מכירין בתובע זה
פסול דמאי או מבינים טענת רמאי בדבריו: בצדק
תשפוט. ולא כתיב בצדק צדק להזהיר בית דין לדקדק
בו כל כך לדרוש ולחקור: מתניתא. ספיר איתרמי
בהד מהני שינויי אי כר' חנינא אי כרב פפא אבל
קראי דרמי להו ר"ל לא קשו דצדק צדק לאו לדרישה
וחקירה אתו אלא צדק דין שלך וצדק פשרה שלך לפי

פרעגין. אונ חקירה הייסט אין וועלכער צייט דאס איז גיוועז. וועלכע שעה אין טאג. וועלכער
טאג אין וואך. וויא פיל טעג אין חודש. וועלכער חודש אין יאהר. וועלכער יאהר אין שמטה.
וועלכע שמטה אין יובל]. זאגט דיא גמרא ביי געלט זאכען דארף מען דאך ניט קיין דרישה
אונ חקירה. האט רבי חנינא גזאגט דיא תורה זאגט סיי געלט זאכען אונ סיי נפשות דארף
האבען דרישה אונ חקירה. ווארום עס שטייט אין פסוק איין דין זאל זיין ביי אייך. אונ פאר
וואס האט מען גזאגט אז געלט זאכען דארף ניט קיין דרישה אונ חקירה. מען זאל ניט פאר
שליסען דיא טיר פאר דיא מענטשין וואס בארגין געלט ולמשל אז ראובן האט פאר בארגט געלט
צו שמעון. אונ שמעון לייקענט. אונ זייא קומען צו בית דין. אונ ראובן ברייננט עדות. אז
בית דין וועט אזוי פיל אויס פרעגין דיא עדות. אונ זייא וועלין ניט גלייך זאגין. אדער איין
עדות וועט זאגין ער וייס ניט. וועט שוין זיין בטל זייערע עדות אונ ראובן וועט שוין ניט
קענען אויף מאנען זיין געלט. וועט ראובן ווייטער ניט וועלין פאר בארגין קיין געלט. ווארום
עס קען דאך זיין אז דיא עדות האבען טאקי גיזעהן וויא ראובן האט פאר בארגט דס געלט.
נאר זייא האבען ניט אזוי גוט אכטונג גיגעבין אויף אזעלכע זאכען וואס בית דין פרעגט נאר
ביי זייא]. דריבער האט מען גימאכט אז בית דין זאל נאר פרעגין אויב זייא ווייסען אז ראובן
האט פאר בארגט געלט צו שמעון: אונ אז זייא זאגין יא. זאל שמעון מוזין בצאהלין. רבא זאגט
דיא משנה שמועסט ביי אזעלכע געלט זאכען וואס דאס איז אקנס. דארפין די עדות האבען
דרישה אונ חקירה. אבער ביי געלט זאכען וואס עדות זאגין פאר אונז האט שמעון מודה גיוועזן
אז ער איז שולדיג געלט צו ראובן. אדער זייא זאגין מיר האבען גיזעהן וויא שמעון האט
גיבארגט געלט ביי ראובן. דארפין ניט דיא עדות דרישה אונ חקירה. רב פפא זאגט אפילו ביי
געלט פאר בארגין איז אויך דא אפטיילונג: אז בית דין דער קענען אן דיא רייד פון דעם וואס
מאנט אז עס איז פאלש. דארף מען חוקר ודורש זיין דיא עדות: אונ וואו מען דער קענט
ניט קיין פאלשקייט. דארף מען ניט חוקר ודורש זיין דיא עדות. אזוי וויא ריש לקיש האט
גזאגט. ווארום ריש לקיש האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט בצדק תשפוט עמיתך. מיט
גירעכטיקייט זאלסטו משפטין דיין חבר. שטייט נאר איין מאהל צדק. אונ אין אנדערין פסוק
שטייט צדק צדק תרדוף. דוא זאלסט נאך יאגין גירעכטיגקייט. שטייט צוויי מאהל צדק. נאר
אז בית דין דער קענט אן דיא רייד פון דעם וואס מאנט אז עס איז פאלש. דארף מען
נאך קלערין דעם דין מיט פיל גירעכטיגקייט. מען זאל חוקר ודורש זיין דיא עדות. אונ אז
מען דער קענט ניט קיין פאלשקייט. דארף מען ניט נאך קלערין דעם דין מיט פיל
גירעכטיגקייט. מען דארף ניט חוקר ודורש זיין דיא עדות. רב אשי זאגט דיא משנה מיט
דיא ברייתא זענען גוט פאר ענפערט. וויא רבי חנינא אדער וויא רבא אדער וויא רב פפא;
נאר דיא פסוקים וואס ריש לקיש האט גיפרעגט איז ניט קיין קשיא. דריבער שטייט צוויא
מאהל צדק איין מאהל אויף דין אונ איין מאהל אויף פשרה. דוא זאלסט גירעכט מאכען דיין
דין אונ זאלסט גירעכט מאכען דיין פשרה. אזוי וויא מיר האבען גילערנט עס שטייט אין
פסוק גירעכטיגקייט גירעכטיגקייט זאלסטו נאך יאגין. איין מאהל אויף דין אונ איין מאהל

שתי ספינות עוברות בנהר ופגעו זה בזה אם עוברות שתיהן שתיהן טובעות בזה אחר זה שתיהן עוברות וכן שני גמלים שהיו עולין במעלות בית חורון ופגעו זה בזה אם עלו שניהם שניהם נופלים בזה אחר זה שניהם עולים הא כיצד טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה טעונה קרובה ושאינה קרובה תדחה קרובה מפני שאינה קרובה היו שתיהן קרובות שתיהן רחוקות הטל פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו:

ב ת"ר (דברים יז) צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה אחר רבי אליעזר ללוד אחר ר' יוחנן בן זכאי לברור חיל. תנא קול ריחים בבורני שבוע הבן שבוע הבן שם. אור הנר בברור חיל משתה שם משתה שם

לאות עיניך ונא תרדוף את האחד יותר מחבירו: שתיהן טובעות. שתדחק זו את זו: והם בזה אחר זה שתלך אחת אל הכנסה עד שתעבור חברתה ואח"כ תעבור היא: מעלות בית חורון. מקום צר ואין דרך לנטות ימין ושמאל וצריך האחד לנטות לאחוריו עד שמוצא מקום לנטות: אם עוגות כיכש. כגון זה עולה מגד זה וזה עונה מגד זה ופוגעות בראש הודו של הר והבקעה עמוקה מימין ושמאל: קרובה. לעיר: ומעלות שכר. לאחת ותדחה:

קול ריחים. שמשמעין: בבורני. מקום: שבוע הבן שבוע הבן. סימן הוא שיש שם ברית מילה כמכריז ואומר שבוע הבן כאן וכרחים סימן לשחיקת סממנין למכת התינוק ובעת גזרת המלכות היה שגזרו שלא למול והיו יראים להוציא קול וקבעו סימן זה: אור הנר בברור חיל. ביום אור נרות נראין

אויף פשרה. וויא אזוי. למשל צוויי שיפען זענען געשוואוממען אויף אטייך אונ זיי האבען בגעגינט איינע די אנדערע. אויב זייא וועלין בײדע גיין צו זאמען וועט איין שיף שטויסען די אנדערע וועלין בײדע דער טרונקין ווערין. אבער אז איין שיף וועט אוועק שווימען אויף א זייט אונ זייא וועט מאכען אארט די אנדערע שיף זאל דורך גיין. דער נאך וועט זיא גיין. וועלין בײדע שיפען דורך גיין אן אשאדין. אדער צוויי קעמלען זענען גיגאנגען אויף דעם בית חורין. איינער איז ארויף גיגאנגען אויף דעם בארג פון מזרח זייט. דער אנדערער איז גיגאנגען אויף דעם בארג פון מערב זייט. אונ אויף דעם שפיץ בארג האבען זיך בײדע בגעגינט. אונ אין צפון זייט פון בארג איז אטאהל. אונ אין דרום זייט פון בארג איז אויך אטאהל. אויב זייא וועלין בײדע ארויף קומען אויף דעם שפיץ בארג וועלין בײדע אראפ פאלען. אבער אז איין קעמיל וועט אראפ צוריק. אונ וועט ווארטין אונטען ביי דעם בארג ביז דער קעמיל פון אויבין וועט אראפ גיין. דער נאך וועט ער צוריק ארויף גיין וועלין בײדע ניט האבען קיין שאדין, וויא זאל מען טאן. אויב איין שיף איז בלאדין אונ דיא אנדערע איז ליידיג. אדער איין קעמיל איז בלאדין אונ דער אנדערער איז ליידיג. זאל דיא ניט בלאדענע אפ גישטויסען ווערין צו מאכען אארט פאר דיא בלאדענע. אבער אז בײדע שיפען זענען בלאדין. נאר איינע איז נאנט צום ברעג אונ איינע איז ווייט פון ברעג. דיא שיף וואס איז נאנט צום ברעג זאל זיא צו שווימען צום ברעג. צו מאכען אארט פאר די אנדערע שיף. אדער בײדע קעמלען זענען בלאדין. נאר איין קעמיל איז שוין פיל ווייט ארויף גיגאנגען אויף דעם בארג. אונ דער אנדערער קעמיל איז נאר אביסעל ארויף גיגאנגען. דער וואס איז ווייניגער ארויף גיגאנגען. דער זאל צוריק גיין. אבער אז בײדע שיפען זענען נאנט צום ברעג אדער בײדע שיפען זענען ווייט פון ברעג. אדער בײדע קעמלען זענען גלייך ארויף גיגאנגען אויף דעם בארג. דער קעמיל פון דער זייט אונ דער קעמיל פון דער זייט. בײדע זענען נאר אביסעל ארויף גיגאנגען אויף דעם בארג. אדער בײדע זענען שוין פיל ארויף גיגאנגען אויף דעם בארג. זאל מען מאכען אפאר גלייכונג צווישען זייא. איינער זאל בצאהלין דעם אנדערין פאר וואס ער ווערט אפ גישטויסין:

ב תנו רבנן. דיא רבנן האבין גילערנט עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט נאך יאגין גירעכטיגקייט. אז דוא דארפסט האבין אדין תורה זאלסטו גיין צו אגוטין בית דין. דוא זאלסט גיין אין לוד צו רבי אליעזר. דוא זאלסט גיין אין ברור חיל צו רבי יוחנן בן זכאי. מיר האבין גילערנט ווען עס איז גיוועזן אגזירה מען זאל ניט מל זיין דיא קינדער. או. מען פלעגט מל זיין אין דער שטיל קיינער זאל ניט וויסען. אז מען האט גיוואלט מענטשין זאלין וויסען צו קומען אויף דעם ברית אום גיבעטין. פלעגט מען מאכין סימנים. אין דיא שטאט בורני א

שם . ת"ר צדק צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה אחר ר' אליעזר לל.ד אחר רבן יוחנן בן זכאי לברור חיל אחר רבי יהושע לפקיעין אחר רבן גמליאל ליבנה אחר ר' עקיבא לבני ברק אחר רבי מתיא לרומי אחר רבי חנינא בן תרדיון לסיכני אחר ר' יוסי לציפורי אחר ר' יהודה בן בתירה לנציבין אחר (ר' חנינא בן אחי) רבי יהושע לגולה אחר רבי לבית שערים אחר חכמים ללשכת הגזית:

(דף לג:) ג ורמינהו דן את הדין זיכה את החייב וחייב את הזכאי וכו'] כה שעשה עשוי וישלם מביתו אמר רב יוסף לא קשיא כאן במומחה וכו' (רב ששת אמר כאן שטעה בדבר משנה כאן שטעה בשיקול הדעת וכו') איתיביה רב המנונא לרב ששת מעשה בפרה של בית מנחם שניטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לכלבים ובא מעשה לפני חכמים

הרחה בעיר סימן הוא כמו בשמע קול רחים שם משתה שם ברית מילה קרי שבוע הבן על שם שהוא לסוף שבוע: אחר חכמים לישיבה. בית הועד שלהם בתי דינין קבוע כגון אחר רבי אליעזר ללוד וכן כולם כל אחד למקומו: לגולה. לפומבדיתא כדתנן בר"ה עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורות אש ואמרינן מאי גולה אמר אביי פומבדיתא שעיקר ישיבת ישראל שם היתה: אחר חכמים סנהדרי גדולה:

[טועה בדבר משנה] שטעותו מצוי. בדבר המשנה אין דינו דין לגמרי וחוזר]: לרב ששת. דאמר טעה בדבר משנה חוזר: האם שלה. בית הריון:

גיווען אסימן אז מען האט גיהערט אין אשטוב מאלט מען מיט זארנעס. האט מען גיוואוסט אז דארט איז אברית. אין דיא שטאט ברור חיל איז גיוועז אסימן אז מען האט גיזעהן אין אשטוב ברענט אליכט ביי טאג אדער ביי נאכט ברענט פיל ליכט. האט מען גיוואוסט אז אין דיא שטוב איז אסעודה. דיא רבנן האבין גילערונט עס שטייט אין פסוק גירעכטיגקייט גירעכטיגקייט זאלסטו נאך יאגין. אז דוא דארפסט האבין אדין תורה זאלסטו גיין אויף דעם ארט ווא חכמים זיצען אונ לערנען מיט אישיבה. דוא זאלסט גיין אין לוד צו רבי אליעזר. אין ברור חיל צו רבי יוחנן בן זכאי. אין פקיעין צו רבי יהושע: צו רבן גמליאל אין יבנה. דוא זאלסט גיין צו רבי עקיבא וואס ער וואהנט ביי דיא בני ברק. אין רוים צו רבי מתיא בן חרש: אין סיכני צו רבי חנינא בן תרדיון. אין ציפורי צו רבי יוסי. אין נציבין צו רבי יהודה בן בתירה. אין פומבדיתא צו רבי חנינא דער זוהן פון רבי יהושעס ברודער. אין בית שערים צו רבי. אין לשכת הגזית צו דיא סנהדרי גדולה:

ג ורמינהו. פרעגט דיא גמרא מיר האבין גילערונט אדיין האט געמשפט אדין תורה. אונ ער האט אטעות גיהאט. למשל ראובן האט געקריגט מיט שמעון וועגין געלט. האט דער דיין גיפסקנט ראובן זאל בצאהלין. אונ ער האט בצאהלט. דער נאך האט מען גיזעהן אז עס איז אטעות. נאך זייערע טענות איז גיוועז דער דין ראובן זאל ניט בצאהלין. דאס הייסט ווער עס איז גיוועז אומגירעכט [שמעון]. האט דער דיין גיזאגט ער איז גירעכט. אונ ווער עס איז גיוועז גירעכט [ראובן] האט דער דיין גיזאגט ער איז אומגירעכט: וואס דער דיין האט גיטאהן איז פארפאלין: שמעון דארף ניט צוריק געבין דאס געלט. אונ דער דיין דארף בצאהלין צו ראובן וואס ער האט בצאהלט צו שמעון. האט רב חסדא גיזאגט עס איז ניט קיין קשיא אז אמומחה [ארבו] האט אטעות דארף ער ניט בצאהלין. אונ אז דער דיין איז גיוועזן אבעל הבית אונ ער האט גיהאט אטעות. דארף ער יא בצאהלין. רב ששת זאגט אויב דער דיין האט אטעות גיהאט אין אזוי אדין וואס עס שטייט אין אמשנה אנדערש וויא ער האט גיפסקנט. זאל מען פון דעם דין הרטה האבין. אונ שמעון גיט צוריק דאס געלט צו ראובן. אונ אויב מען האט אטעות גיהאט אין אדין וואס מען דארף קלערין. נאר דיא אלע חכמים פסקנן אז ראובן איז גירעכט. אונ דער דיין האט געפסקנט אז שמעון איז גירעכט. וואס ער האט גיטאהן איז פארפאלין. דיא געלט בלייבט ביי שמעון. אונ ער דארף בצאהלין צו ראובן אנדער געלט. האט רב המנונא גיפרעגט צו רב ששת עס האט אמאהל גיטראפין ביי דיא קוה פון מנחם האט מען ארויס גינומען פון בויך דעם ארט ווא דיא קאלב ליגט [דאס הייסט דיא מוטער]. האט רבי טרפון גיזאגט דיא קוה איז טריף. אונ ער האט צו שניטען דיא קוה אונ האט איהר גיגעבין צו דיא הינט זייא

חכמים ביבנה והתירוה שאמר תודוס הרופא אין פרה והזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים אלא א"כ חותכין האם שלה כדי שלא תלד א"ר טרפון הלכה המורך טרפון א"ל ר' עקיבא פטור אתה שכל המומחה לרבים פטור מלשלם (ואם איתא לימא ליה טעה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר הדא ועוד קאמר הדא דטועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר ועוד אי נמי בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם :

מקולות טרפות ובלפוחית ובלעז מלריל"ו : אין פרה והזירה יוצאה וכו'. לפי בטובות הן ואין רוצין ביציו מגויות במקומות אחרות וקא הזינא דמתקיימות : הלכה המורך טרפון. כלומר צריך אני למכור את חמורי להחזיר פרה לבעליהן : טועה בדבר משנה אתה. שהם משנה היא בהלו טרפות (דף נד) ניטלה האם שלה כשירה : וטועה בדבר משנה חוזר. ולקמן פריך הכא מאי הזרה איכא הא כאכילה לכלבים] :

(גם ע"ג) ד פיסקא דיני נפשות (מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה) ת"ר מנין ליוצא כבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מנין

זאלין איהר עסין. דער נאך האט מען דער ציילט דיא זאך פאר דיא חכמים וואס זענען געוועזן אין יבנה. האבין זייא גיזאגט דיא קוה איז געוועזן כשר. מען האט איהר גימעגט שעכטין אונ עסין. ווארום דער דאקטאר תודוס האט גיזאגט מען לאזט ניט ארוים פירען אקוה אונ אחזיר פון אלכסנדריא וואס אין מצרים. סיידין מען שניידט אוים פון בויך דיא מוטער. זייא זאלין ניט גיבאהרין קיין קינדער. ווייל זייא האבין ניט גיוואלט אז אזעלכע קיה אונ חזירים זאלין זיין אין אנדערע שטעט. זעהן מיר דאך אז אפילו דיא מוטער איז ארוים גינומען פון דעסטוועגין קען זיא לעבין. האט רבי טרפון גיזאגט צו זיך אליין. טרפון דיין אייזיל איז שוין אוועק גיגאנגען פון דיר. דוא מוזט שוין פאר קויפין דיין אייזיל אונ בצאהלין פאר דיא קוה. וואס דוא האסט טרייף גימאכט ; האט רבי עקיבא גיזאגט צו רבי טרפון דוא דארפסט ניט בצאהלין פר די קוה. ווארום דער וואס איז בעוואוכט צו פיל מענטשין אז ער איז אלמדן אונ ער האט גיהאט אטעות אין אדין. דארף ער ניט בצאהלין. זיז דאך אקשיא פאר וואס האט רבי עקיבא ניט גיזאגט צו רבי טרפון דוא האסט דאך גיהאט אטעות אין אזוי אזאך וואס עס שטייט אין אמשנה אנדערש וויא דוא האסט גיפסקת ווארום אין דער משנה שטייט אז עס איז ארוים גינומען גיווארין פון אבהמה איהר מוטער איז זיא כשר). אונ אז מען האט אטעות אין אדין וואס אין אמשנה שטייט אנדערש. דארף מען איבער פסקנן דעם דין אבער דער דיין דארף ניט בצאהלין ; אונ אז רבי עקיבא האט ניט אזוי גיזאגט צו רבי טרפון. געווים איז דער דין ניט אזוי. נאר אפילו מען האט אטעות אין אזוי אדין וואס אין אמשנה שטייט אנדערש. איז אויך דער דין פאר פאלען אונ דער דיין דארף בצאהלין. איז דאך אקשיא אויף רב ששת. ענפערט דיא גמרא רבי עקיבא האט גזאגט צו רבי טרפון צוויי זאכען. איין מאהל האסטו גיהאט אטעות אין אזוי אדין וואס אין אמשנה שטייט אנדערש וויא דוא האסט גזאגט. אונ אז מען האט אטעות אין אזוי אדין וואס אין אמשנה שטייט אנדערש. דארף מען איבער פסקנן דעם דין. אבער דער דיין דארף ניט בצאהלין. אונ ווען אפילו דוא וואלסט גיהאט אטעות אין אזוי אדין וואס מען דארף קלערין. דו ביסט דאך בעוואוסט צו פיל מענטשין פר אלמדן. אונ דער דיין וואס איז בעוואוסט צוא פיל מענטשין פאר אלמדן. אז ער האט אטעות אין אדין דארף ער ניט בצאהלין :

ד פיסקא. דיני. אז בית דין האבען גיפסקת אויף איינעם מען זאל אים הרגנן. אונ מען האט אים שוין געפירט צום הרגנן. דער נאך האט בית דין גיזעהן זייא האבען גיהאט אטעות מען דארף אים ניט הרגנן. קערט מען אים אום צוריק. אונ מען לאזט אים לעבין. אבער אז בית דין האבען גיפסקת מען דארף אים ניט הרגנן. אונ ער איז שוין אוועק גיגאנגען פון בית דין. דער נאך האבען בית דין גיזעהן זייא האבען גיהאט אטעות מען דארף אים יא הרגנן.

[מנין] שמחזירין אותו ת"ל (שמות כג) נקי אל תהרוג ומנין ליוצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מנין שאין מחזירין אותו ת"ל (שם) צדיק אל תהרוג אמר רב שימי בר אשי וחילופא למסית דכתיב (דברים יג) לא תחמול ולא תכסה עליו רב כהנא מתני (שם) מכי [הרג] תהרגנו:

ה **ואין** מחזירין לחובה וכו' [א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן והוא שטעה בדבר שאין הצדוקין מודין בו אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו זיל קרי בי רב הוא] בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת מהו א"ל

נקי משמע מן החטא ואע"פ שנתחייב בב"ד: צדיק משמע שנצטדק שנצדק בדין ואע"פ שאינו נקי:
(דבר שאין הצדוקין מודין בו. שאין טעותו מפורש בתורה בהדיא אלא במשנה או בדברי האמוראים: זיל קרי בי רב הוא. תינוקות של בית רבן יודעין שאינו כלום ובדבר: טעה בנואף ונואפת. בעא מיניה מי אמרינן מהדרינן ליה לחובה דבשלמא ברובא איכא למטעי במילי טובא דלא מפרשי בהדיא כגון באומר אבן שהרגו בה לא היה בה כדי מיתה או במותרה מפי ההרוג ולא מפי עדים או באומר הוא היה רודפו ויכול להציל באחד מאבריו ולא הציל אלא הרגו אבל בנואף ונואפת ליכא טעיותא

קערט מען אים ניט אום צוריק צום הרגנן. נאר ער בלייבט לעבין: דיא רבנן האבען גילערונט אז איינער גייט ארויס פון בית דין צום הרגנן אים. אונ דער נאך האט איין דיין גזאגט איך וויים צוא לערנען פר אים אזכות מען זאל אים ניט הרגנן. פון וואנען ווייסין מיר אז מען קערט אים אום צוריק. שטייט אין פסוק נקי אל תהרוג. דער וואס איז אין אמת ריין פון דיא זינד. אפילו ביי בית דין איז ער פר שולדיגט גיווארין. פון דעסטוועגין זאל מען אים ניט הרגנן. אונ אז איינער גייט ארויס פון בית דין גירעכט אז מען דארף אים ניט הרגנן. דער נאך האט איין דיין גזאגט איך וויים צו לערנען אויף אים אז ער איז ניט גירעכט נאר מען דארף איהם יא הרגנן. פון וואנען ווייסען מיר אז מען קערט אים ניט אום צוריק. שטייט אין פסוק צדיק אל תהרוג. אז ער איז נאר איין מאהל גירעכט גיווארין ביי בית דין. אפילו אין אמת איז ער ניט גירעכט. פון דעסטוועגין זאל מען אים ניט הרגנן. רב שימי בר אשי זאגט אז מען דארף איינעם הרגנן ווייל ער האט אן גירעט זיין חבר ער זאל דינען עבודה זרה. איז פאר קערט דער דין: אז ער איז ארויס גיגאנגען פון בית דין צום הרגנן. אונ דער נאך האט אדיין גזאגט איך וויים צו לערנען אויף אים אזכות. קערט מען אים ניט אום צוריק. נאר מען הרגת אים. אונ אויב פאר קערט איז גיווען ער איז ארויס גיגאנגען פון בית דין גירעכט מען זאל איהם ניט הרגנן. אונ איין דיין האט גזאגט איך וויים צו לערנען אויף אים אז ער איז אומגירעכט אונ מען דארף אים יא הרגנן. קערט מען אים אום צוריק אונ מען הרגת אים. ווארום עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט רחמנות האבען אונ זאלסט ניט פאר דעקין אויף אים זיין זינד. רב כהנא לערונט פון דעם פסוק הרג תהרגנו: דוא זאלסט איהם הרגנן אונ הרגנן וויא פריער שטייט]:

ה ואין מחזירין לחובה. רבי חייא בר אבא זאגט פון רבי יוחנן וועגין ווען זאגין מיר אז עס איז ארויס גיגאנגען פון בית דין גירעכט אונ דער נאך האט איין דיין גזאגט איך וויים אויף אים צו לערנען אז ער איז אומגירעכט. קערט מען אים ניט אום צוריק. דאס איז נאר אז בית דין האט גיהאט אטעות אין אזוי אזאך וואס עס שטייט ניט אין דער תורה. נאר די חכמים לערנען דאס אפ דורך זייערע דרשות. אונ דיא אפקורסים גלויבין ניט דיא זאך. אבער אז בית דין האט גיהאט אטעות אין אזוי אזאך וואס עס שטייט אין דער תורה. אונ די אפקורסים גלויבין אויך דיא זאך. דאס ווייסען דאך דיא קינדער וואס לערנען אין חדר אויך אז עס איז אטעות. קערט מען אים אום צוריק אונ מען הרגת אים: רבי חייא בר אבא האט גיפרעגט ביי רבי יוחנן אז דער מענטש וואס מען האט אים גידארפט הרגנן איז גיווען ווייל ער האט מזנה גיווען מיט אאשת איש. אדער מען האט גיוואלט די אשת איש הרגנן. אונ בית דין האבען פריער גיהאט אטעות אונ האבען גזאגט מען דארף אים ניט הרגנן. איז ער אוועק גיגאנגען פון בית דין גירעכט. דער נאך האט איין דיין זיך דער מאנט אז דער דין איז

א"ל ארטוקדך יקוד זיל קוץ קרך וצלי :

(דף לד) (תהלים סב) **אחת** דבר אלהים שתים זו (שמענו) [שמעתי] וגו' מקרא א' יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא (משתי) [מכמה] מקראות דבי ר' ישמעאל תנא (ירמיה כג) וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים :

(דף לה) (במדבר כה) **וקח** כל ראשי העם והוקע אותם אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב א"ל הקב"ה למשה חלק עליהם בתי דינין מ"ט איליכא משום שאין דנין שנים ביום אחד האמר רב חסדא לא שנו

אלמותא : עד דיעוקדך יקיד קוץ קרך וצלי. כשיד שהתב דונקת קוץ דנועין בלך וצלה אותן כלומר בעוד שאתה עסוק בשמועתא תן לב להבין ולהוסיף לקח הוי שמעת נומני [טעה בדבר שהצדוקין מודין בו הוא והתי דבר שהצדוקין מודין בו הוא] :
טעם אחד משני מקראות. מפרש לקמן לדהניא דם שהתב ידוע הבוא דם שפך לרבות את הזורק דבי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר או זבה לרבות את הזורק והרווייהו מרבי זריקה מר מייתי לה מדם שפך ומר מייתי לה מאו זבה והמדינן הכי בגמרא לעיין שמחלוקת שהיה בין הסנהדרין שאם אמרו בשים טעם אחד משני מקראות אין מונין להם אלא אחד משום דחד מהנך קראי לא נכתב אתא דקיימא לן לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד כינכך חד מינייהו מטעא טעי והביא אביי ראיה מאחת דבר אלהים שתים זו שמענו אבל שתים לא דבר אלהים לשמוע אחת) :
חלק עליהם בתי דינין. וה"ק קרא קח את כל ראשי העם וחלוק אותם לבתי דינין הרבה וידונו את עוברי עבירה והוקע אותם את המתחייבים מפני שנלמדו לבעל פעור ועובד ע"ז בסקילה וכל הנסקלין ניתלין כדאמרינן בד' מיתות אין ב"ד אחד דנין שנים ביום אחד : אלא בשתי מיתות הוא דאין דנין לפי שאין זו דומה לזו וצריך למנות טעם לדבריהם

מען זאל אים יא הרגנן, קערט מען אים אום צוריק צום הרגנן, אדער גיין : הט רבי יוחנן גזאגט צו רבי חייא ווען דער פייער ברענט נאך גיי האק אפ די פלוצערין און בראט זיי. דאס מיינט מען ווען דוא האלטרט נאך ביי דעם דין, לערין ווייטער דעם דין אויך. איך האב דיר דאך איין מאהל גזאגט אויב דער טעות איז גיוועהן אין אזוי אזאך וואס די רבנן דרשנן : זאל מען אים ניט הרגנן. און אויב דער טעות איז גיוועהן אין אזוי אזאך וואס שטייט אין דער תורה. זאל מען אים הרגנן :

ו אחת. דוד המלך האט גזאגט גאט האט גירעט איינס. און איך האב גיהערט צוויי : דאס מיינט מען דער פסוק איז איינער. און פון דעם איין פסוק קען מען וויסען פיל טעמים. אבער איין טעם קומט ניט ארויס פון עטליכע פסוקים. עס זאל שטיין למשל צוויי אדער דריי פסוקים מען זאל פון זיי וויסען איין זאך. דס איז ניטא אין דער תורה. דבי רבי ישמעאל הט גילערנט עס שטייט אין פסוק וכפטיש יפוצץ סלע. עס איז דא אזוי אהארטער שטיין אז מען קלאפט אויף אים מיט אהאמער. ווערט דער האמער צו האקט און צו בראכען אין פיל שטיקער. און דער שטיין בלייבט גאנץ. אזוי איין פסוק ווערט צו טיילט אויף פיל טעמים. פון איין פסוק קען מען וויסען פיל דינים :

ו קח. גאט האט גזאגט צו משה נעם דיא אלע עלצטע פון פאלק און איינג זיי אויף. איז דאך א קשיא אויב דאס פאלק האט גזינדיגט. וואס האבען דיא עלצטע פון פאלק גזינדיגט. פאר וואס זאל מען די עלצטע פון פאלק אויף איינגען. האט רב יהודה גזאגט פון רבם וועגן ניט גאט האט גימיינט מען זאל דיא עלצטע אויף איינגען. נאר אזוי הט גאט גזאגט צו משה. נעם דיא עלצטע פון פאלק און צו טייל זייא אויף עטליכע בית דינס און זייא זאלין משפטין דאס פאלק. מען זאל דאס פאלק וואס האבען גזינדיגט צו ד"א עבודה זרה פעור אויף איינגען. זאגט דיא גמרא צו וואס האט מען גידארפט עטליכע בית דינס. פאר וואס זאל ניט איין בית דין משפטין אלע. מיר זאלין זאגין וויל איין בית דין טאר ניט משפטין צוויי מענטשין אין איין טאג. רב חסדא הט דאך גזאגט דאס איז נאר ביי צוויי ערליי מיתות. אז מען משפט יעדערין בזונדער פאר איין אנדער עבירה. און עס קומט יעדערין בזונדער איין אנדער טויט; דאס משפט ניט איין בית דין צוויי מענטשין אין איין טאג. אבער אז אלע מענטשין האבען גיטאהן איין עבירה. און עס קומט זיי איין טויט. משפט איין בית דין אפילו עטליכע אין איין טאג. און דא איז דאך גיוועהן איין עבירה און איין טויט האט דאך גיקענט זיין איין בית דין.

שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא כדי שישוב חרון אף מישראל:

דיני ממונות גומרין בו ביום (בין לזכות בין לחובה דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות וביום של אחריו לחובה) מה"מ א"ר חנינא דאמר קרא (ישעיה א) מלאתי משפט צדק ילין בה ועתה מרצחים רבא אמר מהכא (שם) אשרו חמוץ אשרי דיין שמחמץ את דינו ואידך אשרו המוץ ולא חומץ:

א"ר (אליעזר) [אלעזר א"ר יצחק] כל תענית שמלינין בה צדקה כאילו שופך דמים שנאמר (ישעיה א) צדק ילין בה ועתה מרצחים והני מילי

לדבריהם כאן וכאן ואתי לקלקולי שמא לא יהפכו ככל הצורך: אבל במיתה אחת. ועבירה אחת דנין: אלא. כדמוכח קרא וישוב חרון אף וגו' כשהקב"ה רואה שכולם עסוקים בדבר ומקנאים לכבודו: צדק ילין בה. רגילים היו מתחלה להלין את הדין כדי לצדקו ועתה כשאינן עושין כן הרי הן כמרצחים: שמחמץ את דינו. שמשהה אותו ומלינו כדי להוציאו לאמתו: ואידך. מיבעי ליה להך דרשא דאמר בב"ק מנין שנזקקין לתובע תחלה כגון התובע את חבירו לדין שהלוהו ואינו משלם וזה טוענו משכון היה לי בידך ונתקלקלה או אבדה נזקקין ב"ד תחלה לתביעת התובע עד שיהא ממונו בידו ואח"כ נזקקין לדין המשכון: אשרו המוץ. החזיקו את הנגזל ולא את הגוזל: כל תענית כו'. רגילים היו לחלק צדקה בלילי תעניות והיו עיני עניים נשואות לכך ואם ילינוהו נמצאו עניים רעבים שבטחו על כך: והני מילי. במקום שרגילין לחלק ריפתא ותמרי דבר מוכן לאכילה:

ענטפערט דיא גמרא אז גאט וועט זעהן אז אלע עלצטע פון פאלק בשעפטיגען זיך צו שטראפין דיא מענטשין וואס האבען געדינט עבודה זרה וועט געשווינט געשטילט ווערין דער כעס פון גאט פון די יודין:

ח דיני. אז עס קומט פאר בית דין אדין תורה פון געלט זאל בית דין פסקנן דיא דין תורה דעם זעלביגען טאג. סיי ער געווינט דיא דין תורה סיי ער פארשפילט. אבער אז בית דין שפטין אמענטשין צו מען דארף איהם הרגנן אדער ניין; אויב זייא האבין אפ גיקלערט אז מען דארף איהם ניט הרגנן. זאלין זייא פסקנן דעם דין דעם זעלביגען טאג. אבער אז זיי האבין אפ גיקלערט אז מען דארף איהם הרגנן. זאלין זייא ווארטין מיט דעם פסקנן ביז מארגין. פון וואנען ווייסין מיר דאס. האט רבי חנינא גיזאגט ווארום עס שטייט אין פסוק איך בין פול גיוועזן מיט משפט. צדק ילין בה. דער דין פלעגט נעכטיגען ביז מארגין טאמער וועט מען איהם קענען בערעכט מאכין. ועתה מרצחים. אבער איצט אז מען טוהט ניט אזוי. נאר אפילו צום הרגנן פסקנן זייא אויך באלד דעם זעלביגען טאג. איז גלייך וויא זייא וואלטין גיהרגת אומשולדיגע מענטשין. רבא זאגט דאס ווייסין מיר פון דעם פסוק אשרו חמוץ. וואוהל צו דעם דיין וואס ער מאכט זויער דעם דין; דאס מיינט מען ער פסקנת היינט ניט דעם דין צום הרגנן. נאר ער ווארט ביז מארגין. טאמער וועט מען ניט דארפין הרגנן. מען וועט געפינען אויף איהם זכות. אונ פאר וואס זאגט ניט רבי חנינא פון דעם פסוק וואס רבא זאגט. ווארום רבי חנינא טייטשט אשרו חמוץ, שטארקט דעם גירויבטין אבער ניט דעם רויבער. בית דין דארפין זעהן אפ צו נעמען דיא גיגזלתע געלט פון דעם גזלן. אונ אוועק געבין צו דעם וואס מען האט ביי איהם גיגזלת:

ט אמר. רבי אלעזר האט גיזאגט פון רבי יצחקס וועגין דיא צדקה וואס דיא גבאים נעמען צוזאמען אין דעם טאג פון אתענית. אונ זייא צו טיילין ניט דיא צדקה באלד צו די ארעמע לייט. נאר זייא האלטין ביי זיך דיא צדקה ביז מארגין וועלין זייא צו טיילין. איז גלייך וויא זיי וואלטין גיהרגת מענטשין, ווארום דיא ארעמע לייט וואס האבין אגאנצין טאג גיפאסט אונ זיי האבין גיוואוסט אז פארין נאכט טיילט מען זייא צדקה האבין זייא זיך פארלאזט אויף דיא צדקה ביי נאכט. אונ אז דער גבאי האט אבער ניט גיטיילט דעם תענית פארין נאכט דיא צדקה. האבין דיא ארעמע לייט גימוזט פאסטין אגאנצע נאכט. ווער ווייס טאמער האט זיי דאס לענגערע פאסטין דער קירצט זייער לעבין. האט דאך דער גבאי זייא גיהרגת. ווארום עס שטייט אין פסוק צדק ילין בה ועתה מרצחים. אז דיא צדקה נעכטיגט ביי דעם גבאי. ער האט איד צו טיילט פארין נאכט. זענען די גבאים רוצחים. דס איז נאר אז דיא צדקה איז פערטיגע שפייזן. למשל ברויט. טיימלען. דאט זיך דער ארעם מאן דארויף פר לאזט אגאנצין טאג. אונ הט

מילי בריפתא ובתמרי אבל זוזי והיטי ושערי לית לן בה :

(דף לו) **ט אמר** רבה בריה דרבא ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וולס מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה יהושע הוה אלעזר והא הוה פנחס הוו זקנים והא הוה שאול הוה שמואל והא נח נפשיה בולהו שניה קאמרינן והא הוה דוד הוה עירא היאירי והא נח נפשיה כולהו שניה קאמרינן והא הוה שלמה הוה שמעי בן גרא והא קטליה כולהו שניה קאמרינן והא הוה חזקיה הוה שבנא והא איקטיל כולהו שניה קאמרינן והא הוה עזרא הוה נחמיה בן חכליה אמר רב אדא בר אהבה אף אני אומר מימות רבי עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד ולא והא הוה הונא בר

אבל זוזי או היטי או שערי. לא נשענו העניים עליהם אותו הלילה ולית לן בה עד למחר : במקום אחד. תורתן וגדולתן של ישראל באדם אחד שאין כמוהו בכל ישראל בתורה ובגדולה כגון משה שהיה גדול על כל ישראל במלכות ובתורה וכן רבי בנשיאות ובתורה : הוה אלעזר. הכירו בתורה ולא הוי במקום אחד : והא הוה פנחס. משמתו יהושע ואלעזר : הוו זקנים. כגון עתניאל ואבצן ובועז : עירא היאירי. במו"ק אמרינן דהוה מתני להו לרבנן על גבי כרים וכסתות ודוד היה מנהיגו עליו לראש דכתיב עירא היאירי היה כהן לדוד : שמעי. גדול היה כדאמרינן בירד לקראת דוד הירדן באלף איש : שבנא. שהיה ישיבתו גדולה משל חזקיהו כדאמרינן בפרק זה בורר:

גיט אן גיגרייט קיין אנדער עסין אויך נאך דעם תענית · אבער אז דיא צדקה איז געלט אדער ווייץ אונ גערשטין · אויף דעם האט זיך דער ארעם מאן ניט פר לאזט אויף ביי נאכט צו עסין : נאר ער האט אן גיגרייט אויף ביי נאכט וואס צו עסין · דריבער הארט מיך ניט אז מען וועט די געלט אדער די ווייץ מיט גערשטין מארגין צו טיילין :

ט אמר · רבה בריה דרבא האט גזאגט · אנדערע זאגין רבי הלל בריה דרבי וולס האט גזאגט : פון משה רבינו ביז רבי געפינען מיר ניט אמענטשין וואס ער זאל זיין דער גרעסטער חכם אין דער תורה מער פון אלע יודין · אונ ער זאל זיין דער רייכסטער פון אלע יודין · נאר משה רבינו איז גיוועז דער גרעסטער אין דער תורה אונ אין רייכקייט · אונ רבי איז אויך גיוועזן אין זיין צייט דער גרעסטער אין דער תורה אונ דער גרעסטער אין רייכקייט · פרעגט די גמרא עס איז דאך גיוועזן יהושע · איז אבער גיוועזן אלעזר · איז דאך יהושע ניט גיוועזן דער גרעסטער · פרעגט דיא גמרא דער נאך וויא יהושע אונ אלעזר זענען גישטארבין איז דאך גיוועזן פנחס דער גרעסטער · זענען דאך גיוועזן די זקנים · עתניאל בן קנז אונ אבצן אונ בועז וואס זייא זענען גיוועזן גלייך צו פנחס · פרעגט דיא גמרא שאול המלך איז דאך גיוועזן · איז דאך גיוועזן שמואל הנביא · איז שאול ניט גיוועזן דער גרעסטער · פרעגט די גמרא שמואל איז דאך גישטארבין ווען שאול האט נאך גילעבט · איז דאך שאול שוין גיוועזן דער גרעסטער · ענפערט דיא גמרא מיר מיינען ער זאל זיין דער גרעסטער אלע יאהרין זיינע · פרעגט דיא גמרא דוד המלך איז דאך גיוועזן · איז דאך גיוועזן עירא היאירי · דער רבי פון דוד · איז דוד ניט גיוועזן דער גרעסטער · פרעגט דיא גמרא עירא איז דאך גישטארבין ווען דוד האט נאך גילעבט · איז דאך שוין דוד גיוועזן דער גרעסטער · ענפערט דיא גמרא מיר מיינען ער זאל זיין דער גרעסטער אלע יאהרין · פרעגט דיא גמרא שלמה המלך איז דאך גיוועזן · איז דאך גיוועזן שמעי בן גרא · איז שלמה ניט גיוועזן דער גרעסטער · פרעגט די גמרא שלמה האט דאך גיהרגת דעם שמעי · איז דאך שוין שלמה גיוועזן דער גרעסטער · ענפערט דיא גמרא מיר מיינען ער זאל זיין דער גרעסטער אלע יאהרין זיינע · פרעגט די גמרא חזקיה המלך איז דאך גיוועזן · איז דאך גיוועזן שבנא · איז חזקיה ניט גיוועזן דער גרעסטער · פרעגט דיא גמרא שבנא איז דאך גיהרגת גיווארין · איז דאך שוין גיוועזן חזקיה דער גרעסטער · ענפערט די גמרא מיר מיינען ער זאל זיין דער גרעסטער אלע יאהרין זיינע : פרעגט די גמרא עזרא איז דאך גיוועזן · איז דאך גיוועזן נחמיה בן חכליה · איז עזרא ניט גיוועזן דער גרעסטער · רב אדא בר אהבה זאגט איך וועל אויך זאגין פון רבי ביז רב אשי געפינען מיר ניט אמענטשין וואס ער זאל זיין דער גרעסטער חכם אין דער תורה

בר נתן מיכף הוה כייף ליה לרב אשי :

יא [פיסקא] דיני נפשות מתחילין כן הצד מנה"מ א"ר אחא בר פפא אמר קרא (שמות כג) לא תענה על רב לא תענה על רב רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן מהכא (ש"א כה) ויאמר דוד לאנשיו חגרו איש חרבו ויחגרו איש חרבו ויחגור גם דוד את חרבו :

(סס ע"ג) יב [פיסקא] ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות מ"ט דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין בצדק כך מנוקין מכל מום אמר אמימר מאי קראה (ש"ה ד) כלך יפה רעיתי ומום אין בך ודלמא מום ממש א"ר אחא בר יעקב אמר קרא (במדבר יא) והתיצבו שם עמך בדומין לך ודילמא התם משום

לא תענה על רב. כתיב בלא יו"ד ומשמע לא תחלוק על מופלא של בית דין הילכך לא מתחלינן מיניה דלמא חזי ליה הובה ולא פלגינן עילויה ומתחילין מן הצד (שלא ישמע) [שישמעו] אחד דברי אחד מן המזכים ויסכים עמו : ויחגור גם דוד את חרבו . באחרונה נמנו עליו לדונו משום מורד במלכות :

[מכל מום . פגם משפחה : משום שכינה . הכך דכימי משה הוה דבעינן מיוחסין שיהו להוין

מער פון אלע יודין. אונ ער זאל זיין דער רייכסטער פון אלע יודין. נאר רב אשי איז געוועזן אין זיין צייט דער גרעסטער חכם פון אלע יודין אין דער תורה אונ דער רייכסטער פון אלע יודין: פרעגט דיא גמרא עס איז דאך געוועזן הונא בר נתן וואס ער איז געוועזן אגרויסער חכם אונ אגרויסער עושר. ענטפערט דיא גמרא הונא בר נתן איז געוועזן אונטער טעניג צוא רב אשי:

יא פיסקא. דיני. אז בית דין זיצען אונ קלערין אויף אמענטשין אויב מען דארף אים הרגנן. אונ מען פרעגט ביי יעדער דיין בזונדער וואס ער זאגט. פרעגט מען פריער ביי די דיינים וואס זיצען ביי דער זייט. צום לעצטין פרעגט מען דעם גרעסטין דיין. פון וואנען ווייסען מיר דאס. האט רב אחא בר פפא גזאגט עס שטייט אין פסוק לא תענה על רב. לייענען מיר רב. דוא זאלסט ניט ענפערין. דוא זאלסט ניט קריגען אויף דעם גרעסטין דיין. אונ אז מען וועט צו ערשט פרעגין דעם גרעסטין דיין. טאמער וועט ער זאגין. מען דארף דעם מענטשין הרגנן. וועט שוין קיינער נישט טארין זאגין אנדערש. דריבער פרעגט מען פריער דיא קלענערע דיינים אונ זיי קלערין איינער מיט דעם אנדערין. אונ דער גרעסטער דיין הערט דער ווייל דיא דעות [מיינונגען] פון אלע דיינים. דער נאך זאגט ער זיין דעה אונ מען פסקנת דעם דין. רבה בר בר חנה זאגט פון רבי יוחנן וועגין פון דעם פסוק. דוד האט גזאגט צו זיינע מענטשין יעדער פון אייך זאל אן גורטין זיין שווערד. האט יעדער אן גיגורט זיין שווערד. דער נאך האט דוד אן גיגורט זיין שווערד. דער פסוק מיינט אונז צו זאגין אז דוד האט גיקלערט מיט זיינע מענטשין אויב נבל הייסט אמורד במלכות. ווארום דוד איז דאך שוין געוועזן גיזאלבט פר אמלך. אונ אז נבל האט אים ניט גיפאלגט. מעג אים דוד הרגנן. אדער ניין ווייל שאול לעבט נאך אונ ער איז אמלך. איז נאך דוד ניט קיין מלך: טאר מען ניט הרגנן דעם נבל: פריער האבען די מענטשין פון דוד גזאגט יעדער זיין מיינונג. דער לעצטער איז געוועזן דוד צוא זאגין זיין מיינונג. זעהן מיר אז דעם גרעסטינס דעה איז די לעצטע:

יב פיסקא. ואין. ניט אלע דיינים זענען כשר צו משפטין אמענטשין צום הרגנן אים. פאר וואס. ווארום רב יוסף האט גילערנט אזוי וויא בית דין דארפין זיין ריין מיט גירעכטיגקייט: אזוי דארפין זייא זיין ריין פון אלע פעלערס. דאס מיינט מען אין זייער משפחה זאל ניט זיין קיין פעלר. זייא זאלין זיין מיוחסים. אמימר זאגט דאס ווייסען מיר פון דעם פסוק דוא ביסט אין גאנצין שיין אין דיר איז ניטא קיין פעלער. פרעגט דיא גמרא טאמער מיינט מען אין דעם דיין זאל ניט זיין אפעלער. זיין גוף זאל זיין גאנץ. אבער מען דארף ניט קיין יחוס: רב אחא בר יעקב זאגט דאס ווייסען מיר פון דעם פסוק גאט האט גזאגט צו משה דיא זקנים זאלין דארטין שטיין מיט דיר. מיט דיר מיינט מען זייא זאלין זיין גלייך צו דיר. אזוי וויא דו ביסט אמיוחס. זאלין זיי אויך זיין מיוחסים. פרעגט די גמרא דיא זקנים פון משה האבען יא גידארפט

משום שכינה אלא אמר רב נחמן בר יצחק אמר קרא (שמות יח) ונשאו אתך כדומין לך ליהוי:

(דף לז) (ש"ס ז) יג שררך אגן הסהר אל יחסר המזג וגו' שררך זו סנהדרין למה נקרא שמה שררך שהיא יושבת בטבורו של עולם אגן שהיא מגינה על כל העולם כלו הסהר שהיא דומה לסהר אל יחסר המזג שאם הוצרך אחד מהם לצאת רואים אם יש כ"ג כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא. (שם) בטנך ערמת חטים מה ערמת חטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהן סוגה בשושנים שאפי' בסוגה של שושנים לא יפרצו בהם פרצות והיינו דא"ל ההוא מינא לרב כהנא אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת א"ל התורה העידה עלינו סוגה

שהשרה שכינה עליהן: שכינה. דכתיב ואצלתי מן הרוח]: ונשאו אתך. בסנהדרין שחלק לו יתרו לשפוט את העם דאין כאן משום שכינה (כתיב ודכתיבן) והקל מעליך ונשאו אתך ולא מוכחא אתך במאי העם יליף דהכא את' זקנים שהלכו עמו לאהל מועד כתיב ומשום שכינה:

סהר. עגול הוא: בטבורו של עולם. שבהמ"ק באמצעו של עולם: דומה לסהר. בעגולה: אל יחסר המזג. אל יחסרו מחלק השלישי שהוא כדי הראוי למזוג: מזג. ב' חלקי מים ואחד יין: עשרים ושלשה. שלים של שבעים: לצאת. לעסקיו חוץ ללשכה: סייג. הוא גדר: סוגה בשושנים. גדורה בשושנים כלומר באזהרה קלה ובהבדלה מועטת הם נפרשין מן העבירה ואין צריך גדר אבנים להפסיקן שאפילו אין רחוקים מן העבירה אלא גדר שושנים מפסיק ביניהם לא יפרצו בה פרצות הגדר: מהבהבת. אוחזת ודולקת כמו שקפלה ולא הבהבה

זיין מיוחסים. ווייל די שכינה הט גידארפט רוהען אויף זיי אבער אנדערע דיינים פון וואנען ווייסען מיר אז זייא דארפין זיין מיוחסים: האט רב נחמן בר יצחק גזאגט דאס ווייסען מיר פון דעם פסוק יתרו האט גזאגט צו משה דוא זאלסט נעמען דיינים זייא זאלין טראגין דאס פאקק מיט דיר. מיט דיר מיינט מען זייא זאלין זיין גליך צו דיר. אזעלכע מיוחסים ווי דו ביסט. זעהן מיר אז דיינים דארפין זיין מיוחסים:

יג שררך אגן הסהר אל יחסר המזג. שררך מיינט מען דיא סנהדרין: פאר וואס רופט מען דיא סנהדרין שררך. ווייל דיא סנהדרין זענען גיזעסין אין מיטען פון דער וועלט. אזוי ווי דער נאפיל וואס ער איז דער מיטען פון דעם מענטשין [ווירר איז דער טייטש אנאפיל]. אגן איז דער טייטש בשיצונג. דיא סנהדרין האבען בשיצט אויף דער גאנצער וועלט. הסהר איז דער טייטש דיא לבנה: זייא זענין גיזעסין האלב קיילעכדיג וויא א האלבע לבנה. אל יחסר המזג: היינו [אין ארץ ישראל] אז מען שטעלט אים מיט וואסער. ווערט ער גירופען מזג. דארף זיין איין דריטול וויין אונ צוויי דריטול וואסער. דער עיקר איז דער דריטול וויין. אזוי ביי דיא גרויסע סנהדרין איז אויך גיוועז דריי מאהל דריי אונ צוואנציג דיינים. נאר איין מאהל דריי אונ צוואנציג איז גיוועז דער עיקר: דריבער האט מען גידארפט זעהן: אז ווייניגער וויא דריי אונ צוואנציג דיינים זאל קיין מאהל ניט זיין. דאס מיינט מען דער מזג זאל ניט פעלין. אז איין דיין האט גידארפט אוועק גיין: זעהט מען אויב אן אים זענען אויך דא דריי אונ צוואנציג דיינים. אזוי וויא דיא קליינע סנהדרין זענין. הט ער גימעגט אוועק גיין: אונ אויב אן אים איז ניט געבליבען דריי אונ צוואנציג דיינים. האט ער ניט גיטארט אוועק גיין: בטנך ערמת חטים: דיין בויך איז וויא א בארג ווייץ: אזוי וויא א בארג ווייץ האבען אלע מענטשין הנאה פון אים. אזו דיא סנהדרין האבען אלע מענטשין הנאה פון זייא ווייא מאכען שלום צווישען דיא מענטשין וואס האבען א קריג. אונ זייא הרגנן דיא רוצחים]. סוגה בשושנים. זיא איז פאר צאמט מיט רויזין. אפילו זי וואלט גיוועז פאר צאמט מיט אגרינגען צאם. נאר מיט רויזין. וואלטין זייא אים אויך ניט צוא בראכען. דיא יודין זענען אפ גישיידט פון אעבירה: מיט אגרינגען פאר זאג. אז מען זאגט נאר צו איודין. ער זאל דיא זאך ניט מאהן. טוהט ער שוין ניט. אפילו צווישען אים אונ דיא עבירה וואלט נאר גיוועז אוואנט פון רויזין. וואלט ער זיא אויך ניט צו בראכען: אונ ער וואלט אוועק גיין פון דיא עבירה. דאס איז וואס אאפיקורוס האט אמאהל גזאגט צו רב כהנא. איר זאגט אז אנדה מעג זיין אליין אין אשטוב מיט איר מאן: וויא אזוי איז דאס מעגלאך פייער זאל זיין אין פאקס אונ עס זאל ניט ברענען. וויא אזוי קען דאס זיין דיא תאוה זאל ניט ברענען אין

סוגה בשושנים שאפי' סוגה בשושנים לא יפרצו בהן פרצות ר"ל אמר מהכא (ש"ה ז) כפלח הרמון רקתך אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון רבי זירא אמר מהכא (בראשית כז) וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו (דאפילו בוגדים שבהם יש בהם ריח) הנהו בריוני דהוין בשבבותיה דרבי זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניהדרו בתשובה והוו קפדי רבנן כי נח נפשיה דר' זירא אמרו עד האידנא הוה קטינא חריך שקי דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה:

ובלע"ז פלמי"ר : בריוני . פריצים לשון גזלנים : רבי זירא . גזלן הוה והרבנו פוקין ע"י מטבב דבדיק נפשיה בהוי"א בגירא בהשוכר את הפועלים יקרי ליה קטינא חריך שקי : מאיימין . בלא יעידו עדות שקר : מאומד . בגמ' מפרש : דיני ממונות . אם העיד שקר

יד משנה כיצד מאיימין את העדים על עדי נפשות היו מכניסים אותם ומאיימין עליהם שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמא אי אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות דיני ממונות אדם נותן ממון ומתכפר לו דיני נפשות דמו ודם זרעותיו תלוין בו עד סוף העולם

דעם מענטשין ער זאל בזעל זיין דיא ווייב זיינע אפילו זיא איז אנדה. האט רב כהנא גזאגט צום אפיקורוס דיא תורה דאט עדות גזאגט אויף אונז כוגה בשושנים. אפילו מיר זענין נאר פאר צאמט מיט אדינעם און אגרינגען צאם וויא מיט רויזין ; פון דעסטוועגין וועלין מיר ניט אויף ברעכין דעם צאם צו טאהן אעבירה. ריש לקיש זאגט פון דעם פסוק כפלח הרמון רקתך. אזו וויא אשטיק מילגרוים זענין דיינע ליידיגע. אפילו דיא ליידיגע יודין (דיא פראכטע יודין) זענין אויך פול מיט מצות אזוי וויא אמילגריים איז פול מיט קערנער. רבי זירא זאגט פון דעם פסוק וירח את ריח בגדיו. זאלכסט ניט לייענען בגדיו. זיינע קליידער. נאר זאלסט לייענען בוגדיו. זיינע פערשערם. ער האט גישמעקט דעם ריח פון דיא פאלשע מענטשין. אפילו דיא פאלשע יודין שמעקט אויך פון זייא תורה און מצות. שלעכטע מענטשין האבען אמאהל גיוואוהנט אין דיא גאס וואו רבי זירא האט גיוואוהנט. פלעגט רבי זירא אלע מאהל עמועסין מיט זייא. און האט זייא נאהנט גימאכט צו זיך ; און פלעגט זייא זאגין מוסר. זייא זאלין טאהן תשובה. זענען דיא רבנן אין כעס גיוועזן אויף רבי זירא פאר וואס ער שמועסט מיט די רשעים. וויא רבי זירא איז גישטארבין האבען דיא שלעכטע מענטשין גזאגט ביז איצט איז גיוועזן דער קליינער מיט דיא אפ געבריטע פיס פלעגט ער בעטין צו גאט פון אונזערט וועגין. איצט אז ער איז גישטארבען ווער וועט בעטין פון אונזערט וועגין. האבין זיי גיטראכט אין הארצין זיי זאלין אוועק ווארפין זייערע שלעכטע מעשים און האבען גיטאהן תשובה:

יד משנה. כיצד ; וויא אזוי האט בית דין גימאכט אמורא אויף דיא עדות וואס זאגין אויף אמענטשין מען זאל אים הרגענן. זייא זאלין ניט זאגין פאלשע עדות. מען האט ארויין גיברענגט דיא עדות צו בית דין. און מען האט גימאכט אמורא אויף זייא. טאמער זאגט איר ווייל עס דאכט זיך אייך עס איז אזוי. אדער איר האט גיהערט פון אמענטשין אזוי. און איר גידיינקט ניט פון וועמען. אדער איר האט גיהערט אנדערע עדות האבען אזוי גזאגט פאר איין אנדער בית דין. זענט איר אויך גיקומען עדות זאגין פאר אונז. אדער איר טראכט מיר מעגין קומען עדות זאגין ווייל מיר האבען אזוי גיהערט פון אבגלויבטין מענטש ווס מיר ווייסען ער וועט ניט זאגין קיין ליגען. אדער ווייל איר הט ניט גיוואוסט אז מיר וועלין אייך אזו פארשטין. דריבער זענט איר גיקומען זאגין אפילו אזוי אזאך וואס איר ווייסט ניט געווים. דריבער זאגין מיר אייך איר זאלט וויסען אז דער משפט פון געלט זאכען איז ניט אזוי וויא דער משפט פון אמענטשין הרגענן. אז מען זאגט פאלש עדות אויף געלט זאכען און דיא עדות האבין איינעם גיטאהן אשאדין געלט. קענען דיא עדות תשובה טאהן. זייא געבין יענעם אוועק דס געלט וואס זייא האבען אים שאדין גיטאהן. וועט זייא פר געבין ווערין דיא עבירה. אבער אז

העולם שכן מצינו בקין שהרג את אחיו שנאמר (בראשית ד) קול דמי אחיך צועקים אינו אומר דם אחיך אלא דמי אחיך דמו ודם זרעותיו ד"א דמי אחיך שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים לפיכך נברא אדם יחידי ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאלו איבד עולם מלא וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא וכפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך ושלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ולהגיד גדולתו של הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד כולן דומין זה לזה ומלך מלכי המלכים הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחבירו לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם ושמא תאמרו
מה

מתן ממון. לזה שנפסד על ידו ומתכפר: לפיכך נברא אדם יחידי. כל זה אומרים להם לפיכך נברא אדם יחידי להראותך שמאדם אחד נברא מלואו של עולם: הרבה רשויות בשמים. וכל אחד ברא את שלו: ולהגיד גדולתו. ועוד לכך נברא יחידי להראות לדורות הבאים גדולתו של הקב"ה שבהו הם בראשון כל הדורות טבועות שלא היה תחלה אלא חותם אחד: חותם. היינו אותו ברזל שהצורה חקוקה בו: טובע כמה מטבעות בחותם אחד. כל (המעות) [המטבעות] שאדם טובע ע"י ברזל אחת כולן דומין: בשבילי נברא העולם. כלומר חשוב אני כעולם מלא אל אטרד את עצמי מן העולם

מען זאגט פאלשע עדות צו הרגנן אמענטש. זיין בלוט און די בלוט פון זיינע קינדער וואס ווען ער וואלט האבען אז ער וואלט געלעבט. און די קינדער וואלטין ווייטער האבען קינדער ביז צום סוף וועלט. דאס איינגט אלץ אויף די פאלשע עדות. זייא הרגנן ניט נאר איין מענטש. נאר טויזענדער מענטשין מיט איין מאהל. אזוי געפינען מיר ביי קין. ער האט נאר געהרגת איין מענטש. זיין ברודער. שטייט ביי אים דער קול פון די בלוטין פון דיין ברודער שרייען; גאט האט ניט געזאגט די בלוט פון דיין ברודער; נאר די בלוטין פון דיין ברודער; פיל בלוטין. זיין בלוט און די בלוט (פון די קינדער וואס ער וואלט האבען. דבר אחר נאך אזוי קען מען זאגן. פאר וואס שטייט אין פסוק די בלוטין פון דיין ברודער. פיל בלוט. ווייל זיין בלוט איז פר גאסין געווארין אויף עטליכע ערטער. אויף העלצער אויף שטיינער (פון דבר אחר (נאך אזוי קען מען זאגן) ביז לפיכך (דריבער). זאגין ניט בית דין צו די עדות. נאר ווייל די משנה שמועסט פון דעם פסוק דמי אחיך (די בלוטין פון דיין ברודער) זאגט די משנה נאך א פשט אויף דעם פסוק אויסער דעם פשט וואס בית דין זאגין פר די עדות. און פון לפיכך (דריבער) און ווייטער זאגין בית דין צו די עדות. לפיכך. דריבער איז דער מענטש „אדם הראשון" בשאפען געווארין איינער. צו לערנען אונז. דער וואס פארליערט איין מענטש פון דער וועלט. רעכנט אויף אים דער פסוק גלייך ווי ער וואלט פארלארין אגאנצע וועלט. און דער וואס מאכט לעבעדיג איין מענטש. למשל אמענטש האט זיך געטרונקין אין אטייך. אדער ער איז געווען אין אין אנדער סכנה. און מען האט אים געראטעוועט און דער האלטין ביי זיין לעבין. רעכנט אויף אים דער פסוק גלייך ווי ער וואלט דער האלטען ביים לעבין אגאנצע וועלט. ומפני שלום הבריות און דריבער איז אדם הראשון בשאפען געווארין איינער. עס זאל זיין שלום צווישען מענטשין. אמענטש זאל ניט זאגן צו זיין חבר מיין פאטער איז אגרעסערער יחסן פון דיין פאטער. נאר מיר אלע זענען געבארין פון איין פאטער; פון אדם הראשון; און נאך אטעם פאר וואס אדם הראשון איז בשאפען געווארין איינער. די אפקורסים זאלין ניט זאגין פיל געטער זענען דא אין הימעל. יעדער גאט האט בשאפען איין אנדער מענטש. און נאך אטעם פאר וואס אדם הראשון איז בשאפען געווארין איינער. צו זאגין די גרויסקייט פון גאט. אז אמענטש מאכט פיל מטבעות אין איין פארעם. מוזין אלע מטבעות האבען איין צורה און מוזין זיין גלייך איינע צו די אנדערע. און גאט האט בשאפען אלע מענטשין פון אדם הראשון (ווארום אלע מענטשין זענען געבארין געווארין פון אדם הראשון). און איין מענטש איז ניט גלייך צום אנדערין. דריבער דארף יעדער מענטש זאגין פון מיינעט וועגין איז די וועלט בשאפען געווארין. ווייל איך בין איינער אויף דער

(שם ע"ב) מה לנו ולצרה זו והלא כבר נאמר (ויקרא ה) והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד וגו' ושמא תאמרו מה לנו להוב בדמו של זה והלא כבר נאמר (משלי יא) באבוד רשעים רנה: גמ' ת"ר כיצד מאומד אומר להם שמא כך ראיתם שרץ אחר חבירו להורבה ורצתם אחריו ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר אם כך ראיתם לא ראיתם כלום:

מעבירה אחת וימצך סימנה: מה לי ולצרה הזאת. לטכנים דאמנו בצרה הזאת אפילו על האמת: הלא כבר נאמר והוא עד. עליכם (הטיל) [מוטל] הוכה ונביאות עון אם לא תעידו מה שראיתם: ושמא תאמרו מה לנו להוב. להיות מתחייבים בדמו של זה. נוח לנו לעמוד כאם לא יגיד: הלא כבר נאמר באבוד רשעים רנה. אם רשע הוא אין כאן עונש: או אני או אתה. שמעון בן שטח קאמר ליה הכי:

תניא אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו וראיתי סייף בידו ודמו מטפטף והרוג מפרפר ואמרתי לו רשע מי הרג לזה או אני או אתה אבל מה אעשה שאין דמך מסור בידי שהרי אמרה תורה (דברים יז) על פי שנים עדים יומת המת היודע מחשבות

וועלט מיט מיין צורה. נאך איינער ריכטיג מיט אזוי אצורה וויא איך האב, איז ניטא. און ווייל דיא וועלט איז בשאפען געווארין נאר פון איינעם וועגין דארף ער זעהן ער זאל ניט זינדיגען. און ער זאל ניט פאר לירען זיך מיט אלע קינדער וואס קענען פון איהם געבארין ווערין ביז סוף וועלט [פון ומפני שלום הבריות ביז ושמא תאמרו. זאגין ניט בית דין צו דיא עדות. נאר ווייל דיא משנה שמועסט פאר וואס אדם הראשון איז בשאפען געווארין איינער. זאגט די משנה נאך טעמים אויף דער זאך. אויסער דעם טעם וואס בית דין זאגין צו דיא עדות. און פון ושמא תאמרו ביז באבוד רשעים רנה זאגין ווייטער בית דין צו דיא עדות.] ושמא תאמרו. טאמער וועט איר זאגין צו וואס טויג אונז דיא צרה. אפילו מיר ווייסען עס איז אמת. צו וואס זאלין מיר אויף אונז נעמען דעם זארג פון דעם מוסר; טאמער האבען מיר אין איין זאך אטעות. עס שטייט שוין אבער לאנג אין דיא תורה אז ער איז אעדות. ער האט געזעהן דיא זאך. אדער ער ווייס פון דיא זאך. אויב ער וועט ניט זאגין. וועט ער געשטראפט ווערין; דריבער אויב איר ווייסט אמת עדות צו זאגין. מוזט איר זאגין. טאמער וועט איר זאגין צו וואס זאלין מיר אונז פאר שולדיגען אין זיין בלוט, צוא וואס זאל דורך אונז געהרגט ווערין אמענטש. מיר ווילען בעסער האבען דיא עבירה אם לא יגיד איידער אמענטש זאל געהרגט ווערין דורך אונז. עס שטייט שוין לאנג אין פסוק באבוד רשעים רנה; אז ארשע ווערט פאר לארין פון די וועלט דארף מען זינגען. דריבער אויב איר ווייסט אז דער מענטש איז ארשע. וועט איר נאך האבען אמצוה וואס ער וועט געהרגט ווערין דורך אייך. זאגט דיא גמרא דיא רבנן האבען געלערנט וויא אזוי קען זיך דיא עדות דאכטין. בית דין זאגין צו דיא עדות טאמער האט איר אזוי געזעהן. איינער האט געיאגט זיין חבר און זייא זענען ביידע אריין געלאפין אין אפוסטע שטוב. זענט איר געלאפען נאך זיי. האט איר געטראפען דער איינער שטייט און האלט אשווערד אין האנט און דיא בלוט רינט פון שווערד און דער געהרגעטר צאפילט זיך. רעכינט איר געוויס האט דער מענטש איהם געהרגעט. אויב איר האט נאר אזוי געזעהן. הט איר גאר ניט געזעהן:

תניא. מיר האבען געלערנט שמעון בן שטח האט געזאגט איך זאל אזוי זוכה זיין צו זעהן אטרייסטונג וויא איך האב געזעהן איינער האט געיאגט זיין חבר. און זייא זענין ביידע אריין געלאפען אין אפוסטע שטוב. בין איך געלאפען נאך זייא. און איך האב געזעהן דער איינער שטייט און האלט אשווערד אין האנט און דיא בלוט רינט פון שווערד און דער געהרגעטר צאפילט זיך. האב איך געזאגט צו איהם רשע ווער האט געהרגעט דעם מענטש. איך אדער דו. געוויס דו. אבער וואס זאל איך טאהן דיין בלוט איז ניט איבער געגעבין אין מיין האנט. איך טאר דיך ניט הרגנן. ווארום דיא תורה הט געזאגט דורך צוויי עדות זאל געהרגעט ווערין דער וואס מען דארף איהם הרגנן. און איך בין נאר איין עדות. דער וואס ווייס אלע

דין ד' מיתות . פורענות בידי שמים הדומה למיתה שהוא מחוייב בה : נחש מכישו . דקלי ליה זיכרא לרס של נחש שורפו : נופל מן הגג . דומיא דסקילה כדתנן לקמן בית הסקילה היתה גבוה שתי קומות וקומה שלו הרי כאן שלש : ליסטין באין עליו. שדרכן להרוג בסייף: חטא אחריתי הוה ביה. שהיה מחויב שרפה שהיא חמורה דאילו רוצח בסייף הוא ומיתת סייף קלה כדאמרינן בפרק ד' מיתות : פצעים . מכת חרב קרי פצעים : חבורות חבורות .

מחשבות יפרע מאותו האיש שהרג את חבירו אמרו לא זזו משם עד שבא נחש והכישו ומת והאי בר נחש הוא והאמר רב יוסף וכן תני דבי חזקיה מיום שחרב בהמ"ק אע"פ שבטלה סנהדרין ד' מיתות לא בטלו לא בטלו והא בטלו אלא דין ד' מיתות לא בטלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או חיה דורסתו מי שנתחייב שרפה או נופל בדליקה או נחש מכישו מי שנתחייב הריגה לסטים באים עליו מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי אמרי ההוא חטא אחריתי הוה ביה דאמר מר מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה :

טז פיסקא הוו יודעין וכו') אמר רב יהודה בריה דר' חייא מלמד שעשה קין בהבל אחיו חבורות חבורות פציעות פציעות שלא היה יודע מהיכן נשמה יוצאת עד שהגיע לצוארו ; וא"ר יהודה בריה

טראכטונג . זאל ער שטראפין דעם מענטש וואס האט גיהרגת זיין חבר . מען זאגט רבי שמעון מיט דעם מענטש זענען ניט אוועק גיגאנגען פון דעם ארט ביז א שלאנג איז גיקומען אונ האט אים אביס גיטאהן אונ ער איז גישטארבין . פרעגט די גמרא האט דען דער מענטש גידארפט גיהרגת ווערין דורך א שלאנג . רב יוסף האט דאך גזאגט אונ אזוי האט גילערנט דבי חזקיה פון דעם טאג וואס דער בית המקדש איז חרוב גיווארין אפילו די סנהדרין זענין בטל גיווארין . אבער די פיר ערליי מיתות וואס בית דין פלעגין הרגנן זענען ניט בטל גיווארין . פרעגט די גמרא זייא זענען ניט בטל גיווארין . זייא זענען דאך יא בטל גיווארין . בית דין האבין דאך שוין ניט גיהרגת . נאר אזוי זאג דער דין פון די פיר מיתות איז ניט בטל גיווארין . גאט שטראפט דעם מענטשין מיט דעם זעלביגען טויט וואס בית דין וואלטין אים גישטראפט . אז איינער האט גיטאהן אזוי א עבירה וואס בית דין וואלטין אים גיהרגת מיט שטיינער . שטראפט אים גאט אדער ער פאלט אראפ פון א דאך אונ ווערט גיהרגת . אדער א חיה הרגת אים . אונ דער וואס האט גיטאהן אזוי א עבירה וואס בית דין וואלטין אים פאר ברענט . שטראפט אים גאט אדער ער פאלט אריין אין א פייער אונ ווערט פאר ברענט ; אדער א שלאנג בייסט אים . אונ דער גיפט פון שלאנג פאר ברענט אים אינווייניג . אונ דער וואס האט גיטאהן אזו א עבירה וואס בית דין וואלטין אים הרגנן מיט א שווערד . שטראפט אים גאט אדער מען מאכט אויף אים א בלבול צום מלך . אונ מען הרגת אים מיט א שווערד . אדער גזלנים קומען אויף אים אונ הרגנן אים מיט א שווערד . אונ דער וואס האט גיטאהן אזוי א עבירה וואס בית דין וואלטין אים דער שטיקט . שטראפט אים גאט אדער ער ווערט דער טרונקען אין א טייך . אדער ער שטארבט דורך אזוי א קראנקייט וואס ער האט א מכה אין האלדז אונ ער ווערט דער שטיקט . איז דאך א קשיא פר וואס איז דער מענטש פון שמעון בן שטח גישטארבין דורך א שלאנג . ער האט דאך גידארפט גיהרגת ווערין דורך א שווערד . ענפערט די גמרא דער מענטש הט גיטאהן נאך א עבירה וואס ער האט גידארפט פאר די עבירה פאר ברענט ווערין . אונ דער תנא האט גזאגט דעם וואס קומט ביי בית דין צוויי ערליי מיתות . ווערט ער גימשפט מיט די שווערערע מיתה . אונ פאר ברענען איז א שווערער טויט וויא הרגנן מיט א שווערד דריבער איז דער מענטש אויך פאר ברענט גיווארין דורך דעם גיפט פון שלאנג :

טז פיסקא . הוו יודעין . רב יהודה דער זוהן פון רבי חייא הט גזאגט דריבער שטייט ביי קין דמי די פיל בלוטין . ווייל ווען קין האט גיהרגת זיין ברודער הבל האט ער אים גימאכט בייל׳ין אונ וואונדען וואס פון זייא איז ארויס גיגאנגען בלוט ווייל קין הט ניט גיוואוסט פון וועלכין ארט די נשמה גייט ארויס פון גוף . ביז ער האט אים גיעפינט דעם האלדז נאך ד.א.ט רב יהודה דער זוהן פון רבי חייא גזאגט פון דעם טאג וואס די ערד הט גיעפינט

בריה דרבי חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הבל שוב לא פתחה שנא' (ישעיה כד) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק מכנף הארץ ולא מפי הארץ איתיביה חזקיה אחיו (במדבר טז) ותפתח הארץ את פיה א"ל לרעה פתחה לטובה לא פתחה ואמר רב יהודה בריה דרבי חייא גלות מכפרת מחצה עון מעיקרא כתיב (בראשית ד) והייתי נע ונד ולבסוף כתיב וישב בארץ נוד:

לכן נאמר דמי: בארץ נוד ולא כתיב נע שכיפרה לו גלותו דכתיב ויצא קין: שלשה דברים. חרב ורעב ודבר: לא יצלח. טוס הצלחה גבי יכניה מלך יהודה כתיב: על גלותו. להתיר לו גזירה שנשבע שלא יהיה לו בן והתירו לו פמליא של מעלה ושבועה כתיבא בהדיא

יז אמר רב יהודה גלות מכפרת ג' דברים שנאמר (ירמיה כא) (כה אמר ה') היושב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא (אל) [ונפל על] הכשדים [והצרים עליכם והיה] והיתה לו נפשו לשלל (והי). ר' יוחנן אמר גלות מכפרת על הכל שנאמר (שם כב) כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו כי לא יצלח מזרעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה ובתר דגלה כתיב (דה"א ג) ובני יכניה אסיר (בנו) שאלתיאל בנו. אסיר שעיברתו אמו בבית האסורים שאלתיאל ששתלו

איר מויל אונ האט צו גינומען דיא בלוט פון הבל. האט זיא שוין מער ניט גיעפנט דיא מויל. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פון דעם פליגול פון דיא ערד האבען מיר גיהערט אגיזאנג צום צדיק וועט זיין דיא שיינקייט. פון דעם פליגול פון דיא ערד איז גיוועזען דער גיזאנג. אבער ניט פון דיא מויל פון דיא ערד. האט חזקיה דער ברודער פון רב יהודה גיפרעגט צו רב יהודה עס שטייט דאך אין פסוק ביי קרח דיא ערד האט גיעפינט איר מויל אונ האט אים איין גישלונגען. האט רב יהודה גיזאגט צו חזקיה צום שלעכטין האט די ערד גיעפינט איר מויל. צו גוטין האט זיא ניט גיעפינט איר מויל. נאך האט רב יהודה דער זוהן פון רבי חייא גיזאגט אז איינער האט גיטאהן אעבירה אונ ער איז פאר טריבען גיווארין פון זיין ארט. דאס איז מכפר אויף אים אהאלבע עבירה. ווארום ביי קין שטייט איך וועל זיין נע ונד ונד איז דער טייטש פר וואגילט. ער וועט זיין פאר וואגילט [פאר טריבען] פון זיין ארט. נע איז דער טייטש שאקלען. וואו ער איז גיגאנגען האט זיך דיא ערד גישאקילט) דער נאך וויא ער איז פאר טריבען גיווארין פון זיין ארט. שטייט ער איז גיזעסען אין לאנד נוד. איז ער נאר גיוועזען נד אונ ניט נע. דיא ערד האט זיך שוין ניט גישאקילט אונטער אים:

יז אמר. רב יהודה האט גיזאגט אז אמענטש ווערט פאר טריבען פון זיין ארט. איז דס מכפר אויף דריי שלעכטע גזרות וואס עס האט אויף דעם מענטשין גידארפט קומען פר זיינע עבירות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אזוי האט גאט גיזאגט דער וואס זיצט אין דיא שטאט וועט שטארבען דורך דעם שווערד אונ דורך הונגער אונ דורך פעסט ומגפה). אונ דער וואס וועט ארויס גיין פון שטאט אונ וועט צו פאלן צו די כשדים וואס בעלאגערין אויף אייך. וועט ער בלייבען לעבין. אונ ער וועט רעטין זיין נשמה: רבי יוחנן זאגט דער מענטש וואס ווערט פאר טריבען פון זיין ארט. איז דאס מכפר אויף אלע עבירות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אזוי האט גאט גיזאגט איר זאלט פאר שרייבען דעם מענטשין ער זאל אייביג זיין אליין. ער זאל זיין אמענטש וואס ער זאל קיין מאהל ניט בגליקען. ווארום פון זיינע קינדער וועט קיינער ניט בגליקען ער זאל זיין אמלך אונ זאל זיצען אויף דעם שטוהל פון דוד אונ זאל גיוועלטיגען אין יהודה. אונ דער נאך וויא ער איז פאר טריבען גיווארין שטייט אין פסוק אונ דיא קינדער פון יכניה איז גיוועזען אסיר שאלתיאל זיין זוהן. אסיר האט מען אים גירופען וויל דיא מוטער איז מיט אים מעוברת גיווארין בבית האסורים. אין גיפיינ קענים. שאלתיאל האט מען אים גירופען ששתלו אל. וויל גאט האט אים איין גיפלאנצט ביי זיין מוטער אין בויך ניט וויא אלע קינדער

פרשה זכתבו את האיש הזה בספר ירמיה: היה. מושיען של ישראל: למקדש. של ישראל: ולאבן נגף. ממהר הגלות במגפת את הרגלים: ולצור מכשול: סלע מכשלה יהיה לשני בתי ישראל: בשבעים אותיות: בגימטריא: וישקוד. וימהר כמו כי שוקד אני ומתרגמינן מוחי: שהקדים. ומיהר גלות צדקיה שהיא אחרונה בעוד שגלות יכניה קיימת שעדיין לא מתו אותן שגלו לבבל עם יכניה שהיו הכמים

ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין דבר אחר שאלתיאל שנשאל על אלתו אל. זרובבל שנזרע בבבל ומה שמו נחמיה בן חכליה שמו:

יה יהודה וחזקיה בני ר' חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי ולא הוו קאמרי ולא מידי אמרי להו אגברו חמרא אדרדקי כי היכי דלימרו מלתא כיון דאיבסום פתחו ואמרו אין בן דוד בא עד שיכלו שתי בתי אבות מישראל אלו הן ראש גולה שבבבל ונשיא שבא"י שנאמר (ישעיה ח) והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל אמר להם בני קוצים אתם מטילים לי בעיני א"ל ר' חייא רבי אל ירע בעיניך יין ניתן בשבעים [אותיות] וסוד ניתן בשבעים (אותיות) נכנס יין יצא סוד אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ואמרי לה אמר רב חסדא דרש מרי בר מר מ"ד (דניאל ט) וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו משום דצדיק ה' וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדים גלות צדקיה ועוד גלות יכניה קיימת דכתיב כגלות

ווערין איין גיפלאנצט. אלע ווייבער קענען ניט מעוברת ווערין שטייענדיג. אונ זי איז מעוברת גיווארין שטייענדיג. אדער מען קען זאגין דריבער האט מען גירופען דעם זוהן שאלתיאל. וייל גאט האט גיפרעגט אויף זיין שבועה מען זאל אים מתיר זיין. פריער האט גאט גישווארין אז יכניה זאל ניט האבען קיין קינד. דער נאך האט גאט גימאכט ער זאל יא האבען אקינד. אונ דיא מלאכים וואס זיינע אין הימעל האבען מתיר גיוועזען צו גאט דיא שבועה. זרובבל האט מען אים גירופען וייל ער איז פאר זייט גיווארין אין בבל. זיין מוטער איז מיט אים מעוברת גיווארין אין בבל. אונ וויא איז גיוועזען זיין אמתר נאמען. נחמיה בן חכליה. זעהן מיר אז דער נאך וויא יכניה איז פאר טריבען גיווארין האט אים גאט מוחל גיוועזען זיינע עבירות. אונ ער האט אים גיגעבין אזוהן:

יה יהודה אונ חזקיה דיא קינדער פון רבי חייא זענען גיזעסין ביי אסעודה פאר רבי. אונ זייא האבען גאר ניט גיזאגט קיין תורה ביי דער סעודה. האט רבי גיזאגט צוא זיינע בעדינערס איר זאלט געבין דיא קינדער [יהודה אונ חזקיה] נאך וויין צוא טרינקען. זייא זאלין פריילאך ווערין וועלין זייא עפעס זאגין: וויא זייא זענען גיווארין פריילאך אונ אביסול שיכור אויך. האבען זייא אן גיהויבען צו זאגין משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז די צוויי פאמיליעס וועלין פאר לענדט ווערין פון דיא יודין. דאס זענען דיא צוויי פאמיליעס. דער גרעסטער פון דיא פאר טריבענע יודין וואס זענען אין בבל [מען רופט אים ראש גולה. אדער ריש גלותא] אונ דער נשיא וואס אין ארץ ישראל. ווארום עס שטייט אין פסוק והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל. דער משיח וועט זיין אהייליגקייט צו יודין אונ אשטיין פון שטרויכלונג. אונ צוא אפעלזין פון שטרויכלונג וועט ער זיין. צו דיא צוויי הייזער פון יודין [דיא צווייא הייזער. דער ראש גולה פון בבל אונ דער נשיא פון ארץ ישראל וועלין גישטרויכעלט [פאר לענדט] ווערין דורך משיח. האט רבי גיזאגט צו יהודה אונ חזקיה מיינע קינדער איר ווארפט מיר דערנער אין דיא אויגען [ווארום רבי איז גיוועזען דער נשיא פון ארץ ישראל]: האט רבי חייא גיזאגט צו רבי זאל דיך דיא רייד ניט פאר דריסען דער ווארט יין בטרעפט זיבעציג. אונ דער ווארט סוד בטרעפט אויך זיבעציג: אז וויין גייט אריין גייט ארויס דער סוד. רב חסדא האט גיזאגט פון מר עוקבאס וועגין. אנדערע זאגין רב חסדא האט גיזאגט מרי בר מר האט גידרשת עס שטייט אין פסוק גאט האט גיאיילט אויף דיא שלעכץ אונ ער האט זיא גיבראכט אויף אונז ווארום גאט איז אצדיק: איז דאך אקשיא וייל גאט איז אצדיק דריבער האט ער גיאיילט צו ברייגען אויף אונז דיא שלעכץ. נאר גאט האט גיטאהן

בגלות יכניה (מ"ב כד) החרש והמסגר אלף חרש כיון שפותחין הכל נעשו כחרשין מסגר כיון שסוגרין בהלכה שוב אין פותחין וכמה היו אלף עולא אמר שהקדים שתי שנים לונושנתם אמר רב אדא בר יעקב ש"מ מהרה דמרי עלמא תמני מאה וחמשין ותרתין הוו :

יט [פיסקא לפיכך כו'] ת"ר אדם יחידי נברא מפני מה שלא יהיו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים ד"א מפני הצדיקים ומפני הרשעים שלא יהיו צדיקים אומרים אנו בני צדיק ורשעים אומרים

בתורה ולמדוה לבני גולה כאחרונה : פותחין : בתורה : כחרשין . קרי ליה החרש : כיון שסוגרין . דבר הלכה הנעלמת מהן . אין לה פותחין אחרים : עולא אמר . צדקה של שקידה היינו שהקדים חרבן של מקדש ב' שנים לגמטריא דונושנתם דהיינו תמניא מאה וחמשין ותרתין והם גלו לסוף שמונה מאות וחמשים שנכנסו לארץ דכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וגו' וימי בית ראשון ארבע מאות ועשר הרי שמונה מאות ותשעים לא מהם ארבעים שנה שנשתהו במדבר הרי ח' מאות וחמשים ולמעלה (היו ממתינין) והיה ממתין עד ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון מהר והשמד תשמדון דכתיב בההיא פרשתא: מהרה דמרי עלמא כו' . דהוא גימטריא דונושנתם וקרי ליה אבד תאבדון מהר והקדמה דשתי שנים צדקה היתה :

אנו בני צדיק . אבינו צדיק נברא לפיכך אנו צדיקים ואין אנו צריכין להתרחק מן העבירה כי לא נכשל

אצדקה מיט דיא יודין וואס ער האט פאר טריבען צדקיהו מיט דיא איבעריגע יודין אין בבל . זיינען דיא יודין וואס זענען פאר טריבען געווארין מיט יכניה האבען נאך געלעבט אין בבל . ווארום מיט יכניה זענען פאר טריבען געווארין אין בבל דיא גרעסטע לומדים פון יודין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ביי דיא פאר טריבענע פון יכניה החרש והמסגר אלף . חרש האט מען זייא גירופען וועיל אז זייא האבען געעפינט דיא מויל אונ האבען אן געהויבען צוא ריידין תורה זענען אלע שטיל געווארין אזוי וויא זייא וואלטין געוועזען טויב אונ שטום : מסגר האט מען זייא גירופען אז זייא האבען פאר שלאסען אדין . זייא האבען גזאגט אזוי איז דער דין . האט שוין קיינער ניט געעפינט דעם דין צו זאגין דער דין איז ניט אזוי . זייא זענען געוועזען טויזענד אונ אז גאט וואלט געווארט ביז דיא יודין פון יכניה וואלטין געשטארבין אין בבל . דער נאך וואלט ער געבראכט צדקיהו מיט דיא יודין אין בבל . וועט וואלט געלערנט תורה מיט דיא יודין וואס זענען שפעטער פאר טריבען געווארין מיט צדקיהו . עולא זאגט דיא צדקה פון גאט איז געוועזען וואס ער האט פאר טריבען דיא יודין צוויי יאהר פאר ונושנתם . ווארום אין פסוק שטייט ונושנתם בארץ . אז איר וועט זיין אין לאנד אזוי פיל יאהר וויא דער ווארט ונושנתם בטרעפט [דאס איז אכט הונדערט צוויי אונ פופציג יאהר] אונ איר וועט דינען עבודה זרה . וועט איר געשווינד פאר לארין ווערין . אונ אז גאט וואלט געווארט ביז וויא פיל ונושנתם בטרעפט . וואלטין דיא יודין גימוזט פאר לענדט ווערין . דריבער האט זייא גאט פאר טריבען מיט צוויי יאהר פריער זייא זאלין ניט פאר לענדט ווערין . רב אחא בר יעקב זאגט פון דאנען זעהן מיר אז גאט זאגט געשווינד . דווערט דאס אכט הונדערט מיט צוויי אונ פופציג יאהר . ווארום גאט האט גזאגט זיי וועלין פאר לארין ווערין געשווינד . אונ דם האט גידארפט דויערין אזוי פיל יאהר וויא דער ווארט ונושנתם בטרעפט :

יט פיסקא. לפיכך : דיא רבנן האבען געלערנט דריבער איז אדם הראשון באשאפען געווארין איינער . דיא אפיקורסים זאלין ניט זאגין אין הימעל איז דא פיל געטער : ווארום אז אין אנהייב וואלטין באשאפען געווארין עטליכע מענטשין מיט אמאהל . וואלטין דיא אפיקורסים זאגין אין הימעל איז דא עטליכע געטער . יעדער גאט האט באשאפען איין מענטש . אנדערע זאגין דריבער איז אדם הראשון באשאפען געווארין איינער . פון וועגין דיא צדיקים אונ רשעים . ווארום אז אין אנהייב וואלטין באשאפען געווארין צוויא מענטשין . וואלט מען זאגין איינער איז געוועזען א צדיק זענען פון אים געבארין געווארין צדיקים . דער אנדערער איז געוועזען א רשע זענען פון אים געבארין געווארין רשעים . דיא צדיקים וועלין זאגין מיר זענען געבארין געווארין פון א צדיק . דארפין מיר אונז ניט דער וויטערין פון עבירות . ווארום מיר וועלין ניט געשטרויכעלט ווערין אין עבירה וועיל פון אונזער נאטור מוזין מיר בלייבען צדיקים . אונ די רשעים וועלין זאגין מיר זענען געבארין געוואַרין פון דעם רשע . דארפין מיר ניט מאהן תשובה אונ זעהן פרום

אומרים אנו בני רשע דבר אחר מפני המשפחות שלא יהיו משפחות מתגרות זו בזו ומה עכשיו שנברא יחידי מתגרות אם נבראו שנים עאכ"ו ד"א מפני הגזלנים ומפני החמסנים ומה עכשיו שנברא יחידי גוזלים וחומסים אם נבראו שנים עאכ"ו

ב (פיסקא ולהגיד גדולתו וכו'. תנו רבנן) ולהגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה אבל הקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה להברו שנאמר (איוב לח) תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש ומפני מה אין פרצופין דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי הוא שנאמר (שם) וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. תניא היה

אבל כו: אנו בני רשע. ואין אנו זוקקין בתשובה להצטדק כי לא יועיל: אם נבראו שנים. יאמרו זה לזה אבא גדול מאביך: הגזלנים והחמסנים. שיאמרו קרקע זה לבני אבינו שראובן היתה ולא לבני אביכם:

תתהפך כחומר חותם. לאחר מיתתו של אדם מתהפך הותם שלו לחומר ויתיצבו כמו לבוש תחיית המתים ומדקרי לה חותם ש"מ בחותם הן טבועין: ויאמר שלי הוא. ואין אדם מכחישו הואיל ואין היכר ביניהן: וימנע מרשעים אורם. קלסתר פניו ומתוך כך שלא יהא קלסתר פנים דומה לכל הבריותם וזרוע רמה תשבר שאין יכול לומר שלי

צו זיין. ווארום עס וועט אונז ניט העלפין. ווייל פון אונזער נאטור מוזין מיר שוין בלייבען רשעים. אנדערע זאגין דריבער איז אדם הראשון בשאפען געווארין איינער. עס זאל ניט זיין קיין קריג ביי דיא משפחות. ווארום מאדאך איצט אז דיא גאנצע וועלט איז געבארין געווארין פון איין מענטש. קריגען זיך דיא משפחות. דיא משפחה זאגט איך בין מער יחסן פון דיר. אונ דיא משפחה זאגט איך בין מער יחסן פון דיר. אז עס וואלט אין אנהייב בשאפען געווארין צוויי מענטשין. וואלט געווים געווען קריג. דער וואלט זאגין מיין פאטער איז געוועזן גרעסער פון דיין פאטער. אונ דער וואלט זאגין מיין פאטער איז געוועזן גרעסער פון דיין פאטער. אנדערע זאגין דריבער איז אדם הראשון בשאפען געווארין איינער. דורך דיא גזלנים. מאדאך איצט אז דיא גאנצע וועלט איז געבארין געווארין פון איין מענטש. גזלת מען אונ מען רויבט איינער פון אנדערין. אז עס וואלט אין אנהייב בשאפען געווארין צוויי מענטשין. וואלט געווים געגזלת איינער ביי דעם אנדערין. ווארום יעדער וואלט זאגין די פעלד האט גאט געגעבין צוא מיין ערשטין פאטער:

ב פיסקא. ולהגיד גדולתו. דיא רבנן האבען געלערנט דריבער איז בשאפען געווארין אדם הראשון איינער צו זאגין דיא גרויסקייט פון גאט. אז א מענטש מאכט פיל מטבעות אין איין פארעם, מוזין אלע מטבעות האבען איין צורה. אונ מוזין זיין גלייך איינע צו די אנדערע. אונ גאט האט בשאפען אלע מענטשין פון אדם הראשון. ווארום אלע מענטשין זענען געבארין געווארין פון אדם הראשון. אונ איין מענטש איז ניט גלייך צום אנדערין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק תתהפך כחומר חותם. אז דער מענטש שטארבט ווערט פון די חתימה זיינע אשטיק ליים. ויתיצבו כמו לבוש. אונ אז דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין וועט יעדער אויף שטיין אין דיא זעלביגע קליידער וואס ער איז געווען אן געקליידט ווען מען האט אים בגראבין. זאגט דיא גמרא אונ פאר וואס איז אן אבת ניט גלייך דיא פנימער פון אלע מענטשין איינער צום אנדערין. ווארום אז אלע מענטשין וועלין האבען איין פנים. אונ מען וועט ניט קענען צווישען איין מענטש אונ דעם אנדערין. וועט איינער זעהן ביי דעם אנדערין א שיינע וואהנונג אדער איין אנדער זאך. וועט ער זאגין דאס איז זיינע. אונ דער אנדערער וועט ניט קענען ברייגען עדות אז דאס איז זיינע. ווארום דיא עדות קענען אויך ניט וויסען צו וועמען די פעלד געהער. ווייל דיא ביידע מענטשין זעהן גלייך אויס. אדער עס וועט אים געפעלין זיין הברה ווייב. וועט ער זאגין זיא איז זיינע. אונ זיא אליין וועט אויך ניט דער קענען ווער עס איז איר מאן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וימנע מרשעים אורם. דורך דיא רשעים האט גאט פר מיטען דיא ליכטיגקייט פון פנים. עס זאל ניט זיין גלייך איין פנים צום אנדערין. דיא הויבע

היה ר' מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחברו בקול במראה ובדעת. בקול ובמראה משום ערוה. ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים:

בא ת"ר אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו מינים אומרים שותף היה לו להקב"ה במעשה בראשית. ד"א שאם תזוח דעתו עליו אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית. ד"א כדי שיכנס למצוה [מיד]. ד"א כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושכללן והתקין סעודה ואח"כ הכניס אורחים שנא' (משלי ט) חכמות בנתה ביתה וגו' טבחה טבחה וגו' שלחה נערותיה תקרא וגו' חכמות בנתה זו מדתו של הקב"ה שברא את כל העולם כולו בחכמה. חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי בראשית. טבחה טבחה מסכה יינה אלו ימים ונהרות וכל צרכי עולם. אף ערכה שלחנה אלו אילנות ודשאים. שלחה נערותיה תקרא זה אדם וחוה

הוא: משום ערוה. שלא יתחלף לאשה בבעלה לא ביום מפני המראה ובלילה מפני הקול: ובדעת מפני הגזלנין. אם יודע מה בלב חבירו יחפש [מצפוניו] ויודע היכן ממונו:
שלא יאמרו המינים שותף היה אדם במעשה בראשית לפיכך קדמו לו כולם: למצוה. שבת: ליכנס לסעודה מיד. שימצא הכל מוכן ויאכל מאשר

האט דיא שטארקע פון דעם רשע זאל צו בראכען ווערין. ער זאל ניט קענען גזלנן. מיר האבן גילערונט רבי מאיר זאגט מיט דריי זאכען איז גיענדערט איין מענטש פון אנדערין: מיט דער שטימע זיינע: מיט דעם אויס זעהן. אונ מיט דעם שכל. מיט דער שטימע אונ מיט דעם אויס זעהן איז מען גיענדערט גיווארין דורך זנות: ווארום אז אלע מענטשין וועלין האבען איין שטימע אונ וועלין גלייך אויס זעהן. וועט אמאן ניט דער קענען זיין ווייב. אונ אווייב וועט ניט דער קענען איר מאן. וועלין אלע מזנה זיין. אונ אין שכל איז מען גיענדערט גיווארין. דורך די גזלנים אונ די רויבערס. ווארום אז אלע וואלטין האבען איין שכל: וואלט אלע מענטשין גיפעלין איין זאך. למשל איינעם וואלט גיפעלין דיא אשה: וואלט אלעמען גיפעלין דיא אשה. וואלט מען זיך קריגען אונ איינער וואלט זיא אוועק גינומען פון אנדערין: אבער אז דער שכל פון דעם מענטש איז ניט גלייך צו דעם שכל פון דעם מענטש. איינעם גיפעלט די אשה. דעם אנדערין גיפעלט זי ניט: אים גיפעלט גאר איין אנדערע אשה. דער נעמט די אונ דער נעמט דיא. אונ אזוי איז ביי אלע זאכען:

בא תנו רבנן. די רבנן האבען גילערונט אדם הראשון איז בשאפען גיווארין ערב שבת. פאר וואס איז אדם ניט בשאפען גיווארין באלד דעם ערשטין טאג. דיא אפקורסים זאלין ניט זאגין גאט הט גיהאט אשותף צו אלע זאכען וואס ער האט בשאפען. דריבער איז אלץ בשאפען גיווארין פריער איידער דער מענטש איז בשאפען גיווארין. אדער מען קען זאגין דריבער איז אדם בשאפען גיווארין צום לעצטין. אויב ער וועט ביי זיך גרויס ווערין. וועט מען אים זאגין אפליג איז פריער בשאפען גיווארין אין דיא ערשטע זעקס טעג וויא דוא. אדער דריבער איז אדם בשאפען גיווארין צום לעצטין. ער זאל באלד האבען אמצוה פון שבת. אדער דריבער איז אדם בשאפען גיווארין צום לעצטין. ער זאל באלד האבען וואס צו עסין. למשל אמלך האט פריער גיבאהט אפאלאסט אונ האט אים אויס געצירט אונ האט פערטיג גימאכט אסעודה דער נאך האט ער גיבעטין דיא געסט זייא זאלין קומען עסין: אזוי האט גאט גיטאהן ער הט גיבאהט אוועלט אונ הט איר אויס געצירט אונ האט אלץ בשאפען צום עסין. דער נאך האט ער בשאפען דעם מענטשין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק חכמות בנתה ביתה. דיא חכמה האט גיבאהט אהויז. דאס מיינט מען גאט. ער הט בשאפען די גאנצע וועלט מיט חכמה. זי האט אויס גיהאקט זיבען זיילין. דס מיינט מען דיא זיבען טעג וואס אין זייא איז דיא וועלט בשאפען גיווארין. זיא האט גישאכטין איר שעכטונג אונ האט גיגאסען איר ויין. דאס מיינט מען דיא ימים אונ טייכען אונ אלע בדערפעניש פון דער וועלט וואס גאט האט בשאפען. זיא האט אן גיברייט איר טיש. דאס מיינט מען דיא אלע ערליי בוימער אונ גראזין וואס גאט הט בשאפן.

יהפוך גפי. מקום גבוה: לבסוף. שסרח נטרד: מי פתי יסור הנה. בתריה דהאי קרא כתיב מי פתאו לזה שיסור הנה לאכול מן העץ: חסר לב אמרה לו. האשה שהיא חסר לב אמרה לו: גלמי ראו עיניך. מכל מראה עיניך נגלמתי והיינו כל העולם כדכתיב בזכריה עיני ה' משוטטים בכל הארץ:

גופו מבבל. על שם שהיא עמוקה נאה במצם ליקה ולכך נעשה מצולה: ו/אבו מה"י. שהיא [גבוה] המובחר מכל הארצות: ואיבריו. ידיו ורגליו: משאר הארצות. מכל העולם כדלעיל: מאתרה דאגמא. (ובבל) [ובכבל] הוא והוא

וחוה. על גפי מרומי קרת רבה בר בר חנה רמי כתיב על גפי וכתיב על כסא בתחלה על גפי ולבסוף על כסא. מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו אמר הקב"ה מי פתאו לזה אשה אמרה לו דכתיב (משלי ו) נואף אשה חסר לב. [תניא] היה ר"מ אומר אדם הראשון מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנאמר (תהלים קלט) גלמי ראו עיניך וכתיב (זכריה ד) עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ

אמר רב אושעיא משמיה דרב אדם הראשון (דף ס ע"ב) גופו מבבל ראשו מארץ ישראל ואיבריו משאר ארצות עגבותיו א"ר (יוחנן) [אחא] מאקרא דאגמא. א"ר (אחא) [יוחנן] בר' חנינא שתים עשרה שעות הוי היום שעה ראשונה הוצבר עפרו שניה נעשה גולם שלישית נמתחו איבריו רביעית נזרקה בו נשמה חמישית עמד על רגליו ששית קרא שמות שביעית נזדווגה לו חוה שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה תשיעית נצטוה שלא לאכול מן האילן

דער נאך האט זיא געשיקט אירע יונגפרויען רופען. דאס מיינט מען אדם אונ חוה. על גפי מרומי קרת. זייא זאלין זיצען אויף דיא העכסטע אירטער פון שטאט. רבה בר בר חנה האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט על גפי. אונ אין איין פסוק שטייט על כסא. אין אנהייב איידער אדם האט געזינדיגט האט גאט אים גיוואלט זעצין אויף דעם העכסטין ארט פון דער וועלט. דער נאך וויא ער האט געזינדיגט האט גאט אים נאר גיזעצט אזוי וויא אויף אשטוהל. מי פתי יסור הנה. גאט האט גיפרעגט ווער האט אן גירעט אדם ער זאל אפ קערין אהער צום עץ הדעת. חסר לב אמרה לו. דיא ווייב זיינע האט אים אן גירעט. זיא האט גיזאגט צו אים אז ער וועט ניט עסין פון עץ הדעת וועט ער זיין אחסר לב. וועט אים פעלין דער פאר שטאנד פון הארץ. אזוי וויא עם שטייט אין פסוק נואף אשה חסר לב, דער וואס איז מזנה מיט אאשה ווייל זיא האט אים אן גירעט ער זאל מיט איר מזנה זיין. פעלט אים דער פאר שטאנד פון הארץ. מיר האבען גילערנט רבי מאיר זאגט ווען גאט האט גיוואלט בשאפען אדם הראשון האט ער צו זאמען גינומען ערד פון דער גאנצער וועלט אונ הט גימאכט דעם מענטש. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק גלמי ראו עיניך. מין גוף איז גימאכט גיווארין פון די ערד וואס דיינע אויגען האבען גיזעהן. אונ די אויגין פון גאט זעהן דאך די גאנצע וועלט. אזו ווי עס שטייט אין פסוק די אויגן פון גאט שוועבין אויף די גאנצע וועלט:

אמר. רב אושעיא הט גזאגט פון רבס וועגין דער גוף פון אדם הראשון איז גימאכט גיווארין פון דיא ערד וואס אין בבל. דער קאפ איז גימאכט גיווארין פון די ערד וואס אין ארץ ישראל. די הענט מיט די פים זענען גימאכט גיווארין פון דיא ערד וואס אין אנדערע לענדער. רבי אחא זאגט דיא ערוה איז גימאכט גיווארין פון דיא ערד וואס אין אקרא דאגמא. רבי יוחנן ברבי חנינא זאגט דער טאג איז צוועלף שעה. דיא ערשטע שעה פון טאג האט גאט פר זאמולט דיא ערד. אין דיא אנדערע שעה איז פון דיא ערד גיווארין אקערפער. אין דיא דריטע שעה זענען גיווארין דיא גלידער. אין דיא פערטע שעה איז אריין גיקומען אין אים א נשמה. אין דיא פינפטע שעה האט ער זיך גישטעלט אויף דיא פים. אין דיא זעקסטע שעה האט ער גירופען נעמען צו אלע זאכען וואס עס איז דא אויף דער וועלט. אין דיא זיבעטע שעה איז בשאפע גיווארין חוה. אונ איז בהעפט גיווארין צו אדם. אין דיא אכטע שעה זענען זייא ארויף גיגאנגען אויף דעם בעט צוויי. אדם אונ חוה. אונ זענען אראפ גענידערט פיר. אדם אונ חוה. קין אונ הבל זייערע קינדער. אין דיא ניינטע שעה איז אדם פאר באטין גיווארין ער זאל ניט עסין פון

האילן עשירית סרח י"א נידון י"ב נטרד והלך לו שנאמר (תהלים מט) אדם ביקר בל ילין. אמר רמי בר חמא אין חיה רעה שולטת באדם אלא א"כ נדמה לו כבהמה שנאמר (שם) נמשל כבהמות נדמו:

עמוק מאד: בל ילין. לינת לילה: עד זקנה. כל ימיו אסבלנו: ולי מה יקרו רעיך אל. בהר גלמי ראו עיניך כתיב בלאותו מגמור וביצירת אדם מדבר (הג"ה

כג אמר רב יהודה אמר רב בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם ברא כת אחת של מלאכי השרת אמר להם רצונכם (בראשית א) נעשה אדם בצלמנו אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו אמר להם כך וכך מעשיו אמרו לפניו רבש"ע (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו הושיט אצבעו הקטנה ביניהם ושרפם וכן כת שניה כת שלישית אמרה לפניו רבש"ע ראשונים שאמרו לפניך מה הועילו כל העולם כולו שלך הוא כל מה שאתה רוצה לעשות בעולמך עשה כיון שהגיע (לדור) ולאנשי המבול ואנשי דור הפלגה שמעשיהם מקולקלים אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו הראשונים לפניך אמר להם (ישעיה מו) ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול:

(אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה וכו' עד אידי והידי חדא מדה היא כדכתיב לעיל הגיגה פרק ב'):

כד אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי סיפר שנאמר (תהלים קלט) ולי מה יקרו רעיך אל והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב (בראשית ה) זה

עץ הדעת. אין דיא צעהנטע שעה האט ער געזינדיגט אונ האט געגעסן פון עץ הדעת. אין די עלפטע שעה האט אים גאט געמשפט. אין דיא צוועלפטע שעה האט מען אים ארויס געטריבען פון גן עדן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אדם ביקר בל ילין. אדם האט ניט גינעכטיגט אין די טייערקייט. אין דעם טייערין גן עדן. רמי בר חמא הט גזאגט אשלעכטע חיה געוועלטיגט ניט אויף אמענטשין. סיידין די חיה מיינט אז דאס איז אבהמה. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק נמשל כבהמות נדמו. ווען גיוועלטיגט די חיה אויף דעם מענטשין. אז דער מענטש וועט אויס ביי די חיה (די חיה מיינט) אז ער איז אבהמה:

כג אמר. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין ווען גאט האט גיוואלט באשאפען דעם מענטש. האט ער באשאפען פריער אקאמפאניע מלאכים. אונ גאט האט גזאגט צו דיא מלאכים איר ווילט מיר זאלין מאכען אמענטשין אין אונזער בילד. האבען דיא מלאכים גזאגט פר גאט: רבונו של עולם וואס וועט דער מענטש טאהן אויף דער וועלט. האט גאט גזאגט צו די מלאכים אזוי אונ אזוי וועט ער טאהן: האבען די מלאכים גזאגט פר גאט רבונו של עולם וואס איז דער מענטש דוא זאלסט אים דער מאנען. אונ וואס איז דער מענטש דו זאלסט אים גידיינקען. הט גאט אריין גישטעקט זיין קליינעם פינגער צווישען די מלאכים אונ ער האט זייא פאר ברענט. די אנדערע קאמפאניע מלאכים האבען אויך אזו גזאגט הט זיי גאט אויך פאר ברענט. דיא דריטע קאמפאניע מלאכים האבען גזאגט פר גאט רבונו של עולם דיא ערשטע מלאכים וואס האבען גזאגט פר דיר דו זאלסט דעם מענטשין ניט באשאפען. וואס האבען זייא גיהאלפען מיט זייערע רייד: דיא גאנצע וועלט איז דיינע. אלץ וואס דו ווילסט טאהן אין דיין וועלט טוה. האט גאט באשאפען דעם מענטשין. וויא מען איז גיקומען צו די מענטשין פון מבול אונ צו דיא מענטשין פון דור הפלגה וואס זייא האבען געזינדיגט. הט דיא דריטע קאמפאניע מלאכים גזאגט פר גאט רבונו של עולם האבען די ערשטע מלאכים ניט גוט גזאגט פר דיר דו זאלסט דעם מענטשין ניט באשאפען. הט גאט גזאגט צו די מלאכים ביז דער מענטש וועט אלט ווערין מוז איך פון אים ליידין. אבער אויף דער עלטער טוהט ער תשובה:

כד אמר. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין אדם הראשון האט גירעט דיא ארמישע שפראך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ולי מה יקרו רעיך אל. דיא ערשטע אותיות

זה ספר תולדות אדם מלמד שהראהו הקב"ה דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו כיון שהגיע לדורו של ר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר ולי מה יקרו רעיך אל. א"ר יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה (שם ג) ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה אן נטה לבך ורבי יצחק אמר מושך בערלתו היה כתיב הכא (הושע ו) והמה כאדם עברו ברית וכתיב התם (בראשית יז) את בריתי הפר. ר"נ אמר כופר בעיקר היה כתיב הכא עברו ברית וכתיב התם (דברים כט) על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם:

ש"ס יקרו רעיך א"ל ר"ת למפרע ארמי): מין היה. מטה לע"ז:

שקוד. מסיר וזריז: כדי שתדע להשיב לאפיקורוס. הכא לגביה לאיה מן התורה לדברי האפיקורסות כל שכן דפקר טפי (אם תהזיר לו תשובה) שהרי (סבר) וכפר ומהוך כך מדקדק ולא תוכל להביננו דבר המקובל לו: כל מקום שפקרו הצדוקים.

בה תנן התם ר' אליעזר אומר הוי שקיד ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס אמר רבי יוחנן לא שנו אלא אפיקורוס נכרי אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר טפי. אמר ר' יוחנן כל מקום שפקרו הצדוקים תשובתן בצדן (בראשית א) נעשה אדם

פון מה יקרו רעיך אל. מאכט ארמי. דאס איז וואס ריש לקיש האט גזאגט עס שטייט אין פסוק זה ספר תולדות אדם. דאס איז דיא דער ציילונג פון דיא קינדער פון אדם. דער פסוק לערנט אונז אז גאט האט געוויזען צוא אדם הראשון דיא דרשנים פון יעדער דור. אונ דיא חכמים פון יעדער דור. וויא ער איז גיקומען צום דור פון רבי עקיבא האט ער זיך גיפרייט מיט זיין תורה. אונ ער איז גיוועזען טרויעריג דורך זיין שטארבין וואס ער וועט שטארבין פון גרויסע יסורים). האט אדם גזאגט ולי מה יקרו רעיך אל. גאט וויא טייער זענען בייא מיר דיינע גידאנקען. נאך האט רב יהודה גזאגט פון רבס וועגין אדם הראשון איז גיוועזען אאפיקורוס. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גירופין צו אדם אונ ער האט גזאגט צו אים איכה ווא ביסטו. ווא אהין האסטו גינייגט דיין הארץ. רבי יצחק זאגט אדם הראשון איז באשאפין גיווארין גימהל. אונ ער האט ארויף גיצויגין דיא הויט פון דיא מילה ער זאל ניט אויס זעהן וויא גימלת. ווארום דא שטייט והמה כאדם עברו ברית. זייא האבען ניט גיהאלטין דעם ברית אזוי וויא אדם האט ניט גיהאלטין. זעהן מיר אז אדם האט ניט גיהאלטין דעם ברית. וועלכין ברית האט ער ניט גיהאלטין. דעם ברית פון מילה. ווארום מילה ווערט גירופין ברית; אזוי וויא עס שטייט אין פסוק את בריתי הפר. ער האט געשטערט מיין ברית. אונ האט זיך ניט גימלת. רב נחמן זאגט אדם הראשון האט גילייקנט אין גאט. ווארום דא שטייט והמה כאדם עברו ברית. זייא האבין ניט גיהאלטין דעם ברית אזוי וויא אדם האט ניט גיהאלטין: זעהן מיר אז אדם האט ניט גיהאלטין דעם ברית. וועלכין ברית האט ער ניט גיהאלטין. דעם ברית צו גלויבין אין גאט. ווארום דאס גלויבין אין גאט ווערט גירופין ברית. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא האבין פארלאזין את ברית ה' אלהי אבותם. דעם ברית וואס זייא האבין גימאכט מיט דעם גאט פון זייערע עלטערין. זייא זאלין אים דינען אונ זייא דינען עבודה זרה:

בה תנן התם. מיר האבין גילערונט רבי אליעזר זאגט דו זאלסט זיין גיאיילט צו לערנען תורה. אונ וויים וואס דו זאלסט ענפערין צו אאפיקורוס. אז דער אפיקורוס וועט דיר ווייזין אין דער תורה שטייט אזוי וויא ער זאגט. זאלסטו וויסען איהם וואס צו ענפערין. רבי יוחנן זאגט נאר צו אגוישען אפיקורוס זאל מען ענפערין. אבער צו איודישען אפיקורוס זאלסטו ניט ענפערין. ווארום ער וועט אנהייבין נאך מער קלערין ער זאל דיר צוריק ענפערין וועט ער ווערין נאך אגרעסערער אפיקורוס. רבי יוחנן זאגט פון וועלכין ארט אין דיא תורה דיא אפיקורסים ווייזין אז עס שטייט וויא זייא זאגין. שטייט באלד אפגיענפערט אז עס איז ניט וויא זייא זאגין. עס שטייט נעשה אדם בצלמנו. מיר וועלין מאכין אמענטש אין אונזער בילד. זעהן מיר אז

אדם בצלמנו וגו' (שם) ויברא אלהים את האדם בצלמו. (שם יא) הבה נרדה ונבלה שם שפתם (שם) וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל. (שם לה) כי שם נגלו אליו האלהים (ואומר) (שם) [לאל] העונה אותי ביום צרתי. (דברים ד) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו. (ש"ב ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם. (דניאל ז) עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב הנך למה לי. כדרבי יוחנן דא"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אלא א"כ נמלך בפמליא של מעלה שנא' (שם ד) בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא התינח כולהו עד די כרסון רמיו מאי איכא למימר אחד לו ואחד לדוד דתניא אחד לו ואחד לדוד דברי ר' עקיבא אמר לו ר' יוסי עקיבא עד מתי אתה עושה שכינה חול אלא אחד לדין ואחד לצדקה. קבלה מיניה או לא קבלה מיניה ת"ש

במגילין להיה מן התורה [להפקירן]: ויברא. יחידי. העונה. לשון יחיד: אשר הלכו אלהים לפדות לו. הרי לשון יחיד: עד די כרסון רמיו. נתיים ו' הכסאות דמשמע שנים: כתיב ביה ועתיק יומין יתיב. יחידי: הנך למה לי. למה נכתב בלשון רבים: כדרבי יוחנן. שהכל בעצת פמליא של מעלה: שכינה חול. שאתה מושיב בשר ודם אצלו: זה

עס איז דא מער וויא איין גאט. שטייט דער בייא ויברא אלהים את האדם בצלמו. גאט האט בשאפין דעם מענטש אין זיין בילד. זעהן מיר אז נאר איין גאט איז דא. עס שטייט אין פסוק הבה נרדה ונבלה שם שפתם. מיר וועלין אראפ נידערין אונ מיר וועלין דארט צוא מישען זייערע לעפצין. זעהן מיר אז עס איז דא מער וויא איין גאט. שטייט דער בייא וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל. גאט האט אראפ גענידערט זעהן דיא שטאט אונ דעם טורעם. זעהן מיר אז נאר איין גאט איז דא. עס שטייט אין פסוק כי שם נגלו אליו האלהים דארום דארט זענען צו אים בעוויזען גיווארין דיא געטער. זעהן מיר אז עס איז דא מער וויא איין גאט: שטייט דער בייא לאל העונה אותי ביום צרתי. צום גאט וואס ער האט מיר גיענפערט אין דעם טאג ווען מיר איז שלעכט גיוועזן. זעהן מיר אז נאר איין גאט איז דא. עס שטייט אין פסוק וואו איז נאך דא אזוי אגרויסע פאלק וואס צו אים זענען דיא געטער נאהנט. זעהן מיר אז עס איז דא מער וויא איין גאט. שטייט דער בייא כה' אלהינו בכל קראנו אליו. אזוי וויא אונזער גאט אין אלע צייטין וואס מיר רופין צו אים. זעהן מיר אז נאר איין גאט איז דא. עס שטייט אין פסוק ווער איז וויא דיין פאלק יודין וואס זייא זענען איין פאלק אויף דער וועלט וואס צו זיי זענען גיגאנגען דיא געטער: זעהן מיר אז עס איז דא מער וויא איין גאט. שטייט דער בייא לפדות לו לעם. ער זאל זייא אויס לייזין פאר זיך צו א פאלק. זעהן מיר אז נאר איין גאט איז דא. עס שטייט אין פסוק ביז דיא שטוהלין זענען אובגיווארפין גיווארין. זעהן מיר אז עס איז דא מער וויא איין שטוהל. ווייל עס איז דא מער וויא איין גאט. שטייט דער בייא ועתיק יומין יתיב. דער וואס איז אלט אין טעג איז גיזעסין אויף דעם שטוהל. זעהן מיר אז נאר איין גאט איז דא. אונ צו וואס שטייען דיא אלע פסוקים וואס עס זעהט אויס אז עס איז דא מער וויא איין גאט. דאס איז אזוי וויא רבי יוחנן האט גזאגט. גאט טוהט ניט קיין זאך סיידין ער פרעגט בייא דיא מלאכים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק בגזרת עירין פתגמא. דיא רייד פון גאט ווערט גיטאהן דורך דיא גזרה פון דיא מלאכים. ובמאמר קדישין שאלתא. גאט פרעגט דעם זאג פון דיא הייליגע. ער פרעגט בייא דיא מלאכים וואס זייא זאגין. פרעגט דיא גמרא דאס איז רעכט דיא אלע פסוקים. וואס וועלין מיר זאגין צו דעם פסוק ביז דיא שטוהלין זענען אומגיווארפין גיווארין. אז עס איז נאר דא איין גאט. צו וואס זענען דא צוויא שטוהלין. ענטפערט דיא גמרא איין שטוהל איז פאר גאט. אונ איין שטוהל איז פאר דוד המלך: אזוי וויא מיר האבין גילערנט איין שטוהל איז פאר גאט אונ איין שטוהל איז פאר דוד המלך. אזוי זאגט רבי עקיבא. האט רבי יוסי גזאגט צו רבי עקיבא. ביז וויא לאנג נאך וועסטו מאכין דיא שכינה אזוי פראסט. אז דו זאגסט דוד זאל זיצען

ת"ש דתניא אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר' עקיבא אמר ר' אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדה כלך לך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו. א"ר נחמן האי מאן דידע לאהדורי למיני כרב אידית ליהדר ואי לא לא ליהדר. אמר ההוא מינא לרב אידית כתיב (שמות כד) ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה א"ל זהו מטטרון ששמו כשם רבו דכתיב (שם כג) כי שמי בקרבו אי הכי נפלהו ליה כתיב (שם) אל תמר בו אל תמירני בו אם כן לא ישא לפשעכם למה לי א"ל הימנותא (דידן) [בידן] דאפילו בפרוונקא נמי לא קבלינוהו דכתיב (שם לג) ויאמר אליו אם אין פניך הולכים וגו'. א"ל ההוא מינא לר' ישמעאל בר' יוסי כתיב (בראשית יט) וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מאתו מיבעי ליה א"ל ההוא כובס שבקיה אנא מהדרנא ליה דכתיב (שם ד) ויאמר למך לנשיו עדה וצלה שמען קולי נשי למך נשיי מיבעיא ליה אלא משתעי קרא הכי ה"נ משתעי קרא הכי א"ל מנא לך הא מפרקיה דר' מאיר שמיע לי דא"ר יוחנן כי הוה דריש

מטטרון. הוא אמר עלה אל ה': ששמו כשם רבו. ה' לפיכך לא הזכיר שמו וכתבו סתם: אם כן לא ישא לפשעכם. לא יכול לסלוח לפשעים ומה יתרון בו: א"ל הימנותא (דידן) [בידן]. שאין בו כח לשאת פשעינו ואנו נמי מאכסנוהו ומיאנו לקבל אפי' לפרוונקא שליח מוליא ומביא:

גיבן דיא שכינה. נאר ווען גאט משפט דיא וועלט זיצט ער אויף דיא שטוהל. אונ ווען גאט טוהט צדקה מיט דער וועלט זיצט ער אויף דיא אנדערע שטוהל. פרעגט דיא גמרא האט רבי עקיבא אן גינומען דיא רייד פון רבי יוסי. אדער ער האט ניט אן גינומען. ענפערט דיא גמרא מיר האבין גילערונט איין שטוהל איז צו משפט אונ איין שטוהל איז צו צדקה. אזוי זאגט רבי עקיבא; אזוי וויא רבי יוסי. האט רבי אלעזר בן עזריה גיזאגט צו רבי עקיבא פאר וואס בשעפטיגסטו דיך מיט אגדתא. גיי בעסער לערנען דיא דינים פון נגעים אונ אהלות. נאר דיא צווייא שטוהלין איינער איז אשטוהל אונ איינער איז אפוסין בייינקול; דיא שטוהל איז צום זיצען אויף איר. דער פוסין בייינקול איז צו האלטין אויף אים דיא פיס. רב נחמן זאגט דער וואס ווייסט צו ענפערין צו דיא אפקורסים אזוי וויא רב אידית הייסט. זאל ער ענפערין. אונ אויב ער ווייסט ניט צו ענפערין אזוי וויא רב אידית זאל ער זייא גאר ניט ענפערין. אאפקורוס האט אמאהל גיזאגט צו רב אידית עס שטייט אין פסוק צו משה האט ער גיזאגט גיי אויף צו גאט. האט דאך גידארפט שטיין גיי אויף צו מיר. האט רב אידית גיזאגט צום אפקורוס דער מלאך מטטרון האט גיזאגט צו משה גיי אויף צוא גאט. אונ פאר וואס שטייט ניט דער נאמען מטטרון אין דער תורה. ווייל דער נאמען פון מטטרון איז וויא דער נאמען פון זיין בעל הבית. וויא דער נאמען פון גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט מיין נאמען איז אין אים. האט דער אפקורוס גיפרעגט זאל מען דינען צו מטטרון. האט רב אידית גיענפערט גאט האט גיזאגט אל תמר בי. זאלסט ניט אומטוישין מיך אויף אים. האט דער אפקורוס גיפרעגט אויב דינען צו מטטרון טאר מען ניט. אונ מוחל זיין דיא עבירות קען ער אויך ניט. צו וואס דען דארף מען אים. האט רב אידית גיזאגט צום אפקורוס אונזער גלויבונג איז פעסט בייא אונז אז דער מלאך קען אן גאט גאר ניט טאהן. דריבער האבין מיר באקי ניט גיוואלט אז דער מלאך זאל גיין מיט אונז. אפילו פאר קיין שליח האבין מיר אויך ניט גיוואלט ער זאל גיין מיט אונז. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק משה האט גיזאגט צו גאט אויב דו אליין וועסט ניט גיין מיט אונז זאלסטו אונז ניט אויף ברייגגען פון דאנען. אאפקורוס האט אמאהל גיזאגט צו רבי ישמעאל ברבי יוסי עס שטייט אין פסוק גאט האט גימאכט רעגענען אויף סדום אונ אויף עמורה שוועביל אונ פייער פון גאט. האט דאך גידארפט שטיין פון זיך. האט אוועשער גיזאגט צו רבי ישמעאל לאז אים איך וועל אים ענפערין. עס שטייט אין פסוק למך האט גיזאגט צו זיינע ווייבער עדה אונ צלה הערט צו מיין קול דיא

דריש ר' מאיר בפרקיה הוה דריש תלתא שמעתא תלתא אגדתא תלתא מתלי. וא"ר יוחנן שלש מאות משלי שועלים היו לו לרבי מאיר ואנו אין לנו אלא שלשה. (דף לט) (יחזקאל יח) אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה (ויקרא יט) מאזני צדק אבני צדק (משלי יא) צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו: א"ל

שמיע לי. שהמקרא הזה מיוסד לזה: אבות אכלו בוסר. משל הוא שרימה השועל את הזאב לכנוס לחצר היהודים בע"ש ולתקן עמהם צרכי הסעודה ויאכל עמהן בשבת וכשבא ליכנס חגרו עליו במקלות בא להרוג את השועל אמר לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל את כל נתח טוב אמר לו ובשביל אבא אני לוקה אמר לו הן אבות אכלו בוסר וגו' אבל בא עמי ואראך מקום לאכול ולשבוע בא לו על הבאר ועל שפתו מוטל עץ והחבל (מושכה ומושכה] עליו ובב' ראשי החבל ב' דליים קשורים ונכנס השועל בדלי העליון והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה אמר לו הזאב למה אתה נכנס לכאן א"ל יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע הראה לו דמות הלבנה במים כדמות עגול כמין גבינה עגולה א"ל אני היאך ארד אמר לו הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל עליו עלה א"ל היאך אני עולה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבא

וויבער פון למך פאר נעכט מיין זאג. האט דאך גידארפט שטיין מיינע ווייבער פאר נעמט מיין זאג. נאר דער פסוק שמועסט אזוי. דא בייא גאט שמועסט אויך דער פסוק אזוי. האט רבי ישמעאל גזאגט צום וועשער פון וואנען ווייסטו אז דער פסוק פון למך איז אתירוץ אויף דעם פסוק פון גאט. האט דער וועשער גזאגט פון דער דרשה פון רבי מאיר האב איך דאס גיהערט. ווארום רבי יוחנן האט גזאגט ווען רבי מאיר פלעגט זאגין אדרשה. פלעגט ער זאגין אדריטול דרשה דינים. אונ אדריטול אגדתא. אונ אדריטול משלים. נאך האט רבי יוחנן גזאגט דרייא הונדערט משלים פון פוקס האט רבי מאיר גיוואסט צו זאגין. אונ מיר ווייסין נאר דרייא משלים אין משל הייסט דיא עלטערין האבין גיגעסין אומצייטיגע וויינטרויבין זאוערע. אונ דיא ציין פון זייערע קינדער זענען הייליג: דאס מיינט מען דיא עלטערין האבין גיטאהן עבירות. אונ דיא קינדער ווערין גישטראפט. אויף דעם איז דא אמשל מיט אפוקס. אפוקס האט אמאהל גינארט אוואלף אונ ער האט גזאגט צום וואלף גיי אריין ערב שבת צוא איודין אין שטוב. וועסטו זייא העלפין אן גרייטין זייער עסין אויף שבת. וועסטו עסין מיט זייא אום שבת. וויא דער וואלף איז אריין גיקומען צום יודין ערב שבת. האבין אלע מענטשין פון שטוב גינומען שטעקינס אונ האבין אים גישלאגין. איז דער וואלף גילאפין צום פוקס אונ האט אים גיוואלט הרגנן. האט דער פוקס גזאגט צום וואלף מען האט דיך גישלאגין פאר דיין פאטער. אמאהל איז דיין פאטער אויך אריין גיקומען צו איודין ערב שבת. האבין זייא אים גילאזין העלפין אן גרייטין אויף שבת. דער וייל האט ער אויף גיגעסין אלע בעסטע עסינס. האט דער וואלף גזאגט פאר מיין פאטער וואס ער האט געזינדיגט שלאגט מען מיך. האט דער פוקס גזאגט יא עס איז אזוי. דיא פאטערס האבין גיגעסין אומצייטיגע וויינטרויבין זאוערע. אונ דיא ציין פון דיא קינדער זענען הייליג. נאך אמשל האט רבי מאיר גזאגט אויף דעם דין אז מען זאל ניט געבין אפאלשע וואג. אונ דער משל איז אויף נאך אזאך אויך. אז דער צדיק גייט ארויס פון דיא צרה. אונ דער רשע קומט אויף זיין ארט. אמאהל האט דער פוקס גיוואלט נארין דעם וואלף. האט ער גזאגט צו אים קום מיט מיר איך וועל דיר ווייזין אארט וואו עס איז דא צו עסין זאט צו ווערין. זענין זייא ביידע גיקומען צו אברונען: איבער דעם ברונען איז גילעגין אהאלץ. אונ אויף דעם האלץ איז גיהאנגען אשטריק. אונ אין איין עק שטריק איז גיווען אנגיבונדין אעמער אונ אין דעם אנדערין עק שטריק איז גיווען אנגיבונדין אעמער. איז דער פוקס אריין גיגאנגען אין איין עמער. איז דער עמער אראפ גיגאנגען ביז צום וואסער. האט דער וואלף גזאגט צום פוקס צו וואס ביסטו אראפ גיגאנגען ביז צום וואסער. האט דער פוקס גזאגט ווייל דא ליגט פלייש אונ קעז. אונ דיא לבנה האט גישיינט אין דעם וואסער וואס אין ברונען. האט דער פוקס גזאגט צום וואלף אויף דיא לבנה אז דאס איז דער קעז. האט דער וואלף גזאגט צום פוקס וויא אזוי וועל איך אראפ קומען צו דיר. האט דער פוקס גזאגט צום וואלף גיי אריין אין דעם אנדערין עמער וועסטו אראפ קומען צו מיר. דער וואלף איז

כו א"ל קיסר לרבן גמליאל אלהיכם גנב הוא דכתיב (בראשית ב) ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם ויישן אמר: ליה ברתיה שבקיה דאנא מהדרנא ליה אמרה ליה תנו לי דוכים אחד אמר לה למה ליך אמרה ליה לכטים באו עלינו הלילה ונטלו ממנו קיתון של כסף והניחו לנו קיתון של זהב אמר לה הלואי שיבא עלינו בכל יום ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו אמר לה הכי קאמינא [אלא] לישקליה בהדיא אמרה ליה אייתי לי אומצא דבשרא אייתי לה אותבה תותי בחשא אפיקתה אמרה ליה אכול מהאי אמר לה מאיסא לי אמרה ליה אדם הראשון נמי אי ה"ה שקילה בהדיא הוה מאיסא ליה: א"ל קיסר לר"ג ידענא אלהייכו מאי קא עביד (והיכן יתיב) איתגיד ואיתנח א"ל מאי האי אמר בן אחד יש לי בכרכי הים ויש לי געגועין עליו בעינא דמחוית ליה

ובא רטע תחתיו לא כך כתיב מהזני לדק וגו': נוכר. ענגים קודם בישולם ומקבין את הבינים: אמרה לו תנו לי דוכוס אחד. בוסט לנקוס נקמה: אותבה הותי בחבא. הכת הרמן קליל"י בלע"ז וכן דרך ללייתה ומתוך הרחם אותה בגמותה כהלכה עליו: הוה מאיסא ליה. בירלא בהתוכה קודם גמר היקונה: אלהיכם מאי עביד. מכתש הים וכסבול

אריין גיגאנגען אין דעם אנדערין עמער · אונ ווייל ער איז געוועזן שווערער וויא דער פוקס איז דער עמער מיט דעם וואלף אראפ געניזערט ב׳ ; אין וואסער. אונ דער עמער מיט דעם פוקס איז ארויף אין דער הייך · איז דער פוקס ארויס גיגאנגען פון דעם עמער · אונ דער וואלף איז געבליבען אין וואסער :

כן אמר · א קיסר הט אמאהל גזאגט צו רבן גמליאל אייער גאט איז א גנב. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גימאכט פאלען אשלאף אויף אדם אונ ער איז אנשלאפין גיווארין. אונ ער האט גינומען פון אדם א ריפ אונ ער האט גימאכט פון דעם ריפ די ווייב זיינע . חוה . האט דאך גאט גינגבת א ריפ ביי אדם ; האט דיא טאכטער פון קיסר גזאגט צו רבן גמליאל לאז מיך איך וועל ענפערין מיין פאטער · האט דיא טאכטער גזאגט צום פאטער גיב מיר א שופט איך דארף בשטראפין מענטשין · האט דער קיסר צוא איר גזאגט צוא וואס דארפסטו א שופט ; וועלכע מענטשין ווילסטו בשטראפין · האט דיא טאכטער גזאגט דיא נאכט זענען ביי אונז גיוועזן גזלנים אונ האבען גינומען פון אונז א זילבערנעם קריגול אונ האבען גילאזין ביי אונז א גאלדענעם קריגול · האט דער קיסר צו איר גזאגט פאר דעם ווילסטו זיי בשטראפין · הלואי זאלין זיי קומען צו אונז אלע נאכט אונ נעמען א זילבערנעם קריגול אונ לאזין א גאלדענעם קריגול · האט דיא טאכטער גזאגט צום קיסר אזוי האט דאך גאט אויך גיטאהן · איז דען ניט גוט גיוועזן פר אדם הראשון מען האט גינומען פון אים א ריפ · אונ מען האט אים צוריק גיגעבין א דינסט צו בעדינען אים · האט דער קיסר גזאגט צוא דיא טאכטער אזוי מיין איך צו וואס האט גאט גינומען דיא ריפ אין שלאף · ער זאל ניט וויסען · פר וואס האט ער ניט גינומען ווען ער איז גיוועזן וואכעדיג · האט דיא טאכטער גזאגט צום קיסר איך וועל הייסען מען זאל מיר ברענגען א שטיק רויע פלייש ; הט מען איר גיבראכט א שטיק רויע פלייש. האט זיא גילייגט די פלייש אויף דעם קומען אין דיא הייסע ... קוילין · דיא פלייש זאל גיבראטען ווערין ; וויא דיא פלייש איז שוין גיוועזן גיבראטין · האט זיא ארויס גינומען די פלייש פון די אש אונ האט גזאגט צום פאטער עס די פלייש · האט דער פאטער צו איר גזאגט ווייל איך האב גיזעהן וויא דיא פלייש איז גילעגין אין דיא אש · איז מיר מיאוס דיא פלייש צו עסין ; האט זיא גזאגט צום פאטער ביי אדם הראשון וואלט אויך אזוי גיוועזן. ווען גאט וואלט פון אים גינומען דיא ריפ אונ ער וואלט גיזעהן וויא מען מאכט דיא ווייב זיינע פון די ריפ · וואלט זיא אויף אים מיאוס גיוועזן : אמר · א קיסר האט אמאהל גזאגט צו רבן גמליאל איך וויים וואס אייער גאט טוהט איצט. האט רבן גמליאל אזיפץ גיטאהן · האט דער קיסר גזאגט צו רבן גמליאל וואס זיפצט. האט רבן גמליאל גזאגט איך האב א זוהן אין דיא שטעט וואס זענען

ליה ניהלי א"ל מי ידענא היכא ניהו א"ל דאיכא בארעא לא ידעת דאיכא בשמיא ידעת. א"ל קיסר לר"ג כתיב (תהלים קמז) מונה מספר לכוכבים מאי רבותיה אנא מצינא למימני כוכבים אייתי חבושי שדינהו בארבילא וקא מהדר להו א"ל מנינהו א"ל אוקמינהו א"ל רקיעא נמי הכי הדרא א"ד הכי א"ל קיסר מני לי כוכבי א"ל ר"ג אימא לי ככיך ושיניך במה הוו שדא ידיה לפומיה וקא מני להו א"ל דאיכא בפומך לא ידעת דאיכא ברקיעא ידעת:

כן א"ל קיסר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח (ומי שברא רוח לא ברא הרים) שנאמר (עמוס ד) יוצר הרים ובורא רוח אלא מעתה גבי אדם דכתיב (בראשית ב) ויברא וייצר ה"נ מי שברא זה לא ברא זה טפח על טפח יש בו באדם ושני נקבים יש בו מי שברא זה לא ברא זה שנאמר (תהלים צד) הנוטע אוזן הלא ישמע אם יוצר עין הלא

מי הוא יכול להתיפני: חבושי. קידוניי"ן בלעז: ארבילא. קורבי"ל בלע"ז: וקא מהדר להו. סביב סביב בארבילא: מני לי כוכבי. מנויין לי הכוכבים כלו' יודע אני מספרם: לא ידעת. בצריך אתה למנותם: דאיכא ברקיע ידעת. בלא מנין ולמנותם היאך יכול:

מי שברא הרים לא ברא רוח. שזה נקרא יוצר וזה נקרא בורא ושני שמות הם: ה"נ מי שברא אבר זה לא ברא אבר זה וא"ת כן הוא כל תיגו באברים המרוחקים מיהו טפח על טפח יש ב באדם ובאותו טפח יש בו שני נקבים האוזן והעין והכי לחלי נוטע אוזן ולחלי יוצר עין חאמר בגתעסקו

אויף דעם ים. און איך בייגג צו אים. איך וואלט וועלין דו זאלסט מיר אים ווייזן: איך זאל אים זעהן. האט דער קיסר גזאגט צו רבן גמליאל ווייס איך דען וואו ער איז. אין וועלכע שטאט ער איז. האט רבן גמליאל גזאגט צום קיסר וואס אויף דער ערד איז ווייסטו ניט. און וואס אויף דעם הימעל איז ווייסטו יא. אמר. א קיסר האט אמאהל גזאגט צו רבן גמליאל עס שטייט אין פסוק גאט ציילט דיא שטערין וואס אין הימעל וואס איז דאס פאר א גרויסקייט. איך וואלט אויך קענען ציילען דיא שטערין. האט רבן גמליאל גיברייננט ארבעס און הט זיי ארייןגיליינט אין א זיפ. און ער האט גישאקילט און גידרייט דיא זיפ. האט ער גזאגט צום קיסר צייל די ארבעס. הט דער קיסר גזאגט צו רבן גמליאל שטעל דיא זיפ וועל איך קענען ציילען דיא ארבעס. האט רבן גמליאל גזאגט צום קיסר דער הימעל דרייט זיך אויך אזוי און פון דעסטוועגן קען גאט ציילין דיא שטערין. אנדערע זאגין אזוי הט דער קיסר גזאגט צו רבן גמליאל דיא שטערין זענען ביי מיר אפ גיציילט. איך ווייס וויא פיל שטערין עס איז דא. הט רבן גמליאל גזאגט צום קיסר זאג מיר וויפיל ציין האסטו אין מויל. האט דער קיסר ארייןגישטעקט די האנט אין מויל און האט אן גיהויבען ציילען דיא ציין זיינע: האט רבן גמליאל גזאגט צום קיסר וואס אין דיין מויל איז ווייסטו ניט: און וואס אין הימעל איז ווייסטו יא:

כן אמר: דער קיסר האט גזאגט צו רבן גמליאל דער וואס האט בשאפען דיא בערג הט ניט בשאפען דעם ווינט. איין גאט האט בשאפען דיא בערג. און איין גאט הט בשאפען דעם ווינט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק יוצר הרים ובורא רוח. דער גאט וואס הט בשאפען דיא בערג הייסט יוצר. און דער גאט וואס הט בשאפען דעם ווינט הייסט בורא. האט רבן גמליאל גזאגט צום קיסר אז ביי דעם מענטש שטייט אמאהל ויברא און אמאהל שטייט וייצר. וועסטו אויך זאגין אז צוויי געטער האבען בשאפען דעם מענטש. דער גאט האט בשאפען למשל א האנט. און דער אנדערער גאט האט בשאפען א פוס. טאמער וועסטו זאגין אז אזוי איז טאקי גיוועזן. דער וואס האט בשאפען דעם גליד האט ניט בשאפען דעם אנדערין גליד. דס קענסטו נאר זאגין ביי די גלידער וואס זענען ווייט איינער פון אנדערין. למשל א האנט מיט א פוס. אבער ביי דעם מענטשין איז דא איין ארט וואס ער איז גרויס א טפח דיא ליינג און א טפח דיא ברייט. און אין דעם שטיקיל ארט זענען דא צוויי לעכער. די אויגין און די אויערין. וועסטו אויך זאגין אז איין גאט האט בשאפען דיא אויגען און איין גאט האט בשאפען די אויערין ווייל עס שטייט אין פסוק הנוטע אוזן הלא ישמע ואז ער האט גיפלאנצט דעם אויער

הלא יביט אמר ליה אין אמר ליה ובשעת מיתה כולם נתפיסו א"ל ההוא אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיז מפלגך לתתא דאהורמיז א"ל [א"כ] היכי שביק ליה אהורמיז לה׳ רמיז לאעבורי מ״א בארעיה:

כה א"ל קיסר לרבי תנחום תא ליהוי כולן לעמא חד א"ל לחיי מיהו אנן דמהלינן לא מצינן למיהוי כוותייכו ואתון מהילתו והוו כוותן א"ל מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא לישדיוה לביבר שדיוה לביבר ולא אכלוהו א"ל ההוא מינא האי דלא אכלוהו משום דלא כפון הוא. שדיוה לדידיה ואכלוה. א"ל קיסר לר"ג אמריתו כל בי עשרה שכינתא שריא כמה שכינתא איכא קרייה לשמעיה מחייה בהפתקיה א"ל

אמיב באותו טפה : אמר לו . הן : וכי בשעת מיתה בניסה נתפייסו. הבעלים כנוטע והיוצר מבכימים אלהמיתו : אמגושא. מכשף יודע אני ע"י כישוף דמהצייך ולמעלה דהורמיז סד כדאמרינן הורמיז כל לילתא כב"ב : דאהורמיז. הקב"ה קרי הכי : והיכי בביק ניה. א"ל היאך בביק אהורמיז להורמיז לאעבורי מים כרותים בארעיה א"כ היאך מניח אהורמיז להעביר מים בארצו בכל מה באדם מבנים דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים :

לא מצינן למיהוי כוותייכו. שאי אפשר להיות לנו עוד ערלה : דזכי למלכא. נוצחו ומשתיקו בדבריו ומביישו : לביבר. מקום חיות רעות של מלכות : קייס. ל"א לשמעיה דקיסר : מחייה בהפתקיה.

גזווים הערט ער] אם יוצר עין הלא יביט [אויב ער האט בשאפען דיא אויג. געוויס זעהט ער] וועסטו אויך זאגין דער גאט פון דיא אוערין הייסט נוטע. אונ דער גאט פון די אויגען הייסט יוצר. ווי קען דאס זיין אז אויף אזוי אקליינע שטיקול ארט זאלין זיך בשעפטיגען צוויי געטער. האט דער קיסר גזאגט יא עס איז דאך אזוי גיוועןן. די אויגען האט בשאפען איין גאט. און די אוערין האט בשאפען איין אנדער גאט. האט רבן גמליאל גזאגט וויא אזוי קען זיין אז עטליכע געטער האבען בשאפען דעם מענטשין. פאר וואס קריגען זיך קיין מאהל ניט דיא געטער. איינער זאל זאגין דער מענטש זאל היינט שטארבין. דער אנדערער זאל זאגין דער מענטש זאל נאך לעבין. קען דאס זיין אז ביי דעם שטארבען פון דעם מענטש זאלין אלע געטער שלום ווערין אונ אלע זאלין זאגין גלייך אז דיא רגע מוז דער מענטש שטארבען. פון דעם זעהן מיר אז נאר איין גאט האט בשאפען דעם מענטש. אונ דער איין גאט הייסט די אלע נעמען יוצר בורא נוטע. אזוי דער ווינט אונ דיא בערג הט אויך בשאפען דער איין גאט. אונ ער הייסט יוצר אונ בורא. אמכשף האט אמאהל גזאגט צו אמימר איך וויים דורך מיין כישוף אז דיא אויבערשטע העלפט פון דיין גוף איז פון אשד וואס ער הייסט הורמיז. אונ די אונטערשטע העלפט דיינע איז פון גאט וואס ער הייסט אהורמיז. הט אמימר גזאגט צום מכשף אויב עס איז אזוי. וויא אזוי לאזט גאט צום שד דיא וואסער זאל גיין דורך זיין פעלד. אלץ וואס דער מענטש טרינקט הויבין אין זיין מויל גייט ארוס צוריק דורך די אונטערשטע לעבער. אז די מויל וואלט גיהערין צו איין אנדערין. ווי אזוי וואלט גאט לאזין יענעמס וואסער זאל גיין דורך זיין חלק :

כה אמר. דער קיסר הט גזאגט צו רבי תנחום קום מיר וועלין זיין אלע איין פאלק. הט רבי תנחום גזאגט צום קיסר רעכט. מיר וועלין אזוי טאהן. נאר מיר זענען דאך שוין געמלת קענען מיר דאך ניט זיין אזוי ווי איר זענט. נאר איר זאלט אייך מל זיין וועט איר זיין אזוי ווי מיר זענען. הט דער קיסר גזאגט צו אמימר זאגין זאגסטו גאנץ ריכטיג נאר דער וואס זאגט בעסער פר דעם קיסר. אז דער קיסר קען אים ניט ענפערין. ווארפט מען אים אריין צווישען שרעכטע חיות וביבר איז אגרויסער פלאץ ארום גיצאמט מיט הויכע ווענט. אונ אינווייניג ארעווען זיך חיות) הט מען אריין גיווארפן דעם אמימר צווישן די חיות. אונ דיא חיות האבען אים ניט אויף גיגעסין. הט אאפקורוס גזאגט צום קיסר דוא ווייסט פר וואס דיא חיות האבען ניט אויף גיגעסן דעם אמימר. ווייל זייא זענען ניט הונגעריג. האט מען אריין גיווארפען דעם אפקורים צווישען דיא חיות האבען זייא אים אויף גיגעסן. אמר. דער קיסר האט גזאגט צו רבן גמליאל איר זאגט וואו עס זענען דא צעהן מענטשין אונ לויבען גאט רוהט די שכינה צווישען זיי. ווי פיל שכינות איז דא. הט רבן גמליאל גירופען דעם בעדינער פון קיסר. אונ הט אים גישלאגען אויפן קארג.

א"ל אמאי (מחית ליה ד) על שמשא בביתא א"ל שמשא אכולי עלמא ניהא א"ל ומה שמשא דהוה חד מן אלפא אלפי רבוון דשמשי קודשא בריך הוא ניתא אכולי עלמא שכינתא דקודשא בריך הוא עאכ"ו.

כמ א"ל ההוא מינא לר' אבהו אלהיכם גחכן הוא דקאמר ליה ליחזקאל (יחזקאל ד) שכב על צדך השמאלי וכתיב (שם) ושכבת על צדך הימני (אדהכי והכי) אתא ההוא תלמידא א"ל מ"ט דשביעתא א"ל השתא אמינא לכו מלתא דשויא לתרוייכו אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי הוא והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את כולן אם רחמן הוא הורג חציין אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר את הגדולים שבהם ביסורים אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל:

ל א"ל ההוא מינא לר' אבהו אלהיכם כהן הוא דכתיב (שמות כה) ויקחו לי תרומה כי קבריה למשה במאי טביל וכי תימא במיא והכתיב (ישעיה מ) מי מדד

כבא על לילהו: א"ל. קיסר שמשא אכולי עלמא ניתא: שמשא. חמה:
גחכן. הוכא דמצחק בנביאיו: מ"ט דשביעתא. למה לוה הקב"ה על השמיטה: דשוי לתרוייכו. שההא מועלת לשניכם כמו אין פוה לנביאים: כדי שתדעו וכו'. ולא ירום לבבכם בשבת א. לכם ותשכחו עול מלכות שמים

האט דער קיסר געזאגט צו רבן גמליאל פר וואס שלאסטו אים. האט רבן גמליאל געזאגט ווייל דיא זוהן גייט אריין אין שטוב: האט דער קיסר געזאגט וואס איז דער בעדינער שולדיג. די זוהן דוהט אויף די גאנצע וועלט. האט רבן גמליאל געזאגט צום קיסר מאדאך די זוהן וואס זי איז נאר איינע פון דיא טויזענד מאהל טויזענד מאל צעהן טויזענדער פון דיא בעדינערס פון גאט. רוהט דיא זוהן אויף דיא גאנצע וועלט. הייסט דיא רוהונג פון גאט אליין איז געווים אויף דיא גאנצע וועלט:

כמ אמר. אאפיקורוס האט געזאגט צו רבי אבהו אייער גאט לאכט פון מענטשין. וואדום דאס האט געזאגט צום נביא יחזקאל דו זאלסט ליגען אויף דיין לינקע זייט דריי הונדערט מיט ניינציג טעג. דער נאך זאלסטו ליגען אויף דיין רעכטע זייט פערציג טעג. וויא דער אפיקורוס האט אזוי געשמועסט מיט רבי אבהו איז געקומען אתלמיד אונ האט געזאגט צו רבי אבהו פר וואס האט גאט געבאטען אויף דעם זיבעטען יאהר (דאס איז שמטה) מען זאל ניט האקערין אונ ניט זייען (אזו וויא עס שטייט אין די סדרה בהר): האט רבי אבהו געזאגט איצט וועל איך אייך זאגן אזאך וואס עס וועט זיין גוט פר אייך ביידע. גאט האט געזאגט צו דיא יודין איר זאלט זייען זעקס יאהר אונ דעם זיבעטען יאהר זאל די פעלד זיין ליידיג. איר זאלט וויסען אז דיא ערד איז מיינע. אונ די יודין האבען ניט אזוי געטאהן. נאר זייא האבען געזינדיגט אונ האבען געזייט דעם זיבעטען יאהר אויך. זענען זיי פאר טריבען געווארין פון לאנד. דער פירונג פון דער וועלט איז. אז אמדינה זינדיגט אויף אמלך. אויב דער מלך איז אשלעכטער הרג'ת ער אלע מענטשין וואס האבען געגין אים געזינדיגט. אונ אויב ער איז אגוטער מלך. הרג'ת ער נאר דיא העלפט פון זיי. וועלין שוין די אנדערע העלפט מורא האבען. אונ אויב ער איז גאר אגוטער נעמט ער נאר די גרעסטע פון זייא אונ שטראפט זייא מיט יסורים. וועלין שוין דיא קלענערע מורא האבען. גאט האט אויך געזאגט איך וועל שטראפין דעם נביא יחזקאל. וועלין שוין אלע יודין מורא האבען אונ וועלין תשובה טאהן. וועל איך זייא מוחל זיין זייערע עבירות:

ל אמר. אאפיקורוס האט געזאגט צו רבי אבהו אייער גאט איז דאך אכהן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט געזאגט מען זאל געמען צו מיר תרומה. אונ תרומה געהער צו אכהן. אז גאט האט בגראבין משה רבינו איז ער דאך טמא געווארין. אין וואס האט ער זיך טובל געווען. טאמער וועסטו זאגין ער האט זיך טובל געווען אין וואסער. עס שטייט דאך אין פסוק

מדד בשעלו מים אמר ליה בנורא טביל דכתיב (שם סו) כי הנה ה' באש יבא וגו' ומי סלקא טבילותא בנורא א"ל אדרבה עיקר טבילותא בנורא הוא דכתיב (במדבר לא) (כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר וגו') וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים. א"ל ההוא מינא לר' אבינא כתיב (ש"ב ז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ מאי רבותייכו אתון נמי ערביתו בהדן דכתיב (ישעיה מ) כל הגוים כאין נגדו. א"ל מדידכו אסהידו עלן דכתיב (ע"ב) (במדבר כג) ובגוים לא יתחשב (כדר' אלעזר ד) ר' אלעזר רמי כתיב (תהלים קמה) טוב ה' לכל וכתיב (איכה ג) טוב ה' לקויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקה משקה את כולו כשהוא עודר אינו עודר אלא טובים שבהם:

ויעבור

וכל אשר לא יבא באש וגו'. דהוי דרשא ודריש ליה הכי כל מי שאינו יכול לבא באש מפני שישרף באש תעבירו במים: כל הגוים כאין. גם אתכם לא הוציא מן הכלל: מדידכו. נביאים שלאו מכם דהיינו בלעם שהיה עכו"ם העיד עלינו שאין אנו בחושבן כלל: ובגוים לא יתחשב. כל מקום שהוזכרו שם גוים לא הוזכרו ישראל בכלל: כשהוא משקה. אינו מונע המים נילך לטובים ולרעים לפי שאינו אלא טורח אחד וכשהוא עודר דהוי טורח לכל אחד ואחד אינו עודר אלא הטובים: עודר. חופר כך הקב"ה זן טובים ורעים הכל בדבור אחד ממלא את כל העולם כולו טובה שהכל שלו אבל כשבא להגין

ער האט גימאסטן מיט זיין טריט דיא וואסער. זענען דאך אלע וואסערין נאר איין טריט פון גאט. קען דאך זיך גאט ניט טובל זיין אין וואסער. האט רבי אבהו גזאגט צום אפקורוס גאט האט זיך טובל גיוועזן אין פייער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט וועט קומען אין פייער האט דער אפקורוס גיפרעגט אז מען איז זיך טובל אין פייער ווערט מען דען טהור. האט רבי אבהו גזאגט טובלען זיך דארף מען גאר אין פייער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אלע זאכין וואס עס קען קומען אין פייער (עס וועט ניט פאר ברענט ווערין) זאל מען דאס ארייןלייגין (טובלען) אין פייער. וועט זיין טהור. אונ דיא אלע זאכין וואס קענען ניט קומען אין פייער (זייא וועלין פאר ברענט ווערין) זאל מען דאס טובלען אין וואסער:

צמד. אאפקורוס האט גזאגט צו רבי אבינא עס שטייט אין פסוק ווער איז וויא דיין פאלק ישראל. זייא זענען איין פאלק אויף דער וועלט. וואס איז אייער גרויסקייט: איר זענט אויך צו מישט מיט אונז. ווארום עס שטייט אין פסוק אלע פעלקער זענען וויא גאר נישט געגין גאט. אז מען זאגט אלע פעלקער. מיינט מען דאך דיא יודין אויך. זענען דאך די יודין אויך וויא גאר נישט. האט רבי אבינא גזאגט צים אפקורוס אייער אייגענער נביא האט עדות גזאגט אויף אונז אז מיר זענען ניט גירעכענט צווישען גוים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק בלעם האט גזאגט צווישען פעלקער ווערין יודין ניט גירעכענט. ווא עס שטייט דער ווארט גוים. פעלקער. מיינט מען אלע פעלקער אויסער יודין דריבער אז עס שטייט אלע פעלקער זענען געגין גאט וויא גאר נישט. מיינט מען ניט דיא יודין:

רבי אלעזר האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט טוב ה' לכל. גאט איז גוט צו אלע מענטשין. צו צדיקים אונ צו רשעים. אונ אין איין אנדער פסוק שטייט גאט איז נאר גוט צו דיא וואס האפין צו אים. נאר דאס איז גלייך צו אמענטשין וואס האט אוויינגארטין. אז ער בשפריצט דעם וויינגארטין מיט וואסער. גייט דיא וואסער אויף דיא גוטע בוימער אונ אויף דיא שלעכטע בוימער. אונ ער פארשטעלט ניט דיא וואסער זייא זאלין ניט גיין אויף דיא שלעכטע בוימער: ווארום וואס הארט אים אז עס וועט גיין אויף דיא שלעכטע בוימער אויך. ער האט זיך דאך וועגין דיא שלעכטע בוימער גאר ניט מטריח גיוועזן. אבער אז ער דארף גראבין ארום דיא בוימער. מוז ער דאך גראבין ארום יעדער בוים בזונדער. גראבט ער נאר ארום דיא גוטע בוימער: אבער ניט ארום דיא שלעכטע בוימער. בייא גאט איז אויך אזוי. אז ער וויל שפייזין דיא וועלט. מיט איין ווארט (ער זאגט דעם יאהר זאלין אלע תבואות גראטין) ווערט שוין פול דיא גאנצע וועלט מיט גוטס. דריבער ווערין גישפייזט דיא גוטע אונ דיא שלעכטע. אבער אז גאט דארף בשיצען אויף דיא מענטשין. דארף ער דאך שיצען אויף יעדער מענטש בזונדער

(מ"א כב) **לא** ויעבור הרנה במחנה אמר ר' אחא בר הנינא (משלי יא) באבוד רשעים רנה באבוד אחאב בן עמרי רנה ומי חדי קוד שא בריך הוא במפלתן של רשעים והכתיב (דה"ב כ) בצאת לפני החלוץ ואומרים הודו לה' כי לעולם חסדו וא"ר (יוחנן) [יונתן] מפני מה לא נאמר בהודאה זו כי טוב לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים דא"ר שמואל בר נחמן א"ר יונתן מ"ד (שמות יד) ולא קרב זה אל זה כל הלילה באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה לפני א"ר יוסי בר הנינא הוא אינו שש אבל אחרים משיש דיקא נמי דכתיב (דברים כח) והיה כאשר שש ה' וגו' כתיב ישיש ולא כתיב ישוש ש"מ:

(מ"א כב) **לב** והזונות רחצו וגו' א"ר אלעזר למרק שתי חזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו במיכיהו כתיב (שם) אם שוב תשוב בשלום לא

מן הפורענות, דגלם שכר אינו אלא לקויו. ויעבור הרנה. מדלא כתיב רנה מאמע הרנה המיוחדת שהיתה עתידה לבא שכבר הוזכרה והיכן הוזכרה באבוד רשעים רנה והיה העולם מצפה מתי תבא הרנה היכודו כל אחאב וכשהגיע עברה הוזכרה הרנה בפי הכל: בצאת לפני החלוץ. ביהושפט כתיב כשילא להלחם בעמונים שבאו עליו: כי טוב. משמע כי טוב בעיניו הודאה ושמחה: כתיב ישיש ה' עליכם להאביד אתכם וגו'. ישיש אחרים שונאיכם:
והזונות רחצו. באחאב כתיב במיתתו: למרק. לנטות ולהאיר כלומר רחצו והוכברו השתי הזיונות

שׁיִצְט עֶר נָאר אוֹיף דִיא גוּטֶע אָבֶּער נִיט אוֹיף דִיא שְׁלֶעכְטֶע:

לא וַיַעֲבוֹר. עֶס אִיז דוּרְךְ גִיגַאנְגֶען אַגִיזַאנְג אִין דֶער מַחֲנֶה. רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא זָאגְט אַז אַרָשָׁע וֶוערְט פַארְלָארִין אִיז אַגִיזַאנְג. אַז אַחְאָב בֶּן עָמְרִי אִיז פַארְלָארִין גִיוָוארִין אִיז גִיוֶוען אַגִיזַאנְג: פְרֶעגְט דִיא גְמָרָא פְרֵייט זִיךְ דֶען גָאט אַז אַרָשָׁע שְׁטַארְבְּט. עֶס שְׁטֵייט דָאךְ אִין פָּסוּק וֶוען מֶען אִיז אַרוֹיס גִיגַאנְגֶען פַאר דִיא גֶעוָואפִינְטֶע אִין דֶער מִלְחָמָה. הָאט מֶען גִזָאגְט הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדוֹ לוֹיבְּט צוּ גָאט ווָארוּם זַיין חֶסֶד אִיז אוֹיף אֵייבִּיג. הָאט רַבִּי יוֹנָתָן גִזָאגְט פַאר ווָאס שְׁטֵייט נִיט בַּייא דֶעם לוֹיבּ כִּי טוֹב: הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב. וַוייל גָאט פְרֵייט זִיךְ נִיט אַז רְשָׁעִים שְׁטַארְבִּין. דֶרִיבֶּער אִיז דֶער לוֹיבּ פוּן אַמִלְחָמָה נִיט גוּט בַּייא גָאט. ווָארוּם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן הָאט גִזָאגְט פוּן רַבִּי יוֹנָתָן וֶועגִין עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וֶוען דִיא מִצְרִים הָאבִּין גֶעיָאגְט דִיא יוּדִין אַגַאנְצֶע נַאכְט הָאט נִיט גִיקֶענְט אֵיינֶער צוּם אַנְדֶערִין. דָאס מֵיינְט מֶען דִיא מַלְאָכִים הָאבֶּען נִיט גִיקֶענְט אֵיינֶער צוּם אַנְדֶערִין צוּ זָאגִין שִׁירָה. ווָארוּם אִין דִיא צַייט וֶוען דִיא מִצְרִיִים הָאבִּין גִיטְרוּנְקֶען אִין יַם. הָאבִּין דִיא מַלְאָכִים גִיווָאלְט זָאגִין שִׁירָה פַאר גָאט, הָאט גָאט גִזָאגְט צוּ דִיא מַלְאָכִים דִיא מֶענְטְשִׁין ווָאס אִיךְ הָאבּ בַּשַׁאפִין ווֶערִין דֶער טְרוּנְקֶען אִין יַם. אוּנ אִיר ווִילְט זָאגִין שִׁירָה פַאר מִיר. זֶעהְן מִיר דָאךְ אַז גָאט פְרֵייט זִיךְ נִיט וֶוען רְשָׁעִים שְׁטַארְבִּין. הָאט רַבִּי יוֹסִי בַּר חֲנִינָא גִזָאגְט גָאט אַלֵיין פְרֵייט זִיךְ נִיט אַז רְשָׁעִים שְׁטַארְבִּין. אָבֶּער עֶר דֶער פְרֵייט אַנְדֶערֶע מֶענְטְשִׁין: דִיא ווָאס הָאבִּין פַיינְט גִיהַאט דֶעם רָשָׁע פְרֵייעֶן זִיךְ וֶוען דֶער רָשָׁע שְׁטַארְבְּט. פוּן פָּסוּק זֶעהט מֶען אוֹיךְ אַזוֹי. עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק יָשִׂישׂ. גָאט וֶועט מַאכֶען אַנְדֶערֶע זָאלִין זִיךְ פְרֵייעֶן. אוּנ עֶס שְׁטֵייט נִיט יָשׂוּשׂ עֶר אַלֵיין וֶועט זִיךְ פְרֵייעֶן. ווָארוּם גָאט אַלֵיין פְרֵייט זִיךְ נִיט אַז רְשָׁעִים שְׁטַארְבִּין. אָבֶּער דִי ווָאס הָאבְּען פַיינְט גִיהַאט דִי רְשָׁעִים פְרֵייעֶן זִיךְ יָא:

לב וְהַזּוֹנוֹת רָחָצוּ. בַּיי אַחְאָב שְׁטֵייט וֶוען מֶען הָט אִים גִיהַרְגֶ'ט אוּנ דִיא בְּלוּט אִיז אַרַיין גִיגָאסֶען גִיוָוארִין אִין זַיין רַייט וָואגִין. דֶער נָאךְ הָאט מֶען אוֹיס גִיגָאסֶען דִי בְּלוּט נֶעבִּין אַקְווַאל אוּנ דִיא הִינְט הָאבֶּען גִילֶעקְט זַיין בְּלוּט. אוּנ דִיא זוֹנוֹת הָאבֶּען זִיךְ גִיווַאשֶׁען. זָאגְט רַבִּי אֶלְעָזָר מֶען זָאל נִיט לֵייעֶנְען וְהַזּוֹנוֹת. נָאר מֶען זָאל לֵייעֶנְען וְחֶזְיוֹנוֹת. דִיא נְבוּאוֹת. דִיא צְווַיי נְבוּאוֹת אֵיינֶע פוּן מִיכָיְהוּ אוּנ דִי אַנְדֶערֶע פוּן אֵלִיָהוּ. זֶענֶען גִיוַואשֶׁען אוּנ קְלָאר גִיוָוארִין. דָאס מֵיינְט מֶען זֵייא זֶענֶען מְקוּיָם גִיוָוארִין. מִיכָיְהוּ הָט גִזָאגְט צוּ אַחְאָב אוֹיבּ דוּא וֶועסט קוּמֶען צוּרִיק אַהֵיים לֶעבֶּעדִיג פוּן דֶער מִלְחָמָה. הָט נִיט גָאט גִירֶעט מִיט מִיר. אוּנ אֵלִיָהוּ הָט גִזָאגְט צוּא

לא דבר ה' בי באליהו כתיב (שם כא) במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות. רבא אמר זונות ממש אחאב איש מצונן היה ועשתה לו איזבל ב' צורי זונות במרכבתו כדי שיראה אותם ויתחמם (שם כב) ואיש משך בקשת לתומו ויכה וגו' ר' אלעזר אומר לפי תומו רבא אמר לתמם שתי הזיונות אחת של מיכיהו ואחת של אליהו:

שאמר על: מצונן היה. לא היה אוהב תשמיש: דמות שתי זונות כו'. והיינו רחצו אותן ב' צורות כרחצו מדמו: לתמם. להשלים:

מאי קאמר. מאי קרא מה ענין ועובדיהו היה ירא בגלל ויקרא אחאב: בגברהם. כתיב ירא אלהים אתה ולא כתיב מאד: מפני מה זכה לנביאות.

לג כתיב (מ"א יח) ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית ועובדיהו היה ירא את ה' מאד מאי קאמר [קרא] (א"ל) [אמר] רבי יצחק הכי א"ל ביעקב כתיב (בראשית ל) נחשתי ויברכני ה' בגללך וביוסף כתיב (שם לט) ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף וביתיה דההוא גברא לא קא מבריך שמא לא ירא אלהים הוא יצאת בת קול ואמרה ועובדיהו היה ירא את ה' מאד וביתו של אחאב אינו מזומן לברכה. אמר (רבא) [ר' אבא] גדול שנאמר בעובדיה יותר ממה שנאמר באברהם אבינו דאילו באברהם לא כתיב מאד ובעובדיה כתיב מאד. וא"ר יצחק מפני מה זכה עובדיה לנביאות מפני שהחביא מאה נביאים במערה דכתיב (מ"א יח) ויהי בהכרית איזבל את נביאי

אחאב אויף דעם ארט וואו דיא הינט האבען גילעקט דיא בלוט פון נבות. ווערין זייא לעקין דיין בלוט. און אזוי איז טאקי גיוועזן. רבא זאגט והזונות רחצו מיינט מען די זונות האבען זיך גיוואשין. ווארום אחאב איז גיוועזן אקאלטער מענטש. און ער פלעגט זיך גיט בהעפטין מיט זיין ווייב נאר אמאהל אין אלאנגע צייט. האט זיין ווייב איזבל גימאכט צוויי צורות פון זונות און האט זייא ארויין גישטעלט אין זיין רייט וואגין ער זאל זייא זעהן וועט ער דער היצט ווערין צו זיין ווייב. און ווען דער רייט וואגין איז פול גיווארין מיט בלוט. זענען דיא צווייא בילדער פון זונות גיוואשין גיווארין אין דעם בלוט פון אחאב. עס שטייט אין פסוק ואיש משך בקשת לתומו. א מענטש האט גיצויגין מיט זיין בויגין צו זיין גאנצקייט און דער פייל איז גיפאלען אויף דיא פלייצעס פון אחאב און האט אים גיהרגת. רבי אליעזר זאגט צו זיין גאנצקייט מיינט מען ער האט ניט אין זינען גיהאט צו הרגנן אחאב. נאר דער פייל איז גיפאלין אויף אחאב. רבא זאגט צוא זיין גאנצקייט מיינט מען דער פייל איז גיקומען אויף אחאב און האט אים גיהרגת. גאנץ צו מאכין דיא צווייא נבואות: איינע פון מיכיהו און איינע פון אליהו אזוי וויא פריער שטייט:

לג כתיב. עס שטייט אין פסוק אחאב האט גירופין צו עובדיהו וואס ער איז גיוועזן דער בעל הבית פון צאחאבס שטוב. און עובדיהו האט גיהאט גרויס מורא פאר גאט. פרעגט דיא גמרא וואס זאגט דער פסוק. רבי יצחק זאגט אזוי האט אחאב גזאגט צו עובדיהו. ביי יעקב שטייט לבן האט גזאגט צו יעקב איך האב גיפרובט און האב גיזעהן אז גאט האט מיך גיבענשט פון דיינעטוועגין. ביי יוסף שטייט גאט האט גיבענשט דיא הויז פון מצרי פון וועגין יוסף. און מיין שטוב איז ניט גיבענשט גיווארין דורך דיר. טאמער ביסטו גאר ניט פרום און האסט ניט מורא פאר גאט. איז ארויס גיגאנגען אקול פון הימעל און האט גזאגט עובדיהו האט שטארק מורא פאר גאט. נאר דיא שטוב פון אחאב איז ניט ווערט זיא זאל גיבענטשט ווערין. רבי אבא זאגט דער פסוק זאגט אויף עובדיהו מער וויא ער זאגט אויף אברהם אבינו. ביי אברהם שטייט איצט זעה איך דו האסט מורא פאר גאט. און עס שטייט ניט מאוד: שטארק מורא. און ביי עובדיהו שטייט מאוד. ער האט גיהאט שטארק מורא פאר גאט. נאך האט רבי יצחק גזאגט פאר וואס האט עובדיה זוכה גיוועזן צו זיין אנביא. ווייל ער האט בעהאלטין הונדערט נביאים אין אקעלער. איזבל זאל זייא ניט הרגנן. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ווען איזבל האט פארשניטען דיא נביאים פון גאט. האט עובדיה גינומען הונדערט נביאים און ער האט זייא בעהאלטין פופציג אין איין קעלער. און פופציג אין

נביאי ה' ויקח עובדיהו מאה נביאים ויחביאם חמשים (חמשים) איש במערה מ"ש חמשים (המשים) [איש] א"ר אלעזר מיעקב למד שנא' (בראשית לב) והיה המחנה הנשאר לפליטה ר' אבהו אמר לפי שלא היתה המערה מחזקת יותר מחמשים (איש). (עובדיה א) חזון עובדיה כה אמר ה' אלהים לאדום מאי שנא עובדיה לאדום א"ר יצחק אמר הקב"ה יבא עובדיה שדר בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם ויתנבא על עשו שדר בין ב' צדיקים ולא למד ממעשיהם אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר' מאיר [משום ר"מ] עובדיה גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מגיה וביה אבא ליזיל ביה נרגא:

בהרי גר היה כדלקמן ואין השכינה שורה אלא על בני הבין שבישראל כדכתיב להיות לך [לאלהים] ולזרעך אחריך: מאי שנא חמשים. ולא החביאם כל המאה במערה אחת: אין מערה מחזקת יותר מחמשים. מערות שלו לא היו מחזיקות יותר: מאי שנא עובדיה לאדום. הואיל ולא נתנבא נבואה אחרת למה נבחר לזה מכל הנביאים: שני רשעים. אחאב ואיזבל: שני צדיקים. יצחק ורבקה: מיניה וביה אבא ניזיל ביה נרגא. אבא יער מעצמו של יער יכנס בתוך הגרזן להיות בית יד ויקצצו בו את היער וכן עובדיה לאדום ודוד למואב דאתי מרות המואביה:

(ש"ב ח) **ויך** את מואב וימדדם בחבל השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו' אמר [ר'] יוחנן משום] ר' שמעון בן יוחאי היינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא. כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת (ת"ב ג) ויקח

איין אנדער קעלער. פאר וואס האט ער בעהאלטין פופציג אין א קעלער. אונ ניט די גאנצע הונדערט אין איין קעלער. האט רבי אלעזר גזאגט עובדיה האט אפ גילערנט פון יעקב. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק יעקב האט צו טיילט זיינע מענטשין מיט זיין גאנץ פאר־מעגין אין צוויא טייל. אונ ער האט גזאגט אויב עשו וועט קומען צו איין מחנה. וועט די אנדערע מחנה אנטרונען ווערין. אזוי האט עובדיה אויך גיטראכט טאמער וועט איזבל געפינען איין קעלער מיט נביאים. וועלין דיא נביאים פון אנדערין קעלער אנטרונען ווערין. רבי אבהו זאגט דריבער האט עובדיה בעהאלטין נאר פופציג נביאים אין א קעלער. ווייל דיא קעלערס זיינען גיוועז קליינע. אונ מער וויא פופציג מענטשין אין א קעלער האט ניט גיקענט זיין. עס שטייט אין פסוק חזון עובדיה. דיא נבואה פון עובדיה. אזוי האט גאט גזאגט צו אדום.

פאר וואס האט עובדיה נביאות גזאגט אויף אדום. אונ ניט קיין אנדער נביא. האט רבי יצחק גזאגט גאט האט גזאגט זאל קומען עובדיה וואס ער האט גיוואוינט צווישען צוויא רשעים [אחאב אונ איזבל]. אונ ער האט ניט אפגילערנט זייערע שלעכטס. אונ ער זאל נביאות זאגין אויף עשו וואס ער האט גיוואוינט צווישען צוויא צדיקים [יצחק אונ רבקה] אונ ער האט ניט אפגילערנט זייערע פרומקייט. אפרים מקשאה דער תלמיד פון רבי מאיר האט גזאגט פון רבי מאירס וועגין עובדיה איז גיוועזן אגר פון אדום. דריבער האט ער נביאות גזאגט אויף אדום אז גאט וועט זייא שטראפין. דאס איז וואס מענטשין זאגין פון דעם וואלד נעמט מען אהאלץ אריין צו שטעקין אין דיא האק אוים צו האקין דעם וואלד:

ויך. דוד המלך הט גישלאגין מואב. ער האט זיי אוים גילייגט אויף דיא ערד. אונ ער הט זייא גימאסטען מיט א שטריק. ער האט אפ גימאסטין צוויי מאהל מיט דעם שטריק אונ ער האט זייא גיהרגת. דער נאך האט ער גימאסטען איין מאהל מיט דעם שטריק אונ ער האט זיי גילאזט לעבין. צוויי דריטול פון מואב האט ער גיהרגת. אונ איין דריטול האט ער גילאזט לעבין. פר וואס האט דוד אזו גישלאגין די מואבים. רבי יוחנן זאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין דאס איז וואס מענטשין זאגין פון דעם וואלד נעמט מען אהאלץ אריין צוא שטעקין אין די האק אוים צו האקין דעם וואלד. ווייל דוד איז פון מואב ופון רות המואביה דריבער הט ער גישלאגין דיא מואבים. אז רב דימי איז גיקומען הט ער גזאגט אפאלקע פלייש אז זיא ווערט אלט הייבט זי אן צו שטינקען פון זיך אליין. אזוי איז מואב גיהרגת גיווארין פון זיך אליין. דוד וואס ער איז פון מואב האט ער גיהרגת דיא מואבים. עס שטייט אין

תוכה מסרחת. מגופה ומתוך עוניה מתחיל הסרחון: כמתוקנין שבהם לא עשיתם. כגון עגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם כשאמר לו אהוד דבר אלהים לי אליך המלך מיד ויקם מעל הכסא: כמקולקלין שבהם. כגון מישע מלך מואב שהקריב בנו לע"ז כך היו ישראל עושין ובאותה שעה נזכר להם אותו עון שהיו רגילים גם הם בו: לארץ. מדלא כתיב לארצם ה"ק לשפלות ולתחתית שבו שנגזר עליהם פורענות: ולא מאד בכלל. ובשרה כתיב כי יפה היא מאד והאי קרא דאבישג נקט למדרש הכא משום דבהא דלעיל דדריש מאד דכתיב בעובדיה:

ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עולה על החומה רב ושמואל חד אמר לשם שמים וחד אמר לשם ע"ז בשלמא למ"ד לשם שמים היינו דכתיב (שם) ויהי קצף גדול על ישראל אלא למ"ד לשם ע"ז מאי ויהי קצף גדול על ישראל כדר' יהושע בן לוי דריב"ל רמי כתיב (יחזקאל ה) וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב (שם יא) וכמשפטי וגו' עשיתם כמתוקנים שבהם לא עשיתם אבל כמקולקלים שבהם עשיתם. (מ"ב ג) ויסעו מעליו וישובו לארץ אמר ר' חנינא בר פפא אותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה. (מ"א א) והנערה יפה עד מאד א"ר חנינא בר פפא עדין לא הגיעה לחצי יופיה של שרה דכתיב עד מאד ולא מאד בכלל:

אמר

פסוק דער מלך פון מואב האט גינומען זיין עלצטין זוהן וואס ער וואלט געקיניגט נאך אים אונ ער האט אים ארויף געבריינגט אויף דיא מאהער אונ האט אים מקריב גיוועזן פר א עולה. רב אונ שמואל קריגען: איינער זאגט ער האט אים מקריב גיוועזן צו גאט. אונ איינער זאגט ער האט אים מקריב גיוועזן צו דער עבודה זרה. זאגט דיא גמרא נאך דעם וואס זאגט אז ער האט מקריב גיוועזן זיין זוהן צו גאט. איז רעכט וואס עס שטייט אין פסוק עס איז גיוועזן א גרויסער כעס פון גאט אויף די יודין ומאחר דער מלך פון מואב וואס ער איז א גוי האט ער גערינט צו גאט אונ האט מקריב גיוועזן צו אים זיין עלצטע קינד. אונ די יודין האבען ניט גיוואלט דינען צו גאט]. אבער דער וואס זאגט אז ער האט מקריב גיוועזן דעם זוהן צו די עבודה זרה. פאר וואס איז גיוועזן א גרויסער כעס אויף די יודין. זאגט די גמרא דער כעס איז גיוועזן אזוי ווי רבי יהושע בן לוי האט גזאגט. ווארום רבי יהושע בן לוי האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט אזוי ווי דער פירונג פון דיא פעלקער וואס ארום אייך האט איר ניט גיטאהן. אונ אין אנדערין פסוק שטייט אזוי וויא דער פירונג פון די פעלקער וואס ארום אייך האט איר יא גיטאהן. וויא די גוטע גוים האבען גיטאהן האט איר ניט גיטאהן [למשל. עגלון דער מלך פון מואב אז אהוד האט גזאגט צו אים איך האב מיט דיר צו רייהן א געטליכע זאך. איז עגלון אויף גישטאנען פון זיין שטוהל: אונ האט גיגעבין כבוד צו גאט. אונ איר גיט ניט קיין כבוד צו גאט]. אונ ווי די שלעכטע גוים האבען גיטאהן. האט איר יא גיטאהן [אזוי וויא דער מלך פון מואב האט מקריב גיוועזן זיין זוהן צו די עבודה זרה. אזוי פלעגט איר אויך מקריב זיין אייערע קינדער צו דיא עבודה זרה]. אונ דער מלך פון מואב האט דער מאנט פר גאט דעם כעס אויף דיא יודין. דער נאך האבען דיא יודין אפ גיצויגען פון מואב אונ זיי האבען צוריק גיקערט לארץ. רבי חנינא בר פפא זאגט זאלסט ניט טייטשין לארץ צום לאנד. נאר לארץ מיינט מען צו דיא ערד. אין דער צייט האבען דיא יודין אראפ גענידערט ביז צו דיא ערד. מען האט אויף זיי גוזר גיוועזן שלעכטע גזרות. עס שטייט אין פסוק די נערה [אבישג השונמית] איז גיוועזן שיין ביז מאד. רבי חנינא בר פפא זאגט די אבישג איז נאך ניט גקומען ביז צו די העלפט שיינקייט פון שרה. ווארום ביי שרה שטייט יפה מאד. זי איז גיוועזן זייער שיין. אונ ביי אבישג שטייט זי איז גיוועזן שיין ביז מאד. ביז זייער. אבער ניט זייער שיין:

הז בודקין פרק המישי

(דף תא ע"ב) **א אמר** רב אחא בר' חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן עד כמה מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתה וכמה א"ר יעקב בר אידי אמר רב יהודה עד שבעה נהרדעי אמרי עד י"ו (דף מב) ותרווייהו כר' יוחנן ס"ל הא למהוי כי יתירא הא למהוי כי נפיא אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא וליבריך הטוב והמטיב א"ל אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת [דלברך הטוב והמטיב] וליברכינהו לתרו יהו כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן:

ב ואמר רב אחא בר' חנינא (אמר רב אסי) א"ר יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא (שמות יב) החדש הזה

עד כמה מברכין. אם לא בירך היום יברך למחר: על החדש. על הלבנה בהתחדשה: עד שתתמלא פגימתה. אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר נובנת היא: ותרווייהו כרבי יוחנן. במילתיה דרבי יוחנן פליגי ועד שתתמלא כ"ל מיהו רב יהודה סבר מילוי פגימתה דקאמר רבי יוחנן למיהוי כי יתירא דהואי כמו יתר בל קשת שהיא כל פגימת הקשת נמלאה עד היתר דהיינו חצי עיגול והאי לסוף ז' הוא ונהרדעי סברי מלוי פגימה דקאמר רבי יוחנן עד שתהיה כי נפה עגולה במלואתה: וליבריך הטוב והמטיב. הדרב יהודה פריך נהי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ניברך מיהא הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו במילואתה תמיד במוספת לנהיר לעולם: אטו כי חסר. מתחייב ליה רעה לגבן לברך דיין האמת דנחייב את מילואתה טיבותא לברוכי הטוב והמטיב: ניברך לתרווייהו. דיין האמת בחסרונה וטוב ומטיב במילואתה: דהיינו אורחיה. בכל חודש בריאת עולם כמנהגו היא ואין כאן דין פורענות בחסרונה ולא הטבה לנו חסד במילואתה:

דיין

פרק המישי

א אמר. רב אחא ברבי חנינא הט גזאגט רב אסי האט גזאגט פון רבי יוחנן וועגן ביז וויא פיל טעג אין חודש מעג מען מחדש זיין דיא לבנה. ביז עס וועט פול ווערן איר פגימה: וויא פיל טעג אין חודש איז דאס. רבי יעקב בר אידי האט גזאגט פון רבי יהודה'ס וועגן ביז זיבען טעג אין חודש. די נהרדעי זאגין ביז זעכצעהן טעג אין חודש. אונ ביידע האלטען וויא רבי יוחנן ביז דיא פגימה פון דער לבנה וועט פול ווערן. נאר זייא קריגען וואס מיינט מען פול ווערין. רבי יעקב בר אידי זאגט מען מיינט זיא זאל ווערין פר גליכט אזוי ווי דער שטריק פר גלייכט דעם פיילע בויגין. ווארום באלד ווי די לבנה קומט אין אנהייב חודש. איז זי אזוי (. אונ אלע טאג ווערט זיא פולער אינווייניג. אונ ביז זיבען טעג איז זיא אין גאנצין פול: דער נאך טאר מען שוין ניט מחדש זיין דיא לבנה. ווארום זיא הייסט שוין ניט אנייע לבנה. נאר אאלטע לבנה. אונ דיא נהרדעי זאגין אז מען מעג מחדש זיין דיא לבנה ביז זיא ווערט קיילעכדיג וויא אזיפ. אונ ביז זעכצעהן טעג דארט זיא זאל אין גאנצען ווערין קיילעכדיג. רב אחא מדפתי הט גזאגט צו רבינא נאך רבי יהודה וואס ער זאגט אז נאך זיבען טאג איז מען שוין ניט מחדש דיא לבנה: אבער אברכה הטוב והמטיב דארף מען דאך זאגין. ווארום אלע טאג פאר בעסערט זיך דאך דיא ליכטיגקייט פון דיא לבנה. ביז זיא ווערט קיילעכדיג. האט רבינא גזאגט צו רב אחא אזו וויא דיא לבנה ווערט קלענער זאגט מען ניט דיין האמת. וייל וואס דיא לבנה ווערט קלענער הייסט ניט קיין שלעכטס. אזוי וואס דיא לבנה ווערט גרעסער הייסט ניט קיין גוטס מען זאל דארפין מאכען אברכה הטוב והמטיב. פרעגט דיא גמרא זאל מען זאגין ביידע ברכות. ביז האלב חודש וואס דיא לבנה ווערט אלע טאג גרעסער אונ ליכטיגער. זאל מען מאכען אברכה הטוב והמטיב. אונ נאך האלב חודש וואס די לבנה ווערט אלע טאג קלענער אונ טינקעלער. זאל מען מאכען אברכה דיין האמת. ענטפערט דיא גמרא וייל דער באשאפונג פון דער וועלט איז אזוי. די לבנה זאל קלענער אונ גרעסער ווערין. דריבער דארף מען ניט מאכען אברכה:

ב ואמר: נאך האט רב אחא ברבי חנינא גזאגט רב אסי האט גזאגט פון רבי יוחנן'ס וועגן דער וואס איז מחדש דיא לבנה אין דער צייט. איז גלייך וויא ער וואלט אויף גינומען דעם פנים פון דיא שכינה. ווארום ביי דיא לבנה שטייט החודש הזה. אונ ביי גאט שטייט זה

דיין אילו לא זכו למלכות אהרת אלא לזו במקבלין פני השכינה פעם אחת בחודש כדאמרן בגוילה היה : אמר אביי . הואיל ומקבל פני השכינה מעומד . בעי לבנוכי מפני כבוד השכינה שהוא מקבל : תפקידם . מנהג באותים לשתנהג בהילוך תקופותיהם : ששים ושמחים. כדכתיב ישיש כגבור: פועלי אמת. שם שאינם מבג ים את כדרם : וללבנה אמר הקב"ה שתתחדש בכל חדש : עטרת תפארת . היא זו : לעמוסי בטן . סימן הוא להם שאף הם במוזין לה עתידים להתחדש נגאולין כמותה ולפאר ליוצרם ע"כ :

מלחמתה של תורה. קושיותיה ולעמוד על בוריה ועל עיקרה לא כלהדם המפולפל ומחודד וכעל הבלת ולא למד משניות וברייתות הרבה כי מסיקן יתגלה לו הסוד אלא בבעל משניות הרבה באם יצטרך לו טעם בכלן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר על דבר יבין מתוך משניות הרבה כגון הא כמי פלוני היא במשנתו במקום אחר הרבה קן :

וכתיב התם (שם טו) זה אלי ואנוהו תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא (לא) זכו ישראל אלא להקביל פני אביהן שבשמים כל חדש וחדש דיין אמר אביי הלכך נימרינהו מעומד מרימר ומר זוטרא מכתפי (אהדדי) ומברכי א"ל רב אחא לרב אשי במערבא מברכי ברוך מחדש חדשים א"ל האי נשי דידן נמי מברכי אלא כדרב יהודה דאמר רב יהודה ברוך אתה ה' אשר במאמרו ברא שחקים (וברוח פיו כל צבאם ח"ק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קונם פועלי אמת שפעולתן אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך אתה ה' מחדש חדשים):

(משלי כד) ג כי בתחבולות תעשה לך מלחמה א"ר אחא בר' חנינא א"ר אסי א"ר יוהנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה (שם יד) ורב תבואות בכח שור

מצא:

אלי ואנוהו. לערנען מיר אגזרה שוה זה זה . אז מען איז מחדש די לבנה איז גלייך וויא מען וואלט געזעהן דיא שכינה אונ מען וואלט געזאגט זה אלי . דבי רבי ישמעאל האבען געלערנט ווען יודין וואלטין ניט זוכה געווען צו קיין אנדער מצוה . נאר צו דיא איין מצוה מחדש צו זיין דיא לבנה יעדער חודש וואס דאס איז גלייך וויא ער וואלט אויף גינומען דעם פנים פון דעם פאטער וואס אין הימעל אלע חודש . וואלט אויך פאר יודין גינוג געווען . אביי זאגט דריבער דארף מען מחדש זיין דיא לבנה שטייענדיג . מרימר אונ מר זוטרא האבען ארויף גילייגט די הענט איינער אויף דעם חברס אקסיל אונ האבען מחדש געווען דיא לבנה . רב אחא האט געזאגט צו רב אשי אין ארץ ישראל מאכט מען אברכה ברוך מחדש חדשים . הט רב אשי גזאגט אזוי אברכה מעגין דאך ווייבער אויך זאגין . אברכה אן השם איז גאר ניט קיין ברכה . נאר מען זאל זאגין אזוי וויא רב יהודה הט גזאגט (ווי עס שטייט אין די סדורים) :

ג כי בתחבולות תעשה לך מלחמה . רב אחא ברבי חנינא זאגט רבי אסי הט גזאגט פון רבי יוחנן ווענין ביי וועמען געפינט מען דיא מלחמה פון דער תורה . ביי וועלכין למדן קען מען געפינען אאמתין דין ; ווייל ער וייס מלחמה צו האלטין אין דיא תורה . צוא פאר ענטפערין תירוצים אויף די קשיות וואס מען וועט אים פרעגין . דס איז נאר ביי דעם למדן וואס ער האט בינטלאך מיט משניות אונ ברייתות ; ער הט גילערנט פיל משנות אונ ברייתות . אונ אזוי מיינט דער פסוק כי בתחבולות . אז דו וועסט האבען בינטלאך מיט משנות אונ ברייתות ; תעשה לך מלחמה . וועסטו קענען מלחמה האלטען אין דער תורה . וועסטו קענען ענטפערין תירוצים צו די אלע קשיות וואס מען וועט דיר פרעגין . רב יוסף האט אויף זיך גילייענט דעם פסוק ורב תבואות בכח שור . אזוי וויא דורך דעם האקער פון אקס (אז דער אקס האקערט מיט כח אונ דער האקער גראבט טיף אין דיא ערד) וואקסט פיל תבואות . צו געבין לעבין אויף דער וועלט צום גוף . אזוי דורך מיין לערנען מיט כח טאג אונ נאכט האב איך איין גיזאמעלט כ"י משנות אונ ברייתות צוא וויסען אלע דינים צוא געבין לעבין אויף דער וועלט צוא די נשמות :

ד׳ ופיסקא] מצאו לו זכות וכו׳ ולא היו שותין יין כל היום וכו׳ יין מ״ט לא א״ר אחא בר חנינא אמר קרא (משלי לא) ולרוזנים אי שכר העוסקין ברזו של העולם אל ישתכרו :

שהטריף דעתו. ולא ידלג ויתמסמס בבריגתו : זובח את יצרו. לאחר שהכיתו לתאוה הוא ז כהו וסורגו וגב בתשובה ומתודה עליו. בני מוני״ן דנים לבני כבודים : זכתי אלהים. לבון רבים שמעו : לא הבזה. אין דכך ל-זותו :

נגמר הדין פרק ששי

(דף מג) א אמר רב חייא בר רב אשי אמר רב חסדא היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו שנא׳ (משלי לא) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ותניא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותן לא התנדבו נשים יקרות משל מי הא ודאי מסתברא משל ציבור כיון דכתיב תנו מדידהו :

(שם ע״ב) ב א״ר יהושע בן לוי כל הזובח את יצרו ומתודה עליו מעלה עליו הכתוב כאילו כבדו להקדוש ב״ה בשני עולמין בעולם הזה ובעולם הבא דכתיב

ד פיסקא. מצאו. דיא דיינים וואס פר זייא איז געשטאנען אמענטש צום משפט אויב מען זאל אים הרגנן אדער ניין. אויב די דיינים האבען געפונען אזכות פאר אים. אז מען דארף אים ניט הרגנן. האט מען אים באלד געהייסען גיין אהיים. אבער אז זייא האבען גיזעהן מען וועט אים יא דארפין הרגנן. האבען זייא אפ גילייגט דעם משפט אויף מארגין. און דעם גאנצען טאג און די גאנצע נאכט האבען זייא נאר גידארפט קלערין אין דעם דין. און זייא האבען ניט גיטארט טרינקען וויין דעם טאג. פרעגט דיא גמרא פר וואס האבען זייא ניט גיטארט טרינקען וויין. האט רבי אחא ברבי חנינא גזאגט עס שטייט אין פסוק ולרוזנים אי שכר. דיא מענטשין וואס זענען בשעפטיגט אין דיא סודות פון דער וועלט (צו וויסען דעם אמת אויב מען דארף אמענטשין הרגנן אדער ניין. זאלין זייא ניט טרינקען קיין וויין טאמער וועלין זייא שכור ווערין. און וועלין פאלש פסקנן. און וועלין הרגנן אמענטשין אומזיסט וואס דאס איז גלייך ווי זייא וואלטין פר לירען אגאנצע וועלט (עיין פ״ד משנה כיצד) :

פרק ששי

א אמר. רב חייא בר רב אשי האט גזאגט פון רב חסדאס וועגין דער מענטש וואס מען פירט אים צום הרגנן גיט מען אים טרינקען אגראז וויין און אין דיא וויין לייגט מען איין אשטיקול לבונה. ער זאל פאר מישט ווערין און זאל נישט וויסען וואו הין מען פירט אים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גיט אלטען וויין שטארקין צו דעם מענטש וואס ווערט פר לארין. און וויין זאגט איר געבין צו דעם מענטש וואס זיין הארץ איז אים פאר ביטערט. מיר האבען גילערנט דיא פרומע ווייבער וואס אין ירושלים פלעגין געבין אנדבה דיא וויין. אז דיא פרומע ווייבער האבען ניט גיברייגגט דיא וויין. פון וועמען האט מען גינומען די וויין. געווים האט מען גינומען געלט פון די שטאט קאסע און מען האט גיקויפט די וויין: וויל עס שטייט תנו שכר לאובד. איר זאלט געבין וויין צום פאר לארענעם. צו וועמען זאגט מען איר זאלט געבין. געווים צו די מענטשין פון שטאט :

ב אמר. רבי יהושע בן לוי האט גזאגט דער וואס שעכט (ער נעמט איין) זיין יצר הרע (דער יצר הרע זאל זיין וויא טויט ער זאל אים ניט אן ריידין צו עבירות) און ער איז זיך מתודה אויף דיא עבירות וואס ער האט גיטאהן. רעכונט אויף אים דער פסוק גלייך וויא ער וואלט גיגעבין כבוד צו גאט אין ביידע וועלטין: אויף דיא וועלט און אויף יענע וועלט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זובח תודה יכבדנני. דער וואס שעכט דעם יצר הרע. ער זאל שוין מער ניט טאהן קיין עבירות און ער איז זיך מתודה אויף דיא עבירות וואס ער האט

כזאת וכזאת עשיתי נגמ' מפ' (פעמא במעל בחכמים אחרים) : בכות נזומם. בסעדים בקרנים

דכתיב (תהלים נ) זובח תודה יכבדנני ואמר ריב"ל (בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה) בזמן שבית המקדש קיים אדם מקריב עולה שכר עולה בידו מנחה שכר מנחה בידו אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר (תהלים נא) זבחי אלהים רוח נשברה ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר (שם) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה :

ג משנה היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעה"ב שכן מצינו בעכן שא"ל יהושע (יהושע ז) בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה וגו' ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי וכזאת וגו' ומנין שכיפר לו וידויו שנאמר (שם) ויאמר יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי רבי יהודה אומר אם היה יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון זה אמרו

גיטאהן. גיט ער כבוד צו גאט. אונ וויל עס שטייט יכבדנני מיט צוויא נוני"ן. מיינט מען צוויא מאהל כבוד. אויף דיא וועלט אונ אויף יענע וועלט:

באן: האט רבי יהושע בן לוי גזאגט קום אונ זעה דער מענטש וואס איז ביי זיך נידעריג וויא גרויס איז ער ביי גאט. ווארום ווען דער בית המקדש איז געשטאנען אז א מענטש האט מקריב געווען א עולה. האט ער גיהאט שכר פאר א עולה. אז ער האט מקריב געווען א מנחה. האט ער גיהאט שכר פאר א מנחה. אבער דער מענטש וואס איז ביי זיך נידעריג. רעכענט אויף אים דער פסוק גלייך וויא ער וואלט מקריב געווען אלע קרבנות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זבחי אלהים רוח נשברה. דער מענטש וואס האט א צובראכן הארץ איז גלייך וויא ער וואלט מקריב געווען צו גאט אלע קרבנות. אונ זיין תפלה ווערט ניט פארמיאוסט ביי גאט וניט אזוי וויא א מענטש אז פאר אים קומט א רייכער עפעס בעטין. ענפערט ער אים באלד אונ גיט אים וואס ער פארלאנגט מיט א פריילאך פנים. צו ווייזן אז זיין גיבעט איז ביי אים אן גינומען. אבער אז אן ארעם מאן קומט פאר אים בעטין ענפערט ער אים ניט באלד. אונ גיט אים גאר ניט. אונ אז ער גיט אים. איז דאס מיט כעס. אבער גאט ענפערט דעם צו בראכענעם מענטש פריער וויא ער ענפערט דעם מענטש וואס איז גרויס ביי זיך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער וואס האט א צובראכן הארץ אונ א צושטויסענע. דעם וועט גאט ניט פארשעמען:

ג משנה. היה. אז ער איז געווען ווייט צעהן איילין פון דעם ארט וואס מען דארף אים פאר שטיינען. זאגט מען צו אים ער זאל זאגין ודוי. אזוי איז דער שטייגער דיא וואס דארפין גיהרגת ווערין זאגין פריער ודוי. אונ דער וואס זאגט ודוי האט עולם הבא. אונ אזוי געפינען מיר ביי עכן. יהושע האט גזאגט צו עכן מיין זוהן טוה כבוד צו גאט אונ זיי מודה דיין עבירה. האט עכן גיענפערט צו יהושע אונ האט גזאגט אמת איך האב געזינדיגט אונ אזוי האב איך גיטאהן. האט עכן גזאגט ודוי. אונ פון וואנען ווייזן מיר אז דער ודוי האט מכפר געווען זיינע זינד ער זאל האבין עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק יהושע האט גזאגט צו עכן וואס האסטו אונז פארדארבין. זאל גאט דיך פארדארבין דעם היינטיגען טאג. נאר דעם היינטיגען טאג ביסטו פארדארבין. אבער צו עולם הבא ביסטו ניט פארדארבין. אונ אויב ער ווייסט ניט וויא צו זאגין ודוי. זאגט מען צו אים. זאג מיין טויט זאל זיין א כפרה אויף מיינע אלע עבירות. רבי יהודה זאגט אויב ער ווייסט אז ער האט דיא עבירה ניט גיטאהן נאר דיא עדות זענען פאלשע וויא האבין אויס גיטראכט אויף אים א ליגען. זאל ער זאגין מיין טויט זאל זיין

אמרו לו א"כ יהו כל אדם אומר כן כדי לנקות עצמו: ד ת"ר [נא] אין נא אלא לשון בקשה בשעה שאמר ליה הקב"ה ליהושע (יהושע ז) חטא ישראל אמר לפניו רבש"ע מי חטא א"ל הקב"ה וכי דלטור אני לך הפל גורלות הלך והפיל גורלות ונפל הגורל על עכן-א"ל (עכן) יהושע בגורל אתה בא עלי אתה ואלעזר הכהן שני גדולי הדור אתם אם אני מפיל עליכם גורל על אחד מכם הוא נופל א"ל בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורלות שעתידה א"י שתתחלק בגורל שנאמר (במדבר כ) אך בגורל (תחלק) [יחלק את] הארץ תן תודה אמר רבינא שחודי שחדיה במילי א"ל כלום אני מבקש ממך אלא הודאה תן (לו) תודה והפטר (יהושע ז) ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי א"ר אסי א"ר חנינא מלמד שמעל עכן בשלש חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר ובזאת וכזאת עשיתי ר' יוחנן אמר משום ר' אלעזר בר' (יהושע) [שמעון] חמשה

ובמתכבתא הרעה יהרג הוא: יהא כל אדם. אף החוטאים יהו אומרים כן לנקות את עצמן מן הבריות ויוציאו לעז על העדים והדיינים: פיס נא כבוד. נא בקשה: דלטור. רכיל: א"ל עכן יהושע בגורל אתה בא. נהרגני שלא בעדים: בבקשה ממך. היינו דקאמר ליה נא: שחדיה במילי. שפתידו בשחד דברים עד שהודה שכשאמר לו תן [לו] תודה סבר שאין מבקשין ממנו אלא הודאה ולא יהרגוהו: אנכי חטאתי. במעל זה: וכזאת וכזאת עשיתי. הרי שלשה: שנים בימי משה. אותו של הכנעני מלך ערד דכתיב וידר ישראל נדר גו' והחרמתי את עריהם השנים עליהם בהכלאה

אכפרה אויף מיינע אלע עבירות. נאר ניט אויף דיא עבירה. וויל דיא עבירה האב איך ניט גיטאהן. האבין דיא חכמים גזאגט צו רבי יהודה: אויב דוא הייסט אזוי זאגין. וועלין אלע מענטשין אזוי זאגין. זייא זאלין זיך ריין מאכין פון דיא עבירה. אונ מענטשין וועלין ריידין אויף דיא עדות אונ אויף בית דין אז מען האט אומזיסט גיהרגית א מענטש:

ד תנו רבנן: דיא רבנן האבין גילערונט עס שטייט אין פסוק יהושע האט גזאגט צו עכן שים נא כבוד. נא איז דער טייטש איך בעט דיך. ווען גאט האט גזאגט צו יהושע דיא יודין האבין געזינדיגט. האט יהושע גזאגט פאר גאט רבונו של עולם ווער האט געזינדיגט. האט גאט גזאגט צו יהושע בין איך דען א מסור. ווארף גורל וועסטו וויסען ווער עס האט געזינדיגט. איז גיגאנגען יהושע אונ האט גיווארפין גורל. איז גיפאלין דער גורל אויף עכן: האט עכן גזאגט צו יהושע דורך א גורל ווילסטו מיך הרגנן: דו אונ אלעזר הכהן זענט דאך דיא צוויי גרעסטע מענשין פון דיא יודין. אויב איך וועל ווארפין אויף אייך גורל מוז ער פאלין אויף איינעם פון אייך (המשל איך וועל נעמען צוויא קויטלאך אויף איינעם וועל איך אויף שרייבין דעם ווארט געזינדיגט: דער אנדערער קוויטול וועט זיין א ליידיגער: אונ מען וועט דיא צוויא קויטלאך אריין לייגין אין א קעסטיל. אונ דו וועסט ארויס ציהען איין קוויטול. אונ אלעזר וועט ארויס ציהען דעם אנדערין קוויטל. וועט איינער פון אייך האבין ארויס גיצויגין דעם קוויטול געזינדיגט) האט יהושע גזאגט צו עכן איך בעט דיך דו זאלסט ניט זאגין פאר יודין אז א גורל איז ניט ריכטיג. ווארום ארץ ישראל וועט דארפין צו טיילט ווערין דורך א גורל. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק נאר מיט א גורל זאל צו טיילט ווערין דיא לאנד. דער נאך האט יהושע גזאגט צו עכן זייא דיך מודה אויב דו האסט גינומען פון חרם. רבינא זאגט יהושע האט אין גינומען עכן מיט גוטע רייד. יהושע האט גזאגט צו עכן איך פארלאנג דאך פון דיר ניט מער נאר דו זאלסט דיך מודה זיין. זיי דיך מודה וועסטו זיין פריי. האט עכן גימיינט אז אזוי וועט מאכי זיין. דריבער האט עכן גיענפערט צו יהושע אונ האט גזאגט אמת איך האב מאכי געזינדיגט צו גאט אונ אזוי אונ אזוי האב איך גיטאהן. רבי אסי האט גזאגט פון רבי חנינאס וועגין דער פסוק לערונט אונז אז עכן האט דרייא מאהל גינומען פון חרם. צווייא מאהל ווען משה האט גילעבט. אונ איין מאהל אין דיא צייט פון יהושע. ווארום עס שטייט אין פסוק עכן האט גזאגט איך האב געזינדיגט. איז איין מאהל: אזוי אונ אזוי האב איך גיטאהן. איז נאך צווייא מאהל. איז דרייא מאהל: רבי יוחנן זאגט פון רבי אלעזר ברבי שמעונס וועגין

חמשה ארבעה בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר (שם) אנכי חטאתי וכזאת וכזאת עשיתי ועד השתא מ"ט לא איענוש א"ר יוחנן משום ר' (אליעזר) [אלעזר] בר' שמעון לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן:

ה כתנאי (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות עד

וכיולא בזו עשה בעיירות אחרות ולא נתפרסמו: מ"ט לא איענוש: ישראל על מעילתו כי היכי דאיענוש השתא: לפי שלא ענש. המקום את הלדיקים שבישראל: על הנסתרות. שביד עוברי עבירה אלא על העבירות הידועות: עד שעברו את הירדן. ושמעו וקבלו עליהם ברכות וקללות בהר גריזים והר עיבל ונעשו ערבים זה בזה דאמרינן במסכת סוטה מיד נעשו זה על זה אפילו לא ידע זה בעבירות שבידי חבירו ובימי עכן כבר עברו את הירדן:

מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו וכו'. כ"ל דה"ג מלמד שנענשו על הנסתרות משעברו ולמאי דגרסינן נמי שלא ענש כד שעברו היה זה"ק מלמד נמי שלא ענש על הנסתרות לא נהג אלא עד שעברו אבל משעברו ענש והכי דרשינן לקרא הנסתרות לה' אלהינו משמע עליו לבקש עלבון (העבירה העשויה בסתר) ולפרע מן העוברים ואין עלינו עונש בדבר: והנגלות לנו ולבנינו. קילי' תלוי בנואר כולנו והי' לאו נקודה הוה אמינא כך המדה לעולם באה אותה הנקודה לדרוש דאין מדה זו נוהגת לפוטרנו מן הנסתרות אלא עד שעברו את הירדן והיה לו לנקוד את הנקודה הזאת על לה' אלהינו לגמד שלא עד עולם הן לה' אלהינו אבל לאו אורח ארעא לנקוד את השם ונקוד על לנו ולבנינו לומר שאין כאן מקומו ממש אלא למעלה מן הנגלות נמי ניתן לדרוש כך הנסתרות לה' אלהינו ולנו ולבנינו שאף אנו נענשים ומיהו אי הוה כתיב ליה הכי הוה משמע דאף קודם שעברו את הירדן נמי לכך פלגינהו ונקד לומר דלכאן ולכאן הוא נדרש ולומר לך דעד השתא בסוף ארבעים שנה שנאמר להם מקרא זה בערבות מואב לא היו הנסתרות אלא לה' אלהינו אבל מכאן ואילך הם אף לנו ולבנינו והנקוד דעי"ן שבעד לחלק באתה דלא תימא מעולם ועד

פינף מאהל האט עכן גינומען פון חרם פיר מאהל אין משהס צייט. אונ איין מאהל אין יהושעס צייט. ווארום עס שטייט אין פסוק עכן האט גזאגט אנכי חטאתי איך האב געזינדיגט איז איין מאהל. וכזאת וכזאת. אונ אזוי אונ אזוי. איז צווייא מאהל. עשיתי האב איך גיטאהן איז אויך איין מאהל איז שוין פיר מאהל. אונ דער וא"ו פון ערשטין וכזאת איז איבעריג צו ווייזין אויף נאך איין מאהל. איז פינף מאהל. פרעגט די גמרא אז עכן האט גינומען פון חרם נאך אין די צייט פון משה. פאר וואס זענען די יודין ביז איצט ניט גישטראפט גיווארין. אזוי וויא זייא זענען איצט אין די צייט פון יהושע גישטראפט גיווארין: האט רבי יוחנן גזאגט פון רבי אלעזר בר רבי שמעונס וועגין ווייל אין משהס צייט האט גאט ניט גישטראפט די צדיקים אויף די פארבארגענע עבירות וואס די רשעים טוהען [אונ די צדיקים ווייסין ניט פון זייא]. ביז אין דער צייט פון יהושע וואס די יודין זענען אריבער גיגאנגען דעם ירדן אונ זייא האבין אויף זיך גינומען די ברכות אונ קללות פון בארג גריזים אונ פון בארג עיבל. זענען אלע יודין גיווארין איינס. אונ אז איינער זינדיגט אפילו אין דער שטיל וואס קיינער ווייסט ניט ווערין אלע גישטראפט. דריבער זענען די יודין גישטראפט גיווארין אין יהושעס צייט אויף די עבירה פון עכן:

ה כתנאי. זאגט די גמרא תנאים קריגען אין דער זאך אויב די יודין ווערין גישטראפט איינער פאר דעם אנדערין. ווארום עס שטייט אין פסוק הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם [די פאר בארגענע זאכין זענען צו גאט. אונ די בעוואוסטע זאכין זענען צו אונז אונ צו אונזערע קינדער ביז אייביג]. פרעגט די גמרא פאר וואס זענען גיפינטולט די צווייא ווערטער "לנו ולבנינו" אונ דער עי"ן פון ווארט עד איז אויך גיפינטולט. ענטפערט די גמרא דער פסוק לערונט אונז אז גאט האט ניט גישטראפט די צדיקים. אויף די פארבארגענע עבירות וואס די רשעים טוהען. ביז די יודין זענען אריבער גיגאנגען דעם ירדן. אבער דער נאך וויא די יודין זענען אריבער גיגאנגען דעם ירדן. האט שוין גאט גישטראפט די צדיקים אויף די פארבארגענע עבירות וואס די רשעים טוהען. אונ דריבער איז דער לנו ולבנינו אונ דער עי"ן פון עד גפינטולט צו ווייזן אז ניט אייביג גיהערין די פארבארגענע עבירות צו גאט אליין. אונ ניט פון אייביג גיהערין די פארבארגענע עבירות צו אונז מיט אונזערע קינדער. נאר איידער די יודין זענען צריבער גיגאנגען דעם ירדן איז גיוועזן צו טיילט. די פאר בארגענע עבירות האט גיקערט צו גאט. גאט האט גישטראפט

עד שעברו ישראל את הירדן דברי רבי יהודה א"ל ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן אלא (דף מד) אעכן מ"ט איענוש משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו . (יהושע ז) חטא ישראל א"ר אבא בר זבדי אע"פ שחטא ישראל הוא א"ר אבא היינו דאמרי אינשי אסא דקאי ביני הילפי אסא שמיה ואסא קרו ליה וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם גם לקחו מן החרם גם גנבו גם כחשו גם שמו בכליהם א"ר אלעאי משום ר' יהודה בר כספרתא מלמד שעבר עכן על חמשה חומשי תורה שנאמר חמשה (פעמים) גם . וא"ר אלעאי משום ר' יהודה בר כספרתא עכן מושך בערלתו היה כתיב הכא (שם) וגם עברו את בריתי

ועד עולם אלא מעתה. מתהלת מה זו ותנהוג עד עולם: וכי ענש על הנסתרות. את הרבים לעולם: והרי כבר נאמר עד עולם. והוי לא הפטורא דנסתרות קאי לאשמעינן דעד עולם הנהוג מדה זו דלא תימא משעברו את הירדן ויקבלו עליהם ערבות יענשו זה על זה למה לי דכתביה אי משום היוצא דנגלות פסיקא דעונש הנוהג עכשיו ינהוג לעולם (דמה לו לפסוק) [ולמה יפסוק]: אלא. הנקודה למדהך דהאי דכתיב לנו ולבנינו לאו עד הנה נהגה מדה זו אלא מכאן ואילך דכל נקודה למעט דהך לא ענש את הרבים על העונשין שבגלוי עד שעברו את הירדן: אלא. לר' נחמיה כיון דהא משעברו לא ענש על הנסתרות: אעכן מ"ט איענוש. ישראל עליה הלא בסתר היה: חטא ישראל. מדלא אמר חטא העם עדיין בם קדושתן עליהן: הילפי. אורטיגא"ש: מושך בערלה. משך את עור אמתו תמיד עד שנתכרכשה וכסתה את ראש הגיד כדי

דעם רשע אליין פאר זיינע פאר בארגענע עבירות (אבער די עבירות וואס דער רשע האט גיטאהן עפענטליך . אונ דיא צדיקים האבען זייא ניט גיווערט . זענען די צדיקים אויך גישטראפט גיווארין) : אבער אז דיא יודין זענען אריבער גיגאנגען דעם ירדן איז שוין אנדערש גיווארין . דיא פאר בארגענע ואונ די עפענטליכע) עבירות וואס דיא רשעים טוהען גיהער אלין צו אונז אונ צו אונזערע קינדער . גאט האט גישטראפט דיא יודין וואס זענען גיוועזן צדיקים אפילו אויף דיא פר בארגענע עבירות פון דיא רשעים . אונ אזוי בלייבט שוין ביז אייביג . אזוי זאגט רבי יהודה . האט רבי נחמיה גיזאגט האט דען גאט אמאהל גישטראפט דיא צדיקים אויף די פאר בארגענע עבירות וואס דיא רשעים האבען גיטאהן . קיין מאהל ניט . ווארום עס שטייט דאך אין פסוק ביז אייביג . ביז אייביג ווען זיין די פאר בארגענע עבירות צו גאט אליין . נאר וואס דען זענען דיא פינטעלאך אויף לנו ולבנינו אונ אויף דעם עי"ן פון עד . צו זאגן אונז אזוי וויא גאט האט ניט גישטראפט אויף די פאר בארגענע עבירות אידער מען איז אריבער גיגאנגען דעם ירדן . אזו האט ער ניט גישטראפט אויף דיא עפענטליכע עבירות אידער מען איז אריבער גיגאנגען דעם ירדן . אונ דער נאך וויא מען איז אריבער גיגאנגען דעם ירדן האט שוין גאט גישטראפט אלע יודין אויף דיא עפענטליכע עבירות פון דיא רשעים . אבער אויף דיא פאר בארגענע עבירות פון דיא רשעים שטראפט גאט קיין מאהל ניט דיא צדיקים . פרעגט דיא גמרא נאך רבי נחמיה פר וואס הט גאט גישטראפט אלע יודין אויף דיא עבירה פון עכן . די עבירה איז דאך גיוועזן פר בארגין . ענפערט דיא גמרא ווייל דיא ווייב אונ קינדער פון עכן האבען גיוואוסט פון דיא עבירה . הייסט דאס שוין אעפענטליכע עבירה . יהושע האט גיזאגט חטא ישראל . רבי אבא בר זבדי זאגט אויף אפילו ער זינדיגט פון דעסטוועגין איז ער אויך . רבי אבא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין אהדס אפילו ער שטייט צווישען דערנער פון דעסטוועגין איז ער אהדס אונ מען רופט אים הדס . גאט האט גיזאגט צו יהושע וגם עברו את בריתי אשר צויתי אותם . (זייא האבען צרשטערט מיין בונד וואס איך האב זייא גיבאטען) גם לקחו מן החרם . (זייא האבען גינומען פון דעם חרם) . גם גנבו (זייא האבען גיגנבת) . גם כחשו (זייא האבען גילייקנט) . גם שמו בכליהם . (זייא האבען גיטאהן אין זייערע כלים) . רבי אלעאי האט גיזאגט פון רבי יהודה בר מכספרתאס וועגין דער פסוק לערנט אונז אז עכן האט עובר גיוועזן אויף אלע פינף חומשים פון דיא תורה . ווארום עס שטייט פינף מאהל גם . נאך הט רבי אלעאי גיזאגט פון רבי יהודה בר מכספרתאס וועגין עכן האט ארויף גיצוי גען דיא הויט פון זיין

שלא ירלה מהול : פשיטא . כא ר' אלעזר גופיה אמר דעבר על כל התורה : לא פקר . לא הפקיר עלמו על כך . בנערה המאורסה כתיב כי עשתה נבלה בישראל : כולי האי . רע לשמים ורע לבריות לבייש את משפחתה ולא וסרה על בעלה : דיניה כנערה המאורסה . נלטוו לסקלו : לרדותן . שיראו את קלקולו ויזהרו בעצמן ולא יוסיפו למעול בחרם : הראוי לשריפה . כסף וזהב ובגדים : הראוי לסקילה. שור וחמורו ובהמותיו וקנס היה לרדות את האחרים:

בריתי וכתיב התם (בראשית יז) את בריתי הפר פשיטא
מהו דתימא במצות גופיה לא פקר קמ"ל . (יהושע ז)
וכי עשה נבלה בישראל א"ר אבא בר זבדא מלמד
שבעל עכן נערה המאורסה כתיב הכא וכי עשה נבלה
וכתיב התם (בראשית לד) (כי נבלה עשה בישראל)
(דברים כב) [כי עשתה נבלה בישראל] פשיטא מהו
דתימא כולי דאי לא פקר נפשיה קמ"ל . רבינא אמר
דינו כנערה המאורסה דבסקילה ، א"ל ריש גלותא לרב הונא כתיב (יהושע ז) ויקח
יהושע את עכן בן זרח וגו' ואת בניו ואת בנותיו וגו' אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו
אמר ליה ולטעמיך אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו דכתיב (שם) וכל ישראל עמו
אלא לרדותן הכא נמי כדי לרדותן (שם) וישרפו אותם באש ויסקלו אותם באבנים בתרתי
אמר רבינא הראוי לשרפה לשריפה הראוי לסקילה לסקילה . (שם) וארא בשלל אדרת שנער
אחת [טובה] ומאתים שקלים כסף רב

מילה מען זאל ניט דער קענען אז ער איז גימלת . ווארום דא שטייט וגם עברו את בריתי זייא האבן צערשטערט מיין בונד . וועלכין בונד . דאס מיינט מען דעם בונד פון מילה . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער וואס ווערט זיך ניט מל זיין הט ער גישטערט מיין בונד וואס איך האב גימאכט מיט אברהם אבינו . פרעגט די גמרא געווים האט עכן גישטערט דעם ברית פון מילה . ווארום רבי אלעאי אליין זאגט דאך פריער אז עכן הט ניט געהיט די גאנצע תורה . ענטפערט דיא גמרא איך וואלט מיינען די מצוה וואס עכן האט שוין גיטאהן . הט ער גיהאלטען . זאגט רבי אלעאי אפילו דיא מצוה פון מילה וואס ער איז שוין גיוועזן גימלת : הט ער אויך ניט גיוואלט האלטען . נאר ער האט ארויף גיצויגען דיא הויט מען זאל ניט דער קענען אז ער איז גימלת . עס שטייט ביי עכן וכי עשה נבלה בישראל . ער האט גיטאהן אמיאוסע זאך צווישען יודין וואס איז גיוועזן דיא מיאוסע זאך . רבי אבא בר זבדא זאגט עכן האט מזנה גיוועזן מיט א בתולה וואס אמאן האט איר שוין מקדש גיוועזן דאס הייסט נערה המאורסה . ווארום דא שטייט עכן האט גיטאהן א נבלה . און אז א נערה המאורסה האט מזנה גיוועזן שטייט זי האט גיטאהן א נבלה צווישען יודין . זעהן מיר אז מען איז מזנה מיט א נערה המאורסה הייסט דאס א נבלה . פרעגט דיא גמרא געווים האט עכן דיא עבירה אויך גיטאהן . ער האט דאך עובר גיוועזן אויף דיא גאנצע תורה . ענטפערט דיא גמרא איך וואלט מיינען אזו א מיאוסע עבירה הט ער ניט גיטאהן . זאגט רבי אבא ער האט דיא עבירה אויך גיטאהן . רבינא זאגט דער פסוק מיינט עכן האט גיהאט דעם זעלביגען דין וויא דער וואס איז מזנה מיט א נערה המאורסה . מען האט אים גישפט צום פאר שטיינען . דער ריש גלותא האט גזאגט צו רב הונא עס שטייט אין פסוק יהושע האט גינומען עכן און זיינע זיהן און זיינע טעכטער און מען הט זייא געפירט צום ארט עמק עכור . אויב עכן האט גזינדיגט אבער וואס האבען גזינדיגט זיינע זיהן און זיינע טעכטער . האט רב הונא גזאגט צום ריש גלותא איך וועל דיך פרעגן אויב עכן האט גזינדיגט וואס האבען אלע יודין גזינדיגט . צו וואס האט מען דיא יודין אויך געפירט צום עמק עכור . נאר מען האט גימיינט דיא יודין זאלין זעהן וויא מען הרגת דעם עכן וועלין זייא נעמען א מוסר זייא זאלין אזוי ניט טאהן . דיא קינדער פון עכן האט מען אויך צו דער זאך מיט גינומען . זייא זאלין זעהן וויא מען הרגת זייער פאטער וועלין זייא אזוי ניט טאהן . עס שטייט אין פסוק מען האט זייא פאר ברענט אין פייער און מען האט זייא בעווארפין מיט שטיינער . מיט צוויי זאכען האט מען זייא גיהרגת . האט רבינא גזאגט אלע לעבעדיגע זאכן האט מען גיהרגת מיט שטיינער . און ניט לעבעדיגע האט מען פאר ברענט אין פייער : עס שטייט אין פסוק עכן האט גזאגט איך האב גיזעהן אין דיא רויב א מאנטיל פון שנער ונפון בבל]

רב אמר איצטלא דמלתא ושמואל אמר סרבלא דצריפא. ויציקום לפני ה' אמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו תהרג רובה של סנהדרין דכתיב (שם) ויכו מהם אנשי העי כשלשים וששה איש ותניא שלשים וששה ממש דברי רבי יהודה א"ל ר' נחמיה וכי נאמר שלשים וששה איש והלא לא נאמר אלא כשלשים וששה איש אלא זה יאיר בן מנשה ששקול כנגד רובה של סנהדרין:

איצטלא דמילתא. טלית של צמר נקי בן יומו (שמכסים) [שמכבנין אותו למילת ומלבישה לבוש שלא יתלכלך צמרו: סרבלא דצריפא. לבוש כצריף סקורין אלוס:

זה משה. כשהיה צריך לבקש רחמים על ישראל היה מדבר בלשון רכה: פלילות. דין: ולו הואלנו.

אמר רב נחמן אמר רב מ"ד (משלי יח) תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות תחנונים ידבר רש זה משה ועשיר יענה עזות זה יהושע מאי טעמא אילימא משום דכתיב (יהושע ז) ויציקום לפני ה' ואמר רב נחמן בא וחבטן לפני המקום אטו פנחס לא עביד הכי והכתיב (תהלים קו) ויעמוד פנחס ויפלל ותעצר המגפה וא"ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד שעשה פלילות עם קונו בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל דכתיב (במדבר כה) ויהיו המתים במגפה כ"ד אלף ואלא מהכא (יהושע ז) למה העברת העביר את העם הזה את הירדן משה נמי מימר אמר (שמות ה) למה הרעותה לעם הזה אלא מהכא (יהושע ז) ולו הואלנו ונשב

אגוטע און צוויי הונדערט טאלער זילבערנע. פון וואס איז געוועזן דער מאנטיל: רב זאגט ער איז געוועזן פון גאנץ ריינע וואל עס האט אויס געזעהן וויא זייד. און שמואל זאגט דר מאנטיל איז געוועזן געפארבט מיט אזוי אפארב וואס הייסט צריפא. עס שטייט אין פסוק יהושע האט דיא אלע זאכען געשטעלט פאר גאט. רב נחמן זאגט יהושע האט דיא אלע זאכען אוועקגעוואָרפן פאר גאט. און ער האט געזאגט רבונו של עולם דורך דיא זאכען האסטו געהרגעט דאס מערסטע פון דיא סנהדרין. ווארום עס שטייט אין פסוק דיא מענטשין פון עי האבען געהרגעט פון דיא יודין אזוי וויא זעקס און דרייסיג מענטשין. און מיר האבען געלערנט רבי יהודה זאגט מען האט געהרגעט ריכטיגע זעקס און דרייסיג מענטשין. האט רבי נחמיה געזאגט שטייט דען אין פסוק זעקס און דרייסיג מענטשין. עס שטייט דאך אזו וויא זעקס און דרייסיג מענטשין. נאר דאס מיינט מען זייא האבען געהרגעט דעם יאיר בן מנשה. וואס ער איז גערעכנט געגען דאס מערסטע פון סנהדרין. דאס איז זעקס און דרייסיג מענטשין:

אמר. רב נחמן האט געזאגט פון רבס וועגין. עס שטייט אין פסוק דער ארעם מאן רעט מיט געבעט. און דער רייכער ענטפערט מיט שטאלצקייט. דער ארעם מאן רעט מיט געבעט דס מיינט מען משה רבינו. אז ער הט געדארפט בעטין ביי גאט פאר יודין האט ער גערעט מיט ווייכע רייד: און דער רייכער רעט מיט שטאלצקייט דאס מיינט מען יהושע. פרעגט די גמרא וואס פאר אשטאלצקייט האט יהושע גערעט פאר גאט. מיר זאלין זאגין ווייל עס שטייט אין פסוק ער האט זייא געשטעלט פאר גאט. האט רב נחמן געזאגט ער האט דיא זאכען אוועקגעוואָרפן פאר גאט. האט דען פינחס ניט אזוי געטאהן. עס שטייט דאך אין פסוק פינחס הט זיך געשטעלט ויפלל און דיא מגפה איז אויף געהאלטען געווארין. הט רבי אלעזר געזאגט עס שטייט ניט ויתפלל: פינחס האט געבעטין. נאר עס שטייט ויפלל: און ויפלל איז דער טייטש משפט ער האט גערעט פאר גאט וויא איינער האט אמשפט מיט זיין חבר. ער האט אוועקגעוואָרפן (ג)עטאהן זמרי בן סלוא מיט דיא מדינית פאר גאט. און ער האט געזאגט רבונו של עולם דורך די צוויי מענטשין זאלין פאלען פיר און צוואנציג טויזענד יודין. ווארום עס שטייט אין פסוק די(א) זענען געשטארבען אין דער מגפה זענען געוועזן פיר און צוואנציג טויזענד: נאר די רייד יהושע גערעט מיט שטאלצקייט. ער האט געזאגט פאר גאט צו וואס האסטו אריבער (געפירט) דאס פאלק איבער דעם ירדן. פרעגט דיא גמרא משה האט דאך אויך אזוי געזאגט פא(ר גאט) צו וואס האסטו שלעכט געטאהן צו דעם פאלק. נאר דיא רייד האט יהושע גע(רעט מיט)

ונשב בעבר הירדן (שם) ויאמר ה' אל יהושע קום לך דרש ר' שילא א"ל הקב"ה שלך קשה משלהם אני אמרתי (דברים כז) והיה בעברכם את הירדן תקימו ואתה ריחקתם ששים מיל בתר דנפק אוקים רב אמורא עליה ודרש (יהושע יא) כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע ולא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה א"כ מה ת"ל קום לך א"ל אתה גרמת להם והיינו דקא"ל בעי (שם ח) ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שללה ובהמתה תבוזו לכם:

(יהושע ה) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי ויפול יהושע אל פניו ארצה וישתחו היכי עביד הכי והא"ר יוחנן אסור לו לאדם שיתן שלום לחברו בלילה חיישינן שמא שד הוא שאני התם דקאמר ליה אני שר צבא ה' עתה באתי ודלמא משקר

ואוי בהולאם ליהב ולא לעבור את הירדן משמע שטוב היה, למה שלא לקיים מלותך שאמרת לנו קום עבור את הירדן: קום לך. מהלך ומידך היתה זאת להם שאף בשבילך נענשו שלא קיימת את דברי: ריחקתם ששים מיל. הר גרזים והר עיבל רחוקים ששים מיל מן הירדן במסכת סוטה ושם הקימו את האבנים: כן עשה יהושע. יתקרא כתיב כן ולא יפה דרש רבי שילא ביהושע שינה: אתה גרמת ל.ס. שלא היה לך לאכור עליהם ביזת יריחו: והיינו דקאמר להו בעי. רק שללה ובהמתה תבוזו שלא התרימם עוד:

היכי עביד הכי. דמשתחוה לאדם בלילה דכיון דלא"ל הלמו אתה אם לגרינו מכלל דלילה הוא דאי ביממא וכי לא היה מכיר בין שרי ישראל לשרי עכו"ם: שמא שד הוא. ואין מוליאין שם שמים על כמזיק דשלום שם שמים הוא כדאמר ויקרא לו ה' שלום וכ"ש שאין משתחוים דדומה כמשתחוה לשעירים:

שטאלצקייט. הוואי וואלטין מיר גיוואלט זיצען אויף יענע זייט ירדן דאס הייסט אונ מיר וואלטין דיך ניט גיפאלגט אריבער צו גיין דעם ירדן. דט גאט גזאגט צו יהושע שטיי אויף דורך דיר זענען זייא גישטראפט גיווארין ווייל דו האסט ניט מקיים גיוועזן מיינע גיבאט אזוי ווי רבי שילא האט גידרשת גאט האט גזאגט צו יהושע דיין עבירה איז נאך ערגער ווי זייערע. איך האב גזאגט אז איר וועט אריבער גיין דעם ירדן זאלט איר אויף שטעלין די שטיינער. אונ דו האסט שוין דער ווייטערט די יודין זעכציג תחום שבת פון ירדן אונ דו האסט נאך ניט אויף גישטעלט די שטיינער. דער נאך ווי רבי שילא איז ארויס גיגאנגען האט רב גישטעלט אמענטשין נעבין זיך ווער זאל איבער זאגין די דרשה פאר אלע מענטשין אונ ער האט גידרשת עס שטייט אין פסוק אזוי ווי גאט האט גיבאטין צו זיין קנעכט משה. אזוי האט משה גיבאטין צו יהושע: אונ אזוי האט יהושע גיטאהן. ער האט ניט פארפעלט קיין זאך פון די אלע זאכין וואס גאט האט גיבאטין צו משה: פרעגט די גמרא אויב אזוי אז יהושע האט אלץ גיטאהן ווי גאט האט גיבאטין. צו וואס האט גאט גזאגט צו יהושע קום לך. נאר דאס האט גאט גזאגט צו יהושע דו האסט גיברייגגט די יודין זייא זאלין ווערין גהרגת. צו וואס האסטו גימאכט חרם דאס פארמעגין פון יריחו. איצט איז רעכט וואס גאט האט גזאגט אין עי דו זאלסט טוהן צו עי אונ צו איר מלך אזוי ווי דו האסט גיטאהן צו יריחו אונ צו איר מלך נאר דאס פארמעגין אונ די בהמות זאלט איר רויבין פאר אייך. דו זאלסט שוין ניט מער מאכין חרם:

ויהי. ווען יהושע איז גיוועזן אין יריחו האט ער אויף גיהויבין זיינע אויגין אונ ער האט גיזעהן אמענטש. שטייט געגין אים אונ ער האלט אבלאנקין שווערד אין זיין האנט. האט יהושע גיפרעגט בייא אים ביסטו גיקומען צו אונז אדער צו אונזערע פיינד. האט דער מענטש גענפערט איך בין ניט אמענטש נאר איך בין אמלאך פון גאט. איצט בין איך גיקומען: יהושע גיפאלין מיט זיין פנים אויף דער ערד אונ האט זיך גיבוקט. פרעגט די גמרא דאס איז דאך גיוועזן בייא נאכט. וויא אזוי האט יהושע זיך גימעגט בוקין צו דעם מענטש. רבי האט דאך גזאגט אמענטש טאר ניט געבין שלום צו זיין חבר בייא נאכט. ווייל מיר האבין מורא טאמער איז ער אשד. ענטפערט די גמרא בייא יהושע איז אנדערש ער האט דאך גזאגט איך בין אמלאך פון גאט: פרעגט די גמרא טאמער האט ער גזאגט אליגען. ער איז

משקר גמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה (שם ע"ב) א"ל אמש בטלתם תמיד של בין הערבים ועכשיו בטלתם ת"ת א"ל על איזה מהם באת א"ל עתה באתי מיד וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק וא"ר יוחנן מלמד שלן בעומקה של הלכה אמר (ר') שמואל בר (אויא) [איניא] משמיה דרב גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין שנאמר עתה באתי:

ח א"ל אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה (משלי כה) אל תצא לריב מהר פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל בשעה שא"ל הקב"ה ליחזקאל לך אמור להם לישראל (יחזקאל טז) אביך האמורי ואמך חתית אמרה רוח פסקנית לפני הקב"ה רבש"ע אם יבאו אברהם ושרה ויעמדו לפניך אתה אומר להם ומכלים אותם ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל ומי אית ליה רשותא כולי האי אין דא"ר יוסי בר חנינא שלש שמות יש לו פסקון אטמון סגרון

א"ל אמש בטלתם וכו'. עתה באתי דרשינן מדקא"ל עתה באתי מכלל דמילתא אחריתי א"ל (יהושע) דמהדר ליה עתה באתי: אמש. היום כשהעריב בין הערבים קרי ליה נמי אמש שאין זה אלא לשון ערבית: ועכשיו בטלתם ת"ת. וכיון דביום אי אתה יכולים לעסוק בתורה מחמת עסקי מלחמה צריכין אתם לעסוק בתורה בלילה והיה לך לשכב בגלגל שהם המחנה ולא במצור: עתה באתי. על כל עכשיו באתי ליפרע: מיד. מזכר יהושע ולא הוסיף עוד לבא במצור בלילה לכך נאמר בתר וילן יהושע בלילה ההוא בתוך העמק שלן בעמק של הלכה: אביך האמורי. תרח ואבותיו מכנען באו: אמרה רוח פסקנית. גבריאל: אתה מכלים אותם. שאתה קורא אותם אמורי וחתי: ריבך ריב את רעך: אם יש לך להוכיח את ישראל הוכיחן בעצמן וסוד של אברהם ושרה אל תגל לבזותם פן מה תעשה כשיבאו אברהם ושרה לפניך ואומרים מה חטאנו לך שאתה מכלימנו: ומי אית ליה רשותא. לגבריאל

פסקון

גאר ניט קיין בלאך נאר אשר. ענפערט דיא גמרא מיר האבין גילערונט אז אשר זאגט ניט דעם נאמען פון גאט אומזיסט. אונ אויף אליגען וועט ער געוויס ניט זאגין דעם נאמען פון גאט. האט דער מלאך גזאגט צו יהושע פארין נאכט האט איר ניט מקריב דעם קרבן תמיד. אונ איצט לערונט איר ניט דיא תורה. האט יהושע גזאגט צום מלאך אויף וועלכע עבירה ביסטו אונז גיקומען שטראפין. האט דער מלאך גזאגט אויף דיא איצטיגע עבירה בין איך גיקומען. פאר וואס איר לערונט ניט דיא תורה; באלד אז עס איז גיוועין נאך א מלחמה. אין עי. האט יהושע גינעכטיגט דיא נאכט אין דיא טיף. האט רבי יוחנן גזאגט דער פסוק מיינט יהושע הט גינעכטיגט אין דיא טיפקייט פון דיא דינים. ער האט גילערונט תורה בייא נאכט. רבי שמואל בר אוניא זאגט פון רבס וועגין לערנען תורה איז גרעסער וויא מקריב זיין דעם קרבן תמיד. ווארום דער מלאך איז גיקומען שטראפין פאר וואס מען לערונט ניט דיא תורה אונ ער איז ניט גיקומען שטראפין פאר וואס מען האט ניט מקריב גיוועין דעם תמיד:

ח אמר. אביי האט גזאגט צו רב דימי אין ארץ ישראל וויא לערונט מען דעם פסוק דו זאלסט ניט ארויס גיין צו אקריג געשווינד. טאמער וואס וועסטו טאהן אין סוף ווען דיין חבר וועט דיך פאר שעמען. קריג דיך מיט דיין חבר אונ אפרעמדין סוד [געהיימנים] זאלסטו ניט אויס זאגין. דער פסוק דער ציילט אונז ווען גאט האט גזאגט צו יחזקאל הנביא גיי זאג צו דיא יודין דיין פאטער [תרח] איז פון אמורי. אונ דיין מוטער [דיא ווייב פון תרח] איז פון חת. האט דער רוח פסקנית [דער מלאך גבריאל] גזאגט פאר גאט רבונו של עולם אויב אברהם אונ שרה וועלין קומען אונ וועלין זיך שטעלין פאר דיר וועסטו דאס זאגין [אז זייער פאטער איז פון אמורי אונ זייער מוטער איז פון חת] אונ דו וועסט זייא פאר שעמען. קריג דיך מיט דיין חבר [מיט דיא יודין]. אבער פרעמדע סודות זאלסטו ניט אויס זאגין. וואס וועסטו טאהן אז אברהם אונ שרה וועלין קומען פאר דיר אונ וועלין דיך פרעגין וואס האבין מיר געגין דיר גזינדיגט וואס דו האסט אונז פארשעמט. פרעגט דיא גמרא האט דען דער מלאך גבריאל רשות [ערלויבנים] אזוי צו ריידין פאר גאט; זאגט דיא גמרא ער מעג אזוי ריידין ווארום רבי יוסי ברבי חנינא האט גזאגט דרייא נעמען האט דער מלאך גבריאל: פסקין אטמון סגרון. פסקין רופט מען אים ווייל ער האקט אפ דיא רייד געגין גאט. אויב גאט וויל ריידין עפעס שלעכטס געגין דיא יודין. לאזט ער ניט. אטמון רופט מען אים ווייל ער פארבאכט [ער פאר

פסקון שפוסק דברים כלפי מעלה אטמון שאוטם עונותיהם של ישראל סגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח:

(איוב לו) **ט היערוך** שועך לא בצר א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט ר"ל אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לו צרים מלמעלה ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו ואל יהו לו צרים מלמעלה:

י כתיב (ד"ה א ב) ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרדע כלם חמשה מאי כולם חמשה כלם חמשה הם לעה"ב כתיב זמרי וכתיב (יהושע ז) עכן רב ושמואל חד אמר עכן שמו ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי וחד אמר זמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעיכן עונותיהם של ישראל:

לנקות

כולי האי להטיח דברים כלפי מעלה: כיון שסוגר. שאין לו רשות לבקש רחמים כיון שנגזרה גזרה: שוב. אין מלאך אחר פותח בבקשה כי לא יועיל: היערוך שועך לא בצר. כך היו אומרים חבריו לאיוב כלום הקדמת שועך לא בצר עד לא באה צרה ואם היית עושה כן היו הכל מאמצין את כחך ומסייעין את כחך: כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה. אין צרים יכולים להסטינו מלמעלה: לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצים את כחו שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים ושלא יהיו לו מסטינים מלמעלה והכי משמע היערוך שועך אם באת לערוך שוע כזאת תערכהו לא בצר שלא יהיו לך צרים ושהכל יהיו מאמצים כחך: זמרי הוא עכן כדמפרש לקמיה וכוללו הכתוב עם אלו אחיו שהיו צדיקים: כתיב זמרי וכתיב עכן. הכא קא חשיב לבני זרח ולא כתיב עכן וביהושע כתיב ויקח יהושע את עכן בן זרח וגו' אלמא בריה הוא: רב ושמואל. דאמרי תרווייהו הוא עכן הוא זמרי: חד אמר עכן שמו וכו' מעשה זמרי. נואף כדאמרן לעיל בא על נערה המאורסה ועוד שנענשו ונגפו ישראל בעונו כמו שנענשו ע"י זמרי שמתו כ"ד אלף וכאן רובה של סנהדרין: שעיכן. גלגל עליהן פקודת עונותיהם כעכנא זו שמתגלגלת בהיקף עגול:

שטעמו) דיא זינד פון דיא יודין זייא זאלין ניט געזעהן ווערין. סגרון רופט מען אים ווייל ער פאר שליסט דיא רייד. אויב דער כעס פון גאט איז אזוי גרויס אויף דיא יודין אז ער קען שוין ניט בעטין פאר זייא. וועט שוין קיין אנדער מלאך ניט אנהייבין בעטין פאר זייא. ווייל ער ווייסט עס וועט שוין ניט העלפין:

ט היערוך. דיא חברים פון איוב האבין גזאגט צו איוב האסטו דען געבעטין פאר גאט איידער דיא צרה איז געקומען אז זיא זאל ניט קומען. רבי אלעזר זאגט אייביג זאל א מענטש בעטין פאר גאט איידער דיא צרה קומט אז זיא זאל ניט קומען: ווארום ווען אברהם וואלט ניט געבעטין פאר גאט אויף דיא יודין צווישען בית אל און עי. ווען דיא יודין האבען מלחמה געהאלטין אין עי וואלטין זייא אלע געהרגת געווארין און איינער פון זייא וואלט ניט געבליבען. ריש לקיש זאגט דער וואס שטארקט זיך און בעט פאר גאט מיט גרויס כונה האט ער ניט קיין פיינד הויכין אין הימעל. קיינער מסרת ניט פאר גאט אויף אים. רבי יוחנן זאגט איידער דער מענטש בעט זיינע בדערפענים. זאל ער פריער בעטין אז אלע מלאכים זאלין שטארקין זיין כח ער זאל קענען בעטין מיט גרויס כונה: און ער זאל ניט האבין קיין פיינד הויכין אין הימעל: דער נאך וועט ער בעטין זיין בדערפענים:

י כתיב. עס שטייט אין פסוק דיא קינדער פון זרח זענען געוועזן זמרי איתן הימן כלכל דרדע. אלע זענען געוועזן פינף. פרעגט דיא גמרא צו וואס זאגט דער פסוק אז אלע זענען געוועזן פינף. מיר זעהן דאך אז זייא זענען געוועזן פינף. נאר דער פסוק מיינט אז אלע פינף וועלין האבין עולם הבא. פרעגט דיא גמרא דא רופט אים דער פסוק זמרי און דארט רופט אים דער פסוק עכן. רב און שמואל קריגען. איינער זאגט זיין נאמען איז געוועזן עכן. און פאר וואס האט מען אים גירופין זמרי. ווייל ער האט געמאכט אזוי וויא זמרי. ער האט מזנה געוועזן אזוי וויא זמרי. און דיא יודין זענען דורך אים געהרגת געווארין אזוי וויא דורך זמרי. און איינער זאגט זיין נאמען איז געוועזן זמרי. און פאר וואס האט מען אים גירופין עכן. ווייל ער האט ארויף געוויקולט זיינע זינד אויף דיא יודין זייא זאלין דורך אים געשטראפט ווערין:

יא פיסקא לנקות עצמו וינקה את עצמו כדי שלא להוציא לעז על בתי דינים ועל העדים

ת"ר מעשה באחד שיצא ליהרג אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ובית דין וכל ישראל מנוקין והעדים לא תהא להם מחילה לעולם כששמעו חכמים לדבריו אמרו להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצוארי העדים כל כמיניה לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי וכי הדרי בהו מאי הוי והא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לא צריכא דאף ע"ג דקא יהבי טעמא למלתיהו כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא

וינקה את עצמו ומאי איכפת לן (דקאמרת) [דקאמרי רבנן] א"כ יהו כל אדם אומרין כן ומשני שלא להוציא לעז וכו' : אי אפשר שכבר נגמר הדין : כל כמיניה . וכי נאמן הוא דקא מפסידא להו לסהדי לומר קולר תלוי בצוארם : כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד . דכל המכחיש את הראשון דכתיב אם לא יגיד אהגדה קמייתא קפיד קרא ואפילו מתפדינהו נמי לא מבעיא דאיכא למימר דהאי דהדרי בהו דאמרי מה לנו לחוב בדמו : דיהבי טעמא למלתייהו . מפני שנאת פלוני עשינו : דבעיא מיכסא . מעשה במוכס אחד מישראל רשע שמת ובו ביום מת חכם גדול וכל גדולי העיר נתעסקו במטתו וקרובי אותו המוכס נתעסקו בזה של מוכס והוציאוהו אחרי המטה של חכם גדול קפצו אויבים עליהם והניחו המטות וברחו כלם היה שם תלמיד אחד ולא הניח מטת רבו למחר הזהו הגדולים לקבור את החכם ונתחלפה מטתם וקברו המוכס בכבוד והתלמיד היה צועק ובוכה ולא הועיל וקרובי המוכס

יא פיסקא. אין דער משנה (סימן ג) איז געשטאנען וועט יעדער מענטש זיך וועלין ריין מאכין פון דער עבירה פרעגט די גמרא זאל ער זיך ריין מאכין. ענטפערט די גמרא מען זאל ניט אויס ציהען שלעכטע רייד אויף בית דין אונ אויף די עדות. מען וועט זאגין די עדות זענען געוועזן פאלשע. אונ בית דין האבין אים אומזיסט גיהרגעט. די רבנן האבין גילערענט עס האט אמאהל גיטראפין מען האט איינעם געפירט צום הרגנן. האט ער גזאגט אויב איך האב גיטאהן די עבירה זאל מיין טויט ניט מכפר זיין מיינע עבירות. אונ אויב איך האב ניט גיטאהן די עבירה. זאל מיין טויט מכפר זיין מיינע אלע עבירות. אונ בית דין אונ אלע יודין זענען ריין. אונ די עדות בין איך ניט מוחל אויף אייביג. ווייא די חכמים האבין גיהערט די רייד זיינע. האבין זייא גזאגט מען זאל אים צוריק פירען קען מען ניט. מען האט איין מאהל גיפסקעט מען זאל אים הרגנן. נאר מען זאל אים הרגנן. אונ די עבירה וועט זיין אויף די עדות. פרעגט די גמרא איז ער דען בגלויבט אז דורך זיינע רייד זאלין מיר חושד זיין די עדות. ענטפערט די גמרא דא שמועסט אז די עדות האבין אויך חרטה פון זייערע רייד. פרעגט די גמרא וואס איז אז זייא האבין חרטה. זייא האבין איין מאהל גזאגט אויף דעם מענטש אז ער האט גיטאהן די עבירה. קענען זייא שוין ניט חרטה האבין אונ זאגין ער האט ניט גיטאהן: נאר מיר גלויבין זייערע ערשטע רייד. אונ וואס זייא האבין איצט חרטה איז ווייל זייא האבין רחמנות אויף דעם מענטשין וואס מען פירט אים הרגנן. דריבער ווילען זייא צוריק ציהען זייערע רייד זייא טראכטין צו וואס האט דאס אונז גיטויגט אז ער זאל דורך אונז גיהרגעט ווערין. אבער די מעשה איז אמת ער האט טאקי די עבירה גיטאהן. פאר וואס זאלין מיר זאגין אז די עבירה זאל זיין אויף די עדות. ענטפערט די גמרא דא שמועסט אפילו די עדות גיבען אטעם צוא זייערע ערשטע רייד פאר וואס זייא האבין אויף אים גזאגט אז ער האט גיטאהן די עבירה. ווייל זייא זענען אויף אים אין כעס גיוועזן. פון דעסטוועגין גלויבט מען זייא איצט ניט: נאר אים הרגעט מען. אונ מען זאגט די עבירה זאל זיין אויף די עדות. אזוי ווייא עס הט אמאהל גיטראפען אמוכס ארשע איז גישטארבען אונ אין דעם זעלביגען טאג איז גישטארבן אגרויסער חכם. אלע מענטשין פון שטאט זענען גיוועזן בשעפטיגט מיט זיין לויה. אונ די פריינד פון דעם מוכס זענען גיוועזן בשעפטיגט מיט דער לויה פון דעם מוכס. אונ מען האט גיטראגן איין כת נאך דעם אנדערין. פריער האט מען גיטראגען דעם חכם נאך דעם האט מען גיטראגן דעם מוכס. דער ווייל זענען אן גיקומען גוים. האבען די יודין אוועק גישטעלט די ביידע קאסטינס מיט די מתים אונ זייא זענען אנטלאפין. איין תלמיד איז גיוועזן וואס ער אי

במוכס קברו הקהל בקבריסם והתלמיד נצטער ואמר מה הוא רבי שנקבר בבזיון וזה הרשע מה עשה שזכה לזה הכבוד בא רבו
בחלום ויאמר לו אל תצטער בא והראך מקומי בגן עדן ומקום המוכס בגיהנם וציר פתח גיהנם סובב באזנו אבל פעם אחת
שמעתי יגנות של ת"ח ולא מחיתי ונענשתי וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא והנקה לעניים וניטל שכרו ואמר לו
התלמיד וזה עד מתי יהא נדון בכך א"ל עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו א"ל ומפני מה א"ל מפני נשים כשפניות
ישראליות באשקלון ואינו עושה בהם דין למחר סיפר התלמיד הדברים לשמעון בן שטח מה עשה כינס שמונים בחורים בעלי
קומה וביד כל אחד כד גדול וטלית בתוכו ויום הגשמים היה אמר להם הזהרו בכן שכן בשמונים וכיון שהכנסו הגביהו איש א'
אחת מהן מן הארץ וסוב אין מכשפותן שולט בהם ואם לאו לא נוכל לבן הלך לו לטרקלין שלהן והניח בחוריו מבחוץ אמרו לו מי אתה
אמר להם מכשף אני לנסותכם בכשפים אני באתי אמרו לו ומה כשפים בידך א"ל יכולני להביא לכם פ' בחורים כלם עטופים
טליתות נגובים ואע"פ בשיוס יום גשמים אמר ליה הכרוס יאה להון ורמז להם והוציאו הטליתות מן הכדים ונתעטפו בהם ונכנסו
ואתו

ניט אנטלאפין און ער איז געבליבן זיצען נעבין דעם חכם. אויף מארגין זענען די יודין צוריק
גיקומען בגראבין די מתים. זענען די קאסטינס פאר מאהשט גיווארין. הט מען בגראבין
דעם מוכס מיט גרויס כבוד צווישען די צדיקים. און דעם חכם האט מען בגראבין מיט חרפה
צווישען די משפחה פון דעם מוכס. דער תלמיד האט געשריגען און גיוויינט און הט געוויזען
אז אין די קאסטען ליגט דער חכם. און מען האט אים ניט גיוואלט הערין און דער תלמיד
האט גיהאט גרויס צער און האט אלץ גיטראכט וואס האט מיין רבי געזינדיגט וואס ער איז
בגראבין גיווארין מיט חרפה. און וואס פאר א מצוה האט דער מוכס גיטאהן וואס ער איז
בגראבין גיווארין מיט גרויס כבוד. איז דער רבי גיקומען צו אים אין חלום און האט גזאגט
צו אים דוא זאלסט קיין צער ניט האבען. קום איך וועל דיר ווייזין מיין ארט אין גן עדן. און
דעם ארט פון מוכס אין גיהנם. און די זאווייעסע פון די טיר פון גיהנם זיצט אין זיין אויער.
נאר אמאהל האב איך גיהערט ווי מען האט געזידולט א תלמיד חכם. און איך האב מיך ניט
אן גינומען פאר אים. דריבער בין איך גישטראפט גיווארין. און דער מוכס האט אמאהל
גימאכט א סעודה פאר דעם שר פון שטאט: דער נאך איז דער שר ניט גיקומען האט ער צוא
טיילט די סעודה צו ארעמע לייט. האט ער איצט גינומען זיין שכר. הט דער תלמיד גיפרעגט
ביז ווי לאנג וועט מען דעם מוכס אזוי משפטין. האט דער חכם גזאגט ביז שמעון בן שטח
וועט שטארבין. וועט מען ארויס נעמען דעם מוכס און מען וועט לייגין אויף זיין ארט דעם
שמעון בן שטח. הט דער תלמיד גיפרעגט פאר וואס וועט מען שטראפין דעם שמעון בן שטח
וואס איז זיין עבירה. האט דער חכם גזאגט ווייל אין אשקלון זענען דא יודישע מכשפות און
ער הרגת זייא ניט. אויף מארגין האט דער תלמיד דער ציילט די רייד צו שמעון בן שטח.
וואס האט שמעון בן שטח גיטאהן. ער האט גינומען אכציג יונגע מענטשין הויכע. און
יעדער האט גיהאלטען אין האנט א גרויסען קרוג. און אין יעדער קרוג איז גילעגין א קאפאטע:
און עס איז גיוועזן א רעגנדיגער טאג. הט שמעון בן שטח גזאגט צו די אכציג יונגע מענטשין.
איר זאלט וויסען אז די מכשפות זענען אויך אכציג. און ווי איר וועט אריין קומען צו זייא
אין שטוב זאל יעדער פון אייך אויף הייבען איינע פון זייא פון דער ערד. וועלין זיי אייך שוין
ניט קענען טאהן קיין כשוף. איז שמעון בן שטח גיגאנגען מיט די אכציג מענטשין ביז צוא
דיא שטוב וואו די מכשפות האבען גיוואוהנט. האט שמעון בן שטח גילאזט שטיין די אכציג
מענטשין אויף די גאס. און ער איז אליין אריין גיגאנגען אין שטוב צו דיא מכשפות. האבען
זייא מכשפות צו אים גזאגט ווער ביסטו. האט ער גזאגט איך בין א מכשף. איך בין אייך
גיקומען פרובין מיט כשוף. האבען די מכשפות צו אים גזאגט וועלכע כשוף האסטו גיברייגגט:
האט ער גזאגט איך קען אייך ברייגגען אכציג יונגע מענטשין זייא זאלין אלע גיין מיט טרוקענע
קליידער אין דעם רעגין וואס עס רעגנט. האבען די מכשפות גזאגט מיר ווילען דאס זעהן:
איז שמעון בן שטח ארויס גיגאנגען פון שטוב און האט א וואונק גיטאהן צו דיא אכציג
מענטשין. האבען זייא ארויס גינומען די קאפאטעס פון די קריג און האבען זיי אן גיטאהן
אויף זיך און זענען אריין גיגאנגען אין שטוב. און יעדער הט גינומען איין מכשפה און האט
איר אויף גיהויבין. און האבין גינומען די מכשפות און האבין זייא אויף גיהאנגען. די פריינד

(דף מו) יב משנה כיצד הולין אותו וכו׳ ואם לן עובר עליו בלא תעשה שנאמר (דברים כא) לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי וגו׳ כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל. אמר רבי מאיר בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כן המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך ק״ו על דמם של צדיקים ולא זה בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו

ולהו כל אחד את אחת מהן והגביהום ויכלו להם בכוליאון ותלאום כלם ונתקנאו קרוביהם בדבר וכתו׳ שניים מהם וכיונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח חיוב מיתה ונגמר דינו וכשהיה יוצא ליסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על עונותי ואם אין בי עון זה מיתתי תהא כפרה עלי ועליכם ותהא קולר תלויה ב ולאי עדים ובמעו לא והזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם מחמת שנאת הכנים ואעפ״כ לא נפטר:

שם שמים מתחלל. שמזכירין הזה ברכו: שאדם מצטער. שפורענות באה עליו בעונו: מה לשון אומרת. כאילו לשון יהיה קובלת ומתאוננת עליו: קלני מראשי. כמו שאדם יגע ועיף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי היינו קלה קל לית אני אינו קל: ולא זו בלבד. בלא תעשה · אלא

פון דיא מכשפות זענין אין כעס געווארין אויף שמעון בן שטח. זענין געגאנגען צוויי פון די פריינד צו בית דין אונ האבען עדות געזאגט אויף דעם זוהן פון שמעון בן שטח אז ער האט מחלל שבת געוועזן. אונ מען האט אים געפירט צום הרגנען. האט ער געזאגט אויב איך האב דיא עבירה געטאהן זאל מיין טויט ניט מכפר זיין מיינע עבירות. אונ אויב איך האב דיא עבירה ניט געטאהן זאל מיין טויט מכפר זיין מיינע אלע עבירות. אונ דער שטראף פון מיין טויט זאל זיין אויף דיא עדות. וויא דיא עדות האבען געהערט דיא רייד. האבען זייא חרטה געהאט. אונ האבען מודה געוועזן אז ער האט דיא עבירה ניט געטאהן נאר דורך דיא מכשפות וואס זיין פאטער האט געהרגעט האבען זייא אזוי געזאגט. פון דעסטוועגען האט מען איהם געהרגעט:

יב כיצד. וויא אזוי איינגט מען אמענטשין. מען זעצט אריין אבעלעק אין דיא ערד. אונ היבען ביי דעם שפיץ בעלעק גייט ארויס אשטיק האלץ. אונ מען נעמט צוזאמען זיינע בייד הענט אונ מען לייגט ארויף איין האנט אויף דיא אנדערע. אונ מען איינגט אים אויף ביי דיא הענט. רבי יוסי זאגט מען שטעקט ניט אריין דעם בעלעק אין דיא ערד. נאר דער בעלעק שטייט אויף דיא ערד אן געשפארט אויף אוואנט אין דער קרים. אונ מען איינגט אים אויף דעם בעלעק. אזו וויא דיא קצבים [קילערס] איינגען אויף אבהמה: אונ מען בינט אים באלד אויף דיא הענט אונ מען נעמט אים אראפ פון דעם האלץ. אונ אויב ער האט גינעכטיגט אויף דעם האלץ. איז מען עובר אויף אלאו. ווארום עס שטייט אין פסוק זיין טויטער קערפער זאל ניט נעכטיגען אויף דעם האלץ. נאר בגראבין זאלסטו אים. ווארום עס איז ניט שיין פאר גאט אז דער מענטש איינגט. אזו מיינט מען מענטשין וועלין פרעגין פאר וואס איינגט דער מענטש. וועט מען ענפרין, ווייל ער האט גילעסטערט גאט. ווערט גיפונען אז דער נאמען פון גאט אזוי פאר שעמט. רבי מאיר האט געזאגט ווען אמענטש האט צער פון דיא יסורים וואס עס קומט אויף אים פאר זיינע עבירות. וואס זאגט גאט. איך בין ניט גרינג פון מיין קאפ. אונ בין ניט גרינג פון מיין ארעם דאס מיינט מען גאט האט אויך צער פון דעם מענטשין. אונ ער זאגט אזוי וויא אמענטש וואס איז מיד זאגט. מיין קאפ איז אויף מיר שווער. מיינע ארעם ומיינע הענט זענען מיר שווער. אז גאט האט אזוי פיל צער אויף דיא בלוט פון דיא רשעים וואס עס ווערט פארגאסען. איז דאך געוויס אז גאט האט צער אויף דיא בלוט פון דיא צדיקים אז עס ווערט פארגאסען. אונ ניט נאר דאס אליין האט מען געזאגט: אז מען טאר ניט לאזין איינגען דעם טויטען אויף דעם האלץ אגאנצע נאכט. נאר ווער עס לאזט ליגען אמת אגאנצע נאכט איז ער עובר אויף אלאו. אבער אז ער לאזט נעכטיגען דעם מת ווייל עס וועט זיין שיין פאר דעם מת: למשל מארגין וועט זיין אגרויסע לויה. אדער דער ווייל וועט מען ברייגען אקאסטין אריין צו לייגין איינווייניג דעם מת. אדער ברעטער. אדער תכריכים וועט מען ברייגען. איז ניט

עליו ולא היו קיברין אותו בקברות אבותיו אלא שתי בתי קברות היו מתוקנים לב"ד אחת לנהרגין ולנחנקין ואחת לנסקלין ולנשרפין נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברים אותם במקומם והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינים ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם (סס ע"ג) ולא היו מתאבלים אבל אוננים שאין אנינות אלא בלב. תניא א"ר מאיר משלו משל למה"ד לשני אחים תאומים בעיר אחת אחד מינוהו מלך ואחד יצא ללסטיות צוה המלך ותלאוהו כל הרואה אותו אומר המלך תלוי צוה המלך והורידוהו :

יג א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מנין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה שנאמר (דברים כא) כי קבור תקברנו מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה [א"ד] א"ר יוחנן משום רשב"י רמז לקבורה מן התורה מנין ת"ל כי קבור תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה אמר ליה שבור מלכא לרב חסדא

כל מתים הנהרגין בלא תעשה דיליף בגמרא מרבויא דתקברנו : ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו. לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק כך מפרש לה בגמ' : ב' קברות. בגמ' מפרש טעמא דהלכה למשה מסיני ב' ולא ד' : נתעכל הבשר. שכבר נתכפר במיתתו ובבזיונו מלקטין את העצמות וקוברין אותו בקברות אבותיו : ולא היו מתאבלים. על הם כדי שתהא בזיונם כפרה להם אלא אוננין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך שאין אנינות אלא בלב בלבד : לשני תאומים. אף אדם עשוי בדיוקנו של מקום. וזה לשון הרמב"ם בפי' המשנה מה שלשון אומרת כלומר אי זה דבר הוא מנהג בני אדם לומר כשהוא רוצה (לענוב) [לענות] מי שמצטער בצערו אין הנאה בזה המעשה ולא בהנאתו והדברים שהיו אומרים בימי ר"מ קלני מראשי קלני מזרועי כך אמר הכתוב שבמיתת זה נתוספה יש חורבן המציאות ולהניח אותו בחיים אינו טוב ואם זה אומר במחוייב מיתה כ"ש מי שנהרג נקי : ה"ג ת"ל כי קבר תקברנו. מרבויא דרים כל המתים : רמז לקבורה. שאדם חייב

קיין עבירה אז מען לאזט אים נעכטיגען. דער וואס מען האט אים פאר שטיינט. האט מען אים ניט בגראבען נעבען זיינע עלטערן. נאר בית דין האבען אן גיברייט צוויי בית הקברות: אויף איין בית הקברות האט מען בגראבען דיא וואס פלעגען גיהרגת ווערין דורך בית דין מיט אשווערד. אונ דיא וואס פלעגען דער ווארגען ווערין דורך בית דין. אונ אויף דעם אנדערין בית הקברות פלעגט מען בגראבען דיא וואס ווערין פר שטיינט אונ פאר ברענט דורך בית דין. אונ אז דיא פלייש זיינע איז פאר פוילט גיווארין אין קבר. קלויבט מען צוזאמען דיא ביינער אונ מען בגראבט די ביינער אין דעם בית הקברות וואו זיינע עלטערין אונ זיין פאמיליע זענען בגראבען. אונ דיא פריינד פון דעם גיהרגתין קומען צו דיא דיינים אונ זאגין צו זייא שלום זאל זיין אויף אייך: אונ זייא קומען צוא דיא עדות אונ זאגין צו זייא אויך שלום זאל זיין אויף אייך. דיא פריינד מיינען צו זאגין מיר האבען ניט אין הארצען אויף אייך קיין שנאה. ווארום איר האט געמשפט וויא דער אמת איז. אונ מען איז ניט גיוועזן קיין אבלים אויף אים. מען איז ניט גיזעסין קיין שבעה אונ מען האט ניט גערימען דיא קליידער. אבער טרויערין מעגין דיא קרובים אויף אים. ווארום טרויערין איז אין הארצין וואס קיינער וייס ניט. דריבער מעג מען. מיר האבען גילערונט רבי מאיר זאגט מען האט גזאגט אמשל פאר וואס מען טאר ניט לאזין דעם גיהרגתין מענטשין לאנג איינגען. אמאהל זענען גיוועזן צוויי ברידער אצווילינג וועם האבען גיוואוהנט אין איין שטאט. איין ברודער איז גיווארין אמלך. אונ איין ברודער איז גיווארין אגזלן. האט דער מלך גיהייסען מען זאל דעם ברודער דעם גזלן אויף איינגען. ווער עס האט אים גיזעהן איינגענדיג. האט ער גזאגט דער מלך איינגט. הט דער מלך גיהייסען מען זאל אים אראפ נעמען. אזוי יעדער מענטש איז בשאפען גיווארין אין צלם אלהים. פאסט ניט פר גאט אז דער צלם אלהים זאל איינגען:

יג אמר. רבי יוחנן האט גזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין פון וואנען ווייסען מיר אז מען לאזט ליגען אמת אגאנצע נאכט איז מען עובר אויף א לאו. ווארום עס שטייט אין פסוק דער טויטער קערפער זאל ניט נעכטיגען אויף דעם בוים. נאר בגראבין זאלסטו אים גראבין. צו וואס שטייט צוויי מאהל דער ווארט בגראבין. צו לערנען אונז ניט נאר אין גיהאנגענעם טאר מען ניט לאזין איינגען אגאנצע נאכט: נאר אלע מתים טאר מען ניט

(חסדא) [חמא] קבורה מדאורייתא מנא לכו אשתיק ולא אמר ולא מידי א"ל רב אחא בר יעקב איכסר עלמא בידי דטפשאי איבעי ליה למימר כי קבור דליעבד ליה ארון תקברנו לא משמע ליה ולימא מדקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדאקבריה רחמנא למשה דלא לשתני ממנהגא ת"ש (מ"א יד) והספדו לו כל ישראל וקברו אותו דלא לישתני ממנהגא (ירמיה ה) לא יספדו ולא יקברו לדומן על פני האדמה יהיו דלשתנו ממנהגא . איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא למאי נ"מ דאמר לא תקברוה להוא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה אלא אי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא

לקבור את מתו : דליעבד ליה ארון . אבל קבורה הארץ לא מישתמע מיניה להכי לא א"ל מסתי . ופרכינן נימא ליה מרבויא דתקברנו : ומסני לא משמע . לעכו"ם (שבור מלכא) דרשה מרבויא : ונימא ליה מדאקבור צדיקי . אברהם יצחק ויעקב : ומשני מנהגא בעלמא הוא . שנהגו קודם לכן : ונימא ליה . מדקבריה רחמנא למשה אלמא דעת הכמים : ומשני דילמא כי היכי דלא לישתני .

לאזין נעכטיגען אגאנצע נאכט . אונ אז מען לאזט יא נעכטיגען אמת אגאנצע נאכט איז מען עובר אויף אלאו . אנדערע זאגין אזוי האט רבי יוחנן גזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין . וואו שטייט אין דער תורה אז אמת דארף מען בגראבין . שטייט אין פסוק בגראבין זאלסט דוא אים בגראבין . צו וואס שטייט צוויי מאהל דער ווארט בגראבין . צו לערנען אונז אז אלע מתים דארף מען בגראבין . שבור מלכא האט גיפרעגט ביי רב חמא פון וואנען ווייסט איר פון דער תורה אז אמת דארף מען בגראבין . האט רב חמא געשוויגען אונ ער האט אים גאר ניט געענפערט . האט רב אחא בר יעקב גזאגט דיא וועלט איז איבער גיגעבין גיווארין צו די נארין אין דיא הענט . ער האט אים גידארפט זאגין עס שטייט אין פסוק כי קבור . מען זאל אים בגראבין . ענפערט דיא גמרא רב חמא האט גיטראכט אז שבור מלכא וועט אים ענפערין בגראבין מיינט מען ניט אין דיא ערד . נאר מען מיינט מען זאל מאכען פאר אים אקאסטין . אונ מען זאל אים ארין לייגין אין קאסטין . דאס הייסט אויך בגראבין . פרעגט דיא גמרא האט רב חמא גידארפט זאגין עס שטייט דאך אאיבעריגער ווארט תקברנו . זאלסט אים בגראבין . גיעווים מיינט מען אין דיא ערד . ענפערט דיא גמרא רב חמא האט גיטראכט אגוי דרשת ניט אדין פון אאיבעריגען ווארט . פרעגט דיא גמרא הט רב חמא גידארפט זאגין ווייל די צדיקים אברהם יצחק יעקב זענין בגראבין גיווארין אין דיא ערד . זעהן מיר אז מען דארף בגראבין אין דיא ערד . ענפערט דיא גמרא רב חמא האט גיטראכט שבור מלכא וועט אים ענפערין דס איז נאר גיוועזען אזוי אמנהג . אבער פון וואנען ווייסען מיר אז דער דין איז אזוי . פרעגט דיא גמרא האט רב חמא גידארפט זאגין ווייל גאט האט בגראבין משה רבינו אין דיא ערד זעהן מיר אז מען דארף בגראבין אין דיא ערד . ענפערט דיא גמרא רב חמא האט גיטראכט שבור מלכא וועט אים ענפערין גאט האט ניט גיוואלט ענדערין דעם מנהג . פרעגט דיא גמרא הט רב חמא גידארפט זאגין פון דעם פסוק אלע יודין וועלין אים מספיד זיין אונ זייא וועלין אים בגראבין . ענפערט דיא גמרא דא איז אויך גיוועזען מען זאל ניט ענדערין פון מנהג . פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק מען וועט ניט מספיד זיין אונ מען וועט ניט בגראבין . זייא וועלין זיין אזוי וויא מיסט אויף דיא ערד . זעהן מיר דאך אז אטויטין דארף מען בגראבין . ענפערט דיא גמרא מען קען זאגין ניט מען דארף אים בגראבין . נאר עס איז אמנהג מען זאל בגראבין . אונ אין דער שלעכטער צייט וועט מען ענדערין דעם מנהג אונ מען וועט ניט בגראבין . דיא תלמידים האבען גיפרעגט וואס מען בגראבט אמת איז מחמת חרפה . ווייל אז דער מת וועט בלייבין ליגען אונ ער וועט פאר פוילט ווערין . וועט ער פר מיאוסת ווערין . אדער מען בגראבט אים ווייל דורך דעם שטראף וועט אים גישיינקט ווערין זיינע עבירות . צו וואס דארפין מיר דס וויסען וועגין וואס מען בגראבט אים . אויב איינער האט גזאגט פאר זיין טויט מען זאל אים ניט בגראבין . אויב דאס בגראבין איז ער זאל ניט פאר מיאוסט ווערין אויף דיא לעבעדיגע . פאלגט מען אים ניט נאר מען בגראבט אים . אונ אויב דאס בגראבין איז מען זאל אים

בעינא כפרה מאי ת"ש כדאקבור צדיקי אי אמרת משום כפרה הוא צדיקי לכפרה צריכי אין דכתיב (קהלת ז) כי אדם אין צדיק בארץ וגו' ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו אי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה הנך נמי לקברו כי היכי דתהוי להו כפרה האי דצדיק (הוא) תיהוי ליה כפרה הנך לא ליהוו כפרה ת"ש לא יספדו ולא יקברו דלא תיהוי להו כפרה:

יד איבעיא להו הספדא יקרא דחיי הוא או יקרא דשכבי הוא למאי נ"מ דאמר לא תספדיה לההוא גברא א"נ לאפוקי מיורשים (מאי) ת"ש (בראשית כג) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה אי אמרת משום יקרא דחיי הוא משום יקרא דאברהם משהו

פסה מתנהגת דעלמא: וספדו לו. באביה בן ירבעם כתיב ואחיה השילוני נתנבא עליו דבר זה לטובה יען כי נמצא בו דבר טוב שביטל פרדסיאות בשביל אביו: ולא יקברו. ברשעים כתיב ומדלייט להו שכי ש"מ קבורה משמיה אסכימו עלה: משום בזיונא הוא. שלא יתבזה לעין כל כשירקבו מפ ונרקב ונתעב או כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה שמורידין ומשפילים אותו בתהיות: ואי כל מיניה. דבזיון הוא לקרוביו: הא אמר לא בעינא כפרה. ואי נמי קברי ליה לא (מכפר) [מתכפר]: שלא יקברו. ואי משום כפרה היא יקברו ויתכפר להם ומשני לא ניחא להקב"ה דתיהוי להו כפרה לפי שלף כל פתח קבריהם לא היו חוזין:

נמי לאפוקי מיורשין. על כרחן שכר הספדנין אי יקרא דשכבא כי אמר לא תספדוה נייתיק ליה ואי לא אמר ואמרי יורשין לא ניחא לן כפיק להו ואי יקרא דחיי הוא לדידי' לא נייתיק וליורשין נייתיק: משהו לו לשרה. [illegible]

מוחל זיין דיא עבירות בגראבט מען אים ניט. ווארום ער האט דאך גזאגט ער וויל ניט. מען זאל אים מוחל זיין דיא עבירות. וויא איז דער דין. ענטפערט דיא גמרא ווייל מיר זעהן מען בגראבט צדיקים. אז מיר וועלין זאגין דאס בגראבין איז מען זאל מוחל זיין די עבירות. צדיקים האבען דאך ניט קיין עבירות. געזוים מוזין מיר זאגין אז דאס בגראבין איז ער זאל ניט פר מיאוסט ווערין. זאגט די גמרא צדיקים האבין אויך עבירות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עס איז נישטא קיין צדיק אויף דער וועלט וואס ער זאל ניט זינדיגען. זאגט דיא גמרא פון דעם פסוק וועלין מיר וויסען אלע יודין וועלין אים מספיד זיין. און זייא וועלין אים בגראבין. אז מיר וועלין זאגין דאס בגראבין איז מען זאל מוחל זיין די עבירות. זאל מען אלע קינדער פון ירבעם בגראבין אז זייא וועלין שטארבין. גאט זאל מוחל זיין זייערע עבירות. פר וואס האט גאט גיזאגט גאר אויף איין זוהן פון ירבעם אז מען וועט אים בגראבין. ענטפערט דיא גמרא ווייל דער זוהן איז אצדיק וויל גאט מען זאל אים בגראבין אז ער וועט שטארבין מען זאל אים מוחל זיין זיינע עבירות. אבער דיא איבעריגע קינדער פון ירבעם ווייל זייא זענען רשעים וויל ניט גאט מען זאל זייא בגראבין מען זאל זייא ניט מוחל זיין זייערע עבירות. זאגט דיא גמרא פון דעם פסוק וועלין מיר וויסען. מען וועט ניט מספיד זיין און מען וועט ניט בגראבין. אז מיר וועלין זאגין דאס בגראבין איז מען זאל מוחל זיין דיא עבירות. זאל מען זייא יא בגראבין מען זאל מוחל זיין זייערע עבירות: ענטפערט דיא גמרא ווייל זייא זענען גיוועזן רשעים. וויל ניט גאט מוחל זיין זייערע עבירות דריבער וועט מען זייא ניט בגראבין:

יד איבעיא. דיא תלמידים האבין גיפרעגט דער הספד וואס מען זאגט אויף א מת איז צו כבוד דיא לעבעדיגע. דעם יחוס פון דער משפחה גרוים צו מאכין. אז צווישען זייא איז וועז אזוי אגרויסער צדיק. אדער דער הספד איז צו געבין כבוד דעם מת. מען דער ציילט זיינע תורה און מצות און פרומקייט. צו וואס דארפין מיר דאס וויסען. אויב איינער האט געזאגט פאר זיין שטארבין מען זאל אים ניט מספיד זיין. אויב דער כבוד איז פאר דיא לעבעדיגע איז מען אים מספיד: און אויב דער כבוד איז פאר דעם טויטין. איז מען אים ניט מספיד. אדער מען זאל גייטען דיא יורשים זייא זאלין בצאהלין דעם ספדן פאר וואס ער וועט זאגין דעם הספד: אויב דער הספד איז פאר דיא יורשים וועגין. קענען דיא יורשים זאגין מיר ווילען ניט דעם כבוד פון הספד. און מיר ווילען ניט בצאהלין. און אויב דער הספד איז פאר דעם מת נייט מען דיא יורשים זייא מוזין בצאהלין מען זאל זאגין אהספד. זאגט דיא גמרא דאס קענען מיר וויסען פון דעם פסוק אברהם איז גיקומען זאגין אהספד אויף שרה און צו בעווייגען איר. אז מיר וועלין זאגין דער הספד איז פאר דעם כבוד פון דיא לעבעדיגע. אין

משהו לה לשרה שרה גופה ניחא לה כי היכי דנתיקר בה אברהם ת"ש וספדו לו כל ישראל וקברו אותו ואי אמרת משום יקרא דחיי הוא הני בני יקרא נינהו ניחא להו לצדיקי דנתייקרו בהו אינשי ת"ש לא יספדו ולא יקברו (אי אמרת משום יקרא דשכבי שפיר דהני לאו בני יקרא נינהו אלא אי אמרת יקרא דחיי הוא הא נמי יספדו כי היכי דתיהוי להו יקרא לאינשי) לא ניחא (להו) (לצדיקיא) דנתייקרו ברשיעא תא שמע (ירמיה לד) בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים וגו' והוי אדון גו' אי אמרת יקרא דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה ה"ק ליה ליתייקרו בך ישראל כי היכי דאתייקרו באבהתך (דף מז) ת"ש (תהלים טו) נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגירר עצמותיו של אביו (נ"מ ט"ה) על מטה של חבלים ואי אמרת יקרא דחיי הוא מ"ט עביד הכי משום דתיהוי כפרה לאביו ומשום כפרה דאבוה משהי

מעקידת יצחק כדכתיב ויבא אברהם מכלל דההיא שעתא לא הוה התם: הנך בני יקרא נינהו. בתמיה והלא כל בית ירבעם המותרים רשעים היו: ולא יקברו. ואי יקרא דחיי הוא והלא המותרים יש בהם צדיקים: והוי אדון יספדו לו. לצדקיהו נאמר: נבזה בעיניו נמאס. בתהלים כתיב (מי יעלה בהר ה' נקי כפים ובר לבב וגו') (מי יגור באהלך וגו') וקא חשיב נמי האי: על מטה של חבלים [דרך] בזיון מפני שהיה אביו רשע וביזהו לעין כל כדי שיתכפרו האחרים ולכבוד עצמו לא חש ומפני כבוד אב נמי ליכא למיחש דכתיב בעמך כתיב בעושה מעשה עמך: נבזה בעיניו. הוא עצמו נתבזה ונמאס. בפני עצמו שלא חש לכבודו במקום קדוש השם: ואי אמרת. כבוד שעושין לאחר מיתה אינו שלו אלא של חיים מאי טעמא עביד הכי נמי ביזה את

דאך געוועזן דער הספד פאר דעם כבוד פון שרה פאר דעם כבוד פון אברהם. קען דען זיין אז פון וועגין דעם כבוד פון אברהם. זאל מען ווארטין מיט שרהס בגרעבניס. געוויס מוזין מיר זאגין אז אהספד איז אכבוד פאר דעם מת אונ דער הספד פון אברהם איז געוועזן פאר דעם כבוד פון שרה. דריבער האט מען אויף געהאלטין דיא בגרעבניס פון שרה ביז אברהם איז געקומען איר מספיד זיין. זאגט דיא גמרא מען קען טאקי זאגין אז דער הספד איז געוועזן אכבוד פאר אברהם נאר שרהן אליין איז ליב געוועזן מען זאל ווארטין מיט איר בגרעבניס ביז אברהם וועט קומען זאגין אויף איר אהספד. אברהם זאל האבין כבוד. זאגט דיא גמרא דאס קענען מיר וויסען פון דעם פסוק. אלע יודין וועלין איהם מספיד זיין אונ וועלין איהם בגראבין. אז דוא וועסט זאגין אהספד איז אכבוד פאר דיא לעבעדיגע. זענען דען דיא קינדער פון ירבעם ווערט געוועזן זיי זאלין האבין כבוד. געוויס מוזין מיר זאגין אז דער הספד איז אכבוד פאר אלעבעדיגען אונ דער קינד פון ירבעם איז געוועזן פרום איז ער ווערט געוועזן מען זאל זאגין אויף איהם אהספד, זאגט דיא גמרא מען קען טאקי זאגין אז דער הספד איז אכבוד פאר דעם מת. אונ נאר דער צדיק וויל אז דורך איהם זאלין אנדערע מענטשין האבין כבוד. אונ ווייל דער צדיק וויל דעם הספד. דריבער האט גאט געזאגט אז דעם זוהן פון ירבעם ווייל ער איז פרום געוועזן וועט מען איהם מספיד זיין. זאגט דיא גמרא דאס קענען מיר וויסען פון דעם פסוק. גאט האט געזאגט מען וועט זייא ניט מספיד זיין אונ מען וועט זייא ניט בגראבין. אז מיר וועלין זאגין דער הספד איז אכבוד פאר דיא געשטארבענע איז רעכט וואס מען וועט זייא ניט מספיד זיין. ווייל זייא וועלין זיין רשעים דארף מען זייא ניט געבין כבוד. אבער אז מיר וועלין זאגין דער הספד איז אכבוד פאר דיא לעבעדיגע. זאל מען דיא רשעים אויך מספיד זיין דיא לעבעדיגע מענטשין דיא פרומע זאלין האבין כבוד. זאגט דיא גמרא מען קען טאקי זאגין אז דער הספד איז אכבוד פאר דיא לעבעדיגע. פון דעסטוועגין וועט מען אויף דיא רשעים ניט זאגין אהספד. ווייל דיא צדיקים ווילען ניט האבין כבוד דורך דיא רשעים. זאגט דיא גמרא מיר קענען וויסען פון דעם פסוק גאט האט געזאגט צו צדקיהו מיט שלום וועסטו שטארבין אונ אזוי וויא מען האט פאר ברענט דיא קליידער פון דיינע עלטערין דיא ערשטע מלכים. אזוי וועט מען פאר ברענען דיינע קליידער אויך. אונ מען וועט אויף דיר זאגין אהספד הוי ארון. אז מיר וועלין זאגין דער הספד איז אכבוד פאר דיא לעבעדיגע. וואס פאר אטובה האט צדקיהו אז מען וועט זאגין אויף איהם אהספד. זאגט דיא גמרא אזוי האט גאט געזאגט צו צדקיהו דיא יודין זאלין האבין כבוד דורך דיר אזוי וויא זייא האבין געהאט כבוד דורך דיינע עלטערין. זאגט דיא

שהיה: אל תספדוני בעיירות. רבינו הקדוש צוה את בניו בכתובות בהנושא אל תספדוני כשתוליכו את ארוני למקום קבורתי דהוא מת בציפורי וקבורתו בבית שערים אל תספדוני בעיירות קטנות שתעברו עליהן אלא בכרכים גדולים דאיכא אינשי טובא ותכנפי מהעיירות נמי להתם: סימן יפה למת. שנפרעין ממנו בעה"ז לאחר מיתה דיש לו כפרה בכך: ש"מ יקרא דשכבא. דאי לא יקרא דידיה אמאי מיכפר בבזיונות:

ויחי ויקם על רגליו. אותו הנקבר נביא השקר היה הוא הנביא אשר השיב את עדו לאכול ולשתות בבית אל ונענש עדו על ידו והמיתהו האריה וכשמת לאחר ימים קברוהו אצל אלישע ולא הוכשר לפני המקום שיקבור אצלו והחייהו: פי שנים. ואליהו החיה את המת והיה לאלישע להחיות שני מתים

ליה ליקרא דכל ישראל ישראל גופייהו ניחא להו דמחלי יקרייהו לגביה ת"ש אמר להו (רבי) אל תספדוני בעיירות ואי אמרת יקרא דחיי הוא מאי נפקא ליה מיניה קסבר (רבי) לתייקרו בי ישראל טפי (פורתא) תא שמע ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד ולא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפים על מטתו זהו סימן יפה למת ש"מ יקרא דשכבא הוא ש"מ:

מן א"ר אחא בר חנינא מנין שאין קוברין רשע אצל צדיק דכתיב (מ"ב יג) ויהי הם קוברים איש והנה ראו את הגדוד וישליכו את האיש בקבר אלישע וגו' (ויחי) ויקם על רגליו וגו' א"ל רב פפא ודלמא לקיומי (שם) ויהי נא פי שנים ברוחך אלי א"ל אי הכי היינו דתניא (שם יג) על רגליו עמד ולביתו לא

גמרא מיר וועלין קענען וויסען פון דעם פסוק דוד המלך האט גזאגט דער וואס איז פארמיאוסת אין זיינע אויגן. ער פאר שעמט זיך אליין נאר עס זאל דורך אים געהיילגט ווערין דער נאמען פון גאט. דאס מיינט מען חזקיהו דער מלך פון יהודה. ער האט געשלעפט די ביינער פון פאטער אויף אבעט געפלאכטין פון שטריק. אז מיר וועלין זאגין דער הספד איז אכבוד פאר די לעבעדיגע. און יעדער כבוד וואס מען טוהט דעם מת איז אלץ אכבוד פאר די לעבעדיגע. און אז מען פארשעמט דעם מת איז דאס אשאנדע פאר די לעבעדיגע. פאר וואס האט חזקיהו פאר שעמט די לעבעדיגע משפחה פון זיין פאטער אחז. זאגט די גמרא חזקיהו האט געוואלט דער פאטער זאל האבין אכפרה אויף זיינע זינד. פרעגט די גמרא פון וועגין דעם פאטערס כפרה האט ער פארשעמט אלע יודין. ענטפערט די גמרא די יודין האבין מוחל געווען זייער כבוד נאר עס זאל זיין אכפרה צום מלך אחז דער פאטער פון חזקיהו. זאגט די גמרא מיר קענען דאס וויסען פון רבי. ווארום רבי איידער ער איז געשטארבין האט ער גזאגט צו זיינע קינדער איר זאלט ניט זאגין אויף מיר אהספד אין די קליינע שטעט נאר אין די גרויסע שטעט. אז מיר וועלין זאגין דער הספד איז אכבוד פאר די לעבעדיגע. וואס האט רבי גידארפט פאר זארגין זייער כבוד. זאגט די גמרא רבי האט געוואלט די יודין זאלין האבין דורך אים כבוד. זאגט די גמרא פון דאנען קענען מיר וויסען. רבי נתן האט גזאגט עס איז אגוטער סימן פאר דעם מת אז מען ווערט פון אים אפגעצאהלט נאך זיין טויט פאר זיינע עבירות אויף דער וועלט. אמת וואס מען האט אים ניט מספיד געווען. און מען האט אים ניט בגראבין. אדער אחיה האט אים פארשלעפט נאך זיין טויט. אדער רעגין האט געגאסין אויף אים ווען מען האט אים געטראגין אויף זיין מטה. דאס איז אגוטער סימן פאר דעם מת. זעהן מיר אזוי וויא די שאנדע האט דער מת. אזוי דעם כבוד האט אויך דער מת. איז דאך אהספד אכבוד פאר דעם מת:

מן אמר. רבי אחא בר חנינא האט גזאגט פון וואנען ווייסען מיר אז מען טאר ניט בגראבין ארשע נעבין אצדיק. ווארום עס שטייט אין פסוק זייא האבען געטראגן אמענטשין צו בגראבין אים. האבען זייא געזעהן אמחנה קומט. האבען זייא אוועקגעווארפן דעם מענטשין אין דעם קבר פון אלישע איז דער מענטש לעבעדיג געווארין און האט זיך געשטעלט אויף זיינע פיס און איז אוועק גיגאנגען. פאר וואס האט גאט געטאהן דעם נס. ווייל דער מענטש איז ניט ווערט געווען צו ליגען נעבין אלישע. האט רב פפא גזאגט צו רב אחא טאמער האט גאט געוואלט מקיים זיין די רייד פון אליהו הנביא וואס ער האט גזאגט צו אלישע דוא זאלסט

הלך אלא ויהי נא פי שנים היכי משכחת לה דאחיה אמר ליה ר' יוחנן שריפא צרעת נעמן שהיא שקולה כמת דכתיב (במדבר יב) אל נא תהי כמת וכשם שאין קוברים רשע אצל צדיק כך אין קוברין רשע חמור אצל רשע קל:

והוא לא היה אלא בנה של שונמית: לא הלך: ואי משום ברכתא דאליהו הוא היכי מקיימא בהכי: וכשם שאין קוברין כו'. נפרושי טעמא דמתני' מהדר דלפיכך (נתמנו) [נתקנו] שני קברות שאין קוברין נסקלין ונשרפין אצל רשעים חמורים לבד נהרגין ונחנקין אצל רשעים קלים:

מז א"ל רבא מי קא מדמית נהרג מתוך רשעו למת מתוך רשעו מת מתוך רשעו כיון דכי אורחיה קמיית לא הויא ליה כפרה נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה מיית הוי ליה כפרה תדע דכתיב (תהלים עט) מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך וגו' נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך להיתו ארץ מאי עבדיך ומאי חסידיך לאו חסידיך הסידיך ממש עבדיך הנך דהייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטל קרי להו עבדיך:

קבריה

האבען רוח הקודש צוויי מאהל אזוי פיל וויא איך. אונ אליהו האט לעבעדיג גימאכט איין מת, דארף אלישע לעבעדיג מאכען צוויי מתים, איין מת האט אלישע לעבעדיג גימאכט ווען ער האט גילעבט. אונ איין מת האט ער איצט לעבעדיג גימאכט נאך זיין טויט. האט רב אחא גיזאגט צו רב פפא אויב דער מענטש איז לעבעדיג גיווארין נאר ער זאל אוועק גיין פון אלישעס קבר. איז רעכט וואס מיר האבען גילערונט דער מענטש האט זיך גישטעלט אויף זיינע פיס אונ איז אוועק גיגאנגען פון קבר אבער אהיים איז ער ניט גיגאנגען. נאר ער איז געבליבען ליגען אויף איין אנדער ארט. אבער אז מיר ווערין זאגין ער איז לעבעדיג גיווארין צו מקיים זיין דיא נבואה פון אליהו. האט דאך דער מענטש גידארפט אין אמת לעבעדיג ווערין. אונ גיין אהיים אונ זיין וויא אלע לעבעדיגע מענטשין. אזוי וויא דער מת פון אליהו איז גיוועזן. אונ אזוי וויא דער מת וואס אלישע האט לעבעדיג גימאכט ווען ער האט גילעבט. פרעגט די גמרא נאר ווען דען איז מקוים גיווארין דיא נבואה פון אליהו אז אלישע זאל לעבעדיג מאכען צוויי מתים. איין מת האט דאך נאר אלישע לעבעדיג גימאכט ווען ער האט גילעבט. האט רבי יוחנן גיזאגט אלישע האט גיהיילט דיא קרעץ פון נעמן. א קרעציגער איז גלייך וויא א טויטער: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ווען מרים איז קרעציג גיווארין האט אהרן גיזאגט צוא משה זאל זיא ניט זיין וויא א מת. או. דאס היילונג הייסט לעבעדיג גימאכט: אונ אזוי וויא מען דארף ניט בגראבין א רשע נעבין א צדיק. אזוי זאל מען ניט בגראבין א גרויסין רשע נעבין א קליינעם רשע:

מז אמר. האט רבא גיזאגט דוא גלייכסט א רשע וואס איז גיהרגת גיווארין צו א רשע וואס איז גישטארבין. א רשע וואס איז גישטארבין ווייל ער איז גישטארבין אזוי וויא אלע מענטשין. איז דער טויט ניט מכפר זיינע עבירות. אבער דער רשע וואס איז גיהרגת גיווארין. ווייל ער איז ניט גישטארבין וויא אלע מענטשין. איז זיין טויט מכפר זיינע עבירות. איך וועל דיר וויזין אז עס איז אזוי. ווארום עס שטייט אין פסוק אסף האט גיזונגען. גאט. פעלקער זענען ניקומען אין דיין ארב. אין ארץ ישראל. זייא האבין מטמא גיוועזן דיין היילגען בית המקדש. זייא האבען גימאכט פון דיא שטאט ירושלים בערג. זייא האבען ניגעבין די טויטע קערפערס פון דיינע קנעכט אשפייז צו די פייגיל וואס פליהען אונטערין הימעל. דיא טויטע קערפער פון דיינע חסידים האבען זייא גיגעבין צו דיא חיות פון פעלד. ווער זענען דיא קנעכט אונ ווער זענין דיא חסידים. נאר חסידים מיינט מען פרומע מענטשין. אונ קנעכט מיינט מען זייא זענען גיוועזן רשעים אונ זייא זענין פאר שולדיגט גיוועזן מען זאל זייא הרגנן אונ אז מען האט זיי גיהרגת. האט דער טויט מכפר גיוועזן זייערע עבירות. רופט זיי שוין דר פסוק די קנעכט פון גאט:

(דף מז ע"ב) **יז קבריה** דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאשתא בת יומא אתו אמרו ליה לשמואל אמר להו יאות עבדין קרקע עולם היא וקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב (מ"ב כג) וישלך את עפרה על קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא מתסרא דכתיב (דברים יב) אשר אתם יורשים אותם את אלהיהם על ההרים הרמים אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם ה"נ במחובר לא מיתסר:

לאשתא בת יומא. כיוס ראשון שלה והם מתרפאין בהיאו נפר: אמרו לו לשמואל. מאוס דמת וכל הנקבר בו איסורי הנאה ניהו דגמר שם שם מעגלה ערופה כדלקמן: יאות עבדין. כדמפרש לקמן שקרקע אינה נאסרת: ע"ז לא מיתסרא במחובר לקרקע. דכתיב אלהיהם על הררי' ולא הררי' אלהיהם:

הרוגי מלכות. שנתחייבו מיתה למלכי ישראל כגון שמרדו בו דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך וגו': לרשתו. משמע ירושה גמורה ומן הדין: והלא הרבה בנים היו לו. לא ידענא מהיכן

(דף מח ע"ב) **יח ת"ר** הרוגי מלכות נכסיהם למלך הרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים ר' יהודה אומר אף הרוגי מלכות נכסיהם ליורשים אמרו לר"י והלא כבר נאמר (מ"א כא) הנה בכרם נבות אשר ירד שם לרשתו אמר להן בן אחי אביו היה וראוי ליורשו ה"ה אמרו לו והלא הרבה בנים היו לו אמר להן אותו ואת בניו הרג שנא' (שם ב ט) אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו ראיתי ורבנן ההוא בנים הראוין לצאת ממנו בשלבא למ"ד נכסיהם למלך היינו

יז קבריה. אז איינער האט גיהאט אהייץ קראנקייט. באלד דעם ערשטין טאג פלעגט מען נעמען ערד פון רבס קבר. פלעגט מען גיזונד ווערין. האט מען דאס דער ציילט פאר שמואל. האט שמואל גזאגט זייא טוהען רעכט. דאס איז דאך נאר ערד. אונ ערד ווערט ניט אסור. ווארום עס שטייט אין פסוק ער האט גיווארפין די אש פון דיא עבודה זרה אויף דיא קברים פון פאלק. גלייכין מיר דיא קברים צו דיא עבודה זרה. אזוי וויא די עבודה זרה אז זיא איז בהעפט צו דיא ערד. ווערט זיא ניט אסור. ווארום עס שטייט אין פסוק דיא גאטער וואס אויף דיא הויכע בערג. דיא גאטער וואס אויף דיא בערג ווערין אסור. אבער אז דער בארג אליין איז אגאט. ווערט ער ניט אסור. ווייל ער איז בהעפט צו דיא ערד. אזוי אקבר ווייל ער איז בהעפט צו די ערד ווערט ער ניט אסור:

יח תנו רבנן. דיא רבנן האבען גילערנט דיא מענטשין וואס ווערין גיהרגת פון מלך ווייל זייא האבען געזינדיגט צום מלך. גיהער זייער פאר מעגין צום מלך. אונ דיא מענטשין ווס ווערין גיהרגת פון בית דין. גיהער זייער פר מעגין צו דיא יורשים. רבי יהודה זאגט דיא וואס ווערין גיהרגת פון מלך גיהער אויך זייער פאר מעגין צו דיא יורשים. האבען דיא חכמים גזאגט צו רבי יהודה עס שטייט דאך אין פסוק בייא אחאב ווען ער האט גיהרגת נבות היזרעאלי ער איז אין וויינגארטין פון נבות וואס ער איז אין אים ארין גיגאנגען צוא ירשנן אים. זעהן מיר וואס דער מלך נעמט צוא פון דעם מענטשין וואס ער האט אים גיהרגת. הייסט דאס אירושה. ווארום דער דין איז אז דאס פאר מעגין גיהער צוא איהם. האט רבי יהודה גזאגט ווען נבות וואלט ניט גיהרגת גיווארין פון דעם מלך אחאב. נאר ער וואלט גישטארבין. וואלט אויך אחאב אים גירשת. ווייל דער פאטער פון אחאב אונ דער פאטער פון נבות זענין גיוועזן צוויי ברידער. האבען דיא חכמים גזאגט צו רבי יהודה נבות האט דאך גיהאט פיל קינדער זייא זאלין אים ירשנן. האט רבי יהודה גזאגט אחאב האט גיהרגת נבות מיט זיינע קינדער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט דיא בלוט פון נבות אונ דיא בלוט פון זיינע קינדער האב איך גיזעהן. אונ דיא רבנן זאגין דאס מיינט מען די קינדער וואס וואלטין פון אים גיבארין גיווארין אז ער וואלט גילעבט. אבער דיא קינדער וואס זענען גיוועזן אויף דער וועלט האט אחאב ניט גיהרגת. זאגט דיא גמרא דער וואס זאגט די ווס ווערין גיהרגת פון מלך גיהער זייער פאר מעגין צום מלך. אונ אחאב איז ניט גיוועזן איורש איז רעכט וואס עס שטייט אין פסוק נבית האט

י׳ .. דכתיב (שם א כא) ברך נבות אלהים ומלך אלא למ״ד נכסיהם ליורשים למה לי ומלך ולטעמיך אלהים למה לי אלא לאפושי ריתחא הכא נמי לאפושי ריתחא. בשלמא למ״ד נכסיהם למלך היינו דכתיב (מ״א ב) וינס יואב אל אהל ה׳ ויחזק בקרנות המזבח וכתיב (שם) ויאמר לא כי פה אמות אלא למ״ד נכסיהם ליורשים מאי נפקא ליה מיניה לחיי שעה:

(מ״א ב) **יט וישב** בניהו את המלך דבר לאמר כה דבר יואב וכה ענני א״ל זיל אימא ליה תרתי לא תעביד בההוא גברא אי קטלת ליה קביל לטותיה דלטייה אבוך ואי לא שבקיה דליקום בלטותיה דלטייה אבוך (שם) ויאמר לו המלך עשה כאשר דבר ופגע בו וקברתו אמר רב יהודה אמר רב כל

ילפינן: היינו דכתיב ומלך. שנידוהו שמרד במלכות כדי שיתחייב מיתה למלכות ויהיו נכסיו למלך: למה לי ומלך. אי משום למיקטליה ויירשנו מחמת קורבה בברך נבות אלהים סגי: ולטעמיך דמלך להיינו מיתה מלכות נאמר: אלהים למה לי. הא מחייב ליה משום מלכות: לאפושי ריתחא. דדיינין עליו שלא ירננו אחר אחאב למימר בשבילו הרגנו ובלי פשע: כי פה אמות. ביואב כתיב לא אהיה נדון למלכות כדי שלא יהו נכסי למלך: לחיי שעה. דהויא בעלמא עד שישיבו הדברים לשלמה ויבואו:

כה דבר יואב וכה ענני. משמע דבר ועניים הרבה וקרא כי פה אמות הוא דכתיב והא לא פגע

גילעסטערט גאט אונ דעם מלך. דער מלך זאל קענען צוא נעמען זיין פאר מעגין. אבער דער וואס זאגט דאס פאר מעגין גיהער צוא דיא יורשים. אונ אחאב איז גיוועזן איורש צו ווס האבען זייא גידארפט זאגין ער האט גילעסטערט דעם מלך. אז זייא וואלטין נאר זאגין ער האט גילעסטערט גאט אליין. וואלט מען דאך אים אויך גיהרגת. אונ אחאב וואלט צוא גינומען זיין פאר מעגין. פרעגט דיא גמרא אונ דער וואס זאגט אז דס פאר מעגין גיהער צום מלך. האבען זייא נאר גידארפט זאגין נבות האט גילעסטערט דעם מלך. וואלט מען אים גיהרגת אונ דער מלך וואלט צו גינומען זיין פאר מעגין. צוא ווס האבען זייא גידארפט זאגין ער הט גילעסטערט גאט. נאר די עדות זאלין פר גרעסערין דעם כעס פון פאלק אויף נבות מען זאל אים געשווינט הרגנן דריבער האבען זייא גזאגט ער האט גאט אויך גילעסטערט. איך מיין אויך אזו ווייל דיא עדות זאלין פאר גרעסערין דעם כעס פון פאלק אויף נבות מען זאל אים געשווינט הרגנן. דריבער האבען זייא גזאגט ער האט דעם מלך אויך גילעסטערט. פרעגט די גמרא דער וואס זאגט אז דאס פאר מעגין גיהער צום מלך. איז רעכט וואס עס שטייט אין פסוק יואב איז אנטלאפין אין גיצעלט פון גאט אונ ער האט אן גינומען דיא ווינקלען פון מזבח אונ ער האט גזאגט דא וויל איך שטארבין. אונ ער האט ניט גיוואלט גיהרגת ווערין דורך שלמה המלך. ער זאל ניט צו נעמען זיין פאר מעגין. נאר דער פאר מעגין זאל בלייבען פאר זיינע יורשים. אבער דער וואס זאגט אז דאס פאר מעגין גיהער ניט צום מלך נאר אייביג צו דיא יורשים: פאר וואס איז יואב אנטלאפין צום מזבח. ענפערט דיא גמרא ווייל ער הט גיוואלט לעבין נאך אשעה. ביז מען וועט גיין צו שלמה אים זאגין אז יואב איז אנטלאפין צום מזבח: אונ שלמה וועט זאגין וואס מען זאל טאהן מיט אים. אונ מען וועט קומען צוריק צו איהם: וועט ער דער ווייל לעבין די ביסול צייט:

יט וישב: בניהו איז גיקימען צום מלך שלמה אונ האט גיזאגט צו אים. אזוי האט יואב גירעט אונ אזוי האט ער מיר גיענטפערט. וואס איז גיוועזן דיא רייד אונ דער ענטפער. נאר יואב הט גיזאגט צו בניהו גייא זאג צו שלמה אזוי האט יואב גיזאגט צווייא זאכין זאלסטו ניט טאן מיט מיר. ווילסטו מיך הרגנן נעם אויף זיך דיא קללה וואס דיין פאטער דוד האט מיך גיפלוכט: ווילסטו ניט נעמען אויף זיך די קללה. זאלסטו מיך ניט הרגנן. גנוג פאר מיר דיא קללה וואס דיין פאטער דוד האט מיך גיפלוכט. האט דער מלך שלמה גיזאגט צו בניהו איך נעם אויף זיך די קללה אונ טוה מיט אים אזוי וויא ער האט גירעט. זאלסט אים הרגנן אונ באגראבין. רב יהודה האט גיזאגט פון רבס וועגין אלע קללות וואס דוד האט גיפלוכט צו יואב זענען מקוים גיווארין ביא דיא קינדער פון דוד ביא דיא קינדער פון שלמה ווייל ער האט אויף זיך גינומען דיא קללות

כל קללות שקלל דוד את יואב נתקיימו בזרעו של דוד (ש"ב ג) ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם זב מרחבעם דכתיב (מ"א יב) והמלך רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנום ירושלים וכתיב (ויקרא טו) כל המרכב אשר ירכב עליו הזב יטמא מצורע מעוזיהו דכתיב (ד"ה ב כו) ובחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל בה' אלהיו ויבא אל היכל ה' להקטיר על מזבח הקטרת וכתיב (שם) והצרעת זרחה במצחו. מחזיק בפלך מאסא דכתיב (מ"א טו) רק לעת זקנתו חלה את רגליו ואמר רב יהודה אמר רב שאחזו פודגרא א"ל מר זוטרא בריה דרב נחמן לרב נחמן היכי דמי א"ל כמחט בבשר החי מנא ידע אבע"א מיחש הוה חייש ביה ואבע"א מרביה הוה גמיר לה ואבע"א (תהלים כה) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם. נופל בחרב מיאשיהו דכתיב (ד"ה ב לה) ויורו היורים למלך יאשיהו וא"ר יהודה א"ר שעשו כל גיפו ככברה. וחסר לחם מיכניה דכתיב (מ"ב כה וירמיה נב) וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לו א"ר יהודה א"ר היינו דאמרי אינשי (דף מט) תהא ליטא ולא תהא (מלטטא) [לייטא] אתיוה ליואב לדייניה א"ל מ"ט קטלתיה לאבנר א"ל גואל הדם דעשהאל הואי

ר"ק ליה מרהי לא תעביד לי: כולן נתקיימו בזרעו של דוד. מפני שקבלן שלמה עליו: לעלות במרכבה. וגבי זב כתיב נמי מרכב אמכתא לג"ש: מחזיק בפלך. אוחז מקל ליסמך עליו מחמת חולי הרגלים: פודגרא. כן שם החולי: אף בלשוננו: מנא ידע. ר"נ: וארוחתו ארוחת תמיד. מתא ר"נ היתה לו: הכא ליטא ולא לייטא. נוח לך להיות מן המקוללים ולא מן המקללים לפי שסוף קללת. תנם לבוא אל

דוד האט גיזאגט אויף יואב. עס זאל ניט פארשניטען ווערין פון יואבס הויז געזינד אזב ועס זאל פון אים אייביג רינען זבע]. אונ זאל אקרעציגער. אונ זאל גיין מיט אשטעקין [ווייל ער וועט האבין קראנקע פים]. אונ ער זאל פאלין אין שווערד פון זיינע פיינד. אונ עס זאל אים פעלין ברויט. אונ דאס אליץ איז מקוים גיווארין ביא דיא קינדער פון שלמה. רחבעם איז גיוועזן אזב. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער מלך רחבעם האט זיך גישטארקט ארויף צו גיין אויף דעם רייט וואגין צו אנטלויפען אין ירושלים. אונ ביי אזב שטייט אלע רייט וועגין וואס דער זב וועט רייטין אויף אים זאל ווערין טמא. לערנען מיר אגזרה שוה ווייל רחבעם איז גיוועזן אזב דריבער הט ער ניט גיקענט גיין נאר ער האט גימוזט זיצען אויף דעם רייט וואגין. עוזיהו איז גיוועזן קרעציג. אזו וויא עס שטייט אין פסוק אונ אין זיין שטארקייט איז זיין הארץ גרוים גיווארין ביז צו פאר דארבין אונ ער האט גיפעלשט אין גאט אונ ער איז גיקומען אין היכל פון גאט צו מקטיר זיין קטורת אויף דעם מזבח. האבען דיא קרעץ גישיינט אויף זיין שטערין. אסא. האט גיהאט קראנקע פים אונ איז גיגאנגען מיט אשטעקין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק צו זיין עלטער איז ער קראנק גיווארין אויף דיא פים. אונ רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין ער האט גיהאט דיא קראנקייט וואס הייסט פודגארא. מר זוטרא דער זוהן פון רב נחמן האט גזאגט צו רב נחמן וויא אזוי איז דיא קראנקייט. האט רב נחמן גזאגט דיא קראנקייט שטעכט אזוי וויא מען שטעכט מיט אנאדיל אין געזונטע פלייש. פון וואנען ווייס דס רב נחמן. אנדערע זאגין רב נחמן אליין הט גיהאט דיא קראנקייט. אנדערע זאגין זיין רבי הט גיהט דיא קראנקייט. האט ער אים גזאגט. אנדערע זאגין גאט זאגט דעם צדיק אלע סודות. יאשיהו איז גיפאלען אין שווערד. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא וואס האבין גיווארפען פיילין האבען גיווארפין זייערע פיילין אויף דעם מלך יאשיהו. אונ רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין זייא האבען גימאכט לעכער אין זיין גוף אזוי וויא איזיפ. דעם מלך יכניה האט גיפעלט ברויט אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אויל מרודך האט גיגעבין צו יכניה אייביגע שפייז ביי זיין טיש. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין דאס איז וואס מענטשין זאגין דוא זאלסט בעסער זיין גיפלוכט פון איין אנדערין. אונ דוא זאלסט ניט פלוכין קיין אנדערין. ווארום אזאומיכטע קללה קומט צוריק צו דעם פלוכער. דער נאך האט מען גיברייננט יואב צום משפט. האט שלמה גיזאגט צו יואב פאר וואס האסטו גיהרגת אבנר. האט יואב גזאגט איך

הואי עשהאל רודף הוה א"ל היה לו להצילו באחד מאבריו א"ל לא הוה יכיל ליה א"ל השתא בדופן החמישית כיון ליה דכתיב (ש"ב ג) ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש וא"ר יוחנן בדופן החמישית במקום שמרה וכבד תלויים בו באחד מאיבריו לא יכיל ליה (אמרו) [אמר] ליה ניזיל אבנר מ"ט קטלתיה לעמשא א"ל מורד במלכות הוה דכתיב (ש"ב כ) ויאמר המלך לעמשא הזעק לי את איש יהודה שלשת ימים וגו' וילך עמשא להזעיק את איש יהודה ויוחר וגו' (אמרו) [אמר] ליה עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו לישראל דפתיחי בהו במסכתא אמר כתיב (יהושע א) כל אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת יכול אפי' לד"ת ת"ל (שם) רק חזק ואמץ אלא ההוא גברא מורד במלכות הוה דכתיב (מ"א ב) והשמועה באה עד יואב כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה מאי לא נטה א"ר יהודה שבקש

המקלל: היה לו. לאבנר: להציל. את עצמו: בא' מאיבריו. של עשהאל ולא יהרגנו דהכי אמרינן (באלו הן הנשרפין) [בפ' בן סורר ומורה דף ע"ד] הרודף אחר חברו להורגו ויכול זה להציל את עצמו באחד מאיבריו של רודף ולא עשה כן אלא הזיד כנגדו והרגו נהרג עליו: א"ל לא יכיל ליה. אבנר לכוין באחד מאבר איבריו: אמר להו. יואב השתא בדופן החמישית כנגד צלע חמישי: (אמרו) [אמר] ליה ניזיל אבנר. דינו של אבנר פטור אתה עליו: אכין ורקין דרש. שמצאן בהני פסוקים במס' ולא רצה לבטלם כדמפרש ואזיל דאיהו מורד במלכות דכתיב רק חזק ואמץ רקין מיעוטין הם בא המלך לבטל דברי (נביא) [תורה] אין שומעין לו: והשמועה. כשמתה שלמה בא אל יואב ונתיירא: כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום. כשמרד בדוד אביו לא נטה: מאי לא נטה. מה לנו להזכיר זאת כאן וכי (לא) [מה] היה לו לירא בשביל שלא נטה אחרי אבשלום וכאן נטה אלא מגיד לך הכתוב שביקש לנטות גם אחרי אבשלום אלא שלא גמר מחשבתו כדמפרש ואזיל מפני שעדיין היה לו להלוחים גבורתו של דוד קיימת אבל עכשיו שהזקין יצא מדרכו ונטה אחרי אדוניהו:

בין אברודער פון עשהאל האב איך מיך אן גינומען פאר זיין בלוט וואס אבנר האט איהם גיהרגת. האט שלמה גיזאגט עשהאל האט דאך גיעיאגט אבנר: ונ האט איהם גיוואלט הרגנן. האט אבנר גיוואלט היטען זיין לעבין דריבער האט ער גימעגט הרגנן עשהאל. האט יואב גיזאגט אבנר האט גידארפט היטען זיין לעבין מיט איינע פון עשהאלס גלידער ומשל אבנר האט גידארפט אפ האקין עשהאלס האנט וואלט דאך עשהאל אים שוין ניט גיקענט הרגנן. פאר וואס האט אבנר אים גיהרגת. דארף מען אבנר הרגנן. האט שלמה גיזאגט צוא יואב אבנר האט ניט גיקענט טרעפין צו איינע פון עשהאלס גלידער ער זאל אים אפ האקין. דריבער האט ער אים גימוזט הרגנן. האט יואב גיזאגט מאדאך צום פינפטין ריפ האט ער גיקענט טרעפין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אבנר האט אים גישלאגין מיט דעם הינטען פון דעם שפיז צום פינפטען. האט רבי יוחנן גיזאגט צום פינפטען ריפ. אויף דעם ארט איינגט די גאל מיט דיא לעבער. האט ער דאך צו איינע פון זיינע גלידער געווים גיקענט טרעפין. הט שלמה גיזאגט צו יואב מיר ועלין אוועק גיין פון אבנר. אויף אבנר ביסטו גירעכט. פאר וואס האסטו גיהרגת עמשא. האט יואב גיזאגט עמשא האט געזינדיגט צום מלך דוד. ווארום עס שטייט אין פסוק דער מלך האט גיזאגט צו עמשא דו זאלסט פר זאמלען צו מיר אלע מענטשין פון יהודה אין דריי טעג. אונ עמשא איז גיגאנגען פאר זאמלען דיא מענטשין פון יהודה. אבער ער האט פאר שפעטיגט דיא צייט. עס האט גידויערט מער וויא דריי טעג. האט שלמה גיזאגט צוא יואב. עמשא הט גידרשת דעם ווארט אך אונ דעם ווארט רק. ווארום ווען עמשא איז גיקומען צוא דיא יודין האט ער גיטראפין זייא האבען אן גיהויבען צוא לערנען אמסכת. האט עמשא גיזאגט עס שטייט אין פסוק אויף יהושע ווער עס וועט ווידער שפעניגען דיין מויל אונ וועט ניט פאלגין דיינע רייד צוא אלץ וואס דוא וועסט אים געביטען. זאל ער שטארבין. וואלט איך מיינען אפילו יהושע וועט הייסען מען זאל ניט לערנען תורה מוז מען אים אויך פאלגין: שטייט אין פסוק רק חזק ואמץ. דער ווארט רק קומט ווייניגער צוא מאכען. ניט אלע מאהל זאלסטו דיך שטארקין אויף דעם פאלק. נאר אויב דאס פאלק לערונט תורה. טארסטו זייא ניט שטערין. אונ ווייל דיא יודין האבען גילערונט תורה דריבער האט עמשא ניט גיקענט זייא שטערין פון תורה לערנען זייא זאלין גיין צום מלך. האט דאך עמשא גאר ניט געזינדיגט קעגין דעם מלך פאר וואס האסטו אים גיהרגת. נאר דוא האסט געזינדיגט צום מלך. ווארום

לנטות ולא נטה ומ"ט לא נטה א"ר אלעזר עדיין לחג ותית של דוד קיימת ר' יוסי בר' חנינא אמר עדיין אצטגניני של דוד קיימין דאמר רב יהודה אמר רב תי' ילדים היו לו לדוד וכולן בני יפת תואר היו ומגדלי בלורית היו ומהלכין בראשי הגייסות והן הן בעלי אגרופין של דוד:

ב ופליגא דר' אבא בר כהנא דא"ר אבא בר כהנא אלמלא דוד לא עשה יואב מלחמת ואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה כדכתיב (ש"ב ח) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו (וסמיך ליה) ויואב [בן צרויה] על הצבא מ"ט דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו משום דיואב על הצבא וכ"ט יואב על הצבא משום דדוד עושה משפט וצדקה [לכל עמו] (שם ג) ויצא יואב מעם דוד וישלח מלאכים אחרי אבנר וישיבו אותו מבור הסרה (ודוד לא ידע) מאי בור הסרה אמר ר' אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לאבנר

אצטגניני דוד: בעלי אגרופין אלו שולדים הוא גלהם ויוצא ובא על פיהם אצטגנינות דכל התלונות לבון מזלות וחוזים בכוכבים והיך קרי הכי משום שהיה דוד נסמך עליהם ועושה על פיהם והולך אחר דבריהם: ילדים. בחורים: ומגדלי בלורית. כמשפטי הגוים כדי שיראו בעלי קומה [אימה] ויפחדו מהן: בני יפת תואר. בני נכרים שהיו לוקחים בשביה והתירם הכתוב כדכתיב וראית בשביה וגו':

אלמלא דוד. שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה אלא זכותו של דוד עומדת לו לי אב במלחמה של דוד: בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג. בור לפתח המים שלקח דוד מראשותיו של שאול כשהיה ישן במעגל וכשאמר להם דוד בני מות אתם שלא שמרתם אדוניכם שבכך הייתי יכול להורגו ראו את איפה חנית המלך ואיה צפחת המים היה לו לאבנר לצחות בשאול ולומר לו ראה כמה צדיק זה שלא הרגך ולא מיחה בו אלא א"ל שמא אחד מבני הלגא נתנם לו וסירה קוץ כשכרת דוד את [כנף] מעילו של שאול במערה היה לו לאבנר ללמד זכות על דוד ולומר לשאול ראה כמה חס עליך שלא הרגך כשיושב יחידי עמו במערה ולא למד זכות אלא אמר לו שמא כשעברת אצל הקוצים והבירים נכנס אחד מן

עס שטייט אין פסוק דיא הערונג [אז מען האט געזאלבט שלמהן פאר אמלך] איז געקומען צוא יואב. ווארום יואב האט גענייגט נאך אדוניה [ער האט געוואלט אדוניה זאל זיין אמלך]. אונ נאך אבשלום האט ער ניט גענייגט. צו וואס דער צייילט דא דער פסוק אז ער האט ניט גענייגט נאך אבשלום. האט רב יהודה געזאגט ער האט געוואלט נייגן נאך אבשלום אויך. נאר ער האט ניט גענייגט. פר וואס האט ער ניט גענייגט. האט רבי אלעזר געזאגט ווייל ער הט געזעהן ער וועט ניט אויס פירען. ווארום דיא רייכטעקייט פון דוד איז נאך געוועזן. דוד הט נאך געלעבט מיט זיין שטארקייט. האט ער מורא געהאט פאר איהם. אבער איצט אז דוד איז שוין אלט געוועזן האט ער שוין פאר דוד ניט מורא געהאט דריבער האט ער גענייגט נאך אדוניהו ער זאל ווערין אמלך. רבי יוסי ברבי חנינא זאגט דריבער האט יואב מורא געהאט פאר דוד ווייל דיא שטארקע מענטשין פון דוד האבען נאך געלעבט. ווארום רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין פיר הונדערט קינדער האט דוד געהאט. אונ דיא אלע קינדער זענען געוועזן פון דיא גוישע ווייבער דיא שיינע וואס ער פלעגט פאנגען אין דער מלחמה אונ זיי האבען געלאזט וואקסן גרויסע האר: אונ זייא פלעגין גיין פאר אויס פאר דעם חיל: אונ דאס זענען געוועזן דיא שטארקסטע מענטשין פון דוד:

ב ופליגא. אונ ער קריגט אויף רבי אבא בר כהנא. ווארום רבי אבא בר כהנא זאגט ווען דוד וואלט ניט לערנען תורה: וואלט יואב ניט איין נעמען דיא מלחמות. נאר דער זכות פון דוד האט געהאלפען צו יואב ער זאל איין נעמען דיא מלחמות וואס דוד האט איהם געשיקט. אונ ווען יואב וואלט ניט געגאנגען אין דער מלחמה. וואלט דוד ניט געלערנט תורה. ווארום דוד אליין וואלט געמוזט גיין אין דער מלחמה. ווען וואלט ער געלערנט תורה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד האט געטאהן משפט אונ צדקה צו זיין גאנץ פאלק אונ יואב בן צרויה איז געוועזן אויף דעם חיל. פר וואס האט דוד געקענט טאהן משפט אונ צדקה צו זיין גאנץ פאלק. ווייל יואב איז געוועזן אויף דעם חיל. אונ פאר וואס איז יואב געוועזן אויף דעם חיל. ווייל דוד הט געטאהן משפט אונ צדקה צוא זיין גאנץ פאלק. עס שטייט אין פסוק יואב איז ארויס געגאנגען פון דוד אונ ער הט געשיקט שלוחים נאך אבנר אונ מען הט איהם צוריק געקערט פון בור הסרה. וואס מיינט מען בור הסרה. האט רבי אבא בר כהנא געזאגט בור וסירה דער ברונען אונ דער

לאבנר שיהרג (שם) ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי א"ר יוחנן שדנו בדין סנהדרין א"ל מ"ט קטלתיה לעשהאל רודף הוה היה לך להצילו באחד מאבריו לא יכילנא ליה השתא בדופן חמישית איכוונת ליה באחד מאיבריו לא יכלת ליה לדבר אתו בשלי א"ר יהודה אמר רב לדבר אתו על עסקי שלו (שם) ויכהו שם אל החומש אמר ר' יוחנן בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויים בו (מ"א ב) והשיב ה' את דמו על ראשו אשר פגע בשני אנשים צדיקים וטובים

הקולים בכיף מעילך והוא סיס טמון שם ותימו : שלהו דין סנהדרין . כמו אל זקני עירו ואל שער מקומו דסתם שער אצון סנהדרין הוא שהיו דנין שם : על עסקי שלו . ל' של נועל שאל לו בעלמה יבמה גדמת היאך חולצת התחיל שוחה לפניו ומראהו כך היא חולצת בשינה והוא שלף חרבו והרגו כדכתיב בתגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו :

דארין האבען בעשולדיגט אבנר ער זאל גיהרגת ווערין ודעם ברונען מיינט מען דעם קריגול וואסער וואס איז גישטאנען נעבין שאול צו קאפין ווען ער איז גישלאפען . אונ דוד הט אים צוא גינומען . דער נאך איז דוד גישטאנען פון ווייטין אונ האט געשריגען צו אבנר איר זענט אלע ווערט מען זאל אייך הרגנן פאר וואס האט איר ניט געהיט אייער מלך . זעהט נאר וואו איז דער קריגול וואסער פון מלך . ווען איך האב גינומען דעם קריגול וואסער אונ בין גישטאנען נעבין מלך האב איך דאך אים גיקענט הרגנן : האט אבנר גידארפט זאגין צו שאול זעה נאר וואס פאר אצדיק דוד איז וואס ער האט דיך ניט גיהרגת . דארפסטו אים אויך ניט יאגין צום הרגנן אים : אונ אבנר האט אזוי ניט גזאגט . ער האט גזאגט צו שאול דוד איז גאר ניט גיוועזן נעבין דיר . ער האט גאר ניט גינומען דעם קריגול וואסער . נאר איינער פון אונזערע מענטשין האט אים געווים גיגעבין דעם קריגול וואסער . האט ער נאך גימאכט מער שנאה צווישען שאול אונ דוד . דריבער איז ער גישטראפט גיווארין . דעם דארין מיינט מען . ווען דוד האט אפ געשניטען דיא פאלע פון שאולס קלייד אין דעם קעלער . האט אבנר גידארפט זאגין צו שאול זעה נאר וואס פאר אצדיק דוד איז . ווען ער האט אפ געשניטען דיא פאלע דיינע האט ער דאך דיך גיקענט הרגנן . אונ ער האט דיך ניט גיהרגת . דארפסטו אים אויך ניט יאגין צום הרגנן אים . אונ אבנר האט אזוי ניט גזאגט . נאר ער האט גזאגט צו שאול דוד הט גאר ניט אפ געשניטען דיין פאלע אין קעלער . נאר דוא ביסט גיגאנגען נעבין דערנער האבען דיא דערנער אפ געריסען דיא פאלע . ווייל ער האט גימאכט נאך מער שנאה צווישען שאול אונ דוד . דריבער איז ער גישטראפט גיווארין . עס שטייט אין פסוק יואב האט גענייגט אבנרן אין טויער ער זאל מיט אים ריידין בשלי . רבי יוחנן זאגט אין טויער מיינט מען צוא דיא סנהדרין זייא זאלין אים משפטין . יואב האט גיפרעגט ביי אבנר פאר וואס האסטו גיהרגת מיין ברודער עשהאל . האט אבנר גזאגט עשהאל האט מיך געיאגט צו הרגנן : האט יואב גזאגט צו אבנר האסטו גידארפט אפ האקין איינע פון זיינע גלידער וואלט ער דיך שוין ניט גיקענט הרגנן . וואלסטו גירעטעט גיווארין . האט אבנר גזאגט איך האב ניט גיקענט אפ האקין פון אים אגליד . האט יואב גזאגט מאדאך דוא האסט גיקענט טרעפין מיט דיין שפיז צו זיין פינפטין ריפ . האסטו נישט גיקענט טרעפין אפ צו האקין פון אים אגליד . עס שטייט אין פסוק צו ריידין מיט אים בשלי . וואס מיינט מען בשלי . האט רב יהודה גזאגט פון רבם וועגין יואב האט אן גיהויבין צו ריידין מיט אבנר פון דעם ווארט של . אוים טאהן דעם שוך . יואב האט גיפרעגט ביי אבנר אדין . איבמה וואס האט ניט קיין הענט וויא אזוי נעמט זי אראפ דעם שוך פון יבם . האט זיך אבנר איין גיבויגין אים צו ווייזין וויא אזוי זיא בינדט אפ מיט דיא ציין . דער ווייל האט יואב ארוים גינומען דעם שפיז אונ האט אים גישטאכין אין פינפטין ריפ . עס שטייט אין פסוק ער האט אים גישטאכין צום פינפטען . האט רבי יוחנן גזאגט דאס מיינט מען צום פינפטען ריפ אויף דעם ארט וואו דיא גאל מיט דיא לעבער איינגען . שלמה המלך האט גזאגט גאט וועט צוריק קערין זיין בלוט אויף זיין קאפ ואויף דעם

שהם דרשו אכין ורקין. בלא לקיים מלות המלך לעבור על דברי תורה עמשא כדאמרן אבנר כשאמר לו שאול לעבדיו סובו והמיתו את כהני ה' וכתיב ולא אבו עבדי המלך לשלוח את ידם לפגוע וגו': והוא לא היה דורש. והרג את אוריה במצותו של דוד אע"ג שלא צוה דוד בפיו אלא באגרת כדכתיב ויכתוב בספר לאמר הבו את אוריה וגו': ויקבר בביתו במדבר. ביותב כתיב: מופקר לכל. לעניים להתפרנס ומביתו]: אפילו מוניני וצחנתא טעים. אפי' דברים דקים ועינוגים: טעים. שהיה טועם פרים להו. מצלה להם למזונות לעניי העיר פרס לבון פרס שמוטלין מבית המלך ופסוק זה בדברי הימים כשלכד דוד את מצודת ציון: מוניני. דגים קטנים: צחנתא. מין דגים קטנים:

וטובים ממנו ויהרגם בחרב טובים שהם דרשו אכין ורקין והוא לא דרש וצדיקים שהם בפה ולא עשו והוא באגרת ועשה (ש"ב כ) ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב וגו' (אר"י) אמר רב שלא חשדו (מ"א ב) ויקבר בביתו במדבר אטו ביתו מדבר הוא אמר רב יהודה [אמר רב] כמדבר מה מדבר מופקר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל ד"א כמדבר (הזה) מה מדבר (הזה) מנוקה מגזל ועריות אף ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות (ד"ה א יא) ויואב יחיה את שאר העיר אמר רב יהודה (אמר רב) אפילו מוניני וצחנתא טעים פרים לדי׳

פרק שביעי

דף ט:) **בא תניא** היה ר"מ אומר מה ת"ל (ויקרא כא) את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרים ארור שזו ילד ארור שזו גידל ארור שיצאה זו מהלציו אמר רב אשי כמאן קרינן רשע

קאפ פון יואב] וואס ער האט בגעגינט צוויי מענטשן וואס זענין גיוועזן פרימער אונ בעסער פאר אים אונ ער האט זייא גיהרגעט מיט דעם שווערד. בעסער פון אים זענין זייא גיוועזן. זיי האבען גידרשעט דעם ווארט אך אונ דעם ווארט רק. אז דער מלך הייסט טאהן אעבירה זאל מען אים ניט פאלגין נעמשא אזוי וויא עס שטייט אין סימן יט. אונ אבנר. שאול האט אים גיהייסן ער זאל הרגען דיא כהנים פון נוב. האט ער ניט גיוואלט]. אונ יואב דרשט ניט די צוויא ווערטער אך אונ רק. נאר ער האט גיטאהן אעבירה צו פאלגין דעם מלך ואז דוד האט גיהייסען יואב זאל הרגען אוריה החתי. האט ער אים גיהרגעט]: אונ פרום זענין זייא גיוועזן. צו עמשא אונ צוא אבנר האט דער מלך מיט זיין מויל גזאגט. אונ זייא האבען אים ניט גיפאלגט. ווייל זייא האבען ניט גיוואלט טאהן אעבירה. אונ צוא יואב האט דער מלך מיט זיין מויל ניט גזאגט. ער האט נאר געשיקט אבריף צו יואב מען זאל הרגען אוריה החתי. האט יואב איב באלד גיפאלגט. עס שטייט אין פסוק אונ עמשא האט זיך ניט גיהיט פאר דעם שווערד וואס בייא יואב אין האנט. רב זאגט עמשא האט ניט חושד גיוועזן יואב ער זאל אים וועלין הרגען. עס שטייט אין פסוק מען האט יואבן בגראבין אין זיין שטוב אין דער מדבר: איז דען דיא שטוב פון יואב גיוועזן אין דער מדבר. האט רב יהודה גזאגט פון רבס וועגין זיין שטוב איז גיווארין אזוי וויא דער מדבר. אזוי וויא דער מדבר איז פריי צו אלע מענטשן. אזוי די שטוב פון יואב איז אויך גיווארין פריי צו אלע מענטשן. אנדערע זאגין אזוי מיינט מען דיא שטוב פון יואב איז גיוועזן אזוי וויא דער מדבר. אזוי וויא דער מדבר איז ריין פון גזלה אונ פון זנות; אזוי דיא שטוב פון יואב איז אויך גיוועזן ריין פון גזלה אונ פון זנות. אין פסוק שטייט אונ יואב האט גישפייזט דיא איבעריגע מענטשן פון שטאט. רב יהודה האט גזאגט אפילו מוניני וקליינע פישלאך] אונ צחנתא [דאס איז אויך אזוי אמין קליינע פישלאך] וואס יואב הט גיגעסין. האט ער זיי אויך געשיקט צום עסין:

פרק שביעי

א תניא. מיר האבען גילערונט רבי מאיר האט גזאגט עס שטייט אין פסוק אז אטאכטער פון אכהן האט מזנה גיוועזן האט זיא פאר שעמט איר פאטער. אויב מען הט אים גיהאלטען הייליג. זאל מען אים האלטען פראסט. אויב מען האט אים גיגעבין כבוד זאל מען

בר רשיעא ואפילו לרשיעא בר צדיקא כמאן (כהני תנאי) [כהאי תנא]: **משנה** מצות הנשרפים וכו' ונותנין סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח את פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו וכו': **גמ'** מנ"ל אתיא שרפה שרפה מעדת קרח מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים ר' אלעזר אומר אתיא שרפה שרפה מבני אהרן מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים מאן דיליף מעדת קרח מנ"ל דכתיב (במדבר יז) את מחתות החטאים האלה בנפשותם שנשמתם נשרפה וגוף קיים ואידך ההיא שרפה ממש [היא] ומאי בנפשותם שנתחייבו שרפה

קשה לתוך הרכה. כורכים סודר קשה לתוך הרכה מפני שהרכה אינה הוזקת לפתוח פיו והקשה מתכלת את גרונו ומנוולתו לפיכך קשה מבפנים להזוק ורכה מבחוץ להגין: [ומדליק. מסיק] : הפתילה בגמ' מפרש פתילה של אבר: וחומרת. לשון תגמרמרו מעי [כוולת]: מנ"ל. דכי האי גוונא שרפה היא [דקאמר רחמנא]: אתיא שרפה שרפה. כ' הכא באש תשרף וכתיב התם אשר הקריבו השרופים מה להלן גוף קיים וכו': מבני אהרן. דכתיב בהו ויכו את השריפה: מנ"ל. דעדת קרח הכי הוו: בנפשותם. ולא בגופם: שרפה ממש. הלכך ע"כ לא מצינן למילף גוף קיים מהתם [ולקמן פריך והוי שריפה ממש ולילף שריפת כ"ד מיניה ותהוי ממש]:

אים פאר שעמען. מען זאגט צו אים פאר פלוכט זאל זיין דיא פאטער אונ מוטער וואס האבען אזוי אטאכטער גיבארין: פאר פלוכט זאל זיין דיא פאטער אונ מוטער וואס האבען אזוי אטאכטער גיאדעוועט. פאר פלוכט זאל זיין די פאטער אונ מוטער וואס די טאכטער איז ארויס גיגאנגען פון זייערע לענדין. רב אשי זאגט פר וואס רופט מען רשע בן רשע אפילו צו ארשע בן צדיק: אזוי וויא דער תנא. וואס ער זאגט אז אטאכטער איז מזנה פלוכט מען דעם פאטער. אפילו דער פאטער הט גאר ניט געזינדיגט:

ב משנה. מצות. וויא אזוי האבען בית דין פאר ברענט אמענטשין. מען האט דעם מענטש אריין גיזעצט אין מיסט ביז צו דיא קניא. אונ מען האט אריין גיליגט אהארטין שטריק אין אווייכין האנטוך. מען האט ארום געוויקעלט דעם שטריק מיט אהאנטוך. אונ מען האט דעם האנטוך מיט דעם שטריק ארומגעוויקעלט ארום זיין האלדז. איין מענטש האט גיהאלטען איין עק אונ דער אנדערער האט גיהאלטען דעם אנדערין עק. דער הט גיצויגין דעם עק צו זיך. אונ דער אנדערער הט גיצויגין דעם אנדערין עק צו זיך. ביז ער האט גימוזט עפענען די מויל. אונ מען לייגט אריין אשטיק בלייא אין אלעפיל אונ מען האלט דעם לעפיל אויף דעם פייער ביז די בלייא ווערט צו שמאלצין ווי וואסער. אונ מען גיסט אריין דיא בלייא דעם מענטש אין האלדז אונ די בלייא גייט אראפ ביז אין דיא גידערים: אונ דאס פאר ברענט דיא גידערים. פרעגט די גמרא פון וואנען ווייסען מיר אז אזוי זאל מען פאר ברענען. ענפערט די גמרא מיר לערנען אפ דעם פאר ברענען פון בית דין פון דעם פאר ברענען וואס דיא מענטשין פון קרח זענען פאר ברענט גיווארין. אזוי וויא דיא מענטשין פון קרח זענען זייערע נשמות פאר ברענט גיווארין: אונ דיא קערפערס זענען געבליבען אין גאנצין. אזוי דיא מענטשין וואס ווערין פאר ברענט פון בית דין זאל מען אויך פאר ברענען זייערע נשמות. אונ דיא קערפערס זאלין בלייבען אין גאנצין: רבי אלעזר זאגט מיר לערנען אפ דעם פאר ברענען פון בית דין. פון דעם פר ברענען וואס דיא קינדער פון אהרן זענען פאר ברענט גיווארין. אזוי וויא דיא קינדער פון אהרן זענען זייערע נשמות פאר ברענט גיווארין. אונ דיא קערפערס זענען געבליבען. אזוי דיא מענטשין וואס ווערין פאר ברענט פון בית דין זאל מען אויך פאר ברענען זייערע נשמות אונ די קערפערס זאלין בלייבען אין גאנצין. פרעגט דיא גמרא דער וואס לערנט אפ פון קרח מענטשין. פון וואנען ווייסען מיר אז דיא מענטשין פון קרח זענען נאר דיא נשמות פאר ברענט גיווארין אונ ניט דיא קערפערס. ענפערט דיא גמרא עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט נעמען דיא פייער פאנען פון דיא מענטשין וואס האבען גיזינדיגט מיט זייערע נשמות. זייערע נשמות זענען פאר ברענט גיווארין אבער זייערע קערפערס זענען געבליבען אין גאנצין. אונ דער וואס לערנט אפ פון אהרן'ס קינדער זאגט דיא מענטשין פון קרח זענען אין גאנצין פאר ברענט גיווארין. וואס דען שטייט מיט

שרפה על עסקי נפשותם כדריש לקיש דאר"ל מ"ד (תהלים לה) בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימה חרק עליהם שר של גיהנם שיניו ומאן דיליף מבני אהרן מנ"ל דכתיב (ויקרא י) וימותו לפני ה' כעין מיתה ואידך ההוא שרפה ממש הואי ומאי דכתיב וימותו דאתחיל בהו מגואי כעין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטים של אש יצאו מבית קדשי הקדשים ונחלקו לד' ונכנסו שנים בחוטמו של זה ושנים בחוטמו של זה ושרפום והכתיב (שם) ותאכל אותם אותם ולא בגדיהם:

על עסקי נפשותם. על חניפה לקרח ועדתו הנכנסת בנפשותם: בחנפי לעגי מעוג. בשביל חנופה של לגימות מעוג שהאכילם והשקם קרח לעדתו ונתחברו עמו חרק עלי וגו' מעוג לשון דבר מאכל כדכתיב באלמנה הצרפית שאמרה לאליהו חי ה' אלהיך אם יש לי מעוג: מנ"ל. דגוף קיים בבני אהרן: שרפה ממש. אף הגוף אבל מבפנים שהתחילה שריפתן ושרפה ואכלה עצמות ובשר: והכתיב ותאכל אותם. ומשמע מיעוט אותם ולא דבר אחר ואם הכל נשרף מאי קא ממעט ומשני אותם ולא בגדיהם:

וכבר כו'. להודיע דאיירי בבני אהרן תנא ליה הכא להשמיענו דבשביל שהיו מנהיגין שררה ורבנות

ג וכבר היו משה ואהרן מהלכים בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהם וכל ישראל אחריהם אמר ליה נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו

זייערע נשמות. זיא זענען פאר שולדיגט געווארין צו פאר ברענט ווערין וועגין דיא זינד וואס זיי האבען געטאהן מיט זייערע נשמות. דאס מיינט מען אזוי וויא ריש לקיש האט גיזאגט עס שטייט אין פסוק בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו. פון וועגין דיא חניפה וואס דיא מענטשין האבען גיחנפת צו קרח פון וועגין דאס עסין אונ טרינקען וואס קרח האט זייא גיגעבין. דריבער האט דער שר פון גיהנם געקריצט אויף זייא מיט דיא ציין. פרעגט דיא גמרא אונ דער וואס לערינט אפ פון אהרנס קינדער. פון וואנען ווייס ער אז נאר זייערע נשמות זענען פאר ברענט געווארין אונ דיא קערפערס זענין געבליבען. ענטפערט דיא גמרא ווארום עס שטייט אין פסוק זייא זענען געשטארבין פאר גאט. האט דאך גידארפט שטיין זייא זענען פאר ברענט געווארין פאר גאט. נאר צו ווייזין אז זייער פאר ברענען איז געווען וויא שטארבין. אזוי ווי מען שטארבט גייט דאך נאר ארויס דיא נשמה אונ דער גוף בלייבט אין גאנצין. זייער פאר ברענען איז אויך אזוי געווען. דיא נשמות זענען פאר ברענט געווארין אונ דיא קערפערס זענען געבליבען אין גאנצין. אונ דער וואס לערינט אפ פון קרחס מענטשין זאגט. דיא קינדער פון אהרן זענין אין גאנצין פאר ברענט געווארין. די קערפערס אויך. וואס דען שטייט זיי זענען געשטארבען. זייא זענען פאר ברענט געווארין אזוי וויא שטארבין. אזוי וויא שטארבין שטארבט מען דאך אינוויינינג. אזוי איז געווען זייער ברענונג. זייא זענען פריער פאר ברענט געווארין אינווייניג. אז זייא זענען שוין טויט געווען. האבען אן גיהויבען צו ברענען דיא קערפערס ואבער אז מען ליגט איינעם אויף אפייער צום פאר ברענען. פריער ברענט דער קערפער. אונ ער לעבט נאך. דער נאך גייט ארויס דיא נשמה. ווארום מיר האבען גילערונט אבא יוסי בן דוסתאי זאגט צוויי פעדים פייער זענען ארויס גיגאנגען פון קדשי קדשים. אונ זייא זענען צו טיילט געווארין אויף פיר פעדים. אונ צווייא פעדים פייער זענען אריין גיגאנגען אין די צווייא נאז לעכער פון נדב. אונ צוויי פעדים פייער זענען אריין גיגאנגען אין דיא צווייא נאז לעכער פון אביהוא. אונ זייא זענען פאר ברענט געווארין. פריער דיא נשמות דער נאך דיא קערפערס. פרעגט דיא גמרא. עס שטייט דאך אין פסוק דער פייער האט זייא פר ברענט. זעהט אויס נאר זיי. אונ ניט קיין אנדער זאך. אז דיא נשמות מיט דיא קערפערס זענען פאר ברענט געווארין. וועלכע זאך איז ניט פאר ברענט געווארין. איז דאך אלץ פאר ברענט געווארין. ענפערט די גמרא זייערע קליידער זענען ניט פר ברענט געווארין:

ג וכבר. משה אונ אהרן זענען אמאהל גיגאנגען אין וועג. אונ אינטער זייא איז גיגאנגען נדב אונ אביהוא. אונ אלע יודין זענען גיגאנגען אינטער נדב ואביהוא. האט נדב גיזאגט צו אביהוא ווען וועלין שטארבין דיא צוויי זקנים [משה אונ אהרן] אונ איך אונ דוא

דללו וא"י ואתה ננהיג את הדור אמר להן הקב"ה גראה מי קובר את מי א"ר פפא היינו דאמרי אינשי נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני :

ד א"ר אלעזר (שם ע"ב) למה ת"ח דומה לפני עם הארץ בתחלה דומה לו לקיתון של זהב סיפר עמו דומה לו לקיתון של כסף נהנה ממנו דומה לו לקיתון של חרס כיון שנשבר שוב אין לו תקנה :

(דף נו) **ה** (תניא כתיב (דברים יב) ואשריהם תשרפון באש) [א"ר ששת תניתוה] ומה אילנות שאין אוכלים ואין שותים ואין מריחים אמרה תורה השחת שרוף וכלה הואיל ובא לאדם תקלה על ידם המתעה את חבירו מדרכי חיים לדרכי מיתה עאכ"ו :

(דף נו) **ו** ת"ר ז' מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם וע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי (שם ע"ב) ר' (חנינא) [חנניא בן גמליאל] אומר אף על הדם [מן החי] ר' חידקא אומר אף על הסירוס ר' שמעון אומר אף על הכשוף רבי יוסי

פירוש

מהו : נפישי גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני : הרבה גמלים זקנים טוענין עורות גמלים יונקים שמתו . בכרי מדין ועיפה מתרגמינן הוגני בכרה קלה היינו גמלא נערה ויונקת שהיא קלה ועסקים רעים מחמת שלא הורגלה לטעון מבהוי :

למה ת"ה כו'. משום דאיירי בעדת קרח נקט לה שהיו ת"ה כדכתיב נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם ועל שם שפיתה אותו רשע כשנהנו ממנו הוקלו בעיניו להפיתם ולהחזיק ידו במחלוקת ולמרוד בהקב"ה : בתחלה . בעודו מתנהג בכבוד שאין צריך לו הוא יקר בעיניו :

[אילנות של אשרה דכתיב בהו תשרפון באש . אמרה תורה וכו' . שבאה תקלה וכו' שאף הם הוזהרו על ע"ז :

וגילוי עריות כולן הוץ מנערה המאורסה כדכתיב גבי אבימלך הנך מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת בעל בעולת בעל יש להם נערה מאורסה אין להם : אף על הדם מן החי . וכולהו יליף

וועלין פירען דעם דור (דיא יודין) . האט גאט גזאגט צו זייא מיר וועלין זעהן ווער עם וועט בגראבין וועמען . צו איר וועט בגראבין משה און אהרן , צו משה און אהרן וועלין אייך בגראבין . רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין פיל אלטע קעמלען טראגין אויף זיך די פעל פון די יונגע קעמלען וואס זענען גיפיגערט :

ד אמר . רבי אלעזר האט גזאגט וויא זעהט אוים דער תלמיד חכם ביי דעם עם הארץ . אין אנהייב איז דער תלמיד חכם טייער ביי דעם עם הארץ אזוי וויא א גאלדענער קריגול . אז דער תלמיד חכם האט נאר גישמועסט מיט דעם עם הארץ . איז ער ביי אים נאר טייער ווי אזילבערנער קריגול . אז דער תלמיד חכם האט נאר הנאה גיהאט פון דעם עם הארץ . איז ער ביי אים נאר גליך וויא אערדענער קריגול . און אערדענער קריגול אז ער ווערט צו בראכין קען ער שוין ניט גאנץ ווערין . אזוי קען שוין ניט דער תלמיד חכם צוריק טייער ווערין ביי דעם עם הארץ :

ה תניא . מיר האבען גילערונט עם שטייט אין פסוק זייערע לינדען בוימער זאלט איר פאר ברענען אין פייער . רב ששת זאגט מיר האבען גילערונט . מאדאך בוימער וואס זייא עסין ניט און טרינקען ניט און שמעקין ניט האט די תורה גזאגט מען זאל זייא פאר דארבין און פאר ברענען און פאר לענדין . וויל אמענטש האט גזינדיגט דורך זייא . אז אמענטש פאר פירט זיין חבר פון די וועגין וואס פירען צום לעבין אויף דיא וועגין וואס פירען צום שטארבין . געוויס וועט גאט שטראפין דעם מענטש :

ו תנו רבנן . דיא רבנן האבען גילערונט זיבען מצות זענען גיבאטין גיווארין דיא קינדער פון נח (אלע פעלקער) . איינס איז דינים . זייא זאלין מאבען דיינים צו משפטין און פר גלייכען אלע קריג וואס וועט זיין צווישען מענטשין . דאס אנדערע איז זייא זאלין ניט לעסטערין גאט . דאס דריטע איז זייא זאלין ניט דינען עבודה זרה . דאס פערטע איז זייא זאלין ניט מזנה זיין . דאס פינפטע איז זייא זאלין ניט הרגנן מענטשין . דאס זעקסטע איז זייא זאלין ניט גזלנן . דאס זיבעטע איז זייא זאלין ניט אפ שניידין אשטיק פלייש פון אלעבעדיגע בהמה און עסין . רבי חנניא בן גמליאל זאגט זייא טארין ניט עסין בלוט וואס גייט ארוים פון אלעבעדיגע בהמה . רבי חידקא זאגט זייא טארין ניט מאכין אפעטער אין אלעבעדיגע זאך אז עס זאל ניט

יוסי אומר כל האמור בפרשת מכשף בן נח מוזהר עליו (שם יח) לא ימצא בך מעביר בנו וגו' כי תועבת ה' כל עשה אלה ובגלל התועבות האלה וגו' ולא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר ר' (אליעזר) [אלעזר] אומר אף על הכלאים מותרים בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים ואינם אסורים אלא בהרבעת בהמה והרכבת אילן מנה"מ א"ר יוחנן דאמר קרא (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ויצו אלו הדינים וכה"א (שם יח) כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' ה' זו ברכת השם וכה"א (ויקרא כד) ונוקב שם ה' מות יומת אלהים זו ע"ז וכה"א (שמות כ) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני על האדם זו שפיכות דמים וכה"א (בראשית ט) שופך דם האדם לאמר זו גילוי עריות וכה"א (ירמיה ג) לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר מכל עץ הגן ולא גזל אכול תאכל ולא אבר מן

טעמייהו לקמן: פרשת מכשף לא כו' במעביר והולך עד ומנחש בך ובגלל התועבות האלה ומדנענשו עליהן ש"מ מוזהרין על כולן דלא ענש אלא א"כ הזהיר: מותרין בני נח כו'. סיפא דמלתא דרבי אליעזר היא וכולה מפרש לקמן: מכל עץ הגן ולא גזל. מדאיצטריך למישרי ליה ולהפקיר לו עצי הגן ש"מ שאינו מופקר לו נאסר לו: אכול תאכל. כעומד לאכילה ולא תאכל אבר מן החי דבהמה

קענען האבין קינדער. רבי שמעון זאגט זייא טארין ניט מאכין כישוף. רבי יוסי זאגט אלץ וואס עס שטייט אין דיא פרשה פון מכשף זענען דיא קינדער פון נח [אלע גוים] פאר באטין זייא זאלין דאס ניט טאהן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עס זאל ניט געפונען ווערין אין דיר איינער עס זאל דורך פירען זיין זוהן אדער זיין טאכטער אין פייער. ווארום עס איז פאר מיאוסת בייא גאט ווער עס טוהט דיא אלע זאכין אונ פון וועגין דיא פאר מיאוסתה זאכין טרייבט זייא גאט ארויס פון לאנד. אונ גאט שטראפט ניט אז ער האט ניט פריער אן גיזאגט געווים האט גאט פריער אן גיזאגט זייא זאלין דאס ניט טאהן. רבי אלעזר זאגט דיא קינדער פון נח [דיא גוים] זענען פאר באטין אויף כלאים. דיא קינדער פון נח [דיא גוים] מעגין אן קליידין כלאים. זייא מעגין גיין אין אקליד וואס איז גימאכט פון וואל מיט פלאקס. אונ זייא מעגין פאר זייען אין איין פעלד כלאים. צוויי מינים צו זאמען. זייא טארין נאר ניט צו זאמען פארין צוויי מינים בהמות [משל אאקס מיט אאייזיל] זייא זאלין האבען קינדער איינער פון אנדערין. אונ זייא טארין ניט נעמען אצווייג פון איין בוים אריין ווערין אין איין אנדער בוים וואס ער איז ניט זיין מין פון דעם צווייג זאל ווערין אבוים מיט פירות. זאגט דיא גמרא פון וואנען ווייסען מיר דיא אלע זאכען. האט רבי יוחנן גיזאגט ווארום עס שטייט אין פסוק ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל. ויצו מיינט מען גאט האט גיבאטין אויף דינים. מען זאל מאכען דיינים צו משפטין דיא מענטשין וואס האבען קריג. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט אויף אברהם איך האב אים ליב ווייל ער וועט געביטען זיינע קינדער אונ זיינע שטוב מענטשין זייא זאלין טאהן משפט. ה' מיינט מען זייא זאלין ניט לעסטערין גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער וואס וועט ארויס ריידין דעם נאמען פון גאט אונ וועט אים לעסטערין. זאל מען אים הרגנן. אלהים מיינט מען מען זאל ניט דינען עבודה זרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט האבען אלהים אחרים. פרעמדע געטער. על האדם מיינט מען מען זאל ניט הרגנן א מענטשין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שופך דם האדם. דער וואס פאר גיסט דיא בלוט פון א מענטשין. ער הרג'ט אים. זאל מען זיין בלוט פאר גיסען. זאל מען אים הרגנן. לאמר מיינט מען מען זאל ניט מזנה זיין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק לאמר הן ישלח איש את אשתו. דער נביא זאגט אז א מאן גט זיין ווייב אונ זיא נעמט איין אנדער מאן. טאר איר שוין דער ערשטער מאן ניט צוריק נעמען. אונ אז ער נעמט איר צוריק הייסט דאס מזנה גיוועזן. שטייט דאך ביי מזנה זיין דער ווארט לאמר. מכל עץ הגן. פון אלע בוימער פון גארטין מעגסטו עסין. אבער טארסט ניט גזלנן אונ עסין. אכול תאכל. דוא זאלסט עסין אזוי אזאך וואס איז שוין צום עסין. אבער דוא זאלסט ניט אפ שניידין א שטיק פלייש פון

מ"ט החי כי אתא ר' יצחק תאני אפכא ויצו זו ע"ז אלהים אלו הדינים בשלמא אלהים אלו דדינים דכתיב (שמות כב) ונקרב בעל הבית אל האלהים אלא ויצו זו ע"ז מאי משמע רב חסדא ורב יצחק בר אבדימי חד אמר מהכא (שם לב) סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם וגו' וח"א מהכא (הושע ה) עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלך אחרי צו וא דינין בני נח איפקוד והתניא עשר מצות נצטוו בני ישראל במרה שבע שקבלו בני נח והוסיפו עליהם דינים ושבת וכבוד אב ואם דינים דכתיב (שמות טו) שם שם לו חק ומשפט שבת וכבוד אב ואם דכתיב (דברים ה) כאשר צוך ה' אלהיך ואמר רב יהודה כאשר צוך במרה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה אי הכי מאי והוסיפו עליהם דינים אלא אמר רבא לא נצרכה אלא לדיני קנסות אכתי הוסיפו בדינים

בהייה אינה עומדת לאכילה אלא לגדל ולדות: עביק הפרים. מיד שנאיו ולגן משכט לגן ע"י שופטי כל הקב"ה: כי הואיל הלך אחרי צו. מפני שנתרצה ללכת אחרי צווי נביאים של בעל: כאשר צוך ה' אלהיך (כדכתיב) [כתיב] בדברות האחרונות גבי שבת וכבוד אב ואם והיכן צוך הא ליכא למימר דמשה הוה אמר להו בערבות מואב כאשר צוך בסיני דמשה לאו מאליו היה שונה להם משנה תורה ומזהירם על מצותיו אלא כמו שקבלה הוא היה חוזר ומגיד להם וכל מה שכתוב בדברות האחרונות היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני: לעדה ועדים והתראה. וכן נצטוו ישראל במרה להיות דנין בסנהדרין של כ"ג כדאמרינן עדה שופטת ועדה מצלת דבני נח לא איפקוד בהכי כדילפינן לקמן מקראי דנן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד: א"ה מה הוסיפו עליהן דינין. אין אלו דינין אלא מצות דינין: דיני קנסות. היכי פו במרה דבני נח לא הוזהרו עליהן דכתיב וי"ו וגמרינן לה מהכא יצוה דהתם נדקב

אלעבעדיגע בהמה אונ עסין. ווארום אבהמה, ווען זיא לעבט איז זיא דאך נאך ניט קיין עסינווארג. אז רבי יצחק איז גיקומען האט ער גילערנט פאר קערט. ויצו מיינט מען גאט האט גיבאטין מען זאל ניט דינען עבודה זרה. אלהים מיינט מען דינים (דיינים). זאגט דיא גמרא אז אלהים מיינט מען דינים (דיינים) איז רעכט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער בעל הבית זאל גינגען אל האלהים. צו דיא דיינים. אבער פון וואנען ווייסין מיר אז ויצו מיינט מען עבודה זרה. זאגט דיא גמרא אין דעם קריגט רב חסדא אונ רב יצחק בר אבדימי. איינער זאגט פון דעם פסוק זייא האבין גישווינט אפ גיקערט פון דיא וועג אשר צויתים. וואס איך האב זייא גיבאטין אונ זייא האבען גימאכט אקאלב צום דינען צו איר; אונ איינער זאגט פון דעם פסוק אפרים איז גירויבט גיווארין פון זיינע פיינד. אונ ער איז צוא בראכען פון דעם משפט וואס גאט האט אים גיטאהן. ווייל ער האט גיוואלט גיין אחרי צו. נאך דעם גיבאט וואס דיא נביאים פון דער עבודה זרה האבען גיבאטען. פרעגט דיא גמרא זענען דען דיא קינדער פון נח (דיא גוים) גיבאטין גיווארין אויף דינים. מיר האבען דאך גילערנט צעהן מצות זענען דיא יודין גיבאטען גיווארין אין מרה. זיבען מצות וואס דיא קינדער פון נח האבען אויף זיך גינומען. אונ מען האט זייא צו גיגעבין נאך דריי מצות. דינים אונ שבת אונ צוא געבין כבוד פאטער אונ מוטער. פון וואנען ווייסען מיר אז אין מרה האט מען דיא יודין גיבאטין אויף דינים. ווארום עס שטייט. אין פסוק דארטין ואין מרה) האט מען גיטאהן צו די יודין חוקים אונ משפטים. ביי שבת אונ ביי כבוד געבין פאטער אונ מוטער שטייט אזוי וויא גאט הט דיך גיבאטין. האט רב יהודה גיזאגט אזוי וויא גאט האט דיך גיבאטען אין מרה; זעהן מיר אז דיא קינדער פון נח זענען גאר ניט גיבאטין גיווארין אויף דינים; האט רב נחמן גיזאגט פון רבה בר אבוהם וועגין. דיא קינדער פון נח זענען יא גיבאטין גיווארין אויף דינים. נאר וואס מען האט גיבאטין צו דיא יודין אין מרה. איז דאס גיוועז אויף עדה אונ עדים אונ התראה. דאס מיינט מען אז מען משפט אמענטשין צום הרגנן מוז זיין דריי אונ צוואנציג דיינים. אונ עס מוזין זיין צוויי עדות. אונ מען מוז דעם מענטשין פריער זאגין דוא זאלסט ניט טאהן דיא עבירה ווארום מען וועט דיך הרגנן. אונ דיא קינדער פון נח ווערין געמשפט דורך איין דיין אונ איין עדות אונ מען דארף אים ניט פריער אן זאגין. פרעגט דיא גמרא אויב אזוי. וואס זאגט דיא גמרא מען האט גימערט אויף זייא דינים. דאס איז דאך ניט קיין דינים. נאר דאס איז פאר דיינים. וויא פיל דיינים עס זאלין זיצען ביי דעם משפט. אונ זיא פיל עדות דארפין זיין. אונ דיא עדות דארפין דעם מענטשין פריער אן זאגין. הט רבא

בדינים מיבעי ליה וכו' אלא אמר (רב פפא) [רבא] האי תנא דבי מנשה הוא דמפיק ד"כ ומעייל ס"כ דתני דבי מנשה ז' מצות נצטוו בני נח ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי וסירוס וכלאים ר' יהודה אומר אדם הראשון לא נצטוה אלא על ע"ז בלבד שנא' (בראשית ב) ויצו ה' אלהים על האדם ר' יהודה בן בתירא אומר אף על ברכת השם וי"א אף על הדינין:

(דף נז ע"ב) ז [אשכח רבי יעקב בר אחא דהוה כתוב בספר אגדתא דבי רב] בן נח נהרג (בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה מפי א"ש ולא מפי אשה ואפי' קרוב משום ר' ישמעאל אמרו) אף על העוברין וכו' מ"ט דר' ישמעאל דכתיב (בראשית ט) שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזהו אדם

משפט כתיב דהיינו דין ופשרה אבל קנסות לאו משפט נינהו דקנסינן ליה טפי מדינים: דדינין מבעי ליה. דאי לאו מבעי שהוסיפו להם בהלכות דינין שנצטוו עליהם בשר אבל השתא דקתני הוסיפו עליהם דינין משמע כל הלכות דינין הוסיפו: האי תנא. דברייתא דלעיל דקתני הוסיפו עליהן דינין דמשמע דבני נח לא נצטוו עליה תנא דבי מנשה הוא: ד"כ. דינין וברכת השם: ס"כ. סירוס וכלאים: שבע מצות וכו' לקמן מפרש דתנא דבי מנשה לא דרש ויצו (דכל חדא) והכי כל הדא באנפי נפשיה כתיבא בהו: אדם הראשון לא נצטווה אלא על ע"ז בלבד. שנאמר ויצו ה' אלהים את אלהותו זה עליו על האדם שלא ימירנו באחר: אף על ברכת השם. דנפקא ליה נמי מאלהים אלהותו זה עליו שלא יקללנו כדכתיב אלהים לא תקלל: אף הדינין. מאלהים נפקא נמי יהא אלהותו עליך להיות מוראו בלבך ולא מורא בשר ודם להטות משפט כי המשפט לאלהים הוא כדמפרש ואזיל: שופך דם האדם

גזאגט אזוי מיינט מען אין ברה האט מען צוא גיגעבין נאך דינים נייע וואס די קינדער פון נח זיינען אויף דעם ניט גיוועין גיבאטין: די קינדער פון נח זיינען נאר גיוועזן גיבאטען אויף דינים. אונ די יודין האט מען גבאטען אז די דיינים מעגין קנסנן מען זאל בצאהלין מער וויא דער דין איז. פרעגט די גמרא האט דאך גידארפט שטיין מען האט גימערט נאך דינים. וואלט מען גימיינט צוא די דינים וואס איז גיוועזן פון פריער. האט מען צוא גיגעבין נאך דינים. אבער אז עס שטייט מען האט גימערט דינים. מיינט מען פריער איז קיין דינים ניט גיוועזן. אונ איצט האט מען גיבאטין דינים. האט רבא גיזאגט דער תנא וואס זאגט אז די קינדער פון נח זיינען ניט גיבאטין גיווארין אויף דינים. דאס איז דער תנא דבי מנשה: וואס ער נעמט ארויס פון די זיבען מצות ד"כ (דינים אונ ברכת ה'. גאט לעסטערין). אונ ער שטעלט אריין ס"כ (סירוס אונ כלאים. מען טאר ניט מאכען אפעלער אין אלעבעדיגע זאך. עס זאל ניט קענען האבען קינדער. אונ מען טאר ניט צו זאמען פארין צווייא מינים בהמות זייא זאלין האבען קינדער איינער פון אנדערין). ווארום דבי מנשה האבען גילערינט זיבען מצות זענען די קינדער פון נח גיבאטין גיווארין. זייא זאלין ניט דינען עבודה זרה. זייא זאלין ניט מזנה זיין. זייא זאלין ניט הרגנן אמענטשין. זייא זאלין ניט גזלנן. זייא זאלין ניט אפ שניידין אשטיק פלייש פון אלעבעדיגע בהמה אונ עסין. אונ זייא זאלין ניט מסרס זיין. אונ זאלין ניט פארין צווייא מינים. רבי יהודה זאגט אדם הראשון איז ניט מער גיבאטין גיווארין נאר ער זאל ניט דינען עבודה זרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ויצו ה' אלהים על האדם. גאט האט גיבאטין אויף אדם ער זאל אים האלטען פאר אגאט אונ ער זאל ניט דינען קיין אנדערין. רבי יהודה בן בתירא זאגט אדם הראשון איז גיבאטין גיווארין ער זאל ניט לעסטערין גאט. אנדערע זאגן אדם הראשון איז גיבאטין גיווארין אויף דינים. אז עס ווערין גיבארין ווערין נאך מענטשין זאל ער זיין זייער דיין. אדער מען זאל מאכען דיינים:

ז אשכח. רבי יעקב בר אחא האט גיפונען אספר אגדתא בי רב. אז אין אים גיוועזן געשריבען אז די קינדער פון נח ווערין געמשפט צום גיהרגת ווערין דורך איין דיין אונ דורך איין עדות אונ מען דארף אים ניט פריער אן זאגין. דער עדות דארף זיין אזכר. אבער ניט אנקבה. אפילו אקרוב קען אויך זיין אעדות, פון רבי ישמעאלס וועגין האט מען גיזאגט אז אגוי הרגת אקינד ווען ער איז נאך ביי זיין מוטער אין בויך. דארף מען דעם גוי הרגנן. פון וואנען ווייס דאס רבי ישמעאל. ווארום עס שטייט אין פסוק אז ער פאר גיסט די בלוט פון אמענטשין אין אמענטשין. זאל זיין בלוט פאר גאסין ווערין. וואס מיינט מען אמענטשין

אדם שבאדם הוי אומר זה עובר שבמעי אמו:
(דף נח ע"ב) **ה ת"ש** מפני מה לא נשא אדם את בתו כדי שישא קין את אהותו שנא' (תהלים פט) אמרתי עולם חסד יבנה:
ט וא"ר חנינא עכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר (שמות ב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי וגו'] וא"ר חנינא הסוטר לועו של ישראל כאילו סוטר לועו של שכינה שנאמר (משלי כ) מוקש אדם ילע קדש:
י אמר ריש לקיש כל המגביה ידו על חברו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע שנאמר (שמות ב) ויאמר לרשע למה תכה רעך הכ"ת לא נאמר אלא תכה אע"פ שלא הכהו נקרא רשע זעירי א"ר חנינא נקרא חוטא שנאמר (ש"א ב) ואם לא לקחתי בחזקה וכתיב (שם) ותהי חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' רב הונא אמר תקצץ ידו שנא' (איוב לח) וזרוע רמה תשבר רב

[באדם. שבתוך האדם] דמו ישפך: חסד יבנה. תחלתו של עולם נבנה בחסד שלא היה לאדה"ר לגמול חסד את בנו ואסרה לו והתירה לקין כדי שיבנה העולם והיינו דכתיב כי יקח איש את אחותו בת אביו חסד הוא מה שהתרתי לקין חסד גמלתי עמו: ויך את המצרי. מכום דהכה איש עברי: מוקש אדם ילע קודש. המוקש את האדם היינו ישראל שקרויין אדם דכתיב ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרויין אדם וכו': ילע קודש. כאילו לועה את הקודש כלו' כסוטר על לועו סוטר מכה: ואם לא לקחתי בחזקה. בבני עלי כתיב שהיו תוקפין בבשר הזבחים ואומרים אם לא תתן לי אקח בחזקה דהיינו כמרים ידו שהיו מזומנים להכות: וזרוע רמה. המגביה לגוס על חבירו:

אין אמענטשין. דאס איז אקינד וואס אין דער מוטערס בויך. אז מען הרגת דם קינד. דארף מען דעם רוצח הרגנן:

ח תא שמע. דיא גמרא פרעגט פאר וואס האט אדם הראשון נישט גינומען זיין טאכטער פאר אווייב. ענטפערט דיא גמרא קין זאל נעמען זיין שוועסטער פאר אווייב. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט זאגט איך האב גזאגט דיא וועלט זאל גיבאהט ווערין מען זאל טאהן חסד איין מענטש מיט דעם אנדערין. אזוי וויא איך האב גיטאהן חסד מיט קין. איך האב פר באטען אדם זאל ניט געמען זיין טאכטער. קין זאל קענען נעמען זיין שוועסטער פאר איין ווייב:

ט אמר. רבי חנינא האט גזאגט אז אגוי שלאגט איודין. אפילו ער הרגת אים ניט. וועט אים גאט שטראפין אז ער וועט שטארבין פאר דיא עבירה [וועין מהרש"א]. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק. ווען דער מצרי האט גישלאגין דעם יודין. האט זיך משה גיקערט אין יעדער זייט [ער האט זיך גוט אומגיקוקט אויף דעם מצרי] אונ ער האט גיזעהן אז עס איז ניטא קיין מענטש [דער מענטש איז שוין פאר שולדיגט גיווארין צו גאט ער זאל שטארבין. אונ ער וועט שוין ניט לעבין]. האט משה אים גישלאגען אונ האט אים גיהרגת. נאך האט רבי חנינא גזאגט אז מען גיט אפאטש איודין אין באק איז גלייך וויא מען וואלט אפאטש גיגעבין דיא באק פון דער שכינה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק מוקש אדם. דער וואס שלאגט אמענטשין [עיין רש"י בחומש פרשה ראה על פסוק פן תנקש]. דאס מיינט מען ער שלאגט [ער פאטשט] איודין. ילע קדש: איז גלייך וויא ער וואלט גישלאגען [גיפאטשט דיא באק פון] דיא הייליגע שכינה:

י אמר. ריש לקיש זאגט דער וואס הייבט אויף די האנט אויף זיין חבר צו שלאגן אים. אפילו ער האט אים נאך ניט גישלאגין. ווערט ער שוין גירופין ארשע. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק משה האט גזאגט צום רשע למה תכה רעך. עס שטייט ניט הכית. פר וואס האסטו גישלאגען דיין חבר. נאר עס שטייט תכה. פאר וואס וועסטו שלאגין דיין חבר. זעהן מיר אפילו ער האט אים נאך ניט גישלאגען. ווערט ער שוין גירופען ארשע. זעירי האט גיזאגט פון רבי חנינאס וועגין דער וואס הייבט אויף זיין האנט צו שלאגין דעם חבר. הייסט ער אזינדיגער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אונ אויב דוא וועסט ניט געבין. וועל איך נעמען מיט שטארקייט. ער וועט שלאגין אונ וועט נעמען. זאגט דער פסוק דיא זינד פון דיא יונגען איז גיוועז זייער גרוים פר גאט. ווייל זייא האבען גיוואלט שלאגין. רב הונא זאגט זיין האנט וועט

רב הונא קץ ידא ר' אלעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנאמר (שם כב) ואיש זרוע לו הארץ ואמר ר"א לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות שנא' ואיש זרוע לו הארץ . ואמר ר"ל מ"ד (משלי יב) עובד אדמתו ישבע לחם אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם ואם לאו לא ישבע לחם :

יא אמר ריש לקיש בן נח ששבת חייב מיתה שנאמר (בראשית ח) ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן (פשיטא) אמר רבינא (לא נצרכה) אפילו בשני בשבת (דף נט) א"ר יוחנן עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנא' (דברים תורה

קץ ידא . מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו וקנסו בכך כדאמרינן בפרקין דלעיל בית די מכין ועונשין שלא מן התורה לעשות סייג וגדר לדבר : איש זרוע . איש שמניף זרוע לו הארץ מתוקנת לקבורה כלומר ראוי להמיתו ולקוברו : לא ניתנה קרקע . כלומר אין ראוי לקנות קרקע אלא לבני זרוע מפני שהתגר רבה ע"י קרקע בבאות שו ומסכירות וגנבים באין וגוזלים (ועוברין עליה) [ועוררין עליו] וצריך שיהא הזק לעומדם לעמוד כנגדן : כעבד לאדמה . לעסוק בה תמיד בחרישה והשקאה וניכוש ועידור :

עכו"ם ששבת . ממלאכתו יום שלם חייב מיתה שנא' ויום ולילה לא ישבותו וקא דריש לא לא ישבותו ממלאכה דאבני אדם [נמי] קאי ולא תימא לא ישבותו אהך ו' עתים דקרא קאי כלומר יבטלו לא יפסקו מלהיות פשיטא אמר רבינא לא גרסינן דהא טובא קמשמע לן דאבני אדם קאי [ולא תימא לא ישבותו אהך ו' עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות] : (לא נצרכה) [אמר רבינא] כו' . לא תימא שביתה (לשון תורה דקאמר ר"ל) [דקאמר ר"ל לשון תורה קאמר] דלא לכוין לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל וכו' בשבת שהוכחן בו שגורים אלא מנוחה בעלמא קא אמר לכו שלא יבטלו ממלאכה ואפילו יום שאינו בר שביתה : שני בשבת . יומא קמא דלאו בר שביתה נקט

אפ געהאקט ווערין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וזרוע רמה תשבר . דער מענטש וואס זיין ארעם איז אויף געהויבען צו שלאגין זיין חבר . וועט דער ארעם צו בראכען ווערין . עס איז אמאהל געוועזען א מענטש וואס ער איז געוועזען געוואוהנט צו שלאגין מענטשין . האט רב הונא גיפסקנט מען זאל אים אפ האקין דיא האנט . רבי אלעזר זאגט צו אזוי א מענטש איז ניטא קיין היילף נאר מען זאל אים בגראבין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ואיש זרוע דער מענטש וואס הייבט אויף דיא האנט זיינע צו שלאגין) לו הארץ (פאר אים איז אן גיברייט דיא ערד . מען זאל אים אין איר בגראבין) . נאך האט רבי אלעזר גזאגט ערד זאלין נאר קויפען דיא שטארקע מענטשין ווייל פיל קריג איז דא ביי פעלדער . אמאהל עסין פרעמדע בהמות די תבואה פון פעלד . אמאהל קומען גנבים ביי נאכט און שניידען אפ דיא תבואה) . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ואיש זרוע לו הארץ . דער שטארקער מענטש פאר אים איז גוט ער זאל קויפען ערד . נאך האט ריש לקיש גיזאגט עס שטייט אין פסוק עובד אדמתו ישבע לחם . דער מענטש וואס האט פעלדער אויב ער איז ביי זיינע פעלדער אזוי ווי א קנעכט . ער זאל טאהן אלע ארבעט צו דער צייט . וועט ער זאט זיין מיט ברויט . און אויב ער וועט זיין פויל צו די ארבעט . וועט ער ניט זאט זיין מיט ברויט :

יא אמר . ריש לקיש האט גזאגט דיא מענטשין וואס זענען געוועזען געצין דינער (זייא ווערין גירופען דיא קינדער פון נח) אז זייא רוהען א טאג מיט א נאכט און ארבעטין ניט . זענען זייא פאר שולדיגט גיווארין צו גאט זייא זאלין שטארבין פאר דיא עבירה . ווארום עס שטייט אין פסוק א טאג מיט א נאכט זאלין זייא ניט רוהען . און דער תנא האט גיזאגט צו דיא קינדער פון נח מען האט זייא פאר זאגט זייא זאלין א זאך ניט טאהן און זייא האבען גיטאהן . זענען זייא פאר שולדיגט דעם טויט . זייא זאלין שטארבען פאר דיא עבירה דורך דיא האנט פון גאט . רבינא זאגט אפילו דער טאג וואס זייא רוהען איז ניט דער יודישער שבת און ניט דער קריסטליכער שבת . זייא רוהען מאנטאג אדער אין אנדער טאג אין דער וואך . איז אויך א עבירה און זייא ווען שטארבען פאר דיא עבירה . רבי יוחנן זאגט אז א גוי לערונט תורה קומט אים מיתה . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק תורה צוה לנו משה מורשה . דיא תורה וואס משה האט אונז גיבאטין . איז ביי אונז א ירושה . דיא תורה איז אונזער ירושה . אבער ניט צו גוים א ירושה . דר בער אז דיא גוים לערנען דיא תורה . גזלנען זייא דיא תורה ביי אונז . פרעגט דיא גמרא פאר וואס רעכונט מען ניט דעם דין צו דיא זיבען מצות וואס מען האט זייא גיבאטען . ענפערט דיא גמרא דער וואס טייטשט מורשה א ירושה . איז דאך די תורה אונזערע .

(לג) תורה צוה לנו משה מורשה לנו מורשה ולא להם וליחשבה גבי שבע מצות מ"ד מורשה מגזל קא גזיל לה מאן דאמר מאורסה דינה כנערה המאורסה דבסקילה מיתיבי היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול שנא' (ויקרא יח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים לוים וישראלים לא נאמר אלא האדם הא למדת שאפי' עכו"ם ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול התם בשבע מצות דידהו:

(דף ע"ב) **יב אמר** רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב (בראשית א) לכם יהיה לאכלה' ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנא' (בראשית ט) כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו ת"ל (שם) אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו וכו' מיתיבי (שם א) ורדו בדגת הים מאי לאו לאכילה לא למלאכה ודגים בני מלאכה נינהו

נקט וה"ה דהוה מצי למינקט ג' ודי: מורשה לא ולא להם. והיכא מבוס גזל כדמפרש: מאורסה מאורסה. אמוראי היכא דדייני להו גבי עם הארץ כפ' אלו עוברין נפסחים: מיגזל קא גזיל להו. והא קחשיב גזל וכן נערה המאורסה דהא בכלל גילוי עריות הוא: [בשבע מצות דידהו. עוסקין בהלכות אותן שבע מצות להיות בקיאין בהן: לא הותר בשר לאכילה דכתיב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' ולכל חית השדה לכם ולאכלה נתתי כל העשבים ואת כל האילנות ולא כל ירק עשב לאכלה אבל חית האדם לא נתתי לכם: כירק עשב. שהפקרתי לאדה"ר לאכול נתתי לכם מעכשיו את כל אפי' בהמות וחיות: ורדו

אז דער גוי לערונט דיא תורה. הייסט דאס ער גזלת זיא ביי אונז. אונ גזלה איז דאך איינע פון דיא זיבען מצות. אונ דער וואס טייטשט מורשה. אזוי וויא מאורסה. דיא תורה איז אזוי וויא אכלה צו דיא יודין. אזוי וויא אגוי טאר ניט מזנה זיין מיט אכלה וואס איינר האט איר מקדש גיוועזן. אונ אז ער איז יא מיט איר מזנה דארף מען אים הרגנן מיט שטיינער. אזוי אז אגוי לערונט דיא תורה האט זיא איז דיא יודישע כלה וואס זייא האבען איר מקדש גיוועזן: איז אויך גלייך וויא זייא וואלטען מיט איר מזנה גיוועזן. קומט זיי מיתה. אונ מזנה זיין איז דאך איינע פון דיא זיבען מצות. פרעגט דיא גמרא מיר האבען דאך גילערונט רבי מאיר פלעגט זאגין פון וואנען ווייסען מיר אז אפילו אגוי לערונט תורה איז ער גלייך וויא אכהן גדול. ווארום עס שטייט אין פסוק איר זאלט היטען מיינע משפטים אונ מיינע חקים וואס אמענטש וועט זייא טאהן. וועט ער לעבין דורך זייא. עס שטייט ניט אין פסוק אז אכהן אדער אלוי אדער אישראל וועט זייא טאהן. עס שטייט נאר אז אמענטש וועט זייא טאהן: ווער דער מענטש וועט זיין: אפילו אגוי וועט לערנען תורה איז ער גלייך צו אכהן גדול. ענטפערט דיא גמרא דם מיינט מען אז ער וועט לערנען זיינע זיבען מצות. אבער די גאנצע תורה גיהער צו איודין. אונ אז אגוי לערונט איר קומט אים מיתה׃

יב אמר. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין צו אדם הראשון איז ניט מותר גיוועזן צו עסין פלייש. ווארום עס שטייט אין פסוק אלץ וואס עס וועט וואקסען אין פעלד אונ אלע פירות זאל דאס זיין פאר אייך צום עסין אונ צו אלע חיות צום עסין. דיא מענטשין אונ דיא חיות זאלין עסין אלץ וואס וועט וואקסען אין פעלד. אבער דיא מענטשין טארין ניט עסין דיא חיות. אונ אז נח מיט זיינע קינדער זענען ארוים גיגאנגען פון דער תיבה. האט גאט זיי מתיר גיוועזן צו עסין פלייש. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אזוי וויא ביז איצט האב איך אייך מתיר גיוועזן צום עסין נאר גראז. פון איצט אן גיב איך אייך אלץ צום עסין. אפילו פלייש אויך. איך וואלט מיינען אז זייא האבען גימעגט אפ שניידען אשטיק פלייש פון אלעבעדיגע בהמה אונ עסין. שטייט אין פסוק ווען דיא פלייש איז נאך מיט דיא נשמה מיט דיא בלוט זאלט איר ניט עסין. נאר פריער מוז מען דיא בהמה שעכטין דער נאך עסין דיא פלייש. פרעגט די גמרא עס שטייט דאך אין פסוק איר זאלט גיוועלטיגען אין דיא פיש פון ים גיוויס מיינט מען מען זאל זייא עסין. זאגט דיא גמרא ניט צום עסין נאר צו ארבעטין מיט זייא. פרעגט דיא גמרא פיש ארבעטין. ענטפערט דיא גמרא יא עס איז דא אזעלכע פיש וואס ארבעטין. אזוי ווי רחבה

נינהו אין כדרהבה דבעי רהבה הנהיג בעיזא ושבוטא מאי ת"ש (שם) ובעוף השמים מאי לאו לאכילה לא למלאכה ועופות בני מלאכה נינהו אין כדבעי רבה בר רב הונא דש באווזין ותרנגולין לרבי יוסי ברבי יהודה מהו ת"ש (שם) ובכל חיה הרומשת ההוא (מיבעי ליה) לאתויי נחש הוא דאתא דתניא ר"ש בן מנסיא אומר חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזמינים לו שני נחשים טובים אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ומרגליות טובות ולא עוד אלא שמפשילין לו רצועה מתחת זנבו ומוציא בו עפר לגינתו ולהורבתו מיתיבי [היה] רבי יהודה בן תימא אומר אדם הראשון מיסב בגן עדן היה והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומצננין לו יין והציץ בו נחש וראה כבודו ונתקנא בו התם בבשר היורד מן השמים ומי איכא בשר היורד מן השמים אין כי הא דרבי

בדגת הים. לאדה"ר נאמר: הנהיג בעיזא ושבוטא. קשר קרון לדג שבים ולעז ביבשה על שפת הים ושניהם מנהיגין אותן: מהו. לוקה משום מנהיג בכלאים או לא הורש בשור ובחמור לאו דוקא דכל תרי מיני נמי אסירי בשור בנגח את הפרה: דש באווזין ותרנגולים לר' יוסי. בהשוכר את הפועלים תנן היה עושה בידיו אבל לא ברגליו וכו' רבי יוסי ברבי יהודה אומר כו' ע"ש אלמא בני מלאכה נינהו: ובכל חיה הרומשת. ואי לאו לאכילה חיות לאו בני מלאכה נינהו: ומשני ההיא לאתויי נחש קאמר. ולמלאכה דנחש בר מלאכה הוא קודם שנתקלל לילך על גחון: חבל: הפסד כל הבל לשון קבול וצער הוא כלו' הפסד בא לעולם ויש לנוד ולקבול על שמש גדול שאבד וכו': סנדלבון. שם אבן טובה: צולין לו בשר. אלמא

האט גזאגט. ווארום רחבה האט גיפרעגט אז איינער האט גיהאט א וואגין ביי דעם ברעג ים האט ער צו גיבונדען צום וואגין דעם פיש וואס הייסט שבוטא און א קאזע האט ער אויך צו גיבונדען צום וואגין. און דער פיש מיט די קאזע שלעפין דעם וואגין. דער פיש שווימט אין וואסער ביי דעם ברעג און ציהט דעם וואגין און די קאזע גייט אויף דער ערד ביי דעם ברעג און ציהט אויך דעם וואגין: מעג מען אזוי צוא גיין. זעהן מיר דאך אז א פיש קען אויך ארבעטין. פרעגט די גמרא עס שטייט דאך איר זאלט גיוועלטיגען אויף די פויגעל וואס פליהען אונטערין הימעל. וואס זאל מען אויף זייא גיוועלטיגען. געווים צו עסין. ענפערט די גמרא ניט צום עסין נאר צו ארבעטין מיט זיי. פרעגט די גמרא עופות ארבעטין. ענפערט די גמרא יא עס איז דא אזעלכע עופות וואס מען ארבעט מיט זייא. אזוי וויא רבה בר רב הונא האט גיפרעגט. אז מען האט גידרעשט תבואה מיט גענדז און מיט הינער נאך רבי יוסי ברבי יהודה וויא איז דער דין. זעהן מיר אז עופות ארבעטין. פרעגט די גמרא עס שטייט דאך איר זאלט גיוועלטיגען אויף אלע חיות וואס קריכען אויף די ערד. וואס זאל מען אויף זייא גיוועלטיגען. געווים צום עסין. ענפערט די גמרא ניט צום עסין נאר צום ארבעטין מיט זייא. און וועלכע חיה שטייט צו די ארבעט. דאס מיינט מען דעם שלאנג: ווארום איידער דער שלאנג איז געפלוכט גיווארין האט מען גיארבעט מיט אים. אזוי וויא מיר האבען גילערנט רבי שמעון בן מנסיא האט גזאגט מיר האבען אגרויסען שאדין גיהאט וואס מיר האבען פארלארען פון דער וועלט אגרויסען בדינער. ווארום אז דער שלאנג וואלט ניט געפלוכט גיווארין. וואלט מען גיגעבין צו יעדער יוד צוויי גוטע שלאנגען. איינעם וואלט ער געשיקט אין צפון זייט פון דער וועלט. און איינעם וואלט ער געשיקט אין דרום זייט פון דער וועלט זיי זאלין אים ברייגען גוטע סנדלבונים [בריליאנטין גוטע] און פעריל גוטע. און נאך מער וואלט מען מיט אים גיטאהן. מען וואלט אים איין גישפאנט צו א וואגין און מען וואלט מיט אים געפירט ערד צו א גארטין אוים מיסטען און אוויסטען ארט אוים גלייכען מיט ערד. פרעגט די גמרא מיר האבען גילערנט רבי יהודה בן תימא האט גזאגט אדם הראשון איז גיזעסען אין גן עדן און די מלאכים האבען גיבראטען פלייש פון זיינעט וועגין און זיי האבען אפ געקיהלט וויין פון זיינעט וועגין און דער שלאנג האט גיקוקט אויף אדם און ער הט גיזעהן זיין כבוד האט ער אים מקנא גיוועז: זעהן מיר דאך אז אדם האט גיגעסען פלייש. ענפערט די גמרא אין גן עדן האט ער גיגעסען פלייש וואס איז אראפ גיקומען פון הימעל. פון די

דרבי שמעון בן חלפתא הוה קא אזיל באורחא פגעו ביה הנך אריותא והוה קא נהמי באפיה אמר (תהלים קד) הכפירים שואגים לטרף נהותו תרתי אטמתי חדא אכלוה והדא שבקוה אייתי ואתא לבי מדרשא בעו עלה דבר טמא הוא זה או דבר טהור א"ל אין דבר טמא יורד מן השמים:

הוסר לו לאכול בהמות וחיות: כתפי' כלפים. לאכלו:
קרועי בגדים. על גידופין ששמעו מפי רבשקה כדכתיב אשר שלחו מלך אשור לחרף אלהים חי:

(דף ס) יג [פיסקא] נגמר הדין (הדיינין עומדין על רגליהן וקורעין וכו') עומדין מנ"ל אמר רבי יצחק בר אמי דאמר קרא (שופטים ג) ואהוד בא אליו והוא יושב בעלית המקרה אשר לו לבדו ויאמר אהוד דבר אלהים לי אליך ויקם מעל הכסא והלא דברים ק"ו ומה עגלון מלך מואב שהוא נכרי ולא ידע אלא בכינוי עמד ישראל ושם המפורש עאכ"ו. קורעין מנ"ל דכתיב (מ"ב יח) ויבא אליקים בן חלקיהו ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים ויגידו לו את דברי רבשקה. ולא מאחין מנ"ל א"ר אבהו אתיא קריעה קריעה כתיב הכא קרועי בגדים וכתיב התם (מ"ב ב) ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים

פלייש שמועסין מיר ניט: פרעגט דיא גמרא קומט דען פלייש פון הימעל. ענפערט די גמרא יא עס קומט פלייש פון הימעל. ווארום רבי שמעון בן חלפתא איז אמאהל גיגאנגען אין וועג האבען אים בגעגינט לייבין אונ האבען גיברומט צו אים אויף צוא עסין אים. האט רבי שמעון גזאגט דיא לייבין ברומען אונ שרייען וויל זייא ווילען עסין. איז אראפ גיקומען פון הימעל צוויי גרויסע שטיקער פלייש. איין שטיק פלייש האבען דיא לייבין אויף גיגעסן. אונ איין שטיק האבען זייא גילאזין. איז רבי שמעון גיקומען אין בית המדרש אונ האט געוויזען דיא שטיק פלייש. האט מען אין בית המדרש ניט געוואוסט צו דיא פלייש איז פון א בהמה וואס איז טמא. אדער פון א בהמה וואס איז טהור. הט רבי שמעון צוא זיי גזאגט פון הימעל וועט ניט אראפ קומען אזאך וואס איז טמא:

יג פיסקא. נגמר. אין דער משנה שטייט ווען דיא עדות זאגין פאר בית דין וויא אזוי דער מענטש האט גילעסטערט גאט. זענען דיא דיינים גישטאנען אויף זייערע פיס אונ זייא האבען געריסען דיא קליידער אונ זייא האבען ניט צוריק צו זאמען גינייט קיין מאהל. פרעגט דיא גמרא פון וואנען ווייסען מיר אז מען דארף שטיין. האט רבי יצחק בר אמי גיזאגט עס שטייט אין פסוק אהוד איז גיקומען צו עגלון דער מלך פון מואב. אונ עגלון איז גיזעסען אין זיין קיהל שטוב אויף דעם בוידים וואס איז נאר גיוועזן פר אים אליין. הט אהוד גזאגט צו עגלון איך האב דיר צו זאגין אגעטליכע זאך. איז עגלון אויף גישטאנען פון שטוהל. מאראך עגלון דער מלך פון מואב וואס ער איז אגוי אונ ער האט ניט מער גיהערט נאר דעם ביי נאמען פון גאט איז ער אויף גישטאנען פון זיין שטוהל אונ איז געבליבען שטיין. איוד וואס הערט דעם אמתין נאמען פון גאט: איז געווים אז ער דארף שטיין. פרעגט דיא גמרא פון וואנען ווייסען מיר אז מען דארף רייסען דיא קליידער. ווארום עס שטייט אין פסוק אליקים בן חלקיהו אונ שבנא הסופר אונ יואח בן אסף המזכיר זענען גיקומען צו חזקיהו מיט צוריסענע קליידער אונ זייא האבען גזאגט צו אים דיא רייד פון רבשקה. וואס ער האט גילעסטערט גאט. זעהן מיר אז זייא האבען גיהערט דיא לעסטערונג פון גאט האבען זייא צוריסען די קליידער. פון וואנען ווייסען מיר אז מען זאל דעם ריס קיין מאהל ניט צו נייען: האט רבי אבהו גזאגט מיר לערנען אגזרה שוה קריעה קריעה. דא שטייט זייא זענען גיקומען קרועי בגדים (מיט צוריסענע קליידער) אונ דארט שטייט אלישע האט גיזעהן וויא אליהו גייט ארויף אויף דעם הימעל האט ער געשריגען מיין פאטער מיין פאטער דוא ביסט דער רייט וואגין פון דיא יודין אונ זיינע רייטער אונ אלישע הט שוין אליהו ניט מער גיזעהן האט אלישע אן גינומן

קרעים ממשמע שנא' ויקרעם לשנים איני יודע שה קרעים מה ת"ל קרעים מלמד שהן קרוען לעולם :

יד [אמר רב יהודה אמר שמואל השומע אזכרה מפי הנכרי אינו חייב לקרוע וא"ת רבשקה ישראל מומר היה. ואמר רב יהודה אמר שמואל אין קורעין אלא על שם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגא דרבי חייא בתרוייהו דא"ר חייא] השומע אזכרה בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד קרעים ממאן אילימא מישראל מי פקירי כולי האי אלא פשיטא מנכרי ואי בשם המיוחד מי גמירי אלא לאו בכינוי וש"מ בזמן הזה הוא דלא הא מעיקרא חייב ש"מ :

השומע אזכרה. ברכת השם מפי הנכרי אינו חייב לקרוע : וא"ת. הרי קרע על רבשקה ישראל מומר היה] : בזמן הזה. שאנו בגלות ואין אומה כ"ד מוטלת עליהן לדון חייבי מיתות : נתמלא כל הבגדים קרעים. לפי שהדבר תדיר לפי שאין מתיראים מב"ד: מי גמירי. נכרים שם המיוחד כ"כ שיקללין בו תמיד דקאמר נתמלא כל הבגד כולו קרעים: אלא לאו בכינוי. תדיר ובזמן הזה הוא דלא קרעינן משום דנתמלא כל הבגד וכו' אבל בזמן ב"ד קורעין על הנכרים והכינוי :

אלמלא וי"ו שבהעלוך. דהשתא לא כפרו בהקב"ה לגמרי שהשתפוסו בדבר אחר : ל הלאות

(דף כג) **טו אמר** רבי יוחנן אלמלא וא"ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה כתנאי אחרים אומרים אלמלא וא"ו שבהעלוך נתחייבו

ווינע קליידער ויקרעם לשנים קרעים. און ער האט זייא צוריסען אויף צווייען צו ריסען. איז דאך אקשיא אז עס שטייט ויקרעם לשנים ער האט זייא צוריסען אויף צווייען ; ווייסען מיר דאך אז זייא זענען צוריסען. וואס שטייט דער ווארט קרעים. צו ריסען ; נאר דער פסוק לערונט אונז אז זייא זענען געבליבען צוריסען אויף אייביג. אזוי דיא קליידער וואס דיא מענטשין פון חזקיהו האבען צו ריסען איז אויך געבליבען צוריסען אויף אייביג. ווייל זיי האבען גיהערט וויא רבשקה האט גילעסטערט גאט. און דיא דיינים אז זייא הערין פון די עדות די לעסטערונג פון גאט און זיי צו רייסען די קליידער בלייבט אויך צו ריסען אויף אייביג :

יד אמר. רב יהודה האט גזאגט פון שמואלס וועגין אז מען הערט וויא א גוי לעסטערט גאט דארף מען ניט רייסען דיא קליידער פרעגט דיא גמרא פאר וואס האבען דיא מענטשין פון חזקיה גריסען דיא קליידער ווען רבשקה הט גילעסטערט גאט. ענפערט די גמרא רבשקה איז גיוועז א משומד. נאך האט רב יהודה גזאגט פון שמואלס וועגין אז דער מענטש וואס לעסטערט גאט האט ארויס גירעט דעם שם הוי"ה. וואס דאס איז דער נאמען פון גאט. דארף מען צו רייסען דיא קליידער. אבער אז ער האט נאר גזאגט א ביי נאמען פון גאט. למשל רחום חנון. דארף מען ניט רייסען דיא קליידער. און שמואל קריגט אויף רבי חייא אין ביידע דינים : וואר"ום רבי חייא האט גזאגט אז מען הערט דיא היינטיגע צייט וויא מען לעסטערט גאט ; דארף מען ניט רייסען דיא קליידער ; ווארום אז דוא וועסט זאגין מען דארף יא רייסען די קליידער. וועלין אלע קליידער זיין פול מיט ריסען. זאגט דיא גמרא פון וועמען וועט מען הערין דיא לעסטערונג. זאלין מיר זאגן פון יודין. זענען דען אלע יודין אפקורסים זייא זאלין לעסטערין גאט. נאר געוויס מיינט מען פון א גוי. דער גוי לעסטערט גאט. און מיר זאלין זאגין ער רעט ארויס דעם שם הוי"ה. ווען ער לעסטערט. א גוי ווייס דאך ניט דעם שם הוי"ה נאר געוויס לעסטערט ער דעם ביי נאמען פון גאט. און נאר דיא איצטיגע צייט דארף מען ניט רייסען דיא קליידער. ווייל אלע גוים לעסטערין גאט וועלין אלע קליידער זיין פול מיט ריסען. אבער פאר צייטען אז א גוי וואלט לעסטערין גאט מיט א ביי נאמען וואלט מען גידארפט רייסען די קליידער. איז דאך ניט וויא שמואל הט גזאגט :

טו אמר. רבי יוחנן האט גיזאגט ווען ניט דער וא"ו וואס שטייט אין ווארט העלוך וואלטין דיא יודין פאר לענדט גיווארין ווען זייא האבין גימאכט דעם עגל. ווארום ווען דיא יודין האבין גימאכט דעם עגל האבין זייא גיזאגט אלה אלהיך ישראל אשר העלוך. דאס איז דיין גאט וואס זייא האבין דיך אויף גיבראכט פון מצרים. וועמען האבין דיא יודין גימיינט מיט

דעם

נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה א"ל ר"ש בן יוחאי והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם שנאמר (שם כב) בלתי לה' לבדו אלא מה ת"ל אשר העלוך שאוו לאלהות הרבה :

טז תניא מניין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה ת"ל (ויקרא יט) לא תאכלו על הדם ד"א לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדיין דם במזרק. ר' דוסא אומר מניין שאין מברין על הרוגי ב"ד ת"ל לא תאכלו על הדם ר"ע אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום ת"ל לא תאכלו על הדם ר"י אמר אזהרה לבן סורר ומורה מנין ת"ל לא תאכלו על הדם :

(שם ע"ב) **יז אמר** אבוה דשמואל אסור לאדם שיעשה שותפות עם עכו"ם שמא יתחייב לו שבועה ונשבע באליל שלו והתורה אמרה (שמות כג) לא ישמע

הרבה. אף אלהות אחרים קבלו עליהם : ועדיין דם במזרק. הקרבנות : שאין מברין. את האבלים נהרגים כדרך שמברין את האבלים בסעודה ראשונה מפני אחרים כדאמריק במ"ק : על הדם. על הנרגל ומכברא מוקמינן לה בהרוגי ב"ד בנהרגין על עונם שלא ינהגו בהם כבוד משום כפרה : לבן סורר ומורה. דלא ענש אא"כ הזהיר והיכן הזהיר לא תאכלו על הדם לא תאכלו אכילה שמתחייבו עליה :

דעם ווארט זייא. גאט אונ דער עגל ; האבין זייא געדינט צו ביידע. אונ אז אגוי דינט צו גאט אונ צו נאך איינעם קומט איהם ניט צו הרגנן. אונ דיא יודין וועגן נאך דאמאלס גיוועגן גירעכונט פאר גוים. אבער אז גם וואלט גישטאנען העלוך אן אוא"ו וואלט גיוועגן דער טייטש ער האט דיך אויף גיבראכט פון מצרים. דער עגל אליין. וואלטין זייא דאך געדינט צום עגל אליין. וואלט זייא גאט פאר לענדט פון דער וועלט. זאגט דיא גמרא תנאים קריגען אין דער זאך. אנדערע זאגין ווען ניט דער וא"ו וואס שטייט אין ווארט העלוך וואלטין דיא יודין פאר לענדט גיווארין ווען זייא האבין גימאכט דעם עגל. האט רבי שמעון בן יוחאי גיזאגט דער וואס זאגט אז צו גאט איז דא אשותף. אונ ער דינט צו ביידע צו גאט אונ צום שותף ווערט ער אויס געריסען פון דער וועלט. ווארום עס שטייט אין פסוק נאר צו גאט אליין זאל מען דינען. נאר וואס שטייט אין פסוק אשר העלוך . . האבין דיך אויף גיבראכט פון מצרים. נאר די יודין האבין גיגלוסט צו נאך גאטער. זייא האבין ניט געדינט צום עגל אליין. נאר צו נאך עבודת זרות :

טז תניא. מיר האבין גילערונט פון וואנען ווייסין מיר אז איינער האט גישאכטין אבהמה אונ דיא בהמה לעבט נאך טאר מען ניט אפ שניידין פון איהר אשטיק פלייש אונ עסין איידער דיא נשמה גייט ארויס פון איהר. ווארום עס שטייט אין פסוק איהר זאלט ניט עסין אויף בלוט. ווען אין דער בהמה איז נאך דא איהר בלוט זאלט איהר זיא ניט עסין. אנדערע זאגין דער פסוק מיינט אז מען האט גישאכטין אקרבן אונ דיא בלוט איז נאך אין בעקין. מען האט נאך ניט געשפריצט דיא בלוט אויף דעם מזבח. טאר מען ניט עסין דיא פלייש פון קרבן. ווייל עס שטייט אין פסוק איהר זאלט ניט עסין אויף בלוט. איהר זאלט ניט עסין דיא פלייש ווען דיא בלוט איז נאך אין בעקין. רבי דוסא זאגט פון וואנען ווייסין מיר אז דיא מענטשין וואס ווערין גיהרגת דורך בית דין טארין ניט דיא אבלים עסין דיא ערשטע סעודה נאך דער קבורה פון פרעמדע מענטשין אזוי וויא מען טוהט אויף אלע מתים. שטייט אין פסוק איהר זאלט ניט עסין אויף בלוט ; אויף אמענטשין וואס איז גיהרגת גיווארין זאלט איהר ניט עסין דיא ערשטע סעודה אזוי וויא אבלים עסין. רבי עקיבא זאגט פון וואנען ווייסין מיר אז בית דין האבין גיהרגת אמענטשין. טארין זייא ניט עסין דעם גאנצין טאג. שטייט אין פסוק איהר זאלט ניט עסין אויף בלוט. רבי יוחנן זאגט ווא האט דיא תורה פאר זאגט אז אבן סורר ומורה טאר ניט זיין אזולל וסובא. ווארום עס שטייט אין פסוק איהר זאלט ניט עסין אויף בלוט. איהר זאלט ניט עסין אזוי אעסינווארג. וואס דורך דעם וועט אייער בלוט פאר גאסין ווערין :

יז אמר. דער פאטער פון שמואל האט גיזאגט אמענטש טאר ניט מאכין אהאנדיל

בת בקלנבו . [לן] בלותה העיר והיא נקראת על שם ע"ז שבה: קורס. נתרז כלו' כרע על ברכיו ונתרז דהיינו ליצנותא דאישתעי ביה קרא : לא יכלו מלט משא . הרעי שבנקביהם לא יכלו לסבול ונהרו : לעגלות בית און . על עגלים שבבית אל : יגורו שכן שומרון . ידאגו שוכני שומרון : כי אבל עליו עמו : שיטלם סנחריב וילך לו : וכמריו . בהיא נושאים אותו : עליו יגילו . שהיו שמחים על כובד משא שגלה (ממנו) [מהם] : כבודו אלא

ישמע על פיך כי אתא עולא בת בקלנבו אמר ליה רבא והיכא בת מר א"ל בקלנבו א"ל והא כתיב (שם) ושם אלהים אחרים לא תזכירו א"ל הכי א"ר יוחנן כל ע"ז הכתוב בתורה מותר להזכיר שמה והא היכא כתיבא כדכתיב (ישעיה מו) כרע בל קורס נבו . א"ר נחמן כל ליצנותא אסורה חוץ מליצנותא דע"ז דשריא דכתיב כרע בל קורס נבו קרסו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא וכתיב (הושע י) לעגלות בית און יגורו שכן שומרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו אל תקרי כבודו אלא כבדו . א"ר יצחק מ"ד (שם יג) ועתה יוסיפו להטוא ויעשו להם מסכה מכספם כתבונם עצבים מעשה חרשים וגו' מאי כתבונם עצבים מלמד שכל אחד ואחד עשה דמות יראתו ומניחו בכיסו ובשעה שזוכרה מוציאה מתוך חיקו ומחבקה ומנשקה מאי (שם) זובחי אדם עגלים ישקון א"ר יצחק דבי ר' אמי שהיו כומרים נותנים עיניהם

שותפות מיט אגוי . טאמער וועט דער גוי דארפין שווערין צום יודין . וועט ער שווערין ביי זיין עבודה זרה . וועט דאך געהערט ווערין דער נאמען פון דער עבודה זרה דורך דעם יודין . אונ דיא תורה האט געזאגט עס זאל ניט געהערט ווערין דורך דיין מויל דער נאמען פון דיא עבודה זרה . אז עולא איז געקומען האט ער גענעכטיגט אין קלנבו . האט רבא געזאגט צו עולא וואו האסטו גענעכטיגט . האט עולא געזאגט איך האב גענעכטיגט אין קלנבו . האט רבא געזאגט צו עולא עס שטייט דאך אין דיא תורה איהר זאלט ניט דער מאנען דעם נאמען פון פרעמדע גאטער [אונ קלנבו איז דאך א נאמען פון א עבודה זרה . אונ דיא שטאט ווערט גערופין אויף דעם נאמען פון דיא עבודה זרה] . האט עולא געזאגט צו רבא אזוי האט געזאגט רבי יוחנן די עבודה זרה וואס איהר נאמען שטייט אין דער תורה . מעג מען דער מאנען איהר נאמען . אונ וואו שטייט דער נאמען פון די עבודה זרה . ישעיה הנביא האט געזאגט כרע בל קורס נבו . רב נחמן זאגט פון קיין זאך טאר מען ניט לאכין . נאר פון דער עבודה זרה מעג מען לאכין . וואראום דער פסוק לאכט אויך פון די עבודה זרה . כרע בל קורס נבו . די עבודה זרה בל אונ נבו האבין זיך געזעצט אויף די קניא פון זייא זאל ארויס גיין דיא צואה , קרסו כרעו יחדו . זייא האבין צו זאמען געקניט דיא צואה זאל פון זייא ארויס גיין . לא יכלו מלט משא . זייא האבין ניט געקענט דער טראגין דיא משא פון דיא צואה וואס איז געוועזן אין זייער בויך [דאס האט דער נביא געלאכט פון דיא עבודה זרה . דיא עבודות זרות זענען גאר געוועזן פון זילבער אדער פון גאלד] . נאך שטייט אין פסוק צוא דיא קעלבער פון בית און טוהען זיך פאר זאמלען דיא וואס רוהען אין שומרון . דיא פאלק זיינע טרויערין אויף אים זייא האבין מורא טאמער וועט סנחריב צוא נעמען זייער גאט . אונ דיא כומרים פרייען זיך אויף אים על כבודו כי גלה ממנו . זאלסט ניט לייענען כבודו . נאר זאלסט לייענען כבדו . זיין שווערקייט ; דיא כומרים וואס פלעגין טראגין די עבודה זרה . פרייען זיך היינט ווייל דיא עבודה זרה איז גרינגער געווארין . עס איז פון איר ארויס געגאנגען דיא צואה . דער פסוק לאכט אויך פון דיא עבודה זרה . רבי יצחק זאגט עס שטייט אין פסוק איצט וועלין זייא נאך מערין צוא זינדיגען אונ זייא מאכין פאר זיך געגאסענע געטער פון זייערע זילבער אזוי וויא זייער פאר שטאנד בילדער פון מייסטער ארבעט . וואס מיינט מען בילדער וויא זייער פארשטאנד . דער פסוק דער ציילט אונז אז יעדער מענטש האט געמאכט בילד פון זיין גאט אונ ער האט איהם אביין געלייגט אין זיין ביטיל . אונ ווען ער האט דער מאנט האט ער ארויס גענומען דיא עבודה זרה פון זיין שויס אונ האט זיא ארום גינומען אונ האט איהר געקושט . וואס מיינט דער פסוק זובחי אדם עגלים ישקון . דיא וואס שעכטען מענטשין קושין דיא קעלבער . רבי יצחק האט געזאגט פון דבי רבי אמים וועגין אז די

עיניהם בבעלי ממון ומרעיבין את העגלים ועושים דמות עצביהם ומעמידין אותם בצד אבוסיהם ומוציאים אותם לחוץ כיון שראו אותם רצים אחריהם וממשמשין בהן אומרים לו ע"ז חפץ בך יבא ויזבח עצמו לו אמר רבא האי זובחי אדם עגלים ישקון לזבח אדם מיבעי ליה אלא אמר רבא כל הזובח את בנו לע"ז אומרים לו דורון גדול הקריב לו יבא וישק לו. א"ר יהודה אמר רב אנשי בבל עשו (מ"ב יז) סכות בנות ומאי ניהו תרנגולת אנשי כותא עשו נרגל ומאי ניהו תרנגול אנשי חמת עשו את אשימא ומאי ניהו ברחא קרחא והעוים עשו את (נבחן) [נבחז] ואת תרתק ומאי ניהו כלב וחמור (סס) והספרוים שורפים את בניהם (ואת בנותיהם) באש לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים ומאי ניהו הפרד והסוס אדרמלך דאדר ליה למריה בטעינה וענמלך דעני ליה למריה בקרבא

אף

כבדו. משאוי עגבותיו גרעי שכבן ואע"ג דלאו בעלי חיים נינהו ואין בהם רעי אשתעי בהו קרא לשון גנאי: מרעיבין את העגלים. בעלי חיים שהיו עובדים אותם והיו מרעיבין אותם ועושין דמות עצביהם של בעלי ממון כלו' דמות דיוקנם ומעמידין אותם בצד אבוסיהן של עגלים ומחמת שכן רואין את הדמות תמיד היו מכירין אותם (וכשהיו מוציאין אותם לחוץ היו רעבים ורואין את בעלי הממון וסבורים שאלו הן הרגילין לעמוד אצל אבוסיהן): ורצין אחריהם וממשמשין בהם. כלו' כאילו ואומרים להם הכומרים ע"ז חפץ בך וכו': זובחי אדם. משמע אותן שזבחו האדם: עגלים ישקון. לאחר מכן לעגלים ישקון: לזבוח אדם מיבעי ליה. [והכי] הם הכומרים אומרים עגלים הללו נושקין אתכם לזבוח עצמכם להם: אנשי בבל עשו את סכות בנות. פסוק אחד בספר מלכים באותן [אומות] שהושיב סנחריב בשומרון ובעריה ועשו להם ע"ז: תרנגולת. היו עובדין לדמות תרנגולת ובלשונם קורין לתרנגולת סכות בנות: ברחא קרחא. עז ברחא קרוי כל צאן והעז קרי ליה קרחא על שאין לו צמר כל כך: נבחן: כלב נובח: דאדר ליה למריה. מהדר את אדוניו ומכבדו שמשליך עליו משאו שהיה צריך לטעון על צוארו: אדרמלך.

כומרים פלעגין געבין זייערע אויגין אויף די רייכע מענטשין אוועק צו ברייגגען זייא פון דער וועלט. פלעגין זייא מאכין בילדער אזוי ווי די רייכע מענטשין האבין אויסגיזעהן. אונ פלעגין שטעלין די בילדער נעבין די קארעטעס וואס די קעלבער וואס מען האט געדינט צו זיין האבין גיגעסין. אונ די בילדער זענען אזוי גישטאנען אלאנגע צייט ביז די קעלבער זענען שוין גיוועזין גיוואוהנט מיט זיי. דער נאך פלעגין זיי לאזין די קעלבער הונגעריג. אונ פלעגין זייא ארויס לאזין אויף די גאס: ווי די קעלבער האבין דער זעהן די רייכע מענטשין. האבין די קעלבער זייא דער קענט ווייל זייא האבען שוין גיקענט די בילדער זייערע. פלעגין די קעלבער זייא נאך לויפען אונ האבען זייא גיגלעט ווייל זייא זענען גיוועזין הונגעריג. פלעגין די כומרים זאגין צו דעם מענטש די עבודה זרה וויל דיך. דו זאלסט דיך מקריב זיין צוא איר. פלעגט ער מוזין קומען זיך לאזין שעכטין צו די עבודה זרה. האט רבא גזאגט אויב אזוי מיינט דער פסוק פאר וואס שטייט זובחי אדם עגלים ישקון. די וואס האבען גישאכטן די מענטשין גייען דער נאך קושין די קעלבער. עס האט דאך גידארפט שטיין פר קערט עגלים ישקון לזבוח אדם. די כומרים זאגין צו די מענטשין די קעלבער קושין אייך איר זאלט אייך לאזין שעכטין צו זייא. האט רבא גזאגט אזוי מיינט דער פסוק דער וואס האט גישאכטען זיין זוהן צו די עבודה זרה. פלעגין די כומרים זאגין צו אים אז ער האט מקריב גיוועזין אגרויסע מתנה צו די עבודה זרה אונ ער זאל קומען קושין די קעלבער די עבודה זרהו. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין עס שטייט אין פסוק די מענטשין פון בבל האבען גימאכט פאר עבודה זרה סכות בנות. וואס איז סכות בנות. אהון. צו די הון האבען זייא געדינט. די מענטשין פון כותא האבען גימאכט עבודה זרה נרגל. וואס איז נרגל. אהאן. צו דעם האן האבען זייא געדינט. די מענטשין פון חמת האבען גימאכט עבודה זרה אשימא. וואס איז אשימא. אקאזע. צוא די קאזע האבען זייא געדינט. אונ די עוים האבען גימאכט צווייא עבודה זרות נבחן אונ תרתק. דאס איז אהונט אונ אאייזיל. אונ די ספרוים פלעגין פאר ברענען זייערע קינדער אין פייער צו אדרמלך אונ ענמלך די גאטער פון ספרוים. דאס איז אאייזיל אונ אפערד. דעם אייזיל רופט מען אדרמלך. ווייל ער בשיינט דעם בעל הבית ער זאל ניט דארפין טראגין אויף זיך די משא נאר ער לייגט זיא ארויף אויף דעם אייזיל אדר איז דער טייטש שיין: מלך מיינט מען דעם

מסדל מלכי כלו' את אדוניו: לעשות לו כן. גשורפו באש כמו הספרוים: סלמנדרא. חיה קטנה היוצאה מתנור שהאש בוערה בו שבע שנים והסך אדמה אין האור שולט בו ובאתו מגינו. [כתוב] גם את בנו העביר באש ולא מגינו לו בן אלא הזקיקו: אלא להתיר להם עריות בפרהסיא. שהיה יצרן תוקפן על עריות אמרו נפרוק כל עול תורה מעלינו ואל יוכיחונו על העריות אבל ע"ז לא תקפן יצרם: כזכור בניהם מזבחותם. משמע שהי' להם געגועין עליהם כאדם שיש לו געגועין על בנו וכזוכרו נאנח והכי משמע כזכור בניהם דומה להם זכירת מזבחותם אליליהם: בתר דאביקו ביה. אחר שנקשרו בה מעלמן תקפה תיבתן עליהם: תפוחי רעב. כמו נפוחי: הס. שתוק כמו ויהס כלב השתיקם:

אף חזקיה מלך יהודה בקש אביו לעשות לו כן אלא שסכתו אמו סלמנדרא אר"י אמר רב יודעים היו ישראל בע"ז שאין בה ממש ולא עבדו ע"ז אלא להתיר להם עריות בפרהסיא מתיב רב משרשיא (ירמיה ז) כזכור בניהם מזבחותם וגו' וא"ר אלעזר כאדם שיש לו געגועין על בנו בתר דאביקו ביה ת"ש (ויקרא כו) ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם אמ־ו אליהו הצדיק היה מחזר על תפוחי רעב שבירושלי' פעם אחת מצא תינוק שהיה תפוח ומוטל באשפה א"ל מאיזה משפחה אתה א"ל ממשפחה פלונית אני אמר ליה כלום נשתייר מאותה משפחה א"ל לאו הוץ ממני א"ל אם אני מלמדך דבר שאתה חי בו אתה למד א"ל הן א"ל אמור בכל יום שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמר לו (דף סד) (עמוס ו) הס כי לא להזכיר בשם ה' שלא למדוהו אביו ואמו מיד הוציא יראתו מחיקו

בעל הבית]. דעם פערד רופט מען ענמעך. ווייל ער ענטפערט דעם בעל הבית אין דער מלחמה . ער רעטעט דעם בעל הבית אין דער מלחמה ווג איז דער טייטש ענטפערין. אזוי וויא ני־ען . ג־ך מיינט מען דעם בעל הבית]. דער פאטער פון חזקיהו הט אויך גיוואלט אזוי טאהן. ער האט גיוואלט פאר ברענען זיין זוהן חזקיהו צו דיא גאטער. נאר דיא מוטער האט אים בשמירט מיט סלמנדרא איז ער ניט פאר ברענט גיווארין [אז מען ברענט פייער אין אהויבין זיבען יאהר אן אאויפהערונג גייט ארויס פון דעם פייער אקליינע חיה זיא הייסט סלמנדרא. אונ אז מען בשמירט אזאך מיט דעם בלוט פון דיא חיה ווערט דיא זאך ניט פאר ברענט] . רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין דיא יודין האבען געוואוסט אז דיא עבודה זרה איז נאר נישט. זייא האבען נאר געדינט עבודה זרה ווייל זייא האבען גיוואלט מזנה זיין. האבען זייא מורא גיהאט דיא נביאים וועלין זייא שטראפין פאר וואס זייא זענען מזנה. דריבער האבין זייא אראפ גיווארפען פון זיך דיא גאנצע יודישקייט. רב משרשיא האט גיפרעגט עס שטייט אין פסוק אזוי וויא זייא האבען גידיינקט זייערע קינדער. אזוי האבען זייא גידיינקט זייערע מזבחות וואס זייא האבען גימאכט צוא דיא עבודה זרה. האט רבי אלעזר גזאגט אזוי וויא אמענטש וואס בייגנט נאך זיין זוהן. אזוי האבען זייא גיבייגנט צו דיא עבודה זרה. ווען מיר דאך אז זייא האבען גיהאלטען דיא עבודה זרה פאר אגאט. ענטפערט דיא גמרא אין אנהייב האבען זייא ניט גימיינט דיא עבודה זרה. נאר זייא האבען גימיינט זנות. נאר דער נאך ווי זייא האבען זיך שוין בהעפט צו דיא עבודה זרה. האבען זייא איר שוין ליב גיהאט. פרעגט דיא גמרא עס שטייט אין פסוק איך וועל געבין אייערע פגרים אויף דיא טויטע עבודה זרות. מען האט גזאגט אליהו הצדיק פלעגט ארום גיין אין ירושלים צו דיא אלע מענטשין וואס זענען גיוועזן גישוואלין פון הונגער. אונ ער פלעגט זייא דער ג עדין. אמאהל האט ער גיטראפען אגישוואלין קינד ליגט אויף דעם מיסט. האט אליהו גזאגט צום קינד פון וועלכע משפחה ביסטו. האט דער קינד גזאגט איך בין פון דיא משפחה. האט אליהו גיזאגט צום קינד עס איז ווער געבליבען פון דיא משפחה. האט דער קינד גזאגט עס איז קיינער ניט געבליבען נאר איך אליין. האט אליהו גזאגט צום קינד אויב איך וועל מיט דיר לערנען אזוי אזאך וועם דוא וועסט לעבין דורך דעם. וועסטו וועלין לערנען. האט דער קינד גזאגט יא. האט אליהו גזאגט צום קינד זאג אלע טאג שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. האט דאס קינד גיזאגט צוא אליהו שטיל מען דארף ניט דער מאנען דעם נאמען פון גאט. ווארום מיין פאטער אונ מוטער האבען מיך דאס ניט גילערנט. באלד נאך דיא רייד האט דאס קינד ארויס גינומען זיין גאט

מחיקו ומנשקה ומחבקה על שנבקעה כריסו ונפל יראתו [לארץ] ונפל הוא עליה לקיים מה שנאמר ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם בתר דאביקו ביה ת"ש (נחמיה ט) ויזעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם מאי אמור א"ר יהודה ואי תימא רבי (יוח:ן) [יונתן] בייא בייא היינו דאחרביה לביתא וקליא להיכלא וקטלינהו לצדיקיא ואגלינהו לישראל מארעייהו ועדיין הוא מרקד בינן כלום יהבתיה לן אלא לקבולי אג"א לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן (בתר דאביקו ביה) וכו' עד בקרובתי' אמר רב יהודה אמר רב מעשה בנכרית אחת שהיתה חולה ביותר אמרה אם תעמוד ההיא אשה מחליה תלך ותעבוד לכל עבודה זרה שבעולם עמדה ועבדה לכל ע"ז שבעולם כיון שהגיעה לפעור שאלה לכומרים במה עובדים לזו אמרו לה אוכלין תרדין ושותין שכר ומתריזין בפניה אמרה מוטב שתחזור ההיא אשה לחליה ולא תעבוד עבודה זרה בכך אתם בית ישראל אינם כן (במדבר כה) הנצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל (דברים ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם כב'

ויזעקו. בני ישראל: בקול גדול. באנשי כנסת הגדולה כתיב: בייא. בלשון ארמי הוי לשון גנוי וצעקה כמו אהה בלה"ק: היינו דאחרביה לביתיה. למקדשו: לקבולי ביה אגרא. לכוף את יצרם ולקבל שכר על כך: לא איהו בעינן וכו'. אלגוא יצר הקפן: תרדין. בלד"ש בלע"ז ומשלשלין את המעים וכן שכר חדש: אתם בית ישראל אינן כן. רב יהודה קאמר לה למדרשיה לקרא: הנצמדים לבעל פעור. כלו' אבל אנו אם לא הסיכו זאת על נבם שע"ז מגונה היא מכל ע"ז שבעולם ונצמדו ואדבקו בה כצמיד פתיל המוקף על פי כלי שמתרחין אותו בטעוה יפה ואגל המקום ב"ה לא נצמדים אלא דבוק

פון שוים אונ האט אים ארום גינומען אונ גיקושט ביז דין בויך איז צו שפאלטין גיווארין אונ דער גאט זיינער איז אראפ גיפאלען אויף דיא ערד אונ ער איז ארויף גיפאלען אויף דעם גאט אונ איז גישטארבן. צו מקיים זיין דעם פסוק איך וועל געבין אייערע טויטע קערפערם אויף אייערע טויטע עבודה זרות. זעהן מיר דאך אז דיא יודין האבען שטארק גיגלויבט אין דער עבודה זרה. ענטפערט דיא גמרא דער נאך וויא זייא האבען זיך שוין בהעפט צוא דיא עבודה זרה. האבען זייא שוין גיגלויבט אין איר. פרעגט דיא גמרא עס שטייט אין פסוק דיא יודין האבען געשריגען מיט אגרויסע שטימע צו זייער גאט. וואס האבען זייא גיזאגט וען זייא האבען געשריגען האט רב יהודה גזאגט אנדערע זאגין רבי יונתן האט גזאגט. זייא האבען געשריגען בייא בייא. דאס איז דער יצר הרע וואס ער האט חרוב גימאכט דעם בית המקדש, אונ ער האט פאר ברענט דעם היכל. אונ ער האט גיהרגת דיא צדיקים. אונ ער האט פאר טריבען דיא יודין פון זייער לאנד. אונ ער טאנצט נאך צווישען אונז: צו וואס האסטו אונז גיגעבין דעם יצר הרע. מיר זאלין אונז שטארקין אויף אים וועלין מיר האבען שכר. מיר ווילען ניט דעם יצר הרע אונ מיר ווילען ניט זיין שכר. זעהן מיר דאך אז דיא יודין האבען גיהאט אשטארקין יצר הרע צו עבודה זרה. ענטפערט דיא גמרא דער נאך וויא זייא האבען זיך שוין בהעפט צוא דיא עבודה זרה האבען זייא שוין גיגלויבט אין איר. רב יהודה הט גזאגט פון רבם זוועגין עס האט אמאהל גיטראפען אגויה איז גיוועזן שטארק קראנק. האט זיא גיזאגט אויב איך וועל גיזונד ווערין פון מיין קראנקייט וועל איך דינען אלע עבודה זרות וואס עס איז נאר דא אויף דער וועלט. אונ זיא איז גיזונד גיווארין. אונ האט געדינט צו אלע עבודה זרות. וויא זיא איז גיקומען צו דיא עבודה זרה פעור. האט זיא גיפרעגט בייא די כומרים מיט וואס דינט מען צו דיא עבודה זרה. האבען דיא כומרים צו איר גיזאגט. מען עסט תרדין דער נאך טרינקט מען ביר ביז דיא גידערים ווערין לויז עס זאל ארויס גיין פיל צואה. אונ דער מענטש זעצט זיך נעבין דיא עבודה זרה דיא צואה זאל פון אים דארט ארויס גיין. וויא דיא גויה הט דס גיהערט האט זיא גזאגט איך וויל בעסר נאך אמאל קראנק ווערין אונ איך וויל ניט אזוי דינען צוא דיא עבודה זרה. זאגט רב יהודה אבער איר יודין זענט ניט אזוי. איר האט אייך בהעפט צו דיא מיאוסה עבודה זרה בעל פעור אזוי וויא אצודעק איז בהעפט צוא אכלי. אבער אז איר הט אייך בהעפט צו גאט. האט איר אייך ניט אזוי שטארק בהעפט. נאר אזוי וויא צוויא טייטלען וואס וענן צו גיקלעבט איינער צום אנדערין: אין אבריית׳א האבען מיר גילערונט עס שטייט אין

כב' תמרות הדבוקות זו בזו במתניתא תנא הנצמדים לבעל פעור כצמיד ע"י אשה ואתם הדבקים בה' אלהיכם דבוקים ממש :

יח משנה הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש וכו' :

גמ' תניא אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב ר"א בר"ש אומר למולך חייב ושלא למולך פטור אמר אביי ר' אלעזר בר"ש ור' חנינא בן אנטיגנוס אמרו דבר אחד ר' אלעזר בר' שמעון הא דאמרן רבי חנינא בן אנטיגנוס דתניא) ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר מפני מה תפסה תורה לשון מולך כל שהמליכוהו עליהם ואפילו צרור ואפילו קיסם רבא אמר מולך עראי איכא בינייהו (סס ע"ב) א"ר ינאי אינו חייב עד שימסרנו וכו' אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה היכי

כתמרות המדובקות בדבוקות ואין דבוקות : במתניתא תנא. בבא הוא הגלם דדבוק משמע טפי מגלמא נצמדים אינן מחוברין ונמשכין וזו אינך והילך דבוק משמע יפה יפה :

[אחד למולך ואחד לשאר ע"ז בעביר זרעו חייב קסבר מולך נמי ע"ז הוא ולא איצטריך לאהדורי עלה בהדרכה דאיכה יעבדו (דברים יב) נפקא אלא לומר לך שאם עשה שלא כדרכה חייב : שלא למולך פטור. דמולך דווקא כתיבא שדרכה בכך ולא משום ע"ז אחריך עניין דאיכה יעבדו נפקא אלא חוק הוא להם והתורה הקפידה על חוק זה בבקיאה לפיכך בולך לכהונו] : כל שהמליכוהו עליהם. בקרא במן מולך : רבא אמר. לא אמרו דבר [אחד] דמולך עראי איכא בינייהו כגון לזור וקיסם שאינו ראוי לכך וזה לפי שעה המליכוהו עליו [להעביר לו בנו זה לר' אלעזר בר שמעון לא מיחייב אלא במולך קבוע ובא : ר' ינאי. לפרושי עד שימסור דמתניתין אתא למימר דהך מסירה למברתי ע"ז קאמר] : דרך העברה. שלא שינה מן החוק אלא כדרך

פסוק הנצמדים לבעל פעור. זייא האבען זיך בהעפט צו די עבודה זרה בעל פעור, ניט שטארק בהעפט. נאר אזוי ווי אפינגעריל וואס איז אויף דעם פינגער פון אאשה. מען נעמט אים אראפ פון פינגער אונ מען זעצט אים ארויף אויף דעם פינגער. אבער אז די יודין האבען זיך בהעפט צו גאט. זענען זייא גיוועזען גוט בהעפט :

יח משנה. הנותן. אז ער גיט אקינד פון זיינע קינדער צו דער עבודה זרה מולך. איז ער אנדערש ניט חייב סיידין ער זאל געבין דאס קינד צו דיא כומרים. אונ דער כומר גיט צוריק דאס קינד צום פאטער אונ דער פאטער אליין זאל פירען דאס קינד בייא דעם פייער וואס איז אן גיצונדען גיווארין צוא דיא עבודה זרה מולך. זאגט דיא גמרא מיר האבין גילערונט סיי ער פירט דאס קינד צו דיא עבודה זרה מולך. אונ סיי צו איין אנדער עבודה זרה. קומט איהם אלץ מיתה. רבי אליעזר ברבי שמעון זאגט אז ער פירט דאס קינד צו דיא עבודה זרה מולך קומט איהם מיתה. אבער אז ער פירט דאס קינד צו איין אנדער עבודה זרה. ניט צו מולך. קומט איהם ניט קיין מיתה. אביי האט גיזאגט רבי אלעזר ברבי שמעון אונ רבי חנינא בן אנטיגנוס האבין גיזאגט איין זאך. רבי אלעזר ברבי שמעון אזוי וויא מיר האבין פריער גיזאגט. אונ רבי חנינא בן אנטיגנוס אזוי וויא מיר האבין גילערונט. רבי חנינא בן אנטיגנוס זאגט פאר וואס האט דיא תורה ניט גירופין דיא עבודה זרה מיט איהר נאמען. נאר ויא רופט איהר מולך. צו לערנען אונז וועלכע עבודה זרה דיא גוים האבין איהר גימאכט קיניגען אויף זיך אפילו אשטיקול האלץ אונ זייא רופען איהר מולך אז ער פירט זיין קינד צו דעם מולך. קומט איהם אויך מיתה. אבער צו דיא עבודה זרה וואס מען רופט איר ניט מולך. איז מען פטור. רבא זאגט רבי חנינא אונ רבי אלעזר זאגין ניט איין זאך. רבי אלעזר ברבי שמעון זאגט דיא וואס איז אשטענדיגע עבודה זרה אונ מען רופט איהר מולך. אז אפאטער פירט צוא איהר זיין קינד קומט איהם מיתה. אבער אז דאס איז ניט אשטענדיגע עבודה זרה אונ עס פאסט גאר ניט דאס זאל זיין אעבודה זרה. נאר דיא כנענים האבין דס איצט גימאכט פאר אעבודה זרה אונ ער פירט צו איהר זיין קינד קומט איהם ניט מיתה, אונ רבי חנינא בן אנטיגנוס זאגט אפילו ער פירט זיין קינד צו אזוי אעבודה זרה קומט איהם אויך מיתה. רבי ינאי זאגט עס קומט איהם אנדערש ניט קיין מיתה סיידין ער גיט דאס קינד צו די כומרים פון דיא עבודה זרה מולך. רבי יהודה זאגט עס קומט איהם אנדערש ניט קיין מיתה

היכי דמי אמר אביי שרגא דלבני במיצעי נורא מהאי גיסא ונורא מהאי גיסא רבא אמר כמשוורתא דפוריא:
יט א"ר יוסי בר חנינא ג' כריתות בע"ז למה א' לכדרכה ואחד לשלא כדרכה ואחד למולך
תניא (במדבר טו) הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב דברי ר"ע א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר ונכרתה וכי ג' עולמים יש אלא ונכרתה בעה"ז הכרת לעה"ב תכרת דברה תורה כלשון בני אדם:
(דף סה) כ מתני' בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו וידעוני זה המדבר בפיו הרי אלו בסקילה

מהג העברת המולך: שרגא דלבני; שורת לבנים גבוה לבנה ע"ג לבנה והאש מכאן ומכאן ומעבירו עליו ואינו שורפו מדקתני לקמן המעביר עצמו פטור אלמא לאחר העברה הוא חי וכא דאמרינן גבי חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא לאו למולך היה אלא לאלהי ספרוים דהתם בריפה כתיב: רבא אמר כמשוורתא דפוריא. אינו מעבירו ברגליו אלא קופץ ברגליו כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים שהיתה הפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ מצפה לצפה:
ג' כריתות בע"ז. תרתי גבי מולך בקדושים תהיו ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו וגו' (ושמתי אני את פני וגו' א"כ) [ואי נמי] דס"ל דמולך לאו ע"ז הוא מ"מ קרי ליה ע"ז והשלישי בשלח לך אנשים כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא וגו' ותניא לקמן באלו שאין להם חלק לעוה"ב דבר ה' בזה זה דבור ראשון שנאמר בסיני והוא ע"ז והא דכתיב הכרת תכרת הדא הכיב ליה כדמפרש לקמן דברה תורה כלשון בני אדם את ה' הוא מגדף ונכרתה לקמן מפרש: א' שלא כדרכה. כרת יתירה גבי מולך אם אינו ענין לו תנהו ענין לזבוח וקטור ונסוך והשתחואה שהוא חייב לו עליהם אף שלא כדרכה: ואחד למולך. דאע"פ שדרכו בכך מיבעי ליה למיכתביה באפי נפשייהו דמולך לאו ע"ז הוא והקפידה תורה עליו: וכי ג' עולמות יש כו' ודומה לו בשחיטת חולין וכו' [טעמא דנפשיה קאמר]:
פיתום. שם המכשף: המדבר משחיו. מעלה את המת מן הארץ ומושיבו לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר משחי אייסל"ה בלע"ז: ידעוני המדבר בפיו. כדמפרש בגמ' שיש אחת יש שמה ידוע ומכניס ממנה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאליו
על

פיירן ער פירט דאס קינד צו דיא עבודה זרה מולך אזוי וויא אלע וואס דינען איהר פירען זייערע קינדער. אזוי וויא עס איז אוים געזעצט פון דיא כומרים וויא דאס פירען זאל זיין. אבער אז ער האט געענדערט פון דעם מנהג קומט איהם ניט קיין מיתה. וואס איז געוועזן דער מנהג. אביי זאגט עס איז געוועזן אוואנט פון ציגול. פון דער זייט וואנט איז געוועזן אפייער. און פון דער זייט וואנט איז געוועזן אפייער. און דעם קינד האט מען געפירט אויף דער וואנט צווישען ביידע פייערין. רבא זאגט ער איז געשפרונגען אזוי ווי דיא קינדער שפרינגען אום פורים. עס איז געוועזן אגרוב אין דיא ערד. אין גרוב איז געלעגין אפייער; און דאס קינד איז אריבער געשפרונגען איבער דעם גרוב:

יט אמר. רבי יוסי בר חנינא האט געזאגט ביי עבודה זרה שטייט דרייא מאהל כרת. איין מאהל כרת קומט אז מען דינט דיא עבודה זרה מיט וואס דיא כומרים האבין אוים געזעצט מען זאל איהר דינען. און דאס אנדערע קומט כרת אז מען דינט דיא עבודה זרה אפילו ניט אזוי אזאך וואס עס איז ניט דער שטייגער איהר צו דינען. און דאס דריטע קומט כרת אז אפאטער פירט זיין קינד צו דיא עבודה זרה מולך. זאגט דיא גמרא מיר האבין געלערנט עס שטייט אין פסוק הכרת תכרת. פארשניטען זאל זיא פארשניטען ווערין. צו וואס שטייט צוויי מאהל דער ווארט פארשניטען; צו זאגין אונז זיא וועט פארשניטען ווערין פון דער וועלט. און זיא וועט פארשניטען ווערין פון יענע וועלט. אזוי זאגט רבי עקיבא. האט רבי ישמעאל געזאגט צו רבי עקיבא עס שטייט דאך אין פסוק ונכרתה. זיא זאל פארשניטען ווערין. איז דען דא דריי וועלטין. נאר אזוי לערין. ונכרתה. זי וועט פארשניטען ווערין פון דער וועלט. הכרת; זיא וועט פארשניטען ווערין פון יענע וועלט. תכרת. זיא וועט פארשניטען ווערין קומט ניט צו דרשנן. ווארום דיא תורה רעט אזוי וויא מענטשין ריידין. צוויי מאהל איין ווארט אזוי ווי מענטשין ריידין. צו פארשטארקין דיא זאך:

כ משנה. בעל: אז מען מאכט כישוף מיט אוב. דאס מיינט מען אזוי וויא דער מכשף פיתום האט געטאהן. ער האט גינומען אקאפ פון אמת. דער נאך וויא דיא פלייש פון קאפ איז פאר פוילט געווארין. און עס איז נאר געבליבען דיא ביינער און ער האט גיריייכערט צום קאפ מיט אזעלכע קרייטער. און ער האט גיפרעגט ביי דעם קאפ וואס ער האט געוואלט. און דיא קאפ האט געענפערט. אנדערע ריידן פון אונטערין ארעם. דאס מיינט מען ער נעמט

בסקילה והנשאל בהם באזהרה:

(דף ס"ה ע"ב) **כא** ת"ר בעל אוב זה המדבר בין הפרקים ובין אצילי ידיו ידעוני זה המניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאליו מיתיבי (ישעיה כט) והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי (באורחיה) [כי אורחיה] לא דסליק ויתיב בין הפרקים ומשתעי ת"ש (ש"א כח) ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ מאי לאו דמשתעי כי אורחיה לא דיתיב בין הפרקים ומשתעי:

כב ואף שאלה זו שאל טורנוסרופוס את ר"ע א"ל מה יום מיומים א"ל ומה גבר בגוברין א"ל דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי אמר ליה הכי קאמינא

פירוש

על ידי כשפים: הרי אלו בסקילה. ה"ג באבן ירגמו אותם: והנשאל בהם. שבא ושואל בהם להגיד לו דבר העתיד. כגון שאול: באזהרה. דאל תפנו אל האובות ואזהרה דמכשפים גופייהו מלא ימצא בך וגו' וחובר חבר ושואל אוב או ידעוני: מבין הפרקים. מעלה את המת ויושב לו באחד מבין פרקי העצמות של מכשף כגון על פרקי אצבעותיו או על [פרקי] ברכיו: ידוע. שם חיה: כי אורחיה. מתוך קברו ומתוך כך קולו נמוך: לא דסליק ויתיב בין הפרקים. ומיהו קולו נמוך לפי שאין בו היותא:

מה היום מיומים. למה התשבח יום שבת יותר משאר ימים: ומה גבר מגוברין. מה לאדם כמוך להיות שר וגדול מכל האחרים: דמרי צבי. אדוני חפץ בגדולתי המלך קיסר שמכבדני: שבת נמי דמרי צבי.

ארויס א מת פון קבר. אונ נעמט אים אונטערין ארעם. אונ דער מת ענטפערט פון אונטערין ארעם וואס מען פרעגט ביי אים. ידעוני מיינט מען אזוי א חיה וואס איר נאמען איז ידוע. דיא חיה זעהט אויס וויא א מענטש מיט דעם פנים אונ מיט דיא הענט אונ מיט דיא פיס; נאר פון דיא ערד איז ארויס גיוואקסען אזוי וויא א לאנגער שטריק; אונ דער שטריק איז בהעפט צו איר נאפיל. אונ מען קען ניט צו גיין צו דיא חיה ווייל זיאווארפט איר גיפט אויף דעם מענטש אונ פאר ברענט אים. אונ אז מען וויל איר פאנגען שיסט מען מיט פיילן אין דעם שטריק. ביז דער שטריק ווערט צוריסען. פייגערט זיא באלד. אונ אז מען נעמט א ביין אין מויל א ביינדיל פון דיא חיה. דורך כישוף רעט דער ביינדיל. אונ ענטפערט וואס מען פרעגט ביי אים. דיא מענטשין וואס טוהען דיא כישוף קומט זייא צוא פאר שטיינען אונ דער וואס פרעגט ביי דעם מכשף ער זאל איהם זאגין וואס עס וועט זיין. איז ער עובר אויף א לאו:

כא תנו רבנן. דיא רבנן האבען גילערנט בעל אוב מיינט מען ער נעמט א מת אונ ער האלט אים צווישען זיינע גלידער אונ צווישען עלינבויגען. אונ דער מת רעט אונ ענטפערט וואס מען פרעגט אים. ידעוני איז א חיה וואס הייסט ידוע. אונ אז דיא חיה פייגערט נעמט ער פון איר א ביינדיל אונ לייגט אים א ריין אין מויל אונ ער רעט פון זיך אליין. פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק אונ דיין קול וועט זיין אזוי שטיל אזוי וויא דער קול פון דעם אוב וואס גייט פון דער ערד; זעהן מיר דאך אז דער מת רעט פון דער ערד פון זיין קבר. זאגט דיא גמרא ניין ניט אזוי איז. מען נעמט ארויס דעם מת פון קבר אונ מען האלט אים צווישען די גלידער אונ ער רעט. נאר ווייל ער איז טויט דריבער איז זיין ריידן גאנץ שטיל אזוי וויא ער וואלט גירעט פון דער ערד. פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק דיא אשה וואס האט גימאכט כישוף מיט אוב הט גזאגט צו שאול אגעטליכען מענטש האב איך גיזעהן ארויף גיין פון דער ערד. געוויס הט שמואל גירעט מיט שאול פון זיין קבר. זאגט דיא גמרא ניין דיא אשה האט ארויף גיבראכט שמואלן פון זיין קבר אונ האט אים גיהאלטען צווישען די גלידער אונ ער הט גירעט צו שאול:

כב ואף. אונ דיא שאלה האט אויך גיפרעגט טורנוסרופוס ביי רבי עקיבא; פאר וואס איז דער טאג [שבת] ביי אייך בעסער פון אלע טעג. האט רבי עקיבא גזאגט צוא טורנוסרופוס מיט וואס ביסטו בעסער פון אלע מענטשין אז דוא זאלסט זיין דער גרעסטער שר. האט טורנוסרופוס גזאגט ווייל מיין האר דער קיסר הט גיוואלט מיך גרויס מאכען. הט רבי עקיבא גזאגט שבת איז אויך אזוי גאט האט גיוואלט דעם טאג גרויס מאכען האט ער אונז גיבאטין מיר זאלין געבין כבוד צו דעם טאג. האט טורנוסרופוס גזאגט צו רבי עקיבא אזוי פרעג איך ביי

קאמינא לך מי יימר דהאידנא שבת א"ל נהר סמבטיון יוכיח בעל אוב יוכיח קברו של אביו יוכיח שאינו מעלה עשן בשבת א"ל בזיתו ביישתו וקללתו:
כג תניא (דברים יח) ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה היה בוכה ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה עאכ"ו אבל מה אעשה שעונותינו גרמו לנו שנא' (ישעיה נט) כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר עונותיכם היו מבדילים רבא ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה א"ל מן חבריא את הדר לעפרך ר' חנינא ורבי הושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא

הקב"ה הפך והזהיר על כבודו: מי יימר דהאידנא שבתא היא. ודילמא אחד משאר ימים הוא שבת: נהר סמבטיון יוכיח. נהר אחד של אבנים ובכל ימות השבוע שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח: בעל אוב יוכיח. שאינו עולה בשבת: קברו של אביו. דטורנוסרופוס כל ימות השבת היה מעלה עשן שהיה נידון ונשרף ובשבת פושעי גיהנם שובתין. בזיתו ביישתו קללתו. הך קללה אינה אלא גדוף כמו קללה נמרצת שלא היה שם קללה אלא גדוף: שתשרה רוח טומאה עליו. שד של בית הקברות יהא אוהבו ומסייעו בכשפיו: המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה. שכינה ונבואה: עאכ"ו. שיהא המדה נותנה שע"י תעניות ובקשה תשרה עליו שכינה דהא מדה טובה יתירה על מדת פורענות וזהו צועקין על כך ואין אנו נענין אבל מה אעשה כו': אי בעו צדיקי. להיות נקיים מכל עון: הוו ברו עלמא שנא' כי אם עונותיכם היו מבדילים: הא אם לא היו בהם עונות אין כאן הבדלה: ברא גברא. ע"י ספר יצירה (שמלמד) [שלמדו] צירוף אותיות של שם: ולא הוה מהדר ליה. שלא היה בו דבור: מן חבריא. מן

דיר פון וואנען ווייסט איר אז דער טאג איז שבת. טאמער האט גאט גירוהט אין איין אנדער טאג פון דער וואך. האט רבי עקיבא געזאגט דאס קענסטו וויסען פון דעם טייך סמבטיון (אגאנצע וואך פליצט דער טייך און ווארפט שטיינער. און דעם טאג שבת רוהט ער). דער כישוף מאכער אוב וועט דיר אויך זאגין אז דער טאג איז שבת. אגאנצע וואך קען ער מאכן זיינע כישוף און שבת ניט; דער קבר פון דיין פאטער וועט דיר אויך זאגין אז דער טאג איז שבת. ווארום אגאנצע וואך גייט ארויס ארויך פון דיין פאטערס קבר. ווייל מען ברענט אים. און שבת גייט ניט קיין רויך. ווייל שבת רוהען אלע אפילו דיא רשעים אין גיהנם אויך. האט טורנוסרופוס געזאגט צו רבי עקיבא מיט דיינע דריי ראיות (בעווייזונגען) האסטו מיך דריי מאל פר שעמט:

כג תניא. מיר האבען געלערנט עס שטייט אין פסוק ער פארשט צו די מתים. דאס מיינט מען דער וואס הונגערט זיך (ער פאסט) און ער נעכטיגט אויף דעם בית הקברות. ער זאל ווערין טמא. און די רשעים פון בית הקברות זאלין אים העלפין צו זיינע כישוף. און אז רבי עקיבא איז געקומען צו דעם פסוק האט ער געוויינט. מאדאך דער וואס הונגערט זיך (ער פאסט) עס זאל אויף אים רוהען די טומאה. העלפט אים זיין פאסטען און דיא טומאה רוהט אויף איהם. דער וואס הונגערט זיך (ער פאסט) עס זאל אויף איהם רוהען די שכינה און דיא נבואה ער זאל הייליג ווערין. וואלט אים געוויס גידארפט העלפין זיין פאסטען די שכינה זאל אויף אים רוהען. וואס זאל איך אבער טאהן אונזערע זינד לאזין ניט אונזער פאסטען זאל העלפין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק אייערע זינד מאכען אצווישען שייד צווישען אייך און אייער גאט. רבא זאגט אז די צדיקים וואלטין וועלין זיין ריין פון עבירות וואלטין זייא קענען בשאפען וועלטין. ווארום עס שטייט אין פסוק אייערע זינד מאכען אצווישען שייד צווישען אייך און אייער גאט. אבער ווען ניט דיא זינד וואלטין זייא גיוועןגלייך צו גאט. רבא האט אמאהל בשאפען אמענטש האט ער אים געשיקט צו רבי זירא. הט רבי זירא גירעט צוא דעם מענטש און ער הט אים ניט געענפערט. ווארום ריידן האט ער ניט גיקענט. ער איז גיוועןאזוי וויא א בהמה. הט רבי זירא געזאגט צום מענטש דו ביסט פון אונזערע חברים: איינער פון אונזערע חברים הט דיך געוויס בשאפען. גיי צוריק צו דיין ערד. רבי חנינא און רבי הושעיא פלעגין זיצען אלע ערב שבת און פלעגין לערנען דעם ספר יצירה פלעגט בשאפען ווערין פון

שבתא ועסקו בספר יצירה ומיברא להו עגלא תלתא ואכלו ליה:

כד ת"ר מעונן ר"ש אומר זה המעביר ז' מיני זכור על העין וחכ"א זה האוחז את העינים ר"ע אומר זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת למחר יפה ליקח וכו'. ת"ר מנחש זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו בנו קורא לו מאחריו עורב קורא לו צבי הפסיקו בדרך נחש מימינו ושועל משמאלו (דף ס') אל תתחיל בי שחרית הוא ר"ח הוא מוצאי שבת הוא ת"ר לא תנחשו כגון אלו המנחשים בחולדה בעופות בדגים ובכוכבים:

כה ת"ר מכשפה אחד האיש ואחד האשה א"כ מה ת"ל (שמות כב) מכשפה (לא תחיה) כפני שרוב

בתלרים ע"י הלכות יצירה: עגלא תלתא. גדול שהיגיע תשע לגלים בניו וגמר גדילתו דהכי כבי א שמעני למיכל כמו ומגדלין אותו עד שיהו מבושלין א"ה בבים טוב בעל טעם כאילו היה בגי של גדיו: ז' מיני זכור. סכנת זרע מז' בריות ומעביר על עיניו ועובר בכפים: אוחז את העינים. אוחז ובורר עיני הבריות ומראה להם כאילו עושה דברים של פלא והוא אינו עושה כלום: מחשב עתים ושעות. כגון מטיק כמו בעל עונות במבחין את עונה והאומר היום יפה לצאת לדרך ויגלים למחר יפה ליקח מקח ויתהלל בו הלוקחו: פתו נפלה מפיו. צריך נחוג היום מחזיק: נחש בא לו מימינו לו נושל מנמתלו. כימין רע הוא לו: צבי הפסיקו. שהוא הולך ממזרח למערב והצבי הולך מצפון לדרום והפסיק דרכו: אל תתחיל בי. כגבאי הגבאי לגבות מס ממנו או המוכס אומר לו בבקשה ממך אל התחיל בי נחיות ראשון בדבר הפסד בסימן רע הוא לו: שחרית הוא. בשיה תובע ממנו הוא א"ל שחרית הוא ולא אתחיל הלואת מעשה היום בפרעון: ר"ח הוא. ממתן לי עד מחר: מוצאי שבת הוא. ראשון לימי השבוע: המנחשים. כשיוצאין לדרך (ככי מנחשים) [או כשמתחילין] בשום דבר אחד כלים ואחד נכסה. דהא גבי אוב וידעוני דמכשפים הם לא חלק בין איש לאשה דכתיב איש

זייערט וועגן אגרויסע קאלב. אונ זיי פלעגין עסין די קאלב אום שבת:

כד תנו רבנן. די רבנן האבען גירעדט ווס איז מעונן. רבי שמעון זאגט דער וואס נעמט זיבען ערליי שכבת זרע פון זיבען ערליי בהעמעס. אונ מיט די שכבת זרע בשמירט ער די אויגען. אונ דאס העלפט אים צו זיינע כישוף. אונ דיא חכמים זאגין דאס מיינט מען דער ווס פאר בלענדט די אויגען. ער ווייזט פר אלע מענטשין אז ער טוהט וואונדערליכע זאכען. אונ ער טוהט גאר ניט. רבי עקיבא זאגט מעונן מיינט מען דער וואס רעכונט דיא צייטען. למשל ער זאגט היינט איז גוט ארויס צו גיין אין וועג. מארגין איז גוט צוא קויפען סחורה. אונ נאך אזעלכע זאכען. דיא רבנן האבען גירעדט מנחש. ער פרובט. דאס מיינט מען ער זאגט היינט איז ארויס גיפאלען אשטיקול ברויט פון מיין מויל. וועל איך היינטיגען טאג געווים האבען אשאדין. אדער ער זאגט מיין שטעקין איז ארויס גיפאלען פון מיין האנט: דס איז אשלעכטער סימן. אדער ער זאגט מיין זוהן רופט מיך פון הינטען. איז אשלעכטער סימן. אדער ער זאגט אקראה רופט אים. איז אשלעכטער סימן אדער ער זאגט אהירש איז אים איבער גיגאנגען דיא וועג: למשל ער איז גיגאנגען פון מזרח צו מערב אונ דער הירש איז אריבער גיגאנגען די וועג פון צפון צו דרום. איז אשלעכטער סימן. אדער ער זאגט אשלאנג איז גיגאנגען ביי מיין רעכטע זייט. אדער אפוקס איז גיגאנגען ביי מיין לינקע זייט. איז דאס אשלעכטער סימן. אדער איינער איז גיקומען צו זיין חבר נעמען געלט ואויף אנדבה אדער אויף אנדערע זאכען. בעט ער אים זאלסט ניט אנהייבין פון מיר. איך וויל ניט זיין דער ערשטער צום געלט געבין. ווארום דאס איז אשלעכטער סימן פאר מיר. אדער ער זאגט איצט איז אין דער פריא. אונ איך וויל ניט אנהייבין דעם טאג מיט געלט געבין. אדער ער זאגט היינט איז ראש חודש. אונ איך וויל ניט אנהייבין דעם חודש מיט געלט געבין. אדער ער זאגט איצט איז שבת צו נאכט וויל איך ניט אנהייבין דיא וואך מיט געלט געבין. דאס אלץ טאר מען ניט. דיא רבנן האבען גירעדט עס שטייט אין פסוק לא תנחשו. איר זאלט ניט פרובין אזוי ווי די מענטשין וואס פרובין מיט קעץ אונ מיט עופות אונ מיט פיש אונ מיט שטערין צו זייא וועלין האבען מזל אין דער זאך וואס זיי גייען טאהן אדער ניין:

כה תנו רבנן. דיא רבנן האבען גילערנט עס שטייט אין פסוק אמכשפה זאלסטו ניט לאזין לעבין. סיי אמכשף אונ סיי אמכשפה זאלסטו ניט לאזין לעבין. נאר פאר וואס רעט

שרוב נשים מצויות בכשפים (סס ע"ב) א"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה. (דברים ד) אין עוד מלבדו א"ר חנינא אפילו בדבר כשפים. ההיא אתתא דהוה קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דר' חנינא אמר לה אי מסתייעת זיל עביד אין עוד מלבדו כתיב איני והא א"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישין פמליא של מעלה שאני ר"ח דנפיש זכותיה. א"ר איבו בר נגרי א"ר חייא בר אבא בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטים אלו מעשה כשפים וכה"א (בראשית ג) ואת להט החרב המתהפכת אמר אביי דקפיד אמנא שד דלא קפיד אמנא כשפים אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהן בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחלה העושה

היא או אשה: כשפים. נוטריקון כחש פמליא של מעלה שאף מי שנגזר לחיות הן ממיתין: אפילו כשפים. אין להם כח לפני גזירותיו שאין ממשלה אלא לו לבדו: מתותי כרעיה. לעשות לו מכשפות: אי מסתייעא. מלתא אי את מצלחת לעשות לו מכשפות עשי: אין עוד מלבדו כתיב. והוא המקום הפך כי לא תוכלי להרע ואם תוכלי מאתו יבא ואני אסבול ואקבל: נפישא זכותיה. ומסרי נפשי' משמיא לאצולי: בלטיהם. כמו ובא בלט בסתר: זה מעשה שדים. שנסתרים ולא נראים בכל מקום שנאמר בלטיהם היו החרטומים עושים בלחשיהם ע"י שדים: כשפים. אינם נעשים ע"י שדים אלא מעצמן: להט החרב המתהפכת גו'. מתהפכת מאליה ודומה לכשפים שלא ע"י שדים היתה מתהפכת אלא מאליה וקרי לה להט: דקפיד אמנא שד. מי שמקפיד על הכלי שאינו יכול לעשות הדבר בלא כלי הראוי לאותו דבר כגון שרי בוהן שצריכין סכין שקתו שחור ושרי כוס שצריכין כוס של זכוכית: דלא קפיד אמנא. אינו חושש באיזה כלי הוא עושה: כהלכות שבת. דמלאכות בסקילה ושבות פטור אבל אסור ונידת נחש ואחיזות מותר לכתחלה

שטייט אין פסוק אמכשפה זאלסטו ניט לאזין לעבין. ווייל דאס מערסטע כישוף מאכען נאר ווייבער. רבי יוחנן זאגט פאר וואס רופט מען דאס כישוף. ווייל דיא מלאכים פון הימעל בלייבען ליגנערס דורך דעם כישוף. אז מען איז גוזר אין הימעל אויף אמענטשין ער זאל לעבין: קענען דיא מכשפים אים הרגנן. עס שטייט אין פסוק אין עוד מלבדו. עס איז ניטא קיינער אויסער גאט אליין. רבי חנינא זאגט אפילו כישוף העלפט אויך ניט קעגין גאט. א אשה האט אמאל גיזוכט צו נעמען ערד פון אונטער די פים פון רבי חנינא צו מאכען כישוף אונ שלעכטס טאהן צוא רבי חנינא. האט רבי חנינא גזאגט צו די אשה אויב דוא וועסט מיר קענען טאהן כישוף. טוה. עס שטייט אין פסוק עס איז ניטא אויסער גאט: אויב גאט וויל מיר גוטס טאהן. וועסטו מיר ניט קענען שלעכטס טאהן. אונ אויב דוא וועסט מיר שלעכטס טאהן. איז דיא שלעכטס ניט פון דיר נאר פון גאט. וואס ער האט דיך געשיקט מיר שלעכטס צו טאהן. פרעגט די גמרא רבי יוחנן האט דאך גיזאגט פאר וואס רופט מען דאס כישוף. ווייל דיא מלאכים פון הימעל בלייבען ליגנערס דורך דעם כישוף. אז מען איז גוזר אין הימעל אויף אמענטשין ער זאל לעבין. קענען דיא מכשפים אים הרגנן. ענפערט די גמרא רבי חנינא איז אנדערש פון אלע מענטשין. זיין זכות איז גרוים. וועט מען ניט לאזין פון הימעל מען זאל אים שלעכטס טאהן. רבי איבו בר נגרי האט גיזאגט פון רבי חייא בר אבאס וועגין. וואו עס שטייט אין דער תורה בלטיהם. מיינט מען דיא חרטומים האבען גיטאהן זייערע זאכען דורך די א שדים. ווארום בלט איז דער טייטש אין דער שטיל. אונ דיא שדים טוהען זייערע זאכען אין דער שטיל. קיינער זאל ניט זעהן. אונ וואו עס שטייט בלהטיהם. מיינט מען דיא חרטומים האבען גיטאהן זייערע זאכען מיט כישוף. אונ אזוי שטייט אין פסוק ואת להט החרב המתהפכת. זעהן מיר דיא זאך וואס קערט זיך ווערט גירופען להט. אונ כישוף קערט זיך אויך. דיא זאך וואס איז פריער גיוועזן למשל אשטעקין. איז גיווארין פון דעם שטעקין אשלאנג. אביי זאגט דער וואס וויל מאכען אוואונדערליכע זאך אונ ער זאגט ער קען אנדערש ניט מאכען. סיידין ער מוז האבען אזוי אכלי וויא ער פאר לאנגט. למשל ער וויל אמעסער. אבער נאר מיט אשווארצען שטיל: מיינט ער צו מאכען דורך שדים. אונ דער וואס דארף ניט קיין כלי. אדער ער דארף אכלי. למשל ער דארף אמעסער. אבער וועלכין מעסער מען וועט אים געבין. איז ביי אים אלץ גוט. מיינט ער צוא מאכען כישוף. אביי זאגט דיא דינים פון כישוף זענען אזוי וויא דיא דינים פון שבת. אויף אנדערע זאכען קומט צו פר שטיינען. אנדערע זאכען טאר מען ניט טאהן. פון דעסטוועגין

העושה מעשה בסקילה האוחז את העינים פטור אבל אסור מותר לכתחלה כדרבי חנינא ורבי אושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומיברי להו עיגלא תילתא ואכלו ליה אמר רב אשי חזינא ליה לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כריכי דשיראי מנחיריה. (שמות ח) ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא א"ר אליעזר מכאן שאין השד יכול לבראות בריה פחותה מכשעורה רב פפא אמר האלהים אפילו כגמלא נמי לא מצי ברי אלא האי מכניף ליה והאי לא מכניף לי' א"ל רב לרבי חייא לדידי חזי לי ההוא טייעא דשקליה לספסירא וגיידיה לגמלא וטרף ליה בטבלא וקם א"ל לבתר הכי דם ופרתא מי הואי אלא ההיא אחיזת עינים הואי. זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים זבן חמרא כי מטא לאשקויי מיא פשר קם אגמלא דאסקוניתא

לכתחלה ה"ג העושה מעשה בסקילה: האוחז את העינים. מראה כאילו עושה ואינו עושה הלכך פטור אבל אסור: עסקי בהלכות יצירה. וממילא איברי להו עגלא תלתא ע"י שהיו מצרפין אותיות השם שבהן נברא העולם ואין כאן משום כשפים דמעשה הקב"ה [הן] ע"י שם קדושה שלו היא: לאבוה דקרנא. מכשף היה: דנפיץ. מנפץ חוטמו בכח ויבלע"ז מוקיר: ושדי כריכי דשיראי מנחיריה. ומשליך חתיכות של מעילים מנחיריו: אצבע אלהים היא. מכה זו של כנים לא ע"י מכשפות באה אלא ע"פ הקב"ה ואין חרטום יכול לה: לא מצי ברי. אינו יכול לבראות אפילו בריה גדולה אלא כשהשד צריך לבריות גדולות הוא מאסף ומקבץ ומביא מן ההפקר: האי מכניף ליה. בריות גדולות נוחים לקבצם ולאספם אליו אבל קטנה אינה נאספת אליו שאין בה כח לבא מרחוק: ה"ג. א"ל רב לרבי חייא. כו' וכ"ג אני: טייעא. סוחר ערבי: דשקל ספסירא וגיידיה לגמלא. נטל החרב והתך גמלו לאיברים. גיידיה כמו כאותו מגוייד פרק בתרא דיבמות: וטריף ליה בטבלא. הקישה לו בזוג אישקליט"א בלע"ז: וקם. ועמד על רגליו: א"ל. רבי חייא לרב: והדר הכי דם ופרתא מי הוה. אחר שעמד הגמל כלום נראת לכלוך מן הדם והפרש: ההיא אחיזת עינים הוה. ולא מגוייד היה שאינו יכול להחיות את המת: פשר. נמס המכשפות כל מיני מכשפות נבדקין על מים חיים ונימוחין: קם אגמלא דאסקוניתא. נעשה החמור דף של גשר שעשו תחלה

אז מען האט גיטאהן איז מען פטור. אונ אנדערע זאכען מעג מען טאהן. דער וואס מאכט כישוף דארף מען אים פאר שטיינגען. דער וואס מאכט אפאר בלענדונג איז פטור. פון דעסטוועגען טאר מען ניט מאכען קיין פאר בלענדונג. אונ אזוי וויא רבי חנינא אונ רבי אושעיא האבען גיטאהן מעגין אלע יודין טאהן. ווארום רבי חנינא אונ רבי אושעיא פלעגין אלע ערב שבת לערנען דעם ספר יצירה פלעגט בשאפען ווערין פון זייערטוועגין אגרויסע קאלב אונ זייא פלעגין זיא עסין. רב אשי האט גזאגט איך האב גיזעהן דעם פאטער פון קרנא ער איז גיוועז אמכשף ער האט אנים גיטאהן פלעגט ער ארויס ווארפען שטיקער זיידינצייג פון זיינע נאז לעבער. עס שטייט אין פסוק דיא חרטומים האבען גיזאגט צו פרעה דיא מכה פון כנים איז ניט פון כישוף נאר דער פינגער פון גאט האט דאס גימאכט. רבי אליעזר זאגט פון וואנען האבען דיא חרטומים גיוואוסט אז דאס איז ניט פון כישוף. וויל אשר קען ניט בשאפען אבעשעפעניש וואס איז קלענער וויא אגערשט. רב פפא זאגט איך שווער בייא גאט אפילו אבעשעפעניש ווס איז גרוים וויא אקעמיל קענגן זיי אויך ניט בשאפען. נאר גרויסע בשעפעניש וואס קענען קומען פון ווייט. קענען דיא שדים זייא פארזאמלען אויף איין ארט. וויא פיל זייא ווילען. אבער קליינע בשעפעניש אזוי וויא כנים: קענען זייא ניט פאר זאמלען. ווארום די כנים האבען ניט קיין כח צו קומען פון ווייט. רב האט גזאגט צו רבי חייא איך האב גיזעהן וויא אמערק האט גינומען אשווערד אונ האט צו שניטען זיין קעמיל אויף שטיקער. דער נאך האט דער טערק אקלונג גיטאהן מיט אגלעקיל: האט זיך דער קעמיל גישטעלט אגאנצער אלעבעדיגער. האט רבי חייא גיזאגט צו רב דער נאך וויא דער קעמיל הט זיך אויף גישטעלט האסטו גיפונען אויף דעם קעמיל בלוט אונ מיסט פון דיא ערד וואס ער איז דארט גילעגין. הט רב גיזאגט ניין. האט רבי חייא גיזאגט דאס איז נאר גיוועז אפארבלענדונג. אונ דער קעמול איז קיין מאהל ניט צוא שניטען גיווארין. זעירא איז אמאהל גיקומען אין אלכסנדריא פון מצרים. האט ער דארט גיקויפט אאייזיל. וויא ער האט גיבריינגט דעם אייזיל צום וואסער ער זאל אים געבין טרינקען. איז פון דעם אייזיל גיווארין אברעט. ווארום דאס איז פריער גיוועז אברעט. אונ מיט כישוף האט מען גימאכט פון דעם ברעט אאייזיל. וויא ער איז גיקומען צום וואסער איז דיא כישוף אוועק גיגאנגען. ווארום דורך וואסער ווערט אפ גיטאהן

דאסקוניתא א"ל אי לאו דזעירי את לא הוי מהדרינן לך מי איכא דזבין מידי הכא ולא בדק ליה אמיא: ינאי איקלע לההיא אושפיזא אמר להו אשקיון מיא קריבו ליה שתיתא חזייה לההיא אתתא דהות קא מרחשן שיפוותה שדי פורתא מיניה הוו עקרבי אמר להו אנא שתאי מדידכו ואתון נמי שתו מדידי אשקייה הות חמרא רכבא סליק לשוקא אתא חברתה פשרא לה חזיוהו (אינשי) דרכיב אאתתא בשוקא. (שם) ותעל הצפרדע ותכס גו' א"ר אלעזר צפרדע אחת היתה והשריצה ומלאה כל ארץ מצרים כתנאי ר"ע אומר צפרדע אחת היתה ומלאה כל ארץ מצרים א"ל רבי אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדות כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה ושרקה להם והם באו:

(דף סח) **כן תניא** כשחלה ר' אליעזר נכנסו ר"ע וחבריו לבקרו הוא יושב בקינוף שלו

תחלה את הדף המור. גמלא גבר. דאסקוניתא מין עץ הוא: איכא דזבין מידי הכא וכו'. כלום יש לוקח בעיר הזאת שמוחזקת בכשפים בזה כהורס ואינו בודקה על המים: ינאי איקלע לההוא אושפיזא. גרסינן ולא גרסינן רבי ינאי דהאי ינאי לאו היינו מע"א היה שעשה כשפים: שתיתא. קמח טרוף במים: חזייה דמרחשן שיפוותה. ראה ינאי את האשה המביאה לו את המשקה שהיו שפתיה נעות והבין שמכשפה היא: בדא פורתא. מן המשקה לארץ ונעשו עקרבים [ואלמלי שהם מבין היו נעשים בגופו עקרבים]: אנא שתאי מדידכו. לא גלה להן שהבין לדבר והראה עצמו כאילו שתה: הות חמרא. האשה נעשית המור: רכבה. ינאי וסליק בשוקא: פשרה לה. מיהה את הכשפים וחזרה לקדמותה: הצפרדע. הדא משמע בבריה. ממעיה יצאו ולדות: מדברותיך. מנע מדבריך ופנה לך להלכות נגעים ואהלות שהן חמורים ושם אתה מחודד ולא בהגדה: שרקה להן. ושמעו קולה כל הצפרדעים שבעולם והם באו: קינוף. ד' עמודים וכילה פרוסה עליהם כדאמרינן

אלע כישוף. איז ער גיווארין צוריק אבגעעט. האט דער פאר קויפער גיזאגט צו זעירא. ווען דו וואלסט ניט גיוועזן זעירא. נאר אפראסטער מענטש. וואלט איך דיר דיין געלט ניט צוריק גיגעבין; ווארום ווער קויפט דען אין דער שטאט אזאך ער זאל ניט פריער פרובין ביא דעם וואסער. ינאי איז אמאהל גיקומען אין אגאסט הויז. האט ער גיזאגט צו דיא מענטשין גיט מיר אביסול וואסער צום טרינקען. האט אאשה אים גיגעבין שתיתא [דאס איז וואסער מיט מעהל שיטער צום טרינקען]. האט ינאי גיזעהן וויא דיא לעפצין שאקלען זיך ביי דיא אשה. זיא רעט עפעס אין דער שטיל. האט ער פאר שטאנען אז דיא אשה איז אמכשפה: האט ינאי [אין דער שטיל דיא אשה זאל ניט זעהן] אראפ גיגאסען אויף דער ערד אביסול פון דיא שתיתא. איז גיווארין פון דיא שתיתא שלאנגען [פון שלאנגען האט דיא מכשפה גימאכט עס זאל אויס זעהן וויא שתיתא. אונ אז ינאי וואלט דאס גיטרונקען וואלט ער גיהאט די שלאנגען אין בויך]. הט ינאי אויס גיגאסען דיא גאנצע שתיתא אונ דיא אשה מיט דיא איבעריגע מענטשין האבען גימיינט אז ינאי האט אויס גיטרונקען. האט ינאי צו זייא גיזאגט איך האב גיטרונקען פון אייערע; טרינקט איר פון מיינע. האט ינאי גיגעבין צו דיא אשה אביסול פון זיינע משקה. אונ זיא האט גיטרונקען. איז זיא גיווארין אאייזיל. הט ינאי אויף איר גערייטען אין גאס. איז אן גיקומען איר חברתע האט זיא אפ גיטאהן פון איר דיא כישוף. איז זיא צוריק גיווארין אאשה. האבען מענטשין גיזעהן וויא ער רייט אויף אאשה אין גאס. אין פסוק שטייט דיא צפרדע איז אויף גיגאנגען אונ האט בדעקט דאס לאנד מצרים. רבי אלעזר זאגט איין צפרדע איז נאר גיוועזן. אונ פון איר זענען מיט איין מאהל גיבארין גיווארין פיל צפרדעים ביז גאנץ מצרים איז פול גיווארין מיט דיא צפרדעים. זאגט דיא גמרא תנאים קריגען אין דעם. רבי עקיבא זאגט אויף מצרים איז נאר גיקומען איין צפרדע. אונ פון איר איז פול גיווארין גאנץ מצרים מיט צפרדעים. האט רבי אלעזר בן עזריה גיזאגט צו רבי עקיבא, עקיבא צו ווס גייסטו לערנען אגדתא. גיי בעסער לערנען דיא דינים פון נגעים אונ אהלות. אין מצרים איז טאקי נאר גיקומען איין צפרדע. אונ זיא הט אקוויטש גיטאהן האבען אלע צפרדעים פון דער גאנצער וועלט גיהערט איר קוויטש זענען אלע גיקומען אין מצרים:

כן תניא. מיר האבין גילערנט ווען רבי אליעזר איז קראנק גיווארין זענען ארייין גיגאנגען רבי עקיבא מיט זיינע חברים צו איהם זעהן וואס ער מאכט. רבי אליעזר איז גיזעסין

שלו והם יושבים בטרקלין שלו ואותו היום ע"ש היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפיליו גער בו ויצא בנזיפה אמר להם לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה אמר להו דעתו ודעת אמו נטרפה היאך מניחין איסור סקילה ועוסקין באיסור שבות כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו מרחוק ארבע אמות אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו אמר להו ועד עכשיו למה לא באתם אמרו לולא היה לנו פנאי, אמר להם תמה אני אם ימותו מיתת עצמן א"ל ר"ע שלי מהו א"ל שלך קשה משלהן נטל ב' זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי לכם ב' זרועותי שהם כשני ספרי תורות שנגללין הרבה תורה למדתי והרבה תורה לימדתי הרבה תורה למדתי ולא חסרתי מרבותי אפילו ככלב המלקק מן הים הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני

בנזיפה : לחלוץ תפיליו . של אביו דקסבר שבת לאו זמן תפילין הוא ואסור להניחם שמא יצא בהן לרשות הרבים : שדעתו של אבא נטרפה . וקרוב הוא למות שאילו היתה דעתו מיושבת עליו היה חולץ תפיליו : איסור סקילה . הדלקת הנר והטמנת המין ועוסקין בדבר שאינו אלא איסור שבות דמנית תפילין בשבת אין כאן איסור מלאכה ואפילו יצא לר"ה דהא מלבוש הוא והכשיטין הוא לו בחול : ברחוק ד' אמות . מפני הנדוי שנדוהו במחלוקת תנור של עכנאי בב"מ : שלי מהו . במה הוא מיתתי : שלך קשה משלהם . מפני שלבך פתוח כאולם ואילו שמשתני היית למד תורה הרבה : נטל . ר"א שתי זרועותיו : שנגללין . כשגוללין ס"ת וכתב מכוסה כך תתעלם ותתכסה תורה שבלבי כשאמות לפי שלא שמשוני ולמדו ממני : ולא חסרתי מרבותי (אפילו) ככלב המלקק מן הים . לפי חכמתם שהיתה גדולה אין תלמודי עולה להכרם ולקבל מהם חכמה אלא מעט ככלב המלקק מן הים וכן תלמידי לא חסרוני ולא קבלו מחכמתי להסר את יתרון חכמתי מהם אפילו כמו שמחסר המכחול בשפופרת בטיבול א' : לא חסרתי . כלומר לא

אויף זיין בעט [ווארום בעט זענען געוועזן פיר שטעקינס אין דיא פיר ווינקלען . אונ פון אויבין איז געוועזן פארשפרייט אגיילאך ; אונ פיר ווענט איז געוועזן געמאכט פון ליילעכער . דאס הייסט קינוף] ; אונ רבי עקיבא מיט זיינע חברים זענען געזעסין אין שטוב . דער טאג איז געוועזן ערב שבת . איז זיין זוהן הורקנוס אריין געגאנגען צום פאטער אראפ נעמען פון איהם דיא תפילין . ווייל עס איז שוין געוועזן באלד שבת אונ מען טאר ניט גיין אין תפילין אום שבת . האט דער פאטער אגישרייא געטאהן אויף איהם איז ער ארויס געגאנגען פארשעמט . האט הורקנוס געזאגט צו זיינע חברים מיר דאכט אז דער שכל פון מיין פאטער איז פאר מישט . ער ווייס ניט אז באלד וועט זיין שבת . האט רבי אליעזר געזאגט צו דיא מענטשין וואס זענען דארט געוועזן דער שכל פון מיין זוהן אונ דער שכל פון זיין מוטער זענען פאר מישט . זיי פאר שפעטיגען ליכט צינדען אונ צו בעהאלטין דאס עסין אין הויבין אויף שבת . אונ זייא וועלין דאס טאהן אביסול שפעטער וועט זיי קומען סקילה . אונ זיי באשעפטיגען זיך פון מיר אראפ צו נעמען די תפילין . אפילו איך וואלט גיין אין דיא תפילין אום שבת אין גאס איז אויך נאר אסור ווייל די רבנן האבין גיאסרת . וויא דיא חכמים האבין געזעהן אז רבי אליעזר איז ביי זיין קלארין שכל . זענען זייא אריין געגאנגען צו איהם אונ האבין זיך געזעצט פיר איילין ווייט פון איהם [ווייל רבי אליעזר איז געוועזן אין חרם] . האט רבי אליעזר געזאגט צו זייא צו וואס זענט איהר געקומען . האבין זייא געזאגט צו רבי אליעזר מיר זענען געקומען לערנען תורה . האט רבי אליעזר צו זייא געזאגט פאר וואס זענט איהר ביז איצט ניט געקומען . האבין זייא געזאגט צו איהם מיר האבין ניט געהאט קיין צייט . האט רבי אליעזר צו זייא געזאגט איך ווייס ניט אויב איהר וועט שטארבין מיט אייער אייגענעם טויט . האט רבי עקיבא געזאגט צו רבי אליעזר וויא וועט זיין מיין טויט . האט רבי אליעזר געזאגט צו רבי עקיבא דיין טויט וועט זיין ערגער וויא זייערער . האט רבי אליעזר גינומען ביידע ארעמס אונ האט זייא געלייגט אויף זיין הארצין . אונ ער האט געזאגט וויא צו איך מיינע צוויי ארעמס . יהר זענט אזוי וויא צווייא ספרי תורות וואס זענען פאר וויקולט [אזוי וויא מען פאר וויקולט א ספר תורה אונ דאס געשריבענע ווערט פאר דעקט . אזוי אז איך וועל שטארבין וועט פאר דעקט ווערין דיא תורה וואס אין מיין הארצין] . פיל תורה האב איך גילערנט . אונ פיל תורה האב איך גילערנט מיט מיינע תלמידים . פיל תורה האב איך גילערנט . פון דעסטוועגין האב איך ניט געמינערט פון מיינע רבים אפילו אזוי פיל ווי דער הונט

חכרוני תלמידי (אפילו) [אלא] כמכחול בשפופרת ולא עוד אלא שאני שונה ש' הלכות בבהרת עזה ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם ולא עוד אלא שאני שונה ש' הלכות ואמרי לה שלשת אלפים הלכות בנטיעות קשואין ולא היה אדם שואלני בהם דבר מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחד אני והוא היינו מהלכים בדרך אמר לי רבי למדני בנטיעות קשואים אמרתי דבר אחד ונתמלאה כל השדה קשואים אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אמרתי דבר אחד נתקבצו כולן למקום אחד אמרו לו הכדור והאמום מהו כו' אמר להם טהור ויצתה נשמתו בטהרה עמד רבי יהושע על רגליו ואמר הותר הנדר הותר הנדר למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא בין קסרי ללוד והיה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ פתח עליו בשורה ואמר (מ"ב ב) אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה

הכרתים מתכמתם ג' מה שהיו תלמידים גדולים יותר ממני וגם עתה גדולים הם ממני (לפי שלמדתי מעט מהם) [לפי שלא למדתי מחכמתם כ"א מעט מהם]. שפופרת . קנה שנותנים בה כחול ומכחול קיסם של עץ או של כסף שהוחבין בתוכו ומטבלו בכחול ומוליכו ג בבהרת עזה . בהלכות מראות נגעים : בנטיעות קשואים . הלכות מיני כשפים שעל ידיהם נתמלאה כל השדה קשואין : אמרו לו הכדור והאמום וכו' מהו . בנחלקו שאלו ר"א והחכמים בסדר טהרות [כלים פכ"ג] : הותר הנדר הותר הנדר . שברכוהו: בין קסרי ללוד . שהיו נושאין את מטתו מקסרי ללוד : פתח עליו בשורה . שהיו עושין שורה סביבות

מינערט פון ים ווען ער לעקט פון איהם . אזוי וויא דער הונט לעקט אביסול וואסער פון ים . בלייבט דאך דער ים אין זיין זעלביגע גרייס וויא ער איז פריער גיוועזן . אזוי מיין תורה וואס איך האב גילערונט פון מיינע רבים האב איך נאר צו גינומען פון זייערע חכמות אזוי ווייניג אז עס איז גאר ניט צו דער קענען . אזוי וויא זייא זענען גיוועזן פריער גרעסער פון מיר . אזוי זענין זייא געבליבען ווייטער אויך גרעסער פון מיר . אונ מיינע תלמידים האבין פון מיר אויך נאר אזוי ווייניג תורה צו גינומען . אז זייא האבין פון מיר גאר ניט ווייניגער גימאכט . נאר אזוי ווי מען טונקט איין אשטיקול העלציל איין טונק אין פארב אונ מען נעמט איהם באלד ארויס . איז דאך פון דיא פארב גאר ניט געמינערט גיווארין . אזוי ווייניג תורה האבין דיא תלמידים פון מיר צו גינומען : אונ מיט וויא פיל איך בין פריער גיוועזן גרעסער פאר זייא בין איך איצט אויך גרעסער פאר זייא . נאך מער וואונדער איז איך לערין דרייא הונדערט דינים אין דער משנה בהרת עזה . אונ עס האט מיר נאך קיין מאהל קיין מענטש ניט גיפרעגט איין דין . אונ נאך מער וואונדער איז איך לערין דריי הונדערט דינים (אנדערע זאגין רבי אליעזר האט גיזאגט איך לערין דריי טויזענד דינים) אין נטיעות קשואים . אונ עס האט מיר נאך קיין מאהל קיין מענטש ניט גיפרעגט איין דין . אויסער עקיבא בן יוסף האט גיפרעגט . אמאהל בין איך מיט עקיבא בן יוסף גיגאנגען אין וועג . האט עקיבא בן יוסף צו מיר גיזאגט רבי לערין מיך אדין אין נטיעות קשואים וויא אזוי מען פלאנצט איין אין אפעלד פלוצערין דורך כישוף) . האב איך גיזאגט איין זאך איז גיווארין דיא גאנצע פעלד גיפלאנצט מיט פלוצערין . האט עקיבא בן יוסף צו מיר גיזאגט רבי דוא האסט מיך גילערונט וויא אזוי מען פלאנצט זייא איין . לערין מיך ווי אזוי מען רייסט זייא אויס אלע מיט איין מאהל . האב איך גיזאגט איין זאך זענען אלע פלוצערין אויס גיריסען גיווארין פון דער ערד אונ האבין זיך פאר זאמעלט אויף איין ארט . האבין די חכמים גפרעגט ביי רבי אליעזר הכדור והאמום קען ווערין טמא : האט רבי אליעזר גיזאגט זייא זענען טהור . אונ וויא ער האט ארויס גירעט דעם ווארט טהור איז ער גישטארבין . האט זיך רבי יהושע גישטעלט אויף זיינע פיס אונ האט גיזאגט דער חרם איז מותר דער חרם איז מותר . שבת צו נאכט האט רבי עקיבא גיטראפין צווישען קסרי אונ לוד וויא מען האט גיטראגין דיא מטה מיט רבי אליעזר . האט ער גישלאגין זיין לייב ביז דאס בלוט האט פון איהם גירונען אויף דיא ערד . אונ ווען דיא מענטשין האבין זיך גישטעלט ארום דיא מטה . האט רבי עקיבא אן גיהויבין צו זאגין אהספד . מיין פאטער מיין פאטער דוא ביזט גיוועזן דער רייט וואגין פון דיא יודין אונ זיינע רייטער . פיל געלט האב איך צו טאהשין . אונ האב ניט ביי וועמען צו טאהשין . איך האב פיל

הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן:

בן סורר ומורה פרק שמיני

(דף סט ע"ב) **א** (**דורות** הראשונים היו מולידים בני שמונה שנים) מנ"ל א'לימא מדכתיב (ש"ב יא) הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי וכתיב (שמואל ב' יא) אליעם בן אחיתופל הגילוני וכתיב (שם כג) וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' וכתיב (שם יג) ויהי לשנתים ימים ויהיו גוזזים לאבשלום וכתיב (שם) ואבשלום ברח וילך גשור ויהי שם שלש שנים וכתיב (שם יד) וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים ופני המלך לא ראה וכתיב (שם טו) ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלמה את נדרי אשר נדרתי לה' בחברון וכתיב (שם יז) ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבוש את החמור ויקם וילך אל ביתו ואל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וכתיב (תהלים נה) אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם. ותניא כל שנותיו של

שמטה להספד: הרבה מעות יש לי. להחליף: ואין שולחני להרצותן. כלומר הרבה שאלות יש לי לשאול ואין לי למי לשאול:

גמ' לימא מדכתיב בת שבע בת אליעם. ואליעם בן אחיתופל וכתיב בלדת שלמה בנה ותקרא את שמו ידידיה וסמיך ליה ויהי לשנתים ימים אחר לידתו הרג אבשלום את אמנון וברח לגשור וישב שם ג' שנים הרי ה' שנים לשלמה וכששב מגשור שפייס יואב את דוד ע"י התקועית להשיבו ישב בירושלים שנתים ואח"כ מרד דכתיב בתריה ויהי מקץ מ' שנה והני ארבעים שנה נקט ליה למנין ששאלו מלך כדאמרינן בתמורה (כדכתיב ויאמר המלך לאבשלום וגו') והלך ומרד ובאותו פרק נחנק אחיתופל כדכתיב ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו (ויבא) [וילך] אל ביתו ויחנק הרי שלמה בן ז' שנים: הני ימיו של

קשיות צו פרעגן אונ האב ניט בייא וועמען צו פרעגן:

פרק שמיני

א דורות. דיא ערשטע מענטשין פלעגין האבין קינדער צו אכט יאהר. פרעגט דיא גמרא פון וואנען ווייסין מיר דאס. מיר זאלין זאגין וויל עס שטייט אין פסוק דאס איז בת שבע דיא טאכטער פון אליעם דיא ווייב פון אוריה החתי. אונ עס שטייט אין פסוק אליעם איז געוועזן דער זוהן פון אחיתופל הגילוני. אונ עס שטייט אין פסוק גאט האט געשיקט דורך נתן הנביא אונ ער האט גירופין שלמה ידידיה. וויל גאט האט איהם ליב. אונ עס שטייט אין פסוק אין צווייא יאהר ארום האט מען גישארין דיא וואל פון אבשלומס שעפסין. אונ עס שטייט אין פסוק אונ אבשלום איז אנטלאפין גיווארין אונ איז גיקומען אין גשור. אונ ער איז געוועזן אין גשור דרייא יאהר. אונ עס שטייט אין פסוק אבשלום איז גיזעסין אין ירושלים צווייא יאהר אונ דעם פנים פון מלך האט ער ניט גיזעהן. אונ עס שטייט אין פסוק צום סוף פערציג יאהר האט אבשלום גיזאגט צום מלך איך וועל גיין אונ וועל בצאהלין מיין נדר וואס איך האב אנגענדרט גיטאהן צוא גאט אין חברון. אונ עס שטייט אין פסוק אחיתופל האט גיזעהן אז זיין עצה איז ניט גיטאהן גיווארין האט ער גיזאטילט דעם אייזיל אונ איז אויף גישטאנען אונ איז גיגאנגען צו זיין שטוב אונ צו זיין שטאט אונ ער האט גיבאטין זיין הויז געזינד וואס זייא זאלין טאהן נאך זיין טויט אונ ער האט זיך דער שטיקט. אונ איז גישטארבין. אונ עס שטייט אין פסוק דיא מענטשין וואס פאר גיסען בלוט אונ זענען פאלשע וועלין ניט לעבין קיין העלפט יאהרין. פון דיא אלע פסוקים זעהן מיר אז בת שבע איז געוועזן א טאכטער פון אליעם. אונ אליעם איז געוועזן א זוהן פון אחיתופל. אונ ווען מען האט גישארין דיא וואל פון אבשלומס שעפסין איז שלמה אלט געוועזן צווייא יאהר. דרייא יאהר איז אבשלום געוועזן אין גשור. איז שוין שלמה אלט געוועזן פינף יאהר. צוויי יאהר איז אבשלום גיזעסין אין ירושלים איז שוין שלמה אלט געוועזן זיבען יאהר. דער נאך האט אבשלום אוועק גינומען דיא מלוכה פון דוד אונ בייא דער צייט איז אחיתופל דער שטיקט גיווארין אונ איז גישטארבין. זעהן מיר ווען אחיתופל איז גישטארבין איז שלמה אלט געוועזן זיבען יאהר. אונ עס שטייט אין פסוק אז דיא רשעים לעבין ניט ביז העלפט יאהרין. זייא שטארבין פאר פינף אונ דרייסיג יאהר ווארום דיא גאנצע יאהרין פון מענטשין זענען זיבעציג יאהרן.

של דואג אינם אלא ל״ד ושל אחיתופל אינם אלא ל״ג כמה הויא להו תלתין ותלתא דל שבע דהוה שלמה פש להו עשרים ושית דל תרתי שני לתלתי עבורי אשתכח דכל חד והד בהמ:י אוליד ממאי דלמא תרוייהו בתשע אוליד ובת שבע אוליד בשית משום דאתתא בריאה היא הדע דהא הויא לה ולד כעיקרא אלא מהכא (בראשית יא) ואלה תולדות תרח תרח הוליד את אברם את נחור ואת הרן אברם גדול כנחור שנה ונחור גדול מהרן שנה נמצא אברם גדול שתי שנים מהרן וכתיב (שם) ויקח אברם ונחור להם נשים וגו׳ וא״ר יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה ברה״ק והיינו דכתיב (שם כא) כל אשר

אדם . ל״ה דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה : פשו להו עשרין ושית . לאחיתופל כשנולד שלמה וכתוך כ״ו שנים נולד ג׳ דורות אליעם ובת שבע ושלמה : דל תרתי שנין דתלתא עבורי . כלומר פחות מח׳ חדשים אין שהות לעובר ז׳ חדשים לעבורין ותודש לימי נידות וטהרה : אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד . אחיתופל אוליד אליעם לח׳ שנה וח׳ חדשים (לעיבורו) ואליעם הוליד בת שבע לח׳ שנה וח׳ חדשים ובת שבע לח׳ שנים וח׳ חדשים ללידתו של שלמה הרי כ״ו שנים : דאיתתא בריאה היא . אשה דרכה להיות בריאה וממהרת להזריע : ותדע . דע״כ דאשה ממהרת : דהא הוה לה לבת שבע ולד מקמיה שלמה . אותו הולד שמת לדוד שנולד ראשון דכתיב ביה וכאשר מת הילד קמת ותאכל לחם : אברם גדול מנחור שנה . מדקא חשיב ליה קרא ברישא : וכתיב ויקח אברם ונחור להם נשים . שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה אלמא יסכה

און מיר האבין גילערנט דיא אלע יאהרין פון דואג זענען גיוועזן פיר און דרייסיג יאהר. און אחיתופל האט נאר גילעבט דריי און דרייסיג יאהר. דאמאלס איז שלמה אלט גיוועזן זיבען יאהר. אז מען וועט רעכענען זיבען יאהר צו ריק איז אחיתופל אלט גיוועזן ווען שלמה איז גיבארין גיווארין זעקס און צוואנציג יאהר. זענען אין די זעקס און צוואנציג יאהר פון אחיתופל גיבארין גיווארין דרייא דורות. אחיתופל האט גיבארין אליעם. אליעם האט גיבארין בת שבע. בת שבע האט גיבארין שלמה. צווייא יאהר צום ווייניגסטען דארף מען אפ רעכענען צו דיא דרייא מאהל וואס דיא ווייבער זענען גיוועזן מעוברת. מיר זאלין רעכענען אז אחיתופ׳ס ווייב איז גיוועזן מעוברת מיט אליעם זיבען חדשים. און אליעמס ווייב איז גיוועזן מעוברת מיט בת שבע אויך זיבען חדשים. און בת שבע איז גיוועזן מעוברת מיט שלמה אויך זיבען חדשים. איז שוין איין און צוואנציג חדשים בלייבט נאר פיר און צוואנציג יאהר. האט דאך יעדער גיבארין צו אכט יאהר. ווען אחיתופל איז אלט גיוועזן אכט יאהר און אחודש פון נדה מיט ריין ווערין און זיבען חדשים מעוברת איז גיבארין גיווארין אליעם. און ווען אליעם איז אלט גיוועזן אכט יאהר און אחודש פון נדה מיט ריין ווערין און זיבען חדשים מעוברת איז גבארין גיווארין בת שבע. און ווען בת שבע איז אלט גיוועזן אכט יאהר און אחודש פון נדה מיט ריין ווערין און זיבען חדשים מעוברת איז גבארין גווארין שלמה. איז ריכטיג זעקס און צוואנציג יאהר. פרעגט דיא גמרא פון וואנען ווייסטו אז אלע דרייא האט יעדער גיבארין צו אכט יאהר. טאמער האט אחיתופל גיבארין צוא ניין יאהר. און אליעם האט אויך גיבארין צו ניין יאהר. און בת שבע האט גיבארין שלמה צו זעקס יאהר. ווייל אאשה איז געזינטער. איך וועל דיר ווייזין אז עס איז אזוי אז בת שבע האט גיבארין אקינד נאך פאר אכט יאהר. וואָרום אפילו דו וועסט זאגין אז שלמה איז גיבארין גיווארין צו אכט יאהר בת שבע האט דאך גיהאט אקינד נאך פאר שלמהן. זאגט דיא גמרא פון דאנען וועלין מיר וויסען אז פארצייטיגע מענטשין האבין גיבארין קינדער צו אכט יאהר. וואָרום עס שטייט אין פסוק דאס זענען דיא קינדער פון תרח. תרח האט גיבארין דריי קינדער אברם און נחור און הרן. אברם איז גיוועזן עלטער פון נחור מיט איאהר. נחור איז גיוועזן עלטער פון הרן מיט איאהר. איז אברם גיוועזן עלטער פאר הרן מיט צווייא יאהר. און עס שטייט אין פסוק אברם און נחור האבין גינומען ווייבער. דיא ווייב פון אברם האט גיהייסין שרה. און דיא ווייב פון נחור האט גיהייסין מלכה. שרה און מלכה זענען גיוועזן דיא טעכטער פון הרן. הרן איז גיוועזן דער פאטער פון מלכה און דער פאטער פון יסכה. און רבי יצחק האט גיזאגט יסכה מיינט מען שרה. פאר וואס האט מען גירופען איהר יסכה. ווייל שרה האט גיזעהן דורך רוח הקודש. דריבער שטייט אין פסוק גאט

בת הרן ויסכה זו שרה: דילמא זוטרא דאחוה הואי. והרן הוא דקשים מיניה: ויהי נח בן חמש מאות שנה. לאחר שהיה בן ת"ק שנה הוליד את שלשתן שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול: בר מאה ותרתין הוה. הואיל והוא גדול מכולן נמצא שנולד בת"ק שנה לנח וכשירד המבול היה בן מאה שנה אלא ש"מ קטן מכולם הוה ובת"ק ותרתין שנין לאבוה אתילד ודרך הכמתן השיב לנו ואמרו בתוס' תימא א"כ ליחשוב הם

אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ד"א יסכה שהכל סכין ביפיה וכתיב (שם יז) ויפול על פניו ויצחק ויאמר בלבו וגו' כמה קשיש אברהם משרה ע"ר שנין וקשיש מאבוה תרת"ן שנין אשתכח כי אולידה הרן לשרה בתמני אולידה ממאי דלמא אברהם זוטא דאחוה הוה ודרך חכמתן קא חשיב להו תדע דקא חשיב להו קרא דרך הכמתן דכתיב (שם ה) ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם את חם ואת יפת שם גדול מחם שנה וחם גדול מיפת שנה נמצא שם גדול מיפת ב' שנים וכתיב (שם ז) ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים על הארץ וכתיב (שם יא) ואלה תולדות שם שם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול בן ק' שנה בר מאה ותרתין שנין הוה אלא דרך חכמתן קא חשיב להו ה"נ דרך חכמתן קא חשיב להו, א"ר כהנא אמריתא לשמעתא קמיה דרב זביד מנהרדעא אמר אתין מהכא מתניתו לה

האט געזאגט צו אברהם אלץ וואס שרה וועט דיר זאגען זאלסטו הערין איהרע רייד. אנדערע זאגין דריבער האט מען גירופין שרהן יסכה. ווייל אלע האבין גיקוקט אויף איהר שיינקייט. אונ עס שטייט אין פסוק אברם איז גיפאלין אויף זיין פנים אונ האט גילאכט; אונ ער האט גיטראכט אין זיין הארץ אמענטש וואס איז אלט הונדערט יאהר זאל נאך גיבארין קינדער. אונ שרה וואס זיא איז שוין אלט ניינציג יאהר זאל נאך גיבארין קינדער. זעהן מיר אז אברהם איז גיוועין עלטער פון שרה מיט צעהן יאהר. אונ אברהם איז גיוועין עלטער פון הרן שרהס פאטער מיט צווייא יאהר. זעהן מיר אז ווען הרן האט גימאכט גיבארין שרה איז ער אלט גיוועין נאר אכט יאהר. פרעגט דיא גמרא טאמער איז אברהם גיוועין דער יינגסטער פון דיא ברידער. אונ הרן איז גיוועין פיל עלטער פון אברהם. נאר פאר וואס רעכענט מען אברהם דער ערשטער פון אלע ברידער. ווייל מען רעכונט נאך זייער הכמה. אונ איך וועל דיר ווייזין אז דיא תורה רעכונט אלע מאהל נאך דער חכמה ווארום עס שטייט אין פסוק ווען נח איז אלט גיוועין פינף הונדערט יאהר. האט ער גיבארין דרייא זיהן. שם אונ חם אונ יפת. שם איז גיוועין עלטער פון חם מיט איאהר. אונ חם איז גיוועין עלטער פון יפת מיט איאהר. איז שם גיוועין עלטער פון יפת מיט צוויי יאהר. אונ עס שטייט אין פסוק ווען נח איז אלט גיווארין זעקס הונדערט יאהר איז גיווארין פון דיא וואסער אמבול אויף דער ערד. אונ נאך שטייט אין פסוק דאס זענען די קינדער פון שם. ווען שם איז אלט גיווארין הונדערט יאהר האט ער גיבארין ארפכשד צווייא יאהר נאך דעם מבול. איז דאך אקשיא צווייא יאהר נאך דעם מבול איז דען שם אלט גיוועין נאר הונדערט יאהר. ער איז דאך שוין אלט גיוועין הונדערט מיט צוויי יאהר. ווארום ווען נח איז אלט גיוועין פינף הונדערט יאהר איז שם גיבארין גיווארין. אונ ווען נח איז אלט גיוועין זעקס הונדערט יאהר. איז גיוועין דער מבול. איז דאך שוין שם אלט גיוועין גאנצע הונדערט יאהר. אונ צוויי יאהר נאך דעם מבול. איז שוין שם אלט גיוועין הונדערט מיט צווייא יאהר. אונ דער פסוק זאגט אז ער איז נאר אלט גיוועין הונדערט יאהר. דריבער מוזין מיר זאגין אז שם איז גיוועין דער יינגסטער. אונ ווען נח איז שוין אלט גיוועין פינף הונדערט מיט צווייא יאהר איז שם גיבארין גיווארין. איז שם אלט גיוועין צום מבול אכט אונ ניינציג יאהר. אונ צווייא יאהר נאך דעם מבול איז ער אלט גיוועין הונדערט יאהר. נאר פאר וואס רעכונט מען שם צום ערשטין. ווייל מען רעכונט נאך זייער חכמה. אזוי ביי אברהם רעכונט מען אויך נאך זייער חכמה. אונ אברהם איז טאקי גיוועין דער יונגסטער. רב כהנא זאגט איך האב גיזאגט דיא זאך [אז שם איז גיוועין דער יונגסטער] פאר רב זביד פון נהרדעא. הט רב זביד גיזאגט איר לערנט דאס פון דעם פסוק ואלה תולדות שם. מיר לערנען דאס פון דעם פסוק אונ צווא

לה אנן מהבא מתנינן לה (שם י) ולשם יולד גם הוא אבי כל בני עבר אחי יפת הגדול [יפת] הגדול שבאחיו [הוה] אלא מנ"ל מהכא (שמות לה) ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה וכתיב (ד"ה א ב) ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוה בר תליסר שני דכתיב (שמות לו) איש איש ממלאכתו אשר המה עושים ותניא שנה ראשונה עשה משה משכן שניה הקים משכן ושלח מרגלים וכתיב (יהושע יד) בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה עבד ה' וגו' ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה. כמה הויא להו ארבעים דל ארביסר דהוה בצלאל פשו להו עשרין ושית דל תרתי שני דתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד בתמני אוליד:

ב [פיסקא] בן ולא בת. תניא אר"ש בדין הוא שתהא בת ראויה להיות כבן סורר ומורה

לבסוף וקרא קא חשיב שם חם ויפת ע"כ: ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור אלמא חור בר כלב הוה ובצלאל היה דור שלישי שלו: וכי עבד משכן היה בן י"ג. דקרי ליה איש איש ממלאכתו וכשנשתלחו המרגלים בשנה השניה כבר היה בן י"ד שנה וכתיב בן ארבעים שנה

שם איז אויך געבארין געווארין קינדער. ער איז דער פאטער פון דיא אלע מענטשין וואס וואוהנען אויף די אנדערע זייט פון טייך פרת. אחי יפת הגדול; ער איז דער ברודער פון יפת; וואס יפת איז דער עלטעסטער ברודער. פרעגט דיא גמרא נאר פון וואנען ווייסען מיר אז פאר צייטיגע מענטשין האבען געבארין קינדער צו אכט יאהר; פון דעם פסוק בצלאל דער זוהן פון אורי [אורי] דער זוהן פון חור צום שבט יהודה האט גימאכט אלע כלים צום משכן; און עס שטייט אין פסוק עזובה איז געשטארבען האט כלב גינומען אווייב וואס הט גיהייסען אפרת. אפרת האט געבארין א זוהן וואס האט גיהייסען חור. און ווען בצלאל האט גימאכט דעם משכן איז ער אלט געוועזען דרייצעהן יאהר. ווארום עס שטייט אין פסוק איש איש ממלאכתו אשר המה עושים, יעדער מענטש פון זיין ארבעט וואס זייא האבען גיטאהן; זעהן מיר אז יעדער מענטש וואס הט גיארבעט ביי דעם משכן איז גירופען געווארין איש; און פאר דרייצעהן יאהר ווערט מען ניט גירופען איש. איז בצלאל אלט געוועזען דרייצעהן יאהר ווען ער האט גימאכט דעם משכן. און מיר האבען גילערנט דעם ערשטין יאהר וויא די יודין זענען ארויס גיגאנגען פון מצרים האט משה גימאכט דעם משכן. דעם אנדערין יאהר הט ער אויף גישטעלט דעם משכן. און הט געשיקט מרגלים איז שוין בצלאל אלט געוועזען פערציג יאהר און עס שטייט אין פסוק כלב הט גיזאגט פערציג יאהר בין איך אלט געוועזען ווען משה האט מיך געשיקט מיט די מרגלים. און היינט בין איך אלט פינף און אכציג יאהר. זעהן מיר ווען כלב איז אלט געוועזען פערציג יאר איז בצלאל זיין אורא-איניקל אלט געוועזען פערצעהן יאהר. דארפין מיר רעכענען פערצעהן יאהר צוריק. איז כלב אלט געוועזען זעקס און צוואנציג יאהר ווען בצלאל איז געבארין געווארין. זענען אין דיא זעקס און צוואנציג יאהר פון כלב געבארין געווארין דריי דורות. כלב האט געבארין חור. חור האט געבארין אורי; אורי האט געבארין בצלאל. צוויי יאהר צום וויינגסטען דארף מען אפ רעכענען צו דיא דריי מאהל וואס די ווייבער זענען געוועזען מעוברת. מיר זאלין רעכענען אז כלבס ווייב איז געוועזען מעוברת מיט חור זיבען חדשים. און אחודש צום ריין ווערין. איז אכט חדשים. און חורס ווייב איז געוועזען מעוברת מיט אורי אויך זיבען חדשים. און אחודש צום ריין ווערין. איז אכט חדשים. און אורים ווייב איז געוועזען מעוברת מיט בצלאל אויך זיבען חדשים. און אחודש צום ריין ווערין. איז אכט חדשים. איז צוויי יאהר. בלייבט נאר פיר און צוואנציג יאהר. האט דאך יעדער געבארין צו אכט יאהר. ווען כלב איז אלט געוועזען אכט יאהר מיט אכט חדשים איז חור געבארין געווארין. און ווען חור איז אלט געוועזען אכט יאהר מיט אכט חדשים איז אורי געבארין געווארין. און ווען אורי איז אלט געוועזען אכט יאהר מיט אכט חדשים איז בצלאל געבארין געווארין:

ב פיסקא; בן. אזוהן אז ער איז אסורר ומורה הרגעט מען אים. אבער א טאכטער אז

ומורה (דף ע) שהכל מצויין אצלה בעבירה אלא גזירת הכתוב הוא בן ולא בת:

ג אמר ר' חנן לא נברא יין בעולם אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנאמר (משלי לא) תנו שכר לאובד ויין למרי נפש א"ר יצחק מ"ד (שם כג) אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שמאדים פניהם של רשעים בעה"ז ומלבין פניהם לעה"ב. רבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש. רבא רמי כתיב (תהלים קד) ישמח וקרינן ישמח זכה משמחו לא זכה משממתו והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין. א"ר עמרם בריה דר"ש בר אבא מ"ד (משלי כג) למי אוי למי אבוי למי

לגבי כיוס: שהכל מצויין אצלה בעבירה ובביאה זולה וכוגלה בקטנותה כופה כשלה המצלה למודה עומדת בפרשת דרכים ומרגלה הגרויות לעבירה בשביל אתנן: לשלם שכר לרשעים. שמהעדנין בו בעוה"ז ומקבלין בו שכר מצות שעושין בעה"ז: לאובד. היינו רשע שנטרד והולך לו: למרי נפש. לאבלים לפכוחי דעתייהו: אל תרא יין. כלומר אל תתן עיניך להסתכל אחריו: באחריתו דם. סופו יהרג עליו: כתיב יין יבמח. לגב אהוב בטי"ן דמשמע לשון בומס שמשממהו וגוטל הכמת לבו (כמו פנו אלו והשמו לשון המהין לבב): וקרינן ישמח. לשון שמחה: זכה. כלומר אם זכה וידע להזהיר בעצמו מלשתות יותר מדאי מבטחו שמספקת את הלב: פקחין. עשהוני פקח: אבוי. לשון נעקה כלשון ארמי כמו

זיא איז אסורר ומורה דרגת מען זיא ניט. מיר האבען גילערונט רבי שמעון זאגט דער דין וואלט גידארפט זיין אז אטאכטער איז אסורר ומורה זאל מען איר אויך הרגנן אזוי ווי מען הרגת אזוהן אז ער איז אסורר ומורה. וואָרום אנקבה אז זיא איז אפרעסעין און אזויפעדין ווען זיא איז קליין. דער נאך אז זיא וועט גרויס ווערין און זיא וועט וועלין פרעסען און זויפען און זיא וועט ניט האבען קיין געלט וועט זיא מזנה זיין. נאר דיא תורה האט אבער גיזאגט אזוהן אסורר ומורה זאל מען הרגנן. אבער אטאכטער אסורר ומורה זאל מען ניט הרגנן:

ג אמר. רבי חנן האט גיזאגט וויין איז אויף דער וועלט ניט מעה באשאפען גיווארין נאר צו טרייסטען אבלים. און צו בצאהלין שכר צוא די רשעים פאר זייער ביסול מצות אויף דער וועלט. זייא טרינקען וויין און האבען פאר גענינגען אויף דער וועלט און נעמען אפ אויף דער וועלט דעם שכר פאר זייערע מצות וואס זייא האבען גיטאהן; זייא זאלין עולם הבא גאר ניט האבען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גיט אלטען וויין צו דעם פארלארענעם נצו דעם רשע וואס ער איז פאר לארין פון עולם הבא). און וויין זאלט איר געבין צו דעם מענטש וואס זיין הארץ איז פאר ביטערט אויף דעם מת וואס ער טרויערט. רבי יצחק זאגט עס שטייט אין פסוק אל תרא יין כי יתאדם זאל דיר ניט גיפעלין דר וויין וואס ער מאכט רויט דעם פנים פון דיא רשעים אויף דער וועלט; וואָרום ער וועט ווייס מאכען זייער פנים צוא עולם הבא. רבא זאגט אזוי מיינט דער פסוק אל תרא יין. זאל דיר ניט גיפעלין וויין צו טרינקען. כי יתאדם. וואָרום דער סוף פון וויין טרינקען איז בלוט. אז מען ווערט שיכור קומט מען צו אלע עבירות. רב כהנא האט גיפרעגט אין פסוק שטייט תירש און מיר לייענען תירוש. אז דער מענטש איז זוכה צוא זיין אצדיק און ער טרינקט וויין נאר ווען עס איז א מצוה צו טרינקען, און ניט צו שיכור ווערין וועט ער ווערין אעלצטער [אגרויסער חכם], וואָרום וויין מאכט קלוג דעם מענטשין, אבער אז ער האט ניט זוכה גיוועזן צו זיין אצדיק און ער טרינקט וויין צום פערגעניגין און שיכור צוא ווערין, וועט ער ווערין אארעם מאן, רבא האט גיפרעגט אין פסוק שטייט יין ישמח, מיט אשין, איז דער טייטש פאר וויסטונג, און מיר לייענען ישמח מיט א שין, איז דער טייטש דער פרייען, אז דער מענטש איז זוכה ער זאל וויסען צו זיין געהיט ער זאל טרינקען וויין נאר ווען דיא צייט איז צו טרינקען און ניט שיכור צוא ווערין, דער פרייט דער וויין דאס הארץ פון מענטש, אבער אז ער האט ניט זוכה גיוועזן צו זיין געהיט און ער טרינקט וויין ביז שכור צו ווערין, וועט דער וויין אים פאר וויסטין, דאס איז וואס רבא האט גיזאגט דיא פיל וויין וואס איך האב געטרונקען און גוטע בשמים שמעקעדיגע וואס איך האב גישמעקט האבען מיך קלוג גימאכט. רב עמרם דער זוהן פון רבי שמעון בר אבא האט גיזאגט עס שטייט אין פסוק

למי מדנים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך. כי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא האי קרא מאן דדריש ליה מרישיה לסופיה מדריש ומסופיה לרישיה מדריש. דרש עובר גלילאה י"ג ווי"ן נאמרו ביין (בראשית ט) ויחל נח איש האדמה ויטע כרם וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן רב ושמואל חד אמר סרסו וחד אמר רבעו מ"ד סרסו מתוך שקלקלו ברביעי קללו ברביעי ומ"ד רבעו גמר וירא וירא כתיב הכא (שם) וירא חם אבי כנען וכתיב (שם לד) וירא אותה שכם בן חמור בשלמא למ"ד סרסו משום הכי קללו ברביעי אלא למ"ד רבעו מאי שנא רביעי

בייא בייא: שיח. לער כמו אריד בשיחי: למי כל אלה למאחרים על היין: מרישיה לסופיה מדריש. נדרש משמעותו יפה וה"ק למי כל אלה למאחרים על היין לבאים לחקור וממסך שחוקרין היכן היין הטוב הממוסך בבשמים: ומאן דדריש ליה מסופיה לרישיה מדריש. נדרש משמעותו יפה וה"ק למי שיש לו אוי ואבוי ושיח דהיינו אבלים ולמי שיש לו מדנים ופצעים חנם דהיינו רשע הנכנס עם סבריות ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב בזמנו ושקיעתו (בשם) [לאשם] ראוי להיות מאחרים על היין: י"ג ווי"ן. לשון וי וי ויאמר ארור כנען לא חשיב אלא עד שידע דנגמר לו עוכשו של יין: מתוך שקלקלו ברביעי. שמנעו מלהוליד בן רביעי: קללו ברביעי. קלל את בן רביעי שלו כוש ומצרים ופוט וכנען ויאמר ארור כנען:

למי אוי למי אבוי (ווער שרייט אוי און אבוי) למי מדנים (ווער האט קריג) למי שיח (ווער האט צער) למי פצעים חנם (ווער האט אומזיסטע וואונדין) למי חכלילות עינים (ווער האט רויטע אויגען) למאחרים על היין דיא וואס זיצען שפעט ביי נאכט צו טרינקען וויין. לבאים לחקור ממסך צו דיא וואס קומען פרעגין ווער האט גוט געשטעלטין וויין מיט בשמים. אז רב דימי איז געקומען האט ער געזאגט אין ארץ ישראל זאגט מען ווער עס וויל דרשנן דעם פסוק פון אנהייב צום סוף. קען אים דרשנן (אזוי וויא מען האט איצט גידרשנט). און ווער עס וויל דרשנן דעם פסוק פון סוף צום אנהייב קען ער אויך דרשנן: און אזוי מיינט דער פסוק ווער עס האט אוי און אבוי און צער (למשל אבלים). און ווער עס האט קריג און אומזיסטע וואונדען (דאס מיינט מען דיא רשעים וואס האבען קריג און גישלעג מיט מענטשין). און דיא וואס האבען רויטע אויגען פון פיל פעטקייט: די דריי ערליי מענטשין דארפען זיצען שפעט ביי נאכט און טרינקען וויין: און זייא דארפין פארשטין וואו איז דא גוט געשטעלטער וויין מיט בשמים. דער אבל וועט פרייליכער ווערין. דער רשע וועט אפ נעמען דעם שכל פון זיין ביכול מצות אויף דער וועלט. דער פעטער מענטש וועט מאגערער ווערין. דרש עובר גליאה האט גידרשנט, דרייצעהן וואוין (דרייצעהן מאהל וי) שטייט ביי דעם וויין. ויחל נח איש האדמה. ויטע כרם. וישת מן היין. וישכר. ויתגל בתוך אהלה. וירא חם אבי כנען את ערות אביו. ויגד לשני אחיו בחוץ. ויקח שם ויפת את השמלה. וישימו על שכם שניהם. וילכו אחורנית. ויכסו את ערות אביהם. וייקץ נח מיינו. וידע את אשר עשה לו בנו הקטן. רב און שמואל קריגען איינער זאגט חם האט מסרס גיוועזען זיין פאטער נח. ער זאל ניט קענען האבען נאך קינדער און איינער זאגט חם האט מונה גיוועזען מיט זיין פאטער נח. זאגט דיא גמרא דער וואס זאגט אז חם הט דעם פאטער מסרס גיוועזען ער זאל ניט קענען האבען קינדער. ווייל חם הט גימאכט אז נח זאל ניט קענען האבען נאך א פערטין קינד. דריבער הט נח גיפלוכט דעם פערטין קינד פון חם. דאס איז כנען: און דער וואס זאגט אז חם הט מונה גיוועזען מיט זיין פאטער: לערנט ער אגזרה שוה איין וירא פון דעם אנדערין וירא. דא שטייט וירא חם אבי כנען (חם דער פאטער פון כנען האט גיזעהן). און דארט שטייט וירא אותה שכם בן חמור (שכם דער זוהן פון חמור הט גיזעהן דינה). אזוי וויא שכם הט גיזעהן דינהן צו מונה זיין מיט איר. אזוי הט חם גיזעהן דעם פאטער צוא מונה זיין מיט אים. פרעגט דיא גמרא דער וואס זאגט אז חם האט מסרס גיוועזען דעם פאטער ער זאל ניט האבען א פערטין קינד. דריבער הט נח גיפלוכט כנען ווייל ער איז דער פערטער קינד פון חם.

רביעי נלטייה בהדיא הא והא הואי. ויחל נח איש האדמה ויטע כרם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא ואמרי לה אמר מר עוקבא אמר ר' זכאי א"ל הקב"ה לנח נח לא היה לך ללמוד מאדם הראשון] שלא גרם לו אלא יין כמ"ד אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון גפן היה דתניא ר"מ אומר [אותו אילן שאכל אדם הראשון ממנו] גפן היה (ע"ג) שאין לך דבר שמביא לאדם יללה אלא יין ר' יהודה אומר חטה היה שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעום טעם דגן (וקרי ליה עץ על שם העתיד שחטה תתמר כדקל) ר' נחמיה אומר תאנה היה שבדבר שקלקלו בו נתקנו שנא' (בראשית ג) ויתפרו עלה תאנה:

(משלי לא) ד דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו א"ר יוחנן משום רשב"י מלמד שכפאתו אמו על העמוד ואמרה לו (שם) מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי הכל יודעין שאביך ירא שמים היה עכשיו יאמרו אמו גרמה לו ומה בר בטני כל הנשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב

את האדמה. אמאי קרי ליה איש האדמה ע"י שהוכיחו הקב"ה היה לך ללמוד מאיש האדמה דהיינו אדה"ר שהיין קנס עליו מיתה: שאין לך דבר שמביא יללה על אדם אלא יין. הילכך מסתברא דעל ידו נקנסה מיתה ובכיה לעולם: שאין התינוק יודע וכו'. ומדקרי ליה עץ הדעת טוב ורע ש"מ היינו חטים: בדבר שנתקלקלו בו נתקנו. מדת הקב"ה באיזה שהוא מכה בו הוא מרפא נס בתוך נס כגון ויצת אש בציון וכתיב ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב:

דברי למואל מלך. שלמה המלך למואל מעשיו וחכמתו להקדוש ברוך הוא למואל שכינה הוא כמו ידי שמתי למו פי: משא אשר יסרתו אמו. פרשת תוכחה שהוכיחתו אמו: שכפאתו על העמוד. להלקותו יסרתו לשון מלקות כדאמרינן לקמן ויסרו אותו זה מלקות ומפני שהיתה רואה שהוא בעל הנאה ומרבה בסעודתו היתה מוכיחתו: אמו גרמה. להיות רשע שהרי בשבילך לא יתלו התוכחה והיינו מה ברי למה תגרום לבן אחריך שאתה בני ולא בן אביך: בר בטני. מעי גרמו לך להיותך בעל זרוע ובעל כח שדחקתי ונכנסתי לתשמיש יפה

אבער דער וואס זאגט אז חם הט מזנה גיוועזן מיט נח. פאר וואס האט נח גיפלוכט כנען וואס ער איז דער פערטער קינד; פאר וואס הט ער ניט גיפלוכט זיין זוהן חם אליין; ענטפערט די גמרא חם הט ביידע זאכען גיטאהן; ער האט מסרס גיוועזן. אונ האט מיט אים מזנה גיוועזן. אין פסוק שטייט ויחל נח איש האדמה ויטע כרם. נח דער ערד מענטש הט אן גיהויבען און הט גיפלאנצט איינגארטען; רב חסדא הט גיזאגט פון רב עוקבאס וועגין. אנדערע זאגין מר עוקבא האט גיזאגט פון רבי זכאים וועגין. גאט האט גיזאגט צו נח פאר וואס האסטו ניט אפ גילערונט פון אדם הראשון (וואס ער ווערט גירופען ערד מענטש ווייל ער איז בעשאפען גיווארין פון ערד). קיין זאך הט אים ניט גיבריינגט צום שטארבען נאר דער ויין. אזוי וויא דער וואס זאגט דער בוים ודער עץ הדעת וואס אדם הראשון האט פון אים גיגעסען איז גיוועזן איינשטאק. ווארום קיין זאך ברייננט ניט אקלאג צו דעם מענטש נאר ויין. רבי יהודה זאגט דער עץ הדעת איז גיוועזן ווייץ. ווארום אקינד ווייס ניט צו רופען טאטע אונ מאמע ביז ער עסט ברויט פון קארין אדער פון ווייץ. זעה; מיר אז ווייץ מאכט קלוג דעם מענטשין. אונ ביי דעם עץ הדעת שטייט אויך אז איר וועט עסין פון אים וועט איר קלוג ווערין. געווים איז דער עץ הדעת גיוועזן ווייץ. אונ ווייל אמאהל וועט זיין דער ווייץ הויך גיוואקסען אזוי וויא אטייטל בוים. דריבער רופט מען דעם ווייץ עץ. אביים. רבי נחמיה זאגט דער עץ הדעת איז גיוועזן אפייגן בוים. מיט דער זאך וואס זייא האבען געזינדיגט; מיט דער זאך זענען זייא פארריכט גיווארין. זייא האבען געזינדיגט מיט דעם פייגען בוים. אונ דיא בלעטער פון דעם פייגן בוים וואס זייא האבען גינייט פאר זיך קליידער:

ד דברי. דאס איז דיא רייד פון שלמה המלך וואס ער האט דער ציילט דעם מוסר וואס זיין מוטער האט צוא אים גזאגט אין אנהייב פון זיין מלוכה ווען ער האט זיך אן גיהויבען צוא ציהען נאך גרויסע פערגעניגונגס אונ פיל ויין טרינקען. רבי יוחנן הט גזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין דער פסוק דער ציילט אונז אז דיא מוטער האט צו גיבונדען שלמהן צו אזייל צוא שלאגען איהם. אונ זיא האט גזאגט צוא אים מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי. מה ברי. וואס טוהסטו מיין זוהן. אלע ווייסען אז דיין פאטער האט מורא גיהאט פאר גאט אונ ער איז

שוב אינם ראוות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי בדי שיהא לי בן מזורז ומלובן ומה בר נדרי כל הנשים של בית אביך היו נודרות ואומרות יהא לי בן הגון למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן זריז ומלובן וממולא בתורה והגון לנביאות. אל למלכים למואל

לולד לנבנו ולורזו כדאמריק במס' נדה שלשה חדשים האחרונים תשמיש יפה לולד שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז : אי שכר. כלומר אל לרוזנים לומר אי שכר לא נאה לכן לומר כן : בער אנכי מאיש . בהאי מלא כתיב : זה אדם הראשון . שנכשל ביין ואני בתיתי יותר מכם: נעשית לו קרעים . שוכח תלמודו ואינו מככ

אל למלכים שתו יין אל למלכים אמרה לו בני מה לך אצל מלכים ששותין יין ומשתכרים ואומרים למה לנו אל ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר. א"ד מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר אמר ר' יצחק מנין שחזר שלמה והודה לאמו דכתיב (שם ל) כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי כי בער אנכי מאיש מנח דכתיב (בראשית ט) ויחל נח איש האדמה ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון :

(דף עא) **ה אמר** ר' זירא כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים שנאמר וקרעים

פרום גיוועזן : איצט וועט מען זאגן אז דורך מיר דיין מוטער ביסטו ניט פרום. ומה בר בטני : דוא ביסט דער זוהן פון מיין בויך. אלע ווייבער פון דיין פאטער וויא זייא פלעגין מעוברת ווערין פלעגין זייא שוין ניט געזעהן ווערין פאר דעם מלך אונ איך האב מיך אריין גיקוועטשט אונ בין אריין גיגאנגען צו דיין פאטער ווייל איך האב גיוואלט האבען אז דוא זאלסט זיין שטארק אונ שיין. אונ אז אשה איז מעוברת אונ דער מאן איז מיט איר משמש המטה פון סוף זעקסטין חודש ביז דעם סוף ניינטין. איז דער קינד שטארק אונ שיין. ומה בר נדרי. דו ביסט דער זוהן פון מיינע נדרים : אלע ווייבער פון דיין פאטער אז זייא פלעגין זיין מעוברת פלעגין זיי טאהן נדרים אונ זייא פלעגין זאגין זייא ווילען האבען אזוהן ער זאל טויגין צו זיין א מלך. אונ איך האב גיטאהן אנדר אונ האב גזאגט איך וויל האבען אזוהן ער זאל זיין שטארק אונ שיין אונ ער זאל זיין פול מיט תורה אונ ער זאל ווערט זיין צו זיין א נביא. אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין. דיא מוטער האט גזאגט צו שלמה. מיין זוהן גיי ניט אין דעם וועג וויא דיא מלכים גייען. טוה ניט וויא זייא טוהען. דיא מלכים טרינקען וויין אונ ווערין שכור אונ זייא זאגין צו וואס דארפין מיר גאט : ולרוזנים אי שכר. דער מענטש וואס אלע סודות פון דר וועלט זענען אויף גידעקט פאר איהם זאל ער טרינקען וויין אונ זאל זיין שכור. אנדערע זאגן אזוי האט זיא צו אים גזאגט דער מענטש וואס אלע גרעסטע פון דער וועלט קומען צו איהם (הערין זיין חכמה) זאל ער טרינקען וויין אונ זאל זיין שכור. רבי יצחק זאגט פון וואנען ווייסען מיר אז שלמה האט חרטה גיהאט אונ האט מודה גיוועזן צו זיין מוטער אז זיא איז גירעכט. ווארום עס שטייט אין פסוק שלמה האט גיזאגט כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי. איך בין מער נאר פון דעם מענטש. פון נח. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק נח דער ערד מענטש האט אן גיהויבען צוא פלאנצין א ווייגארטין אונ האט גיטרונקען וויין ביז ער איז שכור גיווארין. וואס פאר א שלעכטין סוף האט ער גיהאט פון זיינע שכרות. אונ איך האב מיך ניט פאר שטאנען דעם סוף וואס אדם הראשון האט גיהאט פון דעם עץ הדעת וואס דאס איז גיוועזן וויין. וואס ער וויין האט גיבריינגט דעם טויט אויף איהם אונ אויף דער גאנצער וועלט :

ה אמר. רבי זירא : זאגט דער וואס שלאפט אין בית המדרש ווערט דיא תורה זיינע צו ריסען. דאס מיינט מען ער פאר געסט זיין לערנען. אונ גידיינקט נאר שטיקלאכווייז. אין דער מסכת אביסול נאך אין א מסכת אביסול. אזוי וויא אקלייד וואס איז צוריסען גיווארין. אונ מען געפינט פון איר אויף דעם ארט א שטיקול נאך אויף א ארט א שטיקול. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק וקרעים תלביש נומה. דער וואס שלאפט וועט אן קליידען צוריסענע קליידער. וויל

אלא לסירוגין: בקולנו: חד קול משמע מדלא כתיב בקולותינו או בקולינו ביו"ד: אפילו מזוזה אחת. וכ"ש אחד מן החומשין או ספר מכל הנביאים שהזכרת השם כתובה שם ולא קריאה ביה את כל שללה ושרפת: לא תעשון כן. וגו' בתר ואבדתם את שמם כתיב ·

(משלי כג) וקרעים תלביש נומה:

ותניא ר' יהודה אומר אם לא היתה אמו שוה לאביו בקול ובמראה וקומה אינו נעשה בן סורר ומורה שנאמר (דברים כא) בקולנו ומדקיל בעינן שוין מראה וקומה נמי בעינן שוין. תניא א"ר שמעון וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאין אותו לסקלו אלא לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר. א"ר יונתן אני ראיתיו וישבתי על קברו. כמאן אזלא הא דתניא עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר כר' אליעזר דתניא רא"א כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת דכתיב (דברים יג) ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת באש וכיון דאיכא מזוזה לא אפשר דכתיב (שם יב) לא תעשון כן לה' אלהיכם א"ר יונתן אני ראיתיה וישבתי על תלה:

ער שלאפט אונ ארבעט ניט וועט ער ניט פאר דינען וועט ער גיין צוריסענע קליידער. אונ דער וואס שלאפט אין בית המדרש אונ לערינט ניט די תורה מיט גרויס חשק ווערט זיין תורה אויך צוריסען:

ך תניא. מיר האבען גילערונט רבי יהודה זאגט אויב דיא מוטער פון דעם זוהן וואס איז אסורר ומורה איז ניט גלייך צו זיין פאטער מיט איין שטימע אונ מיט איין אויס זעהן אונ מיט איין הייך. ווערט ניט דער זוהן גישטראפט וויא אסורר ומורה. וואר ום עס שטייט אין פסוק בקולנו. דער זוהן אונזערער הערט ניט אונזער קול. זעהט אויס אז ביידע דער פאטער אונ דיא מוטער האבען איין קול. אונ וייל מיר דארפין אז דער קול פון זייא זאל זיין גלייך. דארפין מיר אויך זייא זאלען אויס זעהן גלייך אין געוואוקס: דאס הייסט דיא גרעב אונ דיא הייך זייערע זאל זיין גלייך. מיר האבען גילערונט רבי שמעון זאגט וייל דער קינד האט גיגעסען אפונט פלייש אונ ער הט גיטרונקען אהאלבע קווארט איטליענער וויין. דריבער וועלין דער פאטער אונ מוטער אים ברייגגען צו בית דין מען זאל אים הרגנן. געווים וועט דס קיין פאטער אונ מוטער טאהן. נאר דער דין איז קיין מאהל ניט גיוועין אונ עס וועט ניט זיין. נאר צו וואס הט די תורה גישטעלט דעם דין. דער פאטער אונ מוטער זאלין לערנען דעם דין וועלין זייא זעהן אז דיא תורה הייסט מען זאל אים שוין הרגנן. ווען אפילו זיי וועלין איהם ניט בריינגען צו בית דין מען זאל אים הרגנן. אבער וויניגסטונס וועלין זייא שוין היטען דעם קינד אונ וועלין אים זאגין מוסר. אונ אז דער קינד וועט טאקי בעסער ווערין וועלין זייא האבען שכר. רבי יונתן זאגט איך האב גיזעהן ויא מען האט גיהרגת אבן סורר ומורה. אונ איך בין גיזעסן אויף זיין קבר. זאגט דיא גמרא וויא וועלכער תנא איז גילערונט גיוואורין אז אעיר הנדחת [אשטאט וואס אלע מענטשין האבען געדינט עבודה זרה הייסט עיר הנדחת ודיא פאר שטויסענע שטאט] דארף מען אלע מענטשין הרגנן. אונ אלץ וואס מען געפינט אין שטאט דארף מען פאר ברענען אין פייער] איז ניט גיוועין אונ עס וועט ניט זיין. צו וואס איז דער דין געשריבען גיוואורין. מען זאל איהם לערנען וועט מען האבען שכר. אזוי וויא רבי אליעזר. ווארום מיר האבען גילערונט רבי אליעזר זאגט דיא שטאט וואס אין איר איז דא אפילו איין מזוזה ווערט זיא ניט קיין עיר הנדחת. ווארום עס שטייט אין פסוק אירע גאנצע רויב זאלסטו פארזאמלען אין גאס אונ זאלסט פר ברענען אין פייער. אונ אז אין שטאט איז דא אמזוזה קען מען דאך ניט פר ברענען אלץ. ווארום דיא מזוזה טאר מען דאך ניט פאר ברענען. ווארום עס שטייט אין פסוק אלע געצין בילדער זאלט איר פאר ברענען אין פייער אונ איר זאלט פרליהרען זייער נאמען אבער צו גאט זאלט איר ניט אזו טאהן. איר זאלט ניט פאר ברענען דיא זאך וואס אויף איר איז געשריבען דער נאמען פון גאט. אונ וויא קען דאס זיין אין דער שטאט

ז כמאן אזלא הא דתניא בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כר' אלעזר בר' שמעון. דתנן ר"א בר"ש אומר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשני גריסין [על שתי אבנים בשתי כתלים בקרן זוית ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס] מ"ט דר"א בר"ש כתיב קיר וכתיב קירות איזהו קיר שהוא כקירות הוי אומר זה קרן זוית תניא א"ר אליעזר בר' צדוק מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתא סגירתא. א"ר שמעון איש כפר עכו פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו ואמרו אבנים מנוגעות פינו לשם:

גריס זה שיעור נגעים וכשתי גריסין על שתי אבנים דכתיב וחלצו את האבנים תרתי משמע וככל אחת שיעור נגע: בקרן זוית. ואותן ב' אבנים [יהיו] בקרן זוית אחד בכותל זה ואחד בכותל זה והנגע מסוך בשתיהן ארכו ב' גריסין ורחבו כגריס שהוא בכל אבן כגריס על גריס: מ"ט דר"א. דבעי' קרן זוית: כתיב קיר. ומרבינן שפל מן הקיר. חורבתא סגירתא. חורבה מצורעת מתרגמינן כגירתא שמתן מפס בית המנוגע: מציינין אותו. שלא יאהילו עליו דאבן מנוגעת מטמא באהל דמצורע הוקש למת אל נא תהי כמת:

מגמר. מכלה: למודו. מה שהורגל בבשר ויין:

(דף עב) ח תניא ר' יוסי הגלילי אומר וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אמרה תורה יצא לב"ד ויסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסופו מגמר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות אמרה תורה מוטב שימות זכאי

זאל מען ניט געפינען איין מזוזה. רבי יונתן זאגט איך האב גיזעהן אעיר הנדחת. אשטאט וואס אלע מענטשין האבען געדינט עבודה זרה. אונ מען האט גיהרגת דיא מענטשין אונ אלע פאר מעגין פון שטאט האט מען פאר ברענט. אונ פון אלע הייזער פון דיא גאנצע שטאט איז גיווארין אבארג. אונ איך בין גיזעסן אויף דעם בארג:

ז כמאן. וויא וועלכער תנא איז גילערונט גיווארין אז אשטוב מיט אנגע איז ניט גיוועזין אונ עס וועט ניט זיין. צו וואס איז דער דין געשריבען גיווארין. מען זאל איהם לערנען וועט מען האבין שכר. אזוי וויא רבי אלעזר ברבי שמעון. ווארום מיר האבין גילערונט רבי אלעזר ברבי שמעון זאגט אשטוב ווערט אנדערש ניט טמא פון אנגע ביז דיא נגע זאל זיין אויף צוויי שטיינער. אונ דיא צוויי שטיינער זאלין זיין אין צוויא ווענט (איין שטיין אין דיא וואנט אונ איין שטיין אין דיא וואנט). אונ דיא צוויא שטיינער זאלין זיין בהעפט איינער גיבין אנדערין אין אווינקול. אונ איין נגע זאל זיין אויף ביידע שטיינער צו זאמין. דיא נגע זאל זיין לאנג ווי צוויי גריסין. אונ ברייט וויא איין גריס. פאר וואס זאגט אזוי רבי אלעזר ברבי שמעון ווארום עס שטייט אין איין פסוק קיר. איין וואנט. אונ אין אנדערין פסוק שטייט קירות. צוויא ווענט. וועלכע איז דאס וואס ווערט גירופין איין וואנט אונ עס איז צוויא ווענט. דאס איז אווינקול: מיר האבין גילערונט רבי אליעזר ברבי צדוק האט גיזאגט אין תחום עזה איז גיוועזין אארט וואס מען האט איהם גירופין חורבתא סגירתא. אוויסטע שטוב מיט אנגע. רבי שמעון פון דארף עכו האט גיזאגט אמאהל בין איך גיגאנגען אין גליל האב איך גיזעהן וויא מען בעציכינט אארט. כהנים זאלין ניט גיין אויף דעם ארט. האט מען מיר גיזאגט אז אויף דעם ארט ליגען שטיינער פון אשטוב וואס האט גיהאט אנגע. ווערין דיא שטיינער טמא:

ח תניא. מיר האבין גילערונט רבי יוסי הגלילי זאגט צו וויל דער קינד האט גיגעסין אפונט פלייש אונ האט גיטרונקען אהאלבע קווארט איטאליענער וויין האט די תורה גיזאגט מען זאל איהם ברענגען צו בית דין אונ פארשטיינען. נאר דיא תורה האט בקלערט וואס דער סוף פון דעם קינד וועט זיין. דער סוף וועט זיין ער וועט פארלענדין דאס געלט פון זיין פאטער. ער וועט אוועק גנבנן דאס גאנצע פאר מעגין פון זיין פאטער. ביז דער פאטער וועט ארעם ווערין. אונ ער וועט פארלאנגען זיין גיוואונהייט גוט עסן אונ גוט טרינקען. אונ ער וועט ניט האבין. וועט ער גיין אין וועג וואו מענטשין פארין. אונ ער וועט גזלנן וועגן ער וועט טרעפין. וועט מען איהם תאפין אונ מען וועט איהם הרגנן. האט דיא תורה גיזאגט בעסער זאל ער

זבאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם . שקט לרשעים רע להם ורע לעולם ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם . פזור לרשעים הנאה להם והנאה לעולם ולצדיקים רע להם ורע לעולם:

ט מ׳שנה הבא במחתרת נדון על שם סופו וכו׳ :

גמ׳ אמר רבא מ"ט דמחתרת חזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אי אזלינא קאי לאפאי ולא שביק לי ואי קאי לאפאי קטלינא ליה והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו:

מנין

הנאה להם : שאין מוסיפין לחטוא : והנאה לעולם . ששקטה כל הארץ : רע להם . שהיו מוכיחין זכות : ורע לעולם . שהיו מגינים על דורם ומוכיחים את הדור : שקט לצדיקים הנאה להם והנאה לעולם . שיש להם פנאי לעסוק בתורה ובמצות : יין ושינה לרשעים הנאה להם והנאה לעולם . כל זמן ששותים וישנים אינם חוטאין ואין מריעין לבריות : לצדיקים רע להם . שאין עוסקין בתורה : ורע לעולם . שהתורה שהן עוסקין בה מגינה על הדור וכשהן מתבטלין פורענות באה לעולם : פזור . שנפרדין זה מזה ואין יכולין להועץ עצה רעה ולסייע זה את זה :

הבא במחתרת . שאמרה תורה יהרג : נדון על שם סופו . דהא לא קטל ומקטיל משום דסופו להרוג בעל הבית כשיעמוד כנגדו להציל ממונו : מ"ט דמחתרת שאמרה תורה אין לו דמים כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להרגו : חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו . שרואה שאחר נוטלו ושותק הילכך יודע הגנב הזה שבעה"ב עומד על ממונו להצילו ומימר אמר הגנב אי אזילנא נגביה קאי כלפי ולא קאי קטילנא ליה ואמרה לך [תורה] אין לו דמים ומלמדך מאחר שהוא בא להרגך השכם [אתה] להרגו :

אגדה

שטאַרבּין װען ער איז נאָך פרום ; און מען זאָל ניט װאַרטין ער זאָל שטאַרבּין װען ער װעט זיין אַרשע . אַז אַרשע שטאַרבּט איז גוט פאַר איהם . ער װעט שוין מער ניט זינדיגען ; און עס איז גוט פאַר דער װעלט . ער װעט שוין קיינעם קיין שלעכטס ניט טאָהן ; און אַז אַצדיק שטאַרבּט איז שלעכט פאַר איהם . ער װעט שוין מער ניט טאָהן קיין מצות . און עס איז שלעכט פאַר דער װעלט . װאָרום אַז דער צדיק האָט גילעבּט האָט ער געשיצט אויף דעם דור . און ער פלעגט זיי שטראָפין זייא זאָלין פרום זיין . אַז דיא רשעים זיצען רוהיג איז שלעכט פאַר זייא . זייא טוהען פיל עבירות . און עס איז שלעכט פאַר דער װעלט . װאָרום זיי האָבּין צייט צו טראַכטין װאָס פאַר אַשלעכץ זייא זאָלין טאָהן צו מענטשין . אָבּער אַז צדיקים זיצען רוהיג איז גוט פאַר זייא ; זייא האָבּין צייט צו לערנען תורה . און עס איז גוט פאַר דער װעלט : זייא האָבּין צייט צו פאַרבּעסערין דעם פירונג פון דיא יודין ; אַז דיא רשעים טרינקען פיל װיין און זייא שלאָפין . איז גוט פאַר זייא . װאָרום װען זייא טרינקען און שלאָפין זינדיגען זייא ניט ; און עס איז גוט פאַר דיא װעלט; זיי טוהען קיינעם קיין שלעכטץ ניט ; אָבּער אַז צדיקים טרינקען װיין און שלאָפין . איז שלעכט פאַר זייא . װאָרום װען זיי טרינקען און שלאָפין לערנען זיי ניט קיין תורה . און עס איז שלעכט פאַר דיא װעלט . װאָרום אַז דיא צדיקים לערנען תורה . בּעשיצען זייא אויף די גאַנצע װעלט : און אַז זייא לערנען ניט דיא תורה קומט צרות אויף דער װעלט . אַז דיא רשעים זענען פאַרשפּרייט . יעדער רשע איז בּזונדער : איז גוט פאַר זייא . זייא האָבּין ניט קיין שלעכטע עצות . און עס איז גוט פאַר דער װעלט זייא טוהען ניט קיין שלעכטס צו דיא װעלט . אָבּער אַז דיא צדיקים זענען פאַרשפּרייט ; יעדער צדיק איז בּזונדער . איז שלעכט פאַר זייא . אַז איינעם איז אַספק אין אַדין . אָדער עס האַרט איהם אַקשיא . האָט ער ניט װער עס זאָל איהם ענטפערין ; און עס איז שלעכט פאַר דיא װעלט . װייל דיא װעלט װערט ניט פאַר בּעסערט . מען טראַכט ניט פאַר זייא גוטע עצות :

ט משנה . הבא . אַז אַגנב קומט אַריין בּייא נאַכט אין אַשטוב . מעג דער בּעל הבית איהם הרגנן ; װאָרום דער גנב װעט געמשפּט אויף דעם סוף . רבא זאָגט פאַר װאָס מעג מען דעם גנב הרגנן . װאָרום דאָס איז געװיס אַז אַמענטש זעהט מען נעמט צו זיין פאַרמעגין װעט ער זיך ניט אויף האַלטין ער זאָל שװייגין . און דער גנב האָט גיטראַכט אַז איך װעל גיין גנבענען װעט געװיס דער בּעל הבית זיך שטעלין געגין מיר און װעט מיך ניט לאָזין נעמען דאָס געלט . און אַז ער װעט זיך שטעלין געגין מיר װעל איך איהם הרגנן . און דיא תורה האָט געזאָגט דער װאָס קומט דיך צו הרגנן . זאָלסטו איהם פריער הרגנן :

(דף עג) י **מנין** לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו (ויקרא יט) לא תעמוד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבידת גופו מנין ת"ל (דברים כב) והשבותו לו אי מהתם הוה אמינא ה"מ בנפשו אבל מיטרח ומיגר אגרי אימא לא קמ"ל:

(דף עד ע"ב) **יא בעו** מיניה מר' אמי בן נח מצווה על קדוש השם או אינו מצווה על קדוש השם אמר אביי ת"ש ז' מצות נצטוו בני נח ואם איתא תמני הוין א"ל רבא אינהו וכל אביזרייהו מאי הוה עלה א"ר אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב (מ"ב ה) לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדוני בית רמון [להשתחוות שמה] והוא נשען

אבדת גופו. כגון נטבע בנהר מנין שאתה מצווה על השבתו: ת"ל והשבותו לו. קרא יתירה הוא למדרש השב את גופו לעצמו: ה"מ בנפשו. אם זה הרואהו יכול להצילו יצילהו: קמ"ל. לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך משמע אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך:

בן נח מוזהר על ע"ז כדאמר בפרק ד' מיתות ואם אמר עבוד ואם לא תהרג מצוה הוא לקדש את ה' או לא: אביזרייהו. כל מידי דשייך ביה וק"ס שייכא בהו דאם א"ל לעבור על אותן מצות או יהרג אם לא יקדש את ה' יעבור עליהן הילכך האי נמי בכללן הוא. אביזרייהו לורא פר"טמנט ודוגמתו במנהות עולה וכל אביזרהא: לדבר הזה. מאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד ע"ז אמר לאלישע לדבר הזה יסלח ד' לעבדך שאני אנוס כדבר שאדוני

י מנין: פון וואנען ווייסין מיר אז איינער זעהט זיין חבר טריינקט זיך אין אטייך. אדער א חיה שלעפט אים אדער גזלנים קומען אויף איהם. אז ער מוז איהם מציל זיין [רעטין]. שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט שטיין ביי דיא בלוט פון דיין חבר נאר דוא זאלסט איהם העלפין ער זאל מציל זיין [רעטין זיין לעבין]. פרעגט דיא גמרא דאס לערנען מיר אפ פון דעם פסוק. מיר לערנען דאך אפ פון איין אנדער פסוק. פון וואנען ווייסין מיר אז איינער פארלירט זיין גוף מוז דער חבר איהם העלפין מציל זיין. שטייט אין פסוק והשבותו לו. דוא זאלסט איהם אליין צוריק קערין. דוא זאלסט צוריק געבין דיין חבר זיין גוף: ענטפערט דיא גמרא פון דעם פסוק והשבותו לו וואלטין מיר מיינען ער דארף העלפין זיין חבר מיט זיין גוף. אבער ער זאל זיך מטריח זיין צו דינגען מענטשין זייא זאלין העלפין מציל זיין דעם חבר. דאס דארף ער ניט טאהן: דריבער שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט שטיין אויף דיא בלוט פון דיין חבר. נאר דוא זאלסט נאך זוכען אלע מיטלען סייא מיט דיין גוף און סייא מיט דיין געלט און זאלסט איהם מציל זיין:

יא בעו. מען האט גיפרעגט ביי רבי אמי דאס ווייסין מיר אז אגוי איז פאר באטין ער זאל ניט דינען עבודה זרה. אבער אז מען זאגט צו אגוי דוא זאלסט דינען עבודה זרה און אויב ניט וועט מען דיך הרגנן. וויא איז דער דין. איז דער גוי פאר באטין צו היילינגען דעם נאמען פון גאט און זיך לאזין הרגנן און ניט צו דינען עבודה זרה. אדער ניין. דער גוי איז ניט פארבאטין צו היילינגען דעם נאמען פון גאט. נאר ער זאל זיך ניט לאזין הרגנן. און ער זאל דינען עבודה זרה. אביי זאגט מיר האבין גילערנט דיא קינדער פון נח [דיא גוים] זענען גיבאטין גיווארין אויף זיבען מצות. אז מיר וועלין זאגין זייא מוזין היילינגען דעם נאמען פון גאט. איז דאך שוין דא אאכטע מצוה. האט רבא גיזאגט עס קען זיין זייא זענען טאקי גיבאטין צו היילינגען דעם נאמען פון גאט. נאר מען מיינט זייא זענען גיבאטין גיווארין אויף זיבען מצות און וואס צו דיא מצות גיהער. אויב מען וועט זאגין צו זייא איהר זאלט עובר זיין אויף איינע פון דיא זיבען מצות. און אויב ניט וועט מען אייך הרגנן. מוזין זייא זיך לאזין הרגנן און ניט עובר זיין אויף דיא מצוה. און דאס הייסט ניט אאכטע מצוה. נאר דאס גיהער צו דיא זיבען מצות. זאגט דיא גמרא וויא בלייבט דער דין: רב אדא בר אהבה זאגט ביי רב האט מען גיזאגט עס שטייט אין פסוק ווען נעמן האט אויף זיך גינומען ער זאל ניט דינען עבודה זרה. האט ער גיזאגט צו אלישע צו דער זאך זאל גאט מוחל זיין צו דיין קנעכט [צוא מיר]. ווען מען האר קומט אין דיא הויז וואו דיא עבודה זרה רמון שטייט. און ער בוקט זיך דארט צו דיא עבודה זרה. און מיין האר איז אן גילעהנט אויף מיין האנט. מוז איך מיך אויך

נשען על ידי והשתחויתי וכתיב (שם) לך לשלום ואם איתא לימא ליה הא בצנעא הא בפרהסיא:

יב אמר רב יהודה א"ר מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא באו ושאלו לרופאים אמרו אין לו תקנה עד שתבעל לו אמרו חכמים ימות ואל תבעל לו. תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תעמוד לפניו ערומה. תספר עמו מאחורי הגדר ימות ואל תספר עמו מאחורי הגדר. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי (שמעון בר נחמיה) [שמואל בר נחמני] חד אמר אשת איש היתה וחד אמר פנויה היתה בשלמא למ"ד אשת איש היתה שפיר אלא למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי א"ר פפא משום פגם משפחה רב אחא בריה דרב איקא אמר כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ולינסבה מינסב

נשען על ידי וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו: ואם איתא. דבן נח מוזהר על ק"ה לא לימא ליה לך לשלום דמשמע דהודה לו נהי דלהוכיחו לא היה מצווה דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב ולא גר תושב מיהו אודויי לדבר איסור לא לודי: בצנעא. נעמן בצנעא הוה ולא היו ישראל בבית רמון שהוא משתחוה לשם וגבי ק"ה בתוך בני ישראל כתיב ואפילו נצטווה בן נח עליה לא נצטווה לקדשו אלא בתוך ישראל·

והעלה לבו טינא. כימא מרוב אהבה נטמטם לבו והעלה חולי:

משום פגם משפחה. האשה שהיו בושין בדבר: שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות. לעמוד בפני האנשים לתת בהם עיניהם וימסרו להם לביאה: ולינסבה מינסב. דאין כאן פריצות בעריות דכולהו [ליעבדן] הכי (עבדו) ולינסבן ואין כאן [עבירה]

איינבייגין · דיא עבירה זאל מיר גאט מוחל זיין. האט אלישע געזאגט צו נעמן גיי צוא פרידען, דאס הייסט דוא וועסט נית האבען קיין עבירה. אז מיר וועלין זאגין אז אגוי מוז זיך לאזין הרגנען אונ ניט דינען עבודה זרה. וויא אזוי האט אלישע געזאגט צו נעמן גייא צוא פרידען. דאס הייסט דוא מעגסט דיך בוקין צו דיא עבודה זרה. מען טאר דאך ניט. נאר געווים זעהן מיר פון דאנען אז אגוי דארף ניט הייליגען דעם נאמען פון גאט. ענטפערט דיא גמרא זיין עס קען זיין אז אגוי מוז יא הייליגען דעם נאמען פון גאט. אבער נאר עפענטליך צווישען יודין. אבער צווישען גוים וואו יודין זענען נישטא (דאס הייסט אין דער שטיל). דארף נישט דער גוי הייליגען דעם נאמען פון גאט (אונ ביי איודין איז אויך אזוי דער דין). אונ אין דיא שטוב פון דיא עבודה זרה רמון איז דאך גיווען קיין יודין דריבער האט נעמן גימעגט הארט זיך בוקין מיט דעם מלך.

יב אמר. רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין עס האט אמאהל גיטראפען אמענטש דאס גיגעבין זיינע אויגען אויף אאשה, זיא איז אים געפעלין. אונ פון גרוים ליבשאפט איז דער הארץ זיינע קראנק גיווארין. האט מען גיפרעגט ביי דאקטורים. האבען זייא גיזאגט ער האט ניט קיין אנדער הילף סיידין ער זאל זיא בועל זיין. האבען דיא חכמים געזאגט שטארבען זאל ער אונ ער טאר זיא ניט בועל זיין; האבען דיא דאקטורים געזאגט זיא זאל שטיין פאר אים נאקעט; האבען די חכמים געזאגט שטארבען זאל ער אונ זיא זאל ניט שטיין פאר אים נאקעט. האבען דיא דאקטורים געזאגט עס זאל שטיין צווישען זייא אוואנט. אונ ער זאל שטיין פון דער זייט וואנט אונ זיא זאל שטיין אויף דיא אנדערע זייט וואנט אונ זייא זאלין שמועסין. האבען דיא חכמים געזאגט שטארבען זאל ער. אונ זיא זאל ניט שמועסין מיט אים פון אונטער די וואנט. רבי יעקב בר אידי אונ רבי שמואל בר נחמני קריגען אין דעם. איינער זאגט דיא אשה הט גיהאט אמאן אונ איינער זאגט דיא אשה איז גיוועזען אליידיגע אן אמאן. זאגט דיא גמרא דער וואס זאגט אשה האט גיהאט אמאן איז רעכט וואס די חכמים האבען אויף אים אזוי פיל גיאסרת. אבער דער ווס זאגט זיא איז גיוועזען אליידיגע אן אמאן. פאר וואס האבען דיא חכמים אזו פיל גיאסרת אויף אים. רב פפא זאגט מען זאל ניט פאר שעמען דיא משפחה איהרע. רב אחא בריה דרב איקא זאגט דיא יודישע טעכטער זאלין ניט זיין אומפארשעמט מיט זנות. ווארום דיא נקבות וועלין אלע מאהל שטיין פאר דיא זכרים. דיא זכרים זאלין זיך פאר ליבען אין זייא ביז צום קראנק ווערין. וועט מען מוזין מתיר זיין מען זאל זייא בועל זיין. פרעגט דיא גמרא נאך דעם וואס זאגט אז די אשה האט ניט גיהאט קיין מאן פאר וואס הט ער זיא ניט גינומען פאר

מינסב לא מיתבא דעתיה כדר' יצחק דא"ר יצחק מיום שחרב בה"מ ניטלה טעם ביאה ונתנה לעוברי עבירה שנאמר (משלי ט) מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם :

הנשרפין פרק תשיעי

(דף סו) **א אל** תחלל את בתך להזנותה (ויקרא יט) רבי (אלעזר) [אליעזר] אומר זה המשיא בתו לזקן ר"ע אומר זה המשהה בתו בוגרת . א"ר כהנא משום ר"ע (ע"ב) איזהו עני רשע ערום זה המשהה בתו בוגרת . וא"ר כהנא משום ר"ע הוי זהיר כן היועצך לפי דרכו . א"ר יהודה אמר רב המשיא בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן והמחזיר אבידה לעכו"ם עליו הכתוב אומר (דברים כט) למען ספות הרוה את הצמאה

אלא מאוס : לא מיתבא דעתיה . ולא ירפא בכך : מיום שחרב בהמ"ק . כשל הכח מדאגות רבות ואין רוח קמה באים להיות תאב לאשתו לפיכך ניטל טעם ביאה : וניתן לעוברי עבירה . שיצה"ר תוקפן ומרבה תאותן : דכתיב להם סתרים ינעם . לישנא מעליא נקט (דכתיב) [כמו] כי אם הלחם אשר הוא אוכל :

המשיא בתו לזקן . מתוך שאינה מקבלתו מזנה היא תחתיו : המשהה בתו בוגרת . שמתאוה להפקירה ומזנה : איזהו עני רשע ערום . שבשביל עניות מרשיע : המשהה וכו' . שמשהה אותה בשביל מלאכה וזו היא ערמת רשע שגורם לזנותה בשביל מלאכתו שאין רוצה לקנות שפחה לשמשו : לפי דרכו . להנאתו : והמחזיר אבדה לעכו"ם . השוה והכיר עכו"ם לישראל ומראה בעצמו שהשבת אבדה אינה חובה לו מצות בוראו שאף לעכו"ם הוא כן שלא נצטוה עליהם : למען ספות . להוסיף כמו ספו שנה על שנה : רוה את הצמאה . שבע

אַווייב . ענטפערט די גמרא אַז זיא וועט זיין אַווייב זייגע וועט זיין יצר הרע נאך ניט זיין בארוהיגט . וועט ער נאך ניט גיהיילט ווערין . וואָרום ער וויל הנאה האָבען פון אַעבירה . אַזוי ווי רבי יצחק האָט גזאָגט פון דעם טאָג וואָס דער בית המקדש איז חרוב געוואָרין איז אַוועק גינומען גיוואָרין דער טעם פון תשמיש המטה . אונ עס איז גיגעבין גיוואָרין צו דיא וואָס זענען מזנה . ווייל דער מענטש וואָס האָט אַווייב מיט קינדער איז זיין זאָרג פון פרנסה זייער גרויס האָט ער ניט קיין תאוה צו זיין ווייב . אָבער דער וואָס איז מזנה שטאַרקט שוין דער יצר הרע זיין תאוה דריבער האָט ער הנאה פון דעם מזנה זיין . אַזוי ווי עס שטייט אין פסוק גיגנבעטע וואַסער איז זיס . אונ פאַר באָרגענע ברויט איז געשמאַק :

פרק תשיעי

א אַל . עס שטייט אין פסוק דו זאָלסט ניט פאַר שעמען דיין טאָכטער צו מאַכען זיא זאָל מזנה זיין . רבי אליעזר זאָגט דאָס מיינט מען אַז איינער מאַכט חתונה זיין טאָכטער מיט אַאַלטין מאַן . ווייל ער איז צו אַלט פאַר איר איז זיא מזנה מיט אַנדערע . רבי עקיבא זאָגט אַז איינער האָט אַגרויסע טאָכטער אַמיידיל . אונ ער מאַכט איר ניט חתונה . איז זיא מזנה . רב כהנא זאָגט פון רבי עקיבאס וועגין וועלכער הייסט אַאָרעמער רשע אַקלוגער . דער אָרעם מאַן וואָס אַלט ביי זיך אַגרויסע טאָכטער אונ ער מאַכט איר ניט חתונה . אַרשע איז ער ווייל ער ברענגט דער צו אַז זיא זאָל מזנה זיין . אונ ער טוהט זיין זאך מיט חכמה . ער זאָגט איר צו ער וועט איר געבין נדן . זיצט זי ביי אים אונ וואַרט אויף דעם נדן . דער ווייל אַרבעט זיא פון זיינעט וועגין . נאך האָט רב כהנא גזאָגט פון רבי עקיבאס וועגין דו זאָלסט דיך היטען פון דעם מענטשין וואָס גיט דיר אַעצה פון זיין הנאה וועגין . רב יהודה האָט גיזאָגט פון רבס וועגין דער וואָס מאַכט חתונה זיין טאָכטער צו אַאַלטין מאַן . אָדער ער מאַכט חתונה זיין קליינעם זוהן מיט אַגרויסע מיידיל . אָדער ער האָט גיזעהן וויא אַגעצין דינער האָט פאַרלאָרין אַזאך . האָט ער זי אויפגיהויבען אונ האָט אים אַוועק גיגעבין . אויף אים זאָגט דער פסוק ער האָט בהעפט דעם זאַטין מיט דעם דאָרשטיגען דער אַלטער מאַן איז שוין זאַט מיט תשמיש המטה . אונ דיא יונגע מיידיל איז נאך דאָרשטיג צו תשמיש המטה . אָדער אַז דער מאַן איז נאך אַקינד . ער איז זאט מיט תשמיש המטה . וואָרום ער האָט נאך ניט קיין תאוה . אונ זיא איז דאָרשטיג צו תשמיש המטה . וואָרום זיא האָט שוין אַתאוה . אונ אַז ער האָט צוריק גיגעבין דעם געצין דינער וואָס ער האָט פאַר לאָרין . האָט ער אויך בהעפט די זאַטע מיט דיא דאָרשטיגע ;

הצמאה לא יאבה ה' סלוח לו וסמוך לפרקן שפיר דמי להשיאן לקטנים וקטנות. האוהב את אשתו כגופו וכו' האוהב את שכניו וכו':

ב אמר שמואל כפני כה לא נאמרה יד בברזל שהברזל ממית בכל שהוא תנ"ה רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהברזל ממית בכל שהוא לפיכך לא נתנה תורה בו שיעור וה"מ דברזייה מיברז:

(דף כח) ג ומשנה המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף ואמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר מכאן הכביד ומת חייב ר' נחמיה אומר פטור שרגלים לדבר:

ד גמ' ת"ר את זו דרש ר' נחמיה (שמות כא) אם יקום והתהלך בחוץ (ע"ב) על משענתו ונקה המכה וכי תעלה על דעתך שזה מהלך בשוק

פירוש: מדבר עם נמאס לדבר זקן וילדה או נמאס לתשמיש זקן שבע וכן גדולה לקטן: סמוך לפרקן. עדיין קטנים הם וסמוך לפרקן באתי דלאו קטנים הם כולי האי דמבוס שנה או תני שנה לא תזנה עליו:

לא נאמר יד בברזל. כמ"ש באבן יד בכלי עץ יד משמע שיש אתיזה דבעיא שיעורא אבל בברזל כתיב ואם בכלי ברזל הכהו: שהברזל ממית בכל שהוא. ע"י תחיבה שתחב לו מחט בוושט או בלבו: דברזיה מיברז. פוגש"ט בלע"ז אבל הכהו לארכו דרך הכאה שיעורא בעי:

ואמדוהו למיתה. כ"ד אבל אמדוהו תחלה לחיים אפילו לרבנן פטור: והקל ממה שהיה. וחזרו ואמדוהו לחיים: שרגלים לדבר. שלא מת מחמת מכה זו בשבי הקל: על משענתו. מתרגמינן על בוריים בתקפא לגמרי ושבע על כחו: וכי

חארום דער ערעם מאן האט ניט אזוי אתאוה צו געלט ווי דער רייכער. אונ אז דער געצין דינער האט פאר לארין געלט. איז ער ארעמער געווארין. איז אביכול וויניגער געווארין זיין תאוה צו געלט. אונ אז ער האט אים די געלט צוריק געגעבין. איז ער צוריק רייכער געווארין. וועט דיך ווידער שטארקין זיין תאוה צו געלט. וועט ער נאך גנבען אונ גזלען דריבער וועט גאט ניט וועלין אים פר געבין זיין זינד. אבער די קינדער וואס זענען נאנט צו דער צייט פון חתונה האבען. מעג מען התונה מאכען אז דער בחור איז יונגער אונ די מיידיל איז עלטער. אדער פארקערט אז דער בחור איז עלטער אונ די מיידול איז יונגער. ווארום אז איין קינד איז עלטער פר דם אנדערע קינד מיט אהאלב יאהר אדער איאהר. מעג מען זיי מאכען חתונה צו זאמען:

ב אמר: שמואל האט גזאגט פאר וואס אז איינער הרגעת דעם אנדערין מיט אאייזין שטייט ניט אין פסוק אז דער אייזין דארף זיין אזוי גרויס מען זאל אים קענען האלטען אין די האנט. אונ אשטיק זאל ארויס גיין פון האנט צו שלאגין מיט אים. ווארום אקליין שטיקול אייזין קען אויך הרגנן אמענטשין: מיט אנאדיל קען מען אויך הרגנן אמענטשין. אז מען שטעקט אריין אנאדיל אין האלדז אדער אין הארצען קען מען שטארב. מיר האבען אויך אזוי גילערונט. רבי זאגט ווייל גאט וויים אז די קלענסטע שטיקול אייזין קען הרגנן אמענטשין. דריבער האט די תורה ניט גזאגט וויא גרויס דער אייזין זאל זיין: דאס איז נאר אז ער האט איהם גישטאכען מיט דעם אייזין. אבער אז ער האט איהם גישלאגין מיט אאייזין אונ האט איהם גיהרגעט. דארף מען זעהן אויב מיט אזוי אאייזין קען מען הרגנן. דארף מען דעם רוצח הרגנן אבער אז מיט דעם אייזין קען מען ניט הרגנן. דארף מען ניט הרגנן דעם רוצח:

ג משנה: המכה. אז איינער שלאגט זיין חבר מיט אשטין אדער מיט דעם פויסט אונ דאקטוירים האבען גישאצט אז ער וועט שטארבען. דער נאך איז די קראנקייט גרינגער געווארין. דער נאך איז די קראנקייט צוריק שווער געווארין. אונ ער איז גישטארבען. דארף מען הרגנן דעם רוצח. רבי נחמיה זאגט מען זאל ניט הרגנן דעם רוצח. ווארום דאס וואס די קראנקייט איז פריער גרינגער געווארין. איז אבאווייזונג אז ער איז ניט גישטארבין פון זיין שלאגין:

ד גמרא: תנו רבנן. די רבנן האבען גילערונט דעם פסוק האט גידרשת רבי נחמיה: אויב ער וועט אויף שטיין אונ ער וועט גיין אין גאס אויף זיין אן לען הנוגג. אויף זיינע כוחות: זאל דער שלעגער ריין זיין. פרעגט די גמרא צו וואס דארף דם די תורה זאגין וואלטין מיר

בשוק וזה נהרג אלא זה שאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר כך הכביד ומת שהוא פטור] ורבנן האי (סס) ונקה המכה מאי דרשי ביה מלמד שחובשין אותו ור' נחמיה חבישה מנ"ל יליף ממקושש ורבנן נמי לילפו ממקושש מקושש בר קטלא ומשה לא הוה ידע קטליה במאי לאפוקי האי דלא ידעינן א בר' קטלא הוא אי לאו בר קטלא הוא ורבי נחמיה יליף ממגדף דלא הוה ידע אי בר קטלא הוא וחבשוהו ורבנן מגדף
הוראת

תעלה על דעתך . למה ליה למימר ונקה המכה ממיתה : אלא זה שאמדוהו . מתחלה למיתה ובא הכתוב ללמדך שאם יקום מן החולי והתהלך בחוץ ואמדוהו לגבעת הח"ש ונקה המכה ואפילו מת לאחר מכן שחזר והכביד] : ורבנן האי ונקה המכה מלמד שחובשין אותו . אם אמדוהו למיתה חובשין המכה שלא יברח עד שיראה אם ימות אם לאו לכך אתי ונקה המכה דמשמע לכשיקום ונקה שמכה מכלל דעד השתא חבוש הוה : יליף ממקושש . דכתיב ויניחו אותו במשמר : מקושש בר קטלא הוה . פשיטא ליה למשה דבר קטלא הוה כדאיתא לקמן בברייתא יודע היה מרע"ה שהמקושש במיתה שהרי כבר נאמר בתורה מחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזה מיתה יומת ורבנן ס"ל כמ"ד לא בעינן שיודיעוהו בהתראתו באיזה מיתה נהרג : דלא היה יודע אי בר קטלא הוא אי לא . כדמפרש לקמן אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרש וכו' : הוראת שעה היתה . אי לא כתיב חבישה דהכא ממחבישה דהתם
לא

דען גימיינט אז דער מענטש וואס מען האט אים געשלאגן וועט גיין געזונד אין גאס און דעם שלעגער זאל מען הרגנן . נאר אזו מיינט דער פסוק . למשל ראובן האט געשלאגן זיין חבר שמעון . און דאקטורים האבין גישאצט ער וועט שטארבין פון דיא שלעק . דער נאך איז די קראנקייט גרינגער גיווארין . האבין דיא דאקטורים גיזאגט ער וועט שוין לעבין . דער נאך איז צוריק די קראנקייט אויף איהם שווער גיווארין און ער איז גישטארבין . דארף מען ניט הרגנן ראובן . און אזוי מיינט דער פסוק אויב ער וועט אויף שטיין פון זיין קריינק און וועט גיין אין גאס אויף זיין אן לעהנונג . דער נאך וועט ער צוריק קראנק ווערין און וועט שטארבין . פון דעסטוועגין זאל דער שלעגער ריין ווערין און ער איז פרייא . און דיא רבנן וואס זאגין אז מען הרגנת יא דעם שלעגער וואס דרשנן זייא מיט דעם פסוק דער שלעגער זאל ריין ווערין [אויב ער שטארבט פון דיא שלעק הרגנת מען דאך דעם שלעגער . און אויב ער שטארבט ניט געוויס אז דער שלעגער איז ריין . פאר וואס זאל מען איהם הרגנן . צו וואס דארף דער פסוק זאגין אז ער איז ריין] ; זאגט דיא גמרא דער פסוק לערונט אונז אז איינער שלאגט זיין חבר ; און דער חבר ווערט קראנק . פארשליסט מען דעם שלעגער אין אשטוב ער זאל ניט אנטלויפין . און מען זעהט אויב דער חבר שטארבט הרגנת מען דעם שלעגער . און אויב ער ווערט גיזונד לאזט מען איהם פרייא . זאגט אזוי דער פסוק אויב דער חבר שטייט אויף פון זיין קריינק און גייט ארום אין גאס אויף זיין אן לעהנונג , אויף זיינע כחות . דאמאלס ווערט דער שלעגער ריין . אבער פריער איז ער ניט ריין . נאר ער זיצט פאר שלאסין . זאגט דיא גמרא פון וואנען ווייס רבי נחמיה אז מען דארף דעם שלעגער פארשליסען אין אשטוב ער זאל ניט אנטלויפין . ענטפערט דיא גמרא רבי נחמיה לערונט אפ פון דעם מקושש [אזוי וויא עס שטייט אין פרשה של"ח . דארט שטייט מען האט אים פארשלאסין מען זאל איהם היטען . פרעגט דיא גמרא זאלין דיא רבנן אויך אפ לערנען פון מקושש . ענטפערט דיא גמרא ביי דעם מקושש האט מען גיוואוסט געוויס אז מען דארף איהם הרגנן נאר משה האט ניט גיוואוסט מיט וועלכין טויט מען זאל איהם הרגנן . דריבער האט מען איהם פארשלאסין מען זאל איהם היטען . אבער דער מענטש וואס האט גישלאגין זיין חבר אגב ער איז נאך ניט גישטארבין . ווייס מען נאך ניט אויב מען וועט דעם שלעגער הרגנן [אויב דער חבר וועט שטארבין] . אדער מען וועט איהם ניט דארפין הרגנן . ווייל דר חבר וועט לעבין . פון וואנען ווייסין מיר אז פון ספק וועגין דארף מען איהם פארשליסען . דריבער שטייט אין פסוק דער שלעגער זאל ריין ווערין . [אזוי וויא עס שטייט פריער] . פרעגט דיא גמרא פון וואנען ווייס רבי נחמיה אז פון ספק וועגין פאר שליסט מען איהם אויך . ענטפערט די גמרא רבי נחמיה לערונט אפ פון דעם מגדף ; [דער וואס האט גילעסטערט גאט אזוי וויא עס שטייט אין פרשה אמר] ; משה רבינו הט ניט גיוואוסט אויב מען דארף אים הרגנן אדער ניין . פון דעסטוועגין הט מען אים פר שלאסין אין אשטוב צו היטען אים . פרעגט די גמרא פר וואס לערנען דיא רבנן ניט אפ פון

הוראת שעה היתה כדתניא יודע היה מרע"ה שהמקושש במיתה שנאמר (שמות לא) מחלליה מות יומת אלא לא היה יודע באיזה מיתה נהרג שנאמר (במדבר טו) כי לא פורש וגו' אבל מגדף לא נאמר בו אלא לפרוש להם ע"פ ה' שלא היה משה יודע אם הוא בן מיתה כל עיקר אם לאו:

(דף פ ע"ב) הא"ל שמואל לרב יהודה שיננא (דף פא) לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על ד"ת לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתיב בתורה סוף סוף היינו הך אלא אומר לו אבא מקרא כתיב בתורה כך:

ו דרש רב אחא בר חנינא מ"ד (יחזקאל יח) אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבותיו ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל שלא הלך בקומה זקופה ואת אשת רעהו לא טמא שלא ירד

הא הוה גמרינן דהוראת שעה היתה שהרי לא נלטוו מתחלה על אותה חבישה ומעצמם עשו דכיון דלא נאמר בו מיתה מתחלה מה ספק היה להטיל עליו ספק מיתה לחובשו: כדתניא. סייעתא להא דאמר לעיל מקושש לא נסתפקו עליו אלא באיזה מיתה נהרג אבל מגדף לא היו יודעין שהיה חייב מיתה: מה יעשה לו. משמע בר עשייה הוא אבל לא היו יודעין מה: לפרוש להם. ולא כתיב מה יעשה משמע כל דינו היו צריכין להם לפרש:

לא תימא ליה לאבוך הכי. להודיעו בהדיא שהוא עושה עולה משום דמכסיף ומצטער: אלא אומר לו אבא כך כתיב בתורה. קס"ד בתמיה קאמר וכי כך כתיב בתורה: סוף סוף היינו הך. דמבייש אומר וכי יפה אתה עושה: אלא. בניחותא א"ל מקרא כאמור בתורה והוא עצמו יתיישב על לבו על מה זה הזכירו וה"נ אין לך לומר לאביך לא תתנייה הכי:

אל ההרים לא אכל. סיפיה דקרא צדיק הוא חיה יחיה לומר זה צדיק גמור על כרחך משום דלא עבד הכי לאו צדיק הוא אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה מדרים אל ההרים לא

דעם מגדף אז פון ספק וועגן פר שליסט מען אויך: ענטפערט די גמרא פון מגדף קען מען ניט אפ לערנען. ווארום דער פרשליסען פון מגדף איז נאר געפסקט געווארין אויף דעם דין און צוא דער צייט. אבער ניט מען זאל פון דעם דין אפ לערנען אויף אנדערע זאכין. אזוי וויא מיר האבען גילערונט משה רבינו עליו השלום האט געוואוסט אז דעם מקושש דארף מען הרגנן. ווארום עס שטייט אין פסוק דער וואס איז מחלל שבת זאל מען אים הרגנן. נאר ער האט ניט געוואוסט מיט וועלכין טויט זאל מען אים הרגנן: ווארום עס שטייט אין פסוק עס איז ניט באשייר געווען וואס מען זאל איהם טאהן. וועהן מיר מען האט געוואוסט אז מען דארף איהם טאהן הרגנן: נאר מען האט ניט געוואוסט מיט וועלכין טויט מען זאל איהם הרגנן. דריבער האט מען אים פאר שלאסין מען זאל אים היטן. אבער ביי דעם מגדף שטייט ניט מער נאר עס זאל ארוס גירעט ווערין דורך גאט. אויב מען זאל איהם הרגנן אדער ניין. ווארום משה האט ניט געוואוסט אויב מען דארף אים הרגנן אדער ניין. פר וואס האט מען אים פר שלאסין צו היטן אים. נאר צוא דער צייט האט משה געפסקנט מען זאל איהם פר שליסען. אבער אנדערע מענטשין אויף אנדערע עבירות קען זיין אז מען דארף ניט פאר שליסען פון ספק וועגין. דריבער לערנען אפ די רבנן פון דעם פסוק. דער שלעגער זאל ריין ווערין. אז פון ספק וועגין דארף מען אויך פר שליסען:

ה אמר. שמואל האט געזאגט צו רב יהודה דוא למדן דוא זאלסט ניט אזוי זאגין צו דיין פאטער. ווארום מיר האבין געלערונט אז אזוהן זעהט דער פאטער טוהט ניט וויא אין דער תורה שטייט. זאל ער ניט זאגין פאטער דוא טוהסט ניט וויא אין דער תורה שטייט. ווארום ער וועט פאר שעמט ווערין. נאר ער זאל זאגין צום פאטער. פאטער אזוי שטייט דען אין דער תורה. פרעגט די גמרא אז ער וועט אזוי זאגין וועט ער דאך אויך פאר שעמט ווערין, ווארום דאס איז געמיינט אין דער תורה שטייט דאך אנדערש וויא דוא טוהסט: נאר אזוי זאל דער זוהן זאגין. פאטער אין דער תורה שטייט אזוי א פסוק: און דער פאטער וועט זיך שוין אליין דער מאנען אז ער טוהט אנדערש:

ו דרש. רב אחא בר חנינא האט גידרשת עס שטייט אין פסוק צו די בערג האט ער ניט גיגעסין. דאס מיינט מען ער האט ניט גיגעסין אין דעם זכות פון זיינע עלטערין. נאר אין זיין אייגענעם זכות: און זיינע אויגין האט ער ניט אויף גיהויבין צו די עבודה זרות פון די

ירד לאומנות חבירו ואל אשה נדה לא יקרב שלא נהנה מקופה של צדקה וכתיב (שם) צדיק הוא חיה יחיה. וכשהיה ר"ג מגיע למקרא זה היה בוכה ואמר מאן דעביד לכולהו הוא דחי׳ בחדא מינייהו לא (חיי) א"ל ר"ע אלא מעתה (ויקרא יח) אל תטמאו בכל אלה הכא נמי בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא באחת מכל אלה הכי נמי באחת מכל אלה :

(ע"ג) ז משנה מי שלקה ושנה ב"ד כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכרסו נבקעת. ההורג נפשות שלא בעדים כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ : גמ׳ מאי כיפה א"ר יהודה מלא קומתו והיכא רמיזא אמר ריש לקיש (תהלים לד) תמותת רשע רעה. ואמר ר"ל מ"ד (קהלת ט) כי גם לא ידע האדם את עתו

אכל שלא נלטרך לזכות אבותיו מתוך שהוא חסיד: שלא נהנה מקופה של לדקה. שהוא דבר גנאי לאדם הגון :
מי שלקה ושנה: שלקה ב׳ פעמים על ב׳ עבירות: שלא בעדים. שלא ניתן לב"ד להרגו: היכא רמיזא. ודאי הלכה למשה מסיני הוא האי עונש דכיפה ומיהו היכא רמיזא מקרא: תמותת רשע רעה. מי שהוחזק רשע תמותתהו רעתו אלמא מוחזק רשע בר מיתה הוא: מצודה רעה. אידי

יורדין. דאס מיינט מען ער איז ניט גינאנגען דעם קאפ אויף גיהויבין אין דער הייך. אונ דעם חברס ווייב האט ער ניט מטמא גיוועזן. דאס מיינט מען ער איז ניט אריין גיגאנגען אין זיין חברס מלאכה צו נעמען זיין פרנסה. אונ צו אאשה וואס איז אנדה האט ער ניט גינגענט. דאס מיינט מען ער האט ניט הנאה גיהאט פון צדקה געלט. אונ אז ער האט גיטאהן דיא אלע זאכין הייסט ער אצדיק אונ ער וועט לעבין. אונ אז רבן גמליאל איז גיקומען צו דעם פסוק האט ער גיוויינט אונ ער האט גיזאגט דער וואס האט גיטאהן דיא אלע זאכין וועט ער לעבין. אבער אז ער האט נאר גיטאהן איינע פון דיא זאכין. איז ער ניט זוכה צום לעבין ; האט רבי עקיבא גיזאגט צו רבן גמליאל עס שטייט אין פסוק איהר זאלט אייך ניט מטמא זיין אין דיא אלע זאכין. וועסט אויך זאגין אין אלע זאכין טאר מען זיך ניט מטמא זיין ; אבער אין איינע פון דיא זאכין מעג מען זיך מטמא זיין. נאר מען מיינט איהר זאלט אייך ניט מטמא זיין אפילו אין איינע פון דיא אלע זאכין ; דא מיינט מען אויך אזוי דער וואס טוהט אפילו איין זאך פון דיא אלע זאכין וועט ער אויך זוכה זיין צום לעבין :

ז משנה : מי. אז איינער האט גיטאהן אעבירה פון כרת. אונ מען האט איהם גישלאגין מלקות. דער נאך האט ער גיטאהן דיא זעלביגע עבירה נאך אמאהל. אונ מען האט איהם נאך אמאהל גישלאגין מלקות. אז ער טוהט דיא זעלביגע עבירה נאך אדריטען מאהל. מכניסין אותו לכיפה. זאל בית דין הייסין מען זאל איהם בריינגען אין אשטוב וואס זיא איז נאר גרוים וויא דער מענטש. אונ מען גיט איהם עסין ברויט מיט וואסער. אלע מאהל ווייניגער ביז דיא גידערים ווערין איינגיצויגין אונ קליין. דער נאך גיט מען אים עסין גערשטין. אונ דיא גערשטין ווערין אויף גיבלאזין אין דיא גידערים. ביז זיין בויך ווערט צו שפאלטין. אויב איינער האט גהרגת אמענטשין. אונ עס איז ניטא קיין עדות. נאר בית דין וויים גענויס אז ער האט דעם מענטשין גיהרגת. זאל בית דין הייסין מען זאל איהם אריין בריינגען אין אשטוב וואס זיא איז נאר גרוים ווי דער מענטש. אונ מען גיט איהם עסין ברויט מיט וואסער. אלע מאהל ווייניגער ביז די גידערים ווערין איין גיצויגין אונ קליין דער נאך גיט מען איהם עסין גערשטין אונ דיא גערשטין ווערין אויף גיבלאזין אין דיא גידערים ביז זיין בויך ווערט צו שפאלטין ; זאגט די גמרא וואס איז דער ווארט כיפה. רב יהודה זאגט דאס איז אשטוב וואס אינווייניג קען ניט מער שטיין נאר איין מענטש. אונ ווא שטייט דאס אז מען זאל דעם רשע לאנג פייניגען ביז ער וועט שטארבין פון זיך אליין. האט ריש לקיש גיזאגט דוד המלך האט גיזאגט [אין תהלים קפיטל לד] עם רשע זאל טייטין זיין שלעכטס. נאך האט ריש לקיש גיזאגט עס שטייט אין פסוק דער מענטש ווייסט ניט זיין צייט [ווען ער וועט שטארבין] ; אזוי וויא דיא פיש וואס ווערין גיחאפט מיט אשלעכטע נעץ ; וואס מיינט מען אשלעכטע נעץ. ריש לקיש זאגט דאס איז אווענטקע

עתו כדגים שנאחזים במצודה רעה מאי מצודה רעה אמר ר"ל חכה :

ח פיסקא הבועל ארמית קנאין פוגעים בו. בעא מיניה רב כהנא מרב (דף פב) לא פגעו בו קנאים מהו אנשייה רב לגמריה אקריוה לרב כהנא בחלמיה (מלאכי ב) בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר אתא א"ל הכי אקרון אדהכי אדכריה רב לגמריה בגדה יהודה זו ע"ז וכן הוא אומר (ירמיה ג) בגדתם בי בית ישראל נאם ה' ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים זה משכב זכור וכה"א (ויקרא יח) ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא. כי חלל יהודה קדש ה' זו זונה וכה"א (דברים כג) (ולא יהיה קדש) (שם) [לא תהיה קדשה מבנות ישראל] ובעל בת אל נכר זה הבא על הארמית וכתיב בתריה (מלאכי ב) יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה

מאהלי

דאידי הכא ר"ל בהאי קרא מייתי לאידך דרבה בר"ל : מאי מצודה רעה הכא. אנגוזילי"ו בלע"ז שפה רע וחלוש וקטן ואוחז בו דגים גדולים פהרוז ואח"כ דומם נאחז ברשת על ידי מארב ותחבולות : קנאין פוגעין בו. בני אדם כשרים המקנאים קנאתו של מקום פוגעין בו בשעה שרואין את המעשה אבל לאחר מיכן אין מיתתו מסורה לבית דין והלכה למשה מסיני היא : פוגעין. ממיתין כמו לך ופגע בו : לא פגעו בו קנאין מהו. מה עונש בדבר : אנשייה רב לגמריה. שכח מה שאמר רבו בדבר זה ולא ידע להשיבו : וכה"א ואת זכר וגו'. סיפיה דקרא תועבה היא : זונה. מופקרת ואפילו ישראלית : קדש. הפקיר קדושתו והולך לרדוף זנות : קדשה. מחללת קדושתה וכן

אשפיציגער אייזן הויבין זיצט אוועקעמיל. דער פיש קומט עסין דאס ווערעמיל ער מיינט דאס איז אן גיברייט געווארין צו זיין גומען ער זאל האבין צו עסין. אונ דער אייזן שטעכט איהם אריין אין גומען אונ ער ווערט באלד טויט [אבער אז מען פאנגט דעם פיש אין אנעץ. האט נאך דער פיש צייט צום לעבין איניווייניג. איז דיא נעץ נאך ניט אזוי שטעכט פאר איהם] ביי דעם מענטש איז אויך אזוי. עס קומט אמאהל צוא דעם מענטש אגוטער גישעפט. ער מיינט דער גישעפט וועט אים שוין ברייגגען זיין גאנצין גליק. אונ דער גישעפט ברייגגט אויף איהם אפלוצלוגגען אומגליק. ער זאל פלוצלונג שטארבין. למשל מען זאגט צוא אמענטשין ער זאל פארין אין דער שטאט וועט ער דארטין קויפין סחורה זייער וואלוויל. אין וועג זיינין אויף אים ארויף גיפאלין גזלנים אונ האבין אים גיהרגת :

ח פיסקא. הבועל : אז איד איז מונה מיט אגויה. אז אפרומער יוד טרעפט אים ווען ער איז מונה. מעג ער איהם הרגנן. רב כהנא האט גיפרעגט ביי רב. אויב דיא פרומע יודין האבין אים ניט גיהרגת. וואס פאר אשטראף קומט אויף איהם : האט רב פאר געסין וואס זיין רבי האט אים גיזאגט אויף דער זאך. האט מען גיזאגט צוא רב כהנא אין חלום דעם פסוק יהודה האט גיפעלשט אונ אמיאוסה זאך איז גיטאהן גיווארין ביי יודין אונ אין ירושלים. ווארום יהודה האט פאר מיאוסט דיא הייליגקייט פון גאט. וואס ער האט ליב גיהאט אונ האט מונה גיווען מיט דיא טאכטער וואס דינט אפרעמדין גאט. איז גיקומען רב כהנא צוא רב. אונ האט גיזאגט צוא איהם דעם פסוק האב איך גילייענט אין חלום. דערמיט האט רב זיך דער מאנט וואס ער האט גילערונט. עס שטייט אין פסוק יהודה האט גיפעלשט : דאס מיינט מען זיא האבען געדינט עבודה זרה. אונ אזוי שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט דיא יודין האבין גיפעלשט אין מיר. אונ אמיאוסה זאך איז גיטאהן גיווארין ביי יודין אונ אין ירושלים. דאס מיינט מען זיי האבין מונה גיווען מיט זכרים. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק מיט אזכר זאלסטו ניט ליגן ווי מען ליגט מיט אאשה ווארום דאס איז אמיאוסה זאך. ווארום יהודה האט פאר מיאוסט דיא הייליגקייט פון גאט. דס מיינט מען ער הט מונה גיוועז (ואפילו מיט אידישע זונה) : אונ אזוי שטייט אין פסוק לא תהיה קדשה מבנות ישראל. עס זאל ניט זיין ביי יודין אזוי אאשה וואס פאר מיאוסט איר הייליגקייט אונ איז מונה. אונ ער הט מונה גיוועז מיט דיא טאכטער פון אפרעמדין גאט : דאס מיינט מען ער הט מונה גיוועז מיט אגויה וואס זיא דינט צו אפרעמדין גאט. דער נאך שטייט אין פסוק גאט וועט פאר שניידין פון דעם מענטש וואס וועט מאכן דיא זאכען ער ועונה

באהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות] אם ת"ח הוא לא יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים אם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות א"ר חייא בר אבויה כל הבא על הארמית כאילו מתחתן בע"ז דכתיב ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על הארמית. כי אתא רב דימי אמר בית דינו של חשמונאי גזרו הבא על הנכרית חייב עלה משום נשג"א כי אתא רבין אמר משום נשג"ז נדה שפחה גויה זונה אבל משום אישות לית להו ואידך נשייהו ודאי לא מפקרי. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן הבא לימלך אין מורין לו ולא עוד אלא שאם פירש זמרי והרגו פנחס נהרג עליו נהפך זמרי והרגו לפנחס אין נהרג עליו שהרי רודף הוא. (במדבר כה) ויאמר משה אל שופטי ישראל הלך שבטו של שמעון אצל זמרי בן סלוא אמרו לו הם דנין דיני נפשות ואתה

קרא מחלל קדושתו: חייב עליה. כלומר נענש כמ' משום כל אלו (ועיין ברש"י בגמרא): קנאי פגעי לימלך. בכ"ד בשעת מעשה אם יפגע בו אין מורין לו שלא נאמר אלא למקנא מעצמו והיינו נמלך: ולא עוד אלא שאם פירש זמרי. מן המדינית והרגו פנחס אחר כן נהרג עליו שלא נאמרה הלכה אלא בשעת

באהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות. דאס מיינט מען אויב ער איז א תלמיד חכם. וועט ער ניט האבען א זוהן וואס זאל האבען א שארפין שכל אין דיא תורה אונ זאל זיך קענען מפלפל זיין מיט חכמים. אונ דער זוהן וועט ניט וויסען צו ענטפערין די תלמידים תירוצים אויף זייערע קשיות. (ער איז דער טייטש וואכעדיג. דער וואס האט א שארפין שכל איז ער א וואכעדיגער מענטש. אונ עונה איז דער טייטש ענטפערין). (ועיין מהרש"א). אונ אויב ער איז א כהן וועט ער ניט האבען א זוהן וואס זאל מקריב זיין א מנחה צו גאט. רבי חייא בר אבויה האט גזאגט דער וואס איז מזנה מיט א גויה. אדער ער נעמט א גויה פר א ווייב. איז גלייך וויא ער וואלט זיך מתחתן גיוועזן מיט דער עבודה זרה. ווארום עס שטייט אין פסוק ער האט בועל גיוועזן דיא טאכטער פון א פרעמדין גאט: האט דען דער פרעמדער גאט א טאכטער. נאר דער וואס איז בועל א גויה וואס זיא דינט צו א פרעמדין גאט: איז גלייך וויא זי וואלט גיוועזן די טאכטער פון דער עבודה זרה אליין. אז רב דימי איז גיקומען האט ער גיזאגט דער בית דין פון דיא חשמונאים האבען גוזר גיוועזן דער וואס איז בועל א גויה. זאל ער גישטראפט ווערין אויף די פיר עבירות וואס זיי הייסין נשג"א (נדה. שפחה. גויה. אשת איש). אז רבין איז גיקומען הט ער גיזאגט ער ווערט גישטראפט אויף די פיר עבירות ווס זייא הייסען נשג"ז (נדה שפחה גויה זונה). אבער א אשת איש איז ביי גוים ניש טא. ווארום דיא מאנען פאר בארגין זייערע ווייבער צו אנדערע מאנען. זענען זייא זונות. אונ רב דימי זאגט א גוי איז ניט מפקיר זיין ווייב. ער האלט זיין ווייב נאר פר זיך. דריבער איז זיא ניט קיין זונה. נאר א אשת איש. רבה בר בר חנה הט גזאגט פון רבי יוחנן וועגין אז איינער זעהט ווי זיין חבר איז מזנה מיט א גויה. אונ ער קומט צו בית דין פרעגין אויב ער זאל איהם הרגנן. פסקית מען ניט צום הרגנן. נאר אויב ער האט אים גיהרגת פון זיך אליין. אומגיפרעגט: הט ער גוט גיטאהן. אונ נאך מער ווען פינחס הט גיזעהן וויא זמרי בן סלוא הט מזנה גיוועזן מיט דיא מדינית. ווען פינחס וואלט גיווארט ביז זמרי הט זיך אפ גישיידט פון איר. דער נאך וואלט פינחס אים גיהרגת. וואלט מען גידארפט פינחסן הרגנן. אונ אפילו ווען זמרי איז גיוועזן בהעפט צו די מדינית. אונ פינחס איז אים גיקומען הרגנן. ווען זמרי וואלט זיך אומגיקערט אונ וואלט גיהרגת פינחסן. וואלט מען זמרין ניט גיהרגת, ווארום פינחס הט דאך נאך גיזאגט זמרין צוא הרגנן אים. אונ אז איינער יאגט נאך זיין חבר צו הרגנן אים. מעג דער חבר אים פריער הרגנן. עס שטייט אין פסוק משה האט גיזאגט צוא דיא שופטים פון די יידין זייא זאלין הרגנן אלע מענטשין וואס זענען בהעפט גיווארין צו די עבודה זרה פעור. איז גיגאנגען דער שבט שמעון צוא זמרי בן סלוא אונ זיי האבען גזאגט צו אים דיא דיינים משפטין מען זאל אונז הרגנן. אונ דוא זיצט אונ שווייגסט. ווס הט זמרי גיטאהן. ער הט פארזאמלט פיר אונ צוואנציג טויזענד יודין. אונ ער

מעשה: אמר לו בא שלומיאל נשיא שבט שמעון כדלקמן: שמעון שני (לשבטים). [לבטן] לוי שלישי לבטן: בת יתרו מי התירה לך. משה קודם מתן תורה נשאה ובשנתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מצות והיא עמהם וגרים הנים של ערב רב: נתעלמה ממנו הלכה: שנאמרה לו בסיני הבועל ארמית וכו': אחי אבי אבא. היינו משה שהיה אחי אבי אביו אהרן: פרוונקא. שליח: שמואל אמר. מאי וירא ראה שאין חכמה כלומר נזכר פסוק אין חכמה ואין תבונה נגד ה' בכל מקום שיש חילול השם אין חולקים כבוד לרב לפיכך הורה פנחס הלכה בפני רבו ולא המתין ליטול רשות ממשה שלא יראו הרואים וילמדו להתיר את הנכרית: ויקם ויקח. מכלל דעד השתא לאו בידו הוה: העדה. סנהדרין שהיו יושבין ודנין כדכתיב קח את כל ראשי ותמריך בפרק רביעי חלק להם בתי דינין לדונם דיני נפשות על עון פעור: שלף שננא. שלף הברזל שבראש העץ של רומח: אונקלי. מלבוש: נשען [והולך] על מקלו: [על] העץ לבדו בלי הברזל שלא יכירו

ואתה יושב ושותק מה עשה עמד וקבץ עשרים וארבעה אלף מישראל והלך אצל כזבי אמר לה השמיעי לי אמרה לו בת מלך אני וכן צוה לי אבי לא תשמעי אלא לגדול שבהם אמר לה אף הוא נשיא שבט הוא ולא עוד אלא שהוא גדול ממנו שהוא שני לבטן והוא שלישי לבטן תפשה בבלוריתה והביאה אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך נתעלמה ממנו הלכה געו כולם בבכיה והיינו דכתיב (שם) והמה בוכים פתח אהל מועד וכתיב (שם) וירא פינחס בן אלעזר מה ראה אמר רב ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו אחי אבי אבא לא כך למדתני בירידתך מהר סיני הבועל ארמית קנאין פוגעין בו א"ל קריינא דאגרתא איהו ליהוי פרוונקא. ושמואל אמר ראה שאין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה' כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב רבי יצחק א"ר אלעזר ראה שבא מלאך והשחית בעם. (שם) ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו מכאן שאין נכנסין בכלי זיין לבית המדרש שלף שננא והניחה באונקלי שלו והיה (ע"ב) נשען [והולך] על מקלו וכיון שהגיע אצל

איז געגאנגען צו די גויה כזבי. אונ ער הט געזאגט צו איר איך וויל מיט דיר מזנה זיין. האט כזבי געזאגט צוא זמרי איך בין א טאכטער פון א מלך. אונ מיין פאטער האט מיר פאר באטין איך זאל ניט מזנה זיין נאר מיט דעם גרעסטין פון דיא יודין. הט זמרי געזאגט צו כזבי איך בין א נשיא פון א שבט. אונ איך בין גרעסער פון משה. איך בין פון דעם אנדערין זוהן פון יעקב אונ משה איז פון דעם דריטען זוהן פון יעקב. הט זמרי אן גינומען די כזבי ביי דיא האר אונ ער הט איר געברייננגט צו משה. הט זמרי געזאגט צו משה די גויה מעג איך נעמען פאר א ווייב. אדער איך טאר ניט. אויב דו וועסט זאגין איך טאר ניט. ווער הט דיר מתיר געוועזן צוא נעמען דיא טאכטער פון יתרו: הט זמרי אן גיהויבען מזנה זיין מיט כזבי. אונ פון משה איז פאר געסין געווארין דער דין אז איצט מעג ער דעם זמרי הרגנן. האבין אלע יודין געשריגען מיט א געוויין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זיי האבען געוויינט אין טיר פון אהל מועד. נאך שטייט אין פסוק פנחס בן אלעזר הט געזעהן: וואס הט ער געזעהן. רב זאגט ער הט געזעהן ווי זמרי איז מזנה מיט כזבי: הט ער זיך דער מאנט דעם דין אז איצט מעג ער אים הרגנן. הט פנחס געזאגט צו משה. פעטער האסטו דען מיך ניט געלערנט ווען דוא ביסט אראפ געקומען פון בארג סיני אז איינר איז מזנה מיט א גויה זאלין דיא פרומע מענטשין אים הרגנן. הט משה געזאגט צו פנחס דער וואס וייס צו לייענען דעם בריף. זאל ער זיין דער שליח אוועק צו טראגין דעם בריף. דוא ווייסט דעם דין זיי דו אים מקיים. אונ גיי הרגה דעם זמרי: שמואל זאגט פינחס הט געזעהן דעם פסוק עס איז ניטא קיין חכמה אונ ניט קיין פאר שטאנדיגקייט אונ ניט קיין עצה געגין גאט. וואו עס איז א חילול השם זאל מען ניט געבין כבוד צו א רבי. דריבער האט פינחס ניט געווארט צו הערין וואס משה וועט זאגין. נאר ער האט אליין גיפסקנט דעם דין. עס זאל ניט זיין א חילול השם. נאך יודין זאלין ניט נעמען גויהס מיט זייא מזנה זיין. רבי יצחק זאגט פון רבי אלעזרס וועגין פינחס הט געזעהן וויא דער מלאך המות הרגנט אין דעם פאלק. איז ער אויף געשטאנען פון די עדה אונ הט גינומען דעם שפיז אין האנט: אבער ביז איצט האט ער ניט גיהאלטען דעם שפיז אין האנט. ווייל מען טאר ניט אריין גיין אין בית המדרש מיט געווער. ער האט אראפ גינומען דעם שפיציגען אייזין פון דעם שטעקין. אונ הט דעם אייזין אבין

אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משל שמעון אמר הניחו לו אף הוא לעשות צרכיו נכנס התירו פרושים את הדבר:

ט אמר ר' יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס: אחד שהיה לו לזמרי לפרוש ולא פירש. ואחד שהיה לו לדבר ולא דבר. ואחד שכוון בזכרותו של איש ובנקבותה של אשה. ואחד שלא נשמטו מן הרומח. ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף. ואחד שבא מלאך והשחית בעם ובא וחבטן לפני המקום אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל שנאמר (במדבר כה) ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף והיינו דכתיב (תהלים קו) ויעמוד פנחס ויפלל א"ר אלעזר ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל מלמד [כביכול] שעשה פלילות עם קונו בקש מה"ש לדחפו אמר להם הניחו לו קנאי בן

מכירין בו בני שבטו שלהרוג. הוא נה: היכן מצינו כו'. כלומר אתם מפקירים עצמכם אחר בנות מואב אני למה לא אעשה כמותכם ובני שבט שלי גדול מכלכם שהאה פרוש וטהור יותר מכלכם כיון ששמעו כן אמרו הניחו לו ליכנס לקובה שאף הוא רוצה כמותנו: צרכיו. תשמיש: התירו פרושים את הדבר. ודאי מותר לעשות כן שהרי פנחס עשה כמותנו כך אמרו העומדים שם כשראו שנכנס: שהיה לו לפרוש. מן האשה ושוב לא ניתן להרגו: לדבר. לצווק לאנשי שבטו לסייעו: שכוון בזכרותו ובנקבותה: דאו אותן דבוקים זה בזה וידעו שניתן רשות לקנאי לפגוע בו ולא יאמרו שנאה היה בלבו עליו: שלא נשמטו מן הרומח. לפרוש זה מזה עד שראו ישראל שהרגם בדין: והגביה את המשקוף. והוציאן (עד שהן) נדבקין ולא הוצרך להשפיל הרומח ויצמטו: ואחד שבא מלאך והשחית בעם. והוטרדו בני שבטו במגפה ולא הרגו לפנחס: פלילות. ריב: בן קנאי. מבנים

געלייגט אין אקעשענע: אונ ער האט זיך אן געלעהנט אויף דעם שטעקין פון דעם אייזין אונ איז גיגאנגען. מען זאל ניט וויסען אז ער וויל איינעם הרגנן. אונ וויא ער איז געקומען צום שבט שמעון. האט ער גזאגט וואו געפינען מיר אז דער שבט לוי איז גרעסער פאר דעם שבט שמעון: אז איר מעגט מזנה זיין מיט דיא טעכטער פון מואב. מעג איך אויך מיט זייא מזנה זיין. בין איך דען מער יחסן פר אייך. וויא דער שבט שמעון הט דאס גיהערט. האבען זייא גזאגט לאמיר לאזין פנחסן אריין גיין צו זמרי מיט כזבי: ער וויל אויך מיט איר מזנה זיין. איז פנחס אריין גיגאנגען צו זייא. האבען אלע פרומע גזאגט אז פנחס מעג מזנה זיין מעגין מיר אלע מזנה זיין. ביז פינחס הט גישטאכען זמרי מיט כזבי:

ט אמר. רבי יוחנן הט גזאגט זעקס נסים זענען גיטאהן גיווארן צוא פנחס. איינס ווען זמרי וואלט זיך אפ גישיידט פון כזבי. וואלט פינחס אים ניט גימעגט הרגנן. אבער זמרי האט זיך ניט אפ געשיידט פון איר. דאס אנדערע ווען זמרי וואלט געשריגען וואלטען אריין גילאפין דיא מענטשן פון זיין שבט אונ וואלטען ניט גילאזט פינחס זאל אים שטעכען. ער האט אבער ניט געשריגען. דאס דריטע אזוי וויא זמרי איז גילעגין אויף כזבי אזוי האט פינחס גיטראפען צוא שטעכין אין ביידע ביז צוא איר אין בויך: אז אלע מענטשין האבען גיקענט זעהן ווי זמרי איז מזנה מיט כזבי. אונ אויף דעם שפיז האבען זייא ניט גיקענט אפ גישיידט ווערין איינער פון אנדערין: דאס פערטע זייא זענען ניט אראפ גיפאלען פון שפיז ביז אלע יודין האבען גיזעהן פאר וואס זייא ווערין גיהרגת: דאס פינפטע אמלאך איז גיקומען אונ האט פאר גרעסערט דיא טיר פינחס מיט דעם שפיז אין דער הייך אונ זמרי מיט כזבי וואס זענען גיווען ארויף גישטאכען אויף דעם שפיז זאלן קענען גיין גלייך דורך דיא טיר. אונ מען זאל ניט דארפן איינבייגן דעם שפיז: זייא זאלן ניט אראפ פאלען. דאס זעקסטע אמלאך איז גיקומען אונ האט גיהרגת דיא מענטשין פון זיין שבט. האבען זייא קיין צייט גיהאט צו מאכען אקריג מיט פינחס אונ צוא הרגנן אים. דער נאך איז פינחס גיקומען אונ האט אוועק גיטאהן זמרי מיט כזבי פאר גאט. אונ ער האט גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם פון וועגין דיא צוויי מענטשין זאלן גיהרגת ווערין פיר אונ צוואנציג טויזענד יודין. ווארום עס שטייט אין פסוק די וואס זענען גישטארבן דורך דער מגפה זענען גיוועזן פיר אונ צוואנציג טויזענד, דאס מיינט דער פסוק ויעמוד פינחס ויפלל. רבי אלעזר זאגט עס שטייט ניט ויתפלל. פינחס הט גיבעטין. נאר עס שטייט ויפלל. ער הט געקריגט דער פסוק לערינט אונז אז פינחס האט גימאכט אקריג מיט גאט. דיא מלאכים האבען גיוואלט

בן קנאי הוא משיב חמה בן משיב חמה הוא. התהילו שבטים מבזים אותו ראיתם בן פוטי זה שפטם אבי אמו עגלים לע"ז והרג נשיא שבט מישראל בא הכתוב וייחסו (במדבר כה) פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן א"ל הקב"ה למשה הקדם לו שלום שנא' (שם) לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום וראויה כפרה זו שתהא מכפרת והולכת לעולם. אמר ר' יוחנן ה' שמות יש לו זמרי בן סלוא ושאול בן הכנענית ושלומיאל בן צורישדי זמרי על שנעשה כביצה המוזרת בן סלוא על שהסליא עונותיו של משפחתו שאול על שהשאיל עצמו לדבר עבירה בן הכנענית על שעשה מעשה כנען ומה שמו שלומיאל בן צורישדי שמו:

י אמר ר' חייא בר (אבא) [אבויה] כתוב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת זקנו דר' פרידא אשכח ההוא גולגלתא דהוה שדיא בשערי ירושלים והוה כתיב עילויה זאת ועוד אחרת קברה

לוי הקנא במעשה ד"ה דכתיב הכזונה יעשה את אחותנו : בן משיב חמה. אהרן במעשה דקרח דכתיב כי יצא הקצף וכתיב ויתן את הקטורת : אבי אמו. יתרו דאלעזר אבי פנחס לקח מבנות יתרו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ומפרש באגדה פוטיאל זה יתרו שפטם עגלים לע"ז ואמרינן בסוטה פוטיאל זה בנו של יוסף שפטפט ביצרו ומסיינן או אבוה דאימיה מיתרו ואימיה דאימיה מיוסף או אבוה דאימיה מיוסף ואימיה דאימיה מיתרו דיקא נמי דכתיב פוטיאל ולא פוטאל : וראויה כפרה זו. במעשה פנחס : שתהא מכפרת לעולם. דכתיב ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר (דכפרה זו לעולם עומדת לזכרון טוב לישראל) : הסליא. גרס שיזכרו ויספרו. לשון לא תסולה המסולאים בפז שהיו מעריכין עצמן בפז ואת זה ואת משפחתו סלו בניאופים ל"א גרס לחפש ולדקדק אחר עונם לשון מסלסל בשערו : מעשה כנען. ומה כדאמרינן בע"פ חמשה דברים צוה כנען את בניו אהבו את הזמה : זאת ועוד אחרת. זאת נעשית בה כבר ועוד אחרת תעשה בה : זקנו דרבי פרידא. הוא ר'

אזוי שטויסען פנחסן . הט גאט צו זיי געזאגט לאזט אים . ער איז א קנאי דער זוהן פון א קנאי ווער איז אין כעס אויף זנות (פון זמרי מיט כזבי) . אונ זיין פאטער לוי איז אויך געוועזן אין כעס אויף זנות (פון דינה מיט שכם) . ער איז א משיב חמה דער זוהן פון א משיב חמה . ער הט געשטילט דיין כעס פון די יודין איצט . אונ זיין פאטער האט אויך געשטילט מיין כעס פון די יודין ביי דער מעשה פון קרח (ווען אהרן האט אויף געהאלטין די מגפה מיט די קטרת) . דער נאך האבין די שבטים אנגיהויבין צו פארשעמען פנחסן אונ זייא האבין געזאגט האט איהר געזעהן וואס דער זוהן פון דעם שטאפער האט געטאהן . דער פאטער פון זיין מוטער (דאס איז געוועזן יתרו) האט געשטאפט קעלבער מען זאל זייא מקריב זיין צו די עבודה זרה . זאל ער הרגנן א נשיא פון איודישען שבט . איז געקומען דער פסוק אונ האט געשטעלט דעם יחוס פון פנחס . פנחס איז דער זוהן פון אלעזר . אונ אלעזר איז דער זוהן פון אהרן הכהן . האט גאט געזאגט צוא משה זאג דוא פריער שלום צוא פנחסן . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דריבער זאלסטו זאגין צו פנחסן איך גיב צו איהם מיין זיכערהייט אז ער וועט אייביג האבין שלום . אונ דאס פארגעבונג איז ווערט זיא זאל אייביג פארגעבין אויף די יודין . רבי יוחנן זאגט פינף נעמען האט ער געהאט זמרי בן סלוא (איז צוויא) . שאול בן הכנענית (איז צוויא) . אונ שלומיאל בן צורי שדי (איז איינס) . זמרי האט מען איהם גירופין ווייל דורך דעם וואס ער האט פיל מאהל (פיר הונדערט מיט פיר אונ צוואנציג מאהל) בועל געוועזן די זונה כזבי . איז די זרע אין איהם צו מישט גיווארין כביצה המוזרת . אזוי וויא א רויע איי וואס אהון איז אויף איהר געזעסין . בן סלוא האט מען איהם גירופין . ווייל דורך איהם איז דער מאנט געווארין די עבירות פון זיין משפחה . שאול האט מען איהם גערופין . ווייל ער האט זיך פארבארגט צו טאהן עבירות . בן הכנענית האט מען איהם גירופין . ווייל ער האט געטאהן אזוי וויא כנען . ער הט מזנה געוועזן . זיין נאמען איז געוועזן שלומיאל בן צורישדי :

י אמר . רבי חייא בר אבויה הט געזאגט אויף די קאפ פון יהויקים איז געוועזן געשריבען זאת ועוד אחרת . (די נקמה איז שוין געטאהן געווארין מיט די קאפ . אונ נאך א נקמה וועט מיט איהר געטאהן ווערין) . דער זיידע פון רבי פרידא האט געפונען א קאפ איז געלעגין אין די טויערין פון ירושלים . אונ אויף די קאפ איז געוועזן געשריבען זאת ועוד אחרת . האט דער זיידע

קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג אמר דילמא האי גולגלתא של יהויקים דכתיב ביה (ירמיה כב) קבורת חמור יקבר כתוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזוייה שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפטא אתאי דביתהו חזיתה נפקת אמרה להו לשיבבתהא אמרי לה האי דאתתא קמייתא היא דלא קא מנשי לה שגרתא לתנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד אחרת:

היא בר אבויה והכי אמרינן בתו"ק: נבוג גלגלה ויצאה מקבורתה: קבורת חמור. מושלך ברחובות: בסיפטא. א גז: לשיבבתהא: אל שכנותיה: דלא קא מנשי לה. אינה נשכחת מלבו: שגרתה לתנורא. הסיקה את התנור:

מה מכה בהמה לרפואה. כגון מקיז דם פטור מן התשלומין דהכי לא הזיקה: אף מכה אדם. דהיינו אביו: לרפואה פטור. ממיתה ואע"ג דחבורה הוא: ואהבת לרעך כמוך. לא הוזהרו

אלו הן הנחנקין פרק עשירי

(דף פד ע"ב) **א איבעיא** להו בן מהו שיקיז [דם] לאביו רב מתנה אמר (ויקרא יט) ואהבת לרעך כמוך רב דימי בר חנינא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה מכה בהמה לרפואה פטור אף מכה אדם לרפואה פטור. רב לא שביק לבריה למישקל ליה

פון רבי פרידא גינומען דיא קאפ אונ האט איהר בגראבן. איז דיא קאפ צוריק ארויס פון דער ערד. האט ער זיא נאך אמאהל בגראבן; איז זיא נאך אמאהל ארויס פון דער ערד: האט ער גיזאגט טאמער איז דאס דיא קאפ פון יהויקים. וואס ביי אים שטייט ער וועט בגראבן ווערין וויא מען בגראבט אאייזיל. מען וועט איהם אוועק שלעפין אונ אוועק ווארפין ווייטער פון דיא מויערין פון ירושלים. האט דער זיידע פון רבי פרידא גיזאגט ער איז דאך גיוועזן א מלך איז ניט שיין מען זאל איהם פארשעמען. דיא קאפ זיינע זאל ליגען אויף דיא גאס. האט ער גינומען דיא קאפ אונ האט איהר איינגעוויקולט אין זיידינס אונ האט איהר אריין גילייגט אין אקאסטין. איז גיקומען דיא ווייב זיינע אונ האט גיזעהן וויא דער מאן לייגט אריין די קאפ אין קאסטין. האט זיא דאס דער ציילט צו איהרע שכנות (צו דיא ווייבער וואס וואהנען נאנט פון איהר). האבין דיא ווייבער צו איהר גיזאגט דיא קאפ איז פון דיין מאנס ערשטע ווייב. ער האט בעהאלטין איהר קאפ ער זאל אן איהר ניט פארגעסין. האט זיא אויס גיהייצט איין הויבין אונ האט פאר ברענט דעם קאפ: אז איהר מאן איז גיקומען אונ ער האט גיזעהן דער קאפ איז פאר ברענט גיווארין. האט ער גיזאגט דאס איז וואס אויף דעם קאפ איז גיוועזן געשריבען זאת ועוד אחרת (דיא נקמה איז שוין גיטאהן גיווארין מיט דיא קאפ. אונ נאך א נקמה וועט מיט איהר גיטאהן ווערין)

פרק עשירי

א איבעיא. מען האט גיפרעגט אויב אזוהן מעג עפענען אאדער פון זיין פאטער עס זאל ארויס גיין בלוט. וועט דער פאטער גיהיילט ווערין: רב מתנה זאגט עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט ליב האבין דיין חבר וויא ליב דוא האסט דיך אליין. אזוי וויא אז דער מענטש אליין וואלט קראנק גיוועזן. וואלט ער גיעפינט זיין אדער עס זאל ארויס גיין בלוט ער זאל גיזונד ווערין. אזוי מעג ער עפענען דעם אדער פון זיין חבר עס זאל ארויס גיין בלוט דער חבר זאל גיזונד ווערין. אונ אזוי מעג ער עפענען דעם אדער פון זיין פאטער אויך. רב דימי בר חנינא זאגט עס שטייט אין פסוק אז מען שלאגט אמענטשין אונ מען שלאגט אבהמה (די ביידע דינים שטייען איינס נעבין דאס אנדערע). אזוי וויא אז מען שלאגט אבהמה (מען לאזט פון איהר בלוט) זיא זאל געזונד ווערין. דארף מען ניט בצאהלין. ווארום ער האט דאך דעם בעל הבית גיטאהן אטובה; אזוי אז איינער שלאגט אמענטשין (ער עפינט איהם אאדער פון איהם זאל ארויס גיין בלוט) ער זאל גיזונד ווערין; אפילו פון זיין פאטער. מעג מען אויך. רב אז אין זיין

ליה סילוא מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כוותא דילמא חביל והוה ליה שגגת איסור אי הכי אחר נמי אחר שגגת לאו בנו שגגת חנק:

(דף פו ע"ב) ב **משנה** זקן ממרא ע"פ ב"ד שנאמר (דברים יז) כי יפלא ממך דבר למשפט וגו' ושלשה בתי דינין היו שם אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ואחד יושב בלשכת הגזית באים לזה שעל פתח הר הבית ואומר להם כך דרשתי וכך דרשו חברי כך למדתי וכך למדו חברי אם שמעו [אומרים] להם ואם לאו (אלו ואלו) באים לאותו שעל פתח העזרה ואומר כך דרשתי וכך דרשו חברי כך למדתי וכך למדו חברי אם שמעו אמרו להם ואם לאו אלו ואלו באים לבית דין

ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו: סלוא קוץ ישב לו בבשרו: למפתח ליה כוותא. כויה להוציא ליחה הימנה: אי הכי אחר נמי. לא ליפתח דהרי כל ישראל הוזהרו על הכאת חבירו דכתיב לא יוסיף פן יוסיף: שגגת לאו. כשאין מתכוין הוי שגגה באיסור בזדונו לאו בעלמא דקיל:

ג' בתי דינין היו שם בירושלים דמשמעי בה קרא וקמת ועלית: אחד יושב על פתח הר הבית. בזה שער המזרחי שלפנים מן החיל לפני עזרת נשים: ואחד יושב. למעלה הימנו כשעברו עזרת נשים ובאין לעזרת ישראל: ואחד בלשכת הגזית. שהיא בנויה בתוך העזרה חציה בקודש וחציה בחול כדאמרינן בסדר יומא: באין לזה שעל פתח הר הבית. זקן זה שסורה בעירו ונחלק ב"ד שבעירו עליו

ליב האט געשטעקט א שטיקל האלץ אונ מען האט דאס גידארפט ארויס נעמען. הט ער ניט גילאזין דעם זוהן ער זאל דאס ארויס נעמען: מר בריה דרבינא אז ער האט גיהאט א מכה אונ מען האט איר גידארפט עפענען דיא מאטעריע זאל ארויס גיין. האט ער ניט גילאזין דעם זוהן ער זאל עפענען דיא מכה. טאמער וועט דיא מכה ערגער ווערין: וועט דער זוהן האבען גיטאהן אעבירה אומגערין. פרעגט דיא גמרא אויב אזוי דארף דאך איין אנדערער אויך ניט עפענען די מכה. ווארום יעדער יוד איז פרבאטן ער זאל נישט מאכען א וואונד צו זיין חבר. ענטפערט די גמרא אז א פרעמדער מאכט זיין חבר א וואונד אומגערין. הט ער גיטאהן אומגערין א עבירה פון אלאו. אבער אז א זוהן מאכט א וואונד צוא זיין פאטער אומגערין. האט ער גיטאהן אומגערין א עבירה פון חנק:

ב משנה. זקן. אויב איינער וויל ניט פאלגין וואס דער בית דין פון בית המקדש הט גיפסקנת קומט אים חנק. ווארום עס שטייט אין פסוק אז עס וועט זיין פר הוילען אזאך פון דיר צום משפט. דאס מיינט מען אויב עס וועט דיר זיין א ספק אין א דין. דוא וועסט ניט וויסען ווי צו משפטין. [אזוי וויא עס שטייט אין דיא סדרה שופטים]. זאגט דיא משנה דרייא ערליי בית דין זענען גיוועזען אין ירושלים. איין בית דין איז גיזעסען ביי דעם טויער ווי מען גייט ארויף אויף דעם בארג וואס אויף אים איז דער בית המקדש גישטאנען. דער אנדערער בית דין איז גיזעסען ביי דיא טיר וויא מען גייט אריין אין דיא עזרה. אונ דער דריטער בית דין איז גיזעסען אין דיא שטוב וואס מען רופט איר לשכת הגזית. דער זקן וואס האט געקריגט מיט דעם בית דין פון זיין שטאט. אונ מען האט ניט גיוואוסט וויא דער דין איז. זענען גיקומען אין ירושלים צו דעם בית דין וואס זיצט ביי דעם טויער וויא מען גייט ארויף אויף דעם בארג. אונ דער זקן זאגט אזוי האב איך גידרשת דעם פסוק. אונ אזוי האבען מיינע חברים גידרשת דעם פסוק. אזוי האב איך גילערונט דעם דין. אונ אזוי האבען מיינע חברים גילערונט דעם דין. אויב דער בית דין וואס זענען גיזעסען ביי דעם טויער האבען גיוואוסט דעם דין. זאגען זיי ווי זייא ווייסען. אונ אויב זייא ווייסען אויך ניט. קומען זייא צו דעם בית דין וואס זיצן ביי דיא טיר פון דיא עזרה. אונ דער זקן זאגט אזוי האב איך גידרשת דעם פסוק. אונ אזוי האבען מיינע חברים גידרשת דעם פסוק. אזוי האב איך גילערונט דעם דין. אונ אזוי האבען מיינע חברים גילערונט דעם דין. אויב דער בית דין פון דיא עזרה האבען גיוואוסט דעם דין. זאגין זייא וויא זייא ווייסען. אונ אויב זייא ווייסען אויך ניט זענען אלע דייתים פון דיא ביידע ערליי בית דין גיקומען צו דעם גרויסן בית דין וואס זיצן אין דיא שטוב וואס הייסט

דין הגדול שבלשכת הגזית שמשם תורה יוצאת לכל ישראל שנאמר (שם) מן המקום [ההוא] אשר יבחר ה' חזר לעירו ושנה ולמד כדרך שהיה לומד פטור ואם הורה לעשות חייב שנאמר (שם) והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אינו חייב עד שיורה לעשות תלמיד שהורה לעשות פטור נמצא חומרו קולו:

והזקיקה הכתוב לעלות לירושלים ולשאול (ובא ב"ד) [ובאין הוא וב"ד] שבעירו לב"ד זה שעל פתח הר הבית שהרי בו פוגעין תחלה: תלמיד שהורה לעשות. תלמיד שלא הגיע להוראה ונחלק על ב"ד שבעירו ובא לב"ד הגדול ושאל וחזר לעירו והורה כשהלכה: פטור. שאין לסמוך על הוראתו והתורה לא חייבה אלא מופלא ומומחה לב"ד כדאמרינן בגמ': נמצא חומרו קולו. חומר שהתלמיד עניו שאינו ראוי להוראה עד שיהא בן ארבעים

[דף פח ע"ב) ג תניא א"ר יוסי מתחלה לא היו מרבין מחלוקת בישראל אלא ב"ד של שבעים ואחד יושבים בלשכת הגזית ושני בתי דינין של עשרים ושלשה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה ושאר בתי דינין של כ"ג יושבים בכל עיירות ישראל הוצרך הדבר לשאול שואל מב"ד שבעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים לזה שסמוך לעירו אם שמעו אמרו להם ואם לאו באים לזה שעל פתח הר הבית וכו'

לשכת הגזית. פון דיא שטוב איז ארויס גיגאנגען דאס לערנונג צו אלע יודין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פון דעם ארט וואס גאט וועט אויס דער וויילין וועט מען לערנען אלע דינים. אונ אויב דער זקן איז גיגאנגען צוריק אין זיין שטאט אונ האט גילערנט דעם דין אזוי ווי ער הט פריער גילערנט. אונ ער הט ניט חרטה. אונ פאלגט ניט דעם בית דין פון לשכת הגזית וואס זייא האבען גיפסקנט אנדערש וויא ער. פון דעסטוועגין דארף מען איהם ניט הרגנן. אבער אז ער האט גיפסקנט צוא אנדערע מענטשין זייא זאלין טאהן אזוי וויא ער זאגט. קומט אים מיתה. ווארום עס שטייט אין פסוק אונ דער מענטש וואס וועט טאהן גערין ניט צו פאלגין דעם בית דין פון לשכת הגזית קומט אים מיתה. נאר עס קומט אים אנדערש ניט קיין מיתה. סיידין ער פסקנט מען זאל אזוי טאהן. אונ אויב א תלמיד וואס ער פסקנט נאך ניט קיין דין הט געקריגט אויף דעם בית דין פון זיין שטאט. אונ זייא זענען גיוועזן אין ירושלים ביי דעם בית דין פון לשכת הגזית. אונ ער איז גיקומען צוריק אהיים אונ ער פסקנט ניט וויא דער בית דין פון לשכת הגזית. נאר אזוי וויא ער האט פריער גילערנט. אונ ער פסקנט מען זאל אזוי טאהן. פון דעסטוועגין דארף מען אים ניט הרגנן. ווארום אפילו ער וואלט גוט פסקנן דארף מען אויך ניט פרעגין ביי אים א שאלה. ווייל ער איז נאך ניט קיין מורה הוראה אונ ניט קיין דיין. ער איז נאר א תלמיד. וועט גיפונען אז דיא שווערקייט מאכט אים גרינג. די עבירה וואס ער הט גיטאהן צוא פסקנן דינים וואס ער טאר ניט פסקנן; ווייל ער איז נאך א תלמיד. דאס מאכט אים פטור פון דיא עבירה וואס ער פאלגט ניט דעם בית דין פון ירושלים. מען זאל אים ניט הרגנן. ווארום דיא תורה שטרעפט נאר פון א מורה הוראה אונ פון א דיין. אבער ניט פון א תלמיד:

ג תניא. מיר האבען גילערנט רבי יוסי זאגט אין אנהייב הט מען ניט גימאכט פיל קריג ביי יודין. נאר דער בית דין פון איין אונ זיבעציג דיינים זענען גיזעסן אין לשכת הגזית. אונ עס איז גיוועזן נאך צווי בית דינים וואס אין יעדער בית דין איז גיוועזן דריי אונ צוואנציג דיינים. איין בית דין איז גיזעסן ביי דעם טויער פון באר"ג [עיין סי מן ב]. אונ איין בית דין איז גיזעסן ביי דיא טיר פון דיא עזרה. אונ אין יעדער שטאט וואו יודין האבען גיוואהנט איז גיוועזן א בית דין פון דריי אונ צוואנציג דיינים. אז איינער האט גידארפט פרעגין א דין. הט ער גיפרעגט ביי דעם בית דין וואס אין זיין שטאט. אויב דער בית דין הט גיוואוסט דעם דין. האבען זייא גזאגט. אונ אויב זייא האבען ניט גיוואוסט. זענען זייא גיקומען צו דעם בית דין וואס אין דיא אנדערע שטאט [וואס זענען גיוועזן נאנט צו דיא שטאט]. אויב דער אנדערער בית דין האבען גיוואוסט דעם דין האבען זייא גזאגט. אונ אויב זייא האבען אויך ניט גיוואוסט דעם דין. זענען זייא גיקומען צוא דעם בית דין וואס איז גיזעסן ביי דעם טויער פון

וכו' עד באים ללשכת הגזית ששם יושבים מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ובשבתות ובימים טובים יושבים בחיל נשאלה בפניהם אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למנין רבו המטמאין טמאו רבו המטהרין טהרו משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקת בישראל ונעשית התורה כשתי תורות משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל

בגמ' נעשה כו' קל לפוטרו מן המיתה : אפנים כו'. כפני פנים רב ומקום לו. גלגלת א"נ בלא יהו גלהין כיושבין בדין בלשכת הגזית היו דנין וזה עיקר : משם מעלין אותו . לשון דיין בהר הבית כנגדת אחד מהם ושם : שם עד שמע אחד משל עזרה ומעלין את זה שם וכולן יש בהם מעלה זה מזה : ביה. בוחה נכנס ובוחה יוצא והכי אמרינן בכ"ב גבי קפלת כבית בימצנה סוף עול בוף פוק :

מי שהוא חכם ושפל ברך ודעת הבריות נוחה הימנו יהא דיין בעירו משם מעליז אותו להר הבית משם לעזרה משם ללשכת הגזית :

ד' שלחו מתם אי זה בן עה"ב ענוותן ושפל ברך שייף עייל שייף ונפיק וגרים באור יתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה יהבו ביה רבנן עינייהו ברב עולא בר אבא: ת"ר

בארג. אויב זייא האבען געוואוסט דעם דין האבען זייא גזאגט. אונ אויב זייא האבען אויך ניט געוואוסט דעם דין. זענען זייא גיקומען צו דעם בית דין וואס איז גיזעסן ביי דיא טיר פון דיא עזרה. אויב זייא האבען געוואוסט דעם דין האבען זיי א גזאגט. אונ אויב זייא האבען אויך נים געוואוסט דעם דין. זענען זייא גיקומען צו דעם בית דין וואס איז גיזעסן אין לשכת הגזית: זייא זענען דארט גיזעסן פון דער צייט וואס מען האט מקריב גיוועזן דעם תמיד פון דער פריא ביז מען האט מקריב גיוועזן דעם תמיד פארין נאכט: שבת אונ יום טוב זענען זיי גיזעסן אין דער שטוב וואס הייסט חיל. אז איינער האט גיפרעגט ביי זייא אדין (למשל ער האט גיפרעגט אויב דיא זאך איז טהור אדער טמא) אויב זייא האבען שוין געוואוסט דעם דין. האבען זייא גזאגט. אונ אויב זייא האבען נאך ניט געוואוסט דעם דין. (למשל אנדערע דיינים האבען גזאגט טמא. אונ אנדערע דיינים האבען גזאגט טהור). האט מען גיציילט דיא דיינים. אויב דיא דיינים וואס האבען גזאגט טמא זענען גיוועזן מער פון דיא דיינים וואס האבען גזאגט טהור. הט מען גיפסקנט טמא. אונ אויב דיא דיינים וואס האבען גזאגט טהור זענען גיוועזן מער פון דיא דיינים וואס האבען גזאגט טמא. הט מען גיפסקנט טהור. וויא עס איז אבער גימערט גיווארין דיא תלמידים פון שמאי אונ פון הלל. וואס זייא האבען ניט בדינט זייערע רבים אזוי וויא מען בדארף. האט זייא גיפעלט פיל זאכען וואס זייא האבען ניט געוואוסט וויא דער דין איז. אונ זייא האבען אן גיהויבען אליין צו פסקנן. דיא האבען גזאגט כשר אונ דיא האבען גזאגט טריף. דיא האבען גזאגט חייב אונ דיא האבען גזאגט פטור. איז גיווארין פיל קריג ביי דיא יודין. אונ דיא תורה איז גיווארין וויא צוויי תורות. פון לשכת הגזית פלעגט מען שרייבען בריף אונ מען פלעגט אוועק שיקען אין אלע שטעט. דער מענטש וואס איז אחכם. אונ ער איז קליין ביי זיך: אונ אלע מענטשין האבען אים ליב. מעג ער זיין אדיין אין זיין שטאט. אונ אז איינער פון דיא דיינים וואס זענען גיזעסן ביי דעם טויער פון בארג איז גישטארבן. האט מען אים גיברייננגט פון זיין שטאט אונ מען האט אים גיזעצט צווישען דיא דיינים אויף דעם גישטארבענעמס ארט. אונ אז איינער פון דיא דיינים וואס זענען גיזעסן ביי דיא טיר פון דיא עזרה איז גישטארבן. הט מען איהם גיזעצט אויף דעם גישטארבענעמס ארט. אונ אז איינער פון דיא דיינים וואס זענען גיזעסן אין לשכת הגזית איז גישטארבין. האט מען איהם גיזעצט אויף דעם גישטארבענעמס ארט. אזו איז דער דיין אלע מאהל גרעסער גיווארין :

ד' שלחו. מען האט געשיקט פון ארץ ישראל. וועלכער מענטש וועט געווים האבען עולם הבא. דער וואס איז ביי זיך קליין אונ נידעריג. ער גייט אריין אין בית המדרש איינגיבויגן. אונ ער גייט ארויס פון בית המדרש איינגיבויגן. אונ ער לערנט תורה שטענדיג. טאג אונ נאכט. אונ ער זאגט ניט איך האב שוין גענוג תורה גלערנט. איך מעג מיך שון אביסול אפ

(דף פט) **הת"ר** ד' צריכין הכרזה מסית ובן סורר ומורה וזקן ממרא ועדים זוממים בכולהו כתיב בהו וכל העם וכל ישראל בעדים זוממים כתיב והנשארים דלאו כולי עלמא חזו לסהדותא:

ותנו רבנן שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע וכו' כגון צדקיה בן כנענה דכתיב (מ"א כב) ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל מאי הוה ליה למעבד רוח נבות אטעיתיה דכתיב (שם) ויאמר ה' מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויצא הרוח ויעמוד לפני ה' ויאמר אני אפתנו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן אמר רבי יהודה מאי צא צא ממחיצתי, מאי רוח א"ר יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי. הוה ליה למידק כדרבי יצחק דא"ר יצחק סגנון

[הכרזה פלוני מת בב"ד על שעבר עבירה זו כדי לרדות את האחרים]: וכל ישראל. ישמעו ויראו: ובעדים זוממים כתיב והנשארים. ישמעו ויראו משום דלא שייך [למיכתב] וכל העם דלאו כ"ע חזו לסהדותא ש"מ גזלנין ומלוי ברבית ומשחקי בקוביא שהן פסולין לעדות:

[צדקיה בן כנענה היה מתנבא לאחאב שילך את ארם] ויצא הרוח ויאמר אני אפתנו. אמר והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו: [צא ממחיצתי.

רוהען. דער מענטש וועט געווים האבען עולם הבא. די רבנן האבען גיגעבען זייערע אויגען אויף רב עולא בר אבא. אז ער האט די אלע מדות:

ה תנו רבנן. דיא רבנן האבען גילערונט אויף פיר מענטשין דארף מען פריער אויסרופען דער מענטש ווערט גיהרגת דורך בית דין ווייל ער האט גיטאהן דיא עבירה. אונ דאס זענען די פיר מענטשין. אז איינער ווערט גיהרגת ווייל ער האט אן גירעט א מענטשין צוא דינען עבודה זרה. אונ א בן סורר ומורה [אזוי וויא עס שטייט אין דיא סדרה כי תצא]. אונ א זקן ממרא [וויא עס שטייט אין סימן ב]. אונ פאלשע עדות וואס האבען גיוואלט מען זאל הרגנן א מענטשין. ביי דיא אלע דריי שטייט דיא גאנצע פאלק אלע יודין זאלין הערין פר וועלכע עבירה דער מענטש ווערט גיהרגת. וועלין זייא זיך היטען ניט צוא טאהן דיא עבירה. אונ ביי די פאלשע עדות שטייט אונ דיא געבליבענע זאלין הערין וועלין זייא מורא האבען. פר וואס שטייט די געבליבענע. אונ עס שטייט ניט אלע יודין. ווייל ניט אלע יודין זענען כשר עדות צוא זאגין [למשל גזלנים. די וואס פר בארגין געלט אויף פראצענט. די וואס האנדלען מיט פירות פון שמטה זענען פסול צו זיין עדות]:

ו תנו רבנן. דיא רבנן האבען גילערונט דרייא ערלייא מענטשין ווערין גיהרגת דורך מענטשין [דורך בית דין]. דער וואס זאגט נביאות וואס ער האט ניט גיהערט פון גאט. נאר ער האט אוים גיטראכט אליגען אונ ער זאגט גאט האט דאס אים גיהייסען זאגין. אזוי וויא צדקיה בן כנענה האט גיטאהן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק צדקיה בן כנענה הט גימאכט אייזערנע הערנער אונ ער הט גזאגט צום מלך אחאב אזוי האט גאט גזאגט מיט די הערנער וועסטו שטויסען דעם פאלק ארם ביז דוא וועסט זייא פאר לענדין. אונ עס איז גיוועזען ליגען גאט האט דאס אים גאר ניט גזאגט. פרעגט דיא גמרא וואס איז צדקיה בן כנענה שולדיג גיוועזען אז דיא נשמה פון נבות האט אים גינארט. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט הט גזאגט ווער וועט אן ריידין דעם מלך אחאב ער זאל גיין מלחמה האלטען מיט ארם. אונ ער זאל פאלען אין רמות גלעד. איז ארוים גיגאנגען א נשמה אונ האט זיך גישטעלט פאר גאט אונ האט גזאגט איך וועל אים אן ריידען. האט גאט גזאגט רייד אים אן. אונ דוא וועסט איהם קענען אן ריידען [ער וועט דיך פאלגין]. גיי ארוים אונ טוה אזוי. רב יהודה זאגט וואס מיינט מען גיי ארוים. דוא זאלסט ארוים גיין פון דעם ארט וואס איך בין דארטין [ווייל דיא נשמה איז גיגאנגען זאגן צו אלע נביאים פאלשע נביאות. אז אחאב וועט איין נעמען דיא מלחמה. אונ דער וואס זאגט ליגען טאר ניט גיזעהן ווערין פאר גאט]. ווער איז גיוועזען דיא נשמה. רבי יוחנן זאגט דאס איז גיוועזען דיא נשמה פון נבות היזרעאלי. וואס אחאב האט אים גיהרגת. איז דאך א קשיא פון וואנען האט צדקיה גיקענט וויסען אז דיא נבואה איז א פאלשע. ענפערט

סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד . עובדיה אמר (עובדיה) זדון לבך השיאך . ירמיה אמר (ירמיה מט) תפלצתך השיא אותך זדון לבך והני מדקאמרי כולהו בהדדי ש"מ לאו כלום קאמרי . דלמא לא הוה ידע ליה להא דר' יצחק יהושפט הוה התם וקאמר להו דכתיב (מ"א כב) ויאמר יהושפט האין פה נביא עוד לה' א"ל הא איכא כל הני א"ל כך מקובלני מבית אבי אבא סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד :

משום דובר שקרים לא יכון לנגד עיני) : סגנון . דבר מליצות של רוח הקדש : עולה לכמה נביאים . שכנס כלנס לאו כלשון זה ולזה כלשון זה וככל א' כמו זדון לבך השיאך : (תפלצתך השיא אותך . היינו דיבור אחד ובלשון חלוק תפלצתך כסילות : לאו כלום קאמרי . שכלם לשון אחד היו אומרים דכתיב שנה כל הנביאים פה אחד טוב והוה ליה לצדקיהו בן כנענה לאסוקי אדעתיה דרות טומאה מתעה אותם : אמר ליה אחאב . הא איכא כל הני : מבית

ז **המתנבא** מה שלא נאמר לו כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון וקאמר (ירמיה מט) כה אמר ה' הנני שובר את קשת עילם נשא חנניה ק"ו בעצמו ומה עילם שלא באה אלא לעזור את בבל אמר הקב"ה הנני שובר את קשת עילם כשדים

דיא גמרא צדקיה האט דאס יא גיקענט וויסען . ווארום רבי יצחק הט גיזאגט איין נבואה קומט אריין אין הארצען פון פיל נביאים . דיא זאך איז איינס . נאר צו יעדער נביא קומט די נבואה מיט אנדערע ווערטער . אפילו צוויי נביאים זאגן ניט איין נבואה מיט גלייכע ווערטער . נאר יעדער נביא זאגט דיא נבואה מיט אנדערע ווערטער . אזוי וויא מיר געפינען עובדיה האט גזאגט זדון לבך השיאך (דיא שלעכטיקייט פון דיין הארץ האט דיך אן גירעט) . ירמיה האט גיזאגט תפלצתך השיא אותך זדון לבך (דיין נארעשק ייט אונ דיא שלעכטקייט פון דיין הארץ הט דיך אן גירעט) . עובדיה מיט ירמיה האבען ביידע גזאגט איין זאך נאר יעדער האט גזאגט אנדערע ווערטער . אונ אז צדקיה בן כנענה האט גיהערט אז אלע נביאים זאגן דיא נבואה מיט גלייכע ווערטער האט ער גידארפט פאר שטיין אז דאס איז אפאלשע נביאות : פרעגט דיא גמרא טאמער האט צדקיה בן כנענה ניט געוואוסט וואס רבי יצחק הט גזאגט . נאר ער הט גימיינט אז א נבואה קומט צו אלע נביאים מיט גלייכע ווערטער . ענטפערט דיא גמרא דער מלך יהושפט איז דארטן גיוועזן . האט ער זייא גזאגט וואס רבי יצחק האט גזאגט . ווארום עס שטייט אין פסוק יהושפט האט גזאגט צו אחאב איז שוין דא נישט מער דא נאך נביאים פון גאט : הט אחאב גזאגט צוא יהושפט דא שטייען דאך אזוי פיל נביאים . זענען דען דיא ווייניג . האט יהושפט גזאגט צוא אחאב אזוי האב איך גילערנט פון מיין זיידין איין נבואה קומט אריין אין הארצען פון פיל נביאים . די זאך איז איינס . נאר צו יעדער נביא קומט די נבואה מיט אנדערע ווערטער : אפילו צוויי נביאים זאגן ניט איין נבואה מיט גלייכע ווערטער . אונ דא זענען אזוי פיל נביאים אונ אלע רייד דיא נבואה מיט גלייכע ווערטער . איז אסימן אז דאס איז אפאלשע נבואה :

ז המתנבא . דער וואס זאגט אפילו אאמתע נבואה נאר גאט הט די נבואה ניט גזאגט צו אים : קומט אים אויך מיתה . אזו וויא חנניה בן עזור האט גיטאן . ירמיה הנביא איז גישטאנין אויף דיא אויבערשטע גאס אונ הט גיזאגט אזוי האט גאט גיזאגט איך וועל צו ברעכין דעם בויגין פון עילם . האט חנניה גילערנט אקל וחומר . מאדאך עילם וואס זיא איז ניט מער גיקומין נאר צוא העלפין בבל (זיא זאל חרוב מאכין ירושלים) . האט גאט גיזאגט איך וועל צוברעכין דעם בויגין פון עילם . דיא כשדים אליין וואס זיי האבין חרוב גימאכט ירושלים . זיי וועט גאט געווים צו ברעכין . איז חנניה גיקומען אין דיא אונטערשטע גאס אונ האט גיזאגט אזו האט גאט גיזאגט איך האב צוא בראכין דעם יאך פון מלך בבל . האט רב פפא גיזאגט צוא אביי דיא נבואה איז דאך צו קיינעם ניט גיזאגט גיווארין . איז דאך דאס גיוועזן גאר אפאלשע נבואה . האט אביי גיזאגט ווייל גאט האט גיהייסין דרשנן אקל וחומר : איז גלייך ווי דיא נבואה פון בבל איז גיזאגט

בשדים עצמן עאכ"ו אתא איהו בשוק התחתון אמר (שם כח) כה אמר ה' שברתי את עול מלך בבל א"ל רב פפא לאביי האי להבידו נמי לא נאמר א"ל כיון (דיהיב) [דאתיהיב] ק"ו למידרש כמאן דאיתמר ליה דמי הוא ניהו דלא נאמר לו. המתנבא בשם ע"ז כגון נביאי הבעל. הכובש את נבואתו כגון יונה בן אמיתי. והמוותר ע"ד נביא כגון (ע"ג) חבריה דמיכה דכתיב (מ"א כ) ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו וכתיב (שם) ויאמר לו יען אשר לא שמעת. ונביא שעבר על דברי עצמו כגון עדו הנביא דכתיב (שם יג) כי כן צוה אותי וכתיב (שם) ויאמר לו גם אני נביא כמוך וכתיב (שם) וישב אתו וכתיב (שם) וילך וימצאהו אריה:

ה תני תנא קמיה דר"ח הכובש את נבואתו לוקה א"ל מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי מאן מתרי

אבי אבא לאו דוקא): המותר על דברי נביא. האפיקורס שלא חשש למה שאמר לו הנביא: חבריה דמיכה. דכתיב ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' הכיני נא וזה היה מיכיהו בן ימלה שנתנבא אותו היום על אחאב ליפול ביד ארם מפני שנפל בן הדד בידו ושלחו לשלום והיינו דקאמר אחאב ליהושפט לא ידבר עלי טוב כי אם רע מפני שנתנבא כבר את זו עליו ולא קבל חברו את דבריו דכתיב (ולא הכה) [וימאן האיש להכותו: עדו הנביא. שנתנבא על מזבח ה' בבית אל שהיה ירבעם מקטיר עליו ובד"ה גבי יאשיה כתיב והוא היה עדו: כי כן צוה אותי [בדבר ה' לאמר] לא תאכל לחם ולא תשתה מים (במקום הזה) ועבר על דברי עצמו ושמע לדברי הנביא שקר ואכל ושתה: תמרי בארבילא. תמרים הנתונים בכברה: דילמא

געווארין צוא ירמיה ווארום צוא ירמיה איז דאך גזאגט געווארין דיא נבואה פון עילם. האט ער געקענט לערנין אקל וחומר פון עילם אוף בבל. אבער צוא חנניה איז דאך ניט גזאגט געווארן קיין נבואה. פון עילם אויך ניט. האט ער דיא נבואה אוף בבל געווים ניט געטארט זאגין. אונ דער וואס זאגט נביאות אין דעם נאמען פון עבודה זרה. אזו וויא דיא נביאים פון די עבודה זרות פלעגין זאגין. די עבודה זרה האט אונז געהייסין זאגין דיא נביאות. קומט זייא מיתה. אונ דער נביא וואס גאט האט אים געהייסין זאגין נביאות. אונ ער וויל ניט זאגין. אזו ווי יונה בן אמיתי האט געטאן ער איז אוועק מיט א שיף אוף דעם ים אונ איז אנטלאפין פון גאט. קומט אים מיתה. אונ דער וואס פאלגט ניט דיא אמתה נבואה וואס גאט האט געזאגט. אזו ווי דער חבר פון מיכה האט געטאן אזו וויא עס שטייט אין פסוק איין נביא פון דיא יונגע נביאים האט געזאגט צוא זיין חבר גאט האט געהייסין דוא זאלסט מיך שלאגין. האט דער חבר אים ניט געוואלט שלאגין. האט דער נביא געזאגט צום חבר וייל דוא האסט ניט געוואלט פאלגין דיא רייד פון גאט. וועסטו אוועק גיין פון מיר וועט דיך א לייב הרגנין. אונ אזו איז געוועז. אונ א נביא וואס האט געהערט א נביאות פון גאט אונ ער אליין טוהט ניט זיינע נביאות. אזו וויא עדו הנביא האט געטאן. אזו וויא עס שטייט אין פסוק עדו הנביא האט געזאגט גאט האט מיך געבאטין איך זאל אוף דעם ארט ניט עסין ברויט אונ ניט טרינקען וואסער. דער נאך איז געקומען צו אים א פאלשער נביא אונ האט געזאגט צו אים איך בין אויך א נביא אזו וויא דוא אונ גאט האט צוא מיר געזאגט איך זאל דיך צוריק אומקערין אין שטאט אונ דוא זאלסט דארט עסין ברויט אונ טרינקען וואסער. אונ ער האט אים געפאלגט אונ איז געגאנגין צוריק אונ האט דארט געגעסין ברויט אונ געטרונקען וואסער. וויא ער איז צוריק אוועק געגאנגין פון שטאט. האט אים געטראפין א לייב אונ האט אים געהרגעט:

ה תני. א תנא האט געלערנט פאר רב חסדא דער נביא וואס האט געהערט א נביאות פון גאט. אונ ער באהאלט זייא אונ וויל ניט זאגין. קומט איהם מלקות. האט רב חסדא געזאגט צום תנא דער וואס עסט טייטלען וואס ליגט אין א זיפ. קומט איהם פאר דעם מלקות? אפילו דיא טייטלען זענען פרעמדע. קומט איהם אויך ניט קיין מלקות. וייל קי נער האט ניט געזעהן ווי ער האט געגעסין: האט דאך איהם קיינער ניט געזאגט עס ניט ווארום דיר וועט קומען מלקות. אונ דער דין איז מען שטראפט ניט ביז מען זאגט פריער צו יענעם דוא זאלסט דיא זאך ניט טאהן. ווארום אז דוא וועסט יא טאהן וועסט דוא אזוי געשטראפט ווערין. אונ דא בייא דיא

בדרי ביה. פמליא של מעלה ונחם על הרעה והם אינם יודעים והילך מתרים בו שהרא את כפק: והא יונה דהדרי ביה. מהפיך את נינוה: מעיקרא נינוה נהפכת א"ל. בדה"ק ומשמע נמי לטובה שיהפכו מעשיהם מרעה לטובה וכיון שכבו נתקיימה הנבואה ולא מהדר הוא הנבואה ואיהו דלא ידע הוא [היה] טועה וסבור שהוא לרעה: מנא ידע. הלי גברא שזה נביא אמת שהקב"ה עונשו והלא שמא סבור שזה נביא השקר לפיכך מוותר על דבריו: מיכה דמוחזק. שהוא צדיק

מתרי ביה אמר אביי חבריה נביאי. מנא ידעי אמר אביי דכתיב (עמוס ג) כי לא יעשה ה' אלהים דבר כי אם גלה סודו ודלמא הדרי ביה אם איתא דהדרי ביה אודועי הוו מודעי לכולהו נביאי והא יונה דהדרי ביה ולא אודעוהו יונה מעיקרא נינוה נהפכת א"ל איהו לא ידע אי לטובה אי לרעה. המוותר על דברי נביא מנא ידע דאיענש דיהב ליה אות והא מיכה דלא יהב ליה אות ואיענש היכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי

נביאות איז אויך אזוי: עס האט דאך איהם קיינער ניט געזאגט גיי זאג דיא נביאות. ווארום אז ניט וועט דיר קומען מלקות. האט אביי געזאגט זיינע חברים דיא נביאים זאגן איהם ער זאל זאגן דיא נביאות. אונ אויב ניט וועט איהם קומען מלקות. פרעגט דיא גמרא פון וואנען ווייסין דיא נביאים אז ער האט אנבואה צו זאגן. האט אביי געזאגט עס שטייט אין פסוק גאט טוהט ניט קיין זאך אין דער שטיל; נאר ער זאגט זיינע סודות צו דיא נביאים גאט זאגט צוא איין נביא דיא נביאות וואס ער זאל זאגן. אונ צו דיא אנדערע נביאים מאכט גאט וויסען אז ער האט געשיקט דעם נביא צו זאגן נביאות; ווייסין שוין אלע נביאים אז דער מענטש האט צו זאגן אנביאות. אונ אז דיא נביאים זעהן דער מענטש זאגט ניט דיא נביאות. זאגן זייא איהם אויב דוא וועסט ניט זאגן דיא נביאות וועט דיר קומען מלקות] פרעגט דיא גמרא טאמער האט מען אין הימעל שוין חרטה פון דיא נביאות וואס ער האט גידארפט זאגן. דארף דאך איהם ניט קומען מלקות. ענפערט דיא גמרא אז מען וואלט אין הימעל חרטה גיהאט פון דיא נביאות. וואלט מען גימאכט וויסען צו אלע נביאים אז דיא נבואה וואס איז געזאגט גיווארין צו דעם נביא איז בטל. אונ אזוי לאנג וויא מען האט זייא ניט גיזאגט אז דיא נבואה איז בטל; האט מען פון דיא נבואה נאך ניט חרטה. פרעגט דיא גמרא דיא נביאות וואס מען האט גיזאגט צו יונה האט מען דאך אין הימעל חרטה גיהאט. פאר וואס האט קיינער ניט גיוואוסט אז מען האט חרטה גיהאט. ענפערט דיא גמרא באלד אין אנהייב ווען מען האט גיזאגט דיא נביאות צו יונה. האט מען איהם גיזאגט נינוה וועט פארקערט ווערין. אין דיא ווערטער איז גימיינט צו גוטען. אז יונה וועט זייא שטראפין וועלין זייא תשובה טאהן. אונ זייא וועלין פארקערט ווערין. פון רשעים וועט ווערין צדיקים. אונ מען קען מיינען צום שלעכטין אויב זייא וועלין ניט תשובה טאהן וועט דיא שטאט פארקערט ווערין אזוי וויא סדום [אונ יונה האט ניט גיוואוסט וויא מען מיינט. צום גוטען. אדער צום שלעכטין: האט ער גיטראכט געווים מיינט מען צום שלעכטין. דריבער האט ער דיא נביאות ניט גיוואלט זאגן; אונ אין אמת איז דיא נבואה מקוים גיווארין וויא גאט האט גירעט. נינוה איז פארקערט גיווארין. נאר צום גוטען. האט מען דאך פון דיא נבואה ניט גידארפט חרטה האבין. זאגט דיא גמרא פריער איז גישטאנען אז מען פאלגט ניט דעם נביא קומט מיתה. פון וואנען ווייס ער אז דער נביא זאגט אמת. אז ער זאל גישטראפט ווערין ווייל ער פאלגט איהם ניט. דער מענטש קען דאך זאגין ווייל איך האב גימיינט אז ער איז אפאלשער נביא דריבער האב איך איהם ניט גיפאלגט. ענפערט דיא גמרא דא שמועסט אז דער נביא האט גיגעבין אצייכין אז ער איז אאמתר נביא. פרעגט דיא גמרא מיכה האט דאך ניט גיגעבין צו אחאב אצייכין אז די נבואה זיינע איז אמת. פאר וואס איז אחאב גישטראפט גיווארין ווייל ער האט איהם ניט גיפאלגט; אחאב האט דאך גיקענט זאגין איך האב ניט גיוואוסט אז זיינע נביאות איז אמת. ענפערט דיא גמרא מיכה האט ניט גידארפט געבין אצייכין. ווייל מען האט גיוואוסט אז ער איז אאמתר נביא. ווארום אז דוא וועסט זאגין אז אן אצייכען דארף מען קיינעם ניט גלויבין. וויא אזוי האט גיגלויבט יצחק

הכי אברהם בהר דמוריה היכי שמע ליה יצחק. אליהו בהר הכרמל היכי סמכי ליה ועבדי ליה שהוטי חוץ אלא היכא דמוחזק שאני:

ונביא אמת: שאני. ולא בעי אות: היכי שמע ליה יצחק. שהוא דבר אמת הוא. שלא נאמר לשום אדם להקריב את בנו: שחוטי חוץ. שהכי בהמ"ק היה בירושלים:

(בראשית כב) **מן ויהי** אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם מאי אחר א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא אחר דבריו של שטן דכתיב (שם כא) ויגדל הילד ויגמל אמר שטן לפני הקב"ה רבש"ע זקן זה חננתו לק' שנה פרי בטן מכל סעודה שעשה לא היה לו תור אחד או גוזל אחד להקריב לפניך א"ל כלום עשה אלא בשביל בנו אם אני אומר לו זבח את בנך לפני מיד זובחו מיד והאלהים נסה את אברהם ויאמר קח נא את בנך א"ר שמעון בר אבא אין נא אלא לשון בקשה משל למלך ב"ו שעמדו עליו מלחמות הרבה והיה לו גבור אחד ונצחן לימים עמדה עליו מלחמה חזקה א"ל בבקשה ממך עמוד לי במלחמה זו שלא יאמרו הראשונים אין בהם ממש אף הקב"ה אמר לאברהם נסיתיך בכמה נסיונות ועמדת בכולן עכשיו עמוד לי בנסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים. את בנך. שני בנים יש לי. את יחידך. זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו. אשר אהבת. תרוייהו רחומי לי. את יצחק. וכל כך

לזה

צו זיין פאטער אברהם אז ער זאגט אמת אז גאט האט גיהייסן מען זאל איהם מקריב זיין פאר אקרבן אויף דעם בארג מוריה. און וויא אזוי האבין גיגלויבט דיא יודין צו אליהו און זייא האבין מקריב גיוועזן אקרבן אויף דעם בארג כרמל. וואס אויף דעם קומט כרת. נאר ווייל מען האט גיוואוסט אז זייא זענען צדיקים האט מען זייא גיגלויבט אן אצייכין:

ט ויהי. און עס איז גיוועזן נאך דיא רייד האט גאט גיפרובט אברהמן. פרעגט דיא גמרא נאך וועלכע רייד: האט רבי יוחנן גיזאגט פון רבי יוסי בן זמראס וועגין נאך דיא רייד פון שטן. ווארום עס שטייט אין פסוק דאס קינד איז גרויס גיווארין און מען האט איהם ענטוויינט ואויף גיהערט צוא זייגין) האט אברהם גימאכט אגרויסע סעודה. האט דער שטן גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם דער אלטער אברהם צו הונדערט יאהר האסטו אים גיגעבין אזוהן. און ער האט גימאכט אגרויסע סעודה. און פון די גאנצע סעודה וואס ער האט גימאכט. הט ער ניט מקריב גיוועזן פאר דיר ניט איין אלטע טאהב און ניט איין יונגע טאהב. האט גאט גיזאגט צום שטן די גאנצע סעודה האט ער דאך נאר גימאכט פון וועגין זיין זוהן. אז איך וועל זאגין צוא אים שעכט דיין זוהן פאר מיר. וועט ער אים באלד שעכטין. באלד נאך די רייד האט גאט גיפרובט אברהמן און ער האט גיזאגט צו אים נעם דיין זוהן און ברייננ אים אויף פאר אעולה. רבי שמעון בר אבא זאגט דער ווארט נא איז דער טייטש איך בעט דיך. דאס איז געגליכען צו אמלך וואס ער האט גיהאט פיל מלחמות. און ער האט גיהאט איין שטארקין מענטש. וואס ער הט איינגינומן אלע מלחמות. אמאהל איז אויף גישטאנען אויף דעם מלך אשטארקע מלחמה. האט דער מלך גיזאגט צום שטארקין איך בעט דיר דו זאלסט דיך שטעלין מיט כח איין צו נעמין די מלחמה. ווארום אז ניט וועט מען זאגין יענע מלחמות זענען גיוועזן גרינגע האסטו זיי גיקענט איין נעמען. אבער די מלחמה ווייל זי איז אשווערע דריבער קענסטו זי ניט איין נעמען. אזו האט גאט גיזאגט צו אברהם איך האב דיך שוין פיל מאהל גיפרובט. און דו ביזט בעשטאנען ביי אלע פראבעס איצט בעט איך דיך דו זאלסט נאך בעשטיין ביי די פראבע. ווארום אז ניט וועט מען זאגין די ערשטע פראבעס זענען גיוועזן קליינע זאכין דריבער איז אברהם בעשטאנען אויף זיי אבער די איצטיגע פראבע וואס דאס איז אגרויסע זאך קען אברהם ניט בעשטיין. דו זאלסט נעמען דיין זוהן. האט אברהם גיזאגט איך האב דאך צוויי זיהן. האט גאט גיזאגט דו זאלסט נעמען דיין איינציגען. האט אברהם גיזאגט זיי זענען ביידע איינציג. יצחק איז איינציג ביי זיין מוטער. און אוך ישמעאל איז איינציג ביי זיין מוטער. האט גאט גיזאגט דו זאלסט נעמען דעם זוהן וואס דוא

הנסה דבר אליך תלאה. וכי סיה לאוסך לנסותך בדבר שהיא הלאה רוגך ומכרית את זרעך: הנה יסרת רבים. נלית והחיית כל באי עולם בדבריך עתה הנה בא להלאותך ולבהלך:

למה כדי שלא תטרף דעתו עליו. קדמו שטן לדרך א"ל (איוב ד) הנסה דבר אליך תלאה הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק כושל יקימון מליך כי עתה תבא אליך ותלא. א"ל (תהלים כו) אני בתמי אלך א"ל (איוב ד) הלא יראתך כסלתך א"ל זכר נא מי הוא נקי אבד. כיון דחזא דלא קא שמע ליה א"ל ואלי דבר יגונב כך שמעתי מאחורי הפרגוד שה לעולה ואין יצחק לעולה א"ל כך עונשו של בדאי שאפי' אמר אמת אין שומעין לו. ר' לוי אומר אחר דבריו של ישמעאל ליצחק א"ל ישמעאל ליצחק אני גדול ממך (במצות) [במצוה] שאתה מלת בן שמונת ימים ואני בן י"ג שנה אמר לו ובאבר אחד אתה מגרה בי אם אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני אני זובח מיד והאלהים נסה את אברהם:

(דף צ) **א"ר** אבהו אמר רבי יוחנן בכל אם יאמר לך נביא עבור על דברי תורה שמע לו חוץ מע"ז שאפילו מעמיד לך חמה באמצע רקיע אל תשמע לו. תניא

האסט ליב. האט אברהם געזאגט איך האב ביידע ליב. האט גאט געזאגט דיין זוהן יצחק זאלסטו נעמן. פרעגט די גמרא פר וואס האט גאט מיט אברהם געשמועסט אזוי ביסלאכווייז אונ ער האט ניט באלד געזאגט צו אים נעם דיין זוהן יצחק. ענטפערט די גמרא אברהם זאל נישט פאר שעמט ווערין. אין וועג ווי אברהם איז געגאנגען מיט יצחק צום בארג מוריה. איז צו זיי געקומען דער שטן. אונ ער האט געזאגט צו אברהם גאט האט שון ניט געהאט קיין אנדער זאך מיט וואס דיך צו פרובין נאר מיט אזו אזאך וואס דאס זאל דיך מיד מאכין [דו זאלסט הרגנן דיין קינד] זעה נאר וואס פאר אצדיק דו ביזט פאר גאט אונ צו מענטשין. פיל מענטשין האסטו געשטראפט זיי זאלין דינען גאט. די וואס האבין געהאט שוואכע הענט אין דעם גלויבין צו גאט. האסטו זיי געשטארקט. דעם געשטרויכלטין פלעגין דיינע רייד אים אויף שטעלין. אז דו האסט געזעהן אמענטשין וואס איז ארעם אונ קראנק האסטו אים געשטיצט מיט געלט. אונ האסט אים געטרייסט מיט גוטע רייד איצט איז גאט צו דיר געקומען מיט אזוי אזאך וואס דו זאגסט מיד ווערין. האט אברהם געזאגט צום שטן. איך בין גאר ניט אין כעס אויף גאט נאר איך גיי מיט מיין גאנצקייט. וואס גאט הייסט דאס טוה איך. האט דער שטן געזאגט צו אברהם איך זעה איצט אז דיין נארעשקייט ברייננגט דיך מורא צו האבין פאר גאט: ווארום אז דו וואלסט געווען קלוג וואלסטו דאך די רייד גירעט מיט גאט. האט אברהם געזאגט צום שטן גידיינק נאר אויב עס איז דא אריינער מענטש אן זינד אונ ער זאל ווערין פאר לארין. ווייל דו זאגסט אז איך בין אזוי פרום: געווים וועט מיר גאט געבין אנדערע קינדער אונ איך וועל ניט פאר לארין ווערין פון דער וועלט אן קינדער. ווי דער שטן האט געזעהן אז אברהם פאלגט אים ניט. האט ער געזאגט צו אברהם צוא מיר איז אזאך גיגנבת געווארין. אזוי האב איך געהערט אין דער שטיל אז אשעפס וועט זיין אעולה אונ ניט יצחק וועט זיין אעולה. האט אברהם געזאגט צום שטן אזוי איז דער שטראף פון אליגנער. אפילו ער זאגט אמאהל אמת גלויבט מען אים אויך ניט. רבי לוי זאגט נאך די רייד פון ישמעאל האט גאט געפרובט צו אברהם. ווארום ישמעאל האט געזאגט צו יצחק איך בין גרעסער פון דיר אונ דער מצוה פון מילה. ווארום דיך האט מען מל געווען צו אכט טאג. אונ מיך האט מען מל געווען צו דרייצעהן יאהר. האט יצחק געזאגט צו ישמעאל מיט דעם איין גליד מאכסטו מיר אמורא אונ רייצט דיך מיט מיר. ווען גאט וואלט זאגין צו מיר לאז דיך שעכטין פאר מיר. וואלט איך מיך גלאזט שעכטין. באלד נאך די רייד האט גאט גיפרובט אברהמן:

י אמר. רבי אבהו האט געזאגט פון רבי יוחנן וועגין אויב אנביא וועט דיר זאגין גאט האט גיהייסין מבטל זיין אמצוה. מעגסטו אים פאלגין. נאר אז ער וועט דיר זאגן דו זאלסט דינען עבודה זרה. אפילו ער וועט דיר ווייזין אוואונדער אז ער וועט מאכין די זוהן זאל בלייבין שטיין

תניא ר' יוסי הגלילי אומר הגיעה תורה לסוף דעתה של ע"ז לפיכך נתנה תורה ממשלה בה שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו. תניא אר"ע ח"ו שהקב"ה מעמיד חמה לעוברי רצונו אלא כגון חנניה בן עזור שמתחלה היה נביא אמת ולבסוף נביא שקר:

הדרן עלך אלו הן הנחנקין

■ זהק פרק אחד עשר

א [משנה] כל ישראל יש להם חלק לעה"ב שנאמר (ישעיה ס) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. ואלו שאין להם חלק לעה"ב האומר אין תחית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס. ר' עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה ואומר (שמות טו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. אבא שאול אומר אף ההוגה

נתנה התורה ממשלה בה. כלומר אפי' תראה אותו נביא מושל ועושה כרצונו דכתיב ונתן אליך אות או מופת: [שתחלתו נביא אמת. כגון חנניה הנביא והאי ונתן אליך אות בעודו נביא אמת יתן לך אות בנבואה אחרת ולבסוף כשיחזור להרשיע יאמר לעבוד ע"ז וסמוך עלי שהרי מוחזק אני ע"י אות ומופת שנתתי לך כנ"ר]:

הך בבא אינה מן המשנה אלא אגדה בעלמא וכתובה כאן כדי להתחיל הפרק בדבר טוב אבל רישיה דפרקא קאמר הכי ואלו שאין להם חלק לעה"ב ומסדר אהך פרקין דלעיל אלו הן הנשרפין וכיון דמוקי דהנחנקין רהוי שיקדים לפרק זה ע"כ מצאתי בפירוש אחד שא לנ לרש"י ז"ל וז"ל רש"י ז"ל: כל ישראל וכו'. מעיקרא איירי בד' מיתות ואזיל ומפרש להו לכולהו (ואמר אף ע"פ שעברו עבירות כיון שקבלו דינם הרי הן ככל ישראל ויש להם חלק לעה"ב) והדר מפרש הני שאין להם חלק לעוה"ב: ה"ג האומר אין תחית המתים מן התורה. שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה ואפי' יהא מודה ומאמין שיחיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר הוא הואיל ועיקר שום תחיית המתים מן התורה מה לנו ולאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא הלכך כופר גמור הוא: אפיקורוס. מפרש בגמרא: ספרים

אין מיטען הימעל פון דעסטוועגן זאלסטו אים ניט פאלגין. מיר האבין גילערונט רבי יוסי הגלילי זאגט ווייל די תורה האט גיוואוסט וואס עס וועט זיין דער סוף פון די עבודה זרה. עס וועלין אמאהל קומען מכשפים אונ וועלין מאכין וואונדער מיט כישוף. אונ זיי וועלין זאגין זיי זענען געטליכע נביאים. אונ זיי וועלין פאר פירען דאס פאלק צו די עבודה זרה. דריבער האט די תורה גיזאגט אפילו דער נביא וועט דיר ווייזין אזוי אוואנדער אז ער וועט מאכין די זוהן זאל בלייבין שטיין אין מיטען הימעל פון דעסט וועגין זאלסטו אים ניט פאלגין. מיר האבען גילערונט רבי עקיבא זאגט חס ושלום וועט דען גאט שטעלין די זוהן פון וועגין די מענטשין זאלין אטעות האבין אונ זאלין גיין דינען עבודה זרה. נאר אזו ווי ביי חנניה בן עזור איז גיוועזן. פריער איז ער גיוועזן אאמתר נביא אונ ער האט גיגעבין אצייכין [למשל אז די זוהן וועט בלייבין שטיין אין מיטען הימעל] אויף אאמתה נבואה. אונ עס איז אזוי גיוועזן. די זוהן איז געבליבען שטיין אין מיטען הימעל ווייל די נבואה איז טאקי גיוועזן פון גאט. דער נאך איז ער גיווארין ארשע אין דער שטיל קיינער האט ניט גיוואוסט. אונ ער האט אן גירעט מענטשין זיי זאלין דינען עבודה זרה אונ ער זאגט צו זיי אסימן אז דאס איז אמת. ווארום איר האט דאך שוין גיזעהן אז מיינע צייכונס זענען מקוים גיווארין:

פרק אחד עשר

א משנה. כל. אלע יודין וועלין האבען אחלק צוא עולם הבא. אפילו די מענטשין וואס בית דין האבען זייא גיהרגת פאר זייערע עבירות האבען אויך עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיין פאלק זענען אלע צדיקים. אויף אייביג וועלין זייא ירשנן דיא לאנד [די אייביגע לאנד דאס מיינט מען דעם גן עדן]. דיא צדיקים זענען דער צווייג פון מיין פלאנצונג. זיי זענען דיא ווערק פון מיינע הענט וואס איך וועל מיך ברימען מיט זייא. אונ דיא מענטשין האבען ניט קיין חלק צוא עולם הבא. דער וואס זאגט אין דער תורה שטייט ניט אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין. אונ דער וואס זאגט דיא תורה איז ניט גיגעבין גווארין פון הימעל. אונ אאפיקורוס. רבי עקיבא זאגט דער וואס לייענט אפיקורסישע ספרים וועט ער אויך ניט האבען עולם הבא. אונ דער וואס פאר רעכט אמכה אונ ער זאגט דעם פסוק כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך. אונ ער שפייט באלד אוים. האט ער ניט

את השם באותיותיו: גמ' וכל כך. למה תנא הוא כפר בתחית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחית המתים שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה שנאמר (מ"ב ז) ויאמר אלישע שמעו דבר ה' כעת מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעורים בשקל בשער שומרון וכתיב (שם) ויען השליש וגו' ויאמר והנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה כדבר הזה ויאמר הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל (ע"ב) וכתיב (שם) ויהי לו כן וירמסו אותו העם בשער וימות ודלמא קללת אלישע גרמה ליה דאמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו בחנם היא באה א"כ לכתוב וירמסוהו וימות מאי בשער על עסקי שער:

מתים. מפרש בגמרא: ויהי לו כן וירמסו אותו. דבדבר בכפר בו נדון שלא אכל משם ונרמס ברגלי הבאים לקנות:

וכי אהרן קיים לעולם (כלומר וכי אהרן הוא שהיה לו כל כך שתנתן לו תרומה והלא לא נכנס לארץ ישראל ומאי האי דקאמר ונתתם ממנו את תרומה ה' לאהרן הכהן) לעולם קיים [לאו דוקא אלא כלומר כלא לא נגזר עליו מיתה כ"כ]: ובעתיד

ב וא"ר יוחנן] מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (במדבר יח) ונתתם ממנו את תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן הכהן לעולם קיים [והלא לא נכנס לא"י] שישראל נותנים לו תרומה אלא מלמד שעתיד להיות וישראל נותנים לו תרומה מכאן לתחית המתים

קיין עולם הבא. אבא שאול זאגט אז ער רעט ארויס דעם שם הוי"ה מיט דיא אותיות אזוי ווי עס איז געשריבן. האט ער אויך ניט קיין עולם הבא: פרעגט דיא גמרא פאר וואס זאלין דיא מענטשין ניט האבן עולם הבא. ענפערט דיא גמרא מיר האבען גילערנט וויל ער האט גילייקענט אין תחית המתים ער זאגט עס שטייט גאר ניט אין דער תורה אז דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין. דריבער וועט ער ניט לעבעדיג ווערין ווען דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין. ווארום גאט בצאלט צוא יעדער מענטש אזוי וויא ער טוהט. ווארום רבי שמואל בר נחמני האט גיזאגט פון רבי יונתן וועגין פון וואנען ווייסען מיר אז גאט בצאהלט צו יעדער מענטש אזוי וויא ער טוהט. ווארום עס שטייט אין פסוק דער נביא אלישע האט גזאגט הערט צו דיא רייד פון גאט מארגין אין דער צייט וועט פאר קויפט ווערין אין דעם טויער פון שומרון א מאס פיינע ווייצין מעהל פאר א טאלער: אונ צוויי מאס גערשטין פאר א טאלער. האט דער עלצטער גיענפערט ווען אפילו גאט וועט מאכען פענסטער אין הימעל אונ וועט אראפ שיטען מעהל מיט גערשטין. וועט דען זיין אזוי אזאך: עס זאל מיט איין מאהל אזוי וואלוויל ווערין. האט אלישע גזאגט צום עלצטין דוא וועסט דאס זעהן מיט דיינע אויגען. נאר עסין וועסטו ניט פון דעם: אונ עס איז אזוי גיוועזן. דס פאלק האבען צו טרעטין דעם עלצטין ווען ער איז גישטאנען אין טויער אונ ער איז גישטארבן. זעהן מיר אין דיא זאך וואס ער האט ניט גיגלויבט איז ער גישטראפט גיווארין ער זאל פון דיא זאך ניט הנאה האבען. פרעגט די גמרא טאמער איז ער גיהרגת גיווארין וויל אלישע האט אים גישאלטין. ווארום רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין די קללה פון א תלמיד חכם אפילו אומזיסט ווערט זיא אויך מקוים. ענפערט די גמרא אז דער עלצטער וואלט גישטארבן פון אלישעס קללה האט בעדארפט שטיין אין פסוק מען האט אים צו טרעטין אונ ער איז גישטארבן. צו וואס שטייט דער ווארט בשער. אין טויער. צו ווייזן אז ער איז גיהרגת גיווארין דורך דעם טויער. וויל דיא תבואה איז וואלוויל גיווארין זענען אריין גיקומען פיל מענטשין דורך דעם טויער קויפען תבואה: אונ דער מלך האט אים גיהייסען ער זאל שטיין אין טויער אונ היטען: דריבער איז ער צוא טרעטין גיווארין אונ איז גישטארבן:

ב אמר: רבי יוחנן האט גזאגט וואו שטייט אין דער תורה אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין. ווארום עס שטייט אין פסוק איר זאלט געבין פון אים דיא תרומה פון גאט צו אהרן הכהן. וועט דען אהרן אייביג לעבין: אהרן איז דאך ניט אריין גיקומען אין ארץ ישראל דיא

המתים מן התורה. דבי ר' ישמעאל תנא לאהרן כאהרן מה אהרן חבר אף בניו חברים (מכאן שאין נותנים מתנה לכהן עם הארץ). א"ר שמואל בר נחמני [אמר ר' יונתן] מנין שאין נותנים תרומה לכהן ע"ה שנא' (ד"ה ב לא) ויאמר לעם ליושבי ירושלים לתת מנת הכהנים והלוים למען יחזקו בתורת ה' כל המחזיק בתורת ה' יש לו מנת ושאינו מחזיק בתורת ה' אין לו מנת. אמר רב אחא בר אדא אמר רב יהודה כל הנותן תרומה לכהן ע"ה כאילו נתנה לפני ארי מה ארי ספק דורס ואוכל ספק אינו דורס ואוכל אף כהן ע"ה ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה. רבי יוחנן אומר אף גורם לו מיתה שנאמר (ויקרא כב) ומתו בו כי יחללוהו. דבי ר"א בן יעקב תנא אף משיאו עון אשמה שנאמר (שם) והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם. תניא רבי סימאי אומר מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (שמות ו) וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם

להיות. לעה"ב: דבי ר' ישמעאל תנא. הא דכתיב לאהרן לאו להכי הוא דאתא אלא לומר לך כאהרן וגו': מה ארי ספק דורס ואוכל. אין אנו יודעים כשנוטל בהמה מן העדר אם דעתו לדורסה לאוכלה מיד קודם שתסריח או לא אלא לטרוף ולמלאותו (חורו) ולאחר זמן יאכלנה כשתסריח וה"נ כהן ע"ה כשאנו נותנין לו תרומה בידו אין אנו יודעין אם אוכלה בטהרה או בטומאה. א"נ כשם דורס שאחרי דרכו לדרוס ולרמוס [בהמה] ברגליו ואוכלה [כשהיא דרוסה] מגוללת ופעמים שנותנת בחורס ואינה מגוללת: עון אשמה. עונות הרבה מטעין עליו: באכלם את קדשיהם. ומתרגמינן

יודין זאלין אים געבין תרומה. נאר דער פסוק לערונט אונז אז אהרן וועט נאך זיין טויט לעבעדיג ווערין. אונ דיא יודין וועלין אים געבין תרומה. האט דיא תורה אונז גילערונט אז דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין: דבי רבי ישמעאל האבין גילערונט דאס וואס עס שטייט מען זאל געבין תרומה צוא אהרן. מיינט מען ניט צוא אהרן זאל מען געבין; נאר מען זאל געבין צו דיא קינדער פון אהרן וואס זענען אזוי וויא אהרן. אזוי וויא אהרן איז א חבר. זאל מען געבין צו זיינע קינדער דיא וואס זענען לומדים. אבער צו אכהן וואס איז אעם הארץ טאר מען ניט געבין תרומה אונ ניט אנדערע מתנות וואס גיהער צום כהן. רבי שמואל בר נחמני האט גזאגט פון רבי יונתנס וועגין פון וואנען ווייסען מיר אז מען טאר ניט געבין תרומה צו אכהן וואס איז אעם הארץ. ווארום עס שטייט אין פסוק ער האט גיזאגט צום פאלק צו דיא זיצער פון ירושלים זייא זאלין געבין דיא מתנות (תרומות אונ מעשרות) צוא דיא כהנים אונ צו דיא לוים זייא זאלן האלטען דיא תורה פון גאט. דער כהן אונ לוי וואס האלט דיא תורה פון גאט. דארף מען אים געבין תרומה אונ מעשר. אונ דער כהן אונ לוי וואס האלט ניט די תורה פון גאט; זאל מען אים ניט געבין תרומה אונ מעשר; רב אחא בר אדא זאגט פון רב יהודהס וועגין דער וואס גיט תרומה צו אכהן וואס איז אעם הארץ. איז גליך ווי ער וואלט געבין דיא תרומה פאר אלייב. אזוי וויא אלייב אז ער חאפט אבהמה פון דיא שטאדע ווייס מען ניט צו ער וועט אויף איר ארויף טרעטין מיט דיא פיס אונ וועט איר באלד אויף עסין. אדער ער וועט אויף איר ניט ארויף טרעטין אונ עסין, נאר ער וועט איר פאר שלעפין אין אלאך אונ וועט איר לאזין ליגען. אונ שפעטער אז זיא וועט פארשטונקען ווערין וועט ער איר עסין; אזוי דער כהן עם הארץ וואס מען האט אים גיגעבין תרומה ווייס מען ניט צוא ער וועט איר עסין ווען ער וועט זיין טהור אונ ווען דיא תרומה וועט זיין טהור. אדער ער וועט איר עסין ווען ער וועט זיין טמא אדער ווען די תרומה וועט זיין טמא. רבי יוחנן זאגט דער וואס גיט תרומה צו אעם הארץ ברענגט ער דעם עם הארץ ער זאל שטארבין. ווארום עס שטייט אין פסוק דער וואס וועט ניט האלטען די תרומה הייליג. וועט ער שטארבין. דבי רבי אליעזר בן יעקב האבין גילערונט דער וואס גיט דיא תרומה צוא אעם הארץ ברענגט ער אויף איהם ער זאל פאר שולדיג ווערין אין אעבירה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא וועלין טראגן אויף זיך אפאר שולדיגע זינד אז זייא וועלין עסין די הייליגקייט ווען עס וועט זיין טמא; מיר האבען גילערונט רבי סימאי זאגט פון וואנען ווייסען מיר פון דער תורה אז דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט איך האב אויף גישטעלט מיין בונד מיט זייא

להם את ארץ כנען לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחית המתים מן התורה . [צד"ק ג"ם גש"ם ק"ם סימן] שאלו צדוקים את רבן גמליאל מנין שהקב"ה מחיה מתים אמר להן מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים ולא קבלו ממנו מן התורה דכתיב (דברים לא) ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם . אמרו ליה ודילמא וקם העם הזה וזנה . מן הנביאים דכתיב (ישעיה כו) יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך . דלמא מתים שהחיה יחזקאל - מן הכתובים דכתיב (שיר ז) וחכך כיין הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים . דילמא רחושי מרחשן שפוותיהו בעלמא כדרבי יוחנן דאר"י משום ר"ש בן יהוצדק כל מי שנאמרה הלכה משמו בעה"ז שפתותיו דובבות בקבר שנאמר דובב שפתי ישנים עד שאמר להם מקרא זה (דברים א) אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם לכם לא נאמר אלא להם מכאן לתחיית

במיכליהון בכוהנא ית קודשיהון : אלא להם . דמשמע שהבטיח הקב"ה לאבותינו אברהם יצחק ויעקב ליתן להם א"י וכי להם ניתנה והלא לבניהם ניתנה אלא מלמד שעתידין להיות ועתיד הקב"ה ליתן להם א"י : הנך שוכב עם אבותיך וקם . הנה אתה מת שוכב והנה אתה קם שתחיה לעתיד לבא והאי וקם אהנך קאי : דילמא וקם העם הזה וזנה . דלקמיה קאי ולאו אדלעיל והיינו אחד מה' מקראות באין להם הכרע : יחיו מתיך . דמתים שבא"י יחיו : נבלתי יקומון . אפי' נפלים יחיו במס' כתובות : ודלמא מתים שהחיה יחזקאל . דהאי קרא יחיו מתיך ישעיהו אמר והוא קדם ליחזקאל שנתנבא בימי חזקיה והיה מתנבא פסוק זה על שהיה עתיד יחזקאל להחיות מתים אבל לעה"ב לא : דובב . פרונמייר"ה בלע"ז כלומר נעות ומתנודדות שפתי ישני עפר מכלל שיחיו : מרחשן בשפוותייהו בעלמא בשפתיהן נעות מעט בתוך הקבר אבל אין חיין ויוצאין לאויר העולם וכדר' יוחנן וכו' ולא קבלו

[מיט אברהם יצחק יעקב] איך זאל געבין צו זיי די לאנד כנען : עס שטייט ניט איך זאל געבין צו אייך . נאר איך זאל געבין צו זייא . ווען הט דען גאט גיגעבן די לאנד כנען צוא אברהם יצחק יעקב : נאר דא הט די תורה גישטעלט אז דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין . אונ אברהם יצחק יעקב וועלין לעבעדיג ווערין אונ מען וועט געבין צו זייא די לאנד כנען . דיא צדוקים האבען גיפרעגט ביי רבן גמליאל פון וואנען ווייסען מיר אז גאט וועט לעבעדיג מאכען דיא מתים . הט רבן גמליאל גזאגט צו די אפקורסים דס ווייסען מיר פון דער תורה אונ פון דיא נביאים אונ פון דיא כתובים : אונ די אפקורסים האבען דאס ניט אן גינומען . אין דער תורה שטייט גאט הט גזאגט צו משה דו וועסט שטארבן מיט דיינע עלטערין אונ וועסט אויף שטיין . האבען דיא אפקורסים גזאגט טאמער מיינט אזוי דער פסוק דו וועסט שטארבן מיט דיינע עלטערין [אונ נאך דיין טויט] . וועט אויף שטיין דאס פאלק אונ זייא וועלין אפ קערין פון גאט אונ וועלין דינען די פרעמדע געטער : אין נביאים שטייט דיינע מתים וועלין לעבין מיינע טויטע קערפערס וועלין אויף שטיין . דיא וואס רוהען אין דיא ערד וועלין אויף וואכען אונ וועלין זינגען . ווארום אזהי פון ליכטיגקייט וועט זיין דיין טוי . האבען די אפקורסים גזאגט טאמער מיינט מען דאס דיא מתים וואס יחזקאל הט לעבעדיג גימאכט . אין כתובים שטייט ער מאכט רידן דיא לעפצין פון דיא שלאפעדיגע ופון דיא טויטע וואס שלאפען אין דער ערד] . זעהן מיר אז זייא וועלין לעבעדיג ווערין . האבען דיא אפקורסים גיפרעגט טאמער מיינט מען אזוי וויא זייא וועלין ליגען אין קבר וועלין זיך שאקלען זייערע לעפצין . אבער זייא וועלין ניט ארויס גיין לעבעדיג פון קבר . אזוי וויא רבי יוחנן הט גזאגט פון רבי שמעון בן יהוצדק וועגין דער גישטארבענער מענטש וואס מען זאגט פון זיינעטוועגין אדין אויף דער וועלט . ריידן זיינע לעפצן אין קבר . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די לעפצן פון דיא שלאפעדיגע ריידן . דיא אלע רייד פון רבן גמליאל האבען די אפקורסים ניט אן גינומען ביז ער הט זייא גזאגט דעם פסוק וואס גאט הט גישווארין צו אייערע עלטערין [צו אברהם יצחק יעקב] ער זאל געבין צו זייא דאס לאנד כנען . עס שטייט ניט ער וועט געבין צו אייך . נאר צו זייא וועט ער געבין . ווען וועט גאט געבין ארץ ישראל צו אברהם יצחק יעקב : פון דאנען ווייסען מיר אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין . אברהם יצחק יעקב וועלין אויך לעבעדיג ווערין . וועט מען זיי געבין דאס לאנד כנען . עס שטייט דאך תחיית המתים אין דער תורה . אנדערע זאגן פון דעם פסוק הט

לתחית דמתים מן התורה . ויש אומרים מן המקרא הזה אמר להם שנאמר (שם ד) ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום מה היום כלכם קיימים אף לעה"ב כלכם קיימים . שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניא מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות אמר להו תרוייהו מן מקרא הזה שנאמר (שם לא) ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם [העם הזה וזנה] ודלמא וקם העם הזה וזנה אמר להו נקוטו מיהא פלגא בידייכו דיודע מה שעתיד להיות . איתמר נמי אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם וגו':

ממנו עד פאמר להם וכו' : חיים כלכם היום : דהאי היום מיותר דמצי למיכתב חיים כלכם מה ת"ל היום כהיום מה היום כו' כך שמעתי : הנך שוכב עם אבותיך וקם . הרי תחיית המתים [העם הזה וזנה הרי מה שעתיד להיות : פלגא בידייכו . דמהאי קרא נפקא דיודע מה שעתיד להיות] : זייפתם ולא העליתם כלום . כזב אתם אומרים ואין ממש בדבריכם : לאו לעוה"ב . אלמא יש תחיית המתים:מהכרת תכרת הכרת בעוה"ז תכרת

ג **תניא** א"ר אליעזר ברבי יוסי בדבר זה זייפתי ספרי (כותים) [צדוקים] שהיו אומרים אין תחית המתים מן התורה אמרתי להם זייפתם תורתכם ולא העליתם בידכם כלום שאהם אומרים אין תחה"מ מן התורה הרי הוא אומר (במדבר טו) הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה הכרת תכרת בעה"ז עונה בה לאימת לאו לעה"ב א"ל רב פפא לאביי וליכא

רבן גמליאל גזאגט צו די אפקורסים . עס שטייט אין פסוק אונ איר זיינט בהעפט צו אייער גאט לעבט איר אלע היינט איז דאך דער ווארט היינט איבעריג . צוא זאגן . אזוי וויא איר לעבט אלע היינט . אזוי וועט איר אלע לעבין צו עולם הבא . דיא רומיים האבען גיפרעגט ביי רבי יהושע בן חנניה פון וואנען ווייסט איר אז גאט וועט לעבעדיג מאכען די מתים אונ ער ווייס וואס עס וועט זיין . הט רבי יהושע צו זייא גזאגט די ביידע זאכען ווייסען מיר פון דעם פסוק . גאט הט גזאגט צו משה דו וועסט ליגען מיט דיינע עלטערין אונ וועסט אויף שטיין . אונ דס פאלק וועט זיך קערין נאך פרעמדע געטער . זעהן מיר אז דיא טויטע וועלין לעבעדיג ווערין . אונ גאט ווייס וואס עס וועט זיין . האבען דיא רומיים גזאגט צו רבי יהושע טאקער מיינט אזוי דער פסוק גאט הט גזאגט צו משה דוא וועסט ליגען מיט דיינע עלטערין : אונ דאס פאלק וועט אויף שטיין אונ וועט זיך קערין נאך פרעמדע געטער : האט רבי יהושע גזאגט צוא דיא רומיים אבער אהעלפט ווייסט איר שוין גווויס . אז גאט ווייס וואס עס וועט זיין : מיר האבען אויך אזוי גילערונט רבי יוחנן הט גזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין פון וואנען ווייסען מיר אז גאט וועט לעבעדיג מאכען דיא טויטע אונ ער ווייס וואס עס וועט זיין . ווארום עס שטייט אין פסוק גאט הט גזאגט צוא משה דוא וועסט ליגען מיט דיינע עלטערין אונ וועסט אויף שטיין אונ דס פאלק וועט זיך קערין נאך פרעמדע געטער . זעהן מיר אז די טויטע וועלין לעבעדיג ווערין : אונ גאט ווייס וואס עס וועט זיין :

ג תניא . מיר האבען גילערנט רבי אליעזר ברבי יוסי זאגט מיט דער זאך האב איך פאלש גימאכט דיא ספרים פון דיא אפקורסים . דיא אפקורסים האבען גזאגט אין דיא תורה שטייט ניט אז דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין . אונ וואס עס שטייט גאט הט גישווארין צוא אייערע עלטערין ער זאל געבין צו זייא . האט איר גימאכט אפאלש אונ הט גישטעלט אוף דעם ווארט להם . צו זייא . לכם צו אייך . האב איך צו זייא גזאגט איר הט פאלש גימאכט אייער תורה . אונ איר האט אייך מיט דעם גאר ניט גיהאלפען . איר זאגט אין דיא תורה שטייט ניט אז דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין . עס שטייט דאך אין פסוק הכרת תכרת הנפש ההיא עוונה בה . מיינט דער פסוק דוא וועסט פאר שניטען ווערין פון דער וועלט . אויף ווען וועט גיביבען דיא זינד . גווויס אויף די אנדערע וועלט ווס וועט זיין ווען דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין : הט רב פפא גזאגט צו אביי פר וואס האט רבי אליעזר ניט אפ גילערונט ביידע זאכען פון

ולימא להו ת־וייהו מהכרת תכרת אינהו [והוה] אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם כתנאי הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב דברי ר"ע א"ל ר' ישמעאל והלא כבר נאמר (שם) את ה' הוא מגדף ונכרתה וכי ג' עולמים יש אלא ונכרתה בעה"ז הכרת לעה"ב הכרת תכרת דברה תורה כלשון בני אדם בין רבי ישמעאל ובין רבי עקיבא עונה בה מאי עבדי ליה ההוא מיבעי ליה ל כדתניא יכול אפ׳לו עשה תשובה ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. שאלה קליאופטרא מלכתא את ר"מ אמרה ידענא דחיי שכבי דכתיב (תהלים עב) ויציצו מעיר כעשב הארץ אלא כשהן עומדים עומדים ערומים או בלבושיהם עומדים אמר לה ק"ו מחטה ומה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושים צדיקים שנקברים בלבושיהם עאכ"ו. א"ל קיסר לרבן גמליאל אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי (דף נא) אמרה ליה ברתיה שבקיה ואנא מהדרנא ליה

לעה"ב: איהו הוה אמרי ליה דברה תורה כלשון בני אדם. ולהכי א"ל הכי כי היכי דלא ליהוי להו פתחון פה: הכרת תכרת. בע"ז כתיב: והלא כבר נאמר. בע"ז: את ה' הוא מגדף ונכרתה. דס"ל מגדף היינו עובד ע"ז: וכי ג' עולמים וכו'. ור' עקיבא סבירא ליה דמגדף היינו מברך השם: והשתא בין לר' ישמעאל בין לר"ע עונה בה מאי עבדי ליה וכו'. שעונה בה שלא שב קודם מיתה הוי נכרת אבל שב לא: דחיי שכבי. שהמתים חיים: ויציצו מעיר. שעתידין ישראל לצין ולפרוח מעיר ירושלים וכדאמרינן הקב"ה עושה להם מחילות לצדיקים והולכין ועולין לירושלים: אמרה לו

הכרת תכרת. אז איין מאהל וועט מען פאר שניטען ווערין אויף דער וועלט. אונ דאס אנדערע וועט ער פאר שניטען ווערין ווען אלע מתים וועלין לעבעדיג ווערין. ענטפערט די גמרא די אפיקורסים וואלטין זאגין צו אים דריבער שטייט צוויי מאהל הכרת תכרת: פאר שניטען וועט זי (דיא נשמה) פאר שניטען ווערין. ווייל די תורה רעט אזוי וויא מענטשין ריידין. זאגט די גמרא אין דער זאך קריגען תנאים. עס שטייט אין פסוק הכרת תכרת. איין מאהל וועט זיא פאר שניטען ווערין פון דער וועלט. אונ איין מאהל וועט זיא פאר שניטען ווערין פון עולם הבא. אזוי זאגט רבי עקיבא. האט רבי ישמעאל גזאגט צוא רבי עקיבא עס שטייט אין פסוק ער לעסטערט גאט זאל די נשמה פאר שניטען ווערין. שטייט שוין דער ווארט פאר שניטען ווערין דריי מאהל. איז דען דא דריי וועלטין. נאר אזוי מיינט דער פסוק ונכרתה: זיא זאל פר שניטען ווערין פון דער וועלט. הכרת. זיא זאל פאר שניטען ווערין פון עולם הבא. הכרת תכרת. דס רעט די תורה אזוי וויא מענטשין ריידן. פרעגט די גמרא סיי רבי ישמעאל אונ סיי רבי עקיבא וואס טוהען זייא מיט די צוויי ווערטער עונה בה. איר זינד איז אין איר. אויף ווען בלייבט נאך די זינד. ענטפערט די גמרא דעם עונה בה דארף מען אזוי וויא מיר האבען גילערונט. איך וואלט מיינען אפילו ער האט גיטאהן תשובה. קומט אים אויך כרת. שטייט אין פסוק עונה בה. איר זינד איז אין איר: אז דער מענטש האט נאך די זינד קומט אים כרת. אבער אז ער טוהט תשובה ווערט ער פטור פון כרת:

די מלכה קליאופטרה האט גיפרעגט ביי רבי מאיר איך וויים אז די טויטע וועלין לעבעדיג ווערין. ווארום עס שטייט אין פסוק זייא וועלין שפראצין פון דער שטאט ירושלים אזוי וויא די גראז שפראצט פון די ערד. נאר דאס וויל איך דיך פרעגין. אז די מתים וועלין אויף שטיין וועלין זייא אויף שטיין נאקעט. אדער זיי וועלין אויף שטיין אן גיטאהן מיט די קליידער וואס מען האט זייא בגראבען. הט רבי מאיר גזאגט צוא די מלכה מיר קענען אפ לערנען א קל וחומר פון אווייץ. מאדאך א קערענדיל ווייץ וואס זיא ווערט בגראבען אין די ערד נאקעט. וואקסט זיא ארויס פון די ערד אן גיטאן אין פיל קליידער. צדיקים וואס זייא ווערין בגראבען אין זייערע קליידער. איז געוויס אז זייא וועלין ארויס גיין פון די קברים אן גיטאהן אין זייערע קליידער:

דער קיסר האט גזאגט צו רבן גמליאל איר זאגט אז די גישטארבענע וועלין לעבעדיג ווערין. די גישטארבענע ווערין דאך ערד. אונ ערד קען דען לעבין. האט די טאכטער פון

ליה שני יוצרים יש בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח אמר לה זה שיוצר מן המים אמרה ליה מן המים צר מן הטיט לא כל שכן. דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית מה כלי זכוכית שעמלן ברוח ב"ו נשברו יש להם תקנה ב"ו שברוחו של הקב"ה עאכ"ו. א"ל ההוא מינא לר' אמי אמריתו דשכבי חיי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי א"ל אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך ב"ו שאמר לעבדיו לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר הלכו ובנו אותו ליכים נפלו אמר להם חזרו ובנו אותן במקום שיש עפר ומים אמרו לו אין אנו יכולין מיד כעס עליהם אמר להם במקום שאין מים ועפר בניתם עכשיו שיש מים ועפר עאכ"ו ואם אין אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כולו בשר שמא תאמר לזמן מרובה

בכתים. דקיסר לר"ג שבקים: ב' יוצרים וכו'. משל הוא אילו היו שני יוצרים בעירנו אחד יוצר כלים מן המים וכו': אמרה לו. אף כן הקב"ה אם מן המים הוא מצייר דמטפה סרוחה שהוא כמים הוא מוליד: מן העפר לא כ"ש. שבידו: דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית. זו היא התשובה שהשיבה לאביה: מה כלי זכוכית שעמלן ברוח של אדם. שכשהוא עושה אותו יש לו שפופרת ונופח לתוכו וכן נשמע מפי האומנים: יש להם תקנה. להתיכן ולחזור ולעשות מהן כלי וזהו דאמרינן בחגיגה ונוחין לאבדן ככלי זכוכית לא שאין להם תקנה אלא שנפסדין לשעתן ואין כ"כ מתקיימין: שכבין שיש מים. והכי נמי שהקב"ה יוצר את האדם מטפה קטנה שאין בה ממש וכ"ש שיכול לבראתו מן העפר א"נ כל העולם כולו יצר בתוהו: ואם אי אתה מאמין. שהקב"ה בורא מן העפר: עכבר. שקורין אשקרי"ז ויש במינו שאין נבראין ע"י חולדה: היום. מתחיל לברא ולצאת מן העפר ולמחר מהלך כשהוא נברא כדאמר בשחיטת חולין בהעור והרוטב: ושמא תאמר לזמן מרובה. שאותו שרץ אינו נברא לגמרי אלא שתך

קיסר גזאגט צוא רבן גמליאל לאז מיך איך וועל ענטפערן מיין פאטער. צווייא טעפערס זענען דא אין אונזער שטאט. איינער מאכט טעפ פון וואסער: אונ דער אנדערער מאכט טעפ פון ליים. וועלכער איז אגרעסערער מייסטער. האט דער קיסר גזאגט דער וואס מאכט דיא טעפ פון וואסער איז געווים אגרעסערער מייסטער. האט דיא טאכטער גזאגט צום קיסר מאדאך גאט קען באשאפן אמענטשן פון וואסער [פון דעם טראפין זרע]. פון דיא ליים אונ ערד וואס ווערט פון דעם גישטארבענעם מענטש. וועט גאט געווים קענען באשאפן אלעבעדיגען מענטש. דבי רבי ישמעאל האט גזאגט אזוי האט דיא טאכטער גזאגט צו איר פאטער דער קיסר. עס איז אקל וחומר פון אגלעזערנע כלי. מאדאך אגלעזערנע כלי וואס זיא איז אויף גיבלאזין גיווארין פון דעם מענטשינס אטעם. אז זיא ווערט צו בראכען. קען מען מאכען פון די שטיקער אנייע כלי. אמענטש וואס ער איז אויף גיבלאזין גיווארין פון דעם אטעם פון גאט. אז ער ווערט צוא בראכען [אז ער שטארבט] קען מען פון אים געווים מאכען אנייעם מענטש. אאפקורוס האט אמאהל גזאגט צוא רבי אמי איר זאגט אז דיא גישטארבענע וועלין לעבעדיג ווערין. דיא גישטארבענע ווערין דאך ערד. אונ ערד קען דען לעבין. האט רבי אמי גזאגט צום אפקורוס איך וועל דיר זאגן אמשל. צו וואס איז דיא זאך גלייך צוא אמלך וואס האט גזאגט צו זיינע קנעכט גייט באהט פון מיינעטוועגין גרויסע פאלאצין אויף אזוי אארט וואס דארטין איז ניטא קיין וואסער אונ ניט קיין ערד. זענען זייא גיגאנגען אונ האבען אויף גיבאהט. דער נאך זענען דיא פאלאצין איין גיפאלען. האט דער מלך גזאגט צו זיינע קנעכט גייט אונ באהט פון מיינעט וועגין אנדערע פאלאצין אויף אזוי אארט וואס דארטין איז יא דא ערד אונ וואסער: האבען די קנעכט גזאגט צום מלך מיר קענען ניט באהען. איז דער מלך אויף זייא אין כעס גיווארין אונ האט גזאגט צו זייא אויף דעם ארט וואס איז נישטא קיין ערד אונ וואסער האט איר גיקענט באהען. אונ אויף דעם ארט וואס עס איז יא דא ערד אונ וואסער. זאגט איר אז איר קענט ניט באהען. ביי גאט איז אויך אזוי. מאדאך ער האט גיקענט באשאפן אויף גאר נישט אונ פון גאר גישט אגאנצע וועלט אונ אזוי פיל לעבעדיגע זאכען. וועט ער דאך פון ערד געווים קענען באשאפן אלעבעדיגען מענטשין. אונ אויב דוא גלויבסט מיר נישט אז גאט באשאפט לעבעדיגע זאכען פון ערד. גיי צום טאהל וועסטו דארט זעהן אזוי אמויז וואס האט היינט אן גיהויבען ארויס צו גיין אונ באשאפען ווערין פון דיא ערד. אונ ער איז נאך העלפט פלייש אונ

מרובה עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחת למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות. א"ל ההוא צדוקי לגביהה בן פסיסא אוי לכון חייביא דאמריתון מיתיא חיין דחיין מיתי דמיתי חיין א"ל אוי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיין דלא הוו הוו דהוו לא כ"ש אמר ליה חייביא קרית לי אי קאימנא בעיטנא בך ופשיטנא לעקמומיתך מינך א"ל אם אתה עושה כן רופא אומן תקרא ושכר הרבה תטול:

ד ת"ר בכ"ד בניסן איתנטילו דימוסנאי מיהודה ומירושלים כשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב (במדבר לד) ארץ כנען לגבולותיה וכנען אבוהון דהני אינשי הוי אמר להו גביהה בן פסיסא נרכבים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני

מרובה שבוע הוא שבועים והוא שבור שאין הקב"ה מחיה מתים לפי שעה לך עלה להר וכו': חלזון. תולעת שיולא מן הים אחד לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת ולכתחלה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד: ולמחר שהגשמים יורדין מתמלא כולו חלזונות ונראה למורי שביצי חלזון מגדילים כולן הלמא יש בידו להחיות לפי שעה: גביהה בן פסיסא. כך שמו והיתה לו עקמומית בגבו כדמוכח לקמן: ווי לכון חייביא. אוי לכם רשעים: דחיי מתים. אותן שכן חיים רואין אנו שמתים והאיך יעלה על דעתנו שהמתים חוזרין וחיין: דלא הוו. אותן שלא היו בעולם נוצרין ונולדין וחיין אותן שהיו כבר לא כ"ש שחוזרין וחיין: א"ל. מינא: חייביא קרית לי וכו'. לקמהרו נא:

דימוסנאי. עוררין נעני המס שהיו רוצין ליטול חלק ביהודה ובירושלים: שבאו בני אפריקא לדון וכו'. ובמגלת תענית חשיב להו כל אותן ימים שנעשו בהן נסים [לישראל] וקבעום י"ט ולהכי קאמר הכא בכ"ד בניסן נאמר די"ט הוא ואסור בהספד משום נס זה: ארץ כנען לגבולותיה. דלהך ארעא

העלפט ערד. אונ אויף מארגין ווערט ער אשרץ אונ איז אין גאנצן פלייש. טאמער וועסטו זאגין אז עס דאערט אלאנגע צייט ביז פון דיא ערד קומט ארויס דער שרץ. גיי ארויף אויף דעם בארג וועסטו זעהן אז היינט איז נישט מער דא אויף דעם בארג נאר איין ווערעמיל חלזון. אונ דוא וועסט ווארטען ביז מארגין וועסטו זעהן עס וועט גיין רעגין אונ דער גאנצער בארג וועט פול ווערין מיט דיא ווערעמלאך וואס הייסען חלזון [דער חלזון איז אזוי א ווערעמיל וואס ער גייט ארויס פון ים איין מאהל צו זיבעציג יאהר. אונ מען פארבט מיט זיין בלוט תכלת צו ציצית. פריער גייט ארויף אויף דעם בארג איין חלזון. אונ נאך דעם רעגין ווערט פול דער גאנצער בארג מיט חלזונס]:

אמאהל האט אאפיקורוס גיזאגט צו גביהה בן פסיסא וויי צו אייך רשעים איר זאגט אז דיא טויטע וועלין לעבעדיג ווערין: אז מיר זעהן דיא לעבעדיגע שטארבען. וועלין דיא טויטע לעבעדיג ווערין. האט גביהה גזאגט צום אפיקורוס וויי צו אייך רשעים איר זאגט דיא טויטע וועלין ניט לעבעדיג ווערין. מאדאך דיא מענטשין וואס זענען גאר ניט גיוועזן אויף דער וועלט אונ לעבין. דיא וואס זענען שוין אמאהל גיוועזן אויף דער וועלט. איז דען ניט געווים אז זייא וועלין צוריק קומען אויף דער וועלט אונ וועלין לעבין. האט דער אפיקורוס גזאגט צוא גביהה דוא רופבט מיך רשע. אז איך וועל מיך אויף שטעלין וועל איך אטרעט געבין אויף דיר וועל איך אויס גלייכען דיין קרומע פלייצע. האט גביהה גיזאגט צום אפיקורוס אויב דוא וועסט אזוי טאהן וועט מען דיך רופען דוא ביסט אגוטער דאקטאר אונ דוא וועסט נעמען פאר דעם פיל געלט:

ד תנו רבנן. דיא רבנן האבען גיגרונט דעם פיר אונ צוואנציגסטין טאג אין ניסן זענען צו גינומען גיווארין דיא מענטשין וואס האבען געקריגט אויף דיא יודין אונ האבען גיוואלט נעמען אחלק אין יהודה אונ אין ירושלים. ווארום אמאהל זענען גיקומען מענטשין פון אפריקא צו האבען אמשפט מיט יודין פאר אלכסנדרוס מוקדון. אונ דיא אפריקאנער האבען גיזאגט די לאנד כנען [וואס איז ארץ ישראל] איז אונזערע. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די לאנד כנען צו אירע גרענעצין. ווערט אייער לאנד גירופען דיא לאנד פון כנען. האט איר דאך דיא לאנד אוועק גינומען פון כנען. אונ כנען איז גיוועזן דער פאטער פון די אפריקאנער מענטשין. דארפין מיר ירשנן דיא לאנד. האט גביהה בן פסיסא גזאגט צו דיא חכמים גיט מיר רשות אונ איך וועל גיין מיט זייא צום משפט פאר אלכסנדרוס מוקדון. אויב זיי וועלין מיך אין נעמען אונ

לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו [להם] תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הה"ך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר (בראשית ט) ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו אמר להו אלכסנדרוס מלכא החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן ג' ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות ואותה שנה שביעית היתה:

קרי ארץ כנען ואתם ירשתם אותה שלא כדין דשלש סיה דכנען אבינו סיס:

השוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו הרי הוא אומר (שמות יב) וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו להם הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם

זייא וועלין געווינען דעם משפט. וועט איר זאגן דעם פראסטין מענטשין וואס צווישען אונז הט איר איין גינומען. אונ אויב איך וועל זייא איין נעמען אונ איך וועל געווינען דעם משפט וועט איר זאגן צו זייא דיא תורה פון משה רבינו האט אייך איין גינומען. האבען דיא חכמים גיגעבין רשות צו גביהה אונ ער איז גיגאנגען מיט זייא צום משפט פאר אלכסנדרוס. האט גביהה גזאגט צו דיא אפריקאנער פון וואנען ברייננגט איר אבעווייזונג אז דיא לאנד איז אייערע. האבען דיא אפריקאנער גזאגט צוא גביהה אונזער בעווייזונג איז פון אייער תורה. הט גביהה גזאגט איך וועל אויך ניט ברייננגען אבעווייזונג פון קיין אנדער ארט נאר פון דער תורה. עס שטייט אין דער תורה נח האט גזאגט פאר פלוכט זאל זיין כנען אקנעכט זאל ער זיין צוא זיינע ברידער. אקנעכט וואס הט גיקויפט אלאנד. צוא וועמען גיהער דער קנעכט אונ צו וועמען גיהער דיא לאנד. געווים גיהער אלץ צום בעל הבית. גיהער דאך אלץ צו שם. אונ מיר זענין דיא קינדער פון שם. דארפין מיר ירשנן דיא לאנד. אונ איך האב נאך ביי אייך צו מאנען. איר ווייט דאך אונזערע קנעכט דארפט איר דאך בייא אונז דינען. אונ עס איז שוין אוועק גיגאנגען ציל יאהר וואס איר האט אונז ניט בדינט. הט דער מלך אלכסנדר גזאגט צוא דיא אפריקאנער ענפערט צוא דעם גביהה וואס ער מאנט ביי אייך. האבען די אפריקאנער גיזאגט צום מלך גיב אונז צייט דרייא טעג. האט דער מלך זייא גיגעבין צייט דרייא טעג. האבען זיי גיקלערט אונ האבען ניט גיוואוסט וואס צו ענפערין. זענען זיי אנטלאפין אונ האבען גילאזין פארזייטע פעלדער אונ גיזעצטע וויינגערטנער. אונ דער יאהר איז גיווען דער זיבעטער יאהר דאס איז שמטה:

השוב אמאהל זענען גיקומען די מצריים צו האבין אמשפט מיט יודין פאר אלכסנדרוס מוקדן. די מצריים האבין גיזאגט עס שטייט אין דער תורה גאט האט גיגעבין חן צו דעם פאלק יודין אין די אויגין פון די מצריים. אונ די מצריים האבין פאר בארגט צו די יודין גאלד אונ זילבער אונ קליידער. גיט אונז אפ צוריק די זילבער אונ די גאלד וואס איר האט גינומען ביי אונז. האט גביהה בן פסיסא גיזאגט צו די חכמים גיט מיר רשות אונ איך וועל גיין מיט זיי צום משפט פאר אלכסנדרוס מוקדן. אויב זיי וועלין מיך איין נעמין אונ זיי וועלין געווינען דעם משפט. וועט איר זאגן דעם פראסטין מענטשין וואס צווישען אונז האט איר איין גינומען. אונ אויב איך וועל זיי איין נעמען אונ איך וועל געווינען דעם משפט: וועט איר זאגן צו זיי די תורה פון משה רבינו האט אייך איין גינומען. האבין די חכמים גיגעבין רשות צו גביהה אונ ער איז גיגאנגען מיט זיי צום משפט פאר אלכסנדרוס. האט גביהה גיזאגט צו די מצריים פון וואנען ברייננגט איר

מטין כהניס שלא יטול אחד בהלק חברו כמו בעסס אחרכס ליכמעאל שלא ליטול כמה שנתן

להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להם אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר (שם) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה תנו לי שכר עבודה של ששים רבוא ששעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמר להם אלכסנדרוס מוקדון החזירו לו תשובה אמרו לו תנה לנו זמן ג' ימים נתן להם זמן בדקו ולא מצאו תשובה מיד הניחו שדותיהן כשהן זרועות וכרמיהן כשהן נטועות וברחו ואותה שנה שביעית היתה. ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם שנאמר (בראשית כה) ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב (שם) ואלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להם גביהה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות והלך ודן עמהם אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה אמרו לו מן התורה אמר להם אף אני לא אביא ראיה אלא מן התורה שנאמר (שם) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות אב שכתב אגטין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה כלום יש

אבעווייזונג צו אייערע רייד. האבין די מצרים גיזאגט צו גביהה אונזער בעווייזונג איז פון אייער תורה. האט גביהה גיזאגט איך וועל אויך ניט ברייננען אבעווייזונג פון קיין אנדער ארט נאר פון דער תורה. עס שטייט אין דער תורה דאס זיצונג פון די יודין וואס זיי זענען גיזעסין אין מצרים איז גיוועזין פיר הונדערט מיט דרייסיג יאהר. בצאהלט אונז פאר די ארבעט וואס זעקס מאהל הונדערט טויזענד מענטשין האבין ביי אייך גיארבעט פיר הונדערט מיט דרייסיג יאהר. האט אלכסנדר מוקדן גיזאגט צו די מצריים. זאגט אים אנטווארט. האבין די מצריים גיזאגט צו אלכסנדר גיב אונז צייט דריי טאג. האט אלכסנדר זיי גיגעבין צייט דריי טאג. האבין זיי גיקלערט אונ האבין זיי ניט גיוואסט וואס צו ענפערין. זענען זיי אנטלאפין אונ האבין גילאזין פאר זייטע פעלדער אונ גיפלאנצטע וויינגערטנער. אונ דער יאהר איז גיוועזן דער זיבעטער יאהר. דאס איז שמטה. אמאהל זענען גיקומען די קינדער פון ישמעאל אונ די קינדער פון קטורה צו האבין א משפט מיט יודין פאר אלכסנדר מוקדן. זיי האבין גיזאגט צו די יודין די לאנד כנען איז אונזערע אונ אייערע. ווארום מיר אלע זענען קינדער פון אברהם: אזו ווי עס שטייט אין פסוק דאס זענען די קינדער פון ישמעאל דער זוהן פון אברהם. אונ דאס זענען די קינדער פון יצחק דער זוהן פון אברהם. אונ אברהם האט גינומען נאך א ווייב זי האט גיהייסין קטורה אונ זיא האט גיבארין צו אים קינדער. אונ גאט האט דאך גיגעבין די לאנד כנען צו אברהם מיט זיינע קינדער. האט גביהה בן פסיסא גיזאגט צו די חכמים גיט מיר רשות אונ איך וועל גיין מיט זיי צום משפט פאר אלכסנדרוס מוקדון. אויב זיי וועלין מיך איין נעמען אונ זיי וועלין געווינען דעם משפט. וועט איר זאגין דעם פראסטין מענטשין וואס צווישען אונז האט איר איין גינומען. אונ אויב איך וועל זייא איין נעמען אונ איך וועל געווינען דעם משפט. וועט איר זאגין צו זיי דיא תורה פון משה רבינו האט אייך איין גינומען. האבען דיא חכמים גיגעבין רשות צו גביהה אונ ער איז גיגאנגען מיט זיי צום משפט פר אלכסנדרוס. הט גביהה גזאגט צו דיא קינדער פון ישמעאל אונ צו די קינדער פון קטורה פון וואנען ברייננגט איר אבעווייזונג צו אייערע רייד. האבען זייא גזאגט צו גביהה אונזער בעווייזונג איז פון אייער תורה. האט גביהה גזאגט צו זייא איך וועל אויך ניט ברייננען אבעווייזונג פון קיין אנדער ארט נאר פון דער תורה. ווארום עס שטייט אין דער תורה אברהם הט גיגעבין זיין גאנץ פאר מעגין צו זיין זוהן יצחק. אונ צו דיא קינדער פון די פילגשים וואס אברהם הט גיהאט. האט אברהם גיגעבין מתנות. אפאטער וואס האט געשריבען א צואה ווען ער האט גילעבט אונ ער האט צו טיילט זיין פאר מעגין צוא יעדער קינד בזונדער.

יש לזה על זה כלום . מאי מתנות א"ר ירמיה בר אבא מלמד שמסר להם שם טומאה :

א"ל אנטונינוס לרבי גוף ונשמה יכולין לפטור עצמן מן הדין כיצד גוף אומר נשמה חטאה שמיום שפירשה ממני הריני מוטל כאבן דומם בקבר ונשמה אומרת גוף חטא שמיום שפירשתי כמנו הריני פורחת באויר כצפור. א"ל אמשול לך משל למה"ד למלך שהיה לו פרדס נאה והיה בו (פס ע"ב) בכורות נאה והושיב בו שני שומרים אחד חגר ואחד סומא א"ל חגר לסומא בכורות נאות אני רואה בפרדס בא והרכיבני ונביאם לאכלם רכב חגר על גבי סומא והביאום ואכלום לימים בא בעל הפרדס אמר להם בכורות נאות היכן הם א"ל סומא כלום יש לי עינים לראות א"ל חגר כלום יש לי רגלים להלך בהם מה עשה הרכיב חגר ע"ג סומא ודן אותם כאחד אף הקב"ה מביא את הנשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד שנאמר (תהלים נ) יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף :

לינוחק כלום יש לזה ע"ז כלום : שם טומאה . כשוף ומעשה שדים :

בכורות . תאני הבכורות : יקרא אל השמים מעל . כלומר יקרא הקב"ה לנשמה הבאה לו (לאדם בתוך) [לתוך] גופו של אדם מאל השמים ממעל ויקרא אף אל הגוף הבא מן הארץ :

און ער האט אוועק געשיקט איינעם פון אנדערין . האט עפעס איין קינד צוא כאפען ביי דעם אנדערין ; געווים גאר נישט . וואס זענען געוועזן דיא מתנות . רבי ירמיה בר אבא זאגט אברהם הט זיי אויס גילערונט דעם נאמען פון טומאה . ווי אזוי זייא זאלין מאכען כישוף און ווי אזוי זייא זאלין ברענגען מיט שדים :

אמר . דער מלך אנטונינוס האט געזאגט צו רבי דער גוף מיט דיא נשמה קענען זיך בעפרייען ווען גאט וועט זייא משפטין אויף זייערע עבירות . וויא אזוי . דער גוף קען זאגין דיא נשמה האט געזינדיגט ווארום פון דער צייט ווס דיא נשמה איז אפ גישיידט גיווארין פון מיר ליג איך אין קבר אזוי וויא אשטיין . און טוה ניט קיין עבירה . און דיא נשמה וועט זאגין דער גוף הט געזינדיגט . ווארום פון דער צייט וואס איך בין אפ גישיידט גיווארין פון דעם גוף . פליה איך אין דער לופטין אזוי וויא אפויגיל . און זינדיג גאר ניט . הט רבי געזאגט צו אנטונינוס איך וועל דיר זאגין אמשל צו וואס דיא זאך איז גלייך . אמלך הט אמאהל גיהאט אשיינעם ווייגגארטען ; אין דעם ווייגגארטין איז גיוועזן שיינע פרוכטין צייטיגע . האט דער מלך גיזעצט אין דעם ווייגגארטין צווייא מענטשין זייא זאלין היטען דיא פרוכטין . איינער איז גיוועזן לאהם והינקעדיג און איינער איז גיוועזן בלינד . האט דער לאמער געזאגט צום בלינדען איך זעה שיינע צייטיגע פרוכטין אין דעם ווייגגארטין . קום איך וועל מיך זעצין רייטין אויף דיר און איך וועל אפ רייסען פרוכטין און מיר וועלין ביידע עסין . איז אזוי גיוועזן דער לאמער האט גערייטען אויף דעם בלינדען און זייא האבען אפ געריסען פרוכטין און האבען גיגעסין . אמאהל איז גיקומען דער מלך אין ווייגגארטין האט ער געזאגט צו דיא היטערס וואו זענין דיא שיינע צייטיגע פרוכטין . האט דער בלינדער געזאגט האב איך דען אויגין צום זעהן . האט דער לאמער געזאגט האב איך דען פיס צו גיין נעמען . ווס האט דער מלך גיטאהן ער האט ארויף גיזעצט דייטען דעם לאמען אויף דעם בלינדען (אזוי וויא זייא האבען גיטאהן) און ער האט זייא געמשפט צו זאמען . גאט טוהט אויך אזוי ער ברייננגט דיא נשמה און זעצט זיא אריין צוריק אין גוף און ער משפט ביידע צו זאמען . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער וועט רופען צום הימעל פון הויבין . און צו דיא ערד וועט ער רופין) ער זאל משפטין זיין פאלק . ער וועט רופין צום הימעל פון הויבין (דאס מיינט מען ער וועט רופין דיא נשמה וואס זיא איז הויבין אין הימעל) . און צו דיא ערד וועט ער רופין (דאס מיינט מען ער וועט רופין צום גוף וואס ער ליגט אין די ערד) . און ער וועט אריין זעצן דיא נשמה אין דעם גוף . און אזוי וועט ער משפטין ביידע צו זאמען :

ז א"ל אנטונינוס לרבי מפני מה החמה יוצאה במזרח ושוקעת במערב א"ל אי הוה איפכא נמי הכי הוה אמרת לי א"ל הכי קאמינא לך מפני מה שוקעת במערב א"ל כדי ליתן שלום לקונה שנאמר (נחמיה ט) וצבא השמים לך משתחוים א"ל ותיתי עד פלגא דרקיעא ותתן שלמא ותיעול משום פועלים ומשום עוברי דרכים:

ח א"ל אנטונינוס לרבי נשמה מאימתי נתנה באדם משעת פקידה או משעת יצירה א"ל אפשר לחתיכה של בשר עומדת ג' ימים בלא מלח ואינה מסרחת א"ל משעת פקידה (א"ל אין משעת פקידה) אמר

ז מפני מה שוקעת במערב תסובב את כל העולם עד שתחזור למקומה וזריחתה למזרח ותשקע דאי זה הכי לא הוה אמינא לך מפני מה שוקעת במזרח מנהג העולם כך הוא ממקום שיצא שם נכנס: כדי ליתן שלום לקונה להקב"ה שהשכינה במערב וכיון שמגעת עד מערב הולכת ומשתחוה לפני הקב"ה שבראה לכך שוקעת ונכנסת כפופה לפני הקב"ה: ותיתי עד פלגא דרקיעא. דהא לכך מתכוונת למה הולכת בחוק המערב תבא עד אמצע של רקיע ותשקע שם ומשם תשתחוה כלפי מערב שכן דרך בני אדם שמשתחוים ברחוק לפני המלך ואינו מתקרב כל כך: משום פועלים. דאילו כן היה מחשיך פתאום כשהחמה באמצע הרקיע מאירה ביותר וסבורים הם שעדיין יש שעות ביום והיו פועלים שוהין במלאכתן עד שתחשיך ועוברי דרכים [נמי] לא היו יודעים מתי יחשיך לבקש להם בית לינה ולכך שוקעת במערב שבשהולכת ומשפלת והולכת וכלה אורה יודעין שמגיע שעת חשכה:

משעת יצירה שנקרם כולו בבשר וגידין ועצמות: פקידה. משעה שהמלאך פוקד הטפה ומביאה לפני המקום מה תהא עליה כדאמרינן בפרק כל היד במסכת נדה מיד נזרקה בו נשמה והיות: א"ל. רבי משעת יצירה: א"ל. אנטונינוס וכי אפשר לחתיכה שתתקיים אפילו ג' ימים בלא מלח שאינה מסרחת וה"נ אילו לא היתה נשמה נתונה עד שעת יצירה היאך תתקיים הטפה שלא תסריח במעיה וכיון שהטפה מסרחת שוב אינה מולדת (וא"ל אנטונינוס לרבי משעת פקידה: א"ל. רבי אין משעת

ז אמר. דער מלך אנטונינוס האט געזאגט צו רבי פאר וואס גייט ארויס די זוהן אין מזרח. אונ זיא גייט אונטער אין מערב. האט רבי געזאגט צו אנטונינוס אז עס וואלט געוועזן פאר קערט. די זוהן וואלט ארויס גיגאנגען פון מערב אונ וואלט אונטער גיגאנגען אין מזרח. וואלסטו איך גיפרעגט פאר וואס עס איז אזוי. האט אנטונינוס געזאגט צו רבי אזוי פרעג איך ביי דיר. פאר וואס גייט אונטער די זוהן אין מערב. זאל די זוהן קומען צוריק אין מזרח אונ זאל אונטער גיין אין מזרח. האט רבי געזאגט ווייל גאט איז אין מערב דריבער קומט די זוהן ביז צו מערב אונ זיא בוקט זיך פאר גאט אונ בעדאנקט זיך פאר וואס ער האט איר בשאפין. אונ זיא גייט אונטער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא ערשאפט פון הימעל בוקען זיך צו דיר. האט אנטונינוס געזאגט צו רבי זאל די זוהן קומען ביז צום האלבין הימעל, אונ זאל זיך בוקין אונ זאל אונטער גיין. האט רבי געזאגט אז די זוהן איז אין האלבין הימעל איז דאמאלס די גרעסטע ליכטיגקייט. אז די זוהן וועט פלוצלינג אונטער גיין וועלין די ארבעטער בלייבן שטיין אין דער פינסטער ביי זייער ארבעט. אונ די מענטשין וואס פארין אין וועג וועלין בלייבען שטיין אין מיטען וועג אין דער פינסטער. דריבער גייט די זוהן ביז צו מערב אונ זיא ווערט אלע מאהל טינקעלער. אונ אלע מענטשין ווייסין ווען עס וועט ווערין נאכט. ווייסין די ארבעטער ווען אויף צו ראמען די ארבעט. אונ די מענטשין וואס זענען אין וועג ווייסען ווען אריין צו פארין אין אשטוב נעכטיגען:

ח אמר. דער מלך אנטונינוס האט גיזאגט צו רבי ווען ווערט גיגעבין די נשמה אין מענטשין. משעת פקידה ווען דער מלאך ברייננט דעם טראפין זרע פאר גאט אונ ער פרעגט וואס פון דעם טראפין וועט ווערין. דאמאלס קומט אריין די נשמה אין דעם טראפין זרע, אדער משעת יצירה ווען עס ווערט שוין אמענטש פלייש מיט אדערין אונ מיט ביינער דאמאלט קומט אריין די נשמה. האט רבי גיזאגט ווען די יצירה איז קומט אריין די נשמה. האט אנטונינוס גיזאגט איז דען מעגליך אז אשטיק פלייש זאל ליגען דריי טעג אן זאלץ אונ זיא זאל ניט פאר שטונקען ווערין. אז די נשמה קומט איצט צו דער יצירה (ווען עס איז שוין גיווארי פלייש מיט אדערין אונ ביינער) וויא אזוי קען דער טראפין זרע אזוי לאנג ליגען אן אנשמה אונ זאל נישט פאר שטונקען ווערין. געווים ווערט ער פאר שטונקען אונ אז דער טראפין זרע איז פאר שטונקען קען שוין פון אים קיין קינד ניט ווערין. האט אנטונינוס גיזאגט באלד וויא

אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר (איוב י) ופקדתך שמרה רוחי. אמר ליה אנטונינוס לרבי יצר הרע מאימתי שולט בו באדם משעת יצירה או משעת יציאה אמר ליה משעת יצירה [א"ל] אם כן יבעוט באמו ויצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס והכתוב מסייעו שנאמר (בראשית ד) לפתח חטאת רובץ:

ריש לקיש רמי כתיב (ירמיה לא) בם עור ופסח הרה ויולדת יחדו וכתיב (ישעיה לה) אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה הא כיצד עומדים במומם ומתרפאים. עולא רמי כתיב (שם כה) בלע המות לנצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וכתיב (שם סה) כי הנער בן מאה שנה ימות לא יהיה משם עוד עול ימים לא קשיא כאן בישראל כאן באומות העולם ומאי בעו התם

משעת פקידה כדכתיב): למדני אנטונינוס. מדבריו למדתי: ופקדתך שמרה רוחי. משעת פקידה כשמר רוחי: משעת יציאה. כשיוצא ממעי אמו או משעת יצירה: א"ל. רבי משעת יצירה: א"ל. אנטונינוס אם כן בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאה:

בם עור ופסח. שחיין עם מומן: וכתיב אז ידלג כאיל פסח. דמשמע שמתרפאין: ועומדין במומן. ואחר כך מתרפאין: בלע המות לנצח. דלעתיד לבא מאחר שחיין שוב אין מתין: כי נאמר. כלומר כשימות אדם לעתיד ומת בן ק שנה יאמרו נער הוא מת כי הנער בן מאה בנג

דער טראפין זרע קומט אריין אין דיא אשה. קומט אריין אין דיא זרע אנשמה. האט רבי גזאגט דיא זאך האט מיך גילערנט אנטונינוס. אונ פון פסוק איז אויך אבעווייזונג וויא ער זאגט. אזו וויא עס שטייט אין פסוק ופקדתך שמרה רוחי. ווען דער טראפין ווערט דער מאנט פאר גאט. וואס פון אים זאל זיין; ווערט שוין גהיט אין דעם טראפין דיא נשמה. נאך האט אנטונינוס גזאגט צו רבי ווען קומט דער יצר הרע אין דעם מענטשין. ווען דער מענטש ווערט בשאפען בייא זיין מוטער אין בויך. אדער ווען ער גייט ארויס פון זיין מוטערס בויך. האט רבי גזאגט ווען דער מענטש ווערט בשאפען בייא זיין מוטער אין בויך קומט אין אים דער יצר הרע. האט אנטונינוס גזאגט צוא רבי אז דאס קינד וואס איז בייא דיא מוטער אין בויך וואלט גיהאט א יצר הרע. וואלט ער ארויס גיגאנגען פון דער מוטערס בויך פאר דיא צייט. נאר ווען ער גייט ארויס פון דיא מוטערס בויך קומט אין אים אריין דער יצר הרע. האט רבי גזאגט דיא זאך האט מיך גילערנט אנטונינוס. אונ פון פסוק איז אויך אבעווייזונג וויא ער זאגט. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק לפתח חטאת רובץ. צו די טיר [פון דער מוטערס בויך] ליגט דער יצר הרע. אזוי וויא דאס קינד גייט נאר ארויס פון דער מוטערס בויך. גייט שוין דער יצר הרע אריין אין אים.

ריש לקיש האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט צווישען די מתים וואס וועלין לעבעדיג ווערין וועלין זיין בלינדע. אונ הינקעדיגע. מעוברתה אונ געווינערינס. אלע צו זאמען. אזו וויא זייא וועלין שטארבין. וועלין זייא לעבעדיג ווערין. דער וואס וועט שטארבין מיט א פעהלער; וועט ער לעבעדיג ווערין מיט דעם זעלביגען פעהלער. אונ אין אנדערין פסוק שטייט ווען דיא מתים וועלין לעבעדיג ווערין. דער וואס איז גישטארבין הינקעדיג וועט ער גיזונד ווערין אז ער וועט קענען שפרינגען אזוי וויא א הינד. אונ דער שטומער וועט קענען זינגען. אונ אין דער מדבר וועלין אויף גישפאלטען ווערין קוואלין וואסער. אונ טייכען וועלין זיין אין דיא וויסטע ערטער. נאר אזוי וועט זיין. דיא מתים וועלין אויף שטיין מיט דיא פעלערס דער נאך וועלין זייא גיהיילט ווערין:

עולא האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט דער טויט וועט פאר דארבין ווערין אויף אייביג (דיא מתים וואס וועלין לעבעדיג ווערין וועלין שוין קיין מאהל ניט שטארבין) אונ גאט וועט אפ ווישען די טרערין פון אלע פנים. אונ אין אנדערין פסוק שטייט דער וואס וועט אלט זיין הונדערט יאהר אונ וועט [illegible]. וועט מען אויף איהם זאגין ער איז יונג גישטארבין. עס וועט דארט ניט זיין א מענטש וואס זאל זיין יונג אין יאהרין. זעהן מיר דאך אז מען וועט יא שטארבין. זאגט דיא גמרא עס איז ניט קיין קשיא יודין וועלין ניט שטארבין. אונ גוים וועלין

התם הנך דכתיב בהו (ים סא) ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם. רב חסדא רמי כתיב (שם כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכתיב (שם ל) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים. ל"ק כאן לימות דמשיח כאן לעה"ב ולשמואל דאמר אין בין העה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא קשיא כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה. רבא רמי כתיב (דברים לב) אני אמית ואחיה וכתיב (שם) מחצתי ואני ארפא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי אני ארפא:

י תנו רבנן אני אמית ואחיה יכול תהא מיתה באחד וחיים באחד כדרך שהעולם נוהג ת"ל מחצתי

ימות אלמא מהין: וחפרה הלבנה ובושה החמה. משמע שיהא אורם כהה וכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה: כאן לימות המשיח. כשיכלה השעבוד והיה אור הלבנה כאור החמה ולעתיד לבא וחפרה הלבנה ובושה החמה מרוב נגהם של צדיקים: ולשמואל דאמר. בדוכתי אחריתי אין בין העוה"ז לימות המשיח וכו': אידי ואידי לעוה"ב אלא כאן במחנה שכינה. וחפרה מזיו השכינה: כאן במחנה צדיקים. כאן במחנה רשעים לא גרסינן: כתיב אני אמית ואחיה. דמשמע כשם שאני אמית את האדם כך אני מחייהו כשמת בעל מום עומד והיי בעל מום: וכתיב מחצתי ואני ארפא. כשהוא מחיה מרפא את המחץ ועומד שלם: והדר מה שמחצתי. שלאחר כן מתרפאים וכדלעיל עומדין במומן ומתרפאין: מיתה באחד והיים באחד. וה"ק אני ממית אדם זה ומחיה אדם אחר: כדרך שהעולם נוהג.

יא שטארבין. פרעגט די גמרא וואס וועלין טאהן די גוים אין ירושלים. ענטפערט די גמרא דאס וועלין זיין די גוים וואס וועלין בדינען די יודין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פרעמדע וועלין אויף שטיין אונ וועלין פיטערין אייערע שעפסין אונ פרעמדע וועלין זיין צום האקערין אייערע פעלדער אונ היטען אייערע וויינגערטנער:

רב חסדא האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט די לבנה וועט זיך שעמען אונ די זוהן וועט זיך שעמען ווייל זייער ליכטיגקייט וועט טונקעל ווערין. ווארום גאט וועט קיניגען אויף דער וועלט. אונ אין אנדערין פסוק שטייט די ליכטיגקייט פון דער לבנה וועט זיין וויא די ליכטיגקייט פון די זוהן. אונ די ליכטיגקייט פון די זוהן וועט זיין זיבען מאהל אזוי ליכטיג וויא די ליכטיגקייט וואס עס איז גיוועזן די ערשטע זיבען טעג וואס די וועלט איז בשאפען גיווארין. זאגט די גמרא עס איז נית קיין קשיא ווען משיח וועט קומען אונ די יודין וועלין ארויס גיין פון גלות. וועט זיין די ליכטיגקייט פון די לבנה אונ פון די זוהן ליכטיגער וויא זייא זענען איצט. אבער צו עולם הבא וועט די ליכטיגקייט פון די לבנה אונ פון די זוהן טינקעלער ווערין. ווייל די צדיקים וועלין בעלייכטין די וועלט. פרעגט די גמרא נאך שמואלן וואס ער זאגט אז פון איצט ביז צו דער צייט וום משיח וועט קומען: איז נית מער אאונטערשייד נאר וואס איצט זענען מיר אין גלות אונ אז משיח וועט קומען וועט מען אויס גילייזט ווערין פון גלות. אבער די ליכטיגקייט פון די זוהן מיט די לבנה וועט זיין אזוי וויא היינט איז. ווי וועט מען פאר ענטפערין די צווייא פסוקים. זאגט די גמרא עס איז נית קיין קשיא אין דער מחנה פון די צדיקים וועט לייכטען די זוהן מיט די לבנה. אונ אין די מחנה פון דער שכינה וואס דארט וועט זיין די ליכטיגקייט פון גאט. וועט זיין די זוהן מיט די לבנה טונקעל:

רבא האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט אני אמית ואחיה. אזוי וויא איך מאך טויט דעם מענטשין. אזוי וועל איך אים לעבעדיג מאכען. אז ער שטארבט מיט א פעהער. למשל אבלינדער. וועט ער לעבעדיג ווערין אויך אבלינדער. אונ אין אנדערין פסוק שטייט מחצתי ואני ארפא. אז דער מענטש וועט לעבעדיג ווערין וועל איך איהם היילין וואס איך האב אים גישלאגן. למשל ער איז גישטארבן אבלינדער. וועט ער לעבעדיג ווערין אזעהעדיגער. ענטפערט די גמרא גאט זאגט אזוי וועל איך טאהן. פריער וועל איך לעבעדיג מאכען אזוי וויא איך האב גיטייט. למשל ער איז גישטארבן אבלינדער אונ וועט לעבעדיג ווערין אבלינדער. אלע זאלין אים דער קענען. אז דס איז דער זעלביגער מענטש וואס איז גישטארבן: דער נאך וועל איך היילין וואס איך האב גישלאגן:

תנו רבנן. די רבנן האבין גילערונט גאט האט גיזאגט איך וועל טויט מאכין אונ וועל

ואני ארפא מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד מכאן תשובה לאומר אין תחית המתים מן התורה . תניא ר"מ אומר מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (שמות טו) אז ישיר משה ובני ישראל שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחית המתים מן התורה . כיוצא בדבר (יהושע ח) אז יבנה יהושע מזבח בנה לא נאמר אלא יבנה מכאן לתחית המתים מן התורה . [אלא מעתה (מ"א יא) אז יבנה שלמה במה וגו' ה"נ דיבנה אלא מעלה עליו הכתוב כאילו בנה] . א"ר ידושע בן לוי מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (תהלים פד) אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה הללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחית המתים מן התורה . וא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעה"ז זוכה ואומרה לעה"ב שנאמר אשרי יושבי ביתך וגו' . א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (ישעיה נב) קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו רננו לא נאמר אלא ירננו מכאן לתחית המתים מן התורה . וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן עתידין כל הנביאים כולם לומר שירה בקול אחד שנאמר קול צופיך נשאו קול וגו' :

כזה מת וזה נולד : מה מחץ ורפוי כלחה . ולא רפואה אלא במקום מחץ : ישיר . משמע לעתיד :

אמר

לעבעדיג מאכין . וואלט איך מיינען אזוי זאגט דער פסוק איינעם וועל איך טויט מאכין . דעם אנדערין וועל איך לעבעדיג מאכין . אזוי ווי די וועלט ווערט געפירט איינער שטארבט אונ איינער ווערט געבארין . דריבער שטייט אין פסוק מחצתי ואני ארפא . איך האב געשלאגין אונ האב געהיילט . אזוי ווי שלאגין אונ היילען מוז דאך זיין ביי איין מענטשין . ווארום דעם וואס מען האט ניט געשלאגין . וואס זאל מען אים היילין . אזוי דער טויט מאכין אונ לעבעדיג מאכין מיינט מען אויך אויף איינעם . דעם וואס איך וועל טויט מאכין . דעם זעלביגען וועל איך לעבעדיג מאכין . פון דעם פסוק קען מען אפ פרעגין צו דעם מענטש וואס זאגט אז אין די תורה שטייט ניט אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין . דער פסוק זאגט דאך אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין . מיר האבין געלערנט רבי מאיר זאגט ווא שטייט אין דער תורה אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין . ווארום עס שטייט אין פסוק דאמאלס וועט זינגען משה אונ די יודין די שירה . עס האט געדארפט שטיין משה האט געזונגען . פאר וואס שטייט ער וועט זינגען . פון דאנען ווייסין מיר אז די טויטע וועלין לעבעדיג ווערין . וועט משה אויך לעבעדיג ווערין אונ ער וועט זינגען די שירה . נאך אזוי אגלייכין זאגט דער פסוק . דאמאלס וועט יהושע באהען א מזבח . עס האט געדארפט שטיין יהושע האט געבאהט א מזבח . פאר וואס שטייט ער וועט באהען . פון דאנען ווייסין מיר אז די טויטע וועלין לעבעדיג ווערין וועט יהושע אויך לעבעדיג ווערין אונ וועט באהען א מזבח . נפרעגט די גמרא עס שטייט אין פסוק דאמאלס וועט שלמה באהען א במה צו די עבודה זרה וועסטו אויך זאגין אז שלמה וועט לעבעדיג ווערין וועט ער באהען א במה צו די עבודה זרה . נאר אזוי מיינט דער פסוק די ווייבער פון שלמה האבין געבאהט א במה צו די עבודה זרה . אונ שלמה האט זיי ניט געשטערט רעכינט אויף אים דער פסוק גלייך ווי ער אליין וואלט געבאהט די במה צו די עבודה זרה] . רבי יהושע בן לוי זאגט ווא שטייט אין די תורה אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין . ווארום עס שטייט אין פסוק וואהל צו די מענטשין וואס זענין אין דיין שטוב זיי וועלין דיך נאך לויבין אייביג . עס שטייט ניט זיי האבין דיך געלויבט . נאר עס שטייט זיי וועלין דיך לויבין . פון דאנען ווייסין מיר אז די טויטע וועלין לעבעדיג ווערין אונ זיי וועלין לויבין גאט ביז אייביג . נאך האט רבי יהושע בן לוי געזאגט דער וואס זאגט שירה אויף דער וועלט . איז ער זוכה צו זאגין שירה אויף עולם הבא אויך . אזוי ווי עס שטייט אין פסוק וואהל צו די מענטשין וואס זיצען אין דיין שטוב אונ לויבין דיך . אונ זיי וועלין דיך נאך לויבין ביז אייביג . רבי חייא בר אבא האט געזאגט פון רבי יוחנן וועגין ווא שטייט אין דער תורה אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין : ווארום עס שטייט אין פסוק דער קול פון דיינע נביאים זיי האבין אויף געהויבין א קול צו זאמען

אמר (מר זוטרא) [רבא] מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר (דברים לג) יחי ראובן ואל ימות יחי ראובן (לימות המשיח) [בעה"ז] ואל ימות לעה"ב. רבינא אמר מהכא (דניאל יב) ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. רב אשי אמר מהכא (שם) ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין:

(דף צא ע"ב) **יא אמר** רב יהודה אמר רב כל המונע הלכה מפי תלמיד כאילו גוזלו מנחלת אבותיו שנא' (דברים לג) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית. אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כל המונע הלכה מפי תלמיד אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמר (משלי יא) מונע בר (דף צב) יקבוהו לאום ואין לאום אלא עוברין שנאמר (בראשית כה) ולאם מלאם יאמץ ואין קב אלא קללה שנאמר (במדבר כג) מה אקב לא קבה אל ואין בר אלא תורה

יכלו קול יחדו. היינו ק"ל אחד: ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד וגו'. רמז לו שימות ויעמוד לאחר מכן: לקץ הימין. לקץ שעתיד הקב"ה להחזיר ימינו לפניו דכתיב השיב אחור ימינו: המונע הלכה. מללמדו: [מששת ימי בראשית. דכתיב בראשית ברא בשביל התורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתה שעתידין להתחילם ברא אלהים את השמים וגו']. בר. תורה: יקבוהו. מנקבים אותו לשון ויקוב חור.

וועלין זיי זינגען. עס שטייט ניט זיי האבין געזונגען. נאר עס שטייט זיי וועלין זינגען. פון דאנען ווייסין מיר אז די טויטע וועלין לעבעדיג ווערין. אונ זיי וועלין זינגען צו גאט. נאך האט רבי ווייא בר אבא געזאגט פון רבי יוחנן וועגין אלע נביאים ווענין אן גיברייט צו זאגין שירה פאר גאט אלע מיט איין שטימע. ווארום עס שטייט אין פסוק דער קול פון דיינע נביאים זיי האבין אויף געהויבין אקול אונ וועלין צו זאמען זינגען. אלע מיט איין קול וועלין זינגען. רבא זאגט וואו שטייט אין די תורה אז די מתים וועלין לעבעדיג ווערין. ווארום עס שטייט אין פסוק ראובן זאל לעבין אונ זאל ניט שטארבין. געוויס אז ער וועט לעבין וועט ער ניט שטארבין. נאר אזוי מיינט מען ער וועט לעבין אויף דער וועלט אונ ער וועט ניט זיין געשטארבין צו עולם הבא. ווארום ער וועט צוריק לעבעדיג ווערין. רבינא זאגט פון דעם פסוק ווייסין מיר אז די טויטע וועלין לעבעדיג ווערין פיל פון די וואס שלאפין אין דער ערד וועלין אויף וואכין. רב אשי זאגט פון דעם פסוק גאט האט געזאגט צו דניאל דער וויל גיי צו דיין ענדע אונ וועסט רוהען דער וויל וועסטו שטארבין. אונ דו וועכסט צוריק אויף שטיין צו דיין גורל ווען דער רעכטער סוף וועט זיין אז גאט וועט מיט זיין רעכטע האנט עפענען אלע קברים די מתים זאלין אויף שטיין אונ לעבעדיג ווערין:

יא אמר. רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין דער רבי וואס הט פר פעלט אפילו נאר איין דין וואס ער הט ניט געלערנט מיט זיין תלמיד. איז גליך ווי ער וואלט אים אוועק גינומען פון דעם פארמעגין וואס ער הט גירשנת פון זיינע עלטערין. ווארום עס שטייט אין פסוק די תורה וואס משה האט אונז געבאטין איז דאס אירושה צו די פארזאמלונג פון יעקב די תורה איז אירושה צו אלע יודין פון דעם טאג וואס די וועלט איז בשאפין געווארין. רב חנא בר ביזנא האט געזאגט פון רבי שמעון חסידאס וועגין דער רבי וואס פאר פעלט אפילו נאר איין דין וואס ער האט ניט געלערנט מיט זיין תלמיד. אפילו די קינדער וואס זענין אין זייער מוטערס בויך פלוכין אים. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק מונע בר יקבוהו לאום. לאום מיינט מען די קינדער וואס זענען אין זייער מוטערס בויך. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק אויף יעקב מיט עשו ווען זיי האבין זיך געשטויסין אין זייער מוטערס בויך ולאום מלאום יאמץ איין קינד וועט זיך שטארקין פון דעם אנדערין קינד. אונ קב איז דער טייטש פלוכין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק בלעם האט געזאגט מה אקוב לא קבה אל. וואס זאל איך פלוכין אז גאט פלוכט ניט. אונ בר מיינט מען די תורה. אזו ווי עס שטייט אין פסוק נשקו בר פן יאנף. קושט די תורה טאמער וועט גאט צערענן. אונ אזוי מיינט דר פסוק מונע בר נדר וואס פר מיידט די תורה ער לערנט זי ניט מיט זיין

תורה שנאמר (תהלים ב) נשקו בר פן יאנף עולא בר ישמעאל אומר מנקבין אותו ככברה כתיב הכא יקבוהו לאום וכתיב התם (מ"ב יב) ויקוב חור בדלתו ואמר אביי כי אוכלא דקצרי ואם למדו מה שכרו אמר רבא אמר רב ששת זוכה לברכות כיוסף שנאמר (משלי יא) וברכה לראש משביר ואין משביר אלא יוסף שנאמר (בראשית מב) ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ. אמר רב ששת כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעוה"ב שנאמר (משלי יא) ומרוה גם הוא יורה:

יב אמר רבי אלעזר כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעולם הבא שנאמר (ישעיה מט) כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם. וא"ר א גדולה דעה שניתנה בין שתי אותיות שנא' (ש"א ב) כי אל דעות ה' וגו'. וא"ר אלעזר כל אדם

בדלתו: אוכלא דקצרי. כלי של כובסין שהוא מנוקב ומזלפין בו מים על הבגדים: ומרוה גם הוא יורה. מי שמורה ומשביע תלמידו בדבר הלכה גם הוא יורה לעוה"ב ל"א מרוה לשון מורה: מרחמם. בעוה"ז ינהגם בעוה"ב: [שתי אותיות. של שם כך במעתי ל"א כל שמות על שם

תלמיד. יקבוהו לאום וועלין אים פלוכין די קינדער וואס זענען אין זייער מוטערס בויך: עולא בר ישמעאל זאגט דער וואס לערנט ניט די תורה מיט זיינע תלמידים וועט מען אים לעכערן אזוי ווי אזיפ. דא שטייט יקבוהו לאום. אונ דארט שטייט ויקוב חור בדלתו. אזו ווי ויקוב חור בדלתו איז דער טייטש ער האט גילעכערט אלאך אין די טיר: אזוי מוז עס בר יקבוהו לאום מיינט מען אויך דער וואס פאר מיידט די תורה פון זיינע תלמידים. וועט ער גילעכערט ווערין אזוי ווי אזיפ. אביי זאגט ער וועט גילעכערט ווערין אזו ווי די כלי פון די וועשערס (עוכלא מיינט אזוי ווי די מעהל גייט ארויס פון די לעכער פון אזיפ. אזוי די תורה וואס איז געגליכען צו ברויט וועט אויך ארויס גיין ביסלאכווייז פון דעם תלמיד חכם: ביז ער וועט זי אין גאנצין פאר געסין. ווייל ער לערונט ניט די תורה מיט תלמידים. אונ אביי זאגט אזו ווי די וואסער גייט ארויס פון די לעכער פון אכלי. אזוי די תורה וואס איז געגליכען צו וואסער וועט אויך ארויס גיין ביסלאכווייז פון דעם תלמיד חכם. ביז ער וועט זי אין גאנצין פאר געסין: ווייל ער לערונט ניט די תורה מיט תלמידים) אונ אז ער לערנט תורה מיט תלמידים וואס איז זיין שכר. האט רבא גיזאגט פון רב ששת ווענין ער איז זוכה צו ברכות אזוי ווי יוסף. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק וברכה לראש משביר. ברכות זאל זיין צום קאפ פון משביר: משביר מיינט מען יוסף. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק יוסף איז גיוועזן דער גיוועלטיגער אויף דעם לאנד מצרים אונ ער איז גיוועזן דער משביר (דער פאר קויפער תבואה) צום גאנצין פאלק פון לאנד. אונ אזוי ווי יוסף איז גיבענשט גיווארין ווייל ער האט גישפייזט מענטשין מיט ברויט. זייער גוף זאל לעבין: אזוי וועט דער תלמיד חכם גיבענשט ווערין ווייל ער שפייזט מענטשין מיט תורה זייערע נשמות זאלין לעבין. רב ששת זאגט. דער וואס לערונט תורה מיט מענטשין אויף דער וועלט. איז ער זוכה ער זאל לערנען תורה מיט מענטשין ווען ער וועט זיין אויף יענע וועלט. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ומרוה גם הוא יורה. דער וואס מאכט זאט מענטשין מיט זיין תורה (איין מאהל אויף דער וועלט) וועט ער זאט מאכין מענטשין מיט זיין תורה נאך אמאהל (אויף די אנדערע וועלט) :

יב אמר. רבי אלעזר האט גיזאגט דער פירער וואס פירט די מענטשין פון זיין שטאט מיט גוטע רייד. איז ער זוכה ער זאל זיי פירען אז משיח וועט קומען. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק כי מרחמם ינהגם. דער וואס האט רחמנות אויף יודין אויף דער וועלט. וועט ער זייא פירען ווען משיח וועט קומען. אונ ביי קוואלין וואסער וועט ער זיי פירען. דאס מיינט מען ער וועט זיי פירען אזוי ווי די תורה האט אונז גילערונט. וואס די תורה איז געגליכען צו וואסער. נאך האט רבי אלעזר גיזאגט דעה (וויסענשאפט) איז גרויס. ווייל דער ווארט דעה שטייט צווישען צוויי נעמען פון גאט. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק כי אל דעות ה'. נאך האט רבי אלעזר גיזאגט דער מענטש וואס האט וויסענשאפט וועט ער רייך ווערין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק מים

דאמרינן בעלמא נבלות אות הוא כנגד שלו ק״א לכן אוסיות לכן מופלא : ובדעת. מפני הדעת שלהם כל החדרים הון : בשביל להכך . בנתת למי שאין בו דעה ישימו מזור וגו' : כל חשך וגו'. כל לילה לפון ונחבא ממלפוני התורה שאין ד״ת נשמעין בלותו בית : תאכלהו אש לא נופח . זה אשו של גיהנם שאין לריך נפוח : ירע שריד באהלו. מי שרע בעיניו שיש שריד באהלו :

אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר שנאמר (משלי כד) ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים . וא״ר אלעזר כל אדם שאין בו דעת אסור לרחם עליו שנאמר (ישעיה כז) כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו לא יחננו. וא״ר אלעזר כל הנותן פתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו שנא' (עובדיה) לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו ואין מזור אלא יסורין שנאמר (הושע ה) וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו. וא״ר אלעזר כל אדם שאין בו דעת לסוף גולה שנאמר (ישעיה ה) לכן גלה עמי מבלי דעת :

יג **ואמר** ר' אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנאמר (איוב כ) כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא ת״ח שנאמר (יואל ג) ובשרידים אשר ה' קורא. וא״ר אלעזר כל שאינו מהנה תלמיד חכם מנכסיו אין רואה סימן ברכה לעולם שנאמר (איוב כ) אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו ואין שריד אלא תלמיד חכם שנאמ' ובשרידים אשר ה' קורא :

ואמר

וויסענשאפט וועלין זיינע שטובין פול ווערין מיט טייערע אונ גוטע פארמעגין. נאך האט רבי אלעזר גיזאגט דער מענטש וואס האט ניט קיין וויסענשאפט טאר מען ניט רחמנות האבין אויף אים. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ווייל ער איז אפאלק וואס איז ניט פארשטענדיג. דריבער וועט זיין בשעפער אויף אים ניט רחמנות האבין. אונ זיין בשעפער וועט אים ניט געבין חן. נאך האט רבי אלעזר גיזאגט דער וואס גיט זיין ברויט צו דעם מענטש וואס האט ניט קיין וויסענשאפט. וועלין אויף אים קומען יסורים: אזוי ווי עס שטייט אין פסוק לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו. דיין ברויט וואס דו האסט גיגעבין צו דעם מענטשין וואס האט קיין פארשטאנד ניט. דאס וועט דיר טאהן מזור. אונ מזור מיינט מען יסורים. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק אפרים האט גיזעהן זיין קראנקייט. אונ יהודה האט גיזעהן מזורו. זיינע יסורים. נאך האט רבי אלעזר גיזאגט דער מענטש וואס האט ניט קיין וויסענשאפט וועט זיין דער סוף זיינער אז ער וועט פארטריבען ווערין פון זיין ארט. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק דריבער איז מיין פאלק פארטריבען גיווארין ווייל זיי האבין ניט קיין וויסענשאפט:

יג ואמר. נאך האט רבי אלעזר גיזאגט די שטוב וואס אין איר ווערט ניט גיהערט תורה לערנין ביי נאכט. וועט איר אפייער פארברענגען. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק כל חשך טמון לצפוניו [אלע נעכט וואס זענען בעהאלטין פון די תורה. וואס מען הערט ניט אין די שטוב תורה לערנען ביי נאכט]. תאכלהו אש לא נופח. וועט די שטוב פארברענט ווערין אונ דער בעל הבית פון שטוב וועט אויך פארברענט ווערין פון אזוי אפייער וואס מען דארף אים ניט אויף בלאזין דאס מיינט מען דעם פייער פון גיהנם: ירע שריד באהלו. דער מענטש וואס אים פארדריסט וואס ביי אים אין שטוב איז דא אשריד. וועט ער אויך פארברענט ווערין פון דעם פייער וואס אין גיהנם: שריד מיינט מען אתלמיד חכם. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ובשרידים אשר ה' קורא. די תלמידי חכמים וואס זיי רופין צו גאט. נאך האט רבי אלעזר גיזאגט דער מענטש וואס גיט ניט פון זיין פארמעגין צו אתלמיד חכם. וועט ער קיין מאהל ניט זעהן קיין ברכה אין זיין פארמעגין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק אין שריד לאכלו. ווייל אשריד עסט ניט פון זיין פארמעגין. על כן לא יחיל טובו. דריבער וועט ער ניט האבין הצלחה אין זיין גוטס. אונ שריד מיינט מען אתלמיד חכם. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ובשרידים אשר ה' קורא. דיא תלמידי חכמים וואס זיי רופין צו גאט:

יד ואמר ר' אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר (שם) אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו. והא"ר אלעזר כל המשייר פתיתים על שלחנו כאילו עובד ע"ז שנאמר (ישעיה סה) העורכים לגד שלחן הממלאים למני ממסך לא קשיא הא דאיכא שלמה בהדיה הא דליכא שלמה בהדיה. ואמר ר' אלעזר כל המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז כתיב הכא (בראשית כז) והייתי בעיניו כמתעתע וכתיב התם (ירמיה י) הבל המה מעשה תעתועים. וא"ר אלעזר לעולם הוי קבל וקיים א"ר זירא אף אנן נמי תנינא בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות נגעו ש"מ. ואמר ר' אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו ננערת שנאמר (חבקוק ג) עריה תעור קשתך:

טו א"ר טבי א"ר יאשיה מ"ד (משלי ל) שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים וכי מה ענין שאול

כל שאינו משייר פת. דצריך לשייר כדכתיב אכול והותר: והא"ר אלעזר כו' שנאמר העורכים וגו'. שכן עושין שמניחין שלחן ערוך במאכל ובמשתה לשם אותה ע"ז שקורין גד וממלאין כוסות של מרקחים נסוכים לע"ז ששמה מני ה"נ הא. דקאמר אסור: דאיכא שלמה בהדיה. שמביא שלימה לאחר שאכל ונתן על השלחן עם הפתיתים שבייר דמהוי דלשם ע"ז עביד הכי: והא דליכא שלמה בהדיה. מעלי דמזומנים לעניים. הא גדא לכיתה ל"ג: המחליף בדבורו. משנה בדבורו שלא יהא ניכר: הוי קבל וקיים. הוי (עמי) [עניו] ותחיה קבל [לשון] אפל עשה עצמך אפל ושפל: בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו. כנגע נראה לי בבית כתיב דמשמע נראה ממילא ועוד דכתיב לי ולא לאורי נמצא שאפלתו הצלתו (וכ"ז) [דכ"ז] שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים: קשתו נגערת. כח קושי אבר שלו ננער שאינו מוליד שנאמר עריה שאתה מסתכל בה מתם (בערותך הוא) [בערותה היא] תעור קשתך ד"א המסתכל כל המחשב (ערות אשת) [בעריות דאשת] איש קשתו גבורת ידו ננערת מתהלכת ומתמעטת כמו וינער ה':
שאול ועוצר רחם ארץ לא שבעה מים [קבר לא שבע ממתים] ועוצר רחם בית הרחם שהוא קבר ועצור לא ישבע מבעילות וכן ארץ לא שבעה מים: וכי מה ענין שאול וכו'. למה נסמכו

יד ואמר. נאך האט רבי אלעזר גזאגט דער וואס לאזט ניט אשטיקל ברויט ליגען אויף זיין טיש נאך דעם עסין. נאר ער עסט אויף ביז אין גאנצין. וועט ער קיין מאהל ניט האבען א ברכה אין שטוב. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אין שריד לאכלו. אז עס איז ניטא קיין איבער בלייבונג פון זיין עסין. דריבער וועט זיין גוטס ניט האבען הצלחה. פרעגט די גמרא רבי אלעזר האט דאך גזאגט דער וואס לאזט שטיקלאך ברויט אויף זיין טיש איז גלייך וויא ער וואלט געדינט עבודה זרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק העורכים לגד שלחן. זייא גרייטען א טיש מיט עסינווארג אונ מיט משקה צו די עבודה זרה וואס הייסט גד. הממלאים למני ממסך. אונ זייא פילען אן כוסות מיט משקה אונ שטעלין אויף א טיש צוא דיא עבודה זרה וואס הייסט מני. זאגט דיא גמרא עס איז ניט קיין קשיא. אז ער לייגט אויף דעם טיש א גאנצין ברויט אויך צוא דיא שטיקלאך. טאר מען ניט. ווארום צוא דיא עבודה זרה גד פלעגט מען לייגן גאנצע ברויט. אבער נאר שטיקלאך ברויט דארף מען לייגין אויף דעם טיש. ווארום דיא ברכה קומט ניט אויף גאר ניט. נאך האט רבי אלעזר גזאגט דער וואס פר טאהשט זיינע רייד. זיין חבר זאל ניט דער קענען אז ער זאגט אליגען איז גלייך וויא ער וואלט געדינט עבודה זרה. ווארום דא שטייט יעקב האט גזאגט אז איך וועל נארין מיין פאטער מיט מיינע רייד והייתי בעיניו כמתעתע. אונ ביי עבודה זרה שטייט הבל המה מעשה תעתועים. זעהן מיר אז פאר טאהשין דיא רייד איז אזוי וויא עבודה זרה דינען. נאך האט רבי אלעזר גיזאגט אייביג זאל א מענטש זיין ביי זיך פינסטער אונ נידעריג וועט ער לעבין. רבי זירא זאגט מיר האבען אויך אזוי גילערונט אפינסטערע שטוב עפינט מען ניט אין איר פענסטער צו זעהן דיא נגע. נאר זיא בלייבט טהור. זעהן מיר אז דיא פינסטערקייט איז א טובה. נאך האט רבי אלעזר גזאגט דער וואס קוקט אויף דיא ערוה פון אשה ווערט דער גליד זיינר ווייך אז ער קען ניט גיבארין קיין קינדער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עריה תעור קשתך: די ערוה טוהט צו ברעכין די שטארקייט פון דעם מענטשין:

טו אמר. רבי טבי האט גזאגט פון רבי יאשיהם וועגין עס שטייט אין פסוק דרייא זאכען ווערין ניט זאט. שאול דער קבר ווערט ניט זאט פון דיא מתים. ועוצר רחם אונ דאס מוטער לייב פון א אשה ווערט ניט זאט מיט דיא שכבת זרע פון מאן. ארץ לא שבעה מים

שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסים בו בהשאי מוציאין ממנו בקולי קולות. שאול שמכניסין בו בקולות אינו דין שמוציאין הימנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחית המתים מן התורה. תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינם חוזרים לעפרם שנאמר (ישעיה ד) והיה הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים בירושלים מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימין (ע"ב) ואם תאמר אותם (אלף) שנים שעתיד הקב"ה לחדש בהן את עולמו שנאמר (שם ב) ונשגב ה' לבדו ביום ההוא צדיקים מה הם עושים הקב"ה עושה להם כנפים כנשרים ושטין על פני המים שנאמר (תהלים מו) על כן לא נירא בהמיר ארץ וגו' ושמא תאמר יש להם צער ת"ל (ישעיה מ) וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו. ונילף ממתים שהחיה יחזקאל סבר לה כמ"ד באמת משל היה דתניא

בני אהדדי: מכניס. הזרע ומוליא הולד אף שאול מכניס ומוליא לתחיית המתים: שמכניסין בה בקולי קולות. בבכי גדול קוברין את המת: אינו דין במוליאין אותו בקולי קולות. שנא' יתקע בשופר גדול: שעתיד הקב"ה להחיות. לימות המשיח לאחר שיחיו: שוב אין חוזרין לעפרן. בין (לימות המשיח בין לעה"ב) אלא הבשר מתקיים עליהם עד שישובו ויחיו לעתיד לבא: ואותן שנים שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו. ויהיה עולם חרב אלף שנים אותן לדיקים היכן הם הואיל ואינן נקברים בארץ: לא נירא בהמיר ארץ. כשמחליף הקב"ה את הארץ לא נירא לפי שאנו בלב ימים: וקוי ה' יחליפו כח. שיהא להם כח לשוט ולעוף בלי צער: ונילף ממתים שהחיה יחזקאל. שחזרו ומתו כך לדיקים שעתיד להחיות יחזרו לעפרם כך ׳

וְאוּנ דִיא עֶרְד וֶוערט נִיט זַאט מִיט וַואסֶער) . פַאר וָואס שְׁטֵייט שְׁאוֹל נֶעבִּין רֶחֶם . נָאר צוּ זָאגִין דִיר אַזוֹי וִויא דָאס מוּטֶער לַייבּ פוּן אַאִשָּׁה נֶעמְט אַרַיין אִין זִיךְ דִיא זֶרַע אוּנ גִיט אַרוֹיס פוּן זִיךְ אַקִינְד . אַזוֹי דֶער קֶבֶר נֶעמְט אַרַיין אִין זִיךְ אַטוֹיטֶען מֶענְטְשׁ אוּנ וֶועט אַרוֹיס גֶעבִּין פוּן זִיךְ אַלֶעבֶּעדִיגֶען מֶענְטְשׁ . אוּנ דִיא זַאךְ קֶען מֶען אָפּ לֶערְנֶען מִיט אַקַל וָחוֹמֶר . מַאדָאךְ דָאס מוּטֶער לַייבּ וָואס מֶען בְּרֵיינְגְט אַרַיין אִינְוֵוינִיג דִיא זֶרַע אִין דֶער שְׁטִיל : נֶעמְט מֶען אַרוֹיס דֶם קִינְד פוּן דֶעם מוּטֶער לַייבּ מִיט גְרוֹיס גִישְׁרֵייא . דֶער קֶבֶר וָואס מֶען לֵייגְט אַרַיין אִין אִים דֶעם מֵת מִיט גְרוֹיס גִישְׁרֵייא . אִיז דָאךְ גֶעוִויס אַז מֶען וֶועט פוּן אִיהם אַרוֹיס נֶעמֶען צוּרִיק דֶעם מֶענְטְשׁ לֶעבֶּדִיג מִיט גְרוֹס גִישְׁרֵיי. אַזוֹ וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וֶוען דִי מֵתִים וֶועלִין דַארְפִין לֶעבֶּעדִיג וֶוערִין . וֶועט מֶען פְרִיעֶר בְּלָאזִין מִיט אַגְרוֹיסֶען שׁוֹפָר , פוּן דֶעם פָּסוּק קֶען מֶען פְּרֶעגִין אוֹיף דִיא מֶענְטְשִׁין וָואס זָאגִין אַז תְּחִיַת הַמֵתִים שְׁטֵייט נִיט אִין דֶער תּוֹרָה . דְבֵי אֵלִיָהוּ הָט גִילֶערְנְט דִיא צַדִיקִים וָואס גָאט וֶועט זֵייא לֶעבֶּעדִיג מַאכְען . וֶועלִין שׁוֹין נִיט מֶער שְׁטַארְבֶּן . אַזוֹי וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דֶער וָואס וֶועט בְּלַייבֶּען אִין צִיוֹן אוּנ דֶער וָואס וֶועט בְּלַייבֶּען אִין יְרוּשָׁלַיִם וֶועט צוּ אִים גִזָאגְט וֶוערִין קָדוֹשׁ . דֶער וָואס וֶועט פַאר שְׁרִיבֶּען וֶוערִין צוּם לֶעבִּין אִין יְרוּשָׁלַיִם . אַזוֹי וִויא גָאט וָואס עֶר וֶוערְט גֶערוּפִין קָדוֹשׁ . לֶעבְּט אֵייבִּיג : אַזוֹי דִיא צַדִיקִים וֶועלִין לֶעבִּין אֵייבִּיג . אוֹיבּ דוּא וֶועסְט פְרֶעגִין דִיא טוֹזֶענְד יָאהר וָואס דִיא וֶועלְט וֶועט זַיין וִויסְט (אוּנ דִיא גַאנְצֶע וֶועלְט זַיין וַואסֶער אַזוֹי וִויא עֶס אִיז גִיוֶוען אֵיידֶער דִיא וֶועלְט אִיז בַּשַׁאפֶען גִיוָוארִין) . אוּנ גָאט וֶועט אִין דִיא יָאהרִין בֶּענַייעֶן דִיא וֶועלְט . אַזוֹי וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק גָאט אַלֵיין וֶועט גִיגְרֵייסְט וֶוערִין אִין דֶעם טָאג (אוּנ אַטָאג פוּן גָאט אִיז טוֹזֶענְד יָאהר) וואו וֶועלִין זַיין דִיא צַדִיקִים אִין דִיא טוֹזֶענְד יָאהר . נָאר גָאט וֶועט זֵייא מַאכֶען פְלִיגוֹל אַזוֹי וִויא דִיא אָדְלֶערְס אוּנ זֵייא וֶועלִין פְלִיהֶען אִיבֶּער דֶעם וַואסֶער . אַזוֹי וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דְרִיבֶּער וֶועלִין מִיר נִיט מוֹרָא הָאבֶּען וֶוען דִיא וֶועלְט וֶועט אוּמְגִיטָאהשְׁט וֶוערִין : טָאמְער וֶועסְטוּ זָאגִין דִיא צַדִיקִים וֶועלִין הָאבֶּען צַעַר פוּן דֶעם פְלִיהֶען . שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דִי וָוס הָאפֶען צוּא גָאט וֶועלִין אוּמְטָאהשִׁין זֵייעֶר כֹּחַ . זֵייא וֶועלִין אוֹיף גֵיין אִין דִיא הֵייךְ מִיט פְלִיגוֹל אַזוֹי וִויא דִיא אָדְלֶערְס זֵייא וֶועלִין לוֹיפֶען אוּנ וֶועלִין נִיט מִיד וֶוערִין . זֵייא וֶועלִין גֵיין אוּנ וֶועלִין נִיט מִיד וֶוערִין . פְּרֶעגְט דִי גְמָרָא לָאמִיר אָפּ לֶערְנֶען פוּן דִיא מֵתִים וָואס דֶער נָבִיא יְחֶזְקֵאל הָאט לֶעבֶּעדִיג גִימַאכְט : וָואס זֵייא

דתניא רבי אליעזר אומר מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו ומה שירה אמרו ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים רבי יהושע אומר שירה זו אמרו (שמואל א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל. רבי יהודה אומר אמת משל היה א"ל רבי נחמיה אם אמת למה משל ואם משל למה אמת אלא באמת משל היה. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. עמד ר' יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהן. ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו שנאמר (ד"ה א ז) ובני אפרים שותלח וברד בנו ותחת בנו ואלעדה בנו ותחת בנו וזבד בנו ושותלח בנו ועזר ואלעד והרגום אנשי גת הנולדים בארץ

שהחיה יחזקאל. הגולה נבוכדנאצר עם יכניה מלך יהודה והיה יחזקאל מהגולה בבבל וזרמ כ בא"י באותן י"א שנה שמלך צדקיה: באמת. בברור: משל היה. שהיה מרמז (לעם) [להם] על הגלות כאדם מת שחוזר וחי כך ישראל ישובו מן הגלות: מהן. שאותן תפילין היו שלהם: שמנו לקץ. של יצ"מ: וטעו. שלא היה להם למנות גזרת ועבדום וענו אותם אלא משנולד יצחק דהא דכתיב כי גר יהיה זרעך (בארץ לא להם) זה יצחק דכתיב בו כי ביצחק יקרא לך זרע והם מנו משעת הדבור לאברהם ותניא בס"ע אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן ע' שנה היה ומבין הבתרים עד שנולד יצחק היו ל' שנה כדכתיב ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו נמצאת אומר משדבר עמו בין הבתרים עד שיצאו ממצרים היו ד' מאות ואותן ל' שמן הדיבור עד לידת יצחק טעו בני אפרים ומנין שבני אפרים הן שיצאו קודם זמנם ונהרגו שנאמר

זֶענֶען צוּרִיק גְשְׁטָארְבֶּן. טָאמֶער וֶועלִין זַיין דִיא מֵתִים וָואס וֶועלִין לֶעבֶּעדִיג וֶוערִין וֶוען מָשִׁיחַ וֶועט קוּמֶען. זַייא וֶועלִין צוּרִיק שְׁטַארְבֶּן. עֶנְטְפֶערְט דִיא גְמָרָא דְבֵי אֵלִיָהוּ הַאלְט וִויא דֶער וָואס זָאגְט אַז יְחֶזְקֵאל הָאט קֵיין מָאהל נִיט לֶעבֶּעדִיג גִימַאכְט מֵתִים נָאר בֶּאֱמֶת מָשָׁל הָיָה. דָאס אִיז גֶעוִוים גִיוֶועזֶען נָאר אַמָשָׁל. אַזוֹי וִויא אַטוֹיטֶער וָואס וֶוערְט צוּרִיק לֶעבֶּעדִיג: אַזוֹי וֶועלִין זַיין דִי יוּדִין וֶוען זַייא וֶועלִין אוֹיס גִילֵייזְט וֶוערִין פוּן גָלוּת. וָוארוּם מִיר הָאבְּען גִילֶערְנְט רַבִּי אֱלִיעֶזֶר זָאגְט דִיא מֵתִים וָואס יְחֶזְקֵאל הָאט לֶעבֶּעדִיג גִימַאכְט הָאבֶּען זִיךְ אוֹיף גִשְׁטֶעלְט אוֹיף זַייעֶרֶע פִּיס. אוּנ הָאבֶּען גִזָאגְט שִׁירָה אוּנ זֶענֶען צוּרִיק גִשְׁטָארְבֶּן. וָואס אִיז גִיוֶועזֶען דִיא שִׁירָה וָואס זַייא הָאבֶּען גִזָאגְט: גָאט מַאכְט טוֹיט דֶעם מֶענְטְשִׁין מִיט גִירֶעכְטִיגְקַייט: אוּנ עֶר מַאכְט אִיהם לֶעבֶּעדִיג מִיט רַחֲמָנוּת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ זָאגְט דִיא שִׁירָה הָאבֶּען זַייא גִיזָאגְט גָאט מַאכְט טוֹיט אוּנ מַאכְט לֶעבֶּעדִיג עֶר נִידֶערְט אַרָאפּ פוּן דֶעם מֶענְטְשִׁין אִין גְרוּבּ אוּנ בְּרֵיינְגְט אִיהם אוֹיף פוּן גְרוּבּ. רַבִּי יְהוּדָה זָאגְט אֱמֶת מָשָׁל הָיָה. הָאט רַבִּי נְחֶמְיָה גְזָאגְט צוּא רַבִּי יְהוּדָה אִיז דָאס גִיוֶועזֶען אֱמֶת אִיז דָאךְ נִיט גִיוֶועזֶען אַמָשָׁל. אִיז דָאס גִיוֶועזֶען אַמָשָׁל אִיז דָאךְ נִיט גִיוֶועזֶען אֱמֶת. נָאר אַזוֹי הָאט גְזָאגְט רַבִּי יְהוּדָה בֶּאֱמֶת מָשָׁל הָיָה. דָאס אִיז גֶעוִוים גִיוֶועזֶען נָאר אַמָשָׁל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דֶער זוּהן פוּן רַבִּי יוֹסִי הַגְּלִילִי זָאגְט דִיא מֵתִים וָואס יְחֶזְקֵאל הָאט לֶעבֶּעדִיג גִימַאכְט זֶענֶען אוֹיף גִיגַאנְגֶען אִין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ הָאבֶּען גִינוּמֶען וַוייבֶּער אוּנ הָאבֶּען גִיבָּארִין זִיהְן אוּנ טֶעכְטֶער. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה הָאט זִיךְ גִישְׁטֶעלְט אוֹיף זַיינֶע פִּיס אוּנ הָאט גְזָאגְט אִיךְ בִּין פוּן זַייעֶרֶע אֵיינִיקְלַאךְ. אוּנ דָאס זֶענֶען זַייעֶרֶע תְּפִלִּין וָואס מַיין זֵיידֶע הָאט מִיר גִילָאזְט. וֶוער זֶענֶען גִיוֶועזֶען דִיא מֵתִים וָואס יְחֶזְקֵאל הָאט לֶעבֶּעדִיג גִימַאכְט. הָאט רַב גְזָאגְט דָאס אִיז פוּן שֵׁבֶט אֶפְרַיִם. וָואס זַייא הָאבֶּען גִיצֵיילְט דֶעם סוֹף פוּן דִי פִיר הוּנְדֶערְט יָאהר וָואס דִיא יוּדִין הָאבֶּען גִידַארְפְט זַיין אִין מִצְרַיִם. אוּנ זַייא הָאבֶּען זִיךְ טוֹעֶה גִיוֶועזֶען אִין רֶעכֶענוּנְג. נָאךְ זַייעֶר רֶעכֶענוּנְג הָאבֶּען זִיךְ דִיא פִיר הוּנְדֶערְט יָאהר אוֹיס גִילָאזְט מִיט דְרַייסִיג יָאהר פְרִיעֶר וִויא דִיא יוּדִין זֶענִין אַרוֹיס גִיגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם. דְרִיבֶּער זֶענֶען זַייא אַרוֹיס גִיגַאנְגֶען פוּן מִצְרַיִם מִיט דְרַייסִיג יָאהר פְרִיעֶר אוּנ דִיא פְלִשְׁתִּים הָאבֶּען זַייא גִיהַרְגֶעט. אַזוֹי וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דִיא קִינְדֶער פוּן אֶפְרַיִם זֶענֶען גִיוֶועזֶען שׁוּתֶלַח אוּנ זַיין זוּהן בֶּרֶד אוּנ זַיין זוּהן תַּחַת אוּנ זַיין זוּהן אֶלְעָדָה אוּנ זַיין זוּהן תַּחַת אוּנ זַיין זוּהן זָבָד אוּנ זַיין זוּהן שׁוּתֶלַח אוּנ זַיין זוּהן עֵזֶר אוּנ אֶלְעָד אוּנ דִיא מֶענְטְשִׁין פוּן גַת הָאבֶּען זַייא גִיהַרְגֶעט. אוּנ זַייעֶר פָאטֶער אֶפְרַיִם הָאט גִיטְרוֹיעֶרְט אוֹיף זַייא

בארץ וגו׳ וכתיב (שם) ויתאבל אפרים אביהם ימים רבים ויבואו אחיו לנחמו. ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחית המתים שנאמר (יחזקאל לז) ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל המה הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו. ר׳ ירמיה בר אבא אמר אלו בני אדם שאין בהם לחלוחית של מצוה שנאמר (שם) העצמות היבשות שמעו דבר ה׳. ר׳ יצחק נפחא אמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים שנאמר (שם ח) ואבא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה ושקץ וכל גלולי בית ישראל מחוקה על הקיר סביב (כתיב הכא סביב) וכתיב התם (יחזקאל לז) והעבירני עליהם סביב סביב. ר׳ יוחנן אמר מתים שבבקעת דורא (דא״ר) [וא״ר] יוחנן מנהר אשל עד רבתי בקעת דורא (דא״ר יוחנן בשעה) [שבשעה] שהגלה נבוכדנאצר את ישראל היו בהן בחורים שהיו מגנין את החמה ביופין והיו כשדיות רואות אותם ושופעות זיבות אמרו

בני אפרים שותלח וגו׳ והרגום אנשי גת: ושמואל אמר. מתים שהחיה יחזקאל אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנא׳ אבדה תקותנו: העצמות האלה כל בית ישראל המה. עצמות הללו סימן לכל ישראל הן שעתידה להן תחיית המתים כמו לאלו שהרי אלו אמרו אבדה תקותנו ועכשיו ידעו שאני מחיה את המתים וסימן זה לכל ישראל שגם הם עתידין להיות ולא מן הדין חיו דהא אמרן הכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעה״ב אלא משום סימן חיו: שחיפו ההיכל. שהיו מציירין צלמים על קירות ההיכל דכתיב ואבא ואראה מחוקה על הקיר סביב: וכתיב והעבירני עליהם סביב. כלומר על אותן אנשים שכתוב עליהם סביב עבר עליהם יחזקאל להחיותן: אלו מתים שבבקעת דורא, שהמית נבוכדנאצר מלך בבל על שהיו יפים כדלקמן: מנהר אשל עד רבתי. מקומות הן היו בבקעת דורא:

פיל צייטין אונ זיינע ברידער זענען גיקומען צו טרייסטין איהם. די מענטשין האט יחזקאל לעבעדיג גימאכט. שמואל זאגט די מענטשין וואס זייא האבען גזאגט ווען זייא האבען גילעבט אז מתים וועלין ניט לעבעדיג ווערין. די מענטשין האט יחזקאל לעבעדיג גימאכט צוא ווייזין אז מתים קענען יא לעבעדיג ווערין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט צו מיר, בן אדם. די ביינער וועלין זיין אסימן פאר אלע יודין. די מענטשין ווען זיי האבען גילעבט האבען זייא גזאגט אונזערע ביינער וועלין טרוקען ווערין אונזער האפענונג איז פארלארין מיר זענען פאר שניטען גיווארין. אז די יודין וועלין זעהן די מתים זענען לעבעדיג גיווארין וועלין זייא אלע גלויבין אז זייא וועלין אויך לעבעדיג ווערין. רבי ירמיה בר אבא זאגט די מענטשין וואס זענין לעבעדיג גיווארין. ווען זייא האבען גילעבט איז אין זייא ניט גיוועזין קיין פייכטקייט פון מצות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איר טרוקענע ביינער הערט צו די רייד פון גאט. זעהן מיר אז די ביינער זענען גוועזען טרוקען פון גאטס רייד. רבי יצחק נפחא זאגט די מענטשין וואס זענען לעבעדיג גיווארין האבען אמאהל בדעקט דעם בית המקדש מיט אלע ערלייא מיאוסה זאכען. דאס מיינט מען זייא האבען אויס גימאלט אויף די וועגט פון בית המקדש מיאוסה זאכען אונ צלמים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך בין גיקומען אונ האב גיזעהן אלע צורות פון די קליינע מיאוסה זאכען וואס קריכט אויף די ערד אונ די צורות פון בהמות אונ די צורות פון גרויסע מיאוסה זאכען אונ אלע עבודה זרות פון די יודין מחוקה על הקיר סביב איז אויס געקריצט אויף די ווענט ארום. דא שטייט דערווארט סביב. אונ דארט ביי די מתים שטייט אויך ער האט מיך געפירט נעבין זייא סביב סביב. ארום אונ ארום. האט יחזקאל גימיינט איך בין גיגאנגען ארום די מתים וואס ביי זיי שטייט דער ווארט סביב איך זאל זייא לעבעדיג מאכען. זעהן מיר אז די מענטשין וואס יחזקאל הט לעבעדיג גימאכט זענען די זעלביגע מענטשין וואס האבען גימאלט די צורות אויף די וועגט פון בית המקדש. רבי יוחנן זאגט די מתים וואס יחזקאל האט לעבעדיג גימאכט זענען גיוועזען די מענטשין וואס זענען גישטארבען אין בקעת דורא. וואס נבוכדנצר הט זייא גיהרגת. נאך האט רבי יוחנן גזאגט די אלע ארטער וואס פון טייך אשל ביז דעם ארט רבתי זענען גיוועזען אין דעם טאהל וואס הייסט דורא. ווען נבוכדנצר האט פאר טריבען די יודין איז גיוועזען צווישען די יודין אזעלכע שיינע יונגע לייט וואס זענען גוועזען שענער וויא די זוהן. די זוהן

אמרו לבעליהן ובעליהן למלך וצוה המלך והרגום ועדיין היו שופעות זיבות וצוה המלך ורמסום:

טז תנו רבנן בשעה שהפיל נבוכדנאצר חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש אמר ליה הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת דורא כיון שהחיה אותם באו עצמות וטפחו (לו לנבוכדנאצר) [לאותו רשע שחיק טמיא] על פניו אמר מה טיבן של אלו א"ל חבריהם של אלו מחיה מתים בבקעת דורא פתח ואמר (דניאל ג) אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותיה מלכות עלם וגו' א"ר יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו של (נבוכדנאצר) [אותו רשע שחיק טמיא] שאלמלא בא מלאך וסטרו על פיו בקש לגנות כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים. ת"ר ששה נסים נעשו באותו היום אלו הן צף הכבשן ונפרץ

שופעות. מחמת תאוה וצוה המלך והרגן: ועדיין היו שופעות. שהיה נראית זין תאוה וצוה המלך ורמסום:

באו עצמות. מן הבקעה וטפחו לו לנבוכדנאצר על פניו והלכו להם ואית דאמרי במאותן עצמות היו לו כלים וכשהגיע שעה שאיו טפחו לו על פניו כשהיה רוצה לשתות בהם: חבריהם של אלו מחיה מתים. על יחזקאל היו אומרים שהיה חבר של חנניה מישאל ועזריה ונבוכדנאצר היה יודע שהקב"ה מחיה אותם: פתח ואמר. להקב"ה: אתוהי כברבין. פסוק הוא: יוצק זהב רותח. משום דקא איירי בשבחו דנבוכדנאצר נקיט נמי ליצנא מעליא ולשון קללה: כטרו. הכהו מאחורי ידו: לגנות. שהיה משבחו שבחות נאות יותר מדוד ואילו אמרן הקב"ה היה נוטה אחריהם יותר מאחרי השירות שעשה דוד: באותו יום. שהשליכן לכבשן: צף הכבשן. שהכבשן היה משוקע בארץ כעין כבשן של סיד וצף ועומד ע"ג קרקע כדי שיראוהו כל העולם: נפרץ

האט אוים געזעהן טינקעלער פאר זייער פנים. אז די נקבות פון די כשדים האבען געזעהן די יונגע מענטשען האט אן געהויבען צו גיסען פון זייא בלוט פון גרויס תאוה האבען זיי דאס געזאגט צו זייערע מאנען. אונ די מאנען האבען דאס געזאגט צום מלך נבוכדנצר. האט דער מלך געהייסען מען זאל זייא הרגנן. אבער נאך זייער טויט זענען זייא נאך אויך שיין געוועזען. אונ אז די ווייבער האבען זייא געזעהן. האבען זייא נאך געהאט גרויס תאוה צו זייא. אונ פון דער תאוה האט זיך נאך געגאסען בלוט פון זייא. האט דער מלך געהייסען האט מען זייא צו טרעטען. די מענטשען האט יחזקאל לעבעדיג געמאכט:

טז תנו רבנן. די רבנן האבען געלערונט ווען נבוכדנאצר האט אריין געווארפען חנניה מישאל ועזריה אין דעם ברענענדיגען הויבען. האט גאט געזאגט צו יחזקאל גיי מאך לעבעדיג די מתים וואס ליגען אין דעם טאהל דורא. ווייא יחזקאל האט זייא לעבעדיג געמאכט זענען געקומען די ביינער פון דעם טאהל אונ זייא האבען געשלאגען אויף דעם פנים פון נבוכדנצר אנדערע זאגען נבוכדנצר האט געהאט כלים וואס זענען געמאכט געווארין פון די ביינער פון די מתים וואס זענען געוועזען אין דעם טאהל דורא. אונ ווייא די מתים האבען געדארפט לעבעדיג ווערין. איז געווארין אלעבעדיגקייט אין די כלים. אונ אז נבוכדנצר האט געוואלט טרינקען פון די כלים. האבען די כלים אים געשלאגען אויף דעם פנים. האט נבוכדנצר געפרעגט וואס איז מיט די כלים. האט מען געזאגט צו איהם דער חבר פון די דרייא מענטשען וואס דוא האסט אריין געווארפען אין פייער. מאכט לעבעדיג די מתים וואס ליגען אין דעם טאהל דורא. האט נבוכדנצר אן געהויבען צו זאגען ווי גרויס זענין די צייכינס פון גאט. וויא שטארק זענען זיינע וואונדער זיין קיניגרייך איז אאייביגע קיניגרייך. רבי יצחק האט געזאגט הלואי וואלט אריין געגאסען געווארין הייסע גאלד אין די מויל פון נבוכדנצר אונ ער וואלט דאס ניט געזאגט. ווארום ווען עס וואלט ניט געקומען אמלאך זאל איהם אפאטש געבין אויף זיין מויל ער זאל אויפהערין צו זאגין. האט ער געוואלט זאגן אזעלכע לויב פאר גאט וואס זייא וואלטין געוועזען שענער וויא די לויב וואס דוד המלך האט געזאגט אין ספר תהלים. אונ ווען נבוכדנצר וואלט יא געזאגט זיינע לויב פאר גאט. וואלט גאט זיך געצויגען נאך נבוכדנצר מער ווי נאך דוד. דריבער. האט דער מלאך איהם אפאטש געטאהן אויף דעם מויל ער זאל אויף הערין צו זאגין:

די רבנן האבען געלערונט זעקס נסים זענען געטאהן געווארין אין דעם טאג וואס מ׳

ונפרץ הכבשן והימק כורו ונהפך צלם על פניו ונשרפו ד' מלכיות והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא וכולהו גמרא וד' מלכיות קרא דכתיב (שם) ונבוכד נצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא וגו') וכתיב (שם) ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגובריא אלך וגו' . תנא דבי ר' אליעזר בן יעקב אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו שנאמר (שם) באדין גובריא אלך כפיתו בסרבליהון פטשיהון וכרבלתהון וגו' . א"ר יוחנן (דף צג) גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שנאמר (שם) ענה ואמר הא אנה חזה גוברין ארבעה שרין מהלכין בגוא נורא וחבל לא איתי בהון ורוה די רביעיא דמה לבר אלהין :

אמר

כבשן . נפלו קלת כותליו כדי שיוכלו כולם לראות בתוכו : הומק כורו . נשפל גלותו כמו כורו [illegible] לשון אחר כודו כמו יכודו כבתלשל וכן לימדנו ר' יעקב בר יקר אבל מורי גריס וכומק סידו ביד הכבשן נמתה מרוב המימות כך שמעתי והיתה מוסכת למרחוק ומהבל של היתה הסיד נשרפו אותן שהשליכו חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש : נהפך צלם . של זהב על פניו : ארבע מלכיות . מלכים ואנשיהם שסייעו לנבוכדנאצר להשליך חנניה מישאל ועזריה לתוך האור : מקראי נפקי . דכתיב ונבוכדנאצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא וגו' ולבסוף אחר שיצאו מן הכבשן כתיב ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והנך דלא כתיבי נשרפו : לא ישנה אדם מן הרבנות שלו . שהרי חנניה מישאל ועזריה היו לובשין בגדי תפארתן כשהושלכו לכבשן . לא ישנה שלא יראה מבוהל ומפוחד מהשונאין : פטשיהון וכרבלתהון . עניני מלבושין : גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת . דבריש חשיב לתלתא צדיקי ומלאך לבסוף דכתיב ורוה די רביעיא דמה לבר אלהין :

דאס אביין געווארען חנניה מישאל און עזריה אין דעם ברענענדיגען הויבען . דאס זענען דיא זעקס נסים . דער הויבען איז געוועזען אזוי וויא אגרוב אין דער ערד . און ער איז אויף געהויבען געווארען צו זיין גלייך מיט דיא גאנצע ערד . און דיא ווענט פון הויבען זענען צו בראכין געווארען . אלע זאלין קענען זעהן דעם נס וואס אין הויבען וועט ווערין . און דיא וואפנע איז צו שאטען געווארען פון היץ איז דער פלאם געגאנגען גאנץ וויט און דריבער האט ער פאר ברענט דיא מענטשין וואס האבען אריין געווארפן חנניה מישאל ועזריה אין דעם הויבען . און דער צלם איז אומגעפאלען אויף זיין פנים . און פיר מלכים מיט זייערע מענטשין וואס זייא האבען געהאלפען אריין ווארפען חנניה מישאל ועזריה אין דעם הויבען זענען אויך פאר ברענט געווארין . און יחזקאל האט לעבעדיג געמאכט דיא מתים וואס זענען געוועזען אין דעם טאהל דורא . און דיא אלע נסים האט גילערונט אין תנא פון אנדערין אז אזוי איז געוועזען . נ"ר אז פיר מלכים זענען פאר ברענט געווארין דאס שטייט אין פסוק . ווארום עס שטייט אין פסוק דער מלך נבוכדנצר האט געשיקט פאר זאמלען אחשדרפניא סגניא פחותא אדרגזריא גדבריא תבריא תפתיא און אלע געוועלטיגערס פון דיא מדינות . דאס איז געוועזען פאר דעם אריין ווארפען חנניה מישאל ועזריה . און נאך דעם אריין ווארפען שטייט עס האבען זיך פאר זאמעלט אחשדרפניא סגניא פחתא והדברי מלכא און זייא האבען געזעהן וויא חנניה מישאל ועזריה גייען ארום אין דעם הויבען . פעלט דאך נאר פיר אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא . נאר דיא פיר זענען פאר ברענט געווארין ווען זייא האבען אריין געווארפען חנניה מישאל ועזריה אין דעם הויבען . דבי רבי אליעזר בן יעקב האט גילערונט אפילו ווען אמענטש איז אין אסכנה זאל ער זיך ניט ענדערין פון זיין גרויסקייט . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא מענטשין (חנניה מישאל ועזריה) זענען געוועזען איין געוויקעלט אין זייערע מאנטלען . זעהן מיר אפילו ווען מען האט זייא געפירט צום פאר ברענען פון דעכטוועגין זענען זייא געוועזען איין געוויקעלט אין זייערע שיינע קליידער און זייא זענען גיגאנגען מיט גרויסקייט צום פאר ברענט ווערין : רבי יוחנן זאגט צדיקים זענען גרעסער וויא מלאכים . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק נבוכדנצר האט גזאגט איך זעה פיר מענטשין אויף געבונדענע גייען ארום אין דעם פייער און קיין וואונד (קיין שאדין) איז ניטא אין זייא און דער געשטאלט פון דעם פערטין איז גלייך צו אמלאך . האט ער גירעכונט פריער דיא דרייא צדיקים דער נאך דעם מלאך גום פערטין . זעהן מיר אז צדיקים זענען גרעסער וויא מלאכים :

יז אמר ר' תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש באו כל אוה"ע וטפחו לשונאיהן של ישראל על פניהם אמרו להם יש לכם אלוה כזה ואתם משתחוים לצלם מיד פתחו ואמרו (דניאל ט) לך ה' הצדקה ולנו בשת הפנים כיום הזה. א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מ"ד (שיר ז) אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו (אמר הקב"ה) אני אמרתי אעלה בתמר אלו ישראל ועכשיו לא עלה בידי אלא סנסן אחד של חנניה מישאל ועזריה. א"ר יוחנן מ"ד (זכריה א) ראיתי הלילה והנה איש רוכב על סוס אדום והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואחריו סוסים אדומים שרוקים ולבנים מאי ראיתי הלילה בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו ללילה. והנה איש רוכב ואין איש אלא הקב"ה שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה ה' שמו. על סוס אדום בקש הקב"ה להפוך את כל העולם כלו לדם כיון שנסתכל בחנניה מישאל ועזריה נתקררה דעתו שנאמר (זכריה א) והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה ואין הדסים אלא צדיקים שנאמר (אסתר ב) ויהי אומן את הדסה ואין מצולה אלא בבל שנאמר (ישעיה מד) האומר לצולה חרבי ונהרותיך אוביש מיד מלאים רוגז נעשים שרוקים ואדומים נעשו לבנים

אמר

ומפחו לישראל על פניהם. כשפתחו ואמרו: אמרתי שכל התמר שלי הוא בידי בהם. צדיקים הרבה ולא עלתה בידי וכו' ישראל נמשלו לתמר כדאמרינן מה תמר זה אין לו אלא לב אחד כו': והנה איש רוכב על סוס אדום. בזכריה כתיב: כל העולם כלו ללילה. מפני כשפתחו ואמרו [עצמן] בזכות ההדסים שבמצולה: והוא עומד בין ההדסים. העמיד הקב"ה האומר לצולה חרבי. לבבל שיושבת במצולה: חרבי. לשון חרבו המים: שרוקים. לבועים ואח"כ נעשו לבנים.

יז אמר. רבי תנחום בר חנילאי האט געזאגט ווען חנניה מישאל ועזריה זענען ארויס געגאנגען פון קאלך הויבין זענען געקומען אלע פעלקער אונ האבען געשלאגן די יודין איף זייערע פנימער אונ האבען געזאגט צוא זייא איר האט אזוי אגאט אונ איר בוקט אייך צום צלם. האבען די יודין באלד געזאגט צו דיר גאט איז די גערעכטיגקייט אונ צוא אונז איז די שאנד איף דעם פנים אזוי וויא מיר זעהן היינטיגען טאג. רבי שמואל בר נחמני האט געזאגט פון רבי יונתנס וועגין. עס שטייט אין פסוק אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו. גאט זאגט איך האב געמיינט איך וועל ארויף גיין איף דעם גאנצען טייטעל בוים ואיך וועל גרוים ווערין איף דער וועלט דורך אלע יודין איצט האב איך נישט מער אן גינומען נאר איין צווייג. מיין נאמען איז נישט מער גיגרייכט גיווארין נאר דורך די דרייא צדיקים חנניה מישאל ועזריה. רבי יוחנן זאגט. עס שטייט אין פסוק איך האב גיזעהן די נאכט אמענטש רייט איף ארויטען פערד אונ ער שטייט צווישען די הדסים וואס אין דער טיפעניש אונ נאך איהם זענען גיגאנגען פערד רויטע גיפארבטע ווייסע. וואס מיינט מען איך האב גיזעהן די נאכט. גאט האט גיוואלט אומקערין די גאנצע וועלט אונ מאכען פון איר נאכט. אונ איך האב גיזעהן איש רוכב. איש מיינט מען גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ה' איש מלחמה ה' שמו. וואס מיינט מען איך האב גיזעהן גאט רייט אויף ארויטען פערד. דאס מיינט מען גאט האט גיוואלט אומקערין די גאנצע וועלט צוא בלוט וואס איז רויט. ווייל זייא האבען זיך גיבוקט צום צלם פון נבוכדנצר. וויא גאט האט גיזעהן וואס חנניה מישאל ועזריה האבען גיטאהן. זייא האבען זיך גילאזט אריין ווארפען אין פייער צום פאר ברענט ווערין אונ ניט צוא בוקין זיך צום צלם. איז אפ געקיהלט גיווארין דער כעס פון גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אונ ער שטייט צווישן די הדסים וואס אין דער טיפעניש. הדסים מיינט מען צדיקים אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אונ ער האט דער צויגין די הדסה דאס איז אסתר המלכה. אונ די טיפעניש מיינט מען בבל אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער האט געזאגט צו די טיפענעש זאלסט טרוקען ווערין אונ דיינע טייכען וועל איך טרוקען מאכען. דאס מיינט מען גאט האט אפ געשטילט דעם כעס זיינעם פון וועגין דעם זכות פון די צדיקים וואס זענען גיוועזן אין בבל דריבער באלד אין אנהייב ווען גאט איז גיוועזן אין כעס זענען די פערד גיוועזן גיפארבט אונ רויט. אונ דער

שהנכנסים צדיקים את מכעסו: סוסיא חיורא מעלי לחלמא. מדקאמר שההדס הוא רמז לצדקה: ורבנן. חנניה מישאל ועזריה. להיכן אזלו כשיצאו מן הכבשן דהא לא מדכר להו בכולהו כתובי: בעין הרע מתו. שהיו מסתכלין בהן על שהיו תמהין בהן: ברוק טבעו. כאותו רוק שרקקו אומות העולם בישראל שאומרים להם אלוה כזה היה להם והשתחויתם לצלם: הוי אומר זה חנניה כו'. אלמא הדרו לו לארץ אצל יהושע כהן גדול: דניאל להיכן אזל. כשהשליכו חביריו לתוך הכבשן שהם שלא הושלך עמהם: למיכרא נהרא רבא בטבריא. לחפור ולהוציא נהר בטבריא נ"א למכרא נהרא בטורא גבר: לאתויי ביזרא דאספסתא. שהביא זרע של עשב שהוא מאכל בהמה שלאו כ"כ הכי הוי קים להו: לאתויי חזירי ממצרים. שלאו כדי לגדלם לולדות

אמר רב פפא ש"מ סוסיא חיורא מעלי לחלמא. ורבנן להיכן אזלו אמר רב בעין הרע מתו ושמואל אמר ברוק טבעו. ורבי יוחנן אמר עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות. כתנאי ר' (אלעזר) [אליעזר] אומר בעין הרע מתו ר' יהושע אמר ברוק טבעו והחכמים אומרים עלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנא' (זכריה ג) שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה איזו הם אנשים שנעשה להן מופת הוי אומר זה חנניה מישאל ועזריה ודניאל להיכן אזל אמר רב למיכרא נהרא רבא בטבריא ושמואל אמר לאתויי ביזרא דאספסתא רבי יוחנן אמר לאתויי חזירי [דאלכסנדריא של מצרים]

נאך ווען דער בעם איז געשטילט געווארין זענען דיא פערד געווארין ווייס. רב פפא זאגט פון דאנען זעהן מיר אז מען זעהט אין חלום א ווייסען פערד איז א גוטער סימן. זאגט דיא גמרא אונ דיא רבנן [חנניה מישאל ועזריה] וואו אהין זענען זייא געגאנגען נאך דעם וויא זיי זענין ארוים געגאנגען פון קאלך הויבין. רב זאגט זייא זענען געשטארבן פון עין הרע. ווייל אלע מענטשין האבען זיך געוואונדערט אויף זייא: שמואל זאגט זייא זענען דער טרונקען געווארין אין דעם שפייאכץ וואס אלע פעלקער האבען געשפיגען אויף דיא יודין אונ האבען גיזאגט צו זייא אזוי א גאט האט איר אונ איר גייט אייך בוקין צום צלם. ווער מהרש"א זאגט מען מיינט ניט עס איז געווען אזוי פיל שפייאכץ אז חנניה מישאל ועזריה זענען אין דיא שפייאכץ דער טרונקען געווארין. נאר אזוי מיינט מען דורך דעם שפייאכץ זענען חנניה מישאל ועזריה געשטארבין. ווייל ווען דיא פעלקער האבען געקוקט אויף חנניה מישאל ועזריה. האבען זייא פאר שעמט דיא יודין אונ האבען זייא געשפיגען אין פנים. אונ האבען גזאגט צוא זייא איר האט אזוי א גאט אונ איר בוקט אייך צום צלם. האבען די יודין גיהאט גרוים צער. דריבער זענען חנניה מישאל ועזריה געשטארבן די זאך זאל פאר געסין ווערין. רבי יוחנן זאגט חנניה מישאל ועזריה זענען אויף גיגאנגען אין ארץ ישראל אונ האבען גינומען ווייבער אונ האבען גיבארין זיהן אונ טעכטער. זאגט דיא גמרא תנאים קריגען אין דער זאך וואס עס איז געווארין מיט חנניה מישאל ועזריה. רבי אליעזר זאגט זייא זענען געשטארבין פון עין הרע. רבי יהושע זאגט זייא זענען דער טרונקען געווארין אין דעם שפייאכץ: אונ דיא חכמים זאגין זייא זענען אויף גיגאנגען אין ארץ ישראל אונ האבען גינומען ווייבער אונ האבען גיבארין זיהן אונ טעכטער. ווארום עס שטייט אין פסוק הער צו יהושע כהן גדול דוא אונ דיינע חברים וואס זיצען פאר דיר ווארום זייא זענען מענטשין וואס צוא זייא איז גיטאהן געווארין וואונדער: צוא וועלכע מענטשין איז [אין דער צייט פון יהושע כהן גדול] גיטאהן געווארין וואונדער. דאס איז חנניה מישאל ועזריה. זעהן מיר אז חנניה מישאל ועזריה זענען גיקומען אין ארץ ישראל צו יהושע כהן גדול. פרעגט דיא גמרא וואו איז געווען דניאל ווען מען הט ארין געווארפען חנניה מישאל ועזריה אין קאלך הויבין [ווארום אז ער וואלט געווען צוא זאמען מיט חנניה מישאל ועזריה וואלט מען דאך אים אויך ארין געווארפען אין קאלך הויבין]. רב זאגט ער איז גיגאנגען גראבען א גרויסען טייך אויף א בארג [נבוכדנצר האט איהם געשיקט]. שמואל זאגט ער איז גיגאנגען ברינגען קערנער צו פאר זייען גראז פאר בהמות [נבוכדנצר האט איהם געשיקט]. רבי יוחנן זאגט נבוכדנצר האט איהם געשיקט ער זאל ברייגען חזירים פון דיא שטאט אלכסנדריא וואס אין מצרים. [דיא חזירים זאלין האבען קינדער אין בבל. ווען גימערט ווערין דיא חזירים אין בבל ווייל אין מצרים זענען געווען דיא בעסטע חזירים]. פרעגט דיא גמרא

איני (והתניא) [והתנן] תודוס הרופא אומר אין פרה והזירה יוצאה מאלכסנדריא של מצרים שאין חותכין האם שלה בשביל שלא תלד . ז.טרי אי'תו בלא דעתייהו :

שהזירי מגריס גדולים הס : והתניא אמר תודוס הרופא . לחכמים שהיו אומרים , ניטלה האם טרפה והא אין פרה והזירה יוצאה ממצרים כו' כדי שלא יהו מצויין במקומות אחרים [ואף עפ"כ היו] . זוטרי אייתינהו . ולא העלו על לבם דלפריה ורביה בעי והניחו להוציאן בלא חתוך האם :

יח תנו רבנן שלשה הוו באותה עצה הקב"ה ודניאל ונבוכדנאצר הקב"ה אמר ליזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה איתנצל. ודניאל אמר איזיל מהכא דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש. ונבוכדנאצר אמר יזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא ומנין דסגיד ליה דכתיב (דניאל ב) באדין מלכא נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד וגו' :

באותה עלה . שהלך מפס דניאל · דלא ליקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש . דנבוכדנצר עשאו אלוה כדכתיב ולדניאל סגיד והוה ליה כפסילי אלהיהם שהמקרא הזה היה מוזת עליהן לשורפן לכך היה מתיירא :

קליות

(ירמיה כט) יט כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל אל אחאב בן קוליה ואל צדקיהו בן מעשיה הנבאים לכם בשמי שקר וגו' וכתיב (שם) ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר ישימך ה' כצדקיהו וכאחב אשר קלם מלך בבל באש אשר שרפם לא נאמר אלא אשר קלם אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי מלמד שעשאם כקליות . (שם) יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם

מיר האבען דאך גילערונט תודוס הרופא זאגט די מענטשין פון אלכסנדריא האבען ניט גילאזט ארויס פירען פון אלכסנדריא קיין קוה אונ קיין חזיר ביז זייא האבען אויס געשניטען די מוטער וואס אין בויך זייא זאלין נישט קענען האבען קינדער . ווייל זייא האבען גיוואלט אין דער גאנצער וועלט זאל ניט זיין אזעלכע קיה אונ אזעלכע חזירים וויא ביי זייא . ענפערט די גמרא דניאל האט גיקויפט אין אלכסנדריא קליינע חזירים . האבען זייא גימיינט ער קויפט זייא באלד צום עסין האבען זייא ניט אויס געשניטען די מוטערס :

יח תנו רבנן : די רבנן האבין גילערונט דריי זענען גיוועזן אין דער עצה אז דניאל זאל ניט זיין אין בבל ווען מען וועט אריין ווארפין חנניה מישאל ועזריה אין קאלך הויבין . גאט אונ דניאל אונ נבוכדנצר . גאט האט גיזאגט דניאל זאל אוועק גיין פון דאנען מען זאל ניט זאגין דורך זיין זכות איז חנניה מישאל ועזריה גירעטעט גיווארין פון פייער . דניאל האט גיזאגט איך וועל אוועק גיין פון דאנען ווייל נבוכדנצר האט מיך גימאכט פאר אגאט זאל ניט מקוים ווערין אויף מיר דער פסוק די בילדער וואס זענען געטער זאלט איר פאר ברענען אין פייער , דריבער האב איך מורא טאמער וועל איך פאר ברענט ווערין אין דעם פייער . נבוכדנצר האט גיזאגט דניאל זאל אוועק גיין פון דאנען מען זאל ניט זאגין איך האב פאר ברענט מיין גאט אין פייער . פון וואנען ווייסין מיר אז נבוכדנצר האט זיך גיבוקט צו דניאל אונ האט אים גיהאלטין פאר אגאט . ווארום עס שטייט אין פסוק דאמאלס . איז דער מלך נבוכדנצר גיפאלין אויף זיין פנים אונ האט זיך גיבוקט צו דניאל :

יט כה . אזוי האט גיזאגט ה' צבאות דער גאט פון די יודין אויף אחאב בן קוליה אונ אויף צדקיהו בן מעשיה וואס זיי זאגין צו אייך פאלשע נביאות אין מיין נאמען . פון זיי וועט גינומען ווערין אקללה צו אלע פארטריבענע פון יהודה וואס זענען אין בבל . אז איינער וועט וועלין פלוכין זיין חבר וועט מען זאגין גאט זאל צו דיר טאהן אזוי ווי ער האט געטאהן צוא צדקיהו אונ צו אחאב אשר קלם מלך בבל באש . וואס דער מלך פון בבל האט זיי פאר ברענט אין פייער . עס שטייט ניט אשר שרפם . נאר עס שטייט אשר קלם . האט רבי יוחנן גיזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין דער פסוק לערונט אונז שעשאם כקליות . ער האט זיי ניט פאר ברענט אויף אש . נאר ער האט זיי אפ גיזענגט אויף דעם פייער אזוי ווי מען זענגט אפ זאנגען

קליות. שבלים שמהבהבין באור : השמיעי. הכתמפי: תלתא . ונפישי זכותייהו : כלנא זו מוד .

רעיהם מאי עביד אזיל לגבי ברתיה דנבוכדנאצר אראב אמר לה כה אמר ה' השמיעי אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה' השמיעי אל אחאב אזלה ואמרה ליה לאבוה אמר לה אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כי אתו לגבך שדרינהו לגבאי כי אתו לגבה שדרתינהו לגבי אבוה אמר להו מאן אמר לכון אמרו ליה הקב"ה והא חנניה מישאל ועזריה שאלתינהו ואמרו לי אסור אמרו ליה אנן נמי נביאי כותייהו לדידהו לא אמר להו לדידן אמר לן . אמר להו אנא בעינא דאבדקינכו כי היכי דבדקתינהו לחנניה מישאל ועזריה . אמרו ליה אינון תלתא הוו ואנן תרין אמר להו בחרו לכו מאן דבעיתו בהדייכו אבהרי יהושע כהן גדול סברי ליתי יהושע דנפיש זכותיה וכגני עלן אחתינהו שדינהו אינהו איקלו יהושע כהן גדול איהרובי מאניה שנאמר (זכריה ג) ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך ה' והשטן עומד על ימינו לשטנו וכתיב (שם) ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים הלוא זה אוד מצל מאש א"ל ידענא דצדיקא את אלא מ"ט אהניא בך פורתא נורא וחנניה מישאל ועזריה לא אהניא בהו כלל אמר להו אינהו תלתא

אויף דעם פייער צו טריקענען . ווייל זיי האבין גיטאהן אמיאוסה זאך צווישען יודין אונ זיי האבין מזנה גיווען מיט זייער חברס ווייבער . וואס האבין זיי גיטאהן . זיי זענען גיגאנגען צו די טאכטער פון נבוכדנצר אחאב האט גיזאגט צו איר אזוי האט גאט גיזאגט דו זאלסט מזנה זיין מיט צדקיהו . אונ צדקיהו האט גיזאגט צו איר אזוי האט גאט גיזאגט דו זאלסט מזנה זיין מיט אחאב איז זי גיגאנגען אונ האט דאס גיזאגט צום פאטער . האט דער פאטער צו איר גיזאגט איך וויים אז דער גאט פון יודין האט פיינט מען זאל מזנה זיין . אז צדקיהו אונ אחאב וועלין קומען צו דיר שיק זיי צו מיר . אז צדקיהו אונ אחאב זענען גיקומען צו איר האט זיא זיי געשיקט צום פאטער . האט נבוכדנצר צו זיי גיזאגט ווער האט אייך גיזאגט איר זאלט מזנה זיין מיט מיין טאכטער האבין זיי גיזאגט צו נבוכדנצר גאט האט אונז גיזאגט האט נבוכדנצר גיזאגט איך האב גיפרעגט ביי חנניה מישאל ועזריה האבין זיי מיר גיזאגט מען טאר ניט מזנה זיין . האט צדקיהו אונ אחאב גיזאגט צו נבוכדנצר מיר זענען אויך אזעלכע נביאים ווי זיי זענען . צו זיי האט דאס גאט ניט גיזאגט , אונ צו אונז האט דאס גאט יא גיזאגט . האט נבוכדנצר צו זיי גיזאגט איך וויל אייך פרובין אויב איר זענט אמתה נביאים . אזוי ווי איך האב גיפרובט חנניה מישאל ועזריה . האבין צדקיהו אונ אחאב גיזאגט צו נבוכדנצר זיי זענען גיווען דריי אונ מיר זענען נאר צוויי . דער זכות פון דריי מענטשין איז דאך גרעסער ווי דער זכות פון צוויי מענטשין . האט נבוכדנצר צו זיי גיזאגט קלויבט אייך אויס אדריטין מענטש וועמען איר ווילט . האבין זיי אויס גיקליבען יהושע כהן גדול . זיי האבין גימיינט ווייל יהושע איז אגרויסער צדיק וועט ער קומען אונ וועט בשיצן אויף זיי . אז דורך אים וועלין זיי אויך ניט פאר ברענט ווערין . האט מען גינומען אלע דריי יהושע אונ צדקיה אונ אחאבו אונ מען האט זיי אריין גיווארפין אין דעם ברענענדיגען הויבין . אחאב אונ צדקיה זענען פאר ברענט גיווארין . יהושע כהן גדול זענען נאר אפ גזענקט גיווארין זיינע קליידער , אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער האט מיר געוויזען דעם יהושע כהן גדול ער שטייט פאר דעם מלאך פון גאט אונ דער שטן שטייט ביא זיין רעכטע האנט צו ריידין אויף איהם שלעכטס . האט גאט גיזאגט צום שטן גאט וועט אן שרייען אויף דיר שטן . אונ דער גאט וואס האט אויסדערוויילט אין ירושלים וועט ער אן שרייען אויף דיר . דער יהושע איז אזוי וויא אשטיק האלץ וואס איז אפ גיזענקט גיווארין פון פייער . האט נבוכדנצר גיזאגט צו יהושע איך וויים אז דו ביזט אצדיק . נאר פאר וואס אין דיר האט דער פייער אביסול געווירקט . דיינע קליידער זענען אפ גזענקט גיווארין . אונ חנניה מישאל ועזריה אויף זייא האט דער פייער גאר ניט געווירקט . אפילו זייערע קליידער זענען אויך ניט אפ

תלתא הוו ואנא חד א"ל והא אברהם יחיד הוה התם לא הוו רשעים בהדיה ולא איתיהיב רשותא לנורא הכא הוו רשעים בהדי' ואתיהיב רשותא לנורא והיינו דאמרי אינשי תרי אודי יבישי וחד רטיבא אוקדן יבישי לרטיבא. מה טעמא איענש אמר רב פפא שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן שנאמר (זכריה ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים אלא מלמד שהיו בניו נושאין נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן:

מה הוא נחלץ אף זה נחלץ: אהני. הועיל: אוקדן. שרפו: מ"ט איענש. יהושע דאהני נורא למאניה דהאי דאהדר איהו לנבוכדנצר דהוה בעצתא דחייה:

שש שעורים, שש גרעינין [שעורים] ממש: וכי דרכו של בועז ליתן שש ש' וגו'. והא תנן אין פותחין לעני בגורן פחות מחצי קב שעורים: אלא שש סאין. דשש קבין או שש לוגין ליכא למימר דלא מייתי בגורן מדה פחותה מסאה: ליטול שש סאין. ליכא משוי כזה: רמז רמז לה. דשש גרעינין נתן לה לסימן ורמז שעתידין לצאת שש בנים ממנה: יודע נגן גבור חיל ואיש מלחמה וכו' ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו. היינו שש ברכות: לא

ב אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בצפורי מ"ד (רות ג) ותאמר שש השעורים האלה נתן לי מאי שש השעורים אי לימא שש שעורים ממש וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים (ע"ב) אלא שש סאין וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין אלא רמז רמז לה שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש שש ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה. דוד דכתיב (ש"א טז) ויען אחד מן הנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש

געזענקט געווארין: האט יהושע געזאגט צו נבוכדנצר זייא זעיען געוועזן דרייא צדיקים אונ איך בין נאר געוועזן איינער. האט נבוכדנצר געזאגט אברהם איז דאך אויך געוועזן נאר איינער. פאר וואס זענען זיינע קליידער ניט אפ געזענקט געווארין. האט יהושע געזאגט דארט ביי אברהם זענען מיט איהם ניט געוועזן רשעים. איז ניט געגעבין געווארין רשות צום פייער ער זאל ברענען. אבער דא ביי יהושע זענען מיט איהם געוועזן רשעים איז געגעבין געווארין רשות צום פייער ער זאל ברענען. האט ער שוין אפ געזענקט די קליידער פון יהושע אויך. דאס איז וואס מענשין זאגן אז אויף פייער ליגט צווייא שטיקער האלץ טרוקענע אונ איין שטיק האלץ אנאסע. פאר ברענען די טרוקענע האלץ דעם נאסען האלץ אויך. פרעגט די גמרא אונ אין אכת פר וואס איז פארברענט געווארין זיינע קליידער. רב פפא זאגט ווייל זיינע זיהן האבין גענומען אזעלכע ווייבער וואס זענען ניט כשר צו כהנים. אונ יהושע האט זיי ניט געווערט. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק יהושע איז געוועזן אן געקליידט אין מיאוסה קליידער. איז דען געוועזן דר שטייגער פון יהושע ער זאל אן קליידין מיאוסה קליידער. נאר מען מיינט זיינע זיהן האבין גינומען אזעלכע ווייבער וואס זענען ניט כשר צו כהנים. אונ יהושע האט זייא ניט געווערט:

ב אמר. רבי תנחום האט געזאגט בר קפרא האט גידרשת אין צפורי עס שטייט אין פסוק רות האט געזאגט די זעקס גערשטין האט בועז מיר געגעבין. וואס מיינט מען זעקס גערשטין. מיר זאגין זעקס קערנער גערשטין. איז דען דער שטייגער פון בועז ער זאל געבין אמתנה זעקס קערנער גערשטין. וועלין מיר זאגין בועז האט איהר געגעבין זעקס סאה גערשטין (סאה איז אזוי אמאס). קען דען אאשה טראגין זעקס סאה גערשטין. וויא אזוי הט דאס רות געקענט טראגין ביז אהיים. נאר ער האט איהר טאקי געגעבין זעקס קערנער גערשטין. אונ ניט דאס איז געוועזן אמתנה. נאר דאס איז געוועזן אסימן אז פון איהר וועלין געבארין ווערין זעקס קינדער: וואס יעדער קינד וועט זיין געבענשט מיט זעקס ברכות. אונ דאס זענען די זעקס קינדער דוד משיח דניאל חנניה מישאל עזריה. ביי דוד שטייט זעקס ברכות. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק איינער פון די יונגען האט געזאגט צו שאול איך האב געזעהן ישי פון בית לחם האט אזוהן דוד. ער קען שפילען. ער איז אשטארקער העלד. ער קען גיין אין אמלחמה. ער איז אפארשטענדיגער מענטש. אונ גאט איז מיט איהם.

ואיש תאר וה' עמו ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלה"ר. יודע נגן שיודע לשאול. גבור חיל שיודע להשיב. איש מלחמה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר שמבין דבר מתוך דבר. איש תואר שמראה פנים בה כה. וה' עמו שהלכה כמותו בכל מקום. בכולהו אמר יונתן בני כמוהו כיון דא"ל וה' עמו מלתא דבדידיה נמי לא הוה חלשא דעתיה ונתקנא בו דבשאול כתיב (ש"א יד) ובכל אשר יפנה ירשיע ובדוד כתיב בכל אשר יפנה יצליח ומנ"ל דדואג (האדומי) הוה כתיב הכא (שם טז) אחד מהנערים מיוחד שבנערים וכתיב התם (שם כא) ושם איש מעבדי שאול ביום ההוא נעצר לפני ה' ושמו דואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול. משיח דכתיב (ישעיה יא) ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה [רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'] (שם) והריחו ביראת ה' ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח אמר ר' אלכסנדרי מלמד

אמרו דואג. לקמן מפרש דאחד מן הנערים היינו דואג: אלא בלה"ר. שהיה מספר בשבחו של דוד כדי שיקנא בו שאול ויהרגהו: לישא וליתן במלחמתה של תורה. בהתורה בת"ח: פנים בהלכה. שמבין לחיה לדבריו: דבדידיה נמי לא הוה. דשאול נמי לא הוי הלכה כמותו כדאמרינן בעירובין דוד דגלי מסכתא כתיב ביה יראיך יראוני וישמחו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע: נעצר לפני ה'. ללמוד תורה הרבה: אביר הרועים אשר לשאול. אלמא שהוא מיוחד שבנערים דהיינו דואג דהזינן הכא דקרי ליה אביר הרועים: ונחה עליו רוח ה'. איזה רוח רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' הרי ששה: ה"ג והריחו ביראת ה' א"ר אלכסנדרי שהטעינו במצות ויסורים כרחים. היינו והריחו לשון רחים ולא

אונ רב יהודה האט גיזאגט פון רבס וועגין דעם גאנצין פסוק האט גיזאגט דואג אויף דוד צו ריידין אויף איהם לשון הרע. דריבער האט ער אזוי גילויבט דודן פאר שאול. שאול זאל האבין קנאה אויף דוד וועט ער איהם הרגנן. ער קען שפילען מיינט מען ער קען פרעגין שאלות אין דער תורה. ער איז אשטארקער העלד מיינט מען ער וויים צו ענטפערין אויף יעדער שאלה. ער קען גיין אין אמלחמה מיינט מען. ער וויים מלחמה צו האלטין אין דער תורה. ער וויים ווי אזוי צו קריגען מיט תנאים אין דיא דינים אונ אין דיא פשטים פון דער תורה. ער איז אפאר שטענדיגער מענטש מיינט מען ער פארשטייט אפ צו לערנען איין זאך פון דיא אנדערע. ער איז אשיינער מענטש מיינט מען ער וויים צו זאגין אשיינעם טעם אויף אדין. פאר וואס דער דין איז אזוי. אונ גאט איז מיט איהם מיינט מען אין דער גאנצער תורה איז דער דין ווי דוד זאגט. גאט איז מיט איהם ער זאל אין דער גאנצער תורה טרעפין דעם אמתין פשט. אויף אלע זאכין וואס דואג האט גיזאגט אויף דוד. האט שאול גיזאגט מיין זוהן יונתן איז אויך אזוי. ווי דואג האט גיזאגט גאט איז מיט דוד. דאס איז אזוי אזאך וואס שאול אליין האט אויך ניט גיהאט שאול אליין האט אויך ניט גיקענט טרעפין דעם אמתין דין אונ דעם אמתין פשט אין דער תורה. איז שאול ביי זיך אראפ גיפאלין אונ ער האט מקנא גיוועו דודן. ווארום ביי שאול שטייט ווא ער הט זיך גיקערט איז ער גיווארין ארשע. דאס מיינט מען ווא ער האט גילערונט האט ער ניט גיטראפין דעם אמת. אונ ביי דוד שטייט ווא ער האט זיך גיקערט האט ער געגליקט. דאס מיינט מען ווא ער האט גילערונט האט ער גיטראפין דעם אמתין דין. אונ פון וואנען ווייסין מיר אז דער יונג וואס האט גירעט פאר שאול איז גיוועו דואג. ווארום דא שטייט אחד מהנערים האט גירעט. דאס מיינט מען דער גרעכטער פון שאולס קנעכט האט גירעט פאר שאול. אונ דארט שטייט ביי אחימלך איז גיוועו אמענטש פון שאולס קנעכט אין דעם טאג האט ער זיך אויף גיהאלטין ביי אחימלך פאר גאט ווער זאל לערנען תורה דער נאמען פון דעם מענטש איז דואג האדומי ער איז דער שטארקסטער פון דיא פאסטובער וואס שאול האט גיהאט. זעהן מיר אז דער עלצטער פון שאולס קנעכט איז גיוועו דואג:

ביי משיח שטייט אין פסוק עס וועט רוהען אויף איהם אגייסט פון גאט. אגייסט פון חכמה אונ בינה. עצה אונ גבורה. דעת אונ יראת ה'. איז זעקס זאכין. עס שטייט אין פסוק ביי משיח והריחו ביראת ה'. וויא איז דער טייטש והריחו. רבי אלכסנדרי זאגט דער פסוק דער ציילט אונז אז גאט האט בעלאדען אויף משיח מצות אונ יסורים אזוי שווער ווי אמיהל מיט

מלמד שהטעינו מצות ויסורים כרחים רבא אמר דמ רח ודאין דכתיב ולא למראה עיניו ישפוט ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ . בר כוזיבא מלך תרתין שנין ופלגא אמר להו לרבנן אנא משיח אמרו ליה במשיח כתיב דמורח ודאין נחזי אנן אי מורח ודאין כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין קטלוהו . דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב בהו (דניאל א) ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בבל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך מאי אשר אין בהם כל מום א"ר חמא בר חנינא אפילו כריבדא דכוסילתא לא הוה בהו . מאי ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך א"ר חמא בר חנינא מלמד שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידין על עצמן בשעה שנצרכים לנקביהם מפני אימת מלכות :

גרסינן וכתיב והריחו : רבא אמר . מאי והריחו דמורח ודאין מריח באדם ושופט ויודע אם חייב הוא : לא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח . ואפ"ה ושפט בצדק דלים כגון ע"י הרחה : בר כוזיבא . ממלכי הורדוס היה : אשר אין בהם כל מום . וטובי מראה משכילים בכל חכמה יודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם הרי שבה : אפי' ריבדא דכוסילתא . לא היתה בגופם שלא היו צריכין להקיז : ריבדא. פוגמא"א בלע"ז : כוסילתא. הם כלי המקיז : מן השיחה . שלא היו מספרין בדברים בטלים כדי שלא יתגנו בפני המלך :

כולם מבני יהודה . כדכתיב לעיל בהם בניס העתידים לצאת ממנות וכתיב בהדייהו חנניה מישאל ועזריה : דניאל . לחוד מבני יהודה אבל חנניה מישאל ועזריה לא ולית ליה הך דרשה דלעיל דהם בעורים : מבניך אשר יצאו ממך :

בא (דניאל א) ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה א"ר אלעזר כולן מבני יהודה הם ור' שמואל בר נחמני אמר דניאל מבני יהודה חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים . (מ"ב כ ישעיה לט) ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו

דיא מִיהל שְׁטֵיינֶער . וַהֲרִיחוֹ אִיז דֶער טַייטְשׁ אַזוֹי וִויא רֵחַיִם. מִיהל שְׁטֵיינֶער . רָבָא זָאגְט וַהֲרִיחוֹ אִיז דֶער טַייטְשׁ שְׁמֶעקִין . אַז מָשִׁיחַ וֶועט אַשְׁמֶעק טָאהְן צוּ אַמֶענְטְשִׁין וֶועט עֶר וִויסֶען וִויא צוּ מְשַׁפְּטִין . אוֹיבּ דֶער מֶענְטְשׁ אִיז גִירֶעכְט אָדֶער אוּמְגִירֶעכְט ; אַזוֹי וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק עֶר וֶועט נִיט דַארְפִין מְשַׁפְּטִין צוּ דִיא זֶעהוּנְג פוּן זַיינֶע אוֹיגִין · פוּן דֶעסְטְוֶועגִין וֶועט עֶר מְשַׁפְּטִין דִי אָרֶעמֶע לַייט מִיט גִירֶעכְטִיגְקַייט אוּנ עֶר וֶועט שְׁטְרָאפִין מִיט רִיכְטִיגְקַייט צוּ דִיא מֶענְטְשִׁין וָואס זֶענֶען נִידֶערִיג בַּייא זִיךְ . בַּר כּוֹזִיבָא הָאט גִיקֶענִיגְט אוֹיף דִיא יוּדִין צְווֵיי יָאהר מִיט אַהַאלבְּס . הָאט עֶר גִיזָאגְט צוּ דִיא חֲכָמִים אִיךְ בִּין מָשִׁיחַ . הָאבִּין דִיא חֲכָמִים צוּ אִיהם גִיזָאגְט בַּיי מָשִׁיחַ שְׁטֵייט עֶר וֶועט שְׁמֶעקִין אוּנ מְשַׁפְּטִין . וֶועלִין מִיר זֶעהְן אוֹיבּ דוּא קֶענְסְט אוֹיךְ שְׁמֶעקִין צוּא אַמֶענְטְשִׁין אוּנ ווִיסֶען . וִויא אַזוֹי אִיהם צוּ מְשַׁפְּטִין אוֹיבּ עֶר אִיז גִירֶעכְט אָדֶער אוּמְגִירֶעכְט . אַז דִיא חֲכָמִים הָאבִּין גִיזֶעהְן אַז עֶר קֶען נִיט שְׁמֶעקִין אוּנ מְשַׁפְּטִין . הָאבִּין זֵייא אִיהם גִיהַרְגֶעט :

בַּייא דָנִיאֵל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שְׁטֵייט זֵייא זֶענֶען גִיוֶועזֶען קִינְדֶער וָואס אִין זֵייא אִיז נִיט גִיוֶועזֶען קַיין פֶּעלֶער . אוּנ הָאבִּין גוּט אוֹיס גִיזֶעהְן . אוּנ זֶענֶען גִיוֶועזֶען קְלוּג אִין אַלֶע חָכְמוֹת . אוּנ הָאבִּין גִיוואוּסְט ווִיסֶענְשַׁאפְט אוּנ הָאבִּין פַארשְׁטַאנֶען קֶענְטֶענִיס . אוּנ הָאבִּין גִיהַאט כֹּחַ צוּ שְׁטֵיין אִין פַּאלַאץ פוּן מֶלֶךְ . וָואס מֵיינְט מֶען אִין זֵייא אִיז גָאר נִיט גִיוֶועזֶען קַיין פֶּעלֶער . רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא זָאגְט אֲפִילוּ אַזוֹי אַצַייכֶען וִויא מֶען עֶפִינְט אַאָדֶער אִיז אִין זֵייא אוֹיךְ נִיט גִיוֶועזֶען . וָואס מֵיינְט מֶען זֵייא הָאבֶּען גִיהַאט כֹּחַ צוּ שְׁטֵיין אִין פַּאלַאץ פוּן מֶלֶךְ . רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא זָאגְט דָאס מֵיינְט מֶען וֶוען זֵייא וֶועלִין שְׁטֵיין פַאר דֶעם מֶלֶךְ זָאלִין זֵייא זִיךְ קֶענֶען אוֹיף הַאלְטֶען נִיט לַאכֶען . אוּנ נִיט שְׁמוּעֶסִין . אוּנ נִיט שְׁלָאפֶען ; אוּנ זֵייא זָאלִין קֶענֶען זִיךְ אוֹיף הַאלְטֶען וֶוען זֵייא וֶועלִין דַארְפִין אַרוֹיס גֵיין . עֶס זָאל אוֹיף זֵייא זַיין דִיא מוֹרָא פוּן מֶלֶךְ :

בא וַיְהִי . אוּנ עֶס אִיז גִיוֶועזֶען צְווִישֶׁען דִיא קִינְדֶער פוּן יְהוּדָה דָנִיאֵל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה ; רַבִּי אֶלְעָזָר זָאגְט אַלֶע פִיר זֶענֶען גִיוֶועזֶען פוּן שֵׁבֶט יְהוּדָה . רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי זָאגְט דָנִיאֵל אִיז גִיוֶועזֶען פוּן שֵׁבֶט יְהוּדָה . חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה זֶענֶען גִיוֶועזֶען פוּן אַנְדֶערֶע שְׁבָטִים . אִין פָּסוּק שְׁטֵייט יְשַׁעְיָהוּ הַנָּבִיא הָאט גִזָאגְט צוּ חִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ פוּן דַיינֶע קִינְדֶער וָואס וֶועלִין

יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל מאי סריסים רב אמר סריסים ממש ורבי חנינה אמר שנסתרסה ע"ז בימיהם. בשלמא למ"ד שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב (דניאל ג) וחבל לא איתי בהון אלא למ"ד סריסים ממש מאי וחבל לא איתי בהון חבלא דנורא והכתיב (שם) וריח נור לא עדת בהון לא חבלא ולא ריחא, בשלמא למאן דאמר שנסתרסה ע"ז בימיהם היינו דכתיב (ישעיה נו) כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' אלא למ"ד סריסים ממש משתעי

בחזקיה מלך יהודה כתיב: סריסים ממש. שסירסן לחנניה מישאל ועזריה שכן דרכם של מלכים לסרס את האדם כדי שלא ישא אשה ויהא פנוי לעבודת המלך ולית ליה הא דחכמים דאמרי לעיל שעלו לא"י ונשאו נשים והולידו בנים ובנות: ור' חנינה אמר. לא סרסם אלא נהכי קרו להו סריסים שנסתרסה ע"ז בימיהם שבימיהם נודע [לכל] שאין ממש בע"ז ופורענויות שהיה נביא מתנבא להזקיהו שיהו גולים מהרגם ויוליכם בהיכל מלך בבל ור' במילה כר נחמני דאמר חנניה מישאל ועזריה מבאר שבטים היו מוקים האי קרא בדניאל לחוד: מאי וחבל לא איתי בהון. והלא חבלה היא זו שנסתרסו ומהאי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מום לא מצי פריך דאיכא למימר בשעה שבאו לנבוכדנאצר תמימים היו ונסרסו: חבל די מורא לא איתי בהון. אבל חבלת הגוף מיהו איכא: (ופריך) ונחבלא דנורא. לא איצטריך דהא כתב קרא וריח נור לא עדת בהון: ולא ריחא

פון דיר געבוירן ווערין. וועלין גינומען ווערין אונ זייא ווערין זיין סריסים אין דעם פאלאץ פון מלך בבל. וואס מיינט מען סריסים. רב זאגט אמת'ע סריסים. מען האט זייא גימאכט פאר סריסים. זייא זאלין ניט קענען האבען קינדער אונ זאלין ניט גלוסטין צו ווייבער. זייא זאלין קענען זיין פריי צו דיא ארבעט פון מלך. רבי חנינה זאגט זייא זענען ניט גיוועזן סריסים. נאר דריבער האט מען זייא גירופען סריסים ווייל דיא עבודה זרה האט זיך ניט גיפרוכטבארט אין זייער צייט. אלע האבען אויף גיהערט צו דינען עבודה זרה. זאגט דיא גמרא דער וואס זאגט אז דניאל חנניה מישאל ועזריה זענען ניט גיוועזן סריסים. נאר מען האט זייא גירופען סריסים ווייל מען האט אויף גיהערט צו דינען עבודה זרה אין זייער צייט. איז רעכט וואס עס שטייט אין פסוק אין דיא פיר קינדער איז ניט גיוועזן קיין פעלער. אבער דער וואס זאגט זייא זענען גיוועזן אמת'ע סריסים. פאר וואס שטייט אין זייא איז ניט גיוועזן אפעלער. איז דען דאס ניט קיין פעלער. אז מען מאכט אמענטשין ער זאל ניט האבען קינדער איז דאך דאס אגרויסער פעלער. זאגט דיא גמרא דער פסוק מיינט פון דעם פייער האבען זייא ניט גיהאט אפעלער. אבער איין אנדער פעלער האבען זייא יא גיהאט. פרעגט דיא גמרא אז זייא האבען ניט גיהאט אפעלער פון פייער שטייט דאך שוין אין פסוק. דער ריח פון פייער איז ניט דורך גיגאנגען דורך זייא. ענפערט דיא גמרא דער פסוק זאגט צוויי זאכען. פון דעם פייער האבען זייא ניט גיהאט קיין פעלער. אונ אפילו אריח פון דעם רויך פון פייער האבען זייא אויך ניט גיהאט. פרעגט דיא גמרא דער וואס זאגט אז סריסים מיינט מען דיא עבודה זרה איז גיווארין אונ פרוכטבאר. מען האט אויף גיהערט צו דינען עבודה זרה אין זייער צייט. איז רעכט וואס עס שטייט אין פסוק אזוי האט גאט גיזאגט צו דיא סריסים (דניאל חנניה מישאל ועזריה) וואס זייא וועלין היטען מיינע שבתים. ווארום דאס גיהער איינס צו דאס אנדערע. דיא וואס וועלין זיין סריסים (זייא וועלין ניט דינען עבודה זרה) אונ וועלין היטען דיא שבתים. אבער דער וואס זאגט אז סריסים מיינט מען דיא וואס קענען ניט האבען קינדער. וועט דער פסוק שמועסין צו פאר שעמען די צדיקים וואס היטען שבת אונ האבען ניט קיין קינדער. ער זאל זייא רופין סריסים. ענפערט די גמרא סריסים האט צוויי טייטשין. אמאהל מיינט מען סריסים אזעלכע וואס האבען ניט קיין קינדער. אונ אמאהל מיינט מען סריסים אויף דיא עבודה זרה וואס איז אונפרוכטבאר. מען דינט ניט צו איר. אונ ביי דניאל חנניה מישאל ועזריה איז ביידע זאכען גיוועזן. זייא זענען גיוועזן סריסים זייא זאלין ניט האבען קינדער. אונ דיא עבודה זרה איז גיווארין אונפרוכטבאר אין זייער צייט. אונ פון דעם סריסים פון עבודה זרה שמועסט דער פסוק. פרעגט די גמרא דער וואס זאגט סריסים מיינט מען זייא האבען ניט קיין קינדער. איז רעכט וואס עס שטייט אין פסוק איך וועל זייא געבין אין מיין שטוב אונ אין מיינע מויערן אארט אונ אנאמען וואס

משתעי קרא בגנותא דצדיקי הא והא הוה בהו. בשלמא למ"ד סריסים ממש היינו דכתיב (שם) בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים ומבנות אלא למ"ד שנכנס־ה ע"ז בימיהם מאי טוב מבנים ומבנות אמר רב נחמן בר יצחק מבנים שהיו להם כבר ומתו. מאי שם עולם אתן לו אשר לא יכרת אמר ר' תנחום דרש בר קפרא בציפורי זה ספר דניאל שנקרא על שמו :

ריתא. מבן הא: הא והא הוו. סריסים ממש ונסרסה ע"ז בימיהם: טוב מבנים ומבנות. מכלל דבנים לא היו להו דסריסים היו: מאי טוב מבנים ומבנות. הכא לא מצי לתרוצי הא והא הוי דא"כ במאי פליגי: מבנים שהיו להם כבר ומתו. דלא הוו בניהם קיימים ומיהו לא היו סריסים: אתן לו: להם לא נאמר אלא לו לאחד מהם והיינו ספר דניאל שנקרא על שמו :
מבדי וכו'. רוב דברים שבספר עזרא נחמיה אמרן: דוד נמי מימר אמר הכי. כלומר מאי מחזיק טובה איכא: רב יוסף אמר לאו אהכי איענש דהא דוד נמי אמר כי הכי גוונא אלא לכך נענש שספר

כב מבדי כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו ונחמיה בן חכליה מ"ט לא אקרי ספרא על שמיה אמר ר' ירמיה בר אבא מפני שהחזיק טובה לעצמו שנאמר (נחמיה ה) זכרה לי אלהי לטובה כל אשר עשיתי על העם הזה. דוד נמי מימר אמר (תהלים קו) זכרני ה' ברצון עמך פקדני בישועתך דוד רחמי הוא דקבעי. רב יוסף אמר מפני שספר בגנותן של ראשונים שנאמר (נחמיה ה) והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין אחר כסף שקלים ארבעים גם נעריהם שלטו על העם ואני לא עשיתי כן מפני יראת אלהים ואף על דניאל שגדול ממנו סיפר ומנ"ל דגדול ממנו דכתיב (דניאל י) וראיתי אני דניאל לבדי

איז בעסער ווי זיהן און טעכטער. אָבער דער וואס זאגט אַז סָרִיסִים מיינט מען די עֲבוֹדָה זָרָה איז אונפּרוכטבאר געוואָרן. ווי קומט דער צו דער צו זאג פון זיהן מיט טעכטער. הָט רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק געזאגט דער פָּסוּק שמועסט אויב די צַדִּיקִים וואס היטען שַׁבָּת זענען טאקי קיין סָרִיסִים ניט געוועזען. זייא האבען געהאט קינדער נאר זייא זענען געשטארבען. זאגט דיא גאט צו אַז ער וועט זייא געבען אַנאָמען אויף דער וועלט וואס עס וועט זיין בעסער ווי קינדער. פרעגט דיא גְמָרָא עס שטייט אין פָּסוּק אַאייביגען נאָמען וועל איך געבען צו אים וואס ער וועט ניט פאר שניטען ווערין; פאר וואס שטייט צו אים. צו איינעם, עס באדארף דאך שטיין צו זייא. האט רַבִּי תַּנְחוּם געזאגט בַּר קַפָּרָא האט געדרשת אין צִפּוֹרִי דעם איינעם מיינט מען דָנִיאֵל. און דער איינער נאָמען מיינט מען דעם סֵפֶר דָנִיאֵל וואס ער ווערט גירופען דָנִיאֵל; און ניט אויף דעם נאָמען פון חֲנַנְיָה אָדער מִישָׁאֵל אָדער עֲזַרְיָה :

כב מִבְּדֵי: פרעגט דיא גְמָרָא דאס מערסטע רייד פון דעם סֵפֶר עֶזְרָא האט נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה געזאגט. פאר וואס ווערט גירופען דער סֵפֶר עֶזְרָא. און ער ווערט ניט גירופען אויף דעם נאמען נְחֶמְיָה. האט רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא געזאגט ווייל דיא אַלע טובות וואס נְחֶמְיָה האט גיטאהן מיט דיא יודין. האט ער גימיינט פון זיינעט וועגין; אזוי ווי עס שטייט אין פָּסוּק נְחֶמְיָה האט געזאגט גאט זאל מיר גידיינקען צו גוטען אַלץ וואס איך האב גיטאהן מיט דעם פאלק. פרעגט דיא גְמָרָא דָוִד האט דאך אויך אַזוי געזאגט. גאט זאלסט מיך גידיינקען ווען עס וועט זיין דיין ווילען צו דיין פאלק דוא זאלסט מיך גידיינקען מיט דיין הילף. ענטפערט די גְמָרָא דָוִד האט גיבעטין. אָבער נְחֶמְיָה האט גימאנט עס קומט איהם. רַב יוֹסֵף זאגט נְחֶמְיָה איז געשטראפט געוואָרין ווייל ער האט געזאגט ניט שיינע רייד אויף דיא פריערדיגע עלצטע פון די יודין. אזוי ווי עס שטייט אין פָּסוּק נְחֶמְיָה האט געזאגט דיא ערשטע עלצטע וואס זענען געווען פאר מיר האבען בשווערט אויף דעם פאלק און זייא האבען גינומען פון דעם פאלק פאר ברויט און וויין פערציג טאלער זילבער. און דיא יונגען פון די עלצטע האבען אויך געוועלטיגט אויף דעם פאלק. אָבער איך האב ניט אזוי גיטאהן ווייל איך האב מורא גיהאט פר גאט. און אַפילו אויף דָנִיאֵל וואס ער איז געווען גרעסער פון איהם האט ער אויך גירעט שענדליכע רייד. פון וואנען ווייסען מיר אַז דָנִיאֵל איז געווען גרעסער פון נְחֶמְיָה. ווארום עס שטייט אין

מפני של האשונים : מאן נינהו . שהיו עמו : חגי זכריה ומלאכי . וכיון שהם לא ראו והוא ראה אלמא גדול מהם היה ומדאשכחן דניאל הוה חשיב טפי מחגי זכריה ומלאכי דהוו נביאי ש"מ דגדול הוה מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא ול"ס ספר עליו דלא אפקיה מכ לל גנות הראשונים דניאל היה מבאי גולה עם החרש והמסגר ונחמיה היה מעולי הגולה זמן מרובה לאחר מכן : אינהו עדיפי מיניה וכו' . אגב גררא בעלמא קתני הכא ומלתא באפיה נפשה היא וברוב ספרים אינה כתובה: מ"ט איבעית : דכתיב אבל חרדה גדולה נפלה עליהם : לנסוף . לדלוג : במקום הטינופת . דלא מלי קרי : לימא הכי . לאו כלומר לך אזל סעזים והניחני :

פ"ם שבתיבת למרבה המשרה סתום : כל הנסים כללו . שניצל מסנחריב ונתרפא מחליו : לכך

לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא מאן נינהו אנשים א"ר ירמיה ואיתימא ר' חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי (דף לד) אינהו עדיפי מיניה וא הו עדיף מינייהו אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא ואיהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו וכי מאחר דלא חזו מ"ט איבעית אע"ג דאינהו לא חזו מידי מזלייהו חזי . אמר רבינא ש"מ האי מאן דמבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי מאי תקנתיה לנשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קריאת שמע ואי קאי במקום הטינופת לימא הכי עיזא דבי טבחא שמינא מינאי :

(ישעיה ט) כג **למרבה** המשרה ולשלום אין קץ וגו' אמר רבי תנחום דרש בר קפרא בצפורי מפני מה כל מ"ם שבאמצע תיבה פתוחה וזו סתומה בקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותושבחות לפניך לא עשיתו משיח חזקיה שעשית לו כל הנסים הללו

פסוק דניאל האט גזאגט איך דניאל אליין האב גיזעהן דיא זעהונג . אונ די מענטשין וואס זענין גיוועזן מיט מיר האבען ניט גיזעהן דיא זעהונג . נאר א גרויסע שרעק איז אויף זייא גיפאלען אונ זייא זענען אנטלאפען אין אבעהאלטענעם ארט . ווער זענען גיוועזן דיא מענטשין . האט רבי ירמיה גזאגט אנדערע זאגין רבי חייא בר אבא האט גזאגט דאס איז גיוועזן חגי זכריה מלאכי . זאגט דיא גמרא זייא זענען גיוועזן בעסער פון אים . אונ ער איז גיוועזן בעסער פון זייא . זייא זענען גיוועזן בעסער פון איהם . זייא זענען גיוועזן נביאים אונ ער איז ניט גיוועזן א נביא . אונ ער איז גיוועזן בעסער פון זייא . ווארום ער האט גיזעהן דיא זעהונג ; אונ זייא האבען ניט גיזעהן דיא זעהונג ; פרעגט דיא גמרא אז זיי האבען ניט גיזעהן פר וואס זענען זיי דער שראקין גיווארין . ענפערט דיא גמרא אפילו זייא האבען ניט גיזעהן . אבער זייער מזל האט גיזעהן . רבינא זאגט פון דאנען ווייסען מיר דער מענטש וואס שרעקט אונ ער ווייס ניט פאר וואס ער שרעקט ; אפילו ער זעהט ניט די שלעכטס וואס אויף איהם דארף קומען אבער זיין מזל זעהט . וואס זאל ער טאהן . ער זאל אפ שפרינגען פון דעם ארט פיר איילין . אדער ער זאל לייענען קריאת שמע . אונ אויב ער שטייט אויף אמיאוסין ארט וואס ער קען דארט ניט לייענען קריאת שמע . אונ אפ שפרינגען פון דעם ארט האט ער ניט וואו ; זאל ער אזוי זאגין דיא ציגען פון שעכט הויז זענין פעטער פון מיר לאז מיך אפ אונ גיי צו זייא . אבער פון דאנען זעהן מיר אז דניאל איז גיוועזן גרעסער פון חגי זכריה מלאכי . וואס זייא זענען גיוועזן נביאים . איז ער דאך פון נחמיה געווים גיוועזן גרעסער . ווארום נחמיה איז ניט גיוועזן א נביא . פון דעסטוועגין הט נחמיה אויף איהם גירעט שענדליכע רייד . ווארום ער האט גירעט אויף אלע עלצטע . הט ער דאך דניאלן אויך גימיינט . ווארום דניאל איז דאך אויך גיוועזן א עלצטער :

כג למרבה . רבי תנחום האט גזאגט בר קפרא האט גידרשת אין צפורי פאר וס אלע ממי"ן וואס אין מיטען ווארט זענען האפען . אונ דער מ"ם פון ווארט למרבה איז פאר מאכט ; נאר ווייל גאט האט גיוואלט מאכען חזקיה זאל זיין משיח . אונ סנחריב זאי זיין גוג ומגוג . הט דער מדת הדין גזאגט פאר גאט רבונו של עולם מאדאך דוד מלך ישראל וס ער האט גזאגט פר דיר אזוי פיל גזאנג אונ לויב האסטו אים ניט גימאכט משיח . אונ חזקיה וואס דוא האסט

הללו ולא אמר לפניך שירה תעשה משיח לכך נסתתם. מיד פתחה הארץ ואמרה לפניו רבש"ע אני אומר לפניך שירה תחת צדיק זה ועשהו משיח פתחה ואמרה שירה לפניו שנאמר (ישעיה כד) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו' אמר שר העולם לפני הקב"ה רבש"ע עשה צביונו לצדיק זה יצתה ב"ק ואמרה רזי לי רזי לי אמר נביא אוי לי אוי לי עד מתי. יצתה בת קול ואמרה (שם) בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא רב יצחק עד דאתי בוזזי ובזוזי דבזוזי. (שם כא) משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה וגו' א"ר יוחנן אותו מלאך הממונה על הרוחות דומה שמו נתקבצו כל הרוחות אצל דומה אמרו לו שומר מה מלילה שומר מה מליל אמר שומר אתא

נסתם. כלומר נסתמו הדברים ה"ג כמו סתום ולא נעבו. ל"א ר' נסתם שבקש הקב"ה לסתום צרותיהן של ישראל שבקש לעשותו משיח ומורי אמר לפי שנסתם פיו של חזקיהו ולא אמר שירה: שר העולם. מלאך שכל העולם מסור בידו (וה"ק מכנף הארץ זמירות שמענו שפתחה ואמרה שירה): שמענו צבי לצדיק. שר העולם שאמר עשה צביונו של צדיק: רזי לי רזי לי. נסתרות שלי הן ואני יודע על מה מעכב: אמר נביא [אוי לי] עד מתי. יבא משיח: עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי. עד שיתבזזו שונאי ישראל כמה פעמים: על הרוחות. שהנשמות נפקדות אצלו והיינו משא דומה כך אמר דומה אלי קורין הרוחות על עסקי שעיר עשו ואמר לי שומר מה מלילה הקב"ה שהוא שומר מה אמר (מלילה זה) מן הגלות שהוא כלילה: שומר מה מליל. מה דבר למתי קץ הגאולה מליל זה: אתא בקר. בתמיה והיא כפרים דהא כתיב בהו ונכון: אמר להם. השר כך אמר שומר הקב"ה אתא בקר גאולה הבא וגם לילה אבל מתחלה תהיה גלות הרבה. ל"א לאחר שיגאלו ויבנה מקדש שני יחזרו ויגלו גלות זה. ל"א גם לילה לרשעים וכן תרגומו מוכיח

גיטאהן פאר איהם דיא אלע נסים. האסט איהם גירעטעט פון סנחריב אונ האסט איהם גיזונד גימאכט פון זיין קראנקקייט אונ ער האט ניט גזאגט פאר דיר שירה. וויאזוי איהם מאכען ער זאל זיין משיח. דריבער איז פאר מאכט גיווארין דער מ"ם פון למרבה. צוא ווי זין נאט דאט גיוואלט למרבה. צו מערין דיא גיוועלטיגקייט פון חזקיה. איז פאר מאכט גיווארין דם מערונג. באלד נאך דיא רייד האט דיא ערד גיעפינט איר מויל אונ האט גזאגט פאר גאט רבונו של עולם איך וועל זאגען פאר דיר שירה פאר דעם צדיק חזקיהוס וועגין אונ מאך אידם ער זאל זיין משיח. האט דיא ערד אן גיהויבען צו זאגען שירה פאר גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פון עק ערד האבען מיר גיהערט לויב צוא גאט. צבי לצדיק. דער שר פון דער וועלט דאט גזאגט פר גאט רבונו של עולם טוה דעם ווילען פון דעם צדיק. איז ארוים גיגאנגען אבת קול פון הימעל אונ האט גזאגט. רזי לי רזי לי. דיא סודות פון משיח וויים קיינער ניט נאר איך. האט דער נביא גזאגט אוי לי אוי לי. וויי צוא מיר. ביז ווען וועט מען ווארטין אויף משיח. איז ארוים גיגאנגען אבת קול פון הימעל אונ האט גזאגט בוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו. האט רבא גזאגט אנדערע זאגין רב יצחק האט גזאגט דער פסוק מיינט ביז עס וועלין קומען רויבערס אונ וועלין רויבען ביי דיא יודין זייער פאר מעגין. אונ נאך דיא רויבערס וועלין קומען נאך אמאהל רויבערס אונ וועלין רויבין וואס דיא ערשטע האבען איבער גילאזין. אונ אזוי וועט זיין עטליכע מאהל ביז דיא יודין וועלין ארעם ווערין דער נאך וועט קומען משיח. עס שטייט אין פסוק משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה. רבי יוחנן זאגט דער מלאך וואס דיא נשמות פון דיא טויטע זענען אונטער זיין רשות. זיין נאמען איז דומה. אלע נשמות וואס האפען משיח זאל קומען וועלין זייא צוריק לעבעדיג ווערין אונ וועלין ארוים גיין פון גיהנם. פר זאמלען זיך צום מלאך דומה אונ זיי א פרעגין ביי איהם דוא ביסט דאך אונזער שומר זאג אונז וואס וועט זיין דער סוף פון דער נאכט ופון דעם ערשטין גלות וואס ער איז פינסטער וויא דיא נאכט. אונ דוא ביסט דאך אונזער שומר זאג אונז וואס וועט זיין דער סוף פון דער נאכט ופון דעם אנדערין גלות וואס ער איז נאך פינסטערער וויא דיא נאכט. זאגט דער שומר פון דיא פינסטערנים פון דעם ערשטין גלות אונ איז שוין גיקומען דער מארגין. פון איהם וועט איר גישווינט אונ באלד אוים גילייזט ווערין. אבער דיא אנדערע נאכט דאס איז דער אנדערער גלות. אז איר וועט וועלין פון איהם אוים גילייזט ווערין מוזט איר פיל בעטין צוא גאט אונ תשובה מאהן וועט איר קומען צוא דיא גאולה. אונ אזוי מיינט דער פסוק משא דומה. זאגט

אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו שובו אתיו: כד תנא משום ר׳ פפיים גנאי הוא לחזקיה וסייעתו שלא אמרו שירה עד שפתחה הארץ ואמרה שירה שנאמר (ישעיה כד) מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק וגו׳ וביוצא בדבר אתה אומר (שמות יח) ויאמר יתרו ברוך ה׳ אשר הציל אתכם תנא משום רבי פפיים גנאי הוא למשה וששים רבוא שלא אמרו ברוך עד שבא יתרו ואמר ברוך ה׳. (שם) ויחד יתרו רב ושמואל רב אמר שהעביר חרב חדה על בשרו ושמואל אמר שנעשה חדודין חדודין כל בשרו אמר רב היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה קמיה. (ישעיה י) לכן ישלח האדון ה׳ צבאות במשמניו רזון מאי משמניו רזון אמר הקדוש ב״ה יבא חזקיה שיש לו שמונה שמות ויפרע מסנחריב שיש לו שמונה שמות. חזקיה דכתיב (שם ט) כי ילד יולד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום והאיכא חזקיהו שחזקו יה ד״א חזקיה שחזק את ישראל לאביהם שבשמים. סנחריב דכתיב ביה תגלת

היא אגר לצדיקים ואית פורענות לרשיעייא: אם תבעיון. אם תבקשו להגאל: בעיו. בקשו רחמים: שובו. בתשובה: ואתיו. לגאולה:

ג

גנאי הוא. דבר מגונה עשו: חרב חדה. שמ בשרו ונתגייר: חדודין חדודין. קמטין קמטין שהיה מיצר מאד על מפלת מצרים: גיורא עד עשרה דרי. הכי הוא משל בני אדם ומיהו יתרו נמי עשירי הוה: פלא יועץ אל גבור אבי עד שר שלום: שחיזק ישראל. העוסקין בתורה כדלקמן: תגלת פלאסר. שם אחד הוא דכתיב בימי פקח בן רמליהו בא תגלת פלאסר מלך אשור:

זָאגְט דֶער מַלְאָךְ דוּמָה. אֵלַי קוֹרֵא מִשֵּׂעִיר. צוּ מִיר רוּפֶען דִי נְשָׁמוֹת אוּנ זֵיי פְרֶעגְן וָוס וֶועט זַיין פוּן דֶעם גָלוּת שֵׂעִיר:

כד תַּנְיָא. מִיר הָאבֶּען גִילֶערוּנְט רַבִּי פַּפַּיִּים זָאגְט עֶס אִיז גִיוֶוען אַשַׁאנְדֶע פַאר חִזְקִיָּה מִיט זַיינֶע מֶענְטְשִׁין וָואס זֵייא הָאבֶּען נִיט גִיזָאגְט שִׁירָה בִּיז דִיא עֶרְד הָאט גִיעֶפִינְט אִיר מוֹיל אוּנ הָאט גִיזָאגְט שִׁירָה. אַזוֹי וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק פוּן עֶק עֶרְד הָאבֶּען מִיר גִיהֶערְט לוֹיבּ צוּ גָאט אַז עֶר הָאט גִיטָאהן דֶעם ווילֶען פוּן דֶעם צַדִּיק חִזְקִיָּה: נָאךְ אַזוֹי אַגְלַייכֶען זָאגְט דֶער פָּסוּק יִתְרוֹ הָאט גִיזָאגְט גִילוֹיבְּט אִיז גָאט וָואס עֶר הָאט אַייךְ גִירֶעטֶעט פוּן מִצְרַיִם. הָאבֶּען מִיר גִילֶערוּנְט רַבִּי פַּפַּיִּים זָאגְט עֶס אִיז גִיוֶוען אַשַׁאנְדֶע פַאר מֹשֶׁה אוּנ זֶעקְס מָאהל הוּנְדֶערְט טוֹיזֶענְד יוּדִין וָואס זֵייא הָאבֶּען נִיט גִיזָאגְט בָּרוּךְ ה׳: גִילוֹיבְּט אִיז גָאט. בִּיז יִתְרוֹ אִיז גִיקוּמֶען הָאט עֶר גִיזָאגְט בָּרוּךְ ה׳. גִלוֹיבְּט אִיז גָאט: אִין פָּסוּק שְׁטֵייט וַיִּחַד יִתְרוֹ. רַב אוּנ שְׁמוּאֵל קְרִיגֶען. רַב זָאגְט וַיִּחַד אִיז דֶער טַייטְשׁ שַׁארְפִין יִתְרוֹ הָאט דוּרְךְ גִיפִירְט אַשַׁארְפִין שְׁוֶוערְד אוֹיף זַיין לַייבּ. דָאס מֵיינְט מֶען עֶר הָאט זִיךְ מַל גִיוֶוען אוּנ מְגַייר גִיוֶוען: אוּנ שְׁמוּאֵל זָאגְט וַיִּחַד אִיז דֶער טַייטְשׁ גִישְׁטָאכֶען: דָאס גַאנְצֶע לַייבּ הָאט אִיהם גִישְׁטָאכֶען. ווייל עֶר הָאט גִיהַאט גְרוֹיס צַעַר וָואס דִי מִצְרַיִם זֶענֶען פַאר לָארִין גִיוָוארִין. רַב זָאגְט דָאס אִיז וָואס מֶענְטְשִׁין זָאגֶן אֲפִילוּ אֵיינֶער אִיז דֶער צֶעהֶנְטֶער גֶעבִּירְט פוּן אַגֵר. זָאלְסְטוּ נִיט פַאר שֶׁעמֶען אַגוֹי פַאר אִים. וָוארוּם עֶר הָט צַעַר. אוּנ יִתְרוֹ וָואס עֶר אַלֵיין אִיז גִיוֶוען אַגֵר. הָאט גֶעווִיס גִיהַאט גְרוֹיס צַעַר פוּן דִיא מִצְרַיִם וָואס זֵיי זֶענֶען פַאר לָארִין גִיוָוארִין. עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק דְרִיבֶּער וֶועט שִׁיקֶען דֶער הֶערר גָאט פוּן אַלֶע עֶרְשַׁאפְט בְּמִשְׁמַנָיו רָזוֹן. וָואס מֵיינְט מֶען בְּמִשְׁמַנָיו רָזוֹן. גָאט הָאט גִיזָאגְט זָאל קוּמֶען חִזְקִיָּה וָואס עֶר הָאט אַכְט נֶעמֶען אוּנ עֶר זָאל אָפּ גִיצָאלְט וֶוערִין פוּן סַנְחֵרִיב וָואס עֶר הָאט אוֹיךְ אַכְט נֶעמֶען. עֶר טַייטְשְׁט דֶעם וָוארְט מִשְׁמַנָיו אַזוֹי וִויא עֶס וָואלְט גִישְׁטַאנֶען שְׁמוֹנָה. אַכְט. בְּמַשְׁמַנָיו רָזוֹן. אִין זַיינֶע אַכְט נֶעמֶען וֶועט קוּמֶען אַמָאגֶערְקֵייט. בַּייא חִזְקִיָּה שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אַקִינְד אִיז צוּ אוּנְז גִיבָּארִין גִיוָוארִין. אַזוּהן אִיז צוּ אוּנְז גִיגֶעבִּין גִיוָוארִין. אוּנ דִי גִיוֶועלְטִיגְקֵייט אִיז גִיווֶען אוֹיף זַיין אַקְסִיל. אוּנ עֶר הָאט גִירוּפֶען זַיין נָאמֶען פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם: אִיז אַכְט נֶעמֶען. פְרֶעגְט דִיא גְמָרָא מֶען הָאט דָאךְ אִים גִירוּפֶען חִזְקִיָּה. עֶנְטְפֶערְט דִיא גְמָרָא חִזְקִיָּה אִיז נִיט גִיוֶוען אַנָאמֶען נָאר מֶען הָאט גִיזָאגְט אוֹיף אִיהם חִזְקוֹ יָהּ. גָאט הָאט אִים גִישְׁטַארְקְט. אַנְדֶערֶע זָאגֶן חִזְקִיָּה מֵיינְט מֶען חִזֵּק יָהּ. עֶר הָאט גִישְׁטַארְקְט דִיא יוּדִין צוּא גָאט.

(מ"ב טו) תגלת פלאסר (ד"ה א' ה') פלנאסר (מ"ב יז) שלמנאסר (שם טו) פול (ישעי' כ) סרגון (עזרא ד) אסנפר רבא ויקירא והאיכא סנחריב שסיחתו ריב ד"א סח ונחר דברים כלפי מעלה. אמר ר' יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקירא מפני שלא סיפר בגניתה של א"י שנאמר (מ"ב יח) עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם רב ושמואל ח"א מלך פקח היה וח"א מלך טפש היה למ"ד מלך פקח היה אי אמינא להו עדיפא מארעייכו אמרו קא משקרת ומ"ד מלך טפש היה א"כ מאי רבותיך. להיכא אגלי להו מר זוטרא אמר לאפריקא ור' חנינא אמר להרי סלוג. אבל ישראל ספרו בגנותה של א"י כי מטו שוש אמרו שויא כי ארעין כי מטו עלמין אמרו כעלמין כי מטו שוש תרי אמרו על חד תרין:

(ישעיה י) **כה ותחת** כבודו יקד יקוד כיקוד אש אמר רבי יוחנן תחת כבודו ולא כבודו ממש כי הא דרבי יוחנן קרי ליה למאניה

אסנפר. חד רבא חד ויקירא חד: כלפי מעלה. כדלקמן שהירף ע"י מלאך: אל ארץ כארצכם. ולא נימא מוטבת מארצכם: קא משקרת. שהרי אין ארץ מעולה הימנה ולכן לא אמר מוטבת מארצכם: להיכא אגלינהו. סנחריב לעשרת השבטים דכתיב וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי הני נינהו אותן מקומות: אבל ישראל. כי אגלינהו סנחריב. ספרו בגנותה של א"י דכי מטו לאותו מקום ששמו שוש: אמרי שויא לארעין. זאת הארץ שוייה לארצנו: כשבאו. למקום ששמו עלמין אמרו כי עלמין זה המקום שוה לירושלים שנקראת בית עולמים: כשבאו למקום שום תרי אמרו על חד תרין. כלו' זה יפה פי שנים כמקומנו ועל שם כך נקראו כל אותן מקומות כך:

ה"ג תחת כבודו ולא כבודו ממש. דכבודו ממש משמע בשרו וגופו תחת כבודו משמע תחת הגוף והבשר כלומר נשמה שבתוך הגוף והשתא אמר תחת כבודו ולא כבודו ממש נשמה שבתוך הגוף

ביי סַנְחֵרִיב שְׁטֵייט אין פָּסוּק תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר. פִּלְנְאֶסֶר: שַׁלְמַנְאֶסֶר. פוּל. סַרְגוֹן. אָסְנַפָּר. רַבָּא. וְיַקִּירָא: אַכט נעמען. פרעגט די גְּמָרָא מען האט דאך איהם גירופען סַנְחֵרִיב: ענטפערט די גְּמָרָא סַנְחֵרִיב איז ניט גיוועזען אַנאָמען נאר מען האט גזאגט אויף איהם סַנְחֵרִיב. שֶׁסִּיחָתוֹ רִיב. זיינע רייד איז גיוועזען צו מאכען אַקריג. די יודען זאָלען זיך קריגען מיט חִזְקִיָּהוּ. אַנדערע זאגען סַנְחֵרִיב מיינט מען סַח וְנִחֵר דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה: ער האט גירעט און גיבּרומט מיט רייד געגען גאָט. רַבִּי יוֹחָנָן זאָגט פאר וואס האט זוֹכֶה גיוועזען דער רָשָׁע סַנְחֵרִיב מען זאָל איהם רופען אָסְנַפָּר רַבָּא וְיַקִּירָא (דער גרויסער און דער טייערער מֶלֶךְ). ווייל ער האט ניט גירעט קיין שענדליכע רייד אויף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אַזוי וויא עס שטייט אין פָּסוּק סַנְחֵרִיב האט גזאגט ביז איך וועל קומען און וועל אייך נעמען צו אַזוי אַלאַנד וויא אייער לאַנד איז. און ער האט ניט גזאגט אַבעסערע וויא אייערע לאַנד איז. רַב און שְׁמוּאֵל קריגען. איינער זאָגט אַז דער מֶלֶךְ סַנְחֵרִיב איז גיוועזען אַקלוגער מֶלֶךְ. און איינער זאָגט אַז דער מֶלֶךְ סַנְחֵרִיב איז גיוועזען אַנאַרישער מֶלֶךְ. דער וואס זאָגט אַז סַנְחֵרִיב איז גיוועזען אַקלוגער מֶלֶךְ. וואָרום סַנְחֵרִיב האט גיטראַכט אַז איך וועל זייא זאָגען איך וועל אייך געבּין אַלאַנד אַבעסערע וויא אייער לאַנד. וועלין זייא מיר ניט גלויבען זייא וועלין זאגין איך זאג ליגען. דריבער האט ער ניט גזאָגט אַבעסערע וויא אייער לאַנד. נאר אַזוי וויא אייער לאַנד. און דער וואס זאָגט ער איז גיוועזען אַנאַרישער מֶלֶךְ. אַז ער האט זייא גזאָגט דיא נייע לאַנד וואס ער וויל זייא געבין וועט זיין אַזוי גוט וויא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָבער ניט בעסער. האט ער דאך בּדאַרפט טראַכטין דיא יודין וועלין אים ענטפערין אַז ניט בעסער וויא אונזער לאַנד. צו וואס זאָלין מיר אַוועק גיין פון אונזער לאַנד. וואו אַהין האט סַנְחֵרִיב פאַר טריבען דיא צעהן שְׁבָטִים. מַר זוּטְרָא זאָגט אין אַפְרִיקָא. רַבִּי חֲנִינָא זאָגט צו דיא בערג סְלוּג. אָבער דיא יודין אַז זייא זענען גיקומען אין דיא לענדער וואס סַנְחֵרִיב האט זייא פאַר טריבען. האָבען זייא גישענדט אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אַז זייא זענען גיקומען צו דעם אָרט וואס הייסט שׁוּשׁ. האָבען זייא גזאָגט דער אָרט איז גלייך צו אונזער לאַנד. אַז זייא זענען גיקומען צו דעם אָרט וואס הייסט עָלְמִין. האָבען זייא גזאגט דער אָרט איז גלייך צו יְרוּשָׁלַיִם. אַז זיי זענען גיקומען צום אָרט וואס הייסט שׁוּשׁ תְּרֵי. האָבען זייא גזאָגט דער אָרט איז צוויי מאָהל אַזוי גוט וויא אונזער לאַנד:

כה וְתַחַת. אונטער זיין כָּבוֹד האט גיברענט אַפלאַם פייער. רַבִּי יוֹחָנָן זאָגט אונטער זיין כָּבוֹד האט גיברענט. אָבער דער כָּבוֹד האט ניט גיברענט. וואָרום רַבִּי יוֹחָנָן האט גירופען

מכבדותיה רבי אלעזר אומר תחת כבודו ממש כשרפת בני אהרן מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן שרפת נשמה וגוף קיים :

כו תנא משמיה דרבי יהושע בן קרחה פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו סנחריב שחירף ע"י שליח נפרע הקב"ה ממנו (שם ע"כ) ע"י שליח . פרעה דכתיב ביה (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו דכתיב (שם יד) וינער ה' את מצרים בתוך הים וכתיב (חבקוק ג) דרכת בים סוסיך חומר מים רבים . סנחריב דכתיב (מ"ב יט) ביד מלאכיך חרפת ה' נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח דכתיב (שם) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וגו'. ר' חנינא בר פפא רמי כתיב (ישעיה לז) מרום קצו וכתיב (מ"ב יט) מלון קצו אמר אותו רשע בתחלה אחריב דירה של מטה ואח"כ אחריב דירה של מעלה . אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב (שם יח) עתה המבלעדי ה' עליתי על המקום הזה

אלא האי כבודו היינו בגדיו דתחת בגדיהם נשרפו ורבי אלא דר' יוחנן וכו' דכל הגוף נשרף תחת הבגדים ולא גרסינן תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דמשמע דמקרא נפקא לזה דהאי תחת כבודו לא התחת [כבודו] ממש ומשכחא היפוך ליה האי אבל השתא דרשה בעלמא דריש ליה : תחת כבודו ממש. תחת גופו ממש שהגוף קיים ונשמה נשרפת : בעצמו. הוא עצמו ולא ע"י שליח לא הי' בזיון כל כך ולכך הקב"ה כמו כן נפרע ממנו בעצמו ולא נתביים כל כך דאינו דומה מתביים מן הגדול למתביים מן הקטן : ע"י שליח . דהיינו בזיון יותר אף הקב"ה נפרע ע"י שליח ונתביים יותר : כתיב מרום קצו . בישעיה : וכתיב מלון קצו . במלכים מרום קצו משמע דירה של מטה כדכתיב מרום מלאכון מקום מקדשנו מלון קצו משמע דירה של

זיינע קליידער מכבדותיה . דאס איז מיין כבוד . מיינט דער פסוק דער גאנצער גוף וואס אונטער דיא קליידער איז פאר ברענט געווארין . אבער דיא קליידער זענען ניט פאר ברענט געווארין . רבי אלעזר זאגט כבודו מיינט מען דעם גוף . אונ עס האט געברענט אונטער דעם גוף (דיא נשמה האט געברענט) אבער דער גוף איז ניט פאר ברענט געווארין . אזוי וויא נדב ואביהוא דיא קינדער פון אהרן זענען פאר ברענט געווארין . אזוי וויא זייא זענען פאר ברענט געווארין דיא נשמות אונ דיא גופים זענען געבליבען אין גאנצין . אזוי דא ביי א סנחריב זענען די נשמות פאר ברענט געווארין אבער דיא גופים זענען געבליבען :

כו תניא : מיר האבין געלערנט רבי יהושע בן קרחה האט געזאגט פרעה וואס ער אליין האט געלעסטערט גאט . איז גאט אליין פון איהם געצאהלט געווארין . אבער סנחריב וואס ער הט געשיקט אשליח . דער שליח זאל לעסטערין גאט . איז גאט אויך פון איהם געצאהלט געווארין דורך אשליח : ביי פרעה שטייט אין פסוק ער האט געזאגט ווער איז דאס דער גאט וואס איך זאל הערין זיין קול . איז גאט אליין פון איהם געצאהלט געווארין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט אליין געשאקילט דיא מצרים אין ים . נאך שטייט אין פסוק דוא האסט געטרעטין אין ים דיינע פערד ווען דיא פיל וואסער האט גערוישט אונ געשטורעמט אונ דיא וואסער זענען געווארין אזוי וויא בערג . זעהן מיר אז פרעהן אונ דיא פערד זיינע האט גאט אליין דער טרונקען אין ים : ביי סנחריב שטייט אין פסוק דורך דיינע שלוחים האסטו געלעסטערט גאט . איז גאט אויך פון איהם געצאהלט געווארין דורך אשליח . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דר מלאך פון גאט איז ארויס געגאנגען אונ האט געשלאגין אין דער מחנה פון אשור הונדערט פינף אונ אכציג טויזענד מענטשין . רבי חנינא בר פפא האט געפרעגט אין איין פסוק שטייט סנחריב הט געזאגט איך וועל חרוב מאכין מרום קצו . דאס מיינט מען דעם אונטערשטין בית המקדש . אונ אין אנדערין פסוק שטייט איך וועל חרוב מאכין מלון קצו . דאס מיינט מען דעם אויבערשטין בית המקדש . דער רשע סנחריב האט געזאגט פריער וועל איך חרוב מאכין דאס אונטערשטע וואהנונג דעם אונטערשטען בית המקדש . דער נאך וועל איך חרוב מאכין דאס אויבערשטע וואהנונג דעם אויבערשטין בהמ"ק . רבי יהושע הט געזאגט עס שטייט אין פסוק סנחריב האט געזאגט אויסער דעם ווילען פון גאט בין איך אויף געגאנגען אויף דעם ארט אים צו פר דארבין? גאט הט צו מיר געזאגט גייא אויף אויף דיזען לאנד אונ פארדארב זיא . ווא האט דאס גאט געזאגט .

הזה להשחיתו ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה מאי היא דשמעיה לנביא דקאמר (ישעיה ח) יען כי מאס העם הזה את מי השלוח ההולכים לאט ומשוש את רצין ובן רמליהו אמר רב יוסף אלמלא תרגומו דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר. חלף דקץ עמא הדין במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייחי כמי השלוח דנגדין בנייח ואתרעיאו ברצין ובן רמליהו:

בז א"ר יוחנן מ"ד (משלי ג) מארת ה' בבית רשע ונוה צדיקים יברך מארת ה' בבית רשע זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה ונוה צדיקים יברך זה חזקיה מלך יהודה שהיה אוכל ליטרא (בשר) [ירק] בסעודה. (ישעיה ח) ולכן הנה ה' מעלה עליהם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור [וגו' ועלה על כל אפיקיו] וכתיב (שם) וחלף ביהודה שטף ועבר עד צואר יגיע אלא מ"ט איענש. נביא אעשרת השבטים אתנבי והוא יהיב דעתיה על כולה ירושלים בא נביא וא"ל (שם) כי לא מועף לאשר מוצק לה א"ר אלעזר בר ברכיה אין נמסר עם עיף בתורה ביד מי שמציק לו. מאי (שם) כעת הראשון הקל ארצה

מעלה בית מלונו: ה' אמר אלי עלה על הארץ הזאת והשחיתה מאי היא. היכן א"ל הקב"ה להשחיתה: יען כי מאס העם הזה וגו'. ומשוש את רצין ובן רמליהו ואתרעיאו [להשחיתם] ברצין ובן רמליהו: מארת ה'. אשר לא ישבע מכל מה שהיה אוכל: אוכל ליטרא (בשר) [ירק]. במדה: ועלה על כל אפיקיו. שא"ל הקב"ה עלה והשחת: מ"ט איענש. מאחר שבשליחות הלך שנביא נתנבא עליו מ"ט איענש: בא נביא ואמר לו. שנבא על ירושלים: לא מועף לאשר מוצק לה. לא נמסר עמו של חזקיהו שהוא עיף בתורה ביד סנחריב המציק לו: כעת הראשון הקל ארצה זבלון וארצה נפתלי וגו' לא כראשונים. עשרת השבטים שהקלו מעליהם עול

וואָרום סַנְחֵרִיב האָט גיהערט דער נביא האָט גיזאָגט ווייל דאָס פאָלק האָט פאַרמיאוסט די וואַסער פון דעם טייך שלוח וואָס זייא גייען פאַמעלאַך אונ ער האָט דער פרייט דעם רצין אונ דעם זוהן פון רמליהו. רב יוסף האָט גיזאָגט ווען ניט דער תרגום פון דעם פסוק וואָלט איך ניט וויסען וואָס דער פסוק זאָגט. אַזוי זאָגט דער תרגום ווייל דאָס פאָלק האָט פאַרמיאוסט די קיניגרייך פון דוד'ס פאַמיליע וואָס ער פירט זייא רוהיג אַזוי ווייא די וואַסער פון דעם טייך שלוח וואָס זייא ציהען זיך רוהיג. אונ איהר ווילט די מלוכה פון דוד'ן פאַר דאַרבין אונ נעמען אַמלך דעם רצין אונ דעם זוהן פון רמליהו. דריבער איז סנחריב גיגאַנגען חרוב מאַכין ירושלים אונ שטראָפין די יודין ואַזוי ווי ווייטער אין סימן כז שטייט:

כז אָמר. רבי יוחנן האָט גיזאָגט עס שטייט אין פסוק די פלוכונג פון גאָט איז אין די שטוב פון רשע. אונ די וואוהנונג פון די צדיקים איז גיבענשט. די פלוכונג פון גאָט איז אין די שטוב פון רשע דאָס מיינט מען דעם מלך פקח בן רמליהו. זיין פלוכונג איז גיוועזן ער פלעגט קיין מאָהל ניט זאַט ווערין. צום פאַר בייסין נאָך דעם עסין פלעגט ער אויף עסין פערציג סאָה טויבין [אַסאָה איז אַזוי אַמאָס]. אונ די וואוהנונג פון די צדיקים איז גיבענשט דאָס מיינט מען חזקיה מלך יהודה: ער פלעגט עסין אַפונט ירק אונ דאָס איז גיוועזן זיין סעודה [ירק מיינט מען די גרינוואַרג וואָס וואַקסט אין גארטין]. זאָגט דער נביא ווייל זיי האָבין פאַרמיאוסט די מלוכה פון דוד וועט גאָט ברייגגען אויף זיי די וואַסער פון טייך פרת די פילע אונ די שטאַרקע. דאָס מיינט מען סנחריב דער מלך פון אשור. אונ ער וועט אויף גיין אויף די יודין. אונ עס שטייט נאָך אין פסוק סנחריב וועט דורך גיין אין יהודה אונ ער וועט פאַר פלייצין ביז צום האַלדז וועט ער גיין. האָט דאָך גאָט גיהייסן סנחריב זאָל גיין חרוב מאַכין די יודין. פרעגט די גמרא פאַר וואָס איז סנחריב גישטראָפט גיוואָרין. ענטפערט די גמרא דער נביא האָט נביאות גיזאָגט אַז סנחריב וועט קומען אויף די צעהן שבטים. אונ סנחריב האָט גיוואָלט איין נעמען גאַנץ ירושלים. ווי סנחריב איז גיקומען צו ירושלים זי איין נעמען. איז גיקומען דער נביא אונ האָט גיזאָגט צו איהם כי לא מועף לאשר מוצק לה. דער וואָס איז מיד וועט ניט איבער גיגעבין ווערין אין די האַנט פון דעם ווס דריקט איהם. רבי אלעזר בר ברכיה זאָגט די פאָלק פון חזקיה וואָס זיי זענען מיד פון תורה לערנען וועלין ניט איבער גיגעבין ווערין אין די האַנט

ארצה זבלון וארצה נפתלי והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים לא כראשונים שהקלו מעליהם עול תורה אבל אחרונים שהכבידו עליהם עול תורה וראויין הללו לעשות להם נס כעוברי הים וכדורכי הירדן אם חוזר בו מוטב ואם לאו אני אעשה לו גליל בגוים. (דה"ב לב) אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים הבצורות ויאמר לבקעם אליו האי דישנא להאי פרדשנא. אחרי הדברים והאמת מאי אחר אמר רבינא לאחר שקפץ הקב"ה ונשבע ואמר אי אמינא ליה לחזקיה מייתינא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידך השתא אמר לא הוא בעינא ולא ביעתותיה בעינא מיד קפץ הקב"ה ונשבע דמייתינא ליה שנא' (ישעיה יד) נשבע ה' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום לשבור אשור בארצי ועל הרי אבוסנו וגו' א"ר יוחנן [אמר הקב"ה] יבא סנחריב וסיעתו ויעשה אבוס לחזקיהו ולסיעתו. (שם י) והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל

התורה אבל האחרונים עמו של חזקיה הכבידו עליהם עול תורה והיינו דכתיב והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים ראויין הללו לעשות להם נס כיוצאי מצרים שעברו את הים וכדורכי הירדן: אם חוזר בו. סנחריב: מוטב. ואם לאו אעשה אותו גליל הגוים (גלילה בגוים במתגלגלות) [שמגלגלן בחרפה (בגוים)] [בכל הגוים] נ"א לשון גללים: מ"ד אחרי הדברים והאמת האלה. השתא משמע אמת שהיה בחזקיהו שהיו עסוקין בתורה בא סנחריב מלך אשור ויבא ביהודה ויחן על הערים ויאמר לבקעם אליו: האי דישנא להאי פרדשנא. וכי מביאין דורון [כזהו להדין כזה וכי מפני שהאמת בחזקיהו] בא סנחריב: אמר רבינא. מאי אחר הדברים והאמנה אחר שקפץ הקב"ה ונשבע להביא סנחריב והיינו אמנה שהותמו של הקב"ה וקיומו אמנה: ויעשה אבוס. שיהיו כלם פגרים ויאכילו סוסיהם ובהמתם בתוך [עצמות] הפגרים כעין אבוס:

פון דעם וואס דריקט איהם. וואס מיינט דער פסוק די ערשטע צייט איז גרינג געוועזן די לאנד זבולון און די לאנד נפתלי און דער לעצטער איז שווער געוועזן די וועג פון ים און די זייט פון ירדן און גליל הגוים. ניט אזוי ווי די ערשטע ווי די צעהן שבטים וואס האבין אויף זיך גרינג געמאכט דעם יאך פון די תורה. אזוי ווי דער שבט זבולון און דער שבט נפתלי האבין געטאהן. אבער די לעצטע [דאס פאלק פון חזקיהו] האבין אויף זיך שווער געמאכט דעם יאך פון דער תורה. זענען זיי ווערט איך זאל טאהן צו זייא ניסים אזוי ווי איך האב געטאהן נסים צו דיא מענטשין וואס זענען אריבער געגאנגען דעם ים און ווי די וואס האבין געטרעטין אין ירדן. אויב סנחריב וועט אליין אוועק גיין פון ירושלים איז גוט. און אויב ער וועט ניט וועלין אוועק גיין פון ירושלים. וועל איך איהם מאכין גליל בגוים. אז ער וועט זיין פאר מיאוסת און צו שאנד צווישען אלע פעלקער. אין פסוק שטייט נאך די רייד און דעם אמת איז געקומען סנחריב דער מלך פון אשור און ער איז געקומען אין יהודה און ער האט גערוהט אויף די פעסטע שטעט און ער האט געזאגט ער מוז זיי צו שפאלטין פון זיינעט וועגין. פרעגט די גמרא האי דישנא להאי פרדשנא. די מתנה ברענגט מען צו דעם האר. ווייל חזקיה האט געלערנט תורה וואס זי איז אמת. דריבער ברענגט מען אויף איהם סנחריב מלך אשור: האט רבינא געזאגט וואס עס שטייט אין פסוק נאך די רייד און דעם אמת. מיינט מען אזוי, נאך די רייד וואס גאט האט געזאגט אויב איך וועל זאגין צו חזקיהו איך וועל ברענגען אויף דיר דעם מלך סנחריב. און איך וועל איהם איבער געבין אין דיין האנט. וועט חזקיהו זאגין איך וויל ניט דעם נס און איך וויל ניט די שרעק; דריבער האט גאט געשוואורין ער זאל חזקיהו גאר ניט זאגין און ער זאל פלוצלונג ברענגען אויף איהם דעם מלך סנחריב ודאס מיינט מען אמת ווארום די שבועה פון גאט איז דאך געוויס אמת] אזוי ווי עס שטייט אין פסוק גאט האט געשוואורין און האט געזאגט אויב ניט אזוי ווי איך האב געטראכט אזוי איז געווארין און אזוי ווי מיין עצה איז געוועזן אזוי וועט בלייבען שטיין; צום צו ברעכין סנחריב מלך אשור אין מיין לאנד. און אויף מיינע בערג אבוסנו. וועל איך איהם צו טרעטין [און נאך די רייד און די שבועה איז סנחריב געקומען אויף ירושלים]. רבי יוחנן זאגט אבוסנו מיינט מען קארעטעס. גאט האט געזאגט סנחריב מיט זיינע מענטשין זאלין קומען צו ירושלים און דארטין וועלין זיי בלייבען ליגען טויט און מען וועט אויף שפאלטין

חבל עול מפני שמן א"ר יצחק נפחא חובל עול של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות מה עשה נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר כל שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת איש ואשה שלא היו בקיאין בהלכות טומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר (שם ז) והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן וגו' ואומר (שם) והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה אע"פ שאלף גפן באלף כסף לשמיר ולשית יהיה (שם לג) ואוסף שללכם אוסף החסיל אמר להם נביא לישראל אספו שללכם אמרו לו לבזז או לחלוק אמר להם כאוסף החסיל מה אוסף החסיל כל אחד ואחד לעצמו אף שללכם כל אחד ואחד לעצמו. אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם (שם) כמשק גבים שוקק בו

מגבת ועד אנטיפרס. מקומות שבסוף התחומין: אע"פ שאלף גפן באלף כסף. שהם יקרים שאין להם רוב כרמים אפי' הכי לשמיר ולשית יהיה שמניחין אותן לאיבוד ומבירות אותן והיו עוסקין בתורה: (לשלול) [לבזוז] כל אחד ואחד לעצמו או בחלוק כיהד אותו ממון שנשלל מחיל סנחריב נ"א או לחלוק לאחרים מה שאנו שוללים אבל אנו אסורים באותו שלל שממון בזוז מעשרת השבטים מעורב בו. ואיכא משום גזל: כמשק גבים שוקק בו:

די טויטע קערפערס און מען וועט זיי מאכין פאר קארעטעס צו די בהמות פון חזקיה מיט זיינע מענטשין. עס שטייט אין פסוק און עס וועט זיין אין דעם טאג וועט ער אפ טאהן זיין לאסט פון זיין אקסיל. זיין יאך וועט ער אפ טאהן פון זיין האלדז. עס וועט פאר דארבין ווערין דער יאך פאר דיא פעטים. רבי יצחק נפחא זאגט דער פסוק בייגט עט וועט פאר דארבין ווערין דער יאך פון סנחריב פאר דיא פעטס [פאר דיא בוימאייל] פון חזקיהו וואס ער פלעגט ברענען אין דיא שולען און אין די בתי מדרשים. וואס האט חזקיהו גיטאהן ער האט אריין גישטעקט אשווערד ביי דיא טיר פון בית המדרש און ער האט גיזאגט דער וואס וועט ניט לערנען תורה. זאל ער גישטאכין ווערין מיט דעם שווערד. מען האט גיזוכט פון דן ביז באר שבע און מען האט ניט גיפונען קיין עם הארץ. און מען האט גיזוכט פון גבת ביז אנטיפרס און מען האט ניט גיפונען איונגעל אדער אמיידיל אמאן אדער אווייב וואס זאלין ניט וויסען די דינים פון טמא און טהור. נאר אלע האבין גיוואוסט. און אויף דעם דור זאגט דער פסוק און עס וועט זיין אין דעם טאג וועט אמענטש דער נערין אקאלב מיט צווייא שעפסין. און דם וועט ער האבין גינוג צו זיין פרנסה. ווייל קיינער וועט ניט זוכען פערגניגנס מען וועט נאר לערנען תורה. נאך זאגט דער פסוק און עס וועט זיין אין דעם טאג יעדער ארט וואס דארט פלעגט זיין טויזענד ווינשטאקין פאר טויזענד טאלער וועט דארט זיין דערנער. אפילו דיא ווייןשטאקין וועלין דארטין זיין טייער. אז פאר טויזענד ווייןשטאקין נעמט מען טויזענד טאלער. פון דעסט וועגין וועט קיינער ניט פלאנצין וויין שטאקין. נאר דארט וועלין וואקסין דערנער. ווייל קיינער וועט זיך ניט וועלין בשעפטיגען מיט אזעלכע זאכין נאר מיט תורה לערנען: אין פסוק שטייט אייערע רויב [וואס איר וועט רויבין פון סנחריב] וועלין פאר זאמלט ווערין אזוי ווי דער אייזשעריק פאר זאמולט. דער נביא האט גיזאגט צו די יודין פאר זאמלט אייערע רויב. האבין דיא יודין גיזאגט צום נביא יעדער זאל רויבין פאר זיך. ווי פיל יעדער וועט קענען איינער מער איינער ווייניגער. אדער מען וועט דער נאך צו טיילן די רויב צו אלע יודין גלייך. האט דער נביא צו זייא גיזאגט אזוי וויא דער אייזשעריק פאר זאמולט. אזוי ווי דער אייזשעריק זאמולט דאך יעדער פאר זיך. אזוי איהר זאלט אויך רויבין יעדער פאר זיך. האבין די יודין גיזאגט צום נביא אין די רויב פון סנחריב איז דאך אריין געמישט דיא געלט פון דיא עשרת השבטים וועט דאך דאס זיין גזלה. האט דער נביא גיזאגט צו די יודין כמשק גבים שוקק בו. די רויב פון סנחריב איז אזוי ווי אברונען אז אמענטש וואס איז טמא גייט אריין אין איהם איז ער זיך מובל גייט ער ארויס טהור. אזוי די געלט פון איודין אז עס פאלט אריין צו אגוי איז

בו מה גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה אף מטונם של ישראל כיון שנפל ביד העכו"ם מיד טיהר:

כח אמר רב הונא עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום שנאמר (ישעיה י) בא על עית עבר במגרון למכמש יפקיד כליו עברו מעברה גבע מלון לנו חרדה הרמה גבעת שאול נסה צהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה עניה ענתות נדדה מדמנה יושבי הגבים העיזו (עוד היום בנוב לעמוד וגו') הני טובא הויין צהלי קולך בת גלים נביא הוא דקאמר להו לכנסת ישראל צהלי קולך בת גלים בתו של אברהם יצחק ויעקב שעשו מצות לפני כגלי הים. הקשיבי לישה מהאי לא תסתפי אלא אסתפי מנבוכדנאצר הרשע דמתיל כאריה שנאמר (ירמיה ד) עלה אריה מסבכו מאי (דף נה) עניה ענתות עתיד ירמיה בן חלקיה מענתות דמתנבי עלך דכתיב (שם א) דברי ירמיהו בן חלקיה מן הכהנים אשר בענתות מי דמי התם אריה הכא לישה א"ר יוחנן ששה שמות (יש) לארי אלו הם (בראשית מט) ארי (שופטים יד) כפיר (בראשית מט) לביא (ישעיה ל) ליש (תהלים צא) שחל שחץ

פירוש: שבמקוה של צינורות שמקלחין מהם מים ונכנסים בנקב בתוכו ממנין וטיהרהו דמה צינורות הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה ע"י טבילה אף ממונם כו':

בא על עית וגו'. ומתרגמינן ומני רבני משרייתיה: עברו מעברה וגו'. ולא קא חשיב עוד היום בנוב לעמוד דההוא לאו מסע הוא אלא כדאמרינן לקמן אותו היום נשתייר מעונה של נוב: הני טובא הוו. י"ב הוא דאיכא: נביא הוא. קרא דצהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה דחשיבנא ביה תלתא בת גלים לישה ענתות איהו לאו מחושבנא ניהו דנביא הוא דקאמר להו לישראל: מהאי לא תסתפי. שהגלל מידו היינו דכתיב צהלי קולך: אלא איסתפי מנבוכדנצר. שנמשל לליש דכתיב ביה עלה אריה מסבכו והיינו דקאמר הקשיבי לישה: עניה ענתות. כלומר נבואות ירמיה הענתותי [היא] שעתידה לבא על כ"כ שתמסר ירושלים בידו: אריה כפיר וכו'. בדוכתא אחריתי מפורש למה נקרא לו כל השמות

די הענט ודער גוי האט גירויבט דאס געלט פון איהו מעג קומען איין אנדער יוד און אוועק נעמען דאס יודישע געלט פון גוי און זיי נעמען פאר זיך. ווייל דער גירויבטער יוד האט שוין זיין געלט מפקיר גיוועז:

כח אמר. רב הונא האט גיזאגט אזוי אשטיק וועג וואס מען הט גידארפט גיין אין צעהן טעג. האט דער רשע סנחריב גיצויגן אין איין טאג. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ער איז גיקומען אויף עית. ער איז דורך גיגאנגען מגרון. אין מכמש האט ער בעהאלטין זיינע כלים. זייא זענען אריבער גיגאנגען מעברה. אין גבע וועט זיין פאר אונז אארט צום נעכטיגען. די מענטשין פון הרמה האבען געציטערט. דיא מענטשין פון גבעת שאול זענען אנטלאפין. בת גלים הייב אויף דיין קול צום שרייען. פאר נעם לישה. דיא ארעמע ענתות: מדמנה איז פאר וואגילט גיווארין. דיא זיצער פון גבים האבען זיך פאר זאמולט. פרעגט דיא גמרא איז דאך שוין מער וויא צעהן שטעט נעית. מגרון: מכמש. מעברה. גבע. הרמה. גבעת שאול. בת גלים. לישה. ענתות. מדמנה. גבים איז דאך צוועלף שטעט] ענפערט דיא גמרא בת גלים לישה ענתות זענען ניט דיא נעמען פון דיא שטעט וואס סנחריב איז דורך גיגאנגען. נאר דס זאגט דער נביא צו דיא יודין: בת גלים הייב אויף דיין קול. איר יודין וואס איר זענט די טאכטער פון אברהם יצחק יעקב וואס זייא האבען גיטאהן פאר מיר מצות אזוי פיל וויא די אינדען דיא וואלען] פון ים. הייבט אויף אייער קול מיט פרייד. פאר נעם לישה. פאר סנחריב זאלט איר ניט מורא האבען. ווייל פון אים וועט איר גיהאלפען ווערין. נאר זאלסט מורא האבען פר דעם רשע נבוכדנצר וואס ער איז גענליכען צו אאריה וצו אלייב]. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עלה אריה מסבכו. דער לייב איז אויף גיגאנגען פון זיין בידיל וואס מיינט מען עניה ענתות. דער נביא ירמיה בן חלקיה וואס ער איז פון ענתות וועט אויף דיר נביאות זאגין אז דוא וועסט אריין פאלען אין דיא הענט פון נבוכדנצר. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דס איז דיא רייד פון ירמיה בן חלקיה וואס ער איז פון דיא כהנים וואס אין ענתות. פרעגט דיא גמרא עס איז דאך ניט גלייך נבוכדנצר ווערט גירופען אריה. און דא שטייט לישה. ענפערט דיא גמרא רבי יוחנן האט גזאגט אלייב האט זעקס נעמען. ארי כפיר לביא ליש

שחל

(איוב כח) שחץ אי הכי בצרי להו עברו מעברה תרתי נינהו. מאי (ישעיה י) עוד היום בנוב לעמוד א״ר הונא אותו היום נשתייר מעונה של נוב אמרו ליה כלדאי אי אזלת האידנא יכלת לה ואי לא לא יכלת לה אורחא דבעא לסגויי בעשרה יומי סגא בחד יומא כי מטו לירושלים שדו ליה ביסתרקי עד דסליק ויתיב מעלוי שורא עד דחזייה לכולה ירושלים כי חזייה אדזוטר בעיניה אמר הלא דא היא קרתא דירושלם דעלה ארגשית כל משריתי ועלה כבשית כל מדינתי הלא היא זעירא וחלשא מכל כרכי עממיא דכבשית בתקוף ידי עלה קם מניד ברישיה מוביל ומייתי בידיה על טור בית מקדשא דבציון ועל עזרתא דבירושלים אמרי ליה נשדי בה ידא האידנא אמר להו תמהיתו (דאתיתו מאורחא) למחר אייתו לי כל חד וחד מנייכו גולמיה הרג מינה מיד (מ״ב יט) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור וגו׳ וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים א״ר פפא

שלנו: א״ה: דכוליה קרא לאלו קולך לאו מרושבנא הוא א״כ ליכא אלא ט׳ מסעות דהא ועוד היום לאו מחושבנא נמי הוא. ומתרץ עברו מעברה תרתי נינהו. עברו הך מעברא חד והיכא עשר מסעות: אותו היום נשתייר מעונה של נוב. דמפני עון שהיה להם לישראל על שנהרגו כהני נוב קבע הקב״ה העונה עד אותו היום ואותו יום בלבד נשתייר מזמן העונה ואילו היה נלחם בירושלים אותו היום היה כובשה הכי משמע קרא עוד היום אותו יום העמידו לסנחריב על ירושלים בעון נוב: סגא בחד יומא. והיינו י׳ מסעות שנסע אותו היום: שדו ליה. לסנחריב: ביסתרקי תחתיו טפט״י בלע״ז עד שראה ירושלים כולה: עלה קם ומניד בראשיה. עליה עמד והיה מניד בראשיה: נישדי ביה ידא האידנא. נלחם בה עתה (האידנא): תמהיתו. תימא הוא להתחיל היום משום חולשא דאורחא ל״א תמהיתו נתייגעתם: גולמיה הרג. חתיכה של חומה לגון

עח׳ שחץ. פרעגט דיא גמרא אז דוא נעמסט אראפ בת גלים און לישה און ענתות. בלייבט דאך נאר ניין שטעט. ענפערט דיא גמרא עברו מעברה איז צווייא שטעט. וואס מיינט דער פסוק עוד היום בנוב לעמוד. רב הונא זאגט דער טאג איז געבליבען פון דיא זינד פון נוב וואס שאול האט גיהרגת דיא כהנים פון נוב האט גאט אויס גיזעצט וויא פיל טעג יודען זאלין גישטראפט ווערין. איז נאך גיוועזען איין טאג גישטראפט צו ווערין האבען דיא שטערין זעהער גזאגט צו סנחריב אויב דוא וועסט גיין היינטיגען טאג וועסטו קענען איין נעמען ירושלים; און אויב נישט היינט. וועסטו ניט קענען איין נעמען ירושלים וואס מיינט דער פסוק עוד היום בנוב לעמוד; נאך דעם היינטיגען טאג האט צו שטיין דיא זינד פון נוב. דעם וועג וואס ער האט גידארפט גיין צעהן טאג. איז ער גיגאנגען אין איין טאג. אז סנחריב מיט זיינע מענטשין זענען גיקומען צו ירושלים האט מען גילייגט נעבין דיא מויער אזוי פיל בעטגיוואנט ביז סנחריב איז ארויף גיגאנגען און האט זיך גיזעצט אויף דיא מויער ביז ער האט גיקענט זעהן גאנץ ירושלים. וויא ער האט גיזעהן ירושלים איז זיא גאנץ קליין גיוועזן אין זיינע אויגין. האט ער גזאגט דאס איז דיא שטאט ירושלים וואס אויף איר האב איך גיברייגנט מיין גאנצע מחנה. און פון וועגין איר האב איך איין גינומען מיינע אלע מדינות. זיא איז דאך קלענער און שוואכער פון אלע שטעט פון דיא פעסטער וואס איך האב איין גינומען מיט דיא שטארקייט פון מיין האנט. ער האט זיך גישטעלט אויף דיא מויער פון ירושלים און האט גישאקילט מיט דעם קאפ און ער האט גימאכט מיט דיא האנט אויף דעם בית המקדש וואס אין ציון און אויף דיא עזרות פון ירושלים; האבען זיינע מענטשין גזאגט צו אים מיר וועלין שוין מלחמה האלטין מיט דיא שטאט ירושלים. האט סנחריב צו זייא גזאגט עס וואונדערט מיך וואס איר ווילט היינט מלחמה האלטען איר זענט דאך אפ גימאטערט פון וועג. אויף מארגין וועט יעדער פון אייך ברייגען אשטיק מאהער אין האנט. באלד אין דיא זעלביגע נאכט איז ארויס גיגאנגען אמלאך פון גאט און האט גישלאגן אין דיא מחנה פון אשור און אין דער פריה זענען אלע גילעגין טויט. רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין אז דיא קריג נעכטיגט איבער ווערט דיא קריג בטל. אז צוויי מענטשין זענען גיוועזן אין כעס און האבען זיך גיוואלט קריגען. אז עס איז נאר אריבער גיגאנגען דער טאג און דיא נאכט און זייא האבען זיך ניט גיקריגט; מארגין וועלין זייא זיך שוין ניט קריגען ווייל דער כעס איז שוין איבער גיגאנגען. ביי סנחריב איז אויך אזו

פפא היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא :
(ש"ב כא) **כתי וישבי** בנוב אשר בילידי הרפה ומשקל קינו וגומר [ויאמר להכות את דוד] מאי וישבי בנוב א"ר יהודה אמר רב איש שבא על עסקי נוב א"ל הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי ועל ידך נהרג שאול ושלשת בניו רצונך יכלה זרעך או תמסר ביד אויב אמר לפניו רבש"ע מוטב אמסר ביד אויב ולא יכלה זרעי יומא חד נפק לשכר בזאי אתא שטן ואדמי ליה כטביא פתק ביה גירא ולא מטייה משכיה עד דאמטייה לארץ פלשתים כדחזייה ישבי בנוב אמר היינו האי דקטליה לגלית אחי כפתיה קמטיה ואותביה תותי בי סדיא אתעביד ליה ניסא מכא ליה ארעא מתותיה היינו דכתיב (תהלים יח) תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי ההוא יומא אפניא דמעלי שבתא הוה אבישי בן צרויה חייף רישיה בד' גרבי דמיא חזינהו כתמי דמא א"ד אתא יונה איטריף קמיה אמר כנסת ישראל כיונה

פיסי אבן רעופה מן החומה ונבקעה : בת דינא בטל דינא . כיון שאין דינא בטל הריב וכן מפני שלא נכנסה בו ביום לא הגלית ממחרת :
[וישבי בנוב] אידי דאיירי לעיל באותו יום שנתחייב מעונה של נוב נקט הכא וישבי בנוב שבא על עסקי נוב : הרפה . היינו ערפה : משקל קינו . מתרגמינן מתקל סופיניה : נטרד דואג האדומי . שסיפר לה"ר על דוד שנתקנא בו שאול ולפי שקבל אחימלך את דוד בנוב א"ל שאול סוב ופגע בכהני ה' נמצא שעל ידך נהרגו ואתה נכשל ובחטאה זה נהרג שאול ושלשת בניו במלחמת פלשתים : שכר בזאי . לשון פרסי קריט"א . נ"א כפר הוא : קמטיה . הכניעו תחת הבד של זיתים ויתיב עלה למעכו : מכא ליה ארעא מתותיה . נתרככה הארץ מתחתיו ולא הזיקו . נ"א מכא ליה . נתפלה הקרקע כעין גומא והיתה מגינה עליו : בד' גריוי . בד' סאין של מים נ"א בד' גריוי בירא

גיוועז . אז ער האט נאר ניט מלחמה געהאלטען היינט . האט שוין אויף געהערט זיין גליק :

כתי וישבי . ישבי אין נוב וואס ער איז פון דיא קינדער פון הרפה ודאס איז ערפה דיא שוועגערין פון רות) . אונ זיין שווערד האט געוואוגין דריי הונדערט קופערנע טאלערס אונ ער הט גזאגט צו שלאגין דוד המלך . וואס מיינט מען ישבי אין נוב . האט רב יהודה גזאגט פון רבס וועגין ישבי איז געקומען וועגין דיא עבירה פון נוב (וויא עס שטייט אין סימן כח) . גאט האט גזאגט צו דוד ביז וויא לאנג וועט זיין דיא עבירה בעהאלטין אין דיר אונ דוא וועסט ניט תשובה טאהן אויף איר . דורך דיר זענען געהרגט געווארין דיא כהנים פון דיא שטאט נוב . אונ דורך דיר איז דואג האדומי פאר טריבען געווארין פון עולם הבא : אונ דורך דיר איז געהרגת געווארין שאול מיט זיינע דרייא זיהן . קלייב דיר אויס וואס דוא ווייסט בעסער . אדער דיינע קינדער זאלין פאר לענדט ווערין . אדער דוא זאלסט פאלען אין דיא הענט פון דיינע פיינד . האט דוד גזאגט פאר גאט רבונו של עולם איך וויל בעסער פאלען אין דיא הענט פון מיין פיינד נאר מיינע קינדער זאלין ניט פאר לענדט ווערין . אמאהל איז דוד ארויס געגאנגען אין דעם דארף שכר בזאי . איז געקומען דער שטן אונ האט זיך פאר שטעלט פאר אהירש . האט דוד אויף אים געווארפען א פייל . אונ דיא פייל האט איהם ניט געטראפען . אונ דער הירש איז אלע מאהל געלאפען ווייטער אונ דוד האט איהם נאך געיאגט . אונ דער הירש האט איהם פאר צויגען ביז ער האט איהם געבריינגט אין לאנד פלשתים . וויא ישבי אין נוב האט דער זעהן דוד המלך איז דא . האט ישבי גזאגט אויף דוד דאס איז דאך דער דוד וואס האט געהרגת מיין ברודער גלית . האט ישבי געבונדען דודן . אונ האט איהם געלייגט א אונטער אברעט וואס מען קוועטשט מיט איר די איילברטען . אונ ער האט זיך געזעצט אויף דיא ברעט ער זאל דודן צו קוועטשין . איז איהם געטאהן געווארין אנס דיא ערד וואס אונטער איהם איז ווייך געווארין . איז ער אריין געקוועטשט געווארין אין דיא ערד . אונ עס האט איהם גאר ניט געשאדט : דאס איז וואס עס שטייט אין פסוק דוא האסט דער בריטערט מיינע טריט אונטער מיר אונ מיינע קנעכיל האבן זיך נישט אוס געגליטשט : דער טאג איז געוועזן ערב שבת . אונ אבישי בן צרויה הט געקעמט דעם קאפ אונ האט זיך געוואשען אין פיר בעקינס וואסער . האט ער געזעהן אין דיא וואסער פלעקין בלוט . אנדערע זאגן אטאהב איז געקומען צו פליהען אונ האט זיך געשטעלט נעבין אבישי

ביונה אמתילא שנא' (שם סח) כנפי יונה נחפה בכסף ש"מ דוד מלכא דישראל בצערא שרי אתא לביתיה ולא אשכחיה (שדר לבי מדרשא ולא אשכחיה) אמר תנן אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו בשעת הסכנה מאי אתא שאל בי מדרשא אמרו ליה בשעת הסכנה שפיר דמי רכביה לפרידיה וקם ואזל קפצה ליה ארעא בהדי דקא מסגי הזיה לערפה אימיה דהות נוולא כי הזיתיה פסקתיה לפילכא שדיתיה עלויה סברה למקטליה אמרה ליה עלם אייתי לי פלך פתקיה בריש מוחה וקטלה כד חזייה ישבי בנוב אמר השתא הוו בי תרין וקטלו לי פתקיה לדוד לעילאי ודץ ליה לרומחיה אמר ניפול עליה ונקטול אמר אבישי שם אוקמיה לדוד בין שמיא לארעא ונימא ליה איהו אין חבוש מוציא את עצמו מבית האסורים אמר ליה מאי בעית הכא אמר ליה הכי אמר לי קודשא בריך הוא והכי אהדרי ליה א"ל אפיך צלותך

דומה כל צורות של מים: אימריך קמיה. מיתה טורפת ומתבעת עצמה ומורעת כנפה ובומה ומלערת: קפצה ליה ארעא. כמו לא תקפוץ כתקלרם כחרן והגיע מהרה לארץ פלשתים: לערפה אמיה: דיסכי: נוולה, טווה: כד הזיתיה, ערפה לאבישי סברה למיקטליה בהותו פלך שהיה בידה ולא נגעה בו: אמרה ליה. לאבישי אייתי לי הטוה פלך דנפל לפניך: ה"ג. פתקיה בריש מוחה וקטלה. השליך אבישי שפלך לאשה ומתה: פתקיה לדוד לעילאי. זרקו כלפי מעלה: ודץ ליה. נעץ תחתיו הניתו בקרקע כדי שיפול עליו וימות: ונימא איהו. דוד עצמו נימא שם: אין חבוש מוציא עצמו. אין דעתו מכוונת עליו לומר השם והשתא ניצול דוד והשליכו השם ברחוק והלכו אבישי ודוד ונ.זרו להם: א"ל. אבישי לדוד: מאי בעית הכא. למה באת כאן: א"ל. הקב"ה אמר לי רצונך שיכלה זרעך או תמסר ביד אויבך ואהדרי ליה מוטב שאפול ביד אויב: א"ל אפיך צלותך. הפוך תפלתך ואמור לפניו מוטב

און זיא האט זיך גישלאגען און האט אויס געריסען אירע פעדערין און האט גיברומט און גיקלאגט. האט אבישי גזאגט דיא יודין זענען געגליכען צו א טאהב. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא פליגול פון דיא טאהב איז בדעקט מיט זילבער (אזוי דיא יודין זענען אויך בדעקט מיט תורה און מצות). געווים מוז זיין אז דוד דער מלך פון דיא יודין איז אין צער. איז אבישי גיקומען צו דוד אהיים און האט איהם ניט גיטראפען. און ער האט איהם געשיקט זוכען אין בית המדרש. און מען האט איהם ניט גיטראפען. האט אבישי גזאגט מיר האבען גילערנט מען טאר ניט רייטען אויף דעם פערד פון מלך. און מען טאר ניט זיצען אויף דיא שטוהל פון מלך. און מען טאר ניט ניצען מיט דיא רוט פון מלך ווען עס איז אסכנה מעג מען אדער ניין. איז אבישי גיקומען אין בית המדרש און האט גיפרעגט. האט מען גזאגט צו אים ווען עס איז אסכנה מעג מען. האט אבישי זיך גיזעצט רייטען אויף דעם אייזיל פון דוד. און דער אייזיל הט אן גיהויבען צו גיין. אזוי וויא דער אייזיל איז גילאפען איז דיא ערד אלע מאהל קירצער גיווארין דורך אנס. און ער איז געשווינד גיקומען אין דיא לאנד פלשתים. האט אבישי דער זעהן ערפה דיא מוטער פון ישבי זיא שפינט. וויא ערפה האט דער זעהן דעם אבישי האט זיא איבער גיהאקט דעם פאדים און האט גינומען דאס שפינדול און האט גיווארפען אויף אבישי און זיא האט איהם גיוואלט הרגנן. דאס שפינדיל איז אבער ניט גיפאלען אויף אבישי. נאר נעבין אבישי. האט ערפה גזאגט צוא אבישי יונגער מאן גיב מיר דאס שפינדול וואס ליגט נעבין דיר. האט אבישי אוועק גיטאהן דאס שפינדול אויף ערפהס קאפ און האט איר גיהרגת. וויא ישבי פון נוב האט גיזעהן אז אבישי איז דא. האט ישבי גיזאגט איצט זענען זייא שוין צווייא (אבישי און דוד) וועלין זייא מיך הרגנן. האט ישבי אוועק גיטאהן דוד אין דער היך. און ישבי האט אריין גישטעקט זיין שפיז אין דער ערד. האט ישבי גזאגט דוד וועט אראפ פאלען אויף דעם שפיז און וועט גיהרגת ווערין. האט אבישי גזאגט דעם שם המפורש איז דוד געבליבען אין דיא היך צווישען הימעל און ערד. און איז ניט אראפ גיפאלען. פרעגט דיא גמרא פר וואס האט דוד אליין ניט גזאגט דעם שם המפורש. ענפערט דיא גמרא דער געבונדענער קען ניט זיך אליין אויף בינדען ער זאל ארויס גיין פון גיפיינקעניס. האט אבישי גזאגט צוא דוד וויא אזוי קומסטו אהער. האט דוד גזאגט צוא אבישי אזוי האט גאט גזאגט צוא מיר (אויב איך וויל מיינע קינדער זאלן פאר לענדט ווערין. אדער איך זאל פאלען צוא מיין פיינד אין די הענט)

צלותך בר ברך קירא ליזבין ואת לא תצטער א"ל אי הכי סייע בהדן היינו דכתיב (ש"ב כא) ויעזר לו אבישי בן צרויה אמר רב יהודה אמר רב שעזרו בתפלה אמר אבישי שם ואחתיה הוה קא רדף בתרייהו כי מטו קובי אמרי קום ביה כי מטו בי תרי אמרי בתרי גוריון קטליה לאריא אמרי ליה זיל אשכח לערפה אמך בקברה כי אדכרו ליה שמא דאימיה כחש חיליה קטליה היינו דכתיב (שם) אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא אתנו ולא תכבה את נר ישראל ׃

צלותך ארנך ולא המסר ביד הויב דמה לך נצער בכך : בר ברך קירא ליזבן ואת לא תצטער . משל הוא אומרים בני אדם בר ברך בשביל יאסור ואתה לא תצטער : סייע בהדן . עזור בתפלה להפכו : והוה קא רדיף בתרייהו . והן בורחין שהיה קרוב לארץ פלשתים : כי מטו קובי . לאותו כפר ששמו קובי בבין א"י לארץ פלשתים : אמרי קוס ביה . אמרו זה לזה עמוד כנגדו ולא נכנה ונכנו ולכך נקרא קובי אינהו כוו בדקי בכמות הכפרים ועדיין היו מפחידין ובורחין : כי מטו בי תרי . שם מקום : אמרי בתרי גוריון . בתמיה : נקנס. שהרגנוס :

ל ת"ר שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם יעקב אבינו ואבישי בן צרויה. אבישי בן צרויה הא דאמרן . אליעזר עבד אברהם דכתיב (בראשית כד) ואבא היום אל העין למיכרא דההוא יומא נפק. יעקב אבינו (ע"ב) דכתיב (בראשית כד) ויצא יעקב מבאר

און אזוי האב איך געענפערט און איך וויל בעסער איך זאל פאלען צוא מיין פיינד אין די הענט ׃ נאר מיינע קינדער זאלען ניט פאר לענדט ווערין . האט אבישי גזאגט צו דוד בעט פאר קערט בעסער זאלין דיינע קינדער פאר לענדט ווערין ׃ און דוא זאלסט ניט פאלען אין דיא הענט פון דיין פיינד ׃ ווארום וואס הארט דיך פאר דיינע קינדער . מען זאגט אמשל זאל דיין איינעקיל וואקס פאר קויפען . נאר דוא זאלסט קיין צער ניט האבען ׃ האט דוד גזאגט צו אבישי . אויב אזוי העלף מיר צו בעטין ביי גאט דער שטראף זאל געענדערט ווערין . עס זאל אראפ גינומען ווערין פון מיר און ארויף גיגעבען ווערין אויף מיינע קינדער . דאס איז וואס עס שטייט אין פסוק אבישי בן צרויה האט גיהאלפען צו דוד . האט רב יהודה גזאגט פון רבס וועגין ער האט איהם גיהאלפען צו בעטין ביי גאט . דער נאך האט אבישי נאך אמאהל גזאגט דעם שם המפורש און דוד האט אראפ געניידערט אויף דער ערד . האט ישבי געיאגט נאך דוד מיט אבישי . אז זייא זענען גיקומען צום דארף וואס הייסט קובי . האבען זייא גזאגט מיר וועלין דא שטיין געגין ישבי און מיר וועלין איהם שלאגין . זייא האבען אבער מורא גיהאט פאר אים זענען זייא ווייטער גילאפען . אז זייא זענען גיקומען צום ארט וואס הייסט בי תרי ׃ האבען זיי גזאגט ווערין קענען צוויי יונגע לייבין דהרגנן דעם אלטן לייב . ווען מיר דען קענען הרגנן דעם ישבי ׃ דער ווייל האבען זייא גזאגט צו ישבי גיי וועסט געפינען דיין מוטער ערפה אין קבר . מיר האבען איר שוין גיהרגת . וויא זייא האבען איהם דער מאנט דעם נאמען פון זיין מוטער . אז זיא איז גישטארבען . איז ער שוואך גיווארין און זייא האבען איהם גיהרגת . דאס איז וואס עס שטייט אין פסוק דאמאלס האבען די מענטשין פון דוד גישווארין צו דוד דו זאלסט שוין ניט ארויס גיין מיט אונז ודו זאלסט שוין זיין נאר אין דער היים און דוא זאלסט ניט פר לעשין דאס ליכט פון די יודין ׃

ל תנו רבנן . דיא רבנן האבען גילערנט צו דריי מענטשין איז גיטאהן גיווארין דער נס אז דיא ערד איז פאר קירצט גיווארין פון זייערט וועגין . צו אליעזר דער קנעכט פון אברהם . און צו יעקב אבינו ׃ און צו אבישי בן צרויה . צו אבישי בן צרויה אזוי וויא פריער שטייט . צו אליעזר דער קנעכט פון אברהם ׃ ווארום עס שטייט אין פסוק אליעזר האט גזאגט היינט בין איך גיקומען צום קוואל . צו וואס דארף ער דער ציילען ווען ער איז גיקומען צום קוואל . נאר ער מיינט היינט בין איך ארויס גיגאנגען פון אברהם און היינט בין איך גיקומען אין חרן . ווערין זייא וויסען אז צו אים איז גיטאהן גיווארין א נס דיא ערד איז פאר קירצט גיווארין . צו יעקב אבינו אזוי וויא עס שטייט אין פסוק יעקב איז ארויס גיגאנגען פון באר שבע און האט בגעגינט דעם ארט (אזוי וויא עס שטייט אין דער מסכת חולין פרק גיד הנשה) . און פון

מבאר שבע גו' ויפגע במקום וגומר כי כתו כו'. ומנ"ל דכלה זרעיה דדוד דכתיב (מ"ב יא) ועתליה אם אחזיה ראתה כי מת בנה ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה הא אשתייר לה יואש התם נמי אשתייר אביתר דכתיב (ש"א כב) וימלט בן אחד לאחימלך בן אחיטוב ושמו אביתר. א"ר יהודה אמר רב אלמלא נשתייר אביתר לאחימלך בן אחיטוב לא נשתייר מזרעו של דוד שריד ופליט:

ומנא לן דכלה זרעיה של דוד. כדמפרש ואזיל: התם נמי איבתייר אביתר. מכאן ונו': שגלונות. מלכות: על אברהם. כשנלחם עם מלכים: בעי אביי. האי חסר חד היכי קאמר אי חסר חד רבוא וכו': ראשונה. כל מחנה ראשונה מחיילו של סנחריב: עברו בשחי. בשטו הסוסים בירדן והמעטו המים עד בשערו: האמצעיים בקומה. זקופה ולא היו המים מגיעים אלא עד הצואר: שחי. כמו בהו: העלו עפר

לא אמר רב יהודה אמר רב בא עליהם סנחריב במ"ה אלף איש בני מלכים ויושבים בקרונות של זהב ועמהם שגלונות וזונות ובשמונים אלף גבורים לבושי שריון קליפה ובששים אלף אחוזי חרב רצים לפניו והשאר פרשים וכן באו על אברהם וכן עתידין לבא עם גוג ומגוג במתניתא תנא אורך מחנהו ת' פרסה רוחב צואר סוסיו ארבעים פרסה סך מחנהו ר' וששים רבוא אלפין חסר חד בעא אביי חסר [חד רבוא או חסר חד] אלפא או חסר מאה או חסר חד תיקו תנא ראשונה עברו בשחי (שטו ועברו) שנאמר (ישעיה ח) וחלף ביהודה שטף ועבר אמצעיים עברו בקומה שנאמר (שם) עד צואר יגיע אחרונים העלו

וואגען ווייסען מיר אז דיא קינדער פון דוד זענען פאר לענדט געווארן. ווארום עס שטייט אין פסוק עתליה דיא מוטער פון אחזיה האט געזעהן אז איר זוהן איז געשטארבן איז זיא אויף געשטאנען אונ האט פאר לענדט אלע קעניגליכע קינדער. פרעגט דיא גמרא יואש איז דאך געבליבען. ענטפערט דיא גמרא פון דיא כהנים פון נוב איז אויך איינער געבליבען. דאס איז אביתר. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איין זוהן פון אחימלך בן אחיטוב איז אנטרונען געווארין. זיין נאמען איז אביתר. רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין ווען אביתר דער זוהן פון אחימלך בן אחיטוב וואלט ניט געבליבען. וואלט פון דודס קינדער גאר ניט געבליבען איינער אויך ניט:

לא אמר. רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין סנחריב איז געקומען אויף ירושלים מיט פינף אונ פערציג טויזענד מענטשין וואס זענען אלע געוועזן קיניגליכע קינדער. אונ זענען געזעסין אין גאלדענע וועגין. אונ יעדער האט מיט זיך גיהאט זיין מלכה אונ זונות. אונ נאך אכציג טויזענד שטארקע מענטשין גיקליידט אין פאנצירען. אונ נאך זעכציג טויזענד מענטשין וואס האבין גיהאלטין שווערדין אין דיא הענט זענען געלאפין פאר אוהם. אונ דיא איבעריגע מענטשין זענען געוועזן רייטער. אונ אזוי פיל מענטשין זענען געקומען מלחמה האלטין מיט אברהם אבינו ווען ער האט מלחמה גיהאלטין מיט דיא פיר מלכים. אונ אזוי פיל מענטשין וועלין קומען מיט גוג ומגוג מלחמה האלטין מיט די יודין ווען משיח וועט קומען. אין א ברייתא האבין מיר געלערונט דיא לייננ פון סנחריבס מחנה איז געוועזן פיר הונדערט מייל. די ברייט פון די האלדז פון זיינע פערד איז געוועזן פערציג מייל. אלע מענטשין צו זאמען וואס זענען געוועזן אין זיין מחנה איז געוועזן צוויי הונדערט מיט זעכציג מאל צעהן טויזענדער איינס האט געפעלט צו דעם רעכענונג. האט אביי געפרעגט וואס מיינט מען איינס האט געפעלט. איין מאהל צעהן טויזענד אדער איין טויזענד אדער איין הונדערט אדער גאר איינער. ווייס מען ניט. מיר האבין געלערונט דיא ערשטע מחנה פון סנחריב ווען זיי זענען אריין געגאנגען מיט זייערע פערד אין דעם ירדן. זענען די וואסער ווייניגער געווארין ביז די פערד האבין געקענט צריבער שווימען. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק וחלף ביהודה שטף ועבר. סנחריב וועט גיין דורך יהודה. אונ וועט דורך שווימען. דיא אנדערע מחנה זענען אריין געגאנגען מיט די פערד אין ירדן. זענען דיא וואסער נאך ווייניגער געווארין אז די פערד זענען שטייענדיג אריבער געגאנגען מיט דיא פיס

העלו עפר על רגליהם ולא מצאו מים בנהר לשתות עד שהביאו מים ממקום אחר ושתו שנאמר (שם לז) אני קרתי ושתיתי מים וגו' והכתיב (מ"ב יט, ישעיה לז) ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וגו' א"ר אבהו הללו ראשי גייסות הן אמר רב אשי דיקא נמי דכתיב (שם י) במשמניו רזון בשמנים דאית בהו אמר רבינא דיקא נמי דכתיב (דה"ב לב) וישלח ה' מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה וגו' ויבא בית אלהיו ומיציאי מעיו שם הפילוהו בחרב ש"מ:

ברגליהם. שלא יהא שם מים כל עיקר: קרתי. לשון מקור: ה"ג: ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור קפ"ה אלף א"ר וכו'. ולא גרסינן והכתיב ויצא מלאך ה' דאמת כל מחנה אשור אינו אלא קפ"ה אלף יכשיל קתני ר"ס רבות: הללו. קפ"ה אלף: ראשי גייסות. נגידי היו שכן עולה החשבון כדאמרינן מ"ה אלף בני מלכים פ' אלף גבורים ס' אלף אחוזי חרב הרי קפ"ה אלף אבל האחרים שמתו אין מספר כדאמרינן והבאר פרשים אין מספר: במה הכה. המלאך: היד הגדולה. יד הגדולה לא נאמר אלא היד דמשמע היד בעתידה וכו': מגלך נטושה. מוכנה מגלך לברוג את אלו:

לב במה הכם רבי אליעזר אומר ביד הכם שנאמר (שמות יד) וירא ישראל את היד הגדולה היא היד שעתידה ליפרע מסנחריב ר' יהושע אומר באצבע הכם שנאמר (שם ח) ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים היא היא אצבע שעתידה ליפרע מסנחריב רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אמר ליה הקב"ה לגבריאל מגלך נטושה אמר לפניו רבש"ע נטושה ועומדת מששת ימי בראשית שנאמר (ישעיה כא)

דעם ירדן. אונ די וואסער איז געוועזן ביז צום האלדז. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק עד צואר יגיע. ביז צום האלדז וועט גרייכן די וואסער. אז די לעצטע מחנה זענען אריין גיגאנגען מיט די פערד אין ירדן. איז די וואסער גיוועזן אזוי ווייניג אז דיא פערד האבין אויף גיברייננט ערד אויף זייערע פיס: אונ דיא פערד האבין שוין ניט געפונען אפילו קיין ביסול וואסער אין טייך צו טרינקען. ביז מען האט גיבריינגט וואסער פון איין אנדער טייך האבין זיי גיטרונקען: אזוי ווי עס שטייט אין פסוק איך האב גימוזט גראבין קוואלין האב איך גיטרונקען וואסער. ווארום די אלע טייכין פון פעסטונג האב איך טרוקען גימאכט מיט די טריט פון מיינע פיס. פרעגט די גמרא עס שטייט דאך אין פסוק דער מלאך פון גאט איז ארויס גיגאנגען אונ האט גישלאגין אין די מחנה פון אשור הונדערט מיט פינף אונ אכציג טויזענד מענטשין. זעהן מיר אז די מחנה איז ניט אזוי גרוים גיוועזן ווי אין דער ברייתא שטייט. האט רבי אבהו גיזאגט הונדערט מיט פינף אונ אכטציג טויזענד זענען גיוועזן די עלצטע פון דעם חיל. האט רב אשי גיזאגט אין פסוק שטייט אויך אזוי אז דיא הונדערט פינף אונ אכטציג טויזענד זענען גיוועזן עלצטע. ווארום עס שטייט אין פסוק במשמניו רזון. אין די פעטע וועט זיין אמאגערקייט. שמועסט דער פסוק נאר פון די פעטע [פון די עלצטע]. רבינא זאגט פון דעם פסוק ווייסין מיר אז מען שמועסט נאר פון דיא עלצטע. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט געשיקט א מלאך אונ ער האט פארשניטען אלע שטארקע העלדין אונ אלע פירשטען אונ אלע שרים וואס זענען גיוועזן אין די מחנה פון סנחריב. דער נאך איז סנחריב גיקומען אין די שטוב ווא זיין גאט איז גישטאנען אונ זיינע קינדער האבין איהם דארט גיהרגת מיט אשווערד:

לב במה. מיט וואס האט זייא דער מלאך גישלאגין. רבי אליעזר זאגט ער האט זייא גישלאגין מיט דיא האנט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ביי דיא מצרים. יודין האבין גיזעהן את היד הגדולה. האט גידארפט שטיין יד הגדולה. איז דאך דיא היא איבעריג. צו זאגין די האנט וואס האט גישלאגין דיא מצרים. דיא זעלביגע האנט איז אנגיבריים צו שלאגין די מחנה פון סנחריב. רבי יהושע זאגט מיט א פינגער האט ער זייא גישלאגין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא חרטומים האבין גיזאגט צו פרעה אצבע אלהים היא. דיא מכה האט אונז גישלאגין דער פינגער פון גאט. איז דער ווארט היא איבעריג. צו זאגין היא אצבע. דער זעלביגער פינגער וואס האט גישלאגין דיא מצרים איז אנגיבריים צו שלאגין דיא מחנה פון סנחריב. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי זאגט גאט האט גיזאגט צום מלאך גבריאל דיין מגל איז שארף ווער

מפני חרבות נדדו [מפני חרב נטושה וגומר] רשב"י אומר אותו הפרק זמן בישול פירות היה א"ל הקב"ה לגבריאל כשאתה יוצא לבשל פירות היזקק להם שנאמר (שם כה) מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר וגו' אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי אגב אורחך לבעל דבבך אישתמע וי"א בהוטמן נשף בהם ומתו שנאמר (שם מ) וגם נשף בהם ויבשו רבי ירמיה בר אבא אמר כפים ספק להם וכתו שנאמר (יחזקאל כא) וגם אני הכיתי כפי אל כפי והניחותי חמתי רבי יצחק נפחא אמר אזנים גלה להם ושמעו שירה מפי החיות ומתו שנאמר (ישעיה לג) מרוממותך נפצו גוים:

גבריאל. ממונה על בישול הפירות: היזקק להם. להיל סנחריב להרגן: אגב אורחך. לפי תומך: לבעל דבבך אישתמע. לשונאך תתראה ופתחיהו: כסף. נפח:

עברה. שנער יכול לכתוב טפה של דיו והיינו יו"ד כשנאמרו עשרה: ושמואל אמר תשעה. ונשאר בו עוללות כנוקף זית שאין נשארים בו אלא דבר מועט שנים או שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתייר במחנהו אלא דבר מועט ולמה לכבעס

לג כמה נשתיירו מהם אמר רב עשרה שנאמר (ישעיה י) ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם כמה נער יכול לכתוב (יוד וכמה יו"ד) עשרה ושמואל אומר ט' שנאמר (שם יז) [ונשאר בו עוללות] כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר ארבעה חמשה

מעסער וואס מען שניידט מיט איהם תבואה הייסט מגלו. האט גבריאל גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם מיין מגל איז שארף פון דער צייט וואס דיא וועלט איז בשאפין גיווארין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא זענען אנטלאפין פאר דיא שווערדין פאר דעם גישארפטין שווערד. רבי שמעון בן יוחאי זאגט די צייט איז גיוועזן וואס פירות ווערין פערטיג. אונ דער מלאך גבריאל האט צו שאפין פערטיג צו מאכין דיא פירות. האט גאט גיזאגט צו גבריאל אז דוא וועסט ארויס גיין אויף דער וועלט צייטיג צו מאכין דיא פירות. זאלסטו אפ טרעטין ביי דעם חיל פון סנחריב אונ זאלסט זיי הרגנן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ווען ער וועט דורך גיין וועט ער אייך צו נעמען ווארום אלע אין דער פריה גייט ער דורך. רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין אזוי וויא דוא וועסט גיין אין גאס צו דיין גישעפט. זאלסטו אפ טרעטין ביא דיין שונא אונ זאלסט איהם אביסעל איבער שרעקין. אנדערע זאגין גבריאל האט זייא אבלאז גיטאהן אין דיא נאז לעבער זענין זייא גישטארבין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער האט אין זייא אבלאז גיטאהן זענען זייא פאר טריקונט גיווארין. רבי ירמיה בר אבא זאגט גבריאל האט אפאטש גיטאהן מיט דיא הענט האבין זייא זיך דער שראקין אונ זענען גישטארבין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק איך האב אפאטש גיטאהן אהאנט אויף אהאנט אונ האב געשטילט מיין כעס. ווייל זייא זענען גישטארבין דורך דעם פאטש. רבי יצחק נפחא זאגט גאט האט זייא אויף גיבאבט דיא אוהערין האבין זייא גיהערט וויא דיא חיות וואס זענען אין הימעל זאגין שירה פון דיא זיסקייט פון דער שטימע איז ארויס זייערע נשמות אונ זענען גישטארבין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק מרוממותך נפצו גוים: פון דיין גרויסקייט וואס זייא האבין גיהערט זענין דיא פעלקער פארשפרייט גיווארין:

לג כמה. וויא פיל מענטשין זענען געבליבען פון סנחריבס חיל. רב זאגט צעהן זענען געבליבען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא איבעריגע בוימער פון זיין וואלד דיא איבעריגע מענטשין פון זיין חילו וועלין זיין אקליינער צאהל. אז אקינד וועט זיי קענען אויף שרייבען. וויא פיל קען אקינד אויף שרייבין. צעהן. ווארום ער מאכט אפינטעלע. אין דאס איז יו"ד אונ איו"ד איז צעהן. אונ שמואל זאגט ניין זענען געבליבען: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עס וועט בלייבין פון סנחריבס חיל אזוי וויא עס בלייבט אויף אבוים קליינע פירות וואס מען קלויבט זייא ניט אראפ. אזוי ווי עס בלייבט אויף דעם איילבירט בוים ווען מען האקט אפ די איילבירטען. בלייבט אויף דעם שפיץ צווייג וואס הייסט אמירו צוויי דריי קליינע איילבירטען אונ אויף דעם צווייג וואס הייסט סעיף בלייבט פיר פינף איילבירטען: אזוי וועט בלייבען פון

חמשה בסעיפיה וגו' ר' יהושע בן לוי אומר י"ד שנאמר שנים שלשה גרגרים ד' וחמשה וגו' ר' יוחנן אומר ה' סנחריב ושני בניו נ"נ ונבוזראדן . נבוזר אדן גמרא נ"נ דכתיב (דניאל ג) ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין ואי לא דחזייה מנא הוה ידע סנחריב ושני בניו דכתיב (מ"ב יט) ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בחרב א"ר אבהו אלמלא מקרא כתיב אי אפשר לאמרו דכתיב (ישעיה ז) ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ואת שער הרגלים וגם את הזקן תספה אתא קוב"ה ואדמי ליה כגברא סבא אמר ליה כי אזלת לגבי מלכי מזרח ומערב דאייתיתינהו לבנייהו וקטלתינהו מאי אמרת להו א"ל ההוא גברא בההוא פחדא נמי יתיב א"ל היכי נעביד א"ל זיל (דף צו) ושני נפשך במאי אישני א"ל זיל אייתי

חמשה בסעיפיה פוריה ארבעה וחמשה והיינו תשעה: י"ד. דכתיב שנים ושלשה ארבעה וחמשה היינו י"ד: רבי יוחנן. מקרא לא דייק להו אלא ה"ק כללו המכה שהביאו מהן סנחריב ושני בניו וקרא משמע כנוקף מלקט זית המקיף (מעליו) [מעט] נראה עוף שנים או שלשה גרגרים כך ישתייר או מעט ד' או ה': נבוכדנאצר. דכתיב גבי חנניה מישאל ועזריה ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין אמתא דהוא גבריאל והכירו נבכדן: סנחריב ושני בניו. דכתיב ויהי הוא משתחוה וגו': אי אפשר לאמרו. שהקב"ה בעצמו גלחו לסנחריב: דאייתיתינהו לבנייהו. כדאמרן שהביא עמו מ"ה אלף בני מלכים: אשני נפשך. שנה עצמך כדי שלא

סנחריבס חיל פיר פינף מענטשין . פיר מיט פינף איז ניין . רבי יהושע בן לוי זאגט פערצעהן מענטשין זענען געבליבען : אזוי וויא עס שטייט אין דעם פסוק וואס שמואל זאגט עס בלייבט אויף דעם בוים איילבירטען צוויי דריי פיר פינף . צו זאמען איז פערצעהן . אזוי איז געבליבען פון סנחריבס חיל פערצעהן מענטשין . רבי יוחנן זאגט פינף מענטשין זענען געבליבען סנחריב מיט צווייא זיהן אונ נבוכדנצר אונ נבוזראדן . אז נבוזראדן איז גיוועז ביי די מלחמה פון סנחריב אונ ער איז געבליבען דאס האבין מיר גילערנט אויסווייניג . אונ אז נבוכדנצר איז גיוועז בייא דיא מלחמה פון סנחריב אונ ער איז געבליבען דאס קענען מיר וויסען פון פסוק עס שטייט אין פסוק ווען מען הט אריין גיווארפין חנניה מישאל ועזריה אין דעם ברענענדיגען הויבין . האט נבוכדנצר גיזאגט איך זעה פיר מענטשין גייען ארום אין הויבין אונ דר פערטער זעהט אויס וויא אמלאך . פון וואנען ווייס נבוכדנצר וויא אמלאך זעהט אויס . ווען האט ער גיזעהן אמלאך . נאר ער איז גיוועזן בייא דיא מלחמה פון סנחריב האט ער גיזעהן דעם מלאך גבריאל ווען ער האט גיהרגת דעם חיל פון סנחריב אונ איצט אין הויבין איז אויך גיוועזן דר מלאך גבריאל האט נבוכדנצר איהם דער קענט . אונ פון וואנען ווייסין מיר אז סנחריב מיט זיינע צוויי זיהן זענען געבליבען . ווארום עס שטייט אין פסוק סנחריב איז גיוועזן אין דיא שטוב ווא זיין גאט נסרוך איז גישטאנען . אונ ער הט זיך גיבוקט צו איהם . זענען אריין גיקומען זיינע צווייא זיהן אדרמלך אונ שראצר אונ האבין איהם גיהרגת מיט אשווערד .

רבי אבהו זאגט ווען דער פסוק וואלט ניט גישטאנען . וואלטין מיר דאס ניט גיקענט זאגין : ווארום עס שטייט אין פסוק אין דעם טאג וועט גאט אפ גאלין מיט דעם גידונגענעם גאל מעסער די מענטשין וואס וואוהנען אויף דיא אנדערע זייט פון דעם טייך . דאס מיינט מען דעם מלך אשור . ער וועט איהם אפ גאלין דעם קאפ אונ דיא האר פון די פיס אונ דעם בארד וועט ער אויך פארלענדין : גאט איז גיקומען צו סנחריב אונ האט זיך פארשטעלט פאר איהם אזוי וויא אאלטער מאן . אונ גאט האט גיזאגט צו סנחריב אז דוא וועסט קומען צו דיא מלכים וואס וואוהנען אין מזרח זייט אונ אין מערב זייט . אונ זייא וועלין דיך פרעגין פאר וואס האסט דוא גינומען אונזערע קינדער אונ האסט זייא גיבריינגט צו ירושלים אונ האסט זיי גיהרגת . וואס וועסטו זייא ענטפערין . האט סנחריב גיזאגט צו גאט איך זיץ טאקי אין דעם שרעק . אונ וואס זאל איך טאהן . האט גאט גיזאגט צו סנחריב פאר ענדער דיך מען זאל דיך ניט דער קענען . האט סנחריב גיזאגט מיט וואס זאל איך מיך ענדערין : האט גאט גיזאגט צו סנחריב גיי ברייננ אשער וועל איך דיר אפ שערין די האר . האט סנחריב גיזאגט פון וואנען זאל איך

אייתי לי מספר ואיגז ייך [אנא] מהיכא אייתי א"ל זיל לההוא ביתא ואייתי אזל אשכחינהו מלאכי ואידמו ליה כגברי והוו קא טחני קשייתא אמ' להו הבו לי מספרא אמרו ליה טחין חד גריוא דקשייתא וניתן לך טחן חד גריוא דקשייתא ויהבו ליה מספרתא עד דאתא איחשך אמר ליה זיל אייתי נורא אזל ואייתי נורא בהדי דקא נפח אתלי ביה נורא בדיקניה אזל גזייה לרישיה ודיקניה אמר היינו דכתיב (ישעיה ז) וגם את הזקן תספה אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי גרירתיה לארמאה ושפר ליה אתלי ביה נורא בדיקניה ולא שבעא חוכא מיניה אזל אשכח דפא מתיבותא דנח אמר היינו אלהא רבא דשיזביה לנח מטופנא אמר אי אזיל ההוא גברא ומצלח מקרב להו לתרין בנוהי קמך שמעו בנוהי וקטלוהו היינו דכתיב (מ"ב יט) ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכוהו בח"ב:

יכירך: ואיגזייך אנא. אני אגלחך: קשייתא: גרעיני תמרים: טחין. אלו גרעינין ונתן לך מספרים והיינו דכתיב בתער השכירה על שם שערה נתנו לו תער לגלח ואיזה שכר נתנו לו בעברי הנהר דברים שדרכן לעשות ע"י נהר דהיינו טחינת ריחים: וגם את הזקן תספה. דלא כתיב גלוח אלא אנתא הבל אזקן כתיב תספה לשון כילוי דמשמע ע"י אור שכלתה לגמרי: גרירתיה לארמאה ושפר באפיה. אם אתה מהרך את הארמאה והוטב בעיניו הבער לו אש בזקנו ולא שבעא הוכא מיניה: בית נסרוך אלהיו. לשון נסר שמשתחוה לנסר ועשאו אלוה: היינו דכתיב ויהי הוא משתחוה בית נסרוך וגו'. דמשמע דמפני שהשתחוה לשם הכוהו בח"ב:

[ויחלק עליהם] איידי דאיירי במלכים איירי נמי בהאי קרא [דכתיב] ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו' נקט ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם: מלאך שנזדמן לאברהם לילה שמו: והוא

לד (בראשית יד) **ויחלק** עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וגו' אמר רבי יוחנן אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם לילה שמו שנאמר (איוב ג) והלילה

נעמען אשער. האט גאט גיזאגט צו סנחריב גייא אריין אין דיא שטוב און ברייננ פון דארטין אשער. איז סנחריב אריין גיקומען אין שטוב האט ער גיטראפין אין שטוב מלאכים. האט ער גימיינט דאס זענען מענטשין. און דיא מלאכים האבין גימאלין קערנער פון טייטלען. האט סנחריב גיזאגט צו די מלאכים גיט מיר אשעריל. האבין די מלאכים גיזאגט צו סנחריב אז דוא וועסט צו מאלין דיא מאס קערנער. וועלין מיר דיר געבין אשעריל. האט סנחריב צו מאלין די מאס קערנער, האבין זיי איהם גיגעבין די שעריל [דאס איז דער גידונגענער גאל מעסער. ווייל ער האט בצאהלט מיט זיין ארבעט פאר די שעריל]. ביז סנחריב איז גיקומען צוריק צו גאט איז דער וויל פינסטער גיווארין. האט גאט גיזאגט צו סנחריב גיי ברייננ פייער. איז סנחריב גיגאנגען און האט גיברייננט פייער. ווי סנחריב האט גיבלאזין דאס פייער האט זיך אן גיצונדען די באהרד זיינע אין דעם פייער. איז גיגאנגען סנחריב און האט אפ גיגאלט דעם קאפ. און דיא באהרד האט ער שוין ניט גידארפט אפ גאלין ווארום זיא איז פאר ברענט גיווארין. דאס איז וואס עס שטייט אין פסוק וגם את הזקן תספה. דיא באהרד וועסטו פאר ענדין. ניט אפ גאלין נאר פארענדין אין פייער. רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין אז דוא האסט גינומען אגוי פון ארם און דוא האסט איהם ריין ארום גיוואשין און עס איז איהם גיפעלין. זאלסט דו אן צינדען פייער אין זיין באהרד וועסטו ניט זאט ווערין לאכענדיג פון איהם. דר נאך איז גיגאנגען סנחריב און האט גיפונען א ברעט פון דער תבה פון נח. האט סנחריב גיזאגט אויף דיא ברעט דאס איז דער גרויסער גאט וואס ער האט גירעטעט נחן פון מבול. האט סנחריב גיזאגט אויף זיך אויב איך וועל גיין און וועל בגליקען וועל איך מקריב זיין מיינע צוויי קינדער פאר דיא ברעט. ווי זיינע קינדער האבין דאס גיהערט האבין זיי איהם גיהרגת. דאס איז וואס עס שטייט אין פסוק ער האט זיך גיבוקט צו זיין גאט נסרוך [נסר איז דער טייטש א ברעט]. האבין זיינע קינדער אדרמלך און שראצר איהם גיהרגת מיט א שווערד:

לד ויחלק. ווען אברהם אבינו האט מלחמה גיהאלטין מיט דיא פיר מלכים שטייט אין פסוק ויחלק עליהם לילה. דיא נאכט איז אויף זייא צו טיילט גיווארין אויף איהם כמו זיינע קנעכט און ער האט זייא גישלאגין. ווער האט זייא גישלאגין. רבי יוחנן זאגט דער מלאך וואס

והלילה אמר הורה גבר ר' יצחק נפחא אמר שעשה עמו מעשה לילה שנאמר (שופטים ה) מן השמים נלחמו הכוכבים ממסלותם וגו' אמר ריש לקיש טבא דנפחא מדבר נפחא. (בראשית יד) וירדוף עד דן א"ר יוחנן כיון שבא אותו צדיק עד דן תשש כחו ראה בני בניו שעתידין לעבוד ע"ז בדן שנאמר (מ"א יב) וישם האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן ואף אותו רשע לא נתגבר עד שהגיע לדן שנאמר (ירמיה ח) מדן נשמע נחרת סוסיו:

לה א"ר זירא אע"ג דשלח ר' יהודה בן בתירא מנציבין הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו והזהרו בורידין כר' יהודה והזהרו בבני עמי הארץ שמהן תצא תורה כי האי מלתא מודעינן להו: צדיק

סייעו: מעשה לילה. שנלחמו בשבילו כוכבי לילה כמו שעשו בשביל ברק: טבא. מלים דר' יצחק שהוא נפחא: מדבר נפחא. מר' יוחנן דמקרי בר נפחא בכולי תלמודא כגון מאן שייל בר נפחא. אלא למורי דאבין של ר' יוחנן כוה נפח לפיכך קרא בר נפחא, ואית דמפרשי בר נפחא על שם יפיו:

בזקן. שבכה תלמודו. אע"פ ששכח תלמודו הואיל ומחמת אונסו הוא: הזהרו בורידין כרבי יהודה. דאמר בשחיטת חולין עד שישחוט את הורידים של עוף הואיל וצולהו כולו כאחד ואינו חותכו ומולחו כבשר חיה ובהמה: והזהרו בבני עם הארץ. שנעשו תלמידי חכמים לעשות להם כבוד: שמהם תצא תורה. ליפרא"ל שהרי יצאו שמעיה ואבטליון מבני בניו של סנחריב ומבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק כדלקמן ואע"ג דאמר כבייהודה הכי הזהרו בבני עם הארץ: כי הא מלתא. דלקמן: מודעינן (להו). דכי היכי דחזינן לקמן דלא זכה נבוכדנאצר לאותו כבוד אלא מפני זכות ד' פסיעות כדאמרינן לקמן הכי נמי אמרינן בבני עם הארץ דלא זכו לאותו כבוד אלא מפני זכות מעט שהיה

איז גיקומען צו אברהם העלפין איהם אין דיא מלחמה. האט ער גיהייסין לילה: אונ דר מלאך האט זייא גישלאגין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק והלילה אמר הורה גבר. דער מלאך וואס הייסט לילה האט גיזאגט דער מאן האט מעוברת גימאכט דיא אשה. רבי יצחק נפחא זאגט דר מלאך האט ניט גיהייסין לילה. נאר ווייל ער האט מלחמה גיהאלטין פאר אברהם ביי נאכט. דריבער האט מען איהם גירופין לילה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק בייא ברק פון הימעל האט מען מלחמה גיהאלטין. די שטערין פון זייער וועג וואס זיי גייען האבין מלחמה גיהאלטין מיט סיסרא. אזוי דא בייא אברהם האבין אויך ביי נאכט דיא שטערין מלחמה גיהאלטין מיט דיא פיר מלכים. ריש לקיש האט גיזאגט נפחא האט בעסער גיזאגט וויא בר נפחא. רבי יצחק נפחא זאגט בעסער וויא רבי יוחנן וואס מען רופט איהם בר נפחא. אין פסוק שטייט אברהם האט נאך געיאגט די מלכים ביז דן. פר וואס ניט ווייטער. רבי יוחנן זאגט ווי דר צדיק אברהם איז גקומען צום ארט דן. איז שוואך גווארין זיין כח. ווארום ער האט גזעהן אז זיינע אייניקלאך וועלין דינען עבודה זרה אין דן. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ירבעם בן נבט האט גמאכט צוויי גאלדענע קעלבער איינעם האט ער גישטעלט אין בית אל אונ איינעם האט ער גישטעלט אין דן. אונ דר רשע נבוכדנצר האט זיך אויך ניט גישטארקט ביז ער איז גיקומען אין דן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פון דן איז גיהערט גיווארין דיא ברומונג פון זיינע פערד:

לה אמר. רבי זירא האט גזאגט רבי יהודה בן בתירה פון נציבין האט געשיקט זאגין מען זאל זיך היטען צו געבין כבוד דעם אלטען מאן וואס האט פאר געסין זיין לערנען ווייל ער האט גיהאט אאומגליק (ומשל ער איז קראנק גיוועז איז ביי אים צו גינומען גיווארין זיין שכל דריבער האט ער פאר געסין דאס לערנען). נאך האט רבי יהודה בן בתירה גיהייסען אז מען וועט שעכטין אעוף זאל מען זיין געהיט איבער צו שניידין דיא ווידין (דאס זענען דיא דינגע אדערין וואס אין האלדז ביי דער זייט). אונ נאך האט רבי יהודה בן בתירה גיהייסען אז א עם הארץ האט קינדער וואס קענען לערנען תורה. זאלט איר זיין געהיט צו געבין כבוד דיא קינדער פון דעם עם הארץ. ווייל פון זייא וועט ארויס גיין תורה צו אלע יודין (אזוי וויא מיר זעהן שמעיה אונ אבטליון וואס זענען גיוועזן תנאים. זענען גיוועזן אייניקלאך פון סנחריב. אונ דיא אייניקלאך פון המן האבען גילערנט תורה ביי דיא בני ברק). אפילו רבי יהודה האט אזוי גיזאגט. פון דעסטוועגין זאגט מען זייא אז דעם כבוד האבען זייא ניט פון זייער פאטער. נאר פון זייער תורה וואס זייא האבען גילערנט. זייא זאלין ניט זיין גרויס ביי זיך. עס שטייט אין פסוק ירמיה הנביא האט גזאגט פאר גאט איך ווייס אז איך וועל מיך קריגען מיט די

(ירמיה יב) צדיק אתה ה' כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד נטעתם גם שורשו ילכו גם עשו פרי מה אהדרו ליה (שם) כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים גו' משל לאדם אחד שאמר יכול אני לרוץ שלש פרסאות לפני הסוסים בין בצעי המים נזדמן לו רגלי אחד רץ לפניו שלשה מילין ביבשה ונלאה א"ל ומה לפני רגלי כך לפני הסוסים עאכ"ו ומה ג' מילין כך ג' פרסאות עאכ"ו ומה ביבשה כך בין בצעי המים עאכ"ו אף אתה ומה בשכר ד' פסיעות ששלמתי לאותו רשע שרץ אחר כבודי אתה כתמיה כשאני משלם שכר לאברהם יצחק ויעקב שרצו לפני כסוסים עאכ"ו היינו דכתיב (ירמיה כג) לנביאים נשבר לבי בקרבי וגו' הני ד' פסיעות מאי היא דכתיב (מ"ב כ) בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים וגו' משום דשמע כי חלה חזקיהו ויחזק שדר ליה ספרים ומנחה אין (דברי הימים ב' לב) לדרוש המופת אשר היה בארץ דאמר ר' יוחנן אותו היום

בהכיהם מ"ר ... ולית דאמרי דר' זירא אדלעיל קאי אבני סנחריב אע"ג דבלא ר' יוסף הזכרו בבני עמי הארץ לכבדן ממהם הלא תורה כי סיכי הגפני מסנחריב כי הא מלתא מודעין להו לבני עמי הארץ דהא דמייקים להו להו משום כבוד אבותם הלא בם יש התורה שבהם שלא הזות דעתם עליהם ויאמרו אבותיהם לדיקים היו : מדוע דרך רשעים צלחה . מפני מה הגלית נבוכדנצר וכבש ירושלים : מאי אהדרו ליה : לירמיה : בצעי מים . ומרש"ק בלע"ז ארבע פסיעות . ומפורש לקמן : עאכ"ו . שיהיו כל אדם יכולין לתמוה על השכר גדול שיתנם להם : לנביאים . אברהם יצחק ויעקב : נשבר לבי

שמר

ווערסטו זיין גירעכט . נאר איך וועל מיט דיר ריידן אזעלכע זאכען וואס דער דין איז אז איך דארף גירעכט זיין . פאר וואס איז דיא וועג פון דיא רשעים אזוי גליקלאך . פאר וואס זענען צוא פרידען אונ רוהיג אלע פאלשע מענטשין . דוא האסט זייא גיפלאנצט אונ זייא זענען איין גיווארצילט גיווארין . זייא גייען אויף דער וועלט אונ עס וואקסט אויף זייא פרוכטען וירמיה הט זיך גיוואונדערט פאר וואס אזוי ארשע ווי נבוכדנצר האט גיקענט איין נעמען ירושלים אונ חרוב מאכען דעם בית המקדש) . וואס האט מען גיענטפערט צו ירמיה . מיט פוס גייער ביסטו גילאפען האבען זייא דיך מיד גימאכט . וויא אזוי ווילסטו דיך שטארקן צוא זאגין אז דוא וועסט לויפען בעסער וויא פערד . דאס איז געגליכען צו א מענטשין וואס ער האט גזאגט איך קען לויפען דריי מייל פאר אויס פאר דיא פערד צווישען זומפיקע ערטער . הט זיך איהם גיטראפען אפוס גייער איז ער גילאפען פאר דעם פוס גייער דריי תחום שבת אויף דער טריקענעש אונ איז מיד גיווארין . האט מען גזאגט צו איהם מאראך פר אפוס גייער האסטו ניט גיקענט לויפען . פאר פערד וועסטו דאך געוויס ניט קענען לויפען . אונ מאראך דריי תחום שבת האסטו ניט גיקענט לויפען . דריי מייל וועסטו דאך געוויס ניט קענען לויפען . אונ מאראך אויף דער טריקענעש האסטו ניט גיקענט לויפען . אויף דיא זומפיקע ערטער וועסטו געוויס ניט קענען לויפען : דוא ירמיה ביסט אויך אזוי . מאראך דוא וואונדערסט זיך אויף דעם שכר וואס איך האב גיגעבען צו דעם רשע נבוכדנצר פאר דיא פיר טריט וואס ער איז גילאפען פאר מיין כבוד וועגין : וויא גרוס וועט שוין זיין דיין וואונדער אז דוא וועסט זעהן דעם שכר וואס איך וועל בצאהלען צו אברהם יצחק יעקב וואס זייא זענען גילאפען פאר מיר וויא דיא פערד . דאס מיינט דער פסוק לנביאים נשבר לבי בקרבי . אויף דיא נביאים (דאס איז אברהם יצחק יעקב) איז צוא בראכען מיין הארץ אין מיר (ירמיה הנביא זאגט אז איך זעה דעם שכר וואס גאט וועט געבין צו אברהם יצחק יעקב ווערט צו בראכען אין מיר מיין הארץ . פאר וואס האב איך ניט זוכה גיוועזן צו זיין אזוי א צדיק וויא אברהם יצחק יעקב זענען גיוועזין) . וואס זענען גיוועזין דיא פיר טריט פון נבוכדנצר . ווארום עס שטייט אין פסוק אין דער צייט האט געשיקט בראדך בלאדן בן בלאדן דער מלך פון בבל בריף אונ מתנות צו חזקיהו ווארום ער האט גיהערט אז חזקיהו איז קראנק גיוועזן . איז דאך א קשיא ווייל ער האט גיהערט אז חזקיהו איז קראנק גיוועזן אונ האט זיך אויסגעהיילט . דריבער הט ער איהם געשיקט בריף אונ מתנות . ענטפערט דיא גמרא בראדך בלאדן האט גיוועזן פארשטאנען דעם וואונדער וואס איז גיוועזן אין דער וועלט . ווארום רבי יוחנן האט

נקרבי. כלומר תמהתי על מקן סכרן: שתי שעות. כדי שלא יהא פנאי לספדו ולקוברו: אתפח. נתרפא: אהדרינהו הקב"ה להנך עשר שעות. להזקיהו דאותו יום שנתרפא חזקיה היה של כ"ב שעות: רהט בתריה. דבליה: לא היה להם תקנה. שהיה שכרו מרובה והיה לו רבות לאבד כאריכתנו:

שמת בו אחז שתי שעות היה וכי חלה חזקיה ואיתפח אהדרינהו קב"ה להנך עשר שעי ניהליה דכתיב (ישעיה לח) הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחורנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה אמר להו מאי האי אמרו ליה חזקיה חלש ואיתפח אמר איכא גברא כי האי ולא בעינא לשדורי ליה שלמא כתבו ליה שלמא למלכא חזקיהו שלם לקרתא דירושלם שלם לאלהא רבא. נבוכדנאצר ספרא דבלאדן הוה ההיא שעתא לא הוה התם כי אתא אמר להו היכי כתביתו אמרו ליה הכי כתיבינן אמ' להו קריתו ליה אלהא רבא וכתביתו ליה לבסוף [אמר] אלא הכי כתיבו שלם לאלהא רבא שלם לקרתא דירושלים שלם למלכא חזקיה אמרו ליה קריינא דאיגרתא איהו להוי פרוונקא רהט בתריה כדרהיט ארבעה פסיעות אתא גבריאל ואוקמיה א"ר יוחנן אלמלא לא בא גבריאל והעמידו לא היה תקנה לשונאי ישראל:

מאי

זאגט דער טאג וואס אחז איז אין איהם געשטארבען איז ער נאר געווען צוויי שעה. מען זאל איהם ניט קענען מספיד זיין אונ ניט קענען בגראבען ביי טאג נאר ביי נאכט. ער זאל ניט האבען כבוד. אונ אז חזקיה איז קראנק געווען אונ איז געזונד געווארין. האט גאט איהם אפ געגעבין די צעהן שעה. דער טאג איז געווען גרעסער מיט צעהן שעה וויא אלע טאג. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך וועל צוריק קערין דעם שאטען פון דיא טרעפ וואס עס האט אראפ גענידערט אויף דיא טרעפ פון אחז אויף דיא זוהן צעהן טרעפ צוריק [אונ אז דער שאטען איז אוועק געגאנגען פון דיא צעהן טרעפ] האט זיך דיא זוהן צוריק געקערט צעהן טרעפ אויף דיא טרעפ וואס זיא האט פריער אראפ גענידערט. איז דער טאג גרוים געווען צוויי אונ צוואנציג שעה האט בראדך געפרעגט ביי זיינע מענטשין פאר וואס איז היינט דער טאג גרעסער וויא אלע טעג. האבען זייא גזאגט צו איהם. דער מלך חזקיה איז קראנק געווען אונ היינט איז ער געזונד געווארין: פון זיינעטוועגין האט גאט גרעסער געמאכט דעם טאג ער זאל האבען פון דיא זוהן. האט בראדך גזאגט אויף דער וועלט איז דא אזוי א מענטש אונ איך זאל איהם ניט שיקען א מתנה מיט שלום. האט ער באלד געהייסען מען זאל שרייבען א בריף. שלום צום מלך חזקיהו. שלום צו די שטאט ירושלים. שלום צום גרויסען גאט. נבוכדנצר איז געווען דער שרייבער פון מלך בראדך בלאדן. דיא צייט וואס מען הט געדארפט שרייבען דעם בריף איז נבוכדנצר ניט געווען דארטין. האט איין אנדערער געשריבען. אז נבוכדנצר איז געקומען האט ער געפרעגט וויא אזוי האט איר געשריבען. האבען זייא גזאגט צו נבוכדנצר אזוי האבען מיר געשריבען. האט נבוכדנצר גזאגט איר רופט איהם דער גרויסער גאט. אונ איר האט איהם געשריבען צום לעצטין. נאר אזוי האט איר געדארפט שרייבען. שלום צום גרויסען גאט: שלום צו דיא שטאט ירושלים. שלום צום מלך חזקיהו. האבען זייא גזאגט צו נבוכדנצר דער וואס קען לייענען דעם בריף דער זאל זיין דער שליח פון דעם בריף. דוא ווייסט ווי צו שרייבען דעם בריף. שרייב איהם דוא. איז נבוכדנצר געלאפען אומקערין דעם שליח: ווי נבוכדנצר איז געלאפען פיר טריט. איז געקומען דער מלאך גבריאל אונ האט איהם געשטעלט. ער זאל ניט לויפען ווייטער. ווארום רבי יוחנן האט גזאגט ווען דער מלאך גבריאל וואלט ניט געקומען איהם אפ האלטען ער זאל ניט גיין ווייטער. נאר ער וואלט נאך מער געלאפען פאר דעם כבוד וואלט דער זכות פון נבוכדנצר אזוי גרויס געווען. אז ווען ער האט חרוב געמאכט דעם בית המקדש. וואלט פון דיא יודין גאר ניט געבליבען:

לן מאי בלאדן בן בלאדן אמרי בלאדן מלכא הוה ואשתני אפיה והוו כי דכלבא הוה יתיב בריה על מלכותא כי הוה כתב שמיה ושמיה דאבוה והיינו דכתיב (מלאכי א) בן יכבד אב ועבד אדוניו בן יכבד אב הא דאמרן ועבד אדוניו דכתיב (ירמיה נב) בחדש החמישי (בשבעה) [בעשור] להודש היא שנת תשע עשרה למלך נבוכדנאצר מלך בבל בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים וישרוף את בית ה' ואת בית המלך (ע"כ) ומי סליק נ"נ לירושלים והכתיב (שם) ויעלו אותו (רבלתה) אל מלך בבל [רבלתה] וא"ר אבהו זו אנטוכיא רב הסדא ורבי יצחק בר אבדימי חד אמר דמות דיוקנו היתה לו הקוקה על מרכבתו וחד אמר אימה יתירא היתה לו ממנו והוה כמי שעומד לפניו אמר רבא טעין תלת מאה כודניאתא נרגא דפרזלא דשליטא בפרזלא שדר ליה נבוכדנאצר לנבוזראדן

הוה כתב שמיה ושמיה דאבוה. כדי שיתכבד אביו לכך נקרא שם אביו עליו שנקרא מרודך בלאדן דאי לא כתיב אלא מרודך בן בלאדן לא היה מתקרי עליה שמיה דאבוה דהכי כתבי כלהו אינשי פב"פ להכי כתב מרודך בלאדן: בחדש החמישי (בשבעה) בעשור לחדש בא נבוזראדן רב טבחים עמד לפני מלך בבל בירושלים. אלמא נבוכדנאצר סליק לירושלים: ומי סליק. והכתיב בההוא פרשתא ויעלו צדקיהו אל המלך רבלתה אלמא ברבלה הוה: זו אנטוכיא. ואנטוכיא קי"ל דאינה מא"י: דמות דיוקנו. של נ"נ: הקוקה לו על מרכבתו. של נבוזראדן ודומה לו כמי שעומד לפניו ולכך כתיב בא נבוכדנאצר והיינו כבוד: טעין תלת מאה כודניאתא. משאוי שלש מאות פרדות: נרגא דפרזלא. פטישי ברזל: דשליטא בפרזלא. כרזל

לן מאי. פאר וואס האט מען אים גירופען בלאדן בן בלאדן זאגט דיא גמרא עס איז גיוועזן אמלך בלאדן איז גיענדערט גיווארין זיין פנים אונ ער האט אויס גיזעהן וויא אהונט. איז דער זוהן גיזעסען אויף זיין קעניגרייך. אז דער זוהן פלעגט שרייבין. האט ער געשריבען זיין נאמען בראדך צו זאמען מיט דעם פאטערס נאמען. בראדך בלאדן. וואס ער איז בן בלאדן: דער זוהן פון בלאדן. דאס איז וואס דער פסוק זאגט דער זוהן גיט כבוד צו זיין פאטער אונ דער קנעכט גיט כבוד צו זיין בעל הבית. דער זוהן גיט כבוד צוא זיין פאטער. אזוי וויא מיר האבען גזאגט. דאס איז בראדך בלאדן. אונ דער קנעכט גיט כבוד צו זיין בעל הבית אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דעם פינפטען חודש דעם צעהנטין טאג אין חודש דאס איז דער נייגצעהנטער יאהר וויא נבוכדנצר איז גיווארין אמלך אין בבל. איז גיקומען נבוזראדן רב טבחים אונ האט זיך גישטעלט פאר דעם מלך פון בבל אין ירושלים אונ ער האט פאר ברענט דיא הויז פון גאט אונ דיא הויז פון מלך [ועהט אוים פון דאנען אז נבוכדנצר איז גיוועזן אין ירושלים] איז דען נבוכדנצר גיוועזן אין ירושלים. עס שטייט דאך אין פסוק מען האט גיברייגגט דעם מלך צדקיהו פאר דעם מלך פון בבל אין דעם ארט רבלה. האט רבי אבהו גיזאגט אז רבלה איז אנטוכיא. [אונ אנטוכיא איז גאר ניט פון ארץ ישראל]: זעהן מיר אז נבוכדנצר איז גיוועזן אין רבלה ניט אין ירושלים. רב חסדא אונ רבי יצחק בר אבדימי קריגען אין דעם. איינער זאגט דיא צורה פון נבוכדנצר איז גיוועזן גימאלט אין דיא קארעטע פון נבוזראדן. אונ אז נבוזראדן איז גיקומען מיט זיין קארעטע אין ירושלים. איז בייא נבוזראדן גיוועזן גלייך ווי נבוכדנצר אליין וואלט גיקומען אין ירושלים אונ ער וואלט גישטאנען פאר נבוכדנצר [זעה; מיר דעם כבוד וואס דער קנעכט נבוזראדן האט גיגעבין צוא זיין האר נבוכדנצר]. אונ איינער זאגט אז נבוזראדן הט אזוי שטארק מורא גיהאט פאר נבוכדנצר. וואו נבוזראדן איז גישטאנען איז ביי אים גלייך גיוועזן וויא ער וואלט גישטאנען פר נבוכדנצר. רבא זאגט דריי הונדערט אייזלין וואס האבען אויף זיך גיטראגין אייזערנע העק וואס זענען גיוועזן אזוי שארף אז זייא האבען גיקענט צו האקין אייזין האט נבוכדנצר געשיקט צו נבוזראדן: אונ אויף איין טויער פון ירושלים זענען צו בראכען גיווארין דיא אלע העק. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכילפות יהלומון. אונ איצט אויף איין טיר האט מען גיקלאפט מיט אלע העק אונ מיט אלע האמערס. אונ דיא טיר איז ניט צוא בראכען גיווארין. האט נבוזראדן גיוואלט אוועק גיין פון ירושלים צוריק אהיים. נבוזראדן הט גזאגט

לנבוזראדן וכולה בלעינהו חד דשא דירושלים שנאמר (תהלים עד) ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכילפות יהלומון בעי למיהדר אמר מסתפינא דלא ליעבדו בי כי היכי דעבדו בסנחריב נפק קלא ואמ״ה שוור בר שוור נבוזראדן דמטא זימנא דמקדש חריב והיכלא מיקלי פש ליה חד נרגא אתא מחייה בקופא ואיפתח שנאמר (שם) יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות הוה קטיל ואזיל עד דמטא היכלא אדליק ביה נורא גבה היכלא דרכו ביה מן שמיא שנאמר (איכה א) גת דרך ה' לבתולת בת יהודה הוה קא זחא דעתיה נפקא בת קלא ואמ״ה ליה עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת שנאמר (ישעיה מז) קחי רחים וטחני קמח גלי צמתך חשפי שובל גלי שוק עברי נהרות חטים לא נאמר אלא קמח חזי דמיה דזכריה וגו':

לז ת״ר נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה מבני

דוד המלך. ברזל אחד: בלעינהו. לא בליעה ממש אלא בשעה שהיו פטישים מתפוצצין בהכותם בשער נשברו: פתוחיה יחד. משמע על פתח אחד שלמו כל הכשילין והכילפות יחד ולא הועיל כלום: שור בר שור. דלג בר דלג קיש וכתש ירושלים [לנבוזראדן קאמר]: שור נבוזראדן. דלג נבוזראדן נ״א שור בר שור מדלג בר מדלג קפלת פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה: בקופא. מגב הפטיש לא מחודו כמו קופא דמרא: יודע כמביא למעלה. הפ״ה היה יודע לפניך הותו כסבך עץ קרדומות שהיכל בו את ירושלים כאילו הביאו למעלה לכסא הכבוד: גבה היכלא. ונזקף לעלות לרקיע: דרכו ביה מן שמיא. והשפילוהו: זחה דעתיה: מתגאה (בעצמו) על שהיה מצליח: עמא קטילא. שכבר נגזר עליהם על כך: וטחני קמח. וטחני החטין לא נאמר אלא קמח שאינו צריך טחינה: צמתך. מקום שהקלועים עומדין בצד הראש: שובל. קלע הראש שדומין לשבלים: גלי שוק עברי נהרות. פורענות זה היה אומר הקב״ה לישראל לכו וטחנו קמח כלומר טחונים אתם כבר לקמח ותחזרו לריחייכם עדיין ותגלו קילעי ראשיכם ושוקיכם ותלכו בגלות:

גר תושב שלא קבל עליו שאר מצות וקבל עליו שלא

איך האב מורא דיא יודין וועלין מאכען מיט מיר אזוי וויא זייא האבען געמאכט מיט סנחריב: איז ארויס געגאנגען אקול פון הימעל אונ האט געזאגט צו נבוזראדן. דוא ביסט איין מאהל געשפרונגען מיט סנחריב. חרוב מאכען ירושלים אונ איצט ביסטו געקומען צוא שפרינגען נאך אמאהל חרוב מאכען ירושלים. ווארום איצט איז געקומען דיא צייט דער בית המקדש זאל חרוב ווערין אונ דער היכל זאל פאר ברענט ווערין. עס איז נאך געבליבען בייא נבוזראדן איין האק. האט נבוזראדן גענומען דיא האק אונ האט אקלאפ געטאהן מיט דיא גראדע זייט [ניט מיט דעם שארף] אויף אטויער. האט זיך דער טויער געעפינט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד המלך האט געבעטין פאר גאט יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות. עס זאל דר וואוקסט ווערין פאר דיר די האק וואס מען האט מיט איר צו בראכען דעם אונטערשטען בית המקדש. גלייך וויא מען וואלט איר געברענגט אין דער הייך אין הימעל אונ מען וואלט מיט איר צו בראכען דעם אויבערשטען בית המקדש. האט נבוזראדן געהרגעט פון דיא יודין ביז ער איז געקומען צום היכל. האט ער פייער געצונדען בייער אין היכל: האט דער היכל זיך אויף געהויבען אונ האט געוואלט ארויף גיין אין הימעל. האט מען אטרעט געטאהן פון הימעל אויף דעם היכל אונ מען האט איהם צוריק אראפ געשטויסען אויף דער ערד. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גת דרך ה' לבתולת בת יהודה. גאט האט געטרעטין אויף דעם בית המקדש פון יהודה אזוי וויא מען טרעט ווינטרויבין אין אקעלטער. איז נבוזראדן בייא זיך גרויס געווארין פון דער הצלחה וואס ער האט געהאט איין צו נעמען דיא יודין מיט דעם בית המקדש. איז ארויס געגאנגען אקול פון הימעל. אונ האט געזאגט צו איהם אגעהרגעטע פאלק האסטו געהרגעט: אפאר ברענטין בית המקדש האסטו פאר ברענט. געמאלענע מעהל האסטו געמאלין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק נעם מיהל שטיינער אונ מאל מעהל. דעק אפ דעם פארדעקונג פון דיין פנים. דעק אפ די טריט פון דיינע פיס צו גיין בארוועס. אונ דעק אויף דיינע קליידער ביז איבער די קניא ווייל דו וועסט דארפין אריבער גיין די טייכען וואס וועלין זיין אין וועג ווען איר וועט גיין אין גלות. עס שטייט ניט ער זאל מאלין ווייץ. נאר ער זאל מאהלין מעהל [אזוי זאגט דער נביא אויף די מענטשין פון בבל]:

לז תנו רבנן. דיא רבנן האבען געלערנט נעמן איז געווען אגר תושב נער האט זיך

מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים ומאן נינהו שמעיה ואבטליון מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק (ומנו רב שמואל בר שילת) ואף מבני בניו של אותו רשע בקש הקב"ה להכניסן תחת כנפי השכינה אמרו מה"ה לפני הקב"ה רבש"ע מי שהחריב את ביתך ושרף את היכלך תכניסם תחת כנפי השכינה היינו דכתיב (ירמיה נא) רפאנו את בבל ולא נרפתה עולא אמר זה נ"נ ר' שמואל בר נחמני אמר אלו נהרות בבל ותרגומא צינייתא דבבל:

לח אמר עולא עמון ומואב שיבבי בישי דירושלים הוה כיון דשמעינו לנביאי דקא מתנבי לחורבנא דירושלים שלחו לנ"נ פוק ותא. אמר מסתפינא דלא לעבדן לי כדעבד בקמאי שלחו ליה (משלי ז) כי אין האיש בביתו ואין איש אלא הקב"ה שנא' (שמות טו) ה' איש מלחמה שלח להו בקריבא הוא ואתי שלחו ליה הלך בדרך רחוק שלח להו אית בהו צדיקי דבעו רחמי ומייתי ליה שלחו ליה צרור

לעבוד ע"ז: של אותו רשע. נ"נ: רפאנו ולא נרפתה. בקש הקב"ה מבקש לרפאותן להכניס מבני בניו תחת כנפי השכינה: אלו נהרות בבל. שהם רעים לשתות: צינייתא דבבל. [דקלים מרים הן שעומדים בנהרות ל"א] דקלים רעים של נהרות בבל שאין מוציאין פירות לפי שהמים רעים הן וגדל פירות (בגיטין) [בכתובות דף מו] אמרינן קובעא הוה דאמריתו הני צינייתא דבבל משבעת ימי בראשית איתנהו ונהרא דהתם הגהו צינייתא מי מריך ניניהו: שיבבי. שכנים: פוק ותא. צא ממקומך ובא אל א"י והכבשנה. כי אין האיש. מקרא הוא במשלי: בקריבא הוא. בקרוב הוא ויבא בעת דנקס לפי דרכו של מקרא זה שהם כלו לו שומעין אנו שהוא כשיבא ככה: צרור הכסף לקח בידו.

נאר מגייר געווען ער זאל ניט דינען עבודה זרה. אבער צו אלע זאכען איז ער געווען אגוי און נבוזראדן איז געווען אגר צדק ווער איז געווארין איוד וויא אלע יודין. דיא איינקלאך פון סיסרא האבען געלערנט תורה אין ירושלים. די איינקלאך פון סנחריב דאבען געלערנט תורה מיט פיל תלמידים. דאס זענען געווען שמעיה און אבטליון. דיא איינקלאך פון המן האבען געלערנט תורה ביי די בני ברק. און די איינקלאך פון דעם רשע נבוכדנצר האט אויך גאט געוואלט אריין נעמען אונטער זיינע פליגעל. זייא זאלין זיך מגייר זיין און זאלין לערנען תורה. האבען דיא מלאכים געזאגט פאר גאט. רבונו של עולם דער וואס האט חרוב געמאכט דיין הייז און האט פארברענט דיין היכל זאלסטו זיינע קינדער אריין ברענגען אונטער דיינע פליגול: דאס איז וואס עס שטייט אין פסוק רפאנו את בבל. מיר האבען געמיינט אז גאט וועט היילין בבל. עולא זאגט דס מיינט מען נבוכדנצר ומיר האבען געמיינט אז גאט וועט אריין נעמען פון נבוכדנצרס קינדער אונטער זיינע פליגעל. בבל איז אבער ניט געהיילט געווארין. דיא מלאכים האבען ניט געלאזין גאט זאל זיי אריין נעמען אונטער זיינע פליגעל. רבי שמואל בר נחמני זאגט דאס מיינט מען די טייכען פון בבל זענען ניט געהיילט געווארין דיא וואסער איז געווען שלעכטע צום טרינקען און זענען געבליבען שלעכטע. דאס מיינט מען דיא שלעכטע טייטל ביימער פון בבל וואס וואקסען נעבין וואסער. זייא מאכען קאליע דאס וואסער:

לח אמר. עולא האט געזאגט עמון און מואב זענען געווען שלעכטע שכנים פון ירושלים. אז זייא האבען געהערט די נביאים זאגען נביאות אז ירושלים וועט חרוב ווערין. האבען זיי געשיקט צו נבוכדנצר גיי ארויס פון בבל און קום איין נעמען ירושלים. האט נבוכדנצר געזאגט איך האב מורא פאר זייער גאט. ער זאל ניט מאכן מיט מיר אזוי וויא ער האט געמאכן מיט די פריערדיגע מלכים וואס זענען געקומען חרוב מאכען ירושלים. דאבען זייא געשיקט צוא נבוכדנצר כי אין האיש בביתו. איש מיינט מען גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ה' איש מלחמה. גאט איז נישטא אין בית המקדש. האט נבוכדנצר צו זייא געשיקט גאט איז נאנט פון זייא. אז איך וועל וועלין חרוב מאכען ירושלים וועט ער באלד קומען. האבען זייא געשיקט צוא נבוכדנצר. גאט איז פון דיא יודין ווייט אוועק געגאנגען. האט נבוכדנצר צוא זייא געשיקט עס איז דא צדיקים צווישען דיא יודין זייא וועלין תפלה טאהן וועלין זייא צוריק ברענגען גאט. האבען זייא געשיקט צו נבוכדנצר דעם צרור הכסף האט גאט מיט גינומען ובכסף

(משלי ז) צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים שנאמר (הושע ג) ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים שלח להו הדרי רשיעי בתשובה ובעו רחמי ומייתו לי' שלחו ליה כבר קבע להן זמן שנאמר (משלי ז) ליום הכסא יבא ביתו אין כסא אלא זמן שנא' (תהלים פא) בכסה ליום חגנו שלח להו סיתוא הוא ולא מצינא דאתי מתלגא ומטרא שלחו ליה תא אשינא דטורא שנא' (ישעיה טז) שלחו כר מושל ארץ מסלע מדברה אל הר בת ציון שלח להו אי אתינא לית לי דוכתא דיתיבנא ביה שלחו ליה קברות שלהם מעולין מפלטירין שלך דכתיב (ירמיה ח) בעת ההיא נאם ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה וגו' ושטחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבום

צדיקים שבהם מהו: ואכרה לי בחמשה עשר כסף. שפדה אותם ממצרים בט"ו בניסן: כסף וחומר שעורים ולתך שעורים. בזכות צדיקים שנקראים כסף חומר שלשים סאים ולתך ט"ו כאן אנו מ"ה צדיקים שבעולם מתקיים עליהם כדאמרן בפ' גיד הנשה פעמים שלשים כאן וט"ו בא"י ופעמים שט"ו כאן ושלשים בא"י ובמס' חולין היכא דקא מפרש הכי קרא בצדיקייא (איירי) [אמרי] אין כסף אלא צדיקים וכן הוא אומר צרור הכסף לקח בידו: כבר קבע להם זמן. שלא יבא עד ע' שנה שתשלום גלות בבל: מתלגא ומטרא. מחמת שלגים ומטרות: תא אשינא דטורא. בא דרך תחתית ההרים וההרים יגינו עליך מן השלגים ומן המטרות: שלחו כר מושל ארץ. שלחו שליח אל נבוכדנצר שהיה מושל [ארץ] שיבא אל הר בת ציון דרך הסלעים וההרים: לית לי דוכתא. לא יהיה לי מקום שביבואתיו של ירושלים לישב בו אני וחיילי במים מכוסה מפני הגשמים: קבריהם. של ישראל ומערות שלהם שסביב לירושלים ושם אתה וחייליך יכולין לישב: יוציאו את עצמות מלכי יהודה. שעתידין להשליך מהן עצמות שבקברי;

מיינט מען צדיקים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ואכרה לי בחמשה עשר. איך האב געקויפט דיא יודען צוא מיר [איך האב זייא אויס געלייזט פון מצרים] דעם פופצעהנטען טאג אין ניסן. אין דעם זכות פון דיא צדיקים וואס זייא ווערין גירופען כסף [כסף איז טייטש געלוסטין. גאט געלוסט צוא דיא צדיקים. אונ דיא צדיקים געלוסטין צוא גאט] חומר שעורים. מיינט מען דרייסיג צדיקים. ולתך שעורים מיינט מען פופצעהן צדיקים. דאס זענען פינף אונ פערציג צדיקים וואס דיא וועלט שטייט דורך זייער זכות. דיא צדיקים האט שוין גאט גינומען צו זיך. זייא זענען שוין געשטארבען. האט נבוכדנצר צוא זייא געשיקט דיא רשעים ווילין תשובה טאהן אונ זייא ווילין בעטין ווילין זייא צוריק ברייננען גאט. האבען זייא געשיקט צוא נבוכדנצר גאט האט אויס געזעצט א צייט ער זאל ניט קומען ביז זיבעציג יאהר. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ליום הכסא יבא ביתו [כסא איז דער טייטש א צייט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק בכסה ליום חגנו. דעם אויס געזעצטין טאג צו אונזער יום טוב] צוא דער אויס געזעצטער צייט וועט גאט צוריק קומען אין זיין הויז. אבער ניט פריער. האט נבוכדנצר צוא זייא געשיקט עס איז ווינטער איך קען ניט קומען דורך דעם שנייא אונ רעגין. האבען זייא געשיקט צוא נבוכדנצר גייא אונטער דיא בערג. וועלין דיא בערג אויף דיר פאר שטעלין. עס זאל ניט גיין אויף דיר קיין רעגין אונ קיין שנייא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שלחו כר עמון אונ מואב האבען געשיקט אשריתא. מושל ארץ. צוא נבוכדנצר וואס ער געוועלטיגט אויף דעם לאנד בבל. מסלע מדברה אל הר בת ציון. ער זאל קומען אין ציון דורך דיא שטיינער וואס זענען אין דער מדבר. האט נבוכדנצר געשיקט צו זייא אז איך וועל קומען וועל איך ניט האבען קיין בדעקטין ארט ארום ירושלים וואו איך זאל זיצען מיט מיין חיל. עס זאל אויף אונז ניט קומען דער רעגין אונ דער שנייא. האבין זייא געשיקט צו נבוכדנצר זייערע קעלערס וואו זייערע מתים זענין בגראבין זענען בעסער וויא דיינע פאלאצין, דארט אין דיא קעלערס וועסטו קענען זיצען מיט דיין חיל דעם ווינטער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט אין דער צייט וועט מען ארויס נעמען די ביינער פון דיא מלכים פון יהודה אונ מען וועט זייא פאר שפרייטין געגין דיא זוהן אונ געגין דיא לבנה אונ געגין אלע שטערין פון הימעל וואס דיא יודין האבען זייא ליב גיהאט צו דינען אונ וואס דיא יודין זענען גיגאנגען נאך זייא [ווארום נבוכדנצר וועט ארויס נעמען אלע מתים פון דיא קעלערס ער זאל האבין א ארט אין דיא קעלערס ווא צו וואוינען מיט זיין חיל אום ווינטער]. רב נחמן האט גזאגט צו רב יצחק טאמער ווייסטו ווען בר נפלי וועט קומען. האט רב יצחק גזאגט ווער איז דאס דער בר נפלי. האט רב נחמן גזאגט דאס איז משיח. האט רב יצחק גזאגט צו

אהבום וגו' ואשר הלכו אחריהם. א"ל רב נחמן לרב [יצחק] מי שמיע לך אימת אתי בר נפלי א"ל מאן בר נפלי א"ל משיח ומשיח בר נפלי קרית ליה א"ל אין דכתיב (עמוס ט) ביום ההיא אקים (דף לז) את סכת דוד הנופלת:

לט א"ל דכי א"ר יוחנן דור שבן דוד בא בו ת"ח מתמעטין והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה וצרות רבות וגזרות קשות כהחדשות עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבא. ת"ר שבוע שבן דוד בא בו שנה ראשונה מתקיים מקרא זה (עמוס ד) והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר שניה חצי רעב משתלחין שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה ברביעית שובע ואינו שובע בחמישית שובע גדול ואוכלין ושותין ושמחין ותורה חוזרת על לומדיה בששית קולות ובשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא אמר רב יוסף הא כמה שביעיות דהוה כן ולא אתא אמר אביי בששית קולות בשביעית מלחמות מי הוה ועוד כסדרן מי הוה. (תהלים פט) (אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך

שנאמר בעת ההיא וגו': [אימת אתי בר נפלי] - איידי דאמרינן לעיל הכסף לקח בידו שנתמעטו הצדיקים קא מיירי נמי במשיח וקאמר התלמידים מתמעטין ואיידי דאמרינן דותהי האמת נעדרת אייתי נה דהוא אהדא דדמיה קובטא: את סכת דוד הנופלת. מלכות דוד שנפלה להכי קרי משיח בר נפלי:

עד שהראשונה פקודה. עד שלא כלתה צרה ראשונה שניה ממהרת לבא. פקודה כמו לא נפקד: שבוע. שמטה: והמטרתי על עיר אחת. שיהא מעט מטר ויהא רעב במקום זה ושובע במקום זה: חצי רעב. רעב מעט שלא יהיה שובע בשום מקום: משתכחת מלומדיה. מתוך שאין להם מה לאכול: בששית קולות. יצאו קולות שבן דוד בא א"נ קולות מתקיעות שופר שנאמר יתקע בשופר גדול: מלחמות. בין עכו"ם לישראל: דהוה הכי. שנה אחת רעב שנה אחת שובע ואף ע"פ כן לא בא בן דוד: בששית קולות מי הוה. כלום יצאו קולות שבן דוד בא: ועוד כסדרן מי הוה. כלומר אלו הגזרות דקתני הכא כסדרן לא אתרמו בשבוע אחד אבל כי אתרמי אתי משיח: אשר חרפו ה' אשר חרפו

רב נחמן משיח רופסטו בר נפלי [דער גיפאלענער]. דט רב נחמן גיזאגט יא משיח הייסט דער גיפאלענער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אין דעם טאג וועל איך אויף שטעלין דיא סוכה פון דוד [דאס איז דער בית המקדש] וואס איז גיפאלען. אונ וייל דער בית המקדש וועט זיין גיפאלען ביז משיח וועט קומען. דריבער רופט ער משיחן אויך דער גיפאלענער:

לט אמר. האט רב יצחק גזאגט צו רב נחמן אזוי האט גזאגט רבי יוחנן דער דור וואס משיח וועט צו אים קומען. וועלין זיין ווייניג תלמידי חכמים. אונ דיא איבעריגע מענשין וועלין זייערע אויגען פאר רעגדט ווערין פון טרויער אונ פון זיפצונג אונ פיל צרות אונ שלעכטע גזרות וועלין קומען אלע טאג נייע. איידער דיא ערשטע צרה וועט אוועק גיין וועט שוין אן קומען דיא אנדערע צרה. די רבנן האבען גילערנט זיבען יאהר פריער איידער משיח צו זיין וועט קומען וועט אזוי זיין. דעם ערשטין יאהר וועט מקוים ווערין דער פסוק אויף איין שטאט וועל איך מאכען רעגענען. אונ אויף איין שטאט וועל איך ניט מאכען רעגענען. דעם אנדערין יאהר וועט זיין הונגער. דעם דריטען יאהר וועט זיין א גרויסער הונגער. אונ עס וועלין שטארבען מאנען אונ ווייבער קינדער אונ קליינע קינדער אונ חסידים אונ פרומע מענטשין אונ די תורה וועט פאר געסין ווערין פון דיא לומדים ווייל עס וועט זיין אגרויסער הונגער אונ יעדער וועט זיין זוכין א שטיקל ברויט. וועט מען ניט לערנען תורה. דעם פערטין יאהר וועט שוין בעסער זיין מען וועט זיין זאט אונ ניט זאט. דעם פינפטען יאהר וועט זיין א גרויסע זאט מען וועט עסין אונ טרינקען אונ מען וועט זיך פרייען. אונ דיא לומדים וועלין ווייטער לערנען תורה. דעם זעקסטין יאהר וועט מען הערין קולות פון שופר בלאזין. דעם זיבעטין יאהר וועלין דיא יודין מלחמה האלטען מיט די גוים. אין סוף זיבעטין יאהר וועט קומען משיח. רב יוסף זאגט עס איז שוין פיל מאהל גיוועזן אזעלכע זיבען יאהר אונ משיח איז ניט גיקומען. האט אביי גזאגט צו רב יוסף איז דען גיוועזן דעם זעקסטין יאהר קולות פון שופר בלאזין. אונ איז דען גיוועזן דעם זיבעטין יאהר מלחמות יודין מיט גוים. אונ זענין דען גיוועזן דיא אלע צרות כסדר אזוי וויא זיי שטייען דא גירעכנט. נאר אז מען וועט זעהן זיבען יאהר וועט זיין כסדר אזוי ווי דא שטייט. זאל

משיחך) תניא רבי יהודה אומר דור שבן דוד בא בו בית הועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן (ישתומם) [יאשם] ואנשי (גליל) [גבול] יסובבו מעיר לעיר ולא יחוננו והכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו ופני הדור כפני הכלב והאמת נעדרת שנא' (ישעי' נט) ותהי האמת נעדרת (וסר מרע משתולל) מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי רב מלמד שנעשית עדרים עדרים והולכת לה מאי (שם) וסר מרע משתולל אמרי דבי רבי שילא כל מי שסר מרע משתולל על הבריות:

אמר רבא מריש הוה אמינא ליכא קושטא בעלמא אמר לי ההוא מרבנן ורב טבות שמו ואמרי לה רב טביומי שמיה דאי הוו יהבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה זימנא חדא איקלע להחוא אתרא וקושטא שמיה ולא הוו משנו בדיבורייהו ולא הוו מיית איניש מהתם בלא זימניה נסיבי אתתא מנהון והוו לי תרתין בנין מינה יומא חד הוה יתבה דביתהו וקא חייפא רישא אתאי שיבבתא טרפא אדשא סבר לאו אורח ארעא אמר לה ליתא הכא שכיבי ליה

עקבות משיחך. לא הספרש האי קרא למאי איכתיב הכא דהא לא קא דריש ביה מידי ונר"ה למודי בכך נכתב בספרים תהלה כמו בבנינו בפרק אהרן דסוטה בעקבות המשיח חוצפא יסגי וכתבו פירוש זה על בעקבות שהוא לשון סוף כמו אשר חרפו עקבות משיחך: בית הועד. מקום שת"ה מתוועדין שם ללמוד תורה: והגבלן. מקום בשמו כך ישתומם: ואנשי הגבול. אנשי גבול א"י ל"א אנשי גזית סנהדרין: כפני הכלב. דדמיין ממש לכלב. מ"ר. לשון אחר כפני הכלב שלא יתביישו זה מזה: משתולל על הבריות. כל העולם אומרים עליו שוטה הוא והיינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל:

ליכא קושטא בעלמא. אין אדם בעולם שידבר אמת תמיד: אמר לי ההוא מדרבנן דאי יהבי ליה כל חללי דעלמא לא משני בדיבוריה. לבקרא ואשתעי לי זימנא חדא איקלעי להווא אתרא וקושטא שמיה: טרפא אבבא. שהיתה שואלת אותה:

מען ווייסען אז אין סוף זיבעטין יאהר וועט קומען משיח:

מיר האבין גילערנט רבי יהודה זאגט דער דור וואס משיח וועט צו אים קומען וועט אזו זיין. דיא הויז וואס חכמים פלעגין זיך דארט פאר זאמלען וועט מען דארט מזנה זיין מיט זונות. אונ דיא גרויסע שטעט וועלין ווינט ווערין. אונ דער וואס פלעגט מאכען דיא גרענעצין וצו דער ווייטערין מענטשין פון אגבירה) וועט ער אליין זיין פאר שולדיגט אין עבירות. אונ דיא מענטשין וואס וואוהנען ביי די גרענעצין פון ארץ ישראל וועלין אדום גיין פון שטאט צו שטאט אונ מען וועט אויף זייא ניט רחמנות האבין, אונ דיא חכמה פון דיא מענטשין וואס לערנען תורה. וועט זיין פאר מיאוסט. אונ דיא מענטשין וואס האבין מורא צו טאהן אעבירה. וועלין זיין פאר מיאוסט: דער פנים פון דיא גרויסע לייט פון דעם דור. וועט זיין גירעכונט ביא דיא פראסטע מענטשין אזוי וויא דער פנים פון אהונט. אונ דער אמת וועט פעלין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ותהי האמת נעדרת. וואס איז דער טייטש נעדרת דבי רב האבין גזאגט דער פסוק לערונט אונז אז דער אמת וועט אוועק גיין פון דער וועלט סטאדעס וייז נעדרת איז לשון עדר: אסטאדעס דיא אמתה מענטשין וואס וועלין ניט קענען ליידין דיא פאלשקייט. וועלין סטאדעס וויס אוועק גיין פון דיא שטעט צוא וואוהנען אפילו אין דער מדבר. וואס מיינט דער פסוק וסר מרע משתולל דבי רבי שילא זאגין דער וואס וועט אפ קערין פון שלעכטס וועט ער אויס זעהן ביי די מענטשין ווי אמשוגענער:

אמר. רבא האט גיזאגט אמאהל פלעג איך זאגין עס איז ניטא איין מענטש אויף דער וועלט וואס זאל זאגין נאר אמת. האט צו מיר גיזאגט אלמדן זיין נאמען איז רב טבות. אנדערע זאגין זיין נאמען איז רב טביומי אפילו מען זאל איהם געבין דאס גאנצע געלד אונ זילבער פון דער וועלט. וועט ער ניט ענדערין זיינע רייד צו זאגין אליגען. אונ ער האט מיר דער ציילט אמאהל בין איך גיקומען צו אארט וואס היסט קושטא (אמת). אונ דיא מענטשין פון דער שטאט פלעגין ניט ענדערין זייערע רייד צו זאגין אליגען. אונ אין דער שטאט פלעגט ניט שטארבין אמענטש פר זיין צייט. יעדער האט גילעבט ביז אין אלטע יאהרין. האב איך גינומען אווייב פון זייא, אונ איך האב גיהאט מיט איהר צווייא קינדער. אמאהל איז גיזעסין מיין ווייב אונ האט גיקעמט דעם קאפ. איז גיקומען אשכנה אונ האט גיקלאפט אין טיר. מען

ליה תרתין בנין אתו אינשי דאתרא לקמיה א"ל מאי
האי אמר להו הכי הוה מעשה אמ"ו ליה בטותא
מינך פוק מאתרין ולא תיגרי בהו מ תנא בהנך אינשי
תניא רבי נהוראי אומר דור שבן דוד בא בו נערים
ילבינו פני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים ובת קמה
באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני הכלב ואין הבן
מתבייש מאביו . תניא רבי נחמיה אומר דור שבן
דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פ"יו
והיין ביוקר ונהפכה כל המלכות למינות ואין תוכחה .
מסייע ליה לר' יצחק דאר"י אין בן דוד בא עד שתתהפך
כל המלכות למינות אמר רבא מאי קראה (ויקרא יג)
כלו הפך לבן טהור הוא . ת"ר (דברים לב) כי ידין ה' עמו כי יראה כי אזלת יד ואפס
עצור ועזוב אין בן דוד

נאו אורח ארעא . לומר היכן היא הוא"ל והייפס ריבא : ה"ג נערים ילבינו פני זקנים . כלומר יחרפו ויביישו אותם : וזקנים יעמדו בפני הנערים . לכבדם והיינו דאמרינן בעקבות המשיח חוצפא יסגי : בת קמה באמה . לתרפה ולביישה : היוקר יעות . מכובד שבהם יהא עותן ורמאי מ"ר . נ"א היוקר יעות שלא יכבדו זה את זה . יקר כבוד : והגפן יתן פריו . ואעפ"כ יהיה היין ביוקר שלא יהיה בפרי עצמו ברכה . נ"א שיהיו כולן רודפי אחר היין ומשתכרים ומתייקר אע"פ שהוב יין בעולם : כלו הפך לבן טהור הוא . כשפשט הנגע בכל העור כך כשנהפכה כל המלכות למינות תבא גאולה : כי ידין ה' עמו . להביא להם גאולה : כי יראה כי אזלת יד . שתלך ותחזק ידן של מכורות

זאל איהר עפענען ; זיא דארף צו מיין ווייב ; האב איך גיטראכט עס איז ניט שיין אפרעמדער מענטש זאל אריין קומען אין שטוב ווען מיין ווייב קעמט דיא האר . האב איך גיזאגט צו דעם וואס האט גיקלאפט מיין ווייב איז ניטא . וויל איך האב גיזאגט אליגען דריבער זענען ביידע קינדער גישטארבין . זענען די מענטשין פון שטאט גיקומען צו מיר אונ האבין גיפרעגט וואס איז גיווען אונזער עבירה וואס דיא קינדער זענען גישטארבין . האב איך זיי דער ציילט וואס דא איז גיווען . האבין זיי גיזאגט צו מיר מיר בעטין דיך גייא ארויס פון אונזער שטאט ; אונ דוא זאלסט ניט אן רייצין דעם טויט אויף דיא מענטשין פון אונזער שטאט . ווארום וויל דוא ביזט ניט אפ געהיט פון צו זאגין אליגען . וועלין פון דיר זיך אפ לערנען נאך מענטשין צו זאגין ליגען . אונ זייא וועלין אויך שטארבין פאר דער צייט :

מיר האבין גילערונט רבי נהוראי זאגט דער דור וואס משיח וועט צו איהם קומען ; דיא יונגע מענטשין וועלין פארשעמען די אלטע . אונ די אלטע מענטשין וועלין זיך אויף שטעלין פאר דיא יונגע צו געבין זיי כבוד . א טאכטער וועט אויף שטיין געגין איהר מוטער צו פאר שעמען זיא . אונ א שנור וועט אויף שטיין געגין איהר שוויגער צו פאר שעמען זיא . דר פנים פון דיא גרויסע לייט פון דעם דור . וועט זיין גירעכענט ביי דיא פראסטע מענטשין אזוי ווי דער פנים פון אהונט . אונ אזוהן וועט זיך ניט שעמען פאר זיין פאטער :

מיר האבין גילערונט רבי נחמיה זאגט דער דור וואס משיח וועט צו איהם קומען וועט זיין זייער פיל העזה בייא דיא מענטשין . אונ דער גרויסער מאן וואס אלע געבין איהם כבוד . וועט ער אויך פאר קרימען אונ וועט טאהן פאלשקייט . דער ויינשטאק וועט געבין זיין פרוכט וויינע טרויבין אזוי וויא אלע יאהר . פון דעסטוועגין ויין וועט זיין טייער . וויל אלע וועלין טרינקען ויין ביז צום שיכור זיין . אונ אלע וועלין ווערין אפיקורסים אונ אייגער וועט ניט שטראפין דעם אנדערין . דאס איז אזוי וויא רבי יצחק האט גיזאגט אז משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז אלע וועלין ווערין אפיקורסים . רבא זאגט דאס ווייסין מיר פון דעם פסוק בייא נגעים שטייט אז אין דיא הויט פון א מענטשין איז גיווארין צווייסער פלעק איז ער טמא . אונ אז דיא גאנצע הויט איז גיווארין וויים . איז ער טהור . אז אלע וועלין ווערין אפיקורסים וועט קומען משיח :

דיא רבנן האבין גילערונט עס שטייט אין פסוק כי ידין ה' עמו . גאט וועט משפטין זיין פאלק . ער זאל ברייינגען צו זייא משיח . ווארום ער וועט זעהן עס גייט אויס דער כח פון יודין . אונ עס איז נישטא ווער עס זאל זייא אויף האלטין אונ העלפין . ווארום משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז עס וועלין זיין פיל מוסרים וואס וועלין מסרין אונ יידין שלעכטס פאר דעם מלך

זמלאכתן במלבושן : ויתמעטו התלמידים . במחזיקין ידי ישראל להחזיק למוטב : שתכלה פרוטה מן הכיס . והיינו אזלת יד שיהיו בידים ריקניות : כביכול . כאלו יכולין לומר דבר זה כלפי מעלה : אין עוזר ואין סומך לישראל . שיהיו שפלים למאוד ואין עוזר וסומך [שיהיו מתיאשין מן הגאולה] : ודמעסקי ביה . לידע מתי יבא : ועקרב . מוכך האדם פתאום .

חד הרוב . שאלף אחד יהיה הרוב חוץ מו' אלפים [אלו] דהיינו אלף בביתי : תרי . אלפים הוא דב אלף ז' ואלף ח' יומו של הקב"ה אלף שנה שנא' כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול : משמט ונעשה הרב . שכולו שבת : בהעולם משמט : הוי

דוד בא עד שירבו המסורות ד"א עד שיתמעטו התלמידים ד"א עד שתכלה פרוטה מן הכיס ד"א עד שיתיאשו מן הגאולה שנא' ואפס עצור ועזוב כביכול אין סוכך ואין עוזר לישראל כי הא דר' זירא כי הוה משכח רבנן דמעסקי ביה אמר להו במטותא מינייכו לא תרחקיה דתנינא ג' באין בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב :

מא אמר רב קטינא שית אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב שנא' (ישעיה ב) ונשגב ה' לבדו ביום ההוא אביי אמר תרי חרוב שנאמר (הושע ו) יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו תניא כותיה דרב קטינא כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז' שנים כך העולם משמט אלף שנים לז' אלפים שנה שנא' ונשגב ה' לבדו ביום ההוא ואומר (תהלים צב) מזמור שיר ליום השבת יום שכלו שבת ואומר כי

אויף יודין . אנדערע זאגין משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז עס וועט זיין ווייניג תלמידי חכמים . אנדערע זאגין משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז יודין וועלין ווערין אזוי ארעם אז זייא וועלין ניט האבין אגראשין אין ביימול . אנדערע זאגין משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז יודין וועלין שוין רעכענען זייא וועלין קיין מאהל ניט אויסגילייזט ווערין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ואפס עצור ועזוב . אויב יודין וועלין זאגין עס איז ניטא ווער עס זאל אויף האלטין אונ ווער עס זאל זייא העלפין . זייא וועלין זיין אזוי נידעריג ביי זיך . אז זייא וועלין רעכענען זייא קענען שוין גאר ניט גיהאלפין ווערין . ביי דער צייט וועט קומען משיח : אז רבי זירא פלעגט טרעפין רבנן וואס שמועסין ארום משיח ווען ער וועט קומען . פלעגט ער צו זייא זאגין איך בעט פון אייך . איהר זאלט ניט אפ לייגין זיין קומען אויף אווייטע צייט . ווארום מיר האבין גילערונט דריי זאכין קומען צו אמענטשין ווען ער האט ניט גיהאט אין זינען דיא זאך זאל קומען . דאס זענען די דריי זאכין . משיח . אונ מען זאל עפעס אזאך געפינען . אונ אעגדים זאל בייסין אמענטשין ומשיח וועט קומען פלוצלונג . אז מען וועט זיך שוין גאר ניט ריכטען אויף איהם וועט ער קומען . ווייס מען דאך ניט צו זאגין ווען ער וועט קומען . נאנט צו ווייט . אונ דאס אנדערע איז אז איינער וועט זוכען אין די גאסין צו געפינען אזאך . וועט ער ניט געפינען . נאר אמאהל געפינט מען אפילו מען זוכט ניט . אונ אעגדים אז ער קריכט צום בייסין אמענטשין . קריכט ער גאנץ שטיל אונ פלוצלונג גיט ער אביס :

מא אמר : רב קטינא האט גיזאגט זעקס טויזענד יאהר וועט זיין דיא וועלט . אונ דעם זיבעטין טויזענד וועט דיא וועלט ווערין וויסט . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט וועט גיגרייסט ווערין אליין אין דעם טאג (עס וועט זיין אטאג וואס נאר גאט אליין וועט זיין אויף דער וועלט . אונ אטאג פון גאט איז טויזענד יאהר) . אביי זאגט צווייא טויזענד יאהר וועט זיין דיא וועלט וויסט : אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער וועט אונז לאזין לעבין פון צווייא טעג (אונ צווייא טעג פון גאט איז צווייא טויזענד יאהר) אויף דעם דריטען טאג וועט ער אונז אויף שטעלין אונ מיר וועלין לעבין פאר איהם : זאגט דיא גמרא מיר האבין גילערנט אזוי וויא רב קטינא האט גיזאגט אזוי וויא שמטה זעקס יאהר זייעט מען דיא פעלדער : אונ דער זיבעטער יאהר זענען אלע פעלדער אונ גערטנער וויסט . אזוי וועט זיין דיא וועלט אויך . זעקס טויזענד יאהר וועט זיא שטיין . אונ דעם זיבעטין טויזענד וועט זיא זיין וויסט . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט וועט גיגרייסט ווערין אליין אין דעם טאג . נאך אפסוק שטייט מזמור שיר ליום השבת . אגיזאנג צו דעם טאג וואס ער איז אין גאנצין שבת וויא שבת איז

(דף ל) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי עלמא ב' אלפים תהו ב' אלפים תורה ב' אלפים ימות המשיח (ע"ב) ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו א"ל אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אין העולם פחות מפ"ה יובלות וביובל האחרון בן דוד בא א"ל בתחלתו או בסופו א"ל איני יודע כלה או אינו כלה א"ל איני יודע רב אשי אמר הכי א"ל עד הכא לא תסתכי ליה מכאן ואילך איסתכי ליה שלח רב חנן בר תחליפא לרב יוסף מצאתי אדם אחד ובידו מגלה אחת כתובה אשורית ובלה"ק אמרתי לו זו מנין לך א"ל לחיילות של (רומי) [פרס] נשכרתי ובין גנזי (רומי) [פרס] מצאתיה וכתוב בה לאחר ארבעת אלפי' ומאתים וצ"א שנה לאחר

עלמא. העולם כך מתקיים: ב' אלפים תהו היו. שלא ניתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו ומאדם הראשון ועד שהיו לו לאברהם חמשים ושתים שנה איכא אלפים שנה כדמוכחי קראי וכשנשלמו אלפים שנה עסק אברהם בתורה שנא' ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן שעבידו לאורייתא בחרן ואמרינן בע"ז גמירי דהסיא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתין שנין: וב' אלפים תורה. מן הנפש אשר עשו בחרן עד אלפים ימות המשיח ארבעים ושמונה שנה עד שנולד יצחק ושתים שנה משנולד יצחק עד שנולד יעקב הרי ק"ח וק"ל שהיו לו ליעקב כשבא למצרים הרי רל"ח ור"י שעמדו במצרים הרי תמ"ח ומשיצאו ממצרים עד שנבנה בית ראשון ת"פ דכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים ויבן הבית לה' הרי תתקכ"ח ות"י שעמד בית ראשון כדמוכחי קראי ע"פ חשבון שנות המלכים ושבעים דגלות בבל ות"כ שעמד בית שני הרי תת"ק ותתקכ"ח הן אלפים פחות קע"ב וקע"ב קודם השלמת ארבע אלפים נחרב הבית ולסוף אותן קע"ב שלמו ב' אלפים אתה אוידי דאמר שני אלפים הוהו קאמר שני אלפים תורה ולא שהכלה תורה אחר ב' אלפים: ושני אלפים ימות המשיח. שלאחר שני אלפים של תורה היה דינו שיבא משיח ויבטל השעבוד מישראל: אבל בשביל עונותינו שרבו. לא בא משיח לסוף ארבעה אלפים ויצאו מהן מה שיצאו שעדיין הוא מעוכב לבא: פ"ה יובלים. היינו ד' אלפים ומאתים וחמשים שנה: בתחלתו. של יובל האחרון הוא בא או בסופו: כלה. זמן הזה קודם שיבא משיח או אינו כלה דבתוך היובל בסופו הוא בא: עד הכא לא תסתכי ליה. עד יובל האחרון אל תצפה לו (שיבא קודם) דודאי לא יבא קודם זמן זה: הסתכי ליה. חכה לו שיבא: אשורית. כתב שלנו שבא מאשור כדאמרן בחלק פרקין. לחיילות של (רומי) פרס

איין טאג אליך גישטערט ; אזוי וועט זיין דיא גאנצע וועלט גישטערט איין טאג] . אונ דא' טאג פון גאט איז טויזענד יאהר . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק טויזענד יאהר' איז אין דיינע אויגען אזוי וויא געכטיגער טאג וואס איז אוועק גיגאנגען. דבי אליהו האבין גילערינט זעקס טויזענד יאהר וועט שטיין דיא וועלט . דיא ערשטע צוויא טויזענד יאהר [דאס איז ביי אברהם אבינו] איז דיא וועלט גיוועזן וויסט . עס איז ניט גיוועזן קיין תורה . דיא אנדערע צווייא טויזענד יאהר [פון אברהם אבינו ביז דער אנדערער בית המקדש איז חרוב גיווארין] האט מען גילערנט תורה ; אונ דיא דריטע צווייא טויזענד יאהר איז דיא צייט משיח זאל קומען . אונ דורך אונזערע פיל זינד איז שוין אוועק גיגאנגען פון דיא דריטע צוויי טויזענד יאהר וויא פיל עס איז שוין אוועק גיגאנגען אונ משיח איז נאך ניט גיקומען; אליהו האט גיזאגט צו רב יהודה דער ברודער פון רב סלא חסידא דיא וועלט איז ניט ווייניגער וויא פינף אונ אכטציג יובלות . אין דעם לעצטין יובל וועט קומען משיח . האט רב יהודה גיזאגט צו אליהו אין אנהייב פון דעם לעצטין יובל וועט ער קומען אדער אין סוף יובל . האט אליהו גיזאגט איך וויים ניט . נאך האט רב יהודה גיפרעגט ביי אליהו עס וועט זיך אויסלאזין דער לעצטער יובל אין גאנצען דער נאך וועט משיח קומען . אדער ער וועט קומען אין דיא לעצטע יאהרין פון יובל איידער דער יובל וועט זיך אויסלאזין . האט אליהו גיזאגט איך וויים ניט . רב אשי זאגט אזוי האט אליהו גיזאגט צו רב יהודה ביז דעם לעצטין יובל פון דיא פינף אונ אכטציג יובלות . זאלסטו גאר ניט האפין אז משיח וועט קומען ; ווארום פאר דער צייט וועט ער געווים ניט קומען . אז עס וועט שוין אוועק גיין דיא פינף אונ אכטציג יובלות . זאלסט דוא אנהייבין האפין אז משיח וועט קומען . רב חנן בר תחליפא האט געשיקט צו רב יוסף איך האב גיטראפין אמענטשין אונ ער האט גיהאלטין אמגלה דיא אותיות זענען גיוועזן אשורית [אזוי וויא אונזערע אותיות] אונ דיא שפראכע איז גיוועזן לשון הקודש . האב איך גזאגט צו דעם מענטשין פון וואנען האסטו דו דיא מגלה האט ער גיזאגט איך האב מיך אמאהל פארדונגען צום חיל פון פרס . אונ צווישען דיא אוצרות פון פרס האב איך גיפונען די מגלה . אונ אין דיא מגלה איז גשטאנען אז מען וועט אפ ציילען פיר טויזענד מיט צוויי הונדערט מיט איין אונ ניינציג יאהר פון דער צייט

לאחר בריאתו של עולם עולם יתום מהם מלחמות תנינים ומהם מלחמת גוג ומגוג והשאר ימות המשיח ואין הקב"ה מחדש עולמו אלא לאחר ז' אלפים שנה רב אחא בריה (דרבי אבא) [דרבא] אמר לאחר חמשת אלפים שנה איתמר:

מב **תניא** רבי נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד התהום (חבקוק ב) כי עוד חזון למועד ויפח לקץ ולא יכזב אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר לא כרבותינו שהיו דורשין (דניאל ז) עד עדן עדנין ופלג עדן ולא כר' שמלאי שהיה דורש (תהלים פ) האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש ולא כר"ע שהיה דורש (חגי ב) עוד אחת מעט היא

[פרק] כשכרתי שהייתי גולייר לאחד מהם: תנינים. [ד]גים: והשאר ימות המשיח. שכלה השעבוד ומשיח בא: מחדש עולמו. נברא עולם חדש: [ו]יפח לקץ. דבור של קץ לא יכזב שיהיה בעתו): נוקב ויורד עד התהום. מה התהום אין לו סוף כך אין אדם יכול לעמוד על סוף פסוק זה (וכי קא מפרש אימת קאמר) אם יתמהמה חכה לו דאין לו סוף: לא כרבותינו. אל תצפה לאותו קץ שהיו רבותינו דורשין: עד עדן עדנין ופלג עדן. עידן כעידן הגלות של מצרים והיינו ד' מאות ב' עידנין היינו ח' מאות והיינו י"ב מאות ופלג עדן ב' מאות כך הכל אלף וד' מאות: ותשקמו בדמעות שליש. פירוש שלשה שהיו בגלות מצרים דהיינו ג"פ ת' ושלשה שהיו בגלות בבל ג"פ ע' דהיינו ר"י כך הכל אלף ות"י וזה לשון רש"י [כלומר השקה אותם הקב"ה בין גלות מצרים לגלות בבל שליש גלות אחרון כי קץ גלות אחרון זה יהיה לסוף ג"פ ת' שנה וג"פ ע' שנה כנגד גלות בבל דהיינו לסוף אלף וד' מאות ועבר שנים כבר עברו. ולא היה כך מצאתי כתוב בשם הרב ר' שמואל בר דוד ז"ל]: אחת מעט היא. בנבואת חגי כתיב שהיה מתנבא

וואס דיא וועלט איז בעשאפין געווארין. וועט דיא וועלט אויסגילאזין ווערין. עס וועט זיין אין די יאהרין מלחמות פון גרויסע פיש. [דאס מיינט מען גרויסע קייזערין וועלין מלחמה האלטין]. עס וועט זיין דיא מלחמה פון גוג ומגוג. דער נאך וועט משיח קומען. אונ אז מען וועט אפ ציילען זיבען טויזענד יאהר. נאך די זיבען טויזענד יאהר וועט גאט בעניייען דיא וועלט. רב אחא בריה דרבא זאגט מיר האבין גילערונט אז נאך פינף טויזענד יאהר וועט גאט בעניייען די וועלט:

מב **תניא**. מיר האבין גילערונט רבי נתן זאגט דער פסוק רעכערט ביז צום אבגרונד. דס הייסט דער מענטש קען ניט קומען צום סוף פון דעם פסוק. אין פסוק שטייט עוד חזון למועד [מען וועט נאך אמאהל זעהן די צייט] ויפח לקץ [אונ מען וועט נאך ריידין ווען דער סוף וועט זיין]. ולא יכזב [אונ עס וועט ניט זיין קיין ליגען] אם יתמהמה [אפילו משיח וועט זיך פאר זאמען צו קומען]. פון דעסטוועגין חכה לו [זאלסטו ווארטין אויף איהם] כי בא יבא [וואררום ער וועט געוויס קומען] לא יאחר [ער וועט ניט קומען שפעטער ווי די צייט זיינע איז צו קומען]. ביז ווי לאנג מען זאל ווארטין ווייס מען ניט: מען זאל ניט ווארטין צו דעם סוף וואס די רבנן דרשנן ביז עדן עדנין ופלג עדן. אזוי ווי די צייט פון מצרים [פיר הונדערט יאהר]. אונ נאך צוויי מאהל ווי די צייט פון מצרים [אכט הונדערט יאהר]. אונ נאך אהאלבין מאל ווי די צייט פון מצרים [צוויי הונדערט יאהר]. צו זאמען איז פערצעהן הונדערט יאהר: צו דער צייט וועט קומען משיח. זאל מען אויף דעם ניט רעכענן. נאר אפילו משיח וועט צו דער צייט ניט קומען. פון דעסטוועגין זאל מען נאך ווארטין: אונ ניט וויא רבי שמלאי האט גדרשת דעם פסוק האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש. דוד המלך האט גיזאגט דוא האסט איהם גימאכט עסין ברויט מיט טרערין. אונ דו האסט איהם אן גיטרונקען מיט טרערין דריי מאל אזוי פיל ווי ער האט גיטרונקען אין גלות פון מצרים אונ אין גלות פון בבל: דר גלות פון מצרים איז גיוועז פיר הונדערט יאהר: דריי מאהל פיר הונדערט איז צוועליף הונדערט. דר גלות פון בבל איז גיוועז זיבעציג יאהר. דרייא מאהל זיבעציג איז צווייא הונדערט מיט צעהן. צו זאמען איז פערצעהן הונדערט יאהר. צו דער צייט וועט קומען משיח. זאל מען אויף דעם ניט רעכענען. נאר אפילו משיח וועט צוא דער צייט ניט קומען. פון דעסטוועגין זאל מען נאך ווארטען. אונ ניט וויא רבי עקיבא וואס ער האט גידרשת דעם פסוק עוד אחת מעט היא אויף בן כוזיבא אז ער וועט זיין משיח: אונ אזוי האט רבי עקיבא גזאגט חגי הנביא: האט נביאות גזאגט וואס עס וועט זיין נאך דעם וויא דער אנדערער בית המקדש וועט חרוב ווערין.

היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ אלא מלכות ראשונה ע׳ שנה מלכות שניה נ״ב ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה מאי (חבקוק ב) ויפח לקץ ולא יכזב אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי (יוחנן) [יונתן] תיפח עצמן של מחשבי קיצין שהיו אומרים כיון שהגיע הקץ ולא בא שוב אינו בא אלא חכה לו שנא׳ (שם) אם יתמהמה חכה לו שמא תאמר אנו מחכין והוא אינו מחכה ת״ל (ישעיה ל) לכן יחכה ה׳ לחננכם ולכן ירום לרחמכם וכי מאחר שאנו מחכים והוא מחכה מי מעכב מדת הדין מעכבת וכי מאחר שמדת הדין מעכבת אנו למה מחכים לקבל שכר שנא׳

כשיצאו ישראל מגלות בבל ונבנה בה״מ והיינו עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן להם לישראל ואני מרעיש את השמים ואת הארץ והבאתי חמדת כל הגוים אל ירושלים ור״ע דריש ליה לימות המשיח ולאחר חרבן והכי דריש ליה עוד אחת מעט היא מעט כבוד אתן לישראל ואח״כ יבא המשיח ודרשה זו אינה אלא קרא אלפני הבית קאי וה״ק הגי מעט גדולה ומלכות אתן להם לישראל ושוב לא יהיה להם מלך כל ימות בית האחרון וכך היה דמלכות ראשונה של בית חשמונאי ע׳ שנה. ואע״ג דאמרינן בסדר עולם דמלכות בית חשמונאי ק״ג ומלכות הורדוס ק״ג עיקר כבודם ופארם שלא שלטה בהם אומה לא נתקיים כ״כ: (מלכות ראשונה). ושניה של הורדוס נ״ב שנה ומלכות בן כוזיבא ב׳ שנים ומחצה ושוב לא היה להם מלך מ״ר וכל הנך דרשות לא משנה ולא ברייתא: ל״א עוד אחת מעט היא מעט מלכות אתן להם לישראל לאחר חרבן ולאחר אותו מלכות הנני מרעיש את השמים וארץ ויבא משיח ואין דרשה זו כלום שהרי ראינו כמה מלכות לישראל לאחר חרבן ואעפ״כ לא בא משיח שבמלכות הראשונה שהיתה לבני אדם לאחר חרבן ע׳ שנה הורדוס כ״ב בן כוזיבא ב׳ ומחצה ושנינו בס״ע מפולמוס של אספסינוס עד פולמוס של טיטוס י״ב שנה ומפולמוס של טיטוס עד מלכות. בן כוזיבא שבעה עשר שנים ומלכות בן כוזיבא שתי שנים ומחצה: בן כוזיבא. מלך בביתר: ויפח לקץ. תיפח נפשו של מחשב הקץ שלא היה לו לכזב ולומר כיון שהגיע וכו׳: יחכה ה׳. הוא עצמו

מחכה

עוד אחת. עס וועט נאך זיין איין גלות. ומעט היא. אבער אויף אקורצע צייט. נאר אביסעל וועלין יודען ליידין צרות ביז בן כוזיבא וואס ער איז משיח וועט קומען. ביי דער צייט וועל איך מאכען שטורעמען די הימעל אונ די ערד: אבער אין אמת וועט בן כוזיבא ניט זיין משיח. אונ חגי הנביא האט ניט גימיינט די צייט וואס עס וועט זיין נאך דעם וויא דער בית המקדש וועט חרוב ווערין. נאר ער האט גימיינט די צייט ווען דער אנדערער בית המקדש וועט שטיין אונ אזוי האט ער גזאגט עוד אחת. נאך אגרויסקייט וועל איך געבין צו יודין מעט היא: אבער אויף ווייניג צייט. די ערשטע מלוכה פון חשמונאי וועט זייער כבוד נאר זיין זיבעציג יאהר. די אנדערע מלוכה פון הורדוס וועט זיין כבוד נאר זיין צוויא אונ פופציג יאהר די מלוכה פון בן כוזיבא וועט נאר זיין צוויי יאהר מיט אהאלבס. דער נאך וועלין שוין יודין דארפין ווארטין ביז די צייט ווען משיח וועט קומען דאמאלס וועל איך מאכען שטורעמען די הימעל אונ די ערד. זאגט די גמרא וואס מיינט דער פסוק ויפח לקץ ולא יכזב. רבי שמואל בר נחמני האט גזאגט פון רבי יונתן וועגין געשוואלין זאלין ווערין די מענטשין וואס רעכענען דעם סוף ווען משיח דארף קומען. ווארום אז זייא זעהן די צייט פון זייער רעכענונג איז גיקומען. אונ משיח איז נאך ניט גיקומען. זאגין זייא אז משיח וועט ניט קומען. אונ זייא דארפין אבער ניט לייקענען אונ זאגין אז משיח וועט שוין ניט קומען. נאר מען דארף ווארטין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אפילו משיח וועט פאר זאמען צוא קומען פון דעסטוועגין זאלסטו ווארטין אויף איהם. טאמער וועסטו זאגין מיר ווארטין משיח זאל קומען. אבער גאט ווארט ניט. שטייט אין פסוק גאט וועט ווארטין ווען וועט שוין קומען משיח] אונ מען זאל שוין אויף אייך רחמנות האבען: אונ גאט וועט דער הויבין ווערין דורך אייער רחמנות. פרעגט די גמרא אז מיר ווארטין אויף משיח זאל קומען אונ גאט ווארט אויף משיח זאל קומען. ווער האלט אויף משיח זאל ניט קומען. דער מדת הדין האלט אויף. פרעגט די גמרא אז דער מדת הדין האלט אויף ער זאגט מיר זענין ניט ווערט מיר זאלין אויס גילייזט ווערין. צוא וואס האפין מיר אלע טאג משיח זאל קומען. אז מיר זענין נאך ניט בעסער גיווארין וועט ער דאך ניט קומען ענפערט די גמרא פר די אמונה וואס מיר גלויבין אז מיר וועלין בעסער ווערין וועט קומען משיח. וועלין מיר האבין שכר. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וואוהל צוא דעם מענטש וואס האפט אז משיח זאל קומען

שנא' (שם) אשרי כל חוכי לו אמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל דרא שנא' אשרי כל חוכי לו לו בגימטרא תלתין ושיתא הוו איני והאמר רבא דרא דקמיה קב"ה תמני סרי אלפי פרסא הואי שנאמר (יחזקאל מח) סביב שמונה עשר אלף ל"ק הא דמסתכלי באספקלריא המאירה הא דמסתכלי באספקלריא שאינה מאירה ומי נפישי כולי האי והאמר חזקיה א"ר ירמיה משום רבי שמעון בן יוחאי ראיתי בני עליה והם מועטין אם אלף הן אני ובני מהם וכו' עד אם שנים הם אני ובני הם לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר:

בהם וממתאוה שיבא' משיח: סביב י"ח אלף. בירושלים של מעלה משתעי קרא בסוף יחזקאל: באספקלריא המאירה. בחוזק נגהו של הקב"ה אין מסתכלין אלא שלשים ושית אבל בקליפות הנוגה לעדין מרחוק מסתכלין כתות הרבה: ומי נפישי כולי האי: דלהוי ברור לן דל"ו הוו ולא פחות: יבא רשב"י. לא הוה ידע אם אלף הם אם מאה הם אם שנים הם: הא דעיילי בבר. בצריכין ליטול רשות כשנכנסין להסתכל באספקלריא המאירה הנהו לא פחותי מתלתין ושית אבל אותן הנכנסין בלא רשות מרוב צדקם בהנהו מספקא לן כמה הוו: בתשובה. אם כל ישראל חוזרים בתשובה יבא ואם לאו לא יבא: דיו לאבל שעומד באבלו. דיו להקב"ה שעומד (בימינו) [כמה ימים וימינו] אחור כלומר אם לא ישבו תשובה אינו עומד באבלו

מג אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו כתנאי רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין א"ל רבי יהושע אם ישראל אין עושין תשובה אין

אביי זאגט אין יעדער דור איז אויף דער וועלט דא ניט וויניגער וויא זעקס אונ דרייסיג צדיקים וואס זייא זעהן דעם פנים פון דיא שכינה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אשרי כל חוכי לו. דער ווארט לו" בטרעפט זעקס אונ דרייסיג. וואהל צוא דיא זעקס אונ דרייסיג צדיקים וואס האפין צוא גאט. פרעגט דיא גמרא עס איז דאך ניט אזוי. רבא האט דאך גזאגט דיא שורה צדיקים וואס שטייען פר גאט פאר נעמט אכטצעהן טויזענד מייל. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק סביב שמונה עשר אלף. ארום איז אכטצעהן טויזענד: דאס מיינט מען דער ארט וואס דיא צדיקים שטייען ארום גאט איז גרויס אכטצעהן טויזענד מייל. זאגט דיא גמרא עס איז ניט קיין קשיא דיא צדיקים וואס זעהן קלאר דעם פנים פון דיא שכינה. זענין נאר זעקס אונ דרייסיג. אונ דיא וואס זעהן דעם פנים פון דיא שכינה נאר ניט אזוי קלאר. זענין דא פיל צדיקים. פרעגט דיא גמרא אונ דיא צדיקים וואס זעהן קלאר דעם פנים פון דיא שכינה זענין דא אזוי פיל ביז זעקס אונ דרייסיג ניט וויניגער. חזקיה האט דאך גזאגט פון רבי ירמיהם וועגין רבי שמעון בן יוחאי האט גזאגט איך האב גזעהן דיא מענטשין וואס גייען ארויף גיזעהן ווערין פאר גאט אונ זייא זענין וויניג נאר איך ווייס ניט וויא פיל. אויב זייא זענין טויזענד בין איך מיט מיין זוהן צווייא פון דיא טויזענד. אונ אפילו עס איז נאר צווייא: דיא צווייא זענין איך מיט מיין זוהן: זאגט דיא גמרא עס איז ניט קיין קשיא. דיא צדיקים וואס דארפין נעמען רשות אויב זייא זאלין אריין גיין פאר גאט. זענען דא ביז זעקס אונ דרייסיג. ניט וויניגער. אונ דיא צדיקים וואס מעגין אריין גיין אן רשות. קען אמאהל זיין עס איז ניט מעהר דא נאר צווייא:

מג אמר: רב האט גזאגט אלע רעכענונגס האבין זיך שוין אויס גילאזט אויף משיחס קומען. אונ זיין קומען ווענדט זיך נאר אויב אלע יודין וועלין תשובה טאהן אונ וועלין טאהן מצות וועט משיח קומען. אונ אויב זייא וועלין ניט תשובה טאהן: וועט ער ניט קומען. אונ שמואל זאגט עס איז גינוג פאר דעם אבל זיינע אבלות. גענוג פאר דיא יודין דער צער פון גלות. דריבער אפילו זייא וועלין ניט תשובה טאהן וועט אויך משיח קומען. זאגט דיא גמרא תנאים קריגען אין דער זאך. רבי אליעזר זאגט אויב דיא יודין וועלין טאהן תשובה וועלין זייא אוים גילייזט ווערין. אונ אויב זייא וועלין ניט טאהן תשובה. וועלין זייא ניט אויס גילייזט ווערין. רבי יהושע זאגט צו רבי אליעזר איך זאג אויך אזוי וויא דוא אויב דיא יודין

אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזירותיו קשות כהמן ומחזירן למוטב. תניא אידך רבי אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין שנא' (ירמיה ג) שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר (ישעיה נב) חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו חנם נמכרתם בע"ז ולא בכסף תגאלו לא בתשובה ומעשים טובים א"ל רבי אליעזר לרבי יהושע והלא כבר נאמר (מלאכי ג) שובו אלי ואשובה אליכם א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר (ירמיה ג) כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון א"ל ר"א והלא כבר נאמר (ישעיה ל) בשובה ונחת תושעון וגו' א"ל רבי יהושע לר' אליעזר והלא כבר נאמר (שם מט) כה אמר ה' גואל ישראל וקדושו לבזה נפש למתעב גוי וגו' (דף לה) א"ל רבי אליעזר והלא כבר נאמר (ירמיה ד) אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב א"ל רבי יהושע והלא כבר נאמר (דניאל יב) ואשמע את האיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם כי למועד מועדים וחצי וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה

כל הימים אלא והאי קץ לדבר לא דיו לאבל דיין לישראל צער גלות דאפילו בלא תשובה נגאלין: לא בכסף. לא בתשובה ומעשים טובים דאפי' אין עושין תשובה נגאלין משום דאמר חנם נמכרתם קרי כסף בלשון תשובה: בעלתי אתכם. משמע בעל כרחכם בלא תשובה: אחד מעיר. אברור הצדיקים והביאם לציון אע"פ שאין כולם חוזרים: כה אמר ה' לבזה נפש למתעב גוי. אותן שבזויין ומתועבין בעבירות אעפ"כ יגאלו ומלכים יראו וקמו: כי למועד מועדים. אלמא יש קץ בדבר: וככלות נפץ יד עם קדש. כשתכלה תקומתם וחוזק ידיהם שהיתה נפוצה אילך ואילך גבורה ותועלת

בל

וועלין ניט טאהן תשובה. ווערין זייא ניט אויס געלייזט ווערין. נאר זייא וועלין מוזין טאהן תשובה. גאט וועט אויף שטעלין אויף די יודין א מלך וואס ער וועט אויף זייא גוזר זיין שווערע גזרות וויא המן האט גיטאהן. וועלין די יודין מוזין גוט ווערין. נאך אין א ברייתא האבען מיר גילערנט רבי אליעזר זאגט אויב די יודין וועלין טאהן תשובה. וועלין זיי אויס געלייזט ווערין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק קערט צוריק צו גאט איר ווילדע קינדער וועל איך היילין אייער ווילדקייט. האט רבי יהושע גזאגט עס שטייט דאך אין פסוק איר זענט אומזיסט פאר קויפט גיווארין. און איר וועט אויס געלייזט ווערין ניט פאר געלט. איר זענט פאר קויפט גיווארין אומזיסט. ניט פאר געלט. נאר ווייל איר האט געדינט עבודה זרה. און ניט פאר געלט וועט איר אויס געלייזט ווערין. מען וועט ניט ווארטין ביז איר זאלט טאהן תשובה אויף אלע עבירות און איר זאלט טאהן מעשים טובים. אז איר וועט נאר טאהן תשובה אויף עבודה זרה אליין. וועט איר אויך אויס געלייזט ווערין. האט רבי אליעזר גזאגט צו רבי יהושע עס שטייט דאך אין פסוק קערט אייך צו מיר וועל איך מיך קערין צו אייך. זעהן מיר דאך אז גאט וויל זיך ניט קערין צו די יודין. ביז די יודין וועלין פריער תשובה טאהן. הט רבי יהושע גזאגט צוא רבי אליעזר עס שטייט דאך אין פסוק גאט זאגט כי אנכי בעלתי בכם. איך וועל ווערין אייער מאן. און איך וועל נעמען פון אייך איינעם פון א שטאט און צווייא פון א משפחה (איך וועל אויס קלויבין א בעסערע) און איך וועל אייך ברייננגען אין ציון. און פון תשובה שמועסט מען גאר ניט; האט רבי אליעזר גזאגט צו רבי יהושע עס שטייט דאך אין פסוק בשובה ונחת תושעון. אז איר וועט טאהן תשובה צו גאט מיט נחת (מיט אייער גוטען ווילען) וועט איר גיהאלפען ווערין. האט רבי יהושע גזאגט צו רבי אליעזר עס שטייט דאך אין פסוק אזוי הט גזאגט גאט דער אויס לייזער פון די יודין און זיין היילגער צו די מענטשין וואס זענען פאר שעמט און פאר מיאוסט פון עבירות. פון דעסטוועגין וועלין זייא אויס געלייזט ווערין. זעהן מיר אז אן תשובה וועלין זייא אויך אויס געלייזט ווערין. האט רבי אליעזר גזאגט צוא רבי יהושע עס שטייט דאך אין פסוק יודין אויב איר ווילט אייך צוריק קערין. זאגט גאט זאלט איר צו מיר צוריק קערין. האט רבי יהושע גזאגט עס שטייט דאך אין פסוק דניאל האט גזאגט איך האב גיהערט וויא דער מענטש וואס איז גיוועזן אן גיקליידט אין די ווייסע קליידער וואס ער איז גיוועזן איבער די וואסער פון טייך און ער האט אויף גיהויבין זיין רעכטע האנט און ניין

כל אלה שתק רבי אליעזר וא"ר אבא אין לך קץ
מגולה כזה שנאמר (יחזקאל לו) ואתם הרי ישראל
ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו
לבא ר' (אליעזר) [אלעזר] אומר אף מזה שנא' (זכריה
ח) כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר
הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר מאי
ליוצא ולבא אין שלום מן הצר רב אמר אף תלמידי
חכמים (שיש) [שכתוב] בהם שלום דכתיב (תהלים קיט)
שלום רב לאוהבי תורתך אין להם שלום מפני הצר
ושמואל אמר עד שיהיו כל השערים כולם שקולין:
מד א"ר חנינא אין בן דוד בא עד שיתבקש דג
לחולה ולא ימצא שנאמר (יחזקאל לב) אז
אשקיע

לשבוע אגב ולגב ואחר שתכלה גבורתם יהיו שפלים למאוד: הכלינה. אלו הצרות ויבא משיח כדאמרינן כי אזלת יד: מגולה מזה. כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר: ר"א אומר אף מזה. הפסוק כשתראה שאין שום אדם משתכר ואף שכר בהמה לא נהיה והיינו כדאמרן עד שתכלה פרוטה מן הכיס אין מעות מצויות בכיס: שכר בהמה. עבודת האדמה שהיא ע"י בהמה איננה: וליוצא ולבא אין שלום. אז יבא משיח: שלום רב. והיינו ליוצא ולבא אלו ת"ח אותם שהיה דינם לצאת ולבא בשלום כדכתיב שלום רב לאוהבי תורתך אפילו להנהו אין שלום: מן הצר. מרוב הצרות ל"א מיצה"ר: שקולין. שוין שער התבואה ויין כווהים כדאמרינן ה' שובע גדול ל"א שקולים שכלם יקרים:

לינקע האנט צום הימעל) האט געשוואורין ביי דעם וואס לעבט אייביג אז צוא אצייט אונ צוויא צייטין אונ צהאלבע צייט אונ אזוי וויא עס וועט פאר לענדט ווערין דיא פאר שפרייטע האנט (דער פאר שפרייטער כח) פון דיא היילינגע פאלק וועלין פאר לענדט ווערין דיא אלע צרות אונ משיח וועט קומען. זעהן מיר אז עס איז דא אאוים געזעצטע צייט ווען משיח זאל קומען. אפילו מען וועט ניט תשובה טאהן. האט רבי אליעזר געשוויגען. רבי אבא זאגט מען דארף ניט קיין בעסערין פסוק וויא דער איז. אין דעם פסוק שטייט ארויס ווען יודין וועלין אויס געלייזט ווערין אונ ווען זייא וועלין קומען אין ארץ ישראל. אזוי שטייט אין פסוק איר בערג פון ארץ ישראל אייערע צווייגין זאלט איר געבין. אונ אייער פרוכט זאלט איר טראגין פאר מיין פאלק יודין ווארום עס איז נאנט דיא צייט וואס דיא יודין וועלין קומען אין ארץ ישראל. זעהן מיר אז אין ארץ ישראל וועט אנהייבין וואקסען פיל פירות. איז א סימן אז יודין וועלין שוין אויס געלייזט ווערין. רבי אלעזר זאגט פון דעם פסוק קענען מיר אויך וויסען ווען יודין וועלין אויס געלייזט ווערין ווארום עס שטייט אין פסוק פאר דיא טעג וואס דיא יודין וועלין דארפין אויס געלייזט ווערין וועט קיין מענטש ניט פאר דינען. אונ קיין בהמה וועט ניט פאר דינען (דאס מיינט מען אז דיא בהמה וועט האקערין דיא ערד. וועט פון דיא ערד ווייניג וואקסין) אונ דער מענטש וואס וועט ארויס גיין (פון שטאט אין וועג). אונ דער וואס וועט קומען (פון וועג אין שטאט) וועט צו אים ניט זיין שלום (ניט אין וועג ניט אין שטאט) פון דעם פיינד וואס וועט אייך שלעכטס טאהן. וועלין שוין יודין האבען א סימן. אז דיא צרות וועלין קומען. וועלין זייא שוין באלד אויס געלייזט ווערין. וואס מיינט מען צוא דעם וואס וועט ארויס גיין אונ צוא דעם וואס וועט קומען וועט ניט זיין שלום פון דעם שונא. רב זאגט אפילו צוא תלמידי חכמים וואס ביי זייא שטייט אז זייא וועלין האבען שלום. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פיל שלום וועט זיין צוא דיא וואס האבען ליב דיין תורה. פון דעסטוועגין וועט ביי זייא אויך ניט זיין שלום. פון דיא פיל צרות. וואס זייא וועלין האבען פון דיא שונאים. שמואל זאגט איין אנדער סימן וועלין יודין האבען צוא וויסען ווען משיח וועט קומען. אז זייא וועלין זעהן עס איז געווארין אויף דער וועלט אזוי א גרויסע זאט אונ אלע תבואות אונ פירות זענען אזוי וואלוויל וואס עס איז נאך אויף דער וועלט קיין מאהל ניט געוועזן אזוי. זאל מען וויסען אז משיח וועט באלד קומען:

מד אמר. רבי חנינא האט געזאגט איין אנדער סימן. וועלין יודין האבען צוא וויסען ווען משיח וועט קומען. אז מען וועט זוכען אין חוץ לארץ אפיש פאר צקראנקען אונ מען וועט ניט געפינען. ווארום אלע פיש וועלין שוין זיין אוועק געגאנגען אין ארץ ישראל. זאל מען

אעקיע מימיהם ונהרותם כשמן אוליך וכתיב (בתריה) (שם כט) ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל. אמר רבי חמא ברבי חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל שנאמר (ישעיה יח) וכרת הזלזלים במזמרות וכתיב בתריה בעת ההיא יובל שי לה' צבאות וגו'. ואמר זעירא א"ר חנינא אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל שנאמר (צפניה ג) כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך וכתיב (שם) והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה'. א"ר שמלאי משום ר' אלעזר בר' שמעון אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל שנאמר (ישעיה א) ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבר סיגיך ואסירה כל בדיליך ואשיבה שופטיך וגו'. אמר עולא אין ירושלים נפדית אלא בצדקה שנאמר (שם) ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה. א"ר פפא אי בטלי יהירי בטלי אמגושי דכתיב (שם) ואצרוף כבר סיגיך ואסירה כל בדיליך אי בטלי דייני בטלי גזירפטי דכתיב (צפניה ג) הסיר ה' משפטיך פנה אויבך. א"ר יוחנן אם ראית דור שנתמעט והולך חכה לו שנאמר (ש"ב כב) ואת עם עני

כשמן אוליך. מימיו כולם קפויין וכיון שהם קפויים אין דגים נמצאים בתוכו: עד שתכלה מלכות הזלה. שלא תהא להם שולטנות לישראל אפי' שולטנות קלה וזלה: נטישותיו. ענפים קטנים כלומר השרים והשופטים: וחסו בשם ה'. כלומר שתבא להם גאולה ויחסו בצל שדי: סיגיך. תערובות שבך: בדיליך. המובדלים לראשי עם: יהירי. גסי רוח מישראל: אמגושי. מכשפים שמצערים ישראל במסכת שבת פלוגתא איכא מ"ד אמגושי חרשי ואיכא מ"ד גידופי עובדי ע"ז: ואצרוף כבור סיגיך. כמו בר דמתרגמינן כגיא רבים וגדולים בגסותם כשאצרף ואסלקם ממך אזי אסירה כל בדיליך אמגושי הבדלים מיראת המקום: גזירפטי. שופטי עכו"ם החובטים את ישראל במקלות: משפטיך. כמו שופטיך: פנה אויבך

וויסען אז משיח קומט שוין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט זאגט איך וועל מיך מאכען זייערע וואסער אונ דיא טייכען וועל איך פירען אזוי וויא בוימאייל. אז אלע פיש וועלין מוזין פון דארטען אוועק שווימען אין ארץ ישראל. אין דעם טאג וועל איך מאכען שפראצין א גרויסקייט צו יודין. רב חמא ברבי חנינא זאגט משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז עס וועט שוין ניט זיין קיין גיוועלטיגקייט. אפילו דיא קלענסטע גיוועלטיגקייט אויך ניט. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ער וועט אפ שנײַדין דיא קליינע צווייגעלאך מיט מעסערס דאס מיינט מען די קליינע הערשאפט וואס איז דא ביי יודין וועט גאט אפ שנײַדין. אין דער צייט וועט מען ברענגען מתנות צוא גאט. זעירא האט גיזאגט פון רבי חנינאס וועגין משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז עס וועלין פאר לענדט ווערין אלע יודישע מענטשין וואס זענען גרויס ביי זיך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך וועל אפ טאהן פון דיר די וואס פרייען זיך מיט דיין גרויסקייט אונ איך וועל איבער לאזין אין דיר אַארעמע פאלק זייא וועלין זיך בשיצען אין דעם נאמען פון גאט. רבי שמלאי האט גיזאגט פון רבי אלעזר ברבי שמעון וועגין משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז עס וועלין פאר לענדט ווערין אלע פאלשע דיינים פון דיא יודין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך וועל צוריק קערין מיין האנט אויף דיר אונ איך וועל לייטערין אזוי וויא מיט זייף דיין צומישונג אונ איך וועל אפ טאהן דיא מענטשין וואס זענען אפ גישיידט פון פאלק אונ זענען גיווארין דיינים. נאר איך וועל געבין אויף דיר דיינים. ביי דער צייט וועט ציון אונ ירושלים אויס גילייזט ווערין פון דיא גוים אונ זיא וועט גיהערין נאר צוא יודין ווס וועלין קומען פון גלות. עולא זאגט ירושלים וועט אנדערש ניט אויס גילייזט ווערין נאר אז מען וועט געבין צדקה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ציון וועט אויס גילייזט ווערין דורך דעם ערליכען משפט וואס וועט גיטאהן ווערין. אונ אירע זיצער וועלין אויס גילייזט ווערין דורך די צדקה ווס זיי וועלן טאן. רב פפא זאגט אז ביי יודין וועט ניט זיין מענטשין וואס האלטין זיך גרויס וועלין דיא גוים ניט מצער זיין דיא יודין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ואצרוף כבור סיגיך אז איך וועל אויס לייטערין אונ וועל ארויס נעמען פון דיר דיא מענטשין וואס האלטען זיך גרויס. וועל איך אפ טאהן פון דיר דיא מענטשין וואס זענען אפ גישיידט פון מיר אונ דינען עבודה זרה. אונ [illegible] יודין וועלין אפ גיטאהן ווערין פאלשע דיינים. וועלין אפ גיטאהן ווערין פון זייא

גזירפטי: נוססה: כמו כמסוס נוסס וכמו יתכלם כס רוח המקום נוקבת ומגרבת אותם עם הצרות הבאות שכף הוא מהכוין להעמידם: יירשו ארץ, היינו גאולה:

עם ענני שמיא כבר אינש אתי. במהירות: וכתיב עני ורוכב על חמור. כעני הבא על חמורו בעצלות: סוסיא ברקא. סוס מבורק ומצויין ונאה בית לי דיגאי הוא שיבא על חמור מלגלג היה נ"ח

עני תושיע ועיניך על רמים תשפיל. וא"ר יוחנן אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר חכה לו שנאמר (ישעיה נט) כי יבא כנהר צר רוח ה' נוססה בו (וכתיב) [וסמיך ליה] (שם) ובא לציון גואל. וא"ר יוחנן אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי או בדור שכולו חייב בדור שכולו זכאי שנאמר (שם ס) ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ בדור שכולו חייב דכתיב (שם נט) וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע וכתיב (שם מח) למעני למעני אעשה:

מה אמר ר' אלכסנדראי ר' יהושע בן לוי רמי כתיב (ישעיה ס) בעתה וכתיב אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. וא"ר אלכסנדראי רבי יהושע ב"ל רמי כתיב (דניאל ז) וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתי וכתיב (זכריה ט) עני ורוכב על חמור זכו עם ענני שמיא לא זכו עני רוכב על החמור א"ל שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח על [חמו]רא אתי איעדר ליה אנא סוסיא ברקא דאית לי א"ל

דיא גוישע דיינים וואס שלאגין דיא יודין זייא זאלין מקיים זיין זייערע דינים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אז גאט וועט אפ טאהן דיינע פאלשע משפטים. וועט ער אפ קערין פון דיר דיינע פיינד. רבי יוחנן זאגט אז דוא זעהסט דער דור ווערט אלע מאהל וויניגער ער ווערט אלע מאל ארעמער זאלסטו ווארטין אויף משיח. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא ארעמע פאלק וועסטו העלפין אונ דיינע אויגען וועלין זיין אויף דיא מענטשין וואס זענען גרויס ביי זיך דוא זאלסט זייא נידעריג מאכען. רבי יוחנן זאגט אויב דוא זעהסט אז אויף דעם דור קומט אזוי פיל צרות אזוי וויא א טייך. זאלסטו ווארטען אויף משיח. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אז עס וועט קומען אויף יודין צרות אזוי וויא א טייך אונ דער ווילען פון גאט וועט אויך זיין שלעכט צו זייא. נאך דעם וועט קומען צוא ציון דער אויסלייזער. דאס איז משיח. נאך האט רבי יוחנן גיזאגט משיח וועט אנדערש ניט קומען נאר אדער אין דעם דור וואס אלע וועלין זיין צדיקים: אדער אין דעם דור וואס אלע וועלין זיין רשעים. אז דער דור וועלין אלע זיין צדיקים שטייט אין פסוק דיין פאלק וועלין אלע זיין צדיקים וועלין זייא ירשענען דיא לאנד וארץ ישראל אויף אייביג. ווארום אז משיח וועט קומען וועט זיין אן אייביגע אויס לייזונג. אונ אז דער דור וועלין אלע זיין רשעים שטייט אין פסוק גאט האט גיזעהן עס איז ניטא קיין מענטש אונ ער האט זיך פר וואונדערט עס איז ניטא ווער עס זאל בעטין פאר זייא. האט גאט גיזאגט פון מיינעט וועגין וועל איך טאהן אונ וועל זיי אויס לייזין:

מה אמר. רבי אלכסנדראי האט גיזאגט רבי יהושע בן לוי האט גיפרעגט עס שטייט אין פסוק משיח וועט קומען צו דער צייט. אונ עס שטייט אין פסוק איך וועל איילין זיין קומען פאר דיא צייט. אז יודין וועלין זוכה זיין וועט גאט איילין צו ברייגגען משיח פאר דער צייט. אונ אז יודין וועלין ניט זוכה זיין. וועט משיח קומען צו דער צייט. נאך האט רבי אלכסנדראי גיזאגט רבי יהושע בן לוי האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט משיח וועט קומען געשווינט מיט דיא וואלקינס פון הימעל אזוי וויא א מענטש. אונ אין אנדערין פסוק שטייט ער וועט קומען וויא אן ארעם מאן אונ ער וועט רייטין אויף אן אייזיל ווער וועט קומען פאמעלאך אזוי וויא אן ארעם מאן רייט פאמעלאך אויף זיין אייזיל אונ גייט פון שטאט צו שטאט. אויב יודין וועלין זוכה זיין וועט משיח קומען געשווינט אויף דיא וואלקינס פון הימעל. אויב זייא וועלין ניט זוכה זיין וועט ער קומען צו רייטין אויף אן אייזיל אזוי וויא אן ארעם מאן. שבור מלכא האט גיזאגט צו שמואל איהר זאגט משיח וועט קומען צו רייטין אויף אן אייזיל, איך וועל איהם שיקען דעם בעסטין פערד וואס איך האב. האט שמואל גיזאגט צו שבור מלכא האסטו א פערד מיט הונדערט קאלירין.

א"ל מי אית לך בר היור גווני. (רבי יהושע בן לוי אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפתחא דג"ע א"ל אימת אתי משיח א"ל לכשירצה אדוננו הזה א"ר יהושע ב"ל ב' ראיתי וקול ג' שמעתי ד) ריב"ל אשכחיה לאליהו דהוה קאי אפתחא דמערתא דרשב"י א"ל אתינא לעלמא דאתי א"ל אם ירצה האדון הזה אריב"ל ב' ראיתי וקול ג' שמעתי (אמינא) [אמר] ליה אימת אתי משיח א"ל זיל שייליה לדידיה והיכא יתיב אפתחא דרומי ומאי סימניה יתיב ביני עניי סובלי חלאים וכולן שרו ואסירי בחד זמנא ואיהו שרי חד ואסיר חד אמר דלמא מבעינא דלא איעכב אזיל לגביה א"ל שלום עליך רבי ומורי א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל לאימת אתי מר א"ל היום. אתי לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אבטח לך ולאבוך לעלמא דאתי א"ל שקורי קא שקיר בי דאמר לי היום אתינא ולא אתא א"ל הכי אמר לך

סוסי בדקא סוס בדוק לרוץ: בר חיור גווני. כלום יש לך סוס בר מאה גוונין שהחמור שלו כן היה במלאת בעלמא דחייה. חוור מאה בלשון פרסי. גווני גוונין: האדון הזה. שכינה היתה עמהם קול ג'. דשכינה הוה בהדייהו: לדידיה. למשיח: בפתחא דרומי. נראה למורי לא בפתח רומי ממש אלא גן עדן הוה כנגד כל העולם וקאמר ליה דבאותו צד של גן עדן שכנגד פתח רומי משיח שרוי: סובלי חלאים. מנוגעים והוא נמי מנוגע דכתיב והוא מחולל מפשעינו וכתיב חליינו הוא נשא: כלהו. מי שיש לו ד' וה' נגעים: אסרי להו ושרי בהדא זימנא. מתירין כל נגעיהם ביחד ומקנחין אותם וחוזרין וקושרין אותן: ואיהו. משיח: שרי חד. נגע ומקנחו וקושרו ואח"כ מתיר האחר ועושה כמו כן ואינו מתיר שני נגעים יחד דסבר אי בעי לי לצאת ולגאול את ישראל לא איתעכב כדי קשירת שני נגעים: א"ל. ר' יהושע למשיח לאימת אתי מר א"ל היום: אבטח לך ולאבוך לעולם הבא:

אויב משיח וועט קומען איף אפערד: וועט דער פערד האבין הונדערט קאלארין. רבי יהושע בן לוי האט גיטראפין אליהו הנביא איז גישטאנען ביי דיא טיר פון גן עדן. האט רבי יהושע גיזאגט צו אליהו ווען וועט קומען משיח. האט אליהו גיזאגט ווען דער העד הער וועט וועלין ודאס האט ער גימיינט אויף גאט] וועט משיח קומען. האט רבי יהושע בן לוי גיזאגט צוויי מענטשין האב איך גיזעהן [דאס מיינט מען זיך אונ אליהו] אונ אקול פון אדריטען [פון גאט] האב איך גיהערט. רבי יהושע בן לוי האט גיטראפין אליהו הנביא שטייט ביי דיא טיר פון דר מערה וואס רבי שמעון בן יוחאי איז גיוועזן אינוויינעג: האט רבי יהושע גיזאגט צו אליהו איך וועל קומען צו עולם הבא. האט אליהו גיזאגט אויב דער הער וועט וועלין ודאס האט ער גימיינט אויף גאט]. האט רבי יהושע בן לוי גיזאגט צווייא מענטשין האב איך גיזעהן [זיך אונ אליהו] אונ אקול פון אדריטען [פון גאט] האב איך גיהערט. רבי יהושע בן לוי האט גיפרעגט בייא אליהו הנביא ווען וועט קומען משיח. האט אליהו גיזאגט צו רבי יהושע גיי צו משיח אונ פרעג איהם ווען ער וועט קומען. האט רבי יהושע גיפרעגט ווא זיצט משיח. האט אליהו גיזאגט ער זיצט אין גן עדן אויף דעם ארט וואס געגין איבער דיא טיר פון רוים. האט רבי יהושע גיפרעגט וואס איז דער צייכין איך זאל איהם דער קענען. האט אליהו גיזאגט ער זיצט צווישען דיא ארעמע לייט וואס זייא האבין מכות אונ יסורים. אונ ער האט אויך מכות. אונ דיא אלע ארעמע לייט דער וואס האט עטליכע מכות בינט ער אויף אלע מכות מיט איין מאהל. אונ מאכט זיי ריין. דער נאך בינט ער צו אלע מכות מיט איין מאהל. אונ משיח טוהט ניט אזוי ער בינט אויף איין מכה אונ מאכט זיא ריין אונ בינט זיא צו. דער נאך בינט ער אויף דיא אנדערע מכה אונ מאכט זיא ריין אונ בינט זיא צו. ער זאגט טאמער וועט מען מיך שיקען אויס לייזין דיא יודין. זאל איך ניט דארפין אויף האלטין ביז איך וועל צו בינדען צוויי מכות. נאר איינע. איז רבי יהושע גיגאנגען צו משיח אונ האט גיזאגט צו איהם שלום אויף דיר רבי ומורי. האט משיח גיזאגט צו רבי יהושע שלום אויף דיר לוים זוהן. האט רבי יהושע גיזאגט צו משיח ווען וועט דער רבי קומען. האט משיח גיזאגט היינט. איז רבי יהושע גיקומען צו אליהו. האט אליהו גיזאגט צו רבי יהושע וואס האט משיח דיר גיזאגט. האט רבי יהושע גיזאגט משיח האט גיזאגט צו מיר שלום אויף דיר לוים זוהן. האט אליהו גיזאגט צו רבי יהושע דוא מעגסט שוין זיין זיכער אז דו מיט דיין פאטער וועט איהר האבין עולם הבא. האט רבי יהושע גיזאגט צו אליהו

דאי נמי צדיקים גמורים אתם לא הוה יהיב לך שלמא ולא הוה מדכר במה דאבוך : היום אם בקולו. של הקב"ה תשמעון :

כשער הזה. של רומי כברומי היה באותה שעה : ואין מספיקין לבנותו. פעם שלישית : מי פמיים שירדן נובע ממנו כדתניא בבכורות ירדן יוצא ממערת פמיים ומפרש התם שפיר : העמיקו ארוני. עשו לי קבר בקרקע עמוק : שאין סוס מדי אוכל בו תבן. במוליאין האוזות הוץ לקרקע וטוטין מהן אבוסים במלחמת גוג ומגוג : שאין כל דקל וכו'. כלומר עתידין פרס ומדי לבא על בבל וללכדה ותתמלא כל ארץ בבל חיילות פרסיים וסוסיהם ומבם נאים לא"י ולוכדין אותה : עד שתפשוט מלכות על ישראל ט' חדשים שנאמר לכן יתנם לישראל עד עת יולדה ילדה והיינו תשעה חדשים

לך (תהלים צה) היום אם בקולו תשמעו :

מן שאלו תלמידיו את ר' יוסי בן קסמא אימתי בן דוד בא אמר מתירא אני שמא תבקשו ממני אות אמרו לו אין אנו מבקשים ממך אות אמר להן לכשיפול השער הזה ויבנה ויפול ויבנה ויפול ואין מספיקין לבנותו עד שבן דוד בא אמרו רבינו תן לנו אות אמר להן ולא כך אמרתם לי שאין אתם מבקשים ממני אות אמרו לו ואעפ"כ אמר להם אם כך יהפכו מי מערת פמיים לדם ונהפכו. בשעת פטירתו אמר להם העמיקו לי ארוני (ע"ב) שאין כל דקל ודקל שבבבל שאין סוס של פרסיים נקשר בו ואין לך כל ארון וארון שבארץ ישראל שאין סוס מדי אוכל בו תבן. אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות (רומי) על ישראל תשעה חדשים שנאמר (מיכה ה) לכן יתנם

משיח האט מיר געזאגט אליגען. ער האט געזאגט היינט וועל איך קומען און ער איז ניט געקומען. האט אליהו געזאגט צו רבי יהושע אזוי האט משיח צו דיר געזאגט אויב היינט וועלין די יודין צו הערין דעם קול פון גאט. וועל איך היינט קומען :

מן שאלו. די תלמידים האבין געפרעגט ביי רבי יוסי בן קסמא ווען וועט משיח קומען : האט רבי יוסי געזאגט איך האב מורא אז איך וועל אייך זאגין ווען ער וועט קומען וועט איהר זאגין איך זאל אייך געבין איין צייכין אז מיינע רייד זענען אמת. האבין די תלמידים געזאגט צו רבי יוסי מיר וועלין פון דיר ניט בעטין אצייכין. האט רבי יוסי געזאגט אז דער טויער פון רוים וועט איין פאלין און ער וועט צוריק אויף געבאהט ווערין און ער וועט נאך איין מאהל איין פאלין און ער וועט נאך אמאהל אויף געבאהט ווערין און ער וועט נאך אמאהל איין פאלין און איידער מען וועט איהם אויף באהען דעם דריטען מאהל וועט שוין משיח קומען. האבין די תלמידים געזאגט צו רבי יוסי. רבי גיב אונז אצייכין. האט רבי יוסי געזאגט צו די תלמידים איהר האט דאך געזאגט צו מיר אז איהר וועט ניט בעטין פון מיר אצייכין, האבין די תלמידים געזאגט צו רבי יוסי פון דעסטוועגין גיב אונז דאך אצייכין. האט רבי יוסי צו זייא געזאגט אויב איהר ווילט נאר אצייכין. וועל איך געבין אצייכין די וואסער וואס אין קעלער פמיים וואס פון איהם ציהט זיך דער ירדן זאל פארקערט ווערין צו בלוט. און עס איז אזוי געווארין. איידער רבי יוסי איז געשטארבין האט ער געזאגט צו די תלמידים אז מען וועט איהם אריין לייגין אין אקאסטין צו בגראבין איהם. זאל מען דעם קאסטין אריין שטעלין טיף אין די ערד. ווארום עס וועט ניט זיין איין בוים אין בבל אז אפערד פון די פערסיאנער זאל ניט זיין אנגעבונדען אן אים. אזוי פיל חיל פון פערסיע וועלין קומען אויף בבל. און פון בבל וועלין זייא קומען אויף ארץ ישראל. און עס וועט ניט זיין איין קאסטען פון אמת אין ארץ ישראל אז אפערד פון מדי זאל ניט עסין אין אים שטרויא. זייא וועלין אויס גראבין די קאסטינס פון די מתים. און וועלין די מתים ארויס ווארפען. און די קאסטינס וועלין זייא מאכען פאר קארעטעס פערד זאלין אין זייא עסין. דריבער זאלט איר מיין קאסטען בגראבען טיף אין דיא ערד. רב זאגט משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז דיא מלוכה פון איין מלך וועט זיין פאר שפרייט אויף אלע יודין ניין חדשים. דאס איז אגרויסע צרה. ווארום אז דיא יודין זענען פאר שפרייט אונטער עטליכע מלכים שעמט זיך איין מלך פאר דעם אנדערין גוזר צו זיין שלעכטע גזרות אויף דיא יודין. ווארום אז דער מלך וועט זאגן דיא יודין זענען שלעכט. וועט דער אנדערער מלך זאגין ביי מיר אין מיין מדינה זענען אויך דא יודין און זייא זענען גאר ניט

יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל :

מז אמר עולא ייתי ולא אחמיניה וכן אמר (רבא) [רבה] ייתי ולא אחמיניה רב יוסף אמר ייתי ואזכה דאיתיב בטולא דכופיתא דחמריה אמר ליה אביי (לרבא) [לרבה] מאי טעמך אילימא משום חבלו של משיח והתניא שאלו תלמידיו את ר' אליעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ומר הא תורה והא גמילות חסדים אמר שמא יגרום החטא כדר' יעקב בר אידי דר' יעקב בר אידי רמי כתיב (בראשית כח) והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך וכתיב (שם לב) ויירא יעקב מאד ויצר לו שהיה מתירא שמא יגרום החטא כדתניא (שמות טו) עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אמור מעתה ראוין היו ליעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא . וכן אר"י ייתי ולא אחמיניה א"ל ר"ל מ"ט

כדמתרגמינן בכן יתמסרון בעידן דילדתא למילד וכתיב ועמד ורעה בעוז ה' וישבו כי עתה יגדל ומתרגמינן ויהון מביני גלוותהון : על בני ישראל. היינו כל העולם בישראל מפוזרים בו :
ייתי. משיח ולא אחמיניה: בטולא דכופיתא דחמריה. בצל הרעי של חמורו כלומר אפי' בכך אני רוצה ובלבד שאראנו : כופיתא. רעי כמו זרמא כופתא וסכר ירדנא בב"ב : מ"ט. אמר לא אחמיניה חבלו של משיח. גורלו והלקו ולקמן בעי מאי היא נ"א חבלי פחדים והבלים שיהיו בימיו מחיל הנכרים : לא שות בהם נס. לעלות בזרוע על כרחם של מלכי פרס : בביאה שניה. בימי עזרא כביאה ראשונה בימי יהושע מדקישן הכתוב : מ"ט. אי זו צרה באה בימיו באתה לומר לא

שלעכט . אבער אז דיא יודין זענען אלע אונטער איין מלך שעמט ער זיך ניט פאר קיינעם אונ איז גוזר אויף זייא שלעכטע גזרות ווארום ער וועט זאגן דיא יודין זענען שלעכט . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דריבער וועט זייא גאט געבין אין גלות אונטער איין מלך אזוי אצייט וואס דיא געווינערין געווינט . דער נאך וועלין דיא איבעריגע ברידער צוריק גיקערט ווערין צו אלע יודין :

מז אמר . עולא האט גזאגט זאל משיח קומען אונ איך וויל איהם ניט זעהן . אונ אזוי הט רבה גזאגט זאל משיח קומען אונ איך וויל איהם ניט זעהן . רב יוסף זאגט זאל משיח קומען אונ איך וויל זוכה זיין צו זיצען אין דעם שאטען פון די צואה פון זיין אייזיל . אביי האט גזאגט צו רבה פאר וואס ווילסטו ניט זעהן משיחן . איך זאל זאגן דורך דיא שרעק וואס עס וועט זיין אין דער צייט ווען ער וועט דארפן קומען . מיר האבען דאך גילערונט דיא תלמידים האבען גיפרעגט ביי רבי אליעזר וואס זאל דער מענטש טאהן ער זאל גירעטעט ווערין פון דיא שרעק וואס עס וועט זיין אין דער צייט ווען משיח וועט קומען . האט רבי אליעזר זייא גיענטפערט ער זאל לערנען תורה אונ זאל טאהן גמילות חסדים . אונ דוא לערונסט דאך תורה אונ טוהסט גמילות חסדים . דארפסטו דאך ניט מורא האבען : האט רבה גזאגט איך האב מורא טאמער וועלין מיינע זינד מיך שטראפין אין דער צייט ווען עס איז אסכנה . אזוי וויא רבי יעקב בר אידי האט גזאגט . ווארום רבי יעקב בר אידי האט גיפרעגט עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צו יעקב איך וועל זיין מיט דיר אונ וועל דיך היטען וואו דוא וועסט גיין אונ עס שטייט יעקב האט זייער מורא גיהאט אונ עס האט איהם באנק גיטאהן . איז דאך אקשיא אז גאט הט איהם צו גזאגט צו היטען איהם . פאר וואס האט ער מורא גיהאט . נאר ער האט מורא גיהאט טאמער וועלין זיינע זינד איהם שטראפין אין דער צייט ווען עס איז אסכנה . אזוי וויא מיר האבען גילערונט עס שטייט אין פסוק עד יעבור עמך ה' . גאט ביז דיין פאלק וועט אריבער גיין . דאס מיינט מען דעם ערשטין אריין קומען וואס יודין זענען אריין גיקומען אין ארץ ישראל . ביז עס וועט אריבער גיין דיין פאלק וואס דוא האסט גיקויפט : דאס מיינט מען דעם אנדערין אריין קומען וואס יודין זענען אריין גיקומען אין ארץ ישראל . אין דיא צייט פון עזרא הסופר . ווייל מיר זעהן דער פסוק האט גליך גימאכט ביידע מאהל וואס יודין זענען אריין גיגאנגען אין ארץ ישראל . איינס צו דאס אנדערע . ווייסין מיר אז עס האט גידארפט גיטאהן ווערין נסים צו יודין בייא דעם אנדערין אריין קומען אין ארץ ישראל אזוי וויא בייא דעם ערשטין אריין קומען : נאר דיא עבירות האבין ניט גילאזין עס זאל גיטאהן ווערין נסים . רבי יוחנן האט אויך

אילימא משום דכתיב (עמוס ה) כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב [ובא ה בית] וסמך ידו על הקיר ונשכו הנחש בא ואראך דוגמתו בעה"ז בזמן שאדם יוצא לשדה פגע בו סנטר דומה כמי שפגע בו ארי נכנס לעיר פגע בו גבאי דומה כמי שפגעו דוב נכנס לביתו ומצא בניו ובנותיו מוטלין ברעב דומה כמי שנשכו נחש אלא משום דכתיב (ירמיה ל) שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון מאי ראיתי כל גבר אמר רבא בר יצחק א"ר מי שכל גבורה שלו ומאי נהפכו כל פנים לירקון א"ר יוהנן פמליא של מעלה ופמליא של מטה (באותה שעה אומר) [רשעה שאמר] הקב"ה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי היאך אאבד אלו מפני אלו [אמר רב פפא] היינו דאמרי אינשי רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי

והמיניה : סנטר. מפרש בג"ב בר מהוזייתא ביודע מלוי השדות וגבוניהן עד כאן של פנוני מכאן ז"ילך כל פלוני וכידו לרבות לאהד ולמעט לאחר והפוגעו אותו סנטר רוצה לאדוד שדות ולקלר מוגרי השדות דומה כמי שפגע בו ארי : גבאי. גובה מס המלך : מי שכל הגבורה שלו. הקב"ה מ"טער נעלמי כיולדה והומר בשעה שמעביר האומות מפני ישראל היאך אאביד אלו מפני אלו : פמליא של מעלה ושל מטה. מלאכים וישראל. אפילו הגרים לא גרסינן : רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי סוסיא באוריה. כשרץ השור ונפל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור שהיה חביב שורו ביותר וכשמתרפא שורו ביום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסיא מפני השור לאהר שהעמידו שם כך הקב"ה כיון

געזאגט משיח זאל קומען נאר איך וויל איהם ניט זעהן. האט ריש לקיש געזאגט צו רבי יוחנן פאר וואס ווילסטו איהם ניט זעהן. מיר זאלין זאגין ווייל עס שטייט אין פסוק אזוי וויא אמענטש אנטלויפט פאר אלייב אונ עס בגעגנט איהם אבער אונ ער קומט אריין אין שטוב אונ ער לייגט ארויף דיא האנט אויף דיא וואנט טוהט אים אביס אשלאנג. אזוי וועט זיין ווען משיח וועט קומען פון איין צרה וועט מען ארוס גיין אונ אין דיא אנדערע צרה וועט מען אריין קומען. פאר דעם האסטו מורא. קום איך וועל דיר ווייזן אזוי אגלייכן היינטיגע צייטין. אז אמענטש גייט ארויס אין פעלד אונ דער סנטר (דער וואס מעסט דיא פעלדער) בגעגנט איהם. איז ביא איהם גלייך וויא אלייב וואלט איהם גיטראפין. אז ער גייט אריין אין שטאט אונ דער גבאי וואס נעמט צו זאמען דיא קייזערליכע פאדאטקעס בגעגנט איהם. איז ביי איהם גלייך וויא אבער וואלט איהם גיטראפין. אז ער גייט אריין אין שטוב אונ ער טרעפט זיינע זיהן אונ זיינע טעכטער זענען פאר חלשות פון הונגער איז ביי איהם גלייך וויא אשלאנג וואלט איהם געביסען. זעהן מיר אז היינט איז אויך אזוי. אמענטש גייט פון איין צרה ארויס אונ אין דיא אנדערע צרה גייט ער אריין. נאר דורך דעם וויל איך ניט זיין אין דיא צייט ווען משיח וועט קומען ווייל עס שטייט אין פסוק פרעגט אונ זעהט אויב אזכר איז געבארין געווארין. פאר וואס האב איך געזעהן כל גבר ידיו על חלציו יעדער מענטש האלט זיינע הענט אויף זיינע לענדין אזוי וויא אגעווינערין ונהפכו כל פנים לירקון אונ אלע פנימער פון דיא מענטשין זענען פאר קערט געווארין צו געל (דער פסוק שמועסט פון דער צייט ווען משיח וועט קומען. אונ ער גלייכט דאס יודישע ארויס גיין פון גלות אזוי וויא אגעווינערין וואס דארף געבארין אקינד אונ זיא גייט שווער צו קינד. אונ אלע מענטשין וואס זענען ביי דער געווינערין אונ זעהן אירע יסורים האלט יעדער זיינע הענט אויף דיא לענדין. אונ אלע פנימער זענען געל. אזוי וועט זיין גרויס דער צער אונ דיא יסורים פון דיא יודין). וואס מיינט מען איך האב געזעהן כל גבר. האט רבא בר יצחק געזאגט פון רבס וועגין גבר מיינט מען שטארקייט. אפילו גאט וואס דיא גאנצע שטארקייט איז זיינע וועט אויך האבען צער: אונ וואס מיינט מען אלע פנימער ווערין פאר קערט ווערין צו געל. ווער זענען דיא אלע פנימער. האט רבי יוחנן געזאגט פמליא של מעלה אונ פמליא של מטה. דיא מלאכים וואס זענען אין הימעל אונ דיא יודין וואס זענען אויף דער ערד: דער פנים פון אלע וועט זיין געל. אין דיא צייט וועט גאט זאגין דיא יודין האב איך בשאפען אונ דיא פעלקער פון דער וועלט האב איך אויך בשאפען: וויא אזוי וועל איך פאר לירין דיא פעלקער פאר דיא יודין. רב פפא זאגט דאס

ושדי ליה סוסיא באורייה :

מז אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל דאכלי שני משיח א"ר יוסף פשיטא ואלא מאן אכיל להו חילק ובילק אכלי להו לאפוקי מדרבי הלל דאמר אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה. אמר רב לא איברי עלמא אלא לדוד ושמואל אמר למשה ור' יוחנן אמר למשיח. מה שמו דבי ר' שילא אמרי שילה שמו שנא' (בראשית מט) עד כי יבא שילה. דבי ר' ינאי אמרי ינון שמו שנאמר (תהלים עב) יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו. דבי רבי חנינא אמרי חנינא שמו שנאמר (ירמיה טז) אשר לא אתן לכם חנינה. וי"א מנחם בן חזקיה שמו שנאמר (איכה א) כי רחק ממני מנחם משיב נפשי. ורבנן אמרי חוורא דבי רבי שמו שנאמ' (ישעיה נג) אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם ואנחנו חשבנוהו נגוע מוכה אלהים

שכל מפלתן של ישראל נותן גדולתן לאוה"ע וכשחוזרין ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד אוה"ע מפני ישראל. אוריה כמו ארוות סוסים : דאכלי שני משיח. שובע שיהיה באותן הימים לישראל יהיה : אלא חילק ובילק אכלי להו. כך היו רגילין לומר כאדם שאומר שדים ושדות יאכלוהו ובמס' חולין לא הילק ידענא ולא בילק ידענא. ולי נראה דמשמעות לשון הילק ובילק לשון חורבה כמו ומבולקה ואמרינן בחולין לא הילק דרבנן דמצריכין לחלק הסימן שמצריכין לחלק כל הטבעת ולשייר על פני כולה ולא בילק לר' יוסי שמצריך הסימן שחותך קנת בתוך הטבעת והשאר חוץ לטבעת ונראה למורי דאין לו משמעות לא הכא ולא התם. ל"א הילק ובילק שני דייני סדום שהיו שמותיהם כך : אין משיח לישראל. שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אצמיח קרן לבית ישראל ועמד ורעה בכחו ה' : אלא לדוד. בזכותו שהיה עתיד לומר כמה שירות ותשבחות : למשה. בשביל משה שהיה עתיד לקבל את התורה : מה שמו. של משיח : ינון שמו. כמו ינאי כל אחד היה דורש אחר שמו: לפני שמש עד שלא נברא היה שמו ינון והיינו אחד משבעה דברים שעלו במחשבה לבראות: ולא אתן לכם חנינה. עדיין לא יבא משיח: מנחם. בן חזקיה: חוורא דבי רבי, מצורע של

איז וואס מענטשין זאגין אז דער אקס לויפט אונ פאלט אונ ווערט קראנק. שטעלט מען דעם פערד אויף זיין ארט ביי דיא קארעטע. אונ פריער איידער דער אקס איז געפאלען וואלט מען ניט צו גינומען דעם אקס פון דיא קארעטע מען זאל שטעלין דעם פערד אויף זיין ארט. ווארום דער אקס איז בייא איהם טייערער וויא דער פערד. אונ איצט אז דער פערד שטייט שוין אונ דער אקס ווערט געזונד וויל ער שוין ניט צו נעמען דעם פערד אונ צוריק שטעלין דעם אקס. ביי גאט איז אויך אזוי אז דיא יודין פאלען גיט ער אוועק זייער גרויסקייט צוא די גוים. אונ דער נאך אפילו יודין טוהען שוין תשובה איז שוין ביי גאט שווער צו פרליהען די פעלקער פאר יודינם וועגין :

מח אמר. רב גידל האט גזאגט פון רבם וועגין דיא זעט וואס עס וועט זיין אין דיא צייטין ווען משיח וועט קומען. וועלין דאס יודין עסין. האט רב יוסף גזאגט געווים וועט אזו זיין. ווארום ווער דען וועט דאס עסין. חילק אדער בילק וועלן דאס עסין. זאגט דיא גמרא רב מיינט צו זאגין אז עס איז ניט וויא רבי הלל האט גזאגט. אז צוא יודין וועט גאר ניט קומען משיח ווארום דעם זכות פון משיח האבען שוין יא יודין לאנג איף גיגעסין אין דיא צייטין פון חזקיה המלך. דריבער זאגט רב אז צו יודין וועט נאך קומען משיח אונ דיא יודין וועלין נאך עסין דאס גוטס וואס עס וועט זיין אין משיחס צייט. רב זאגט דיא וועלט איז נאר בשאפען גיווארין אין דעם זכות פון דוד המלך. שמואל זאגט אין דעם זכות פון משה רבינו. רבי יוחנן זאגט אין דעם זכות פון משיח. וויא איז דער נאמען פון משיח דבי רבי שילא זאגין זיין נאמען איז שילה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ביז שילה וועט קומען. דבי רבי ינאי זאגין זיין נאמען איז ינון. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זיין נאמען זאל זיין אויף אייביג: פאר דיא זוהן איז בשאפען גיווארין איז גיוועין דער נאמען פון משיח ינון. דבי רבי חנינא האבען גזאגט דער נאמען פון משיח איז חנינה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אשר לא אתן לכם חנינה. איך וועל ניט געבין צוא אייך דעם מלך המשיח וואס ער הייסט חנינה. אנדערע זאגין זיין נאמען איז מנחם בן חזקיה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער האט דער ווייטערט פון מיר דעם משיח וואס ער הייסט מנחם וואס ער ברוהיגט מיין נפש. די רבנן זאגין דער נאמען פון משיח איז חוורא דבי רבי (דער מצורע וואס איז בייא רבין) אזוי וויא עס שטייט אין פסוק באמת אונזערע קראנקייט טראגט ער אונ אונזערע שמערצין ליידט ער אונ

אלהים ומעונה. אמר רב נחמן אי מן חייא הוא כגון אנא שנאמר (ירמיה ל) והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא. אמר רב אי מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש אי מן מתייא הוא כגון דניאל איש המודות. אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר שנאמר (שם) ועבדו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם אשר אקים להם הקים לא נאמר אלא אקים א"ל רב פפא לאביי והכתיב (יחזקאל ל) ודוד עבדי נשיא להם לעולם כגון קיסר ופלג קיסר. דרש ר' שמלאי מאי דכתיב (עמוס ה) הוי המתאוים את יום ה' למה זה לכם יום ה' הוא חשך ולא אור משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפים לאור א"ל תרנגול לעטלף אני מצפה לאורה שאורה שלי הוא ואתה למה לך אורה (דף צט) והיינו דא"ל ההוא צדוקי לרבי אבהו אימתי אתי משיח א"ל לכי חפי להו חשוכא להנהו אינשי א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא כתיב כי

פירוש רש"י: אי מן חייא הוא. כגון רבינו הקדוש. אם משיח מאותן בחיים עכשיו ודאי היינו רבינו הקדוש דסובל תחלואים וחסיד גמור הוה כדאמרינן בב"מ: ואם. הוא מאותן שמתו כבר היינו דניאל איש המודות שנדון ביסורין בגוב אריות וחסיד גמור היה והאי כגון לאו דווקא נ"א כגון רבינו הקדוש כלומר אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש ואם דוגמא הוא למתים היינו כגון דניאל איש המודות: דוד אחר. שעתיד למלוך עליהם: אקים. הקים לא נאמר אלא אקים: כגון קיסר ופלג קיסר. מלך ומשנה לו כך דוד החדש מלך כדכתיב ודוד מלכם אבל אקים ודוד המלך משנה לו דכתיב נשיא להם ולא כתיב מלך: עטלף. קלב"א סורי"ן בלע"ז ואין לה עינים: שאורה שלי הוא. שיש לי עינים לראות ונמצאתי נהנית בה כך ישראל מצפין

מיר האבען אים גירעכענט אז ער איז גיפלאגט און גישלאגן פון גאט און גיפייניגט נאר זיינע עבירות. און איצט זעהן מיר אז ער האט גאר ניט געזינדיגט נאר ער טראגט אויף זיך דעם שטראף פון אונזערע זינד. און ווייל רבי האט אויך גיטראגען יסורים פאר דער טובה פון דער וועלט אזוי וויא עס שטייט אין מסכת בבא מציעא. דריבער רופט מען משיחן דער מצורע פון רבין. רב נחמן האט גזאגט אויב משיח איז איינער פון די מענטשין וואס לעבין איצט. בין איך משיח. ווארום עס שטייט אין פסוק דער שטארקער וועט זיין פון אים. און דער גיוועלטיגער וועט פון איהם ארויס גיין. דאס מיינט מען משיח וואס ער איז דער שטארקער און דער גיוועלטיגער וועט ער זיין פון דוד המלך וואס ער איז פון שבט יהודה; און ווייל רב נחמן איז אויך גיוועזן פון שבט יהודה און פון די משפחה פון דוד. דריבער האט ער גירעכענט אויף זיך אז ער קען זיין משיח. רב זאגט אויב משיח איז איינער פון די מענטשין וואס לעבין איצט. וועט דאס זיין אונזער הייליגער רבי וראס איז רבי יהודה הנשיא וואס מען האט איהם גירופען רבין. און אויב משיח איז איינער פון די וואס זענען שוין גישטארבען. וועט דס זיין דניאל איש חמודות; רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין גאט וועט אויף שטעלין צו יודין איין אנדער דוד וואס ער וועט זיין א מלך אויף זייא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא וועלין דינען צו ה' וואס ער איז זייער גאט און צו זייער מלך דוד אשר אקים להם. וואס איך וועל איהם אויף שטעלין צו זייא. עס שטייט ניט אשר הקים להם. וואס איך האב איהם אויף גישטעלט צו זייא. נאר וואס איך וועל אויף שטעלין. זעהן מיר אז גאט וועט איצט אויף שטעלין אנייעם דוד וואס ער וועט זיין א מלך אויף די יודין. האט רב פפא גזאגט צו אביי עס שטייט דאך אין פסוק מיין קנעכט דוד וועט זיין צוא זייא א נשיא אויף אייביג. זאגט די גמרא עס וועט זיין א קיסר און א האלבער קיסר. דער נייער דוד וועט זיין א מלך. און דער אלטער דוד וועט זיין א נשיא. א פירשט. א האלבער מלך. רבי שמלאי האט גידרשת עס שטייט אין פסוק זייא גלוסטין צום טאג פון גאט צו וואס טויג אייך דער טאג פון גאט ער איז פינסטער ניט ליכטיג. דאס איז געגליכען צו א האן מיט א פלעדער מויז האבען גיווארט ווען וועט שוין ווערין טאג. האט דער האן גזאגט צו די פלעדער מויז איך האף צו די ליכטיגקייט איז רעכט. ווארום די ליכטיגקייט איז מיינע. ביי נאכט זעה איך ניט אז עס וועט ווערין ליכטיג וועל איך זעהן. אבער דוא ביסט דאך פארקערט ביי נאכט זעהסטו און בייא טאג זעהסטו ניט. צו וואס האפסטו או די ליכטיגקייט. דער נביא וואונדערט זיך אויך. יודין האפען

(ישעיה ס) כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. תנא ר' (אלעזר) [אליעזר] אומר ימות המשיח ארבעים שנה שנאמר (תהלים צה) ארבעים שנה אקוט בדור. ר' אלעזר בן עזריה אומר ע' שנה שנאמר (ישעיה כג) והיה ביום ההוא ונשכחת צור שבעים שנה כימי מלך אחד אי זהו מלך מיוחד הוי אומר זה משיח. ר' אומר שלשה דורות שנאמר (תהלים עב) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. רבי הלל אומר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו אמר רב יוסף שרא ליה מריה לר' הלל חזקיה אימת הוה בבית ראשון ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני ואמר (זכריה ט) גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע וגו':

לגאולה ביום ה' יהיה להם אור גדול אבל העכו"ם למה מקיים אותו הרי הוא להם חשך ולא אור: ה"ג היינו דא"ל ההוא מינא לר' אבהו וכו': אקיש בדור. אקש ישראל והמלוך עליהם כמו נקיט נקטיה: ארבעים שנה אקוט בדור. אעשה בדור קטן של מ' שנה שהוא משנה מדורות שלפניו ומסתמא היינו משיח שהנסים גדולים יהיו בדורו ופשטיה דקרא מיכא גבי מתי מדבר אבל מדכתיב אקוט משמע אף להבא הוא מתנבא: מיוחד. חשוב: ה"ג רבי אומר ג' דורות שנא' ייראוך עם שמש: כלומר בהדי משיח דכתיב בו לפני שמש ינון שמו ייראוך כל ישראל ולפני ירח לפני מלכות בית דוד שנמשל לירח כדכתיב כירח יכון עולם וגו' כמו כן ייראוך דור דורים דור אחד דורים ב' הרי ג': אין להם משיח לישראל. אלא הקב"ה ימלוך בעצמו ויגאלם לבדו: שרא ליה מריה: ימחול לו הקב"ה שאמר דברים אשר לא כן: ואילו זכריה מיהא מתנבא על משיח בבית שני. דכתיב בתרי עשר הנה מלכך יבא לך וגו' ולאו היינו זכריה בן יהוידע הכהן שניבא בבית ראשון אלא זכריה בן ברכיה שהיה במלכות דריוש:

תניא

אויף דעם טאג פון גאט זייא זאכין אויס גיליזט ווערין פון גלות . איז רעכט ווארום היינט איז זייא פינסטער . שפעטער ווערט זייא זייער ריכטיג . אבער די גוים וואס האפין זייא צו דעם טאג , ביי זייא איז דאך פאר קערט . היינט איז זייא ריכטיג און שפעטער וועט זייא זיין פינסטער . דאס איז וואס אפיקורוס האט גזאגט צו רבי אבהו ווען וועט קומען משיח . הט רבי אבהו גזאגט צום אפיקורוס אז דיא פינסטערניש וועט בדעקין דיא מענטשין . דאמאלס וועט קומען משיח ; האט דער אפיקורוס גזאגט צו רבי אבהו דו פלוכסט מיך . האט רבי אבהו גזאגט צום אפיקורוס איך מיין ניט צו פלוכען ; איך זאג נאר אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די פינסטערניש וועט בדעקין דיא ערד ; און דיא שטארקע פינסטערניש וועט בדעקין דיא פעלקער . און אויף דיר ואויף דיא יודין וועט גאט מאכען שיינען און זיין כבוד וועט אויף דיר גיזעהן ווערין . מיר האבען גילערנט רבי אליעזר זאגט דיא צייט פון משיחן וועט דויערין פערציג יאהר . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ארבעים שנה אקוט בדור . דיא צייט וואס איך וועל אן נעמען דיא יודין און איך וועל אויף זייא קיניגען וועט דויערין פערציג יאהר . רבי אלעזר בן עזריה זאגט דיא צייט פון משיח וועט דויערין זיבעציג יאהר . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק און עס וועט זיין אין דעם טאג וועט צור פאר געסין ווערין אויף זיבעציג יאהר אזוי וויא דיא טעג פון איין מלך . ווער איז דאס דער איין מלך . דאס איז דער מלך המשיח . זעהן מיר אז דיא צייט פון משיח וועט דויערין זיבעציג יאהר . רבי זאגט עס וועט דויערין דרייא דורות . אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ייראוך עם שמש ; ווען עס וועט זיין דיא צייט פון דיא זוהן ופון משיח וואס ער איז געגליכען צו דיא זוהן וועלין אלע מורא האבען פאר גאט . ולפני ירח . און איידער עס וועט קומען דיא לבנה ודאס מיינט מען דיא מלוכה פון דוד וואס ער איז געגליכען צוא דיא לבנה . וועט מען מורא האבען פאר גאט דור דורים . דור איז איינס דורים איז צווייא . איז דרייא דורות . רבי הלל זאגט יודין וועלין ניט האבען קיין משיח . נאר גאט אליין וועט אויף זיי קיניגען . דער מלך חזקיהו איז שוין גיוועזען משיח . און יודין האבען איהם אויף גיגעסין דאס מיינט מען זייא האבען איהם פאר זינדיגט . ווען זייא וואלטין ווערט גיוועזען וואלט דיא לעצטע גאולה גיוועזען דורך חזקיהו . האט רב יוסף גזאגט גאט זאל מוחל זיין צו רבי הלל ; וואס ער זאגט אז חזקיה איז גיוועזען משיח . און מער וועט שוין קיין משיח ניט זיין . ווארום חזקיה איז גיוועזען ביי דעם ערשטין בית המקדש . און דער נביא זכריה איז גיוועזען ביי דעם אנדערין בית המקדש . און ער האט נביאות גזאגט פריי דיך זייער דוא טאכטער ציון . דוא זאלסט שאלין

מט תניא אידך ר' אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה כתיב הכא (דברים ח) ויענך וירעיבך ויאכילך את המן וכתיב התם (תהלים צ) שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה ורבי דוסא אומר ת' שנה שנאמר שמחנו כימות עניתנו וגו' וכתיב (בראשית טו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. רבי אומר שס"ה שנה כמנין ימות החמה שנאמר (ישעיה סג) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה מאי יום נקם בלבי א"ר יוחנן ללבי גליתי לאברי לא גליתי ר' שמעון בן לקיש אומר ללבי גליתי למלאכי השרת לא גליתי. תני אבימי בריה דר' אבהו ימות המשיח לישראל שבעת אלפים שנה שנאמר (שם) ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך. אמר רב יהודה אמר שמואל ימות המשיח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו שנאמר (דברים יא) כימי השמים על הארץ. רב נחמן בר יצחק אמר כימי נח עד עכשיו

רבי אומר בש"ה כמנין ימות החמה דכתיב כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה. ליום נקם של מרגלים מ' יום מה יום נקם של מרגלים שנה אחת לכל יום דכתיב יום לשנה יום לשנה גו' אף שנת גאולי באה שנה ליום שנה ליום שלכל יום ויום של דבר א' החובה שנת גאולי במקרא זה נותנין שנה אחת והיא דגרסי רבי אומר שס"ה אלפים שנה דכתיב ושנת גאולי באה ושנה של הקב"ה הכי הוי דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום: לאברי לא גליתי, בלא הוצאתי דבר מפי שיהיו אברי יכולין לשמוע אבל בלבי היה טמון הדבר: ועד עכשיו. עד ימות המשיח: למען ירבו ימיכם כימי השמים על הארץ. ולא עמדו באדם כ"כ אבל עתידין לעמוד כבימות משיח: כמשוש חתן. שבעת ימי המשתה כן ישיש עליך ז' ימים ויומו של הקב"ה אלף שנה:

דו טאָכטער ירושלים. דיין מֶלֶךְ וועט קומען צו דיר. ער איז אַצדיק אונ אַגיהאָלְפֶענֶער. זֶעהן מיר אַז מָשִׁיחַ וועט נאָך קוּמֶען:

מט תַּנְיָא. נאָך אין אַבְרַיְיתָא הָאבֶּען מיר גיהערט רַבִּי אֱלִיעֶזֶר זאָגט דיא צייט פון מָשִׁיחַ וועט דָאֶערין פֶערְצִיג יָאהר: ווארום דא שְׁטֵייט גאָט האָט דיך גיפּייניגט אונ האָט דיך הוּנְגֶערִיג גימַאכְט אונ האָט דיר גיגֶעבֶּען עֶסִין מָן. זֶעהן מיר אַז גאָט האָט גיפּייניגט יודין פֶערְצִיג יָאהר. אונ דאָרט שְׁטֵייט אין פָּסוּק דוא זָאלְסְט אוּנְז דֶער פְרֵייעֶן אַזוי וויא דיא טֶעג וואָס דוא האָסְט אוּנְז גיפּייניגט אַזוי וויא דיא יָאהרין וואָס מיר האָבִּין גיזֶעהן שְׁלֶעכְטְס. אונ יוּדִין זֶענֶען דאָך גיפּייניגט גיוואָרין אין דֶער מִדְבָּר פֶערְצִיג יָאהר. ווֶעלִין זַייא זֶעהן דיא גוּטְס פון מָשִׁיחַ אוֹיךְ פֶערְצִיג יָאהר. רַבִּי דוֹסָא זָאגְט דיא יָאהרִין פון מָשִׁיחַ וועט זַיין פִיר הוּנְדֶערְט יָאר, אַזוי וויא עֶס שְׁטֵייט אין פָּסוּק דוא זָאלְסְט אוּנְז דֶער פְרֵייעֶן אַזוי וויא דיא טֶעג וואָס דוא האָסְט אוּנְז גיפּייניגט. אונ אין מִצְרַיִם האָט מֶען יוּדִין גיפּייניגט פִיר הוּנְדֶערְט יָאהר. רַבִּי זָאגְט דיא יָאהרִין פון מָשִׁיחַ ווֶעלִין זַיין דְרַייא הוּנְדֶערְט פִינְף אונ זֶעכְצִיג יָאהר. וויא פִיל טֶעג עֶס איז דָא אין אַיָאהר נאָך דֶעם חֶשְׁבּוֹן פון דיא זוּהן. אַזוי וויא עֶס שְׁטֵייט אין פָּסוּק כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי. אַזוי וויא דיא צייט וואָס איך האָב גיטאָהן אַנְקָמָה אָן דיא יוּדִין. בַּיי דיא עֲבֵירָה פון דיא מְרַגְּלִים. הָאבּ איך דָאךְ גירֶעכְנֶט אַטָאג פַאר אַיָאהר. וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה. אַזוי דֶער יָאהר פון מַיין אוֹיס לֵייזוּנְג וואָס וועט קוּמֶען. וועט אוֹיךְ גירֶעכְנֶט ווערין אַטָאג פַאר אַיָאהר. דְרַייא הוּנְדֶערְט פִינְף אונ זֶעכְצִיג טֶעג איז דָא אין אַיָאהר. וועט זַיין דיא צייט פון מָשִׁיחַ דְרַייא הוּנְדֶערְט פִינְף אונ זֶעכְצִיג יָאהר. וואָס מֵיינְט מֶען דֶער טָאג פון נְקָמָה. איז אין מַיין הַאַרְץ. רַבִּי יוֹחָנָן זָאגְט גאָט זָאגְט דֶעם טָאג פון נְקָמָה הָאבּ איך נָאר גיזָאגְט אין מַיין הַאַרְץ. אָבֶּער צוּ מַיינֶע גְלִידֶער הָאבּ איך נִיט גיזָאגְט. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ זָאגְט גאָט זָאגְט דֶעם טָאג פון נְקָמָה הָאבּ איך נָאר גיזָאגְט אין מַיין הַאַרְץ. אָבֶּער צוּ דִי מַלְאָכִים הָאבּ איך נִיט גיזָאגְט. אֲבִימִי בְּרֵיהּ דְרַבִּי אַבָּהוּ הָט גילֶערְנְט דיא צייט פון מָשִׁיחַ וועט זַיין צוּ דיא יוּדִין זִיבֶּען טוֹיזֶענְד יָאהר. אַזוי וויא עֶס שְׁטֵייט אין פָּסוּק אַזוי וויא אַחָתָן פְרֵייט זִיךְ מִיט זַיין כַּלָּה זִיבֶּען טֶעג. אַזוי וועט גאָט זִיךְ פְרֵייעֶן מִיט דיר זִיבֶּען טֶעג. אונ דֶער טָאג פון גאָט איז טוֹיזֶענְד יָאהר, איז דָאס זִיבֶּען טוֹיזֶענְד יָאהר. רַב יְהוּדָה הָט גיזָאגְט פון שְׁמוּאֵלְס ווֶעגִין דיא צייט פון מָשִׁיחַ וועט זַיין אַזוי לַאנְג וויא פון דֶעם טָאג וואָס דיא ווֶעלְט איז בַּשַׁאפֶען גיוואָרין בִּיז מָשִׁיחַ וועט קוּמֶען. אַזוי וויא עֶס שְׁטֵייט אין פָּסוּק אַייעֶרֶע טֶעג ווֶעלִין גימֶערְט ווערין וויא דיא טֶעג וואָס דֶער הִימֶעל איז אִיבֶּער דיא עֶרְד. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק

עכשיו שנאמר (ישעיה נד) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעה"ב (שם) עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך ופליגא דרבי אבהו דא"ר אבהו מקום שבעלי תשובה עומדים שם אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד שם שנאמר (שם נז) שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ברישא רחוק והדר קרוב מאי רחוק רחוק דמעיקרא ומאי קרוב קרוב דמעיקרא והשתא ור' יוחנן אמר לרחוק שהוא רחוק מעבירה קרוב שהוא קרוב מעבירה ונתרחק ממנה. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם

כי מי נח. כמו כימי נח כחשבון השנים הנמנה בידי לאותו זמן שנשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי כפי אותו חשבון נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך שלא אחריב את עולמי לאחר ביאת משיח עד שיכלה זה הזמן: לא נתנבאו. טובה לישראל: עין לא ראתה. אין קץ לדבר: צדיקים אינן עומדין. דגדול כחן של בעלי תשובה שאין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן: ברישא לרחוק. שנתרחק מן הקב"ה והא"כ שב אליו בתשובה: והדר. שלום לקרוב מעיקרו צדיק גמור דגדול כחן של בעלי תשובה: צדיק רחוק מעבירה כל ימיו. דהיינו צדיק גמור:

זאגט דיא צייט פון משיח ועט זיין אזוי לאנג וויא פון נאך דעם מבול ביז משיח ועט קומען אזוי וויא עס שטייט אין פסוק כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. וויא פיל יאהרין עס איז פון דיא צייט וואס איך האב געשווארין עס זאל שוין מער ניקשט זיין קיין מבול ביז משיח ועט קומען. אזוי לאנג ועט זיין די צייט פון משיח

רבי חייא בר אבא האט גזאגט פון רבי יוחנס וועגין אלע נביאים האבען ניקשט מער נביאות גזאגט נאר אויף דיא גוטס וואס ועט זיין ווען משיח ועט קומען. אבער דיא גוטס וואס ועט זיין צו עולם הבא האט קיין אויג ניט געזעהן נאר גאט אליין ועט טאהן דיא גוטס צו דיא מענטשין וואס האפין צו איהם. אונ רבי יוחנן קריגט אויף שמואל. ווארום שמואל הט גזאגט ווען משיח ועט קומען ועט נאך גאר ניט זיין קיין גוטס. אונ פון איצטיגע צייט צוא דער צייט פון משיח ועט ניט מער זיין אאונטער שייד. נאר וואס מען ועט ארויס גיין פון גלות: אונ דאס גוטס וואס דיא נביאים האבען גזאגט דאס איז צו עולם הבא. נאך דאס רבי חייא בר אבא גזאגט פון רבי יוחנס וועגין. אלע נביאים האבען ניקשט מער נביאות גזאגט נאר אויף דאס גוטס וואס וועלין האבען דיא רשעים וואס וועלין תשובה טאהן. אבער דאס גוטס וואס דיא אמתה צדיקים וועלין האבען. דאס האט נאך קיין אויג ניט געזעהן נאר גאט אליין. אונ רבי יוחנן וואס ער זאגט אז אמתה צדיקים זענען גרעסער וויא רשעים וואס טוהען תשובה: קריגט ער אויף רבי אבהו. ווארום רבי אבהו האט גזאגט אויף דעם ארט וואו דיא רשעים וואס האבען תשובה געטאהן וועלין שטיין: דארטין וועלין אמתה צדיקים ניט קענען שטיין. ווארום בעלי תשובה וועלין זיין גרעסער וויא אמתה צדיקים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט שלום שלום צום ווייטען אונ צום נאנטין אונ איך וועל איהם היילין: פריער האט גאט גזאגט שלום צום ווייטען: דער נאך האט גאט גזאגט שלום צום נאנטען. וואס מיינט מען צום ווייטען. דער וואס איז געוועזן פריער ווייט פון גאט. דער נאך איז ער געווארין נאנט: ער האט געטאהן תשובה. אונ וואס מיינט מען צום נאנטען. דער וואס איז געוועזן נאנט צו גאט פון אנהייב אן. ער האט קיין מאהל ניט געזינדיגט: זעהן מיר אז א בעל תשובה איז נענטער צו גאט וויא א צדיק. רבי יוחנן זאגט אז א צדיק איז נענטער צו גאט ווי א בעל תשובה. דער ווייטער מיינט מען ער איז ווייט פון עבירות דאס איז א צדיק: דער נאנטער מיינט מען ער איז געוועזן נאנט צו עבירות אונ ער האט זיך דער ווייטערט פון זייא. ער האט געטאהן תשובה. נאך האט גזאגט רבי חייא בר אבא פון רבי יוחנס וועגין אלע נביאים האבען ניקשט מער נביאות גזאגט נאר דאס גוטס וואס ועט זיין צו דעם מענטש וואס גיט זיין טאכטער פאר א ווייב צוא

חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם ולמהנה ת"ח מנכסיו אבל ת"ח עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך. מאי עין לא ראתה א"ר יהושע בן לוי זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית ריש לקיש אמר זה עדן שלא ראתה עין מעולם. וא"ת אדם היכן דר בגן. וא"ת גן הוא עדן ת"ל (בראשית ב) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן:

אפיקורוס ומגלה פנים: מפרש לקמן: ברית בשר. מילה: מכאן. מן הפסוק הזה דכתיב כי דבר ה' בזה א"ר אלעזר וכו' מחלל את הקדשים דמחלל קדשים ומבזה מועדות ומגלה פנים בתורה היינו דבר ה' בזה דבזיון הוא: מפר ברית. היינו את בריתי הפר: מועדות. חולו של מועד:

נ **פיסקא** והאומר אין תורה מן השמים. ת"ר (במדבר טו) כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת זה האומר אין תורה מן השמים. ד"א כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס. דבר אחר כי דבר ה' בזה זה המגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת בעה"ב מכאן אמר ר' אלעזר המודעי המחלל את הקדשים ומבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבירו ברבים אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעה"ב תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים ואפילו אמר כל

אתלמיד חכם. אונ צוא דעם וואס מאכט אהאנדיל צו אתלמיד חכם. אונ צו דעם וואס גיט פון זיין פארמעגין צו אתלמיד חכם ער זאל פון איהם הנאה האבען. אבער דאס גוטס וואס וועט זיין צום תלמיד חכם אליין. האט קיין אויג ניט גיזעהן נאר גאט אליין. וועלכעס איז דאס גוטס וואס קיין אויג האט נאך ניט גיזעהן. רבי יהושע בן לוי זאגט דאס איז דער וויין וואס ער איז נאך געהיט אין די טרויבין פון דער צייט וואס די וועלט איז בשאפען גיווארין. וועט מען אויס קוועטשין די טרויבין אונ דעם וויין וועט מען געבין טרינקען צו די תלמידי חכמים. ריש לקיש זאגט דאס מיינט מען דעם עדן וואס קיין אויג האט איהם נאך ניט גיזעהן. וועסטו פרעגין וואו איז אדם הראשון גיוועזן. אדם איז גיוועזן אין גן. וועסטו וועלין זאגין גן איז דאס זעלביגע וואס עדן. זאגט דער פסוק אטייך גייט ארויס פון עדן אן צו טרינקען דעם גן. זעהן מיר אז גן איז אבעזונדער ארט אונ עדן איז אבעזונדער ארט. גן איז דער גארטין פון עדן. אונ אין דעם גארטין איז גיוועזן אדם. אבער דעם עדן האט נאך קיין מענטש ניט גיזעהן

נ פיסקא. והאומר. אונ דער וואס זאגט די תורה איז ניט גיגעבין גיווארין פון הימעל. הייסט ער אפיקורוס. די רבנן האבין גילערונט עס שטייט אין פסוק די רייד פון גאט האט ער פאר שעמט. אונ זיין גיבאט האט ער פאר שטערט. זאל ער פאר שניטען ווערין: וואס מיינט מען ער האט פאר שעמט די רייד פון גאט. ער האט גיזאגט אז די תורה איז ניט גיגעבין גיווארין פון הימעל. אנדערע זאגין די רייד פון גאט האט ער פאר שעמט. דאס איז אאפיקורוס. אנדערע זאגין די רייד פון גאט האט ער פאר שעמט: דאס מיינט מען מגלה פנים בתורה ווער לערונט אפאלשין פשט אין דער תורה): זיין גיבאט האט ער פאר שטערט דס מיינט מען ער האט גישטערט די מצוה פון מילה. וועט ער פאר שניטען ווערין פון דער וועלט. אונ ער וועט פארשניטען ווערין פון עולם הבא. פון דעם פסוק האט רבי אלעזר המודעי גיזאגט דער וואס האלט די הייליגע פלייש פון קרבנות. אזוי וויא פראסטע פלייש. אונ דר וואס פאר שעמט דעם חול המועד ווער האלט דעם חול המועד אזוי וויא אפראסטין וואכעדיגען טאג). אונ דער וואס פארשטערט די מצוה פון מילה. אונ דער וואס לערונט אפשט אין דער תורה ניט ווי דער דין איז. אונ דר וואס פאר שעמט דעם פנים פון זיין חבר פאר פיל מענטשין. פאר די פינף עבירות אפילו ער האט גילערונט תורה אונ ער האט גיטאהן מצות. פון דעסטוועגין האט ער ניט קיין חלק עולם הבא. נאך אין אברייתא האבין מיר גילערונט עס שטייט אין פסוק די רייד פון גאט האט ער פאר שעמט. דאס איז דער וואס זאגט די תורה איז ניט גיגעבין גיווארין פון הימעל. אפילו ער זאגט די גאנצע תורה איז גיגעבין גיווארין

 פון

כל התורה כולה מן השמים חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו זה הוא כי דבר ה' בזה ואפילו. אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מקל וחומר זה מג"ש זו זהו כי דבר ה' בזה. תניא היה רבי מאיר אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זהו דבר ה' בזה. רבי נתן אומר כל מי שאינו משגיח על המשנה. ר' נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק. ר' ישמעאל אומר זה העובד ע"ז מאי משמע דתנא דבי רבי ישמעאל כי דבר ה' בזה זה המבזה דבור שנאמר לו למשה מסיני (שמות כ) אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו'. ר' יהושע בן קרחה אומר כל הלומד תורה ואין חוזר עליה דומה לאדם שזרע ואינו קוצר. ר' יהושע אומר כל הלומד תורה ומשכחה דומה לאשה שיולדת וקוברת. רבי עקיבא אומר זמר (ע"ג) בכל יום זמר בכל יום אמר רב יצחק בר אבדימי מאי קראה שנאמר (משלי טז) נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו הוא עמל במקום הזה ותורתו עומלת לו במקום אחר. א"ר

דקדוק זה. חסרות ויתרות: מקל וחומר (זה) ומג"ש (זו). (ושאמר לו רבו גזירה ש"ה) לא גמר מרבו: המשנה. זה שעוסק כמי שאינה עיקר: זה העובד ע"ז. היינו דבר ה' דבור שדבר הקב"ה בעצמו לישראל דאנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעינום: הוזר. לשנותה: זמר בכל יום. היה מסדר תלמודך אע"פ שסדור בפיך כזמר והוא יגרום לך שהא לעולם הבא בשמחה ובשירים: נפש עמל עמלה לו. מפני (שעמל עמלה לו) מפני שעמל בתורה תורה עומלת לו: כי אכף עליו פיהו. מפני שהוא משים דברים בפיו תמיד כאוכף שעל החמור. נ"א זמר כלו' שעוסק בשירים ובזמירות תדיר נעשה. זמר כך החוזר על התורה נעשה לו סדורה בפיו: תורה עומלת לו. שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסתרים

פון הימעל; נאר דעם פסוק האט ניט געזאגט גאט נאר משה אליין האט איהם געזאגט דאס הייסט שוין ער האט פאר שעמט די רייד פון גאט. אונ אפילו ער זאגט דיא גאנצע תורה איז געגעבין געווארין פון הימעל נאר דאס לערנונג וואס דיא חכמים לערנען ווייל עס פעלט איין אות אין דיא תורה אדער ווייל עס איז מער צאות איז דיא תורה. דאס איז ניט געגעבין געווארין פון גאט; אדער ער זאגט דער קל וחומר איז ניט געגעבין געווארין פון גאט. אדער ער זאגט די גזרה שוה איז ניט געגעבין געווארין פון גאט. דאס הייסט ער האט פאר שעמט דיא רייד פון גאט:

מיר האבין גילערנט רבי מאיר פרעגט זאגין דער וואס לערנט תורה אונ ער וויל זיא ניט לערנין מיט אנדערע מענטשין; דאס הייסט אויך ער פאר שעמט די רייד פון גאט. רבי נתן זאגט דער וואס וויל ניט לערנען משניות. נאר חומש אליין. דאס הייסט אויך ער פאר שעמט דיא רייד פון גאט. ווארום אן משניות קען מען ניט וויסען וואס עס שטייט אין דיא תורה. רבי נהוראי זאגט דער וואס האט צייט צו לערנען תורה; אונ ער לערנט ניט. דאס הייסט אויך ער פאר שעמט דיא רייד פון גאט. רבי ישמעאל זאגט דער וואס דינט עבודה זרה הייסט אויך ער פאר שעמט דיא רייד פון גאט ווארום דבי רבי ישמעאל האט גילערנט עס שטייט אין פסוק דיא רייד פון גאט האט ער פאר שעמט. דאס מיינט מען ער פאר שעמט די רייד וואס גאט האט גירעדט צו משה אויף דעם בארג סיני איך בין דיין גאט אונ דוא זאלסט ניט האבין קיין אנדערע געטער; אונ ער דינט יא צו אנדערע געטער. רבי יהושע בן קרחה זאגט דער וואס לערנט תורה אונ ער חזרת ניט ער זאל גידיינקען. איז דאס גלייך וויא איינער פאר זייט תבואה אונ ער שניידט ניט. רבי יהושע זאגט דער וואס לערנט תורה. אונ ער פאר געסט וואס ער לערנט. איז דאס גלייך צו אאשה וואס האט גיבארין קינדער אונ הט זיי בגראבין. רבי עקיבא זאגט אפילו דוא האסט גילערנט תורה אונ דוא ווייסט זיא גאנץ קלאר אויסווייניג. פון דעסטוועגין זאלסטו אלע טאג זינגען דיא תורה ווארום תורה ווערט גילערנט מיט אניגון]. דורך דעם וועסטו זוכה זיין צו לערנען תורה מיט אגיזאנג צו עולם הבא. אונ די תורה אליין וועט זינגען צו דיר. דאס מיינט מען זיא וועט דיר אויס זאגין איהרע סודות. רב יצחק בר אבדימי זאגט דאס ווי סין מיר פון דעם פסוק. נפש עמל עמלה לו. דער מענטש וואס מאטערט זיך צו וויסען וואס עס שטייט אין דיא תורה. מאטערט זיך דיא תורה פון זיינעטוועגין זיא זאל איהם אויס זאגין איהרע אלע סודות. כי אכף עליו פיהו. דאס איז אזוי

וכ"כ למה שאוכף שכפף פיהו על דברי תורה: דרופתקי. פי' תמין כלומר כל הגופין לעמל נבראו: טוביה לדזכי. אשריו למי שזכה והיה עמלו וטרחו בתורה. ל"א דרופתקי כיס ארוך שמשימין בו מעות כל הגופין נרתקין הם לקבל ולהכניס דברים אשריו למי שזכה ונעשה נרתק לתורה: לומד תורה לפרקים. והיינו לומד תדיר כמי שאין לו אשה ובועל פעמים זו ופעמים זו: [כי נעים כי תשמרם]. אימתי תשמרם בבטנך בזמן שיכונו יחדו על שפתיך: לא היה לו למשה לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע. בהמיה דבר שאינו צריך הוא וכן היה מלגלג שאומר שכתב משה שלא לצורך ולקמיה מפרש דהיינו מגלה פנים בתורה: וילך כו' וגו'. היינו נמי

א"ר אלעזר אדם לעמל נברא שנאמר (איוב ה) כי אדם לעמל יולד ואיני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא כשהוא אומר כי אכף עליו פיהו הוי אומר לעמל פה נברא ועדיין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה כשהוא אומר (יהושע א) לא ימוש ספר התורה הזה מפיך הוי אומר לעמל תורה נברא והיינו דאמר רבא כולהו גופי דרופתקי נינהו טוביה לדזכי וחוו דרופתקי דאורייתא. (משלי ו) נואף אשה חסר לב אר"ל זה הלומד תורה לפרקים שנאמר (שם כב) כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדיו על שפתיך:

נא ת"ר (במדבר טו) והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה יושב ודורש בהגדות של דופי אמר וכי לא היה לו למשה לכתוב אלא (בראשית לו) ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש לאליפז (שם לו) וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים

ווייל ער האט גימאטערט זיין מויל זיא זאל ריידין אין דער תורה. דער מענטש מאטערט זיך אויף דעם ארט. ער מאטערט זיך צו לערנען תורה. אונ די תורה מאטערט זיך פון זיינעטוועגין אויף איין אנדער ארט. צו בעטין ביי גאט מען זאל איהם אויס זאגין אלע סודות. רבי אלעזר זאגט דער מענטש איז באשאפין גיווארין ער זאל זיך מאטערין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער מענטש איז גיבארין גיווארין צו מאטערין זיך. נאר איך וויים ניט צו ער איז באשאפין גיווארין ער זאל מאטערין דיא מויל זייגע צו ריידין מיט איהר. אדער ער איז באשאפין גיווארין צו מאטערין זיך אין ארבעט. אז דער פסוק זאגט ער האט גימאטערט זיין מויל. ווייסין מיר אז ער איז באשאפין גיווארין צו מאטערין דיא מויל זייגע צו ריידין מיט איהר. ווייסין מיר נאך ניט וואס ער זאל ריידין מיט דיא מויל: תורה אדער פראסטע רייד. אז עס שטייט אין פסוק דער ספר תורה זאהל ניט אפ גישאהן ווערין פון דיין מויל. ווייסין מיר אז ער איז באשאפין גיווארין ער זאל מאטערין דיא מויל זייגע צו ריידין דיא רייד פון דיא תורה. דאס איז וואס רבא האט גיזאגט אלע גופים (אלע מענטשין) דארפין זיך מאטערין אויף דער וועלט. נאר גוט איז דעם מענטשין וואס ער איז זוכה ער זאל זיך מאטערין אין דער תורה. עס שטייט אין פסוק דער וואס איז מזנה מיט ווייבער פעלט איהם זיין הארץ. ריש לקיש זאגט דאס מיינט מען דער וואס לערנט תורה צייטין ווייז: אין ער אזוי וויא א מענטש וואס האט נישט קיין ווייב אונ ער איז מזנה אמאהל מיט דיא ווייב אונ אמאהל מיט דיא ווייב. אונ ער קומט צו דיא זונה אמאהל צייטין ווייז. אזוי לערנט ער תורה צייטין ווייז: אמאהל אויף דעם ארט אמאהל אויף דעם ארט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ווען איז דיא תורה זיס אז דוא וועסט איהר היטען אין דיין בויך אונ זיי וועלין זיין אנגיברייט צו זאמען אויף דיינע לעפצין. דוא וועסט לערנען דיא תורה אלע טאג איין טאג נאך דעם אנדערין:

א תנו רבנן. דיא רבנן האבין גילערנט עס שטייט אין פסוק דער מענטש וואס וועט טאהן אעבירה מיט אאויף גיהויבענע האנט דאס מיינט מען ער וועט וועלין זינדיגען קעגין גאט. דאס איז גיוועזן מנשה בן חזקיה. ער איז גיזעסין אונ האט גידרשת דרשות פון פסוקים צו לאכין פון דער תורה. ער האט גיזאגט מער האט שוין משה נישט גיהאט צו שרייבין אין דער תורה נאר אז דיא שוועסטער פון לוטן האט גיהייסין תמנע. אונ תמנע איז גיוועזן א פילגש צו אליפז. אונ ראובן איז גיגאנגען אין דער צייט ווען מען האט גישניטען ווייץ אונ ער האט גיפונען דודאים אין פעלד: צו וואס דארפין מיר וויסין פון אזעלכע זאכין. איז ארויס גיגאנגען

דודאים בשדה יצתה בת קול ואמרה ליה (תהלים נ) תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי אלה עשית והחרשתי דמית היות אהיה כמוך וגו' ועליו מפורש בקבלה (ישעיה ה) הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה מאי כעבות העגלה א"ר אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של בוכיא ולסוף דומה לעבות העגלה. דאתאן עלה מיהא אחות לוטן תמנע מאי היא תמנע בת מלכים הואי דכתיב (בראשית לו) אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא בעיא לאיגיורי באתה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל מ"ט דלא איבעי להו לרחקה. וילך ראובן בימי קציר חטים אמר רבא בר יצחק אמר רב מכאן לצדיקים שאין פושטים ידיהם בגזל. וימצא דודאים בשדה מאי דודאים אמר רב יברוחי

שלא לצורך: כחבלי השוא. כתחלה בלא שום הנאה היה תופס: מלכותא בלא תאגא. שר גדול אלא שאינו מוכתר וכיון דתמנע היתה אחות מלך ודאי בת מלך היא: מוטב שאהיה שפחה לאומה זו. לבני אברהם ויצחק ויעקב שהם יראי שמים ולא אהיה גבירה לאומה אחרת ולכך נעשית פלגש לאליפז בן עשו שהיה מזרע יצחק: לרחקה. מתחת כנפי השכינה שהיה להם לגיירה: בימי קציר חטים. לאחר שקצרו השדה שהכל רשאין ליכנס לתוך שדה חבריהן: יברוחי. כדמתרגמינן ולא איתפרש מאי

א קול פון הימעל און האט געזאגט צו איהם דוא זיצט און רעדסט אויף דיין ברודער (אויף משה אויף דעם זוה; פון דיין מוטער גיבסטו שלעכטע רייד. דאס האסטו גיטאהן און אז איך וואלט געשוויגען וואלסטו גימיינט איך וויל אויך זיין וויא דוא (דוא וואלסט גימיינט אז דוא ביזט גירעכט). אויף מנשה האט דער נביא געזאגט וויא צו דיא מענטשין וואס זייא ציהען אויף זיך דיא עבירות מיט א פאלשין שטריק (זייא טוהען אזעלכע עבירות וואס זייא האבין פון זייא גאר קיין הנאה ניט. ווארום וואס פאר הנאה האט גיהאט מנשה ווען ער האט גירעט אזעלכע ריידן. און וויא דיא ריעב פון דעם שטריק פון א וואגין איז זייערע זינד. (און זייא ווערין גישלעפט ווי פאר דיא גרעסטע עבירהן; רב אסי זאגט דער פסוק מיינט דער יצר הרע איז אין אנהייב גלייך צו א פאדים (פריער רעט ער אן דעם מענטש צו א קליינע עבירה). דער נאך ווערט ער גלייך צו א גראבין שטריק פון א וואגין (דער נאך רעט ער אן דעם מענטש צו גרויסע און גראבע עבירות). זאגט דיא גמרא און אז מיר האלטען בייא דעם פסוק דיא שוועסטער פון לוטן איז גיוועזן תמנע. ווילען מיר מאכין פרעגין צו וואס דער ציילט דאס דער פסוק. נאר תמנע איז גיוועזן א טאכטער פון אמלק. און א שוועסטער פון אמלק. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אלוף לוטן אלוף תמנע. און ביי וועמען עס שטייט אלוף איז דער מענטש גיוועזן א מלך נאר אן א קרוין. איז דאך לוטן גיוועזן אמלך. און תמנע איז גיוועזן דיא שוועסטער פון לוטן. איז זיא דאך גיוועזן די שוועסטער פון אמלך. און געווים איז דער פאטער פון לוטן און תמנע אויך גיוועזן א מלך. איז דאך תמנע גיוועזן א טאכטער פון אמלך; האט תמנע גיוואלט זיך מגייר זיין איז זיא גיקומען צו אברהם יצחק יעקב זייא זאלין איר מגייר זיין. האבען זייא ניט גיוואלט איר מגייר זיין (ווייל זיא איז גיוועזן א ממזרת). איז זיא גיגאנגען און איז גיווארין א פילגש צו אליפז דער זוהן פון עשו און זיא האט גזאגט בעסער וועל איך זיין א דינסט צו דעם פאלק וואס איז גיבארין פון אברהם. און איך וויל ניט זיין א פירשטין ביי דעם מאן פון אנדערע פעלקער. און ווייל אברהם יצחק יעקב האבען איר ניט גיוואלט מגייר זיין דריבער איז פון איר גיבארין גיווארין עמלק וואס ער האט מצער גיוועזן דיא יודין ווארום זייא האבען איר ניט גידארפט דער ווייטערין פון גאט. צו וואס דער ציילט דער פסוק אז ראובן איז גיגאנגען אין דער צייט ווען מען שניידט ווייץ. האט רבא בר יצחק גזאגט פון רבס וועגין פון דאנען זעהן מיר אז צדיקים ציהען ניט אויס דיא האנט צוא גזלנן. דריבער האט ראובן גיווארט ביז מען האט אפ געשניטען דיא ווייץ פון פעלד. וואס אלע מענטשין גייען שוין אין פעלד. דער נאך איז ער גיגאנגען אין פעלד. און ער האט געפונען דודאים אין פעלד. וואס איז דודאים. רב זאגט דאס איז יברותי. לוי זאגט דאס איז סיגלי

ה"ג: סיגלי וסביסקי (וסבסוך). מינין אחרים סיגלי עיקרי עשבים והוא ממיני בשמים ואמהות כל אותן עשבים קרי כגלי וסביסקי (וסבסוך) ומני מין בשמים: מעוז. תורה: שלום שלום. תרי זימני אחד למעלה ואחד למטה: פלטרין של מעלה ושל מטה. כדכתיב לנטוע שמים וליסוד ארץ: אשר עשו בחרן. דמתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן וקרי להו עשייה: כאילו עשאו. לאותו דבר מצוה: והלא אהרן הכהו. דכתיב אמור אל

יברוחי. לוי אמר סיגלי. ר' יונתן אמר כביסקי (סיבסוך). א"ר אלכסנדראי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה שנאמר (ישעיה כז) או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי, רב אמר כאילו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה שנאמר (שם נא) ואשים דברי בפיך וגו' (שם) לנטוע שמים וליס'ד ארץ ר' יוחנן אמר אף מגין על כל העולם כלו שנאמר (שם) ובצל ידי כסיתיך ולוי אמר אף מקרב את הגאולה שנאמר (שם) ולאמר לציון עמי אתה. אמר ריש לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו שנאמר (בראשית יב) ואת הנפש אשר עשו בח'ן. ר"א אומר כאילו עשאו לדברי תורה שנאמר (דברים כט) ושמרתם את דברי הברית הזאת ועשיתם אותם. רבא אומר כאילו עשאו לעצמו שנאמר ועשיתם אותם אל תקרי אותם אלא אתם. א"ר אבהו כל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו שנאמר (שמות יז) וכטך

רבי יונתן זאגט דאס איז סביסקי. רבי אלכסנדראי זאגט דער מענטש וואס לערונט תורה נאר ווייל גאט האט געהייסען לערנען תורה. מאכט ער שלום צווישען דיא מלאכים וואס אין הימעל. אונ צווישען דיא מענטשין וואס אויף דער ערד, אזוי וויא עס שטייט אין פסוק או יחזק במעוזי. אויב ער וועט האלטען אין מיין שטארקייט. ער וועט לערנען תורה פון מיינעט וועגין. יעשה שלום לי. וועט ער מאכען שלום צו מיר; שלום יעשה לי. שלום וועט ער מאכען צו מיר. צו וואס שטייט צוויי מאהל שלום. איין מאהל וואס ער וועט מאכען שלום אין הימעל. דאס אנדערע וואס ער וועט מאכען שלום אויף דער ערד. רב זאגט עס איז גלייך וויא ער וואלט געבאהט דעם הימעל הויבין אונ דיא ערד אונטען; אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך וועל טאהן מיינע רייד אין דיין מויל [אויב מיין תורה וועט זיין אין דיין מויל]. איז גלייך וויא דוא וואלסט געפלאנצט דעם הימעל אונ וואלכט גימאכט דעם פונדאמענט פון דיא ערד. רבי יוחנן זאגט ער בשיצט אויף דיא גאנצע וועלט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ובצל ידי כסיתיך מיט דעם שאטען פון מיין האנט האב איך צו גידעקט אויף דיא גאנצע וועלט פון דיין זכות וועגין. לוי זאגט דורך זיין זכות וועלין דיא יודין געשווינט אויס גילייזט ווערין אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גיט וועט זאגין צו ציון דוא ביסט מיין פאלק. ריש לקיש זאגט דער וואס לערונט תורה מיט דעם זוהן פון זיין חבר רעכונט אויף איהם דער פסוק גלייך וויא ער וואלט אים בשאפען; אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא מענטשין וואס אברהם אונ שרה האבען בשאפען אין חרן. האבען דען אברהם אונ שרה בשאפען מענטשין. נאר זייא האבען מגייר גיוועזן מענטשין. רעכונט דער פסוק גלייך וויא זייא וואלטין דיא מענטשין בשאפען. רבי אלעזר זאגט גאט רעכונט אויף אים גלייך וויא ער וואלט גימאכט דיא תורה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אז איר וועט היטען דיא רייד פון דעם ברית דאס מיינט מען אז איר וועט מאכען אהיטונג צו דער תורה. איר וועט לערנען תורה צו תלמידים. דורך דעם וועט דיא תורה געהיט ווערין זי זאל בלייבין אויף אייביג. [ווארום דיא תלמידים וועלין לערנען מיט אנדערע תלמידים אונ אזוי וועט זיין ביז אייביג] איז גלייך וויא איר וואלט גימאכט דיא רייד פון דער תורה. רבא זאגט עס איז גלייך וויא ער וואלט זיך אליין בשאפען. ווארום עס שטייט אין פסוק אז איר וועט היטען דיא רייד פון דעם ברית. ועשיתם אותם. זאלסט ניט לייענען אותם; זייא; נאר זאלכט לייענען אתם. איר. עס איז גלייך ועשיתם אתם. וויא איר וואלט זיך אליין גימאכט. רבי אבהו זאגט דער וואס מאכט אז זיין חבר זאל טאהן א מצוה. רעכונט אויף איהם דער פסוק גלייך וויא ער אליין וואלט גיטאהן דיא מצוה אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צוא

וכמך אשר הכית בו את היאור וכי משה הכה את היאור והלא אהרן הכהו אלא לומר לך כל המעשה את חברו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו :

נב פיסקא אפיקורוס רב ורבי חנינא אמרי תרווייהו זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי אמרי זה המבזה חברו בפני תלמיד חכם בשלמא למאן דאמר המבזה חברו בפני תלמיד חכם אפיקורוס הוי מבזה ·תלמיד חכם עצמו מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי אלא למאן דאמר מבזה תלמיד חכם עצמו אפיקורוס הוי מגלה פנים בתורה נגון מאן כגון מנשה בן חזקיה ואיכא דמתני לה אסיפא מגלה פנים בתורה רב ורבי חנינא אמרי זה המבזה תלמיד חכם רבי יוחנן ור׳ יהושע בן לוי אמרי זה המבזה את חברו בפני ת״ח בשלמא למאן דאמר המבזה ת״ח עצמו מגלה פנים בתורה הוי מבזה חברו בפני ת״ח אפיקורוס הוי אלא למ״ד המבזה חבירו בפני תלמיד חכם מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס כגון מאן א״ר יוסף כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו א״ל

אהרן קא מנוך ונכה ידך :
מגלה פנים בתורה. מעיז פנים כלפי עוסקי תורה מגלה פנים מבזה ע״ג דהמיר מאפיקורוס דאפיקורוס היינו דאית ביה אפקירותא בעלמא : אלא למ״ד מבזה ת״ח עצמו אפיקורוס הוי . כ״ש למבזה חברו בפני ת״ח לאו מגלה פנים בתורה הוי והכתא מגלה פנים מאי היא : כגון מנשה בן חזקיה . שהיה דורש בהגדות של דופי : היינו דמתניא אסיפא . דברייתא דקתני מכאן אר״א וכו׳ במגלה פנים בתורה רב ורבי חנינא וכו׳ : מה אהנו לן ,

משה און דיין שטעקין וואס דוא האסט מיט איהם גישלאגין דעם טייך . האט דען משה גישלאגן דעם טייך . אהרן האט דאך גישלאגין דעם טייך . נאר דער פסוק זאגט אונז דער וואס מאכט זיין חבר זאל טאהן אמצוה ; רעכונט איהם דער פסוק גליך וויא ער אליין וואלט גיטאהן דיא מצוה . דריבער אז משה האט גזאגט צו אהרן ער זאל שלאגין דעם טייך . איז גליך ווי משה אליין וואלט אים גישלאגין :

נב פיסקא . אפיקורוס . ווער הייסט אאפיקורוס רב אונ רבי חנינא זאגין ביידע דער וואס פאר שעמט אתלמיד חכם הייסט ער אפיקורוס . רבי יוחנן אונ רבי יהושע בן לוי זאגן ביידע דער וואס פאר שעמט זיין חבר פאר אתלמיד חכם הייסט ער אפיקורוס . זאגט דיא גמרא דער וואס זאגט אז מען פאר שעמט אחבר פאר אתלמיד חכם איז מען אאפיקורוס . אונ דער וואס פאר שעמט דעם תלמיד חכם אליין הייסט ער מגלה פנים בתורה שלא כהלכה גם איז גליך ווי ער וואלט גילערונט אפשט אין דער תורה ניט וויא דער דין איז . וואררום אז ער האט פיינט דעם תלמיד חכם וויל ער דאך ניט לערנען דעם פשט אין דער תורה וויא דער תלמיד חכם זאגט . נאר וויא ער אליין וויל . איז דאך דאס ניט וויא דער דין איז . אונ אז מען לערונט אפשט אין דער תורה ניט וויא דער דין איז . האט מען ניט קיין חלק עולם הבא] . אבער דער וואס זאגט אז מען פאר שעמט דעם תלמיד חכם אליין איז מען אאפיקורוס . ווער הייסט מגלה פנים בתורה . דאס איז מנשה בן חזקיה [אזוי וויא עס שטייט אין סימן נא] . אנדערע לערנען דס אויף דעם סוף פון דער ברייתא . ווער הייסט אמגלה פנים בתורה . רב אונ רבי חנינא זאגין דער וואס פאר שעמט אתלמיד חכם . רבי יוחנן אונ רבי יהושע בן לוי זאגין דער וואס פאר שעמט זיין חבר פאר אתלמיד חכם . זאגט דיא גמרא דער וואס זאגט אז מען פר שעמט אתלמיד חכם הייסט מען מגלה פנים בתורה . אבער אז מען פאר שעמט אחבר פאר אתלמיד חכם . הייסט מען אפיקורוס . אבער דער וואס זאגט אז מען פאר שעמט אחבר פאר אתלמיד חכם הייסט מען מגלה פנים בתורה . ווער הייסט אפיקורוס . האט רב יוסף גזאגט דיא מענטשין וואס זאגין וואס פאר אטובה טוהען אונז דיא רבנן . זייא לערנען תנ״ך פאר זיך . זייא לערנען משנה פאר זיך . דיא מענטשין הייסין אפקורסים . האט אביי גזאגט צו רב יוסף די מענטשין הייסין דאך מגלה פנים בתורה . ווארום זייא לייקענען דאך אין די תורה . ווארום דיא תורה האט דאך גזאגט דיא מענטשין וואס לערנען תורה טוהען זייא אטובה דיא גאנצע וועלט . אז

א"ל אביי האי מגלה פנים בתורה נמי הוא דכתיב (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי א"ר נחמן בר יצחק מהכא נמי שמע מינה שנאמר (בראשית יח) ונשאתי לכל המקום בעבורם אלא כגון דיתיב קמי רביה ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי ואמר הכי אמרינן התם ולא אמר הכי אמר מר. רבא אמר כגון הני דבי בנימין אסיא דאמרי מאי אהנו לן רבנן מעולם (דף ק) לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה. רבא כי הוו מייתי טרפה דבי בנימין קמיה כי הוה חזי ביה טעמא להתירא אמר להו תחזו דקא שרינא לכו עורבא כי הוי חזי ליה טעמא לאיסורא אמר להו תחזו דקא אסרנא לכו יונה:

וכס היך יודעין שהעולם מתקיים עליהם: מגלה פנים בתורה הוא שכופר במה שכתוב בתורה: אם לא בריתי יומם ולילה. וגו' שמהגין לעולם ומקיימין אותו והוא אומר דלא מהני מידי: מהכא. נמי שמעינן שהצדיקים מהגין לאחרים: לא שרו לן עורבא. לא אמרו לנו דבר חדוש שלא מצינו בתורה (דשרי לן עורבא): דקא שרינן למו עורבא. שהיתר זה אינו מצוי בתורה אלא בסופרים אמרוהו: כגון דאמר הני רבנן. כאדם שאומר אותו ת"ח דלמין כיזוי הוא זה שהיה לו לומר רבותינו דמקום פלוני: ל"א דאמר הני רבנן דכשהוא מספר בוס דבר מרבנן אומר הני (רבנן) ולמון גנאי הוא כני אכל הכנוי רבנן אינו גנאי: כי מטו מגלת אסתר. לתקן לה מטפחת אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת כלומר כגיון בעיא אמרי ליה

נג רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן רב פפא אישתלי ואמר כגון הני רבנן ואיתיב בתעניתא. לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרי דבי רב יהודה כי מטו מגלת אסתר אמרי הא מגלת אסתר לא בעיא מטפחת אמר להו כי האי גונא נמי מיחזי כי אפקירותא רב נחמן

וויא עס שטייט אין פסוק אם לא בריתי יומם ולילה (ווען יודין וואלטין ניט לערנען דיא תורה טאג אונ נאכט) חקות שמים וארץ לא שמתי (וואלט איך ניט דער האלטען דיא וועלט). נאר איך וואלט זיא ווישט גימאכט. אונ ער לייקענט דעם פסוק. ער זאגט אז תורה קען אויך שטיין דיא וועלט. רב נחמן בר יצחק זאגט פון דעם פסוק ווייסין מיר אויך אז צדיקים טוהען אטובה דיא וועלט. ווארום עס שטייט אין פסוק ביי סדום. אויב עס זענען דא צדיקים; וועל איך מוחל זיין דיא עבירות פון דיא רשעים פון וועגין דיא צדיקים. נאר אז אתלמיד זיצט פאר זיין רבי אונ עס איז איהם אריין גיפאלען אין דיא גיבאנקין אדין פון איין אנדער מסכת. אונ ער זאגט צום רבי אזוי האבען מיר דארט גזאגט. אונ ער זאגט ניט אזוי האט דער רבי דארט גזאגט. דער הייסט אפיקורוס. רבא זאגט אזוי וויא דיא קינדער פון בנימין דעם דאקטאר; וואס זייא זאגין וואס פאר אטובה האבען אונז דיא רבנן גיטאהן. אלץ וואס דיא רבנן זאגין שטייט אין דער תורה. זייא האבען אונז ניט גימאכט אנייעם איסור אונ ניט אנייעם היתר. זייא האבען אונז קיין מאהל ניט מתיר גיוועזן אקראה. אונ זייא האבען אונז קיין מאהל נישט גיאסרת אטאהב. זייא הייסען אפיקורסים; אונ אז מען פלעגט ברייננגען אשאלה פון בנימין דעם דאקטאר פאר רבא. אז רבא האט גיזעהן דיא שאלה איז כשר. פלעגט ער זאגין צו דיא מענטשין פון בנימין זעהט איך בין מתיר אקראה ווארום אין דער תורה שטייט ניט דאס זאל זיין כשר. נאר די רבנן מאכען דאס כשר). אונ אז רבא האט גיזעהן דיא שאלה איז טרפה; פלעגט ער זאגין צו די מענטשין פון בנימין זעהט איך מאך אסור אטאהב. (ווארום אין דער תורה שטייט ניט דס זאל זיין אסור. נאר די רבנן מאכן דס אסור):

נג רב פפא זאגט דער וואס זאגט דיא רבנן (למשל ער זאגט דא גייען דיא רבנן). הייסט ער אפיקורוס. ווארום דיא ווערטער דיא רבנן. איז ניט שיין צו זאגין אויף רבנן. מען דארף זאגן אונזערע רבנן (למשל ער זאגט דא גייען אונזערע רבנן). רב פפא האט אמאהל פאר געסין אונ האט גזאגט דיא רבנן. האט ער גיפאסט. לוי בר שמואל אונ רב הונא בר חייא האבען גימאכט מענטעלאך צו די ספרים פון רב יהודה אז זייא זענען גיקומען צו מגלת אסתר. האבען זייא גיזאגט דיא מגלת אסתר דארף ניט קיין מענטעלע. האט רב יהודה צו זייא גזאגט דיא ווערטער זעהט אויך אוים וויא אפיקורסות. ווארום איך בין אייער רבי האט איר גידארפט בייא ... זאגין צו מען זאל מאכען אמענטעלע צו מגלת אסתר אדער ניין. אונ ווארטין ביז איך

נחמן אמר זה הקורא רבו בשמו דא"ר יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו בשמו שנאמר (מ"ב ח) ויאמר גיחזי אדני המלך זאת האשה וזה בנה אשר החיה אלישע. יתיב רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר עתיד הקב"ה להוציא (מעין) נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים שנאמר (יחזקאל מז) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עלהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה א"ל ההוא סבא יישר וכן א"ר יוחנן א"ל ר' ירמיה לר' זירא כי האי גוונא מיחזי אפקירותא א"ל האי סיועי קא מסייע לך אלא אי שמיע לך הא שמיע לך כי הא דיתיב ר' יוחנן וקא דריש עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהם שלשים על שלשים אמות (והוקק) [וחקוק] בהם י' ברום עשרים ומעמידם בשערי ירושלים שנאמר (ישעיה נד) ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח וגו' לגלג עליו אותו תלמיד השתא כביעתא דצלצלא

לרב יהודה הא ודאי לא צריכה מטפחת כגון האמרות ולשון גנאי הוא דהוה להו למימר נכנס בלשון שאלה כך צריכה או אינה צריכה: בשמו. שאומר פלוני ואינו אומר מורי רבי פלוני: מעין מבית ה'. יצא והשקה את נחל שטים (יואל ד): מגדים. דינטר"ש בלע"ז כל מיני פירות מתוקים: יבכר. בכל חדש וחדש יתבשלו בו פירות: א"ל ההוא סבא יישר וכן א"ר יוחנן. כדבריך ורבי יוחנן נמי ה"ק כדאמרת ולא גרסינן וכן א"ר יוחנן יישר: כי האי גוונא. מי מחזי כאפקירותא: אלא אי שמיע לך מידי הא שמיע לך. לגלג עליו אותו תלמיד אחד ר"י דהיינו אפקירותא: כדכד. אבן טובה וכך שמה: שמשותיך. (כמו שמש ומגן מ"ל ונראה לי שמשותיך) הלונות שהשמש זורח בהן [כמו שמש ומגן] (ושמש ומגן) היינו שמש גומם: לאבני אקדח. שהקב"ה חוקק כשמקדח עד שחוקק

וועל איך זאגין. אבער ניט איר זאלט אייך איין פסקנן אדין אז מגלת אסתר דארף ניט קיין מענטעלע. רב נחמן זאגט אז מען רופט ארבי ביים זיין נאמען און מען רופט איהם ניט רבי. איז מען אאפיקורוס. ווארום רבי יוחנן זאגט פאר וואס איז גיחזי גישטראפט גיווארין ווייל ער האט גירופען זיין רבי ביים זיין נאמען און ער האט איהם ניט גירופען רבי: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גיחזי האט גיזאגט צום מלך אדני המלך דאס איז דיא אשה און דאס איז איר זוהן וואס אלישע האט לעבעדיג גימאכט: און ער האט ניט גיזאגט מיין רבי אלישע: רבי ירמיה איז גיזעסין פאר רבי זירא און האט גיזאגט גאט וועט אמאהל ארויס ציהען אטייך פון קדשי קדשים. און ביי דעם טייך וועלין וואקסען אלע מינים זיסע פרוכטין: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק און ביי דעם טייך וועט אויף גיין ביי דעם ברעג פון דער זייט טייך און פון דער זייט טייך צרע ערליי בוימער מיט פרוכטין צום עסין. זיינע בלעטער וועלין ניט פארוויאלעט ווערין: און זיינע פרוכטין וועלין זיך ניט אויס לאזין. אלע חודש וועלין צייטיג ווערין פרוכטין ווייל דיא וואסער גייט ארויס פון בית המקדש דריבער וועלין זיין דיא פרוכטין צום עסין ועלהו לתרופה און דיא בלעטער צו אהיילונג. האט אאלטער מאן גיזאגט צו רבי ירמיה דיין כח זאל גישטארקט ווערין ווייל דוא האסט שיין גידרשת. און רבי יוחנן האט אויך אזוי גידרשת. האט רבי ירמיה גיזאגט צו רבי זירא דאס זעהט דאך אויס וויא אפקורסות פון דעם אלטען. אז ער הט ניט גיוואלט גלויבין דעם פראסטין פשט פון פסוק וויא איך האב גילערנט. האט רבי זירא גיזאגט צו רבי ירמיה פארקערט דער אלטער גלויבט יא וויא דוא זאגסט. ער העלפט דיר נאך. ער זאגט רבי יוחנן האט אויך אזוי גיזאגט וויא דוא. נאר: אויב דוא האסט גיהערט אז אתלמיד האט גילאכט פון רבי יוחנן. האסטו דאס גיהערט. רבי יוחנן איז אמאהל גיזעסן און הט גידרשת גאט וועט ברייגגען בריליאנטען און פעריל וואס דיא לייגג פון יעדער דימאנט און פון יעדר פעריל וועט זיין דרייסיג איילין און דיא ברייט וועט זיין דרייסיג איילין: און אינווייניג וועט מען אויס זעגין אשטיק וואס וועט זיין ברייט צעהן איילין און הויך צוואנציג איילין. און מען וועט דיא בריליאנטין שטעלין אין דיא טויערין פון ירושלים: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך וועל טאהן דעם דימאנט כדכד אין דיינע פענסטער און דיינע טויערין וועלין זיין דימאנטין וואס הייסין אקדח ווייל פון זייא וועט זיין אין מיטען אויס געשניטען אשטיק צעהן איילין די ברייט און צוואנציג איילין דיא הייך. האט אתלמיד גילאכט פון רבי יוחנן. מאדאך מען געפינט

רחבה עשר ברום עשרים : צלצלא. עוף קטן : גל של עצמות. שמת דאדם שמת נעשה גל של עצמות : קוממיות. ב' קומות של אדה"ר כדאמרי' במסכת חגיגה שמיעטו הקב"ה והעמידו על מאה אמה באמר ותשת עלי כפכה כף בגמטריא הכי הוו : כנגד היכל וכתליו. בכך היה אורך כל ההיכל עם הכתלים דכתיב והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו וכותל מזרח שש אמות וכותל מערב שש אמות ואמה טרקסין הרי י"ג אמות ואולם עשר אמה רוחב וכותל האולם שש הרי כ"ט ומאחורי האולם תא אחת רחבו שש וכותלו ה' הרי מ' אמה וששים אמה של אורך הבית הרי מאה ואיך יכולין לעוף קומתן וליכנס בפתח שאין לו אלא רום כ' כדאמרת : אשר בנינו. כלומר בנים שלנו יהיו לעתיד כאילנות גבוהים מגודלים : ובנותינו. בנות שלנו כזויות המחוטבות לתבנית היכל כלומר ככותל היכל מחוטבות כמו נחוטב עציך. ל"א אהיכל דבית בני קאמר וקים לן היכל ס' אורך ברום מאה הוא : לכוי דבי זיקא. לחלונות שבמשמש והאורה נכנסין בהם אבל השערים גבוהים יותר :

להתיר פה של מעלה. להתיר פה אלמים שיהיו מדברים : להתיר פה של מטה. רחם של

דצלצלא לא משכחינן כולי האי משכחינן לימים הפליגה ספינתו בים חזינהו למלאכי השרת דקא מנכרי אבנים טובות ומרגליות אמר להו הני למאי אמרי ליה עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים כי הדר אשכחיה לר' יוחנן דיתיב וקא דריש א"ל רבי דרוש ולך נאה לדרוש כשם שאמרת כך ראיתי אמר לו ריקה אם לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה יהב ביה עיניה ועשאו גל של עצמות. מיתיבי (ויקרא כו) ואולך אתכם קוממיות ר' מאיר אומר מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון ר' יהודה אומר מאה אמות כנגד היכל וכתליו שנאמר (תהלים קמד) אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל כי קאמר ר' יוחנן לכוי דבי זיקא :

נד מאי (יחזקאל מז) ועלהו לתרופה רב יצחק בר אבדימי ורב חסדא חד אמר להתיר פה של

ניט אדימאנט וואס ער זאל זיין גרויס וויא אאיי פון דעם פויגיל צלצלא. וועט מען געפינען דימאנטין וואס זאלין זיין גרויס דרייסיג איילין אהויך אונ דרייסיג איילין אברייט. אמאהל איז דער תלמיד גפארין אין אשיף אויף דעם ים. האט זיך דיא שיף זיינע דער ווייטערט אויף דעם ים. האט ער גיזעהן וויא מלאכים זעגין דימאנטען אונ פעריל. האט דער תלמיד גזאגט צו דיא מלאכים צו וואס זעגט איר דיא דימאנטין מיט דיא פעריל. האבען דיא מלאכים גזאגט צום תלמיד גאט וועט שטעלין דיא דימאנטין אין דיא טויערין פון ירושלים. דער נאך אז דער תלמיד האט גיטראפין רבי יוחנן זיצט אונ דרשה'ט. האט דער תלמיד גזאגט צוא רבי יוחנן רבי דוא מעוסט דרשענן אונ פאר דיר איז שיין דוא זאלסט דרשענן. אזוי וויא דוא האסט גיזאגט אזוי האב איך גיזעהן. האט רבי יוחנן גזאגט צום תלמיד אז דוא וואלסט ניט גיזעהן וואלסטו ניט גיגלויבט. לאכסטו פון דיא רייד פון דיא חכמים. האט רבי יוחנן אקוק גיטאהן אויף דעם תלמיד. איז פון דעם תלמיד גיווארין אבארג ביינער. פרעגט דיא גמרא עס שטייט אין פסוק ואולך אתכם קוממיות. איך וועל אייך פירען וויא צוויי הייכין. רבי מאיר זאגט יעדער מענטש וועט זיין הויך צוויי הונדערט איילין. צוויי מאהל אזוי הויך וויא אדם הראשון איז גיוועזן. רבי יהודה זאגט יעדער מענטש וועט נאר זיין הויך הונדערט איילין. אזוי וויא דער היכל מיט זיינע ווענט זענען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אשר בנינו כנטיעים מגודלים (אונזערע זיהן וועלין וואקסען וויא דיא ביימער אין זייער יוגענד). בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל (אונזערע טעכטער זענען וויא דיא ווינקלען אויס גיהאקט וויא דער גישטאלט פון היכל). זעהן מיר אז דיא מענטשין וועלין זיין הויך צוויי הונדערט איילין אדער הונדערט איילין. אונ אמענטש פון צוויי הונדערט איילין אדער פון הונדערט איילין קען זיך דאך ניט איינבייגין אונ דורך גיין דורך אטויער וואס ער איז הויך נאר צוואנציג איילין. ענטפערט דיא גמרא רבי יוחנן מיינט ניט מען וועט דורך גיין דורך דעם טויער. דאס וועט נאר זיין פענסטער דער לופט זאל אריין גיין. אבער דער טויער וועט זיין העכער אמענטש זאל קענען דורך גיין :

נד מאי. וואס מיינט מען ועלהו לתרופה. רב יצחק בר אבדימי אונ רב חסדא קריגען. איינער זאגט לתרופה איז צוויי ווערטער להתיר פה. אויף צו מאכען דיא מויל :

של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה. איתמר נמי חזקיה אמר להתיר פה אלמים בר קפרא אמר להתיר פה עקרות ר' יוחנן אמר לתרופה ממש מאי לתרופה רבי שמואל בר נחמני אמר לתואר פנים של בעלי הפה :

נה דרש ר' יהודה בר סימון כל המשחיר (פנים) [פניו] על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מבהיק זיוו לעוה"ב שנאמר (ש"ה ה) מראהו כלבנון בחור כארזים. א"ר תנחום ברבי חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעה"ז הקב"ה משביעו לעולם הבא שנאמר (תהלים לו) ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם. כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו שנאמר (שם סח) ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה א"ל אביי וכי אפשר לומר כן והלא כבר נאמר (ישעיה מ) מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן א"ל מאי טעמא לא שכיחת

הטקרות האוכלות מן הטלין נפקדות : איתמר נמי חזקיה וכו'. והיינו כך דלעיל לתרופה :
מראהו כלבנון. וכתיב לעיל מיניה שחורות כעורב וסמיך ליה תכו ממתקים : ירוין מדשן ביתך. דלעיל מיניה מהאי קרא איירי ענינים דמרעיב את עצמו וקאמר ירוין מדשן ביתך בעקב"ס

וועלכע מויל. דיא אויבערשטע מויל. אז אשטומער וועט עסן פון דיא בלעטער וועט ער קענען אנהייבן ריידן; אונ איינער זאגט מען מיינט דיא אונטערשטע מויל. אאשה וואס קען ניט האבען קינדער אז זיא וועט עסן דיא בלעטער וועט זיא קענען האבען קינדער: זאגט דיא גמרא מיר האבען אויך אזוי גילערונט. חזקיה זאגט דיא בלעטער וועלין אויף מאכען די מויל פון דיא שטומע. בר קפרא זאגט דיא בלעטער וועלין אויף מאכען דיא מויל פון דיא עקרות. זייא זאלין קענען האבען קינדער; רבי יוחנן זאגט תרופה איז דער טייטש אהיילונג. דיא בלעטער וועלין זיין אהיילונג צו יעדער קראנקקייט. פרעגט דיא גמרא האט דאך גיבארפט שטיין וְעָלֵהוּ תְּרוּפָה; דיא בלעטער זענען אהיילונג צו יעדער קראנקקייט. פאר וואס שטייט לתרופה. איז דאך דער למ"ד איבעריג. זאגט רבי שמואל בר נחמני לתרופה מאכט לתואר פנים של בעלי הפה. דיא מענטשין וואס ריידין שטענדיג מיט דעם מויל אין דער תורה. אונ זייער פנים איז פאר שווארצט פון טאג אונ נאכט אויף זיין. וועלין זיי עסן פון די בלעטער וועלין זיי בעקומען אשיינעם פנים:

נה דרש: רבי יהודה בר סימון האט גידרשת דער וואס מאכט שווארץ זיין פנים אויף דער תורה אויף דיא וועלט. וועט גאט מאכין לייכטין זיין פנים צו עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער וואס זיין פנים וועט זיין שווארץ וויא אקראה פון דיא פיל תורה לערנען. אונ פון פיל מאטערניש וועט ער אויס זעהן אלט. וועט גאט מאכין לייכטין זיין פנים וויים. אונ ער וועט ווערין יונג אונ שטארק אזוי וויא אטעגען בוים. רבי תנחום ברבי חנילאי זאגט דער וואס מאכט זיך הונגעריג אויף דער תורה אויף דיא וועלט [אפילו ער איז ארעם אונ האט ניט וואס צו עסן אונ איז הונגעריג פון דעסטוועגין לערונט ער תורה]. וועט איהם גאט זאט מאכין צו עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא וועלין זאט ווערין פון דעם פעטקייט פון דיין הויז אונ פון דעם טייך פון דיין עדן וועסטו זייא געבין טרינקען. אז רב דימי איז גיקומען האט ער געזאגט גאט וועט געבין צו יעדער צדיק פולע העגט מיט גוטס. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ברוך ה' יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה. גילויבט איז גאט אלע טאג גיט ער אונז פולע הענט מיט גוטס. גאט איז אונזער הילף אויף אייביג. האט אביי גיזאגט צו רב דימי קען מען דען אזוי זאגין עס שטייט דאך אין פסוק מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן. ווער האט גימאסטין מיט אמאס דיא וואסער אונ דעם הימעל האט ער אנגיברייט מיט דעם פינגער וואס הייסט זרת. זעהן מיר דאך אז דער פינגער זרת פאר נעמט דיא גאנצע וועלט. אונ אז גאט גיט אפולע האנט גוטס. וויא אזוי קען דאס דר מענטש צו נעמען אונ וואו וועט ער דאס לייגין. האט רב דימי גיזאגט צו אביי פאר וואס ביזט דוא ניט גיוואהנט צו לערנען אגדתא. מען האט גיזאגט אין ארץ ישראל פון רבא בר מרים ווענין

שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות שנאמר (משלי ח) להנחיל אוהבי יש וגו' יש בגימטריא תלת מאה ועשרה הוי. תניא ר' מאיר אומר במדה שאדם מודד מודדין לו דכתיב (ישעיה כז) בסאסאה בשלחה תריבנה. אמר ליה (ר' יהודה) [ר' יהושע] וכי אפשר לומר כן אדם נותן מלא עומסו לעני בעה"ז הקב"ה נותן לו מלא עומסו לעה"ב והא כתיב (שם מ) ושמים בזרת תכן ואתה אי אומר כן אי זה הוא מדה מרובה מדה טובה מרובה או מדת פורענות (שם ע"ב) הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה כתיב (תהלים עח) ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו ובמדת פורענות הוא אומר (בראשית ז) וארובות השמים נפתחו במדת פורענות כתיב (ישעיה סו) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר והלא אדם מושיט אצבעו באור בעולם הזה מיד

משביען לעוה"ב: מלא עומסו. מלא חפניו של הקב"ה טובה: וכי אפשר לומר כן. היאך אדם יכול לקבל מלא עומסו של הקב"ה והרי אין לו מקום ליתן דכל העולם כולו אינו אלא כמלא זרת ועד אגודל: שלש מאות וכו'. באותן עולמות יקבל הצדיק את העומס: במדה שאדם מודד. אם מודד ונותן צדקה לעני מלא חפניו הקב"ה מודד בחפניו ונותן לו: וכי אפשר לומר כן. שיהא הקב"ה נותן לאדם מלא חפניו והלא אינו יכול לסבול כל כך: הוי אומר מדה טובה מרובה ממדת פורענות. דבמדה טובה כתיב דלתות ובמדת פורענות כתיב ארובות ודלת גדול מארובה דארבעה ארובות יש בדלת במס' יומא בפרק יוה"כ אלמא מדה טובה מרובה ומעכשיו אין לתמוה היאך יש באדם כח לקבל שכר כל כך שהרי למדת פורענות נותן הקב"ה כח באדם לקבלו כל שכן שנותן כח באדם לקבל מדה טובה:

גאט וועט געבין צו יעדער צדיק דריי הונדערט מיט צעהן וועלטין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק להנחיל אוהבי יש. צו מאכין ירשנן צו דיא מענטשין וואס האבין מיך ליב יש. אונ דר ווארט י"ש בטרעפט דריי הונדערט מיט צעהן. אונ אין דרייא הונדערט מיט צעהן וועלטין וועט יעדער צדיק לייגין דאס פולע ...ט גוטס וואס גאט וועט איהם געבין:

מיר האבין גילערנט רבי מאיר זאגט מיט דער מאס וואס אמענטש מעסט. מעסט מען איהם. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק בסאסאה בשלחה תריבנה. דוא טוהסט קריגען מיט איהר מיט אוועק שיקונג ווייל דאס איז דיא וועלכיגע מאס וואס זיא האט גיטאהן טוהסטו מיט איהר. האט רבי יהושע גיזאגט צו רבי מאיר קען מען דען אזוי זאגין וויא וועט זיין אז אמענטש וועט געבין אפולע האנט געלט צו אארעם מאן אויף דער וועלט. וועט גאט איהם דארפין צוריק געבין אפולע האנט גוטס צו עולם הבא. ווא וועט דער מענטש לייגין אזוי פיל גוטס. עס שטייט דאך אין פסוק ושמים בזרת תכן: דעם הימעל האט ער אנגיברייט מיט דעם פינגער וואס הייסט זרת. זעהן מיר דאך אז דער פינגער זרת פארנעמט דיא גאנצע וועלט. אונ אז גאט וועט געבין צום צדיק אפולע האנט גוטס. ווא וועט ער דיא גוטס לייגין. האט רבי מאיר גזאגט צו רבי יהושע אונ דוא זאגסט ניט אזוי. וועלכע מאס מעסט גאט בעסער. דיא גוטע מאס אדער דיא שלעכטע מאס. געווים מעסט גאט בעסער דיא גוטע מאס ווי דיא שלעכטע מאס. ווארום אז גאט מעסט גוטס שטייט אין פסוק גאט האט גיבאטין צו דיא היטלען פון הויבין אונ דיא טירען פון הימעל האט ער גיעפינט אונ ער האט גימאכט רעגענען אויף זייא מן צום עסין אונ דיא קארין פון הימעל האט ער גיגעבין צו איהם. זעהן מיר אז גאט האט גיגעבין גוטס אויף דער וועלט האט ער גיעפינט צווייא טירען: אונ אז גאט האט גישטראפט דיא וועלט אונ האט אראפ געשיקט אמבול שטייט אין פסוק דיא פענסטער פון הימעל זענען גיעפינט גיווארין. איז דער מן גיגאנגען דורך צווייא טירען. אונ דער מבול איז גיגאנגען דורך צווייא פענסטער. אונ אין איין טיר איז דא פיר פענסטער. איז דאך דער מן גיגאנגען דורך אמאס וואס איז פיר מאהל אזוי גרויס וויא דיא מאס וואס דער מבול איז דורך איהר גיגאנגען. אונ ביי דיא מאס פון שטראף שטייט אין פסוק זייא וועלין ארויס גיין אונ וועלין זעהן דיא טויטע מענטשין וואס האבין צו מיר געזינדיגט זייערע ווערים וועלין ניט פייגערין אונ זייער פייער וועט ניט פאר לאשין ווערין אונ

מיד נכוה אלא כשם שנותן הקב״ה כח ברשעים לקבל פורענותן כך נותן הקדוש ברוך הוא כח בצדיקים לקבל טובתן :

נו פיסקא ר״ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים. תנא בספרי מינין רב יוסף אמר אף בספר בן סירא אסור למיקרי א״ל אביי מאי טעמא אילימא משום דכתיב ביה לא תנטוש גילדנא מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא אלא צלו יתיה בנורא ואיכול ביה תרתין גריצין אי כפשטיה באורייתא נמי כתיב (דברים כ) לא תשחית את עצה אי כדרשא אורחא דארעא קא משמע לן דלא לבעול שלא כדרכה ואלא משום דכתיב בת לאביה מטמונת שוא מפחדה לא יישן בלילה בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא תזנה בגרה שמא לא תנשא נישאת שמא לא יהיו לה בנים הזקינה שמא תעשה כשפים הא רבנן נמי אמרוה אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אלא משום דכתיב לא תיעל דוי בלבך דגברא גוברין קטיל דוי הא

מינין. שכופרין באל הי : רב יוסף אמר אף בספר בן סירא. (כלומר קורא בספרים החיצונים היינו נמי בספר בן סירא) שיש בו דברי הבאי ובאו עליהם לידי ביטול תורה : לא תנטוש גילדנא מאודניה. כלומר לא תטול עורו של דג אפילו מעל אזנו מפני שאתה מפסיד העור דאזיל משכא לחבלא להפסד אלא צלי יתיה בנורא ואכיל ביה תרתין גריצין שאתה יכול לצלות עור הדג עמו ולאכול בו שתי חלות דהוי לפתן לשתי חלות. גילדנא שם הדג. נ״א להכי נקט מאודניה שדרכו של דג להתחיל הפשטו מאזנו : אי מפשטיה. אי ממשמעותיה קא מתמהת באורייתא נמי כתיב : דלא לבעול שלא כדרכה. דאין נכון לאדם לשנות את דרכו והיינו דקאמר מאודניה : לא יישן. אינו יכול לישן : קטנה. קודם שהביאה ב׳ שערות: נערה. משהביאה ב׳ שערות עד שירבה שחור על הלבן. הכי הוא בוגרת : בנערותה שמא תזנה. משבגרה ראויה היא לנישואין להכי אמר שמא לא תנשא : דוי.

זייא וועלין זיין אשאנדע צו אלע מענטשין . איז דאך אקשיא וויא אזוי קען אמענטש האבין כח נאך זיין טויט צוריק צו לעבין אונ ליגען אזוי אלאנגע צייט לעבעדיג אין פייער אונ ניט פאר ברענט ווערין. מיר זעהן דאך אויף דער וועלט אז אמענטש זאל אריין שטעקין זיין פינגער אין איין פייער ווערט דער פינגער באלד פאר ברענט אונ דער מענטש קען קוים אוים האלטין דיא יסורים . זעהן מיר דאך אז גאט גיט כח דיא רשעים זייא זאלין אוים האלטין זייער שטראף מאראך גאט גיט כח דיא רשעים זיי זאלין אוים האלטין זייער שטראף . איז דאך געוויס אז גאט וועט געבין כח צו דיא צדיקים זייא זאלין קענען פאר נעמען דיא גוטס וואס גאט וועט זייא געבין :

נו פיסקא : רבי עקיבא זאגט דער וואס לייענט ספרים חיצונים האט ער ניט קיין עולם הבא . וואס הייסט ספרים חיצונים ; אפיקורסישע ביכער וואס זייא לייקענען אין גאט . זייא זאגין עס איז ניטא קיין גאט אויף דער וועלט . רב יוסף זאגט אפילו דעם ספר בן סירא טאר מען אויך ניט לייענען . האט אביי גיזאגט צו רב יוסף פאר וואס טאר מען ניט לייענען דעם ספר בן סירא . איך זאל זאגין ווייל דארט שטייט נארעשקייט . וועלכעס איז דיא נארעשקייט . איך זאל זאגין ווייל דארט שטייט מען זאל ניט אראפ ציהען דיא הויט פון אפיש אפילו פון אויער אויך נישט [ווייל מען קען עסין דעם פיש מיט דיא הויט] דארף ניט גיין דיא הויט צוא שאדין . נאר מען זאל בראטין דעם פיש אויף דעם פייער מיט דיא הויט . אונ מען קען עסין צוויא חלות מיט דיא הויט פון דעם פיש . איז דאך אשאד קאליע צוא מאכין דיא הויט ; דאס זאל זיין דיא נארישקייט ; אויב בן סירא מיינט פראכט מען זאל ניט קאליע מאכין דיא הויט פון פיש ווייל מען קען זיא עסין . אין דער תורה שטייט דאך אויך אזוי . דוא זאלסט ניט פאר דארבין דעם בוים . דיא זאך וואס מען קען פון אים הנאה האבין ; טאר מען ניט קאליע מאכין . אונ אויב דער פיש איז נאר אמשל . אונ בן סירא מיינט דעם נמשל . אז אמענטש זאל ניט בועל זיין דאס ווייב זיינע פון אינטען ווייל דאס איז ניט דער שטייגער פון דער וועלט מען זאל אזוי טאהן . האט ער דאך ניט געזאגט קיין נארעשקייט ; נאר ער האט גיזאגט אזאך וואס עס איז דרך ארץ . טאמער וועסטו זאגין דאס איז דיא נארעשקייט וואס ער האט געזאגט אטאכטער צו אפאטער איז אפאלשער אוצר ; דורך איר שרעק קען ער ניט שלאפין

הא שלמה נמי אמרה (משלי יב) דאגה בלב איש ישחנה ר' אמי ור' אסי חד אמר יסיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי נמי אמרה דתניא רבי אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר (שם יח) איש רעים להתרועע אלא משום דכתיב זלדקן קורטמן עבדקן סכסן. דנפח בכסי לא צהי. אמר במאי איכול לחמא סב מיניה. מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה כולי עלמא לא יכלי ליה. אמר

דאגה: מנע רבים. אותן שאין לך עסק עמהם מנעם מתוך ביתך: ולא הכל תביא אל ביתך. א"פ׳ אותם שאתה מתעסק עמהם לא תביאם תדיר לביתך אלא מבחוץ תדבר עמהם: איש רעים. שיש לו רעים הרבה: להתרועע. לסוף מריעים לו שמתקוטט עמהם: זלדקן. מי שזקנו דק ומלוטה: קורטמן. תדע שחכם וחריף הוא ביותר: עבדקן סכסן. מי שזקנו עבה שוטה הוא: סכסן. כמו כל בר בר חנה סכסא בבבא בתרא: נפח בכסי. מי שנופח אופיא בכוסו: לא צהי. בידוע שאינו צמא: אמר, במאי איכול לחמא. האומר באיזה לפתן אוכל פת זה: סב לחמא מיניה. בידוע שאינו רעב וקח הלחם מידו שאילו היה רעב היה אוכל: מאן דאית ליה מעברתא בדיקניה. שזקנו מחולק ומפולג ויש בין שתי שבילות כמין מעבר:

ביא נאכט: איז זיא קליין האט ער מורא טאמער וועט איר איינער איבער רעדין אונ וועט מיט איר מזנה זיין. איז זיא אנערה (אביסעל עלמער) האט ער מורא טאמער וועט זיא אליין וועלין מזנה זיין. איז זיא אגרויסע האט ער מורא טאמער וועט ער ניט געפינען פאר איהר אמאן. אזוי וויא זיא איז ווערט. אונ וויא פאר איהם פאסט. האט זיא שוין חתונה גיהאט האט ער מורא טאמער וועט זיא ניט האבין קיין קינדער. וועט דער מאן איהר גטין. איז זיא שוין אלט גיווארין האט ער מורא טאמער וועט זיא ווערין אמכשפה. דאס האבין דאך דיא רבנן אויך גיזאגט. דיא וועלט קען ניט זיין אן זכרים אונ זיא קען ניט זיין אן נקבות. פון דעסטוועגין וואהל צו דעם מענטש וואס זיינע קינדער זענען זכרים. אונ וויא צו דעם מענטש וואס זיינע קינדער זענען נקבות. טאמער וועסטו זאגין דאס איז דיא נארעשקייט וואס ער האט גיזאגט אמענטש זאל ניט אריין נעמען זארג אין זיין הארצין; ווארום זארג הרגת דעם שטארקסטין מענטשין. דאס האט דאך שלמה המלך אויך גיזאגט. דאגה בלב איש ישחנה. אז אמענטש האט זארג אין הארצין ישחנה. וואס מיינט מען ישחנה. רבי אמי אונ רבי אסי קריגען. איינער זאגט ישחנה איז דער טייטש אוועק שטויסין. ער זאל אוועק שטויסין דיא זארג פון קאפ. אונ זאל ניט זארגין. אונ איינער זאגט ישחנה איז דר טייטש דערציילין. ער זאל דער ציילין אלע זיינע צרות אונ זארג פאר זיינעם אגוטען פריינד. וועט איהם ווערין גרינגער אין הארצין. אדער דער גוטער פריינד וועט איהם געבין אעצה; טאמער וועסטו זאגין דאס איז די נארעשקייט וואס ער האט גיזאגט אמענטש זאל פאר מיידין צו איהם אין שטוב זאלין ניט אריין קומען פיל פרעמדע מענטשין. אונ אפילו דיא מענטשין וואס דוא האנדילסט מיט זיי. זאלסטו אויך ניט ברייגגען אלע אין דיין שטוב; זאלסט עמועסין מיט זייא אין גאס וואס דוא דארפסט. דאס האט דאך רבי אויך גיזאגט. ווארום מיר האבין גילערנט רבי האט גיזאגט איין מענטש זאל ניט אריין ברייגגען פיל גוטע פריינד אין זיין שטוב. ווארום עס שטייט אין פסוק איש רעים להתרועע. דער מענטש וואס ברייגגט אריין פיל פרעמדע מענטשין אין זיין שטוב. וועט ער צו בראכען ווערין. ווארום דיא פרעמדע מענטשין וועלין וויסען זיינע סודות. אמאהל וועט ער זיך מיט איינעם צו קריגען; וועט ער אלץ אויס זאגין. אונ וועט איהם טאהן שאדין; נאר דאס איז דיא נארעשקייט וואס שטייט אין דעם ספר בן סירא. זלדקן קורטמאן. דר וואס האט אקליינע בארד אדינע. איז אסימן אז ער איז אגרויסער חכם. עבדקן סכסן. דער וואס האט אגראבע בארד. איז אסימן אז ער איז אנאר. אז מען גיט איינעם אכוס צו טרינקען אונ ער בלאזט אוועק דיא שוים. איז אסימן אז ער איז ניט דארשטיג. אז מען גיט איינעם אשטיקול ברויט אונ ער זאגט מיט וואס וועל איך עסין דיא ברויט. זאלסטו דיא ברויט צו נעמען פון איהם. ווארום דאס איז אסימן אז ער איז ניט הונגעריג. דער מענטש וואס זיין בארד איז צוא טיילט אויף צוויי טייל. דיא רעכטע זייט איז בזונדער אונ דיא לינקע זייט איז בזונדער. אונ אין מיטען איז וויא אוועג דורך צו גיין. איז אסימן אז ער איז אגרויסער שווינדלער. אונ דיא

אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה דרשינן להו אשה טובה מתנה טובה בחיק ירא אלהים תנתן. אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה מתוך ביתו ויתרפא מצרעתו. אשה יפה אשרי בעלה מספר ימיו כפלים. העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה. אל תט אצל בעלה למסוך עמו יין ושכר כי בתאר אשה יפה רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה. רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כניצוץ מבעיר גחלת ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה. מנע רבים מתוך ביתך ולא הכל תביא אל ביתך. רבים יהיו דורשי שלומך גלה סודך לאחד מאלף. משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. אל תצר צרת מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר איננו ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו. כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום

כ"ע לא יכלי ליה. בערמימותיה דמתיק שהושב כל ימיו בערמימות הוא משים ידו לזקנו ומושך כאדם במחשב עד שנקרחה ל"א [גרסינן] מכרתה מי שיש לו שיער בזקנו שמעד כ"ע שלא שערו אין יכולין להגיע לכתו ל"א גזורתא והוא לשון קרחה וכל הני דברי לוה ולכך אין קורין בו : דרשינן. כלומר אמרינן להו בפירקא ומשמעינן להו לכ"ע כגון כל הני אשה טובה וכו' אשה רעה צרעת לבעלה מה תקנתו יגרשנה מביתו כך הלשון בספר בן סירא. אשה רעה מתנה רעה ל"ג : כפלים. מרוב הנאה השובין ככפלים : אל תט. אצל בעלה למסך עמו יין ושכר : רבים היו פצעי רוכל. כמה וכמה מכות מקבל רוכל המחזר בעיר ונושא תכשיטי נשים ועסקו עמהם שפעמים שמוצאו בעל. עמה מתיחד עם אשתו ומכהו ופוצעו : המרגילים לדבר עבירה. ניצוץ הרי הן כניצוץ מבעיר גחלת כשביב המבעיר את הפחם כך כל אשר להם כלה והולך : גחלת. אקרי פחם שאינו בוער כדאמרינן גחלים עוממות מ"ל : ככלוב. דירה של עופות : רבים יהיו דורשי שלומך. בתחלה מתאהב עם הכל ואעפ"כ לא תגלה סודך לכולם אלא לאחד מני אלף : מה ילד יום. מה אירע היום שמא למחר איננו שמת הוא היום · ונמצא שמצר על עולם שאינו שלו. על יום שאינו עתיד לראות והיינו עולם

באנצע וועלט וועלין ניט קענען בשטיין געגין זיין שווינדול. רב יוסף זאגט דיא גוטע זאכין וואס שטייט אין דעם בן סירא. זאגין מיר זייא אין אדרשה אונ מיר דער ציילין דאס פאר אלע מענטשין. אלע זאלין דאס וויסען. בן סירא זאגט אגוטע ווייב איז אגוטע מתנה. דער פרומער מענטש בקומט דיא גוטע ווייב. אשלעכטע ווייב איז אזוי וויא קרעץ צום מאן. וואס זאל ער מאהן. זאל ער זיא גטין אונ ארויס טרייבין פון שטוב. וועט ער גיהיילט ווערין פון דיא קרעץ ; אשיינע ווייב איז וואוהל צום מאן. פון גרויס פערגעניגען איז ביא איהם גלייך וויא ער וואלט גילעבט צווייא מאהל אזוי לאנג. אמענטש זאל אוועק טאהן זיינע אויגען אונ זאל ניט קוקען אויף אפרעמדע שיינע ווייב. טאמער וועט ער גיפאנגען ווערין אין איהר געץ דו זאלסט ניט גיין צו איהר מאן טרינקען מיט איהם ויין. ווארום דורך אפרעמדע שיינע ווייב. זענען פיל מענטשין פאר דארבין גיווארין. אונ זיא האט פיל שטארקע מענטשין גיהרגת. דיא קאראבעלניקעס וואס פאר קויפין צו ווייבער שמעקעדיקע זאכין. אס דאס דער וועקט אין דיא ווייבער אגלוסטונג צו מזנה זיין. פיל שלעק בעקומט ער פון דעם מאן אז ער טרעפט איהם אליין אין שטוב מיט זיין ווייב. אזוי ווי דער פונק פייער ברענט אויף דעם קויל, אזוי ברענען אויף דיא שמעקעדיקע זאכין דאס גלוסטונג צו מזנה זיין. אזוי וויא אשטייג איז פול מיט עופות. אזוי זענען דיא הייזער פון דיא קאראבעלניקעס פול מיט פאלשקייט. ווא זם דיא ווייבער קומען צו איהם קויפין דיא שמעקעדיקע זאכין דער וועיל זענען זייא מזנה מיט איהם. אמענטש זאל פאר מיידין פיל פרעמדע מענטשין זאלין ניט אריין גיין צו איהם אין שטוב. אונ אפילו די מענטשין וואס דוא האנדילסט מיט זייא. זאלסטו אויך ניט ברייגגען אלע אין דיין שטוב. זאלסט שמועסין מיט זיי אין גאס אלץ וואס דוא דארפסט. דוא זאלסט האבין פיל גוטע פריינד וואס זאלין ווערין דיין פריידען. נאר צו איינעם פון טויזענד זאלסטו זאגין דיינע פאר בארגינע זאכין. פון די וואס ליגט אין דיין שויס (פון דיין ווייב) זאלסטו היטען דיא עפענונג פון דיין מויל. או דוא האסט אפאר בארגענע זאך זאלסטו ניט זאגין אפילו פאר דיין ווייב. זאל דיר ניט באנג טאהן היינט אויף דיא צרה וואס קען מען מארגין. ווארום דוא ווייסט ניט וואס דער היינטיגער טאג וועט גיבארין. טאמער ביז מארגין וועסטו שוין גאר נישט זיין אויף דער וועלט. האסטו דיך דאך מצער גיוועזן אויף אוועלט וואס איז ניט דיינע. ווארום דוא וועסט גאר גיט דער לעבין צו זעהן דיא צרה. אלע טאג פון דעם ארעם מאן זענען שלעכט. בן סירא זאגט דיא נעכט זיינע זענען אויך שלעכט.

ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים. א"ר זירא אמר רב כל ימי עני רעים אלו בעלי תלמוד וכו' עד שנוי וסת תחלת חולי מעים וכו':

(דף קח) **נז תנו** רבנן הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבתי משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים אמר לה בתי בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו אמרה לפניו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים אם בעלי משנה הם יעסקו במשנה ובהלכות ובהגדות ואם בעלי תלמוד הם יעסקו בהלכות הפסח בפסח בהלכות עצרת בעצרת בהלכות החג בחג. העיד ר' שמעון בן אלעזר משום ר' (שמעון) [יהושע] בן חנניה כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר (משלי טו) ודבר בעתו מה טוב:

נח פיסקא והלוחש על המכה. א"ר יוחנן וברוקק בה

שאינו שלו שהוא מצטער עליו ודואג על הגס מיום המחרת שלא תבא עליו צרה: כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד. פסוק הוא במשלי: בשפל גגים גגו. שעני הוא ואינו יכול להגביהו לפיכך ממטר גגים לגגו. שירד מטר הגגים הגבוהים לגגו ומזלפין עליו הגשמים ואין לו מנוחה אפי' בלילות: במרום הרים כרמו. שאין לו השגת יד לקנות כרם בשפלה בדמים יקרים וקונה לו באחד מן ההרים בזול וכל עפר שהוא מוציא לזבל מוליך הרוח מן ההר לשאר כרמים שבבקעה ונמצא העני נפסד: ת"ר הקורא שיר השירים ועושה אותו [כמין זמר] שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא כקריאתו: הקורא פסוק בבתי משתאות בלא זמנו. במיסב על יינו עושה שחוק בד"ת וקורא פסוקים בקול רם לשחק בהם בבית המשתה אבל אם אמרו בזמנו על המשתה כגון שהוא י"ט ונוטל כוס בידו ואומר עליו דברי הגדה ופסוקים מעניינו של יום מביא טובה לעולם:

וברוקק. שכן דרך מלחשין לרקק קודם הלחש והשכור להזכיר פסוק על הלחישה ויש להשים שדרכן לרוק אחריהם ואומר אותו בלשון לעז ומזכירים להם שם בלשון לעז ואומר לי רבי דמוהר

דער דאך פון זיין שטוב איז נידעריגער פון אלע דעכער. דריבער דער רעגען פון אלע דעכער איז אויף זיין דאך. רינט אריין אין שטוב. קען ער ניט שלאפין ביא נאכט. זיין ווייגארטין איז אויף דעם בארג. ווייל עס קאסט וועלוועלער. אז ער ברייננט מיסט אום צו מיסטען זיין ווייגארטין. פארט אראפ דיא מיסט אויף דיא אונטערשטע ווייגארטנער:

נז תנו רבנן: דיא רבנן האבען געלערנט אז איינער לייענט א פסוק פון שיר השירים. אונ זינגט אים ניט וויא דיא נגינה איז. נאר מיט אזוי א געזאנג וויא ער וויל: אדער ער זיצט אונ טרינקט וויין אונ זינגט א פסוק וואס עס איז גאר ניט דיא צייט פון דעם פסוק. ברייננט ער שלעכטין אויף דער וועלט. ווייל דיא תורה טוהט אן א זאק אונ שטייט פאר גאט אונ זאגט רבונו של עולם דיינע קינדער האבען מיך געמאכט וויא א פידול וואס דיא מענטשין וואס מאכען געלעכטערס שפילען מיט איר. אזוי מאכען דיא יודין געלעכטערס פון דיא פסוקים ואבער אז יודין טרינקען וויין יום טוב אדער שבת. אונ זינגען פסוקים צו לויבין גאט. ברייננען זייא גוטס אויף דער וועלט. גאט האט געזאגט צו דיא תורה מיין טאכטער ווען יודין עסין אונ טרינקען וואס זאלין זייא טאהן. האט דיא תורה געזאגט פאר גאט רבונו של עולם אויב דיא מענטשין קענען תורה נביאים כתובים. זאלין זיי לערנען תורה אדר נביאים אדר כתובים. אוב זיי קענען משניות זאלען זיי לערנען משניות. אדער דינים. אדער אגדתות. אויב זייא קענען גמרא זאלין זייא לערנען די דינים פון דעם יום טוב. אויב עס איז פסח זאלין זייא לערנען דיא דינים פון פסח. אויב עס איז שבועות זאלין זייא לערנען דיא דינים פון שבועות. אויב עס איז סוכות זאלין זייא לערנען דיא דינים פון סוכות. רבי שמעון בן אלעזר האט עדות געזאגט פון רבי יהושע בן חנניה וועגין דער וואס לייענט א פסוק צו דער צייט ופסוקים פון פסח אום פסח. פון שבועות אום שבועות. פון סוכות אום סוכות] ברייננט ער גוטס אויף דער וועלט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אזאך אין דער צייט וויא גוט איז:

נח פיסקא: והלוחש. אונ דער וואס זאגט פסוקים אויף א מכה האט ניט קיין חלק עולם הבא. רבי יוחנן זאגט דאס איז נאר אז ער שפייט פריער איידער ער הייבט אן צוא זאגין

בה לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה אתמר אמר רב אפי' בנגע צרעת ר' חנינא אמר אפילו ויקרא אל משה:

נט רב יצחק בר שמואל בר מרתא איקלע להחוא אושפיזא אייתיאו ליה משחא במנא שף נפקן ליה צמחי באפיה נפק לשוקא חזיתיה ההיא איתתא אמרה זיקא דחמת קא חזינא הכא עבדא ליה מלתא ואיתסי. א"ל ר' אבא לרבה בר מרי כתיב (שמות טו) כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך וכי מאחר שלא שם רפואה למה א"ל הכי אמר ר' יוחנן מקרא זה מעצמו נדרש שנאמר (שם) ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך אם תשמע לא אשים ואם לאו אשים ואע"פ כן אני ה' רופאך:

ס אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם חמה עזה יש בעולם התחילו הן בוכים ורבי עקיבא משחק אמרו לו מפני

דאין אסור אלא ללחוש אבל הרקיקה דנראה דמזכיר השם על הרקיקה ועוד לא נאסר אלא בלה"ק אבל בלעז לא: אפי' בנגע צרעת. אפילו לוחש האי קרא דלית ביה ש"ש על הרקיקה שקורא נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן לשם רפואה אין לו חלק לעוה"ב: ואפילו ויקרא אל משה. שאין בו לא חולי ולא נגע דאין ראוי ללחשו על המכה ואין מזכירו לשם רפואה אלא כסבור הוא להגנל בזכות דברי תורה שהוא הזכיר אסור ללוחשו:
שף. כך שמן כפניו: נמחין. אבעבועות מלג"ן: זיקא דחמה. רוח של חום שד ששמו חמה אני רואה בפניך שאחזך:
חמה עזה יש בעולם. על עצמו היה אומר שכעס

דיא פסוקים. ווייל מען טאר ניט דער מאנען דעם נאמען פון גאט אויף אוים שפייאונג. מיר האבען גילערונט רב זאגט אפילו ער זאגט אויף אמכה אזוי אפסוק וואס אין איהם איז ניטא דער נאמען פון גאט. למשל ער זאגט דעם פסוק נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן. אויב ער האט פריער אוים געשפיגען איידער ער האט אן גיהויבין צו זאגין דעם פסוק. הט ער ניט קיין עולם הבא. רבי חנינא זאגט אפילו ער זאגט אויף אמכה דעם פסוק ויקרא אל משה. און ער מיינט ניט אז דער פסוק איז ארפואה צו דער מכה. נאר ער מיינט אין דעם זכות פון דיא תורה זאל ער גיהיילט ווערין טאר מען אויך ניט:

נט רב יצחק בר שמואל בר מרתא איז אמאהל גיקומען אין אגאסט הויז האט מען גיברייגגט פאר איהם בוימאייל אין אכלי. האט ער בשמירט דעם פנים מיט דיא בוימאייל: איז גיווארין בלאטערין אויף דעם פנים. איז רב יצחק ארוים גיגאנגען אין גאס. האט אאשה גיזעהן דיא בלאטערין וואס רב יצחק האט אויף זיין פנים. האט זיא גזאגט צו רב יצחק איך זעה אויף דיין פנים איז גיוועזען דער ווינט פון דעם שד חמת. פון דעם ווינט האסטו די בלאטערין. האט דיא אשה עפעס גיטאהן אזאך איז רב יצחק גיזונט גיווארין: רבי אבא האט גזאגט צו רבה בר מרי עס שטייט אין פסוק אלע קראנקייט וואס איך האב גיטאהן אין מצרים וועל איך ניט טאהן אויף דיר ווארום איך גאט וועל דיך היילין. איז דאך אקשיא אז גאט וועט ניט טאהן קיין קראנקייט: צו וואס דארף מען היילין: האט רבה גזאגט צו רבי אבא אזוי האט גזאגט רבי יוחנן דער פסוק ווערט גידרשת פון זיך אליין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק משה האט גזאגט אויב דוא וועסט הערין דעם קול פון דיין גאט. אויב דוא וועסט הערין דעם קול פון גאט וועט מען אויף דיר ניט טאהן קיין קראנקייט. און אויב דוא וועסט ניט הערין דעם קול פון גאט וועט מען אויף דיר יא טאהן אקראנקייט. פון דעסטוועגין וועל איך גאט דיך היילין:

ס אמר. רבה בר בר חנה האט גזאגט אז רבי אליעזר איז קראנק גיווארין זענען אריין גיגאנגען זיינע תלמידים צו אים זעהן וואס ער טוהט. האט רבי אליעזר גזאגט צו זייא תלמידים אשטארקער כעס איז דא אויף דער וועלט גאט איז אויף מיר שטארק אין כעס ווארום ער האט שווער גימאכט מיר קראנקייט. האבען דיא תלמידים אן גיהויבען וויינען. און רבי עקיבא האט גילאכט. האבען דיא תלמידים גזאגט צו רבי עקיבא פאר וואס לאכסטו. הט רבי עקיבא גזאגט צו דיא תלמידים פאר וואס וויינט איר. האבען דיא תלמידים גזאגט צו רבי עקיבא די

מפני מה אתה שוחק אמר להם וכי מפני מה אתם בוכים אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק שכל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי שמא ח"ו קבל רבי עולמו ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח א"ל עקיבא כלום חסרתי מן התורה כולה א"ל

עליו המקום והכביד עליו: שכל זמן שהייתי רואה את רבי שאין יינו מחמיץ וכו'. כלומר שהיתה הצלחה בכל מעשיו אמרתי קבל רבי את עולמו כל שכרו: רואה רבי בצער ושכרו משתמר להבא ולכך אני שמח: מדבים. מתקלקל ונעשה גלול מחמת הימוס: כלום חסרתי. בתמיה אומר אני סובל עונותי:
שגלגל חמה בעוה"ז ולא לעתיד שהמאורות מתחדשות:

למדתנו רבינו (קהלת ז) כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא:

סא תנו רבנן כשחלה ר' אליעזר נכנסו ד' זקנים לבקרו ר' טרפון ור' יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ור"ע נענה ר' טרפון ואמר טוב אתה לישראל מטפה של גשמים שטפה של גשמים בעה"ז ורבי בעה"ז ולעה"ב. נענה ר' יהושע ואמר טוב אתה לישראל יותר מגלגל חמה שגלגל חמה בעה"ז ורבי בעה"ז ולעולם הבא. נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר טוב אתה לישראל יותר מאב ואם שאב ואם בעה"ז ורבי בעה"ז ולעה"ב. נענה רבי עקיבא ואמר חביבין יסורין [אמר להם סמכוני ואשמעה דברי עקיבא תלמידי שאמר חביבין יסורין] א"ל עקיבא זו מנין לך אמר

ספר תורה [אונזער רבי] איז אין צער זאלין מיר ניט וויינען: האט רבי עקיבא גזאגט צו דיא תלמידים וויל אונזער רבי איז אין צער דריבער לאך איך. ווארום אזוי לאנג וויא איך האב גיזעהן אז דער רבי איז גליקלאך. דיא ווין זיינע ווערט ניט זויער. דיא פלאקס זיינע ווערט ניט קאליע. דיא בוימאייל זיינע ווערט ניט פאר שטונקען: דיא האניק זיינע ווערט ניט קאליע. האב איך גזאגט טאמער נעמט דער רבי דעם שכר פון זיין תורה אונ מצות אויף דער וועלט. אבער איצט אז איך זעה דער רבי האט צער. ווייס איך אז דער שכר פון זיין תורה אונ מצות בלייבט צו עולם הבא. פרייה איך מיך. האט רבי אליעזר גזאגט צו רבי עקיבא האב איך דען עפעס גיפעלט פון דער תורה וואס איך האב ניט מקיים גיוועזן וואס דוא זאגסט איך ווער גישטראפט אויף דער וועלט; איך דארף האבען ביידע וועלטין. האט רבי עקיבא גזאגט צו רבי אליעזר דער רבי האט דאך אונז גילערונט דעם פסוק עס איז נישטא אמענטש אצדיק אויף דער וועלט וואס ער זאל טאהן גוטס אונ זאל ניט זינדיגען. עפעס עבירות מוז אמענטש האבען. פר די ביסול עבירות ווערסטו גישטראפט אויף דער וועלט:

סא תנו רבנן. דיא רבנן האבען גילערונט אז רבי אליעזר איז קראנק גיווארין זענען אריין גיגאנגען פיר זקנים צו איהם זעהן וואס ער טוהט. רבי טרפון אונ רבי יהושע אונ רבי אלעזר בן עזריה אונ רבי עקיבא. האט רבי טרפון גזאגט צו רבי אליעזר דו ביסט בעסער צו דיא יודין וויא דיא טראפפינס רעגין. דיא טראפפינס רעגין גיבען נאר לעבין אויף דער וועלט [עס וואקסט תבואה איז דא צום לעבין]. אונ דער רבי גיט לעבין צו דיא יודין אויף דער וועלט [מען לעבט אין זיין זכות]. אונ ער גיט זייא לעבין צו עולם הבא [ער לערונט מיט זייא תורה האבען זייא עולם הבא]. האט רבי יהושע גזאגט צו רבי אליעזר דוא ביסט בעסער צו דיא יודין וויא דער ראד וואס פירט דיא זוהן. ווארום דיא זוהן גיט נאר לעבין צו דער וועלט. אונ דער רבי גיט לעבין צו דיא יודין אויף דער וועלט אונ צו עולם הבא. האט רבי אלעזר בן עזריה גזאגט צו רבי אליעזר דוא ביסט בעסער צוא דיא יודין וויא אפאטער אונ מוטער. ווארום אפאטער אונ מוטער ברייגען אמענטשין נאר אויף דער וועלט. אונ דער רבי ברייגט דיא יודין צו דער וועלט אונ צו יענע וועלט. האט רבי עקיבא גזאגט אז עס קומט יסורים אויף אמענטשין. זענען דיא יסורים גוט פאר דעם מענטשין. האט רבי אליעזר גזאגט לעהנט מיך אן אונ איך וויל הערין דיא רייד פון מיין תלמיד עקיבא וואס ער זאגט אז יסורים איז גוט פאר דעם מענטשין. האט רבי אליעזר גזאגט עקיבא פון וואנען ווייסטו אז יסורים איז גוט פאר דעם

אמר מקרא אני דורש (מ"ב כא) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים גו' ויעש הרע בעיני ה' (ע"ב) וכתיב (משלי כה) גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיה מלך יהודה לכל העולם כולו לימד תורה ולמנשה בנו לא לימד תורה אלא מכל טורח שטרח בו ומכל עמל שעמל בו לא העלוהו למוטב אלא יסורין שנאמר (דה"ב לג) וידבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים ויאסרוהו בנחשתים ויוליכוהו בבלה וכתיב (שם) ובהצר לו חלה את פני ה' וגו' ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו (מאי ויעתר לו מיבעי ליה ויחתר לו מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרה ברקיע כדי לקבלו בתשובה מפני מדת הדין) ‎— ‎(מאי עביד ליה שדיוה בדודא דנחשא ושדו נורא תותיה והוה קא מצטער טובא אמר היכי לעביד נקרייה להקב"ה כעים עילואי נקרייה לע"ז לית בה ממשא מה עשה קרא לגדולים ולא עניוהו קרא לקטנים ולא עניוהו אמר רבונו של עולם אי ענית ענית ואי לא אמינא איהו נמי כוותהון מיד ויעתר לו) וישיבהו ירושלים למלכותו הא למדת שחביבין יסורין:

סב ת"ר ג' באו בעלילה ואלו הן קין עשו ומנשה קין דכתיב (בראשית ד) גדול עוני מנשוא אמר

חביבין יסורין. כמכפין ענק: גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה. היינו תלמידי חזקיה כדקיימא לן בהשותפין בב"ב חזקיה וסייעתו כתבו משלי מכלל דחזקיה היה מלמד לכל וכדאמרן נעץ חרב על פתח בהמ"ד וכו' בלמכסה כנו למד: מכל טורח שטרח בו. ללמדו: שלשה באו בעלילה שלא באו לבקש לפני הקב"ה בתפלה אלא באו בעלילה שאמרו דברים של

מענטשין. האט רבי עקיבא גזאגט איך ווייס דאס פון אפסוק. צוועלף יאהר איז אלט געווען מנשה ווען ער איז געווארין א מלך. און פינף מיט פופציג יאהר האט ער געקעניגט אין ירושלים. און ער האט געטאהן וואס עס איז שלעכט געווען אין די אויגען פון גאט. און עס שטייט אין פסוק דאס איז אויך משלים פון שלמה וואס די מענטשין (די תלמידים) פון חזקיה מלך יהודה האבען איבער געזעצט (פון איין אנדער שפראכע אויף לשון קודש). איז דאך א קשיא חזקיה מלך יהודה האט געלערנט תורה צו די גאנצע וועלט: און צו זיין זוהן מנשה האט ער ניט געלערנט תורה. נאר פון אלע טרחות וואס חזקיה האט זיך מטריח געווען. און פון אלע מאטערנעש וואס חזקיה האט זיך געמאטערט מיט זיין זוהן מנשה ער זאל לערנען תורה און זאל פרום ווערין: און דאס האט אלץ ניט געהאלפען. נאר יסורים האבען געהאלפען ער זאל פרום ווערין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גערעט צו מנשה און צו זיין פאלק זייא זאלין פרום ווערין. און זייא האבען ניט פאר נומען די רייד פון גאט. האט גאט געבריינגט אויף זייא די שרים פון דעם חיל פון מלך אשור און זייא האבען בצוואונגען מנשה מיט קייטין און האבען אים געבונדין מיט קייטין און האבען איהם געפירט אין בבל. און ווען עס איז מנשהן גאנץ שלעכט געווען. האט ער געבעטין פאר גאט און האט מתפלל געווען איז גאט צו איהם איבער געבעטין געווארין וואס האט מען איהם געטאהן. מען האט איהם אריין געלייגט אין א קופערנעם קעסיל און אונטער דעם קעסיל האט מען געלייגט פייער. האט ער געהאט גרויס צער. עס האט איהם געברידט: האט ער געטראכט וואס זאל איך איצט טאהן. איך זאל רופען צו גאט ער זאל מיר העלפין: גאט איז דאך אויף מיר אין כעס. איך זאל רופען צו די עבודה זרות זייא זאלין מיר העלפין. איך ווייס זייא קענען ניט העלפין. וואס האט מנשה געטאהן. ער האט גירופען די גרויסע געטער און זייא האבען איהם ניט געענפערט. ער האט גירופען די קליינע געטער און זייא האבען אים ניט געענפערט. האט ער געזאגט רבונו של עולם וועסטו ענפערין איז גוט. און אויב ניט וועל איך זאגין דו ביסט אויך אזוי וויא אלע געטער: איז באלד האט איבער געבעטין געווארין צו אים. און האט אים צוריק געקערט אין ירושלים צו זיין מלוכה:

פון דאנען זעהן מיר אז יסורים קענען א מענטשין פרום מאכען:

סב תנו רבנן. די רבנן האבען געלערנט דריי מענטשין זענען געקומען פאר גאט מיט אבלבול.

מלה שאין לכם הטובה : הברכה אחת היא . וכי אין לך ברכה יותר הטובה אלא השיבו ועתה לו : מנשה . לא בעלילה בלא התפלל למקום אלא לבסוף אם לא תושיעני מה הועיל לי שקראתי לך יותר מאחר אלוהות והיינו דכתיב ויכנע לפני ה' אלהי אבותיו מכלל דעד השתא לפני אלוהות אחרים נכנע : שריבע עם . שריבן את ישראל והפילם : עשה מריבה בעם . הריבה אלו עם אלו בעסק ע"ז זה עובד וזה מוחה בידו ואין לידי מהניקת:

אמר לפניו רבש"ע כלום גדול עוני משששים רבוא שעתידין לחטוא לפניך ואתה סולח להם . עשר דכתיב (שם כז) הברכה אחת היא לך אבי . מנשה בתחלה קרא לאלוהות הרבה ולבסוף קרא לאלהי אבותיו :

(דף ל ע"א) **סג משנה** שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא . שלשה מלכים ירבעם אחאב ומנשה . ר' יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר (דה"ב לג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו אמ"ו ליה למלכותו השיבו ולא לחיי עולם הבא השיבו . ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגיחזי : (גמ' מי מנאן אמר ר' אשי אנשי כנסת הגדולה) :

(דף קא ע"ב) **סד תנו** רבנן ירבעם שריבע עם . ד"א ירבעם שעשה מריבה בעם . דבר אחר ירבעם שעשה מריבה בין ישראל לאביהם שבשמים בן

אבלבול . קין און עשו און מנשה . ביי קין שטייט אין פסוק איז אזוי גרויס מיין זינד אז מען קען זיא גאר ניט פאר געבין . קין האט גזאגט פאר גאט רבונו של עולם איז דען מיין זינד גרעסער פאר דיא זינד פון דיא זעקס מאהל הונדערט טויזענד יודין וואס וועלין זינדיגען פאר דיר און דוא וועסט זייא מוחל זיין . דריבער האט גאט גימוזט איהם מוחל זיין . ביי עשו שטייט אין פסוק ער האט גזאגט צו זיין פאטער יצחק מיין פאטער האסטו נאר גיהאט איין ברכה ואויב עס איז אמת אז גאט קען אלץ טאהן און דיא גאנצע וועלט איז זיינע . וויא אזוי קען דאס זיין ער זאל נאר האבען איין ברכה . האסטו מער ברכות בענטש מיך אויך . און אויב דוא האסט ניט מער קיין ברכה . מוז זיין אז ניט אלץ איז ביי גאט אין האנט . איז געווים דא נאך אגאט . דריבער האט יצחק איהם גימוזט בענטשין . ביי מנשה ווייל ער האט פריער גירופען צוא אלע עבודה זרות און זייא האבען איהם ניט גיענפערט . דער נאך אז ער האט גירופען צום גאט פון זיינע עלטערין . האט גאט איהם גימוזט ענפערין . ווארום אז ניט וואלט ער גזאגט אז גאט קען אויך ניט העלפין :

סג משנה. שלשה. דריי מלכים און פיר פראסטע מענטשין האבען ניט קיין חלק אין עולם הבא . ווער זענען דיא דריי מלכים . ירבעם בן נבט . אחאב : מנשה . רבי יהודה זאגט מנשה האט יא עולם הבא . ווארום עס שטייט אין פסוק מנשה האט גיבעטין צו גאט . און גאט איז איבער גיבעטין גיווארין צו אים . און ער האט גיהערט זיין גיבעט : און האט איהם צוריק גיקערט אין ירושלים צו זיין מלוכה . האבען דיא חכמים גזאגט צוא רבי יהודה צוא זיין מלוכה האט איהם גאט צוריק גיקערט . אבער צו עולם הבא האט מען איהם ניט צוריק גיקערט . ווער זענען דיא פיר פראסטע מענטשין . בלעם . דואג . אחיתופל . גיחזי : די גמרא פרעגט ווער האט גיציילט די אלע זיבען מענטשין . האט רב אשי גיזאגט דיא אנשי כנסת הגדולה האבען זייא גיציילט :

סד תנו רבנן . דיא רבנן האבען גילערנט מען האט איהם גירופען ירבעם . ווייל רבע עם . ער האט גילייגט דאס פאלק יודין און האט זייא נידעריג גימאכט . אנדערע זאגין דריבער האט מען איהם גירופען ירבעם . ווייל ער האט גימאכט אקריג צווישען דאס פאלק יודין . דער האט גזאגט מען זאל דינען עבודה זרה . דער האט גזאגט מען זאל ניט דינען עבודה זרה . דער ווייל איז גיווארין אקריג צווישען זייא . אנדערע זאגין דריבער האט מען אים גירופען ירבעם . ווייל ער האט גימאכט אקריג צווישען דיא יודין און גאט . בן נבט האט מען איהם

בן נבט בן שניבט ולא ראה . תנא הוא נבט הוא מיכה הוא שבע בן בכרי . נבט שניבט ולא ראה . מיכה שנתמכמך בבנין ומה שמו שבע בן בכרי שמו . ת"ר שלשה ניבטו ולא ראו ואלו הן נבט ואחיתופל ואצטגניני פרעה . נבט שראה אש שיוצא מאמתו הוא סבר איהו מלך ולא היא ירבעם הוא דנפק מיניה. אחיתופל ראה צרעת שפרחה לו על אמתו הוא סבר איהו מליך ולא היא בת שבע [בתו] היא דנפק מינה שלמה . אצטגניני פרעה דאמר ר' חמא בר חנינא מאי דכתיב (במדבר כ) המה מי מריבה המה שראו אצטגניני פרעה וטעו ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה אמרו (שמות א) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו והם לא ידעו שעל עסקי מי מריבה הוא לוקה . ומנא לן דלא

שניבט ולא ראה . היה סבור להביט יפה ולעמוד על דבר עיקר ולא ראה שטעה כדאמרינן לקמן ראה אש יוצא מאמתו וכו' : נתמכמך בבנין . של מצרים שנתנוהו בבנין במקום לבנה כדמפרש באגדה שא"ל משה להקב"ה אתה הרעותה לעם הזה שעכשיו אם אין להם לבנים מביאין בני ישראל בבנין א"ל הקב"ה קוצים הם מכלין שגלוי לפני אילו הם חיים היו רשעים גמורים ואם תרצה תנסה והוציא אחד מהן הלך והוציא את מיכה . נ"א נתמכמך עסק בבנין עד שנעשה מך כדאמרינן כל העוסק בבנין מתמסכן : הוא סבר איהו מליך . ולכן נתאמץ שבע בן בכרי וקבץ כל ישראל אליו והיה רוצה למלוך כדכתיב בקרא : איהו מליך . ולכן נעשה יועץ לאבשלום כדי שתשוב המלוכה מדוד לאבשלום ובין כך ובין כך יתגלגל הדבר ותשוב אליו : על מי מריבה. שטעו שאמר במטו נא המורים נענש ולא נכנס לא"י : ומנא לן דלא אתי. ירבעם לעולמא דאתי וה"ג נגרס לקמן דכולהו ג' מלכים וד'

גערופין . ווייל ער איז געוועזן אזוהן פון דעם מענטש וואס ער האט גיקוקט . ער האט גיוואלט זעהן אזאך . ער האט אבער ניט גוט גיזעהן . מיר האבען גילערונט נבט אונ מיכה אונ שבע בן בכרי דאס איז אלץ איין מענטש ער האט גיהייסען דריי נעמען . נבט . מיכה . שבע בן בכרי . נבט האט מען איהם גירופען ווייל ער האט גיקוקט אונ ער האט ניט גוט גיזעהן. מיכה האט מען איהם גירופען ווייל מען האט איהם אין מצרים איין גימאהערט אין וואנט פאר א ציגול נאזוי וויא עס שטייט אין מדרש ווען משה האט גזאגט צו גאט פאר וואס האסטו אזוי שלעכט גיטאהן צו דעם פאלק, איצט אז זייא האבען ניט קיין ציגול לייגין זייא ארין דיא קינדער אין וואנט פאר ציגול . האט גאט גזאגט צו משה דוא זאלסט דיך ניט מצער זיין . זייא פאר לענדין דערנער . איך וייס אז דיא קינדער וואלטין גילעבט אונ גרויס גיווארין וואלטין זייא גיוועזן רשעים . אונ אויב דוא ווילסט פרוב נעם ארויס איין קינד וועסטו זעהן וואס פון איהם וועט ווערין אז ער וועט זיין גרויס . האט משה ארויס גיצויגען דעם מיכה . אונ זיין אמתר נאמען איז גיוועזן שבע בן בכרי . דיא רבנן האבען גילערונט דריי מענטשין האבען גיקוקט אויף אזאך אונ האבען ניט גוט גיזעהן . דיא דריי מענטשין זענען נבט . אחיתופל . אונ דיא שטערין זעהר פון פרעה . נבט האט גיזעהן פייער איז ארויס גיגאנגען פון זיין מילה דער פייער איז אסימן אויף מלוכה . ער וועט זיינע אלע שונאים פאר ברענען אונ וועט קיניגען אויף זייא] . האט נבט גימיינט ער אליין וועט זיין אמלך . אבער ער האט ניט גוט גיזעהן . ירבעם וואס איז גיבארין גיווארין פון אים איז גיוועזן אמלך . אחיתופל האט גיזעהן קרעץ בליהט אויף זיין מילה דאס איז אויך אסימן אויף מלוכה . ווארום אקרעציגער דארף זיין אפ געזונדערט פון פאלק . אונ אמלך איז אויך אפ געזונדערט פון פאלק . ער האט גימיינט אז ער אליין וועט זיין אמלך . עס איז אבער ניטט אזוי גיוועזן : דיא מלוכה איז גיווארין פון זיינע קינדער . בת שבע וואס איז גיוועזן אאייניקול פון אחיתופל איז זיא גיוועזן די"א מוטער פון שלמה המלך . וואס איז גיוועזן ביי די שטערין זעהר פון פרעה . רבי חמא בר חנינא האט גזאגט עס שטייט אין פסוק דאס זענען דיא וואסער פון קריג . דאס זענען דיא וואסער וואס דיא שטערין זעהר פון פרעה האבען גיזעהן אונ האבען גיהאט אטעות . זיי האבען גיזעהן אז דער העלפער פון יודין וועט גישלאגן ווערין דורך וואסער : האבען זייא גזאגט אלע קינדער וואס ווערין גיבארין ווערין זאל מען זייא ארין ווארפען אין וואסער . וועט משה אויך ארין גיווארפען ווערין אין וואסער . זייא האבען אבער ניט גיוואוסט אז ניט דורך דיא וואסער וועט ער גישלאגין ווערין . נאר דורך אנדערע וואסער . וואס ער האט גישלאגן דעם שטיין אין דער מדבר פון איהם זאל גיין וואסער . זאגט דיא גמרא פון וואנען

דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב (מ"א יג) ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם להכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה להכחיד בעולם הזה ולהשמיד לעולם הבא. אמר ר' יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנאמר (שם יא) וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו א"ל דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל ברגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ומאי זה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפליו בפניו:

אמר רב נחמן גסות הרוח שהיה בו בירבעם טרדתו מן העולם שנאמר (מ"א יב) ויאמר ירבעם בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה לעשות זבחים בבית ה' בירושלים ושב לב העם הזה אל אדוניהם אל רחבעם מלך

פירוש: הוכיח את שלמה. כדמפרש ואזיל דקאמר דוד אביך פו': ומפני מה נענש שהוכיחו ברבים. הוכיחו: פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו. ויפנסו בריוח: ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא. כדי שיכנסו בשערים לידע מי נכנס כדי לגבות מס לבת פרעה מ"ר. ל"א שסגר השערים ועשה מגדל לבת פרעה על אחד מן השערים וכולם עוברים דרך שם כדי שיהיו מגוין שמה לכבדה ולעבדה. כל עבודת בית המלך קרי אנגריא. ל"א לעשות אנגריא שהיה רגיל שלמה לסגור דלתות העזרה ומוליך מפתחות בידו ודרכו של מלך לישן שלש שעות ביום וישראל עומדין על פתח העזרה עד שיעמוד המלך ואמר לו ירבעם אתה רוצה שיהיו לך אנגריא לבת פרעה אשתך שתתן להם מפתחות: בית המלוא. אחד מן הפרצות גדר ומלאו לכותל החומה ובנה שם מגדל לבת פרעה ולהכניס בעובדים לה לעיל מהאי קרא כתיב וירם יד במלך כלומר קם בדברים כנגד המלך ומרד בו: שחלץ תפליו בפניו. שהיה לו לפנות לצד אחר מפני אימת מלכות ולחלוץ שלא בפניו. ל"א שחלץ תפליו בפניו בא להראות כנגדו בחזקה חלץ תפליו אין נכון להיות בגלוי ראש לפני המלך והוא התחיל במרד כנגד גדולתו ולומר לו שאינו נוהג כמלך:

ווייסען מיר אז ירבעם בן נבט וועט ניט האבען עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק דיא זאך איז געוועזען אזינד צו דיא קינדער פון ירבעם צו פאר שניידען אונ פאר טיליגען זייא פון דער ערד, צוא פאר שניידען זייא פון דער וועלט. אונ פאר טיליגען זייא פון עולם הבא. רבי יוחנן זאגט פאר וואס האט זוכה געוועזען ירבעם צו זיין א מלך. ווייל ער האט גישטראפט שלמה המלך. אונ פאר וואס איז ירבעם גישטראפט געווארין. ווייל ער האט איהם גישטראפט אונ פאר שעמט פאר פיל מענטשין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דאס איז די זאך וואס ירבעם האט אויף גיהויבען זיין האנט צו שטראפין דעם מלך שלמה. ער הט גיבאהט דעם מלוא אונ ער האט פאר שלאסין דאס אויס ברעכונג פון דיא שטאט פון זיין פאטער דוד, ירבעם האט גזאגט צו שלמה דיין פאטער דוד הט אויס גיבראכין דיא מאהער יודין זאלין האבען נענטער צו קומען אויף יום טוב אין ירושלים. אונ דוא פאר מאהערסט דיא ווענט מען זאל מוזין ארויין גיין דורך טויערין. דוא זאלסט קענען נעמען א צאהלונג פון דיא מענטשין וואס קומען אריין. אונ דאס געלט זאל גיהערין צו דיא טאכטער פון פרעה נאנדערע זאגין אזוי איז געוועזען שלמה פלעגט אלע פארין גאכט פאר שליסען דיא טירען פון דיא עזרה. אונ דיא שליסלען פלעגט ער בעהאלטין ביי זיך. אונ שלמה פלעגט שלאפין ביז דריי שעה אויפען טאג. אונ דיא יודין פלעגין שטיין ביי דיא טיר פון דיא עזרה אונ פלעגין ווארטין ביז שלמה פלעגט קומען עפענען. האט אמאהל ירבעם גזאגט צו שלמה. דוא מוזט וועלין מען זאל בצאהלין דיין ווייב דיא טאכטער פון פרעה פאר דיא שליסלען ארויס געבין: אונ פאר וואס שטייט ער האט אויף גיהויבען דיא האנט געגין שלמה. רב נחמן זאגט ביי דער צייט איז ירבעם גיגאנגען אן גיטאהן אין תפלין. אונ ווען ער הט גיוואלט גיין צו שלמה קריגען מיט אים. האט ער אויף גיהויבין דיא האנט ארויף צוא נעמען דיא תפלין. ווייל עס פאסט ניט מען זאל מאכען אקריג ווען מען איז אן גיטאהן אין תפלין:

אמר. רב נחמן האט גזאגט דיא גרויסקייט פון ירבעם האט איהם פאר טריבען פון דער וועלט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ירבעם האט גיטראכט אין זיין הארצין איצט וועט צוריק גיקערט ווערין דיא קיניגרייך צו דיא משפחה פון דוד. אויב דאס פאלק וועט אויף גיין צו מאכען קרבנות אין דיא הויז פון גאט וואס אין ירושלים. וועט צוריק גיקערט ווערין דיא הארץ פון דעם פאלק צו זייער האר צו רחבעם דער מלך פון יהודה ווערין זייא מיך הרגען אונ זייא

יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהודה. (אמר) גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה בלבד כיון דחזו ליה לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא סברי הא מלכא והא עבדא ואי יתיבנא מורד במלכות הואי וקטלין לי ואזלו בתריה מיד (שם) ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר אליהם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים וישם את האחד בבית אל ואת האחד [נתן] בדן מאי ויועץ א"ר יהודה (אמר רב) שהושיב רשע אצל צדיק אמר להו חתמיתו על כל דעבידנא אמרו ליה הן אמר להו מלכא בעינא למיהוי אמרו ליה הן כל דאמינא לכו עבדיתו אמרו ליה הן אפילו למפלח לעבודה זרה אמר ליה צדיק חס ושלום אמר ליה רשע לצדיק סלקא דעתך דגברא כירבעם פלח לע"ז אלא למינסינהו הוא דקא בעיי אי מקבליתו למימריה אי לא (דף קב) ואף אחיה השלוני טעה וחתם דהא יהוא צדיקא רבה הוה שנאמר (מ"ב י) ויאמר ה' אל יהוא יען אשר הטיבות לעשות הישר בעיני וגו' וכתיב (שם) ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה' אלהי ישראל וגו' מאי גרמא ליה אמר אביי ברית

גמירי דאין ישיבה. הלכה למשה מסיני ולא מקרא : שהושיב רשע אצל צדיק. ואומר להם להעמיד להם צלם אחד בבית אל ואחד בדן הסכימו עמו : א"ל רשע לצדיק ס"ד גברא כירבעם פלח לע"ז אלא למינסינהו בעי. אם דעתו שלם עמו נתרצה בדבר וכך היה מטעה רשע לצדיק עד שהיו כולן חתומין וכשהן היו רוצים לשוב לא היו יכולין לחזור בהם : אף אחיה השילוני טעה. בדבר דסבר לנסוייהו אתי והתם בחותמו מעשה : שנא' ויאמר ה' אל יהוא

וועלין צוריק קערין צו רחבעם דעם מלך פון יהודה. ירבעם האט גזאגט מיר האבען גילערונט אז אין דיא עזרה טאר קיינער ניט זיצען נאר דיא מלכים פון שבט יהודה. אז דיא יודין וועלין זעהן רחבעם זיצט אין דיא עזרה. אונ איך מוז שטיין וועלין זייא זאגין רחבעם איז אמלך אונ איך בין אקנעכט. אונ אויב איך וועל אויך זיצען וועלין זייא זאגין איך זינדיג געגין דיא מלוכה פון רחבעם וועלין זייא מיך הרגנן אונ זייא וועלין גיין צו רחבעם. האט ירבעם באלד גיהאלטען אעצה אונ ער האט גימאכט צוויי גאלדענע קעלבער אונ ער האט גזאגט צוא דיא יודין גענוג אויף צוא גיין אין ירושלים. יודין דאס איז דיין גאט (דיא קעלבער) זייא האבען דיך אויף גיברענגט פון מצרים. אונ איין קאלב האט ירבעם גישטעלט אין דן אונ דיא אנדערע קאלב האט ער גישטעלט אין בית אל. וואס איז גיוועזען דיא עצה פון ירבעם. רב יהודה זאגט דיא אלע מענטשין וואס זענען דארטין גיזעסין. האט ירבעם גיהייסען ארשע זאל זיצען נעבין אצדיק. (ארשע נעבין אצדיק) ביז אלע מענטשין זענען אזוי גיזעסין ארשע נעבין אצדיק: דער נאך האט ער צו זייא גזאגט איר וועט אייך התמנן אויף אלץ וואס איך וועל טאהן. האבן זייא גזאגט יא. האט ירבעם צו זייא גזאגט איך וויל ווערין אויף אייך אמלך. האבען זיי גזאגט יא. האט ירבעם צו זייא גזאגט אלץ וואס איך וועל אייך זאגין וועט איר טאהן. האבין זייא גזאגט יא. האט ירבעם גזאגט אפילו איך וועל זאגין צו אייך איר זאלט דינען עבודה זרה. וועט איר אויך טאהן: האט דער צדיק גזאגט חס ושלום עבודה זרה וועל איך ניט דינען. האט דער רשע גזאגט צום צדיק וויא מיינסטו אזוי אמענטש וויא ירבעם וועט דינען עבודה זרה. ירבעם וויל אונז נאר פרובין אויב מיר וועלין איהם פאלגין אלץ וואס ער וועט זאגין: אדער ניין. דריבער האט ער אן גיהאפט אשווערע זאך אפילו עבודה זרה צו דינען. אבער ער מיינט גאר ניט צו דינען עבודה זרה. אזוי האט דער רשע גינארט דעם צדיק ביז אלע האבען זיך גיחתמת. אז וואס ירבעם וועט פון זייא פאר לאנגען זאלין זייא טאהן. אונ אפילו דער צדיק אחיה השלוני האט אויך אטעות גיהאט אונ האט גימיינט אז ירבעם וויל זיי נאר פרובין אונ ער האט זיך אויך גיחתמת. פון וואנען ווייסען מיר אז אחיה האט אויך אטעות גיהאט. ווארום יהוא איז גיוועזען אגרויסער צדיק אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צוא יהוא וייל דוא האסט גוט גיטאהן וואס עס איז וואוהל גיפעלין אין מיינע אויגען. דער נאך שטייט אין פסוק יהוא האט ניט גיהיט צו גיין אין דיא תורה פון גאט. פאר וואס איז יהוא אוועק

ברית כרותה לשפתים שנאמר (שם) אחאב עבד הבעל מעט יהוא יעבדנו הרבה רבא אמר חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה דכתיב (הושע ה) ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכלם א"ר יוחנן אמר הקב"ה הם העמיקו משלי אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה ודם אמרו כל העולה לרגל ידקר בחרב:

(מ"א יא) כו׳ ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלים וגו׳ תנא משום רבי יוסי עת היא מזומנת לפורענות. (בראשית לח) ויהי בעת ההיא וירד יהודה תנא משמיה דרבי יוסי עת היא מזומנת לרעה. (ירמיה נא) בעת פקודתם יאבדו תנא משום ר׳ יוסי עת היא מזומנת לפורענות. (ישעיה מט) בעת רצון עניתיך תנא משום ר׳ יוסי עת היא מזומנת לטובה. (שמות לב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם תנא משום

וגו׳ לעשות הישר וכתיב ויהוא לא שמר ללכת בתורת ה׳. ואמריק מאי גרמא ליה ואמר רבא חותמו של אחיה השילוני ראה וטעה מכלל דהוא טעה: ושחטה שטים העמיקו. שטים ע"ז ע"ש שמטים אחריה לשוט לע"ז: העמיקו. והעמיקו שאמרו שכל מי שעולה לרגל ידקר בחרב כדי שילכו כלם וישתחוו לפני העגלים: ואני מוסר לכלם. כלומר אנכי לא אמרתי כ"כ לכבוד ע מי לומר כל מי שאינו עולה לרגל ידקר בחרב כמו שעשו הם לכבוד ע"ז אלא יסורין בעלמא יכרתים כלומר דעבר בעשה: [נ"א] שטים כלומר בטייה שלהם שסרו מאחרי העמיקו עד שחיטה שחייבו מיתה כל מי שעולה לרגל ומניח את העגלים. ושחטה לשון שחיטה: מזומנת לפורענות. שמם נתנקה מלכות ישראל דסמיך ליה ויקח את השלמה ויקרע לי"ב קרעים וגו׳: ויהי בעת ההיא וירד יהודה. מזומנת לפורענות שתמר נתייבה בריפה ומתו שני בניו: ביום פקדי. בט׳ באב שבגלל השנה מאותן מ׳ שנה שעמדו במדבר יום מזומן לפורענות בו חזרו מרגלים בו נחרב הבית בראשונה ובשניה:

געגאַנגען פון דיא תורה. אַבּיי זאָגט עס איז אַגזירה אַז אַמענטש רעט אַרויס אַשלעכטין וואָרט ווערט דאָס מקוים. אונ עס שטייט אין פּסוק יהוא האָט געזאָגט אַחאָב האָט געדינט די עבודה זרה ווייניג אונ יהוא וועט איר דינען פיל; ווייל יהוא האָט אַרויס גירעט דעם וואָרט אַז ער וועט דינען עבודה זרה. אַפּילו ער האָט ניט גימיינט מיט אמת פון דעסטוועגין איז דאָס מקוים גיוואָרין אונ ער האָט טאַקי געדינט עבודה זרה. רבא זאָגט יהוא האָט גיזעהן די חתימה פון אַחיה השילוני אַז ער איז גיחתמת בּיי ירבעם צו דינען עבודה זרה. האָט יהוא גזאָגט אַז אַחיה וויל דינען עבודה זרה. מעג איך דאָך געוויס דינען עבודה זרה. זעהן מיר אַז אַחיה האָט אויך גיהאַט אַטעות אונ האָט זיך גיחתמת בּיי ירבעם. אַזוי וויא עס שטייט אין פּסוק ושחטה שטים העמיקו ואני מוסר לכולם. ירבעם האָט גינאַרט דיא יודין אונ ער האָט גזאָגט ווי אַזוי קען איך מיינען מען זאָל דינען עבודה זרה. ואני מוסר לכולם אַז איך האָב ביז איצט גזאָגט מוסר צו אַלע יודין זייא זאָלין זיין פרום. רבי יוחנן זאָגט גאָט האָט גזאָגט ושחטה שטים העמיקו זייא דינען צו דיא עבודה זרה אונ שעכטין צו איר קרבנות. נאָך בּעסער גיא זייא האָבּען געדינט צו מיר. איך האָב גזאָגט דער וואָס וועט ניט אויף גיין אויף יום טוב אין ירושלים איז ער עובר אויף אַמצות עשה. אונ די יודין האָבּען גיזאָגט ווער עס וועט גיין אויף יום טוב אין ירושלים (אונ ער וועט אַוועק לאָזין דיא קעלבר אונ וועט ניט דינן צו זייא) זאָל מען אים שטעכין מיט אַשווערד:

כו׳ ויהי. אונ עס איז גיוועזן אין דיא צייט איז ירבעם אַרויס גיגאַנגען פון ירושלים. מיר האָבּען גילערונט פון רבי יוסיס וועגין דיא צייט איז גיוועזן אַנגיבּרייט צוא שלעכטס. דיא מלוכה פון דיא יודין איז צו טיילט גיוואָרין. עס שטייט אין פּסוק אין דיא צייט האָט יהודה געניכערט פון זיינע ברידער. מיר האָבּען גילערונט פון רבי יוסיס וועגין דיא צייט איז גיוועזן אַנגיבּרייט צו שלעכטס. זיינע צוויי קינדער זענען גישטאָרבּין. עס שטייט אין פּסוק אין דיא צייט פון זייער בּעפּעלונג וועלין זייא פאַר לאָרין ווערין. מיר האָבּען גילערונט פון רבי יוסיס וועגין דיא צייט איז גיוועזן אָנגיבּרייט צו שלעכטס. עס שטייט אין פּסוק אין די צייט פון בּווילינונג וועל איך דיר ענטפערין. מיר האָבּען גילערונט פון רבי יוסיס וועגין דיא צייט איז אַן גיבּרייט צו גוטען. עס שטייט אין פּסוק אין דעם טאָג פון מיין בּפעלונג וועל איך אויף זייא בּפעלין זייער זינד. מיר האָבּען גילערונט פון רבי יוסיס וועגין דיא צייט איז אַן גיבּרייט צום

משום ר' יוסי עת היא מזומנת לפורענות. (מ"א יב) וילך רחבעם שכם כי שכם באו כל ישראל להמליך אותו תנא משום ר' יוסי מקום מזומן לפורענות בשכם ענו את דינה בשכם מכרו אחיו את יוסף בשכם נחלקה מלכות ב"ד. (שם יא) וירבעם יצא מירושלים וגו' אר"ח ב"פ שיצא מפתקה של ירושלים. (שם) וימצא אותו אחיה השילוני הנביא בדרך והוא מתכסה בשלמה חדשה ושניהם לבדם בשדה מאי בשלמה חדשה אר"נ כשלמה חדשה מה שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא הי' בו שום דופי ד"א שלמה חדשה שחדשו דברים שלא שמעה אוזן מעולם, מאי ושניהם לבדם בשדה אר"י א"ר שכל ת"ח דומין לפניהם כעשבי השדה וא"ד שכל טעמי תורה מגולין להם כשדה. (מיכה א) לכן תתני שלוחים על מורשת גת בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל אר"ח בר פפא יצתה בת קול ואמרה להן מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם גת תתני שלוחים לבניו בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל:

בשכם מכרו אחיו את יוסף. כדכתיב הלוא אחיך רועים בשכם ודותן דכתיב בקרא היינו כפר הסמוך לשכם ונקרא על שם שכם א"נ כמדרשו שהיו דנין עליו להרגו: בשכם נחלקה מלכות בית דוד. כדכתיב במלכים: מפתקה של ירושלים. מכללה שלא לחזור בה לעולם ולא ליטול חלק בעבודה: מפתקה. כגון נפל פתקא מרקיעא כלומר מחזקה של ירושלים הכתוב והתוס בה: שום דופי. גמגום בתלמודו: שחדשו. ודרשו דברי תורה בין ירבעם לאחיה: יצתה בת קול ואמרה. כשהמליכו את ירבעם: מי שהרג את הפלשתי. דוד וע"י כן היה מוריש להם גת לכן תתני שלוחים לבניו שתעזבו מלכי בית דוד ותמליכו אחרים: בתי אכזיב לאכזב. למלכות בית דוד אתם מכזבים והלכתם אחרי מלכי ישראל לפיכך תהיו נמסרים לאכזב ביד העכו"ם שהם בעי כזב:

שלעכטין. דאס מיינט מען דעם טאג פון תשעה באב. אין דעם טאג איז דער מאנט געווארין דיא זינד פון עגל. דריבער איז אין דעם טאג פאר ברענט געווארין דער ערשטער בית המקדש אונ דער אנדערער בית המקדש. עס שטייט אין פסוק רחבעם איז גיגאנגען אין שכם. ווארום אין שכם זענען גיקומען אלע יודין צו מאכען איהם פאר אמלך. מיר האבען גילערנט פון רבי יוסים וועגין דער ארט שכם. איז פון אייביג אנגיבריט צו שלעכטס אין שכם האט מען גיפייניגט דינה. אין שכם האבען דיא ברידער פאר קויפט זייער ברודער יוסף. אין שכם איז צו טיילט גיווארין דיא מלוכה פון דוד. אין פסוק שטייט ירבעם איז ארויס גיגאנגען פון ירושלים. רבי חנינא בר פפא זאגט ירבעם איז ארויס גיגאנגען פון ירושלים ער זאל שוין קיין מאהל אין איר ניט צוריק קומען. אין פסוק שטייט אחיה השילוני דער נביא האט איהם גיטראפען אין וועג אונ ער איז גיוועזען בדעקט מיט אנייע קלייד אונ ביידע אליין זענען גיוועזען אין פעלד. וואס מיינט מען מיט אנייע קלייד. רב נחמן זאגט מען מיינט אזוי וויא אנייע קלייד. אזוי וויא אנייע קלייד איז אין איר ניטא קיין פלעק. אזוי אין די תורה וואס ירבעם האט גילערנט איז ניט גיוועזען קיין פלעק. אז ירבעם האט גילערנט תורה איז ניט גיוועזען צו פרעגין קיין קשיא. אנדערע זאגין אזוי מיינט מען אנייע קלייד. ירבעם אונ אחיה האבען דאמאלס גילערנט אזעלכע נייע זאכען אין דער תורה וואס דיא אויערין פון קיין מענטש אין דער וועלט האבען דס ניט גיהערט. וואס מיינט מען ביידע אליין זענען גיוועזען אין פעלד. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין אלע תלמידי חכמים זענען גיוועזען גליך פאר אחיה אונ ירבעם אזוי וויא דיא גראז אין פעלד. אנדערע זאגין אזוי מיינט מען אלע טעמים אונ סודות פון דער תורה איז גיוועזען אויף גידעקט פאר זיי אזוי וויא דיא פעלד. עס שטייט אין פסוק לכן תתני שלוחים על מורשת גת בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל. רבי חנינא בר פפא זאגט ווען דיא יודין זענען ארויס גיגאנגען פון ירושלים מאכען ירבעם פאר אמלך איז ארויס גיגאנגען אקול פון הימעל אונ האט גזאגט צו דיא יודין דער מענטש [דוד המלך] וואס האט גיהרגת דעם גלית הפלשתי אונ האט אייך גימאכט ירשנן דיא שטאט גת. זאלט איר געבין אוועק שיקונג צו זיינע קינדער. זאלט איר אוועק שיקען זיינע קינדער פון צוא זיין מלכים. אונ איר מאכט אמלך אפרעמדין מענטש. ווייל אייערע הייזער זענען מיט פאלשקייט צו די קינדער פון דוד אונ איר גייט צו די מלכים פון ישראל. דריבער וועט איר איבער גיגעבן ווערין צו די פאלשע פעלקער. זייא זאלין אויף אייך גיוועלטיגן:

סז אמר ר' חנינא בר פפא כל הנהנה מן העה"ז בלא ברכה כאילו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר (משלי כח) גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקב"ה שנאמר (דברים לב) הלוא הוא אביך קנך ואין אמו אלא כנ"י שנאמר (משלי א) שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך. מאי חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית ישראל לאביהם שבשמים:

סח וידח (מ"ב יז) ירבעם בן נבט את ישראל מאחרי ה' והחטיאם חטאה גדולה א"ר חנן כשתי מקלות המתיזות זו את זו (דברים א) ודי זהב אמרי דבי רבי ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע בשביל כסף וזהב שהשפעת להן לישראל עד שאמרו די גרם להם לעשות להם אלהי זהב משל אין ארי דורס ונוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר. א"ר אושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל

ואין אביו אלא הקב"ה שנאמר וכו' ואין גוזל כלפי מעלה וכלפי כנסת ישראל אלא זה בלבד שמונע מלברך כ"י הוא גוזל להקב"ה שהחכמים תקנו על כל דבר ודבר ברכה כדאמרינן כל הטועם ואינו מברך נקרא גזל שנאמר לה' הארץ ומלואה:

כשתי מקלות המתיזות זו את זו. כאדם שיש בידו מקל אחד ומכה בו מקל אחר ומתיזו ומשליכו ברחוק כך הדיח ירבעם את ישראל מאחרי ה' בעל כרחם: ודי זהב. איידי דאיירי עד השתא בעגלים של ירבעם מפרש האי קרא: מתוך קופה של בשר. כשיש לו הרבה לאכול הוא נוהם: עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד. [לוקין] על חטא עגל אחד שעשו במדבר: ה"ג מכאן ואילך [היו] יונקים מג' עגלים. ב' מירבעם ושלישי

סז אמר. רבי חינגא בר פפא האט געזאגט דער וואס האט הנאה פון דער וועלט ולמשל ער עסט אונ טרינקט] אונ מאכט ניט קיין ברכה. איז גלייך וויא ער וואלט גיגזלת בייא גאט אונ בייא דיא יודין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער וואס גזלת בייא זיין פאטער אונ מוטער אונ ער זאגט עס איז ניט קיין עבירה איז אחבר צו דעם מענטש וואס איז אפארדארבער. דער פאטער מיינט מען גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט איז דיין פאטער וואס האט דיך גיקויפט. דיא מוטער מיינט מען דיא יודין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק הער מיין זוהן דיא שטראף פון דיין פאטער [פון גאט] . דוא זאלסט ניט פאר לאזין דיא לערנונג פון דיין מוטער [פון דיא יודישע פאר זאמלונג] : וואס קען מען זאגין בייא גאט אונ בייא דיא יודישע פאר זאמלונג. נאר דיא גאנצע וועלט אונ וואס אין איהר איז דא גיהער צו גאט. אונ אז איינער עסט אונ טרינקט אונ מאכט אברכה אונ לויבט צו גאט שיינקט איהם גאט דאס עסינווארג אונ דאס גיטראנק אז ער מעג פון דעם הנאה האבין. אבער אז ער מאכט ניט אברכה גזלת ער דאס עסינווארג אדער דאס גיטראנק פון גאט. אונ גאט וויל שוין מער ניט שפייזין דיא וועלט. גזלת ער דאך דיא וועלט וואס זייער שפייז ווערט געמינערט דורך אים. אונ וואס מיינט מען ער איז אחבר צו דעם מענטש וואס איז אפארדארבער. וועער איז דער פארדארבער. ער איז אחבר צוא ירבעם בן נבט וואס ער האט פארדארבין דיא יודין צוא זייער פאטער וואס אין הימעל:

סח וידח. ירבעם בן נבט האט פארשטויסין דיא יודין פון גאט אונ ער האט זייא גמאכט זינדיגען אגרויסע זינד. רבי חנן זאגט ער האט דיא יודין אזוי אשטארקין שטויס גיטאהן אזוי וויא איינער וואס האלט אין האנט צווייא שטעקינס אונ ער טוהט אקלאפ מיט איין שטעקין אין דעם אנדערין אונ דער שטעקין טוהט אשפרונג גאנץ וויט. עס שטייט אין פסוק ודי זהב [גענוג גאלד]. דבי רבי ינאי זאגין משה האט גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם ווייל דוא האסט גיגעבין צוא דיא יודין אזוי פיל גאלד אונ זילבער ביז זייא האבין גיזאגט גענוג. דאס האט זייא גיבריינגט דער צוא זייא זאלין מאכין דעם עגל פון גאלד. מענטשין זאגין אמשל אלייב ברומט ניט אז ער האט נאר שטרוי צו עסין. ווען דען ברומט ער אונ איז ווילד אז ער האט פלייש צו עסין. רבי אושעיא זאגט ביז ירבעם זענען דיא יודין גישטראפט גיווארין נאר פאר איין עגל. אונ פון ירבעם אונ וויטער ווערין שוין דיא יודין גישטראפט פאר דרייא עגלים.

מעגל אחד מכאן ואילך משנים וג' עגלים א"ר יצחק אין לך כל פורענות ופירענות שבאה לעולם שאין בה אחד מכ"ד בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר (שמות לב) וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם. א"ר חנינא לאחר כ"ד דורות נגבה פסוק זה שנאמר (יחזקאל ט) ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקודות העיר ואיש כלי משחתו בידו (מ"א יג) אחר הדבר הזה לא שב ירבעם מדרכו הרעה וגו' מאי אחר אמר (רבא) [ר' אבא] אחר שתפשו הקב"ה לירבעם בבגדו א"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע א"ל ומי בראש א"ל בן ישי בראש אמר אי הכי לא בעינא:

סט רבי אבהו הוה רגיל דהוה קא דריש בשלשה מלכים חלש קביל עליה דלא דריש כיון (ע"ב) דאיתפח הדר קא דריש אמרו ליה לא קבילת עליך דלא דרשת בהו אמר אינהו מי אהדרו בהו דאנא אהדר בי רב אשי אוקים אג' מלכים אמר למחר

כל המדבר ולפי מ"ש בספרים ב' וג' עגלים ני' לא כלומר מב' שעשה ירבעם וכליש שנעשה במדבר ובכנה היינו כליבי כמו ג' המה נפלאו ממני וד' לא ידעתים: אחד מכ"ד בהכרע ליטרא. לאו דוקא אלא כלומר דבר מועט כמה שכף המאזנים מעט לצד זה יותר מצד זה בכ"ב מפרש כמה הוי הכרע ליטרא: אחר כ"ד דורות. נמעשה העגל: נגבה פסוק זה. דכתיב בעגל וביום פקדי והכא בימי צדקיה כדהרב בס"מ כתיב קרבו פקודות העיר קרבו אותו מעשה כנאמר וביום פקדי וממעשה העגל עד צדקיה כ"ד דורות דבימי אהרן נעשה העגל והוא והבוב כמה דורות מאהרן ועד צדקיה נחשון שלמון בנו בועז בנו עובד בנו ישי בנו דוד בנו שלמה בנו רחבעם בנו אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו יורם בנו אחזיה בנו יואש בנו אמציה בנו עוזיה בנו יותם בנו אחז בנו חזקיה בנו מנשה בנו אמון בנו יאשיה בנו יהואחז ויהויקים בניו ומלכו זה אחר זה והוד אחד הם יהויכין בנו של יהויקים הרי כ"ד יהויכין לא היה מלכותו שהוגלה לבבל עם החרש והמסגר והמליכו צדקיהו דודו במקומו והילכך לא קא חשיב צדקיהו דור בלאפי נפשיה דהות מלך בדור כ"ד:

דהוה דריש בשלשה מלכים. דהוה קאי במתניתין דג' מלכים אין להם חלק: אתפח. נתרפא: אמרו לו תלמידיו לא קבלת עליך וכו': אמר אינהו מי הדרי בהו. מדרכם הרעה דאנא אהדר לי מלדרוש: אוקים אג' מלכים. אוקים סיים רב

צוויא פון ירבעם; און איינער פון דער מדבר. רבי יצחק זאגט יעדערע צרה וואס קומט אויף דער וועלט; איז אין איהר אריין געמישט אביסעל פון דיא זינד פון דעם ערשטען עגל. אזוי ווי מען וועגט אריבער אוואג שאל ווען מען וועגט אפונט. וויא פיל עס איז אפיר און צוואנציג חלק פון דיא אריבער גיוואוגענע. אזוי פיל איז אריין געמישט פון דיא זינד פון עגל אין יעדער צרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אין דעם טאג וואס איך וועל גידיינקען וועל איך גידיינקען אויף זייא דיא זינד פון עגל אויך; רבי חנינא זאגט אז עס איז אריבער גיגאנגען פיר און צוואנציג דורות נאך דיא זינד פון ערשטין עגל האט גאט אויף גימאנט דעם פסוק צו דער מאנען דיא זינד פון עגל און צו שטראפין דיא יודין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער האט גירופין אין מיינע אויערין מיט אגרויסע שטימע און האט גיזאגט קרבו פקודות העיר עס זאל גינענען די דער מאנונג פון עגל אויף די שטאט. באלד זענען גיקומען מענטשין און יעדער האט גיהאלטין דיא כלים פון פאר דארבונג אין זיין האנט. צו פאר דארבין דיא שטאט.

עס שטייט אין פסוק נאך דיא זאך האט זיך ירבעם ניט צוריק גיקערט פון זיין שלעכטען וועג. נאך וועלכע זאך. רבי אבא זאגט דער נאך וויא גאט האט אנגינומען ירבעם ביים זיין קלייד און האט גיזאגט צו איהם האב חרטה אויף דיינע עבירות. און איך און דוא און דער זוהן פון ישי דוד המלך וועלין מיר גיין שפאצירען אין גן עדן. האט ירבעם גיזאגט צו גאט ווער וועט גיין צום ערשטין; האט גאט גיזאגט דער זוהן פון ישי דוד המלך וועט גיין צום ערשטין. האט ירבעם גיזאגט אויב אזוי וויל איך ניט:

סט רבי אבהו איז גיווען גיוואהנט צו דרשנן פון דיא דרייא מלכים וואס שטייט אין דער משנה אז זייא האבען ניט קיין חלק צו עולם הבא. אמאהל איז רבי אבהו קראנק גיווארין האט ער אויף זיך גינומען ער זאל שוין מער ניט דרשנן פון זייא. וויא ער איז גיזונד גיווארין האט ער ווייטער גידרשת פון דיא דריי מלכים. האבען דיא תלמידים גזאגט צו רבי אבהו דו האסט דאך אויף דיר גינומען דוא זאלסט ניט מער דרשנן פון זייא. האט רבי אבהו גזאגט האבען דען דיא דרייא מלכים שוין חרטה גיהאט פון זייערע שלעכטע מעשים און האבען תשובה גיטאהן. וואס איך זאל אויף הערין צוא דרשנן פון זייא. רב אשי האט אמאהל גזאגט אדרשה איז ער

למחר נפתח בחברין אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה אמר חברך וחברי דאבוך קרית לן מהיכא בעית למישרא חמוציא א"ל לא ידענא א"ל מהיכא דבעי' למישרא המוציא לא גמירת וחברך קרית לן אמר ליה אגמרן לי (מיהא) ולמחר דרשינן ליה משמך בפירקא א"ל מהיכא דקרים בישולא א"ל מאחר דחכימת כולי האי מאי טעמא קא פלחיתו לע"ז אמר ליה אי הות התם הוית נקיט בשיפולי גלימא (בשינך) ורהטת אבתראה: למחר אמר להו לרבנן נפתח ברבוותא אחאב אח לשמים ואב לע"ז אח לשמים דכתיב (משלי יז) אח לצרה יולד אב לע"ז דכתיב (תהלים קג) כרחם אב על בנים. (מ"א טז) ויהי הנקל לכתו בחטאת ירבעם בן נבט א"ר יוחנן קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם ומפני מה תלה הכתוב בירבעם מפני שהוא היה תחלה לקלקלה (הושע יג)

גם

פירקא עד שהגיע לג' מלכים: אמר למחר נפתח בחברין. נדרוש בחברינו שהיו ת"ח כמותנו ואין להם חלק לעתיד: א"ל. מנשה: בהלוס חברך וחברא דאבוך הכא כלומר וכי סבור אתה שנביא חברך וחברא דאבוך: מהיכא בעית למישרא המוציא (א"ל איני יודע. בדבר זה) אינך יודע מאיזה מקום בפת אתה צריך לבצוע המוציא: וחבריך קרית לן. ואתה קורא אותנו חבריך: מהיכא דקרים בשולא. דריפתא ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור דהיינו מלמעלה או מכיבות הפת או מצוליו אבל באמצע לא שאם הביאו לפניו פרוסה של לחם לא יבא בוצע ומברך אלא מצולי הפת ולא מאמצעיתו. ל"א מהיכא דקדים כלומר מהיכא שמקדים לאפות והיינו כך. ל"א מהיכא דגמר בשולא ממקום שהלחם אפוי [יפה] ולא מאותו מקום שקורין בסי"ל ורחבון גרלם: הוית נקט שיפולי גלימך. היית מגביה שפת חלוקך מבין רגליך כדי שתהא קל לרוץ והיית רץ לפס מפני יצר ע"ז שהיה בוער: נפתח ברבוותא. [נתחיל] לדרוש ברבותינו ולא אמר בחברינו: אח לשמים. רע לשמים כדאמרינן באתבורוש אח לרעה: דכתיב אח לצרה. ווי לצרה אלמא את לשון רעה ווי: לע"ז. שהיה אוהבה ביותר: דכתיב כרחם אב. אלמא אב מרחם. הני קראי בכדי נקיט להו: ויהי הנקל. באחאב כתיב כלומר קלות היו לאחאב כל הטאתיו של ירבעם: מפני מה תלה הכתוב בירבעם. דבכמה מקומות כתיב לא סר מכל הטאת ירבעם ולא כתיב אחאב אע"פ שהיה רשע ממנו: תחלה לקלקלה. שהיה מלך ראשון שהקדים את תבפילו:

גם

געבליבען שטיין אונ האט אוים געזאגט די דרשה ביי די משנה וואס שמועסט פון די דריי מלכים. האט רב אשי געזאגט מארגין וועלין מיר אנהייבין שמועסין פון אונזערע חברים (פון די דריי מלכים וואס זענען געוועזן תלמידי חכמים אזוי וויא מיר זענען אונ זייא האבען ניט קיין עולם הבא). ביי נאכט איז דער מלך מנשה געקומען אין חלום צו רב אשי אונ האט געזאגט צוא איהם דוא האסט אונז גערופין אז מיר זענען דיינע חברים אונ די חברים פון דיין פאטער. זאג מיר דעם דין אז מען עסט ברויט פון וועלכער זייט דארף מען אנהייבין עסין ווען מען מאכט המוציא. האט רב אשי געזאגט איך ווייס ניט. האט מנשה געזאגט צו רב אשי. פון וועלכער זייט מען דארף אנהייבין עסין דעם ברויט ווען מען מאכט המוציא. האסטו ניט געלערנט. רופסטו אונז מיר זענען דיינע חברים. האט רב אשי געזאגט צו מנשה לערין מיט מיר דעם דין. אונ מארגין וועל איך זאגין דעם דין אין דער דרשה אויף דיין נאמען. האט מנשה געזאגט מען זאל אנהייבין עסין פון דעם ארט וואו עס איז בעסער אוים געבאקין. האט רב אשי געזאגט צו מנשה אז דוא ביסט יא אזוי קלוג. אונ דוא קענסט אזוי גוט לערנען. פאר וואס האט איר געדינט צוא די עבודה זרה. האט מנשה געזאגט צו רב אשי ווען דוא וואלסט דארט געוועזן אין אונזער צייט וואלסטו אויף געהויבען דיינע עקין קליידער (דיינע פאלעס) אונ וואלסט געלאפען נאך די עבודה זרה צו דינען איר: אויף מארגין ווען רב אשי האט אנגעהויבין צוא זאגין די דרשה האט ער געזאגט צו די רבנן מיר וועלין אנהייבין צו דרשנן פון אונזערע רבנים (פון ירבעם אונ אחאב אונ מנשה). איינעם האט מען גירופען אחאב ווייל אחאב איז צוויי ווערטער אח אב. ער איז געוועזן אח לשמים. שלעכט צו גאט. אונ אב לעבודה זרה. אונ אפריינד צו די עבודה זרה. פון וואנען ווייסען מיר אז אח איז דער טייטש שלעכט. ווארום עס שטייט אין פסוק אח לצרה יולד. ווי צו די צרה וואס ווערט געבארין. אונ פון וואנען ווייסען מיר אז אב איז דער טייטש אפריינד. ווארום עס שטייט אין פסוק כרחם אב על בנים. אזוי וויא א פאטער איז אפריינד צו זיינע קינדער אונ האט אויף זייא רחמנות. עס שטייט אין פסוק דם גרינגסטע איז געוועזן ביי אחאב צו גיין אין די זינד פון ירבעם בן נבט. רבי יוחנן זאגט די גרינגע עבירות וואס אחאב האט געטאהן זענען געוועזן וויא די שווערע עבירות וואס ירבעם האט

גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי א"ר יוחנן אין לך כל תלם ותלם בא"י שלא העמיד אחאב עליו ע"ז והשתחוה לה:

ע ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב (מ"א כא) והכרתי לאחאב משתין בקיר ועצור ועזוב בישראל עצור בעה"ז ועזיב לעה"ב. א"ר יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בא"י שנאמר (שם טז) ויקן את ההר שומרון מאת שמר בככרים כסף ויבן את ההר ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שומרון. א"ר יוחנן מפני מה זכה אחאב למלכות כ"ב שנה מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות שנאמר (שם כ) וישלח מלאכים אל אחאב מלך ישראל העירה ויאמר לו כה אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם גו' כי אם כעת מחר אשלח את עבדי אליך וחפשו את ביתך ואת בתי עבדיך והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם ולקחו וגו' ויאמר למלאכי בן הדד אמרו לאדני המלך כל אשר שלחת אל עבדך בראשונה אעשה והדבר הזה לא אוכל לעשות. מאי מחמד עיניך לאו ספר תורה. ודילמא ע"ז לא ס"ד דכתיב ויאמרו

גם מזבחותם: ככי ר"ה דקלא בגלגל שוורים יזבחו גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי: משתין בקיר. ת"ח מטיל לקירות לבו. ומנין שכיבד את התורה דכתיב: והיה כל מחמד עיניך ישימו בידם. והיינו ספר תורה ועל זו השיבו את הדבר הזה לא אוכל לעשות: ודילמא. מחמד עיניו היינו ע"ז: לא ס"ד. מדקאמרי ליה זקנים אל תשמע ולא תאבה ואי ע"ז מי כוו אמרי ליה.

גיטאהן. ווארום אחאב איז געוועזן אגרעסערער רשע וויא ירבעם; נאר פאר וואס איינגט אין דער פסוק דיא עבירות אויף ירבעם גיט אויף אחאב. ווייל ירבעם איז געוועזן דער ערשטער וואס האט אן געהויבען צו טאהן דיא עבירות. עס שטייט אין פסוק זייערע מזבחות זענען געוועזן וויא די בערג אויף די בייטען [זאנגענעס] פון דיא פעלדער. רבי יוחנן זאגט עס איז ניט געוועזן איין בייט [זאנגען] אין ארץ ישראל וואס אחאב האט אויף אים ניט געשטעלט קיין עבודה זרה אונ האט זיך געבוקט צו איר:

ע ומנא. אונ פון וואנען ווייסען מיר אז אחאב וועט ניט האבען עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק איך וועל פאר שניידען צו אחאב משתין בקיר דאס מיינט מען א תלמיד חכם. ועצור ועזוב בישראל. עצור מיינט מען אויף געהאלטען אויף דער וועלט. אונ עזוב מיינט מען אויף געהאלטען צו עולם הבא. רבי יוחנן זאגט פאר וואס האט עמרי זוכה געוועזן צו זיין אמלך. ווייל ער האט געמערט אשטאט אין ארץ ישראל: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עמרי האט געקויפט דעם בארג שומרון פון שמר פאר צוויא צענטנער זילבער אונ ער האט געבאהט אשטאט אויף דעם בארג אונ ער האט גירופען דעם נאמען פון דיא שטאט וואס ער האט געבאהט שומרון אויף דעם נאמען פון שמר וואס ער איז געוועזן דער האר פון דעם בארג: רבי יוחנן זאגט פאר וואס האט זוכה געוועזן אחאב צו זיין אמלך צוויי אונ צוואנציג יאהר. ווייל ער האט געגעבין כבוד צו דיא תורה וואס זיא איז געגעבין געווארין מיט צוויא אונ צוואנציג אותיות: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער מלך פון ארם האט געשיקט שלוחים צו אחאב דעם מלך ישראל אין שטאט אביין אונ ער האט געזאגט צו אים אזוי האט געזאגט בן הדד דיינע זילבער אונ דיינע גאלד געהער צו מיר אונ דיינע ווייבער אונ דיינע קינדער דיא גוטע געהערין צו מיר דער נאך האט דער מלך ארם נאך אמאהל געשיקט צוא אחאב מארגין אין דער צייט וועל איך שיקען מיינע קנעכט צו דיר אונ זייא וועלין זוכען וואס עס געפינט זיך אין דיין שטוב אונ אין דיא שטובין פון דיינע קנעכט אונ אלע גלוסטיגקייט פון דיינע אויגען וועלין זייא נעמען אונ וועלין אוועק גיין. האט אחאב געזאגט צו דיא שלוחים פון בן הדד זאגט צו מיין האר דער מלך פון אלץ וואס דוא האסט געשיקט צו דיין קנעכט צום ערשטין מאהל וועל איך טאהן [איך וועל דיר אוועק געבין מיין גאלד אונ זילבער ווייבער אונ קינדער]. אונ די זאך וואס דו האסט איצט געשיקט איך זאל דיר אוועק געבין די גלוסטיגקייט פון מיינע אויגען

שכי: סבי דבהתא. זקנים שפנים שבוז לפעים כמו כמ״ני באבשלום דקרי ליה לסבי דבהתא זקנים: שקול היה עונות ומחצה זכיות מדמהדרי כולי האי מי יפתה את אחאב משמע דבקושי גדול

(שם) ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם אל תשמע ולוא תאבה ודילמא סבי דבהתא הוו מי לא כתיב (ש״ב יז) ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל ואמר רב יוסף סבי דבהתא התם לא כתיב וכל העם הכא כתיב וכל העם דאי אפשר דלא הוו בהון צדיקי דכתיב (מ״א יט) והשארתי בישראל שבעת אלפים כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו:

א״ר רב נחמן אחאב שקול היה שנאמר (מ״א כב) ויאמר ה׳ מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה מתקיף לה רב יוסף מאן דכתיב ביה (שם כא) רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה׳ אשר הסתה אותו איזבל אשתו ותנינא בכל יום ויום איזבל היתה שוקלת שקלי זהב לע״ז ואת אמרת אחאב שקול היה אלא אחאב ותרן בממונו היה ומתוך שהיה מהנה ת״ח מנכסיו כפרו מחצה. (שם כב) ויצא הרוח ויעמוד לפני ה׳ ויאמר אני אפתנו ויאמר ה׳ אליו במה ויאמר

דס קען איך ניט טאהן · וואס האט אחאב גימיינט די גלוסטיגקייט פון זיינע אויגען געווים דיא ספר תורה. פרעגט דיא גמרא טאמער האט ער גימיינט דיא עבודה זרה. זאגט די גמרא עס קען ניט זיין. ווארום עס שטייט אין פסוק אלע זקנים און דאס גאנצע פאלק האבען גיזאגט צו אחאב דוא זאלסט ניט הערין און זאלסט ניט ווערין געבין דיא גלוסטיגקייט פון דיינע אויגן. אז דאס וואלט מען גימיינט עבודה זרה · וואלט דאך דאס ניט גיוועןן טייער ביי דיא זקנים. פרעגט דיא גמרא טאמער מיינט מען זקנים רשעים וואס זייא האבען געדינט עבודה זרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די זאך איז גיפעלין גיווארין אין דיא אויגען פון אבשלום און אין דיא אויגען פון אלע אלטע יודין · און דיא עצה איז גיוועןן פון רשעות פון דעסטוועגין איז זיי גיפעלין · ווארום רב יוסף הט גזאגט די זקנים זענען אויך גיוועןן רשעים. ענפערט די גמרא דארט ביי אבשלום שטייט ניט אז די גאנצע פאלק איז דם גיפעלין. נאר צוא דיא זקנים איז גיפעלין. וייל די זקנים זענען גיוועןן רשעים · אבער דא שטייט די גאנצע פאלק האבען גזאגט צו אחאב ער זאל ניט געבין דיא גלוסטיגקייט פון זיינע אויגען. אין דעם גאנצין פאלק זענען דאך געווים גיוועןן צדיקים אויך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איך וועל איבער לאזין ביא יודין זיבען טויזענד מענטשין די אלע קניא וואס האבען ניט געקניט צו דיא עבודה זרה און דיא אלע מיילער וואס האבען ניט גיקושט צוא דיא עבודה זרה. און דיא פרומע וואלטין דאך ניט גיזאגט צוא אחאב ער זאל ניט אוועק געבין דיא עבודה זרה: נאר געווים מיינט מען דאס דיא ספר תורה. ווען מיר אז דיא ספר תורה איז גיוועןן ביי אחאב דיא גלוסטיגקייט פון זיינע אויגען:

עא אמר. רב נחמן האט גיזאגט אחאב איז גיוועןן גלייך. ער האט גיהאט העלפט מצות און העלפט עבירות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט ווער וועט גיין אן ריידין דעם מלך אחאב ער זאל גיין מלחמה האלטין און ער זאל פאלין אין רמות גלעד. דער האט אזוי גיזאגט און דער האט אזוי גיזאגט. וייל מען האט ארום איהם אזוי פיל גיקלערט. וויא אזוי מען זאל איהם הרגנן. איז אסימן אז ער איז נאך ניט גיוועןן אגאנצער רשע. האט רב יוסף גיפרעגט דער מענטש וואס אויף איהם זאגט דער פסוק עס איז ניט גיוועןן אזוי וויא אחאב וואס ער האט זיך פאר קויפט צו טאהן דיא זאכין וואס איז שלעכט אין דיא אייגין פון גאט וואס זיין ווייב איזבל האט איהם אן גירעט. און מיר האבין גילערונט אלע טאג פלעגט איזבל וועגין פונטען גאלד צו דיא עבודה זרה. זאגסטו אז אחאב איז גיוועןן גלייך אויף גלייך. העלפט מצות און העלפט עבירות. נאר אחאב איז גיוועןן אגוטער מענטש און ער פלעגט פארשיינקען זיין געלט און וייל ער פלעגט שיינקען פון זיין געלט צו תלמידי חכמים. דריבער האט מען אים

ויאמר אצא והייתי רוח שקר בפי כל נביאיו ויאמר תפתה וגם תוכל צא ועשה כן. מאי רוח אמר ר' יוחנן רוחו של נבות היזרעאלי. מאי צא אמר רבינא (א"ל הקב"ה) צא ממחיצתי שכן כתוב (תהלים קא) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני א"ר פפא היינו דאמרי אינשי דפרע קיניה מחריב ביתיה (מ"א יז) ויעש אחאב את האשרה ויוסף אחאב לעשות להכעים את ה' אלהי ישראל מכל מלכי ישראל אשר היו לפניו א"ר יוחנן שכתב על דלתות שומרון אחאב כפר בה' אלהי ישראל לפיכך אין לו חלק באלהי ישראל (דה"ב כב) ויבקש את אחזיהו וילכדוהו והוא מתחבא בשומרון א"ר לוי שהיה קודר אזכרות וכותב ע"ז תחתיהן:

גענם: רוחו של נבות. שלפי שהוא הרגו טים רוחו מחזר לפתותו ולהפילו: דפרע קיניה. הפורע קללה נוקם ממנו וקללתו: מחריב ביתיה. כרוחו של נבות שנקם נקמתו מאחאב ויצא ממחיצה של הקב"ה: קודר אזכרות. מוחק שמות שבתורה: וכותב שם ע"ז תחתיהן. לפיכך היה מתחבא שאילו היה עושה בפרהסיא לא היו מניחין לעשות כן. קודר כמו מקדרין בהרים לשון (נוקב) מהטט ונוקר: שנפה יה. שנשה הקב"ה. שהשיא. השכיח: מה אחאב אין לו חלק. כדאמרן עוזב לעולם

מנשה שנשה יה דבר אחר מנשה שהנשיא את ישראל לאביהם שבשמים ומנא לן דלא אתי לעלמא דאתי דכתיב (מ"ב כא) בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים גו' ויעש אשרה כאשר עשה אחאב מלך ישראל מה אחאב אין לו חלק לעה"ב אף מנשה אין לו חלק לעוה"ב.

רבי

מוחל גיווען העלפט עבירות. ווען גאט האט גיפרעגט ווער וועט אן רייזן דעם מלך אחאב ער זאל גיין אונ פאלין אין דער מלחמה. איז ארוים גיגאנגען אנשמה אונ האט זיך גישטעלט פאר גאט אונ האט גיזאגט איך וועל איהם אן ריידין. האט גאט גיזאגט צו די נשמה מיט וואס וועסטו איהם אן ריידין. האט דיא נשמה גיזאגט איך וועל ארוים גיין אונ וועל זיין אפאלשע נביאות אין דיא מויל פון זיינע אלע נביאים. האט גאט גיזאגט צו דיא נשמה רייד איהם אן אונ דוא וועסט קענען איהם איבער ריידין גייא ארוים אונ טוה אזוי. וועמעס נשמה איז דאס גיוועזען. רבי יוחנן זאגט דאס איז גיוועזען דיא נשמה פון נבות היזרעאלי וואס אחאב האט איהם גיהרגעט. פאר וואס האט מען גיזאגט צו דיא נשמה גייא ארוים. רבינא זאגט גאט הט גיזאגט צו דיא נשמה גיי ארוים פון מיין ארט. ווארום אזוי שטייט אין פסוק דר וואס רעט פאלשקייט זאל ניט זיין אנגיבערייט פאר מיינע אויגין: רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין דער וואס גייט טאהן אנקמה אן זיין חבר: מאכט ער וויסט זיין שטוב. נבות איז גיגאנגען טאהן אנקמה אין אחאב. האט ער גימוזט אוועק גיין פון זיין ארט. עס שטייט אין פסוק אחאב הט גימאכט אלינדען בוים אונ אחאב האט נאך גימערט צו טאהן צו דער צערענען גאט מער פון אלע יודישע מלכים וואס זענען גיווען פאר איהם. רבי יוחנן זאגט ער האט געשריבען אויף דיא טירען פון שומרון אחאב האט גילייקענט אין דעם יודישען גאט. דריבער האט ער ניט קיין חלק אין גאט. עס שטייט אין פסוק מען האט גיזוכט ווא אחזיהו איז אונ מען האט איהם בצוואונגען ער איז גיווען בעהאלטין אין שומרון. רבי לוי זאגט אחזיהו האט אוים גימעקט דיא שמות פון די ספר תורה. אונ ער האט אויף דעם ארט געשריבען די נעמען פון די עבודה זרה. דריבער איז ער גיווען בעהאלטין קיין מענטשין זאלין ניט וויסען וואס ער האט גיטאהן אין די ספרי תורות:

עב מנשה האט ער גיהייסין ווייל ער האט פאר געסין גאט. אדער ער האט גיהייסין מנשה ווייל ער האט גימאכט דיא יודין זאלין פאר געסין גאט. אונ פון וואנען ווייסין מיר אז מנשה וועט ניט האבין עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק צוועלף יאהר איז מנשה אלט גיווען ווען ער איז גיווארין אמלך: אונ פינף אונ פופציג יאהר איז ער גיווען אמלך אין ירושלים אונ ער האט געמאכט אלינדען בוים אזוי וויא אחאב דער מלך פון ישראל האט גימאכט. אזוי ווי אחאב האט ניט קיין חלק עולם הבא. אזוי מנשה האט אויך ניט קיין חלק עולם הבא.

[פיסקא] רבי יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר (דה״ב לג) ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו וישיבהו ירושלים למלכותו. אמרו לו למלכותו השיבו ולא לעולם הבא השיבו. א״ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו שנא׳ (ירמיה טו) ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מר סבר בגלל מנשה שעשה תשובה ואינהו לא עבוד ומ״ס (דף קג) בגלל מנשה דלא עבד תשובה. א״ר יוחנן כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא מרפה ידיהם של בעלי תשובה דתני תנא קמיה דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה ל״ג שנים דכתיב בן שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים וחמש שנה מלך בירושלים וכתיב (מ״ב כא) ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וגו׳ כמה מלך אחאב עשרים ותרתין שנין מנשה כמה מלך נ״ה דל מינייהו כ״ב פשו להו ל״ג. א״ר יוחנן משום רשב״י מאי דכתיב ויתפלל אליו ויחתר „) לו ויעתר לו מיבעי ליה מלמד שעשה לו הקב״ה כמין

מחתרת

גמ׳: ובניהם. רבי יהודה דאמר יש לו חלק ורבנן דאמרי אין לו חלק: בגלל מנשה שלא עשה תשובה. והמטיבין כילה אחריו: כאשר עשה אחאב. דמשמע כשיעור השנים שחטא אחאב במלכו חטא מנשה והיינו עשרים ושתים שנה שחטא בהם כנגד כ״ב שנה שמלך אחאב: פשו להו ל״ג. שעשה תשובה: וישמע אליו ויחתר לו. ומכתוב כתיב ויעתר לו כך שמעתי: מדת הדין. שיתה מעכבת שלא לקבל פני מנשה בתשובה ועשה הקב״ה

„) בספרים שלנו כתיב ויעתר

רבי יהודה זאגט מנשה האט יא חלק עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק מנשה האט גיבעטין צו גאט אונ גאט איז איבער גיבעטין גיווארין צו איהם אונ ער האט גיהערט זיין גיבעט אונ ער האט איהם צוריק גיקערט אין ירושלים צו זיין מלוכה: האבין דיא חכמים גיזאגט צו רבי יהודה צו זיין מלוכה האט איהם גאט צוריק גיקערט. אבער צו עולם הבא האט איהם גאט ניט צוריק גיקערט. רבי יוחנן זאגט ביידע רבי יהודה וואס ער זאגט אז מנשה האט יא עולם הבא: אונ דיא רבנן וואס זאגין אז מנשה האט ניט עולם הבא] דרשנן איין פסוק. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט הט גיזאגט איך וועל געבין די יודין צו אציטערניש צו אלע קעניגרייכין פון דער וועלט פון וועגין מנשה בן יחזקיהו. רבי יהודה זאגט דער פסוק מיינט פון וועגין מנשה וואס ער האט גיטאהן תשובה. אונ דיא יודין האבין זיך ניט אפ גילערונט פון איהם אונ זייא האבין ניט גיטאהן תשובה: דריבער וועל איך זייא שטראפין. אונ דיא רבנן זאגין פון וועגין מנשה וואס ער אליין האט אויך ניט גיטאהן תשובה אונ ער האט מיט גיצויגין אלע יודין צו זיינע עבירות. רבי יוחנן זאגט דער וואס זאגט אז מנשה האט ניט קיין חלק עולם הבא מאכט ער שוואך דיא מענטשין פון צוא טאהן תשובה: ווארום זייא וועלין זאגין מיר זעהן אז תשובה העלפט ניט. ווארום מנשה האט אויך תשובה גיטאהן פון דעסטוועגין האט ער ניט קיין עולם הבא. ווארום אתנא האט גילערונט פאר רבי יוחנן מנשה האט גיטאהן תשובה דרייא אונ דרייסיג יאהר. ווארום עס שטייט אין פסוק צוועלף יאהר איז מנשה אלט גיוועזן ווען ער איז גיווארין אמלך. אונ פינף אונ פופציג יאהר איז ער גיוועזן אמלך אין ירושלים. אונ עס שטייט אין פסוק מנשה האט גימאכט אלינדען בוים אזוי וויא אחאב האט גימאכט. דער פסוק מיינט אזוי פיל יאהרין וויא אחאב האט גערינט עבודה זרה. האט מנשה אויך גערינט עבודה זרה. אחאב איז גיוועזן אמלך צוויי אונ צוואנציג יאהר והאט ער גערינט עבודה זרה צוויי אונ צוואנציג יאהר. האט מנשה אויך גערינט עבודה זרה צווייא אונ צוואנציג יאהר]: אונ מנשה איז גיוועזן אמלך פינף אונ פופציג יאהר. אראפ גענומען צווייא אונ צוואנציג יאהר וואס ער האט גערינט עבודה זרה. בלייבט נאך דרייא אונ דרייסיג יאהר וואס ער האט גיטאהן תשובה. רבי יוחנן האט גיזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין עס שטייט אין פסוק מנשה האט גיבעטין צו גאט ויחתר לו: האט דאך גידארפט שטיין ויעתר לו. גאט איז איבער גיבעטין גיווארין צו איהם. ויחתר איז דאך דער טייטש גראבין. נאר דער פסוק לערונט אונז אז גאט הט אויסגבראכן אין הימעל אזוי וויא אפענסטער. אונ דורך דעם פענסטער הט גאט צו גינומען דיא תשובה פון מנשה: ווייל דער מדת הדין האט ניט גילאזין צוא נעמען דיא תשובה פון מנשה. דריבער האט גאט

מחתרת ברקיע כדי יקבלו בתשובה (והטמינו) מפני מדת הדין :

עג ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מאי דכתיב (ירמיה כו) בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו וכתיב (שם כח) בראשית ממלכת צדקיהו וכי עד האידנא לא הוו מלכי אלא ביקש הקב"ה להחזיר את כל העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתקררה דעתו וביקש הקב"ה להפוך לעולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו . בצדקיה נמי כתיב (מ"ב כד) ויעש הרע בעיני ה' שהיה בידו למחות ולא מיחה :

עד ואמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב (משלי כט) איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת אמר הקב"ה כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק זיבח וקיטר לאלהיהם שנאמר (דה"ב כח) ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו ויאמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני והם

מחתרת ברקיע ופשט ידו וקבלו בלא ידיעת מדת הדין :

מ"ד בראשית ממלכת יהויקים ובראשית ממלכת צדקיה : מאי טעמא כתיב בהני בראשית יותר מבאחריני : וכי עד האידנא לא הוו מלכי : ואי משום תחלת מלכותו קאמר הוה ליה למכתב בשנה ראשונה למלכותו אלא להכי שני קרא בדבוריה וכתב בראשית ללמדך מעשה בראשית היה בימי יהויקים שביקש הקב"ה להחזיר את עולמו לתוהו ובוהו כמו שהיו מראשית : כיון שנסתכל בדורו . של יהויקים שהיו צדיקים שעדיין לא גלו החרש והמסגר : דורו של צדקיהו . היו רשעים שהצדיקים גלו כבר עם יהויכין :

איש חכם נשפט. זהו הקב"ה שנקרא ה' איש מלחמה: אויל . אלו מלכים שבסמוך אחז ואמציה : ורגז ושחק ואין נחת . בין שהוא כועס עמהם בין שהוא שוחק עמהם אינן יראין מלפניו והכנס

גינומען זיין תשובה דורך אפאר בארגענעם ארט קיינער זאל ניט וויסען :

עג ואמר . נאך האט רבי יוחנן גיזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין בייא יהויקים שטייט אין פסוק בראשית ממלכת יהויקים בן יאשיהו . אונ בייא צדקיהו שטייט אין פסוק בראשית ממלכת צדקיהו . פאר וואס בייא אלע מלכים וואס זענען גיוועזן פאר יהויקים אונ צדקיהו שטייט ניט דער ווארט בראשית . אונ בייא יהויקים מיט צדקיהו שטייט יא דר ווארט בראשית . נאר גאט האט גיוואלט מאכין דיא וועלט צוריק וויסט אזוי וויא זיא איז גיוועזן אין אנהייב בשאפונג . ווייל יהויקים האט פיל געזינדיגט . וויא גאט האט גיזעהן אז דער דור פון יהויקים זענען אלע גיוועזן צדיקים . איז גאט אפ געקילט גיווארין פון זיין כעס . אונ גאט האט גיוואלט מאכין דיא וועלט צוריק וויסט אזוי וויא זיא איז גיוועזן אין אנהייב בשאפונג . ווייל דער דור פון צדקיהו זענען גיוועזן רשעים . וויא גאט האט גיזעהן צדקיהו אליין אז ער איז אצדיק . איז גאט אפ געקילט גיווארין פון זיין כעס . דריבער שטייט בייא יהויקים אונ צדקיהו דר ווארט בראשית : ווייל אין זייער צייט האט גידארפט דיא וועלט וויסט ווערין אונ זיא איז גיווארין אזוי וויא אנייע באשאפונג . פרעגט דיא גמרא בייא צדקיהו שטייט דאך אויך אין פסוק ער האט גיטאהן וואס עס איז שלעכט אין דיא אויגין פון גאט . ענפערט דיא גמרא צדקיהו אליין איז טאקי פרום גיוועזן נאר זיין עבירה איז גיוועזן ער האט גידארפט ווערין אונ ניט לאזין אנדערע מענטשין טאהן דיא עבירות . אונ ער האט ניט גיווערט :

עד ואמר . נאך האט גיזאגט רבי יוחנן פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין עס שטייט אין פסוק איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת דער איש חכם דאס מיינט מען גאט . ער האט אמשפט מיט אמענטש וואס ער איז אנאר . סיי גאט צערינט אויף דעם מענטש . אונ סיי ער פרייט זיך מיט דעם מענטש . האט אלץ גאט פון איהם קיין נחת ניט] . גאט האט גיזאגט איך בין אין כעס גיוועזן אויף אחז אונ איך האב איהם גיגעבין אין דיא הענט פון דיא מלכים פון דמשק . וואס האט אחז גיטאהן ער האט גישאכטין אונ האט גירייכערט צו זייערע געטער . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אחז האט גישאכטין קרבנות צו דיא געטער פון דרמשק וואס זייא האבין איהם גישלאגין . אונ ער האט גיזאגט דיא געטער פון דיא קיניגען פון ארם זייא העלפין צו ארם . איך וועל אויך צו זייא שעכטין וועלין זייא מיר אויך העלפין . אונ דאס

חתים לחזור למוטב : בכי ליה למר וכו׳. לאו דוקא נקט מר אלא משום דהכי מילי דאינשי כשהוא חכם כשהוא רוצה להשפט ולהתוכח עמהם בין שהוא דוחק עליהם בין בשוא כועס עמהם אינם יראים מלפניו ואינם חתים להזור למוטב: מקום שהיו מחתכין בו. ודרשינן הלכות נהפך למושב לגים של שרי מלך בבל : בשער התוך. לשון תוך והיינו בשר הבית ובעזרה שבשם היו יושבין סנהדרין וכדאמרינן בעלמא שלשה בתי דיינין היו שם אחד בלשכת הגזית ואחד על פתח העזרה ואחד על פתח הר הבית : קולתיה תלה. כלומר במקום שהיו חותכין בו הלכות בו דנין שרי בבל דינין שלהם : באתרא דמרא תלה זייניה. מקום שהאדון תולה כליו : קולבא רעיא. כבל רועה : קולתיה תלה. נשה כדו תלה כמו כדה דמתרגמינן קולתה. ליטנא אחרינא קודתיה מקדתו כמו מקדה של חרס :

והם היו לו להכשילו ולכל ישראל. שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי אדום בידו הביא אלהיהם והשתחוה להם שנאמר (שם כה) ויהי אחרי בוא אמציה מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוה ולהם יקטר אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי בכי ליה למר ולא ידע אחוכי ליה למר ולא ידע וי ליה למר דלא ידע בין טב לביש. (ירמיה לט) ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך (מאי שער התוך) א״ר יוחנן משום ר״ש בן יוחאי מקום שמחתכין בו הלכות א״ר פפא היינו דאמרי אינשי באתרא דמרא (ביתא) תלה ליה זייניה המן קולבא רעיא קולתיה תלה :

עה א״ר חסדא א״ר ירמיה בר אבא מ״ד (משלי כד) על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה. על שדה איש עצל עברתי זה אחז. ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה. והנה עלה

איז געוועזן אשטרויכלונג צו אחז און צו אלע יודין. און צו אמציה האב איך געוויזן אפרייליכין פנים. און איך האב גיגעבין די מלכים פון אדום אין זיין האנט. האט אמציה גיבריינגט זייערע געטער און האט זיך גיבוקט צו זייא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער נאך וויא אמציה איז גיקומען פון צו שלאגין די אדומים האט ער גיבריינגט דיא געטער פון שעיר און ער האט זייא גישטעלט זייא זאלין זיין צו איהם אגאט און פאר זייא האט ער זיך גיבוקט און צו זייא האט ער גירייכערט קטורת. רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין אז דע׳ חכם שמועסט מיט אנאר און שטראפט איהם. סיי דער חכם וויינט פאר איהם. ווער שמועסט מיט איהם מיט בייזין: פארשטייט ער ניט. און סיי דער חכם לאכט פאר איהם. ווער שמועסט מיט איהם מיט גוטען) פאר שטייט ער ניט וויי צו דעם מענטש וואס וויים ניט קיין אונטערשייד צווישען גוט און שלעכט. עס שטייט אין פסוק אלע שרים פון מלך בבל זענען גיקומען און זענען גיזעסין אין דעם טויער פון ירושלים וואס ער הייסט שער התוך. רבי יוחנן האט גיזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגין דאס איז גיוועזן דער טויער פון דעם ארט וואס דארט האט מען גיפסקנ׳ד דינים. זאגט אונז דער פסוק אז דיא שרים פון מלך בבל זענען גיזעסין אויף דיא אלע היליגע ערטער ווא דארט זענען גיזעסין דיא סנהדרין און מען האט גיפסקנת דינים. און איצט האבין דיא שרים פון בבל דארט גיפסקנת זייערע דינים. רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין אויף דעם ארט ווא דער בעל הבית פון שטוב הייננט אויף זיינע גיווער. קומט אריין דער גראבער מענטש דער פאסטוך און הייננט דארט אויף זיין טארבע:

עה אמר. רב חסדא האט גיזאגט פון רבי ירמיה בר אבאס וועגין עס שטייט אין פסוק איך בין גיגאנגען אויף דיא פעלד פון אפויליען מענטש. און איך בין גיגאנגען אין דעם וויינגארטין פון אמענטשין וואס אים פעלט שכל. האב איך גיזעהן אז אין דער פעלד און אין דעם וויינגארטן איז אויף גיוואקסען דערנער. עס איז אין גאנצין בדעקט מיט דערנער און דיא שטיינערנע וואנט איז איין גיפאלען. זאגט דיא גמרא אויף דיא פעלד פון דעם פוילען מענטש בין איך גיגאנגען (דיא פעלד מיינט מען דיא יודין. און דער פוילער מענטש מיינט מען דעם מלך אחז. און אין דעם ווינגארטען פון דעם מענטש וואס איהם פעלט שכל בין איך גיגאנגען (דעם וויינגארטן מיינט מען די יודין. און דער נארישער מענטש מיינט מען דעם מלך מנשה. און עס איז אויף גיוואקסען אין גאנצען דערנער דאס מיינט מען דעם מלך אמון. עס איז בדעקט

עלה כלו קמשונים זה אמון. כסו פניו חרולים זה יהויקים. וגדר אבניו נהרסה זה צדקיה שנחרב בה"מ בימיו. ואמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא ארבע כתות אין מקבלין פני שכינה כת לצים כת שקרנים כת חנפים כת מספרי לשון הרע. כת לצים דכתיב (הושע ז) משך ידו את לוצצים. כת שקרנים דכתיב (תהלים קא) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. כת חנפים דכתיב (איוב יג) כי לא לפניו חנף יבא. כת מספרי לשון הרע דכתיב (תהלים ה) כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע צדיק אתה ולא יהיה במגורך רע:

ואמר רב חסדא א"ר ירמיה בר אבא מאי דכתיב (תהלים צא) לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב באהליך לא תאונה אליך רעה שלא ישלוט בך יצר הרע ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שתבא מן הדרך. דבר אחר לא תאונה אליך רעה שלא יבעתוך חלומות והרהורים רעים

והנה עלה כלו קמשונים זה אמון. שהעלה שממית על גבי המזבח לקמן: כסו פניו חרולים זה יהויקים. שכסה פניו מאורו של הקב"ה כדאמרינן לקמן כלום אנו צריכין אלא לאורו יטול אורו: על שדה איש עצל עברתי זה אחז. ולהכי קרי ליה עצל שהתם את התורה ובטל את העבודה לקמן: ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה. שקדר אזכרות והרס את המזבח (כל אלה במשמע לשון) חרולים אורטיגא"ש: זה צדקיה. שהיה צדיק ונהרס בה"מ בימיו: משך ידו את לוצצים. משך הקב"ה את ידו מן הלוצצים שלא להתקרב אצלם: לא יגורך רע. היינו מספרי ל"ה דכתיב בתריה תאבד דוברי כזב איש דמים וגו' ועוד דכתיב בתריה קבר פתוח גרונם וגו':

שלא תמצא אשתך ספק נדה וכו'. והיינו באהלך באשתך

געווארין זיין פנים מיט דערנער דאס מיינט מען דעם מלך יהויקים. און דיא שטיינערנע וואנט איז איין גיפאלען דאס מיינט מען דעם מלך צדקיה. וואס אין זיין צייט איז חרוב געווארין דער בית המקדש:

נאך האט רב חסדא גזאגט פון רבי ירמיה בר אבאס וועגין פיר ערליי מענטשין זעהן ניט דעם פנים פון דער שכינה. דיא לצים וואס לאכען פון די תורה און מצות. און דיא שקרנים וואס זאגן ליגענס. און די חנפים וואס חנפן מענטשין. און דיא מענטשין וואס רייד לשון הרע. ביי די לצים שטייט אין פסוק משך ידו את לוצצים. גאט הט אפ גיצויגען זיין האנט פון דיא לצים. ער וויל זייא ניט זעהן. ביי די ליגנערס שטייט אין פסוק דער וואס רעט ליגען זאל ניט זיין פאר מיינע אויגען. ביי דיא וואס חנפן שטייט אין פסוק פאר גאט וועט ניט קומען דער וואס חנפת. ביי דיא וואס ריידן לשון הרע שטייט אין פסוק דוד המלך האט גזאגט פר גאט דוא ביסט א גאט וואס ווילסט ניט קיין שלעכץ. ביי דיר וואוהנט ניט קיין שלעכץ. דוא ביסט א צדיק אין דיין וואוהנונג וועט ניט זיין קיין שלעכץ. די שלעכטע מיינט מען דיא וואס ריידן לשון הרע:

עו ואמר. נאך האט גזאגט רב חסדא פון רבי ירמיה בר אבאס וועגין עס שטייט אין פסוק צו דיר וועט ניט טרעפין קיין שלעכץ און קיין פלאג וועט ניט גינענען אין דיין געצעלט. צו דיר וועט ניט טרעפין קיין שלעכץ מיינט מען דער יצר הרע וועט ניט געוועלטיגען אויף דיך אן צו ריידן צו עבירות. און קיין פלאג וועט ניט גינענען אין דיין געצעלט מיינט מען ווען דוא וועסט קומען צו פארען פון וועג וועסטו ניט טרעפין דיין ווייב זאל זיין א ספק אויב זיא איז א נדה אדער ניין. נאר אדער זיא וועט זיין געוויס א נדה אדער געוויס כשר ווארום דער שטייגער איז אז א מענטש קומט פון וועג גלוסט ער צו זיין ווייב. און אויב ער טרעפט איר א ספק צו זיא איז א נדה אדער ניין. פון גרויס תאוה וועט איהם דער יצר הרע אן ריידן ער זאל זיין ביי איר און דער יצר הרע וועט איהם ווייזן ראיות אז זיא איז ניט קיין נדה. און אין אמת קען זיין אז זיא איז יא א נדה. און אפילו ער וועט ניט פאלגן דעם יצר הרע און ער וועט ניט זיין ביי איר. אבער צער האט ער פון דעם ספק. אבער אז ער קומט אהיים און טרעפט זיין ווייב כשר איז געוויס גוט. און אפילו ער טרעפט איר זיא איז געוויס א נדה. האט ער אויך קיין צער ניט ווארום פון א נדה איז ער אייביג אפ גישיידט]. אנדערע זאגין דיך וועט ניט טרעפין קיין שלעכטס דאס מיינט מען שלעכטע חלומות און שלעכטע טראכטונגען וועלין דיך ניט דער

רעים. ונגע לא יקרב באהלך שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים. עד כאן ברכו אביו מכאן ואילך ברכתו אמו. (שם) כי מלאכיו יצוה לך וגו' על כפים ישאונך וגו' על שחל ופתן תדרוך וגו' עד כאן ברכתו אמו מכאן ואילך ברכתו (שכינה) ושמים]. (שם) כי בי חשק ואפלטהו וגו' יקראני ואענהו וגו' ארך ימים אשביעהו וגו':

(ע"ב) **עז** **א"ר** שמעון בן לקיש מאי דכתיב (איוב לח) וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. מפני מה עי"ן של רשעים תלויה כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה ולא נכתביה כלל ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר מפני כבודו של דוד וחד אמר מפני כבודו של נחמיה בן חכליה:

ת"ר

כדאמרינן אין אהלו אלא אשתו בשעה שאדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית שעל ספק נדה הוא מיצר ויצרו תקפו ואומר טהורה היא ועל הגה אני מוגע: ע"כ ברכו אביו. דוד לשלמה בנו מסתמא לפי ענין הברכות יש לידע שדוד ברכו שכן דרך האב בדברים הללו בספק נדה וביוה"כ ובהרהורים רעים ובבנים ותלמידים שלא יקדיחו תבשילם ברבים אבל אשה אינה נותנת דעת בכך אלא מתוך רכות הלב שיש לה מתפללת על בנה שינצל מאבן נגף ומרוחין ושדים לפיכך קא דריש לפי הענין שאלו ברכות ברכתו אמו כי מלאכיו יצוה לך מ"ר. ועוד משום דכתיב כי מלאכיו משמע ליה דסליק ענין אחד דברכה ומכי מלאכיו עד כי בי חשק בליק חד ענין הילכך מוקים דמי לדמי דעד כאן ברכו אביו וכו' מ"ר: כי בי חשק. לא שייך אלא ברכונא דעלמא כלומר אותו שהפך בי ובירתתי אפלטהו:

עי"ן שברשעים תלויה. שאינה כתובה בשיטת אותיות התיבה אלא תלויה היא למעלה ונראה ככתוב רשים: כיון שנעשה אדם רש מלמטה. שיש לו שונאין ואין רוח הבריות נוחה הימנו: נעשה רש מלמעלה. בידוע ששונאים אותו מלמעלה להכי כתיב רשים ב' מיני רשות: ולא נכתביה. לעי"ן כלל: משום כבודו של דוד. לומר שאין הדבר נוהג אלא ברשעים ולא בצדיקים ודוד היו לו שונאים הרבה: ונחמיה בן חכליה. היו לו שונאים הרבה מנכרים שבקשו להורגו על שהיה בונה בה"מ כדכתיב בעזרא (ידי אחת מתזקת במלאכה) [ואחת מחזקת השלח] וגו'. ל"א מצינו בעזרא שהיה לו לנחמיה שונאים וקגאים מישראל דכתיב ורבים מיהודה בעלי שבועה לו כי הוא חתן לשכניה בן ארח שהיו מגזין אותו. בקדושין מפרש להאי קרא ולהכי איכתבא לומר שברשעים אמרינן ולא בצדיקים:

נ"ס

שרעקין. אונ אפראג וועט ניט גינענען אין דיין גיצעלט דאס מיינט מען דוא וועסט ניט האבען אזוהן אדער אתלמיד וואס זאל ווערין אאפיקורוס אונ ליקענען אן גאט עפענטליך פאר אלע מענטשין. ביז דעם פסוק איז די ברכה וואס דער פאטער פון שלמה (דוד המלך) הט גיבענשט זיין זוהן שלמה. אונ פון דעם פסוק כי מלאכיו יצוה לך ביז דעם ווארט ותנין איז די ברכה וואס די מוטער פון שלמה (בת שבע) הט גיבענשט איהר זוהן שלמה. אונ פון כי בי חשק ביז צום סוף קפיטול הט גאט גיבענשט שלמה המלך:

עז אמר: רבי שמעון בן לקיש האט גזאגט עס שטייט אין פסוק וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר. ער האט פארמיטען פון דיא רשעים זייער ליכטיגקייט אונ דער הויכער ארעם וועט צו בראכען ווערין. פאר וואס שטייט דער עי"ן פון ווארט רשעים פון הויבין. ער שטייט ניט גלייך מיט די אותיות. אונ מען קען לייענען רשים (ארעם). אז אמענטש ווערט ארעם אויף דער וועלט אונ דעם ארעם מאן האט מען דאך פיינט. ווערט ער ארעם אין הימעל אויך. הט מען איהם אין הימעל אויך פיינט. פרעגט דיא גמרא אז מען לייענט רשים (ארעם). צו וואס שטייט דער עי"ן. זאל דער עי"ן גאר ניט שטיין. רבי יוחנן אונ רבי אלעזר קריגען. איינער זאגט דורך דעם כבוד פון דוד המלך שטייט דער עי"ן, מען זאל לייענען רשעים אונ רשים. ווייל דוד האט גיהאט פיל שונאים פאסט ניט צו זאגן אז ער האט גיהאט שונאים אין הימעל אויך. דריבער לייענען מיר רשעים צו זאגן אז דאס איז נאר ביי רשעים אזוי אסימן אז זייא האבען שונאים אונטען האבען זייא שונאים הויבין אויך. אבער צדיקים אפילו זייא האבען שונאים אונטען אבער אין הימעל האבען זייא ניט קיין שונאים. אונ איינער זאגט דורך דעם כבוד פון נחמיה בן חכליה שטייט דער עי"ן. מען זאל לייענען רשעים אונ רשים. ווייל נחמיה האט גיהאט פיל שונאים פאסט ניט צו זאגן אז ער האט גיהאט שונאים אין הימעל אויך. דריבער לייענען מיר רשעים צו זאגן אז דאס איז נאר ביי רשעים אזוי אסימן אז זייא האבען שונאים אונטען האבען זייא שונאים הויבין אויך. אבער צדיקים אפילו זיי האבען שונאים אונטען אבער אין הימעל האבען זיי ניט קיין שונאים:

עה ת"ר מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים כנגד שני מלכותו אחאב שמונים והמשה ירבעם מאה ושלשה. תניא היה ר' מאיר אומר אבשלום אין לו חלק לעה"ב שנאמר (ש"ב יח) ויכו את אבשלום וימיתוהו ויכוהו בעה"ז וימיתוהו לעה"ב. ת"יא ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר אחז ואחזיה וכל מלכי ישראל שכתוב בהן (מ"ב כא) ויעש הרע בעיני ה' לא חיין ולא נדונין. (שם) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה לבד מחטאתו אשר החטיא את יהודה לעשות הרע בעיני ה' הכא תרגימו כשהרג ישעיה. במערבא אמרי שעשה צלם משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום היה הורג את כולם:

עט כמאן אזלא הא דאמר רבה בר בר חנה שקולה נשמה של צדיק אחד ככל העולם כולו כמאן דאמר ישעיה הרג. כתיב (דה"ב לג) פסל וכתיב (שם) פסילים אמר

נ"ה פנים בתורת כהנים. ספר ויקרא היה דורש נ"ה פנים שכל שנה ושנה היה מחדש ודורש מפלפולו: לא חיין. לא יחיו לעוה"ב עם הצדיקים ואין נדונין נמי בגיהנם ודוקא קאמר מלכי ישראל אבל שלמה וצדקיה מבית דוד אתו ולעה"ב דכתיב בהו ויעש הרע חיין הן לעתיד: אחז ואחזיה. ממלכי יהודה וקים להו שהיו רשעים ואמון ויהויקים לא חשיב ולעה"ב דכיון דרשעים מאד כדלקמן בהנהו קים להו דחיין: הורג את כלם. שהיו נבקעין בכובד המשאוי:

כמאן דאמר שהרג ישעיה והא קאמר קרא מלא את ירושלים פה לפה שנשמת של צדיק שקולה כמו שמלא את ירושלים מלאים: כתיב במלכים וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית האלהים: וכתיב. והעמיד את האשרים והפסילים

עה תנו רבנן. דיא רבנן האבען געלערנט מנשה האט געלערנט פינף און פופציג ערליי פשטים אין דעם ספר ויקרא געגען דיא יאהרען פון זיין מלוכה וועדער יאהר ווען ער האט געלערנט דעם ספר ויקרא האט ער געלערנט אנייעם פשט. און ער איז געווען אמלך פינף און פופציג יאהר האט ער געלערנט דעם ספר ויקרא פינף און פופציג מאהל צו זאמען איז געלערנט געווארין אין ספר ויקרא פינף און פופציג ערליי פשטים). אחאב הט געלערנט פינף און אכציג ערליי פשטים אין ספר ויקרא. ירבעם הט געלערנט הונדערט און דריי ערליי פשטים אין דעם ספר ויקרא:

מיר האבען געלערנט רבי מאיר פלעגט זאגען אבשלום האט נית קיין חלק עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא האבען געשלאגען אבשלום און האבען איהם געהרגת. זייא האבען איהם געשלאגען אויף דער וועלט. און האבען איהם געהרגת פון יענע וועלט. מיר האבען געלערנט רבי שמעון בן אלעזר זאגט פון רבי מאירס וועגין אחז און אחזיה און אלע מלכים פון דיא צעהן שבטים וואס ווערין גירופען) ישראל. וואס ביי זייא שטייט ער האט גיטאהן וואס עס איז שלעכט אין דיא אויגען פון גאט. זייא לעבין נית צו עולם הבא און זייא ווערין נית געמשפט אין גיהנם. עס שטייט אין פסוק ריינע בלוט האט מנשה פאר גאסען זייער פיל ביז ער האט פול גימאכט ירושלים פון איין עק צום אנדערין עק אויסער די זינד וואס ער האט גימאכט זינדיגען יהודה זייא זאלין טאהן וואס עס איז שלעכט אין דיא אויגען פון גאט. דא אין בבל הט מען גיזאגט דס מיינט מען וואס ער הט גיהרגת דעם נביא ישעיה. אין ארץ ישראל האט מען גזאגט דאס מיינט מען דעם צלם וואס מנשה האט גימאכט טויזענד מענטשין האבן איהם גיטראגין און אלע טאג זענען גיהרגת גיווארין אנדערע טויזענד מענטשין פון די שווערע משא:

עט כמאן. וויא וועלכער תנא הט גזאגט רבה בר בר חנה אז א נשמה פון איין צדיק איז גירעכענט וויא דיא גאנצע וועלט. אזוי וויא דער וואס זאגט אז דאס וואס דער פסוק זאגט מנשה האט פול גימאכט ירושלים מיט בלוט דאס מיינט מען וואס ער האט גיהרגת דעם נביא ישעיה: זעהן מיר אז דאס הרגנן פון נביא ישעיה איז גלייך וויא ער וואלט פול גימאכט גאנץ ירושלים מיט גיהרגתע מענטשין. פרעגט דיא גמרא אין איין פסוק שטייט מנשה האט גימאכט פסל. איין בילד. און אין אנדערין פסוק שטייט מנשה האט גימאכט פסילים. פיל

אמר רבי יוחנן בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבעה פרצופין כדי שתראה שכינה ותכעוס. אחז העמידו בעליה שנאמר (מ"ב כג) ואת המזבחות אשר על הגג עלית אחז וגו'. מנשה העמידו בהיכל שנאמר (שם כא) וישם את פסל האשרה אשר עשה בבית אשר אמר ה' אל דוד ואל שלמה בנו בבית הזה ובירושלים אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים את שמי לעולם אמון הכניסו לבית קדשי הקדשים שנא' (ישעיה כח) כי קצר המצע מהשתרע וגו' מאי כי קצר המצע מהשתרע אמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן כי קצר מצע זה מלהשתרר עליו שני רעים כאחד. מאי (שם) והמסכה צרה אמר ר' שמואל בר נחמני ר' יונתן כי הוה מטי להאי קרא הוה קא בכי מי שכתוב בו כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה צרה. אחז חתם את התורה שנאמר (שם ח) חתום תורה בלמודי. מנשה קדר את האזכרות. אמון שרף את התורה. אחז בטל את העבודה. מנשה הרס את המזבח. אמון העלה שממית על גבי המזבח. אחז התיר את הערוה. מנשה בא על אחותו. אמון בא על אמו שנאמר (ד"ה ב לג) כי הוא אמון הרבה אשמה ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר ששרף את התורה וחד אמר שבא על אמו אמרה לו אמו כלום יש לך הנאה ממקום שיצאת ממנו אמר לה כלום אני עושה אלא להכעיס את בוראי

בד"ה: ולבסוף עשה. מנשה לאותו צלם ארבעה פרצופות: כדי שתראה שכינה. מכל צד שתכנס להיכל תראה הפרצוף כנגדו ותכעוס: מלהשתרר עליו שני רעים. שכינה וצלם: מצע. בית המקדש: תעשה לו מסכה צרה. כלומר שנעשית צרה לרבותה: שעלה שממית. קורי עכבים שבטל העבודה מכל וכל עד שארגו עכבים קוריהן על גב המזבח: התיר. נעשה לו כהיתר: ממקום שיצאת משם. מקום שאדם יוצא ממנו שבע הוא ממנו

בילדער: ענטפערט די גמרא רבי יוחנן האט גזאגט פריער האט מנשה גימאכט אויף דעם צלם איין פנים. דער נאך הט ער גימאכט צום צלם פיר פנימס. פון וועלכער זייט דיא שכינה וועט אריין קומען אין היכל זאל זיא זעהן אפנים פון עבודה זרה וועט זיא אין כעס ווערין. אחז האט גישטעלט דעם צלם אויף אבוירים: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אונ דיא מזבחות וואס זענען אויף דעם דאך פון דעם בוידים פון אחז. מנשה האט גישטעלט דעם צלם אין היכל. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דעם בילד פון דעם לינדען בוים וואס ער האט גימאכט האט ער אריין גישטעלט אין דיא שטוב וואס גאט האט גזאגט צו דוד אונ צו זיין זוהן שלמה אין דער שטוב אונ אין ירושלים וואס איך האב אויס דער ווילט פון אלע יודישע שבטים וועל איך מאהן מיין נאמען אויף איביג. אמון האט אריין גישטעלט דעם צלם אין קדשי קדשים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק כי קצר המצע מהשתרע. וואס מיינט דער פסוק. רב שמואל בר נחמני הט גזאגט פון רבי יונתן ווענין דער פסוק מיינט דער אויס שפרייטונג (דער קדשי קדשים) איז קורץ אין אים זאלין זיין צו זאמן די שכינה מיט דעם צלם. עס שטייט אין פסוק והמסכה צרה: רבי שמואל בר נחמני האט גזאגט אז רבי יונתן פלעגט קומען צוא דעם פסוק והמסכה צרה פלעגט ער וויינען. גאט וואס אויף איהם שטייט כונס כנד מי הים: ער פאר זאמלט אזוי וויא צמאהער דיא וואסער פון ים. זאל אזא געגאסענער בילד גישטעלט ווערין געגען איהם. אחז האט פאר חתמת דיא תורה מען זאל אין איר ניט לערנען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק חתום תורה בלמודי. ער האט פאר חתמת דיא תורה דיא לערנער זאלין ניט לערנען. מנשה האט אויס געשניטען דיא שמות פון דער ספר תורה. אמון האט פאר ברענט דיא ספר תורה. אחז האט גישטערט מען זאל ניט מקריב זיין קרבנות: מנשה האט צוווארפין דעם מזבח. אמון הט אויף גיברייגגט שפינען אויף דעם מזבח. ער האט אזוי גישטערט די קרבנות אז דער מזבח איז גיוועזן אין גאנצען ליידיג אונ שפינען האבען אויף איהם גיוועבט זייערע שפינוועבאכץ. אחז הט מתיר גיוועזן מען זאל מזנה זיין. מנשה הט מזנה גיוועזן מיט זיין שוועסטער. אמון האט מזנה גיוועזן מיט זיין מוטער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אמון האט גימערט עבירות. רבי יוחנן אונ רבי אלעזר קריגען. איינער זאגט אמון האט פאר ברענט דיא תורה. אונ איינער זאגט אמון הט מזנה גיוועזן מיט זיין מוטער. דיא מוטער האט גזאגט צו אמון האסטו הנאה פון דעם ארט וואס דוא ביסט פון איהם ארויס גיגאנגען. האט אמון גזאגט צו דיא מוטער איך מיין ניט איך

בוראי, כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעי לארגוזי כלום אנו צריכים אלא לאורו יש לנו זהב פרוים שאנו משתמשים בו יטול אורו אמ"ו לו והלא כסף וזהב שלו הוא שנאמר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות אמר להם כבר נתנו לנו שנאמר (תהלים קטו) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם:

פא"ל רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים משום דכתיב ביה (דה"ב לו) ויתר דברי יהויקים ותיעבותיו אשר עשה והנמצא עליו מאי והנמצא עליו ר"י ור"א חד אמר שחקק שם ע"ז על אמתו וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו א"ל במלכים לא שמעתי בהדיוטות שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים שנא' (זכריה י) ועבר בים צרה והכה בים גלים א"ר יוחנן זה פסלו של מיכה. תניא ר' נתן אומר מגרב לשילה שלשה

והיינו מתאוה להכעיס אותו מקום: קמאי לא ידעי לארגוזי. מלכים הראשונים שלפנינו לא היו יודעים להכעיס המקום כמו שאנו עושים ואמר כנוס אנו צריכים אלא לאורו שמאיר לנו השמש יצא ויטול אורו: שאנו משתמשין בו. שמאיר ביותר: אמרו לו. בני דורו והלא כסף וכו' דבני דורו צדיקים היו כדאמרינן נסתכל בדורו של יהויקים ונתקררה דעתו:

מפני מה לא מנו את יהויקים. בהדי הנך שאין להם חלק לעוה"ב: משום דכתיב ויתר דברי יהויקים. בתמיה משום דכתיב ביה רשע כזה לא מנאוהו: שם ע"ז על אמתו. מתוך שהיה אדוק בה: שם שמים. משום בזיון: במלכים לא שמעתי. מפני מה לא מנו את יהויקים: בהדיוטות שמעתי מפני מה לא מנו את מיכה. בהדי ד' הדיוטות דמתני': פתו מצויה לעוברי דרכים: שהיו כל העולם מתארחין אצלו דכתיב במקרא כל העובר ושב אל הלוים זה מיכה: (א"א פסוק זה חפשתי בנרות ולא מצאתיה): זה פסלו של מיכה. כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף בא מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב ועבר בים צרה כשהעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשות העגל. ל"א מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעברו ישראל הים: גרב.

זאל הנאה האבען. איך מיין נאר צוא דער צערעגען גאט, אז יהויקים איז גיקומען האט ער גזאגט דיא ערשטע האבען ניט געוואוסט וויא אזוי צו דער צערנגען גאט. אבער איך וויים: צו וואס דארפן מיר גאט נאר צו די ליכטיגקייט נאר צו דיא זוהן וואס ער מאכט שיינעו. זאל ער צו נעמען דיא זוהן. מיר האבען פרוים גאלד וואס דאס שיינט וויא דיא זוהן. האט מען גזאגט צו יהויקים דיא זילבער מיט דיא גאלד גיהער דאך צו גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק צו מיר איז דיא זילבער אונ צו מיר איז די גאלד זאגט גאט. הט יהויקים צו זיי גזאגט די זילבער מיט די גאלד איז צו אונז גיגעבין גיווארין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די הימלען זענען צו גאט אונ די ערד האט ער גיגעבן צו די מענטשין:

פ אמר: רבא האט גזאגט צו רבה בר מרי פאר וואס האט מען ניט גיציילט דעם מלך יהויקים מיט דיא מענטשין וואס האבען ניט קיין עולם הבא. צו וויל עס שטייט אויף איהם אז ער איז גיוועזן אגרויסער רשע דריבער ציילט מען איהם ניט צו זאמען מיט די מלכים וואס האבן ניט קיין עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק אונ די איבעריגע רייד פון יהויקים אונ זיינע מיאוסע זאכען וואס ער האט גיטאהן אונ וואס אויף איהם איז געפונען גיווארין. וואס איז אויף איהם גיפונען גיווארין קריגט רבי יוחנן אונ רבי אלעזר איינער זאגט ער האט אויס געקריצט דעם נאמען פון דיא עבודה זרה אויף זיין מילה. אונ איינער זאגט ער האט אויס געקריצט דעם נאמען פון גאט אויף דיא מילה. דארף מען דאך איהם געוויס ציילען מיט דיא מלכים וואס האבען ניט עולם הבא. האט רבה גזאגט צו רבא איך האב ניט גיהערט אונ וויים ניט פאר וואס מען האט ניט גיציילט יהויקים מיט דיא מלכים וואס האבען ניט עולם הבא. נאר פאר וואס מען האט ניט גיציילט מיכה מיט דיא פראסטע מענטשין וואס האבען ניט עולם הבא. דאס האב איך יא גיהערט. וויל ער פלעגט געבין עסן צו אלע מענטשין וואס פלעגין דורך גיין געבין זיין שטוב. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ועבר בים צרה והכה בים גלים. דיא צרה איז דורך גיגאנגען אין ים אונ ער האט גישלאגן דיא וואלען אין ים. ווער איז גיוועזן דיא צרה. רבי יוחנן זאגט ווען מיכה איז גיגאנגען מיט דיא יודין פון מצרים אין ים האט ער גיטראגן מיט זיך דעם בילד (דיא עבודה זרה זיינע). פון דעסטוועגין האט איהם גאט ניט דער טרונקען אין ים. וויל ער הט גיהאט די מצוה וואס ער פלעגט געבין עסן אלע מענטשין וואס זענען גיגאנגען פאר ביי זיין שטוב. מיר האבען גילערונט רבי נתן זאגט פון גרב וואס דארט איז

שלשה מילין והיה עשן המערכה ועשן פסל מיכה מתערבין זה בזה בקשו מלאכי השרת לדחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים. ועל דבר זה נענשו אנשי פילגש בגבעה אמר להן הקב"ה בכבודי לא מחיתם על כבודו של בשר ודם מחיתם:

פא א"ר יוחנן משום רבי יוסי בן קסמא גדולה לגימה שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר (דברים כג) על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ור' יוחנן דידיה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמת עינים מן הרשעים ומשרה שכינה על נביאי הבעל ושגגתו עולה זדון. מרחקת את הקרובים (דף קד) מעמון ומואב ומקרבת את הרחוקים מיתרו דאמר רבי יוהנן בשכר
קראן

מקומו של מיכה בגרב היה פסלו של מיכה קבוע ובשילה היה המשכן: לדוחפו. למיכה: ועל דבר זה. על פסלו של מיכה שלא מיחו ישראל בידו נענשו אנשי פלגש בגבעה שנפלו ביד בנימין והרגו מהם מ' אלף:

לגימה. אכילה שמאכילין לאורחים: ב' משפחות. עמון ומואב שלפי שלא קדמו ישראל בלחם ובמים כתב שלא יבאו בקהל: מעלמת עינים מן הרשעים. מעלמת מעיני המקום שלא להביט ברשעו לשלם לו כדרכו הרשע אלא עושה כאילו אינו רואה במעשיו: עמון ומואב. קרובים לישראל שבאו מלוט בן אחי אברהם ורחקם המקום שלא יבאו בקהל. נ"א קרובים מ"מ ליכא למימר דהא מדין בני קטורה היו בני אברהם וקרובים היו בני מדין לישראל יותר מעמון ומואב שהם בני אברהם אלא

גישטאנען דיא עבודה זרה פון מיכה. ביז שילה וואס דארט איז גיוועזן דער משכן. איז גיוועזע ווייט דריי תחום שבת. אונ פון דעם מזבח פון שילה איז ארויף גיגאנגען ארויך אונ פון דעם מזבח פון גרב איז ארויף גיגאנגען ארויך. אונ דיא ביידע רויכין האבען זיך אין דער הייך אויס געמישט. האבען דיא מלאכים גיוואלט אוועק שטויסען דעם מיכה. האט גאט גיזאגט צו די מלאכים לאזט איהם ווייל ער גיט זיין ברויט צו אלע מענטשין וואס גייען פאר ביי זיין שטוב; אונ אויף דיא זאך זענען גישטראפט גיווארין די יודין פון פילגש בגבעה; גאט האט צו זיי גיזאגט אויף מיין כבוד האט איר ניט גיווערט (אויף מיכה וואס ביי איהם שטייט א עבודה זרה זענט איר ניט גיגאנגען מלחמה האלטען מיט איהם). אונ אויף דעם כבוד פון א מענטשין האט איר יא גיווערט (ווייל מען האט מזנה גיוועזן מיט די פילגש זענט איר ארויס גיגאנגען מלחמה האלטען). דריבער איז גיפאלען פון דיא יודין פערציג טויזענד מענטשין. וואס דיא בנימין האבען פון זייא גיהרגת:

פא אמר. רבי יוחנן האט גיזאגט פון רבי יוסי בן קסמאס וועגין אז מען גיט ניט עסין צו אפרעמדין איז א גרויסע עבירה; אונ דורך דיא עבירה זענען דער ווייטערט גיווארין צווייא משפחות פון דיא יודין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ווייל עמון אונ מואב האבען ניט ארויס געטראגין צ' אייך יודין ברויט מיט וואסער ווען איר זענט גיוועזן אין וועג. דריבער זאלין זייא זיין דער ווייטערט פון אייך. אונ רבי יוחנן זאגט פון זיינעט וועגין אז מען גיט ניט עסין צוא אפרעמדין ווערין אפילו דיא נאנטע דער ווייטערט. אונ אז מען גיט עסין צוא אפרעמדין ווערין אפילו דיא ווייטע דער נעהנטערט. אונ דיא מענטשין וואס גיבען עסין צוא פרעמדע אפילו זייא זענען רשעים נעמט גאט אוועק זיינע אויגען אונ קוקט ניט אויף זייערע שלעכטע עבירות אונ שטראפט זייא ניט. אונ גאט מאכט רוהען זיין שכינה אפילו אויף א פאלשין נביא וואס ער זאגט נביאות אין דעם נאמען פון דיא עבודה זרה; אויב דער נביא גיט זיין ברויט צו פרעמדע מענטשין. אונ דער וואס גיט ניט פון זיין ברויט צו אפרעמדין. אפילו ער האט פר געסין צו געבין. ווערט אויף איהם גירעכנט דיא עבירה גלייך וויא ער וואלט ניט גיוואלט געבין. אז מען גיט ניט עסין צו אפרעמדין ווערט דער ווייטערט דאס דיא נאנטע. דאס ווייסען מיר פון עמון אונ מואב. עמון אונ מואב זענען דאך גיוועזן נאנט צוא יודין; ווארום זייא זענען דאך גיבארין פון לוט. נאר ווייל זייא האבען ניט גיגעבין ברויט מיט וואסער צו דיא יודין האט זייא גאט דער ווייטערט פון דיא יודין; אונ האט געשריבען אין דער תורה אז יודין זאלן זיך ניט כתחתן זיין מיט עמון אונ מואב. אונ אז מען גיט עסין צוא אפרעמדין ווערט נעהנטערט דאס דיא ווייטע. דאס ווייסען מיר פון יתרו. ווארום רבי יוחנן האט

[שמות ב) קראן לו ויאכל לחם זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר (ד״ה א ב) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב התם (שופטים א) ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים וגו׳. ומעלמת עינים מן הרשעים כמיכה. ומשרה שכינתו על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא דכתיב (מ״א יג) ויהי הם יושבים אל השלחן ויהי דבר ה׳ אל הנביא אשר השיבו. ושגגתו עולה זדון אמר רב יהודה אמר רב אלמלא הלוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא נהרג שאול ושלשת בניו:

ומפני

עמון ומואב שכנים וקרובים היו לה״י ומדין רחוקים להם היו: וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחות סופרים. והאי קרא מפרש ליה כו׳. בספרי בפרשה ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני: המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב. וקינים אלו בניו של יתרו דכתיב ובני קיני חותן משה ובניו של יתרו הן הן בניו של רכב דכתיב הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב ולבית הרכבים אמר ירמיהו כי כה אמר ה׳ וגו׳ יען אשר שמעתם על מצות יהונדב אביכם וגו׳ לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים ואמרינן בספרי אפשר נכרים הם ונכנסין להיכל והרי כל ישראל לא נכנסו להיכל אלא שהיו יושבין בסנהדרין ומורין בד״ת מ״ל: ממיכה. דאמרינן לעיל הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים: ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחברו של עדו הנביא. דעדו הנביא נתנבא על מזבח בית אל שיחרב מפני שהעמיד בו ירבעם צלמים דכתיב במלכים והנה איש האלהים בא מיהודה וגו׳ ויאמר מזבח מזבח ומפרש בסדר עולם דהיינו עדו הנביא ובא נביא השקר והטעהו לעדו והשיבו לבית אל והעבירו על מצות הקב״ה שאמר לו לא תשוב לבית אל והאכילו ובזכות שהאכילו שרתה עליו שכינה שנאמר ויהי דבר ה׳ אל האיש הנביא אשר השיבו להאכילו אלמא: ושגגתו עולה זדון. שהרי מלינו ביהונתן ששגג ולא הלוהו לדוד שתי ככרות ונענש דאמר רב יהודה כו׳: לווהו. לשון לויה: לא נהרגה נוב. שלא היה צריך דוד לשאול לחם מכהני נוב ולא היה דואג מלשין עליהם: ולא היה שאול נהרג על אותו עון:

שמואל

געזאגט ווייל יתרו האט געזאגט צו זיינע טעכטער רופט משהן ער זאל עסן ביי אונז ברויט. האט ער זוכה געוועז אז זיינע אייניקלאך זענען געזעסן צווישען דיא סנהדרין אין לשכת הגזית. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אונ דיא משפחות סופרים דיא זיצער יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים דאס זענען דיא קנים וואס זענען געקומען פון חמת דער פאטער פון בית רכב. זעהן מיר אז דיא קנים זענען געבארען פון רכב. אונ צו די קינדער פון רכב האט גאט צו געזאגט אז זייא וועלין זיצען צווישען דיא סנהדרין. אונ עס שטייט אין פסוק דיא קינדער פון קיני דער שווער פון משה זענען אויף געגאנגען פון עיר התמרים. זעהן מיר אז קיני איז יתרו דער שווער פון משה. זענען דאך די אייניקלאך פון יתרו (וואס זייא זענען אויך דיא אייניקלאך פון רכב) געזעסן צווישען דיא סנהדרין. אונ אז גאט נעמט אוועק זיינע אויגען פון דיא רשעים וואס געבען עסן צו פרעמדע אונ ער שטראפט זייא ניט. דאס ווייסען מיר פון מיכה (וויא פריער שטייט). אונ אז גאט מאכט רוהען זיין שכינה אויף דיא נביאים פון דיא עבודה זרה אויב זייא געבען זייער ברויט עסן צו פרעמדע. דאס ווייסען מיר פון דעם חבר פון עדו הנביא. ווארום דער נביא עדו האט געזאגט נביאות אין דעם נאמען פון גאט אויף דעם מזבח פון ירבעם בן נבט אז ער וועט צו בראכען ווערין (אזוי וויא עס שטייט אין מלכים א קאפיטל יג). דער נאך איז געקומען אפאלשער נביא אונ האט גינארט דעם נביא עדו ער זאל גיין צוא איהם אהיים עסין. אונ עס שטייט אין פסוק אזוי וויא זייא זענען געזעסין ביים טיש אונ האבען געגעסן האט גאט גירעט צום פאלשין נביא. זעהן מיר ווייל דער פאלשער נביא האט געגעבן עסין צום נביא עדו. דריבער האט ער זוכה געוועז גאט זאל צוא איהם ריידן. אונ דער וואס גיט ניט זיין ברויט צו אפרעמדין. אפילו ער האט פאר געסין צו געבין ווערט אויף איהם גירעכונט דיא עבירה גלייך וויא ער וואלט ניט געוואלט געבין. דאס ווייסען מיר פון יהונתן. ווארום רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין ווען יהונתן וואלט געגעבן צו דוד ווען ער האט איהם בגלייט צוויי ברויטין. וואלט דוד ניט גידארפט בעטין ברויט ביי אחימלך וואלטין ניט גיהרגת געווארין די כהנים פון נוב. אונ דואג האדומי וואלט ניט פאר טריבען געווארין פון ביידע וועלטין. אונ שאול מיט זיינע דריי זיהן וואלטין ניט גיהרגת געווארין:

פב ומפני מה לא מנו את אחז א"ר ירמיה בר אבא מפני שמוטל בין שני צדיקים בין יותם ליחזקיהו רב יוסף אמר מפני שהיה לו בושת פנים מישעיהו שנאמר (ישעיה ז) ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס מאי כובס איכא דאמרי דכבשינה לאפיה וחלף איכא דאמרי אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף . מפני מה לא מנו את אמון מפני כבודו של יאשיהו , מנשה נמי לא נמנייה מפני כבודו של חזקיהו ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא כדתניא (דברים לב) ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו השתא דאתית להכי אחז נמי לא אימני משום כבודו של חזקיהו :

שמוטל בין שני צדיקים. דאביו יותם ובנו חזקיה : ובאר . מיבהלא בשבו לראות גניך ותלמידיך וכל מי בישוב לביתך דהיינו תלמידיו כדמתרגם ובאר ילא הטאו ודתבו הטאי תלמידוהי : מאי כובס דכבשינהו לאפיה . שכבש את פניו והיה מתביים מפני ישעיהו : כובס . כמו כובש : אוכלא דקצרי סחף ארישיה . כלי מקבל של כובסין שמזלפין בו מים על הבגדים ונתנו כלי הפך אחז על ראשו כדי שלא יכירו ישעיהו שהיה מתבייש ממנו : יאשיהו . בן אמון : חזקיה . אבי מנשה: ברא מזכי אבא כו' . יאשיה מזכי אמון אביו ולא חזקיה מנשה בנו : דכתיב ואין מידי מציל . ודרשינן ליה בהגדה אין אברהם מציל כו' : השתא דאתית להכי . דברא מזכי לאבא : אחז נמי . לא תימא דכבשינהו לאפיה אלא מפני כבודו של חזקיה לא מנאוהו :

מפני מה לא מנו את יהויקים באותה שאין להם חלק לעוה"ב : משום דרבי חייא בר אבויה . שנתכפר על שלא ניתן לקבורה וכל הני

פג ומפני מה לא מנו את יהויקים משום דר' חייא בר אבויה דאמר ר' חייא בר אבויה כתוב

פב ומפני . און פאר וואס האט מען ניט גיצייֿלט דעם מלך אחז צווישען דיא מלכים וואס האבען ניט קיין עולם הבא . רבי ירמיה בר אבא זאגט ווייל ער איז גיוועזען צווישען צוויא צדיקים . זיין פאטער יותם איז גיוועזען אצדיק . און זיין זוהן חזקיהו איז גיוועזען אצדיק . רב יוסף זאגט ווייל ער האט זיך גישעמט פאר דעם נביא ישעיהו . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צו ישעיהו גיי ארויס אנקעגין דעם מלך אחז דוא און דיין זוהן שאר ישוב דאס מיינט מען דיא איבעריגע יודין וואס האבען תשובה גיטאהן און זענען גיווארין תלמידים אזוי וויא קינדער דייניע . אחז שטייט ביי דעם עק גראבין פון דעם אובערשטין קוואל . אל מסלת שדה כובס . דער קוואל איז ביי דיא וועג פון דיא פעלד כובס . וואס מיינט מען כובס . אנדערע זאגן כובס איז גלייך וויא עס וואלט גישטאנען כובש . כובש איז דער טייטש בעהאלטען . אחז האט בעהאלטען זיין פנים ווען ער איז גיגאנגען פאר בייא ישעיהו ער זאל איהם ניט דער קענען ווייל ער האט זיך גישעמט פאר ישעיהו אויף זיינע עבירות . אנדערע זאגן כובס איז דער טייטש וועשערס . אחז האט ארויף גילייגט אויף זיין קאפ אכלי פון דיא וועשערס און האט פאר שטעלט זיין פנים ווען ער איז גיגאנגען פאר ביי ישעיהו . פאר וואס האט מען ניט גיציילט דעם מלך אמון צווישען דיא מלכים וואס האבען ניט קיין עולם הבא . ווייל מען האט ניט גיוואלט פאר שעמען דעם כבוד פון זיין זוהן יאשיהו וואס ער איז גיוועזען אצדיק . פרעגט די גמרא האט מען דאך מנשה אויך ניט גידארפט ציילען מען זאל ניט פאר שעמען דעם כבוד פון זיין פאטער יחזקיהו . ענטפערט די גמרא אזוהן איז מזכה אפאטער . אבער אפאטער איז ניט מזכה אזוהן . אזוי וויא מיר האבען גילערונט עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט פון מיין האנט קען מען ניט מציל זיין . אברהם קען ניט מציל זיין זיין זוהן ישמעאל . און יצחק קען ניט מציל זיין זיין זוהן עשו . זאגט די גמרא איצט אז מען איז גיקומען צו דער זאך . אז דריבער רעכענט מען ניט אמון דורך זיין זוהן יאשיהו דארף מען ניט זאגן אז דעם מלך אחז הט מען ניט גירעכענט ווייל ער האט זיך גישעמט . נאר מען האט איהם ניט גירעכענט מען זאל ניט פר שעמען דעם כבוד פון זיין זוהן חזקיהו :

פג ומפני . און פאר וואס האט מען ניט גיציילט דעם מלך יהויקים צווישען דיא מלכים וואס האבין ניט קיין עולם הבא . זאגט דיא גמרא פון וועגין דער זאך וואס רבי חייא בר אבויה האט גיזאגט ואז יהויקים איז ניט בגראבין גיווארין . דריבער האט איהם גאט מוחל גיוועזען דיא

כתוב על גלגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת. זקנו דרבי פרידא אשכח ההיא גלגלתא דהות שדיא בשערי ירושלים והוה כתיב עילויה זאת ועוד אחרת קברה והדר נבוג קברה והדר נבוג אמר דלמא האי גלגלתו של יהויקים היא דכתיב ביה (ירמיה כב) קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים אמר מלכא הוא ולאו אורח ארעא לבזוייה שקלה כרכה בשיראי ואותביה בסיפתא אתיא דביתהו חזיתא נפקא אמרה להו לשיבבתה אמרי לה האי דאתתיה קמייתא היא דלא קא מנשי לה שגרתא לתנורא וקלתה כי אתא אמר היינו דכתיב עילויה זאת ועוד אחרת:

פד תניא א"ר שמעון בן אלעזר בשביל (מ"ב כ) הטוב בעיניך עשיתי מה אות בשביל כה אות נכרים אכלו על שלחנו בשביל נכרים

מפני לא מנו לא בעי אלא מהך דהוו רשעים גמורים כדהשביק נהו לעיל אהז התם לא כתוב: זאת ועוד אחרת. נקמה נעשית בה בכל ועוד אחרת תעשה בה: זקנו דר' פרידא. ר' חייא בר אבויה: נבוג. בגלגלת וינחה מקבורתה: קבורת חמור. מושלך ברחובות: בספתא. ארגז: לשיבבתה. לשכינתה: דלא קא מנשי לה. אינה נשכחת מלבו: שגרתא לתנורא. הסיקה את התנור: בשביל הטוב מה אות. בשביל חזקיה שבינה את עמו ואמר הטוב בעיניך עשיתי גרס ט׳ באומר מה אות כי יעלה בית ה' בשביל אות.

עבירות. און ער האט יא עולם הבא]. ווארום רבי חייא בן אבויה האט געזאגט אויף די קאפ פון יהויקים איז געוועזן געשריבען דיא דרייא ווערטער זאת ועוד אחרת [דיא נקמה איז מיט איהר געטאהן געווארין. און נאך אנקמה וועט מיט איהר געטאהן ווערין]. רבי חייא בר אבויה וואס ער איז געוועזן דער זיידע פון רבי פרידא האט ער געפונען אקאפ איז געלעגין אין דיא טויערין פון ירושלים. אויף דיא קאפ איז געוועזן געשריבען דיא דרייא ווערטער זאת ועוד אחרת. האט רבי חייא בגראבין דעם קאפ. איז דיא קאפ צוריק ארויס פון דער ערד. האט ער זיא נאך אמאהל בגראבין. איז זיא נאך אמאהל צוריק ארויס פון דיא ערד. האט רבי חייא געזאגט דאס מוז זיין דיא קאפ פון יהויקים. אויף יהויקים שטייט אין פסוק ער וועט בגראבין ווערין אזוי וויא מען בגראבט איין אייזיל. ער וועט אוועק געשלעפט ווערין און אוועק געווארפין ווערין ווייט פון דיא טויערין פון ירושלים. האט רבי חייא געזאגט יהויקים איז דאך געוועזן אמלך איז ניט שיין פאר די וועלט מען זאל איהם פאר שעמען זיין קאפ זאל ליגען אויף דיא מיסט. האט רבי חייא גענומען דיא קאפ און האט איהר איין געוויקעלט אין אזיידענע טוך און האט איהר ארייו געלייגט אין אקעסטיל. איז געקומען דיא ווייב פון רבי חייא און האט געזעהן אקאפ ליגט אין אקעסטיל איין געוויקעלט אין אזיידענע טוך. איז זיא געגאנגען און האט דאס דערציילט פאר דיא ווייבער וואס זענען איהרע שכנים. האבין דיא ווייבער צו איהר געזאגט דיא קאפ איז געוויס פון דיין מאנס ערשטע ווייב. ווייל ער קען זיא ניט פאר געסין דריבער האלט ער איהר קאפ. האט זיא אויס געהייצט אאויבין און האט פאר ברענט דיא קאפ. אז רבי חייא איז געקומען אהיים אוג האט זיך דער וואוסט פון דער זאך. האט ער געזאגט איצט ווייס איך וואס אויף דיא קאפ איז געוועזן געשריבען זאת ועוד אחרת: דיא נקמה איז מיט דיא קאפ שוין געטאהן געווארין. און נאך אנקמה וועט מיט איהר געטאהן ווערין. דאס איז געוועזן דיא אנדערע נקמה וואס מען האט איהר פאר ברענט:

פד תניא. מיר האבין געלערנט רבי שמעון בן אלעזר זאגט ווייל חזקיה ווען ער איז קראנק געוועזן האט ער זיך אליין געלויבט און ער האט געזאגט פאר גאט וואס עס איז גוט אין דיינע אויגין האב איך געטאהן. דיא עבירה האט איהם געבריינגט צו נאך אעבירה. ווארום גאט האט געזאגט צו איהם דוא וועסט געזונד ווערין און אויף דעם דריטען טאג וועסטו קענען אויף גיין אין בית המקדש. און דאס וועל איך טאהן פון וועגין מיין קנעכט דוד. און וויא חזקיה האט געהערט אז גאט שמועסט פון זיינע עלטערין. האט ער מורא געהאט טאמער וועט גאט דער מאנען אויף איהם דיא עבירות פון זיין פאטער אחז: און דורך דעם וועט ער ניט געהאלפין ווערין ער זאל געזונד ווערין. דריבער האט חזקיה ניט געגלויבט און ער האט געוואלט גאט זאל

שהקב"ה בהעבירה גוררת עבירה: אכלו נכרים על שלחנו. אותן ששלח לו מרודך בלאדן ספרים ומנחה על ידם: ומשמש עליו. כגון חזקיה דאמרינן לקמן אשתו השקתה עליהם: גורם גלות. דכתיב וישמח עליהם חזקיהו ויראם את בית נכתה וכתיב בתריה ומבניך אשר יצאו ממך יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל: אשתו השקתה עליהם. (היא עצמה היתה משקה בקולי"ן בלע"ז) היא עצמה מזגה להם והיינו בית נכתה: לשון מכה על שם שלא נכפתה מן האדם וממנה נבראת האשה: בית גנזיו. והכי מתרגמינן בית גניזותו ומנחם פתר במחברתו לשון כממנין כמו נכאת וצרי ולוט: זין אוכל זין. כגון פרזל דשליט בפרזל:

איכה בגימטריא ל"ו: ל"ו כריתות. בכריתות חשיב להו: לקו באל"ף בי"ת. בכל מגילת איכה שדורש באלפ"א בית"א: בטח בדד. שיושבים

נכרים שאכלו על שלחנו ומשמש עליהם גרם גלות לבניו מסייע ליה לחזקיה דאמר חזקיה כל המזמין עכו"ם לתוך ביתו ומשמש עליו גורם גלות לבניו שנא' (ישעיה לט) ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל. (שם) וישמח עליהם חזקיהו ויראם את בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים וגו' אמר רב מאי בית נכתה אשתו השקתה עליהם ושמואל אמר בית גנזיו הראה להם ור' יוחנן אמר זין אוכל זין הראה להם:

(איכה א) **פה איכה** ישבה בדד אמר רבה א"ר יוחנן מפני מה לקו ישראל באיכה מפני שעברו על ל"ו כריתות שבתורה. א"ר יוחנן מפני מה לקו באל"ף בי"ת מפני שעברו על התורה שנתנה באל"ף בי"ת. ישבה בדד אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן אמר הקב"ה אני אמרתי (דברים לג) וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל עכשיו יהיה בדד מושבם. (איכה א)

אידם געבין אציכין אז עס העט אזוי זיין אז דעם דריטען טאג וועט ער אויף גיין אין בית המקדש. אונ דיא עבירה האט איהם גיברייגגט צו נאך אעבירה. ווארום אז גאט האט איהם גיגעבין אציכין דורך דיא זוהן. איז גיוועזן אוואונדער אויף דער וועלט. דריבער האט דער מלך מרודך בלאדן געשיקט דורך זיינע שלוחים אמתנה צו חזקיה. אונ דיא שלוחים דיא גוים האבין גיגעסין ביא זיין טיש. אונ וייל דיא עכו"ם האבין גיגעסין ביא זיין טיש אונ ער האט זייא בדינט ואונ האט ניט גיטראכט אז ווער עס דינט דיא עבודה זרה טאר מען איהם ניט בדינען דריבער זענען זיינע קינדער פער טריבען גיווארין אין בבל. דאס איז אראיה צו חזקיה. ווארום חזקיה האט גיזאגט דער יוד וואס ברייגגט אריין אעכו"ם צו זיך אין שטוב ער זאל ביא איהם עסין אונ דער יוד בדינט איהם. פאר דיא עבירה וועלין זיינע קינדער פאר טריבען ווערין אין גלות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט צו חזקיהו דיינע קינדער וואס וועלין ארוים גיין פון דיר וואס דוא וועסט גיבארין וועלין פון דיר אוועק גינומען ווערין אונ זייא וועלין זיין בדינערס אין דעם פאלאסט פון מלך בבל. עס שטייט אין פסוק חזקיהו האט זיך גיפרייט מיט דיא שלוחים פון מרודך בלאדן אונ ער האט זייא געוויזען את בית נכתה דיא זילבער אונ דיא גאלד אונ דיא בשמים. רב זאגט וואס מיינט מען בית נכתה. חזקיהו האט געוויזען פאר דיא שלוחים דיא וייב זיינע. אונ זיא האט זייא גיגעבין וויין צו טרינקען. אונ שמואל זאגט ער האט געוויזען פאר דיא שלוחים זיינע אוצרות. אונ רבי יוחנן זאגט חזקיהו האט זיי געוויזען אייזין וואס ברעכט אייזין:

פה איכה. ירמיה הנביא האט גיקלאגט אויף די יודין איכה ישבה בדד. וויא אזוי איז ירושלים געבליבען זיצען אליין. רבה האט גיזאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין פאר וואס זענען די יודין אזוי גישלאגין גיווארין אז מען זאל אויף זייא קלאגין מיט דעם ווארט איכה. וייל זיי האבין גיטאהן אזעלכע זעקס אונ דרייסיג עבירות וואס אויף זייא קומט כרת. אונ דער ווארט איכה בטרעפט זעקס אונ דרייסיג. רבי יוחנן זאגט פאר וואס זענען די יודין אזוי גישלאגין גיווארין אז מען זאל אויף זייא קלאגין קינות וואס די פסוקים הייבין זיך אן מיט דעם אל"ף בי"ת. וייל זיי האבין ניט מקיים גיוועזן דיא תורה וואס זיא איז גיגעבין גיווארין מיט דעם אל"ף בי"ת. ישבה בדד. זיא איז געבליבען זיצען אליין. רבה זאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין גאט האט גיזאגט איך האב גיזאגט דיא יודין זאלין רוהען אליין אונ זיכער אויף דעם ארט ווא דיא אויג פון יעקב

א) העיר רבתי עם אמר (רבא) [רבה] א"ר יוחנן שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שיהו להם בנים הרבה. (סס) היתה כאלמנה א"ר יהודה אמר רב כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אליה. רבתי בגוים שרתי במדינות אמר (רבא) [רבה] אמר ר' יוחנן כל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם:

פו ת"ר מעשה בשני בני אדם שנשבו בהר הכרמל והיה שבאי מהלך אחריהם (ע"כ) ואמר אחד מהם לחברו גמל שמהלך לפנינו סומא באחד מעיניו וטעונה שני נודות אחד של יין ואחד של שמן ושני בני אדם המנהיגים אותו אחד נכרי ואחד ישראל אמר להם שבאי עם קשה עורף מאין אתם יודעים אמרו לו גמל מעשבים שלפניה מצד שרואה אוכלת ומצד שאינה רואה אינה אוכלת וטעונה שני נודות אחד של יין ואחד של שמן של יין מטפטף ושוקע

יהידים ואיגס מתירלאין לא מן האומות ולא מן הזוגות רעות: רבתי עם. עם שמתרבה והולך יותר משאר עם: קטנה לגדול. שכבת זרע של קטן אינו מבשל ואינו מזריע מהר וקולט כשל גדול וכן רחם של קטנה אינה קולטת מהר כשל גדולה לפיכך משיאין גדולה לקטן כדי שתהא זרעו קולט מהר וקטנה לגדול כדי ביאת בכבת זרעו קולט מהר ולא קטנה לקטן שאוהין להוליד ולא קטן וקטנה ממש אלא שעומדין על פרקן וראויים הם להוליד ומיהו אין זרע שלהם מתבשל כל כך: אמר אחד. מן השבויים לחבירו: גמל. זה שמהלכת לפנינו סומא וכו': מצד שרואה. שאינה אוכלת פעמים מצד ימין ופעמים מצד שמאל כבהמה הרואה שאוכלת מכאן ומכאן אלא מצד שרואה אוכלת: יין מטפטף ושוקע. בקרקע ורואין אנו בין רגלינו הטיפין שנפלו כשעבר הגמל

האט געקוקט דאס מיינט מען דיא לאנד וואס אין איהר איז דא קארין אונ ווין. אונ די הימלען רינגען דארטין מהא. איצט וועט בלייבין ליידיג דער ארט ווא זייא זענען דארט געזעסין. העיר רבתי עם. די שטאט וואס איהרע מענטשין האבין זיך אין איהר גימערט מער ווי אלע פעלקער. רבה האט גיזאגט פון רבי יוחנן וועגין זיי פלעגין התונה מאכין אקליינע מיידיל מיט אגרויסין מאן. אונ אגרויסע מיידיל צו אקליינעם מאן. זייא זאלין האבין פיל קינדער היתה כאלמנה. זיא איז גיווארין אזוי ווי אאלמנה. רב יהודה זאגט פון רבס וועגין זיא איז גיווארין אזוי וויא אאלמנה. אבער ניט אאלמנה. נאר אזוי ווי אווייב וואס איהר מאן איז אוועק גיגאנגען אין אווייטע מדינה אויף דעם ים. אונ ער מיינט ער זאל צו איהר צוריק קומען: אזוי האפט ירושלים גאט זאל צו איהר צוריק קומען. רבתי בגוים שרתי במדינות. רבה זאגט פון רבי יוחנס וועגין דער פסוק מיינט יודין זענען גרויס צווישען פעלקער אונ זייא זענען הארין אין דיא מדינות. אין וועלכע מדינות יודין קומען אפילו אין גלות ווערין זייא גירעכונט בייא דיא רעגירונג אזוי ווי הארין

פו תנו רבנן. דיא רבנן האבין גילערונט עס האט אמאהל גיטראפין צווייא מענטשין זענען גיפאנגין גיווארין אויף דעם בארג כרמל אונ דער פאנגער איז גיגאנגען אינטער זייא: האט איין גיפאנגענער גיזאגט צו זיין חבר דער קעמיל וואס גייט פאר אונז האט ער איין אויג אבלינדע. אונ ער טראגט אויף זיך צווייא לעדערנע פעסער איין פאס מיט ווין אונ איין פאס מיט בוימאייל. אונ דיא צוויי מענטשין וואס פירען דעם קעמיל איז איינער אגוי אונ איינער איוד. האט דער פאנגער גיזאגט צו דיא צווייא גיפאנגענע יודין. איהר שלעכטע פאלק. פון וואנען ווייסט איהר דאס אלץ וואס איהר האט גיזאגט. האבין דיא יודין גיזאגט צום פאנגער פון דיא גראז וואס פאר דעם קעמיל ליגט ווייסין מיר אז ער האט איין אויג אבלינדע. ווארום אבהמה וואס זעהט עסט זיא פון ביידע זייטין פון דיא רעכטע זייט אונ פון דיא לינקע זייט: אונ דער קעמיל עסט נאר פון איין זייט. דאס איז ווייל ער האט איין אויג אבלינדע. פון דיא זייט וואס ער זעהט עסט ער אונ פון דיא זייט וואס ער זעהט ניט עסט ער ניט. אונ פון וואנען ווייסט איהר אז דער קעמיל טראגט צווייא לעדערנע פעסער איינע מיט ווין אונ איינע מיט בוימאייל. האבין דיא יודין גיענטפערט פון דיא אראפ גערונענע טראפינס וואס זענען אויף דיא ערד ווייסין מיר. ווארום דיא טראפינס ווין וואס רינט אראפ אויף דיא ערד ווערין באלד איינגיזאפט. אונ דיא טראפינס בוימאייל וואס רינט אראפ אויף דיא ערד בלייבין שטיין פון

ושוקע ושל שמן מפטפף וצף ושני בני אדם המנהיגים אותו אחד נכרי ואחד ישראל נכרי נפנה לדרך וישראל נפנה לצדדין רדף אחריהם ומצא כדבריהם בא ונשקם על ראשם והביאם לביתו ועשה להם סעודה גדולה והיה מרקד לפניהם ואמר ברוך שבחר בזרעו של אברהם ונתן להם מחכמתו ובכל מקום שהם הולכים נעשים שרים לאדוניהם ופטרן והלכו לבתיהם לשלום: (איכה א) פז בכה תבכה בלילה שתי בכיות הללו למה אמר רבה א"ר יוחנן אחד על בית ראשון ואחד על בית שני בלילה על עסקי לילה (במדבר יד) ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם בלילה ההוא אמר רבה אמר רבי יוחנן אותו (היום ערב) [הלילה ליל] תשעה באב היה אמר להם הקב"ה לישראל אתם בכיתם בכיה של חנם ואני אקבע לכם בכיה לדורות. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה קולו נשמע. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה כוכבים ומזלות בוכין עמו. דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו. מעשה באשה אחת שכנתו של רבן גמליאל שמתה בנה

במקום הזה מצד אחד הטיפין שוקעין בקרקע ומצד אחר צפין ועומדין (והיינו שמלאו דבש אלא שבשמן היו שוקעין יותר מדבש): נפנה לצדדין. שכן דרך ישראל להיות צנוע: רדף. שהבין דרך הגמל והמנהיג ומצא כדבריהם:
על עסקי לילה. לפי שבכו אותה לילה בכיית חנם:
קולו נשמע. יותר מביום כדאמרינן ביומא מפני מה אין הקול נשמע ביום כבלילה מפני גלגל חמה המנסר ברקיע והיינו דכתיב בכה תבכה בלילה כדי שיהא קולה נשמע וירחמו עליה ואעפ"כ אין מנחם לה: כוכבים ומזלות בוכים. שנצטערו דהגנים עליו: בוכים כנגדו. מתוך שנשמע בהדיא

אויבין אויף דיא ערד. אונ ווערין ניט איין גיזאפט. אונ פון וואגען ווייסט איהר אז דיא צוויא מענטשין וואס פירען דעם קעמיל איז איינער איד אונ איינער א גוי. האבין די יודין גיענפערט אז א גוי דארף זיך ריינקען זעצט ער זיך אויף מיטען וועג. אונ אז א איד דארף זיך ריינקען גייט ער אויף א זייט: אונ זעצט זיך. האט דער פאנגער נאך געיאגט דעם קעמיל מיט דיא מענטשין: אונ ער האט גיזעהן אז אלץ איז אמת וויא דיא יודין האבין גיזאגט. איז דער פאנגער צוריק גיקומען צו דיא צוויא יודין אונ האט זייא געקושט אויף זייערע קעפ. אונ האט זייא געברייננט צו זיך אהיים אונ האט גימאכט פאר זייא א גרויסע סעודה. אונ האט געטאנצט פאר זייא. אונ ער האט גיזאגט גילויבט איז גאט וואס ער האט אויס דער וויילט דיא קינדער פון אברהם אונ ער האט זיי גיגעבין א טייל פון זיין חכמה. אונ אין וועלכע ערטער יודין קומען אפילו אין גלות האבין זיי אויך א גרויסען ווערט. אונ דער פאנגער האט זיי פריי געמאכט אונ זייא זענען גיגאנגען לשלום אהיים:

פז בכה. אין פסוק שטייט וויינען טוהט זיא וויינען ביי נאכט: צו וואס זענען די צוויי מאהל וויינען. רבה זאגט פון רבי יוחנן וועגין איין מאהל וויינט מען אויף דעם ערשטען בית המקדש אונ איין מאהל וויינט מען אויף דעם אנדערין בית המקדש. פאר וואס וויינט מען ביי נאכט. מען וויינט איבר דיא זאך וואס עס איז גישעהן גיווארין ביי נאכט. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק דיא גאנצע פאלק האבען געשריגען אונ גיוויינט אין דיא נאכט וואס דיא מרגלים זענען גיקומען. אזוי וויא עס שטייט אין דיא סדרה שלח. רבה זאגט פון רבי יוחנן וועגין דאס איז גיוועק דיא נאכט פון תשעה באב. האט גאט גיזאגט צו דיא יודין איר וויינט היינטיגע נאכט אומזיסטע געוויין [איר האט ניש וואס צו וויינען]. אונ איך וועל אייך מאכען אז איר זאלט אייביג וויינען אין דיא נאכט. אנדערע זאגן דריבער וויינט זי ביי נאכט. ווייל ביי נאכט הערט מען דעם קול פון געוויין מעהר וויא מען הערט ביי טאג. אונ אז מען וועט הערין איר געוויין מאמער וועט מען אויף איר רחמנות האבען. פון דעסטוועגין איז דאך נישטא ווער איר זאל טרייסטען. אנדערע זאגן דריבער וויינט זיא ביי נאכט ווייל דער וואס וויינט ביי נאכט וויינען מיט איהם אלע שטערין וואס אין הימעל. זיי האבען רחמנות אויף איהם. אנדערע זאגן דריבער וויינט זיא ביי נאכט ווארום דער וואס וויינט ביי נאכט ווער עס הערט דאס געוויין ווערט איהם ווייך זיין הארץ אונ ער וויינט אויך מיט איהם. עס האט אמאהל גיטראפען א אשה וואס האט גיוואוינט

בנה והיתה בוכה עליו בלילה שמע רבן גמליאל קולה ובכה כנגדה עד שנשרו ריסי עיניו למחר הכירו בו תלמידיו והוציאוה משכונתו. (איכה א) ודמעתה על לחיה אמר רבה א"ר יוחנן כאשה שבוכה על בעל נעוריה שנאמר (יואל א) אלי כבתולה חגורת שק על בעל נעוריה. היו צריה לראש אמר רבה א"ר יוחנן כל המיצר לישראל נעשה ראש שנאמר (ישעיה ח) כי לא מועף לאשר מוצק לה וגו' אמר רבה א"ר יוחנן כל המציק להם לישראל אינו עיף:

(איכה א) **לא** עליכם כל עוברי דרך אמר רבה א"ר יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה. כל עוברי דרך אמר רב עמרם אמר רב עשאוני כעוברי על דת דאילו בסדום כתיב (בראשית יט) וה' המטיר על סדום ואילו בירושלים כתיב (איכה א) ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה וגו' וכתיב (שם ד) ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש

מרכך גבו של אדם השומע קולו נבכות עמו: ריסי עיניו. שער סבבת עין היה נופל ונכפל על העין מרוב דמעות: על לחיה. לשון נהות ונערות כגון לה ויכם (ל"א שמעתי): על בעל נעוריה. שבוכה תמיד ומצויה דמעתה: אלי. קוננו קינה מתרגמינן אלייה:

מכאן לקובלנא מן התורה. כשאדם מודיע צערו לאחר צריך שיאמר לו לא תבא זאת לך כמו שבאה אלי כי קשה הוא לשומע שפעמים הוזכת עליו והמקפיד על זה אין בו משום ניחוש. ל"א לקובלנא כשים לו צרה יודיעה לרבים קובלנא צעקה. ל"א נגד מתרגמינן קבל כאדם האומר לחברו לא כנגדך אני אומר: וירדנה. ורדף אותה והיינו עשאוני כעוברי דת שדנני באש כסדום: לא עליכם. נביא היה מתנודד על חורבן כאילו באה עליו צרה ומספקה לאחרים ואומר להם לישראל לא תהא לכם צרה כזאת וכמדומה לי נביא היה מדבר כנגד בני מנשה או כנגד עשרת השבטים שלא הגלה נבוכדנאצר: וירדנה. לשון שבירה כמו וירד מיעקב כאדם המושל בחברו להלקותו ולשברו: ה"ג ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום וכי משוא פנים יש בדבר. הואיל וישראל רעים יותר מסדום למה לא נהפכו כסדום. ל"א וכי משוא פנים יש בדבר דהתם כתיב וה' המטיר הוא בעצמו והכא

באנט פון רבן גמליאל איז ביי איר געשטארבן אזוהן. הט זיא געוויינט אויף דעם זוהן אלע נאכט. אונ רבן גמליאל פלעגט הערין איר געוויין האט ער אויך געוויינט מיט איר. ביז דיא ברעמען פון זיינע אויגען זענען ארויס געפאלען פון געוויין. אמאהל האבען דיא תלמידים דער קענט אז דורך דיא אשה וויינט רבן גמליאל אלע נאכט. האבען זייא איר געבעטין זיא זאל ארויס ציהען פון דיא וואהנונג אונ זיא זאל וואוהנען אין איין אנדער גאס. ודמעתה על לחיה. רבה זאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין אזוי וויא א אשה וואס וויינט אויף איר מאן וואס איז געשטארבען אין איר יוגענד. אזוי וויינט ירושלים אויף דיא שכינה וואס איז פון איר אוועק גיגאנגען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט קלאגין אזוי וויא א בתולה יאונגע פרויא וואס איז אן גיגירט א זאק אונ קלאגט אויף איר יונגען מאן וואס איז געשטארבין. היו צריה לראש. רבה האט גזאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין דער גוי וואס דריקט צו די יודין ווערט ער אעלצטער. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק עס וועט גיט זיין קיין מידקייט צו דעם מענטש וואס ער וועט צו דריקען די יודין. רבה זאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין דער וואס דריקט צו דיא יודין וועט ער ניט מיד ווערין:

לא. ניט אויף אייך זאל זיין איר אלע וואס גייט אין דעם וועג וואס אויף מיר איז גיוואָרין רבה זאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין פון דאנען ווייסען מיר אז דיא תורה זאגט ווען איינער בעקלאגט זיך פאר זיין חבר אויף זיינע שלעכטע טרעפונג וואס איהם האט גיטראפען: זאל ער זאגין צו זיין חבר ניט אויף דיר זאל קומען וואס אויף מיר איז גיקומען. עס שטייט אין פסוק כל עוברי דרך. וואס מיינט מען אלע וואס גייען איבער דיא וועג. האט רב עמרם גזאגט פון רבס וועגין דיא יודין זאגין מען האט מיך גימאכט גלייך וויא איך וואלט איבער גיגאנגען דיא וועג פון דיא תורה. וואורום מען האט מיך גישטראפט אזוי וויא מען האט גישטראפט סדום. וואורום ביי סדום שטייט אין פסוק גאט האט גימאכט רעגענען אויף סדום פייער פון הימעל. אונ ביי ירושלים שטייט אין פסוק גאט האט געשיקט א פייער פון הימעל אין מיינע בינער אונ זייא האבען זיך פאר ברענט. אונ עס שטייט אין פסוק דיא זינד פון מיין פאלק איז גרעסער וויא דיא זינד פון סדום. פרעגט דיא גמרא אז דיא יודין האבען גזינדיגט מער וויא סדום. פאר וואס האט זייא גאט ניט גישטראפט אזוי וויא ער האט גישטראפט סדום. וסדום איז איבער גיקערט גיוואָרין אויף אייביג אונ ירושלים איז געבליבען שטיין אין גאנצין. האט רבה

יש בדבר אמר רבה א"ר יוחנן מדה יתרה היתה בירושלים שלא היתה בסדום דאילו בסדום כתיב (יחזקאל טז) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ויד עני ואביון לא החזיקה וגו' ואילו בירושלים כתיב (איכה ד) ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן (שם א) סלה כל אבירי ה' בקרבי כאדם שאומר לחבירו נפסלה מטבע זו:

(איכה ב) **פצו** עליך פיהם אמר רבה א"ר יוחנן מפני מה הקדים פ"א לעי"ן בשביל מרגלים שאמרו בפיהם מה שלא ראו בעיניהם (תהלים יד) אוכלי עמי אכלו לחם ה' לא קראו אמר רבה אמר רבי יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם ושאינו אוכל מלחמן של ישראל אינו טועם טעם לחם. ה' לא קראו רב אמר אלו הדיינין ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקות:

אמר

פירוש

כתיב שלה על ידי שליח: מדה יתרה. לטובה דבירושלים כתיב ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן היו לברות למו שהיתה מזומנת חברתה ואוכלת בנה אלמא רחמניות היו ואילו בסדום כתיב יד עני ואביון לא החזיקה ומדה זו כפרה עליהם שלא נהפכו. ל"א מדה יתירה פורענות גדולה היתה בירושלים שילדיהן היו אוכלות זו עם זו דכתיב היו לברות למו ואלו בסדום כתיב גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני הא למדת גדולה פורענות ירושלים מפורענות סדום ולא היה מביא פנים בדבר: סלה. לשון מסלה כלומר כל האבירים שסלם הקב"ה ועשאם מסלות וכבושים כמסלה זו והיינו דומיא למטבע שנפסל ואין לו תקנה:

מפני מה הקדים פ"א לעי"ן. ברוב האלפ"א בית"א שבאיכה: מפני מרגלים. שהקדימו אמר פיהם עד שלא ראו בעין: טועם טעם לחם. מוטעם טעם נוחה של ישראל שהנאה הוא להם כשגוזלין אותם: אלו הדיינין מטה משפט בשביל מתנותיהם היה לחם עמי מאכל לחיכיו: מלמדי **תינוקות**. שעושים מלאכתם ברמיה:

זאגט פון רבי יוחנן וועגן איין גוטע מדה איז געוועזן אין ירושלים וואס אין סדום איז דאס ניט געוועזן. וואָרום ביי סדום שטייט דאס איז געוועזן דיא זינד פון דיין שוועסטער סדום זי איז געוועזן ווויל ביי זיך. אונ איז געוועזן זאט מיט ברויט פון דעסטוועגן האט זיא ניט געוואלט העלפן קיין ארעם מאן. אונ ביי ירושלים שטייט דיא הענט פון דיא רחמנותדיגע ווייבער האבען געקאכט זייערע קינדער צום עסן. אזוי אגרויסער הונגער איז געוועזן. פון דעסטוועגן האבען זיי אליין ניט געגעסן דאס פלייש פון זייערע קינדער נאר זייא האבען נאך מיט געגעבען אנדערע ארעמע לייט צו דעם עסן. דריבער איז ירושלים ניט געשטראפט געווארן אזוי שטארק וויא סדום. עס שטייט אין פסוק סלה כל אבירי ה' בקרבי: דיא גמרא טייטשט דעם ווארט אבירי גלייך וויא עס וואלט געשטאנען אברי: מיינע גלידער. מען האט צו טרעטען מיינע גלידער אונ מיין פנים אונ מען דער קענט מיך גאר ניט פאר אמענטש. איך בין געווארין ווי אצוקלאפטע מטבע. מען זאגט אויף מיר אזוי וויא אמענטש וואס זאגט צו זיין חבר די מטבע איז קאליע געווארין:

פט פצו. אין פסוק שטייט זייא האבען געעפינט אויף דיר זייער מויל. רבה האט גזאגט פון רבי יוחנן וועגן פאר וואס שטייט דער פ"א פאר דיא עי"ן [פריער שטייען דרייא פסוקים וואס הייבן זיך אן מיט אפ"א: דער נאך שטייען דריי פסוקים וואס הייבן זיך אן מיט אעי"ן] דער עי"ן דארף דאך שטיין פאר די פ"א. נאר וויל דיא מרגלים האבען גזאגט מיט זייער מויל וואס זייא האבען ניט געזעהן מיט זייערע אויגען. דריבער איז זייער שטראף אויך דער ציילט געווארין פריער מיט אפ"א [פה איז דער טייטש אמויל]. דער נאך מיט אעי"ן [עין איז דער טייטש אאויג]. עס שטייט אין פסוק דיא וואס עסין מיין פאלק האבען געגעסין ברויט גאט האבען זייא ניט גירופען. רבה זאגט פון רבי יוחנן וועגן דער גוי וואס עסט דעם יודינס ברויט. האט ער פאר זוכט אטעם פון ברויט. אונ דער גוי וואס האט ניט געגעסן דעם יודינס ברויט האט ער ניט פאר זוכט אטעם פון ברויט. וואס מיינט מען גאט האבען זיי ניט גירופען. רב זאגט דאס מיינט מען דיא דיינים. אונ שמואל זאגט דאס מיינט מען דיא מלמדים וואס לערנען מיט קליינע קינדער. אז די דיינים פסקנן פאלשע דינים. אדער די מלמדים לערנען פאלש מיט די קינדער. דם הייסט זיי רופען ניט גאט. דורך די עבירה ווערין דיא יודין געשטראפט אז גוים זאלין עסין זייער ברויט:

צ אמר רב יהודה אמר רב בקשו למנות עוד אחד באתה דמות דיוקנו של אביו ונשתטחה לפניהם ולא השגיחו עליה באתה אש מן השמים ולהכה אש בספסליהם ולא השגיחו עליה יצתה בת קול ואמרה להם (משלי כב) חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים מי שהקדים ביתי לביתו ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה לפני מלכים יתיצב בל יתיצב לפני חשוכים ולא השגיחו עליה יצתה בת קול ואמרה (איוב לד) המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו'. דורשי רשומות היו אומרים כולם באים לעולם הבא שנאמר (תהלים ס) לי גלעד ולי מנשה ואפרים מעוז ראשי יהודה מחוקקי מואב סיר רחצי על אדום אשליך נעלי עלי פלשת התרועעי. לי גלעד זה אחאב שנפל ברמות גלעד. מנשה כמשמעו. אפרים מעוז ראשי זה ירבעם דקאתי מאפרים

עוד אחד שלמה (והאי מאמר הזה נשנה בגמרא כפי משנת ג' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק וכו' ועל זה אמרו שבקשו למנות. עוד מלך אחד עמהם. והוא שלמה): דיוקנו. של דוד אביו נשתטחה לפניהם שלא למנותו עמהם: יתיצב לפני חשוכים בגיהנם בתמיה לפני מלכים יתיצב בג"ע ולא לפני חשוכים: המעמך ישלמנה. וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו לאדם שאתם מואסים בשלמה לומר שאין לו חלק לעוה"ב: כי אתה תבחר ולא אני. וכי הבחירה בכם תלויה ולא בי לומר מי יש לו חלק ומי אין לו חלק שלא בי הדבר תלויה: דורשי רשומות. דורשי פסוקים דכתיב את הרשום בכתב אמת: היו אומרים. שכולם יש להם חלק אפילו למנשה ולירבעם ולאחאב: לי גלעד ולי מנשה. עלי לשבול עונש כדי שיהו הם זוכין: מנשה כמשמעו. מנשה בן חזקיה: דקאתי מיהודה. דאמר לו דוד ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי שהיה קורא לאחיתופל מיודעי קרובי שהיה משבט יהודה כדוד: מואב סיר רחצי. דוד דקאתי ממואב: סיר רחצי. גיחזי שסר ונטרע על עסקי רחצה: על אדום אשליך נעלי. אנעיל

צ אמר. רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין מען האט געוואלט ציילען נאך אמלך וואס האט ניט קיין עולם הבא (דאס איז שלמה המלך) איז געקומען דער געשטאלט פון זיין פאטער דוד המלך אונ האט געבעטין ביי דיא תנאים זייא זאלין דאס ניט זאגן פאר קיינעם: האבען דיא תנאים נישט געוואלט קוקען אויף דיא ביילד פון דוד. איז אראפ געקומען אפייער פון הימעל אונ האט פאר ברענט דיא בייניק פון דיא תנאים. אונ דיא תנאים האבען אויף דעם אויך ניט געקוקט. איז אראפ געקומען אקול פון הימעל אונ האט געזאגט צו דיא תנאים דעם פסוק אז דו האסט געזעהן אזוי אמענטש וואס ער איז געאיילט אין זיין ארבעט וועט ער שטיין פאר מלכים אונ ער וועט ניט שטיין פאר דיא פינסטערע. שלמה וואס ער איז געווען געאיילט אין זיין ארבעט אונ ער האט געבאהט מיין שטוב (דעם בית המקדש) פריער פאר זיין שטוב. אונ נאך מער האט ער גיטאהן מיין שטוב האט ער געבאהט אין זיבען יאהר אונ זיין שטוב האט ער געבאהט אין דרייצעהן יאהר. ער דארף שטיין פאר מלכים אין גן עדן. אונ ער דארף ניט שטיין פאר דיא פאר פינצטערטע אין גיהנם. האבען דיא תנאים נישט געוואלט צו הערין וואס דער קול האט געזאגט: איז נאך אמאהל ארויס געגאנגען אקול פון הימעל אונ האט געזאגט דעם פסוק המעמך ישלמנה. וועט איהר דען בצאהלען צו יעדער מענטש זיין פאר דינסט אונ זיין שטראף. וואס איר האט פאר מיאוסט דעם מלך שלמה אונ איר פסקנת ער זאל האבען גיהנם. וועט איר דען אויס דער וויילען ווער עס זאל האבען עולם הבא אונ ווער ניט. איך וועל אויס דער וויילען ווער עס זאל האבען עולם הבא אונ ווער ניט. אונ איך זאג אז שלמה וועט יא האבען עולם הבא. דיא דרשנים זאגן אלע וועלין קומען צו עולם הבא (אפילו מנשה אונ ירבעם אונ אחאב וועלין אויך האבען עולם הבא). ווארום עס שטייט אין פסוק צו מיר איז גלעד צו מיר איז מנשה אפרים איז דאס שטארקייט פון מיין קאפ יהודה איז מיין געזעץ געבער מואב איז דער טאפ וואס איך וואש מיך אין איהם אויף אדום וועל איך ווארפען מיין שלאס אויף פלשתים וועל איך מיך געזעלענען. צו מיר איז גלעד דאס מיינט מען דעם מלך אחאב וואס ער איז געהרגת געווארין אין רמות גלעד. צו מיר איז מנשה דאס מיינט מען דעם מלך מנשה. אפרים איז דעם שטארקייט פון מיין קאפ דאס מיינט מען ירבעם בן נבט וואס ער איז געבארין פון אפרים. יהודה איז מיין געזעצגעבער דאס מיינט מען אחיתופל וואס ער איז געבארן פון שבט יהודה.

מאפרים. יהודה מחוקקי זה אחיתופל (דף ק"ז) דקאתי מיהודה. מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה. על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי. עלי פלשת התרועעי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אם יבא דוד שהרג את הפלשתי והוריש את בנך גת מה אתה עושה לו אמר להם עלי לעשותם ריעים זה לזה:

אותם בג"ע: אם יבא דוד שהרג את הפלשתי. ויצעק לפניך על שאתה נותן חלק לדואג ולאחיתופל לעוה"ב מה אתה עושה להפיס דעתו שהם היו שונאים אותו: אמר להם. עלי לפייסן ולעשותם ריעים ואהובים זה לזה והיינו התרועעי לשון ריעות: ושמואל אמר. אלו תשובה נצחת כי הא' גוונא באו י' בני אדם וכו': עבד שמכרו רבו. מאחר שמכרנו הקב"ה לנ"נ וגרשנו מעליו יש לו עלינו

(ירמיה ח) **צא מדוע** שובבה העם הזה ירושלים משובה נצחת וגו' אמר רב תשובה נצחת השיבתו כנסת ישראל לנביא אמר להם נביא לישראל חזרו בתשובה אבותיכם שחטאו היכן הם אמרו להם ונביאיכם שלא חטאו היכן הם שנאמר (זכריה א) אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו (אמר להם אבותיכם) חזרו והודו שנאמר (שם) אך דברי וחקי אשר צויתי את עבדי הנביאים הלוא השיגו אבותיכם וישובו ויאמרו כאשר זמם ה' צבאות לעשות לנו כדרכינו וכמעללינו כן עשה אתנו שמואל אמר באו י' בני אדם וישבו לפניו אמר להם חזרו בתשובה אמרו לו עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום אמר לו הקב"ה לנביא לך אמור להם

מואב איז דער טאפ וואס איך וואש מיך אין איהם דאס מיינט מען גיחזי וואס ער איז גישטראפט גיווארין דורך דעם וואס נעמן האט זיך גיוואשען אין ירדן. אויף אדום וועל איך ווארפען מיין שלאס דאס מיינט מען דואג האדומי. איך וועל איהם איין שליסען אין גן עדן. אויף פלשתים וועל איך מיך גיזעלענען. דיא מלאכים האבען גזאגט פאר גאט רבונו של עולם אויב דוד וואס ער האט גיהרגעט דעם פלשתי גלית אונ ער האט גימאכט ירשנן צו דיינע קינדער דיא שטאט גת וועט קומען פאר דיר אונ וועט שרייען פאר וואס דו גיבסט עולם הבא צוא זיינע צוויא גרויסע שונאים דואג אונ אחיתופל. וואס וועסטו איהם ענטפערין. האט גאט גזאגט איך נעם אויף מיר איך זאל זייא אלע דריי מאכען פר גוטע פריינד:

צא מדוע. עס שטייט אין פסוק פאר וואס איז ווילד גיווארין דיא פאלק וואס אין ירושלים משובה נצחת. וואס מיינט מען משובה נצחת. רב זאגט אשטארקע תשובה האבען דיא יודין גיענפערט צום נביא. דער נביא האט גזאגט צו דיא יודין טוהט תשובה. אייערע עלטערין וואס האבען גיזינדיגט וואו זענען זייא. זייא זענען דאך גישטארבען. האבען דיא יודין גזאגט צום נביא אונ אייערע נביאים וואס האבען ניט גיזינדיגט וואו זענען זייא. זייא זענען דאך אויך גישטארבען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער נביא האט גזאגט צו דיא יודין אייערע עלטערין וואו זענען זייא. האבען דיא יודין גזאגט צום נביא אונ דיא נביאים וועלין אייביג לעבין. פון דעסטוועגין האבען דיא יודין דער נאך מודה גיוועזן צום נביא אז מען דארף תשובה טאהן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק מיינע רייד אונ מיינע גיזעץ וואס איך האב גיבאטען צוא מיינע קנעכט דיא נביאים האבען גיטראפען צו אייערע עלטערין אונ זייא האבען צוריק גיקערט אונ האבען גזאגט אזוי וויא גאט האט גיטראכט צו טאהן צו אונז אזוי וויא אונזערע וועגין אונ וויא אונזערע מעשים אזוי האט ער גיטאהן מיט אונז. האבען דיא יודין מודה גיוועזן אז זייא זענען גישטראפט גיווארין אזוי וויא זייערע עבירות זענען גיוועזן. שמואל זאגט דאס איז גיוועזן דיא שטארקע תשובה וואס דיא יודין האבען גיענפערט צום נביא. צעהן מענטשין זענען גיקומען אונ האבען זיך גיזעצט פאר דעם נביא. האט דער נביא צו זייא גזאגט טוהט תשובה. הייבען זייא גזאגט צום נביא אקנעכט וואס דער בעל הבית האט איהם פאר קויפט אונ אווייב וואס דער מאן האט איר גיגט. האט איינער צו בפעלין אויף דעם אנדערין. אז גאט האט אונז פאר קויפט צו נבוכדנצר אונ ער האט אונז אוועק געטריבען פון זיך. האט הען גאט נאך עפעס צו

להם (ישעיה נ) אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי וגו' והיינו דאמר ריש לקיש מאי דכתיב (ירמיה מג) דוד עבדי נבוכדנאצר עבדי גלוי וידוע למי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדו עבד שקנה נכסים עבד למי ונכסים למי. (יחזקאל כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם אמר רב נחמן כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא עלן ולפרוקינן. (ישעיה כח) ויסרו למשפט אלהיו יורנו אמר רבב"ה אמר להן נביא לישראל חזרו בתשובה אמרו לו אין אנו יכולין יצה"ר שולט בנו אמר להם יסרו יצרכם אמרו לו אלהיו יורנו :

צב [פיסקא] ארבעה הדיוטות בלעם ודואג ואחיתופל וגיחזי בלעם בלא עם

כלום : דוד עבדי וגו' ונ"נ עבדי . שקרא לאותו רשע עבד כמו שקראו לדוד דכתיב בסוף ירמיה הנני שולח ולקחתי את נ"נ עבדי לא מפני שדומה זה לזה אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כבר מכרנו הקב"ה לנ"נ לפיכך הקדים הקב"ה וקראו עבדי לנ"נ כדי להחזיר להם תשובה : עבד למי נכסים למי . כלומר נ"נ עבדי הוא וכל מה שקנה לי הוא ועדיין לא יצאתם מרשותי : העולה על רוחכם וגו'. כל מה שאתם סבורים לא יהיה : כל כי האי ריתחא . מי יתן ויבא לנו זה הכעס בחמה שפוכה אמלוך עליכם שיגאלנו בעל כרחנו וימלוך עלינו : א"ר אבא בר כהנא . היינו תשובה נאות דא"ל אלהיו יורנו שאין אנו יכולים לייסר אותו :

בלא עם שאין לו חלק עם. עם : שבלה עם. שבלבל

בפעלין אויף אונז . האט גאט גזאגט צום נביא גיי זאג צו דיא יודין וואו איז דער גט פון אייער מוטער וואס איך האב איר אוועק געשיקט : אונ ווער איז פון מיינע כאנערס וואס מאנט ביא מיר געלט אונ איך האב אייך פאר קויפט צו אים פאר דעם חוב ואאשה וואס דער מאן האט איר גיגט אדער אקנעכט וואס דער בעל הבית האט איהם פאר קויפט . געווים אז דער מאן האט גאר ניט צו זיין ווייב . אונ דער בעל הבית האט גאר ניט צו זיין קנעכט . אבער אווייב וואס האט געזינדיגט אויף איר מאן אונ איז אנטלאפין פון איהם : אדער אקנעכט האט געזינדיגט אויף זיין בעל הבית אונ איז אנטלאפין פון איהם . געווים האט נאך דער מאן צו שאפען אויף זיין ווייב . אונ דער בעל הבית האט צוא שאפען אויף זיין קנעכט : גאט האט דאך אייך ניט גיגט אונ האט אייך ניט פאר קויפט : נאר איר האט געזינדיגט צוא גאט אונ איר אנטלויפט פון איהם געווים האט נאך גאט צו בפעלין אויף אייך . דאס איז וואס ריש לקיש האט גזאגט עס שטייט אין פסוק מיין קנעכט דוד . מיין קנעכט נבוכדנצר . הט דען גאט גלייך גימאכט נבוכדנצר צו דוד . נאר גאט האט גיוואוסט אז דיא יודין וועלין אזוי זאגן גאט האט אונז פאר קויפט צו נבוכדנצר האט ער שוין אויף אונז ניט צו בפעלין . דריבער האט גאט גזאגט אויף נבוכדנצר ער איז מיין קנעכט . אז אקנעכט האט גיקויפט אפארמעגין . גיהער דער קנעכט מיט דעם פאר מעגין צום בעל הבית . גיהער דאך נבוכדנצר מיט די יודין צו גאט . דער נביא האט גזאגט וואס עס גייט אויף אויף אייער הארץ דאס וועט ניט זיין וואס איר זאגט מיר וועלין זיין אזוי וויא דיא פעלקער אזוי ווי די משפחות פון אלע לענדער מיר וועלין אוי: בדינען דיא הילצערנע אונ דיא שטיינערנע געטער . זאגט גאט אזוי אמת ווי איך לעב אז מיט מיין שטארקע האנט אונ מיט מיין גינייגטין ארעם אונ מיט אאויס גיגאסענעם צארין וועל איך אויף אייך קעניגען . רב נחמן זאגט זאל שוין גאט קעניגען אויף אונז מיט כעס . נאר זאל ער שוין קעניגען אויף אונז אונ זאל אונז שוין אויס לייזין . עס שטייט אין פסוק ויסרו למשפט אלהיו יורנו . רבה בר בר חנה זאגט דער נביא האט גזאגט צו דיא יודין טוהט תשובה . האבען דיא יודין גזאגט מיר קענען ניט תשובה טאהן ווארום דער יצר הרע גיוועלטיגט אויף אונז . הט דער נביא צו זיי גזאגט פיניגט אייער יצר הרע . האבען די יודין גזאגט צום נביא גאט זאל לערנען דעם יצר הר"ע ער זאל אוועק גיין פון אונז . ווארום מיר קענען איהם ניט אוועק טרייבען פון אונז :

צב פיסקא . ארבעה . פיר פראסטע מענטשין האבין ניט קיין עולם הבא : בלעם ודואג אחיתופל גיחזי . בלעם איז צוויי ווערטער בלא עם . אן אפאלק . ער וועט ניט האבין קיין חלק

ישראל. בעצתו שהשיאו לבלק כדבעינן למימר לקמן והפיל מהם כ"ד אלפים: שבא על בעיר: שבא על אתונו, כמו דמתרגמינן בהמה בעיר: תנא הוא בעור אביו של בלעם הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי: אחד בימי יעקב. שרדף אחריו ובקש לעקור את הכל: ואחד בימי שופטים. לאחר מיתת יהושע דכתיב ויחר אף ה' בישראל ויתן ביד כושן רשעתים: בנו בעור. משמע בעור בנו של בלעם היה: בנו הוא לבלעם בנביאות שבלעם גדול מאביו היה בנביאות: בלעם. שהיה נכרי בהדי הדיוטות וקאמר דאין לו חלק מכלל דשאר נכרים יש להם חלק: מתני' מני כו'. א"ל רבי יהושע אילו נאמר ישובו רשעים לשאולה ככל הגוים, משמע כדקאמרת השתא דכתיב כל גוים שכחי אלהים לא משמע אלא אותן השוכחים אלוה כגון בלעם וכמותו אבל אחריני אתו כדאמרינן בריש פרקין ורעו זרים צאנכם ובני נכר אכריכם לעוה"ב: מאן נינהו כל הגוים שכחי אלהים. דמכל האומות בורר הקב"ה הרשעים שבהם ונותן אותם בגיהנם ואין להם חלק לעתיד אבל הכשר

דבר אחר בלעם שבלה עם. בן בעור שבא על בעיר תנא הוא בעור הוא כושן רשעתים הוא לבן הארמי בעור שבא על בעיר כושן רשעתים דעבד שני רשעיות בישראל אחד בימי יעקב ואחד בימי שפוט השופטים ומה שמו לבן הארמי שמו כתיב (במדבר כג) בן בעור וכתיב (שם כד) בנו בעור אמר רבי יוחנן אביו בנו הוא לו בנביאות בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא שאר נכרים אחריתי אתו מתני' מנו ר' יהושע היא דתניא רבי אליעזר אומר (תהלים ט) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכחי אלהים אלו עכו"ם דברי ר"א אמר לו ר' יהושע וכי נאמר בכל הגוים והלא לא נאמר אלא כל גוים שכחי אלהים אלא ישובו רשעים לשאולה מאן נינהו כל

עולם הבא מיט דעם פאלק. מיט דיא יודין. אנדערע זאגין בלעם איז צוויי ווערטער בלה עם. ער האט צו מישט דאס פאלק יודין מיט זיין עצה [ווארום עס איז געפאלין פיר אונ צוואנציג טויזענד יודין דורך זיין עצה]. בן בעור האט מען איהם גירופין וייל ער האט מזנה געווען מיט א בהמה. מיט זיין איזיל. [ווארום בעיר איז דער טייטש א בהמה]: מיר האבין גילערונט דער פאטער פון בלעם האט געהייסין בעור. אונ ער האט געהייסין דריי נעמען. בעור כושן רשעתים אונ לבן הארמי. בעור האט ער געהייסין וייל ער פלעגט מזנה זיין מיט בהמות. כושן רשעתים האט ער געהייסין וייל ער האט געמאהן צוויי מאהל שלעכץ צו יודין. איין מאהל אין דיא צייט פון יעקב וואס ער האט נאך געיאגט יעקב אונ ער האט געוואלט בייא איהם אלץ צוא נעמען. אונ דאס אנדערע מאהל אין דיא צייט פון דיא שופטים [אזוי וויא עס שטייט אין שופטים קפיטל ג]. אונ דער אמת'ר נאמען זיינער איז געווען לבן הארמי. פרעגט די גמרא אמאהל שטייט אין פסוק בן בעור [בלעם איז געווען דער זוהן פון בעור]. אונ אמאהל שטייט אין פסוק בנו בעור [דער זוהן פון בלעם איז געווען בעור]. רבי יוחנן זאגט בעור איז געווען אפאטער פון בלעם. נאר אין נביאות איז ער געווען אזוי וויא א זוהן צו בלעם. ווארום בלעם איז געווען א גרעסער נביא וויא זיין פאטער. פרעגט דיא גמרא נאר בלעם וועט ניט האבין עולם הבא. אבער אנדערע גוים האבין יא עולם הבא. וועט דיא משנה אויס קומען אזוי ווי רבי יהושע. ווארום מיר האבין גילערונט רבי אליעזר זאגט עס שטייט אין פסוק ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים. דיא רשעים וועלין גיין צום גיהנם אלע פעלקער וואס פאר געסין אין גאט [וועלין גיין צום גיהנם]. דיא רשעים וועלין גיין צום גיהנם דאס מיינט מען יודישע רשעים. אלע פעלקער וואס פאר געסין אין גאט מיינט מען די גוים וואס דינען עבודה זרה [וועלין זיין אין גיהנם]. האלט רבי אליעזר אז אלע עכו"ם וועלין זיין אין גיהנם. האט רבי יהושע גיזאגט צו רבי אליעזר אז אין פסוק וואלט גישטאנען ישובו רשעים לשאולה ככל גוים. דיא רשעים וועלין צוריק קערין אין גיהנם אזוי וויא אלע פעלקער [וואס וועלין זיין אין גיהנם]. אונ די צוויי ווערטער שכחי אלהים [וואס פאר געסין אין גאט] וואלט ניט גישטאנען: וואלט איך אויך זאגין וויא דוא זאגסט. אז רשעים מיינט מען יודישע רשעים אונ אלע גוים וועלין זיין אין גיהנם. עס שטייט דאך אבער כל גוים שכחי אלהים. אלע פעלקער וואס פאר געסין אין גאט. מיינט אזוי דער פסוק די רשעים וועלין צוריק קערין אין גיהנם. וועלכע רשעים. גוישע רשעים. ווער זענין די גוישע רשעים דיא וואס פאר געסין [גלויבין נים] אין גאט. אבער דיא גוים וואס גלויבין אין

כל הגוים שכחי אלהים ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו אמר (במדבר כג) תמות נפשי מות ישרים אם תמות נפשי מות ישרים תהא אחריתי כמוהו ואם לאו הנני הולך לעמי:

(במדבר כב) **צג וילכו** זקני מואב וזקני מדין תנא מדין ומואב לא היה להם שלום מעולם משל לשני כלבים שהיו בעדר והיו צהובין זה לזה בא זאב על אחד אמר האחר אם איני עוזרו היום הורג אותו ולמחר בא עלי הלכו שניהם והרגו הזאב אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כרכושתא ושונרא עבדו הלולא מתרבא דביש גדא. (שם) וישבו שרי מואב עם בלעם ושרי מדין להיכן אזול כיון דאמר להו לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר אמרו כלום יש אב ששונא את בנו א"ר נחמן חוצפא אפילו כלפי שמיא מהני מעיקרא כתיב (שם) לא תלך עמהם ולבסוף כתיב (שם) קום לך אתם אמר רב ששת חוצפא מלכותא

יש להם חלק: אף הוהו רשע נתן סימן בעצמו שאין לו חלק לעתיד: תמות נפשי מות ישרים. אם ימות מיתת עצמו תהא אחריתי כמוהו דודאי יש לו חלק עמהם: ואם לאו. דלא ימות אלא יהרג הנני הולך לעמי לגיהנם:

לא היה להם שלום. דכתיב המכה את מדין בשדה מואב: צהובין. כעוסין שכשאדם כועס פניו צהובים: כרכושתא. חולדה כרכ כתא ושונרא. אין להם שלום מעולם: ביש גדא. מזל רע: כלום יש אב ששונא את בנו. שהוא סבור שיאמר לו הקב"ה קלל את בני דקאמר בלעם לינו פה הלילה: חוצפא אפי' כלפי שמיא מהני. דאהני ליה מה שהחליף פניו לומר לבלעתי בלק לינו פה שאמר לו הקב"ה בתחלה לא תלך

גאט אונ זענען ניט רשעים וועלין זיי האבין עולם הבא. אונ דער רשע בלעם האט געגעבין א סימן אויף זיך אויב ער וועט האבין עולם הבא. אדער ניין. ער האט אזוי געזאגט תמות נפשי מות ישרים. אויב איך וועל שטארבין וויא דיא פרומע מענטשין שטארבין. (איך וועל אלט ווערין אונ קראנק ווערין אונ שטארבין) וועט איהר וויסען אז מיין סוף איז אזוי וויא דער סוף פון אלע יודין. איך וועל האבין עולם הבא אזוי ווי די יודין האבין. אונ אויב איך וועל געהרגעט ווערין. זאלט איהר וויסען אז איך גיי אין גיהנם צו מיין פאלק:

צג ויגלכו. דיא אלטע לייט פון מואב אונ דיא אלטע לייט פון מדין זענען געגאנגען צו בלעם. מיר האבען געלערנט מדין אונ מואב האבען קיין מאהל ניט געהאט שלום צווישען זיך. א משל איז צוויי הינט זענען אמאהל געוועזען אין א סטאדע שעפסין. אונ זייא זענען געוועזען אין כעס איינער אויף דעם אנדערין. איז געקומען א וואלף אונ האט געוואלט צו רייסען איין הונט. האט דער אנדערער הונט געזאגט אויב איך וועל איהם ניט העלפין געגען דעם וואלף. היינט וועט דער וואלף איהם הרגענען. מארגין וועט ער קומען אונ וועט מיך הרגענען. זענען געגאנגען ביידע הינט אונ האבען געהרגעט דעם וואלף. אזוי אז מדין האבען געזעהן די יודין קומען מלחמה האלטען מיט מואב. האבען זיי געזאגט היינט ווילען דיא יודין הרגענען מואב. מארגין וועלין זייא קומען הרגענען אונז. דריבער האבען זיך בהעצט מדין מיט מואב אונ זענען געגאנגען צו בלעם מען זאל פלוכין דיא יודין. רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין א מויז מיט א קאץ וואס האבען קיין מאהל ניט שלום מיט דעם אנדערין. האבען אמאהל געמאכט א סעודה פון דיא חלב פון שרעכטין מזל. עס שטייט אין פסוק דיא שרים פון מואב זענען געזעסן מיט בלעם. אונ דיא שרים פון מדין וואו הין זענען געגאנגען. ענפערט די גמרא וויא בלעם האט געזאגט צו די שרים נעכטיגט דא דיא נאכט וועל איך אייך זאגין אנטווארט וואס גאט וועט מיר זאגין האבען דיא שרים פון מדין געזאגט איז דען דא אפאטער וואס זאל פיינד האבען זיין זוהן. האט דען גאט פיינד דיא יודין וואס זייא זענען זיינע קינדער. געוויס האט זייא גאט ליב. אונ ער וועט ניט זאגן צו בלעם ער זאל פלוכין די יודין. וואס האבען מיר דא צו ווארטען. רב נחמן זאגט העזה העלפט אפילו געגען גאט אויך. גאט האט דאך שוין איין מאהל געזאגט צו בלעם זאלסט ניט גיין מיט זייא. צו וואס האט בלעם זייא נאך אמאהל געהייסן נעכטיגען. דאס איז דאך געוועזן א העזה. אונ דאס האט איהם דאך געהאלפען. ווארום פריער דיא ערשטע נאכט האט גאט געזאגט צו איהם דוא זאלסט ניט גיין מיט זייא. אונ דער נאך

ושדר אמר לך : מלכותא בלא תאגא. כלומר שררה גדולה והיינו הכי אלא כתר מלכות : אנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה קשים ממני. כלומר איני גדול מהם אלא משיחת מלכות :

שפי. כמו בוקא דאטמא דשף מדוכתיה : שפיפון. משמע שתים : שתום העין. שתום פתוח כמו שתומיה ניכר כלומר עינו אחת פתוחה מכלל דאחרת סתומה והכי נמי מתרגמינן דשפיר חזא. ע"כ. ואית דמפרשי שתום כמו סתום ולאו מלתא היא :

אהבה. שאהב אברהם את הקב"ה ביטל שורה של גדולה שחבש הוא בעצמו : ושנאה. שנאת בלעם שרשע את ישראל ביטל שורה של גדולה שחבש הוא בעצמו :

מלכותא בלא תאגא היא דכתיב (ש"ב ג) ואנכי היום רך ומשוח מלך והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני וגו' :

צד א"ר יוחנן בלעם חגר ברגלו אחת היה שנאמר (במדבר כג) וילך שפי שמשון בשתי רגליו שנאמר (בראשית מט) שפיפון עלי אורח בלעם סומא בא' מעיניו היה שנאמר (במדבר כד) שתום העין :

(ע"ב) **צה** ויודע דעת עליון השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע וכו' :

(עד משתחוים להמה מיד כועס כמס' ברכות פ"א מאמר כ"ח)

(במדבר כד) **צו** ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו תנא משום ר' שמעון בן אלעזר אהבה מבטלת שורה של גדולה מאברהם דכתיב (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר שנאה מבטלת שורה של גדולה מבלעם דכתיב ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו :

צז אמר רב יהודה אמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך

דיא אנדערע נאכט האט גאט גזאגט צוא איהם גייא מיט זייא. רב ששת זאגט העזה איז אמגוכה אן אקרוין (ווארום אזוי וויא מען האט מורא פאר אמלך. האט מען מורא פאר אעזות פנים אויך. נאר דער מלך האט אקרוין. אונ דער עזות פנים האט גיט קיין קרוין) : אזוי ווי עס שטייט אין פסוק דוד המלך הט גזאגט איך בין נאך היינט יונג אונ היינט גיזאלבט פר אמלך. אונ די מענטשין די קינדער פון צרויה זענען שווערער פר מיר. מען הט פר זיי מער מורא וויא פר מיר. זענען זיי גרעסערע מלכים וויא איך. נאר איך בין אמלך מיט אקרוין. אונ זייא זענען מלכים אן אקרוין :

צד אמר. רבי יוחנן זאגט בלעם איז גיוועזן לאהם (הינקעדיג) אויף איין פוס. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וילך שפי. ער איז גיגאנגען (מיט איין פוס). אונ האט געשפרונגען (מיט דיא אנדערע פוס). שמשון איז גיוועהן לאהם (הינקעדיג) אויף ביידע פיס. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק שפיפון עלי אורח. אז ער איז גיגאנגען אין וועג האט ער גישפרונגען אויף ביידע פיס. בלעם האט גיהאט איין אויג אבלינדע. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שתום העין. איין אויג אאפינע. אבער דיא אנדערע אויג אפארמאכטע :

צה ויקם. בלעם איז אויף גישטאנען גאנץ פריא אונ האט גישפאנט דעם אייזיל. מיר האבין גילערנט פון רבי שמעון בן אלעזר וועגין ליבשאפט שטערט אמאהל דעם פירונג פון גרויסקייט ווייסין מיר פון אברהם אבינו. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אברהם איז אויף גישטאנען גאנץ פריא אונ האט גישפאנט דעם אייזיל. ווייל ער האט ליב גיהאט גאט אגרויסע ליבשאפט אונ ער האט גיוואלט געשווינט מקיים זיין וואס גאט היסט ברענגען יצחק צו דר עקידה. דריבער האט ער ניט גיווארט ביז זיינע קנעכט וועלין שפאנען דעם אייזיל נאר ער אליין האט איהם גישפאנט : אונ פיינדשאפט שטערט אמאהל אויך דעם פירונג פון גרויסקייט. ווייסין מיר פון בלעם. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק בלעם איז אויף גישטאנען גאנץ פריא. אונ הט גישפאנט דעם אייזיל. ווייל ער האט פיינט גיהאט דיא ידין אגרויסע פיינדשאפט אונ ער הט געשווינט גיוואלט גיין זיי פלוכין. דריבער הט ער ניט גיווארט ביז זיינע קנעכט וועלין שפאנען דעם אייזיל. נאר ער אליין האט איהם גישפאנט :

צז אמר. רב יהודה האט גיזאגט פון רבס וועגין אייביג זאל אמענטש לערנען תורה

מחוץ שלא לשמה בא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה ויצתה ממנו רות וא"ר יוסי בר הונא רות בתו של עגלון בן בנו של בלק מלך מואב היתה:

צו א"ל רבא לרבה בר מרי כתיב (מ"א א) ייטיב אלהים את שם שלמה משמך ויגדל את כסאו מכסאך אורח ארעא למימר ליה למלכא הכי א"ל מעין קאמר ליה דאי לא תימא הכי (שופטים ה) תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך נשים באהל מאן נינהו שרה רבקה רחל ולאה אורח ארעא למימר הכי אלא מעין קאמר הכי נמי מעין קאמר ופליגא דר' יוסי בר חוני דאמר רבי יוסי בר חוני בכל אדם מתקנא

מ"ב קרבנות. בין פרים ואילים ז' פרים ז' אילים ב' פעמים הרי מ"ב בין פרים ואילים: אורח ארעא למימר הכי. וכי דרך ארץ דאמרו ייטיב אלהים שם שלמה משמך והא תלמיד דאמרי ליה שיהא גדול מרבו: מעין. מעין קאמר ליה ומעין ככתך ולא גדול ממש: נשים באהל. שרה רבקה רחל ולאה דכתיב בהו אהל שרה ורבקה דכתיב ויביאה יצחק האהלה שרה אמו רחל ולאה דכתיב ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל: אורח ארעא. שהאמר דבורה ליעל שתהא ברוכה משרה ורבקה אלא מעין ברכת שרה קאמרה: ופליגא וכו'. הא דקא מברכי שם שלמה משמך

אונ זאָל טאָהן מִצְוֹת. אֲפִילוּ ער מיינט ניט פון גאָטס וועגין. וואָרום ער וועט שוין קומען דער צו ער זאָל יאָ מיינען פון גאָטס וועגין [אונ אויב ער וועט ניט קומען דער צו. ייעט קומען זיינער אַקינד דער צו. וואָרום דער קינד וועט זעהן דער פאָטער לערונט תּוֹרָה אונ טוהט מִצְוֹת. וועט ער אויך אַזוֹי טאָהן. אונ וואָס ביי זיין פאָטער אין הארצין איז ווייס דאָך דער קינד ניט. ער מיינט דער פאָטער טוהט דאָס פון גאָטס וועגין. וועט דער קינד אויך טאָהן פון גאָטס וועגין]. אַזוֹי וויא מיר זעהן ביי בָּלָק. ער האָט מַקְרִיב געוועזן צוויי אונ פערציג קָרְבָּנוֹת [אונ ער האָט ניט גימיינט פון גאָטס וועגין] האָט ער זוֹכֶה געוועזן אַז פון איהם איז גיבאָרין געוואָרין רוּת וואָס זיא האָט זיך מְגַיֵּיר געוועזן אונ האָט גיטאָהן מִצְוֹת פון גאָטס וועגין. וואָרום רַבִּי יוֹסֵי בַּר הוּנָא האָט גיזאָגט רוּת איז געוועזן דיא טאָכטער פון עֶגְלוֹן דער מֶלֶךְ פון מוֹאָב. אונ עֶגְלוֹן איז געוועזן אַאייניקעל פון בָּלָק דער מֶלֶךְ פון מוֹאָב:

צו אָמַר. רָבָא האָט גיזאָגט צו רַבָּה בַּר מָרִי עס שטייט אין פָּסוּק מענטשין האָבען גזאָגט צו דָוִד הַמֶּלֶךְ יֵיטִיב אֱלֹהִים אֶת שֵׁם שְׁלֹמֹה מִשְּׁמֶךָ וִיגַדֵּל אֶת כִּסְאוֹ מִכִּסְאֶךָ. גאָט זאָל פאַר בעסערין דעם נאָמען פון שְׁלֹמֹה מער פון דיין נאָמען: אונ ער זאָל גרויס מאַכין דעם שטוהל פון שְׁלֹמֹה גרעסער פון דיין שטוהל [דאָס מיינט מען דיא מְלוּכָה פון שְׁלֹמֹה זאָל זיין גרעסער ווי דיא מְלוּכָה פון דָוִד]. איז דען שיין מען זאָל אַזוֹי זאָגין צו אַמֶלֶךְ. אַז דיא מְלוּכָה פון זיין זוהן זאָל זיין גרעסער וויא זיין מְלוּכָה. האָט רַבָּה גזאָגט מִשְּׁמֶךָ מיינט מען ניט גרעסער פון דיין נאָמען. אונ מִכִּסְאֶךָ מיינט מען ניט גרעסער פון דיין שטוהל. נאָר מען מיינט עס זאָל זיך פאַר גלייכען צו דיין נאָמען אונ עס זאָל זיך פאַר גלייכען צו דיין שטוהל. דער נאָמען פון שְׁלֹמֹה זאָל ניט זיין קלענער וויא דיין נאָמען. אונ דער שטוהל פון שְׁלֹמֹה זאָל ניט זיין קלענער פון דיין שטוהל: וואָרום אַז דוא וועסט ניט אַזוֹי זאָגן. נאָר דוא וועסט זאָגין וויא פריער אַז מִשְּׁמֶךָ מיינט מען גרעסער פון דיין נאָמען אונ מִכִּסְאֶךָ מיינט מען גרעסער פון דיין שטוהל. עס שטייט אין פָּסוּק תְּבוֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאוֹהֶל תְּבוֹרָךְ. ווער זענען דיא ווייבער פון גיצעלט. דאָס איז שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל לֵאָה. אַז דוא זאָגסט דער מ"ם ווייזט אויף מער. וועסט דאָך טייטשין דעם פָּסוּק יָעֵל זאָל גיבענטשט ווערין מער וויא דיא ווייבער פון גיצעלט. מער וויא שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל לֵאָה. איז שיין אַזוֹי צו זאָגן אַז יָעֵל זאָל גיבענטשט ווערין נאָך מער וויא שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל לֵאָה: נאָר מען מיינט אַזוֹי וויא שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל לֵאָה. ניט ווייניגער פון זיי: אַזוֹי מיינט מען ביי שְׁלֹמֹה אויך. שְׁלֹמֹה זאָל גיבענטשט ווערין ניט ווייניגער פון דָוִד. אונ רַבָּה קריגט אויף רַבִּי יוֹסֵי וואָרום ר' יוֹסֵי האָט גזאָגט אויף אַלע מענטשין האָט אַמענטש קִנְאָה פאַר וואָס יענער איז גרעסער פון איהם. אָבער אַפאָטער אויף אַזוהן אונ אַרַבִּי אויף אַתַּלְמִיד האָבען ניט קיין קִנְאָה. אַז אויף אַזוהן האָט מען ניט קיין קִנְאָה דאָס ווייזען מיר פון שְׁלֹמֹה. מען האָט

מתקנא ה"ץ מבנו ותלמידו בנו משלמה ותלמידו יזי בעית אימא (מ"ב ב) ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ואי בעית אימא (במדבר כז) ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו: (במדבר כג) **צח וישם** ה' דבר בפי בלעם ר' אלעזר אומר מלאך ר' יונתן אמר הכה א"ר יוחנן מברכתו על אותו רשע אתה למד מה היה בלבו בק"ש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות (בם כד) מה טבו אהליך יעקב. לא תשרה שכינה עליהם משכנותיך ישראל. לא תהא מלכותן נמשכת כנחלים נטיו. לא יהיו להם זיתים וכרמים כגנות

מפין פליגא אדרבי יוסי בר חוני: בנו. מנין שאין מקנא בו: משלמה. דקאמר ליה לדוד ייטיב אלהים שם שלמה משמך: ותלמידו איבעית אימא. דקאמר ליה אלישע לאליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ונתן לו אליהו ולא נתקנא בו: ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו. אע"ג דהקדוש ברוך הוא לא אמר ליה אלא וסמכת את ידך עליו הדא אזל איהו וסמך בתרתי:

מלאך. במסרו הקב"ה למלאך שלא יניחהו לקלל:

הכה. נתן בפי בלעם שלא היה מניחו לקלל והיינו וישם דבר בפיו: מברכותיו אתה למד מה היה בלבו. דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה קללה שהיה רוצה לקלל הפך הקב"ה לברכה ה"א היה רוצה לקללם בכך שלא יהו להם בתי כנסיות ולא נתן רבות ואמר מה טובו

געזאגט צו דוד גאט זאל פר בעסערין דעם נאמען פון שלמה מער פון דיין נאמען. אונ ער זאל פר גרעסערין דעם שטוהל פון שלמה גרעסער פון דיין שטוהל. אונ דוד האט זיך בעדאנקט פאר די רייד וועהן מיר אז רבי יוסי טייטשט דעם מ"ם פון משמך אונ דעם מ"ם פון מכסאך מער פון דיין נאמען אונ מער פון דיין שטוהל. ניט וויא רבהו. אונ אז אדבי איז ניט מקנא זיין תלמיד ווייסען מיר פון אליהו הנביא אונ פון משה רבינו. אלישע דער תלמיד פון אליהו הנביא האט געבעטין ביי זיין רבי אליהו ער וויל זיין אנביא צוויי מאהל אזוי גרויס וויא זיין רבי. האט אליהו איהם צו געזאגט. אונ ער האט גאר ניט געהאט קיין קנאה. אונ גאט האט געזאגט צוא משה ער זאל ארויף לייגען נאר איין האנט אויף יהושע. אונ משה האט ארויף געלייגט ביידע הענט אויף יהושע ווארום משה האט געהאט צוויי כחות. איין כח צו מלחמה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אז משה הט אויף געהויבען זיין האנט האבען זיך די יודין געשטארקט אין דער מלחמה. אונ איין כח צו חכמה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער האט געהאלטען די לוחות אויף זיינע הענט. גאט האט געהייסען משה זאל ארויף לייגען איין האנט אויף יהושע. ער זאל איהם נאר געבין דעם כח פון מלחמה. אונ חכמה זאל יהושע נאר האבען אזוי וויא ער הט געהאט ווען משה האט געלעבט. דריבער שטייט אין פסוק יהושע זאל שטיין פר אלעזר הכהן אונ ער זאל ביי איהם פרעגין וואס די אורים ותומים זאגן. אבער משה האט ארויף געלייגט ביידע הענט אויף יהושע אונ ער הט איהם אוועק געגעבן דעם כח פון חכמה אויך. דריבער שטייט אין פסוק יהושע איז געווארין פול מיט חכמה ווייל משה הט ארויף געלייגט אויף איהם זיינע ביידע הענט. אונ משה הט אים גאר ניט מקנא געוועזן:

צח וישם. גאט האט געטאהן אזאך אין די מויל פון בלעם. רבי אלעזר זאגט גאט הט געגעבן בלעם אין די האנט פון אמלאך. דער מלאך זאל איהם ניט לאזן פלוכין די יודין. ואהער אזוי מיינט מען אלע ברכות וואס בלעם הט געבענטשט די יודין זענען די רייד ניט ארויס געגאנגען פון בלעמס מויל. נאר אמלאך הט דאס גירעדט. רבי יונתן זאגט אוועקהענג הט מען אריין גיזעצט אין די מויל פון בלעם. אזוי וויא בלעם הט געוואלט אנהייבען פלוכין דיא יודין איז איהם פאר האלטען געווארין דאס מויל אונ ער הט ניט געקענט רייד וואס ער הט געוואלט. נאר וואס גאט הט געוואלט. רבי יוחנן זאגט פון די ברכות וואס בלעם הט געבענשט די יודין. פר שטייען מיר וואס ער האט זיי געוואלט פלוכין ווארום עס שטייט דאך אין פסוק אז גאט הט פר קערט דיא קללה אונ הט געמאכט פון די קללה אברכה. ווייסען מיר פון דיא ברכה וואס דיא קללה וואלט געווען. ער האט געוואלט זאגן יודין זאלין ניט האבען שולען אונ בתי מדרשים. האט ער זייא גימוזט בענטשין ווי גוט זענען דיינע געצעלטין (די שולען אונ בתי מדרשים) פון יעקב. ער הט געוואלט זאגן די שכינה זאל ניט רוהען אויף יודין. האט ער גימוזט זאגין משכנותיך ישראל. דיין רוהונג זאל זיין אויף יודין דיא שכינה זאל יא רוהען אויף יודין. ער האט געוואלט זאגן דיא מלוכה פון

כגנות עלי נהר . לא יהא ריחן נודף כאהלים נטע ה׳ . לא יהיו להם מרבים בעלי קומה כארזים עלי מים . לא יהיה להם מלך בן מלך יזל מים מדליו . לא תהא מלכותן שולטת באומות וזרעו במים רבים . לא תהא עזה מלכותן וירם מאגג מלכו . לא תהא אימה מלכותן ותנשא מלכותו. א״ר אבא בר כהנא כולן חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות שנאמר (דברים כג) ויהפוך ה׳ אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה׳ אלהיך קללה ולא קללות:

להלך יעקב : ריחו נודף . ממלות : וירם מאגג : מתרגמינן ויתקף מאגג שהוא מלכותא עז : וכולן . כל הברכות של בלעם חזרו לקללה כמו שהיתה כוונתו מתחלתו : חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות . שלא יפסקו מישראל לעולם : הקללה לברכה . אחת מן הקללות לברכה שלא חזרה לעולם ולא כל הקללות לברכות שחזרו : נעתרות נשיקות שונא. נעתרות נהפכות כמו עתר שמהפך התבואה לומר נאמנים פצעי אוהב ונהפכות מלאמנות נשיקות שונא : מחליף . לאחר

צט א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן מ״ד (משלי כז) נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא טובה קללה שקלל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע אחיה השילוני קלל את ישראל בקנה שנאמר (מ״א יד) והכה ה׳ את ישראל כאשר ינוד הקנה במים וגו׳ מה קנה זו עומד במקום מים וגזעו (דף קו) מחליף ושרשיו מרובין ואפי׳ כל הרוחות

יודין זאל זיך ניט לאזן ציהען . האט ער גימוזט זאגן זייא זאלן זיין גינייגט אזוי וויא טייכען . זייער מלוכה זאל זיך ציהען אזוי וויא דיא וואסער פון א טייך . ער האט גיוואלט זאגן יודין זאלן ניט האבען איינגעבערט בוימער און ניט ווייגערטנער . האט ער גימוזט זאגן זייא וועלין זיין אזוי ווי גערטנער וואס זענען ביי דעם טייך . ער האט גיוואלט זאגן זייער ריח זאל ניט שמעקין . זייער נאמען זאל ניט גרויס זיין אויף דער וועלט . האט ער גימוזט זאגן זייא זאלן זיין וויא די בשמים וואס גאט האט גיפלאנצט . זייער נאמען זאל שמעקין און גרויס זיין אויף דער וועלט . ער האט גיוואלט זאגן דיא יודין זאלין ניט זיין הויכע מענטשין . האט ער גימוזט זאגן זייא זאלין זיין ווייא דיא טענען בוימער וואס וואקסען נעבין וואסער . ער האט גיוואלט זאגן ביי דיא יודין זאל ניט זיין א מלך דער זוהן פון א מלך . האט ער גימוזט זאגן עס וועט ריגען וואסער פון זיינע ברונענס . דער זוהן וואס וועט גיבארן ווערין פון דעם מלך וועט אויך זיין א מלך . ער האט גיוואלט זאגן דיא מלוכה פון דיא יודין זאל ניט גיוועלטיגען אויף דיא פעלקער . האט ער גימוזט זאגן זיין פאר זייהונג זאל זיין אויף פיל וואסער . זיין מלוכה זאל זיין אויף פיל פעלקער . ער האט גיוואלט זאגן זייער מלוכה זאל ניט זיין שטארק . האט ער גימוזט זאגן זיין מלוכה זאל זיין שטארקער וויא דיא מלוכה פון אגג . ער האט גיוואלט זאגן זייער מלוכה זאל ניט זיין פארכטערליך . האט ער גימוזט זאגן זיין מלוכה זאל דער הויבין ווערין. רבי אבא בר כהנא זאגט פון דיא אלע ברכות איז צוריק גיווארין קללות . אזוי וויא בלעם האט גיטראכט צו פלוכין . נאר שולען און בתי מדרשים זענין געבליבען ביי יודין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט הט פארקערט דיא קללה צו א ברכה . ווייל גאט האט דיך ליב והאט ער נאר פארקערט איין קללה צוא א ברכה. און דיא איבעריגע קללות זענען געבליבען אזוי וויא זייא זענען גיוועזן . אין אמת אז יודין האבען געזינדיגט האט גידארפט ווערין פון אלע ברכות צוריק קללות . נאר ווייל גאט הט ליב דיא תורה און דיא תפלות פון די יודין דריבער הט ער גילאזין די שולען און די בתי מדרשים:

צט אמר . רבי שמואל בר נחמני האט גיזאגט פון רבי יונתנס וועגין . עס שטייט אין פסוק דיא וואונדין פון דעם גוטען פריינד זענען גיטריי און זייא זענען בעסער וויא דיא פיל קושען פון דעם שונא . דיא קללה וואס אחיה השילוני האט גיפלוכט דיא יודין איז בעסער ווי דיא ברכה וואס בלעם האט גיבענטשט דיא יודין . אחיה השילוני האט גיפלוכט די יודין מיט א שטעקין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט וועט שלאגין דיא יודין און זייא וועלין זיך שאקלען אזוי וויא עס שאקילט זיך א שטעקיל אין וואסער . אזוי וויא דער שטעקיל וואקסט נעבין וואסער . אז מען ברעכט אים אפ וואקסט ער אויף צוריק . און דיא ווארצלען זיינע זענען פיל

הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדממו הרוחות עומד הקנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכם בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים:

(במדבר כד) **וירא** את הקיני וישא משלו א"ל בלעם ליתרו קיני לא היית עמנו באותה עצה מי הושיבך אצל איתני עולם והיינו דאמר ר' חייא בר אבא א"ר שמלאי שלשה היו באותה עצה אלו הן בלעם איוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין ויתרו שברח זכו בני בניו וישבו בלשכת הגזית שנאמר (ד"ה א ב) וממשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב

קנקן: אינו עומד במקום מים. והאי דכתיב כארזים עלי מים שכינה היא דאמרה דאיהו אמר כארזים לומר שאין עומדין במקום מים אמרה שכינה עלי מים וכן כולהו מפרש להו באגדות בכי האי גוונא כנחלים נטיו הוא אמר כנחלים פוסקים לפעמים יאתה בת קול אמרה נטיו. הוא אמר כגנות אמרה בת קול עלי נהר. הוא אמר כאהלים יאתה בת קול אמרה נטע ה': רוח דרומית. קנה: לא עמנו הייה באותה עצה. בגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה בתמיה ודאי הייה כדלקמן: ומי הושיבך אצל איתני עולם. שעתידין בניך ליושב בלשכת הגזית והיינו דכתיב איתן מושבך וגו' בין איתני עולם אתה יושב מי הזקיקך לכך: מחמו אל. כשמשים הקב"ה פדיון לעמו ויבלם גמול נגזיקים

פִיל אוּנ אֲפִילוּ אַלֶע ווינְטֶען פוּן דֶער וֶועלְט וֶועלִין קוּמֶען אוּנ בְּלָאזִין אוֹיף אִיהם וֶועלִין זַייא אִיהם נִיט רִירֶען פוּן אָרְט נָאר עֶר גֵייט מִיט דֶעם ווינְט. טְרַייבְּט אִיהם דֶער ווינְט אִין מִזְרָח בֵּייגְט עֶר זִיךְ אִין מִזְרָח. טְרַייבְּט אִיהם דֶער ווינְט אִין מַעֲרָב בֵּייגְט עֶר זִיךְ אִין מַעֲרָב. אוּנ אַזוֹי אִין יֶעדֶער זַייט; אוּנ אַז דִיא ווינְטֶען ווערִין שְׁטִיל בְּלַייבְּט דֶער שְׁטֶעקִיל שְׁטֵיין אוֹיף זַיין אָרְט. צוּ דֶעם שְׁטֶעקִיל הָאט אַחִיָה גֶעגְלִיכֶען יוּדִין וֶוען עֶר הָאט זַייא גִיפְלוּכְט. אָבֶער דֶער רָשָׁע בִּלְעָם הָאט זַייא גִיבֶּענְשְׁט מִיט אַטֶענֶען בּוֹים. אַזוֹי וִויא דֶער טֶענֶען בּוֹים שְׁטֵייט נִיט נֶעבִּין וַואסֶער. אוּנ זַיינֶע ווָארְצְלֶען זֶענֶען וֵוינִיג. אוּנ אַז מֶען הַאקְט אָפּ פוּן אִיהם אַשְׁטִיקוּל וַואקְסְט נִיט צוּרִיק. אוּנ אֲפִילוּ אַלֶע ווינְטֶען פוּן דֶער וֶועלְט וֶועלִין קוּמֶען אוּנ בְּלָאזִין אִין אִיהם וֶועלִין זַייא אִיהם נִיט רִירֶען פוּן אָרְט; אָבֶער ווִיא דֶער דָרוֹם ווינְט קוּמְט אוּנ בְּלָאזְט אוֹיף אִים רַייסְט עֶר אִיהם בַּאלְד אוֹיס אוּנ עֶר קֶערְט אִים אוּם מִיטֶען פָּנִים אַרָאפּ. צוּ דֶעם טֶענֶען בּוֹים הָט בִּלְעָם גֶעגְלִיכֶען יוּדִין. זַייא זָאלִין אוֹיךְ אַזוֹי זַיין. וֶוען עֶר הָאט זַייא גִיבֶּענְשְׁט. אוּנ נָאךְ אַבֶּעסֶערוּנְג אִיז דָא אִין דִיא קְלָלָה פוּן אַחִיָה הַשִּׁילוֹנִי. אוּנ אֲפִילוּ דֶער שְׁטֶעקִיל ווערְט אַמָאהל אוֹיס גֶערִיסְען פוּן זַיין אָרְט. ווֶערְט עֶר גִינוּמֶען צוּ אַהֵיילִיגֶע זַאךְ ווָארוּם דֶער שְׁטֶעקִיל הָאט זוֹכֶה גִיוֶועזְן מֶען זָאל מַאכֶען פוּן אִיהם אַפֶּענֶע צוּ שְׁרַייבֶּען מִיט אִיהם אַסֵפֶר תּוֹרָה אוּנ נְבִיאִים אוּנ כְּתוּבִים. אַזוֹי יוּדִין אֲפִילוּ זַייא זֶענֶען אוֹיס גֶערִיסֶען גִיוָוארִין פוּן זַייעֶר אָרְט פוּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוּנ זַייא זֶענֶען גִיקוּמֶען אִין גָלוּת פוּן דֶעסְטְוֶועגִין זֶענֶען זַייא הֵיילִיג אוּנ לֶערְנֶען תּוֹרָה:

וַיַרְא. בִּלְעָם הָאט גִיזֶעהֶן דֶעם קֵינִי הָאט עֶר אוֹיף גִיהוֹיבִּין זַיין מָשָׁל וְקֵינִי אִיז יִתְרוֹ הָאט בִּלְעָם גִזָאגְט צוּ יִתְרוֹ קֵינִי דוּא בִּיסְט דָאךְ גִיוֶועזְן מִיט אוּנְז אִין דִיא עֵצָה וָואס פַּרְעֹה הָאט גּוֹזֵר גִיוֶועזְן מֶען זָאל דִיא יוּדִישֶׁע קִינְדֶער וַוארְפֶען אִין טַייךְ; וֶוער הָאט דִיךְ גִיזֶעצְט צְווִישֶׁען דִיא שְׁטַארְקְסְטֶע פוּן דֶער וֶועלְט. ווִיא אַזוֹי קוּמְסְטוּ צוּ זַיין בַּיי דִיא יוּדִין. דָאס אִיז וָואס רַבִּי חִיָיא בַּר אַבָּא הָט גִזָאגְט פוּן רַבִּי שְׂמְלָאִים וֶועגִין. דְרַייא מֶענְטְשִׁין זֶענֶען גִיוֶועזְן אִין דִיא עֵצָה מֶען זָאל דִיא יוּדִישֶׁע קִינְדֶער וַוארְפֶען אִין טַייךְ. בִּלְעָם אוּנ אִיּוֹב אוּנ יִתְרוֹ. בִּלְעָם ווָאס עֶר הָאט אַעֵצָה גִיגֶעבִּין מֶען זָאל דִיא קִינְדֶער וַוארְפֶען אִין וַואסֶער. אִיז עֶר גִיהַרְגֶעט גִיווָארִין; אִיּוֹב ווָאס עֶר הָאט גֶעשְׁווִיגֶען אִיז עֶר גִישְׁטְרָאפְט גִיווָארִין מִיט יִסוּרִים. יִתְרוֹ ווָאס עֶר אִיז אַנְטְלָאפִין הָאבֶּען זַיינֶע אֵיינִיקְלָאךְ זוֹכֶה גִיוֶועזְן צוּ זִיצְען אִין לִשְׁכַּת הַגָזִית מִיט דִיא סַנְהֶדְרִין. אַזוֹי ווִיא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אוּנ דִיא מִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים דִיא זִיצֶער יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים

וכתי' (שופטים א) ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים. (במדבר כד) וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל אר"י אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה. (שם) וצים מיד כתים אמר רב ליבון אספי"ר (שם) וענו אשור וענו עבר עד אשור קטלו מיקטל מכאן ואילך משעבדי שעבודי:

(במדבר כד) **קא הנני** הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך

לעם הזה מיבעי' ליה אמר ר' אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחרים א"ל אלהיהם של אלו שונא זמה הוא והם כתאוים לכלי פשתן בוא ואשיאך עצה עשה להן קלעים והושיב בהם זונות

לעתיד לבא קא משמע: אוי לה לאומה שתמצא בשעה שמשים ה' פדיון לבניו. אוי לה לאומה שהשים באותן הימים שיעלה על דעתן לשעבד את ישראל: מי מטיל כסות בין לביא וכו'. לשכבן שלא יזדקקו זה לזה דמסוכן הוא כלומר מי הוא שיכול לשעבד את ישראל והקב"ה משגיחם: ציים. ספינות גדולות כמו ואני אדיר בל יעברנו: מיד כתים אמר רב ליבון אספי"ר. כתים היינו מקום ששמו כך: עד אשור מיקטל קטלי. (כתיים ארמים) מאשור ואילך משעבדי להו שעבוד: וצים מיד כתים וענו אשור. דקטלי להו וענו עבר דמשעבדי להו: עד אשור. כלומר אותן האומות שמביא הקב"ה בצים עתידים לשבר את כל האומות עד אשור ומאשור ואילך מניחין אותם ומשעבדין בהם ולעתיד קא מיירי:

הן הנה היו לבני ישראל ל"ג אלא הכי גרסינן הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מיבעי ליה. בשביל עצה לבלק שנכשלו בה ישראל הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם: ותולה קללתו בחבירו. כך בלעם

ס'כתם דאס זענען די קינים וואס זענען געקומען פון חמת דער פאטער פון בית רכב. זעהן מיר אז די קינים זענען געווארין פון רכב. און צו די קינדער פון רכב האט גאט צו געזאגט אז זייא וועלין זיצען צווישען די סנהדרין. און עס שטייט אין פסוק די קינדער פון קיני דער שוועער פון משה זענען אויף געגאנגען פון עיר התמרים. זעהן מיר אז קיני איז יתרו דער שוועער פון משה. זענען דאך די אייניקלאך פון יתרו וואס זייא זענען אויך די אייניקלאך פון רכב] גיזעסין צווישען די סנהדרין:

עס שטייט אין פסוק בלעם האט אויף גיהויבען זיין משל און האט געזאגט ווי וועט לעבין משמואל. ווען גאט וועט טאהן. רבי יוחנן זאגט ווי וועט זיין צו דעם פאלק וואס וועט גיפונען ווערין אויף דער וועלט ווען גאט וועט מאכען אאויס לייזונג צו זיינע קינדער. און ער וועט זייא וועלין פאר האלטען און ניט ארויס לאזין פון גלות. ווער וועט אריין ווארפען זיין קלייד צווישען דעם לייב און זיין נקבה ווען זייא ווילען זיך בהעפטין איינס צו דאס אנדערע. דער מענטש וואס לאזט זייא ניט זיך בהעפטין איז געווים אין סכנה. אזוי די פאלק וואס וועט ניט לאזין גאט זאל זיך בהעפטין מיט די יודין וועט די פאלק זיין אין סכנה. אין פסוק שטייט וצים מיד כתים. שיפען וועלין גיין פון כתים. וועבען מיינט מען כתים. רב זאגט דאס איז ליבון אספיר [דאס איז אזוי אארט וואס הייסט ליבון אספיר]. מען וועט פייניגען אשור און מען וועט פייניגען עבר. די פעלקער וואס גאט וועט זייא ברייגגען אויף די שיפען וועלין זייא הרגנן אלע פעלקער ביז אשור. און די פעלקער וואס וואוהנען פון אשור און ווייטער וועלין זייא ניט הרגנן נאר זיי וועלין ארבעטין מיט זייא ווי מיט קנעכט:

קא הנני. בלעם האט געזאגט צו בלק איך גיי צוא מיין פאלק גיי איך וועל דיר אעצה געבין וואס דאס פאלק וועט טאהן צו דיין פאלק. פרעגט די גמרא עס דארף דאך שטיין וואס דיין פאלק וועט טאהן צו דעם פאלק. ווארום די יודין האבען צו מואב גאר ניט גיטאהן נאר פאר קערט מואב האט גיטאהן צו די יודין. האט רבי אבא בר כהנא געזאגט אזוי ווי אמענטש וואס דארף זיך פלוכין און ער וויל זיך ניט פלוכין זאגט ער די קללה אויף איין אנדערין. אזוי האט דער פסוק ניט גיוואלט זאגן דאס שלעכץ אויף יודין. האט ער געזאגט דאס שלעכץ אויף מואב. בלעם האט געזאגט צו בלק דער גאט פון יודין האט פיינט מען זאל מזנה זיין. און די יודין גלוסטין זייער צו קויפען ליינוואנדענע קליידער. קום וועל איך דיר געבין אעצה. דו זאלסט מאכען אויף די גאסען גיצעלטין (פאלאטקעס). און אין די גיצעלטין זאלן זיצען זונות אאלטע אשה זאל זיצען אויס ווייניג געבין גיצעלט און איונגע זאל זיצען אינווייניג אין גיצעלט

זונות זקנה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להם כלי פשתן עשה להם קלעים מהר שלג עד בית הישימון והושיב בהן זונות זקנה מבחוץ וילדה מבפנים ובשעה שישראל אוכלים ושותים ושמחים ויוצאים לטייל בשוק אומרת לו הזקנה אי אתה מבקש כלי פשתן זקנה אומרת לו בשוה וילדה אומרת בפחות ב' וג' פעמים ואחר כך אומרת לו הרי אתה כבן בית שב בדוק לעצמך וצרצורים של יין עמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין של עכו"ם אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין כיון ששתה בער בו אמר לה השמיעי לי הוציאה יראתה מתוך חיקה אמרה לו עבוד לזה אמר לה הלא יהודי אני אמרה לו ומה איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור והוא אינו יודע שעבודתה בכך ולא עוד אלא שאיני מניחתך עד שתכפור בתורת משה רבך שנאמר (הושע ט) המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים כאהבם:

וישב

לא רצה לקללות. בקללות זה בבלק ביאה הוא צריך לנקם עצה היאך יכשלו ישראל אלא בישראל הלא בשפלות לומר שהם צריכים לעצה שיכשלו בה בני מואב שלא תתקוף יד מואב על ישראל וזהו דכתיב אשר יעשה העם הזה לעמך וגו'. נ"א ותולה קללתו בחברו כלומר שתלה הכתוב קללה במואב ואת רעה נכתוב כלפי ישראל כמ"ש בל"ס הגבע: קלעים. אהלים של קלעים כמו שעושים בשוקים: בערבות מואב מהר שלג. שניר: כשהיו אומר לה. ישראל כלי פשתן זה בכמה (נקנה) זקנה אומרת לו דמי שויו וילדה אומרת לו בפחות מכדי שויו וכן עושין עד ב' או ג"פ: בדוק לעצמך. כל הכשיטים שאתה רוצה: צרצורים. נאדות: בער בו. שהיה משתכר ובער בו יצה"ר: השמיעי. הוי שומעת להשמים: פיעור. כך היתה עבודתו של פעור שמתריזין לפניו. ה"ג כלום מבקשין ממך אלא פיעור והוא עושה ושוב אומרת לו כפור בתורת משה רבך והוא עושה: וינזרו לבשת. כמו מדרכם והלכו אחר הבשת: כאהבם. מתוך אהבת אהבתם לזנות היו משוקצים כאוהבים בהקב"ה:

אונ די ווייבער זאלן האבען צו פאר קויפען ליינוואנדענע קליידער: האט בלק גימאכט גיצעלטין פון דעם בארג וואס אויף איהם ליגט אייביג שנייא ביז דעם ארט בית הישימון. אונ אין די גיצעלטין האט ער אריין גיזעצט זונות. אוים ווייניג נעבין גיצעלט איז גיזעסן אאלטע אשה. אונ איגוויינ:ג אין גיצעלט איז גיזעסן איונגע אשה. אונ ווען די יודין האבען גיגעסען אונ גיטרונקען אונ זענען גיוועזען פריילאך אונ זענען ארוים גיגאנגען שפאצירען אין גאס. הט די אלטע אשה גיפרעגט דעם יודין טאמער דארפסטו קויפען ליינוואנדענע קליידער. איז דער יוד גיגאנגען קויפען. די אלטע אשה האט גיוואלט פאר די קליידער וויא פיל זייא זענען ווערט גיוועזען. אונ די יונגע אשה האט גיוואלט ווייניגער געלט וויא עס איז ווערט גיוועזען אונ אזו האבען זייא גירעדט צווישען זיך צוויי דריי מאהל. דער נאך האט די אשה גיזאגט צום יודין דוא ביסט דאך שוין דא אזוי וויא אשטוב מענטש. זיך דא אביסל אונ קלויב דיר אויס וואס דוא פאר לאנגסט. אונ פלעשער מיט ויין פון עמון זענען דארט גישטאנען. אונ גוישער ויין איז דאמאלס נאך ניט אסור גיוועזען צו איודין צום טרינקען. האט די אשה גיזאגט צום יודין טאמער ווילסטו טרינקען אגלאז ויין. וויא דער יוד הט אויס גיטרונקען די גלאז וויין אונ איז שיכור גיווארין האט באלד אן גיהויבען דער יצר הרע צו ברענען אין איהם ער זאל מזנה זיין. הט דער יוד גיזאגט צו די אשה זיי מיט מיר מזנה. הט די אשה ארוים גענומען איר גאט פון קעשענע אונ האט גיזאגט צום יודין דין צו דעם גאט. האט דער יוד גיזאגט צו די אשה איך בין דאך איוד. טאר איך דאך ניט דינען עבודה זרה. האט די אשה גיזאגט צוא איהם וואס הארט דיך מיר פערלאנגען ניט מער פון דיר נאר דוא זאלסט דיך אויף דעקין פאר די עבודה זרה אונ פון דיר זאל ארוים גיין צואה. אונ דער יוד טוהט אזוי ווארום ער וויים גאר ניט או אזוי דינט מען צו די עבודה זרה. דער נאך זאגט זיא צו איהם איך וועל דיך ניט אוועק לאזין ביז דו וועסט לייקענען די תורה פון דיין רבי משה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די יודין זענען גיקומען צו די עבודה זרה בעל פעור אונ זייא האבען זיך אפ גישיידט פון גוטען וועג אונ זענען גיגאנגען צוא זיא שענדליכע עבודה זרה אונ זייא האבען זיך פאר מיאוסת דורך זייער ליבשאפט צו מזנה זיין:

(במדבר כה) **קב וישב** ישראל בשטים ר' אליעזר אומר שטים שמה ורבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות (שם) ותקראן לעם גו' ר' אליעזר אומר ערומות פגעו בהן ר' יהושע אומר שנעשו כולם בעלי קריין מאי לשון רפידים רבי אליעזר אומר רפידים שמה ר' יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה שנאמר (ירמיה מז) לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים. א"ר יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער שנאמר (במדבר כה) וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות (בראשית לז) וישב יעקב בארץ מגורי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה (שם מז) וישב ישראל בארץ מצרים ויקרבו ימי ישראל למות (מ"א ד) וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו וגו' (שם יא) ויקם ה' שטן לשלמה וגו':

(במדבר לא) **קג ואת** מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם אמר רבי יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל אמר רב

והקראן בגופן [משמע. וה"ד] לשון מקרה : מאי רפידים. איידי דלעיל אפליגו ביה רבי אליעזר ורבי יהושע במשמעות דשטים נקט נמי רפידים דפליגו ביה בהא"ג : לא הפנו אבות אל בנים. להיטיב להם : מפני רפיון ידים. של תורה ומצות והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא כלומר מפני שרפו מד"ת בא עליהם עמלק :

(עיון יעקב) כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער. אע"פ דלשון וישב משמע לשון ישיבה בשלוה ובטח. מכל מקום זו גורם שהשטן מקטרג על שרצה לישב בשלוה ונולד ממנו צער. והראיה במדרש יש פרשה וישב יעקב עיין שם בפירוש רש"י בחומש. והא דלא מייתי קרא דפרשה בראשית וישב בארץ נוד. וכן בפרשה לך לך ויש' אברהם באלוני ממרא וכתיב אחר כך ויהי בימי אמרפל וגו'. אולי יש לומר דהתם וישב בארץ נוד הי' כלעיר בהרג קין להבל. וישב אברהם באלוני ממרא יש לומר ויהי בימי גרם הצער כדאיתא בפרק קמא דמגילה. ועוד יש לומר והוא עיקר דכל הני דהשיב הגמרא סיבתם גרם לפי שישבו בשטים מקום שגרם הזנות. וכן וישב יעקב שביקש לישב בשלוה לכך קפץ עליו רוגזו של יוסף. וכן בשביל שישב יעקב בארץ גושן ולא מארץ לשון נכרין גרם המיתה. וכן אינך. (ע"כ מעיון יעקב) :

בשכר כ"ד אלפים מישראל. שנהרגו בעצתו הנך ליטול :

קב וישב. עס שטייט אין פסוק דיא יודין זענען געזעסין אין שטים. רבי אליעזר זאגט דער נאמען פון דעם ארט איז געווען שטים. רבי יהושע זאגט דער פסוק מיינט די יודין זענען געזעסין אונ האבין זיך בשעפטיגט מיט נארעשקייט. עס שטייט אין פסוק ותקראנה לעם. רבי אליעזר זאגט ותקראנה איז דער טייטש מקרה. ווען די יודין זענען ארויס געגאנגען אין די גאסין פון מואב האבין זייא געטראפין דיא טעכטער פון מואב זענען געגאנגען נאקעט געגען זייערע עבודה זרות אונ האבין געטאנצט. רבי יהושע זאגט ותקראנה מיינט מען קרי. וויא די יודין האבין דער זעהן דיא שיינע טעכטער פון מואב איז פון זייא ארויס געגאנגען קרי (שכבת זרע). וואס איז דער טייטש פון דעם ווארט רפידים. רבי אליעזר זאגט דער נאמען פון דעם ארט איז געווען רפידים. רבי יהושע זאגט דער פסוק מיינט די יודין זענען געווען אפגעלאזין פון דער תורה. דריבער איז אויף זייא געקומען עמלק. רפידים איז צווייא ווערטער רפ ידים. אפ געלאזין דיא הענט (פון דער תורה). אזוי ווי עס שטייט אין פסוק דיא פאטערס האבין זיך ניט געקערט צו דיא קינדער מרפיון ידים ווייל זיי האבין אפ געלאזט דיא הענט פון דער תורה. רבי יוחנן זאגט וואו עס שטייט דער ווארט וישב (געזעסין). איז דארט געווען אצער. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק וישב ישראל בשטים. איז געווען אצער. דיא יודין האבין דארט מזנה געווען. אונ עס איז געהרגת געווארין פון זייא פיר אונ צוואנציג טויזענד: וישב יעקב בארץ מגורי אביו. איז געווען אצער יוסף האט זיך צו קריגט מיט דיא ברידער. אונ מען האט איהם פאר קויפט. וישב ישראל בארץ מצרים. איז דארט געווען אצער. יעקב איז קראנק געווארין צום שטארבין. וישב יהודה וישראל לבטח. איז געווען אצער. גאט האט אויף געשטעלט אפיינד אויף שלמה. וואס ער האט געטאהן שלעכץ צו די יודין:

קג ואת. אונ דיא יודין האבין געהרגת די מלכים פון מדין. אונ בלעם בן בעור האבין זיי אויך געהרגת מיט דעם שווערד. פרעגט דיא גמרא ווי קומט איצט בלעם אין מדין. רבי יוחנן זאגט בלעם איז געקומען נעמען שכר פאר זיין עצה. ווארום דורך זיין עצה זענען געהרגת געווארין פיר אונ צוואנציג טויזענד יודין. רב זוטרא בר טוביה האט געזאגט פון רבס וועגין

רב זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזל למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזיזו מיניה. (יהושע יג) ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא אמר רבי יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי כסגני ושליטי הות אייזן לגברי נגרי. (שם ע״ב) (יהושע יג) הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם אמר רב שקיימו בו ארבע מיתות סקילה שרפה הרג וחנק:

כתיב (ש״א כב) דואג וכתיב דויג אמר רבי יוחנן בתחלה ישב הקב״ה ודאג שמא יצא זה להרבות רעה לאחר שיצא אמר וי שיצא זה. אמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נב) מה תתהלל ברעה הגבור חסד אל כל היום א״ל הקב״ה לדואג לא גבור בתורה אתה מה תתהלל ברעה לא חסד אל נטוי עליך כל היום. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (שם נ) ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי א״ל הקב״ה לדואג הרשע מה לך לספר חקי כשאתה מגיע לפרשת מרצחים ופרשת מספרי לה״ר מה אתה

מלך ומזקני מדין: גמלא. הבע קרני אבן כנעס נחל סכר והרג: גזיזו מיניה. התכו מניה: בלעם בן בעור הקוסם. הרגו בהרב כהוא קרא ביהושע כתיב: ולבסוף. שנתן עיניו לקלל את ישראל ניטלה ממנו נבואה ונעשה קוסם: מסגני ושליטי הות. אבת סגנים ושרים היתה: אייזן לגברי נגדי. זינתה למושכי הבל הספינה. נישנה אהרינא נגרי חרשים: הרגו אל הלליהם. מיתות הרבה מבנוע שתלאוהו והניתו את תחת בניכה והתכו ראשו ונפל לתוך האש. תליה היינו הנק. חתיכת הראש הרג. כשנפל לארץ סקילה. וכשנפל לאור שרפה:

במה יצא זה להרבות רעה לאחר שיצא. להרבות רעה אמר וי להכי כתיב דויג: אמר לו הקב״ה לדואג. והלא גבור אתה בתורה למה תתהלל לספר לשון הרע על דוד: לא חסד. תורה עליך לא חכם בתורה אתה דכתיב ותורת חסד על לשונה: מרצחים. שהרג נוב: עלי פיך. ולא

דאס איז וואס מענטשין זאגין דער קעמיל איז אמאהל געקומען בעטין מען זאל איהם געבין הערנער. האט מען איהם אפ געשניטען זיינע אויערין. בלעם איז געקומען בעטען שכר. האט מען איהם גיהרגת. עס שטייט אין פסוק בלעם בן בעור הקוסם (דער מכשף) איז דען בלעם גיוועז אמכשף: ער איז דאך גיוועזן אנביא. האט רבי יוחנן גיזאגט אין אנהייב איידער ער איז גיגאנגען פלוכין די יודין איז ער גיוועזן אנביא. דער נאך וויא ער איז גיגאנגען פלוכין דיא יודין איז פון איהם צו גינומען גיווארין דיא נביאות אונ ער איז גיווארין אמכשף. רב פפא זאגט דאס איז וואס מענטשין זאגין דיא ווייב פון אגרויסען שר אונ אגיוועלטיגער האט זי מזנה גיוועזן מיט אסטאלאר. פריער איז ער גיוועזן אנביא אונ איצט איז ער גיווארין אמכשף. עס שטייט אין פסוק דיא יודין האבין גיהרגת בלעם מיט אשווערד אויף זייערע דער שלאגענע. רב זאגט דיא יודין האבין מקיים גיוועזן אויף בלעם פיר ערליי מיתות. סקילה שרפה הרג חנק. זייא האבין איהם גיהאנגען. דאס איז חנק. אונטער איהם האבין זיי אנגיצונדען אפייער. איז שרפה. זיי האבין אפ גיהאקט זיין קאפ מיט אשווערד. איז הרג. אונ מען האט איהם אראפ גיווארפין אויף די ערד. דאס איז סקילה:

כתיב. אמאהל שטייט דואג מיט אאל״ף. אונ אמאהל שטייט דויג מיט איו״ד. רבי יוחנן זאגט אין אנהייב איז גאט גיזעסין אונ האט גיזארגט טאמער וועט דער מענטש ווערין ארשע. דריבער האט מען איהם גערופין דואג. ווארום דואג איז דער טייטש זארגין. דער נאך זויא ער איז שוין גיווארין ארשע. האט גאט גיזאגט ווי. אשאד וואס דער מענטש איז גיווארין ארשע. דריבער שטייט דויג מיט איו״ד. דיא ביטערע אותיות זאלין מאכין וי. רבי יצחק זאגט עס שטייט אין פסוק וואס לויבסטו דיך מיט דיא שלעכץ. דער חסד פון גאט איז אגאנצין טאג. גאט האט גיזאגט צו דואג דוא ביזט דאך אשטארקער למדן אין דער תורה. פאר וואס לויבסטו דיך מיט דיא שלעכץ. דער חסד פון גאט ודיא תורה איז דאך אויף דיר גינייגט אגאנצין טאג. דוא קערונסט דאך תורה אגאנצין טאג. פאר וואס זאלסטו טאהן שלעכץ. נאך האט רבי יצחק גיזאגט עס שטייט אין פסוק צום רשע האט גאט גיזאגט צו וואס טויג דיר צו ציילין מיינע מצות. גאט האט גיזאגט צום רשע דואג צו וואס טויג דיר דאס צו ציילען מיינע מצות. אז דו קומסט צוא דיא פרשה פון מרצחים ואז מען טאר ניט הארגענין אונ אז דוא קומסט צוא דיא פרשה

אתה דורש בהם (שם) ותשא בריתי עלי פיך אמר ר' אמי אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוץ. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (שם נב) יראו צדיקים וייראו ועליו ישחקו בתחלה ייראו ולבסוף ישחקו. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (איוב כ) חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם ימות דואג אמר לו חיל בלע ויקיאנו אמר לפניו מבטנו יורישנו אל. ואמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נב) גם אל יתצך וגו' אמר הקב"ה לדוד ניתי דואג לעלמא דאתי אמר לפניו גם אל יתצך לנצח. לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה יחתך ויסחך מאהל. ליהוי ליה בנין רבנן ושרשך מארץ חיים סלה. וא"ר יצחק מאי דכתיב (ישעיה לג) איה כופר איה שוקל איה סופר את המגדלים איה סופר כל אותיות שבתורה איה שוקל ששוקל כל קלים וחכורים שבתורה איה סופר את המגדלים שהיה סופר ג' מאות הלכות פסוקות

כלב: בתחלה יראו. כשהיקים היו יראים ילמד אדם ממעשיו של דואג שהולך והיטה ומגלית: ולבסוף. כשמת בחצי ימיו ושב גמולו בראשו ישחקו: חיל בלע ויקיאנו. שהיה עד שתשכח תורתו: אמר לפניו מבטנו יורישנו אל. אל תמתין לו עד שתשכח אלא תמסר והשכיחנו: בי מדרשא. מאהל זה בית המדרש: ושרשך מארץ חיים סלה. שורש שלו תכסה מארץ חיים דלא ניהוו ליה בנין רבנן: כל אותיות שבתורה. בקיא היה בחסירות ויתרות: שוקל קלים וחמורים. ויודע לדרוש בק"ו: במגדל הפורח באויר. מתוך העלונה שלמעלה מן הלמ"ד מפני מה כפופה למטה ע"כ מפי

פון לשון הרע ואז מען טאר ניט ריידין לשון הרע וואס רערונסטו דארטין. פאר וואס האסטו גיהרגת די כהנים פון נוב אונ פאר וואס האסטו גירעט לשון הרע אויף דוד המלך. דו טראגסט מיין תורה אויף דיין מויל. רבי אמי זאגט דיא תורה פון דואג איז נאר גיוועז אויסווייניג. ער האט גילערונט תורה מיט זיין מויל אבער ניט אין הארצין. ער האט ניט מקיים גיוועזן וואס ער האט גילערונט. נאך האט רבי יצחק גיזאגט עס שטייט אין פסוק דיא צדיקים וועלען זעהן וועלען זייא מורא האבען אונ אויף איהם וועלען זייא לאכען. אין אנהייב ווען דיא צדיקים האבען גיזעהן דיא שלעכטס וואס דואג טוהט אונ ער האט גרויס הצלחה האבין זיי מורא גהאט טאמער וועלען אנדערע מענטשען אויך ווערען רשעים. אבער דער נאך וויא זיי האבין גיזעהן אז דואג איז גישטארבען אין זיינע מיטען יאהרין. אונ גאט האט איהם גישטראפט. האבען זייא גילאכט. נאך האט רבי יצחק גיזאגט עס שטייט אין פסוק חיל בלע ויקיאנו מבטנו יורישנו אל. דוד המלך האט גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם זאל דואג שטארבען. האט גאט גיזאגט צו דוד חיל בלע ויקיאנו. דואג האט איין געשלונגען תורה. מוז מעןווארטען ביז ער וועט אויס ברעכען דיא תורה. ביז ער וועט דיא תורה פאר געסען דער נאך וועט ער שטארבען. האט דוד גיזאגט פאר גאט מען זאל ניט ווארטען ביז ער וועט אליין פאר געסען דיא תורה. נאר מבטנו יורישנו אל. גאט זאל אויף געשווינט ארויס טרייבען דיא תורה פון זיין בויך. נאך האט רבי יצחק גיזאגט עס שטייט אין פסוק גם אל יתצך. גאט האט גזאגט צו דוד זאל דואג קומען צו עולם הבא. האט דוד גזאגט פאר גאט גם אל אפילו דו ביזט דאך גאט וואס דוא האסט רחמנות אויף אלע מענטשען. יתצך לנצח: אבער דואג זאל צו שטויסען ווערען אויף אייביג. ער זאל ניט האבען קיין עולם הבא. גאט האט גזאגט צו דוד זאל מען זאגען איין דין אין בית המדרש פון דואגס וועגן. האט דוד גזאגט יחתך ויסחך מאהל. גאט זאל פאר שניידין אונ אויס רייסען דעם דואג פון בית המדרש. גאט האט גזאגט צו דוד זאל דואג האבען קינדער זאלען זיין רבנן. האט דוד גזאגט ושרשך מארץ חיים סלה. דוא זאלסט איהם אויט ווארצלען פון דיא לעבעדעגע וועלט אויף אייביג. נאך האט רבי יצחק גזאגט עס שטייט אין פסוק איה סופר איה שוקל. וו איז דער ציילער ווא איז דער וועגער ווא איז דער וואס ציילט דיא טורעמס. ווא איז דער וואס האט גיציילט אלע אותיות פון דר תורה. מען זאל וויסען וויא אזוי דיא ווערטער זאלען ווערען געשריבען אין דער ספר תורה. אונ ווא איז דער וועגער וואס ער האט גיוואוגין אלע מצות פון דער תורה. וועלכע איז גרינג אונ וועלכע איז שווער. מען זאל וויסען וויא אזוי אפ צו לערנען איין דין פון אנדערען. אונ ווא איז

פסוקות במגדל הפורח באויר. א"ר אמי ד' מאות בעיי הוו בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר ולא אפשיט להו הד אמר רבא רבותא למבעי בעיי בשני דרב יהודה כולי תנויי בנזיקין ואנן קא מתנינן בעוקצין טובא וכי הוה מטי ר"י האשה שכובשת ירק בקדרה ואמרי לה זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין אמר הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא ואנן קא מתנינן בעוקצין תלת סרי מתיבתא ורב יהודה שליף מסאני ואתא מטרא ואנן צוחינן וליכא דמשגח בן אלא הקדוש ברוך הוא לבא בעי דכתיב (ש"א טז) וה' יראה ללבב:

קה אמר רב משרשיא דואג ואחיתופל לא הוו סברי שמעתא מתקיף ליה מר זוטרא מאן דכתיב ביה איה סופר איה שוקל איה סופר את המגדלים ואת אמרת לא הוו סברי שמעתא אלא דלא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא דכתי' (תהלים כה) סוד ה' ליראיו. אמר רבי אמי לא כת דואג

השמועה: נ"א במגדל הפורח באויר הנכנס לארץ העמים בשידה תיבה ומגדל אם הוא טמא אם לאו. נ"א ג' מאות הלכות במגדל הפורח באויר לעשות כישוף להעמיד מגדל באויר כגון בלשה מאות הלכות בנטיעת קישואין דאמרינן בפרקין דלעיל ולמורי נראה דה"ג ג' מאות הלכות במגדל העומד באויר ומבנה היא באהלות דמבעי בהכי מגדל העומד וטומאה בתוכו כלים שבתוכו טמאים וכן נראה לרבי: רבותא למבעי בעיי. ותלמוד תורה דהמונא לאו בעי דהא בשני דרב יהודה כולהו תנויי בסדר נזיקין הוה כל התלמוד שלהן לא הוה אלא בסדר נזיקין שלא היו מרבין כל כך לדרוש: האשה שכובשת ירק בקדרה. לא אשכחתיה במסכת עוקצין: שכובשת ירק בהומן או בצ"ר טהורים דאין מקבלין טומאה ע"י עוקצין נאה נגעה טומאה בשרביו העלין טהורים שאין נעשה יד לעלין מאחר שכבשן שאין מניחים נגס אלא למראה: זיתים שכבשן בטרפיהן. איתא במסכת עוקצין טרפיהן עלין שלהם טהורים הזיתים שאין נעשין להם בית יד להכנים להם טומאה: הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא. דלא הוה ידע מ"ט הם טהורים: הליכה מתיבתא. י"ג ישיבות שאנו עוסקים כולן במסכת עוקצין ויודעין אותה יפה והפ"ה הם היו הסידים יותר ממנו דאילו רב יהודה וכו': לא סברי. לא היו יודעין הלכ' נפרכה כתקנה בטעמא: דלא סלקא להו שמעתתא כו'. שלא זכו לקבוע

דער וואס האט געציילט די טורעמס. ער האט געציילט דריי הונדערט דינים אין דעם טורעם וואס פליהט אין דער לופטען (אין דעם אובערשטען סטריבעלע פון למ"ד). רבי אמי זאגט פיר הונדערט שאלות האבען דואג און אחיתופל געפרעגט אויף דעם טורעם וואס פליהט אין דער לופטען (אויף דעם אובערשטען כטריבעלע פון למ"ד). און מען האט ניט געוואוסט צו ענטפערען זייא אויף איין שאלה אויך ניט; האט רבא גזאגט איז דען אגרויכקייט צו פרעגין שאלות. אין די יאהרין פון רב יהודה איז גיוועזן דאס גאנצע לערנען נאר אין סדר נזיקין. און מיר לערנען גאר אין דער מסכת עוקצין אליין פיל דרשות. און אז רב יהודה פלעגט קומען צו דער משנה אשה וואס האט איין גיפרעסט ירק (קרויט אוגערקעס) אין אטאפ. אנדערע זאגין אז רב יהודה פלעגט קומען צו דער משנה איילבירטען וואס מען האט זייא איינגעפרעסט אין אטאפ מיט זייערע בלעטער זענען זייא טהור; האט רב יהודה ניט געוואוסט פר וואס זייא זענען טהור. און ער האט גיזאגט איך זעה דא אין דער משנה די קשיות פון רב און שמואל. און מיר לערנען אין דער מסכת עוקצין דרייצעהן ישיבות און מיר ווייסן די מסכת זייער גוט פון דעסטוועגען אז די וועלט האט גידארפט רעגין און רב יהודה האט נאר אויס גיטאהן די שיך און האט אפילו צער גהאט איז שוין געגאנגען רעגין. און מיר לערנען אזוי פיל און אז מיר דארפין רעגען שרייען מיר און מען קוקט גאר ניט אויף אונזער געשרייא. און מען גיט אונז ניט קיין רעגין. זעהן מיר אז ניט דאס פיל לערנען איז דער עיקר. גאט וויל נאר די הארץ פון מענטשין, ער זאל האבען אפרומע הארץ. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט זעהט נאר די הארץ פון מענטשען:

קה אמר. רב משרשיא האט גזאגט דואג און אחיתופל האבען ניט געוואוסט צו לערנען אדין און איהם צו פארשטיין מיט דעם טעם פאר וואס דער דין איז אזוי. האט מר זוטרא גפרעגט צו רב משרשיא דער מענטש וואס אויף איהם שטייט ווא איז דער ציילער ווא איז דער וועגער ווא איז דער וואס ציילט די טורעמס (אזוי ווי עס שטייט אין פריערדיגען סימן) זאגסטו אז זיי האבען נישט פארשטאנען קיין דין. נאר אזוי זאג זיי האבין ניט זוכה געוועזן צו לערנען אזוי וויא דער דין איז. ווארום עס שטייט אין פסוק סוד ה' ליראיו. גאט זאגט זיינע סודות נאר צו די מענטשען

דואג עד ששכח תלמודו שנאמר (משלי ה) הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה רב אמר נצטרע שנא' (תהלים עג) הצמת כל זונה ממך וכתיב התם (ויקרא כה) לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין ותנן אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה. א"ר יוחנן שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג אחד ששכח תלמודו ואחד ששרף נשמתו ואחד שפזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד. וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא חצו ימיהם תניא נמי הכי (תהלים נה) אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם כל שנותיו של דואג לא היו אלא ל"ד ושל אחיתופל אינם אלא ל"ג:

הלכה כמוחן: ומתרגמינן לחלוטין. ותנן תנן לגבי חליטה גבי מצורע: אלופי. היינו רבי: אוכל לחמי. לומד תורתי

קן וא"ר יוחנן בתחלה קראו דוד לאחיתופל רבו ולבסוף קראו חברו ולבסוף קראו תלמידו בתחלה קראו רבו (תהלים נה) ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי ולבסוף קראו חברו (שם) אשר יחדו נמתיק סוד וגו' ולבסוף קראו תלמידו (שם מא) גם איש שלומי

וואס זענען פרום אונ האבען מורא פאר איהם. רבי אמי זאגט דואג איז ניט געשטארבען ביז ער האט פאר געסין זיין תורה וואס ער האט געלערנט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער וועט שטארבען אן מוסר אונ ער וועט פאר אירט ווערין דורך זיינע פיל נארעשקייט: רבי זאגט דואג איז קרעציג געווארין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק הצמת כל זונה ממך (דיא אלע וואס קערין צפ פון דיר הצמת. האסטו זייא קרעציג געמאכט) פון וואנען ווייסען מיר אז הצמת מיינט מען קרעץ: ווארום דא שטייט הצמת: אונ אין איין אנדער פסוק שטייט לצמיתות. טייטשט דער תרגום לחלוטין. וועלין מיר טייטשין הצמת אויך לחלוטין. אונ לחלוטין מיינט מען צקרעציגען. אזוי וויא מיר האבען געלערנט אין בין מוסגר ומוחלט אלא פריעה ופרימה: (צווישען אקרעציגען וואס מען דארף איהם פאר שליסען אונ אקרעציגען וואס ער איז טמא ביז ער ווערט געזונד. איז ניט מער דא אאונטער שייד נאר געגין לאזין דיא האר וואקסען אונ דיא קליידער רייסען). רבי יוחנן זאגט דריי מלאכי חבלה זענען אנגעבריייט געווארין צוא דואג: איינער האט איהם געמאכט פאר געסין זיין לערנען. אונ איינער הט פאר ברענט זיין נשמה: אונ איינער האט פאר שפרייט זיין אש אין דיא שולען אונ אין דיא בתי מדרשים. נאך הט רבי יוחנן געזאגט דואג אונ אחיתופל האבען ניט געזעהן איינער דעם אנדערין. ווארום דואג איז געוועזען אין דיא צייט פון שאול: אונ אחיתופל איז געוועזען אין דיא צייט פון דוד: נאך הט רבי יוחנן געזאגט דואג אונ אחיתופל האבען נימי געלעבט דיא העלפט יאהרין וויא זייא האבען געדארפט לעבין. מיר האבען אויך אזוי געלערנט דיא מענטשין וואס פאר גיסען בלוט אונ דיא פאלשע מענטשין וועלין ניט לעבין דיא העלפט פון זייערע יאהרין (א מענטשינס לעבין רעכונט מען זיבעציג יאהר. דיא העלפט איז פינף אונ דרייסיג יאהר. אונ דואג מיט אחיתופל האבען ניט געלעבט צו פינף אונ דרייסיג יאהר): נאר דואג האט געלעבט פיר אונ דרייסיג יאהר. אונ אחיתופל הט געלעבט דריי אונ דרייסיג יאהר:

קן ואמר. נאך האט רבי יוחנן געזאגט אין אנהייב הט דוד גערופען צו אחיתופל רבי. דער נאך האט ער איהם גערופען חבר: דער נאך הט ער איהם גערופען תלמיד. אין אנהייב האט ער איהם גערופען רבי אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד האט געזאגט צו אחיתופל דוא ביסט אמענטש אין מיין גלייכען דו ביסט אלופי ומיודעי (מיין רבי אונ מיין פריינד). דער נאך האט דוד איהם גערופען חבר אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד הט געזאגט צוא אחיתופל מיר וועלין צו זאמען האלטען אעצה. זענען זייא געוועזען ביידע גלייך. דער נאך האט דוד אים גערופען תלמיד אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד הט געזאגט אויף אחיתופל דער מענטש וואס איך האב

שלימי אשר בטחתי בו אוכל לחמי וגומר:

(דף קז) **קז אמר** רב יהודה אמר רב לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון שהרי דוד מלך ישראל הביא עצמו לידי נסיון ונכשל אמר לפניו רבונו של עולם מפני מה אומרים אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ואין אומרים אלהי דוד אמר אינהו מינסו לי את לא מינסית לי אמר לפניו רבש"ע נסני שנאמר (תהלים כו) בחנני ה' ונסני א"ל מינסא לך ועבידנא מלתא בהדך דלדידהו לא הודענא ואילו אנא קא מודענא לך דמנסינא לך בדבר ערוה מיד (ש"ב יא) ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו וגו' אמר רב יהודה שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום ונתעלמה ממנו הלכה אבר קטן יש באדם משביעו רעב ומרעיבו שבע (היינו דכתיב) (שם ג) ויתהלך על גג בית המלך וירא אשה רוחצת מעל הגג והאשה טובת מראה מאד בת שבע הות קא חייפה רישה תותי חלתא אתי שטן אידמי ליה כצפרתא פתק ביה גירא פתקה להלתא אגליה והזיית מיד.

והפך משכבו וכו'. שהיה מהפך משכבו ביום כדי שלא יתגבר אחר תאבו כל היום: ונתעלמה ממנו הלכה. שמשביעו אברו בהשמים רעב ומרעבו שבע: ה"ג ויתהלך על גג. ול"ג והיינו: הלתא. כוורת: פתק בה גירא. בכוורת כלומר שהכה בה והכה לשון אחר פתחה שברה ונפתחה:

גימיינט אז ער איז מיט מיר שלום. וואס איך האב מיך פר זיכערט אויף אים. וואס ער עסט מיין ברויט וואס ער לערנט מיין תורה:

קז אמר. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין אמענטש זאל זיך ניט ברייגגען צוא אעבירה ער זאל זיך פרובין צו שטארקן אויף דעם יצר הרע. טאמער וועט ער זיך ניט קענען שטארקין אויף דעם יצר הרע וועט ער דער ווייל טאהן דיא עבירה. ווארום דוד המלך האט זיך גיבריינגט צו אעבירה און ער האט אויך גימיינט ער וועט זיך קענען שטארקין אויף דעם יצר הרע. און ער האט זיך ניט גיקענט שטארקין און האט גיטאהן אעבירה. ווארום דוד האט גזאגט פאר גאט רבונו של עולם פאר וואס זאגט מען אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב און מען זאגט ניט אלהי דוד. האט גאט גזאגט צו דוד זייא האב איך גיפרובט און האב גיזעהן אז זייא קענען זיך שטארקין אויף דעם יצר הרע. דיך האב איך ניט גיפרובט. האט דוד גזאגט פאר גאט רבונו של עולם פרוב מיך אויך: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט פרוב מיך. הט גאט גזאגט צו דוד איך וועל דיך פרובין. און איך וועל דיר טאהן אטובה. זייא האב איך ניט גזאגט מיט וואס איך וועל זייא פרובין און דיר זאג איך מיט וואס איך וועל דיך פרובין. מיט זנות. באלד האט איהם גאט גיפרובט. עס איז גיוועזן פארין נאכט איז דוד אויף גישטאנען פון זיין גילעגער. רב יהודה זאגט דוד הט גיטאהן פאר קערט. דעם גילעגער פון בייא נאכט האט ער גימאכט ביי טאג. ווייל גאט האט איהם גזאגט ער וועט איהם פרובין מיט זנות: הט דוד זיך גיוואלט זאט מאכען מיט תשמיש המטה. דריבער איז ער ביי טאג גישלאפען מיט זיינע ווייבער. ער זאל ניט גלוסטין צו אנדערע. ער זאל קענען בשטיין ביי דיא פראבע. ער הט אבער פאר געסין דעם דין דאס קליינע גליד פון מענטשין (דיא מילה) אז ער מאכט איהם זאט מיט תשמיש המטה איז ער הונגעריג. וויל ער נאך מער. און אז ער מאכט איהם הונגעריג. ער גיוואוהנט זיך אפ פון תשמיש המטה. איז ער זאט. און ער גלוסט גאר ניט. און דוד איז גיגאנגען שפאצירען אויף דעם דאך פון דאס קעניגליכע הויז. און ער האט גיזעהן פון דאך וויא אאשה וואשט זיך. און דיא אשה איז גיוועזן זייער אשיינע. זיא האט גיהייסען בת שבע, און זיא האט גיקעמט דעם קאפ אונטער אבינשטאק. האט דוד ניט גיקענט איר אזוי גוט זעהן. איז גיקומען דער שטן און האט זיך פאר שטעלט פאר אפייגעלע. הט דוד גיווארפען אפייל צו שיסען דיא פייגעלע. דער ווייל האט דיא פייל אומגיווארפען דעם בינשטאק. איז בת שבע ענדעקט גיווארין און ער האט איר גיזעהן. האט דוד באלד געשיקט פרעגין ווער דיא אשה איז. האט מען איהם גזאגט דאס איז בת שבע דיא טאכטער פון

מ"ד (שם) וישלח דוד וידרוש לאשה ויאמר הלא זאת בת שבע בת אליעם אשת אוריה החתי וישלח דוד מלאכים ויקחה ותבא אליו וישכב עמה והיא מתקדשת מטמאתה והיינו דכתיב (תהלים יז) בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא זמותי בל יעבר פי אמר איכו זממא נפל בפומיה דמאן דסני לי ולא אמר כי הא מלתא:

קח דרש רבא מ"ד (תהלים יא) למנצח לדוד בה' חסיתי איך תאמרו לנפשי נודי הרכם צפור אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון שלא יאמרו (הרשעים) הר שבכם צפור נדדתו. דרש רבא מ"ד (שם נא) לך לבדך חטאתי וגומר אמר דוד לפני הקב"ה גלוי וידוע קמך דאי בעאי למכפייה ליצרי הוה כייפינא אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה. דרש רבא מ"ד (שם לח) כי אני לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד ראויה היתה בת שבע בת אליעם לדוד מששת ימי בראשית אלא שבאת אליו במכאוב וכן תנא דבי ר' ישמעאל ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם אלא שאכלה פגה. דרש רבא מ"ד (שם לה) ובצלעי שמחו ונאספו נאספו עלי

מתקדשת מטמאתה. (ובא עליה) [ואותה שעה פסק טומאתה ולא בא עליה] כשהיא נדה: פקדת לילה. על מעשה לילה פקדתני אם אוכל לעמוד בנסיון של דבר עבירה: צרפתני בל תמצא. הבחנת לצרפני ולא מצאתני נקי: איכו זממא. מי יתן והיה בפי רסן והפסר נעכב את דברי שלא אומר דבר זה של נסיון:
הר שבכם. מלך שלכם: צפור נדדתו. דע"י צפור נטרד כדאמרינן אידמי ליה כצפורתא: עבדא זכייה למאריה. העבד נאה להודות בהוכחתו: כי אני לצלע נכון. אותו צלע היה נכון לי: שאכלה פגה. שקפץ את השעה ליזקק ע"י עבירה: נאספו

אַל עס דיא ווייב פון אוריה החתי. האָט דוד געשיקט מענטשין און מען האָט איר גענומען און מען האָט איר גיבריינגט צו דוד. און דוד איז מיט איר גישלאָפען: און זיא האָט זיך גיהייליגט פון איר טומאה (זיא איז גיוועזן א נדה און האָט זיך טובל גיוועזן): דאָס זאָגט דער פסוק דוד המלך האָט גזאָגט צו גאָט דוא האָסט גיפּרובט מיין הארץ. דוא האָסט אויף מיר גיבאָטן צוא פּרובין מיך מיט דיא זאַך וואָס ווערט גיטאָהן ביי נאַכט (מיט תשמיש המטה). דוא האָסט מיך גיפּרובט. דוא האָסט מיך אָבער ניט גיטראָפען איך זאָל האָבען בעשטאַנען ביי דיא פּראָבע. זמותי בל יעבר פי. הלוואי וואָלט גיוועזן אשלאָס ביי מיינע שונאים אין מויל. און זייא וואָלטין ניט גיזאָגט דיא זאַך מען זאָל זייא פּרובין (דאָס הט דוד גימיינט זיך. נאָר ווי איינער וויל זיך ניט פלוכין זאָגט ער דיא קללה אויף די שונאים):

קח דרש. רבא האָט גידרשת עס שטייט אין פסוק למנצח לדוד איך בשיץ מיך אין גאָט וויא אזוי קענט איר אויף מיר זאָגן אייער בארג איז פאַר וואָגילט גיוואָרין דורך אפויגעל: דוד האָט גזאָגט פאַר גאָט רבונו של עולם זייא מיר מוחל דיא עבירה פון בת שבע. מען זאָל ניט זאָגן אויף מיר אייער בארג (אייער מלך) איז פאַר וואָגילט גיוואָרין דורך אפויגעל (אזוי וויא עס שטייט אין סימן קז):

רבא האָט גידרשת עס שטייט אין פסוק צוא דיר אליין האָב איך גזינדיגט. דוד האָט גזאָגט פאַר גאָט דיר איז דאָך בעוואוסט אז איך וואָלט וועלין נייטין דעם יצר הרע ניט מונה זיין מיט בת שבע. וואָלט איך איהם גיקענט נייטין. נאָר אז איך וואָלט דיא עבירה ניט גיטאָהן וואָלט מען זאָגן דער קנעכט (דוד) האָט איין גענומען זיין האר (גאָט). גאָט האָט גזאָגט איך וועל ניט קענען בשטיין ביי דיא פּראָבע און איך בין יאָ בעשטאַנען ביי דיא פּראָבע דריבער האָב איך גיטאָהן דיא עבירה מען זאָל אזוי ניט זאָגן:

רבא האָט גידרשת עס שטייט אין פסוק כי אני לצלע נכון (איך בין גיוועזן אָן גיברייט צוא דיא ווייב) ומכאובי נגדי תמיד (און מיינע שמערצין זענען אייביג גיגין מיר). בת שבע איז גיוועזן אָן גיברייט צוא זיין אווייב צו דוד פון דער צייט וואָס דיא וועלט איז בשאפען גיוואָרין. נאָר זיא איז גיקומען צו איהם דורך שמערצין דורך אעבירה. און אזוי האָט רבי ישמעאל גילערנט בת שבע איז גיוועזן אָן גיברייט צו זיין אווייב צו דוד. נאָר ער האָט איר גיגעסען אומצייטיג. ער האָט איר גענומען פאַר דיא צייט דורך אעבירה: רבא האָט גידרשת עס שטייט אין

עלי נכים ולא ידעתי קרעו ולא דמו אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו קורעין את בשרי לא היה דמי שותת ולא עוד אלא בשעה שהם עוסקים באהלות ונגעים פוסקים כמשנתן ואומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה אמרתי להם הבא על אשת איש מיתתו בחנק ויש לו חלק לעה"ב אבל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא :

קט אמר רב יהודה אמר רב אפילו בשעת חליו של דוד קיים שמונה עשר עונות שנא' (תהלים ו) יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה :

קי ואמר רב יהודה אמר רב בקש דוד לעבוד ע"ז שנאמר (ש"ב טו) ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים ואין ראש אלא עבודה זרה שנא' (דניאל ב) הוא צלמא ראשה די דהב (ש"ב טו) והנה לקראתו חושי הארכי קרוע כתנתו ואדמה על ראשו א"ל לדוד יאמרו מלך כמותך יעבוד ע"ז א"ל מלך שכמותי יהרגנו בנו מוטב יעבוד ע"ז ואל יתהלל שם

בלי נכים . בעלי מומין כמו פרעה נכה והיו מלבינין פני ואני כלא יודע . לשון אחר ולא ידעתי ולא הייתי יודע כשמלבינין כלומר פתאום בא עלי אותו עון שלא ידעתי שניהן פתוחין פה לביישני . פ"ג בשעה שעוסקין במיתות בית דין אומרים לי הבא על אשת איש מיתתו וכו' :

שמונה עשר עונות. לשמונה עשר נביו שלא לעגון :

באנחתי אשחה . אפי' בשעת אנחתי אשחה בכל לילה : משמש : שכיבת המטה ענין כתי ומאוס קרי ליה : בדמעתי ערשי אמסה . בשעת דמעתי אני ממאיס את מטתי בתשמיש :

יאמרו מלך שכמותי . חסיד כמותי יהרגנו בנו ויהיו מתרעמין על מדותיו של הקב"ה ונמצא ש"ש מתחלל בפרהסיא : מוטב אעבוד ע"ז . ואחלל את השם אני לבדי ולא יחללו אותו כל העולם: אמר לו . חושי הארכי לדוד קב"ה לא עביד דינא בלא דינא שמעמיד בנך עליך להרגך דאת מאי טעמא נסבת יפת תואר דאתו של אבשלום מעכה

אין פסוק אויף מיין בראך האבען זייא זיך גיפרייט אונ האבען זיך פאר זאמעלט. אפילו הינקעדיגע האבען זיך אויך פאר זאמעלט אויף מיר אונ איך ווייס ניט פאר וואס. ווען זייא וואלטען מיין לייב גערי‍סען וואלט קיין בלוט ניט גיגאנגען : דוד האט גזאגט פאר גאט רבונו של עולם עס איז בעוואוסט פאר דיר אז זייא וואלטען גערי‍סען מיין לייב וואלט קיין בלוט ניט גערונען. אונ נאך מער טוהען זייא ווען זייא לערנען דיא מסכת נגעים אדער דיא מסכת אהלות הערין זייא אויף צו לערנען אונ זאגן צו מיר דוד וואס ער האט מזנה גיוועזן מיט אשת איש מיט וואס דארף מען אים הרגנן. זאג איך צו זיי דער וואס איז מזנה מיט אשת איש דארף מען אים דער ווערגין : אבער ער הט עולם הבא. אונ דער וואס פאר שעמט זיין חבר פאר פיל מענטשין האט ער גיט קיין עולם הבא :

קט אמר. רב יהודה האט גזאגט פון רבס ווען אפילו ווען דוד איז קראנק גיוועזן האט ער אויך מקיים גיוועזן אכטצעהן מאהל דיא מצוה פון תשמיש המטה מיט זיינע אכטצעהן ווייבער. יגעתי באנחתי ואפילו ווען איך האב מיך גימאטערט מיט מיינע זיפצונג. ווען איך בין קראנק גיוועזן. פון דעסטוועגין אשחה בכל לילה מטתי והאב איך פאר מיאוסת אלע נאכט מיין בעט מיט שכבת זרען בדמעתי ערשי אמסה ואפילו ווען איך האב געוויינט מיט טרערין אויף מיין קראנקייט. פון דעסטוועגין האב איך פאר מיאוסת מיין בעט מיט שכבת זרען :

קי ואמר. נאך האט רב יהודה גזאגט פון רבס וועגין דוד האט גיוואלט דינען עבודה זרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד איז גיקומען ביז הראש וואס דארט פלעגט ער זיך בוקין צו גאט. ראש מיינט מען עבודה זרה: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער צלם ראשה די דהב. זיין קאפ איז גיוועזן פון גאלד : אונ געגין דוד איז געקומען חושי הארכי זיין העמד איז גיוועזן צוריסען אונ ערד איז גיוועזן אויף זיין קאפ. האט חושי הארכי גזאגט צו דוד מען וועט זאגן אזוי א מלך וויא דוא ביסט זאל דינען עבודה זרה. האט דוד גזאגט צו חושי הארכי אזוי א פרומער מלך וויא איך בין זאל מיך מיין זוהן וועלין הרגנן. וועלין מענטשין זאגן אז גאט איז אומגירעכט. וועט דאך זיין א חילול השם. וועל איך בעסער דינען עבודה זרה. וועט ניט זיין קיין חילול השם. וואס מען וועט זאגן גאט איז גירעכט. ווייל דוד דינט עבודה זרה

שם שמים בפרהסיא אמר מ"ט נסבת יפת תואר א"ל יפת תואר רחמנא שרייה א"ל לא דרשת סמוכין דסמוך ליה (דברים כא) כי יהיה לאיש בן סורר ומורה כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה:

קיא דרש רבי דוסתאי דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע (תהלים יט) שגיאות מי יבין א"ל שביקי לך נסתרות נקני שביקי לך גם מזדים חשוך עבדך שביקי לך אל ימשלו בי אז איתם דלא לישתעו בי רבנן שביקי לך (אז איתם) ונקיתי מפשע רב שלא יכתוב סורחני אמר לו אי אפשר ומה יו"ד שנטלתי משרי עמד וצוח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו שנאמר (במדבר יג) ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל

בת תלמי מלך גשור ותפסה דוד במלחמה דאין לומר בעבירה נאה לו דהא כתיב רק בדבר אוריה החתי:

סוחר כותי. דרכו לפתות את סחורתו מעט מעט (יותר מדאי) להעמידה על דמים מועטים: שגיאות מי יבין. מי יוכל להשמר משגגות: אמר ליה. הקב"ה: שביקא לך. מחול לך: נסתרות. מזיד של לינעא: זדים. מזיד של פרהסיא: ה"ג אל ימשלו בי דלא לשתעו בי רבנן. והיינו אל ימשלו לשון משל שלא ידרשו בחטאתי חכמי הדורות: אז איתם שלא יכתב סורחני. שתמחוק אותה פרשה מן המקרא ויפתכח הדבר לעולם: כל הפרשה. שכתובה בכר שבעים אותו חטא:

דריבער האט גאט אויף איהם אן געדייצט זיין זוהן. האט חושי געזאגט צוא דוד אפילו דוא וועסט ניט רינען עבודה זרה וועלין אויך אלע מענטשין זאגן אז גאט איז גירעכט. ווארום פאר וואס האסטו גענומען אגויישע ווייב (דיא מוטער פון אבשלום איז גיוועזן א טאכטער פון אמלק וואס דוד האט איר גיפאנגען אין דער מלחמה). האט דוד גזאגט דיא תורה האט מתיר גיוועזן אז מען זעהט אשיינע גויה אין דער מלחמה מען זאל זיא נעמען פאר א ווייב. האט חושי גזאגט צו דוד. פאר וואס האסטו ניט גידרשת דיא נאנטע פסוקים. נעבין דיא פסוקים גאט עס שטייט אז מען מעג נעמען אגויישה ווייב אין דער מלחמה. שטייט אז אמענטש וועט האבען אזוהן וואס ער איז אסורר ומורה (אפרעסער און אזויפער וואס ער פאלגט ניט זיין פאטער און מוטער) דער פסוק לערונט אונז דער וואס נעמט אגויישע ווייב וועט ער פון איר האבען אזוהן וואס ער וועט זיין אסורר ומורה. דריבער וועט זיך קיינער ניט וואונדערין אויף אבשלום וואס ער וויל ביי דיר צו נעמען דיא מלוכה. דאס וועט מען ניט אן איינגען אויף דיינע שלעכטקייט. נאר מען וועט אנאיינגען אויף די שלעכטקייט פון דיין זוהן:

קיא דרש. רבי דוסתאי פון בירי האט גידרשת צו וועמען איז דוד גלייך צו אסוחר וואס ער איז אכותי וואס ער האנדילט סחורה ביסלאכווייז ער זאל קויפען וואלוויל. אזוי האט דוד גיבעטען ביי גאט ביסלאכווייז אויף זיינע עבירות מען זאל זיי איהם מוחל זיין. דוד האט גזאגט פאר גאט רבונו של עולם ווער קען פאר שטיין זיך צוא היטען פון צוא טאהן אעבירה אומגערין. האט גאט גזאגט אויף דיא עבירות וואס דוא האסט גיטאהן אומגערין בין איך דיר מוחל. דער נאך האט דוד גזאגט פאר גאט פון דיא עבירות וואס איך האב גיטאהן גערין ווייל זייא זענען פאר בארגין קיינער ווייס ניט פון זייא. זאלסטו מיך אויך ריין מאכען. האט גאט גזאגט דיא עבירות בין איך דיר אויך מוחל. דער נאך האט דוד גזאגט פאר גאט פון דיא עבירות וואס איך האב גיטאהן גערין און מענטשין ווייסען פון דיא עבירות. זאלסטו אויך פאר מיידען דיין קנעכט. זאלסטו זייא מיר אויך מוחל זיין. האט גאט גזאגט דיא עבירות בין איך דיר אויך מוחל. דער נאך האט דוד גזאגט פאר גאט דיא חכמים זאלען ניט זאגן אויף מיר משלים. דיא חכמים זאלען ניט שמועסין פון מיר אין בית המדרש. האט גאט גזאגט איך וועל דאס אויך טאהן פון דיינעט וועגין. דער נאך האט דוד גזאגט פאר גאט דוא זאלסט מיך ריין מאכען פון מיין גרויסען זינד מיין זינד מיט בת שבע זאל ניט שטיין אין תנ"ך. וועט קיינער ניט וויסען אז איך האב דיא זינד גיטאהן. האט גאט גזאגט דאס קען ניט זיין. מאדאך דער יוד וואס איך האב צו גענומען פון שרי (זיא זאל הייסען שרה) איז גישטאנען פאר מיר פיל יאהרין און האט געשריגען. ביז יהושע איז געקומען אויף דער וועלט האב איך איהם

על אחת כמה וכמה . כלה תיעקר : התטאני באזוב . מכלל שהיה צריך טהרת אזוב כמצורע : בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים . מדהכא חשיב להו והכא לא חשיב להו ש"מ לא היה מלכותו שלמה שנצטרע אותן ששה חדשים : ג"א אבל בחיי בנך אני מודיע ולא גרסינן לך :

כל הפרשה כלה על אחת כמה וכמה . ונקיתי מפשע רב אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון כולו אמר כבר עתיד שלמה בנך לומר בחכמתו (משלי ו) היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך א"ש על גחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה א"ל כל הני נט"ד ההוא גברא א"ל קביל עליך יסורין קביל עליה אמר רב יהודה אמר רב ששה חדשים נצטרע דוד ונסתלקה הימנו שכינה ופירשו ממנו סנהדרין . נצטרע דכתיב (תהלים נ״א) תחטאני באזוב ואטהר וגו׳ נסתלקה הימנו שכינה דכתיב (שם) השיבה לי ששון ישעך וגומר ופרשו ממנו סנהדרין דכתיב (שם קיט) ישובו לי יראיך וגו׳ ו׳ חדשים מנ"ל דכתיב (מ"א ב) והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלים מלך שלשים ושלש שנים וכתיב (ש"ב ה) בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים ובירושלים מלך ל"ג שנה והנך ו׳ חדשים לא קא חשיב ש"מ נצטרע (כתיב (תהלים פו) עשה עמי אות לטובה וגו׳) אמר לפניו רבש"ע מחול לי על אותו עון

געגעבן דעם יו"ד . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק משה האט גירופען צו הושע בן נון יהושע . וויא אזוי וועל איך ארויס נעמען פון תנ"ך אגאנצן כג׳ זנד וואס אין איהם שטייט געשריבען דיין זינד . דער נאך האט דוד געזאגט פאר גאט רבונו של עולם דער זינד וועט בלייבען שטיין אין תנ"ך זיי מיר אבער מוחל דיא עבירה אין גאנצן . האט גאט געזאגט צו דוד דיין זוהן שלמה וועט אמאהל זאגן מיט זיין חכמה קען דען זיין אז אמענטש זאל שארען פייער אין זיין שויס אונ זיינע קליידער זאלין ניט פאר ברענט ווערין . קען דען זיין אז אמענטש זאל גיין אויף ברענענדיגע קוילען אונ זיינע פיס זאלין ניט פאר בריהט ווערין . אזוי קען ניט זיין אז איינער זאל מזנה זיין מיט זיין חברס ווייב אונ ער זאל ריין ווערין . נאר ווער עס רירט אן זיין חברס ווייב וועט ניט ריין ווערין האט דוד געזאגט אזוי בין איך פאר טריבען פון גאט . האט גאט געזאגט צו דוד נעם אויף זיך צו ליידין יסורים . האט דוד אויף זיך גענומען צו ליידין יסורים . רב יהודה זאגט פון רבס וועגין זעקס חדשים איז דוד גיוועזן קרעציג . אונ די שכינה איז גיוועזן אפ גיטאהן פון איהם : אונ די סנהדרין זענען גיוועזן אפ גישייט פון איהם . פון וואנען ווייסען מיר אז דוד איז גיוועזן קרעציג , ווארום עס שטייט אין פסוק דוד האט געזאגט דו זאלסט מיך ריין מאכן מיט אזוב וועל איך זיין ריין ואונ אקרעציגן רייניגט מען מיט אזוב אזוי וויא עס שטייט אין די סדרה מצורע . פון וואנען ווייסען מיר אז די שכינה איז גיוועזן אפ גיטאהן פון דוד . ווארום עס שטייט אין פסוק דוד האט גבעטען גאט קער מיר צוריק דיין פריילעכע הילף ווארום אויף דעם ארט ווא די שכינה רוהט דארט איז פרייליכקייט . אז ער האט געבעטען דיא שכינה זאל צוריק קערין צו איהם . איז זיא דאך גיוועזן אפ גשיידט פון איהם . פון וואנען ווייסען מיר אז די סנהדרין זענען גיוועזן אפ געשיידט פון דוד . ווארום דוד האט גבעטען די פרומע מענטשען וואס האבען מורא פאר גאט זאלען צוריק קערען צו מיר . אז ער האט געבעטען זיי זאלען צוריק קערען . זענען זיי דאך גיוועזן אפגעשייד פון אידם . פון וואנען ווייסען מיר אז דוד איז גיוועזן קרעציג זעקס חדשים . ווארום עס שטייט אין פסוק אונ די טעג וואס דוד האט געקיניגט אויף דיא יודען איז גיוועזן פערציג יאהר . אין חברון האט ער געקיניגט זיבען יאהר . אונ אין ירושלים האט ער געקיניגט דריי אונ דרייסיג יאהר . אונ אין אנדערען פסוק שטייט אין חברון האט דוד געקיניגט אויף יהודה זיבען יאהר מיט זעקס חדשים . אונ אין ירושלים האט ער געקיניגט דריי אונ דרייסיג יאהר . פאר וואס רעכענט מען ניט אין יענעם פסוק די זעקס חדשים ; ווייל דיא זעקס חדשים איז דוד גיוועזן קרעציג אונ ער האט זיך נישט גמישט צו דער מלוכה . נאך די זעקס חדשים האט דוד געזאגט פאר גאט רבונו של עולם זיי מיר מוחל די עבירה . האט גאט

עון מחול לך עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו א"ל בחייך איני מודיע אבל אני מודיע בחיי שלמה בנך בשעה שבנה שלמה את בה"מ בקש להכנים ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר כ"ד רננות ולא נענה אמר (שם כד) שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד וגו' ולא נענה כיון שאמר (ד"ה ב ו) ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדרה וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון :

כ"ד רננות. בין תפלה תחנה ורנה איכא כ"ד : שולכת. מגבהת מתכת בלא נגיעה כעין אותו פלוטין יימאנ"ט בלע"ז וע"י אותה אבן העמיד

קיב ופיסקא גיחזי דכתיב] (מ"ב ח) וילך אלישע דמשק להיכן אזל א"ר יוחנן שהלך להחזיר גיחזי בתשובה ולא חזר א"ל חזור בך א"ל כך מקובלני ממך החוטא ומחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה מאי עבד א"ד אבן שואבת תלה להטאת ירבעם והעמידה בין שמים לארץ ואיכא דאמרי שם הקק בפיה והיתה מכרזת ואומרת

גְזָאגְט אִיךְ בִּין דִיר מוֹחֵל. הָאט דָוִד גְזָאגְט פַאר גָאט טוּה מִיט מִיר אַצֵייכֶען צוּ גוּטֶען וָואס אַלֶע זָאלֶען וִויסֶען אַז דוּא הָאסט מִיר מוֹחֵל גְוֶועןְ דִיא עֲבֵירָה] וֶועלֶען מַיינֶע שׂוֹנְאִים זֶעהֶן וֶועלֶען זֵיי זִיךְ שֶׁעמֶען. הָאט גָאט גְזָאגְט צוּ דָוִד בַּיי דַיין לֶעבֶּען וֶועל אִיךְ דָאס נִיט וִויסֶען מַאכֶען. נָאר בַּיי דֶעם לֶעבֶּען פוּן דַיין זוּהן שְׁלֹמֹה וֶועל אִיךְ דָאס וִויסֶען מַאכֶען פַאר אַלֶע מֶענְטְשֶׁען אַז אִיךְ הָאבּ דִיר דִי עֲבֵירָה מוֹחֵל גְוֶועןְ. וָוען שְׁלֹמֹה הָט גִיבָּאהט דֶעם בֵּית הַמִקְדָשׁ אוּנ עֶר הָט גְוָואלְט אַרַיין בְּרֵיינְגֶען דֶעם אָרוֹן אִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים הָאבֶּען דִי טוֹיעֶרִין זִיךְ בֶּהֶעפְט אֵיינֶער צוּם אַנְדֶערֶען. אוּנ הָאבֶּען נִיט גְלָאזְט אַרַיין טְרָאגֶען דֶעם אָרוֹן. הָאט שְׁלֹמֹה גְזָאגְט פִיר אוּנ צְוַואנְצִיג תְּפִלּוֹת. דִי טוֹיעֶרֶען זָאלֶען אוֹיף גִיעֶפֶענְט וֶוערֶען. אוּנ עֶר אִיז נִיט גֶיעֶנְפֶערְט גֶעוָוארֶען: דִיא טוֹיעֶרֶען זָענֶען גְוֶוען פַאר מַאכְט. שְׁלֹמֹה הָאט גִיזָאגְט צוּ דִיא טוֹיעֶרֶען. אִיהר טוֹיעֶרֶען הֵייבְּט אוֹיף אַייעֶרֶע קֶעפּ. אוּנ דִיא טִירֶען זָאלֶען אוֹיף גְהוֹיבֶּען וֶוערֶען אוֹיף אֵייבֶּעג. אוּנ עֶס וֶועט קוּמֶען דֶער מֶלֶךְ וָואס צוּ אִיהם גִיהֶער דֶער כָּבוֹד. אוּנ שְׁלֹמֹה אִיז נִיט גִיעֶנְפֶערְט גֶעוָוארֶען. וִוי שְׁלֹמֹה הָט גְזָאגְט גָאט זָאלְסְט נִיט לֵיידֶעג צוּרִיק קֶערֶען דֶעם פָּנִים פוּן דֶעם גֶעזַאלְבְּטֶען: גֶעדֵיינְק דִיא חֲסָדִים וָואס דוּא הָאסְט צוּ גְזָאגְט צוּ דַיין קְנֶעכְט דָוִד. אִיז שְׁלֹמֹה בַּאלְד גֶענְפֶערְט גְוָוארֶען. אוּנ דִיא טוֹיעֶרֶען זָענֶען גֶעעֶפֶענְט גִיוָוארֶען. אוּנ מֶען הָט אַרַיין גְבְּרֵיינְגְט דֶעם אָרוֹן. אִין דֶער צַייט אִיז פַאר קֶערְט גְוָוארֶען דֶער פָּנִים פוּן דִי אַלֶע פַיינְד פוּן דָוִד [אוּנ זֵייעֶרֶע פָּנִים מֶער זָענֶען גִיוָוארִין שְׁוַוארְץ] וִויא דֶער דֶעק פוּן אַטָאפּ. אוּנ אַלֶע יוּדִין הָאבִּין גִיוואוּסְט אַז גָאט הָאט מוֹחֵל גְוֶוען צוּ דָוִד דִי עֲבֵירָה פוּן בַּת שֶׁבַע:

קיב פיסקא. פוּן וַואנֶען וֵוייסֶען מִיר אַז גֵיחֲזִי הָט נִיט קֵיין עוֹלָם הַבָּא. וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק אֱלִישָׁע אִיז גַאנְגֶען צוּ דִיא שְׁטָאט דַמֶשֶׂק. צוּ וָואס אִיז עֶר גִיגַאנְגֶען אִין דַמֶשֶׂק. רַבִּי יוֹחָנָן זָאגְט עֶר אִיז גִיגַאנְגֶען צוּ גֵיחֲזִי אִיהם זָאגִין עֶר זָאל תְּשׁוּבָה טָאהן. אוּנ גֵיחֲזִי הָאט נִיט תְּשׁוּבָה גִיטָאהן. אֱלִישָׁע הָאט גִיזָאגְט צוּ גֵיחֲזִי טוּה תְּשׁוּבָה. הָאט גֵיחֲזִי גְזָאגְט צוּ אֱלִישָׁע אַזוֹי הָאבּ אִיךְ גִילֶערֶענְט פוּן דִיר דֶער וָואס זִינְדִיגְט אוּנ מַאכְט זִינְדִיגֶען אַנְדֶערֶע מֶענְטְשֶׁען לָאזְט מֶען אִיהם נִיט עֶר זָאל תְּשׁוּבָה טָאהן. וָואס אִיז גְוֶוען דִיא עֲבֵירָה וָואס גֵיחֲזִי הָאט גֶעטָאהן. אַנְדֶערֶע זָאגִין עֶר הָאט אוֹיף גִיהַאנְגֶען אַמַאגְנֶעט שְׁטֵיין אוֹיף דִיא גָאלְדֶענֶע קֶעלְבֶּער וָואס יָרָבְעָם הָאט גֶעמַאכְט. זָענֶען דִי קֶעלְבֶּער גֶעבְּלִיבֶּען הֵיינְגֶען אִין דֶער לוּפְטֶען צְווִישֶׁען הִימֶעל אוּנ עֶרד. אַנְדֶערֶע זָאגִין עֶר הָאט אוֹיס גֶעקְרִיצְט דֶעם נָאמֶען פוּן גָאט אִין דִיא מוֹיל פוּן דֶעם גָאלְדֶענֶעם קַאלְבּ. הָאט דִיא קַאלְבּ גֶעשְׂרִיגֶען אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם [אִיךְ בִּין דַיין גָאט וָואס אִיךְ הָאבּ דִיךְ אַרוֹיס גֶעצוֹיגֶען פוּן מִצְרַיִם] אוּנ דֶעם אַנְדֶערֶען פָּסוּק לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים [דוּא זָאלְסְט נִיט הָאבֶּען קֵיין אַנְדֶערֶע גֶעטֶער אוֹיסֶער מִיר]. וִויא דִיא יוּדִין הָאבֶּען גִיזֶעהְן

ואומרת אנכי ולא יהיה לך ואיכא דאמרי רבנן דחה מקמיה שנאמר (שם) ויאמרו בני הנביאים אל אלישע הנה המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו מכלל דעד הנה לא הוה דחיק:

קיג ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת ולא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידים דכתיב (מ"ב ה) ויאמר נעמן הואל קח ככרים ויפרץ בו וגו' ויאמר אליו אלישע מאין גחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות. ומי שקל כולי האי כסף ובגדים הוא דשקל א"ר יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים. נעמן שר צבא מלך ארם היה מצורע אמרה ליה ההיא רביתא דאישתבאי מארעא

שמגלים של ירבעם באויר: רבנן דחה מקמיה: תלמידים דחה מישיבתו של אלישע: צר ממנו. מכלל דעד השתא לא הוה צר:
כואל קח. השבע שאלישע שלך: ויפרץ בו. לגיחזי: העת לקחת את הכסף והבגדים וגו'. ח' דברים קא חשיב בהאי קרא: וגיחזי מי שקל כולי האי. מנעמן כסף ובגדים הוא דשקל דכתיב ויצר ככרים וגו': אותה שעה היה אלישע עוסק. בפרק שמונה שרצים: א"ל רביתא

די קעלבער זענען אין דער לופטען: אדער זייא קענען רײדען. האבען זייא געגלויבט אז די קעלבער זענען גאטער: האט דאך גיחזי געמאכט זינדיגען די יודען. אנדערע זאגען די עבירה פון גיחזי איז געוועזן וואס ער האט ארויס געשטויסען די תלמידים פון אלישעס ישיבה זייא זאלין ניט לערנען תורה פון אלישע. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די יונגע נביאים האבין געזאגט צו אלישע דער ארט וואס מיר זיצען דארט פאר דיר איז איינג פאר אונז. אבער ביז איצט איז ניט איינג געוועזן. ווייל ביז איצט האט גיחזי אוועק געשטויסען פיל תלמידים. און איצט אז גיחזי איז ניטא. זענען אן גיקומען פיל תלמידים איז געווארין איינג:

קיג תנו רבנן. די רבנן האבין גילערונט אייביג זאל איין מענטש דעם אנדערען אוועק שטויסין פון זיך מיט דיא לינקע האנט. און זאל איהם ווידער מאכען צו זיך מיט די רעכטע האנט: נישט ווי אלישע וואס ער האט אוועק געשטויסען פון זיך דעם גיחזי מיט ביידע הענט. ווארום עס שטייט אין פסוק נעמן האט געזאגט צו גיחזי שווער אז אלישע האט דיך געשיקט און נעם צוויי צענטנער זילבער האט נעמן שטארק גיבעטען ביי גיחזי האט גיחזי גינומען. דער נאך ווי גיחזי איז גקומען פאר אלישע. האט אלישע געזאגט צו גיחזי פון וואנען קומסטו גיחזי. האט גיחזי געזאגט דיין קנעכט איז ערגעץ ניט געגאנגען. האט אלישע געזאגט צו גיחזי מיין הארץ איז ניט אוועק געגאנגען פון מיר. איך האב געזעהן ווי א מענטש האט זיך אומגיקערט פון זיין רייט וואגען געגען דיר. איז דען איצט געוועזן די צייט צו נעמען זילבער און צו נעמען קליידער און איילבירטען און וויינגערטנער און שעפסין און רינדער און קנעכט און דינסטען. פרעגט די גמרא האט דען גיחזי גינומען אזוי פיל פון נעמן: ער האט דאך נאר גינומען זילבער און קליידער ניט מער. און אלישע האט גירעכונט אכט זאכין האט גיחזי גינומען. האט רבי יצחק געזאגט אין דער צייט וואס גיחזי האט גענומען די זילבער מיט די קליידער איז געזעסין אלישע און האט גידרשת די דינים פון די אכט שרצים וואס שטייען אין דער תורה והחולד והעכבר והצב והאנקה והכח והלטאה והחומט והתנשמת). און אלישע האט געוואוסט אז גיחזי האט גימראכט צו קויפען פאר דעם געלט וואס ער האט גינומען ביי נעמן איילבירטען און וויינגערטנער שעפסין און רינדער קנעכט און דינסטען. און מיט די זילבער און קליידער וואס ער האט גינומען. צו זאמען איז אכט זאכען. דריבער האט אלישע גיזאגט צו גיחזי. אזוי ווי די אכט שרצים וואס איך האב איצט גילערונט זייערע דינים אז מען עסט זיי ברייננגען זייא אויף דעם מענטשין צרעת. אזוי זאל אויף דיר קומען די צרעת פון נעמן פאר דיא אכט זאכין וואס דו האסט געוואלט האבין פון נעמנס געלט.

עס שטייט אין פסוק נעמן דער געגעראל פון מלך ארם איז געוועזן קרעציג. ביי נעמנס ווייב איז געוועזן א מיידיל וואס איז גיפאנגען געווארין פון ארץ ישראל האט זיא געזאגט צו נעמן אויב דוא

מא״עא דישראל אי אזלת לגבי אלישע מסי לך כי אתא א״ל זיל טבול בירדן א״ל אחוכי קא מחייכת בי אמרו ליה הנהו דהוו בהדיה מאי נפקא לך מינה זיל נסי אזל וטבל בירדנא ואיתסי אתא אייתי ליה כל הני דנקט לא צבי לקבולי מיניה גיחזי איפטר מקמי אלישע אזל שקל מאי דשקל ואפקיד כי אתא חזייה אלישע לצרעת דהות פרחה עילויה רישיה א״ל רשע הגיע עת ליטול שכר שמונה שרצים וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך עד עולם ויצא מלפניו מצורע כשלג (שם ז) וארבעה אנשים היו מצורעים פתח השער א״ר יוחנן גיחזי ושלשת בניו. תניא אמר רשב״א יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת:

עת ליטול שכר פרק שמונה שרצים שעסקת בו וכו׳. ולהכי כתב בהאי קרא שמונה דברים כנגד אותו פרק כלומר כסף ובגדים שקבלת ממנו מנעמן סבור אתה לקנות דברים הללו להיותם לך שכר שמונה שרצים: יצר. אם יצר הלאותו מרחיקו ממנו לגמרי ממעט ישיבת העולם ואם מקרבו לגמרי בא לידי איסור שאינו יכול לכבוש יצרו מדבר עבירה: תינוק ואשה. דעתן קלה ואם תדחה אותם תטרידן מן העולם:

קיד תנו רבנן שלשה חלאים חלה אלישע אחד שגירה דובים בתינוקות ואחד שדחפו לגיחזי בשתי ידים ואחד שמת בו שנאמר (מ״ב יג) ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו עד אברהם לא היתה זקנה כל דחזי לאברהם אמר האי יצחק כל דחזי ליצחק אמר האי אברהם בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה שנא׳ (בראשית כד) ואברהם

וועסט גיין צו אלישע וועט ער דיך היילען. אז נעמן איז געקומען צו אלישע. האט אלישע געזאגט צו נעמן גייא טונק דיך איין אין ירדן וועסטו געזונד ווערין. האט נעמן געזאגט צו אלישע דוא לאכסט פון מיר. דיא מענטשין וואס זענען געוועזין מיט נעמן האבין געזאגט צו נעמן וואס הארט דיך אז דוא וועסט זיך איין טונקען אין ירדן: גיי פרוב: איז נעמן געגאנגען אונ האט זיך איין געטונקט אין ירדן אונ ער איז געזונד געווארין. איז נעמן געקומען צו אלישע אונ ער האט איהם געוואלט געבען אלץ וואס ער האט מיט געבראכט: האט אלישע ניט געוואלט נעמען פון איהם. גיחזי איז אוועק געגאנגען פון אלישע אונ איז געגאנגען צו נעמן אונ ער האט ביי איהם גענומען וואס ער האט גענומען אונ ער האט בעהאלטין. אז גיחזי איז צוריק געקומען צו אלישע: האט אלישע געזעהן ווי צרעת בליהט אויף דעם קאפ פון גיחזי: האט אלישע געזאגט צוא גיחזי דוא רשע עס איז געקומען די צייט דוא זאלסט נעמען דעם שכר פון די אכט שרצים וואס איך האב איצט געלערנט (ווי פריער שטייט). אונ די קרעץ פון נעמן זאל בהעפט ווערין אין דיר אונ אין דיינע קינדער אויף אייביג. איז גיחזי ארויס געגאנגען פון אלישע אונ איז געוועזן בדעקט מיט קרעץ וייס וויא שנייא. עס שטייט אין פסוק פיר מענטשין זענען געוועזן קרעציג אונ זענען געזעסין אין טויער פון שטאט: רבי יוחנן זאגט דאס איז געוועזן גיחזי מיט זיינע דרייא זיהן: מיר האבין געלערנט רבי שמעון בן אלעזר זאגט דעם יצר הרע אונ א קינד אונ א וייב זאל אמענטש אוועק שטויסען מיט דיא לינקע האנט אונ זאל זיי נאנט מאכען מיט די רעכטע האנט. אמענטש זאל ניט צו פיל נאך געבין דעם יצר הרע. אונ זאל אים ניט אין גאנצען אוועק שטויסין ער זאל זיך פייניגען. אונ ער זאל ניט אוועק שטויסין זיין וייב אדער זיין קינד אין גאנצין פון זיך. אונ ער זאל ניט ווייזען צו זיי צו פיל ליבשאפט:

קיד תנו רבנן. דיא רבנן האבען געלערנט דרייא מאהל איז אלישע קראנק געוועזן. איין מאהל איז ער קראנק געוועזן ווייל ער האט אן גערייצט בערין אויף דיא קינדער. דאס אנדערע מאהל איז ער קראנק געוועזן ווייל ער האט אוועק געשטויסען זיין משרת גיחזי מיט ביידע הענט. אונ דאס דריטע מאהל איז ער קראנק געוועזן וואס ער האט געבארפט שטארבען: אזו וויא עס שטייט אין פסוק אונ אלישע איז קראנק געווארין זיין קראנקייט וואס ער האט גידארפט שטארבען. ביז אברהם אבינו איז קיין מענטש ניט אלט געווארין. אונ ווייל יצחק האט אויס געזעהן אזוי וויא אברהם. פלעגט מען האבען אטעות. ווער עס האט געזעהן אברהם האט ער געמיינט דאס איז יצחק. אונ ווער עס האט געזעהן יצחק האט ער געמיינט דאס איז אברהם.

ואברהם זקן בא בימים . עד יעקב לא הוה חולשא בעא רחמי והוה חולשא שנאמר (שם מח) ויאמר ליוסף הנה אביך חולה עד אלישע לא הוה איניש חליש דמתפח ואתא אלישע ובעא רחמי ואיתפח שנאמר (מ"ב יג) ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו :

קמו משנה דור המבול אין להם חלק לעה"ב ואין עומדין בדין שנאמר (בראשית ו) לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח . דור הפלגה אין להם חלק לעה"ב שנאמר (שם יא) ויפץ ה' אותם משם וכתיב (שם) ומשם הפיצם ה' אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב (אבל עומדין בדין) . שנאמר (שם יג) ואנשי סדום רעים וחטאים בעה"ז והטאים לעה"ב אבל עומדין בדין ר' נחמיה אומר אלו ואלו אין עומדין בדין שנאמר (תהלים א) על כן לא יקומו (דף קח)

חלה חד חליו הרי אשר ימות בו חלה : בעי רחמי דליהוי חולשא . כדי שיהא פנאי לבניו לבא כל אחד ואחד ממקומו להיות עליו בשעת מיתה כיון שרואין שנפל למטה יודעין שימות ומתקבצין ובאין : מיתפח . מתרפא : לא ידון רוחי לא דין ולא רוח : שאין עומדין בדין ואין להם רוח להיות עם הצדיקים שיש להם חלק : ויפץ ה' אותם . בעוה"ז : ומשם הפיצם . בעוה"ב : אלו ואלו . אנשי דור המבול ואנשי סדום ובהדא פליג רבי נחמיה : רשעים דור המבול . דכתיב בהו כי רבה רעת האדם . חטאים אנשי סדום . דכתיב בהו רעים וחטאים : אבל עומדים הם .

האט אברהם מתפלל געוועזן אמענטש זאל אלט ווערין . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אברהם איז אלט געוועזן ער איז גיקומען אין יאהרין . ביז יעקב איז ניט געוועזן קיין קראנקייט . נאר אמענטש פלעגט שטארבן פלוצלינג . האט יעקב מתפלל געוועזן אז פאר דעם שטארבן זאל מען קראנק ווערין . מען זאל קענען בענטשין דיא קינדער אונ זאגן ודוי אונ צוא טיילען דיא ירושה אונ נאך אנדערע זאכען וואס אמענטש דארף טאהן פאר זיין טויט . אזו ווי עס שטייט אין פסוק מען האט גזאגט צוא יוסף דיין פאטער איז קראנק . ביז אלישע איז קיין מענטש ניט געזונד געווארין פון זיין קראנקייט . נאר איידער ער האט געדארפט שטארבן איז ער קראנק געווארן אונ גישטארבן . איז געקומען אלישע אונ האט מתפלל געוועזן אמענטש זאל קראנק זיין אפילו ווען ער בארף ניט שטארבן . (נאר ער זאל זיך דער מאנען תשובה צוא טאהן אונ פרימער צו ווערין ווייל ער וועט מורא האבן) אונ ער זאל געזונד ווערין פון זיין קראנקייט . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אלישע איז קראנק געוועזן זיין קראנקייט וואס פון איר האט ער געדארפט שטארבען . פון דעם פסוק זעהן מיר אז אויסער דיא לעצטע קראנקייט איז ער שוין אמאהל קראנק געוועזן וואס ער איז פון דיא קראנקייט נישט גישטארבען נאר געזונד געווארין :

קמו משנה : דור דיא מענטשין וואס זענען גישטארבען פון מבול האבען נישט קיין חלק עולם הבא . אונ זייא וועלין ניט געמשפט ווערין אין גיהנם . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק לא ידון רוחי באדם לעולם מיין דין אונ מיין רוח וועט ניט זיין אין דיא מענטשין אויף אייביג . נישט איך וועל זייא משפטין . אונ איך וועל אין זייא נישט געבין אלעבעדיגען אטעם זייא זאלען קענען לעבעדיג ווערין צו תחית המתים :

דור הפלגה . דיא מענטשין וואס האבען געמאכט דעם הויכען טורעם וויא עס שטייט אין דיא סדרה נח (האבען זייא ניט קיין חלק עולם הבא אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט זייא פאר שפרייט פון דארט אויף דער גאנצער וועלט . דער ווארט ומשם (פון דארטן) איז איבעריג . עס דארף שטיין גאט האט זיי פאר שפרייט אויף דיא גאנצע וועלט . נאר אזוי מיינט דער פסוק גאט האט זיי פאר שפרייט אויף די וועלט . אונ פון דארט טאמער שטארבט ער . דער נאך האט זיי גאט אויך פאר שפרייט . זיי זאלין ניט האבין קיין עולם הבא . די מענטשין פון סדום וועלין ניט האבין קיין חלק עולם הבא . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די מענטשין פון סדום זענען געווען שלעכט (צו מענטשין) אונ זינדיג צו גאט זייער שטארק . ווייל זיי זענען גיוועזן שלעכט צו מענטשין דריבער האט זיי גאט פאר טריבען פון די וועלט . אונ ווייל זיי זענען גיוועזן זינדיג צו גאט . דריבער וועלין זיי ניט האבין עולם הבא . אבער זיי וועלין שטיין צום משפט . רבי נחמיה זאגט די מענטשין וואס זענען דער טרונקען געווארין אין מבול אונ די מענטש

רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים על כן לא יקומו רשעים במשפט זה דור המבול וחטאים בעדת צדיקים אינם עומדין אבל עומדין בעדת רשעים :

וכו'. בחיין ונדונין : נשמתן קשה נעשה בגיהנם שנשמת עצמן שורפתן דכתיב רוחכם אש תאכלכם :

קטז גמ' ת"ר דור המבול אין להם חלק לעה"ב שנאמר (בראשית ז) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה וגו' וימח את כל היקום בעולם הזה וימחו מן הארץ לעולם הבא דברי רבי עקיבא רבי יהודה בן בתירה אומר לא חיין ולא נידונין שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם לא דין ולא רוח דבר אחר לא ידון רוחי שלא תהא נשמתן חוזרת לנדנה ר' מנחם בר' יוסי אומר אפי' בשעה שהקדוש ברוך הוא מחזיר נשמות לפגרים כתים נשמתן קשה להם בגיהנם שנאמר (ישעיה לג) תהרו חשש תלדו קש רוחכם אש תאכלכם

קיז ת"ר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם (איוב כא) בתיהם שלום מפחד וגומר וכתיב (שם) שורו עבר ולא

פון סדום וועלין ניט שטיין צום משפט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דריבער וועלין ניט אויף שטיין דיא רשעים צום משפט אונ דיא זינדיגע וועלין ניט זיין אין דיא פאר זאמלונג פון צדיקים. דיא רשעים וועלין ניט אויף שטיין צום משפט. דאס מיינט מען דיא רשעים וואס זענען דער טרונקען געווארן אין מבול. אונ דיא זינדיגע וועלן ניט זיין אין דיא פאר זאמלונג פון צדיקים. דאס מיינט מען דיא זינדיגע מענטשין פון סדום. האבען דיא חכמים געזאגט צו רבי נחמיה דיא מענטשין פון סדום וועלין ניט זיין אין די פאר זאמלונג פון צדיקים. אבער זיי וועלין זיין אין די פר זאמלונג פון רשעים. זייא וועלין געמשפט ווערין גלייך מיט אלע רשעים:

קטז גמרא תנו רבנן. דיא רבנן האבען געלערנט דיא מענטשין וואס זענען דער טרונקען געווארן אין מבול האבען ניט קיין עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער האט אפ געמעקט אלץ וואס אויף דיא ערד איז געשטאנען. דער נאך שטייט נאך אמאהל זייא זענען אפ געמעקט געווארן פון דיא ערד. צוא וואס שטייט צוויי מאהל דער ווארט אפ געמעקט. נאר איין מאהל זענען זייא אפ געמעקט געווארין פון דיא וועלט. אונ נאך אמאהל זענען זייא אפ געמעקט געווארין פון עולם הבא. אזוי זאגט רבי עקיבא: רבי יהודה בן בתירה זאגט זייא וועלין נישט לעבעדיג ווערין צו עולם הבא. אונ זייא וועלין נישט געמשפט ווערין צו גיין אין גיהנם. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק לא ידון רוחי באדם לעולם. קיין דין אונ קיין רוח וועט ניט זיין אין דיא מענטשין אויף אייביג. נישט איך וועל זייא משפטן, אונ איך וועל אין זייא נישט געבין אלעבעדיגען אטעם זייא זאלען קענען לעבעדיג ווערין צו תחית המתים. אנדערע זאגען לא ידון רוחי באדם מיינט מען דיא נשמות זייערע וועלין ניט קומען אין זייערע שייד. די נשמות וועלין ניט אריין קומען צוריק אין גוף. רבי מנחם ברבי יוסי זאגט אפילו ווען גאט וועט צוריק קערין דיא נשמות אין דיא טויטע קערפערס. אלע טויטע לעבעדיג מאכען צוריק לעבעדיג ווערין. אבער דיא מענטשין וואס זענען דער טרונקען געווארן אין מבול. וועט זייערע נשמות זיין פאר ברענט פון גיהנם: אונ אז דיא נשמות וועלן אריין קומען אין גוף וועלן זייא פאר ברענען דעם גוף. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק תהרו חשש תלדו קש. וואס איר וועט טראגען אונ געבארין דאס וועט זיין אזוי וויא אשטרוי אונ אזוי וויא אבלאזן, רוחכם אש תאכלכם. אונ דיא נשמות וועלן זיין פייאר. וועלן זייא פאר ברענען דעם גוף וואס ער איז וויא שטרויא:

קיז תנו רבנן. דיא רבנן האבען געלערנט דיא מענטשין וואס זענען דער טרונקען געווארן אין מבול זייער גרויסקייט איז נאר געווען וויל גאט האט זייא געגעבען פיל גוטס. עס שטייט ביא זייא ... זייער ... געווען מיט ...

בשביל גלגל העין . ברוחים טובתם שלמה והיו גובהים עיניהם ומגלפים אחר עיניהם : שמים כד מה לגלגל העין . מעינות שמובעים ממקור קטן כמו עין : בלשה נשתיירו . מאותן מעינות של דור המבול בהיו חמין כהלמדיק לקמן ברותחין קלקלו וברותחין נדונו :

ולא יגעיל וגו' וכתיב (שם) ישלחו כצאן עויליהם וגו' ישאו בתף וכנור וגו' יבלו בטוב ימיהם וגו' וכתי' וברגע שאול יחתו וגו' והיא גרמה שאמרו לאל (שם) סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו מה שדי כי נעבדנו וגו' אמרו כלום אנו צריכים לו אלא לטפה של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהם אמר הקב"ה בטובה שהשפעתי להם בה מכעיסים אותי ובה אני דן אותם שנאמר (בראשית ו) ואני הנני מביא את המבול מים רבי יוסי אומר דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין שדומה למים שנא' (שם) ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו לפיכך דן אותם במים שדומה לגלגל העין שנאמר (שם ז) נבקעו כל מעינות תהום רבה . אמר ר' יוחנן דור המבול ברבה קלקלו וברבה נידונו ברבה קלקלו דכתיב (שם ו) וירא ה' כי רבה רעת האדם ברבה נידונו דכתיב נבקעו כל מעינות תהום רבה (וכתיב (שם ט) ויסכרו מעינות תהום) א"ר יוחנן שלשה נשתיירו מהם בליעה דגדר וחמי טבריה ועינא רבתי דבירם :

כי

אז זיין אקס האט מעוברת געמאכט די קוה איז די זרע ביי איר געבליבען און זיא האט גיבארן אקאלב . זייערע יונגע קינדער פלעגין זייא ארויס שיקען וויא די שעפסען . זיי פלעגין טראגן אפויק מיט אפידול . זייא האבען פאר ברענגט זייערע טעג מיט גוטעס . און ביא זייער שטארבן פלעגין זייא אויך ניט האבען קיין יסורים . נאר אין איין רגע זענען זייא גישטארבען . און די גוטס האט זייא גיברענגט צוא דעם שלעכטיגקייט אז זייא האבען גזאגט צו גאט קער דיך אפ פון אונז און מיר ווילען ניט וויסען דיינע וועגין . וואס איז דען גאט מיר זאלן איהם דינען . זיי האבען גזאגט מיר דארפן דאך נאר גאט ער זאל אונז געבין דעם טראפען רעגין : מיר האבען טייכען און קוואלען וואס מיר קענען אונז בנוגענען מיט זייא . האט גאט גזאגט מיט די גוטס וואס איך האב זייא גיגעבן (די טייכען און די קוואלען) מיט דעם דער צערענען זייא מיך . און מיט דעם וועל איך זייא שטראפען . איך וועל זייא דער טרייגקען אין דעם וואסער . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט זאגט און איך וועל ברענגען דעם פאר פלייצונג פון וואסער . רבי יוסי זאגט די מענטשין וואס זענען דער טרונקען גיווארן אין מבול זייער גרויסקייט איז נאר גיווען דורך די אויג זייערע וואס די אויג איז גלייך צו אקוואל וואסער . ווארום די וואסער וואס גייט ארויס פון די ערד גייט אויך ארויס פון אלאך וואס איז אזוי וויא אאויג . ווייל זייא האבען גיזעהן זייער גוטס מיט זייערע אויגען . און וואס זייער אויג האט נאר גיזעהן און גיגלוסט דאס האבען זייא גיטאהן . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא האבען גענומען נייבער וועלכע זייא האבען אויס דער ווילט . דריבער האט זייא גאט גישטראפט מיט וואסער . ווייל די אויג איז אויך וויא אקוואל וואסער . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עס זענען צוא שפאלטען גיווארן אלע קוואלען פון גרויסען אבגרונד . רבי יוחנן זאגט די מענטשין וואס זענען דער טרונקען גיווארן אין מבול האבען געזינדיגט מיט דעם ווארט רבה (זייא האבען צו פיל געזינדיגט) . און זיי זענען גישטראפט גיווארן מיט דעם ווארט רבה (מיט אצוגרויסע שטראף) . זייא האבען געזינדיגט מיט דעם ווארט רבה . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גיזעהן כי רבה רעת האדם . אז די שלעכץ פון די מענטשין איז שוין צוא פיל . זענען זייא גישטראפט גיווארן אויך מיט דעם ווארט רבה . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק נבקעו כל מעינות תהום רבה עס זענען צוא שפאלטען גיווארן אלע קוואלען פון דעם גרויסען אבגרונד . צו דער טרייגקען די מענטשין . זאגט רבי יוחנן דריי ווארעמע קוואלען זענען געבליבען האפען וואס זענען נישט פאר מאכט גיווארן נאך דעם מבול . איין קוואל איז אין דעם ארט גדר . דער אנדערער איז אין טבריה . דער דריטער איז דער גרויסער קוואל וואס אין דעם ארט בירם :

(בראשית ו) קיח כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ א"ר יוחנן מלמד שהרביעו בהמה על חיה וחיה על בהמה והכל על אדם ואדם על הכל א"ר אבא בר כהנא וכולם חזרו חוץ מתושלמי. (שם) ויאמר אלהים לנח קץ כל בשר בא לפני א"ר יוחנן בא וראה כמה גדול כחו של חמס שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל שנאמר (שם) כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ וכתיב (יחזקאל ז) החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם א"ר אלעזר מלמד שזקף עצמו כמקל ועמד לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם. תנא דבי רבי ישמעאל אף על נח נחתם גזר דין אלא שמצא חן בעיני ה' שנאמר (בראשית ו) כי נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה'. וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ כי אתא רב דימי אמר

אמר,

ולא חזרו. מלהזדווג עם מינים: חוץ מתושלמי: אף הוא בדורו עדיין תיבות כתב במזווג. עם הכל. תושלמי עוף א' ושם הוא גבי מתוכה ספקות היתה והרגולה תושלמי ומודה ודרכו של אותו עוף להרביע כל הבריות: זוקף עצמו עלינו כמקל. והיינו החמס קם למטה רשע: לא מהם. אין תועלת לא בהם ולא בהמונם ולא במהמם. מהמהם לשון חשיבות בלע"ז: כי נחמתי כי עשיתם

קיח כי. עס שטייט אין פסוק יעדער בעשעפעניש האט פאר דארבן זיין געוואנהייט אויף דער ערד. רבי יוחנן זאגט דער פסוק צייגט אונז אז זיי האבען צו זאמען געפארמט אבהמה אזכר האט מונה געוועזן מיט אחיה אנקבה. און אחיה אזכר האט מונה געוועזן מיט אבהמה אנקבה. און בהמות און חיות זכרים האבען מונה געוועזן מיט מענשליכע נקבות. און מענשען זכרים האבען מונה געוועזן מיט בהמות און חיות נקבות. רבי אבא בר כהנא זאגט אלע בעשעפעניש האבען זיך נאך דעם מבול צוריק גיקערט צו זייער מין. נאר דער פויגעל וואס הייסט תושלמי איז נאך היינט אויך מונה מיט וועלכע בעשעפעניש עס קומט צו איהם. עס שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט צו נח עס איז גיקומען פאר מיר ועס איז ביי מיר געבליבען עס זאל זיין אנדערע פון אלע בעשעפעניש. רבי יוחנן זאגט קום און זעה וויא גרויס איז דיא עבירה פון גזלן. דיא מענטשען פון מבול האבען גיטאהן אלע עבירות און עס איז ניט ניחתמת געווארן אויף זייא דער גזר דין ביז זייא האבען גיטאהן דיא עבירה פון גזלן אויך. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ווייל דיא וועלט איז פול געווארן מיט רויב דריבער וועל איך זייא פאר דארבען פון דער וועלט. נאך שטייט אין פסוק החמס קם למטה רשע לא מהם ולא מהמונם ולא מהמהם ולא נה בהם, רבי אלעזר זאגט דער פסוק לערונט אונז החמס קם למטה רשע אז דער מלאך וואס איז בשאפען געווארן פון דיא עבירה פון גזלה האט זיך אויף גישטעלט וויא א שטעקין און האט זיך גישטעלט פאר גאט שלעכטס צו טאהן אלע מענטשען און האט גיזאגט רבונו של עולם לא מהם עס איז נישטא קיין נוצען פון דיא מענטשען צוא דיר גאט. ולא מהמונם. און עס איז נישטא פון זייא קיין נוצען צוא די גאנצע בעשעפעניש. ולא מהמהם. און עס איז נישטא קיין נוצען צו זייא אליין. ווייל זייא גזלען איינער ביי דעם אנדערין. ולא נה בהם. און אפילו דער נח וואס צווישען זייא טויג אויך ניט נאר ווערט פאר מאהשט אויף אהי: איז גלייך וויא עס וואלט גישטאנען ולא נח בהם. דבי רבי ישמעאל האבען גילערונט אויף נח איז אויך געוועזן גיחתמת דער גזר דין ער זאל דער טרונקען ווערין אין מבול. נאר ער האט געפונען חן אין דיא אויגען פון גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט כי נחמתי כי עשיתם ונח מצא חן בעיני ה': שטייט דער ווארט ונח נעבין דעם ווארט עשיתם: מיינט דער פסוק איך האב חרטה וואס איך האב זייא בשאפען און אויף נח האב איך אויך חרטה וואס איך האב איהם בשאפען. נאר פון דעסטוועגין איז נח געוועזן בעסער פון זיי און ער האט געפונען חן אין די אויגען פון גאט:

עס שטייט אין פסוק וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ. אז רב דימי איז געקומען

ונחם. כמוכים דרים: יפה עשיתי כו'. שהכנתי דנך רשעים בזה: לא יפה עשיתי. דהכבר היו הוזים:
וכל שכן אילו הוה בדורות אחרים היה צדיק יותר:
פלייטון. בושם שריחו נודף ולינו אפרסמון:

אמר הקב"ה יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ מאי משמע כתיב הכא וינחם וכתיב התם (שם ג) ו נחם אותם וידבר על לבם וא"ד לא יפה עשיתי שתקנתי להם קברות בארץ כתיב הכא וינחם ה' וכתיב התם (שמות לב) וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו:

(בראשית ו) **קיט אלה** תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו א"ר יוחנן בדורותיו ולא בדורות אחרים וריש לקיש אמר בדורותיו כ"ש בדורות אחרים. א"ר חנינא משל דר' יוחנן למה הדבר דומה לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ במקומה ריחה נודף שלא במקומה אין ריחה נודף. א"ר אושעיא משל דריש לקיש למה הדבר דומה לצלוחית של פלייטון שהיתה מונחת במקום הטינופת במקומה ריחה נודף כל שכן במקום הבושם (שם ז) וימח את כל היקום אשר על פני האדמה אם אדם חטא בהמה מה חטאה תנא משום ר'

פון ארץ ישראל אין בבל האט ער גזאגט וינחם ה' איז דער טייטש גאט האט זיך גיטרייסט. גאט האט גזאגט איך האב גוט גיטאהן וואס איך האב אנגיברייט פאר דיא מענטשין קברים אין דער ערד. ווארום אז דער מענטש וואלט לעבין אייביג. וואלט זיינע זינד צו פיל גיוועזן. פון וואנען ווייסען מיר אז וינחם איז דער טייטש טרייסטן. ווארום דא שטייט וינחם. אונ דארט ביי יוסף מיט זיינע ברידער שטייט וינחם אותם וידבר על לבם. ער האט זייא גיטרייסט אונ האט גירעט צו זייא גוטע רייד וואס האט ברוהיגט זייערע הערצער. זעהן מיר אז וינחם איז דער טייטש טרייסטן. אנדערע זאגן וינחם ה' איז דער טייטש גאט האט חרטה גיהאט. גאט האט גזאגט איך האב ניט גוט גיטאהן וואס איך האב אן גיברייט פאר דיא מענטשין קברים אין דער ערד. אזוי אשיינע בשעפעניש וויא דער מענטש איז אויף דער וועלט, זאל ער בארפן בגראבען ווערין אין דער ערד; נאר איך האב איהם גידארפט בשאפען אן אייצר הרע ער זאל ניט זינדיגען אונ זאל לעבין אייביג. פון וואנען ווייסען מיר אז וינחם איז דער טייטש חרטה. דא שטייט וינחם ה', אונ דארט שטייט וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו. גאט האט חרטה גיהאט אויף די שלעכטס וואס ער האט גירעט צו טאהן צו זיין פאלק. זעהן מיר אז וינחם איז דער טייטש חרטה:

קיט אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו. דאס זענען די קינדער פון נח. נח איז גיוועזן אפרומער מענטש מיט גאנצקייט אין זיינע דורות. רבי יוחנן זאגט אין זיינע דורות איז ער גיוועזן גירעכנט פר אצדיק וייל אלע זענען גיוועזן רשעים. אבער אז נח וואלט גיוועזן אין אנדערע דורות צווישען צדיקים. וואלט ער ניט גיוועזן גירעכנט פאר אצדיק. אונ ריש לקיש זאגט פאר קערט. נח איז גיוועזן אצדיק אפילו אין זיינע דורות וואס אלע זענען גיוועזן רשעים. אז ער וואלט גיוועזן אין אנדערע דורות צווישען צדיקים וואלט ער גיוועזן נאך איין גרעסערער צדיק. רבי חנינא זאגט אמשל צו רבי יוחנן'ס רייד. נח איז גליך צו אפאס ויין וואס איז גישטאנען אין אקעלער צווישען פעסער עסיג. האט מען גישמעקט דעם ריח פון די ויין. וייל דיא ויין איז גיוועזן צווישען עסיג. אבער אז דיא פאס ויין וואלט גישטאנען צווישען בעסערע פעסער ויין וואלט מען איר ריח גאר ניט גישמעקט. רבי אושעיא זאגט אמשל צו די רייד פון ריש לקיש. נח איז גליך צוא אגלעזעל מיט בשמים וואס איז גישטאנען אויף אפאר שטונקענעם ארט. פון דעסטוועגין הט גישמעקט פון די בשמים. מכל שכן אויף אפארשטונקענעם ארט האט דיא בשמים גישמעקט. אז דיא בשמים וואלט גיוועזן אויף אריינעם ארט. וואלט געוויס גישמעקט. עס שטייט אין פסוק גאט האט אפ גימעקט דאס גאנצע בשטאנד ואלע בעשעפעניש וואס איז גיוועזן אויף דער ערד. פרעגט דיא גמרא אויב מענטשין האבען געזינדיגט. וואס האבען דיא בהמות געזינדיגט. ענפערט די גמרא מיר האבען גילערנט פון רבי יהושע

ר' יהושע בן קרחה משל לאדם שעשה (סעודה) [חופה] לבנו והתקין מכל מיני סעודה לימים מת בנו עמד ופזר את חופתו אמר כלום עשיתי אלא בשביל בני עכשיו שמת בני חופה ל"ל אף הקב"ה אמר כלום בראתי בהמה וחיה אלא בשביל אדם עכשיו שאדם חטא בהמה וחיה ל"ל. (שם) מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים. דרש ר' יוסי דמן קסרי מ"ד (איוב כד) קל הוא על פני מים תקולל חלקתם בארץ מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח בהם ואמר להם עשו תשובה ואם לאו הקב"ה מביא עליכם את המבול ומקפה נבלתכם על המים כזיקים שנאמר קל הוא על פני מים ולא עוד אלא שלוקחין מהם קללה לכל באי עולם שנאמר תקולל חלקתם בארץ. (שם) לא יפנה דרך כרמים מלמד שהיו מפנים דרך כרמים אמרו לו ומי מעכב אמר להם פרידה אחת יש לי להוציא מכם (ע"כ) אם כן לא נפנה דרך כרמים •

מקפה. מליף כמו ויקף הכדור דמתרגמינן יקפו כזיקים. נאדות: לא יפנה דרך כרמים אמרו לו ומי מעכב. כלומר עושה מיד אם יש בידו כח לעשות כך: פרידה אחת יש לי להוציא מכם. מתושלח הצדיק ימות קודם ולא יהא נדון עמכם: א"כ לא נפנה דרך כרמים. כלומר לא נכוור ולא נפנה את דרך סכרמים אלא כל מעט נלך בהם כלומר א"כ לא נלך דרך כבושה ולא נחזור מסורנו אלא נלך נקלקל פתורה דרכים מסובבים בקוצים ובקוצים כעין סביבי כרמים:

דרש

בן קרחה וועגן דאס איז גלייך צו א מענטשען וואס האט גימאכט א חופה צו זיין זוהן און ער האט אנגעבריים אלע ערליי שפייזען צו א סעודה. דער וויל איז דער זוהן גישטארבען. האט דער פאטער צו ווארפען דיא חופה מים דער סעודה. און ער האט גיזאגט די חופה מיט דער סעודה האב איך דאך נאר אן גבריים פון וועגין מיין זוהן. איצט אז מיין זוהן איז גישטארבען צו וואס טויג מיר דיא חופה מיט דיא סעודה. גאט האט אויך אזוי גיזאגט. אלע בהמות און חיות האב איך דאך נאר בשאפען פון וועגען דעם מענטשען. איצט אז דער מענטש האט געזינדיגט און ער שטארבט אין מבול. צוא וואס טויג מיר דיא בהמות מיט דיא חיות. עס שטייט אין פסוק אלין וואס אויף דיא טריקעניש איז גישטארבען. אבער דיא פיש וואס אין ים זענען נישט גישטארבען. רבי יוסי פון קסרי האט גידרשת עס שטייט אין פסוק ער איז גרינג אויף דעם וואסער עס וועט פאר פלוכט ווערין זייער חלק אויף דער ערד. דער פסוק לערונט אונז אז דער צדיק נח האט גישטראפט די מענטשין פון זיין דור. און ער האט גיזאגט צו זיי טוהט תשובה. און אויב ניט וועט גאט אויף אייך ברייגגען דעם מבול. און ער וועט מאכען שווימען אייערע טויטע קערפערס אויף דעם וואסער אזוי וויא לאגלען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ער איז גרינג צו שווימען אויף דעם וואסער. און נאך מער עס וועט פון זייא גינומען ווערין א קללה אויף דער גאנצער וועלט. אז איינער וועט וועלען פלוכין. וועט ער זאגין דוא זאלסט ווערין פאר פלוכט וויא דיא מענטשין פון מבול. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עס וועט פאר פלוכט ווערין זייער חלק אויף דער וועלט. עס שטייט אין פסוק לא יפנה דרך כרמים. ער וועט ניט אפ ראמען דיא וועג פון דיא וויינגערטנער. דער פסוק דער ציילט אונז ווען נח האט גישטראפט דיא מענטשין זייא זאלין תשובה טאהן. און אויב ניט וועט גאט ברייגגען א מבול. האבין דיא מענטשין גיזאגט צו נח ווער לאזט דען ניט גאט זאל שוין ברייגגען דעם מבול. דוא האסט דאך גיזאגט אז נאר הונדערט מיט צוואנציג יאהר וועט גאט ווארטען. עס איז שוין נאך דיא הונדערט מיט צוואנציג יאהר: האט גאט גיזאגט צו זייא איין טאהב האב איך ארויס צוא נעמען פון אייך. דאס איז מתושלח הצדיק. און איך וויל מען זאל אויף אים טרויערין זיבען טעג דריבער וועט דער מבול אויף גיהאלטען ווערין נאך זיבען טעג. האבען זייא גיזאגט אויב עס איז אזוי וועלין מיר טאקי תשובה טאהן און מיר וועלין שוין ניט אפ ראמען דיא וועגין פון דיא וויינגערטנער. ווארום מיר וועלין שוין ניט טרינקען קיין וויין. דס האבען זיי גילאכט פון נחס מוסר:

קב דר"ש רבא מאי דכתיב (איוב יב) לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואומר להם דברים קשים כלפידים והיו מבזין אותו אמרו לו זקן תיבה זו לכה אמר להם הקב"ה מביא עליכם את המבול אמרו מבול של מה אם מבול של אש יש לנו דבר אחד ועליתא שמה ואם של מים הוא מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בהם את הארץ ואם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר ועקב שמו ואמרי לה עקש שמו אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליכם שנאמר (שם) נכון למועדי רגל. תניא מימי המבול קשים (ועבים) כשכבת זרע שנאמר נכון למועדי רגל. א"ר חסדא ברותחין קלקלו בעבירה וברותחין נידונו כתיב הכא (בראשית ח) וישכו המים וכתיב התם (אסתר ז) וחמת המלך שככה:

(בראשית ז) קבא ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ מה טיבם של שבעת הימים

לעשתות. כמו עשתונות מחשבין בלבן ומחשבין מחשבות רעות: עליתא שמה. ואין אש בולעת בה: מבין עקבי רגליכם. כשכבת זרע שאינה יכול לעמוד בהכם. נ"א מבין עקבי רגליכם מן הרגל יוצאת ממש מים אם היה רותח ולא אפשר לן [בין] רגליכם בעששיות: כשכבת זרע. רותחין היו עבין כ"ג ופירוש הוא: וחמת המלך שככה. נחה מרתחו הכי נמי מים נחו מרתחן:

קב דרש. רבא האט גידרשת עס שטייט אין פסוק לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל. דער פסוק דער ציילט אונז אז נח הצדיק האט גישטראפט דיא מענטשין אונ ער הט גזאגט צו זייא שטארקע רייד וואס האט גיברענט וויא פייער (לפיד איז דער טייטש אפלאם פייער). בוז. האבען דיא מענטשין פר שעמט דעם נח אונ האבען גזאגט צו איהם דו אלטער וואס טויג דיר דיא תיבה (דיא שטוב) וואס דוא האסט גיבאהט. האט נח צוא זייא גזאגט גאט וועט ברייגען אויף אייך א מבול. האבען זייא גזאגט פון וואס וועט זיין דער מבול: אויב עס וועט זיין א מבול פון פייער האבען מיר איין זאך דאס הייסט עליתא ואז מען ברענט פייער טאג אונ נאכט אויף איין ארט זיבען יאהר. קומט ארויס א חיה וואס זיא הייסט עליתא (אדער סלמנדרא). דער מענטש וואס בשמירט זיך מיט איר בלוט. ווערט ער ניט פר ברענט פון פייער). אונ אויב ער וועט ברייגען א מבול פון וואסער. פון וואנען וועט קומען דיא וואסער. אויב ער וועט ברייגען דיא וואסער פון דער ערד. האבען מיר שטיקער אייזין וואס מיר וועלין מיט זייא בדעקין דיא ערד דיא וואסער זאל ניט ארויף קומען. אונ אויב ער וועט ברייגען דיא וואסער פון הימעל: האבען מיר אזוי א זאך דאס הייסט עקב. אנדערע זאגין דאס הייסט עקש ודם איז אזוי א שוואם וואס ער קען איין זאפען אין זיך אלע וואסערין). דאס מיינט דער פסוק לעשתות שאנן. זייא זיצען מיט רוהיגע גידאנקען אז זייא האבען פאר קיין זאך קיין מורא ניט. האט נח צוא זייא גזאגט גאט וועט אויף אייך ברייגען א מבול וואסער פון דיא טריט פון אייערע פיס. פון דעם ארט וואו איר שטייט קען גאט ברייגען א מבול וואסער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק נכון למועדי רגל. איר זענט אן גיברייט אויס געגליטשט צו ווערין אין דעם וואסער וואס וועט ארויס גיין פון דעם ארט וואו אייערע פיס שטייען. מיר האבען גילערונט דיא וואסער פון מבול זענען גיוועזען גערדיכט אזוי ווי שכבת זרע. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק נכון למועדי רגל. דיא מענטשין זענען גיוועזען אן גיברייט צו דער טרונקען ווערין אין אזעלכע וואסער וואס זענען גיוועזען וויא דיא שכבת זרע וואס גליטשט זיך ארויס פון צווישען דיא פיס. רב חסדא זאגט דיא מענטשין האבען גזינדיגט מיט הייסע שכבת זרע אונ מיט הייסע וואסער זענען זייא געמשפט גיווארען. ווארום דא שטייט וישכו המים אונ דארט שטייט וחמת המלך שככה. דער כעס פון מלך וואס ער הט גיברענט וויא פייער) איז שטיל גיווארען: אזוי דא מיינט מען אויך דיא וואסער זענען שטיל גיווארען פון זייער היץ:

קבא ויהי. אונ עס איז גיוועזען צום סוף זיבען טעג איז גיווארען א מבול [illegible] דער ערד. וואס זענען גיוועזען דיא זיבען טעג: רב זאגט דאס זענען דיא זיבען [illegible]

היכים אמר רב אלו ימי אבלות של מתושלח למדך שהספדן של צדיקים מעכבת את הפורענות לבא דבר אחר לשבעת ששינה הקב"ה עליהם סדרי בראשית שהיתה החמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח. דבר אחר שקבע להם הקב"ה זמן גדול ואח"כ זמן קטן. דבר אחר לשבעת הימים שהטעימם מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מהם. (שם) מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו אישות לבהמה מי אית לה א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כא:תן שלא נעבדה בהם עבירה מנא ידע אמר רב הסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בהם עבירה וכל שאין התיבה קולטתן בידוע שנעבדה בהם עבירה רבי אבהו אומר מאותן הבאים מאליהן:

סדרי בראשית. והיינו לשבעת הימים סדר שבעת ימי בראשית שינה להם: זמן קטן אחר זמן גדול. בתחלה אמר להם והיו ימיו מאה ועשרים שנה כשעבר זמן זה לא שבו לטובה חזר וקבע להם זמן קטן: אישות לבהמה מי אית לה. נקבה אחת נשכבת לכמה זכרים ואין זו אישות: שלא נעבדה בהם עבירה. שלא נזקקו אלא לבן זוגם: מבליג

(בראשית ו) **קכב עשה** לך תבת עצי גפר מאי גופר א"ר אדא אמרי דבי ר' שילא זו מבליג ואמרי לה גולמיש. (שם) צהר תעשה לתבה א"ר יוחנן א"ל הקב"ה לנח קבע בה אבנים טובות ומרגליות כדי שיהיו מאירות לכם כצהרים. ואל אמה

האט גיטרויערט אויף מתושלח. דער פסוק לערונט אונז אז דער הספד פון צדיקים האלט אויף די פורענות זייא זאלין ניט קומען אויף דער וועלט. אנדערע זאגן די זיבען טעג מיינט מען גאט האט גיענדערט דעם ארדענונג וואס ער האט בשאפען אין די זיבען טעג. ביז איצט פלעגט די זוהן ארוים גיין פון מזרח אונ זיא פלעגט אונטער גיין אין מערב. אונ אין דער צייט פלעגט די זוהן ארוים גיין פון מערב אונ אונטער גיין אין מזרח. אנדערע זאגן גאט האט פריער אוים גיזעצט אגרויסע צייט זייא זאלן תשובה טאהן. ביז הונדערט מיט צוואנציג יאהר. אונ אז די צייט האט זיך שוין אוים גילאזן אונ זייא האבען נאך ניט תשובה גיטאהן: האט גאט זייא גיגעבן נאך אקליינע צייט פון זיבען טעג זייא זאלן תשובה טאהן. אנדערע זאגן אין די לעצטע זיבען טעג פאר דעם מבול האט גאט זייא גיגעבן פאר זוכען דעם טעם פון עולם הבא. זייא זאלן וויסען וועלכע גוטס זייא האבען פארלארין דורך זייערע עבירות. עס שטייט אין פסוק פון אלע ריינע בהמות זאלסטו נעמען זיבען מאן אונ ווייב. האט דען אבהמה אווייב אדער אמאן. יעדער בהמה האט פיל מאנען אונ פיל ווייבער. הט רבי שמואל בר נחמני גזאגט פון רבי יונתנ'ס וועגין מען מיינט ער זאל נעמען אזעלכע בהמות וואס האבען זיך בהעפט נאר מיט זייער מין. אונ זייא האבען ניט מזנה גיוועזן מיט איין אנדער מין. פון וואנען האט נח דאס גיקענט וויסען וועלכע בהמה האט יא מזנה גיוועזן אונ וועלכע ניט. הט רב חסדא גזאגט נח האט אלע בהמות געפירט פאר ביי די תיבה: די בהמה וואס די תיבה האט איהר צוא גענומען. האט מען געוואוסט אז מיט איר איז ניט גיטאהן גיווארין קיין עבירה. אונ די בהמה וואס די תיבה האט איר ניט צו גענומען. האט מען געוואוסט אז מיט איר איז יא גיטאהן גיווארין אעבירה. רבי אבהו זאגט די בהמות חיות עופות וואס האבען ניט מזנה גיוועזן זענען אליין גיקומען אין דער תיבה: אונ די וואס האבען מזנה גיוועזן זענען גאר ניט גיקומען צו דער תיבה:

קכב עשה. דוא זאלסט דיר מאכען אשטיב פון גופר האלץ. וואס איז גופר. רב אדא זאגט פון רבי שילאס וועגין גופר איז מבליג. אנדערע זאגן גופר איז גולמיש ומבליג אונ גולמיש דאס איז אזעלכע האלץ. עס שטייט אין פסוק צהר תעשה לתבה. וואס איז צהר. רבי יוחנן זאגט גאט האט גזאגט צו נח שטעל אריין אין די וואנט פון דער תבה דימאנטין אונ בריליאנטין דאס וועט אייך ליכטיג מאכען אזוי וויא די זוהן אין מיטען טאג. די תבה זאל זיין הויבען אזוי שמאהל ביז אאייל ברייט. אז זיא וועט זיין אזוי גימאכט וועט זיא קענען

מגלגל. מן הוא: במותר לי: אפי' באשתי אני אסור: רוקק. הזרע מפיו לפיה של נקבה. לקה בעורו. שיצא ממנו כוש: מאתו. גבי עורב לא כתיב מאתו מכאן שדירתם וכו' כלומר אצלו הוא להם שדרים אצלן שמכירין בצדיקים כדאמרינן בדוכתא אחריתי: זית טרף בפיה. בפיה

אמה תכלנה מלמעלה דבהכי הוא דקיימא. תחתים שנים ושלשים תעשה ת"א תחתים לזבל אמצעים לבהמה עליונים לאדם. וישלח את העורב אמר ריש לקיש תשובה נצחת השיבו עורב לנח א"ל רבך שונאי ואתה שנאתני רבך שונאני מן הטהורים שבעה מן דטמאים שנים ואתה שנאתני שאתה מניח ממין שבעה ושולח ממין שנים אם פגע בי שר חמה או שר צנה לא נמצא עולם חסר בריה אחת ועוד א"ל שמא לאשתי אתה צריך א"ל רשע במותר לי נאסר לי בנאסר לי לא כל שכן ומנא לן דנאסרו עליו דכתיב וכאת אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך וכתיב צא מן התבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך אתך וא"ר יוחנן מכאן שנאסרו בתשמיש המטה, ת"ר שלשה שמשו בתבה וכולם לקו כלב ועורב וחם. כלב נקשר. עורב רוקק. חם לקה בעורו. (שם ח) וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים אמר ר' ירמיה מכאן שדירתם של עופות טהורים עם הצדיקים. (שם) והנה עלה זית טרף בפיה א"ר אלעזר אמרה יונה לפני

שטיין. אונטערשטע שטובין. אויף דיא שטובין נאך אנדערע שטובין. אונ אויף דיא אנדערע שטובין זאל זיין דריטע שטובין. מיר האבען גילערונט דיא אונטערשטע וואוהנונגען זענען גיוועזן צוא מיסט. דיא מיטעלסטע וואוהנונגען זענען גיוועזן צו בהמות: אונ דיא אובערשטע וואוהנונגען זענען גיוועזן צו מענטשין. נח האט ארוים געשיקט דיא קראה זעהן אויב די וואסער איז גרינגער גיווארן. ריש לקיש זאגט אשטארקע אנטווארט האט דיא קראה גיענטפערט צו נח: דיא קראה האט גזאגט צוא נח דיין בעל הבית [גאט] האט מיך פיינט. אונ דוא האסט מיך אויך פיינט. דיין בעל הבית האט מיך פיינט פון דיא ריינע בהמות האט ער גיהייסען נעמען זיבען. אונ פון דיא אונריינע האט ער גיהייסען נעמען נאר צוויי. אונ דו האסט מיך אויך פיינט. פון דיא מינים וואס זענען דא צוא זיבען שיקסטו קיינעם ניט. אונ פון דיא וואס זענען נאר דא צוויי שיקסטו יא. טאמער וועט מיך בגעגענען דער שר פון היץ אדער דער שר פון קעלט. אונ איך וועל שטארבען פון היץ אדער פון קעלט. וועט דאך פעלין אויף אייביג דער מין בשעפעניש אויף דער וועלט. נאך האט דיא קראה גזאגט צו נח טאמער ווילסטו מזנה זיין מיט מיין ווייב. האט נח גזאגט צוא דער קראה דוא רשע מיין ווייב וואס זיא איז אייביג מותר צו מיר. איז זיא היינט אסור גיווארין צוא מיר. דיין ווייב וואס זיא איז אייביג אסור צוא מיר. איז זיא דאך היינט געווים אסור צוא מיר. אונ פון וואנען ווייסען מיר אז נח הט ניט גיטארט זיין בהעפט מיט זיין ווייב אין דער תבה. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט צוא נח דוא זאלסט קומען אין דער תבה דוא מיט דיינע זיהן [בזונדער]. אונ דיין ווייב מיט די ווייבער פון דיינע זיהן [בעזונדערע]. דער נאך ביי דעם ארוים גיין פון דער תבה האט גאט גזאגט צו נח גייא ארוים פון דער תבה דוא מיט דיין ווייב צוא זאמען. אונ דיינע זיהן צו זאמען מיט זייערע ווייבער. האט רבי יוחנן גזאגט פון דאנען זעהן מיר אז ווען זייא זענען גיוועזן אין דער תבה האבען זיך ניט גיטארט בהעפטין דיא מאנען מיט די ווייבער. דיא רבנן האבען גילערונט דריי האבען זיך בהעפט אין דער תבה מיט זייערע ווייבער. אונ זייא זענען גישטראפט גיווארן: דער הונט. דער קראה. אונ חם דער זוהן פון נח. דער הונט איז גישטראפט גיווארן אז נאך זיין תשמיש ווערט ער פאר בונדען צו די נקבה אונ קען ניט ארוים ציהען פון איר זיין גליד נאר דורך גרוים יסורים. דער קראה וואס איז אזכר שפייט אויס די זרע פון זיין מויל אין דיא מויל פון דער קראה וואס איז א נקבה. אונ ער האט ניט קיין הנאה. חם איז גישטראפט גיווארן פון איהם איז גיבארין גיווארן כוש. וואס דיא הויט זיינע איז שווארץ. עס שטייט אין פסוק נח האט געשיקט דיא טויב פון זיך צו זעהן אויב דיא

לפני הקב"ה רבש"ע יהיו מזונותי מרורים כזית ומסורים בידך ואל יהיו מתוקים כדבש ומסורים ביד בשר ודם מאי משמע דהאי טרף לישנא דמזוני הוא דכתיב (משלי ל) הטריפני לחם חקי. (בראשית ח) למשפחותיהם יצאו מן התבה א"ר יוחנן למשפחותם ולא הם:

קכג אמר רב חנא בר (ליואי) [ביזנא] א"ל אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התבה ' אתון היכי הויתון א"ל צער גדול היה לנו בתיבה בריה שדרכה להאכילה ביום האכלנוה ביום שדרכה להאכילה בלילה האכלנוה בלילה. האי זיקתא לא הוה ידע אבא מה אכלה יומא חד הוה יתיב וקא פאלי רמונא נפל תולעתא מיניה אכלה מכאן ואילך הוה גביל ליה היזרא כי מתלע אכלה. אריה אשתא זינתיה דאמר רב לא בציר משיתא ולא טפי

היתה עושה מזון טרף של זית: למשפחותיהם יצאו מן התבה. אלמא כל חד וחד בפני עצמו היה ולא היו אוכלין כלם בלבוש אחד אלא משפחות משפחות היו פרוין: אמר ליה. אליעזר עבד אברהם: לשם רבא. גדול כמו של נח: היכי אתון הויתון. היאך הייתם יכולין להכין עניניהם בכך לעשות לכל בריה ובריה הפלה: זיקתא. שם בריה: פאלי. מחתך כמו פלי פלויי במסכת נדה: אשתא זינתיה. חמה אחזתו וזנהו ולא היה חושש לדרוש מאחר בהמות: לא בציר משיתא ולא טפי מתריסר זיכא אשתא: אין לך חמה קלה שלא תהיה המימותו יכול לזומ ששת ימים בלא ימות בלא מאכל ואין לך חמה שיכולה לזון יותר מי"ב ימים בלא מאכל ומשתה כך שמעתי. אית דגרסי לא פחות מששה מדבים

וואסער איז גרינגער געווארן. רבי ירמיה זאגט ווייל עס שטייט דער ווארט פון זיך. זעהן מיר אז דיא טויב איז געוועזן נעבין נח. ווארום דיא ריינע עופות דער קענען וועלכער מענטש איז אצדיק אונ זייא ווילען וואוהנען נעבין דיא צדיקים. עס שטייט אין פסוק והנה עלה זית טרף בפיה. רבי אלעזר זאגט דיא טויב האט געזאגט פאר גאט רבונו של עולם מיין שפייז זאל זיין ביטער אזוי וויא איילבירטען נאר זייא זאלען זיין פון דיין האנט. אונ זייא זאלען ניט זיין זיס וויא האניק אונ איבער געגעבין אין א מענטשינס האנט ואיז דער טייטש אין פסוק בפיה. זיא האט געזאגט מיט איר מויל. והנה עלה זית טרף מיין שפייז זאל זיין אפילו אזוי ביטער וויא דער בלאט פון דעם איילבירט. וויל איך ניט צוריק גיין אין דער תיבה געשפייזט ווערין פון נחס האנט. פון וואנען ווייסען מיר אז טרף איז דער טייטש שפייז. ווארום עס שטייט אין פסוק הטריפני לחם חוקי. שפייז מיך מיין געזעצליכעם ברויט. עס שטייט אין פסוק למשפחותיהם יצאו מן התיבה. זאגט רבי יוחנן זייא זענען נאר ארויס געגאנגען פון דער תיבה אין דעם זכות פון דיא משפחות וואס וועט פון זייא געבארן ווערין. אבער ניט אין זייער אייגענעם זכות:

קכג אמר. רב חנא בר ביזנא האט געזאגט אליעזר דער קנעכט פון אברהם אבינו האט געזאגט צו שם וואס ער איז געוועזן דער עלטערער זוהן פון נח עס שטייט אין פסוק משפחות זענען ארויס געגאנגען פון דער תיבה. זענען דאך בהמות חיות עופות געוועזן זייער פיל וויא אזוי האט איהר געקענט שפייזען אזוי פיל בשעפעניששען. האט שם געזאגט צו אליעזר מיר האבין געהאט אין דער תיבה גרויס צער. דיא בשעפעניש וואס איהר שטייגער איז צוא עסין בייא טאג האט מען איהר געמוזט געבען עסען בייא טאג. אונ דיא בשעפעניש וואס איהר שטייגער איז צו עסען בייא נאכט האט מען איר געמוזט געבען עסען בייא נאכט. דיא בשעפעניש וואס הייסט זיקתא האט מיין פאטער ניט געוואוסט וואס איהר עסען איז. אמאהל איז מיין פאטער געזעסען אונ האט געשניטען מילגרוימען איז ארויס געפאלען א ווארעם פון דעם מילגרוים. האט דער זיקתא אויף געגעסען דעם ווארעם האט שוין מיין פאטער גוט געוואוסט אז דער זיקתא עסט ווערים. פון דער צייט אן אונ ווייטער פלעגט מען איהם געבין אלע זאכין וואס איז ווערעמדיג געווארין אונ ער פלעגט דאס עסען. דער לייב האט בעקומען איין היץ קראנקייט: האט איהם דיא היץ געשפייזט אז ער האט ניט געוואלט עסען. ווארום רב האט געזאגט דיא קלענסטע היץ קראנקייט קען שפייזען דעם מענטשין אויף זעקס טאג אונ אויף זעקס נעכט ער זאל קענען לעבין אין זיא אן עסין אונ טרינקען. אונ די גרעסטע היץ

טפי מתריסר זינא אשתא. אורשינא אשכחיה אבא דגני בספנא דתיבותא א"ל לא בעית מזוני א"ל חזיתיך דהוה טרידת אמינא לא אצערך אמר ליה יהא רעוא דלא תמות שנאמר (איוב כט) ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים:

קכד אמר רב חנא בר ליואי א"ל שם רבא לאליעזר כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבדיתו א"ל אייתיה הקב"ה לאברהם ואותביה מימיניה והוו שדינן עפרא והוו חרבי גילי והוו גירי שנאמר (תהלים קי) לדוד מזמור נאם ה' לאדני שב לימיני עד אשית אויביך וגו' וכתיב (ישעיה מא) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו. נחום איש גם זו היה רגיל דכל דהוה סלקא ליה אמר גם זו לטובה יומא חד בעו ישראל לשדורי דורון לבי קיסר וכו':

(דף קט) **קכה פיסקא** דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא מה עבוד אמרי דבי

זלא יותר מי"ב חדשים זינתא אשתא ואמריה קאי כלומר לא פחות מו' חדשים ולא יותר מי"ב חדשים ולא נהירא לי: אורשינא. עוף ושמו חול בלשון המקרא ואינו מת לעולם: בספנא. בחדר ספון ומתוקן לו:
נאם ה' וגו': אליעזר אמר פסוק זה נאם ה' לאדני אמר הקב"ה לאברהם אדני שב לימיני וגו': ממזרח. זה אברהם שבא מארם נהרים שהוא במזרח דכתיב מן ארם ינחני בלק מלך מואב וגו': כל דהוה סלקא ליה. כל דבר המאורע ליה:

קראנקקייט קען ניט שפייזן דעם מענטשין ריינגער וויא צוועלף טעג. ער זאל קענען לעבין אן עסין אונ טרינקען. מיין פאטער האט אמאהל געטראפען דעם פויגעל וואס הייסט אורשינא אונ ער איז געשלאפען אין אווינקול אין דער תיבה. האט מיין פאטער געזאגט צו דעם פויגעל דוא וויקסט גאר ניט עסין. האט דער פויגעל געזאגט צו מיין פאטער איך האב געזעהן דוא ביזט פארנומען אונ דוא האסט קיין צייט ניט האב איך געטראכט איך וועל דיך ניט מצער זיין מיט מיין עסין. האט מיין פאטער געזאגט צום פויגעל עס זאל זיין דער ווילען פון גאט דוא זאלסט ניט שטארבין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איוב האט געזאגט איך האב געמיינט איך וועל פאר גיין מיט מיין נעסט אונ איך וועל לעבין אזוי לאנג וויא דער עוף חול לעבט (חול איז דער פויגעל אורשינא):

קכד אמר. רב חנא בר ליואי האט געזאגט שם דער עלטערער זוהן פון נח האט געזאגט צו אליעזר דער קנעכט פון אברהם. אז אויף אייך וועלין קומען די מלכים פון מזרח זייט אונ פון מערב זייט וויא אזוי וועט איהר טאהן איהר זאלט זייא איין נעמען. האט אליעזר געזאגט גאט וועט נעמען אברהם אונ וועט איהם זעצין נעבען זיין רעכטע זייט אונ מיר וועלען ווארפין ערד אויף די מלכים וועט פון די ערד ווערין שווערדין. אונ מיר וועלין אויף זייא ווארפין שטרוי וועט פון די שטרוי ווערין פיילען. אונ די שווערדין מיט די פיילען וועלען זיי הרגענען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק לדוד מזמור (דוד האט געלויבט צו גאט אויף די נסים וואס גאט האט געטאהן צו אברהם). אליעזר דער קנעכט פון אברהם האט געזאגט. גאט האט געזאגט צו מיין האר (צו אברהם) זיץ ביי מיין רעכטע האנט ביז איך וועל טאהן דיינע פיינד אונטער דיינע פיס. נאך שטייט אין פסוק ווער האט דער וועקט אברהם ער זאל קומען פון ארם נהרים וואס דאס איז אין מזרח זייט פון דער וועלט. זיין פרומקייט האט איהם גירופען ער זאל גיין מיט איהם. ער האט גיגעבען פאר איהם פעלקער אונ אויף קעניגען האט ער איהם גימאכט גיוועלטיגען זיינע שווערדין האט ער גיגעבין (וועגען גיפאלען אויף זיינע פיינד) אזוי וויא ערד. זיינע פיילען זענען גיפאלען אויף זיינע פיינד אזוי וויא שטרוי. נחום איש גם זו איז גיוועזען גיוואוהנט אלץ וואס איהם פלעגט טרעפין פלעגט ער זאגין דאס איז אויך צו גוטען (אזוי ווי עס שטייט אין דער מסכת תענית):

קה פיסקא. דור. דער דור הפלגה (וואס האבין גיבאהט דעם גרויסען טורעם אזוי וויא עס שטייט אין דיא סדרה נח) האבין ניט קיין עולם הבא. וואס האבין זייא גיטאהן.

דבי ר' שילא אמרו נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות כדי שיזובו מימיו מחכו עלה במערבא אם כן ליבנו אחד בטורא אלא אמר ר' ירמיה בר אלעזר נחלקו לשלשה כתות אחת אומרת נעלה ונשב שם ואחת אומרת נעלה ונעבוד ע"ז ואחת אומרת נעלה ונעשה מלחמה זו שאומרת נעלה ונשב שם הפיצם ה'. וזו שאומרת נעלה ונעשה מלחמה נעשו קופין ורוחין ושדים ולילין. וזו שאומרת נעלה ונעבוד ע"ז (בראשית יא) כי שם בלל ה' שפת כל הארץ תניא ר' נתן אומר כולם לשם ע"ז נתכוונו כתיב הכא (שם) נעשה לנו שם וכתיב התם (שמות כג) ושם אלהים אחרים לא תזכירו מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז. א"ר יוחנן מגדל שליש נשרף שליש נבלע שליש קיים אמר רב אויר מגדל משכח. אמר רב יוסף בבל ובורסיף סימן רע לתורה מאי

א"כ ליבנו אחד בטורא. אם כן שבנו אותו כדי לעלות לרקיע למה בנו אותו בבקעה היה להם לבנות על אחד ההרים: הפיצם ה'. פזרם בכל העולם: רוחין. בלי גוף וצורה: שדים. יש להם צורת אדם ואוכלים ושותים כבני אדם: לילין. צורת אדם אלא שיש להם כנפים במס' נדה: זו שאמרו נעבוד ע"ז כי שם בלל ה'. בלבל לשונם כדי שלא יהא א' מכוין לדעת חברו לעבוד ע"ז: שליש נבלע. נבלעו יסודותיה משוקעת היא בקרקע עד שליש ושליש של מעלה נשרף ושליש האמצעי קיים בקרקע ולא שיהא עומד באויר: אויר מגדל. מראה המגדל כמו אוירה של עיר מי שעומד סביב למגדל ורואה אוירה ומראה גובה שלו: משכח. שכן שגזר על אותו מקום שישכח ולכך הם עמם שכחו את לשונם: בבל ובורסיף סימן רע לתורה. שמשכחין התלמוד מפני שעומדים באויר שמגדל: למה נקרא שמה בורסיף בור שאפי. בור שנתרוקן מימיו כלומר משכח האדם כל מה שלומד: שאפי. כמו השופה את היין לשון הורק מכלי אל כלי ומפני מה שמה בבל שמשכחת אמר רב יוסף כי שם בלל לפי שבלבל הקב"ה את לשונם לשם לכך היא משכחת: סימן רע. כלומר שמה סימן שכחה הוא:

דבי רבי שילא זאגין. זיי האבין גיזאגט מיר וועלין באהען אגרויסען טורעם און מיר וועלין ארויף גיין אין הימעל און מיר וועלין דעם הימעל שלאגין מיט העקעס זאל ווערין אין אים לעכער וועט ארויס רינען דיא גאנצע וואסער וואס אין הימעל. וועט שוין ניט קענען זיין קיין מבול. אין ארץ ישראל האט מען גילאכט פון דיא רייד: אויב זייא האבען דאס גימיינט האבין זיי דאך גידארפט באהען דעם טורעם אויף איינעם פון דיא הויכע בערג. נישט אין אטאהל. האט רבי ירמיה בר אלעזר גיזאגט דער דור הפלגה זענען צו טיילט גיווארין אויף דריי טייל. איין טייל האבין גיזאגט אויב עס וועט זיין אמבול וועלין מיר ארויף גיין אויף דעם טורעם און מיר וועלען דארט זיצען. דיא אנדערע טייל האבין גיזאגט מיר וועלען ארויף גיין אויף דעם טורעם און מיר וועלין דארטען דינען עבודה זרה; דיא דריטע טייל האבין גיזאגט מיר וועלין ארויף גיין אויף דעם טורעם און מיר וועלין מאכען אמלחמה מיט גאט: דיא ערשטע טייל וואס האבין גיזאגט אויב עס וועט זיין אמבול וועלין מיר ארויף גיין אויף דעם טורעם און מיר וועלען דארטען זיצען. האט זייא גאט פאר שפרייט אויף דיא גאנצע וועלט. און דיא דריטע טייל וואס האבען גיזאגט מיר וועלין ארויף גיין אויף דעם טורעם און מיר וועלין מאכען אמלחמה מיט גאט. איז פון זייא גיווארין מאלפעס. און רוחות. און שדים זייא זעהן אויס וויא מענטשין זיי עסין און טרינקען וויא מענטשין. און לילין דאס איז אויך אזעלכע שדים נאר זיי האבין פליגעלו. און דיא אנדערע טייל וואס האבין גיזאגט מיר וועלין ארויף גיין אויף דעם טורעם און מיר וועלין דארטין דינען עבודה זרה. האט גאט צו מישט זייער שפראך איינער זאל ניט פר שטיין דעם אנדערן וועלען זיי ניט קענן דינען עבודה זרה. מיר האבן גלערונט רבי נתן זאגט אלע האבן גימיינט צו דינען עבודה זרה. ווארום דא שטייט נעשה לנו שם מיר וועלען אונז מאכען אנאמען. און דארט ביי עבודה זרה שטייט ושם אלהים אחרים לא תזכירו דעם נאמען פון פרעמדע געטער זאלט איהר ניט דער מאנען; לערנען מיר אגזרה שוה איין ווארט שם פון דעם אנדערען ווארט שם. אז ביי דעם דור הפלגה מיינט מען אויך עבודה זרה. רבי יוחנן זאגט די אויבערשטע דריטול פון דעם טורעם איז פאר ברענט גיווארין און דיא אונטערשטע דריטול פון דעם טורעם איז איין גיזונקען אין דער ערד. און דיא מיטעלסטע דריטעל שטייט נאך: רב זאגט דער ווס שטייט נעבין דעם טורעם פאר געסט ער אלין וואס ער האט גירעט און וואס ער האט גיטאהן ביז איצט. רב יוסף זאגט אין בבל און אין בורסיף איז ניט גוט צום לערנען תורה ווייל דאס איז נאנט פון טורעם פאר געסט מען וואס מען לערונט. פאר וואס רופט מען דעם ארט בורסיף.

רעים בגופם. בטופים בזמה: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' והיה בך חטא. וחטאים בממון: ארץ ממנה יצא להם. ארץ שבעה וטובה היא: ותחתיה נהפך כמו אש. והאי כן נהפך: וכי מאחר שהארץ ממנה יצא להם.

בורסיף אמר ר' אסי בור שאפי:

קכו פיסקא אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב. ת"ר אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב שנאמר (בראשית יג) ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד רעים בעה"ז וחטאים לעה"ב. א"ר יהודה רעים בגופם וחטאים בממונם רעים בגופם דכתיב (שם לט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים. וחטאים בממונם דכתיב (דברים טו) והיה בך חטא. לה' זו ברכת השם. מאד שמתכונים וחוטאים. במתניתא תנא רעים בממונם וחטאים בגופם רעים בממונם דכתיב (שם) ורעה עינך באחיך האביון. וחטאים בגופם דכתיב (בראשית לט) וחטאתי לאלהים. לה' זו ברכת השם. מאד זו ש"ד שנאמר (מ"ב כא) וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד. ת"ר אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ומה כתיב בהם (איוב כח) ארץ ממנה יצא להם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר וגו' נתיב לא ידעו עיט וגו' לא הדריכוהו בני שחץ וגו' אמרו וכי

רב אסי זאגט בורסיף איז צווייא ווערטער בור שאפי. א גרוב וואס איז ליידיג געווארין פון דיא וואסער. דער מענטש פאר געסט און ווערט ליידיג פון אלץ וואס ער האט געלערנט:

קכו פיסקא: אנשי. דיא מענטשין פון סדום האבען ניט קיין חלק עולם הבא. דיא רבנן האבען געלערנט דיא מענטשין פון סדום האבען ניט קיין חלק עולם הבא ווארום עס שטייט אין פסוק דיא מענטשין פון סדום זענען זייער שלעכט און זינדיג צו גאט. זייא וועט זיין שלעכט אויף דער וועלט. און זיי זענען זינדיג צו עולם הבא. רב יהודה זאגט זייא זענען געווען שלעכט מיט זייער גוף (זייא האבען געטאהן עבירות מיט זייער גוף. זייא האבען מזנה געווען). און זייא זענען געווען זינדיג מיט זייער געלט (זייא האבען ניט געגעבען קיין צדקה). פון וואנען ווייסען מיר אז שלעכט מיינט מען מיט זייער גוף וואס זייא האבען מזנה געווען. ווארום עס שטייט אין פסוק יוסף האט געזאגט צו דיא ווייב פון פוטיפר וויא אזוי קען איך טאהן דיא גרויסע שלעכטע זאך וועל איך דאך זיין זינדיג צו גאט. דיא שלעכטע זאך מיינט מען מזנה זיין. פון וואנען ווייסען מיר אז זינדיג מיינט מען מיט געלט וואס מען גיט ניט צדקה. ווארום עס שטייט אין פסוק אז דוא וועסט ניט געבין צדקה וועט זיין אין דיר א זינד. צוא גאט האבען זייא געזינדיגט דאס מיינט מען זייא האבען געלעסטערט גאט. מאד (זייער) דאס מיינט מען אלע שלעכטס וואס זייא האבען געטאהן האבען זייא געמיינט צוא דער צערנען גאט. אין א ברייתא האבען מיר געלערנט זייא זענען געווען שלעכט מיט זייער געלט: זייא האבען ניט געוואלט געבין צדקה. און זייא זענען געווען זינדיג מיט זייער גוף. זייא האבען מזנה געווען. פון וואנען ווייסען מיר אז שלעכט מיינט מען מיט געלט זייא האבען ניט געוואלט געבין צדקה. ווארום עס שטייט אין פסוק דיין אויג וועט זיין שלעכט אויף דיין ארעמען ברודער דוא וועסט אים ניט וועלין העלפין מיט דיין געלט. און פון וואנען ווייסען מיר אז זינדיג מיינט מען מיט מזנה זיין. ווארום עס שטייט אין פסוק יוסף האט געזאגט צו דיא ווייב פון פוטיפר אז איך וועל מיט דיר מזנה זיין וועל איך זיין זינדיג צוא גאט. צוא גאט האבען זייא געזינדיגט דאס מיינט מען זייא האבען געלעסטערט גאט. מאד (זייער) מיינט מען זייא האבען געהרגעט מענטשין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק און אויך ריינע בלוט האט מנשה פאר גאסען זייער פיל: שטייט ביי בלוט פאר גיסען דערווארט מאד (זייער). און ביי דיא מענטשין פון סדום שטייט אויך דער ווארט מאד (זייער). מיינט מען די מענטשין פון סדום האבען אויך פיל בלוט פאר גאסען וואס זייא האבען מענטשין געהרגעט. דיא רבנן האבען געלערנט דיא מענטשין פון סדום זענען ביי זיך גרויס געווען ווייל גאט האט זייא געגעבין פיל גוטס. ווארום אויף זייא שטייט אין פסוק סדום איז געווען א לאנד וואס פון איר איז ארויס געגאנגען פיל ברויט. און זיא איז פאר קערט געווארין און אונטער איר איז געווען אזוי

וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם וגו׳ למה לנו עוברי דרכים שאין באים עלינו אלא לחסרנו בממוננו בואו ונשכח תורת רגל מארצנו שנאמר (שם) פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל וגו׳:

קבז דרש רבא מאי דכתיב (תהלים סב) עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחויה מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומושיבין אותו אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאים ונוטלים את ממונו. דרש רבא מאי דכתיב (איוב כד) חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא ידעו אור מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקידים אצלו אפרסמון ומניחים אותו בבית גנזיהם ולערב באים ומריחים אותו ככלב שנאמר (תהלים נט) ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו עיר ובאים וחותרים שם ונוטלין אותו ממון (איוב כד) ערום הלכו וגו׳ (שם) חמור יתומים וגו׳ (שם כא) והוא לקברות וגו׳ דרשה רבי יוסי

שיש לנו שבוע לחם למה לנו עוברי דרכים: ונשכחה. בלא יעברו עוברי דרכים בארצנו: פרץ. הקב״ה נחל של גפרית ואש: מעם גר. ממקום שהיה הולך למעלה והשליכו עליהם. הנשכחים מני רגל ונדלדלו מארצם ונעו לדראון. גר קורי״ר בלע״ז כמו מים המוגרים:

תהותתו. תבקשו תרמיות ותואנות: תרצחו כלכם. ע״י קיר נטוי וגדר הדחויה: יומם חתמו למו. היום הותמין וסוגרין כאילו לא ידעו אור כלומר סותמין וחותמין: אפרסמון. שאהם להפקידו ביד בעלי ממון כדי שיהיו מניחין פקדון שלהם בבית גנזיהם ובלילה מריחין האפרסמון והותרין

וויא פייער. די מענטשין פון סדום האבען גזאגט אז מיר האבען אזוי אלאנד וואס פון איר גייט ארויס פיל ברויט. צו וואס טויג אונז פרעמדע מענטשין זאלן גיין דורך אונזער לאנד. די פרעמדע מענטשין קומען נאר צו אונז וויניגער מאכען אונזער געלט. קומט מיר וועלין מאכען אז פרעמדע מענטשין זאלן ניט גיין דורך אונזער לאנד. אז מיר זאלן גאר פאר געסען די פרעמדע מענטשין פון אונזער לאנד. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פרץ נחל מעם גר [גאט האט אויס גיבראכען אטייך פון שוועבל מיט פייער פון דעם ארט וואס ער רינט דארטען. אונ האט איהם אויס גיגאסען אויף די מענטשין] הנשכחים מני רגל [וואס זענען פר געסען גיווארין פון די פרעמדע פיס. וואס קיין פרעמדע פוס האט ניט גיטארט גיין דורך זייער לאנד]:

קכז דר״ש. רבא האט גידרשת עס שטייט אין פסוק עד אנה תהותתו על איש [ביז ווי לאנג וועט איר זוכען פארשעקייט אונ בלבולים אויף מענטשין] תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחויה [איר הרגת אלע מענטשין דורך אאיין גיבויגענע וואנט אונ דורך דעם פארקאן וואס איר שטויסט ארויף אויף איהם]. דער פסוק דער ציילט אונז אז די מענטשין פון סדום פלעגין זעהן אמענטשין וואס האט געלט פלעגין זייא איהם זעצין נעבין אאיין גיבויגענע וואנט אונ זייא פלעגין ארויף שטויסען די וואנט אויף דעם מענטש אונ ער פלעגט גיהרגת ווערין, דער נאך זענען זייא גיקומען אונ האבען צו גענומען זיין געלט. רבא האט גידרשת עס שטייט אין פסוק חתר בחשך בתים יומם חתמו למו לא ידעו אור [ער גראבט אונטער אין דער פינסטער די הייזער. בייא טאג פר התמנן זייא צו אים זיי ווייסען ניט פון ליכטיגקייט] דער פסוק דער ציילט אונז אז די מענטשין פון סדום האבען גיזעהן אמענטשין וואס האט געלט. פלעגין זייא נעמען אפלעשיל בוימאייל מיט שמעקעדיקע בוימאייל אונ פלעגין די פלעשיל בוימאייל פאר התמנן. אונ זייא האבען גיגעבן די פלעשיל בוימאייל צוא דעם רייכען מענטש ער זאל דאס בעהאלטען. האבען די רייכע מענטשין אריין גישטעלט דעם בוימאייל אין די שטוב וואו זייערע אוצרות ליגען. ביי נאכט פלעגין די מענטשין פון סדום גיין ארום די שטוב אונ פלעגין שמעקין אזוי וויא אהונט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זיי פלעגין צוריק קערין ביי נאכט אונ פלעגין ברומען וויא דער הונט אונ האבען ארום גערינגולט די שטאט. אונ אז זייא האבען דער שמעקט דעם בוימאייל האבען זייא געוואוסט אז אין די שטוב ליגט די אוצרות. האבען זייא דארטען אונטער גיגראבען די שטוב אונ האבען צו גענומען אלע אוצרות. רבי יוסי האט גידרשת אין צפורי די מעשה היא אזוי מען פלעגט

יוסי בצפורי אחתרן ההוא ליליא תלת מאה מחתרתי בציפורי אתו וקא מצערי ליה אמרו ליה יהבת להו אורחא לגנבי אמר להו מי הוה ידענא דאתו כי קא נח נפשיה דר' יוסי שפעו מרזבי דצפורי דמא. אמרי דאית ליה חד תורא נרעי חד יומא דלית ליה נרעי תרי יומא ההוא יתמי בר ארמלתא הבו ליה תורי למרעי אזל שקלינהו וקטלינהו אמר להו (ע"ב) דאית ליה תורא נישקול חד משכא דלית ליה תורא נישקול תרי משכי אמרו ליה מאי האי אמר להו סוף דינא כתחלת דינא מה תחלת דינא דאית ליה חד תורא נרעי חד יומא דלית ליה נרעי תרי יומי ה"נ דלית ליה תורא לשקול תרי משכי. דעבר במברא ניתיב חד זוזא דלא עבר ניתיב תרי. דהוה ליה דרא דלבני אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא הדא דשקלי. דהוה שדא תומי או שמכי אתי כל חד וחד שקיל חדא א"ל אנא הדא דשקלי:

בם מנהגו של מפקיד לצרר וחותם : דרשה ר' יוסי. כי מדרשא התר בהנך בתים : איחתרן תלת מאה מחתרתי. ע"י ריח אפרסמון שהיו מריחין יודעים היכן מניחים ממונם : מי הוה ידענא דאתו. גנבי. לבון אתר מי הוה ידענא דגנבי אתין : שפעי מרזבא דצפורי דמא. דאדם גדול הוה ואיידי דאמר לעיל איחתרי מחתרתי בצפורי דאחריה דר' יוסי התם הוה נקיט נמי הא מלתא דכי נח נפשיה כו' לאשמועינן דמצפורי הוה : דאית ליה תורא. כך היה מנהגם של אנשי סדום מי שהיה לו שור אחד רועה כל בהמות העיר יום אחד מי שאין לו שור מגלגלין עליו לרעות שני ימים : אמר להו. יתמא למרא דתורא דאית ליה חד תורא וכו' : דעבר במברא. שמעברות בנהר מימיו עזין והיו דנין כך : דלא עבר במברא. אלא בא לו דרך אחר : דהוה ליה דרא דלבני. מי שהיה לו שורה לבנים ומגבל ועושה אותן היה בא כל חד וחד ונוטל אחת : שדי תומי או שמכי. מי שהיה מפזר ושוטה לפניו שומים או בצלים ליבשן כל אחד ואחד היה נוטל אחת : אומר לו. לנגזל מה הפסדתי לך לא לקחתי ממך אלא שום אחד ונמלא קרח מכאן ומכאן :

אין סְדוֹם אוּנְטֶער גְרָאבְּן הַיְיזֶער. הָאבֶּען דִיא גַנָבִים פוּן צִפּוֹרִי בַּאקְד אין דֶעם זֶעלְבִּיגְען טָאג אוֹיךְ אַזוֹי גִיטָאהן. אוּנ דִיא נַאכְט נָאךְ דֶעם טָאג הָאבֶּען זַייא אוּנְטֶער גִיגְרָאבֶּן דְרַייא הוּנְדֶערְט הַייזֶער. זֶענֶען גִיקוּמֶען דִיא בַּעֲלֵי בָּתִּים פוּן צִפּוֹרִי אוּנ הָאבֶּען מְצַעֵר גִיוֶוען דֶעם רַבִּי יוֹסִי. אוּנ זַייא הָאבֶּען גִזָאגְט צוּ אִיהם דוּא הָאסְט אוֹיס גִילֶערְנְט דִיא גַנָבִים וִויא אַזוֹי זַייא זָאלֶן גַנְבֶענֶן. הָט רַבִּי יוֹסִי צוּ זַייא גִזָאגְט הָאבּ אִיךְ דֶען גֶעוואוּסְט אַז אִין צִפּוֹרִי זֶענֶען דָא גַנָבִים. אַזוֹי לַאנְג וִויא רַבִּי יוֹסִי הָאט גִילֶעבְּט אִיז אִין צִפּוֹרִי נָאר גִיוֶוען גַנָבִים. אָבֶּער נִיט קֵיין רוֹצְחִים. וִויא רַבִּי יוֹסִי אִיז גִישְׁטָארְבֶּן אִיז גִיוָוארֶן אַזוֹי פִיל רוֹצְחִים אוּנ מֶען הָאט אַזוֹי פִיל מֶענְטְשֶׁין גִיהַרְגֶעט אַז עֶס הָאט גִיגָאסֶען בְּלוּט אִין אַלֶע רִינֶעס פוּן צִפּוֹרִי. דִיא מֶענְטְשֶׁין פוּן סְדוֹם הָאבֶּען גִימַאכְט אַזוֹי אַמִשְׁפָּט דֶער מֶענְטְשׁ וָואס הָאט אֵיין אָקְס זָאל עֶר פִיטֶערִין אַלֶע בְּהֵמוֹת פוּן שְׁטָאט אֵיין טָאג. דֶער וָואס הָאט נִיט קֵיין בְּהֵמָה. זָאל עֶר פִיטֶערִין אַלֶע בְּהֵמוֹת פוּן שְׁטָאט צְווַיי טָאג. עֶס אִיז גִיוֶוען אַיָתוֹם אַזוּהן פוּן אַאַלְמָנָה הָאט מֶען אִיהם גִיגֶעבֶּן אָקְסִין עֶר זָאל זַייא פִיטֶערִין. הָאט דֶער יָתוֹם גִיהַרְגֶעט אַלֶע אָקְסִין. הָאט דֶער יָתוֹם גִזָאגְט צוּ דִיא מֶענְטְשֶׁין פוּן דִיא אָקְסִין דֶער וָואס הָאט גִיהַאט אַאָקְס זָאל עֶר נֶעמֶען אֵיין פֶעל. אוּנ דֶער וָואס הָאט נִיט גִיהַאט קֵיין אָקְס זָאל עֶר נֶעמֶען צְווַיי פֶעל. הָאבֶּען דִיא מֶענְטְשֶׁין גִזָאגְט צוּם יָתוֹם פַאר וָואס זָאל דָאס אַזוֹי זַיין. הָאט דֶער יָתוֹם צוּ זַייא גִזָאגְט דֶער סוֹף פוּן דֶעם מִשְׁפָּט אִיז אַזוֹי וִויא דֶער אָנְהֵייבּ פוּן דֶעם מִשְׁפָּט. אַזוֹי וִויא דֶער אָנְהֵייבּ מִשְׁפָּט אִיז גִיוֶוען דֶער וָואס הָאט אֵיין אָקְס זָאל עֶר פִיטֶערִין אַלֶע אָקְסִין אֵיין טָאג אוּנ דֶער וָואס הָאט גָאר נִיט קֵיין אָקְסִין זָאל פִיטֶערִין אַלֶע אָקְסִין צְווַיי טֶעג, אִיצְט הָאבּ אִיךְ אוֹיךְ אַזוֹי גִיפַּסְקֶעט, דֶער וָואס הָאט נִיט גִיהַאט קֵיין אָקְס זָאל עֶר נֶעמֶען צְווַיי פֶעל. נָאךְ אַמִשְׁפָּט הָאבֶּען דִיא מֶענְטְשֶׁין פוּן סְדוֹם גִימַאכְט דֶער וָואס וֶועט זִיךְ שִׁיפֶען אִיבֶּער דֶעם וַואסֶער: זָאל עֶר בַּצָאהְלֶן דֶעם שִׁיפֶער אֵיין גִילְדִין. אוּנ דֶער וָואס וֶועט זִיךְ נִיט שִׁיפֶען נָאר עֶר אִיז גִיגַאנְגֶען דוּרְךְ אֵיין אַנְדֶער וֶועג. זָאל עֶר גֶעבִּין דֶעם שִׁיפֶער צְווַיי גִילְדִין. וֶוער עֶס הָאט גִיהַאט אוֹיס גִילֵייגְטֶע צִיגוֹל. אִיז גִיקוּמֶען יֶעדֶער מֶענְטְשׁ אוּנ הָאט גֶענוּמֶען אַצִיגוֹל. אוּנ עֶר הָאט גִזָאגְט צוּם בַּעַל הַבַּיִת פוּן דִיא צִיגוֹל אִיךְ נֶעם דָאךְ נָאר אֵיין צִיגוֹל. וֶוער עֶס הָאט אוֹיס גִישְׁפְּרֵייט קְנָאבִּיל אָדֶער צִיבֶּעלֶע צוּם טְרִיקֶענֶען. אִיז גִיקוּמֶען יֶעדֶער מֶענְטְשׁ אוּנ הָט גִנוּמֶען נַאר אֵיין צִיבֶּעלֶע אָדֶער נָאר אֵיין קְנָאבִּיל. אוּנ עֶר הָט גִזָאגְט צוּם בַּעַל הַבַּיִת אִיךְ נֶעם דָאךְ נָאר אֵיינְס:

קכה ארבעה דייני הוו בסדום שקראי ושקרוראי וזייפי ומצלי דינא. דמחי ליה לאתתא דחבריה ומפלת לה אמרו ליה יהבה ניהליה דניעברה ניהלך, דפסיק ליה לאודנא דחמרא דחבריה אמרו ליה הבי ניהליה עד דקדחה. דפדע ליה לחבריה אמרו ליה הב ליה אגרא דשקל לך דמא. דעבר במברא יהיב ארבע זוזי דעבר במיא יהיב תמני זוזי זמנא חדא אתא ההוא כובס איקלע להתם אמרו ליה הב ארבעה זוזי אמר להו אנא במיא עברי א"ל אם כן הב תמניא זוזי לא יהב פדעוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב אגרא דשקל לך דמא ותמני זוזי דעברת במיא. אליעזר עבד אברהם איתרמי להתם פדעוהו אתא לקמיה דדיינא א"ל הב ליה אגרא דשקל לך דמא שקל גללא פדעיה איהו לדיינא אמר מאי האי א"ל אגרא דנפק לי מינך הב ניהליה להאי וזוזי דידי כדקיימי קיימי, הכי אתנו בינייהו כל מאן דמזמין גברא לבי הלולא לשלח לגלימיה הוה ההיא הלולא איקלע אליעזר להתם ולא יהבו ליה נהמא כי בעי

זייפי ומצלי דינא וכו': יהבה ניהליה. וישכב עמה עד שתהיה מעוברת: עד דקדחה. עד שתצמח אזנו: דפדע. עשה לו פצע כמו פדעתא במסכת ע"ז: דעבר במיא. עובר ברגליו במים: אמר ליה: דיינא לאליעזר מאי האי: א"ל. אליעזר אגרא דמחייבת לי דשקלי לך דמא הב ליה להאי גברא דשקל לי דמא וזוזי דידי כדקיימי קיימי. נ"א ולואי כדקאי קאי כך אמר ליה הדיין מי יתן שתהיה כמתחלה: הכי אתנו בהדייהו כל מאן דמזמין (כל גברא). אכסנאי לבי הלולה: לשלח לגלימיה. לפשט את בגדי אותו האיש שהזמינו: (דיתיב גביה בסעודה) אזל אליעזר

קכה ארבעה. פיר דיינים זענען גיווען אין סדום. שקראי. שקרוראי: זייפי. מצלי דינא. אז איינער האט גישלאגען זיין חברס ווייב וואס איז גיווען מעוברת אונ זיא הט מפיל גיווען דיא קינדער האבען דיא דיינים גיפסקנ'ת דער מאן זאל געבין דאס ווייב זיינע צוא דעם שלעגער ער זאל איר מעוברת מאכען. אז איינער האט אפ גיהאקט דעם אויער פון זיין חברס אייזיל. האבען דיא דיינים גזאגט צו בעל הבית פון אייזיל גיב דעם אייזיל צו דעם מענטש וואס האט איהם אפ גיהאקט זיין אויער דער אייזיל זאל זיין ביא איהם אזוי לאנג ביז ער וועט צוריק אפ וואקסען. אז איינער האט גישלאגען זיין חבר ביז ער האט איהם גימאכט בלוט. האבען דיא דיינים גזאגט צו דעם וואס איז גישלאגען גיווארען ער זאל געבין צום שלעגער געלט פאר וואס ער האט פון איהם אפ גיצאפט זיין בלוט, דיא דיינים האבען גיפסקנ'ת דער וואס מען שיפט איהם אריבער איבער דעם וואסער זאל ער געבין פיר גילדין. אונ דער וואס גייט מיט דיא פיס אין וואסער זאל ער געבין אכט גילדין. אמאהל איז געקומען א וועשער אין סדום. האט מען גזאגט צו איהם גיב פיר גילדין. האט דער וועשער גזאגט איך בין ניט גיפארען אין דיא שיף נאר איך בין גיגאנגען מיט דיא פיס אין וואסער פאר וואס זאל איך בצאהלען. האבען דיא מענטשין גזאגט אויב דוא ביסט גיגאנגען מיט דיא פיס אין וואסער דארפסטו געבין אכט גילדין. הט דער וועשער ניט גיוואלט געבין. האבען זייא איהם גישלאגען ביז פון איהם האט גערונען בלוט. איז דער וועשער גיקומען צו דיא דיינים האבען דיא דיינים גזאגט צום וועשער בצאהל פאר וואס מען האט פון דיר אפ גיצאפט בלוט. אונ אכט גילדין זאלסטו געבין ווייל דוא ביסט גיגאנגען מיט דיא פיס אין וואסער. אליעזר דער קנעכט פון אברהם איז אמאהל גיקומען אין סדום. האבען דיא מענטשין פון סדום איהם גישלאגען ביז פון איהם האט גערונען בלוט. איז אליעזר גיקומען צו דיא דיינים. האבען דיא דיינים גזאגט צו אליעזר גיב דעם שלעגער זיין געלט ווייל ער האט פון דיר אפ גיצאפט בלוט. האט אליעזר גינומען א שטיין אונ הט אוועק גיטאהן דעם דיין אונ עס האט פון איהם גירונען בלוט. האט דער דיין גזאגט צו אליעזר פר וואס האסטו מיך גישלאגן. האט אליעזר גזאגט צום דיין דאס געלט וואס איך דארף נעמען ביי דיר ווייל איך האב פון דיר אפ גיצאפט בלוט. זאלסטו געבין צו דעם מענטש וואס האט מיך גישלאגן אונ האט פון מיר אפ גיצאפט בלוט. אונ מיין געלט בלייבט ביי מיר אזוי וויא עס איז גיווען. אזוי האבען דיא מענטשין פון סדום גימאכט צווישען זיך. דער מענטש וואס וועט פאר בעטין צו זיך א פרעמדין מענטש אויף א חתונה. זאל מען אפ ציהען דיא קליידער פון דעם בעל הבית וואס

בעי למיסעד אזל אליעזר עבד אברהם ויתיב לסיפא דכולהו אמרו ליה מאן אזמנך להכא אמר להההוא דיתיב את אזמנתן להכא אמר דלמא שמעי בי דאנא אזמינתיה ומשלחי ליה מאניה דההוא גברא שקל גלימיה ורדט לברא וכן עבד לכלהו עד דנפקי כלוהו ואכלה איהו לסעודתא. הויא להו אפורייתא דהוו מגני עלה אורחי כי הוה אריך גייצי ליה גוץ מתחי ליה אליעזר עבד אברהם איקלע להתם אמרו ליה קום גני אפוריא אמר להון נדרא נדרי מן יומא דמיהת אמא לא גנינא אפוריא. כי הוה מתרמי להו עניא יהבו ליה כל הד והד דינרא וכתיב שמיה עליה ורפתא לא הוו מטו ליה כי הוה מית אתי כל חד וחד ושקל דידיה. הויא ההיא רביתא דהות קא מפקא ריפתא לעניא בחצבא איגלאי מלתא שפיוה דובשא ואוקמוה על איגר שורא אתו זיבורי ואכלוה והיינו דכתיב (בראשית יח) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה ואמר רב

עבד אברהם ויתיב בסיפא דכולהו. הלך ויבא בסוף כולם: אמרו ליה מאן הזמינך. להכא: אמר ליה. אליעזר למאן דיתיב גביה את זמנתני להכא: שקל גלימיה. דיתיב לגביה: ורהט לברא. שהיה מתיירא שלא ישמעו אנשי המקום שאליעזר אמר שהוא זימנו ולשלהו למאניה הלך ויבא לו אצל השני ואמר כמו כן וכן לכל אחד ואחד עד דאזלי כלהו ואכל אליעזר כל הסעודה: כי אריך גייצי ליה. כשהאורח ארוך יותר מן המטה מקצרין אותו ומכין: גייצי. לשון גוץ כ"ש ואית דגרסי גיידי ליה: מתחין ליה. עד דמתפרקי איבריו: וכתיב שמיה עלויה. כדי שיכיר כל אחד ואחד דינר שלו ויחזור ויטלנו: ורפתא לא ממטי ליה. שהגו שיניסס שלא יתנו לו פת כדי שימות ברעב וכשמת אזיל כל חד וחד ושקיל דינרא דידיה: רביתא. נערה: בחצבא. בתוך כד שלא כשיוצאה לשאוב מים: שפיוה. סכו אותה: איגר שורא. על גגי

האט גיבעטין דעם פרעמדין מענטש. איז גיווען אין סדום אחתונה. איז אליעזר דער קנעכט פון אברהם אויך גיקומען אויף דיא חתונה. האט מען איהם ניט גיגעבין ברויט צוא עסין; אז אליעזר האט גיוואלט עסין. איז ער גיגאנגען אונ האט זיך גיזעצט נאך אלע מענטשין. האבען די מענטשין גזאגט צו אליעזר ווער האט דיך גיבעטין דוא זאלסט קומען אויף דיא חתונה. האט אליעזר גזאגט צו דעם מענטשין וואס איז גיזעסין נעבין איהם. דוא האסט מיך גיבעטין איך זאל אהער קומען. הט דער מענטש בייא זיך גיטראכט טאמער וועט מען הערין אז אליעזר זאגט אויף מיר איך האב איהם אהער גיבעטין; וועט מען צוא נעמען בייא מיר מיינע קליידער. האט דער מענטש גינומען זיינע קליידער אונ איז ארויס גילאפען פון שטוב. דער נאך איז אליעזר גיגאנגען אונ האט זיך גיזעצט נעבין דעם אנדערין. אונ ער האט צום אנדערין אויך גזאגט דוא האסט מיך אהער גיבעטין. הט דער אנדערער אויך מורא גיהאט מען זאל ניט צו נעמען זיינע קליידער. איז ער אויך אנטלאפין. אונ אזוי האט אליעזר גיטאהן צוא אלע מענטשין וואס זענען גיווען אויף דיא חתונה. ביז אלע זענען אנטלאפין. האט אליעזר גיגעסין דיא סעודה. דיא מענטשין פון סדום האבען גיהאט אבעט וואס אויף איר האבען זיי גילייגט שלאפען אלע פרעמדע מענטשין וואס זענען גיקומען אין סדום. אז דער מענטש איז גיווען לייננגער וויא דיא בעט. האבען זייא איהם אפ גיהאקט דיא פיס. אז ער איז גיווען קירצער האבען זייא איהם אזוי לאנג גיצויגען ביז דיא גלידער זיינע זענען אפ גערייסען גיווארין פון דיא ארטער. אליעזר דער קנעכט פון אברהם איז אמאהל גיקומען אין סדום. האבען זייא גזאגט צו איהם גיי לייג דיך שלאפען אויף דעם בעט. האט אליעזר גזאגט ווען מיין מוטער איז גישטארבען האב איך גיטאהן אנדר איך זאל ניט שלאפען אויף אבעט. אז אארעם מאן פלעגט קומען אין סדום. האט יעדער מענטש איהם גיגעבן אגילדין. אונ יעדער האט אויף געשריבען זיין נאמען אויף דעם גילדין. אונ ברויט פלעגט מען איהם ניט געבין. אונ פאר קויפען אויך ניט. אז דער ארעם מאן איז גישטארבען פאר הונגער פלעגט קומען יעדער פון זייא אונ הט אפ גינומען זיין גילדין. אונ דארט אין סדום איז גיווען אמיידיל ווען זיא פלעגט גיין שעפין וואסער האט זיא ארין גילייגט אין קרוג ברויט. אונ פלעגט געבין דיא ברויט צו ארעמע לייט. וויא די זאך איז דער ווארסט גיווארין צו דיא מענטשין פון סדום. האבען זייא בשמירט דאס מיידיל מיט האניק אונ זייא האבען איר גישטעלט אויף אדאך פון אכאהור. זענען גיקומען דיא בינען אונ האבען איר אויף גיגעסין.

רב יהודה אמר רב על עסקי ריבה:

(דף קח) **קכט משנה** מרגלים אין להם חלק לעה"ב שנאמר (במדבר יד) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה וימותו בעה"ז במגפה לעה"ב. דור המדבר אין להם חלק לעה"ב כו' שנאמר (שם) במדבר הזה יתמו גו' דברי ר"ע ר' אליעזר אומר עליהם הוא אומר (תהלים נ) אספו לי חסידי וגו'. עדת קרח אין עתידין לעלות שנאמר (במדבר טז) ותכס עליהם הארץ בעה"ז ויאבדו מתוך הקהל לעה"ב דברי ר' עקיבא ר' אליעזר אומר עליהם אמר הכתוב (ש"א ב) ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל:

(דף קט ע"ב) **קל גמ'** תנו רבנן עדת קרח אין להם חלק לעה"ב שנאמר (במדבר טז) ותכס עליהם הארץ בעה"ז ויאבדו מתוך הקהל לעולם הבא דברי ר' עקיבא ר' יהודה בן בתירא אומר הרי הן כאבדה המתבקשת שנאמר (תהלים קיט) תעיתי כשה אובד בקש עבדך כי מצותיך לא שכחתי. ויקח קרח

ההומה: כי רבה. על עסקי ריבה: רבי יהודה בן בתירא אומר. מאי ויאבדו הרי הן כאבדה המתבקשת ובאים לעוה"ב שכן אמר דוד על בני קרח תעיתי כשה אובד בקש עבדך הם תעו כשה אובד ואתה ברחמיך הרבים בקש עבדך ותביאם לעוה"ב: מצותיך לא שכחתי.

דאס איז וואס עס שטייט אין פסוק גאט האט געזאגט דאס געשריי פון סדום און עמורה כי רבה. האט רב יהודה געזאגט פון רבס וועגן רבה איז גלייך וויא עס וואלט געשטאנען ריבה. אמיידיל. דער פסוק זאגט דאס געשריי פון סדום און עמורה איז זייער גרויס פון וועגן דעם מיידיל וואס זייא האבען איר געטאהן אזעלכע יסורים ביז זיא איז געשטארבען:

קכט משנה. מרגלים. די מרגלים וואס שטייט אין די סדרה שלח האבען ניט קיין חלק עולם הבא; ווארום עס שטייט אין פסוק דיא מענטשין וואס האבען אויס געצויגען שלעכטע רייד אויף ארץ ישראל זענען געשטארבען דורך אמגפה פאר גאט. זייא זענען געשטארבען אויף דיא וועלט. און עס וועט אויך זיי זיין אמארד אז זייא וועלן ניט האבען קיין חלק עולם הבא. דער דור וואס איז געשטארבען אין דער מדבר האבען ניט קיין חלק עולם הבא. און וועלין ניט שטיין צום משפט. ווארום עס שטייט אין פסוק אין דער מדבר וועלין זייא אויס גיגאנגען ווערין. זייא וועלין שטארבען אין דער מדבר. און דארט צו עולם הבא וועלין זייא אויך שטארבען. אזוי זאגט רבי עקיבא. רבי אליעזר זאגט אויף זייא זאגט דער פסוק. גאט זאגט פערזאמעלט צוא מיר מיינע חסידים. דיא וואס האבען זיך פאר בונדין מיט מיר דורך קרבנות. דאס מיינט מען דיא יודין וואס זענען גיוועזן אין דער מדבר. [אזוי וויא עס שטייט אין דיא תורה מען האט גישאכטן קרבנות און העלפט בלוט האט מען גישפריינגט אויף דעם מזבח. און דיא אנדערע העלפט בלוט האט מען גישפריינגט אויף דעם פאלקן]. דיא מענטשין וואס זענען איינגיזונקען גיווארן אין דיא ערד מיט קרח. וועלין ניט ארויף גיין פון דיא ערד צוא תחית המתים. ווארום עס שטייט אין פסוק דיא ערד האט אויף זיי צו גידעקט [אויף דיא וועלט]. זייא זענען פאר לארען גיווארן פון דיא פארזאמלונג [פון דיא יודין] דאס מיינט מען זייא זענען פארלארען פון עולם הבא. אזוי זאגט רבי עקיבא. רבי אליעזר זאגט אויף זיי זאגט דער פסוק גאט הרגת דעם מענטש און מאכט אים לעבעדיג. ער נידערט אים אין גרוב און ברייננגט אים אויף:

קל גמרא. תנו רבנן; דיא רבנן האבען גילערונט דיא מענטשין וואס זענען איינגיזונקען גיווארן אין דיא ערד מיט קרח האבען ניט קיין חלק עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא ערד האט אויף זייא צו גידעקט [אויף דיא וועלט] זייא זענען פאר לארן גיווארן פון די פאר זאמלונג [פון די יודין]. דס מיינט מען זייא זענען פאר לארן פון עולם הבא. אזוי זאגט רבי עקיבא. רבי יהודה בן בתירא זאגט זייא זענען אזוי ווי אפארלארענע זאך וואס מען זוכט איר ביז מען געפינט איר. אזוי וועלין זייא אויך גיפונען ווערין צו עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד המלך האט גיבעטין פון זייערט וועגין זייא זאלן האבען עולם הבא. איך בין פאר בלאנדזעט גיווארן אזוי וויא אפאר לארענע שעפס; דוא זאלסט זוכען דיין קנעכט.

קרח אמר ריש לקיש שלקח מקח רע לעצמו . קרח שעשה קרחה בישראל . בן יצהר בן שהרתיח עליו את כל העולם כצהרים . בן קהת בן שקהו שיני מולידיו . בן לוי בן שנעשה לויה בגיהנם וליחשב נמי בן יעקב בן שעקב עצמו לגיהנם אמר רב שמואל בר יצחק יעקב בקש רחמים על עצמו שנאמר (בראשית מט) בסודם אל תבא נפשי אלו מרגלים ובקהלם אל תחד כבודי זה עדת קרח . דתן ואבירם דתן שעבר על דת אל אבירם שאיבר לבבו מעשות תשובה . און שישב באנינות . פלת שנעשו לו פלאות . בן ראובן בן שראה והבין . אמר רב און אשתו הצילתו אמרה ליה מאי נפקא לך מיניה אי מר רבה אנת תלמידא ואי מר רבה אנת תלמידא אמר לה מה אעביד הוא בעצה ואשתבעי לי בהדייהו אמרה ליה ידענא

בסיומו כל מלותיך כדכתיב כי כל העדה כלם קדושים : מקח רע . התחיל בקטטה : שעשה קרחה בישראל . שנבלעו : שהרתיח . שהכעיס : שקהה שיני מולידיו . שנתביישו אבותיו במעשיו הרעים : בקש רחמים על עצמו . שלא יהא נמנה עמהם : אלו מרגלים . דלא כתיב בן פלוני בן יעקב : שאיבר לבבו . חזק לבבו כמו אביר לב : שישב באנינות . שעשה תשובה על שהיה עמהם התלה בעלה : נעשו לו פלאות . שניצל מהם : ראה והבין . שאין נוהגים כשורה ופירש מהם : אי מר רבה . אם ינצח משה מ"מ אתה תלמיד ואם

וואָרום זיינע מצות האָב איך ניט פאַר געסען דוד המלך האָט געזאָגט קרח מיט זיינע מענטשין זענען פאַר בראַנדזעט גיוואָרען וויא אַ פאַר דאָרענע שטפּס . דוא זאָגסט זייא זוכען אונ זייא געבען עודם הרא . וואָרום זייא האָבען פיל מצות מקיים געוועזן . עס שטייט אין פסוק ויקח קרח . וואס האָט קרח גינומען . ריש לקיש זאָגט ער האָט גינומען פאַר זיך אַשלעכטע געמונג · פאַר וואס האָט מען איהם גירופען קרח . ווייל ער האָט אוים געפליקט פיל מענטשין פון יודין · פאַר וואס האָט מען איהם גירופען בן יצהר . ער איז גיוועזן אַזוהן וואס ער האָט דער צערינט אונ דער היצט דיא גאַנצע וועלט אַזוי וויא דיא היץ פון דיא זוהן אין מיטען טאָג . פר וואס הט מען איהם גירופען בן קהת . ער איז גיוועזן אַזוהן וואס ער האָט אַיילִיג (וואָרן) גימאַכט דיא ציין פון זיין עלטערין וואס האָבען איהם גיבאָרען (זיינע עלטערין האָבען זיך גישעמט פון זיינע עבירות) . פאַר וואס הט מען איהם גירופען בן לוי . ער איז גיוועזן אזוהן וואס ער איז גיוואָרען אבהעפטונג אין גיהנם . פרעגט דיא גמרא זאָל מען זאָגן בן יעקב . ער איז גיוועזן אזוהן וואס ער הט זיך אַריין גיבאַרט אין גיהנם . האָט רב שמואל בר יצחק גזאגט יעקב האָט גיבעטין אויף זיך אַז זיין נאָמען זאָל דאָ ביי קרח ניט דער מאָנט ווערין . אַזוי וויא עס שטייט אין פסוק בסודם אל תבוא נפשי . אין זייערע געהיימנים (סודות) זאָל מיין נפש ניט קומען . דאָס מיינט מען דיא מרגלים · מיין נאָמען זאָל נישט דער מאָנט ווערין ביי דיא סודות פון דיא מרגלים · מען זאָל ניט זאָגן אַז זייא זענען מיינע קינדער . ובקהלם אל תחד כבודי . אונ אין זייער פאַר זאַמלונג זאָל ניט דער מאַנט ווערין מיין כבוד . דס מיינט מען ווען דיא מענטשין האָבען זיך פאַר זאַמעלט מיט קרח צו קריגען אויף משה מיט אהרן זאָל מען ניט דער מאָנען אַז זייא זענען מיינע קינדער . פר וואָס האָט מען גירופען דתן אונ אבירם . דתן הט מען איהם גירופען ווייל ער האָט ניט גיטאָהן וויא דער דת פון גאָט (וויא דיא תורה) הייסט · אבירם האָט מען איהם גירופען . ווייל ער האָט גישטאַרקט זיין הארץ ער זאָל ניט טאָהן קיין תשובה : און האָט מען איהם גירופען ווייל ער איז גיזעסן אין טרויערקייט · ער האָט גיטאָהן תשובה אונ ער הט גיטרויערט פאַר וואָס ער איז גיוועזן מיט קרח אין איין עצה . פלת האָט מען אים גירופען ווייל צו איהם איז גיטאָהן גיוואָרען וואונדער . בן ראובן האָט מען איהם גירופען . ווייל ער איז גיוועזן אַזוהן שראה והבין . וואָס ער הט גיזעהן אונ פאַר שטאַנען אַז קרח מיט זיינע מענטשין טוהען ניט גוט האָט ער זיך אָפּ גישיידט פון זייא · רב האָט גזאָגט דיא ווייב פון און האָט גירעטעט איר מאַן און ער זאָל נישט גישטראָפט ווערין צו זאַמען מיט קרח . זיא האָט גזאגט צו איהם וואָס וועט דיר אַרוים קומען פון די קריג . וועט משה בלייבען אַרבי . ביסטו אַתלמיד פון משה : וועט קרח זיין אַרבי וועסטו זיין אַתלמיד פון קרח : אבער אַניך מער וויא אַתלמיד וועסטו ניט זיין . האָט און גזאָגט צוא זיין ווייב וואָס זאָל

ידענא דכולה כנישתא קדישתא נינהו דכתיב (במדבר טז) כי כל העדה כלם קדושים אמרה ליה תוב דאנא מצילנא לך אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי אותיבה על בבא (דף קי) וסתרתא למזיה כל דאתא חזייה הדר אדהכי והכי אבלעו להו :

קלא אתתיה דקרח אמרה ליה חזי מאי קעביד משה איהו הוה מלכא לאחוה שויא כהנא רבא לבני אחוהי שוינהו סגני דכהנא אי אתיא תרומה אמר תהוי לכהן אי אתו מעשר דשקליתו אתון אמר הבו חד מעשרה לכהן ועוד דגייז ליה למזייכו ומיטלל לכו כי כופתא עינא יהב במזייכו אמר לה הא איהו נמי קא עביד אמרה ליה כיון דכולהו רבותא דידיה אמר איהו נמי (שופטים טז) תמות נפשי עם פלשתים ועוד דקאמר לכו עבידיתו תכלתא אי ס"ד תכלתא מצוה אפיק גלימיה דתכלתא כסינהו לכולהו מתיבתך היינו דכתיב (משלי יד) חכמות נשים בנתה

קרח יגלה אתה תלמיד מה לך בשררה זו : הואיל בעלה . אני הייתי עמהם בעצה ונשבעתי להם שאם יקראוני אלך עמהם : דכולה כנישתא קדישין . כלם צנועים וקדושים ולא יכנסו אלי אם אני פרועה : סתרה למזיה . שערה ויתבה על פתח הבית כל מי שהיה בא לקרות רואה ראשה פרועה וחוזר :

מעשר ראשון דשקליתון אתון אמר הבו חד מעשרה לכהן : גייז למזייכו . דכתיב והעבירו תער על כל בשרם ומשחק בכם כאילו אתם שוטים : כי כופתא . רעי כמו בטולא דכופתא דאמרן לעיל כגלל הזה אתם השוכים בעיניו : עינא יהב . עין נתן בשעריכם כדי שלא ישא בכם טרה כמותו : אמר לה . קרח איהו נמי משה עצמו גילח כל שערו : כיון דכולא רבותא דידיה הוא . אינו חושש אם גילח עצמו דקאמר לנפשיה תמות נפשי עם פלשתים אגוזז שערי כמותם ומה לי בכך שהם מקיימים אפי' מה שאני מליח לשחק אגוזז עצמיו כמותם כדי לנפים דעתם : ועוד דקאמר לכו . עשו פתיל תכלת בד' כנפות הבגד ואי ס"ד תכלת מצוה מפני מה לא יאמר לעשות כל הבגד כולו תכלת : אפיק גלימא דתכלתא , קח לך בגדים של תכלת וכסינהו לכולהו מתיבתך וכשה באו בני המדלים את וחבורתך :

איך טאהן . וויא אזוי גייט מען אוועק פון קרחס פאר זאמלונג . איך בין דאך געוועזען מיט זייא צוא זאמען אין דיא עצה אונ איך האב דאך געשווארין אז איך זאל גיין מיט זייא . האט דאס ווייב גזאגט איך ווייס אז די גאנצע פאר זאמלונג פון קרח זענען הייליגע מענטשין . אזוי ווי עס שטייט אין פסוק דיא גאנצע געמיינדע זענען אלע הייליג . זיץ דו אין שטוב איך וועל דיך שוין רעטין פון זייא . האט זיא אים גיגעבין טרינקען ווין אונ האט איהם אן געשיכורט אונ האט איהם גילייגט שלאפען אין שטוב אונ זי האט זיך גיזעצט נעבין די טיר . אונ זיא האט אויף גיפלאכטען אירע האר . וועלכער מענטש פון קרח עס איז גקומען צו די טיר אונ הט איר געזעהן זיצען מיט דיא בלויזע אויף גיפלאכטענע האר הט ער ניט גיוואלט קוקען אויף איר איז ער אוועק גיגאנגען דער ווייל זענען דיא מענטשין איין גיזונקען געווארין :

קלא אתתיה : דאס ווייב פון קרח האט גזאגט צו קרח זעה וואס משה טוהט . ער איז א מלך . זיין ברודער האט ער גימאכט פאר אכהן גדול . זיין ברודערס זיהן האט ער גימאכט פאר כהנים . אז מען ברייננט תרומה : הט משה גזאגט מען זאל דאס געבין צום כהן . אז מען ברייננט מעשר וואס איר קוים דארפט דאס נעמען . האט משה גזאגט איינס פון צעהן פון איירע מעשר זאלט איר געבין דעם כהן . נאך האט משה געטאהן ער האט גיהייסען איר זאלט אפ גאלין אלע האר פון אייער גאנציז לייב . איר זענט גירעכנט ביי משה אזוי ווי מיסט . משה האט גיגעבן זיינע אויגען אויף איירע האר . עס פאר דריסט איהם פאר וואס איר האט שיינע האר . דריבער האט ער גיהייסען איר זאלט אפ גאלין איירע האר איר זאלט מיאוס אויס זעהן . הט קרח גזאגט צו זיין ווייב משה האט דאך זיינע האר אויך אפ גיגאלט . האט דאס ווייב גזאגט ווייל דאס גאנצע גרויסקייט איז משהס . האט משה גזאגט (אזוי וויא שמשון האט גזאגט איך וויל שטארבן מיט דיא פלשתים) . איך וועל אפ שערין מיינע האר אפילו איך וועל אויך זיין ניט שיין . אבי נאר דיא קוים זאלן אפ שערין זייערע האר אונ זאלן זיין פאר מיאוסת . נאך האט משה גיטאהן . ער הט גזאגט צו אייך איר זאלט מאכען ציצית אין איירע קליידער אונ אין יעדער ציצה זאל זיין א פאדים תכלת (בלאהע וואל) . אויב עס איז א מצוה צו גיין מיט בלאהע וואל . נעם קליידער וואס זענען אין גאנצן גימאכט פון בלאהע וואל אונ גיב דיא קליידער צוא דיינע אלע מענטשין אונ זייא זאלן דיא קליידע

בנתה ביתה זו אשתו של און בן פלת . ואולת בידיה תהרסנו זו אשתו של קרח :

(במדבר טז) קרב ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים .

מיוחדים שבעדה . קריאי מועד שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים . אנשי שם שהיה להם שם בכל העולם . (שם) וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן שחשדוהו באשת איש שנאמר (תהלים קו) ויקנאו למשה במחנה א"ר שמואל בר יצחק מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה שנאמר (שמות לג) ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה . (במדבר טז) ויקם משה וילך אל דתן ואבירם אמר ר"ל מכאן שאין מחזיקים במחלוקת דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר (שם יז) ולא יהיה כקרח וכעדתו: רב אשי אמר ראוי ליצטרע כתיב הכא (שם) ביד משה לו וכתיב התם (שמות ד) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך. אמר רבי יוסי כל החולק על מלכות בית דוד

קנא לאשתו אלא הכתרי עם משה. קניי כייתו התלמס : ונטה לו מחוץ למחנה . ילא מחוץ למחנה שלא יחשדוהו עוד : מכאן שאין מחזיקין במחלוקת : שמחל על כבודו והלך בעצמו אלך לבטל מחלוקת : חולק על רבו . חולק על ישיבתו : הכל כלו על משה ועל

טְרָאגְן אויף זִיךְ וֶועט דָאךְ זַיין מֶער מִצְוָה . זָאגְט די גְמָרָא דָס אִיז וָוס שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הָאט גְזָאגְט דִיא קְלוּגֶע וַוייבּ וָוייבּ בָּאהַט אויף אִיר הויז . דָאס מֵיינְט מֶען דִיא וַוייבּ פוּן אוֹן בֶּן פֶּלֶת . אוּנ דִיא נַארִישֶׁע וַוייבּ צוּא וַוארְפְט אִיר הויז מִיט אִירֶע אֵייגֶענֶע הֶענְט . דָאס אִיז גִיוֶועֶן דִיא וַוייבּ פוּן קֹרַח :

קרב וַיָּקוּמוּ . זַייא הָאבֶּען זִיךְ גִישְׁטֶעלְט פַאר משֶׁה אוּנ מֶענְטְשִׁין פוּן דִי יוּדִין זֶענֶען גִיוֶועֶן צְוֵויי הוּנְדֶערְט מִיט פוּפְצִיג . דִיא גְרֶעסְטֶע מֶענְטְשִׁין פוּן יוּדִין . מֶען פְלֶעגְט זַייא רוּפֶען צוּ אַפַּאר זַאמְלוּנְג וָוארוּם זַייא הָאבֶּען גֶעוואוּסְט וֶועלְכִין יָאהר מֶען דַארְף מַאכֶען דְרַייצֶעהְן חֳדָשִׁים . אוּנ וֶועלְכִין טָאג מֶען דַארְף מַאכֶען רֹאשׁ חוֹדֶשׁ ; זַייא זֶענֶען גִיוֶוען מֶענְטְשִׁין מִיט אַנְאמֶען . זַייא הָאבֶּען גִיהַאט אַנָאמֶען אִין דֶער גַאנְצֶער וֶועלְט . משֶׁה הָאט גִיהֶערְט אִיז עֶר גִיפַאלֶען אויף זַיין פָּנִים . וָואס הָט משֶׁה גִיהֶערְט . רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי הָאט גְזָאגְט פוּן רַבִּי יוֹנָתָן וֶועגִין זַייא הָאבֶּען חוֹשֵׁד גִיוֶוען משֶׁה אַז עֶר הָאט מְזַנֶּה גִיוֶוען מִיט אַאֵשֶׁת אִישׁ וּמִיט אַוַוייבּ וָואס הָאט אַמַאן . אַזוֹי וִויא עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק וַיְקַנְאוּ לְמשֶׁה בַּמַּחֲנֶה . וַיְקַנְאוּ אִיז דֶער טַייטְשׁ פַאר בָּאטֶען . רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק זָאגְט דֶער פָּסוּק לֶערְנְט אוּנְז אַז יֶעדֶער יוּד הָאט פַאר בָּאטֶען זַיין וַוייבּ זִיא זָאל נִיט זַיין אַלֵיין אִין אַשְׁטוּבּ מִיט משֶׁה . וָוארוּם זַייא הָאבֶּען חוֹשֵׁד גִיוֶוען משֶׁה אַז עֶר וֶועט מְזַנֶּה זַיין מִיט וֶועלְכֶע וַוייבּ עֶר וֶועט טְרֶעפִין אַלֵיין . אַזוֹי וִוי עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק משֶׁה הָאט גִינוּמֶען זַיין גִיצֶעלְט אוּנ הָאט אִיהם גִישְׁטֶעלְט אוֹיסֶער דִי מַחֲנֶה . מֶען זָאל אִיהם נִיט חוֹשֵׁד זַיין אויף מְזַנֶּה זַיין . עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק משֶׁה אִיז אויף גִישְׁטַאנֶען אוּנ אִיז גִיגַאנְגֶען צוּ דָתָן אוּנ אֲבִירָם . רֵישׁ לָקִישׁ זָאגְט פוּן דַאנֶען זֶעהְן מִיר אַז מֶען זָאל נִיט הַאלְטֶען קַיין קְרִיג . וָוארוּם משֶׁה הָאט מוֹחֵל גִיוֶוען זַיין כָּבוֹד אוּנ אִיז גִיגַאנְגֶען צוּא דָתָן אוּנ אֲבִירָם נָאר עֶס זָאל וֶוערִין שָׁלוֹם . וָוארוּם רַב הָאט גְזָאגְט דֶער וָואס הַאלְט אויף אַקְרִיג אִיז עֶר עוֹבֵר אויף אַלַאו ; וָוארוּם עֶס שְׁטֵייט אִין פָּסוּק עֶס זָאל נִיט זַיין אַזוֹי וִויא קֹרַח מִיט זַיין פַאר זַאמְלוּנְג . רַב אַשִׁי זָאגְט דֶער מֶענְטְשׁ וָואס הַאלְט אויף אַקְרִיג אוּנ וִויל נִיט מַאכֶען שָׁלוֹם . אִיז עֶר וֶוערְט עֶר זָאל וֶוערִין קְרֶעצִיג . וָוארוּם דָא שְׁטֵייט בְּיַד משֶׁה לוֹ וְדִיא הַאנְט פוּן משֶׁה זָאל זַיין צוּ אִיהם . צוּ קֹרַח . אוּנ דָארְט שְׁטֵייט גָאט הָאט גְזָאגְט צוּ משֶׁה נָאךְ אַמָאהל בְּרֵיינְג דַיין הַאנְט אִין דַיין שׁוֹיס . הָאט משֶׁה אַרוֹיס גִינוּמֶען דִיא הַאנְט פוּן שׁוֹיס אִיז זִיא גִיוֶוען קְרֶעצִיג ; מֵיינְט דֶער פָּסוּק דִיא הַאנְט פוּן משֶׁה וָואס אִיז גִיוֶוען קְרֶעצִיג דַארְף זַיין צוּ קֹרַח נָאדֶער צוּא אַנְדֶערֶע מֶענְטְשִׁין וָואס קְרִיגֶען אוּנ ווִילֶען נִיט שָׁלוֹם מַאכֶען . רַבִּי יוֹסִי זָאגְט דֶער וָואס קְרִיגְט אויף דִיא

דוד ראוי להכישו נחש כתיב הכא (מ״א א) ויזבח אדוניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזוחלת וכתיב התם (דברים לב) עם חמת זוחלי עפר. א״ר חסדא כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנאמר (במדבר כו) בהצותם על ה׳. וא״ר חמא בר חנינא כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם השכינה שנאמר (שם כ) המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה׳. אמר ר׳ חנינא בר פפא כל המתרעם על רבו כאילו מתרעם על השכינה שנאמר (שמות טז) לא עלינו תלונותיכם כי על ה׳. א״ר אבהו כל המהרהר אחר רבו כאילו מהרהר אחר שכינה שנאמר (במדבר כא) וידבר העם באלהים ובמשה. (קהלת ה) עשר שמור לבעליו לרעתו אמר ריש לקיש זה עשרו של קרח. (דברים יא) ואת כל היקום אשר ברגליהם א״ר אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. וא״ר לוי משוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות של בית גנזיו של קרח וכולהו אקלידי וקליפי דגילדא:

אמר

אבן בעדת קרח בהצותם על ה׳. מעלה עליהם הכתוב כאילו היו חולקין כלפי שכינה: מריבה. תגר וקטטה לפטפט נגדו בדברים: מתרעם. אומר על רבו שנוהג בו מדה כשה ומדה אכזרית: מהרהר. מהפה עליו דברים: אקלידי. מפתחות: קליפי. מנעולים: דגילדא. כולה המפתחות והמנעולים של עור היו ואעפ״כ היו ג׳ מאות פרדות טעונות. ול״א דגילדי נאוכך שקים והמגלופין וכיסין של עור היו:

מלוכה פון דוד מיט זיינע קינדער. איז ער ווערט אשלאנג זאל איהם בייסען. ווארום דא שטייט אין פסוק אדוניהו האט געשאכטען שעפסין רינדער אונ פעטע אקסן ביא דעם שטיין זוחלת. וואס איז דער טייטש זוחלת. שטייט אין איין אנדער פסוק עם חמת זוחלי עפר. מיט דעם כעס פון דיא וואס קריכען אויף דיא ערד. דאס מיינט מען דעם כעס פון דיא שלאנגען. זוחל איז דער טייטש אשלאנג. זאגט אונז דער פסוק ווען אדוניהו איז גיקומען קריגען אויף דיא מלוכה פון דוד מיט שלמה אונ ער האט גימאכט אסעודה ביי דעם שטיין. איז גיוועהן זוחלת. זענען ארויס גיקומען שלאנגען זייא בייסען. רב חסדא זאגט דער וואס קריגט אויף זיין רבי איז גלייך וויא ער וואלט גיקריגט אויף גאט אזוי וויא עס שטייט אין פסוק בהצותם על ה׳. קרח האט געקריגט אויף גאט. וואו געפינען מיר אז קרח האט געקריגט אויף גאט. נאר דאס וואס קרח האט געקריגט אויף זיין רבי משה. איז גלייך וויא ער וואלט געקריגט אויף גאט. נאך האט רבי חמא ברבי חנינא גזאגט דער וואס מאכט אקריג מיט זיין רבי איז גלייך וויא ער וואלט מאכען אקריג מיט גאט אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דאס זענען דיא וואסער פון קריג וואס די יודין האבען געקריגט מיט גאט. וואו געפינען מיר אז דיא יודין האבען געקריגט מיט גאט. נאר דאס וואס די יודין האבען געקריגט מיט זייער רבי משה איז גלייך וויא זייא וואלטין געקריגט מיט גאט. רבי חנינא בר פפא זאגט דער וואס רעט אויף זיין רבי אונ עס פאר דריסט אים אויף זיין רבי ער זאגט זיין רבי טוהט ניט מיט רחמנות איז גלייך וויא עס וואלט איהם פאר דראסין אויף גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק משה מיט אהרן האבען גזאגט צוא דיא יודין נישט אויף אונז פאר דריסט אייך נאר אויף גאט פאר דריסט אייך. רבי אבהו זאגט דער וואס טראכט אויס באלשע רייד אויף זיין רבי איז גלייך וויא ער וואלט דאס גיטראכט אויף גאט. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק דאס פאלק האט גירעט אויף גאט אונ אויף משה. שלמה המלך האט גזאגט עס איז אמאהל דא ארייכער מענטש וואס דיא רייכקייט זיינע ברייגגט איהם צוא שלעכטס. ריש לקיש זאגט דאס איז גיוועהן דיא רייכקייט פון קרח. ווייל ער איז גיוועהן רייך איז ער ביי זיך גרויס גיוועהן האט ער גיוואלט זיין אכהן גדול. אונ ער איז איינגיזונקען גיווארן אין דער ערד. עס שטייט אין פסוק דאס גאנצע בעשטאנד פון זייערע פיס איז אויך איין גיזונקען גיווארין. רבי אלעזר זאגט דאס מיינט מען דיא געלט זייערע. ווארום דאס געלט שטעלט דעם מענטשין אויף זיינע פיס. נאך האט רבי לוי גזאגט דריי הונדערט ווייסע אייזלין האבען גיטראגן די שליסלען פון קרחס אוצרות. אונ די אלע שלעסער מיט דיא שליסלען זענען גיוועהן

לעדערנע

קלג אמר רב (חנא) [ח״א] בר חנינא ג׳ מטמוניות הטמין יוסף במצרים אחת נגלתה לקרח ואחת נגלתה לאנטונינוס בן אסוירוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא. ואמר ר׳ יוחנן קרח לא מן הבלועין ולא מן השרופים. לא מן הבלועים דכתיב (במדבר טז) ואת כל האדם אשר לקרח ולא קרח ולא מן השרופים דכתיב (שם כו) באכל האש את המשים ומאתים איש. ולא קרח. במתניתא תנא קרח מן הבלועים ומן השרופים מן הבלועים דכתיב (שם) ותבלע אותם ואת קרח. מן השרופים דכתיב (שם טז) ואש יצאה מאת ה׳ ותאכל את החמשים ומאתים איש. וקרח בהדייהו:

קלד אמר רבא מאי דכתיב (חבקוק ג) שמש ירח עמד זבולה לאור חציך יהלכו מלמד שעלו ש״ש וירח לזבול אמרו לפניו רבש״ע אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא ואם לאו לא נצא עד שזרק בהם חצים אמר להם בכבודי לא מחיתם בכבוד בשר ודם

פירוש: לא מן הבלועים ולא מן השרופים. אלא במגפה מת: ולא קרח. דחמשים ומאתים היו לבד קרח דכתיב חמשים ומאתים מאהות ואתה ואהרן איש מחתתו: מן הבלועים ומן השרופים היה. שנשרפה נשמתו וגוף קיים ואח״כ נתגלגל עד מקום הבלועים ונבלע דכתיב ותבלע אותם ואת קרח עמהם. ור״י דאמר לא מן הבלועים ולא מן השרופים דרים ליה נסחי ואת קרח לאחריו ואת קרח במות העדה במגפה: וקרח בהדייהו. דכתיב ותאכל את המאתים ומאתים ואת לרבות קרח עמהם כך שמעתי. ואית דמפרשי וקרח בהדייהו מדכתיב מקריבי הקטרת וקרח ממקריבי הקטרת היה דכתיב המאתים ומאתים מאהות ואתה ואהרן איש מחתתו: שמש ירח עמד זבולה. לעיל מיניה כתיב תבקע ארץ נבעת נקיעת הארץ בנבלעו בקרקע שמש וירח עלו לאותו רקיע ששמו זבול ואמרו להקב״ה אם אי אתה עושה דין לבן עמרם מקיח ועדתו: לא נצא. ונאור לעולם: בכבודי לא מחיתם. שנכרי

קלג אמר. רבי חמא בר חנינא הט געזאגט דרייא אוצרות האט יוסף בעהאלטען אין מצרים. איין אוצר האט קרח געפונען. דעם אנדערין אוצר האט געפונען אנטונינוס בן אסוירוס. אונ איין אוצר איז נאך בעהאלטען פאר דיא צדיקים ווען משיח וועט קומען. נאך האט רבי יוחנן געזאגט קרח איז ניט איינגעזונקען געווארען אונ ניט פאר ברענט געווארין. פון וואנען ווייסען מיר אז ער איז נישט איין געזונקען געווארין. ווארום עס שטייט אין פסוק אלע מענטשין וואס צו קרח זענען איין געזונקען געווארין. אבער קרח ניט. אונ פון וואנען ווייסן מיר אז ער איז ניט פאר ברענט געווארין. ווארום עס שטייט אין פסוק דער פייער הט פאר ברענט דיא צוויי הונדערט מיט פופציג מענטשין. אבער קרח איז ניט פאר ברענט געווארן. נאר ער איז געשטארבן אין דער מגפה. אין אברייתא האבען מיר געלערנט אז קרח איז איין געזונקען געווארן אונ פאר ברענט געווארן ופריער איז פאר ברענט געווארן אין אים די נשמה. דער נאך אז ער איז שוין געוועןטויט. האט זיך זיין גוף געקוילערט ביז דעם ארט וואו די ערד איז געווען האפען אונ ער איז אריין געפאלען אין דיא ערד. פון וואנען ווייסען מיר אז ער איז איינגעזונקען געווארן. ווארום עס שטייט אין פסוק דיא ערד האט איין געשלונגען זייא ודיא מענטשין וואס צוא קרח מיט קרח. אונ פון וואנען ווייסען מיר אז קרח איז פאר ברענט געווארין. ווארום עס שטייט אין פסוק אפייער איז ארויס געגאנגען פון גאט אונ עס הט פרברענט די צוויי הונדערט מיט פופציג מענטשין וואס האבען מקריב געווען קטרת. אונ קרח הט דאך אויך מקריב געוועןקטרת. איז ער אויך פר ברענט געווארן מיט זייא:

קלד אמר. רבא האט געזאגט עס שטייט אין פסוק די זוהן אונ די לבנה איז געשטאנען אין זבול צו דיא ליכטיגקייט פון דיינע פיילין גייען זייא. דער פסוק דער ציילט אונז אז דיא זוהן אונ דיא לבנה זענען ארויף געגאנגען אין דעם הימעל וואס הייסט זבול. אונ זיי האבען געזאגט פאר גאט רבונו של עולם אויב דוא וועסט טאהן אמשפט אין קרח מיט זיינע מענטשין פאר משהס וועגין. וועלין מיר ארויס גיין לייכטין איף דער וועלט. אונ אויב דוא וועסט ניט משפטין קרח מיט זיינע מענטשין. וועלין מיר ניט ארויס גיין לייכטין אויף דר וועלט. ביז גאט האט אויף זייא געווארפין פיילין. אונ גאט האט געזאגט צו זייא מיין כבוד הארט אייך ניט נאר אלע טאג בוקין זיך זיא פעקער צו דער זוהן מיט דיא לבנה אונ זייא דינען צוא זייא

ודם מחיהם והאידנא לא נפקי עד דמחו להו. דרש רבא מ"ד (במדבר טז) ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה אמר משה לפני הקב"ה אם בריאה גיהנם מוטב וא"ל יברא ה' למאי אילימא למיברי ממש והא (קהלת א) אין כל חדש תחת השמש אלא לקרובי פתחא (במדבר כו) ובני קרח לא מתו תנא משום רבי אמרו מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה. אמר רבה בר בר חנא זימנא חדא הוה קאזילנא באורחא אמר לי ההוא טייעא תא ואחוי לך בלועי דקרח וכו':

בכל יום מלכי מזרח ומערב בשנס במניחים כתריהם כלפסם משתחוים לחמה: והאידנא לא נפקי עד דמחו להו. שכך גזר עליהם המקום כך שמעתי. ל"א והאידנא לא נפקי מאתר בלהו שהקפיד הקב"ה [על] שלא מיחו לכבודו עד דמחו להו לא נפקו שחטו לכבוד המקום על ב"א במשתחוים לשמש ולירח: אין כל חדש תחת השמש. ואי גיהנם לא איברי עד השתא שעתא הוה ליה חדש: לקרובי פתחא. שיקרב פתחה של גיהנם והפתח הארץ במקום ששם: נתבצר. מלבון עיר בצורה התקין להם הקב"ה מקום גבוה שלא העמיקו כל כך בגיהנם ולא מתו:

כלפי לא גרסינן: ואומר. לעיל מיניה קאי ארבעים שנה אקוט בדור דהיינו דור המדבר:

(ע"ב) **קלה פיסקא** דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב. ת"ר דור המדבר אין להם חלק לעה"ב שנאמר (במדבר יד) במדבר הזה יתמו ושם ימותו יתמו בעה"ז ושם ימותו לעה"ב ואומר (תהלים צה) אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי רבי עקיבא ר' אליעזר אומר באין הם לעולם הבא

און זייא האבען ניט גיזאגט מיר וועלין ניט ארויס גיין לייכטין. ביז גאט וועט זיי משפטין און פאר דעם כבוד פון משה האט אייך יא. פון דער צייט אן גייען שוין ניט ארויס די זוהן מיט לבנה לייכטען ביז מען שלאגט זייא:

רבא האט גידרשת עס שטייט אין פסוק משה האט גיזאגט אויב גאט וועט באשאפען איין בעשאפונג און דיא ערד וועט עפענען איהר מויל און זיא וועט איין שלינגען דיא מענטשין פון קרח. אזוי האט משה גיזאגט פאר גאט אויב דער גיהנם איז שוין באשאפין גיווארין איז גוט. און אויב ער איז נאך ניט באשאפין גיווארין. זאל אים גאט איצט באשאפין. זאגט דיא גמרא וואס האט משה גימיינט. מיר זאלין זאגין ער הט גימיינט מען זאל טאקי איצט באשאפין א גיהנם. אויב ביז מעהם צייט איז נאך דער גיהנם ניט גיוועזן באשאפין. קען ער איצט ניט באשאפין ווערין. ווארום עס שטייט אין פסוק עס איז ניטא קיין נייע זאך אונטער די זוהן. נאך דיא ערשטע זעקס טעג וואס די וועלט איז באשאפין גיווארין ווערט שוין מער קיין נייע זאך ניט באשאפין. נאר אזוי הט משה גימיינט אויב דיא טיר פון גיהנם איז דא אויף דעם ארט איז גוט: זאל דיא טיר גיעפינט ווערין. און אויב דא איז ניטא קיין טיר. זאל דיא טיר קומען פון דארטין אהער און זיא זאל גיעפינט ווערין. עס שטייט אין פסוק דיא קינדער פון קרח זענען ניט גישטארבין. מיר האבין גילערנט רבי האט גיזאגט גאט האט אנגיברייט פון זייערט וועגין א ארט אין גיהנם וואס זייא זאלין דארטין קענען זיין לעבעדיג. און זייא זענען דארט גיזעסין און האבען גיזאגט שירה.

רבה בר בר חנה האט גיזאגט אמאהל בין איך גיגאנגען אין וועג. האט א סוחר צו מיר גיזאגט קום איך וועל דיר ווייזען דעם ארט וואו קרח איז איין גיזונקען [וואו דיא יס שטייט אין מסכת בבא בתרא]:

קלה פיסקא. דער דור וואס איז גישטארבין אין דער מדבר האבין ניט קיין חלק עולם הבא. דיא רבנן האבין גילערנט דער דור וואס איז גישטארבין אין דער מדבר האבין ניט קיין חלק עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק אין דעם מדבר וועלין זיי אויס גילאזין ווערין. און דארטין וועלין זייא שטארבין. זייא וועלין אויס גילאזט ווערין אויף דער וועלט. און דארטין צו עולם הבא וועלין זייא אויך שטארבין. נאך שטייט אין פסוק איך האב גישווארין מיט מיין כעס אויב זיי וועלין קומען צו מיין רוהונג [צו עולם הבא]. אזוי זאגט רבי עקיבא. רבי אליעזר זאגט אז זייא וועלין יא קומען צו עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט פאר זאמלט צו מיר מיינע חסידים דאס מיינט מען דעם דור פון דער מדבר דיא וואס האבין

הבא שנאמר (שם נ) אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח אלא מה אני מקיים אשר נשבעתי באפי נשבעתי והוזרני בי רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים אספו לי חסידי אלו צדיקים שבכל דור ודור כורתי בריתי אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש עלי זבח אלו ר' עקיבא וחביריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה. ר' שמעון בן מנסיא אומר באים הם לעה"ב שנאמר (ישעיה לה) ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן שבקיה ר' עקיבא להסידותיה שנאמר (ירמיה ב) הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה ומה אחרים באים בזכותן הם עצמן לא כל שכן:

כורתי בריתי עלי זבח: והיינו דור המדבר שכרתו ברית של מקום עלי זבחים ושלמים דכתיב ויזבחו זבחים שלמים וכתיב ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם: נשבעתי והוזרני בי. והיינו אשר נשבעתי באפי מפני כעסי נשבעתי ומתחרט אני: אלו חנניה מישאל ועזריה. שמסרו עצמן למיתה בשביל בריתו של מקום: ופדויי ה'. אלו דור המדבר שנפדו ממצרים: שבקיה ר' עקיבא לחסידותיה. שהיה רגיל לזכות את ישראל ובשבתא מחייב להו דאמר לעיל דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב לקמן מפרש מאי חסידותיה: שנאמר הלוך וקראת. כלומר שהרי היה יכול לדרוש שיש להם חלק לעוה"ב דכתיב הלוך וקראת וגו':

עשרת

פאר בונדען מיט מיר דורך קרבנות אזוי וויא עס שטייט אין פסוק מען האט געשאכטען קרבנות אונ העלפט בלוט האט מען געשפריינגט אויף דעם מזבח אונ העלפט בלוט האט מען געשפריינגט אויף דעם פאלק אז זייא ווערין פאר זאמולט צו גאט האבין זייא דאך עולם הבא. עס שטייט דאך אבער אין פסוק אז גאט האט געזאגט איך האב געשווארין מיט כעס זייא זאלן ניט קומען צו מיין רוהונג. אזוי מיינט דער פסוק ווייל איך האב געשווארין מיט כעס דיבער קען איך חרטה האבען פון דער שבועה. אונ זייא ווערין יא האבען עולם הבא. רבי יהושע בן קרחה זאגט דער פסוק איז געזאגט געווארען אויף דיא דורות וואס ווערין קומען. פאר זאמולט צו מיר מיינע חסידים דאס מיינט מען דיא צדיקים וואס זענען אין יעדער דור. וואס זייא האבען געמאכט מיט מיר אפאר בינדונג דאס מיינט מען חנניה מישאל ועזריה וואס זייא האבען זיך געלאזט אריין ווארפען אין פייאר פון מייגעט וועגין. אויף דעם שעכטונג דאס מיינט מען רבי עקיבא מיט זיינע חברים וואס זייא האבען זיך געלאזט שעכטין פון וועגין דער תורה. רבי שמעון בן מנסיא זאגט דיא יודין וואס זענען געשטארבען אין דער מדבר ווערין קומען צוא עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ופדויי ה' ישובון. דיא מענטשין וואס גאט הט זייא אויס געלייזט פון מצרים ווערין צוריק געקערט ווערין צו גאט אונ זייא ווערין קומען אין ציון מיט געזאנג. רבה בר בר חנה האט געזאגט פון רבי יוחנן וועגין רבי עקיבא האט שוין אוועק געלאזין זיין פרומקייט. אייביג איז רבי עקיבא געוועזן געוואוהנט צו זוכען אזכות אויף יודין אונ זייא גירעכט מאכען. אונ היינט זאגט ער אז דיא מענטשין וואס זענען געשטארבען אין דער מדבר ווערין ניט האבען קיין עולם הבא. פאר וואס זוכט ער ניט אויף זייא אזכות זייא זאלן יא האבען עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט געזאגט צום נביא ירמיה דו זאלסט גיין רופען אין די אויערין פון דיא מענטשין וואס זענען אין ירושלים אונ דוא זאלסט צוא זייא זאגין. איך גידיינק דיר דעם חסד וואס דוא האסט געטאהן אין דיין יוגענד. איך גידיינק דיין ליבשאפט פון דער צייט וואס דו ביסט געוועזן צו מיר אזוי ווי אכלה צו אחתן. דו ביסט גיגאנגען נאך מיר אין דער מדבר אין אלאנד וואס אין איר ווערט ניט גיזייט. מאראך דיא שפעטערדיגע יודין זייערע אייניקלאך) ווערין קומען צו עולם הבא דורך דעם זכות (פון זייערע עלטערין דם זענין די מענטשין וואס זענען געשטארבן אין דער מדבר. די מענטשין אליין וואס זענען געשטארבן אין דער מדבר ווערין דאך געוויס האבען עולם הבא:

קלו משנה עשרת השבטים אינם עתידין להזור שנאמר (דברים כט) וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה מה היום הולך ואינו חוזר אף הם הולכים ואינם חוזרים דברי רבי עקיבא ר' אליעזר אומר כיום הזה מה היום מאפיל ומאיר אף הם שאפלה להם כך עתידה להאיר להם: גמ' תנו רבנן עשרת השבטים (אינם עתידים לחזור) [אין להם חלק לעה"ב] שנאמר (שם) ויתשם ה' מעל אדמתם בעה"ז וישליכם אל א"ץ אחרת לעה"ב דברי ר' עקיבא ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר"ש אם מעשיהם כהיום הזה אינם חוזרים ואם לאו חוזרים. רבי אומר באים הם לעה"ב שנאמר (ישעיה כז) ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו'. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן

שבקית

עשרת השבטים שהגלה סנחריב שנא' וינחם בחלח ובחבור נהר גוזן וערי מדי: אין עתידין לחזור. ממקום שגלו והא דאמרינן בגמרא דירמיה החזירן לא שהחזירן כולם אלא מקצת החזיר: שנאמר וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה. שכך גזר הקב"ה שכיון שעוזבים את תורתו הוא מגלה אותם כיום הזה: מה היום מאפיל. בבקר אפל ובצהרים מאיר אף כאן בערב אפל והולך ולמחרתו מאיר אף עשרת השבטים עתידים לחזור להיות להם חלק לעה"ב לא בבניהם ובני בניהם קאמר אלא אותם שגלו הם עצמם אין להם חלק לעוה"ב שרשעים גמורים הם אבל בניהם ודורות הבאים זוכים ומזכין מ"ר: וישליכם אל ארץ אחרת. משמע שיהיו כולם גולין במקום אחד אל ארץ אחרת והיינו עשרת השבטים שהגלה כנהריב והושיבם במקום אחד כדאמ' שהוליכם למדינת אפריקא אבל ב' השבטים לא גלו למקום אחד אלא נתפזרו בכל הארצות ועליהם הוא אומר אפרקה להם ואקבצם. ה"ג מתניתין עשרת השבטים אין עתידין לחזור: ת"ר עשרת השבטים אין להם חלק לעה"ב. היינו לימות המשיח שלא יקבלם משיח עם שאר גליות לפי שספרו בגלות

א"י כדאמרן לעיל כי מטו בוס כו' ובדבר הזה נענשו מרגלים: רבי שמעון אומר. מאי כהיום הזה לומר לך אם מעשיהם כהיום הזה לא יהא להם חלק לעוה"ב: ואם לאו. שיחזרו בתשובה יחזרו גם הם מגלות ויש להם חלק לעוה"ב: כאובדים בארץ

קלו עשרת. די צעהן שבטים וועלין ניט צוריק קומען פון דעם ארט וואס זיי זענען דארטען. נאר זייא וועלין דארטען זיין אייביג. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט זייא פאר װארפען אין איין אנדער לאנד אזוי וויא היינטיגען טאג. אזוי וויא דער היינטיגער טאג גייט אוועק אונ וועט ניט צוריק קומען. אזוי זענען דיא צעהן שבטים אוועק גיגאנגען פון ארץ ישראל אונ וועלין ניט צוריק קומען. אזוי זאגט רבי עקיבא. רבי אליעזר זאגט אזוי וויא דער טאג מיינט מען. אזוי וויא דער טאג ווערט פינסטער אונ ווערט צוריק ליכטיג. אזוי דיא צעהן שבטים וואס גאט האט זייא פינסטער גימאכט. איז גאט אן גיברייט ער זאל זייא ליכטיג מאכען:

דיא גמרא זאגט דיא רבנן האבען גילערונט די צעהן שבטים האבען ניט קיין עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט זייא אויס געריסען פון זייער ערד אויף דער וועלט. אונ ער האט זייא אוועק גיווארפען צו איין אנדער לאנד. דאס מיינט מען ער האט זייא אוועק גיווארפען פון עולם הבא. אזוי זאגט רבי עקיבא. רבי שמעון בן יהודה פון דארף עכו זאגט פון רבי שמעונס וועגין אויב זייערע מעשים וועלין זיין אזוי וויא היינטיגער טאג. זייא וועלין ניט תשובה טאהן. וועלין זייא ניט קומען צוריק אין ארץ ישראל [אונ וועלין ניט האבען עולם הבא]: אבער אז זייא וועלין יא תשובה טאהן וועלין זייא האבען עולם הבא אונ] וועלין צוריק קומען אין ארץ ישראל. רבי זאגט דיא מענטשין וואס זענען גישטארבען אין דער מדבר אונ דיא צעהן שבטים וועלין יא קומען צו עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק אין דעם טאג וואס משיח וועט קומען וועט גיבלאזין ווערין מיט אגרויסען שופר אונ עס וועלין קומען דיא וואס זענען פאר לארען גיווארען אין דעם לאנד אשור. דאס זענען דיא צעהן שבטים. אונ דיא וואס זענען גיוועהן פאר שטויסען אין לאנד מצרים. דאס זענען דיא מענטשין וואס זענען גישטארבען אין דער מדבר. אונ זייא וועלין זיך בוקין צו גאט אויף דעם היליגען בארג אין ירושלים. רבה בר בר חנה האט גזאגט פון רבי יוחנן'ס וועגין רבי עקיבא האט שוין אוועק גילאזין זיין פרומקייט אייביג איז רבי עקיבא גיוועזן גיוואוהנט צו זוכען אזכות אויף יודין אונ זייא גירעכט מאכען. אונ היינט זאגט ער אז דיא צעהן שבטים וועלין ניט האבען עולם הבא. פאר וואס זוכט ער ניט אויף זייא אזכות זייא זאלין יא האבען עולם הבא אזוי וויא עס שטייט אין דעם פסוק גאט האט גזאגט צום נביא ירמיה דוא זאלסט גיין אונ זאלסט אויס רופען דיא רייד אין צפון זייט אונ זאלסט זאגן:

שבקיה ר' עקיבא להסידיתיה שנאמר (ירמיה ג) הלוך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משובה ישראל נאם ה' ולא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם ה' ולא אטור לעולם מאי הסידותיה דתניא קטני בני רשעי ישראל אין באין לעה"ב שנאמר (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שרש וענף שרש בעה"ז וענף לעוה"ב דברי רבן גמליאל ר' עקיבא אומר באים הם לעה"ב שנאמר (תהלים קטז) שומר פתאים ה' שכן קורין בכרכי הים לינוקא פתיא ואומר (דניאל ד) גדו אילנא וחבלוהי ברם עקר שרשוהי בארעא שבוקו ואלא מה אני מקיים לא יעזוב להם שרש וענף שלא יניח להם לא מצוה ולא שיורי מציה . דבר אחר שורש זו נשמה וענף זה הגוף . אבל קטני בני רשעי עכו"ם ד"ה

ובארץ אשור : אלו עשרת השבטים והנדחים בארץ מצרים אלו דור המדבר וכן לשון התוספתא ולא ושמעתי עוד : שובה משובה . שכל ישראל עתידין לחזור : קטני בני וכו'. רשעים עלמן פשיטא דאין להם חלק לעה"ב : כדאמרינן בפרק בתרא דכתובות רפאים בל יקומו מי שמרפה עלמו מד"ת אבל בנים שלהם קטנים ולא חטאו פליגי בהו : שרש וענף . אלו בנים קטנים שלהם : שורש בעה"ז. שימותו נפלים וענף לעה"ב שאע"פ שאבותיהם היו רשעים הם לא חטאו : עקר שרשוהי בארעא שבוקו. אלו הבנים קטנים שאע"פ שאבות אין להם חלק הקטנים יש להם : שלא יניח להם . הקב"ה : לא מצוה ולא שיורי מצוה . לא מצוה המורה ולא מצוה קלה שכל יהא מעביר ומבלם בכרם נהלתר כדי לטרדן מן העולם : זו נשמה . שמעמדת הגוף כשורש שמעמיד האילן : אבל קטני בני רשעי עכו"ם . דוקא קאמר רשעי דאילו חסידי אוה"ע פליגי בה ואיכא למ"ד כן עלמן באין ואיכא למ"ד אינן באין כדאמרינן לעיל (דף קה) ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים מכאן שאין להם חלק לעולם הבא אמר ליה רבי יהושע וכי נאמר בכל גוים והלא לא נאמר אלא כל הגוים שכחי אלהים הא אין שכחי אלהים יש להם חלק לעה"ב : ה"ג אבל קטני רשעי עכו"ם דברי הכל אין באין :

קערט איך צוריק איר ווילדע יודין זאגט גאט איך וועל ניט מאכען פאלען מיין כעס אויף איך ווארום איך בין אחסיד זאגט גאט אונ איך וועל ניט היטען דיא פיינדשאפט אויף אייביג, אונ דער פסוק איז געזאגט געוואָרען צו דיא צעהן שבטים. זעהן מיר אז דיא צעהן שבטים וועלין אויך צוריק קומען אונ וועלין האבען עולם הבא. פרעגט דיא גמרא וואו האבען מיר געזעהן דיא פרומקייט פון רבי עקיבא אז ער איז מזכה מענטשין צוא עולם הבא. ווארום מיר האבען גילערונט דיא קליינע קינדער פון דיא יודישע רשעים וואס זענען געשטארבען וועלין ניט קומען צוא עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק דער טאג וועט קומען ער וועט ברענען ווי א אהויבין. אונ אלע רשעים וואס טוהען שלעכטס וועלין זיין וויא שטרויא אונ דער טאג וואס וועט קומען וועט זייא פאר ברענען. אזוי זאגט גאט וואס ער וועט ניט איבער לאזין פון זייא קיין ווארציל אונ קיין צווייג. קיין ווארציל אויף דער וועלט דאס מיינט מען דיא קינדער זייערע וועלין אוועק גיין פון דער וועלט ווען זייא וועלין נאך זיין גאר קליין אונ קיין צווייג אויף יענע וועלט [דיא געשטארבענע קליינע קינדער זייערע וועלין ניט קומען צוא עולם הבא]. אזוי זאגט רבן גמליאל. רבי עקיבא זאגט דיא קליינע קינדער פון די רשעים וועלין יא האבען עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שומר פתאים ה'. גאט היט דיא פתאים. אונ אין די שטעט פון ים רופט מען אויף אקינד פתיא. זאגט דער פסוק גאט היט דיא קינדער. נאך זאגט דער פסוק מען זאל אפ שניידען דעם בוים אונ מען זאל איהם פאר דארבין נאר דעם ווארציל זאל מען לאזין אין דיא ערד [דעם ווארציל מיינט מען דיא קליינע קינדער. זייא וועלין האבען אאייביגע איבער בלייבונג אויף עולם הבא]. נאר וואס דען שטייט אין פסוק גאט וועט ניט איבער לאזין צו זיי אווארציל אונ אצווייג. דס מיינט מען גאט וועט ניט איבער לאזין צו די רשעים קיין מצוה אונ קיין איבער בלייבונג פון אמצוה וועלכע עס זאל ניט זיין באצאהלט אויף דער וועלט. גאט וועט באצאהלען צוא דיא רשעים אויף דער וועלט פאר אלע מצות וואס זייא טוהען. זייא זאלין צוא עולם הבא גאר קיין חלק ניט האבען. אנדערע זאגן אווארציל מיינט מען דיא נשמה. אצווייג מיינט מען דעם גוף. דער גוף מיט דער נשמה פון דיא רשעים וועלין פאר לענדט ווערין. אבער פון דיא קליינע קינדער פון דיא רשעים שמועסט גאר ניט דער פסוק. עס קען זיין זייא וועלין יא האבען עולם הבא. אבער דיא קליינע קינדער

ר"ה אין באין לעה"ב. ור"ג נפקא ליה (ישעיה כו) מותאבד כל זכר למו:

קלז איתמר קטן מאימתי בא לעה"ב ר' חייא ור"ש בר רבי ח"א משעה שנולד וח"א משעה שסיפר מאן דאמר משעה שנולד שנאמר (תהלים כב) יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה ומאן דאמר משעה שסיפר דכתיב (שם) זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. איתמר רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו. רב נחמן בר יצחק אמר משעה שנימול דכתיב (שם פח) עני אני וגוע מנוער נשאתי אמיך אפונה. תנא משום ר' מאיר משעה שיאמר אמן שנאמר (ישעיה כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן (דף קי"ט) מאי אמן אמר ר' חנינא אל מלך נאמן:

מותאבד כל זכר למו נפקא ליה. כלומר לתנא דברייתא והאי דנפקא ליה ר"ה היא דהא סורש וענף מיבעי ליה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. זרע המספר יעבדנו לה' לדור ודור שיחזור לו ויהיה: משעה שנזרע. משעה שנקלט הזרע במעי אמו אפי' נפלים אמו ונמחה יש לו חלק לעתיד דכתיב זרע יעבדנו והכי אמרינן בכתובות בפרק בתרא נבלתי יקומון לרבות נפלים: עני אני וגוע מנוער. אע"פ שעני אני גויעתי הטובה גויעה והוי לומר עלי ויגוע ויאסף כלומר בזוכה אני לעתיד לבא כצדיקים שנא' בהן גויעה ומאימתי משעה שאני נושא אמיך ופחדך אפונה מהגלגלת ובכונה עלי והיינו מילה שבבשרי שאנו מסמרים מאימתו של הקב"ה: אפונה. לשון אופן: מאי אמן. כשעונין על ברכה אמן היאך מבטא קבלת יראת שמים: (אמן) אל מלך נאמן. בנוטריקון שמאמין עליו הקב"ס:

קלח לכן (ישעיה ה) הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק אמר ריש לקיש למי

פון דיא גוישע רשעים זאגן אלע אז זייא וועלין ניט קומען צו עולם הבא. אונ רבן גמליאל דרשנ׳ פון דעם פסוק דז וועסט פאר לירען די רשעים אז פון זיי וועט קיין אנדענקונג ניט בלייבען. אלע קינדער זייערע וועלין פאר לארין ווערין:

קלז איתמר. מיר האבין גילערונט ווען קומט אקינד צו עולם הבא. רבי חייא אונ ר' שמעון בר רבי קריגען. איינער זאגט באלד וויא ער ווערט גיבוירען. אונ איינער זאגט ווען ער הייבט אן צו ריידען. דער וואס זאגט אז דאס קינד האט עולם הבא באלד ווי ער ווערט גיבארען. ווארום עס שטייט אין פסוק זייא וועלען קומען אונ וועלען זאגין זיין פרומקייט צו דעם פאלק וואס וועט גיבארען ווערען וואס ער האט גיטאהן. זעהן מיר אז באלד ווי ער ווערט גיבארען זאגט מען שוין זיין פרומקייט. אונ דער וואס זאגט אז דאס קינד האט עולם הבא ווען ער הייבט אן צו ריידען. ווארום עס שטייט אין פסוק זרע יעבדנו יסופר לה' לדור. דיא קינדער וואס וועלען קענען דער ציילען [ריידען] וועלען דינען צו גאט אויף אייביג. מיר האבען גילערונט רבינא זאגט ווען דער קינד ווערט נאר פאר זייעט אין דער מוטערס בויך אפילו בעין איז אים מפיל האט ער אויך עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק זרע יעבדנו. דיא שכבת זרע אפילו וועט אויך דינען צו גאט. רב נחמן בר יצחק זאגט ווען דער קינד ווערט גימלת האט ער שוין עולם הבא. ווארום עס שטייט אין פסוק עני אני וגוע מנוער. אפילו איך בין ארעם. פון דעסטוועגין בין איך פרום אז באלד אין דער יוגענד קען היסין מיין שטארבען גויעה. פאר גאנגען: אזוי וויא מען רופט דאס שטארבען פון דיא צדיקים. דיא פרומקייט האט זיך אויף מיר אזוי ארויף גיקוילערט פון דער צייט וואס איך האב אנגיהויבען צו טראגען אויף זיך דיין מורא. דאס איז די מצוה פון מילה. מיר האבען גילערונט פון רבי מאירס וועגען ווען דאס קינד זאגט אמן. האט ער שוין עולם הבא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איהר זאלט עפענען דיא טויערן דאס פרומע פאלק זאל ארין קומען שומר אמונים. זאלסט ניט לייענען שומר אמונים. נאר זאלסט לייענען שאומרים אמנים. וואס זייא זאגין אמן. דער וואס זאגט אמן פאר איהם עפענט מען דיא טירען פון גן עדן ער זאל ארין גיין אין גן עדן. וואס איז דער ווארט אמן. רבי חנינא זאגט אמן איז דרייא ווערטער אל מלך נאמן. איך גלויב אז גאט איז א מלך אויף דער גאנצער וועלט:

קלח לכן. דער נביא ישעיה האט גזאגט דריבער האט דער גיהנם דער ברייטערט אין

למי שמשייר אפי' חק אחד אמר ליה ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אפילו לא (עשה) [למד] אלא חק אחד. (זכריה יג) והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו יגועו והשלישית יותר בה אמר ריש לקיש שלישי של שם אמר ליה ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אפילו שלישי של נח. (ירמיה יג) כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה אמר ריש לקיש דברים ככתבן אמר ליה ר' יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו הכי אלא אחד מעיר מזכה כל העיר כולה ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה כולה. יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב וקאמר דברים ככתבן אמר ליה רב לא ניחא למרייהו דאמרת להו

למי שמשייר אפילו חק אחד. מלשמרו נידון בגיהנם: לא ניחא למרייהו. אין הקב"ה רוצה שהא דן את ישראל כל כך לכף חובה: פי שנים בה יכרתו. ויגועו והשלישית יותר בה: אמר ריש לקיש שלישי של שם. שמני חלקים של כל העולם יהיו נכרתים והלך, שלישי יותר בה ואי זה חלק שלישי כל שלישים שיש לשלש אנו משלשים שמנח נפרדו כל העולם ושלשה בנים היו לו הרי שליש בניו שם ושלישי של שם הוא ארפכשד כדכתיב בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם ומסתמא בזרעו של ארפכשד יהיה שארית הואיל וישראל יצאו ממנו ושלישי של ארפכשד שהוא שלישי של שם שהוא שלישי של נח יותר וכל העולם יכרת ולדברי ריש לקיש נמצאו ישראל מתמעטין ביותר שמארפכשד יצאו ישראל כדקתיב (בראשית) [בפרשת נח] ארפכשד הוליד את שלח ושלח הוליד את עבר ועבר הוליד את פלג עד אברהם וכשאתה מחלק לשלשה חלקים זרעו של ארפכשד כגון בני ישראל וישמעאל שהם בני אברהם ובני לוט ובני הרן וכן שאר האומות שיצאו ממנו לג' חלקים שמא ישראל יהיו מרובין וקרובים להיות כנגד כולם ולא יגיעו כל זרע ארפכשד להיות פי שנים אלא אם כן ישראל משלימין רובם או הגים ונמצאו ישראל מתמעטין בתוך פי שנים: לא ניחא ליה למרייהו. להקב"ה שאתה ממעט אותם כ"כ הלא אפי' שלישי של נח כלומר מכל בני נח דהיינו מכל העולם כולו יותר שלישית ומסתמא אותו חלק השלישי שישראל בו יהיה שארית ואם אין ישראל מרובין כ"כ להיות אחד משלשה שבעולם יהיו הגרים וחסידי אוה"ע להשלים לשליש ואם הם מרובים להיות יותר מחלק השלישי יתמעטו קצת ומ"מ לר' יוחנן אין ישראל מתמעטין כ"כ כמו

זוילען אונ זיא האט געפּײנט איר מויל לבּרי חק. ריש לקיש זאָגט אַפילו איינער האָט מקיים געווען די גאַנצע תּורה נאָר איין מצוה האָט ער געלאָזן וואָס ער האָט איר ניט מקיים געווען. וועט ער זיין אין גיהנם. האָט רבי יוחנן גזאָגט צו ריש לקיש גאָט וויל ניט דוא זאָלסט אזוי זאָגן. נאָר אַזוי מיינט מען דער וואָס האָט גאָר ניט קיין מצוה. אַפילו איין מצוה אויך ניט. דער וועט זיין אין גיהנם. אָבער דער וואָס האָט אַפילו נאָר איין מצוה וועט ער ניט זיין אין גיהנם. עס שטייט אין פּסוק גאָט זאָגט אַזוי וועט זיין אויף דער וועלט: צוויי חלקים וועלין פר שניטען ווערין אונ שטאַרבּן אונ אַדריטטול וועט בּלייבּען: ריש לקיש זאָגט אַדריטטול פון שם וועט בּלייבּן. די גאַנצע וועלט איז געבּאָרן געוואָרן פון נח. אונ נח האָט געהאַט דריי זיהן שם חם יפת. איז שם אַדריטטול וועלט. שם האָט געהאַט דריי קינדער זילם אשור אַרפּכשד. איז אַרפּכשד אַדריטטול פון שם. אונ אַדריטטול פון אַרפּכשד וואָס ער איז אַדריטטול פון שם. וואָס שם איז אַדריטטול פון נח. וועט איבּער בּלייבּען. אונ די איבּעריגע אַלע מענטשין וועלין פאַר שניטען ווערין. האָט רבי יוחנן גזאָגט צו ריש לקיש גאָט וויל ניט דוא זאָלסט אַזוי זאָגן. אַז אַזוי ווייניג וועט בּלייבּען. נאָר אַדריטטול פון נח וועט בּלייבּען. דאָס מיינט מען אַדריטטול פון דער וועלט וועט בּלייבּען. אויבּ יודין וועלין זיין פּונקט אַדריטטול וועלט. וועלין נאָר יודין בּלייבּען. אונ אויבּ יודין וועלין זיין ווייניגער ווי אַדריטטול. וועלין בּהעפט ווערין צו זייא פרומע גו"ם אונ גרים בּיז צו אַדריטטול. אונ אויבּ יודין וועלין זיין מער ווי אַדריטטול. וועלין די ניט פרומע אויך פּאַרלאָרן ווערין. עס זאָל נאָר בּלייבּען אַדריטטול. עס שטייט אין פּסוק גאָט זאָגט איך וועל ווערין אַ בּעל הבּית אונ איך וועל אייך נעמען איינעם פון אַשטאָט אונ צוויי פון אַמשפּחה. ריש לקיש זאָגט עס וועט זיין אַזוי ווי עס איז געשריבּען. עס וועט ניט מער בּלייבּען נאָר איינער פון אַשטאָט אונ צוויי פון אַמשפּחה: האָט רבי יוחנן גזאָגט צו ריש לקיש גאָט וויל ניט דו זאָלסט אַזוי זאָגן. נאָר אַזוי מיינט דער פּסוק איין צדיק פון אַשטאָט וועט מזכה זיין די גאַנצע שטאָט, אונ צוויי צדיקים פון אַמשפּחה וועלין מזכה זיין די גאַנצע משפּחה. אונ אַזוי מיינט דער פּסוק וועגין איין צדיק וואָס אין שטאָט וועל איך נעמען די גאַנצע שטאָט. אונ וועגין צוויי צדיקים וואָס אין אַמשפּחה וועל איך נעמען די גאַנצע משפּחה. רב כהנא איז געזעסן פאַר רב. אונ

להו הכי ג"א אחד מעיר מזכה כל העיר ושנים ממשפחה מזכין כל המשפחה הזייה דהוה קא הייף רישיה וסליק ויתיב קמיה דרב א"ל (איוב כח) לא תמצא בארץ החיים א"ל מילט קא לייטת לי א"ל קרא קאמינא לא תמצא תורה במי שמחיה עצמו עליה. תניא ר' סימאי אומר נאמר (שמות ו) ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר (שם) והבאתי אתכם מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ מה ביאתן לארץ שנים מששים רבוא אף יציאתן ממצרים שנים מששים רבוא. אמר רבא וכן לימות המשיח שנאמר (הושע ב) וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים:

תניא

כהם והשאר מתו כולם בשלשת ימי אפלה שלא יהו מצרים רואים במפלתן של ששים רבוא אלא שנים: וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מארץ מצרים:

כמו לדברי ר"ש בן לקיש: דברים ככתבן. שלא ימלטו אלא אחד מעיר ושנים ממשפחה: ולקחתי אחד מעיר. בשביל חסיד א' שיש בעיר אקח כל העיר כולה: הזייה. רב כהנא: דקא הייף רישיה. חופף ראשו ומעדן בעצמו בשעה שהיה לו ללמוד תורה: לא תמצא בארץ החיים. מששם שמקלו לא הביא לעוה"ב: נאמר. בפרשת וארא ולקחתי אתכם לי לעם וכתיב בתריה והבאתי אתכם אל הארץ: מה ביאתן לארץ שנים מששים רבוא. שלא נשתיירו מששים רבוא שיצאו ממצרים אלא שני אנשים יהושע וכלב כדאמרינן בב"ב בפרק יש נוחלין לא נגזרה גזרה לא בפחות מעשרים ולא ביותר מששים שנה בהנך נמי ששים רבוא שנמנו במדבר לא אחשוב לא פחות מבן עשרים ולא יותר מבן ששים שנה מ"ר: אף יציאתן ממצרים שנים מששים רבוא. שמכל ששים רבוא שהיו במצרים לא נשתייר מהם אלא שנים בלבד ואותם שנים של ששים רבוא עלו לששים רבואות שיצאו א' מששים רבוא שהיו ישראל: וכן לימות המשיח. שלא יצאו מכל מצרים. ענוים ושפלים יהיו. כימי עלותם

מעכו

ער האט געזאגט עס וועט זיין אזוי וויא עס איז געשריבען. אז מען וועט נאר נעמען איינעם פון אשטאט אונ צוויי פון אמשפחה. האט רב געזאגט צו רב כהנא גאט וויל ניט דוא זאלסט אזוי זאגן. נאר אזוי מיינט דער פסוק איין צדיק פון אשטאט וועט מזכה זיין דיא גאנצע שטאט. אונ צוויי צדיקים פון אמשפחה וועלין מזכה זיין דיא גאנצע משפחה. וויא רבי יוחנן האט געזאגט. רב האט געזעהן וויא רב כהנא פאר קעמט זיינע האר פון קאפ. אונ פוצט זיך אויס. דער נאך קומט ער פאר רב לערנן תורה. האט רב געזאגט צו רב כהנא דער פסוק זאגט לא תמצא בארץ החיים. האט רב כהנא געטייטשט דיא ווערטער אז רב זאגט צו איהם דוא וועסט ניט געפונען ווערין אויף דיא לעבעדיגע וועלט. האט רב כהנא געזאגט צו רב דוא פלוכסט מיך. האט רב געזאגט צו רב כהנא איך זאג דיר אפסוק לא תמצא בארץ החיים. נאר דוא זאלסט ניט טייטשין דיא צוויי ווערטער לא תמצא דוא זאלסט ניט געפינען ווערין. נאר דוא זאלסט טייטשין לא תמצא דיא וועט ניט געפונען ווערין. איך מיין דיא תורה ווערט ניט געפונען ביי דיא מענטשין וואס ווילען לעבין אויף דער וועלט מיט פערגעניגען: מיר האבען געלערנט רבי סימאי זאגט עס שטייט אין פסוק גאט האט געזאגט איך וועל אייך נעמען צו מיר פאר אפאלק. אונ אין אנדערין פסוק שטייט איך וועל אייך ברענגען אין אייער לאנד. גלייכען מיר זייער ארויס גיין פון מצרים צו זייער אריין קומען אין ארץ ישראל. אזוי וויא זייער אריין קומען אין ארץ ישראל זענען געוועזן צוויי פון זעקס מאהל הונדערט טויזענד. [וואריום פון מצרים זענען ארויס גיגאנגען זעכס מאהל הונדערט טויזענד. אונ אריין גיקומען אין ארץ ישראל זענען נאר צוויי פון זייא. יהושע אונ כלב]: אזוי זייער ארויס גיין פון מצרים איז אויך גיוועזן צווייא פון זעקס מאהל הונדערט טויזענד. פון יעדערע זעקס מאהל הונדערט טויזענד זענען ארויס גיגאנגען נאר צווייא מענטשין. [אונ דיא איבעריגע מענטשין זענען אלע גישטארבען אין דיא דרייא טעג וואס איז גיוועזן פינסטער]. אונ דיא צווייער מענטשין האבען בטראפען זעקס מאהל הונדערט טויזענד מענטשין]. רבא זאגט ווען משיח וועט קומען וועט אויך אזוי זיין: פון יעדערע זעקס מאהל הונדערט טויזענד וועט נאר בלייבען צוויי. אונ דיא איבעריגע וועלין שטארבען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וענתה שמה כימי נעוריה [זיא וועלין זיין אזוי וויא זייא זענען גיוועזן אין דער יוגענד]. וכיום עלותה מארץ מצרים. אונ אזוי וויא זייא וועלין געמינערט ווערין דארטין אין גלות. אונ זייא וועלין זיין אזוי וויא זייא זענען גיוועזן אין דעם טאג וואס זייא זענען אויף גיגאנגען פון מצרים:

קלט תניא אמר ר' אליעזר בר' יוסי פעם אחת נכנסתי לאלכסנדריא של מצ־ים ומצאתי זקן אחד ואמר לי בא ואראך מה עשו אבותי לאבותיך מהם טבעו בים מהם הרגו בחרב מהם מעכו בבנין ועל דבר זה נענש משה רבינו שנאמר (שמות ה) ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה א"ל הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין הרבה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב באל שדי ולא הרהרו על מדותי ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם (בראשית יג) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה בקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בארבע מאות שקל כסף ולא הרהר על מדותי. אמרתי ליצחק (שם כ) גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו עד שעשה מריבה שנאמר (שם) ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמר לנו המים ולא הרהר אחר מדותי. אמרתי ליעקב (שם כח) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה בקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה

שמעכו בבנין. היו בונין אותם במקום לבנים: ועל דבר זה נענש משה רבינו. שכשראה שנעשה לישראל כך התחיל להתרעם ולהרהר אחרי הקב"ה אמר משה לפני הקב"ה ומאז באתי וגו': א"ל חבל על דאבדין ולא משתכחין. הפסד גדול יש על חסידים שאבדו ואיני יכול למצוא אחרים חסידים כמותם שאין אתה כאברהם יצחק ויעקב שלא הרהרו אחר מדותי: אל שדי. כדאמרתי לו אני אל שדי פרה ורבה וגו' אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים והייתי מבטיחו בכל ארץ ישראל לו ולבניו ולא אמרו מה שמך כמו שעשית אתה: שהתחלת לאמרת לי מה שמך. ועכשיו הרהרת על מדותי שאמרת והצל לא הצלת את עמך: לנטוע אהלו. כמו ויטע אהלי אפדנו ולשון נטיעה שייך באהל:

קלט תניא. מיר האבין גילערנט רבי אליעזר ברבי יוסי זאגט אמאהל בין איך אריין גיגאנגען אין דיא שטאט אלכסנדריא פון מצרים האב איך דארט גיטראפין אאלטען מאן האט דער אלטער צו מיר גיזאגט קום איך וועל דיר ווייזען וואס מיינע עלטערען האבען גיטאהן צו דיינע עלטערען. אנדערע פון אייך האבען זייא דער טרונקען אין וואסער. אנדערע פון אייך האבען זייא גיהרגת מיט דעם שווערד. צנדערע פון אייך האבען זייא איינגימאהערט אין וואנט פאר ציגול. אונ אויף דער זאך איז גישטראפט גיווארין משה רבינו. ווארום אז משה האט גיזעהן וואס דיא מצריים טוהען צו דיא יודען האט ער גיזאגט פאר גאט פון דער צייט וואס איך בין גיקומען צו פרעה אונ האב גירעט צו איהם אין דיין נאמען ער זאל ארויס שיקען דיא יודען פון מצרים. האט ער נאך שלעכטער גיטאהן צום פאלק וויא פריער. האט גאט גיזאגט צו משה איך האב אגרויסען שאדען וואס דיא פרומע מענטשין אברהם יצחק יעקב זענען פאר לארין גיווארין. איך קען שוין ניט געפינען אנדערע מענטשין אזעלכע פרומע וויא זייא זענען גיוועזן. דוא ביזט ניט אזוי פרום וויא זייא זענען גיוועזן. פיל מאהל בין איך גיזעהן גיווארין צוא אברהם יצחק יעקב מיט דעם נאמען אל שדי. פיל מאהל האב איך צו זייא גיזאגט איך בין אזא וואס קען גינוג געבען. אונ האב זייא צו גיזאגט צו געבען פיל זאכען. אונ האב זייא נאך ניט גיגעבען אונ זייא האבען גאר ניט גיטראכט אויף מיר פאר וואס בין איך ניט מקיים וואס איך האב צו גיזאגט. אונ זייא האבען ניט גיזאגט צו מיר וויא איז דיין נאמען. איך האב גיזאגט צו אברהם שטייא אויף אונ גייא אין דער לאנד אין דער לייג אונ אין דער ברייט ווארום צו דיר וועל איך זיא געבען. פון דעסטוועגען ווען ער האט גידארפט אארט צוא בגראבין שרה האט ער ניט גיפונען קיין אומזיכטען ארט נאר ער האט גימוזט בצאהלין פיר הונדערט טאלער, אונ עס האט איהם גאר ניט פאר דראסטין אויף מיר. איך האב גיזאגט צו יצחק וואוהן אין דיא לאנד אונ איך וועל זיין מיט דיר אונ איך וועל דיך בענטשין. אונ איך וועל געבין צוא דיינע קינדער דיא אלע לענדער. פון דעסטוועגען ווען זיינע קנעכט האבין גיזוכט וואסער צום טרינקען אונ האבען ניט גיפונען ביז מען האט זיך געקריגט אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא פאסטוכער פון גרר האבען זיך געקריגט מיט דיא פאסטוכער פון יצחק דיא פאסטוכער פון גרר האבען גיזאגט דיא וואסער איז אונזערע. אונ עס האט יצחקן גאר ניט פאר דראסטין אויף מיר. איך האב ווי גט צו יעקב דיא ערד וואס דוא ליגסט אויף איהר וועל איך זיא געבען צו דיר.

במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת לי מה שמך בתחלה ועכשיו אתה אומר לי (שמות ה) והצל לא הצלת את עמך. (שם) עתה תראה אשר אעשה לפרעה במלחמת פרעה אתה רואה ואי אתה רואה במלחמות ל"א מלכים: (שמות לד) **קמ וימהר** משה ויקוד ארצה וישתחו מה ראה משה ר' חנינא בן (גמליאל) [גמלא] אמר ארך אפים ראה ורבנן אמרי אמת ראה תניא כמאן דאמר ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וכותב ארך אפים אמר לפניו רבש"ע ארך אפים לצדיקים א"ל אף לרשעים אמר לפניו רשעים יאבדו א"ל השתא חזית דמיבעי לך כשחטאו ישראל א"ל לא כך אמרת לי ארך אפים לצדיקים (ע"ב) אמר לפניו רבש"ע ולא כך אמרת לי אף לרשעים והיינו דכתיב (במדבר יד) ועתה יגדל נא כח אדני כאשר דברת לאמר. רבי

עתה תראה. הפעם תראה נפלאות שאני עושה להם:
מה ראה. על איזו מדה של י"ג מדות ראה והשתחוה: אמת ראה. ראה במדותיו בנקיא אמת ונתיירא שיתחייבו ישראל כליה אם הוא דן אותם בדין גמור ומיהר להתפלל עליהם שלא יהא דן אותם לפי מעשיהם: ה"ג תניא כמ"ד ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום וכו' אמר לו רשעים יאבדו ולא יהיה לך ארך אפים עליהם: א"ל. הקב"ה לא אמרת ארך אפים לצדיקים ולא לרשעים: אמר לפניו וכו'. והשתא משתכחא כמ"ד ארך אפים ראה בכיון שראה מדה זו בהקב"ה

הגי

און יעקב האט געזוכט איין ארט ווא אויף צו שטעלין זיין געצעלט און ער האט ניט געפונען ביז ער האט געקויפט איין ארט פאר הונדערט קשיטה. און עס האט איהם גאר ניט פאר דראסען אויף מיר. און זייא האבען גאר ניט געפרעגט בייא מיר וויא איז דיין נאמען. און דוא האסט פריער געפרעגט בייא מיר וויא איז דיין נאמען. און איצט זאגסטו צו מיר דוא האסט ניט גערעטעט דיין פאלק. איצט וועסטו זעהן וואס איך וועל טאהן צו פרעה. די מלחמה פון פרעה וועסטו יא זעהן. אבער די מלחמה מיט די איין און דרייסיג מלכים וועסטו שוין ניט זעהן:

קמ וימהר. עס שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט פאר משה זיינע דרייצעהן מדות און משה האט גיאיילט און האט געקניט אויף די ערד און האט זיך געבוקט. פרעגט די גמרא וואס האט משה איצט גיזעהן פון גאט וואס ער האט נאך ניט גיהאט גיזעהן. רבי חנינא בן גמלא זאגט ער האט גיזעהן די מדה אז גאט האלט איין זיין כעס. די רבנן זאגן ער האט גיזעהן די מדה פון אמת. און אז גאט זאל משפטין נאר מיט דעם אמת וועגען די יודען גיוועזן פאר שולדיגט מען זאל זייא פאר לענדין. דריבער האט משה מורא גיהאט און ער האט גיאיילט און האט געקניט פאר גאט און האט גיבעטען פאר די יודען מען זאל זייא מוחל זיין. זאגט די גמרא מיר האבען גילערנט וויא דער וואס זאגט משה האט גיזעהן די מדה אז גאט האלט איין זיין כעס. ווארום מיר האבען גילערנט ווען משה איז ארויף גיגאנגען אויף דעם הימל האט ער גיטראפען גאט זיצט און שרייבט ארך אפים [אז ער האלט איין דעם כעס]. האט משה גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם דוא האלסט איין דעם כעס אויף די צדיקים [אז זייא זינדיגען עפעס זאלסטו זייא ניט שטראפין באלד נאר זאלסט ווארטען ביז זייא וועלען תשובה טאהן]. האט גאט גיזאגט צו משה איך האלט איין דעם כעס אויף רשעים אויך. האט משה גיזאגט פאר גאט רשעים זאלען פאר לארען ווערען. האט גאט גיזאגט צו משה דוא וועסט זעהן אז דוא וועסט דארפען איך זאל איין האלטען מיין כעס פון רשעים. ווען די יודען האבען גיזינדיגט און משה האט גיבעטען פאר זייא גאט זאל איין האלטען דעם כעס און זאל זייא ניט שטראפין. האט גאט גיזאגט צו משה דוא האסט דאך איין גיזאגט צו מיר איך זאל נאר איין האלטען דעם כעס פון צדיקים אבער ניט פון רשעים. האט משה גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם דוא האסט דאך צו מיר גיזאגט אז דו האלסט איין דעם כעס פון רשעים אויך. דאס איז וואס עס שטייט אין פסוק משה האט גיזאגט איצט זאל גרויס ווערין דער כח פון גאט אזוי וויא דוא האסט גירעט ודוא זאלסט איין האלטין דעם כעס פון רשעים אויך. דריבער וויא משה האט גיזעהן די מדה

חגי הוה סליק ואזיל בדרגא דבי רבה בר שילא שמעיה להההוא ינוקא דאמר (תהלים צג) עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש ה' לארך ימים וסמיך ליה (שם צ) תפלה למשה וגו' אמר. שמע מיניה ארך אפים ראה :

קמא אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק וכו' (כמ"ש במגילה פ"א) :

שהוא ארך אפים אף לרשעים כמה : ה' לאורך ימים . היינו מדת ארך אפים ועליה אמר מכה עדותיך נאמנו מאד שראה אותו בהורג ופסוק זה משרע"ה אמרו דכתיב לעיל מיניה תפלה למשה איש האלהים :

יצאו אנשים בני בליעל מקרבך . שאין להם חלק לעולם הבא :

החרם אותה פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה . שאם היו צדיקים דרים בתוכה והוו להו

קמב משנה אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעה"ב שנאמר (דברים יג) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם וגו' וכו' כליל לה' אלהיך אמר ר' שמעון אמר הקב"ה אם אתה עושה דין בעיר הנדחת מעלה אני עליך כאלו אתה מעלה עולה כליל לפני . (שם) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם :

(דף קיב) קמג ת"ר החרם אותה (דברים יג) פרט לנכסי צדיקים שבחוצה לה . ואת כל אשר בה לרבות נכסי צדיקים שבתוכה . שללה ולא שלל

פון גאט אז ער האלט איין זיין כעס פון רשעים אויך . האט זיך משה גיפרייט און האט גענייגט אויף די ערד און האט זיך גיבוקט . רבי חגי איז ארויף גיגאנגען אויף די טרעפ פון רבה בר שילא . האט ער גיהערט ווי א קינד זאגט דעם פסוק דיינע עדות זענען זייער בגלויבט צו דיין שטוב איז שיין די הייליגקייט גאט האלט איין זיין כעס אויף אלאנגע צייט . און נעבין דעם קפיטול שטייט דער קפיטול תפלה למשה . זעהט מיר אז משה רבינו האט גזעהן דעם פסוק און האט גלויבט גאט פאר וואס ער האלט איין זיין כעס . ווייסען מיר פון דאנען וואס עס שטייט אין דער תורה אז משה האט גענייגט פר וואס דס איז אויך גיוועזן אויף דער מדה וואס ער האט גיזעהן אז גאט האלט איין זיין כעס :

קמא אמר : רבי אלעזר האט גזאגט פון רבי חנינא'ס וועגין גאט וועט זיין א קרוין אויף דעם קאפ פון יעדער צדיק [אזוי ווי עס שטייט אין דער מסכת מגילה] :

קמב משנה . אנשי . אויב די מענטשין פון א שטאט זענען פאר שטויסען גיווארן [איבער גירעט גיווארן] צו דינען עבודה זרה האבען זייא ניט קיין חלק עולם הבא . ווארום עס שטייט אין פסוק עס זענען ארויס גיגאנגען מענטשין [בליעל דאס איז צוויי ווערטער בלי על וואס וועלין ניט אויף גיין צו עולם הבא פון דיר [פון דיא שטאט] און האבען פאר שטויסען [איבער גירעט] דיא זיצער [דיא איינוואוהנער] פון זייער שטאט זייא זאלן דינען עבודה זרה . כליל לה' אלקיך . זאל דיא שטאט אין גאנצע פאר ברענט ווערין צו גאט . רבי שמעון זאגט גאט האט גזאגט אויב איר וועט טאהן א משפט אן דיא שטאט וואס האט געדינט עבודה זרה . און איר האט דיא מענטשין גיהרגת און זייער פאר מעגין פאר ברענט איז ביי מיר גלייך ווי איר וואלט מקריב גיוועזן און פאר ברענט א עולה פאר מיר . עס שטייט אין פסוק עס זאל ניט בהעפט ווערין אין דיין האנט קיין זאך פון דיא פאר ווי סטונג פון דיא שטאט . ווארום אזוי לאנג ווי דיא רשעים זענען אויף דער וועלט איז דער כעס פון גאט אויף דער וועלט . אז דיא רשעים ווערין פאר לארין פון דער וועלט . ווערט צו גיטאהן דער כעס פון גאט פון דער וועלט :

קמג תנו רבנן . דיא רבנן האבען גילערנט עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט פאר וויסטען דיא שטאט וואס האט געדינט עבודה זרה : אבער דיא צדיקים וואס וואוהנען אין שטאט און זייא האבען זייער פאר מעגין אויסער דער שטאט : זאל מען ניט פאר וויסטען דעם פאר מעגין וואס אויסער דיא שטאט . און עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט פאר וויסטען אלין

שלל שמים. ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה. א"ר שמעון מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה יאבדו כי גרם להם שידורו בתוכה מכונם לפיכך כמונם אבד:

(דף קיג) (יהושע ו) **קמד וישבע** יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו גו' (ממשמע שנאמר העיר הזאת איני יודע שהוא יריחו אלא מה ת"ל יריחו) [תניא] לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו דכתיב (מ"א טז) בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה. תניא באבירם בכורו רשע לא היה לו ללמוד בשגוב צעירו היה לו ללמוד אבירם ושגוב מאי עבוד הכי קאמר באבירם בכורו היה לו ללמוד לאותו רשע בשגוב

נכסים מופקדים במקום אחר ביד אחרים לא מחרימין אותם אבל נכסים שיש להם בתוכה: הע"ל מחרימין אותם וטעמא מפורש לקמן: א"ר ש' מפני מה אמרה תורה וכו'. בכל דוכתא דריש ר"ש טעמא דקרא:

ה"ג וישבע יהושע לאמר ארור האיש וגו'. וקרא דריש וה"ל בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה כשיתחיל לבנותה ימות בכורו וכשיעמיד דלתיה ימות בנו הקטן: לא יריחו של שם עיר אחרת. שלא יבנה יריחו ויסבב שמה על שם עיר אחרת: ולא עיר אחרת על שם יריחו. שאפי' בנה עיר אחרת וקראה יריחו אסור לבנותה שאפי' שם יריחו ימחה לעולם: בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה. בימיו של אחאב ועל שעבר על האלה קרי ליה בית האלי: את יריחו. ולא יריחו עצמו בנה אלא עיר אחרת בנה על שם יריחו שקראה לה יריחו ולא איתפרש מה שמה ליה: באבירם בכורו יסדה. אבירם רשע כשמת אבירם הרשע לא היה לו לחיה: ללמוד שלא לבנות את יריחו: אבירם ושגוב מאי עבוד. דקרי להו רשעים: היה לו לאותו רשע ללמוד בשגוב צעירו. דכיון שקבר בתחלתו אבירם היה לו להזהר בו שלא ימות שגוב צעירו ומלאה ב' הנפי נפשיה הוא ולא דרשה:

וואס אין דיא שטאט. אפילו דאס פאר מעגין וואס דיא צדיקים האבען אין שטאט זאל מען אויך פאר ווישטען. איר פאר מעגין זאל מען פאר ווישטען. אבער דעם פאר מעגין וואס איז גיהייליגט גיווארין צו גאט זאל מען ניט פאר ווישטען. איר גאנץ פאר מעגין זאל מען פאר ווישטען. אפילו דאס פאר מעגין וואס דיא רשעים האבען אויסער דיא שטאט זאל מען אויך פאר ווישטען. רבי שמעון זאגט פאר וואס האט דיא תורה גזאגט דאס פאר מעגין פון דיא צדיקים וואס אין שטאט זאל מען פאר ווישטען. ווארום פאר וואס וואהנען דיא צדיקים אין דיא שטאט דורך זייער פאר מעגין. דריבער זאל מען זייער פאר מעגין פאר ווישטען:

קמד וישבע. יהושע האט גישווארין אין דער צייט אונ ער האט גזאגט פאר פלוכט זאל זיין דער מענטש פאר גאט וואס ער וועט אויף שטיין באהען די שטאט יריחו ווען ער וועט מאכען דעם פונדאמענט פון שטאט זאל שטארבען זיין ערשט גיבארענער זוהן. אונ ווען ער וועט אריין שטעלען דיא טירען זאל שטארבען זיין יינגסטער זוהן. זאגט דיא גמרא מיר האבען גילערנט מען טאר ניט אויף באהען דיא שטאט יריחו אונ איר רופען איין אנדער נאמען. אונ מען טאר ניט אויף באהען איין אנדער שטאט אונ איר רופען דעם נאמען יריחו. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אין זיין צייט האט חיאל בית האלי גיבאהט א שטאט (ניט יריחה) נאר ער האט איר גירופען יריחה. ווען ער האט גימאכט דעם פונדאמענט פון שטאט איז גישטארבען זיין ערשט גיבארענער זוהן אבירם. אונ ווען ער האט גישטעלט דיא טירען איז גישטארבען זיין יינגסטער זוהן שגוב. מיר האבען גילערנט ווען זיין בכור אבירם איז גישטארבען האט חיאל ניט געוואוסט אז דאס איז פון יהושעס קללה. ווייל אבירם איז גיוועזען א רשע. האט חיאל גימיינט אז אבירם איז גישטארבען פאר זיינע זינד. אבער אז זיין יינגסטער זוהן שגוב איז גישטארבען האט שוין חיאל גידארפט וויסען אז ער איז גישטארבען פון יהושעס קללה. ווארום שגוב איז ניט גיוועזען קיין רשע. פרעגט דיא גמרא וואס האט גיטאהן אבירם אונ שגוב. פון וואנען ווייסטו אז אבירם איז גיוועזען א רשע אונ שגוב איז ניט גיוועזען א רשע. ענטפערט דיא גמרא אזוי מיינט מען דער ווארט רשע זאגט מען אויף חיאל. באלד ווי אבירם איז גישטארבען האט דער רשע חיאל גידארפט וויסען אז ער איז גישטארבען פון יהושעס קללה. האט ער שון ניט גידארפט באהען ווייטער. ווארום ער האט גידארפט מורא האבען טאמער וועט שטארבען זיין יינגסטער זוהן שגוב אויך. פרעגט דיא גמרא אז אבירם

בשגיב צעירו. ממשמע שנאמר באבירם בכורו איני יודע ששגוב צעירו מה תלמוד לומר שגוב צעירו מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם עד שגוב. אחאב שושביניה הוה אתא איהו ואליהו למשאל בשלמא בי טמיא יתיב וקאמר דלמא כי לט יהושע הכי לייט לא יריחו על שם עיר אחרת ולא עיר אחרת על שם יריחו א"ל אליהו אין אמר ליה אחאב השתא לווטא דמשה לא קא מקיימא דכתיב (דברים יא) וסרתם ועבדתם וגו' וכתיב וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' והוא גברא אוקים ליה ע"ז על כל תלם ותלם ולא שביק ליה מטרא למיזל מיסגד ליה לווטתא דיהושע תלמידיה מיקיימא מיד (מ"א יז) ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד גו' חי ה' אלהי ישראל גו' אם יהיה גו' טל ומטר וגו' בעא רחמי ויהבו ליה אקלידא דמטרא וקם ואזל (שם) ויהי דבר ה' אליו לאמר לך מזה ופנית לך קדמה ונסתרת בנחל כרית וגו' והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר מהיכא א"ר יהודה אמר רב מבי טבחי דאחאב. (שם) ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ כיון דחזא דאיכא צערא בעלמא כתיב (שם) ויהי דבר ה' אליו לאמר קום לך צרפתה וכתיב (שם) ויהי אחר הדברים האלה

משמע שנאמר באבירם בכורו. השתא משמע הקרא איני יודע ששגוב צעירו אלא מה ת"ל שגוב צעירו שהיה קובר והולך מאבירם ועד שגוב שהוא צעיר מכולם: אחאב שושביניה. אוהבו של היאל היה אחאב: בי טמיא. [וי"א בי טעמא] בית האבל שמטעימין אותו בדברים לנחמו ובכמה דוכתין כתיב בברייתא כבה טמיא בלא עי"ן ל' אבל (לשון אהל טמא אבל באותיות אהע"ח ואלב"ש טמא אבל): על כל תלם ותלם. שורה שורה של ערוגה מקום גבוה הוא: ולא שביקא מטרא מיזל ומסגד. מרוב גשמים השבלים לעולם אין מניחין אותי לילך להשתחוות לע"ז מתוך שהדרכים מלוכלכים בטיט: מיד ויאמר אליהו חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר וגו'. האי קרא סמוך לקרא דהיאל בית האלי: אקלידא דמטרא. מפתח של מטר: כיון דהזא. הקב"ה איכא צערא בעלמא: א"ל. לאליהו לך צרפתה נגלגל הדבר שיחזיר לו מפתח

איז געווען דער עלצטער. ווייסען מיר דאך שוין אז שגוב איז געווען דער יינגסטער. ווארום אזוי איז געווען דיא קללה פון יהושע. ביי דעם פונדאמענט זאל שטארבען דער עלצטער. און ביי די טירען זאל שטארבן דער יינגסטער. צו וואס שטייט אז שגוב איז געווען דער יינגסטער. נאר דער פסוק דער צייגט אונז אז חיאל האט בגראבען אלע קינדער פון עלצטין ביז דעם יינגסטין. דער מלך אחאב איז געווען א גוטער פריינד פון חיאל. איז געגאנגען אחאב און אליהו הנביא טרייסטען דעם חיאל אין זיינע אבלות. איז חיאל געזעסן און האט געזאגט טאמער ווען יהושע האט געפלוכט האט ער אזוי געפלוכט מען זאל ניט באהען דיא שטאט יריחה און איר רופען איין אנדער נאמען. און מען טאר ניט באהען איין אנדער שטאט און איר רופען דעם נאמען יריחו. האט אליהו געזאגט צו חיאל יא אזוי האט טאקי יהושע געמיינט. האט אחאב געזאגט צו אליהו מאדאך דיא קללה פון משה ווערט ניט מקוים. ווארום עס שטייט אין פסוק אז איר וועט אפקערין פון גאט און איר וועט דינען אנדערע געטער וועט דער היצט ווערין דער בעס פון גאט אויף אייך און ער וועט אויף האלטען דעם הימעל און עס וועט ניט זיין קיין רעגין. און איך האב געשטעלט עבודה זרות אין דיא פעלדער אויף יעדער בייט [זאגאן]. און עס גייט אזוי פיל רעגין אז דער רעגין לאזט מיך ניט גיין בוקין צו די עבודה זרות. און דיא קללה פון זיין תלמיד יהושע איז יא מקוים געווארין. האט באלד אליהו געזאגט אזוי וויא גאט לעבט אויב עס וועט זיין דריי יאהר טאה אדער רעגין. ער האט געבעטען ביי גאט האט מען אים געגעבן די שליסלען פון רעגין און ער איז אוועק געגאנגען. האט גאט געזאגט צו אליהו גיי אוועק פון דאנען און דוא זאלסט דיך קערין צו מזרח זייט און דו זאלסט דיך פאר בארגן נעבין דעם טייך ברית. און דיא קראהען פלעגין בריינגען צו אליהו ברויט מיט פלייש אלע פריא מארגן, פון וואנען פלעגין זייא נעמען פלייש. האט רב יהודה געזאגט כ' רבם ווענין פון דיא קיך פון אחאב. אין א צייט שפעטער איז טרוקען געווארן דער טייך ווייל עס איז ניט געווען קיין רעגין. אז גאט האט געזעהן עס איז [illegible] צער אויף דער וועלט וואס עס איז ניטא קיין רעגין. האט גאט געזאגט צו אליהו קום גיי אין צרפת דארט וועט דיך שפייזן א אלמנה. דער נאך איז קראנק

האלה הלה בן האשה בעלת הבית בעא רחמי למיהן ליה אקלידא דתחית המתים אמרו ליה שלש מפתחות לא נמסרו לשליח של חיה ושל גשמים ושל תחית המתים יאמרו שתים ביד תלמיד ואחת ביד הרב אייתי האי ושקיל האי וכתיב מיד (שם יח) לך הראה אל אחאב ואתנה מטר :

קמה דרש ההוא גלילאה קמיה דרב חסדא משל דאליהו למה הדבר דומה לגברא דטרקיה לגליה ואבדיה לכפתחיה דרש ר' יוסי בצפורי אבא אליהו (ע"ב) קפדן הוה רגיל למיתי גביה איכסיא מיניה תלתא יומי ולא אתא כי אתא אמר ליה אמאי לא אתא מר א"ל קפדנא קרית לי א"ל הא דקפן קפיד מר : פיסקא (דברים יג) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם כל זמן שרשעים בעולם חרון אף בעולם . כאן רשעים

של מטר כדקא מפרש ואזיל : ג' מפתחות לא נמסרו ביד שליח . על כל האוצרות של הקדוש ברוך הוא יש מפתחות ונמסרו ביד שלוחים הממונים אבל שלשה מפתחות יש לו בידו שלא מינה שליח עליהם מברכבית אלא בידו הם ולא רצה למסור שליח עליהם וקאמר הקב"ה לאליהו אותן שלשה מפתחות שבכתי בידי מברכבית ולא מניתי שליח עליהם אלא אותך שמיני ממונה על אחד מהם ועתה תבלל מפתח שני יאמרו ב' ביד תלמיד ואחד ביד הרב :
טרקיה לגליה . כבגד שעבר עליו ואבדיה לכפתחיה כך עשה אליהו (נטל מפתח של גשמים שהיה בשער) [נטל לשערי מטר] ולבסוף אבד המפתח של גשמים שלא נפתח השער של מטר על ידו דכתיב לך הראה אל אחאב ואתנה מטר ולא כתיב ותן מטר : הבא אליהו . חביבי וגדולי היה קפדן . בכעס על אחאב ואמר חי ה' אם יהיה השנים האלה טל ומטר : איכסי מיניה . שהיה רגיל למיתי לבי מדרשו כל יומא ולא אתא תלתא יומי : א"ל . ר' יוסי : הא דקפן דסליק מר . כרי על דבר שאמרתי עניך ...

גיווארן דער זוהן פון דיא אלמנה אונ איז געשטארבען . האט אליהו געבעטען מען זאל איהם געבען דיא שליסלען פון תחית המתים ער זאל קענען לעבעדיג מאכען דעם קינד . האט גאט גזאגט צו אליהו דריי שליסלען זענען נישט אוועק געגעבען געווארען צו א שליח . נאר זיא זענען ביי מיר אין האנט . דעם שליסעל פון אגעווינערין : אונ דעם שליסעל פון רעגין . אונ דעם שליסעל פון תחית המתים . איין שליסעל פון רעגין האב איך דיר געגעבען . אז איך וועל דיר איצט געבען דעם שליסעל פון תחית המתים אויך . ווערסטו האבען צוויי שליסלען אונ איך איינעם וועט מען זאגען דער תלמיד האט צוויי שליסלען אונ דער רבי האט איין שליסעל . ברייניג אפ דעם שליסעל פון רעגין וועל איך דיר געבען דעם שליסעל פון תחית המתים . האט אליהו אזוי געטאהן ער האט אוועק געגעבען דעם שליסעל פון רעגין אונ האט גינומען דעם שליסעל פון תחית המתים אונ האט לעבעדיג גימאכט דעם קינד אונ וויא גאט האט גינומען צוריק דעם שליסעל פון רעגין האט גאט גזאגט צו אליהו גייא ווער גיזעהן צו אחאב אונ איך וועל געבען רעגין :

קמה דרש . איינער פון גליל האט גידרשת פאר רב חסדא דיא מעשה פון אליהו איז גליך צו איינעם וואס האט פאר שלאסען זיין טויער אונ האט פאר לארען דעם שליסעל . מוז קומען דער מייסטער פון שלאסער אונ עפענען דעם שלאס . אבער דער מענטש אליין קען שוין ניט עפענען . אזוי איז געווען ביי אליהו . ער האט פר שלאסען דעם טויער פון רעגין אבער געעפענט צוריק דעם טויער האט ניט אליהו . נאר גאט האט געעפענט . רבי יוסי האט גידרשת אין צפורי אונזער פאטער אליהו הנביא איז געווען א כעסן . אליהו איז געוועהן גיוואהנט צו קומען אלע טאג אין בית המדרש פון רבי יוסי . איז אליהו ניט געקומען דריי טעג . דער נאך אז אליהו איז געקומען . האט רבי יוסי גזאגט צו אליהו פאר וואס ביסטו שוין דריי טעג ניט געוועהן . האט אליהו גזאגט צו רבי יוסי דוא האסט מיך גירופען כעסן וועל איך צו דיר קומען . האט רבי יוסי גזאגט איצט זעהט מען אז דער רבי איז טאקי א כעסן . ווארום דורך דעם איין ווארט כעסן ביסטו ברוגז געווארן דריי טעג :

קמו פיסקא . עס שטייט אין פסוק עס זאל ניט בהעפט ווערין אין דיין האנט עפעס פון דיא פאר ווישטונג . אזוי לאנג וויא דיא רשעים וואס האלטען ניט קיין חרם זענען אויף דער וועלט . איז דער כעס פון גאט אויף דער וועלט . ווער זענען דיא רשעים וואס האלטען ניט קיין חרם . זאגט רב יוסף גנבים ווארום דער בעל הבית וואס ביי איהם איז אואך גיגנבעט

מקפיד שלא כלתה אלי, שלבה ימים: מפני הרעה. כדם שתבא הרעה הצדיק נאסף מכלל דכיון דמת הרעה באה: אבל צדיק בא נעולם. פסקה הרעה בנאמר זה ינחמנו:

רשעים אמר רב יוסף גנבי. ת"ר רשע בא לעולם חרון אף בא לעולם שנאמר (משלי יח) בבא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה רשע אבד מן העולם טובה באה לעולם שנאמר (שם יא) ובאבוד רשעים רנה. צדיק נפטר מן העולם רעה בא לעולם שנאמר (ישעיה נז) הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספו באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק. צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנא' (בראשית ה) זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו:

אמר

גיוואָרען. רופט ער אוים אַחרים אויף דעם גנב. אונ אַז דער גנב גיט ניט אָפּ דיא גניבה האלט ער דאָך ניט דעם חרם]. דיא רבנן האבען גילערנט אַז אַרשע קומט אויף דער וועלט קומט אַבעס אויף דער וועלט. אַזוי ווי עס שטייט אין פסוק אַז דער רשע קומט קומט מיט אים שאַנד. מיט דעם שענדליכען מענטשין קומט מיט שאַנד. אַז דער רשע ווערט פאַר לאָרין פון דער וועלט. קומט גוטס אויף דער וועלט. אַזוי וויא עס שטייט אין פסוק אַז דיא רשעים ווערין פאַר לאָרען איז אַגיזאַנג. אַז אַצדיק גייט אַוועק פון דער וועלט. קומט שלעכטס אויף דער וועלט. אַזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער צדיק ווערט פאַר לאָרין אונ קיין מענטש נעמט דס ניט אויף זיין האַרץ. אונ דיא מענטשין וואס טוהען חסד מיט מתים האבען זיך פאַר זאמלט צום צדיק זייא זאָגען מיט איהם אויך טאָהן חסד. קיינער פון זייא פאַר שטייט גאר ניט אַז דער צדיק איז גישטאָרבען פאַר די שלעכטס וואס דאַרף קומען אויף דער וועלט. דער צדיק זאל ניט זעהן דיא שלעכטס וואס דאַרף קומען. זעהן מיר אַז נאָך דעם צדיקס שטאַרבען קומט שלעכטס אויף דער וועלט. אַז אַצדיק קומט אויף דער וועלט. קומט גוטס אויף דער וועלט. אַזוי וויא עס שטייט אין פסוק אַז נח איז גיבאָרען גיוואָרען האט מען גזאָגט דער וועט אונז טרייסטען פון אונזער אַרבעט אונ פון אונזערע שווערע אַרבעט וואס מיר אַרבעטען מיט אונזערע הענט:

סליק מסכת סנהדרין

(דף כ ע"ב) **א אמר** עולא רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה מנין דכתיב (דברים כה) והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע משום שהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע אלא עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני והצדיקו את הצדיק דמעיקרא ושוינהו להני רשעים והיה אם בן הכות הרשע. ותיפוק ליה (שמות כ) מלא תענה משום דהוי לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה

שמוכה כגון עדי גלות והפילו הכופט והכהו לפניו : ותיפוק לי' מלא תענה . כל עונשי לאוין בני מלקות בן הנא במקום שפי' לך עונש

רמז לעדים זוממין בלוקין . כמו עדי בן גרושה או עדי גלות דפטרן הכתוב מדין הזמה מכין שכן לוקין ולקמן פריך תיפוק ליה מלא תענה : משום שהצדיקו את הצדיק . בתמיה אי והצדיקו והרשיעו בדיינין קאמר וצדיק ורשע בבעלי דינין למה לי והצדיקו את הצדיק וגו' נכתוב כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והיה אם בן הכות הרשע וגו' למה הוזכרה כאן צדקת צדיק וכי כל מקום שהצדיקו בית דין את הזכאי והייבו את החייב איכא מלקות דהתא קרא למיתלי מלקות בוהצדיקו והרשיעו אלא ע"כ בעדים משתעי קרא עדים הקדים שהרשיעו צדיק ובאו אחרים והזימום והצדיקו את הנדון שהוא צדיק והרשיעו את העדים הרשעים והיה אם בן הכות הרשע את הזומם זו בא מלקות הוא שאינך יכול לקיים בהו דין הזומם עונש

א אמר. עולא האט געזאגט וואו שטייט אין דער תורה אז מען זאל עדים זוממין שלאגין מלקות. ולמשל צווייא עדות האבין געזאגט פאר בית דין אויף א כהן אז ער איז א זוהן פון א געגט'ע ווייב. זיין מוטער האט געהאט א מאן און מיר האבען אליין געזעהן וויא דער מאן האט איהר געגט אין דער שטאט אין דעם טאג און זיא האט גענומען איין אנדער מאן א כהן און זיא האט געהאט א זוהן פון דעם כהן. און דאס איז דער זוהן. איז ער א זוהן פון א גרושה איז ער פסול צוא זיין א כהן. דער נאך זענען געקומען אנדערע צווייא עדות און האבין געזאגט צוא דיא ערשטע עדות וויא אזוי קענט איהר זאגין אז איהר האט אליין געזעהן זיין מוטערס געט וואס איז געוועזן אין דער שטאט און אין דעם טאג. אין דעם טאג זענט איהר דאך גאר געוועזן מיט אונז אין איין אנדער שטאט. אדער צווייא עדות זענען געקומען פאר בית דין און האבין געזאגט מיר האבין געזעהן וויא זונטאג פריא האט ראובן געהרגט זיין חבר שמעון אומגעברין אויף דעם ארט. דר נאך זענען געקומען אנדערע צוויי עדות און האבין געזאגט צו דיא ערשטע צווייא עדות וויא אזוי קענט איר זאגין אז איר האט געזעהן זונטאג פריא האט ראובן געהרגט זיין חבר שמעון אומגעברין אויף דעם ארט. זונטאג פריא זענט איר דאך גאר געוועזן מיט אונז אין איין אנדער ארט. איז דער דין ביא דיא ביידע זאכין אז מען דארף דיא ערשטע עדות שלאגין מלקות און דיא ווערין גירופין עדים זוממין (עדות וואס זענען ליגנערס). וואו שטייט דאס דער דין אין דער תורה אז מען זאל דיא ערשטע עדות שלאגין מלקות. ווארום עס שטייט אין פסוק והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע. מיר קענען ניט זאגין אז דער פסוק שמועסט פון בית דין מיט דיא מענטשין וואס זענען געקומען פאר בית דין. און דער פסוק זאגט אז צווייא מענטשין האבין צווישען זיך א קריג און זיי זענען געקומען פאר בית דין און בית דין האט גערעכט געמאכט דעם צדיק און בשולדיגט דעם רשע. זאגט דיא תורה אז בית דין מעגין דעם רשע שלאגין מלקות. פאר וואס. צוא ווייל דער צדיק איז גערעכט און דער רשע איז פאר שולדיגט. דריבער זאל מען דעם רשע שלאגין מלקות. צוא דען אויף יעדער זאך שלאגט מען מלקות: נאר אזוי מיינט דער פסוק אויב עדות האבין בשולדיגט דעם צדיק אזוי וויא פריער שטייט זייא האבין געזאגט אויף א כהן ער איז פסול. אדער אויף ראובן ער האט געהרגט א מענטשין. דער נאך זענען געקומען אנדערע עדות און האבין גערעכט געמאכט דעם כהן אדער ראובנן. און זייא זענען געווארין ביא בית דין צדיקים וויא זייא זענען פריער געוועזן. און דיא אנדערע עדות זאגין אז דיא ערשטע עדות זענען רשעים. אויב בית דין ווערין פאר שטיין אז מען דארף דיא ערשטע עדות שלאגין מלקות. מעג בית דין פאסקנן מען זאל זייא שלאגין מלקות. פרעגט דיא גמרא אז דיא ערשטע עדות קומט מלקות דאס ווייסן מיר דאך פון דעם פסוק לא תענה ברעך עד שקר. דו זאלסט ניט זאגין אויף דיין חבר פאלשע

עונש וכאן שאיך יכול לענשו עונש שכתוב בהם ילקו:
[שבועות כו. מקדוי סנה]:

מעשה אין לוקין עליו:

(דף ג ע"ב) **ב א"ל** שמואל לרב מתנה לא תיתיב על כרעך עד (דאמרת) [דמפרשת] לה להא שמעתא מנא הא מלתא דאמרי רבנן המלוה את חברו סתם אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה א"ל שנאמר (דברים טו) קרבה שנת השבע שנת השמטה כמשמע שנאמר שנת השבע איני יודע שהיא שנת השמטה אלא מה ת"ל שנת השמטה לומר לך יש לך שמטה אחרת שהיא כזו ואיזו זו המלוה את חברו סתם שאינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום דאמר מר ל' יום בשנה חשובים שנה:

(דף ה ע"ב) **ג משנה** (דברים יז) על פי שנים עדים או שלשה עדים אם יתקיים עדות בשנים למה פרט לך הכתוב בשלשה אלא להק"ש שלשה לשנים מה ג' מזימין את השנים אף השנים יזימו את הג' ומנין אפילו מאה ת"ל עדים ר"ש

עדות: און אז זייא זאגן יא פאלשע עדות האבען זייא דאך עובר געוועזן אויף אלאו, און אלע מענטשין וואס זענען עובר אויף אלאו קומט זייא מלקות. ענפער: דיא גמרא אויף דעם לאו לא תענה ברעך וואלט זייא ניט גיקומען קיין מלקות. ווארום מלקות קומט נאר אז מען איז עובר אויף אזוי אלאו וואס דיא עבירה ווערט גיטאהן. למשל מען עסט חזיר אדער טרפות. אבער אויף דעם לאו וואס ווערט ניט גיטאהן. קומט ניט קיין מלקות. און פאלשע עדות טוהען דאך אויך גאר ניט, זייא רייהן נאר. און אויף רייהן קומט ניט קיין מלקות. דריבער וואלטין מיר מיינען אז דיא פאלשע עדות פון דעם כהן אדער פון דעם וואס הט גיהרגת אמענטשין אומגעברין. זאל מען אויך ניט שלאגן מלקות. דריבער כוזן מיר אפ לערנען פון אם בן הכות הרשע אז מען דארף זייא שלאגן מלקות:

ב אמר. שמואל האט גזאגט צו רב מתנה דוא זאלסט דיך ניט זעצין אויף דיינע פיס ביז דוא וועסט מיר זאגן דעם דין. פון וואנען ווייסען מיר דיא זאך וואס דיא רבנן האבען גזאגט אז איינער פאר בארגט געלט צו זיין חבר און ער זאגט ניט אויף וויא לאנג ער פאר בארגט איהם. טאר ער איהם ניט מאנען דאס געלט פאר דרייסיג טאג. סיי ער האט איהם פאר בארגט אויף אוועקסיל און סיי ער האט אים פאר בארגט אוים ווייניג. האט רב מתנה גזאגט דאס ווייסען מיר פון דעם פסוק עס האט גינענט דער זיבעטער יאהר דער יאהר וואס איז שמטה. איז דאך אקשיא אז עס שטייט דער זיבעטער יאהר ווייסען מיר דאך אז דער יאהר איז שמטה. צו וואס שטייט איין זאך צוויי מאהל דער זיבעטער יאהר דער יאהר וואס איז שמטה. דארף דאך נאר שטיין עס האט גינענט דער זיבעטער יאהר. און דיא ווערטער דער יאהר וואס איז שמטה איז איבעריג. נאר דער פסוק זאגט עס איז דא נאך אשמטה וואס איז ניט דעם זיבעטין יאהר און עס איז אויך שמטה אזוי וויא דעם זיבעטן יאהר. דאס איז אז איינער פאר בארגט געלט צו זיין חבר. און ער זאגט ניט אויף וויא לאנג ער פאר בארגט איהם. טאר ער ניט מאנען דאס געלט פאר דרייסיג טאג. איז דיא דרייסיג טעג אויך שמטה אזוי וויא דער זיבעטער יאהר. נאר עס שטייט דאך אבער שנת השמטה. דער יאהר שמטה. און דיא שמטה איז דאך נאר דרייסיג טעג. דער תנא האט גזאגט דרייסיג טעג אין יאהר ווערט גירעכונט איאהר.

ג משנה על פי. אין דער תורה שטייט דורך צוויי עדות אדער דורך דריי עדות זאל מען הרגנן דעם מענטש פרעגט דיא משנה אויב עס איז גינוג צווייא עדות. צו וואס האט דער פסוק גזאגט דריי עדות. נאר מען זאל גלייכען דריי עדות צו צוויי עדות. אזוי וויא אז דרייא עדות מאכען צווייא עדות פאר ליגנער. גלויבט מען דאך דיא דריי עדות: וייל זייא זענען

ר"ש אומר מה שנים אינם נהרגים עד שיהיו שניהם זוממין אף ג' אינם נהרגים עד שיהיו שלשתן זוממין ומנין אפילו מאה ת"ל עדים ר"ע אומר לא בא השלישי להקל אלא להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו א"כ ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה:

(דף ז) ד **משנה** סנהדרין ההורגת אחת בשבוע נקראת חבלנית רבי אלעזר בן עזריה אומר אחת לשבעים שנה. ר' טרפון ור"ע אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף הם היו מרבים שופכי דמים בישראל:

ר"ע אומר לא בא השלישי כו'. לא הולך ללמדם זאת דממילא ידעינן שהג"ס מזימין את השלשה שהרי השנים כשרים לכל עדיות וממילא ידעינן שאין זוממין עד שיזומו כולם שהרי כולם כאחד נעשו עדים וקרא כתיב והנה עד שקר העד: לא בא להקל אלא להחמיר עליו. שלא תאמר הואיל ובלא הוא היתה עדות מתקיימת לא יעשו בו דין הזמה למדך הכתוב שאף הוא היה מן המקיימין דבר: עאכ"ו. שמצינו מדה טובה מרובה ממדת פורענות במדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים ובמדת פורענות הוא אומר על שלשים ועל רבעים ע"כ:

מער. אזוי אויב צוויי עדות זאגן אויף דריי עדות אז זייא זענען ליגנער. גלויבט מען די צוויי עדות. אונ פון וואנעט ווייסען מיר אז צוויי עדות קענען מאכען פאר ליגנער אפילו הונדערט עדות (וואס זענען גיקומען מיט איין מאהל עדות זאגין): לערונט אונז דער פסוק מיט דעם ווארט עדים: וויא פיל עדות עס זענען דא זענען זייא גלייך נאר וויא צוויי עדות. רבי שמעון זאגט אזוי וויא צוויי עדות ווערין אנדערש ניט גיהרגת ביידין מען זאל זאגן אויף ביידע אז זייא זענען ליגנער. אבער אז מען זאגט נאר אויף איינעם. הרגת מען ביידע עדות ניט. אזוי אויב דרייא עדות זענען גיקומען צו זאמען עדות זאגן אויף ראובן אז ער האט גיהרגת אמענטשין, דער נאך האט מען זייא גימאכט פאר ליגנער ווערין זייא אנדערש ניט גיהרגת ביידין מען זאל מאכען אלע דריי פאר ליגנער. אויב מען האט גימאכט אלע דרייא פאר ליגנער. ווערין אלע דריי גיהרגת. אבער אז מען האט נאר גימאכט פאר ליגנער צווייא פון זייא, ניט אלע דרייא. הרגת מען קיינעם ניט. אונ פון וואנען ווייסען מיר אז אפילו הונדערט עדות זענען גיקומען מיט איין מאהל עדות זאגן אז ראובן האט גיהרגת אמענטש דער נאך האט מען זייא גימאכט פאר ליגנער ווערין זייא אנדערש ניט גיהרגת ביידין מען זאל מאכען אלע הונדערט פר ליגנער. לערונט אונז דער פסוק מיט דעם ווארט עדים וויא פיל עדות עס זענען דא זענען זייא גלייך נאר וויא צוויי עדות. רבי עקיבא זאגט צווייא עדות איז דאך אויך גינוג צו וואס איז גיקומען דער דריטער. דער דריטער עדות איז ניט מער גיקומען. נאר מען זאל אויף איהם שווער מאכען. מען זאל מאכען זיין דין גלייך מיט דעם דין פון דיא צווייא עדות. אויב אנדערע צוויי עדות זענען גיקומען אונ האבען גימאכט דיא אלע דרייא עדות פאר ליגנער. ווערט דער דריטער עדות אויך גישטראפט גלייך מיט דיא צווייא. אונ אויב דיא תורה שטראפט דעם מענטש וואס איז בהעפט גיווארן צו דיא מענטשין וואס טוהען עבירות: גלייך וויא די מענטשין וואס טוהען די עבירה. איז שוין געווים אז גאט וועט בצאהלען גוטס דעם מענטש וואס איז בהעפט גיווארן צו די וואס טוהען מצות. גלייך וויא דיא וואס טוהען די מצוה:

ד משנה. סנהדרין. דיא דיינים וואס הרגנן אמענטשין איין מאהל אין זיבען יאהר. ווערט זיא גירופען אפאר דארבערין. זיא הרגת מענטשין. רבי אלעזר בן עזריה זאגט דיא דיינים וואס הרגנן אמענטשין איין מאהל אין זיבעציג יאהר: ווערט זיא גירופען אפאר דארבערין זיא הרגת מענטשין: רבי טרפון אונ רבי עקיבא זאגן ווען מיר וואלטין גיווען צווישען דיא סנהדרין. וואלט מען קיין מאהל ניט גיהרגת קיין מענטש. רבן שמעון בן גמליאל זאגט דאס וואלט גאר ניט גיווען קיין טובה. ווארום עס וואלט גיווען פיל רוצחים. ווייל זייא וואלטין גיזעהן אז מען הרגת קיינעם ניט. וואלטין זייא ניט מורא גיהאט. אונ וואלטין פאר גאסען פיל בלוט ביי יודין:

אלו הן הגולין פרק שני

(דף ח) **א משנה** הזורק אבן לרשות הרבים והרג הרי זה גולה וכו' זרק את האבן לחצרו והרג אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה שנאמר (דברים יט) ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב עצים מה יער רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם אף כל רשות לניזק ולמזיק להכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לניזק ליכנס לשם. אבא שאול אומר מה חטבת עצים רשות אף כל רשות יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד כו':

ב גמ' א"ל ההוא מרבנן לרבא כמאי דמהטבת עצים דרשות דלמא מחטבת עצים דסוכה ומתטבת עצים

[הבלנית לפי שהיה להם לבקש לו זכות כדי לפוטרו באין אתה מוצא מי שנתחייב מיתה אחד לשבעים שנים ויתקיימו בו כל הכשרים חייבי מיתות וסנהדרין שהרגה אחת בשבוע בידוע שאין בקיאים בדיני נפשות אי נמי לא במו לבם להפש אחר זכותו של נדון כראוי לפיכך נקראת חבלנית: לא נהרג אדם מעולם. מתוך שהיינו מרבים לבדוק את העדים בדברים שאין יכולין לעמוד בהם ודייקינן עלה היכי הוו עבדי ופשטינן דאמרינן ראיתם טרפה הרג או שלם הרג כלומר כלום בדקתם אותו לאחר מיתה לרא ת"הם ים בו אחד מסימני טרפה אם לא והם תמלא לומר בדקתם אותו ונמצא שלם דלמא במקום סייף נקב היה מתחלה וגם בבועל את הערוה אמרינן ראיתם שהכנים כמכחול בשפופרת דבר שאין דרך העדים להסתכל בו ואין הדין כן אלא מסירתוס כדרך המנאפים: אף הם מרבים שופכי דמים. שלא יראו נגית דין]:

[כתב המכה את בנו. להטותו לדרך אחרת: ושליח ב"ד. המלקה ארבעים לחייב מלקות:

פרק שני

א משנה. הזורק: אז איינער האט גיווארפען אשטיין אויף דיא מיסט וואס ליגט אין גאס. אונ ער האט גיהרגת אמענטש וואס ער איז גישטאנען אויף דעם מיסט. דארף ער פאר טריבען ווערין: רבי אליעזר בן יעקב זאגט אויב ווען ער האט גיווארפען דעם שטיין איז קיינער ניט גיוועזן אויף דעם מיסט. נאר וויא דער שטיין איז ארויס פון זיין האנט האט אמענטש ארויס גישטעקט זיין קאפ אויף דעם מיסט אונ האט צו גענומען דעם שטיין אין קאפ אונ איז גיהרגת גיווארין דארף ער ניט פאר טריבען ווערין. אויב ער האט גיווארפען אשטיין אין זיין הויף אונ האט גיהרגת אמענטש. אויב דער גיהרגתר האט גימעגט אריין גיין אין דעם הויף. דארף ער פאר טריבען ווערין. אונ אויב ער האט ניט גימעגט אריין גיין. דארף ער ניט פאר טריבען ווערין. ווארום עס שטייט אין פסוק אז איינער וועט קומען מיט זיין חבר אין וואלד צו האקין האלץ. אזוי וויא אוואלד מעג דארטין אריין גיין דער [ניזק] וואס איז גיהרגת גיווארין: אונ דער [מזיק] וואס האט גיהרגת. דארף פאר טריבען ווערין דער [מזיק] וואס האט גיהרגת. אזוי יעדער ארט וואס דארט האט גימעגט אריין גיין דער וואס איז גיהרגת גיווארין אונ דער וואס האט גיהרגת. דארף אויך פאר טריבען ווערין דער וואס האט גיהרגת. אבער אהויף וואס גיהערט צו אבעל הבית. אונ דער בעל הבית האט גיווארפען אשטיין אין זיין הויף אונ האט גיהרגת אמענטש. וואס דער גיהרגתר האט ניט גימעגט אריין גיין אין דעם הויף. דארף ניט דער בעל הבית פאר טריבען ווערין. אבא שאול זאגט אזוי וויא האלץ האקין איז דאך ניט קיין מצוה: נאר אויב דער מענטש וויל האקט ער. אונ אז ער האט גיהאקט האלץ אונ אשטיק האלץ איז אפ גישפרונגען אונ האט גיהרגת אמענטשין. דארף ער פאר טריבען ווערין. אזוי יעדער זאך וואס אמענטש טוהט מיט זיין אייגענעם ווילען אונ דער פון ווערט גיהרגת אמענטש אומגערין. דארף ער פאר טריבען ווערין. אבער אז אפאטער האט גישלאגען זיין זוהן ער זאל גיין אין גוטען וועג. ער זאל וועלין לערנען תורה אדער טאהן אמלאכה. אדער ארבי האט גישלאגען זיין תלמיד ער זאל לערנען תורה. אדער דער שמש פון בית דין האט איינעם גישלאגען מלקות. ביי דיא אלע דריי מענטשין אויב דער זוהן אדער דער תלמיד אדער דער וואס מען האט איהם גישלאגען מלקות. זענען גישטארבען פון דעם שלאגן. דארף ניט דער פאטער אדער דער רבי אדער דער שמש פון בית דין פאר טריבען ווערין:

ב גמרא אמר. איינער פון דיא רבנן האט גזאגט צו רבא פון וואנען ווייסטו אז דיא

עצים דמערכה ואפ"ה אמר רחמנא ליגלי א"ל כיון דאם מצא הטוב לאו מצוה השתא נמי לאו מצוה. איתיביה רבינא לרבא יצא האב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו ושליח ב"ד ואמאי לימא כיון דאילו גמיר לאו מצוה התם אף ע"ג דגמיר מצוה דכתיב (משלי כט) יסר בנך ויניחך ויתן מעדנים לנפשך :

כסתא נמי. כי לא מלא הטובה אין החכבה מצוה אלא עשיית הסוכה] : לאו מצוה. כנכוהו :

(דף מ ע"ג) (גרסינן כ) **ג ועתה** השב אשת האיש כי נביא הוא אשת נביא הוא דבעי אהדורי וכו' :

ד ת"ר שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען ומכוונות

תורה שמועסט ער איז גיקומען אין וואלד האקן האלץ פון זיינעט וועגין וואס אז ער וויל האקט ער יא אונ אז ער וויל האקט ער ניט. טאמער שמועסט ער איז גיקומען האקן האלץ צוא מאכען א סוכה. אדער ער איז גיקומען האקן האלץ צום מזבח. וואס דאס האקן איז א מצוה. אונ פון דיא האלץ איז אפ גישפרונגען א שטיק האלץ אונ עס האט גיהרגת א מענטשין. פון דעסטוועגין זאגט דיא תורה ער זאל פאר טריבען ווערין: האט רבא גזאגט ווייל אז איינער האט ביא זיך האלץ וואס מען האט זייא ניט גיהאקט פון וועגין א סוכה אדער מען האט זייא ניט גיהאקט פון וועגין מזבח. מעג מען אויך פון דיא האלץ מאכען א סוכה אדער פאר ברענגען אויף דעם מזבח. אונ ער דארף ניט גיין האקן האלץ פון וועגין דער סוכה אדער פון וועגין דעם מזבח. איז דאך דאס האקן האלץ צו א סוכה אדער צום מזבח ניט קיין מצוה. דיא מצוה איז נאר דאס מאכען דיא סוכה אדער דאס פאר ברענגען דיא האלץ אויף דעם מזבח. דריבער אפילו ער האט ניט קיין גיהאקטע האלץ. אונ ער האקט האלץ פון וועגין א סוכה אדער פון וועגין דעם מזבח. איז אויך דאס האקן ניט גירעכונט פאר א מצוה. האט רבינא גיפרעגט ביא רבא אין דער משנה שטייט אז א פאטער שלאגט זיין קינד ער זאל גיין אין גוטען וועג. אדער א רבי שלאגט זיין תלמיד ער זאל וועלין לערנען. אדער א שמש פון בית דין שלאגט מלקות. אונ דער קינד אדער דער תלמיד אדער דער וואס מען האט איהם גישלאגן דיא מלקות זענען גישטארבען: ווערט ניט פאר טריבען ניט דער פאטער אונ ניט דער רבי אונ ניט דער שמש. ווייל זייא האבען גיטאהן א מצוה מיט דעם שלאגן. פאר וואס איז דער שלאגן א מצוה. מיר דארפן דאך דא אויך אזוי זאגן. ווייל אז דער קינד וואלט גיגאנגען אין גוטען וועג אונ דער תלמיד וואלט גילערונט אונ דער מענטש וואלט ניט גיזינדיגט וואלט דאך דעם פאטער שלאגען אדער דעם רבים שלאגן אדער דעם שמש שלאגן ניט גיוועזן א מצוה. דריבער אפילו דער זוהן גייט ניט אין גוטען וועג אונ דער תלמיד לערונט ניט אונ דער מענטש הט יא גזינדיגט. דארף אויך דאס שלאגן ניט הייסען א מצוה [אזוי וויא מיר זאגען ביי סוכה אונ ביי מזבח]. ענטפערט דיא גמרא דארט איז דם שלאגן אייביג א מצוה. אפילו דער קינד גייט אין גוטען וועג איז אויך א מצוה דער פאטער זאל איהם שלאגן. ער זאל זיך נאך בעסערין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שטראף דיין זוהן וועסטו פון איהם רוה האבען אונ ער וועט דיר געבין גוטע שפייזין אונ פערגעניגונגם. אונ אפילו א תלמיד וויל לערנען איז אויך א מצוה דער רבי זאל איהם שלאגן: ער זאל נאך בעסער לערנען. אונ אפילו די שטאט מענטשין גייען אין גוטען וועג איז אויך א מצוה בית דין זאל זייא שטראפן. זייא זאלן נאך מער פרימער זיין אונ זאלין זיין אפ געהיט פון א עבירה :

ג ועתה השב אשת האיש ואונ ווייטער. דאס שטייט אין מסכת בבא קמא פרק החובל] :

ד תנו רבנן. ו א רבנן האבען גילערונט דריי שטעט האט משה אפ גישי. ט אויף דער זייט ירדן. אונ יהושע האט אפ גישיידט אויך דריי שטעט אין דער לאנד כנען [דיא רוצחים זאס"

מכוונות היו אלו כנגד אלו כב' שורות כמין ב' שורות שבכרם: ושלשת את גבול ארצך שיהו משולשות. כלומר כזות נחלוקת הארץ חולקות רחבה של א"י לארבעת רבעים כמו שמפרש והולך ביאה מדרומה של א"י לחברון כמחברון לשכם וכו': בעבר הירדן תלת וכו'. בתמיה בנחלת בני השבטים שנים כמו בנחלת י' השבטים: בגלעד. שכיחי בעבר הירדן שכיחי רוצחים: עוקבים. הורגים: מאי שנא מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי. חברון וקדש רחוקים מגבולות הארץ רביעית הארץ, והרוצח בסוף הגבול צריך לנוס רביע הארץ: ומאי שנא מציעאי דמקרבי. השונג

ומכוונות היו כמין שני שורות שבכרם (יהושע כ) חברון ביהודה כנגד (דברים ד) בצר במדבר (יהושע כ) שכם בהר אפרים כנגד (דברים ד) ראמות בגלעד קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן. (שם יט) ושלשת שיהו משולשות שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון. בעבר הירדן תלת בארץ ישראל תלת אמר אביי בגלעד שכיחי רוצחים (דף י) דכתיב (הושע ו) גלעד קרית פועלי און עקובה מדם וא"ר אלעזר שהיו עוקבין להרוג נפשות. מ"ש מהאי גיסא ומהאי גיסא דמרחקי וכ"ש מציעאי דמקרבי אמר אביי בשכם נמי שכיחי רוצחים שנא' (שם) וכחכי איש גדודים חבר כהנים דרך ירצחו שכמה. מאי חבר כהנים א"ר אלעזר שהיו מתחברים להרוג.

וועלין הרגנן מענטשין אומגעריך זאלין אנטלויפען אין איינע פון דיא זעקס שטעט. וועט מען זיי שוין ניט טארין הרגנן. דיא דריי שטעט פון משה זענען גיוועזן געגין די אנדערע דרייא שטעט פון יהושע. אזוי וויא צוויי שורות ווינשטאקין וואס זענען גיפלאנצט אין אוויין גארטין. די שטאט חברון וואס איז גיוועזן אין יהודה איז גישטאנען געגין דיא שטאט בצר וואס איז גיוועזן אין דער מדבר. דיא שטאט שכם וואס איז גיוועזן אויף דעם בארג אפרים איז גישטאנען געגין די שטאט ראמות וואס איז גיוועזן אין גלעד. דיא שטאט קדש וואס איז גיוועזן אויף דעם בארג נפתלי איז גישטאנען געגין דיא שטאט גולן וואס איז גיוועזן אין בשן. עס שטייט אין פסוק ושלשת. דאס מיינט מען דיא דריי שטעט זאלין שטיין אין גלייכע דריי טייל. אונ זאלין צוא טיילן דיא ברייט פון ארץ ישראל ופון דרום צו צפון אין גלייכע פיר טייל. עס זאל זיין פון דרום ביז חברון אזוי ווייט וויא עס איז פון חברון ביז שכם. אונ פון חברון ביז שכם זאל זיין אזוי ווייט וויא עס איז פון שכם ביז קדש. אונ פון שכם ביז קדש זאל זיין אזוי ווייט וויא עס איז פון קדש ביז צפון. פרעגט דיא גמרא אויף דער זייט ירדן וואס דארטין זענען נאר גיוועזן צוויי מיט אהאלבין שבט איז דא דריי שטעט רוצחים זאלן אנטלויפען. אונ אין ארץ ישראל וואס דארטין איז גיוועזן ניין מיט אהאלבין שבט זאל אויך נאר זיין דרייא שטעט פאר רוצחים צום אנטלויפען. האט אביי גזאגט דריי שטעט איז גינוג פאר ניין מיט אהאלבין שבט. נאר ווייל אויף דער זייט ירדן איז גיוועזן אשטאט גלעד וואס דארט זענען גיוועזן פיל רוצחים. דריבער האט מען צו די צוויי מיט אהאלבין שבט אויך גידארפט דריי שטעט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גלעד איז אשטאט וואס די מענטשין אירע טוהען אומרעכט עקובה מדם. זאגט רבי אלעזר דיא מענטשין לאערין אויף בלוט. זייא לאערין צו הרגנן מענטשין אונ פאר גיסען בלוט. פרעגט דיא גמרא פר ווס פון צפון זייט ארץ ישראל אונ פון דרום זייט ארץ ישראל איז ווייט צום אנטלויפען. אונ דיא מיטעלסטע שטעט זענען נאנט צום אנטלויפען. למשל אז איינער הרגת אמענטשין ביי דעם גרענעץ פון צפון זייט דארף ער לויפען אפערטיל ארץ ישראל ביז ער וועט קומען אין קדש. אדער אז איינער הרגת אמענטשין ביי דעם גרענעץ פון דרום זייט דארף ער אויך לויפען אפערטיל ארץ ישראל ביז ער וועט קומען אין חברון. אונ אז איינער וואוהנט צווישען חברון אונ שכם האט ער פאר זיך צוויי שטעט צום אנטלויפען אדער אין חברון אדער אין שכם. צו וועלכע עס איז איהם בעסער אדער נענטער לויפט ער. אדער ער וואוהנט צווישען שכם אונ קדש האט ער אויך פאר זיך צוויי שטעט צום אנטלויפען אדער אין שכם אדער אין קדש. צו וועלכע עס איז איהם בעסער אדער נענטער לויפט ער. האט אביי גזאגט אין שכם איז אויך דא פיל רוצחים. דריבער דארפין זייא זיין נענטער צום

להרוג נפשות ככהנים הללו שמתחברים לחלק תרומה בבית הגרנות ותו ליכא והאיכא (במדבר לה) ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר אמר אביי הללו קולטות בין לדעת בין שלא לדעת הללו אין קולטות אלא לדעת. וחברון עיר מקלט הואי והכתיב (שופטים א) ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה אמר אביי פרוודהא דכתיב (יהושע כא) ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה:

הערים הללו אין עושין אותן לא טירים קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות ואין מושיבין אותן אלא במקום מים אם אין שם מים מביאין שם מים ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים ואין

בין חברון נשכם ובין שכם לקדש קרוב למקלט מכאן ומכאן : בין לדעת ובין שלא לדעת . בין שגגה שם לדעת קליטה ובין שלא גרה שם לדעת קליטה שלא היה יודע שהיא קולטת : פרוודהא . כפרים והגרים הסמוכים לה ונקראת על שמה נתנו לכלב :
טלנו ערי מקלט : טירים קטנים : לפי שאין מזונות מצוין שם : ולא כרכים גדולים . שהכל נקבצים שם תמיד ויהא גואל הדם מצוי שם ויהרוג לו : ואם אין שם מים : כשנפטו בגורל בימי יהושע ללוים הביאו לשם אמת מים אח"כ מן הנהרות רחוקים : במקום שווקים . שימצאו מזונות לקנות:

אנטלויפען . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וכחכי איש גדודים . [אזוי ווי אמענטש וואס ווארט ביז עס וועט קומען אקאמפאניע] חבר כהנים [אבהעפטונג. פון כהנים] דרך ירצחו שכמה [וואס גייען אין דער וועג פון שכם צום הרגנן] . וואס מיינט מען אבהעפטונג פון כהנים . רבי אלעזר זאגט זייא פלעגין זיך בהעפטין אקאמפאניע צום הרגנן מענטשין . אזוי וויא דיא כהנים וואס בהעפטין זיך אקאמפאניע זייא זאגן זיך צו טיילען מיט דיא תרומה וואס מען האט זיי גיגעבן אין דיא שייערין . פרעגט דיא גמרא אין ארץ ישראל איז ניט מער גיוועזן שטעט פאר רוצחים צום אנטלויפען נאר דריי . עס איז דאך נאך גיוועזן . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אויף די דריי שטעט זאלט איר געבין צוויי און פערציג שטעט . האט אביי גזאגט די דריי שטעט [חברון שכם קדש] נעמען צו דעם רוצח מען זאל אים ניט קענען הרגנן סיי ער איז גיקומען אין דיא שטאט ווייל ער האט גיוואוסט אז דארט טאר מען איהם ניט הרגנן . און סיי ער האט ניט געוואוסט אז דארט טאר מען איהם ניט הרגנן . נאר ער האט מורא גיהאט צו זיין אין די שטאט וואו ער האט גיהרגת איז ער גיקומען אין איינע פון דיא דרייא שטעט . טאר מען איהם ניט הרגנן . אבער ביי די צוויי און פערציג שטעט איז אזוי דער דין . אויב דער רוצח איז גיקומען אין איינע פון דיא שטעט ווייל ער האט געוואוסט אז דארט טאר מען אי הם ניט הרגנן . טאר מען אים ניט הרגנן . אבער אז ער האט ניט געוואוסט אז דארט טאר מען איהם ניט הרגנן ער איז נאר אהין אנטלאפען ווייל ער האט מורא גיהאט צו זיין אין זיין שטאט . מעג מען אים הרגנן . פרעגט דיא גמרא איז דען חברון גיוועזן א שטאט אין איר זאלען אנטלויפען רוצחים . עס שטייט דאך אין פסוק מען האט גיגעבין דיא שטאט חברון צו כלב אזוי וויא משה האט איהם צוא גזאגט : האט אביי גזאגט דיא דערפער מיט דיא פעלדער וואס ארום דיא שטאט חברון הט מען גיגעבין צו כלב . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא פעלדער וואס גיהער צום שטאט און די דערפער הט מען גיגעבן צו כלב בן יפונה . אבער דיא שטאט חברון אליין הט מען ניט גיגעבן צו כלב . נאר זי איז גיוועזן פאר רוצחים :

ה ערים . דיא שטעט וואס זענען גיוועזן רוצחים זאלן אין זייא אנטלויפען [דאס הייסט ערי מקלט] האבען נישט גיטארט זיין קליינע שטעט : און ניט גאנץ גרויסע שטעט . נאר מיטעלע שטעט ווארום אין אקליינע שטאט בעקומט מען ניט צו קויפען אלץ וואס מען דארף . און אין אגאנץ גרויסע שטאט קומען פיל מענטשין צום האנדיל קען זיין דער פריינד פון דעם מענטש וואס איז גיהרגת גיווארן וועט אויך אהין קומען וועט ער אויף זוכען דעם רוצח און וועט איהם הרגנן אין דער שטיל קיינער זאל ניט וויסען] . און דיא שטעט זאלן גיבאהט ווערין נאר ביי וואסער . און אויב אויף דעם ארט [וואו עס איז גיפאלען דער גורל דארט זאל גיבאהט ווערין עיר מקלט] איז ניטא קיין וואסער . זאל מען אריין ציהען אהין וואסער פון אנדערע טייכען . און

במקום אוכלוסין. שיהיו כפרים וישוב סמוכים להם שלא יבואו גואלי הדם מרובים על העיר בחיל: כלי זיין: שלא יקנה גואל הדם שם זיין ויהרוג שאם יביא כלי זיין ממקומו ירגישו בו: וכלי מצודה. אף בהם הורגין חיות: מאי קראה. דמתקנינן להו לרוצחים דבר שהוא צריך לו:
לתלמיד שאינו הגון. שלא יביאוהו עונותיו לידי הריגה בשוגג ויגלה דאמרינן לקמן שאינו מצוי אלא לרשעים:

ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן מוסיפין עליהן נתמעטו דיורין מביאין להם כהנים לוים וישראלים ואין מוכרין בהם לא כלי זיין ולא כלי מצודה דברי ר' נחמיה והכמים מתירין ושוין שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין בתוכן הבלים כדי שלא תהא רגלי גואלי הדם מצוי שם. אמר ר' יצחק מאי קראה (דברים ד) ונס אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתהוי ליה היותא:

ז תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו דכתיב (דברים ד) ונס אל אחת מן הערים האל וחי עביד ליה מידי דתיהוי ליה חיותא. א"ר זירא מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון. א"ר יוחנן הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. איני והאמר ר' יוחנן מנין לדברי תורה שהן קולטין דכתיב (שם) את בצר במדבר וכתיב בתריה (שם) וזאת התורה לא קשיא הא בעידנא דעסיק בה הא בעידנא דלא עסיק בה. אי בעית אימא מאי קולטין ממלאך המות כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגרס

מען באהט דיא שטאט נאר אויף אזוי אארט וואס דארט וועט זיין מערק. וועט מעו בעקומען אלץ צו קויפען. אונ מען באהט דיא שטאט נאר אויף אזוי אארט וואו עס איז דא ארום דעם ארט פיל דערפער בעוואוהנטע מיט פיל מענטשין. אויב נאך דעם אויף באהען זענען געווארן ארום דער שטאט ווייניגער מענטשין וויא פריער. זאל מען אריין זעצין אנדערע מענטשין אויף דעם ארט. אויב דיא איין וואוהנערס פון שטאט זענען ווייניגער געווארן. זאל מען ברייגגען כהנים לוים ישראלים אונ זאלין זיך דארט בזעצין. אונ מען טאר ניט פאר קויפען אין דער שטאט קיין כלי וואס איז צום הרגנן מענטשין אונ קיין כלי וואס איז צו הרגנן חיות. אזוי זאגט רבי נחמיה. אונ דיא חכמים זאגין מען מעג יא פאר קויפען אזעלכע כלים. נאר דאס האלטען אלע גלייך דיא חכמים אונ רבי נחמיה) אז מען טאר ניט פאר שפרייטען (אויף שטעלין) אנעץ אין דיא שטאט צוא פאנגען חיות אדער עופות. אונ מען טאר ניט פלעכטין שטריק אין דיא שטאט. ווארום אז אין דיא שטאט וועט נאר זיין עפעס אהאנדיל. האבען מיר מורא טאמער וועלין דיא פריינד פון דעם גיהרגת קומען אין דיא שטאט האנדלען דער ווייל וועלין זייא טרעפין דעם רוצח אונ וועל איהם הרגנן. רבי יצחק זאגט דאס וויסען מיר פון פסוק. ווארום עס שטייט אין פסוק ער זאל אנטלויפען צו איינע פון די שטעט וועט ער לעבין. דו זאלסט אן ברייטען אין דער שטאט אלע זאכען וואס מען דארף צום לעבין, ער זאל קענען דארטין לעבין:

ז תניא. מיר האבין גילערונט אז אתלמיד איז פאר טריבען געווארען ווייל ער האט גיהרגת אמענטשין אומגערין. פאר טרייבט מען זיין רבי אויך. ווארום עס שטייט אין פסוק ער זאל אנטלויפין אין איינע פון די שטעט אונ ער זאל לעבין (מיט ביידע מיט דעם גוף אונ מיט דיא נשמה) דוא זאלסט פאר איהם אן ברייטען וואס ער דארף צו לעבין פון גוף (וויא פריער שטייט) אונ צום לעבין פון דיא נשמה. דאס מיינט מען ארבי ער זאל בייא איהם לערנען תורה. רבי זירא זאגט פון דאנען דארף זעהן יעדער רבי ער זאל ניט לערנען מיט אתלמיד וואס איז ניט פרום. ווארום דיא זינד פון תלמיד קענען איהם ברייגגען ער זאל הרגנן אמענטשין אומגערין וועט ער דארפין פאר טריבען ווערין וועט דער רבי אויך מוזין פאר טריבען ווערין. רבי יוחנן זאגט אז ארבי האט גיהרגת אמענטשין אומגערין אונ ער איז פאר טריבען געווארען פאר טרייבט מען דיא גאנצע ישיבה מיט איהם. פרעגט דיא גמרא עס איז דאך ניט אזוי ווארום רבי יוחנן האט גיזאגט פון וואנען וויסען מיר אז די תורה נעמט צו דעם מענטשין אונ פאר היט איהם פון טויט. ווארום עס שטייט אין פסוק את בצר במדבר אונ באלד נאך דעם שטייט וזאת התורה, צו ווייזין אזוי וויא דיא שטאט בצר אין דער מדבר פאר היט דעם רוצח פון טויט אזוי דיא

נ גרס בבי רב לא מצי שליחא דמלאכא דמותא למיקרב ליה משום דלא פסיק פומיה מגירסא סליק ויתיב אארזא דבי רב ופקע ארזא אישתיק ויכיל ליה :

ז אמר רבי תנחום בר חנילאי מפני מה זכה ראובן להמנות בהצלה תחלה מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר (בראשית לז) וישמע ראובן ויצילהו מידם . דרש ר' שמלאי מ"ד (דברים ד) אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש א"ל הקב"ה למשה הזרח השמש לרוצחים איכא דאמרי אמר הקב"ה הזרחת שמש לרוצחים . דרש רבי סימאי מ"ד (קהלת ה) אוהב כסף לא ישבע כסף ומי אוהב בהמון לא תבואה אוהב כסף לא ישבע כסף זה משה שהיה יודע שג' שבעבר הירדן אינן קולטות עד שנבחרו ג' שבארץ כנען אמר מצוה באה לידי אקיימנה ומי אוהב בהמון לו „) תבואה למי נאה ללמוד בהמון למי שכל תבואה שלו

„) בכתוב לא באלף ועיין אגדות מהרש"א

להמנות בהצלה תחלה. שפתח פי הכתוב בעלי מקלט תחלה : הזרח השמש לרוצחין [illegible] ; לפס היותס כגון מילי טובה דאמרינן בגמ' לעיל : הזרחת השמש לרוצחים. בהבדלה זו ויפה עשית : ללמוד בהמון . לדרוש ברבים : שכל תבואה שלו , בקי במקרא במשנה בהלכות ובאגדות :

תורה פאר היט אויך דעם מענטשין פון טויט . דארף מען דאך נישט דעם רבי און נישט דעם תלמיד פאר טרייבען אין עיר מקלט . זאגט דיא גמרא עס איז נישט קיין קשיא . ווען דר מענטש לערונט תורה פאר היט איהם דיא תורה אז דער פריינד פון דעם געהרגתין זאל איהם ניט הרגנן . אבער ווען ער לערונט ניט תורה מעג איהם דעם פריינד פון דעם געהרגתין יא הרגנן . דריבער מוז ער אנטלויפין אין עיר מקלט . אויב דוא ווילסט וועל איך דיר אזוי אתירוץ זאגין . די תורה פאר היט נאר דעם מענטשין פון מלאך המות . דער מלאך המות טאר ניט הרגנן דעם מענטשין ווען ער לערונט תורה . אבער דער פריינד פון דעם געהרגתין מעג הרגנן דעם רוצח . אפילו ווען ער לערונט תורה . דריבער מוז ער אנטלויפען אין עיר מקלט . אזוי וויא רב חסדא איז געזעסין אין בית המדרש און האט געלערונט האט דר שליח פון מלאך המות ניט געקענט צו קומען צו איהם ווייל זיין מויל האט ניט אויף געהערט פון צו לערנען . איז דער מלאך המות ארויף געגאנגען און האט זיך געזעצט אויף דעם בוים וואס נעבין בית המדרש איז דער בוים צו בראכין געווארין איז רב חסדא דער שראקין געווארין און האט אויך געהערט צו לערנען איין מינוט האט דער מלאך המות איהם געהרגת :

ז אמר רבי תנחום בר חנילאי האט געזאגט פאר וואס האט ראובן זוכה געוועזן מען זאל איהם ציילען דער ערשטער בייא דיא שטעט וואס זענען מציל צו זיין דעם רוצח . ווייל ער איז געוועזן דער ערשטער וואס האט גירעט צו דיא ברידער מען זאל מציל זיין יוסף . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ראובן האט געהערט האט ער גירעטעט זיין ברודער יוסף פון זייערע הענט . רבי שמלאי האט גידרשת עס שטייט אין פסוק דאמאלס האט משה אפ געשיידט דרייא שטעט אויף דער זייט ירדן וואו דיא זוהן שיינט אויף . גאט האט געזאגט צו משה מאך שיינען דיא זוהן צו דיא רוצחים . דוא זאלסט אן ברייטען מיטלען פאר דיא רוצחים (אזוי וויא עס שטייט אין סימן ה ו) . אנדערע זאגין גאט האט געזאגט צו משה דוא האסט געמאכט שיינען דיא זוהן פאר דיא רוצחים וואס דוא האסט אן גיברייט פון זייערט וועגין די דרייא שטעט . רבי סימאי האט גידרשת עס שטייט אין פסוק אוהב כסף לא ישבע כסף (דער וואס האט ליב געלט ווערט ניט זאט מיט געלט) . ומי אוהב בהמון לא תבואה (און ווער עס האט ליב דיא ברומונג פון פיל מענטשין דער האט תבואה . דיא גמרא דרשת גלייך וויא עס וואלט געשטאנען לו מיט אוא"ו . לו תבואה . צו איהם איז תבואה) . זאגט דיא גמרא געלט מיינט מען מצות . און אזוי זאגט דער פסוק דער וואס האט ליב געלט (ער האט ליב צו טאהן מצות) ווערט ער ניט זאט מיט מצות דאס מיינט מען משה רבינו . משה האט געוואוסט אז די דרייא שטעט פון דער זייט ירדן וועלין נאך ניט צו נעמען דעם רוצח ביז מען וועט אפ שיידן נאך דרייא שטעט אין דעם לאנד כנען . און אויף דיא דרייא שטעט פון כנען האט מען נאך גיבראכט ווארטין פערצעהן

שלו והיינו דא"ר אלעזר מ"ד (תהלים קו) מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. ורבנן ואי תימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה כל האוהב בהמון לו תבואה יהבי ביה רבנן עינייהו ברבה בריה דרבא. רב אשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה והיינו דא"ר יוסי בר חנינא מ"ד (ירמיה נ) חרב אל הבדים ונואלו חרב על שונאי ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקי בתורה ולא עוד אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתיב התם (במדבר יב) אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאין שנאמר ואשר חטאנו. ואבע"א מהכא (ישעיה יט) נואלו שרי צוען רבינא

ורבנן ואי תימא רבה בר מרי אמר מי אוהב בהמון לו תבואה וגו'. אוהב ת"ח לו תבואה התורה מחזרת עליו ועל זרעו כדאמרינן בעלמא מאן דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן. יהבו רבנן עינייהו ברבה. שהיה אוהב תלמידי חכמים ביותר והיו לו בנים תלמידי חכמים: רב אשי אמר וכו'. בדרב אשי גרסינן ללמוד בדרבינא גרסינן ללמד: ללמוד בהמון. עם חברים רבים: נואלו שרי צוען נשאו וגו'. אלמא הנואל נשא להטעות.

יאהר: נאר ווייל משה האט ליב גיהאט צו טאהן מצות. האט ער גזאגט די מצוה וואס איז גיקומען אין מיין האנט וועל איך איר מקיים זיין. אונ וועל שון אפ שיידן דריי שטעט אויף דער זייט ירדן. אפילו מען דארף זייא נאך ניט. אונ ווער עס האט ליב די ברומונג פון פיל מענטשין דער האט תבואה. דער פסוק מיינט אזוי ווער עס האט ליב צוא דרשנן פאר פיל מענטשין. פאר וועמען איז שיין צו דרשנן פאר פיל מענטשין. דער וואס הט די גאנצע תבואה. דאס מיינט מען ער קען די גאנצע תורה: דאס איז אזוי וויא רבי אלעזר האט גזאגט עס שטייט אין פסוק ווער זאל ריידן די שטארקייט פון גאט ער זאל מאכן הערין זיין גאנצע לויב. דער פסוק מיינט אזוי פאר וועמען איז שיין ער זאל ריידן די שטארקייט פון גאט. דער וואס קען מאכן הערין די גאנצע לויב פון גאט. אבער דער וואס קען ניט דער ציילען די גאנצע לויב פון גאט (אונ עס איז נישטא איין מענטש אויף דער וועלט וואס זאל קענען דער ציילען די גאנצע לויב פון גאט) זאל ער גאר ניט לויבן גאט (נאר די תפלות וואס מיר האבן שוין פון לאנג דאס מעג מען). אונ די רבנן זאגין אנדערע זאגין רבה בר מ"י האט גזאגט דער פסוק וואס זאגט ווער עס האט ליב דאס ברומונג פון פיל מענטשין צו איהם איז תבואה. דס מיינט מען ווער עס האט ליב אלע מענטשין וואס זענען תלמידי חכמים. וועט ער האבן תבואה. דאס מיינט מען ער וועט האבן קינדער תלמידי חכמים. האבן די רבנן גיגעבין זייערע אויגען אויף רבה דער זוהן פון רבא. אז רבה האט ליב אלע רבנן אונ ער הט קינדער תלמידי חכמים. רב אשי זאגט אזוי מיינט דער פסוק דער וואס האט ליב צוא לערנען תורה מיט פיל מענטשין צו זאמען. וועט ער האבן די תבואה פון דער תורה. ער וועט קענען לערנען. אונ רב אשי זאגט אזוי וויא רבי יוסי בר חנינא האט גזאגט עס שטייט אין פסוק חרב אל הבדים ונואלו. אשווערד זאל זיין אויף די פיינד פון די תלמידי חכמים וואס זיצען יעדער בזונדער אונ לערנען. אונ זייא לערנען ניט אלע בעזאמען (אונ ווייל ער וויל ניט ארויס ריידן אקללה אויף די תלמידי חכמים. דריבער זאגט ער די קללה אויף די פיינד פון די תלמידי חכמים). אונ ניט נאר די קללה אליין האבן זייא. נאר זייא ווערין פאר נארעשט אויך. ווארום דא שטייט ונואלו. אונ דארט שטייט אהרן האט גזאגט אשר נואלנו: מיר האבן אנארעשקייט גיטאהן. זעהן מיר אז נואלו איז דער טייטש פאר נארעשט: אונ נאך מער האבין זייא. זייא זינדיגען מיט דעם צו גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אהרן האט גזאגט מיר האבן גיטאהן אנארעשקייט אונ מיר האבן גיזינדיגט. אזוי דא ביי די תלמידי חכמים ווס לערנען יעדער בזונדער ווערין זייא ווערין פאר נארעשט אונ זייא זינדיגען. אז דו ווילסט וועל איך דיר זאגן פון דעם פסוק נואלו שרי צוען נשאו: די הארין פון צוען זענען נארעש גיווארן אונ טראגן אויף זיך אזינד. אזוי ביי די תלמידי חכמים וואס לערנען יעדער בזונדער שטייט אויך נואלו. מיינט מען זייא ווערין נארעש ווערין אונ ווערין זינדיגען. רבינא זאגט דער וואס

דבינא אמר כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה והיינו דאמר רבי הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחברי ומתלמידי יותר מכלם :

ח אמר ר׳ יהושע בן לוי מאי דכתיב (תהלים קכב) עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם לרגלינו שהיו עומדין במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה . וא״ר יהושע בן לוי מאי דכתי׳ (שם) שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה׳ נלך אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע שמעתי בני אדם שאומרים מתי ימות זקן זה ויבנה שלמה בנו בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי . א״ל הקב״ה (שם פד) כי טוב יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח :

(דף ס ע״ב) **ט משנה** ומכוונים להם דרכים מזו לזו שנאמר (דברים יט) תכין לך הדרך ומוסרים לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו בדרך וידברו אליו . ר׳ מאיר אומר (אף) הוא מדבר על ידי עצמו שנאמר (שם) וזה דבר הרוצח :

ללמד בהמון . תלמידים הרבה : לו תבואה . לפי בעל ידיהם ירבה הפלפול ומתן לב לתרץ קושיותיהן: בשעריך ירושלים . בשביל שעריך : מאלף עולות וכו׳. מקרא כתיב אלף עולות יעלה שלמה וגו׳ :

האט ליב צוא לערנען תורה צו פיל תלמידים וועט ער האבען תבואה . דאס מיינט מען ער וועט קענען גוט לערנען . דאס איז וואס רבי האט גזאגט פיל תורה האב איך גילערנט פון מיינע רבים , אונ פון מיינע חברים האב איך גילערנט נאך מער וויא פון מיינע רבים . אונ פון מיינע תלמידים האב איך גילערנט מער וויא פון אלעם ווייל ווען עס איז דא פיל תלמידים . פרעגט מען דעם רבי פיל קשיות . אונ ער מוז ענפערין פיל תירוצים . דער וועגען ווערט אים גישארפט דער שכל אונ ער ווערט אגרויסער חכם אין דער תורה :

ח אמר . רבי יהושע בן לוי האט גזאגט עס שטייט אין פסוק עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים . וואס האט אונז גיהאלפען אז אונזערע פיס זאלין קענען שטיין אין מלחמה . דיא טויערין פון ירושלים . וואס מען האט דארטין גילערנט תורה . אין דעם זכות פון די תורה לערנען פלעגין מיר איין נעמען אמלחמה . נאך האט רבי יהושע בן לוי גזאגט עס שטייט אין פסוק שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה׳ נלך . איך פריא מיך אז מען זאגט צוא מיר אין דיא הויז פון גאט וועלין מיר גיין . אזוי האט גזאגט דוד פאר גאט רבונו של עולם איך האב גיהערט מענטשין זאגין אויף מיר ווען וועט שטארבען דער אלטער וועט זיין זוהן שלמה באהען דעם בית המקדש וועלין מיר אלע יום טוב קומען אין בית המקדש . האב איך מיך גיפרייט מיט זייערע רייד . האט גאט גזאגט צו דוד כי טוב יום בחצריך מאלף . עס איז ביי מיר בעסער דיין איין טאג וואס דוא לערנסט תורה פאר מיר . מער פון דיא טויזענד עולות וואס דיין זוהן שלמה וועט מקריב זיין פאר מיר אויף דעם מזבח . זייא אײלין זיך דוא זאלסט שטארבען אונ דער בית המקדש זאל גיבאהט ווערין וועט מען מקריב זיין קרבנות . אונ ביי מיר איז בעסער אז דוא לעבסט נאך אונ לערנסט תורה . אפילו דער בית המקדש איז ניטא אונ מען איז ניט מקריב קרבנות :

ט ומכוונים . אונ מען האט גימאכט גלייכע וועגין פון איין עיר מקלט צום אנדערין . אונ פון יעדער שטאט ביז צו דיא דרייא ערי מקלט האט מען אויך גימאכט גלייכע וועגין : די וועג זאל ניט גיין קרום . אונ עס זאל ניט זיין אשטרויכלונג אויף דעם וועג . ניט קיין בארג . ניט קיין טאהל . אויף יעדער וואסער אבריק . ווארום עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט אנבריטען די וועג . אונ צוויי לומדים גייען מיט דעם רוצח אין וועג ביז צום עיר מקלט : צו היטען אים טאמער וועט דער פריינד פון דעם גיהרגעטין איהם הרגנן אין וועג . אונ אויב דער פריינד פון דעם גיהרגעטין וועט אים וועלין הרגנן . זאלן די לומדים רייד׳ן צו דעם פריינד אונ זאלן איהם בעטין ער זאל אים ניט הרגנן . רבי מאיר זאגט דער רוצח אליין זאל ריידן פאר זיך . ווארום עס שטייט אין פסוק דס זענען די רייד פון דעם רוצח :

י (דף יא) **לפיכך** אמותיהן של כהנים היו מספקות להם (מים ומזון) [מחיה וכסות] שלא יתפללו על בניהן שימותו:

יא **גמ' תניא** ר' אליעזר בן יעקב אומר (ע"ב) מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם. אמר רב (הונא) [כהנא] מאי קראה (דברים יט) תכין לך עשה לך הכנה להדרך. ר' חמא בר חנינא פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (תהלים כה) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך אם לחטאים מורה קל וחומר לצדיקים. ר"ש בן לקיש פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא (שמות כא) ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו (ש"א כד) כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד לזה אין עדים ולזה אין עדים הקב"ה מזמנן לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב

פירוש

י לפיכך אמותיהן. אקרא דיושב שם עד מות הכהן קאי: מקלט כתוב על פרשת דרכים. בכל מקום שהיו שני דרכים מפולשים אחד פונה לעיר מקלט עץ היה תקוע באותו הדרך וכתיב עליו מקלט: פתח לה פתחא להאי פרשתא. כשהיה רוצה לדרוש בפרשת רוצחין היה מתחיל כן: והאלהים אנה לידו. זהו שאמר הכתוב כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע משל הקדמוני ומי היא התורה שהיא משל של הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיא אמרה מרשעים יצא רשע והיכן אמרה והאלהים אנה לידו והולך הקב"ה ממציא מכשול נאדם להטות אותו ע"י שהם רשעים ההורג והנהרג ההורג היה חייב גלות ואין עד בדבר והוא לא גלה והנהרג היה חייב מיתה ואין עד בדבר ולא נהרג לפיכך הקב"ה זימנן לפונדק אחד וכו': במה הכתוב

י לפיכך. ווייל אז דער כהן גדול שטארבט אדער דער געוועזענער כהן גדול שטארבט אדער דער כהן וואס איז געזאלבט צו גיין אין דער מלחמה שטארבט. גייט דער רוצח צוריק אהיים: דריבער פלעגן דיא מוטערס פון דיא כהנים ודיא מוטער פון כהן גדול. אונ דיא מוטער פון דעם געוועזענעם כהן גדול. אונ דיא מוטער פון דעם כהן וואס איז געזאלבט צו גיין אין דער מלחמה געבין צו דיא רוצחים עסין אונ קליידער. דיא רוצחים זאלן ניט בעטין אויף זייערע קינדער זייא זאלין שטארבן:

יא תניא. מיר האבען געלערונט רבי אליעזר בן יעקב זאגט וואו עס איז געוועזען צוויא וועגין האט מען געשטעלט אסלופ אונ מען האט אויף געשריבען וועלכע וועג עס גייט צום עיר מקלט. דער רוצח זאל וויסען וואו ער זאל לופען. רב כהנא האט געזאגט דאס ווייסען מיר פון דעם פסוק דוא זאלסט אן בריייטן דיא וועג. דוא זאלסט מאכען אנבריייטונג צוא דער וועג. מען זאל דער קענען וועלכע וועג גייט צום עיר מקלט. רבי חמא בר חנינא אז ער האט געוואלט דרשנן דיא פרשה פון רוצחים. האט ער פריער אן געהויבען צו דרשנן דעם פסוק. גאט איז גוט אונ טוהט אלץ מיט גלייבקייט דריבער וויזט ער דיא זינדיגע דעם גוטען וועג וגאט הט געהייסען מען זאל וויזן דעם רוצח דעם גלייכען וועג צום עיר מקלט ער זאל קענען בלייבען לעבין. מאדאך צו דיא זינדיגע וויזט גאט דעם גוטען וועג. צו דיא פרומע וויזט געווים גאט דעם גוטען וועג. רבי שמעון בן לקיש אז ער האט געוואלט דרשנן דיא פרשה פון רוצחים. הט ער פריער אן געהויבען צו דרשנן דעם פסוק. ער האט ניט געלאקערט אויף זיין חבר צו הרגנן איהם נאר גאט הט אן געבריייט דעם חבר אונטער זיין האנט ער זאל געהרגת ווערין פון איהם. דס איז וואס דער פסוק זאגט כאשר יאמר משל הקדמוני: אזוי וויא עס זאגט דער משל פון דעם פריערדיגען ודאס מיינט מען דיא תורה וואס זיא איז דער משל פון גאט וואס ער איז פריער וויא דיא וועלט] . וואס זאגט דיא תורה פון רשעים גייט ארויס שלעכץ. וואו האט דאס דיא תורה געזאגט פון רשעים גייט ארויס שלעכץ. פון דעם פסוק ער האט ניט געלאקערט אויף זיין חבר צו הרגנן איהם נאר גאט האט אן געבריייט דעם חבר אונטער זיין האנט ער זאל געהרגת ווערין פון איהם. פאר וואס האט דאס גאט געטאהן ער זאל אן בריייטען איין מענטש צום אנדערין ער זאל איהם הרגנן. נאר דער פסוק שמועסט פון צוויי מענטשין וואס זענין ביידע רשעים. ביידע האבען אמאהל געהרגת מענטשין. נאר איינער האט געהרגת אומגערין וואלט ער געדארפט פאר טריבען ווערין אין עיר מקלט: עס איז אבער ניט געווען קיין עדות

יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונופל עליו והורגו נמצא זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה:

יב אמר רבה בר רב הונא אמר רב הונא ואמרי לה א"ר הונא א"ר אלעזר מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים שאדם רוצה לילך טוליכין אותו. מן התורה דכתיב (במדבר כב) לא תלך עמהם וכתיב (שם) קום לך אתם. מן הנביאים דכתיב (ישעיה מח) אנכי ה' אלהיך מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך. מן הכתובים דכתיב (משלי ג) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן:

יג אמר ר' חמא בר חנינא מפני מה נאמרה פרשת רוצחים (דף יא) בלשון עזה דכתיב (יהושע כ) וידבר ה' אל יהושע לאמר וגו' תנו לכם את ערי המקלט אשר דברתי אליכם וגו' מפני שהן של תורה למימרא דכל דבור לשון קשה אין דכתיב (בראשית מב) דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות והתניא (מלאכי ג) נדברו אין נדברו אלא לשון נחת וכה"א

מדבר. והאלהים אנה לידו: ונופל עליו והורגו: ויש עדים וגולה על כרחו:
בלשון עזה. בכל ס' יהושע כתיב ויאמר ה' אל יהושע וכאן נאמר וידבר ה' ודבור לשון עז הוא: מפני שהן של תורה. אבל בשאר אמירות באמר לא אמר דבר לקיים מגוס הכתובים בתורה הוץ

אויף דער זאך. קיינער האט ניט געוואוסט פון דעם נאר גאט אליין. דריבער איז ער ניט פאר טריבען געווארין. אונ דער אנדערער האט גיהרגת אמענטש מוטווילג. האט מען אים גידארפט הרגנן. אונ עס איז אויך ניט געוועזן קיין עדות. עס האט אויך קיינער ניט געוואוסט נאר גאט אליין. האט מען אים ניט גיהרגת. וואס טוהט גאט ער ברייננגט צו זאמען דיא ביידע מענטשין אויף איין ארט. דער וואס האט גיהרגת מוטוויליג זיצט אונטער דעם לייטער. אונ דער וואס האט גיהרגת אומגערין גייט אויף דעם לייטער פון בוידים אראפ. אונ דער לייטער רוקט זיך אפ פון ארט אונ פאלט ארויף אויף דעם וואס איז גיזעסין אונטער דעם לייטער אונ ער ווערט גיהרגת. אונ איצט זענען שוין דא עדות. דער וואס האט פריער גיהרגת אמענטש מוטוויליג איז שוין איצט גיהרגת געווארין. אונ דער וואס האט פריער גיהרגת אמענטש אומגערין האט ער איצט נאך אמאהל גיהרגת אמענטש אומגערין ודעם וואס איז גיזעסין אונטער דעם לייטער) אונ איצט זענען שוין דא עדות. ווערט ער שוין פר טריבען אין די שטעט פון די רוצחים:

יב אמר. רבה בר רב הונא האט גיזאגט פון רב הונאס וועגין. אנדערע זאגין רב הונא האט גיזאגט פון רבי אלעזרס וועגין פון דער תורה אונ פון דיא נביאים אונ פון כתובים ווייסין מיר אין דעם וועג וואס אמענטש וויל גיין פירט מען איהם. אין דער תורה שטייט גאט האט גיזאגט צו בלעם דוא זאלסט ניט גיין מיט מואב. אונ אז בלעם האט יא גיוואלט גיין האט גאט גיזאגט צו איהם גייא מיט זייא. אין נביאים שטייט גאט זאגט איך בין דיין גאט איך לערין דיך צו העלפין דיר איך מאך דיך טרעטין אין דעם וועג וואס דוא ווילסט גיין. אין כתובים שטייט שלמה המלך האט גיזאגט אויב דער מענטש וויל גיין צו רשעים וואס לאבין פון דער תורה. לאזט מען איהם ער זאל גיין מיט זייא אונ זאל אויך לאבין פון דער תורה. אונ אויב ער וויל גיין מיט די פרומע וועט איהם גאט געבין חן דיא פרומע זאלין זיך מיט איהם בהעפטין:

יג אמר. רבי חמא בר חנינא זאגט פאר וואס איז די פרשה פון רוצחים גיזאגט גיווארין צו יהושע מיט שטארקע רייד. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק וידבר יי' אל יהושע. גאט האט גירעט צו יהושע גיט צו אייך דיא שטעט פאר דיא רוצחים וואס איך האב גירעט צו אייך. ענטפערט די גמרא ווייל דיא מצוה שטייט גיבאטין אין דער תורה. פון וואנען ווייסען מיר אז דער ווארט דבור מיינט מען שטארקע רייד. ווארום עס שטייט אין פסוק דבר האיש אתנו קשות. דער מענטש דער האר פון דעם לאנד האט גירעט מיט אונז הארטע רייד. פרעגט דיא גמרא מיר האבין דאך גילערנט עס שטייט אין פסוק נדברו איש אל רעהו. נדברו מיינט מען זייא האבען גירעט

וכה"א (תהלים מז) ידבר עמים תחתינו דבר לחוד ידבר לחוד:

יד פיסקא לפיכך אמותיהן של כהנים וכו'. טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתיב (משלי כו) כצפור לנוד כדרור לעוף כן קללת חנם לא תבא אמר (להו) ההוא סבא מפרקיה דרבא שמיע לי מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו איכא דאמרי כדי שיתפללו על בניהם ולא ימותו טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי מאי הוה ליה

מזו: ידבר עמים. יהיו עמים תחתינו: שהיה להם לבקש רחמים על דורם. הלכך לאו קללת חנם היא: הכא אמרי. בבבל אמרו משל זה על האדם שלקה בשביל סרחון של אחרים: טוביה חטא וזיגוד מינגד. משום שהיא דאמרינן בפסחים טוביה חטא אתא זיגוד אסהיד ביחידי שלא היה עד שני בדבר ונגדיה רב פפא לזיגוד וא"ל טוביה חטא וזיגוד מינגד ומאז היתה למשל: התם אמרינן. בא"י אמרינן משל זה: שכם נסיב מבגאי גזר. שכם בן חמור לקח את דינה בת יעקב והסכימו שלו ושאר בני העיר שלא נהגו מלו עמו ונהרגו. מבגאי שם היה מבני העיר:

למעבד הכא אמרי טוביה חטא וזיגוד מינגד התם אמרו שכם נסיב מבגאי גזר אמר (להו) ההוא סבא מפרקיה דרבא שמיע לי מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו כי הא דההוא גברא דאכליה אריא ברחוק תלתא פרסי מיניה דרבי יהושע בן

איינער צום אנדערין פאמעלאך מיט גוטע רייד. אונ אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ידבר עמים תחתינו. ער טוהט פירען דיא פעלקער אונטער אונז. ענפערט דיא גמרא דבר איז אנדערש דער טייטש. אונ ידבר איז אנדערש דער טייטש. דבר איז דער טייטש הארטע רייד. אונ ידבר איז דער טייטש פירען פאמעלאך מיט גוטע רייד:

יד פיסקא. לפיכך. דריבער פלעגין דיא מוטערס פון דיא כהנים געבין צו דיא רוצחים קליידונג אונ עסין. דיא רוצחים זאלין נישט בעטין אויף זייערע קינדער זייא זאלין שטארבין אזוי וויא עס שטייט אין סימן יז. פרעגט דיא גמרא דאס איז ווייל דיא רוצחים בעטען ניט. אבער אז דיא רוצחים וואלטין בעטין אויף דיא כהנים זייא זאלין שטארבין וואלטין דיא כהנים גישטארבען. עס שטייט דאך אין פסוק אזוי וויא אפויגיל וואס ווערט פאר וואגילט אונ אזו וויא דער פויגיל דרור פליהט אוועק אזוי וועט אאומזיסטע קללה ניט קומען. אונ דיא קללות וואס דיא רוצחים פלוכין דיא כהנים איז דאך אומזיסטע קללות וועלין זייא דאך ניט מקוים ווערין. וואס האבען דיא מוטערס מורא; האט אאלטער מאן גזאגט דאס האב איך גיהערט פון דיא דרשה פון רבא. דיא קללות זענען ניט קיין אומזיסטע. ווארום דיא כהנים האבען גידארפט בעטין אויף זייער דור עס זאל קיין מענטש ניט גיהרגת ווערין. אונ זייא האבען ניט גיבעטין. איז דאך דורך זייא דער מענטש גיווארין ארוצח אונ זיצט אין דיא ערי מקלט; דריבער אז דער רוצח וואלט אים פלוכין וואלט דיא קללה גיקענט מקוים ווערין; אנדערע זאגן דיא מוטערס פון דיא כהנים האבען גיגעבין צו די רוצחים קליידונג אונ עסין זייא זאלין בעטין אויף זייערע קינדער זייא זאלין ניט שטארבען. פרעגט דיא גמרא אז דיא רוצחים וועלין בעטין וועלין דיא כהנים ניט שטארבען. אבער אז זייא וועלין ניט בעטין וועלין זייא יא שטארבען. פאר וואס זאל דער כהן שטארבן. וואס איז דער כהן שולדיג וואס דער מענטש איז גיהרגת גיווארין. דא אין בבל הט מען גזאגט דעם משל טוביה הט געזינדיגט אונ זיגוד ווערט גישלאגן. אין ארץ ישראל האט מען גזאגט דעם משל שכם האט גענימען דינה אונ האט פון איר הנאה גיהאט. אונ מבגאי זאל זיך מל זיין. דער רוצח האט גיהרגת אמענטשין אונ דער כהן זאל גישטראפט ווערין. האט אאלטער מאן גזאגט דאס האב איך גיהערט פון דיא דרשה פון רבא. דיא שטראף איז ניט קיין אומזיסטע. ווארום דיא כהנים האבען גידארפט בעטין אויף זייער דור עס זאל קיין מענטש ניט גיהרגת ווערין. אונ זייא האבען ניט גיבעטין. איז דאך דער מענטש גיהרגת גיווארין דורך זיי. אזוי וויא עס האט אמאהל גיטראפען אלייב האט אויף גיגעסן אמענטשין. אונ דאס איז גיוועזן דריי מייל ווייט פון רבי יהושע בן לוי. האט אליהו הנביא דריי טעג ניט גישמועסט מיט רבי יהושע בן לוי. ווייל רבי יהושע בן לוי הט גידארפט אלע טאג

בן לוי ולא אשתעי אליה בהדיה תלתא יומין:
מז אמר רב יהודה אמר רב קללת חכם אפילו בחנם היא באה מנ"ל מאחיתופל כשכרה דוד שיתין קפא תהומא ובעי למשטפיה לעלמא אמר דוד מי איכא דידע אי שרי למיכתב שם ומשדי בתהומא ונייח ליכא דא"ל ולא מידי אמר כל היודע לומר ואינו אומר יחנק בגרונו נשא אחיתופל ק"ו בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים לעשות שלום על כל העולם כלו עאכ"ו. אמר שרי כתב שם ההכפא ושדא בתהומא הדר תהומא וקם בדוכתיה. ואפילו הכי כתיב (ש"ב יז) ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו וגו' ויחנק. א"ר אבהו קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנ"ל מעלי דקאמר ליה עלי לשמואל (ש"א ג) כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תכחד ממני דבר ואע"ג דכתיב (שם) ויגד לו את כל הדברים ולא

כשכרה דוד שיתין. יסודות של בה"מ ובתלמוד ירושלמי מצינו תצמיות של בה"מ והוא יסוד בלשון יוני: קפא תהומא. צף התהום ובתלמוד ירושלמי שמצא בה חרש שהגביה קולו ואמר ליה אל תטלני מכאן שאני כבוש על התהום מיום מתן תורה שרעדה כל הארץ ולא שמע דוד לדבריו ונטלו: מי שרי למכתב שם. פן ימחקוהו המים ועובר משום ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' וגו': נשא אחיתופל ק"ו וכו'. יש תימה בדבר שהרי לא קנה דוד הגורן מארונה היבוסי עד מעשה דהמגפה שהיתה לאחר מיתת אחיתופל ג' שנים ולפי דברים הללו צריכין אנו לומר שאע"פ שלא קנה הגורן היה יודע מנביאיו מיום שנמשח וישבו הוא ושמואל בניות ברמה ובדקו בספר יהושע ומצאו מקום לבה"מ כדכתיב עד אמצא מקום לה' וגו' דרים ליה בזבחים באיזהו מקומן וחפר היסודות ברשותו: ימחה על המים. דכתיב בסוטה ומחה אל מי המרים והרבה אזכרות בפרשה: ואפילו הכי כו'. וקללה זו בחנם היתה שלא היה מקללו אלא אם אינו אומר (בחנם היתה שלא הי' לו לקללו אם אינו אומר): אפי' על תנאי. ולא נתקיים התנאי אעפ"כ היא באה דהא קללה על תנאי היתה אם תכחד ממני ולא נתקיים שהרי לא כחד ואעפ"כ נתקיימה הקללה דכתיב ובניו לא הלכו בדרכיו וגו'

בעטין אז קיין מענטש זאל ניט גיהרגת ווערין:
מז אמר. רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין אז אצדיק פלוכט אמענטשין אפילו דאס איז גאר אומזיסט פון דעסטוועגין ווערט מקוים דיא קללה. דס ווייסען מיר פון אחיתופל. ווען דוד המלך האט גיגראבען דעם פונדאמענט פון בית המקדש. האט זיך דיא וואסער פון אבגרונד אויף גיהויבען אונ עס האט גיוואלט פאר פלייצען דיא וועלט. האט דוד גזאגט טאמער איז דא איינער וואס ווייס אויב מען מעג אויף שרייבען דעם נאמען פון גאט אויף אשארבין אונ אריין ווארפען צום אבגרונד וועט דיא וואסער אראפ צוריק צום אבגרונד. [ווארום דוד האט מורא גיהאט טאמער וועט אפ גימעקט ווערין דער נאמען פון גאט אין דיא וואסער] איז ניט גיוועז ווער עס זאל איהם עפעס זאגין. האט דוד גזאגט ווער עס ווייס אונ וויל ניט זאגין. זאל ער דער שטיקט ווערין אין האלדז. האט אחיתופל גילערענט אקל וחומר. מאדאך צוא מאכען שלום צווישען מאן אונ ווייב האט דיא תורה גזאגט מיין נאמען וואס איז געשריבען גיווארין מיט הייליגקייט זאל אפ גימעקט ווערין אויף דעם וואסער. צו מאכען שלום אויף דיא גאנצע וועלט איז דאך געוויס אז מען מעג אפ מעקין דעם נאמען פון גאט. האט אחיתופל גזאגט צוא דוד מען מעג. האט דוד אויף געשריבען דעם נאמען פון גאט אויף אשארבין. אונ האט איהם ארייין גיווארפען צום אבגרונד. איז דיא וואסער צוריק אראפ צום אבגרונד אונ עס איז געבליבען אויף זיין ארט. אונ דיא קללה איז דאך גיוועז אומזיסט. ווארום אפילו אחיתופל וואלט ניט וועלין זאגין קומט איהם אויך ניט צו פלוכין. אונ אז אחיתופל האט גזאגט קומט דאך שוין געוויס ניט דיא קללה זאל מקוים ווערין. פון דעסטוועגין איז זי מקוים גיווארין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אחיתופל האט גיזעהן זיין עצה איז ניט גיטאהן גיווארין האט ער זיך דער שטיקט. רבי אבהו זאגט אז אצדיק פלוכט אפילו אויף אתנאי אונ דער תנאי איז ניט מקוים גיווארין פון דעסטוועגין ווערט דיא קללה מקוים. דאס ווייסען מיר פון עלי. ווארום עלי האט גזאגט צו שמואל. אזוי זאל גאט טאהן צוא דיר [אזוי וויא מיינע קינדער זענען ניט פרום זאלין דיינע קינדער אויך זיין ניט פרום] אונ אזוי זאל ער מערין צו טאהן אויב דו וועסט פון מיר פר לייקענען איין זאך. אונ עס שטייט אין פסוק שמואל הט אלץ גזאגט צו עלי ער הט פון אים גאר ניט גילייקנט. דארף דאך שוין דיא קללה ניט מקוים ווערין. פון דעסטוועגין איז דיא קללה

ולא כהד ממנו ואפילו הכי כתיב (שם ח) ולא הלכו בניו בדרכיו וגו' :

(ע"ב) **מז אמר** רב יהודה אמר רב נידוי אפילו על תנאי צריך הפרה מנא לן מיהודה דכתיב (בראשית מג) אם לא אביאנו אליך והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים ואמר רב שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאי דכתיב (דברים לג) יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר וזאת ליהודה ויאמר כל אותם ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר וכו' (עי' סוטה פ"ק כל המאמר) :

(דף יב) **יז אמר** רב יהודה אמר רב שני טעיות טעה יואב באותה שעה שנאמר (מ"א ב) וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח טעה שאין קולט אלא גגו והוא תפש בקרנותיו טעה שאין קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפש במזבח של שילה. אמר אביי בהא נמי טעה שאין קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר היה. אמר ריש לקיש

יזה קללה קלנו עלי דכתיב כה יעשה לך כמו שנעשה לי שאין בני מהוגנין :

[וחטאתי לך . לשון נידוי הוא שיהא מנודה לאביו : מאי דכתיב יחי ראובן וגו' וזאת ליהודה . מה ראה לסמוך יהודה לראובן ומה ראה להתחיל בברכת יהודה בלשון וזאת ליהודה אלא לפי שהיו עצמות כל השבטים שלהן קיים ושל יהודה מגולגלין אמר לשון זה יחי ראובן כלומר ראובן שנדו קיימת כאילו הוא חי וזאת תהיה ליהודה שהם מגולגלין . עצמות כל השבטים יצאו ממצרים ונשאום בניהם במדבר וז"ש יוסף לאחיו והעליתם את עצמותי מזה אתכם עם עצמותיכם] :

טעה יואב בדרשא דמעם מזבחי תקחנו למות ולא מעל מזבחי ומה"ה דרשו שאינו קולט אלא גגו של מזבח שהוא על מזבח ממש והיכי סבר כי תפש בקרנות גמזבח הינו על המזבח : בית עולמים. דכתיב מזבחי המיוחד לי : ה"ג והוא תפש במזבח של במה שעשה דוד לפני הארון שהיה באהל אשר נטה לו דוד בעיר דוד כדכתיב וינס יואב אל אהל ה' ומצינו בדברי הימים שעשה דוד מזבח לפניו והאי הפסר לומר מזבח של שילה היה שהוא היה בימי דוד ושלמה בגבעון ואנן אמרינן יום שמת בו עלי נאמר בו ויטוש משכן שילה : ברה של הדוס . כמאל בירכה נגלה בבתהנה יפרע הקב"ה ממנו

מקוים געווארין אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די קינדער פון שמואל זענען ניט געגאנגען אין די וועגין פון שמואל :

מז אמר . רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין אז מען איז מחרים אמענטשין אפילו אויף אתנאי און דער תנאי איז נישט מקוים געווארין . פון דעסטוועגין דארף מען מתיר זיין דעם חרם ; און אליין ווערט דער חרם ניט מותר . דאס ווייסען מיר פון יהודה . ווארום עס שטייט אין פסוק יהודה האט געזאגט צו יעקב אויב איך וועל ניט ברייגען בנימין צו דיר און איך וועל איהם נישט שטעלין פאר דיר זאל איך זיין זינדיג (אין חרם) צו דיר אלע טעג ; און דער תנאי איז נישט מקוים געווארין . ווארום יהודה האט געבריינגט זיין ברודער בנימין און האט אים געשטעלט פאר יעקב . פון דעסטוועגין איז יהודה געבליבען אין חרם . ווארום רבי שמואל בר נחמני האט געזאגט פון רבי יונתנ'ס וועגין עס שטייט אין פסוק ראובן זאל לעבין און זאל ניט שטארבן דיינע מענטשין זאלין זיין מיט אצאל . און דם איז צו יהודה און ער האט געזאגט (אזוי וויא עס שטייט אין דער מסכת סוטה אין ערשטין פרק) :

יז אמר . רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין צוויא זאכען האט יואב אטעות גיהאט אין דער צייט ווען מען האט איהם געוואלט הרגנן . ווארום עס שטייט אין פסוק יואב איז אנטלאפן צום געצעלט פון גאט (צום משכן) . און ער האט אן גינומען דיא ווינקלען פון מזבח . ער האט געמיינט אז פון דארטין טאר מען אים ניט נעמען צום הרגנן ; איין טעות איז געווען אז ער וואלט געשטאנען אויף דעם מזבח וואלט מען אים מאכי ניט געטארט הרגנן . ער איז אבער נאר געשטאנען נעבין מזבח און ער האט געהאלטען דיא ווינקלען פון מזבח . נאך אטעות איז געווען אפילו ער וואלט געשטאנען אויף דעם מזבח וואלט מען איהם אויך גימעגט הרגנן . ווארום אז מען שטייט אויף דעם מזבח פון בית המקדש טאר מען איהם ניט הרגנן . אבער אז מען שטייט אויף דעם מזבח פון דעם משכן וואס איז געווען אין שילה מעג מען אים הרגנן . אביי זאגט נאך איין זאך האט יואב אטעות גיהאט ; אפילו אז מען שטייט אויף דעם מזבח פון בית המקדש . דאס איז נאר אז אכהן שטייט אויף דעם מזבח און איז מקריב אקרבן . אים טאר מען ניט הרגנן . אבער אז דער וואס שטייט אויף דעם מזבח איז ניט אכהן מעג מען אים אראפ נעמען פון מזבח און הרגנן . און יואב איז דאך ניט געווען אכהן . וואס האט אים

שלשה טעיות עתיד שרה של אדום לטעות שנאמר (ישעיה סג) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה טועה שאינה קולטת אלא בצר והוא גולה לבצרה טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך טועה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד:

(ע"ב) **יח משנה** כיוצא בו רוצח שגלה לעיר מקלטו ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני אמרו לו אעפ"כ יקבל מהם שנאמר (דברים יט) וזה דבר הרוצח·

כשיגיע קץ אדום ליחרב כדכתיב יפקוד על צבא המרום במרום ואח"כ ועל מלכי האדמה באדמה: חמוץ בגדים מדמו של המלאך ואע"פ שאין המלאכים בשר ודם כתב כי הכתיב כעין הריגת אדם לשבר את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע: אם אמרו לו אעפ"כ. אנו רוצים לכבדך יקבל מהם: בקרנא דאומנא. מקיז דם בקרן במציצה:

כמה טפשאי שאר אינשי. כמה שוטים הללו כוב

אלו הן הלוקין פרק שלישי

(דף כז ע"ב) **א אמר** ר' אחא המשהה את נקביו עובר משום (ויקרא יא) אל תשקצו את נפשותיכם. א"ר ביבי בר אביי האי מאן דשתה טיא בקרנא דאומנא קא עבר משום אל תשקצו את נפשותיכם:

(דף כב) **ב אמר** רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי קמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבא דאילו בספר תורה כתיב ארבעים ואתו רבנן ובצרי

גיקענט העלפין דעם מזבח. ריש לקיש זאגט דער שר פון אדום וועט אטעות האבען אין דריי זאכען. ווען עס וועט קומען דער סוף אדום זאל חרוב ווערין. וועט פריער גאט הרגנן דעם שר פון אדום. אונ דער שר פון אדום וועט אנטלויפען אין בצרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ווער איז דער וואס קומט פון אדום דאס מיינט מען גאט וואס זיינע קליידער זענען בעשפריצט מיט בלוט וואס ער האט גיהרגת דעם שר פון אדום אין בצרה. אונ דער שר וועט אטעות האבען איין מאל די שטאט בצר נעמט צו דעם רוצח מען זאל איהם ניט מעגען הרגנן. אונ ער איז גילאפען אין דיא שטאט בצרה. דער אנדערער טעות איז דיא שטאט נעמט נאר צו אמענטשין. אבער ניט איהם וואס ער איז אמלאך. דער דריטער טעות איז דיא שטאט נעמט נאר צו דעם רוצח וואס הט גיהרגת אומגערין. אבער ער הט דאך גיהרגת מוטוויליג:

יח משנה. כיוצא בו. נאך אזוי אגלייכען האבען מיר גילערנט ארוצח וואס איז פאר טריבען גיווארן אין דיא שטאט וואס ער דארף דארט זיין בעהאלטען. אונ דיא מענטשין פון שטאט ווילען איהם געבען כבוד. זאל ער צו זייא זאגען איך בין ארוצח. אונ אויב די מענטשין פון שטאט זאגען צו איהם אפילו דוא ביסט ארוצח. פון דעסטוועגען ווילען מיר דיר געבען כבוד. זאל ער אן נעמען פון זיי כבוד. ווארום עס שטייט אין פסוק וזה דבר הרוצח. ער דארף רייד אונ זאגען אז ער איז ארוצח:

פרק שלישי

א אמר. רבי אחא זאגט דער וואס דארף ארויס גיין אונ ער האלט אויף זיין ארויס גאנג: איז ער עובר אויף אלאו איר זאלט ניט פאר מיאוסען אייערע לייבער. ווארום אז מען דארף ארויס גיין אונ מען גייט ניט ארויס ווערט פאר מיאוסט דער גוף. רב ביבי בר אביי זאגט דער וואס טרינקט וואסער אין אבאנקע וואס מען ציהט מיט איר בלוט פון אמענטשין איז ער עובר אויף אלאו איר זאלט ניט פאר מיאוסען אייערע לייבער. ווארום די כלי איז אלע מאהל מיאוס פון דעם בלוט:

ב אמר. רבא זאגט וויא נארעש זענען דיא מענטשין וואס זייא שטייען אויף פאר אספר תורה אונ זייא שטייען ניט אויף פאר אלמדן. אונ איר זאלט ניט זאגען אז דער עיקר איז די ספר תורה. ווארום דער למדן זאגט גאר וואס אין דיא ספר תורה שטייט. אונ אז זיי זאגען אמאהל

גני אדם : ובצרי חדא :

ג פיסקא] רב יהודה אומר מ' שלמות וכו א"ר יצחק מ"ט דר"י דכתיב (זכריה יג) מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי ורבנן ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב :

ד משנה כיצד מלקין אותו וכו' והקורא קורא (דברים כח) אם לא תשמור לעשות וגו' והפלא ה' את מכותך ואת מכות וגו' וחוזר לתחלת המקרא (שם כט) ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' וחותם (תהלים עח) והוא רחום יכפר עון גו' וחוזר לתחלת המקרא :

ה אמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה מנין לרצועה שהיא של עגל שנאמר (דברים כה) ארבעים יכנו לא יוסיף וסמיך ליה (דף כג) לא

צגייעם דין האבען זיא נאר גימערט אויף דיא רייד פון דער ספר תורה. אונ מערין אדער שווערער מאכען קען דאך יעדער מענטש. וואס איז דיא מעלה פון דעם תלמיד חכם. ניין מיר זעהן אז דיא חכמים מאכען אמאהל נאך גרינגער פון וויא עס שטייט אין דער תורה. ווארום אין דער ספר תורה שטייט מען זאל שלאגען פערציג מלקות אונ דיא רבנן זאגען איינס ווייניגער. נאר ניין אונ דרייסיג. וויא אזוי קענען דיא חכמים זאגין אנדערש וויא עס שטייט אין דער ספר תורה. געוויס האט גאט גזאגט אויס ווייניג דעם פשט צו משה רבינו אונ משה רבינו האט גזאגט צוא יהושע אונ יהושע האט גזאגט ווייטער ביז צו דעם דור. זענען דאך דיא רייד פון דיא חכמים אויך אתורה פון גאט דארף מען דאך פר זיי אויך אויף שטיין :

ג פיסקא. רבי יהודה זאגט מען זאל שלאגען פערציג מלקות. דרייצען מלקות פון פארונט דרייצעהן מלקות אויף איין אקסיל. אונ נאך דרייצעהן מלקות אויף דעם אנדערין אקסיל. איז ניין אונ דרייסיג מלקות. דעם לעצטין שמיץ גיט מען אים צווישען דיא אקסלען. האט רבי יצחק גזאגט פאר וואס זאגט רבי יהודה פערציג מלקות. ווארום עס שטייט אין פסוק מען האט גיפרעגט ביי איינעם וואס זענען דיא שלעק וואס דוא האסט צווישען דיינע הענט (צווישען דיא אקסלען). האט ער גיענטפערט דאס האט מען מיך גישלאגען אין דיא שטוב פון מיין גוטען פריינד (בית דין האבען מיך גישלאגען מלקות פון מיין טובה וועגין. מיר זאל גוט זיין צו עולם הבא). אבער אין דעם פסוק שטייט אז מען האט גישלאגען צווישען דיא אקסלען. דאס איז דאך וויא רבי יהודה וואס ער זאגט אז דעם פערציגסטען שמיץ האט מען גישלאגען צווישען די אקסלען: אונ דיא רבנן זאגען דער פסוק שמועסט גאר ניט פון דעם מענטש וואס מען האט אים גישלאגען מלקות ביי בית דין. דער פסוק שמועסט פון דיא קינדער וואס גייען אין חדר לערנען תורה. אונ דער רבי הט אים גישלאגען. אונ מען פרעגט דעם קינד וואס זענען די צייכונס פון די שלעק וואס צווישען דיינע הענט: אונ דער קינד ענטפערט דאס האט מען מיך גישלאגען אין דיא שטוב (אין חדר) פון מיין גוטען פריינד (פון מיין רבי וואס ער איז מיין גוטער פריינד) ער לערונט מיט מיר תורה:

ד משנה. כיצד וויא אזוי האט מען גישלאגין מלקות: איין דיין האט גילייענט די פסוקים אם לא תשמור לעשות. והפלא יי' את מכותך ואת מכות. אונ דער אנדערער דיין האט גיציילט דיא מלקות. אונ דער דריטער דיין האט גידארפט זאגין צו יעדער שמיץ שלאג. אונ אויב דער ערשטער דיין האט שוין אפ גילייענט דיא פסוקים אונ מען דארף נאך שלאגין. הייבט ער אן נאך אמאהל צו לייענען פון אנהייב פסוק. אונ ער לייענט דעם פסוק ושמרתם את דברי הברית הזאת. אונ ער לאזט אויס מיט דעם פסוק והוא רחום יכפר עון :

ה אמר. רב ששת האט גיזאגט פון רבי אלעזר בן עזריה וועגין פון וואנען וייסין מיר אז דער פאס וואס מען שלאגט מיט איהם מלקות מוז זיין פון קאלב לעדער וואס דאס איז ווייל

(סס) לא תחסום שור בדישו . ואמר רב ששת (א"ר אליעזר) [משום ר' אלעזר בן עזריה] מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה ת"ל לא תחסום שור בדישו וסמיך ליה כי ישבו אחים יחדו וגו' . ואמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז שנאמר (שמות לד) אלהי מסכה לא תעשה לך וסמיך ליה את חג המצות תשמור . ואמר רב ששת משום ר"א בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים שנאמר (סס כב) לכלב תשליכון אותו וסמיך ליה לא

אין כמין. אין גוערין בה בלא תלמר אי אפשי בו : את המועדות . חל פי' מועד (בגה לעשות מלאכה) : את חג המצות תשמור . מגרס בחגיגה אם כהאשון ובכיעי הרי כבר אמור בה אלא הזהיר אלא על חוה"מ שהכור בעשיית מלאכה :

עס זאל דעם מענטשין ניט מאכין קיין שאדין ; ווארום עס שטייט אין פסוק מען זאל איהם שלאגין פערציג מלקות נישט מער . באלד נעבין דעם פסוק שטייט מען זאל נישט פאר מאכין דיא מויל פון אאקס ווען ער דרעשט תבואה. ווי קומט דער דין פון אקס צום דין פון מלקות . נאר צו וויזען מאדאך גאט האט רחמנות אויף א בהמה. האט ער דאך אויף א מענטשין געוויס רחמנות . דריבער אפילו דער מענטש האט געזינדיגט אונ מען שלאגט איהם מלקות . פון דעסטוועגין האט גאט אויף איהם רחמנות מען זאל איהם שלאגין מיט א ווייכע זאך . נאך האט רב ששת גיזאגט פון רבי אלעזר בן עזריהס וועגין דער דין איז אז עס איז גיוועזן צוויי ברידער ראובן אונ שמעון . אונ ראובן איז גישטארבין אן קינדער . דארף שמעון חתונה האבין מיט ראובנ'ס ווייב . אונ זיא טאר גיט נעמען קיין אנדער מאן , וויא איז אבער אז שמעון האט א פארך . פון וואנען ווייסען מיר אז מען טאר זיא ניט גייטין . זיא זאל חתונה האבין מיט שמעון . שטייט אין פסוק זאלסט נישט פאר מאכין דיא מויל פון איין אקס ווען ער דרעשט תבואה . באלד נעבין דעם פסוק שטייט אז ברידער וועלען זיין בעזאמען אונ איינער וועט שטארבין אן קינדער זאל איינער פון דיא ברידר חתונה האבין מיט דעם גישטארבענעם ברודערס ווייב . וויא קומט דער דין פון אקס צו דעם דין פון דיא ברידער . נאר צו ווייזין אזוי וויא גאט האט רחמנות אויף א בהמה. אזוי זאל מען רחמנות האבין אויף א מענטשין געוויס. אונ אז דיא ווייב קען ניט וואוהנען מיט דעם מאן . זאל מען איהר ניט גייטין : נאך האט גיזאגט רב ששת פון רבי אלעזר בן עזריהס וועגין דער וואס פאר שעמט דעם חול המועד פון פסח אונ פון סוכות דיא טעג פון חול המועד זענען בייא איהם פראסטע וואכעדיגע טעג . ער גייט אין וואכעדיגע קליידער אונ עסט אזוי וויא אין דער וואכין אונ ארבעט אזוי וויא אין א וואכעדיגען טאג . איז גלייך וויא ער וואלט געדינט עבודה זרה . ווארום עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט פאר דיר ניט מאכין א גיגאסענעם גאט . נעבין דעם פסוק שטייט דוא זאלסט היטען דעם יום טוב פון מצות זיבען טעג מיינט דער פסוק . איך זאל זאגין מען מיינט דעם ערשטין טאג אונ דעם לעצטין טאג . עס שטייט דאך שוין אז דיא צוויא טעג טאר מען ניט ארבעטין אונ עס איז יום טוב . נאר געוויס מיינט מען דיא טעג חול המועד . אונ וויא קומט דער פסוק פון עבודה זרה צום פסוק פון חול המועד . צו זאגין אז דער וואס האלט ניט הייליג חול המועד איז א סימן אז ער גלויבט ניט דיא נסים פון גאט אונ ער גלויבט ניט אז גאט האט אונז ארויס גינומען פון מצרים. וועט ער דאך דינען עבודה זרה . נאך האט רב ששת גיזאגט פון רבי אלעזר בן עזריהס וועגין דער וואס דער צייגט לשון הרע ; אונ דער וואס זאגט פאלשע עדות . איז ער ווערט מען זאל איהם ארויס ווארפין פאר די הינט . ווארום עס שטייט אין פסוק צום הונט זאלט איהר איהם ארויס ווארפין . אונ נעבין דעם פסוק שטייט לא תשא שמע שוא (דוא זאלסט ניט טראגין אין דיין מויל פאלשע רייד צו מאכין הערין דיין חבר . אונ צו דעם חבר זאגט מען דוא זאלסט ניט פאר נעמען דיא פאלשע רייד וואס דיין חבר וועט צו דיר ריידין) ; ווארום אויף תשא מאכט דר תרגום תקבל . פאר נעמען . נאך שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט טאהן דיין האנט מיט א רשע צו זיין

לא תשא שמע שוא אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס וקרי ביה לא תשיא:

ו פיסקא ושתי רצועות עולות ויורדות בה. תנא ושל חמור. כדדרש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא (ישעיה א) ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו:

ז משנה כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן שנאמר (דברים כה) ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא אחיך דברי ר' חנניא בן גמליאל. וא"ר חנניא בן גמליאל ומה אם העובר עבירה אחת נפשו ניטלת לו עליו העושה מצוה אחת על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו. רבי (ישמעאל) [שמעון] אומר מטקומו הוא למד שנאמר (ויקרא יח) ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ואומר (שם) וחי

אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס. היינו מעיד עדות שקר:

על"ו שתנתן לו נפשו. דמדה טובה מרובה ממדת פורענות. אחד מחמש מאות דבמדת פורענות כתיב פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ובמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים: (בספרי כתוב) שנאמר. אחר כל העריות ונכרתו הנפשות הרי חייב כרת על הנכשל בהם ונתן חיים לנמנע מהם דכתיב קודם עריות ושמרתם את חקותי וגו' אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וסמיך ליה אים אים אל כל שאר בשרו דמשמע למי שעושה חקותי אני נותן לו חיים ואלו הן חקותי

אפאלשער עדות מען זאל בייא איינעם גזלן געלט. וויא קומען דיא צווייא פסוקים איינער נעבין אנדערין. צו זאגין אזוי וויא דיא נבלה זאל מען ארויס ווארפין צום הונט. אזוי זאל מען דיא דרייא פאלשע מענטשין אויך ארויס ווארפען צום הונט (דיא פיר ווערטער "וקרי ביה לא תשיא" דארפין ניט שטיין. ועיין רשב"ם פרק ערבי פסחים):

ו פיסקא. ושתי. אונ צוויי דינע פאסען האט מען אריין גיצויגען אין דעם גראבין פאס אונ דורך גיפלאכטען. איין עק פאס הט ארויס גישטעקט פון דעם גראבין פאס פון אונטען אונ איין עק פאס האט ארויס גישטעקט פון דעם גראבין פאס פון הויבין. מיר האבען גילערונט דיא צוויי דינע פאסען זענען גיוועזן פון אאייזיל פעל; אזוי וויא איינער פון גליל האט גידרשת פאר רב חסדא עס שטייט אין פסוק דער אקס דער קענט דעם בעל הבית ווער עס האט איהם גיקויפט. אונ דער אייזיל וויים אז דאס עסין וואס עס ליגט אין דיא קארעטע האט אריין גילייגט אבעל הבית. אבער יודין ווייסען ניט אז זייער עסין האבען זייא פון גאט. אונ זיי קענען אים ניט. הט גאט גזאגט זאל קומען דער אקס אונ דער אייזיל וואס זייא קענען אונ ווייסען זייער בעל הבית אונ זייא זאלן שטראפין דעם מענטשין וואס ער קען ניט אונ וויים ניט זיין בעל הבית. אונ דריבער זינדיגט ער צו אים. אונ דריבער האט מען אים גישלאגען מיט אפאס פון צוויי ערליי פעל פון אקאלב אונ פון אאייזיל:

ז משנה. כל. דיא אלע מענטשין וואס קומט זייא כרת. אויב מען האט זייא גישלאגין מלקות. אונ זייא האבין גיטאהן תשובה. זענען זייא שוין פטור פון דיא כרת. ווארום עס שטייט אין פסוק דיין ברודער וועט פאר שעמט ווערין פאר דיינע אויגין. ווי ער איז פאר שעמט גיווארין דורך דיא מלקות. וואס מען האט איהם גישלאגין. איז ער שוין וויא דיין ברודער. אזוי איזר וויא דוא ביזט. אזוי זאגט רבי חנניא בן גמליאל. נאך האט רבי חנניא בן גמליאל גיזאגט אזוי וויא מיר זעהן אז איינער טוהט אעבירה שטעלט ער איין זיין לעבין. ווארום מען וועט דאך איהם שלאגין מלקות פאר דיא עבירה. אונ דער דאקטאר וואס וועט איהם שאצין וויא פיל שמיץ ער וועט קענען אוים האלטען טאמער וועט ער אטעות האבין. למשל דער דאקטאר וועט זאגין ער קען אוים האלטין צוואנציג שמיץ. אונ ער וועט נאר קענען אוים האלטען פופצעהן שמיץ. אונ דורך דיא איבעריגע פינף שמיץ וועט ער שטארבין. האט ער דאך פאר לארין זיין לעבין דורך די עבירה. אז איינער טוהט אמצוה איז געווים אז זיין לעבין דארף איהם גישיינקט ווערין. רבי שמעון זאגט פון דעם זעלביגען ארט ווא עס שטייט אז עס קומט כרת אויף עבירה. קענן מיר אפ לערנען אז מען טוהט ניט קיין עבירה איז גלייך וויא מען טוהט אמצוה. ווארום עס שטייט אין פסוק עס וועלין פאר שניטען ווערין די נפשות וואס

ע״ב) וחי בהם הא כל היושב ואינו עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה רבי שמעון ברבי אומר (דברים יב) רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש (ואומר (שם) לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך) ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר גז״ל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם ומחמדתן הפורש ממנו עאכ״ו שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. ר׳ חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב״ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר (ישעיה מב) ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

איש איש אל כל שאר בשרו לא לגלות כל מי שיושב ואינו עובר וכו׳: לזכות את ישראל. כדי שיהיו מקבלים שכר למי שמונע מן העבירות לפיכך הרבה להם מצות שלא היה צריך לצוות כמה מצות וכמה אזהרות על שקצים ורמשים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהם אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשים מהם:

מקרא מגילה. דהיינו על מקרא מגילה: ושאילת שלום בשם. ואין כאן הוצאת השם

ח אמר ר׳ יהושע בן לוי שלשה דברים עשו בית דין של מטה והסכימו בית דין של מעלה על ידן. אלו הן מקרא מגילה ושאילת שלום בשם והבאת מעשר. מקרא מגילה דכתיב (אסתר ט) קימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה שקבלו למטה. שאילת שלום בשם דכתיב (רות ב) והנה בועז בא מבית

טוהען דיא עבירות. נאך זאגט דער פסוק דאס זענען דיא מצות וואס אמענטש וועט זיי טאהן אונ וועט לעבין דורך זייא. באלד דער געבין שטייט אין פסוק מען זאל ניט מזנה זיין. צו ווייזין וועלכע זענען דיא מצות וואס אמענטש וועט דורך זייא לעבין. אז ער וועט ניט טאהן קיין עבירה. פון דאנען ווייסין מיר אויב עס האט גיטראפען אמענטשין צו טאהן אעבירה. אונ ער איז גיזעסין אונ האט ניט גיטאהן דיא עבירה: גיט מען איהם שכר גלייך וויא ער וואלט גיטאהן אמצוה: רבי שמעון ברבי זאגט עס שטייט אין פסוק דו זאלסט דיך שטארקין ניט צו עסין בלוט: ווארום בלוט איז דאס לעבין פון דיא בהמה. אויב בלוט וואס דער מענטש מיאוסט זיך צו עסין בלוט. אז דיא תורה וואלט ניט זאגין ער זאל ניט עסין בלוט. וואלט ער אויך ניט גיגעסין. פון דעסטוועגין דער וואס שיידט זיך אפ פון בלוט אונ עסט ניט נעמט ער שכר. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק עס זאל גוט זיין צו דיר אונ צו דיינע קינדער ביז אייביג. צום גזלען אונ מזנה זיין וואס אמענטש גלוסט צו דעם. דער וואס שיידט זיך אפ פון זייא: ער גזלת ניט אונ ער איז ניט מזנה. ווייל גאט הייסט ניט. איז געווים אז ער וועט זוכה זיין פאר זיך אונ פר זיינע קינדער אונ פאר זיינע קינדערס קינדער ביז אייביג. רבי חנניה בן עקשיא זאגט גאט האט גיוואלט דיא יודין זאלין זוכה זיין צו עולם הבא. דריבער האט ער זייא גיגעבין פיל תורה אונ מצות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ווייל גאט איז נוט דריבער הט ער גיוואלט געבין צו די יודין אגרויסע תורה אונ אשטארקע מיט פיל מצות:

ח אמר. רבי יהושע בן לוי זאגט דריי זאכען האבען גיטאהן דער בית דין אונטען אויף דער וועלט. אונ דער בית דין פון הימעל האבען גזאגט אז זייא האבען גוט גיטאהן. דאס זענען דיא דריי זאכען: מען זאל לייענען דיא מגילה. אונ איין מענטש מעג בענטשין זיין חבר מיט דעם נאמען פון גאט. אונ דיא מעשר זאל מען ברייענגען אין בית המקדש. ווארום עס איז גיוועזן לוים וואס האבען געדינט עבודה זרה אונ פלעגין גיין אין דיא שייערין נעמען מעשר. דריבער האט מען גימאכט מען זאל ברייענגען דיא מעשר אין בית המקדש: אונ אין בית המקדש האט מען צו טיילט דיא מעשר צו די פרומע לוים. פון וואנען ווייסען מיר אז דעם בית דין פון הימעל איז גיפעלין מען זאל לייענען דיא מגילה. ווארום עס שטייט אין פסוק קימו וקבלו היהודים. מען איז בעשטאנען אין הימעל אויף דער מגלה לייענען וואס דיא יודין האבען אויף זיך גענומען אונטען אויף דער וועלט. פון וואנען ווייסען מיר אז אמענטש מעג בענטשין זיין חבר מיט דעם נאמען פון גאט. ווארום עס שטייט אין פסוק גאט איז גיקומען פון בית לחם: אונ ער האט גזאגט צו דיא שניטער ווס האבען געשניטען זיינע תבואה. גאט

מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר (שופטים ו) ה' עמך גבור החיל מאי ואומר וכי תימא בועז הוא דעבד מדעתיה ומן שמיא לא אסכימו על ידיה תא שמע ה' עמך גבור החיל. הבאת מעשר דכתיב (מלאכי ג) הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף וגו' (שם) והריקותי לכם ברכה עד בלי די אמר (רב חמא אמר רב) [רמי בר רב] עד שיבלו שפתיכם מלומר די:

ט אמר ר' אלעזר בשלשה מקומות הופיע רוח הקדש בבית דינו של שם ובבית דינו של שמואל ובבית דינו של שלמה. בבית דינו של שם דכתיב (בראשית לח) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני וגו' מנא ידע דילמא כי היכי דאזיל איהו לגבה אזיל נמי אינש אחרינא לגבה יצתה ב"ק ואמרה ממני יצאו כבושים. בבית דינו של שמואל דכתיב (ש"א יב) הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו וגו' ויאמר אליהם עד

לגבלה: שנאמר ויאמר לקוצרים ה' עמכם. והסכימו ב"ד של מעלה על ידו דקאמר ליה מלאך לגדעון ה' עמך גבור החיל: והבאת מעשר. לבית המקדש כדי שלא יקבלו לוים שאינם הגונים אותם מאת מכרו ולא יחלקום לעובדי ע"ז דכתיב בדברי הימים וכפרוץ הדבר ותקנת חזקיה הואי להכין לשכות בבית המקדש להביא את כל המעשרות בהן כדי שלא יקבלו הלוים עובדי ע"ז דכתיב התם ויאמר חזקיהו להכין לשכות בבית ה' והסכים הקב"ה על ידו דכתיב במלאכי הביאו את כל המעשר אל בית האוצר. כדי שלא יטלום הלוים שאינם הגונים שלא רצו לעלות עם עזרא. ע"כ פי' הרמ"ה ז"ל:

הופיע. נגלה והוכיח בשעה שהוצרך פרובי"ר בלע"ז. ל"א הופיע נשמעת בקול גדול: בבית דינו של שם. לא היה שם חי אותה שעה שהרי מת אלא בית דינו שלאחריו הבניו ותלמידיו וקרי ליה ב"ד של שם כמו בית שמאי בית הלל: ממני יצאו כבושים. דברים נעלמים הללו יצאו מאתי רצה הקב"ה שעתידין לצאת ממנה מלכים ונביאים שנאמר גור אריה יהודה וכן בתמר כדאמרינן בכתובות כל כלה צנועה בבית חמיה וכו' זימן הקב"ה מבין בניהם. לישנא אחרינא מאתי היתה ביאתו שני בנים כללו לכבוש העולם שהרי עתיד דוד ומבית יצאת ממנה: בית דינו של שמואל: נמי לעולם ישראל אמרו עד והאי דכתיב ויאמר בני ישראל מיקרי יחיד:

זאל זיין מיט אייך. נאך שטייט אין פסוק דער מלאך האט געזאגט צו גדעון גאט איז מיט דיר דוא שטארקער העלד. פרעגט דיא גמרא צו וואס ברייננט מען דעם אנדערן פסוק. ווארום טאמער וועסטו זאגין בועז האט טאקי אזוי גיטאהן, ער האט גיבענשט זיינע שניטערס מיט דעם נאמען פון גאט, אבער אין הימעל האט מען ניט מיט געשטימט צו דעם וואס בועז האט גיטאהן. דריבער ברייננט מען דעם אנדערן פסוק אז דער מלאך האט געזאגט צו גדעון גאט איז מיט דיר דוא שטארקער העלד. האט דער מלאך אויך דער מאנט דעם נאמען פון גאט צו בענטשין אמענטש. איז דאך געוויס אז מען הייסט אזוי אין הימעל. מען זאל ברייננען דיא מעשר אין בית המקדש. ווארום עס שטייט אין פסוק איר זאלט ברייננען דיא מעשר אין דיא שפייכלערס פון בית המקדש. וועל איך אויף אייך אויס גיסען ברכות ביז בלי די. וואס איז דער טייטש בלי די. רמי בר רב האט געזאגט ביז אייערע לעפצין וועלין מיד ווערין צוא זאגין גענוג:

ט אמר. רבי אלעזר האט געזאגט אין דריי ערטער איז גיווען רוח הקודש. ביי דעם בית דין פון שם דער זוהן פון נח; און ביי דעם בית דין פון שמואל הנביא. און ביי דעם בית דין פון שלמה המלך. וואס איז גיוועזן ביי דעם בית דין פון שם. ווארום עס שטייט אין פסוק יהודה האט דער קענט און ער האט געזאגט תמר איז גירעכט זיא איז מעוברת פון מיר. פון וואנען האט ער גיוואוסט אז זיא איז מעוברת פון אים, טאמער אזוי וויא זיא האט מזנה גיוועזן מיט יהודה האט זיא מזנה גיוועזן מיט איין אנדערין און זיא איז מעוברת גיווארן פון יענעם. איז ארויס גיגאנגען אקול פון הימעל און האט געזאגט דיא פאר בארגענע זאכען זענען ארויס גיגאנגען פון מיר. איך האב אזוי גיהייסען אז יהודה זאל זיך בהעפטין מיט תמר און זיא זאל פון אים מעוברת ווערין. און זיא האט ניט מזנה גיוועזן מיט קיין אנדערין. און פון דיא קינדער וואס תמר וועט האבען פון יהודה. וועט גיבארן ווערין דוד המלך און משיח: צוא וואס איז גיוועזן דער רוח הקודש ביי דעם בית דין פון שמואל הנביא. ווארום עס שטייט אין פסוק שמואל האט געזאגט צו דיא יודין דא בין איך זאגט אויף מיר פאר גאט און פאר זיין גיזאלבטין מלך (דאס איז שאול). וואס פאר אונרעכט איך האב אייך גיטאהן. האבען די יודין

עד ה' בכם ועד משיחו היום הזה כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד ויאמרו מיבעי ליה יצתה ב"ק ואמרה אני עד בדבר זה . בבית דינו של שלמה דכתיב (מ"א יג) ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו היא אמו מנא ידע דילמא איערומי קא מערמא יצאת ב"ק ואמרה היא אמו . אמר רבא ממאי דילמא יהודה כיון דחשיב יומי וירחי ואתרמי ליה דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן . שמואל נמי דכולהו ישראל קרי להו בלשון יחיד דכתיב (ישעיה מה) ישראל נושע בה' . שלמה נמי הא מרחם קא מרחמנא והא לא קא מרחמנא אלא גמרא :

רמ"ח מצות עשה . דכל לבר ולבר אומר לו עשה מצוה : שס"ה מצות לא תעשה . במזכירים עליו בכל יום ויום שלא לעבור : מפי משה תרי"ג.

דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נאמרו לו למשה בסיני שס"ה לאוין כמנין ימות החמה רמ"ח עשה כנגד איבריו של אדם אמר רב המנונא מאי קראה

גיזאגט צו שמואל דוא האסט קיין אונרעכט גיטאהן געגין אונז . האט שמואל גיזאגט צו דיא יודין גאט איז אעדות אויף אייך אונ זיין גיזאלבטער מלך איז אעדות היינטיגען טאג אז איר האט ביא מיר ניט געפונען קיין שלעכטע זאך געגין אייך . האט ער גיזאגט איך בין אעדות . האט דאך גידארפט שטיין זייא האבען גיזאגט [דיא יודין האבען גיזאגט] מיר זענען עדות . נאר עס איז ארוים גיגאנגען אקול פון הימעל אונ האט גיזאגט איך בין אעדות אויף דער זאך אז שמואל האט צו דיא יודין ניט גיטאהן קיין שלעכטס . צו וואס איז גיוועזען דער רוח הקודש ביא דעם בית דין פון שלמה המלך . ווארום עס שטייט אין פסוק דער מלך האט גיזאגט גיט איר דאס לעבעדיגע קינד אונ איר זאלט איהם ניט הרגנן זיא איז זיין מוטער . איז דאך אקשיא פון וואנען האט שלמה געוואוסט אז דאס איז זיין מוטער . טאמער האט די אשה מיט פליים גיבעטען מען זאל דאס קינד ניט צו שניידען מען זאל מיינען אז זיא איז זיין מוטער . דריבער איז ארוים גיגאנגען אקול פון הימעל אונ האט גיזאגט דאס איז זיין מוטער . האט רבא גיזאגט פון וואנען ווייסען מיר אז דער רוח הקודש איז גיוועזען אין דיא דרייא ארטער . טאמער וויל יהודה האט בערעכונט דיא טעג אונ דיא חדשים ווען ער האט בועל גיוועזען תמרן . האט ער גיזעהן נאך דעם רעכענונג אז זיא איז מעוברת פון איהם . אונ וויל ער האט גיזעהן דעם רעכענונג האט ער איהר גיגלויבט אבער אז ער וואלט ניט גיזעהן דעם רעכענונג וואלט ער איר ניט גיגלויבט . אונ וואס עס שטייט ביי שמואל הנביא ער האט גיזאגט איך בין אעדות דאס איז ניט גיוועזען דער רוח הקודש . נאר דיא יודין האבען גיזאגט מיר זענען עדות . נאר דער פסוק רופט אלע יודין צו זאמען וויא איין מענטש . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ישראל נושע בה' . ישראל ווערט גיהאלפען דורך גאט [שטייט ניט זייא ווערין גיהאלפען] נאר ער ווערט גיהאלפען . אונ וואס עס שטייט ביי שלמה זיא איז זיין מוטער . דאס האט שלמה אליין גיזאגט [ניט פון הימעל] . וויל שלמה האט גיזעהן אז דיא אשה האט רחמנות אויף דעם קינד . אונ די אנדערע אשה הט ניט רחמנות אויף דעם קינד . נאר זיא הייסט איהם צו שניידען דריבער הט שלמה גיזאגט די אשה וואס האט אויף איהם רחמנות דאס איז זיין מוטער . נאר פון דיא פסוקים קען מען טאקי ניט ווייסען ווער דאס האט גיזאגט . נאר רבי אלעזר האט אזוי גיהערט פון זיין רבי אז צדקה ממני ביא יהודה . אונ ויאמר עד ביא שמואל . אונ היא אמו ביי שלמה . דס הט גיזאגט אקול פון הימעל :

דרש . רבי שמלאי האט גידרשת זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצות איז גיזאגט גיווארין צו משה אויף דעם בארג סיני . דרייא הונדערט פינף אונ זעכציג לאוין . געגין די דריי הונדערט פינף אונ זעכציג טעג וואס איז דא אין יאהר . אונ צווייא הונדערט אכט אונ פערציג מצות עשה . געגין דיא צווייא הונדערט אכט אונ פערציג גלידער וואס איז דא אין מענטשין . רב המנונא זאגט דאס ווייסין מיר פון דעם פסוק תורה צוה לנו משה . משה האט אונז גיבאטין

קראה (דברים לג) תורה צוה לנו משה תור"ה בגימטריא (דף כד) שית מאה וחד סרי הוין אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום . בא דוד והעמידן על י"א דכתיב (תהלים טו) מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך מי ישכון בהר קדשך הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו וגו' הולך תמים זה אברהם דכתיב ביה (בראשית יז) התהלך לפני והיה תמים . ופועל צדק כגון אבא חלקיה . ודובר אמת בלבבו כגון רב ספרא .
לא

היינו דכתיב תורה צוה לנו משה : שתים מפי הגבורה . הרי תרי"ג מצות : מפי הגבורה שמענום . שנא' אחת דבר אלהים - שתים זו שמעתי במכילתא : והעמידן על י"א . שבתחלה היו צדיקים והיו יכולין לקבל עול מצות הרבה אבל דורות האחרונים לא היו צדיקים כ"כ ואם באו לשמור כולם אין לך אדם שיזכה ובא דוד והעמידן וכו' כדי שיזכו אם יקיימו י"א מצות הללו וכן כל שעה הדורות שלמטה הולכין ומתמעטין : דרב ספרא . בשאלתות דרב אחאי . ובפי' הרמ"ה כתוב וז"ל מעשה דאבא חלקיה מפורש בתענית דהוה אגיר יומא ויהבו ליה רבנן שלמא ולא אסבר להו אפיה כי היכי דלא ליפגר וכי אתא יהב גלימיה אחד כתפיה ולבי אאידך כתפיה משום דהוה שאולה ולהכי שאולה ליה ולהכי לא שאולה ליה : מעשה דרב ספרא הכי קבלנוה דרב ספרא הוה ליה עסקא לזבוני אתו למזבניה מיניה תבע י' דינרים בגויה לא הוו קא יהבו ליה אלא ה' דינרים לא יהבוה ניהלייהו למחר אתו לוקחים למזבני בי' דינרין אשכחוהו דהוה קרי קרית שמע כיון דחזינהו סבר דלמיתבי ה' קא אתו וגמר בלביה למיתביה ניהלייהו לבתר דסיים אמרו ליה לשקול מר י' אמר להו גמרי לי בדעתאי למיתבי ניהלייכו בחמשה ושו לא שקילנא מינייכו
טפי

מצות וויא פיל דער ווארט תורה בטרעפט . דער ווארט תורה בטרעפט זעקס הונדערט מיט עלף . דאס האבין מיר גיהערט פון משה . אונ נאך צוויא מצות אנכי יי אלהיך . אונ לא יהיה לך אלהים אחרים . האבין מיר גיהערט פון גאט אליין . איז זעקס הונדערט מיט דרייצעהן . דער נאך איז גיקומען דוד המלך אונ האט גימאכט פון דיא זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצות נאר עלף . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק מזמור לדוד . גאט ווער קען וואוהנען אין דיין געצעהלט . ווער קען רוהען אויף דיין היילגען בארג . דער וואס גייט מיט גאנצען הארצין . אונ טוהט גירעכטיגקייט . אונ רעט אמת אזוי וויא ער טראכט אין הארצין . ער געוויינט ניט זיין צונג צו זאגין רכילות . ער טוהט ניט זיין גוטען פריינד קיין בייז . ער האט ניט גיטראגין קיין שאנד אויף זיין פאמיליע . ער האט ניט גיטאהן אזעלכע זאכין וואס זיין פאמיליע זאל דורך איהם פאר שעמט ווערין . דער וואס איז פארשעמט דורך זיינע עבירות . איז ער אין זיינע אויגין אויך פאר מיאוסט . אונ ער גיט כבוד צו דיא פרומע מענטשין . אפילו ער שווערט זיך אליין שלעכץ צו טאהן איז ער אויך מקיים זיין שבועה . זיין געלט האט ער ניט פאר בארגט אויף פראצענט . אונ ער האט ניט גינומען קיין געלט צו פסקנן פאלשע דינים אונ צו בשולדיגען דעם גירעכטין . דא איז גירעכענט עלף זאכין . דער וואס גייט מיט גאנצקייט . דאס מיינט מען אברהם אבינו . וואס גאט האט צו איהם גיזאגט גייא פאר מיר אונ זייא גאנץ . דער וואס טוהט גירעכטיגקייט אזוי וויא אבא חלקיה האט גיטאהן ווער איז אמאהל גיוועזן פאר דונגען אויף א טאג צו ארבעטין בייא א בעל הבית . זענען דיא רבנן פאר בייא גיגאנגען נעבין איהם . אונ זייא האבין גיזאגט צוא איהם גוט מארגין . אונ ער האט ניט גיענטפערט אונ ניט געקוקט אויף זייא . ער זאל זיך ניט שטערין פון דיא ארבעט איין מינוט . פארין נאכט ווען ער איז גיגאנגען אהיים האט ער אויס גיטאהן זיין קאפאטע אונ האט זיא גלייגט אויף זיין אקסיל . אונ אויף דעם אנדערין אקסיל האט ער גיטראגין אבינטול האלץ . ווייל דיא קאפאטע איז גיוועזן א גיבארגטע . דריבער האט ער ניט גיוואלט טראגין אויף איהר האלץ . נאר ער האט זיא אויס גיטאהן . ער רעט אמת אזוי וויא ער טראכט אין הארצין אזוי וויא רב ספרא האט גיטאהן . רב ספרא האט גיהאט סחורה צו פאר קויפין . איז איינער גיקומען קויפין בייא איהם דיא סחורה . האט רב ספרא גיוואלט פאר די סחורה צעהן גילדין . מען האט איהם אבער ניט גיוואלט געבין קיין צעהן גילדין . נאר פינף גילדין . האט ער ניט פאר קויפט . אויף מארגין איז דער מענטש גיקומען צוא רב ספרא נעמען די סחורה אונ זאל געבין דיא צעהן גילדין . ווען דער מענטש איז געקומען האט רב ספרא גילייענט קריאת שמע . אונ ווייל רב ספרא האט ניט גיוואוכט וויא פיל דער מענטש וויל איצט געבין . האט ער גימיינט אז דער מענטש וויל איצט אויך ניט מער געבין נאר פינף גילדען . האט רב ספרא גיטראכט אין הארצען ער זאל פאר קויפען פאר דיא פינף גילדען . דער נאך וויא רב ספרא האט אפ

לא רגל על לשונו זה יעקב אבינו דכתיב (גס כז) אולי ימושני אבי. לא עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חברו. וחרפה לא נשא על קרובו זה המקרב את קרוביו. נבזה בעיניו נמאס זה חזקיה מלך יהודה שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים. ואת יראי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה שבשעה שראה ת"ח היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו אבי אבי רבי רבי מרי מרי. נשבע להרע ולא ימיר כר' יוחנן דאמר ר' יוחנן אהא בתענית עד שאבא לביתי. כספו לא נתן בנשך אפילו רבית נכרי. ושחד על נקי לא לקח כגון ר' ישמעאל ברבי יוסי. וכתיב עושה אלה

טפי: מעשה דרבי יוחנן דאמר אהא בתענית עד שאבא לביתי לאשתמוטי מבי נשיאה הוה עביד: כרבי ישמעאל ברבי יוסי קרי שוחד גרידא לפי שהביא לו אריסו משלו דליכא גזל: ודרבי ישמעאל בן אלישע קרי בצע מעשקות לפי שהיה משל אחרים ודומה כאילו עושקו ע"כ. עוד כתב הרמ"ה ז"ל בשאלת זה המאמר נ"ל האי דנקט כמנין ימות החמה וכנגד אברין של אדם סימנא בעלמא: מפי הגבורה שמענום אנכי מצות עשה לקבלו עלינו לאלוה ולא יהיה לך מצות לא תעשה ואע"ג דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה וכתיב במשנה תורה את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם שמעו קולא בלחוד אבל מתוך אותיות לא שמעו אלא באנכי ולא יהיה וכך מפורש במשנה תורה אנכי עומד בין ה' וביניכם להגיד לכם את דבר ה' וגו': בא דוד והעמידן וישעיה כו'. לאו למימרא דאי עביד הכי נלא"ד זכי לחיי העוה"ב דא"כ בטל עונשן של עבירות ושכרן של מצות אלא משום דקיימא לן דמאן דמקיים לה לתורה כולה מסייע ליה הקב"ה ומגין עליה דלא ליתי לידי הרהורא ואזיל להוות עלמא בלא חטא אבל מאן דלא מקיים לה לכולה תורה אע"ג דאית ליה רובא זכיות לא מסתייע מן שמיא לאגוני עליה מיצר הרע כדאמרינן בפרק שלוח הקן וכיון דהז דיד הוו ממעטי דלא ואזלי בעא רחמי ואוקמינהו למצות למיגנא מיצר הרע אחד סרי ואתא ישעיה ואוקמינהו אשית והכי מסתברא הולך תמים זה אברהם שהיה מאמין במקום ומבטל דעתו וחכמתו אצל המקום כדכתיב ויוצא אותו החוצה אמר ליה צא מאצגנינות שלך וכתיב והאמין בה'. אי נמי דאמר ליה הקב"ה קום התהלך בארץ וגו' וכשמתה שרה לא מצא מקום לקוברה ולא הרהר אחר מדותיו של מקום והכי מפרש בפרק השותפין גבי דרשה דמשוט בארץ אמר לפניו רבש"ע שוטטתי בכל העולם ולא מצאתי הם כעבדך אברהם עד כאן לשון הרמ"ה ז"ל נחזור לפי' רש"י: לא רגל על לשונו. לא רצה לשקר מתחלה באמר אולי ימושני אבי אלא שאמו הכריחתו וע"פ הדבור דכתיב עלי קללתך בני ומתרגמינן עלי איתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי: וחרפה לא נשא על קרובו. לא קבל חרפת קרובו: נבזה בעיניו נמאס. הנמאס להקב"ה נבזה הוא בעיניו של אדם זה חזקיה שנבזה היה בעיניו אביו שנמאס בע"ז: שגררו במטה של חבלים. גמרא היא ולא קרא: ואפילו לנכרי. כדי שלא ימשך ויבא להלוות לישראל ברבית: ושחד על נקי לא לקח. ואפי' שחד שהיה רשאי ליקח: כגון ר"י ברבי יוסי. שהיה אריס.

גידאוועט זאגט דער מענטש צו איהם נאדיר צעהן גילדען אונ גיב מיר דיא סחורה · האט רב ספרא גיזאגט ווייל ביי מיר אין הארצען איז שוין געבליבען איך זאל פאר קויפען פאר פינף גילדען (ווייל איך שוין נישט נעמען מער) . ער האט ניט געוויינט דעם צונג צו זאגען רכילות דאס איז גיוועזן יעקב אבינו . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק יעקב האט גיזאגט צו זיין מוטער רבקה: טאמער וועט מיך מיין פאטער אן טאפען וועט ער וויסען אז איך בין ניט עשו . אונ יעקב האט ניט גיוואלט זאגען צום פאטער אז עשו איז ארשע אונ ער איז ניט ווערט מען זאל אים בענטשין . ווייל ער האט ניט גיוואלט ריידען לשון הרע . ער האט ניט גיטאהן זיין חבר קיין שלעכטס . דאס מיינט מען ער האט ניט אוועק גינומען זיין חברס פרנסה ; אונ ער האט ניט נאר שלעכט זיין משפחה . נאר ער האט זייא נאך דער נעענטערט צו זיך . ער האט זייא גיהאלפען מיט וואס ער האט נאר גיקענט . דער וואס איז פאר שעמט ביי גאט איז ער אין זיינע אויגין אויך גיוועזן פאר מיאוסת . דאס איז גיוועזן חזקיה דער מלך פון יהודה . ער האט גישלעפט דיא ביינער פון זיין פאטער אויף א בעט פון שטריק גיפלאכטען . ווייל דער פאטער איז גיוועזן ארשע . ער גיט כבוד צו דיא פרומע מענטשין דאס מיינט מען יהושפט דער מלך פון יהודה . אז יהושפט האט גיזעהן א תלמיד חכם איז ער אויף גישטאנען פון זיין שטוהל אונ האט ארום גענומען דעם תלמיד חכם אונ האט איהם גיקושט . אונ האט איהם גערופען מיין פאטער מיין רבי מיין האר . אז ער האט גישווארין אפילו זיך שלעכטס צו טאהן האט ער זיין שבועה מקיים גיוועזן . אזוי וויא רבי יוחנן האט גיזאגט איך וועל פאסטין ביז איך וועל קומען אהיים . האט ער זיין שבועה מקיים גיוועזן . זיין געלט האט ער ניט פאר בארגט אויף פראצענט אפילו ביי א גוי האט ער אויך ניט גינומען פראצענט . אונ ער האט ניט גינומען קיין געלט צו פסקנן פאלשע דינים אזוי וויא רבי ישמעאל ברבי יוסי (דער ארים דער פעלד ארבעטער) פון רבי ישמעאל ברבי יוסי פלעגט ברענגען צו רבי ישמעאל א קארב פרוכטען אלע ערב שבת . אמאהל האט ער גיברענגט דעם קארב פרוכטען דאנערשטאג . האט רבי ישמעאל ביי איהם גיפרעגט פר

אלה לא ימוט לעולם. וכשהיה רבן גמליאל מגיע למקרא הזה היה בוכה אמר מאן דעביד כולהו הוא דלא ימוט הא דעביד חדא מנייהו ימוט (אמר ליה ר' עקיבא אלא מעתה) אל תטמאו בכל אלה בכולהו אין בחדא מינייהו לא אלא בכל אלה באחת מכל אלה ה"נ עושה אלה אחת מאלה. בא ישעיה והעמידן על שש שנאמר (ישעיה לג) הולך צדקות ודובר מישרים וגו' הולך צדקות זה אברהם דכתיב (בראשית יח) כי ידעתיו וגו' לעשות צדקה ומשפט. ודובר מישרים זה שאינו מקניט פני חברו ברבים. מואס בבצע מעשקות כגון ר' ישמעאל בן אלישע. נוער כפיו מתמוך בשחד כגון רבי ישמעאל בר' יוסי. אוטם אזנו משמוע דמים כגון ר' אלעזר ברבי שמעון דלא שמיע ליה בזילותא דרבנן ושתיק. ועוצם עיניו מראות

אריסו מביא לו משלו קודם זמנו ולא רצה ליקח כדי לסיות דיין: בבצע מעשקות. שלא רצה ליטול לעצמו ראשית הגז שהביא לו אדם אחד שהיה בא לדון לפניו אע"ג דהוה כהן רבי ישמעאל בן אלישע משום דדמי כאילו עשק לכהן שהיה רגיל זה ליתן לו מתנותיו: אוטם אזנו משמוע דמים. אזנו אטומה וסתומה כדבר זה שלא ישמע בה דבר גנאי ושתיק הי נו דמים לבון שתיקה: כגון רבי אלעזר ברבי שמעון בהשוכר את הפועלים דנפק ריתחא מאודניה ואתחזי לאתתיה כהלמא ואמר שמעית בזילותא דחד מרבנן ולא מחאי כדמיבעי לי אלמא כמיון היה רגיל לדקדק בכך ולפיכך הקפיד

וואס האסטו היינט ויבריינגט דאנערשטאג. האט דער ארים געענפערט וויל איך האב היינט פייא וויא גידארפט אהער קומען ווארום איך האב מיט איינעם אדין תורה. האב איך זיך גיטראכט אין איין וועג וועל איך שוין מיט נעמען דעם קארב פרוכטען. האט רבי ישמעאל גיזאגט וויל ביי דער דין תורה האסטו מיר גיבריינגט אקארב פרוכטען אפילו זיי זענען מיינע. וויל איך שוין ניט זיין אדיין ביא דיין דין תורה. טאמער וועט מיין הארץ וועלען דיך גירעכט באכען. אונ עס שטייט אין פסוק דער וואס טוהט דיא זאכען וועט ער זיך קיין מאהל ניט אויס גליטשען. אז רבן גמליאל פלעגט קומען צו דעם פסוק פלעגט ער וויינען. ער האט גיזאגט דער וואס טוהט דיא אלע עלף זאכען וועט זיך ניט אויס גליטשען. אבער אז ער טוהט נאר איינע פון דיא עלף זאכען וועט ער זיך יא אויס גליטשען. האט רבי עקיבא גיזאגט צו רבן גמליאל עס שטייט אין פסוק איהר זאלט אייך ניט כמטמא זיין אין דיא אלע זאכען. ועסטו אויך זאגין אין אלע זאכען טאר מען זיך ניט מטמא זיין. אבער אין איינע פון די זאכען מעג מען זיך יא מטמא זיין. נאר געווים מיינט מען דוא זאלסט זיך ניט מטמא זיין אין דיא אלע זאכען. אפילו אין איינע פון דיא אלע זאכען אויך ניט. דא מיינט מען אויך אזוי דער וואס טוהט דיא זאכען. אפילו איינע פון דיא אלע זאכען ווער עס טוהט. וועט זיך אויך ניט אויס גליטשען. דער נאך איז גיקומען דער נביא ישעיהו אונ האט גימאכט פון דיא זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצות נאר זעקס. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק הולך צדקות. ער גייט מיט פרומקייט. דאס איז גיוועזן אברהם אבינו: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט איך האב ליב אברהם וויל ער וועט פאר באטען זיינע קינדער זייא זאלען טאהן צדקה אונ משפט. דובר מישרים. ער רעט גלייכע רייד. דאס מיינט מען ער דער צערינט ניט זיין חבר ווען ער איז צווישען פיל מענטשין. מואס בבצע מעשקות. ער פאר מיאוסת גירויבטע געלט. דאס מיינט מען אזוי וויא רבי ישמעאל בן אלישע ואיינער האט אמאהל גיבריינגט דיא ערשט גישוירענע וואל צו רבי ישמעאל בן אלישע (ווארום דער דין איז דיא ערשטע וואל וואס מען שערט פון דיא שעפסין דארף מען געבין צום כהן. אונ רבי ישמעאל בן אלישע איז גיוועזן אכהן). האט רבי ישמעאל ניט גיוואלט נעמען. וויל ביז איצט פלעגט דער מענטש געבין דיזע מתנה צו איין אנדער כהן. זעהט דאס אויס וויא רבי ישמעאל גזלת דיא מתנה פון יענעם כהן. נוער כפיו מתמוך בשחד. ער שאקעלט אפ זיינע הענט פון צו נעמען געלט פון דיא מענטשין וואס קומען צו איהם האבען אדין תורה. אזוי וויא רבי ישמעאל ברבי יוסי האט גיטאהן. (אזוי וויא עס שטייט פריער). אוטם אזנו משמוע דמים. זיין אויער איז פאר מאכט פון צוא הערין שענדליכע רייד אויף אתלמיד חכם אונ ער זאל שווייגען (דמים איז דער טייטש שווייגען). אזוי

מראות ברע כדרבי חייא בר אבא דא"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה וכתיב הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו נאמנים. בא מיכה והעמידן על שלשה שנאמר (מיכה ו) הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. עשות משפט זה הדין. ואהבת חסד זו גמילות חסדים. והצנע לכת זה הכנסת כלה והוצאת המת. והלא דברים ק"ו ומה דברים שאין דרכן לעשות בצנעה אמרה תורה והצנע לכת. דברים שדרכן לעשות בצנעה עאכ"ו. חזר ישעיהו והעמידן על שתים שנאמר (ישעיה נו) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה. בא עמוס והעמידן על אחת שנאמר (עמוס ה) כה אמר ה' לבית ישראל דרשוני וחיו מתקיף לה רב נחמן ודלמא דרשוני בכל התורה כולה אלא בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב) וצדיק באמונתו יחיה:

הקב"ה על אותו פעם שלא מיחה: זהו הולכת המת והכנסת כלה. דכתיב בהו לכת טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית המשתה: בא ישעיה בן אמוץ. כל שעה היו הדורות מתמעטין:

וויא רבי אלעזר ברבי שמעון; אז ער פלעגט הערין מען פאר שעמט א תלמיד חכם פלעגט ער ניט שווייגען. נאר ער פלעגט יענעם בשטראפין. ועוצם עיניו מראות ברע. ער פאר מאכט זיינע אויגען ער זאל ניט זעהן קיין שלעכץ. אזוי וויא רבי חייא בר אבא האט גזאגט דם מיינט מען דעם מענטש וואס ער קוקט ניט אויף דיא ווייבער ווען זייא שטייען אין טייך און וואשין זייערע וועש. אויף דעם מענטש וואס טוהט דיא זעקס זאכען האט ישעיה הנביא גזאגט ער וועט רוהען גאנץ הויך. זיין שטארקייט וועט זיין אזוי וויא אין א פעסטונג פון שטיינער. זיין ברויט וועט אים גיגעבין ווערין; זיינע קוואלין וועלין ריכטיג געבין זייערע וואסער. דער נאך איז גיקומען דער נביא מיכה און האט גימאכט פון דיא זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצות נאר דריי. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק האט דיר א מענטש גזאגט וואס גוט איז און וואס גאט פארשט פון דיר. נאר דוא זאלסט טאהן משפט. און זאלסט ליב האבען צוא טאהן חסד. און דוא זאלסט גיין בעהאלטין מיט גאט ופון דיינע אלע פרומקייט. זאל קיינער ניט וויסען נאר גאט. דוא זאלסט טאהן משפט מיינט מען ער זאל פסקנן אמתה דין תורה. דוא זאלסט ליב האבען חסד מיינט מען דוא זאלסט טאהן טובות צו מענטשין מיט דיין גוף און מיט דיין געלט; און דוא זאלסט גיין בעהאלטין מיט גאט מיינט מען אז דוא וועסט העלפין א ארעמע כלה זיא זאל חתונה האבען. אדער דוא וועסט העלפין א ארעמען מת אויף תכריכין און מען זאל איהם בגראבען. זאל קיינער נישט וויסען פון דעם נאר גאט אליין. וועלין מיר לערנען קל וחומר. מאדאך אז מען דארף העלפין א ארעמע כלה אדער א טויטען צו בגראבען. וואס דיא זאכען איז נישט דער שטייגער זייא זאלן גיטאהן ווערין אין דער שטיל. פון דעסטוועגין האט דיא תורה גזאגט מען זאל גיין מיט דיא זאכען בעהאלטין. דיא צדקות וואס עס איז דר שטייגער זייא זאלין גיטאהן ווערין אין דער שטיל. איז דאך געוויס אז זייא דארפין גיטאהן ווערין אין דער שטיל. דער נאך האט ישעיה גימאכט פון דיא זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצות נאר צווייא; אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אזוי האט גאט גזאגט איר זאלט היטען צוא פסקנן אמתה דין תורות. און איר זאלט טאהן צדקה. דער נאך איז גיקומען דער נביא עמוס האט גימאכט פון דיא זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצות נאר איינע; אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אזוי האט גזאגט גאט צו די יודין פארשט מיך וועט איר לעבין. האט רב נחמן גיפרעגט טאמער מיינט מען איר זאלט מיך פארשטין מיט דער גאנצע תורה. נאר אזוי זאג חבקוק איז גיקומען און האט גימאכט פון אלע מצות נאר איינע. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער צדיק וועט לעבין דורך זיין גלויבונג. א מענטש דארף נאר גלויבין אז גאט האט בשאפען דיא גאנצע וועלט און אז גאט גיט אכטונג אויף דער וועלט. און נאך אזעלכע זאכען וויא עס שטייט אין דער תורה א נ נביאים און מוסר ספרים:

יא אמר ר' יוסי ברבי חנינא ד' גזירות גזר משה על ישראל ובאו ארבעה (זקנים) [נביאים] ובטלום משה אמר (דברים לג) וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב בא עמוס ובטלה שנאמר (עמוס ז) חדל נא מי יקום יעקב כי קטן הוא וכתיב (שם) נחם ה' על זאת גם היא לא תהיה אמר ה' אלהים. משה אמר (דברים כח) ובגוים ההם לא תרגיע בא ירמיה ובטלה דכתיב (ירמיה לא) הלוך להרגיעו ישראל. משה אמר (שמות לד) פוקד עון אבות על בנים בא יחזקאל ובטלה שנא' (יחזקאל יח) הנפש החוטאת היא תמות. משה אמר (ויקרא כו) ואבדתם בגוים בא ישעיה ובטלה שנאמר (ישעיה כז) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וגו' אמר רב מסתפינא מהאי קרא ואבדתם בגוים מתקיף לה רב פפא ודלמא כאבדה המתבקשת שנאמר (תהלים קיט) תעיתי כשה אובד בקש עבדך אלא מסיפיה דקרא (ויקרא כו) ואכלה אתכם ארץ אויביכם מתקיף לה מר זוטרא ואיתימא רב אשי ודילמא כאבילת קשואין ודלועין:

פירוש

יא אותה ברכה שאמר משה וישכון ישראל וגו' כלומר אימתי ישכנו ישראל בטח כשיהיו צדיקים כעין יעקב: מי יקום יעקב. שיוכל לסבול הסיד כיעקב: כי קטן הוא. קטנים הם בטובים שיהיו צדיקים כיעקב: הלוך להרגיעו ישראל. שיהא להם מנוחה בגלותן: בשופר גדול. וגו' וכאן כאובדים בארץ אשור מלמד בלא יהיו אבודים בין האומות: כאבדה המתבקשת. ונמצאת לאחר זמן: כאכילת קשואים. שאוכלין מקצתם ומקצתם אין אוכלים: (כאכילת קשואין. שמשאיר אדם הקליפות):

יא אמר · רבי יוסי ברבי חנינא האט גזאגט פיר גזרות הט משה גוזר געוועזן אויף יודין דער נאך זענען געקומען פיר נביאים אונ האבען מבטל געוועזן די פיר גזרות: משה האט געזאגט יודין זאלען רוהען זיכער אליין. אונ נאר ווען. אויב זייא וועלין זיין צדיקים. אזוי ווי דיא אויג פון יעקב האט אויף זייא געקוקט, איז געקומען דער נביא עמוס אונ האט מבטל געוועזן דיא ברכה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עמוס האט געזאגט צו גאט פאר מייד זיך פון משה'ס ברכה קענען דען יודין זיין אזוי פרום וויא יעקב האט געוואלט. יודין זענען קליין אין פרומקייט. אונ עס שטייט אין פסוק גאט האט חרטה געהאט אויף דעם. דאס וועט אויך ניט זיין האט געזאגט גאט. משה האט געזאגט צו דיא יודין אין דיא פעלקער וואו דוא וועסט פארטריבען ווערין וועסטו ניט רוהען. איז געקומען דער נביא ירמיה אונ האט מבטל געוועזן דיא גזרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ירמיה איז געגאנגען ברוהיגען דיא יודין (זייא זאלען וואוהנען רוהיג) אין גלות. משה האט געזאגט גאט געדיינקט דעם זינד פון דיא פאטערס אויף דיא קינדער. איז געקומען דער נביא יחזקאל אונ האט דאס מבטל געוועזן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא נשמה וואס וועט זינדיגען. זאל זיא שטארבען פאר איהרע זינד. אבער איינער זאל ניט שטארבען פאר דעם אנדערינס זינד. משה האט געזאגט צו דיא יודין איר וועט פארלארין ווערין צווישען דיא פעלקער. איז געקומען דער נביא ישעיה אונ האט דאס מבטל געוועזן. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק אונ עס וועט זיין אין דעם טאג וואס משיח וועט קומען וועט געבלאזין ווערין מיט א גרויסען שופר אונ עס וועלין קומען דיא יודין וואס זענען געוועזן פארלארין אין דעם לאנד אשור. רב האט געזאגט איך האב מורא פאר דעם פסוק וואס משה האט געזאגט איר וועט פארלארין ווערין צווישען דיא פעלקער. האט רב פפא געפרעגט טאמער מיינט מען אזוי וויא א זאך וואס ווערט פארלארין אונ מען זוכט איר ביז זיא ווערט געפינען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד המלך הט געזאגט איך בין פאר בלאנדזעט געווארען וויא א פארלארענע שעפס איך בעט דיך דוא זאלסט זוכען דיין קנעכט. אונ משה רבינו האט אויך אזוי געמיינט. דיא יודין וועלין זיין פארלארין צווישען די פעלקער ביז גאט וועט זיי אויסלייזן. נאר אויף דעם סוף פסוק דארפין מיר זארגין. די לאנד פון אייערע פיינד וועט אייך פארצערדין. האט מר זוטרא געפרעגט אנדערע זאגין רב אשי הט געפרעגט טאמער מיינט מען אזוי וויא מען עסט קישואין אונ דלועין ודאס איז אזעלכע ערד פרוכטין וואס וואקסען אין ארץ ישראל) · אביסול פון די פרי עסט מען אונ אביסול ניט, אזוי וועט זיין מיט דיא יודין אין גלות. אביסול פון זיי וועלין פארלענדט ווערין. אונ אביסול וועלין בלייבען אונ אויס געלייזט ווערין:

יב וכבר היה רבן גמליאל ור' אלעזר בן עזריה ור' יהושע ור"ע מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של בבל מפלטיה ברחוק מאה ועשרים מיל התחילו הם בוכים ור' עקיבא משחק אמרו לו עקיבא למה אתה משחק אמר להם למה אתם בוכים אמרו לו עכו"ם הללו שמשתחוים לעצבים ומקטרים לאלילים יושבים בטח ושלוה והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף (ע"ז) באש ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו עאכ"ו. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר צופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שהיה יוצא מבית קדשי הקדשים התחילו הם בוכים ור"ע משחק אמרו לו עקיבא מפני מה אתה משחק אמר להם מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו (במדבר א) והזר הקרב יומת ועכשיו נתקיים בו (איכה ה) על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו ולא נבכה אמר להם לכך אני משחק דכתיב (ישעיה ח) ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו וכי מה ענין אוריה אצל זכריה והלא אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה. באוריה כתיב (מיכה ג) לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער. בזכריה כתיב

יב וכבר. רבן גמליאל אונ רבי אלעזר בן עזריה אונ רבי יהושע אונ רבי עקיבא זענען אמאהל גיגאנגען אין וועג. וויא זייא זענען גיקומען הונדערט מיט צוואנציג תחום שבת ווייט פון בבל. האבען זייא גיהערט דאס ברומונג פון פיל מענטשין וואס זייא דער ציילען דם גרוסע גליק וואס בבל הט. האבען רבן גמליאל אונ רבי אלעזר אונ רבי יהושע אנגיהויבען צו וויינען. אונ רבי עקיבא האט גילאכט; האבען זייא גזאגט צו רבי עקיבא פר וואס לאכסטו; האט רבי עקיבא צו זייא גזאגט פאר וואס וויינט איר. האבען זייא גזאגט צו רבי עקיבא אז מיר זעהן דיא גוים וואס בוקין זיך אונ רייכערין קטורת צו דיא עבודה זרה. זיצען זיכער אונ רוהיג אונ שטיל. אונ ביי אונז איז דער בית המקדש פר ברענט אין פייער; זאלען מיר ניט וויינען. האט רבי עקיבא צו זייא גזאגט דריבער לאך איך. מאראך צו דיא רשעים גיט גאט אזוי פיל שכר. צו דיא יודין וויא פיל שכר וועט גאט געבין; געווים טויזענדער מאהל אזוי פיל. נאך אמאהל האט גיטראפען אז דיא פיר תנאים זענען גיגאנגען אין ירושלים. וויא זיי זענען גיקומען צום בארג צופים האבען זייא צוריסען זייערע קליידער וייל זייא האבען גיזעהן דער בית המקדש איז פאר ברענט. וויא זייא זענען גיקומען צו דעם בארג וואס אויף איהם איז גישטאנען דער בית המקדש. האבען זייא גיזעהן אפוקס גייט ארויס פון קדשי קדשים. האבען זייא אן גיהויבען צו וויינען. אונ רבי עקיבא האט גילאכט. האבען זייא גזאגט צו רבי עקיבא פר ווס לאכסטו. הט רבי עקיבא צו זיי גזאגט פר ווס וויינט איר. האבען זייא גזאגט צו רבי עקיבא דער ארט ווס אויף איהם זאגט דער פסוק אז אפרעמדער (ניט אכהן גדול) וועט דארט קומען וועט ער שטארבען; איצט איז אויף דעם ארט מקוים גיווארן דער פסוק דער בארג ציון וועט זיין וויסט פוקס וועלין דארט ארומגיין. זאלין מיר ניט וויינען. האט רבי עקיבא צו זייא גזאגט דריבער לאך איך. ווארום עס שטייט אין פסוק איך האב גענומען צו מיר בגלויבטע עדות דעם אוריה הכהן אונ דעם זכריה בן יברכיהו; איז דאך א קשיא וויא קומט אוריה צו זכריה. אוריה איז דאך גיוועזן ביי דעם ערשטין בית המקדש אונ זכריה איז דאך גיוועזן ביי דעם אנדערין בית המקדש. נאר דער פסוק הט אן געהאנגען דיא נביאות פון זכריה אן דיא נביאות פון אוריה. אז דיא נביאות פון אוריה וועט מקוים ווערין. וועט דיא נביאות פון זכריה אויך מקוים ווערין. אוריה האט נביאות גזאגט צו דיא יודין פון אייערט וועגין וועט ציון צו אקערט ווערין וויא אפעלד. אונ אין ירושלים וועט זיין בערג פון דיא איינגעפאלענע היזער. אונ דער בארג וואס אויף איהם איז דער בית המקדש גישטאנען וועט ער זיין אזוי וויא דיא בערג וואס זענען אין אוואלד; אונ זכריה הט נביאות גזאגט

כתיב (זכריה ח) עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים : עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתירא שמא לא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת . ובלשון הזה אמרו לו עקיבא נחמתנו עקיבא נחמתנו (ה' ינחמנו אמן) :

סליק מסכת מכות

עס וועלין נאך זיצען אלטע מאנען אונ אלטע ווייבער אין די גאסען פון ירושלים . איידער עס איז מקוים געווארען דיא נביאות פון אוריה . האב איך מורא געהאט טאמער וועט דיא נביאות פון זכריה אויך ניט מקוים ווערין. אבער איצט אז דיא נביאות פון אוריה איז מקוים געווארען . ווייס איך געוויס אז די נביאות פון זכריה וועט אויך מקוים ווערין . אונ אזוי האבען געזאגט רבן גמליאל אונ רבי אלעזר בן עזריה אונ רבי יהושע צו רבי עקיבא . עקיבא דו האסט אונז געטרייסט . עקיבא דו האסט אונז געטרייסט וגאט זאל אונז אויך טרייסטען אמן :

(דף ד ע"ב) **א תניא** (דברים טו) מרצע אין לי אלא מרצע מנין לרבות הסול והסירה המהט והמקדח והמכתב ת"ל (שם) ולקחת כל דבר הנלקח ביד דברי ר' יוסי בר' יהודה ר' אומר מרצע מה מרצע מיוחד של מתכת אף כל של מתכת :

סכול. חתיכת עץ הדודם : הסירה . קוץ : המכתב. חרט שקורין גריפ"א : אין הלוים מנוקה מעון. שבא עליה אחר שנסתרה :

(דף ה) **ב אמר** מר ונעלם מכלל שידע מאי משמע אמר רבא מדלא כתיב והיא עלומה ממנו א"ל אביי אלא מעתה גבי סוטה דכתיב (במדבר ה) ונעלם מעיני אישה מכלל דהוה ידע מעיקרא אי ה"ה ידע מי בדקי לה מיא והתניא (שם) ונקה האיש מעון

א תניא : מיר האבין גילערונט עס שטייט אין פסוק אז איודישער קנעכט האט געדינט ב"א איודען זעקס יאהר . זאל ער שוין פרייא ווערען . אונ אויב ער וויל ניט פרייא ווערען נאר ער וויל ווייטער דינען . זאל מען איהם שטעכען דעם אויער מיט אמרצע (מיט אזוי אנאדעל וואס הייסט מרצע) . פרעגט די גמרא פון וואנען ווייסען מיר אז מען מעג איהם שטעכען דעם אויער מיט אשפיציג שטיקל האלץ אויך . אדער מיט אדארען . אדער מיט אפראסטע נאדעל . אדער מיט אאייזערנע פעדער (אסטאלקע) . שטייט אין פסוק דוא זאלסט נעמען דעם מרצע . איז דאך דער ווארט נעמען איבעריג . עס דארף שטיין דוא זאלסט איהם שטעכען דעם אויער מיט אמרצע . געוויס וועט ער מוזען דעם מרצע נעמען אין האנט ווען ער וועט דארפען מיט איהם שטעכען . נאר דער פסוק מיינט דוא זאלסט נעמען אמרצע אדער איין אנדער זאך וואס ווערט גינומען אין האנט אונ מען קען מיט דעם שטעכען . אונ זאלסט איהם שטעכען דעם אויער . אזוי זאגט רבי יוסי בריבי יהודה : רבי זאגט דריבער שטייט אין פסוק מרצע . צו זאגין אזוי ווי אמרצע איז פון אייזען (דאס איז אגיגאסענע זאך) . אזוי אלע גיגאסענע זאכען (למשל אייזען . קופער . מעש . אונ נאך אזעלכע זאכען) . וואס מען קען מיט דעם שטעכען . מעג מען שטעכען מיט איהם דעם אויער פון דעם קנעכט . אבער די שטעכעדיגע זאכען וואס זענען ניט פון גיגאסענע זאכען . טאר מען ניט שטעכען מיט דעם שטעכער דעם אויער פון דעם קנעכט :

ב אמר : דער תנא האט גיזאגט עס שטייט אין פסוק ונעלם . עס איז פאר געסען גיווארען . האט ער אמאהל גיוואוסט . אזוי זאגט דער תנא . פרעגט די גמרא פון וואנען ווייסען מיר אז עס איז אזוי . טאמער מיינט מען עס איז גיוועזן פון אים פאר געסין פון אנהייב אן . ער האט קיין מאהל ניט גיוואוסט , האט רבא גיזאגט אז מען וואלט מיינען ער האט קיין מאהל ניט גיוואוסט . האט גידארפט שטיין אין פסוק והיא עלומה ממנו . אונ זיא איז פאר געסין פון אים פון אנהייב אן . אז עס שטייט ונעלם . עס איז פאר געסין גיווארין . מיינט מען פריער האט ער גיוואוסט . נאר איצט איז גיווארין פאר געסין . האט אביי גיזאגט צו רבא ביי אסוטה שטייט אין פסוק ונעלם מעיני האיש . אונ עס איז פאר בארגין געווארין פון די אויגין פון איר מאן : ווייל מיר זאגין דעם ווארט גיווארין . וועסטו אויך זאגין פריער האט דער מאן גיוואוסט . נאר איצט איז פון איהם פאר בארגין גיווארין . איז דאך אקשיא אויב דער מאן האט פריער גיוואוסט אז זיין ווייב פאר בארגט זיך מיט אנדערע מענטשין . אונ פון דעסט וועגין האט ער נאך גיוואהנט מיט איר . דער נאך האט ער איר פאר זאגט זיא זאל זיך שוין מער ניט פאר בארגין מיט קיין מענטש . אונ זיא האט זיך יא פאר בארגין גיט מען איהר טרינקען די מים המאררים . אויב דער מאן האט גיוואוסט אז דאס ווייב פאר בארגט זיך מיט אנדערע מענטשין אונ ער האט מיט איהר גיוואוהנט : טוהען דאך איהר די מים המאררים גאר קיין שלעכטס ניט . ווארום מיר האבען גילערונט עס שטייט אין פסוק דער מאן וועט זיין ריין פון אזינד אונ די אשה וועט טראגען איר זינד . אזוי מיינט דר פסוק אז דער מאן וועט זיין ריין פון אזינד וועלין די מים המאררים שלעכט מאהן דער ווייב . אבער אז דער מאן וועט גיט זיין ריין פון אזינד (דהיינו דער מאן האט גיוואוהנט

מעין והאשה ההיא תשא את עונה בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו. ותו גבי תורה דכתיב (איוב כח) ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה מכלל דאיכא דהוה ידע בה והכתיב (שם) לא ידע אנוש ערכה אלא אמר אביי קסבר רבי שידיעת בית רבו שמה ידיעה:

ידיעת בית רבו. שלמד בבית רבו שהנוגע בטומאה טמא וזאת ידע שהרגיש כשנוגע אבל לא התכוון לפוס על לבו שנטמא במה ידיעה:

שאם מת. קודם שיודע לו: מיתה ממרקת. דהכי אמריק בפרק בתרא דיומא במיתה ממרקת כל העונות שעשה תשובה עליהם ואין התשובה תולה כפרתן ולא יה"כ גומר כפרתן כגון עבירות המוכות:

(דף ו ע"ב) **ב ותאכל** כל ארעא ותדושנה ותדקנה (דניאל ז) אמר ר' יוחנן זו פרס שטבעה יצא בכל העולם כולו:

(דף ח ע"ב) **ג וכי** תימא אין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף שעיר הנעשה בחוץ ויה"כ מכפר ס"ד אמינא וכו' וכי מאחר שאינו מכפר למה תולה א"ר זירא לומר שאם מת מת בלא עון א"ל רבא אם מת מיתה ממרקת אלא אמר רבא

מיט זיין ווייב דער נאך וויא זיא האט זיך פאר בארגין מיט אנדערע מענטשין) טוהען ניט די וואסער שלעכטס דיא אשה. און נאך אקשיא איז ביי דער תורה שטייט אין פסוק ונעלמה מעיני כל חי (דיא תורה איז פאר בארגין געווארען פון די אויגען פון אלע לעבעדיגע מענטשין. ומעוף השמים נסתרה (פון אלע פויגלען פון הימעל איז זיא פאר בארגין געווארען). ווייל מיר זאגין דעם ווארט .. געווארען" ווען מיר אויך זאגין פריער האט מען געוואוסט פון דער תורה; נאר דר נאך איז זיא פאר בארגין געווארען. עס שטייט דאך אין פסוק עס האט קיין מענטש ניט געוואוסט דעם שאצונג פון דער תורה. האט מען דאך קיין מאהל ניט געוואוסט פון די תורה. האט אביי געזאגט וואס רבי זאגט ונעלם עס איז פאר געסען געווארען. אבער אמאהל האט מען געוואוסט. מיינט מען ניט ער האט געוואוסט אז ער איז טמא און איז אריין געגאנגען אין בית המקדש אדער אז ער עסט קדשים. דער נאך האט ער פאר געסין. ניין ער האט פון זיין טומאה גאר ניט געוואוסט. אדער ער האט גאר ניט געוואוסט אז דאס איז קדשים. אדער ער האט ניט געוואוסט אז דאס איז דער בית המקדש. נאר וואס דען האט ער געוואוסט. ער האט נאר געוואוסט דעם דין וואס ער האט געלערענט ביי זיין רבי אז א טמא טאר ניט אריין גיין אין בית המקדש און טאר ניט עסין קדשים. און ביי אסוטה מיינט מען אויך אזוי. ער האט פון איר פאר בארגענעש גאר ניט געוואוסט. ער האט נאר געוואוסט דעם דין פון אסוטה וואס ער האט געלערענט ביי זיין רבי:

ג ותאכל. דניאל האט געזאגט ער האט געזעהן אין חלום וויא די חיה עסט אויף די גאנצע וועלט און זיא צו טרעט און צו שטויסט. וועמען מיינט מען די חיה. האט רבי יוחנן געזאגט דאס מיינט מען פרס. וואס איר נאמען איז ארוים געגאנגען אויף די גאנצע וועלט:

ד וכי. טאמער וועסטו זאגין אז ער האט ניט געוואוסט פריער איידער ער האט געטאהן די עבירה. נאר דער נאך וויא ער האט שוין געטאהן די עבירה האט ער געוואוסט. זאל אויף אים מכפר זיין דער שעיר וואס מען שפריצט זיין בלוט אויף דעם אויס וויינינגסטען מזבח און יום כפור אליין זאל אויך אויף איהם מכפר זיין (ועיין בגמרא). דער נאך פרעגט די גמרא אז עס איז אויף אים ניט מכפר געגין וואס זאגין מיר די עבירה היינגט (דאס הייסט די עבירה איז ניט אויף דעם מענטשין. און זיא איז ניט מכופר געווארען. אזוי וויא אזאך וואס היינגט אין דער לופטען זיא איז ניט אויף דעם הימעל און ניט אויף די ערד). האט רבי זירא געזאגט אויב דער מענטש שטארבט איידער איהם איז דער וואוסט געווארען די עבירה. ווערט איהם די עבירה ניט גירעכונט. האט רבא געזאגט צו רבי זירא דאס שטארבען איז מכפר אויף אלע

רבא להגין עליו מן היסורין :

(דף ט) **ה אמר** ריש לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו לה' אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה עלי שמעטתי את הירח :

(דף י) **ו אמר** רבי יונה אמר קרא (במדבר כט) אלה תעשו לה' במועדיכם הוקשו כל המועדים כולם זה לזה והא ר"ח לאו מועד הוא איברא ראש חדש נמי איקרי מועד כדאמר אביי דאמר אביי תמוז דההיא שתא מלויי מליוה דכ' (איכה א)קרא עלי מועד לשבור בחורי :

(דף יב ע"ב) **ז מנא** ה"מ דת"ר (ויקרא יז) וכפר על הקדש מטמאות בני ישראל וגו' פשעים אלו המרדים וכן הוא אומר (מ"ב ג) מלך מואב פשע בי ואומר (שם ח) אז תפשע לבנה בעת ההיא . חטאות אלו השגגות וכן הוא אומר (ויקרא ד) נפש כי תחטא בשגגה :

על

הביאו עלי כפרה . להפיס דעתה של לבנה : איברא . באמת : קרא עלי מועד . במס' תענית תמוז דההיא שתא של שנה השנית ליציאת בני ישראל ממצרים שבשלחו בהם המרגלים בכ"ט בסיון מלויי מליוה לתמוז לפיכך אירע בו יום שחזרו המרגלים בט' באב ויבכו העם בלילה ההוא בט' באב בכו בכיה של חנם והוקבע להם בכיה לדורות: לשבור בחורי . בחורבן הבית :

עבירות וואס דער מענטש האט אויף זייא גיטאהן תשובה . נאר וואס דען מיינט מען די עבירה היינגט צו בשיצען אויף איהם פון יסורים . ביז איהם וועט דער וואוסט ווערין די עבירה ; וועט ער ברייננען אקרבן חטאת :

ה אמר . ריש לקיש האט גיזאגט פאר וואס איז גיענדערט גיווארען דער שעיר פון ראש חודש פון אלע שעירים . וואס ביים דעם שעיר פון ראש חודש שטייט מען זאל איהם מקריב זיין צו גאט (אלע קרבנות איז מען דאך מקריב צו גאט) . נאר אזוי מיינט דער פסוק גאט האט גיזאגט דער שעיר פון ראש חודש זאל מכפר זיין אויף מיר וואס איך האב קלענער גימאכט די לבנה פון דיא זוהן :

ו אמר . רבי יונה האט גיזאגט עס שטייט אין פסוק דיא קרבנות זאלט איהר מאכען צו גאט אין אייערע ימים טובים . זענען גענליכען געווארען אלע ימים טובים איינער צום אנדערין פרעגט דיא גמרא ראש חודש איז דאך ניט קיין יום טוב . ענטפערט דיא גמרא ראש חודש איז טאקי ניט קיין יום טוב נאר דער פסוק רופט איהם יום טוב . אזוי וויא אביי האט גיזאגט דער חודש תמוז פון דעם יאהר וואס מען האט געשיקט דיא מרגלים האט מען איהם גימאכט פול מיט דרייסיג טעג . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ירמיה הנביא האט גיזאגט גאט האט גערופען אויף מיר איום טוב (דאס הייסט מען האט גימאכט ראש חודש אב מיט א טאג שפעטער) עס זאל אויס קומען דער געוויין פון דיא יודען דיא נאכט פון תשעה באב . ווייל אין דער נאכט איז אויס גיזעצט גיווארען פון גאט מען זאל צוא ברעכען מיינע יונגע לייט . ביי דעם חורבן פון בית המקדש וואס ער איז צווייא מאהל חרוב גיווארען אין דער נאכט פון תשעה באב . זעהן מיר אז ירמיה רופט דעם טאג ראש חודש מועד . יום טוב :

ז מנא . פון וואנען ווייסען מיר דיא רייד ; ווארום דיא רבנן האבען גילערונט עס שטייט אין פסוק ער זאל מכפר זיין אויף דיא היילעגקייט פון דיא טומאות וואס דיא יודען האבען מטמא גיוועזן אונ פון זייערע פשעים אונ פון זייערע חטאות ; פשעים מיינט מען די עבירה וואס א מענטש טוהט צו דער צערענען גאט ווייל ער וויל איהם ניט דינען . אזוי ווי עס שטייט אין פסוק מלך מואב פשע בי . דער מלך פון מואב האט גיזינדיגט צו מיר . ער וויל מיך ניט דינען . נאך שטייט אין פסוק אז תפשע לבנה בעת ההיא . אין דער צייט האט לבנה גיזינדיגט צום מלך יהודה . זיא האט איהם ניט גיוואלט דינען . חטאות מיינט מען דיא עבירה וואס א מענטש טוהט אומגעריין (ניט וויסענדיג) . למשל ער האט פאר געסין אז היינט איז שבת אונ ער האט אן גיצונדען א ליכט , אדער ער האט ניט גיוואוסט אז דיא זאך טאר מען ניט טאהן . אונ אזוי שטייט אין פסוק נפש כי תחטא בשגגה ; א מענטש וואס וועט זינדיגען אומגעריין . זעהן מיר אז דיא זינד וום מען טוהט אומגעריין . ווערט גערופען חטא :

(דף יב ע״ב) **ח משנה** על שאר עבירות שבתורה הקלות וההמורות וכו׳ עשה ולא תעשה כריתות ומיתות ב״ד על כלן שעיר המשתלח מכפר: **גמ׳** (דף יב ע״ב) האי עשה היכי דמי אי דלא עבד תשובה (משלי כא) זבח רשעים תועבה אי דעבד תשובה כל יומא נמי דתניא עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין לו א״ר זירא (דף יג) בעומד במרדו ורבי היא דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה״כ מכפר חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בשר שאם עשה תשובה יוה״כ מכפר ואם לאו אין יום הכפורים מכפר. מ״ט דרבי דתניא (במדבר טו) כי דבר ה׳ בזה זה פורק עול ומגלה פנים בתורה. ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר. הכרת תכרת

אי עשה. דמכפר עלה יוה״כ: היכי דמי אי דלא עשה תשובה. שאינו תוהא על הראשונות: הא כתיב: זבח רשעים תועבה. והיכי מכפר עליהם קרבן יוה״כ: אי דעביד תשובה. למה ליה יוה״כ כל יומא נמי תשובה מכפרה עליה דהניא לא זז משם עד שמוחלין ליה: בעומד במרדו. דלא עבד תשובה ודקשיא לך זבח רשעים תועבה מתני׳ רבי היא דאמר יוה״כ מכפר על שאינן שבין והאי קרא מוקי לה בשאר יומי: פורק עול. כופר בעיקר: ומגלה פנים בתורה. בא על דברי תורה בחוצפא או בגלוי עזות פניו כגון מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי לא היה למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פילגש וילך ראובן בימי קציר חטים כדאמרינן בחלק: ברית בשר. מילה: דבר ה׳ בזה זה הפורק עול. שבזה דבור ראשון האמור בסיני אנכי ה׳ אלהיך שלא שמעו אותו אלא מפי הגבורה: ומגלה פנים. מדאפקיה קרא בלשון בזיון וזה בוזה דברי תורה הוא: זה המפר ברית בשר. שהיא

ח משנה: על. אויף אנדערע עבירות פון דער תורה. גרינגע און שווערע. מצות עשה און מצות לא תעשה און די עבירות וואס אויף זייא קומט כרת און דיא עבירות וואס בית דין הרגנן אויף זיי. אויף אלץ איז מכפר דער שעיר וואס ווערט אוועק געשיקט לעזאזל. פרעגט דיא גמרא וואס מיר זאגין אז איינער האט ניט מקיים געוועזן אמצות עשה ולמשל ער איז ניט גיזעסען אין סוכה איז יום כפור אויף איהם מכפר. וויא אזוי שמועסט מען. אויב ער הט ניט גיטאהן תשובה ווער האט ניט חרטה אויף דיא עבירה. איז ער דאך ארשע שטייט דאך אין פסוק דעם קרבן וואס דיא רשעים ברייגגען איז ביי גאט פר מיאוסת. וויא אזוי איז אויף איהם מכפר דער קרבן פון יום כפור. און אויב ער האט יא גיטאהן תשובה. צו וואס דארף ער דעם יום כפור. אלע טאג ווען מען טוהט תשובה איז אויף איהם מכפר. ווארום מיר האבען גילערונט אז איינער האט ניט מקיים גיוועזן אמצות עשה ולמשל ער איז ניט גיזעסין אין סוכה און ער האט גיטאהן תשובה. גייט ער ניט אוועק פון דעם ארט ביז מען איז אים מוחל דיא עבירה. הט רבי זירא גזאגט דא שמועסט אז ער הט ניט גיטאהן קיין תשובה. און דיא משנה איז וויא רבי. ווארום מיר האבען גילערונט רבי זאגט אויף אלע עבירות וואס שטייט אין דער תורה סיי ער האט גיטאהן תשובה סיי ער האט ניט גיטאהן תשובה. איז יום כפור מכפר. נאר אז איינער לייקינט אין גאט. אדער ער רעט שלעכטע רייד אויף די תורה אזוי ווא מנשה הט גזאגט מער האט שוין משה ניט גיהאט צו שרייבען אין דער תורה. נאר אז תמנע איז גיוועזן אפילגש צו אליפז. אדער ער איז ניט מל זיין קינד. אויף די אלע דרייא עבירות אויב ער האט גיטאהן תשובה איז יום כפור מכפר. און אויב ער האט ניט גיטאן תשובה איז יום כפור ניט מכפר. ווערט אזוי זיין דער דין אויב ער האט ניט מקיים גיוועזן אמצות עשה און ער טוהט תשובה אפילו אין מיטען יאהר איז מען איהם מוחל. און אויב ער טוהט ניט קיין תשובה איז מען איהם אין מיטען יאהר ניט מוחל. אפילו ער ברייגגט אקרבן איז מען אים אויך ניט מוחל. אבער יום כפור איז מכפר אויף איהם אפילו ער האט קיין תשובה ניט גיטאהן. פר וואס זאגט רבי אז אויף די דריי עבירות איז אפילו יום כפור ניט מכפר אן תשובה. ווארום מיר האבען גילערונט עס שטייט אין פסוק ער האט פאר שעמט דיא רייד פון גאט. דאס מיינט מען דער וואס לייקינט אין גאט און ער רעט שלעכטע רייד אויף דיא תורה. זיינע מצות האט ער פאר שטערט. דאס מיינט מען ער האט גישטערט דיא מצוה פון מילה. הכרת תכרת. ער זאל פאר שניטען ווערין פאר יום כפור. און ער זאל פאר שניטע

תכ״ת הכרת לפני יום הכפורים תכרת לאחר יום הכפורים יכול אפילו עשה תשובה ת״ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה. ורבנן דכרת בעה״ז תכרת לעולם הבא. עונה בה שאם עשה תשובה וכת מיתה כמרקת:

ט תניא יכול לא ידא יה״כ מכפר א״א״כ דתענה בו וקראו מקרא קדש ולא עשה בו מלאכה לא התענה בו ולא קראו נקרא קדש ועשה בו מלאכה מנין ת״ל (ויקרא כג) יום הכפורים הוא מ״מ אמר אביי לא קשיא הא רבי והא רבי יהודה וכו':

מאיס ימידית: לא אמרתי אלא בזמן בעונה בה. אלמא בבאינו בב קאי קרא ובהנך הנא גוא דגלי לן אף לאחר יה״כ הא בבאר אט״פ באינו בב יה״כ מכפר: ורבנן. דאית להו נמי בבאר עבירות באין יה״כ מכפר על באינם בבים אמרי לך הא דגלי לן קרא בהנך הלא לאו ביה״כ איירי אלא הכרת הכרת דקאמר הכרת בעוה״ז הכרת לעוה״ב סוף מיתה אינה ממרקת על פלם הללו גלא הבובה אבל באר עבירות בלא תבובה נמי מיתה ממרקת ההר יה״כ אבל יה״כ בלא מיתה לא: בהה עבה תבובה ואין עונה בה מיתה ממרקת כל בנב הללו ולא הכרת לעוה״ב:
לא קראו מקרא קדב. לא קבלו בברכותיו לומר מקדש ישראל ויום הכפורים:
אין מוסיפין. לפיכך היא קדושה כלתבונה: בתי הודות. מפרש בגמרא בגי לחמי הודה והיו גובאין אותם בסיקף בבי״ב:

ידיעות הטומאה פרק שני

(דף יד) א משנה אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של שבעים ואחד ובשתי תודות ובשיר

ווערין נאך יום כפור. ווארום יום כפור איז ניט מכפר דיא עבירה. איך וואלט מיינען אפילו ער האט גיטאהן תשובה. זאל ער אויך פאר שניטען ווערין. שטייט אין פסוק איר זיגד איז אין איר. ווען זאל ער פאר שניטען ווערין אז דיא עבירה איז נאך ביי איהם. אבער אז ער הט אוועק גילאזן דיא עבירה אונ ער האט גיטאהן תשובה. וועט ער ניט פאר שניטען ווערין. דאס איז נאר ביי די דריי עבירות איז יום כפור ניט מכפר אן תשובה. אבער ביי אנדערע עבירות אפילו ער האט ניט תשובה גיטאהן איז אויך יום כפור מכפר. אונ דיא רבנן זאגין וואס עס שטייט צוויי מאהל כרת והכרת תכרתו מיינט מען ער וועט פאר שניטען ווערין אויף דער וועלט. אונ וועט פאר שניטען ווערין אויף עולם הבא. אפילו דער טויט איז אויך ניט מכפר אויף די דריי עבירות אויב ער האט ניט גיטאהן תשובה. אבער אויף אנדערע עבירות אויב ער הט גיטאהן די עבירה פר יום כפור. אונ ער איז גישטארבן נאך יום כפור: איז דער טויט מיט יום כפור מכפר אפילו אן תשובה. אבער יום כפור אן דעם טויט אונ אן תשובה איז ניט מכפר אויף קיין עבירה. אבער אז ער האט גיטאהן דיא דרייא עבירות. אונ ער האט גיטאהן תשובה אונ איז גישטארבען: איז דער טויט מכפר. אונ ער וועט האבען עולם הבא:

ט תניא. מיר האבען גילערונט איך וואלט מיינען אז יום כפור זאל אנדערש ניט מכפר זיין נאר צו דעם מענטש וואס הט גיפאסט אין איהם אונ האט איהם גיהאלטען פר איום טוב אונ ער האט ניט גיטאהן אין איהם קיין ארבעט. אבער פון וואנען ווייסען מיר אז יום כפור איז מכפר אפילו צו דעם מענטש וואס האט אין איהם ניט גיפאסט. אונ האט איהם ניט גיהאלטען פאר איום טוב. אונ ער האט גיטאהן אין איהם אארבעט. שטייט אין פסוק יום כפורים הוא. דאס איז אטאג פון מכפר זיין. דער טאג איז מכפר צו אלע מענטשין. האט אביי גזאגט עס איז ניט קיין קשיא אין דער זאך קריגט רבי מיט רבי יהודה (ועיין בגמרא):

פרק שני

א משנה. אין. מען טאר ניט פאר גרעסערין דיא שטאט ירושלים. אונ מען טאר ניט פאר גרעסערין דיא עזרות. נאר אז דער מלך אונ דער נביא אונ דער כהן גדול מיט די אורים

ובשיר וב"ד מהלכין ושתי תודות אחריהם וכל ישראל אחריהם:

(דף טו) **ב תניא** נאמר בעולת בהמה (ויקרא א) אשה ריח ניחוח ונאמר בעולת העוף (שם) אשה ריח ניחוח ובמנחה (שם ב) אשה ריח ניחוח מלמד אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים:

(שם ע"ב) **ג אין** בנין בית המקדש בלילה דאמר אביי מנין דאין בנין בה"מ בלילה שנאמר (במדבר ט) וביום הקים את המשכן ביום מקימו אבל בלילה אין מקימו:

ד ת"ר שיר של תודה בכנורות ובנבלים ובצלצלים על כל פנה ופנה על כל אבן גדולה שבירושלים אומר (תהלים ל) ארוממך ה' כי דליתני וגו' שיר של פגעים וי"א שיר של נגעים מ"ד דנגעים דכתיב (שם צא) ונגע לא יקרב באהלך ומאי דכתיב פגעים דכתיב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך (בכנורות ובנבלים ובתופים אומר) אומר יושב בסתר עליון. וגומר עד כי אתה ה' מחסי וחוזר ואומר (שם ג) מזמור לדוד

ת"ר שיר. של תודה היו אומרים שם בכנורות ומהו שיר של תודה מזמור לתודה: ארוממך ה'. וגו' הוא מזמור שיר חנוכת הבית לכך אומר אותו: ושיר של פגעים. יושב בסתר עליון ולפי שאמרו משה בהקמת המשכן דכתיב ויברך אותם משה ומה ברכן ויהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם ויהי נועם ה' אלהינו עלינו הכי איתא בתורת כהנים והוא. מי"א מזמורים שאמר משה בספר תהלים מתפלה למשה עד סוף מזמור לתודה: פגעים. מזיקין שפוגעין בבני אדם להזיק: ואומר ה' מה רבו צרי. לפי שנאמר בו רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה שיהיו מתלוננים צרי יהודה ובנימין כשהיו בני ישראל בני הגולה בונים את החומה שנאמר מה היהודים האמללים עושין שיחיו את האבנים מערמות העפר והמה שרופות ואומר אם

והתומים און דיא איין און זיבעציג סנהדרין ווילען מען זאל פאר גרעסערן. און זייא אלע דארפין גיין ארום דעם נייעם ארט וואס מען הייליגט. און מען טראגט צוויי ברויט פון צוויי קרבנות תודה וואס מען איז מקריב. פון איין קרבן תודה איין ברויט. און פון אנדערין קרבן תודה איין ברויט. און דיא לוים גייען פאר אוים פאר דיא צווייא ברויט און זינגען. און בית דין גייען אינטער דיא צווייא ברויטין און דיא צווייא תודות טראגט מען אינטער בית דין. און אלע יודין גייען אינטער די צוויי תודות:

ב תניא. מיר האבען גילערונט אז איינער ברייגט אבהמה פאר אעולה שטייט אין פסוק אשה ריח ניחוח. און אז איינער ברייגט אטויב פאר אעולה שטייט אויך אין פסוק אשה ריח ניחוח: און אז איינער ברייגט מעהל אמנחה שטייט אויך אין פסוק אשה ריח ניחוח. דער פסוק לערונט אונז סייא איינער ברייגט אגרויסען קרבן. און סייא איינער ברייגט אקליינעם קרבן: אז ער מיינט נאר פון גאטס וועגין. זענען בייא גאט ביידע גלייך:

ג אין. ביי נאכט הט מען ניט גידארפט באהען דעם בית המקדש: ווארום אביי הט גיזאגט פון וואנען ווייסען מיר אז ביי נאכט זאל מען ניט באהען דעם בית המקדש. ווארום עס שטייט אין פסוק אין דעם טאג וואס ער הט אויף גישטעלט דעם משכן. ביי טאג הט מען אויף גישטעלט דעם משכן אבער ניט ביי נאכט:

ד תנו רבנן. דיא רבנן האבין גילערונט ווען מען האט פאר גרעסערט ירושלים אזוי וויא עס שטייט אין סימן א] האט מען גיזונגען דעם קפיטול מזמור לתודה. און מען האט געשפילט מיט כינורות און נבלים און צלצלים. אויף יעדער ווינקול און אויף יעדער גרויסען שטיין וואס אין ירושלים האט מען גיזונגען דעם קפיטול ארוממך יי כי דליתני. און מען הט גיזונגען דעם קפיטול יושב בסתר עליון. דעם קפיטול רופט מען שיר של פגעים [דער שיר פון שדים]. אנדערע זאגין מען רופט איהם שיר של נגעים. דער וואס רופט דעם קפיטול שיר פון נגעים. ווייל אין דעם קפיטול שטייט ונגע לא יקרב באהלך. און דער וואס רופט דעם קפיטול שיר פון שדים. ווייל אין דעם קפיטול שטייט פון דיין לינקע זייט וועט פאלין טויזענד שדים און פון דיין רעכטע זייט וועט פאלען צעהן טויזענד שדים: און דעם קפיטול יושב בסתר

לדוד בברחו מפני אבשלום בנו עד לה' הישועה על עמך ברכתך סלה רבי יהושע בן לוי אומר להו להני קראי וגני היכי עבד הכי והא א"ר יהושע ב"ל אסור להתרפאות בדברי תורה להגן שאני ואלא כי אמר אסור בדאיכא מכה אי דאיכא מכה אסור ותו לא והתנן הלוחש על המכה אין לו חלק לעה"ב הא אתמר עלה א"ר יוחנן ברוקק שנו לפי שאין מזכירין ש"ש על הרקיקה:

יעלה סופל ופרץ הזומות אבניהם : להני קראי • שיר של פגעים : וגני. כשהיה סוכך ליסן בלילה : דאיכא מכה . ולוחש עליה ו קראות של תורה להתרפאות ומקשינן ואי איכא מכה אסור הוא דקאמר בה רבי יהושע ב"ל ותו לא והא אין לו חלק לעוה"ב : הלוחש על המכה . ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך וגו': ברוקק בה . ברוקק ואח"כ לוחש : שאין מזכירין שם שמים וכו' והכא קאמר כי אני ה' רופאך : קדושת עולם . שאין אחריה היתר במות :

(דף טז ע"ב) **ה תניא** כתוב אחד אומר (במדבר ט) את משכן ה' טמא וכתוב אחד אומר (שם) כי את מקדש ה' טמא כו' ר' אלעזר אומר אם נאמר משכן לכה נאמר מקדש אם נאמר מקדש למה נאמר משכן אם נאמר משכן הייתי אומר על משכן יהא חייב שנמשח בשמן המשחה אבל על מקדש לא יהא חייב לכך נאמר מקדש ואם נאמר מקדש הייתי אומר על מקדש יהא חייב שקדושתו קדושת עולם אבל

עליון זאגט מען ביז כי אתה יי מחסי . דער נאך זאגט מען דעם קאפיטל מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו ביז ליי הישועה על עמך ברכתך סלה . רבי יהושע בן לוי ווען ער פלעגט גיין שלאפען ביי נאכט פלעגט ער זאגן דיא פסוקים יושב בסתר עליון ביז ער איז אנשלאפען געווארען . פרעגט דיא גמרא פאר וואס האט רבי יהושע בן לוי אזוי געטאהן . ער האט זיך פר שלעפערט מיט דיא פסוקים . רבי יהושע בן לוי האט דאך געזאגט מען טאר זיך ניט היילען מיט דער תורה . ענטפערט דיא גמרא רבי יהושע בן לוי האט ניט געזאגט דיא פסוקים ער זאל קענען אנשלאפען ווערין . ער האט געזאגט דיא פסוקים זייא זאלען אויף איהם באשיצען פון שדים . אונ דאס מעג מען . ווען דען האט רבי יהושע בן לוי געזאגט אז מען טאר זיך ניט היילען מיט פסוקים . אז ער האט אמכה . פרעגט דיא גמרא אויב ער האט אמכה אונ ער היילט זיך מיט פסוקים זאגסטו מען טאר ניט . איז דען נאר מען טאר ניט . מיר האבען דאך געלערונט אז איינער זאגט פסוקים אויף אמכה האט ער ניט קיין עולם הבא . ענטפערט דיא גמרא מיר האבען דאך געלערונט רבי יוחנן האט געזאגט אז ער שפייט אויס ביי דיא פסוקים זאגן האט ער ניט קיין עולם הבא . ווייל מען טאר ניט דער מאנען דעם נאמען פון גאט אויף דעם אויס שפייען . אבער אז מען זאגט נאר דיא פסוקים אויף די מכה אונ מען שפייט ניט אויס . פר לירט מען ניט עולם הבא . נאר מען טאר ניט :

ה תניא . מיר האבען געלערונט אין איין פסוק שטייט ער האט מטמא געוועזן דעם משכן פון גאט . אונ אין אנדערין פסוק שטייט ער הט מטמא געוועזן דעם מקדש פון גאט . רבי אלעזר זאגט אז אין ערשטין פסוק שטייט משכן . פאר וואס שטייט אין אנדערין פסוק מקדש . אונ אז אין אנדערין פסוק שטייט מקדש . פאר וואס שטייט אין ערשטין פסוק משכן . לאז שטיין אין ביידע פסוקים משכן אדער אין ביידע פסוקים מקדש . אז אין ביידע פסוקים וואלט געשטאנען משכן . וואלט איך זאגן אז איינער איז טמא אונ גייט אריין אין משכן איז ער חייב . ווייל דער משכן איז געזאלבט געווארן מיט די שמן המשחה . אבער אז אטמא גייט אריין אין מקדש איז ער ניט חייב . ווייל דער מקדש איז ניט געזאלבט געווארן מיט שמן המשחה . דריבער שטייט אין פסוק מקדש . צו זאגן אז אטמא גייט אריין אין מקדש איז ער אויך חייב . אונ אז אין ביידע פסוקים וואלט געשטאנען מקדש . וואלט איך זאגן אז איינער איז טמא אונ גייט אריין אין מקדש . איז ער חייב . ווייל די היילינקייט פון מקדש איז אויף אייביג . אבער אז אטמא גייט אריין אין משכן איז ער ניט חייב . ווייל דיא היילינקייט פון משכן איז דאך ניט געווען אויף

אבל על משכן לא יהא חייב לכך נאמר משכן ולכך נאמר מקדש:

(דף יח ע"ב) ת"ר (ויקרא טו) והזרתם את בני ישראל מטמאתם א"ר יאשיה מכאן אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהם סמוך לוסתן וכמה אמר רבה עונה אחת. אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה אפילו הויין לו בנים כבני אהרן מתים דכתיב והזרתם את בני ישראל מטמאתם והדוה בנדתה וסמיך ליה (שם טז) אחרי מות שני בני אהרן א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הפורש מאשתו סמוך לוסתה הויין לו בנים זכרים דכתיב (שם יא) להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה (שם יב) אשה כי תזריע וילדה זכר ר' יהושע בן לוי אמר הויין לו בנים ראויין להוראה דכתיב

והזרתם. והפרשתם כמו וינזרו: אזהרה לישראל וכו'. דסמיך ליה והדוה בנדתה בהזהרת עונה: עונה. במס' נדה בפרק האשה מפרש או יום או לילה אם וסתה ביום יפרוש כל היום ואם וסתה בלילה יפרוש כל הלילה: ולהבדיל וגו'. שמבדיל בין טומאה לטהרה תלד אשתו זכר:

איבעיג. דריבער שטייט אין איין פסוק משכן אונ אין אנדערין פסוק שטייט מקדש. צו זאגן אז דער משכן אונ דער מקדש זענען ביידע גלייך:

תנו רבנן. די רבנן האבען געלערנט עס שטייט אין פסוק איר זאלט אפ שיידן די יודין פון זייער טומאה. רבי יאשיה זאגט פון דאנען זענען די יודין געבאטען געווארן זייא זאלן זיך אפ שיידען פון זייערע ווייבער איידער עס קומט זייער צייט צו זעהן נדה. וויא פיל שעה פריער זאלן זייא זיך אפ שיידן. רבה זאגט דעם גאנצען האלבען מעת לעת: אויב זיא איז געוואוהנט צו זעהן נדה ביי נאכט. זאל דער מאן זיך אפ שיידן פון איר באלד פון אנהייב טאג. רבי יוחנן האט געזאגט פון רבי שמעון בן יוחאים וועגן דער מאן וואס שיידט זיך ניט אפ פון זיין ווייב נאך איידער זיא זעהט נדה. אפילו ער האט קינדער אזוי וויא די קינדער פון אהרן זענען געוועזן וועלין זייא אויך שטארבען. ווארום עס שטייט אין פסוק איר זאלט אפ שיידן דיא יודין פון זייער טומאה. פון וועלכע טומאה. והדוה בנדתה. פון די דם נדות וואס א אשה זעהט: נעבין דעם פסוק שטייט. דער נאך וויא די צוויי קינדער פון אהרן זענען געשטארבען. צו ווייזען אז מען איז ניט אפ געשיידט פון א נדה אפילו ער האט קינדער וואס זענען אזוי פרום וויא די קינדער פון אהרן זענען געוועזן שטארבען זיי אויך. רבי חייא בר אבא האט געזאגט פון רבי יוחנן וועגן דער מאן וואס שיידט זיך אפ פון זיין ווייב איידער עס קומט די צייט זיירע צו זעהן דם נדה. וועט ער זוכה זיין צו האבען קינדער זכרים. ווארום עס שטייט אין פסוק איר זאלט אפ שיידן צווישען טמא אונ טהור. אונ נעבין דעם שטייט אשה כי תזריע וילדה זכר. צו זאגן אז דער וואס שיידט זיך אפ פון זיין ווייב ווען זיא איז נאך טהור. וועט זיין ווייב האבען א זכר. רבי יהושע בן לוי זאגט דער וואס שיידט זיך אפ פון זיין ווייב איידער עס קומט די צייט אירע צו זעהן דם נדה. וועט ער האבען זיהן וואס וועלין קענען זיין מורה הוראות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק להבדיל ולהורות. אפ צו שיידען אונ צו פסקנען. דער וואס וועט זיין אפ געשיידט פון טומאת נדה. וועט ער האבען זיהן וואס וועלין פסקנען שאלות. רבי חייא בר אבא האט געזאגט פון רבי יוחנן'ס וועגן דער וואס מאכט הבדלה מוצאי שבת אויף וויין. וועט ער האבין קינדער זכרים. ווארום עס שטייט אין פסוק יין ושכר אל תשת דער נאך שטייט להבדיל בין הקדש ובין החול. מיינט אזוי דער פסוק איר זאלט ניט טרינקען קיין וויין. נאר ווען זאלט איר יא וויין טרינקען. אז איר וועט מאכען הבדלה צווישען קדש אונ חול. פון שבת צוא וואך. אונ עס שטייט אין פסוק להבדיל בין הטמא ובין הטהור נעבין דעם שטייט אין פסוק אשה כי תזריע וילדה זכר. זאגט אונז רבי יוחנן אזוי וויא להבדיל בין הטמא ובין הטהור נאך ער מאכט אפשיידונג ווען זיין ווייב איז טמא אונ ווען זיא איז טהור) איז ער זוכה זיין ווייב זאל האבען זכרים. אזוי להבדיל בין הקדש ובין החול: אז ער מאכט הבדלה אויף וויין פון שבת צו וואך. איז ער אויך זוכה זיין ווייב זאל האבען זכרים. רבי יהושע בן לוי זאגט דער וואס

דכתיב (שם י) להבדיל ולהורות. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המבדיל על היין במוצאי שבתות הויין לו בנים זכרים דכתיב (שם) להבדיל בין הקדש ובין החול וכתיב התם (שם יא) להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך ליה (שם יב) אשה כי תזריע וילדה זכר ר' יהושע בן לוי אמר בנים ראויין להוראה דכתיב להבדיל ולהורות. אמר רבי בנימין בר יפת א"ר אלעזר כל המקדש את עצמו בשעת תשמיש הויין לו בנים זכרים שנאמר (שם יא) והתקדשתם והייתם קדושים וסמיך ליה אשה כי תזריע:

להבדיל ולהורות. בענינא דשתויי יין כתיב ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא וגו' ולהורות את בני ישראל: המקדש עצמו בתשמיש. דרך צניעות:

מצוה לבעלי דינין שיעמדו. (בעמידה) דהא קרא נמי בבעלי דינין איירי דכתיב אשר להם הריב: שלא יהא אחד עומד ואחד יושב. שלא יראה הבירו שמכבדין אותו יותר ויסתתמו דבריו:

שבועות שתים פרק שלישי

(דף כ ע"ב) **א תניא** (שמות כ) זכור (דברים ה) ושמור בדבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין אוזן יכולה לשמוע:

שבועת העדות פרק רביעי

(דף ל) **א ת"ר** (דברים יט) ועמדו שני האנשים מצוה לבעלי דינין שיעמדו א"ר יהודה שמעתי שאם רצו להושיב את שניהם מושיבין איזהו אסור שלא יהא אחד עומד ואחד יושב אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך:

ב ת"ר (ויקרא יט) בצדק תשפוט עמיתך שלא יהא אחד יושב ואחד עומד אחד מדבר כל צרכו

מאכט הבדלה אויף וויין איז ער זוכה צו האבען קינדער מורה הוראות. ווארום עס שטייט אין פסוק להבדיל ולהורות. דער וואס מאכט הבדלה אויף וויין וועלין זיינע קינדער קענען פסקנען שאלות. רבי בנימין בר יפת האט גזאגט פון רבי אלעזרס וועגין דער מענטש וואס איז משמש המטה מיט פרומקייט וועט ער זוכה זיין צו האבען קינדער זכרים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק והתקדשתם והייתם קדושים נעבין דעם פסוק שטייט אשה כי תזריע וילדה זכר. אז איר וועט אייך היילינען אונ איר וועט זיין היילינ ביי דער צייט ווען אייערע ווייבער וועלין מעוברת ווערין. וועלין די ווייבער גיבארין זכרים:

פרק שלישי

א תניא. מיר האבען גילערונט דעם ווארט זכור אין דעם ווארט שמור האט גאט ארויס גירעדט מיט איין מאהל אזוי וויא איין ווארט. דיא מויל פון א מענטשין קען אזוי ניט ריידען. אונ דער אויער פון א מענטשין קען אזוי ניט הערין:

פרק רביעי

א תנו רבנן. דיא רבנן האבין גילערונט עס שטייט אין פסוק דיא צווייא מענטשין זאלען שטיין. עס איז א מצוה אז די צווייא מענטשין וואס קומען צו א דין תורה זאלען שטיין. רבי יהודה זאגט איך האב גיהערט אז בית דין ווילען דיא ביידע מענטשין זאלין זיצען מעגין דייא זיצען. וואס דען טאר מען ניט איינער זאל שטיין אונ איינער זאל זיצען. איינעם לאזט דער דין ריידען וויא פיל ער וויל; אונ צו איינעם זאגט ער קירץ אפ דיינע רייד אונ רייד ניט אזוי פיל. דאס טאר מען ניט:

ב תנו רבנן. דיא רבנן האבין גילערונט עס שטייט אין פסוק מיט גירעכטיגקייט זאלסטו משפטין דיין חבר. אז צווייא מענטשין קומען צו דיר א דין תורה האבין זאלסטו נישט זאגין

צרכו ואחד אומר לו קצר דבריך ד"א בצדק תשפוט עמיתך הוי דן את חבריך לכף זכות תני רב יוסף בצדק תשפוט עם שאתך בתורה ומצות השתדל לדונו יפה: ג רב עולא בריה דרב עילאי הו"ל דינא קמיה דרב נחמן שלח ליה רב יוסף עולא חברנו עמית בתורה ובמצות אמר מאי שלח לי לחנופי ליה הדר אמר למישרי בתיגרא (סס ע"ב) אי נמי לשודא דדייני אמר עולא מחלוקת בבעלי דינין אבל בעדים דברי הכל בעמידה דכתיב (דברים יט) ועמדו שני האנשים אמר רב הונא מחלוקת בשעת משא ומתן אבל בשעת גמר דין דברי הכל דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה דכתיב (שמות יח) וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם:

דביתהו

אי דן את חברך לכף זכות. לא בדין בעלי דינין הכתוב מדבר אלא כרואה חברו עושה דבר שאתה יכול להכריעו לצד עבירה ולצד זכות הכריעו לצד זכות ואל תחשדהו בעבירה: השתדל לדונו יפה. לקמן מפרש לה למשרי בתגריה אם באו ב' דינים לפניך ואחד מהם של ת"ח הוי פוסק אותו תחלה ופטור את תו מלפניך:
מאי שלח לי. מה מילתא: לחנופי ליה. שמא לחניפו בתמיה: למישרי בתיגרא. כדפרישית אם בא דין אחר לפני הפסוק את זה תחלה: א"נ לשודא דדייני. יש דין שאין תלוי בראית עדים ולא בשבועה אלא במה שלב הדיינים נוטה לזכות או לחייב כגון הך דכתובות ההוא דאמר ליה נכסי לטוביה אתו שני טוביה ואמרינן התם שודא דדייני למי שהדיין רואה שהוא ראוי לתת לו מתנה כו' אף כאן שלח לי אם הדין תלוי בשודא דדייני זה ראוי לזכותו שחכם וצדיק הוא. שודא ל' השלכה כדמתרגמינן ירה בים שדי בימא:

צו אײנעם ער זאָל זיצען אונ דער אַנדערער זאָל שטײן. אָדער אײנעם װעסטו לאָזען רײדען װיא פיל ער װיל אונ צום אַנדערען װעסטו זאָגען קירץ אָפּ דײנע רײד אונ רײד ניט אַזױ פיל. דאָס טאָר מען ניט. אַנדערע זאָגען דער פּסוק שמועסט ניט פון אַדיין נאָר אַז אַמענטש זעהט זײן חבר האָט גיטאָהן אַזױ אַזאַך װאָס מען קען דאָס אָן נעמען פאַר אַעבירה אונ מען קען דאָס זעלביגע אָן נעמען ניט פאַר אַעבירה. זאָלסטו משפּטין דײן חבר מיט גירעכטיגקײט אונ זאָלסט אָן נעמען אַז ער האָט ניט גימײנט צו טאָהן אַעבירה. רב יוסף האָט גילערונט עס שטײט אין פּסוק בצדק תשפוט את עמיתך. מיט גירעכטיגקײט זאָלסטו משפּטין עמיתך. דער װאָרט עמיתך איז פיר װערטער עם שאתך בתורה ובמצות. דאָס פאָלק װאָס איז מיט דיר גלײך אין תורה אונ אין מצות זאָלסט דוא זעהן זיך מטריח זײן אונ איהם גוט צו משפּטין:

ג רב עולא דער זוהן פון רב עילאי האָט גיהאַט אַדין תורה פאַר רב נחמן. האָט רב יוסף געשיקט צו רב נחמן אונזער חבר עולא איז אונזערע אַחבר אין תורה אונ אין מצות. האָט רב נחמן גיקלערט צוא װאָס האָט רב יוסף צו מיר געשיקט דיא װערטער איך זאָל חנפנען עולאַן. דאָס קען דאָך ניט זײן. רב יוסף װײסט אַז מען טאָר ניט חנפנען. דער נאָך האָט רב נחמן גיזאָגט געװיס האָט רב יוסף גימײנט טאָמער װעט זײן פאַר מיר עטליכע דין תורות זאָל איך ניט לאָזען עולא זאָל װאַרטען. נאָר זײן דין תורה זאָל איך פּסקנען פריער װיא אַלע. אָדער אַזױ האָט רב יוסף גימײנט אויב ז יא דין תורה פון עולא איז אַקלערונג פון דײנים. די דײנים מעגען דיא זאַך געבין צו װעמען זײא װילען. זאָל איך װיסען אַז עולא איז אַלמדן אונ איך זאָל בעסער געבין צו עולא װיא צום דעם אַנדערען. עולא זאָגט װען קריגט מען צו מען מוז שטײן צו מען מעג זיצען. דאָס איז נאָר בײא דיא מענטשין װאָס האָבין דיא דין תורה. אָבער בײא דיא עדות קריגט קײנער נישט נאָר אַלע האַלטין אַז דיא עדות מוזען שטײן. װאָרום עס שטײט אין פּסוק דיא צװײא מענטשין זאָלען שטײן. אונ דער פּסוק מײנט דיא עדות. רב הונא זאָגט װען קריגט מען אויף דיא מענטשין װאָס האָבין דיא דין תורה אויב זײ מוזען שטײן אָדער זײא מעגען זיצען. דאָס איז נאָר װען דיא דײנים קלערען דעם דין. אָבער װען דיא דײנים זאָגין דעם פּסק דין. האַלטען אַלע אַז דיא דײנים מוזען זיצען אונ דיא מענטשין װאָס האָבען די דין תורה מוזען שטײן. װאָרום עס שטײט אין פּסוק משה איז גיזעסין צו משפּטין דעם פאָלק אונ דאָס פאָלק איז גישטאַנען:

ד דביתהו דרב הונא הוה לה דינא קמיה דרב נחמן אמר היכי אעביד אי איקום מקמה מסתתמן טענתיה דבעל דינה לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר א"ל לשמעיה צא ואפרח עלי בר אווזא ושדי עילואי ואקום:

ה אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן וע"ה דאית להו דינא בהדי הדדי מותבינן ליה לצורבא מרבנן ולע"ה נמי אמרינן ליה תיב ואי קאי לית לן בה רב בר שרביא ה"ל דינא קמיה דרב פפא אותביה ואותיב נמי לבעל דיניה אתא שליחא דבי דינא בטש ביה ואוקמיה לע"ה ולא א"ל רב פפא תיב היכי עביד הכי והא מסתתמן טענתיה אמר רב פפא מימר אמר איהו הא אותבן שליחא דלא מפיים מינאי. ואמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן וע"ה דאית להו דינא בהדי הדדי לא ליקדים צורבא מרבנן וליתיב משום דמיחזי כמאן דמסדר ליה לדיניה ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידניה

דביתהו דרב הונא. משמת רב הונא: אפרח עלי בר אווזא. ואעמוד ולא יבין זה שבשבילה עמדתי אלא מפני האווז הפורח וכא עלי: בטש. בעט: דלא מפייס מינאי. לא עשיתי לו טובה ואינו אוהבי: לא ליקדים וליתיב. לפני הדיין קודם שיבא בעל דינו ואפילו יושב ושותק: דמיחזי כמאן דמסדר ליה טענתיה וגורם שיתסדרו כמטעים דבריו לדיין ועובר בלא תשא שמע שוא

ד דביתהו. דיא ווייב פון רב הונא האט געהאט א דין תורה פאר רב נחמן. האט רב נחמן געזאגט וויא זאל איך טאהן. אויב איך זאל מיך אויף שטעלין פאר איר. אז דער מענטש וואס האט מיט איר דיא דין תורה וועט זעהן אז איך גיב איר כבוד: וועלין פר מאכט ווערין זיינע רייד. ער וועט שוין גאר ניט וועלין טענן. ווארום ער וועט טראכטען מיינע רייד וועט שוין דא גאר ניט העלפין. געווים וועט מען איר אלץ גלויבען און מען וועט פסקנן אז זיא איז גירעכט. זאל איך נישט אויף שטיין פאר איר. דיא ווייב פון אלמדן דארף מען געבין כבוד אזוי ווי איר מאן דעם למדן. אזוי וויא אז רב הונא וואלט דא גיקומען וואלט איך מיך גימוזט אויף שטעלין פאר אים. אזוי מוז איך מיך אויף שטעלין פאר זיין ווייב אויך. האט רב נחמן געזאגט צוא זיין בדינטען. אז רב הונאס ווייב וועט אריין קומען זאלסטו מאכען אז א קאטשקע זאל אויף מיר ארויף פליהען. וועל איך מיך שטעלין איך זאל איר פון מיר אראפ טרייבען. און אין אמת וועל איך מיך ניט שטעלין וועגין דיא קאטשקע, איך וועל מיך שטעלין פאר די ווייב פון רב הונא נאר דער אנדערער וועט מיינען אז איך האב מיך גישטעלט וועגין די קאטשקע:

ה אמר. רבה בר רב הונא האט געזאגט אז א למדן האט א דין תורה מיט א עם הארץ. וועצט מען דעם למדן אויף א שטוהל: און צום עם הארץ זאגט מען זיץ. און אויב ער וויל ניט זיצען נאר ער שטייט. זאל ער שטיין. הארט מיך ניט. רב בר שרביא האט געהאט א דין תורה מיט א עם הארץ פאר רב פפא. האט רב פפא געזאגט צו רב ער זאל זיצען און ער האט געזאגט צום עם הארץ אויך ער זאל זיצען. ווען בידע גיזעסען. איז גיקומען דער שמש פון בית דין און האט אשטויס גיגעבען דעם עם הארץ און האט איהם גיהייסען אויף שטיין. איז דער עם הארץ גישטאנען. און רב פפא האט שוין נישט מער גיזאגט צום עם הארץ ער זאל זיצען. פרעגט די גמרא פאר וואס האט רב פפא אזוי גיטאהן. און ער האט גילאזט דער עם הארץ זאל שטיין. עם וועט דאך פאר מאכט ווערין זיינע רייד. ווייל ער וועט זעהן דער למדן זיצט און ער מוז שטיין: וועט ער טראכטען איך האב שוין גאר נישט וואס צו טענן. געווים וועט מען אלץ גלויבען דעם למדן און נישט מיר. ענטפערט דיא גמרא. רב פפא האט גיטראכט דער עם הארץ וועט זאגן ביי רב פפא בין איך גלייך מיט דעם למדן. ווארום ער האט מיך גיהייסען זיצען אזוי גלייך וויא ער האט גיהייסען דעם למדן זיצען: דער שמש איז מיר נישט קיין גוטער פריינד ווייל איך האב איהם גאר נישט גיגעבען. און וואס גיהער דער שמש צו דער דין תורה. נאך האט רבה בר רב הונא גזאגט אז א למדן מיט א עם הארץ האבען א דין תורה. זאל נישט דער למדן קומען צו בית דין פריער פאר דעם עם הארץ און זיצען דארט ביי בית דין. ווארום דער עם הארץ וועט

עידניה אבל אי קביע ליה עידניה לית לן בה מימר אמר בעידניה טריד:

ו ואמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן דידע בסהדותא וזילא ביה מילתא למיזל לבי דיינא דזוטר מיניה לאסהודי קמיה לא ליזל אמר רב ששת בריה דרב אידי אף אנן נמי תנינא מצא שק או קופה ואין דרכו ליטול הרי זה לא יטול וה"מ בממונא אבל באיסורא (משלי כא) אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' כל מקום שיש בו חלול ה' אין חולקין כבוד לרב. רב יימר הוה ידע ליה סהדותא למר זוטרא אתא לקמיה דאמימר אותבינהו לכלהו א"ל רב אשי לאמימר והאמר עולא מחלוקת בבעלי דינין אבל בעדים דברי הכל בעמידה א"ל האי עשה והאי עשה דכבוד תורה עדיף:

ז ת"ר מנין לדיין שלא יעשה סניגרון לדבריו ת"ל (שמות כג) מדבר שקר תרחק ומנין לדיין שלא

כדלקמן: קביע ליה עידניה. שהדיין רבו ויש לו קביעות ללמוד: שאין דרכו ליטול. אם היה שלו: ה"ז לא יטול אין מוזהר עליו אלא תוכל להתעלם שנאמר והתעלמת פעמים שאתה מתעלם: אבל באיסורא. כגון אשה הבאה לפני ה"ס להתירה לינשא והתלמיד זה יודע שבעלה חי אין הכמה תבונה לנגד ה': כאי עשה. ועמדו: והאי עשה. את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח:

לא יעשה סניגרון לדבריו. אם דן ולבו מקפו לומר שמא טועה לא יחזיק דבריו להביא ראיות לטעמידם שמא בוש להזור אלא לכל לדדין יחזור

איהם חושד זיין אז ער האט שוין זיינע אלע טענות געזאגט פאר בית דין זייא זאלן וויסען ווי אזוי איהם גירעכט צו מאכען. דאס איז נאר אז דער למדן איז ניט א תלמיד פון דעם דיין. אבער אז דער למדן איז א תלמיד פון דעם דיין · וועט איהם דער עם הארץ ניט חושד זיין. דער עם הארץ וועט זאגן ער איז געקומען פריער פאר מיר וויל ער דארף לערנען ביי דעם דיין:

ו ואמר. נאך האט רבה בר רב הונא געזאגט א למדן וואס ווייס צו זאגן עדות · אונ עס איז ניט שיין פאר איהם ער זאל גיין צו אזעלכע דיינים וואס קענען ווייניגער לערנען פון איהם אונ ער זאל פאר זייא עדות זאגן · זאל ער נישט גיין. רב ששת בריה דרב אידי האט געזאגט מיר האבען אויך אזוי גילערנט · אז איינער האט געפונען א זאק אדער א קארב (א קויבער) אונ עס איז ניט שיין פאר איהם ער זאל דאס אויף הייבען, זאל ער ניט אויף הייבען. דאס איז נאר אז דיא עדות זאגן איז אויף געלט זאכען. אבער אז ער ווייס צו זאגן עדות אפ צו שיידען פון אאיסור (למשל איין אשה זאגט איהר מאן איז געשטארבען אונ בית דין ווילען איהר מתיר זיין צו נעמען א מאן · אונ דער למדן ווייס עדות צו זאגן אז איהר מאן לעבט) · אויף דעם האט שלמה המלך געזאגט עס איז נישטא קיין חכמה אונ עס איז נישטא קיין פארשטאנדיגקייט אונ עס איז נישטא קיין עצה געגען גאט · וואו עס איז דא אחילול השם (עס קען געטאהן ווערין איין עבירה) גיט מען נישט קיין כבוד אפילו צום גרעסטען למדן. רב יימר האט געוואוסט עדות צו זאגן פאר מר זוטרא. איז ער געקומען פאר אמימר צו זאגן וואס ער האט געוואוסט · האט אמימר גיהייסען אלע זאלען זיצען. האט רב אשי געזאגט צו אמימר עולא האט דאך געזאגט ווען קריגט רבי יהודה מיט דיא רבנן (אין סימן א) נאר ביי דיא מענטשען וואס האבען דיא דין תורה. אבער ביי די עדות האלטען אלע אז זייא מוזין שטיין. האט אמימר געזאגט צו רב אשי וואס דיא עדות מוזין שטיין איז א מצות עשה (אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ועמדו שני האנשים. דיא צווייא מענטשען וואס זאגן עדות זאלין שטיין). אונ צוא געבין כבוד צו א תלמיד חכם איז אויך א מצות עשה. דיא מצות עשה פון דער תורה וצו געבין כבוד צו א תלמיד חכם איז בעסער פון דיא מצות עשה פון דיא עדות זאלין שטיין:

ז תנו רבנן. דיא רבנן האבין גילערנט אז א דיין האט גיפסקנט א דין אונ דאס הארץ זיינע קלאפט איהם אז ער האט גיהאט א טעות. פון וואנען ווייסין מיר אז ער זאל ניט זוכן פאלשע סברות גלייך צו מאכין זיין פסק דין. נאר ער זאל זיך ניט שעמען מודה צוא זיין אז ער האט שלעכט גיפסקנט שטייט אין פסוק מדבר שקר תרחק. דו זאלסט דיך דער ווייטערין פון א פאלשע זאך. אונ פון וואנען ווייסין מיר אז א דיין זאל ניט זעצין געבין זיך א תלמיד וואס איז

שלא ישב תלמיד בור לפניו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיודע בחברו שהוא גזלן וכן עד שיודע בחברו שהוא גזלן מנין שלא יצטרף עמו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר הואיל והעדים מעידים אחתכנו ויהא (דף לא) קולר תלוי בצואר העדים ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר שלא ישתוק ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו ואסתרנו ואבננו משלי כדי שיקרא הדין על שמו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לתלמיד שא"ל רבו יודע אתה בי שאם נותנין לי מאה מנה איני מבדה מנה יש לי אצל פלוני ואין לי עליו אלא עד אחד מנין שלא יצטרף עמו ת"ל מדבר שקר תרחק האי מדבר שקר תרחק נפקא הא ודאי שקורי קא משקר ורחמנא אמר (שמות כ) לא תענה ברעך עד שקר אלא כגון דא"ל ודאי חד סהדי אית לי ותא את קום התם ולא תימא ולא מידי דהא לא מפקת מפומך שקרא אפילו הכי אסור משום שנאמר מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחברו מנה שלא

לבוא דין לאמיתו: שלא יושיב תלמיד בור לפניו. ליטא וליתן בדין עמו שלא יטעהו: שלא יצטרף עמי. ואע"פ שהעדים אמת: מדבר שקר. שגורם לפסוק דין ע"פ שנים עדים ואין כאן אלא עד אחד: שהוא מרומה. שלמד מתוך דברי עדים שאין עדותם אמת: קולר. שלשלת קטון: ורואה זכות. ורבו המליף: איני מכחש. מפקר: וקום התם. שיהא סבור בעל דין שאתה בא להעיד ויודה אמת: ואגלגל עליו שבועה.

אעם הארץ. ער זאל קלערין מיט אים אדין. שטייט אין פסוק מדבר שקר תרחק. דוא זאלסט דיך דער ווייטערין פון אפאלשע זאך. און ווייל דער תלמיד איז אעם הארץ. ער ווייס ניט די דינים פון דער תורה. ער זאגט נאר דינים מיט זיין אייגענעם שכל וועט ער אראפ פירען דעם רבי זיינעם פון די דינים פון דער תורה ער זאל אויך פסקנן אויס ווייניגסטע דינים. און עס קען זיין זיא זאגען פאלש. ניט ווי די תורה פסקנת. פון וואנען ווייסין מיר אז א דיין ווייס אויף זיין חבר ודעם אנדערין דיין אז ער איז א גזלן. זאל ער ניט זיצען מיט איהם צו זאמען משפטין אדין. אדער אז אעדות ווייס אויף זיין חבר וואס ער איז אויך אעדות אויף דער זאך אז ער איז א גזלן. זאל ער ניט זאגין עדות מיט אים צו זאמען. שטייט אין פסוק מדבר שקר תרחק פון אפאלשע זאך. אדער פון אפאלשין מענטשין זאלסטו דיך דער ווייטערין. אויב אדיין ווייס אויף אדין אז ער איז פאלש. פון וואנען ווייסין מיר אז דער דיין טאר ניט זאגין ווייל די עדות זאגין אז עס איז אמת וועל איך פסקנן דעם דין נאך די רייד פון עדות און די קייט פון די עבירה וועט איינגען אויף דעם האלדז פון די עדות. שטייט אין פסוק מדבר שקר תרחק. פון אפאלשע זאך זאלסטו דיך דער ווייטערין: אויב עס איז געקומען אדין תורה פאר אדיין אריינבער מיט אארעם מאן און אתלמיד זיצט פאר זיין רבי און ער זעהט אז דער ארעם מאן איז גירעכט און דער רייכער איז אומגירעכט. און דער רבי האט גיפסקנת פארקערט אז דער רייכער איז גירעכט און דער ארעמער איז אומגירעכט. פון וואנען ווייסען מיר אז דער תלמיד זאל ניט שווייגען. שטייט אין פסוק פון אפאלשע זאך זאלסטו דיך דער ווייטערן. אויב אתלמיד זעהט זיין רבי האט אטעות אין אדין. פון וואנען ווייסען מיר אז דער תלמיד טאר ניט זאגן איך וועל ווארטען ביז דער רבי וועט אפ פסקנן דעם גאנצן דין. דער נאך וועל איך ווייזן דעם טעות. וועט מען צו ווארפען (צו רייסען) דעם פסק דין. און מען וועט איהם אויף דאס נייע פסקנן ווייא איך זאג: וועט דער דין גירופען ווערין אויף מיין נאמען: איך האב איהם גיפסקנת. שטייט אין פסוק פון אפאלשע זאך זאלסטו זיך דער ווייטערין. דו זאלסט ניט לאזין עס זאל פאלש גיפסקנת ווערין. אויב ארבי זאגט צו זיין תלמיד דוא ווייסט דאך אז אפילו מען וועט מיר געבין הונדערט מאהל הונדערט גילדין וועל איך אויך ניט זאגין קיין ליגען. זאג איך דיר אז מיר קומט פון יענעם מענטש הונדערט גילדין. און דוא ווייסט דאך געוויס אז דאס איז אמת. איך האב אבער אויף יעם באר איין עדות. זיי דו נאך איין עדות. וועל איך האבען צוויי עדות. וועט מיר יענער מוזי

שלא יאמר אטיינו במאתים כדי שיודה לי במנה ויתחייב לי שבועה ואגלגל עליו שבועה ממקום אחר ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לנושה בחברו מנה וטענו מאתים שלא יאמר אכפרנו בב"ד ואודה לו חוץ לבית דין כדי שלא אתחייב לו שבועה ולא יגלגל עלי שבועה ממקום אחר ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לשלשה שנושין מנה באחד שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים כדי שיוציאו מנה ויחלקום ת"ל מדבר שקר

אינו מודה לו במקלת ואשביענו ע"י גלגול או שבועת קרקעות שאין נשבעים עליהם אלא ע"י גלגול: שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים. הם בעלי דין: ולבוש כמותו. שלא תגרום לנו שיהא לך פנים או יסתתמו דברי שכנגדך מפני שמיכוחך ויאמר איך יאמינו לי בית דין על אדם חשוב כזה: מדבר שקר תרחק. וכיון שאינו מסותם מעמיד זה את שקרו: פוזמקן. כמין

בצאהלען דאס געלט. פון וואנען ווייסען מיר אז דער תלמיד טאר ניט זיין קיין עדות מיט יענעם עדות צו זאגן אז עס קומט זיין רבי פון יענעם מענטש הונדערט גילדין. שטייט אין פסוק פון אפאלשע זאך זאלסטו דיך דער ווייטערין. פרעגט דיא גמרא דאס דארף איך אפ לערנען פון דעם פסוק דוא זאלסט דיך ווייטערין פון אפאלשע זאך; דאס אליין איז דאך אפאלשע זאך. אונ דיא תורה הט דאך גזאגט דוא זאלסט נישט זאגן אויף דיין חבר פאלשע עדות. נאר אזוי מיינט מען דער רבי האט גזאגט צו זיין תלמיד איך האב איין עדות אז מיר קומט הונדערט גילדין ביי אמענטשין. קום דוא אויך אונ וועסט שטיין ביי בית דין אונ דוא וועסט גאר ניט זאגן ווארום דוא וועסט דאך ניט זאגן אליגען. נאר דער וואס איך מאן ביא איהם אז ער וועט זעהן עס קומען צוויי מענטשין. וועט ער מיינען אז דוא ביסט אויך אעדות. איז דא צוויי עדות. וועט ער זיך דער שרעקין אונ וועט מודה זיין. אזוי טאר מען אויך ניט. ווייל עס שטייט אין פסוק פון אפאלשע זאך זאלסטו דיך דער ווייטערין. אז איינער מאנט ביי זיין חבר הונדערט גילדין. אונ ער טראכט ביי זיך איך וועל אים מאנען צוויי הונדערט גילדין. וועט ער דאך מיר מודה זיין אויף הונדערט גילדין. וועט בית דין איהם הייסען שווערין אויף דיא אנדערע הונדערט גילדין אז זייא קומען מיר ניט. אונ ער וועט שוין האלטען בייא שווערין וועל איך אויף איהם ארויף ווארפען נאך שבועות פון אזעלכע זאכען וואס איצט קען איך איהם אויף זייא ניט געבין קיין שבועות ווארום דער דין איז אז איינער מאנט בייא זיין חבר געלט וואס ער קען איהם אויף זייא ניט געבין אשבועה. אויב ער מאנט נאך ערליי געלט וואס זיין חבר דארף יא שווערין אויף זייא. ווארפט ער שוין אויף איהם ארויף יענע שבועות אויך. דאס הייסט גלגול שבועה) דאס איז נאר אז דער אמת איז ער דארף שווערין. קען מען אויף איהם ארויף ווארפען נאך שבועות אויך; אבער צו ברייגען זיין חבר צו אשבועה דורך אפאלש. טאר מען ניט. ווארום עס שטייט אין פסוק פון אפאלשע זאך זאלסטו דיך דער ווייטערין. אונ אז איינעם קומט ביי זיין חבר הונדערט גילדין ולמשל ראובן איז שולדיג הונדערט גילדין צו שמעון) האט שמעון איהם גימאנט צווייא הונדערט גילדין. פון וואנען ווייסען מיר אז ראובן טאר ניט זאגן איך וועל ביי בית דין לייקענען דאס גאנצע געלט. וועל איך ניט דארפן שווערין. וועט שמעון ניט קענען ארויף ווארפען אויף מיר אנדערע שבועות. אונ אז מיר וועלין ארויס גיין פון בית דין וועל איך איהם מודה זיין אז איהם קומט הונדערט גילדין. שטייט אין פסוק דוא זאלסט דיך דער ווייטערין פון אפאלשע זאך. אויב דריי מענטשין ולמשל ראובן שמעון לוי) מאנען הונדערט גילדין ביי איינעם (ביי יהודה) אונ זייא האבען נישט קיין עדות אז זייא קומט ביי יהודה הונדערט גילדין. ווילען זייא אזוי טאהן. ראובן וועט מאנען ביי יהודה דיא הונדערט גילדין. אונ שמעון מיט לוי וועלין זיין עדות. אונ אז ראובן וועט אפ נעמען דיא הונדערט גילדין וועלין זייא זיך אלע דריי צו טיילען. פון וואנען ווייסען מיר אז מען טאר ניט אזוי טאהן. שטייט אין פסוק פון אפאלשע זאך זאלסטו דיך דער ווייטערין. אויב צוויי מענטשין קומען צו בית דין האבען אדין תורה. איינער גייט אין צעריסענע

שקר תרחק. מנין לשנים שבאו לדין אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה שאומרים לו לבוש כמותו או הלבישהו כמותך ת"ל מדבר שקר תרחק. כי הוו אתו לקמיה דרבה בר רב הונא אמר להו שליפו פוזמקייכו וחותו לדינא. מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חברו ת"ל מדבר שקר תרחק. מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו ת"ל מדבר שקר תרחק. רב כהנא מתני מלא תשא לא תשיא. (יחזקאל יח) ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו רב אמר זה

אנפילאות המוכים קלגמ"ס בלע"ז: לא תשא. אזהרה למקבל קרי ביה לא תשיא אזהרה לבעל דין שמע שוא. שהמטעים דבריו שלא בפני בעל דינו אינו כום מדבר שקר: אשר לא טוב עשה. פסוק זה בספר יחזקאל: זה הבא בהרשאה. ומתעבר על ריב לא לו ובמה הרשאון נוח לו ונוח לפשרה

קליידער אונ איינער גייט אין זיידענע קליידער וואס זייא זענען ווערט הונדערט מאהל הונדערט גילדין; פון וואנען ווייסען מיר אז מען זאגט צו דעם רייכען אדער טוה דיך אויך אן אין צעריסענע קליידער וויא דער ארעמער גייט. אדער טוה אן דעם ארעמען אזעלכע זיידענע קליידער וויא דו גייסט; וועלין מיר אייך קענען פסקנן דיא דין תורה. שטייט אין פסוק מדבר שקר תרחק. בית דין זאגן זיך דער ווייטערין פון אפאלשע זאך; אונ דא קען זיין אפאלשע דין תורה. אדער דורך בית דין אדער דורך די צווייא מענטשין וואס זענען גיקומען האבען אדין תורה. דורך בית דין קען זיין אפאלשקייט. אדער זייא וועלין גירעכט מאכען דעם רייכען. ווייל זייא וועלין זאגן וויא אזוי קען זיין אזוי אבייבער מענטש זאל וועלין גזלנן אזוי אארעם מאן. געווים זאגט דער רייכער אמת; אדער זייא וועלין רחמנות האבען אויף דעם ארעמען אונ זייא וועלין זאגן. וויא אזוי וועט מען קענען זעהן דעם צער פון דעם ארעם מאן. ער זאל דורך אונז פאר לירען זיינע עטליכע גילדין וואס ער מאנט ביי דעם רייכען. פון וואנען וועט ער לעבין מיט זיין ווייב אונ קינדער. וועלין מיר בעסער זאגן אז דער ארעם מאן איז גירעכט אונ דער רייכער זאל איהם בצאהלען. אדער בית דין וועט ריכטיג פסקנן נאך זייערע טענות. נאר דער ארעם מאן אגיין וועט ביי זיך טראכטען וועט דען בית דין מיר גלויבען וואס איך וועל זאגן. געווים וועט בית דין גלויבען דעם רייכען. זאגען דאך מיינע רייד איבעריג. וועט דער ארעם מאן גאר שווייגן אונ ער וועט לאזין דעם רייכען טענען וואס ער וועט וועלין. וועט דער רייכער זאגן ליגען. אונ בית דין וועט פסקנן נאך זייערע רייד; וועט דאך זיין פאלש גיפסקנט אז ארייכער מיט אארעמען זענען גיקומען פאר רבה בר רב הונא צוא האבען אדין תורה. האט רבה צו זייא גזאגט טוהט אוים אייערע שיך אונ זאקין אונ קומט נעבין מיר אונ זאגט אייערע טענות. פון וואנען ווייסען מיר אז אדיין טאר ניט הערין איינעמס טענות איידער דער אנדערער קומט. שטייט אין פסוק פון אפאלשע זאך זאלכטו דיך דער ווייטערין. אונ וויא באלד דעם דיין וועט אביין גיין אין דיא אוהערין דעם ערשטינם רייד. וועט ער איהם גלויבען. אונ דעם אנדערינם רייד וועט דער נאך גאר ניט העלפין. קען זיין אז דער דיין וועט גירעכט מאכען דעם ערשטין אונ עס איז פאלש. אונ פון וואנען ווייסען מיר אזוי וויא עס איז אסור צום דיין ער זאל הערין איינעמס רייד איידער דער אנדערער קומט. אזוי איז אסור צו דעם מענטש ער זאל דער ציילען דעם דיין זיינע טענות אונ זאל זייא אים געבין צו פאר שטיין איידער זיין חבר קומט. שטייט אין פסוק פון אפאלשע זאך זאלסטו דיך דער ווייטערין. אונ דא קען קומען עס זאל פאלש גיפסקנט ווערין [ווי פריער שטייט]. רב כהנא לערונט דאס פון דעם פסוק לא תשא שמע שוא. דער דיין טאר ניט פאר נעמען קיין פאלשע רייד. אונ מען לייענט לא תשיא שמע שוא; דוא זאלכט ניט מאכען פאר נעמען פאלשע רייד [דוא זאלכט ניט דער ציילען פאלשע ריידן]. אונ דאס איז געווים אז איין בעל דין איז דא אליין אונ זיין חבר איז ניטא מיט אים. וועט ער זאגן ליגען אויך. איז אאיסור אויף דעם בעל דין אונ אויף דעם דיין. עס שטייט אין פסוק דער וואס האט ניט גיטאהן אין זיין פאלק. רב זאגט דאס מיינט מען אז איינער נעמט איבער זיין

זה הבא בהרשאה ושמואל אמר זה הלוקח שדה שיש עליה עסיקין :

(דף לה) ה משנה משביע אני עליכם וכו' באל"ף דל"ת ביו"ד ה"א בשדי בצבאות בחנון ורחום בארך אפים ברב חסד וכו' הרי אלו חייבין:

פירו מזה שאינו יכול לעמוד בפניו בממון להוציא : שיש עליה עסיקין. עוררין כמו התעשקו עמו במערערין על המחזיק בה וזה בא וקונה אותו ובוטח על הזקן שהוא איש זרוע :

חוץ מזה כו'. למלאך הגדול קרא אדון שכך בא לפניו מיכאל באמצע וגבריאל מימינו ורפאל

גמ' למימרא דחנון ורחום שמות נינהו ורמינהו יש שמות שנמחקין יש שמות שאין נמחקין אלו הם שמות שאין נמחקין כגון אל אלהיך אלהיכם אהיה אשר אהיה אל"ף דל"ת ויו"ד ה"א שדי צבאות הרי אלו אין נמחקין אבל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ העזוז חנון ורחום ארך אפים ורב חסד הרי אלו נמחקין אמר אביי מתניתין במי שהוא חנון במי שהוא רחום קאמר :

(דף ע"ב) ט כל שמות האמורים בתורה באברהם קדש חוץ מזה שהוא חול שנאמר (בראשית יח) ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך הגניה בן אחי ר' יהושע ור' אלעזר בן עזריה משום ר'

חברס חוב ער זאל זיך משפטין פון זיינעט וועגין. האט ער ניט גוט געטאהן. ווארום אמענטש דארף זיך ניט קריגען אפרעמדע קריג. אונ מיט דעם מלוה אליין וואלט זיך דער לוה געקענט פאר גלייכען. אונ מיט דעם מענטש וואס האט איבער גינומען דעם משפט קען מען זיך ניט פאר גלייכען ווארום עס איז דאך ניט זיין געלט. אונ שמואל זאגט דאס מיינט: מען אז איינער (משל ראובן) קויפט אפעלד (פון שמעון) וואס מענטשין קריגען אויף איר. זיי זאגן די פעלד איז זייערע. פון שמעון קען זיין וואלטין זיי געקענט אוועק נעמען דיא פעלד. אבער ראובן איז אשטארקער מענטש. פר אים האט מען מורא. פון אים וועט מען זי ניט אוועק נעמען. טוהט דאך ראובן שאדין די מענטשין וואס די פעלד איז באמת זייערע:

ה משנה. משביע. אויב ראובן זאגט צו צווייא מענטשין איך בשווער אויף אייך איר זאלט קומען עדות זאגין. אונ זייא האבין גיזאגט מיר ווייסין ניט עדות צוא זאגין: אונ זייא ווייסען יא דארפין זייא ברייגען אקרבן אויף דער עבירה. אונ אז ראובן האט גיזאגט צו צוויי מענטשין איך בשווער אייך מיט דעם שם אדנ"י. אדער מיט דעם שם הוי"ה. אדער מיט דעם שם שדי. אדער מיט צבאות. אדער מיט חנון. אדער מיט רחום. אדער מיט ארך אפים. אדער מיט רב חסד. אדער מיט אנדערע נעמען וואס מען רופט אויף גאט. אונ זיי האבין גיזאגט מיר ווייסין ניט עדות צוא זאגין. אונ זיי ווייסין יא. דארפין זיי ברייגען אקרבן. פרעגט די גמרא וועלין מיר זאגין אז חנון אונ רחום זענען נעמען פון גאט. מיר האבין דאך גילערונט עס איז דא נעמען וואס מען מעג זיי אפמעקין. אונ עס איז דא נעמען וואס מען טאר זיי ניט אפמעקין. דאס זענען די נעמין וואס מען טאר זיי ניט אפמעקין אל אלהיכם אהיה אשר אהיה. אדני הוי"ה שדי צבאות. אונ די נעמען מעג מען יא אפמעקין הגדול הגבור הנורא האדיר החזק האמיץ העזוז חנון ורחום ארך אפים ורב חסד. זעהן מיר דאך אז חנון ורחום רעכענט מען ניט פון די נעמען פון גאט. האט אביי גיזאגט די משנה שמועסט אז ראובן האט גיזאגט צו די עדות איך בשווער אייך ביי דעם וואס ער איז אחנון. אדער ער האט גיזאגט איך בשווער אייך ביי דעם וואס ער איז ארחים:

ט כל. אלע נעמען אדני וואס שטייען אין דער תורה ביי אברהם. זענען אלע הייליגע נאר אין אדני איז ניט הייליג. עס שטייט אין פסוק ויאמר אדני אם נא מצאתי חן בעיניך דער אדני איז ניט הייליג. ווארום דעם אדני מיינט מען ניט גאט. נאר מען מיינט דעם מלאך. אברהם האט גיזאגט צום גרעסטין מלאך אדני מיין הער. אויב איך האב גיפונען חן אין דיינע אויגין זאל כטו נישט אוועק גיין פון מיר. אונ אז דו וועסט ניט אוועק גיין. וועלין די צוויי מלאכים אויך ניט אוועק גיין הגניה דער זוהן פון רבי יהושעס ברודער אונ רבי אלעזר בן

ר' אלעזר המודעי אמרו אף זה קדש. כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אמר רב גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה כמאן כאותו הזוג. כל שמות האמורים בלוט הול חוץ מזה שהוא קדש שנאמר (שם יט) ויאמר לוט אלהם אל נא אדני הנה נא מצא עבדך חן בעיניך והגדל חסדך וגו' מי שיש בידו להמית ולהחיות זה הקב"ה. כל שמות האמורים בנבות קדש במיכה הול ר"א אומר בנבות קדש במיכה יש מהם חול ויש מהם קדש אל"ף למ"ד חול יו"ד ה"א קדש חוץ מזה שאל"ף למ"ד והוא קדש (שופטים יח) כל ימי היות בית האלהים בשילה. כל שמות האמורים בגבעת בנימין רבי אליעזר אומר חול רבי יהושע אומר קדש אמר ליה רבי אליעזר וכי מבטיח ואינו עושה א"ל ר' יהושע מה שהבטיח עשה והם לא בחנו אם

מכמאנו . אף זה קדש . דכתיב לעיל מיניה וירא אליו ה' והדר כתיב והנה שלשה אנשים ואמר להקב"ה אל נא תעבור מעל עבדך המתן לי כאן עד שאכניס את האורחים : מי שיש בידו וכו' . וה"ק ויאמר לוט אלהם באזניהם אל נא יהי כן והזכיר כלפי הקב"ה וא"ל אדני הנה נא מצא עבדך חן : בנבות . פתיב בנך נבות אלהים : במיכה . כגון לו בית אלהים וכגון הקדש הקדשתי הכסף לה' מידי לבני וגו' הרי הוא אסור עלי כהקדש גמורים שהם נאם עד שאתננו מידי נבא לשבות פסל ומסכה וכן נגה ה' דככהם כלפי פנים אמרה : אל"ף למ"ד חול . כגון לו בית אלהים את אלהי אשר עשיתי לקחתם : שמות האמורים בגבעה . וישאלו בני ישראל בה' : וכי מבטיח . שאלתו ואינו עושה : הם לא בחנו . הם לא שאלו אלא האחד ולא

אברהם האט היילי איז אויך אדני דער . וועגן המודעים אלעזר רבי פון געזאגט האבין צוריה געלעבט ביי גאט ער זאל ניט אוועק גיין פון אים ביז ער וועט פאר בעטין . געסט צוא זיך זאגט די גמרא וואס רב יהודה האט געזאגט פון רבס וועגין אז עס קומען אין אשטאט פרעמדע מענטשין אונ מען נעמט זיי אריין אין אשטוב אונ מען גיט זיי עסין אונ טרינקען אונ אארט צוא שלאפין . דיא מצוה איז גרעסער ווי צו זעהן דעם פנים פון דער שכינה . דאס האט רב געזאגט ווי די צווייא תנאים חנניה אונ רבי אלעזר בן עזריה . אלע נעמען אדני וואס שטייען ביי לוט זענען ניט היילינ . נאר איין אדני איז היילינ . עס שטייט אין פסוק ויאמר לוט אליהם אל נא (לוט האט געזאגט צוא די מלאכים איך בעט אייך עס זאל ניט אזו זיין) . דער נאך האט לוט געזאגט צו גאט . אדני הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי (גאט דיין קנעכט האט געפונען חן אין דיינע אויגין אונ דו האסט געטאהן מיט מיר אגרויסין חסד מיך צוא לאזין לעבין) . אז לוט שמועסט פון לאזין לעבין האט ער געוויס גירעט צו גאט . וואס ער קען אמענטשין טייטין אונ לעבעדיג מאכין . אלע נעמען אלהים וואס שטייט ביי נבות זענען היילינ . אלע נעמען אלהים וואס שטייט ביי מיכה זענען ניט היילינ . רבי אליעזר זאגט אלע נעמען אלהים וואס שטייט ביי נבות זענען היילינ . אונ די נעמען פון גאט וואס שטייט ביי מיכה . אנדערע זענען ניט היילינ אונ אנדערע זענען היילינ . וויא עס שטייט אלהים איז ניט היילינ . וויא עס שטייט הוי"ה איז יא היילינ . נאר איין אלהים איז דא וואס ער איז דא וואס ער איז יא היילינ . עס שטייט אין פסוק כל ימי היות בית האלהים בשילה . אלע טעג האט די שטוב פון גאט דער משכן איז געווען אין שילה . אלע נעמען פון גאט וואס שטייט ביי גבעת בנימין . רבי אליעזר זאגט זיי זענען ניט היילינ רבי יהושע זאגט זיי זענען יא היילינ . האט רבי אליעזר געזאגט צו רבי יהושע עס שטייט אין פסוק וישאלו באלהים . דער נאך שטייט נאך אמאהל אונ פסוק וישאלו בהוי"ה די יודין האבין געפרעגט ביי אלהים אונ זיא האבין געפרעגט ביי הוי"ה אויב זיי זאלין גיין צו דער מלחמה מיט בנימין האט מען זיי געענטפערט זייא זאלין גיין . אז מיר וועלין זאגין אז דער אלהים אונ הוי"ה איז היילינ . זייא האבין געפרעגט ביי גאט אונ גאט האט זייא געהייסין גיין אין דער מלחמה . וועט דען גאט צו זאגין אונ וועט ניט מקיים זיין . זיי זענען דאך גיהרגת געווארין אונ דער מלחמה . געוויס האבין זיי גירופין אלהים אונ הוי"ה צו די עבודה זרה . האט רבי יהושע געענטפערט דער אלהים אונ הוי"ה איז טאקי היילינ זייא האבין טאקי געפרעגט ביי גאט : אונ וואס גאט זאגט צו איז ער מקיים . זיי האבין אבער שלעכט געפרעגט . זיי האבן נאך געפרעגט אויב זיי זאלין גיין אין דער מלחמה . האט מען

אמרו בתחלה בידי: באחרונה שבהנו. באורים ותומים כי מהר אתננו בידך הסכימו לדבריהם: ומאתים לנוטרים את פריו וגו'. לרבנן הניחם ויעבקו כתורה אחד מבטם שבטם: הנה מטתו הול. שהיה נבעת מהשמדין כדאמרינן במסכת גיטין: דקטלא חד משיתא. באנגריא דעבודת המלך וכתוב' חד משיתא בהולכה ולמלחמת הכסות קאמר: כל מלכות האמורים בדניאל. כל מקום שנאמר שם

אם לנצוח אם לנצח ובאחרונה שבהנו הסכימו על ידן שנאמר (שם כ) ופינחס בן אלעזר בן אהרן עומד לפניו בימים ההם לאמר האוסיף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל וגו'. כל שלמה האמורים בשיר השירים קדש שיר למי שהשלום שלו חוץ מזה (שה"ש ח) כרמי שלי לפני האלף לך שלמה שלמה לדידיה ומאתים לנוטרים את פריו רבנן וי"א אף זה הול (שם ג) הנה מטתו שלשלמה אף זה הול ולא מיבעיא היאך אלא הא דאמר שמואל מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא שנאמר כרמי שלי לפני האלף לך שלמה למלכותא דרקיע ומאתים לנוטרים את פריו למלכותא דארעא שמואל לא כתנא קמא ולא כי"א אלא ה"ק וי"א

זיי גיענטפערט גייט. פאר וואס האבין זיי ניט גיפרעגט וואס וועט זיין אין דער מלחמה. צוא זייא וועלין הרגענען פון בנימין צוא בנימין וועט הארגנן פון זייא. צום לעצטין אז זייא האבין גיפרעגט ריכטיג וואס עס וועט זיין. אויב זיי וועלין הרגענין פון בנימין אדער בנימין וועט פון זייא הרגענין. האט מען זייא גיענטפערט אויף ריכטיג אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פינחס בן אלעזר בן אהרן איז אין די טעג גישטאנען פאר דעם ארון. האבין די יודין גיפרעגט ביי גאט מען זאל זייא זאגין אויב זייא זאלין גיין מלחמה האלטין מיט דעם שבט בנימין אדער ניין (אויב זיי וועלין נאך גיהרגת ווערין פון בנימין אדער ניין). אלע נעמען שלמה וואס שטייט אין שיר השירים. זענען הייליג. מען זאל זינגען צוא גאט וואס ער גיוועלטיגט אויף דעם שלום פון דער גאנצער וועלט. נאר איין ווארט שלמה איז ניט הייליג. ווייל דאס מיינט מען דעם מלך שלמה. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק מיין ווייז גארטין איז פאר מיר (גאט זאגט אלע יודין זענין מיין ווייז גארטין) טויזענד גיהער צוא דיר שלמה (טויזענד יודין גיב איך צוא דיר שלמה זייא זאלין דיך בדינען) (פון די טויזענד האט שלמה אויס געקליבען) צוויא הונדערט זייא זאלין היטען דיא פירות (פון דעם וויינגארטין) דאס מיינט מען שלמה האט אויס געקליבען פון די טויזענד צוויי הונדערט תלמידי חכמים זיי זאלין זיצען אין בית המדרש און לערנען. דורך זיי וועט זיין געהיט דער וויין גארטין. די יודין. אנדערע זאגין דער ווארט שלמה איז אויך ניט הייליג. די בעט פון שלמה זענען ארום איר גישטאנען זעכציג שטארקע מענטשין ווייל ער האט מורא גיהאט פאר דעם אשמדאי. פרעגט דיא גמרא די זאגסט אפילו דר שלמה איז אויך ניט הייליג. זעהט אויס אנדערע שלמהס פון שיר השירים זענען געוויס ניט הייליג. נאר אפילו דער שלמה איז אויך ניט הייליג. מיר האבין גילערנט שמואל זאגט די מלוכה וואס הרגעט זיי נעמט צו איר בעדינונג) אזעקסטיל פון דער וועלט ווערט זי ניט גישטראפט. ווארום עס שטייט אין פסוק מיין וויין גארטין איז פאר מיר. טויזענד זענען צו דיר שלמה. דאס מיינט מען טויזענד זאלין גיהערין צו גאט. זיי זאלין לערנען תורה. און צוויי הונדערט זאלין היטען די פירות. דאס מיינט מען זייא זאלין בדינען דעם מלך שלמה (פינף מאהל צוויי הונדערט איז דא אין טויזענד. נאך צוויי הונדערט צו: איז זעקס מאהל צוויי הונדערט. זענען דאך די צווייא הונדערט וואס האבין בעדינט דעם מלך שלמה, א זעקסטיל). אזוי ווער וועט שמואל זאגין. ניט ווי דער ערשטער תנא. און ניט ווי די אנדערע. דער ערשטער תנא זאגט טויזענד צוא דיר שלמה. מיינט מען צום מלך שלמה און שמואל זאגט. שלמה מיינט מען גאט. און די אנדערע זאגין אז אלע שלמהס מיינט מען דעם מלך שלמה ניט גאט. און שמואל זאגט אז דעם שלמה מיינט מען גאט. ענטפערט די גמרא אזוי זאגין דיא אנדערע דער שלמה פון האלף לך שלמה. איז הייליג. און דער שלמה פון מטתו שלשלמה איז ניט הייליג. און שמואל זאגט אזוי ווי' אנדערע זאגין: אלע ווערטער מלך וואס שטייט אין ספר דניאל. זענען

די"א זה קדש וזה הוא חול דכתנו ושמואל דאמר בי"א. כל מלכיא האמורים בדניאל חול חוץ מזה שהוא קדש (דניאל ב) אנת מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא הסנא ותקפא ויקרא יהב לך וי"א אף זה קדש שנאמר (שם ד) מרי הלמא לשנאך ופשרה לערך למאן קאמר אי כ"ד לנבוכדנאצר קאמר שנאיתיה מאן נינהו ישראל מילט קא לייט להו לישראל ות"ק סבר שונאי ישראל איכא שונאי עכו"ם ליכא:

(דף לו) י א"ר יוסי בר' חנינא אמן בו שבועה בו קבלת דברים בו האמנת דברים בו שבועה דכתיב (במדבר ה) ואמרה האשה אמן אמן בו קבלת דברים דכתיב (דברים כז) ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן בו האמנת דברים דכתיב (ירמיה כח) ויאמר ירמיה הנביא

מלך: חוץ מזה מלך מלכיא. דאילו לנבוכדנאצר קאמר לא הוה קרא ליה דניאל מלך מלכיא אלא ה"ק אנת מלכא כ"כ מלך מלכיא דהוא אלהא דשמיא מלכותא חסנא יהב לך:

אמן בו שבועה. שעונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפיו: בו קבלת דברים. האומר לחבירו ע"מ שתקיים לי תנאי כך וכך ואמר אמן קבל דבריו וחייב לקיים תנאו: בו האמנת דברים. וראוי לעניית אמן על דברי תפלה והתהנה-בהוא לבון מאמין הדברים שיהא רצון שיהא אמת כן: ואמרם האשה אמן אמן. דאי לאו כמוציאה שבועה דמיא אמאי מיבדק אפילו מושבע מפי אחרים אין

נית הייליג. ווארום מע' מיינט דעם מלך נבוכדנצר. נאר דער ווארט מלך איז הייליג. אנת מלכא ודניאל האט גיזאגט צו נבוכדנצר דו מלך מלך מלכיא די אלה שמיא ודער גאט וואס איז אין הימעל וואס ער איז אמלך איבער אלע מלכים) מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך והאט ער גיגעבין צוא דיר דיין קעניגרייך אונ דיין שטארקייט אונ דיין כבודו. אנדערע זאגין דער ווארט מרי איז אויך הייליג. ווארום עס שטייט אין פסוק מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך ומיין האר דער חלום זאל זיין אויף דיינע פיינד אונ דער בשיידונג פון דעם חלום זאל אויך זיין אויף דיינע פיינד) צוא וועמען האט דניאל גיזאגט מיין האר. איך זאג זאגין ער האט דאס גיזאגט צוא נבוכדנצר. די פיינד פון נבוכדנצר זענען דאך דיא יודין. האט דניאל גיפלכט דיא יודין? געוויס האט דניאל גימיינט מיין האר אויף גאט. אונ ער האט גיזאגט צוא גאט מיין האר דער חלום אונ דער בשיידונג פון דעם חלום וואס נבוכדנצר האט גיחלומט זאל פאלין אויף דיינע פיינד. אונ די פיינד פון גאט זענען גיוועזן נבוכדנצר מיט זיין לאנד בבל. אונ דער ערשטער תנא זאגט אז דניאל האט גיזאגט מיין האר צוא נבוכדנצר. דער חלום מיט דעם בשיידונג זאל פאלין אויף די פיינד פון נבוכדנצר. נאר האט דען נבוכדנצר גיהאט נאר יודישע פיינד. ער האט דאך גיהאט גוישע פיינד אויך. האט דניאל גימיינט די גוישע פיינד זיינע:

י אמר. רבי יוסי ברבי חנינא האט גזאגט אז איינער זאגט צו זיין חבר איך בשווער דיך אויף דיא זאך. אונ דער חבר זאגט אמן. איז גלייך וויא דער חבר אליין וואלט גישווארין. אדער איינער זאגט צו זיין חבר איך וועל דיר געבין דיא זאך אויף דעם תנאי דו זאלסט מיר טאהן דיא זאך. אונ דער חבר ענטפערט אמן. מוז שוין דער חבר מקיים זיין דעם תנאי אונ טאהן די זאך וואס מען האט פון איהם פאר לאנגט. אונ אז מען דאווינט אדער מען זאגט אברכה אונ דער חבר ענטפערט אמן. מיינט ער דיא ברכה איז אמת אונ הלוואי זאל אזוי מקוים ווערין. פון וואנען ווייסען מיר אז מען ענטפערט אמן נאך אשבועה. איז גלייך וויא מען שווערט אליין. ווארום עס שטייט אין פסוק דיא סוטה זאל זאגן אמן אמן. אונ אז עס איז ליגען ווערט זיא גישטראפט. ווייל עס איז גלייך וויא זיא וואלט אליין גישווארין: פון וואנען ווייסען מיר אז מען ענטפערט אמן אויף דעם חברס תנאי. איז גלייך וויא מען וואלט אליין דיא זאך צו גזאגט. ווארום עס שטייט אין פסוק משה רבינו האט גזאגט פאר פלוכט זאל זיין דער מענטש וואס ער וועט ניט אויף שטעלין (מקיים זיין) דיא רייד פון דער תורה ער זאל זייא טאהן. האט דאס גאנצע פאלק גזאגט אמן. אונ אז דיא יודין זענען ניט מקיים דיא תורה ווערין זייא גישטראפט. ווייל עס איז גלייך וויא זייא וואלטין אליין צו גזאגט מקיים צו זיין דיא תורה. פון וואנען ווייסען מיר אז מען ענטפערט אמן אויף אברכה. מיינט מען הלוואי זאל דיא ברכה מקוים ווערין. ווארום עס

הנביא אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך אמר רבי אלעזר לאו שבועה הן שבועה בשלמא לאו שבועה דכתיב (בראשית ט) ולא יהיה עוד המים למבול וכתיב (ישעיה נד) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי אלא הן שבועה מנ"ל סברא הוא מדלאו שבועה הן שבועה :

יא פיסקא המקלל עצמו וחבירו בכולן עובר בלא תעשה אמר ר' ינאי ודברי הכל עצמו דכתיב (דברים ד) השמר לך ושמור נפשך מאד וגו' כדרבי אבין א"ר אלעאי דאמר כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה וחבירו דכתיב (ויקרא יט) לא תקלל חרש :

יב פיסקא (דברים כח) יככה ה' הוא אלה הכתובה בתורה יתיב רב כהנא קמיה דרב יהודה ויתיב וקאמר הא מתניתין כדתנן א"ל כנה יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב כהנא ויתיב וקאמר (תהלים נב) גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך

שאין הכרי לא אמרה כלום אחר שבועה ולא דמיא למשביעני עליכם שהן כופרין אחר שבועה ועונין על דבריו אין אנו יודעין לך עדות : לאו בשבועה . כדמסיים ואזיל שאמר לאו לאו תרי זימני או הן הן תרי זימני הרי הוא כשבועה מאחר שהחזיק דבריו: לא הקלל הרש ומרבינן מיניה בסנהדרין כל שהוא בעמך :

יתיב וקאמר מתני' כדתנן. רב כהנא היה שונה משנתנו כמו שהיא שנויה יככה וגו' : א"ל רב יהודה : כנה . הפוך דבריך כנגד אחרים אמור יכהו שלא תקללני : ויתיב וקאמר גם אל יתצך לנצח וגו' . את המקרא כזה היה דורש בגאמר גדולה בספר תהלים : כנה : ואמור יתצהו :

שטייט אין פסוק. ירמיה הנביא האט גזאגט אמן אזוי זאל גאט טאהן גאט זאל אויף שטעלין דיינע רייד: רבי אלעזר זאגט אז איינער זאגט ניין ניין צוויי מאהל איז דאס אשבועה. אונ אז איינער זאגט יא יא צוויי מאהל איז אויך אשבועה. זאגט דיא גמרא אז מען זאגט ניין איז אשבועה דאס ווייסען מיר פון פסוק עס הייסט שוין נישט מער זיין דיא וואסער צו אמבול. דער ווארט נישט איז אשבועה. ווארום עס שטייט אין פסוק דאס איז ביי מיר וויא דיא וואסער פון נח. ואר שוין נישט מער זיין אויף דער וועלט. וואו האב גאט געשווארין. וואס ער האט גזאגט דעם ווארט נישט. אבער אז מען זאגט יא איז אשבועה, פון וואנען ווייסען מיר. ענפערט די גמרא אזוי וויא צוויי מאהל ניין איז אשבועה. איז צוויי מאהל יא אויך אשבועה:

יא פיסקא. המקלל. אז איינער פלוכט זיך אליין. אדער ער פלוכט זיין חבר. איז ער עובר אויף אלאו. רבי ינאי זאגט אלע האלטען אז ער פלוכט זיך אליין איז ער עובר אויף אלאו. ווארום עס שטייט אין פסוק השמר לך ושמור נפשך מאוד (דוא זאלסט היטען דיך אונ זאלסט היטען דיין נפש) דוא זאלסט דיך ניט פלוכין אונ רבי אבין האט גזאגט פון רבי אלעאים וועגין וואו עס שטייט דער ווארט השמר אדער דער ווארט פן אדער דער ווארט אל. איז דם אלאו. אונ אז ער פלוכט זיין חבר איז אויך אלאו אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט פלוכין אטויבען. דאס מיינט מען אלע מענטשין. נאר ווייל געוויינליך פלוכט מען ניט אמענטשין ער זאל הערין. נאר ווען ער הערט ניט. דריבער רופט איהם דער פסוק אטויבער:

יב פיסקא. אין פסוק שטייט יככה ה. גאט זאל דיך שלאגין. דאס איז דיא קללה וואס שטייט אין דער תורה. רב כהנא איז געזעסן פאר רב יהודה אונ האט גזאגט דיא משנה אזוי וויא זיא שטייט. האט רב יהודה גזאגט צו רב כהנא וואס זאגסטו צו מיר יככה ה'. זעהט אויס וויא דוא פלוכסט מיך אונ זאגסט צו מיר גאט זאל מיך שלאגען. דוא האסט גידארפט זאגן יכהו ה. גאט זאל איהם שלאגן. אמאהל איז געזעסן איינער פון דיא רבנן פאר רב כהנא אונ האט גזאגט דעם פסוק גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאוהל ושרשך מארץ חיים סלה גאט זאל דיך צעשטויסען אויף אייביג ער זאל דיך פאר שניידן אונ זאל דיך אויס רייסען פון געצעלט אונ זאל דיך אויס ווארצלען פון דיא לעבעדיגע וועלט אויף אייביג. האט רב כהנא גזאגט צו דעם למדן אז דוא זאגסט צו מיר דעם פסוק אזוי וויא ער שטייט זעהט אויס ווי דו פלוכסט מיך. דוא דארפסט זאגן דיא ווערטער ניט וויא געגין מיר. נאר וויא געגין אנדערין. גאט זאל איהם שטויסען איהם פאר שניידען איהם אויס רייסען אונ אויס ווארצלען.

ושרשך מארץ חיים סלה א"ל כנה תרתי למה לי מהו דתימא הני מילי מתניתא אבל בקראי אימא לא מכנינן קמ"ל :

כרבי חנינא בר אידי. דאלהי שבועת העדות השבע ולא השבע וכו' : אפילו תימא רבנן. הא דאמר רבי בשבועה האמורה בתורה : לאתפוסי חפצא. קאמר או ספר או תפילין כאברהם דאתפסיה לאליעזר בברית מילה : דאשבע בה' אלהי השמים. ולא התפיסו הכא : נעשה כטועה בדבר משנה. ואע"ג דלא הכא לא נמשנה במתניתא דרב היא והרי היא כדבר משנה כדאמרינן בסנהד' דטועה בדבר דמוראי חוזר ולא אמרינן מה שעשה

שבועת הדיינין פרק ששי

(דף ל"ח ע"ב) **א היכי** משבעינן ליה א"ר יהודה אמר רב משביעין אותו בשבועה האמורה בתורה דכתיב (בראשית כד) ואשביעך בה' אלהי השמים א"ל רבינא לרב אשי כמאן כר' חנינא בר אידי דאמר בעינן שם המיוחד א"ל אפילו תימא רבנן דאמרי בכנוי ונ"מ דצריך לאתפוסי חפצא בידיה כדרבא דאמר האי דיינא דאשבע בה' אלהי השמים נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ואמר רב פפא האי דיינא דאשבע בתפילין נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר והילכתא כותיה דרבא ולית הילכתא כוותיה דרבא דהא לא נקיט חפצא בידיה ולית הלכתא כוותיה דרב פפא דהא נקיט חפצא בידיה

פרעגט דיא גמרא צו וואס דער ציילט מען צוויי מאהל אז מען זאל ניט זאגן אקללה וואס שטייט אין דער תורה געגין אמענטשין . זאגט דיא גמרא פון דער מעשה וואס איז גיוועזן רב כהנא מיט רב יהודה וואלט איך זאגין ווייל רב כהנא האט גזאגט אברייתא . האט ער גידארפט ענדערין דעם לשון עם זאל ניט אויס זעהן וויא ער פלוכט רב יהודהן . אבער בייא דער מעשה פון דעם למדן מיט רב כהנא וואס דער למדן האט גזאגט אפסוק . וואלט איך מיינען דעם לשון פון פסוק דארף מען ניט ענדערין . זאגט אונז דיא גמרא אז אפילו דעם לשון פון פסוק דארף מען ענדערין גאר עס זאל ניט אויס זעהן וויא מען פלוכט יענעם מענטש :

פרק ששי

א היכי : וויא אזוי בשווערט מען . רב יהודה זאגט פון רבס וועגין מען בשווערט איהם מיט דיא שבועה וואס שטייט אין דער תורה . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אברהם האט גזאגט צו זיין קנעכט אליעזר איך בשווער דיך מיט דעם נאמען הוי"ה וואס ער איז דער גאט פון הימעל . האט רבינא גזאגט צו רב אשי דאס איז אזוי וויא רבי חנינא בר אידי וואס ער זאגט ביי אשבועה דארף מען דער מאנען דעם ריכטיגען נאמען פון גאט [דעם שם הוי"ה] . האט רב אשי גזאגט צו רבינא מיר קענען זאגין אפילו וויא דיא רבנן וואס זייא זאגין מען דארף ניט דער מאנען ביי אשבועה דעם שם הוי"ה . גאר איין אנדער נאמען וואס ווערט גזאגט אויף גאט איז אויך גינוג . נאר מען דארף האלטען אהייליגע זאך אין האנט ווען מען שווערט [אספר אדער תפלין] . אזוי וויא רבא האט גזאגט דער דיין וואס ער האט איינעם בשווארין מיט דעם שם הוי"ה אלהי השמים [אונ דער וואס האט גישווארין האט ניט גיהאלטען קיין הייליגע זאך אין האנט] . איז גלייך וויא דער דיין וואלט אטעות גיהאט אין אזוי אדין וואס שטייט אין אמשנה אנדערש וויא ער האט גיפסקנט . אונ מען קען חרטה האבען פון דיא שבועה אונ פון דעם פסק דין . נאך האט רב פפא גזאגט דער דיין וואס דער איינעם בשווארין אונ דער וואס האט גישווארין האט גיהאלטען אין האנט תפלין : איז גלייך וויא דער דיין וואלט אטעות גיהאט אין אזוי אדין וואס שטייט אין אמשנה אנדערש וויא ער הט גיפסקנט . אונ מען קען חרטה האבען פון דיא שבועה אונ פון דעם פסק דין . אונ דער דין איז וויא רבא אז דער וואס שווערט דארף האלטען אהייליגע זאך אין האנט . אונ דער דין איז ניט וויא רב פפא וואס ער זאגט אז תפלין איז ניט גינוג צו האלטען ביי אשבועה . נאר תפלין איז אויך גינוג צו האלטען בייא אשבועה . שווערין דארפען מען שטייענדיג . אתלמיד חכם שווערט זיצענדיג .

כמוי וישלם מביתו : ת"ח . נשבע מיושב בס"ת : ואע"ג דאוקימנא דלא כרבי פפא לכתחלה מיהא ס"ת בעינן ובדורותינו בטלו הראשונים שבועה דאורייתא לפי שעונשה גדול ותקנו לגזור עליו ארור בעברה והא אמרן לעיל ארור בו שבועה : ת"ח . די לו לכתחלה בתפילין מפני כבודו : אף היא . לקמן מפרש מאי אף : בלשונה . בכל לשון שהוא מבין בו : שכל העולם נזדעזע . לקמיה בעי לה : את פיך . שבועת שקר : להטיא את

בידיה. שבועה מעומד ת"ח מיושב שבועה בספר תורה ת"ח לכתחלה בתפילין :

ב ת"ר שבועת הדיינין אף היא בלשונה נאמרה אומרים לו הוי יודע (דף לט) שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני (שמות כ) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא וכל עבירות שבתורה נאמר בהן ונקה וכאן נאמר לא ינקה וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו שנאמר (קהלת ה) אל תתן את פיך לחטיא את בשרך ואין בשרו אלא קרובו שנאמר (ישעיה נח) ומבשרך לא תתעלם וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו ומכל העולם כולו שנאמר (הושע ד) אלה וכחש ורצוח וגנוב ואימא עד דעביד להו לכולהו לא ס"ד דכתיב (ירמיה כג) כי מפני אלה אבלה הארץ וכתיב (הושע ד) על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה וכל עבירות שבתורה אם יש לו זכות תולין לו ב' וג' דורות וכאן נפרעין ממנו לאלתר שנא' (זכריה ה) היצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת

ווען מען שווערט דארף מען האלטען א ספר תורה. און א תלמיד חכם איז גענוג ער זאל נאר האלטען תפלין :

ב תנו רבנן. די רבנן האבען געלערנט דיא שבועה וואס די דיינים בשווערן א מענטשין זאל מען איהם בשווערין מיט דעם לשון וואס ער פאר שטייט. ער זאל וויסען וואס ער שווערט. מען זאגט פריער צו דעם מענטשין דוא זאלסט וויסען אז דיא גאנצע וועלט האט געציטערט ווען גאט האט גזאגט אויף דעם בארג סיני לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (דוא זאלסט ניט שווערין מיט דעם נאמען פון גאט צו פאלש). ביי אלע עבירות וואס שטייט אין דער תורה. שטייט גאט וועט דעם מענטש ריין לאזין (ער וועט איהם מוחל זיין). און ביי א פאלשע שבועה שטייט גאט וועט ניט ריין לאזין (ער וועט ניט מוחל זיין). אויף אלע עבירות פון דער תורה שטראפט גאט נאר דעם מענטש וואס האט גיטאהן דיא עבירה. און אויף א פאלשע שבועה שטראפט גאט דעם מענטש וואס האט גישווארין פאלש און זיין גאנצע פאמיליע. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוא זאלסט ניט געבין דיין מויל (צו א פאלשע שבועה) צוא מאכען זינדיגען דיין פלייש. דיא פריינד פון מענטשין (זיין משפחה) ווערין גירופען זיין פלייש. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק פון דיין פלייש (פון דיין משפחה) זאלסטו ניט פאר געסין זייא צוא העלפין. אויף אלע עבירות פון דער תורה שטראפט גאט נאר דעם מענטש וואס האט גיטאהן די עבירה: און אויף א פאלשע שבועה שטראפט גאט דעם מענטש וואס האט גישווארין פאלש און דיא גאנצע וועלט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק פאלש שווערין און לייקענען און מענטשין הרגנן און גנבנן. אויף דעם וועט טרויערין דיא וועלט. און דיא וואס זיצען אויף דער וועלט וועלין פאר שניטען ווערין. פרעגט דיא גמרא טאמער מיינט מען אז ער טוהט די פיר אלע עבירות שטראפט מען דיא וועלט. אבער ניט אויף פאלש שווערין אליין. זאגט דיא גמרא עס קען ניט זיין וואורום עס שטייט אין פסוק פאר א פאלשע שבועה וועט טרויערין דיא וועלט. נאך שטייט אין פסוק אויף דער זאך (אויף דיא ערשטע זאך פון דיא פיר זאכען. דאס איז די פאלשע שבועה) וועט טרויערין דיא וועלט און עס וועט פאר שניטען ווערין אלע וואס זיצען אויף דיא ערד: אויף אלע עבירות פון דער תורה. אויב דער מענטש האט מצותווארט מען איהם צווייא אדער דרייא דורות. און אויף פאלש שווערין שטראפט מען באלד דעם זעלביגען מענטש: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט זאגט איך האב ארויס גיצויגען דיא פלוכונג און זיא וועט קומען אין דיא שטוב פון גנב. און אין דיא שטוב פון דעם מענטש וואס האט גישווארין מיט מיין נאמען

ואת עציו ואת אבניו . הוצאתיה לאלת־ ובאה אל אל בית הגנב זה הגונב דעת הבריות שאין לו ממון אצל חברו וטוענו ומשביעו ואל בית הנשבע בשמי לשקר כמשמעו, ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו הא למדת דברים שאין אש ומים מכלין אותן שבועת שקר מכלה אותן . אם אמר איני נשבע פוטרין אותו כיה וגם אמר הריני נשבע העומדים שם אומרים זה לזה (במדבר טז) סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וכשמשביען אותו אומרים לו הוי יודע שלא על דעתך אנו משביעין אותך אלא על דעת המקום ועל דעת ב"ד שכן מצינו במשה רבינו ע"ה כשהשביע את ישראל אמר להם דעו שלא על דעתכם

בבית דין . את קרובו : פוטרין אותו מיד . ואין מבהין אותו כאן בלא יחזור בו וע"כ יבלה משקבל עליו בבית דין : הרשעים . מפרש בקונים : תנא על דעתנו . הא פריבנא טעמא מבוז קונא דרבנא בפ"ג (כגון דיהיב ליה קנה וגמ הרשות להוכו והפקידו אצלו ונשבע שהחזיר לו ... ולאחר כשבועה יחזור ויטלנו ועובדא הוה קמיה דרבא הכי) : ולא אתכם לבדכם . כלומר לא כלא זכב במחשבת לבבכם (ולא כמו שאתם סבורים כ...

פאלש . אונ זיא וועט נעכטיגען אין זיין שטוב אונ זיא וועט איהם פאר לענדין זיינע האלץ אונ זיינע שטיינער . איך וועל אויס ציהען דיא פלוכונג מיינט מען באלד . אונ דיא פלוכונג וועט קומען אין דיא שטוב פון גנב . דאס מיינט מען דעם מענטש וואס גינארט מענשען אונ זער גנבית ביי זייא זייער שכל . למשל עס קומט איהם גאר ניט קיין געלט ביא דעם מענטשין . אונ ער מאנט ביי איהם געלט . אונ יענער מוז שווערין אאומזיסטע שבועה . אונ דיא פלוכונג וועט קומען אין דיא שטוב פון דעם מענטש וואס האט גישווארין מיט מיין נאמען צו פאלש . אונ זיא וועט נעכטיגען אין זיין שטוב אונ זיא וועט איהם פאר לענדין זיינע האלץ אונ זיינע שטיינער . פון דאנען לערנען מיר אז דיא זאכען וואס פייער אונ וואסער פאר לענדין ניט . אבער דיא פאלשע שבועות פאר לענדין דאס . אז בית דין האבען גיפסקת אויף איינעם ער זאל שווערין . אונ אויב ער וועט ניט שווערין זאל ער בצאהלען אונ ער האט גזאגט איך וויל ניט שווערין . זאגן בית דין צו איהם ער זאל שוין גיין אהיים . ער זאל שוין ניט קענען חרטה האבען אונ זאגן ער וויל יא שווערין . נאר ער מוז שוין בצאהלען וויא פיל בית דין האבען גיפסקת . אונ אויב ער האט גזאגט איך וויל שווערין . דיא מענטשין וואס שטייען דארטין זאלן זאגן איינער צום אנדערין דעם פסוק קערט אפ גייט אוועק פון די גיצעלטין פון דיא מענטשין די רשעים . אונ איידער בית דין בשווערין איהם זאגן זיי צו איהם דו זאלסט וויסען נישט וויא דוא טראכסט צו שווערין בשווערין מיר דיך . נאר וויא גאט מיינט אונ וויא מיר בית דין מיינען וואר[ו]ם עס האט אמאהל גיטראפען ראובן האט גימאנט געלט ביי שמעון ; האט שמעון גזאגט צו ראובן דוא האסט מיר טאקי גיבארגט געלט נאר איך האב דיר שוין בצאהלט . זענען זייא גיקומען האבען אדין תורה ביי רבא . הט רבא גיהייסען שמעון זאל שווערין אז ער האט שוין בצאהלט . האט שמעון גימאכט אשטעקין אונ האט אינווייניג אריין גילייגט דאס גאנצע געלט וואס ראובן האט ביי איהם גימאנט . אונ ער האט פאר מאכט דעם שטעקין מען זאל ניט דער קענען . אונ ער איז גיקומען מיט דעם שטעקין צו בית דין . וויא שמעון האט גידארפט שווערין האט ער גזאגט צו ראובן האלט נאר דעם שטעקין ביז איך וועל אפ שווערין . אונ שמעון האט גישווארין אז ער האט אוועק גיגעבין דאס געלט צו ראובן . [ו]וארום ראובן האט דאך גיהאלטען דעם שטעקין וואס אינווייניג איז גיווען דאס געלט . נאך דער שבועה וויא שמעון האט גיוואלט צוריק נעמען דעם שטעקין פון ראובן איז ראובן אין כעס גיווארן אונ האט גיגעבין אקלאפ דעם שטעקין אין וואנט איז דער שטעקין צו בראכען גיווארין אונ דאס געלט איז ארויס גיפאלען . האט מען גיזעהן דעם שווינדול פון די פאלשע שבועה . דריבער זאגן היינט בית דין מען מוז שווערין וויא בית דין טראכטען . אונ אזוי געפינען מיר ביי משה רבינו ע"ה ווען ער האט בשווארין דיא יודין האט ער גזאגט צו דיא איר זאלט וויסען איך בשווער אייך ניט וויא איר טראכט אין הארצען ; נאר איך בשווער

נמהבבת נבבכש אלא על דעתי אהוא דעת ב"ד : אלא הבא עמכם . אלמא לא תמירא מכריתות

דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי שנאמר (דברים כט) ולא אתכם לבדכם וגו' כי את אשר ישנו פה אין לי אלא אותם העומדין על הר סיני דורות הבאים וגרים העתידים להתגייר מנין ת"ל (שם) ואת אשר איננו פה ואין לי אלא מצות שקבלו עליהם בהר סיני מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגלה מנין ת"ל (אסתר ט) קימו וקבלו קיימו מה שקבלו כבר :

ג **אמר** מר אימרים לו הוי יודע שכל העולם כלו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה (שמות כ) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא מ"ט אילימא משום דאתיהב בסיני עשרת הדברות נמי אתיהבו בסיני אלא משום דחמירא ומי חמירא והא תנן אלו הן קלות עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא חמורות זו כריתות ומיתות בית דין ולא תשא עמהן אלא כדתני טעמא וכל עבירות שבתורה נאמר לא ינקה . וכל עבירות שבתורה לא נאמר בהן ולא ינקה והכתיב (שם לד) ונקה לא ינקה ההוא מיבעי ליה לכדרבי אלעזר

איך וויא גאט מיינט אונ וויא איך מיין. אזו ווי עס שטייט אין פסוק ניט מיט אייך אליין מאך איך דעם פאר-בינדונג נאר מיט דיא אלע מענטשין וואס זענען איצט דא . ווייסען מיר אז גאט האט גימאכט אפאר בינדונג מיט דיא מענטשין וואס זענען גישטאנען אויף דעם בארג סיני. פון וואנען ווייסען מיר אז גאט האט גימאכט אפאר בינדונג מיט דיא מענטשין וואס וועלין גיבארען ווערין אונ מיט דיא גוים וואס וועלין זיך מגייר זיין . שטייט אין פסוק גאט האט גימאכט אפאר בינדונג מיט דיא מענטשין וואס זענען נאך איצט ניטא . פון דאנען ווייסען מיר נאר אז גאט האט גימאכט אפאר בינדונג מיט דיא יודין אז יעדער יוד מוז היטען דיא מצות וואס גאט האט איהם גיבאטען אויף דעם בארג סיני. פון וואנען ווייסען מיר אז גאט הט גימאכט אפאר בינדונג מיט דיא יודין אפילו אויף דיא מצות וואס דיא חכמים וועלין שפעטער גוזר זיין : למשל אזוי אמצוה ווי די מגלה לייענען . שטייט אין פסוק קימו וקבלו . דיא יודין האבען מקיים גיוועזען דיא מצוה פון מגלה לייענען ווס זייא האבען שוין אויף זיך לאנג מקבל גיוועזען ווען זייא זענען נאך גישטאנען אויף דעם בארג סיני :

ג אמר . דער תנא האט גזאגט מען זאגט צו דעם וואס וויל שווערין דוא זאלסט וויסען אז דיא גאנצע וועלט האט גיציטערט ווען גאט האט גזאגט לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (דוא זאלסט ניט שווערין פאלש ביי דעם נאמען פון גאט) . פרעגט דיא גמרא פאר וואס האט דיא וועלט גיציטערט ביי לא תשא . מיר זאלען זאגען ווייל דאס איז גזאגט גיווארין אויף דעם בארג סיני . דיא עשרת הדברות זענען דאך אויך גזאגט גיווארין אויף דעם בארג סיני . וועלין מיר זאגען ווייל לא תשא איז אהארבע מצוה . זיא איז דאך ניט קיין הארבע מצוה . ווארום מיר האבען גילערנט גרינגע מצות זענען אמצות עשה אונ אמצות לא תעשה . אויסער לא תשא איז אהארבע מצוה . הארבע מצות זענען דיא מצות וואס אויף זייא קומט כרת אונ דיא מצות וואס בית דין הרגת אויף זיי . אונ לא תשא איז אויך אהארבע מצוה ; זעהן מיר דאך אז לא תשא איז ניט הארבער וויא דיא מצות וואס אויף זייא קומט כרת אדער מיתה פון בית דין . פאר וואס אויף די מצות פון כרת אדער מיתה פון בית דין האט דיא וועלט ניט גיציטערט . אונ אויף לא תשא הט דיא וועלט יא גיציטערט . ענטפערט דיא גמרא דער טעם איז וויא דער תנא אליין זאגט . אויף אלע עבירות שטייט אין דער תורה ונקה ; גאט וועט מוחל זיין ; אונ אויף דיא עבירה פון פאלש שווערין שטייט לא ינקה ; גאט וועט ניט מוחל זיין . פרעגט די גמרא ביי אלע עבירות פון דער תורה שטייט ניט אז גאט וועט ניט מוחל זיין . עס שטייט דאך ונקה לא ינקה . ריין לאזין וועט גאט ניט ריין לאזין . דאס מיינט מען גאט וועט ניט מוחל זיין . ענטפערט דיא גמרא דעם ונקה לא ינקה דארף מען אזוי וויא רבי אלעזר האט גזאגט .

אלעזר דתניא ר' אלעזר אומר אי אפשר לומר ונקה שכבר נאמר לא ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר ונקה הא כיצד מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו . וכל עבירות שבתורה ממשפחתו לא והכתיב (ויקרא כ) ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו ותניא א"ר שמעון אם הוא חטא משפחתו מה חטאה לומר לך אין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין ושיש בו לסטים שאין כולם לסטים מפני שמחפין עליו התם בדינא אחרינא הכא בדינא דידיה כדתניא רבי אומר (שם) והכרתי אותו מה ת"ל לפי שנאמר ושמתי אני את פני יכול כל המשפחה כולה בהכרת ת"ל אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה כולה בהכרת . פיסקא . וכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וכו' וכל עבירות שבתורה מכל העולם לא והכתיב (שם כו) וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה (שם ע"ב)

ומיתות כ"ד: מנקה הוא לשבים. וכאן לא לשבים לא ינקה בלא פרעון: בדינא. אחרינא. בפורענות

ווארום מיר האבען גילערונט רבי אלעזר זאגט מיר קענען ניט זאגען ונקה. אז גאט וועט ריין לאזין. ווארום עס שטייט לא ינקה. גאט וועט ניט ריין לאזין. אונ מיר קענען ניט זאגען לא ינקה. גאט וועט ניט ריין לאזין. ווארום עס שטייט ונקה. גאט וועט יא ריין לאזין. ווי דען איז. די וואס טוהען תשובה וועט זייא גאט ריין לאזין. ער וועט זייא מוחל זיין. אונ די וואס טוהען ניט קיין תשובה. וועט זייא גאט ניט ריין לאזין. ער וועט זייא ניט מוחל זיין. אבער אז מען שווערט פאלש אפילו מען טוהט תשובה וועט אויך גאט ניט מוחל זיין ביז ער וועט דעם מענטשין שטראפין:

דער תנא האט גזאגט אויף אלע עבירות וואס שטייט אין דער תורה שטראפט מען נאר דעם מענטש וואס טוהט דיא עבירה. אבער אויף אפאלשע שבועה שטראפט מען דעם מענטש וואס האט גישווארין דיא פאלשע שבועה אונ זיין גאנצע פאמיליע. פרעגט דיא גמרא אויף אלע עבירות שטראפט מען ניט די משפחה פון דעם וואס האט גיטאהן דיא עבירה. עס שטייט דאך אין פסוק גאט זאגט איך וועל טאהן מיין פנים צו שטראפין דעם מענטש מיט זיין משפחה. אונ מיר האבען גילערונט רבי שמעון זאגט אויב ער האט געזינדיגט וואס האט דיא משפחה געזינדיגט. נאר דער פסוק זאגט אונז אז אין אמשפחה איז דא א מוכס. זענען אלע מוכסים. אז אין א משפחה איז דא א גזלן זענען אלע גזלנים. ווייל זייא האלטען פאר איהם זענען זייא אויך אזוי וויא ער. דריבער דארף דיא גאנצע משפחה גישטראפט ווערין. ענטפערט דיא גמרא בייא אלע עבירות איז אזוי. דער וואס האט גיטאהן דיא עבירה ווערט שטארק גישטראפט. אונ דיא גאנצע משפחה ווערין גישטראפט מיט א גרינגע שטראף. אבער דער וואס שווערט פאלש ווערט גישטראפט דיא גאנצע משפחה מיט דער זעלביגער שטראף וואס ער ווערט גישטראפט. אזו וויא מיר האבען גילערונט רבי זאגט עס שטייט אין פסוק איך וועל אים פאר שניידין: צוא וואס שטייט דער פסוק. ווייל עס שטייט אין פסוק איך וועל טאהן מיין פנים (מיין כעס) אויף דעם מענטש אונ אויף זיין משפחה וואלט איך מיינען אז די גאנצע משפחה וועט פארשניטען ווערין. שטייט אין פסוק אותו אים. אים וועל איך פארשניידען. אבער די גאנצע משפחה וועל איך ניט פארשניידען. איך וועל זייא שטראפען מיט איין אנדער שטראף א גרינגערע. אויף אלע עבירות פון דער תורה ווערט נאר גישטראפט דער וואס טוהט די עבירה אבער די גאנצע וועלט ווערט ניט גישטראפט דורך אים. פרעגט די גמרא אויף אלע עבירות פון דער תורה ווערט ניט גישטראפט דיא וועלט דורך איינעם: עס שטייט דאך אין פסוק וכשלו איש באחיו. איין מענטש וועט גישטרויכעלט ווערען דורך זיין ברודער. דאס מיינט מען איין מענטש וועט גישטרויכעלט ווערען דורך די זינד פון זיין ברודער. דער פסוק לערונט אונז אז אלע יודין מוזען בצאהלין פאר די זינד פון איין יודין. ווארום איין יוד איז ערב פאר דעם

קלה נ"א כפורענות הבא עליו: חלה על שניהם. ג"ב ניסס נכנסים בה שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ובא לידי חילול השם:

היסת. לשון סימה ששמו חכמים עליו שבועה כמו אם ה׳ הסיתך בי:

ע"ב) ה"מ שיש בידו למחות ולא מיחה כאי איכא בין רשעים דמשפחתו לרשעים דעלמא בין צדיקים דמשפחתו לצדיקים דעלמא הוא בשאר עבירות בדיניה ורשעים דמשפח׳תו בדין חמור ורשעים דעלמא בדין הקל צדיקי דהכא והכא פטירי גבי שבועה הוא ורשעים דמשפחה בדיניה ורשעים דעלמא בדין המור וצדיקי דהכא והכא בדין הקל.

[פיסקא] ואם אמר הריני נשבע העומדים שם וכו׳ בשלמא ההוא דקא משתבע דקאי באיסורא אלא ההוא דקא משבע ליה אמאי משום דתניא ר׳ שמעון בן טרפון אומר (שמות כב) שבועת ה׳ תהיה בין שניהם מלמד ששבועה חלה על שניהם:

(דף מ ע"ב) ד [פיסקא] מנה לי בידך אין לך בידי פטור אמר רב נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת מ"ט חזקה אין אדם תובע אא"כ יש לו עליו אדרבה חזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו אשתמוטי הוא דקא משתמיט ליה סבר

נדערין ער זאל קיין עבירה ניט טאהן. ענטפערט די גמרא דאס איז נאר ווא יענע יודין האבען אים געקענט ווערין ער זאל קיין עבירה ניט טאהן. אונ זייא האבען אים ניט געווערט. ווערין זיי אויך געשטראפט; אבער ווא קיינער האט גאר ניט געוואסט פון זיין עבירה. אדער זיי האבען אים ניט געקענט ווערען. ווערען זייא ניט געשטראפט. זאגט די גמרא וואס איז דער חילוק צווישען די רשעים פון זיין משפחה. צו די רשעים פון דער וועלט. אונ וואס איז דער חילוק צווישען די צדיקים פון זיין משפחה. צו די צדיקים פון דער וועלט. ביי אלע עבירות ווערט געשטראפט דער וואס האט געטאהן די עבירה מיט זיין שטראף וואס עס קומט אויף די עבירה. אונ די רשעים פון זיין משפחה ווערען אויך געשטראפט מיט א שווערע שטראף. אונ דיא רשעים פון דער וועלט ווערען געשטראפט מיט א גרינגע שטראף די צדיקים פון זיין משפחה אונ די צדיקים פון דער וועלט ווערין ניט געשטראפט. אבער ביי א פאלשע שבועה. דער וואס האט געשווארען פאלש ווערט געשטראפט מיט זיין דין. אונ דיא רשעים פון זיין משפחה ווערען אויך געשטראפט מיט זיין דין. אונ די רשעים פון דער וועלט ווערין געשטראפט מיט א שווערען דין. אונ די צדיקים פון דער משפחה אונ די צדיקים פון דער וועלט ווערען געשטראפט מיט א גרינגען דין. אונ אויב ער האט געזאגט איך וועל שווערין. די וואס שטייען דארטען זאגין איינער צום אנדערין לאמיר אוועק גיין פון די געצעלטען פון דיא מענטשין וואס זענען רשעים. פרעגט די גמרא דער וואס שווערט הייסט א רשע ווארום ער טוהט אן עבירה. ער שווערט פאלש. אבער דער וואס בשווערט אים פאר וואס איז ער א רשע. ענטפערט דיא גמרא ווארום מיר האבען געלערנט רבי שמעון בן טרפון זאגט עס שטייט אין פסוק די שבועה פון גאט זאל זיין צווישען ביידע. דער פסוק לערנט אונז אז דער שטראף פון די פאלשע שבועה איז אויף זיי ביידע. אויף דעם וואס שווערט אונ אויף דעם וואס בשווערט:

ד פיסקא. מנה. אז איינער האט געזאגט צוא זיין חבר דוא ביזט מיר שולדיג הונדערט גילדען. אונ דער חבר זאגט עס איז ליגען. עס קומט דיר גאר ניט. זאגט רב נחמן דיא רבנן האבען גיפסקנת ער זאל שווערין אז ער איז ניט שולדיג. פאר וואס. ווארום עס איז געוויס אז א מענטש מאנט ניט אז אים קומט ניט. אונ אז ער מאנט יא געוויס קומט אים. פרעגט דיא גמרא עס איז דאך אבער געוויס אז א מענטש איז שולדיג געלט האט ער ניט קיין העזה געגין זיין בעל חוב צוא זאגין אים אין די אויגין איך בין דיר גיט שולדיג. אונ אז דער מענטש זאגט יא צוא זיין חבר איך בין דיר ניט שולדיג. געוויס איז אזוי אמת אז ער איז ניט שולדיג. ענטפערט דיא גמרא עס קען זיין דער מענטש מיינט גאר ניט צו לייקענען ניט צוא בצאהלין. ער וויל יא בצאהלין נאר אצט האט ער קיין געלט ניט. טראכט ער זיך אז איך וועל אים שוין

סבר עד דהוו לי ופרענה ליה :

(דף מא ע"ב) **ה ההוא** דא"ל לחבריה הב לי מאה זוזי דמסיקנא בך א"ל לא פרעתיך בפני פלוני ופלוני אתו פלוני ופלוני אמרו לא היו דברים מעולם סבר רב ששת למימר הוחזק כפרן א"ל רבא כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה :

[דמסיקנא בך. שאני משה בך : לא היו דברים מעולם לא פרע לפנינו וזה אומר או בפניהם או שלא בפניהם פרעתיך : הוחזק כפרן. ואינו נאמן אפילו בשבועה לומר פרעתיך שלא בפניהם שהרי אמר פרעתיך בפניהם ונמצא שקרן : כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש. כגון זה שלא היה לו לומר פרעתיך בעדים שלא אמר לו זה בשעת הלואה בעדים פרע לי הילכך לא שם לבו לזכור אם בעדים פרע אם שלא בעדים ואמר בעדים פרעתיך ולאו אדעתיה ואינו מוחזק כפרן בכך] :

דקטיל ושדי. שנקצץ הדקל ומושלך לארץ : דגזים. אומר לעשות דבר גוזמא ובגעון ואינו עושה :

כל הנשבעין פרק שביעי

(דף מו) **א א"ר** נחמן האי מאן דנקיט נרגא בידיה ואמר איזיל ואיקטליה לדיקלא דפלניא ואשתכח דקטיל ושדי לא אמרינן דהוא קטליה אלמא עביד איניש דגזים ולא עביד :

תניא

מודה זיין אז אים קומט געלט. וועל איך אים באלד מוזין בצאהלין. דריבער וועל איך דער ווייל לייקענען. וועט ער מיך שוין ניט מאנען און ווען איך וועל נאר האבען געלט וועל איך אים בצאהלין. און עס קען אבער אמאהל טרעפין ווייל ער וועט שוין האבען גילייקנט. וועט ער שוין מאקי ניט בצאהלען. דריבער האבען דיא רבנן גיפסקנט אז ער מוז שווערין :

ה ההוא. איינער האט אמאהל גיזאגט צוא זיין חבר גיב מיר דיא הונדערט גילדען וואס איך מאהן ביי דיר. האט דער חבר גיזאגט גידיינקסטו דען ניט אז איך האב דיר בצאהלט. און די צוויי מענטשין ראובן און שמעון האבען גיזעהן וויא איך האב דיר בצאהלט. איז גיקומען ראובן און שמעון און האבין גיזאגט מיר ווייסן גאר ניט וואס צו זאגין. מיר האבען קיין מאהל ניט גיזעהן ער זאל בצאהלין וועמען געלט. און דער חבר זאגט איצט איך וייס געווים אז צוויא מענטשין זענען גישטאנען דער ביי ווי איך האב דיר בצאהלט. מיר האט גידאכט אז דאס איז גיוועןראובן און שמעון. אז זיי זאגין זיי זענען ניט גיוועןדער ביי. זענען דאס גיוועןאנדערע צוויי מענטשין נאר איך גידיינק ניט ווער ; האט רב ששת גיוואלט זאגין דער מענטש איז שוין אל גנער ; אפילו ער וועט שווערין אז ער האט בצאהלט גלויב איך אים אויך ניט. האט רבא גיזאגט צו רב ששת יעדער זאך וואס אמענטש האט ניט ייכ זיג דאס צוא וויסען. נעמט ער דאס ניט אריין אין די גידאנקען ער זאל דאס גידיינקען. ווייל דער מענטש האט ניט גיהאט נייטיג ער זאל אים בצאהלען פאר עדות. דריבער האט ער ניט גינומען אין דיא גידאנקען צוא גידיינקען ריכטיג ווער די עדות זענען גיוועןאבער עס קען זיין עס איז אמת אז ער האט מאקי בצאהלט פאר עדות. און ער איז גאר ניט קיין ליגנער. דריבער דארף ער שווערין און מיט א שבועה וועט מען אים גלויבין :

פרק שביעי

א אמר. רב נחמן האט גיזאגט אז אמענטש (למשל ראובן) האט גיהאלטין אהאק אין האנט. און ער האט גיזאגט איך וועל גיין אפ האקין שמעונ'ס בוים. דער נאך האט מען גיפונען אז שמעונ'ס בוים ליגט אפ גיהאקט. און מען ווייס ניט ווער עס האט אים אפ גיהאקט. זאגט שמעון ווייל ראובן האט גיזאגט ער וועט אפ האקען מיין בוים. געווים האט ער אים מאקי אפ גיהאקט. דארף ער מיר בצאהלען. זאגין מיר ניט אז געווים האט ראובן אפ גיהאקט. ווארום אמאל זאגט אמענטש אזאך און ער טוהט ניט. און עס קען זיין איין אנדערער האט דעם בוים אפ גיהאקט ניט ראובן :

(דף מז ע"ב) **ב תניא** (ר') שמעון בן טרפון אומר (שמות כב) שבועת ה' תהיה בין שניהם וגו' מלמד שהשבועה חלה על שניהם (ר') שמעון בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר נואף מנין ת"ל (שם כ) לא תנאף לא תנאיף (דברים א) ותרגנו באהליכם (ר') שמעון בן טרפון אומר תרתם וגיניתם באהלו של מקום (שם) עד הנהר הגדול נהר פרת (ר') שמעון בן טרפון אומר קרב לגבי דהינא ואידהן דבי רבי ישמעאל תנא עבד מלך כמלך :

ולמה

נשבע להר סיני. נשבע לו לפי שרוצה להרגיל לו כנים לנאוף. הרתם. את המקום : וגיניתם, את המקום שמשכין את שכינתו ביניכם :

קרב לגבי דהינא ואידהן. אם נגעת במשוח בשמן תהא ג"כ משוח בנגיעתו כלו' פרת הוא קטן מג' נהרות שזה ככי אלא לבסוף והנהר הרביעי הוא פרת וכאן הוא קורא אותו נהר גדול בשביל שהוא נזכר כאן על שם א"י שהיא חשובה נזכר גם הוא בחשיבות : דהינא. לשון שמן ומשיחה. כשמנים מחלב מתורגם אדהינא :

ב תניא. מיר האבען געלערנט רבי שמעון בן טרפון זאגט עס שטייט אין פסוק דיא שבועה פון גאט זאל זיין צווישען זייא ביידע. דער פסוק לערנט אונז אז דער שטראף פון פאלשע שבועה קומט אויף ביידע. אויף דעם וואס שווערט און אויף דעם וואס בשווערט. נאך האט רבי שמעון בן טרפון געזאגט וואו האט דיא תורה פאר באטען אז אמענטש זאל ניט ברענגען אאשה צו זיין חבר ער זאל מיט איר מזנה זיין. שטייט אין פסוק לא תנאף. לייענן מיר לא תנאף. דוא זאלסט ניט ברענגען דיין חבר צום מזנה זיין. נאך האט רבי שמעון בן טרפון געזאגט עס שטייט אין פסוק ותרגנו באהליכם. וואס איז דער טייטש ותרגנו: דאס איז צוויא ווערטער. תרתם וגיניתם. איר האט אויס געזוכט דיא לאנד ארץ ישראל און איר הט פאר מיאוסת דעם ארט וואס גאט האט דארט גיוואלט מאכען זיין געצעלט דארט זאל רוהען זיין שכינה צווישען אייך. עס שטייט אין פסוק ביז צום גרויסען טייך דער טייך פרת. איז דען פרת א גרויסער טייך: זאגט רבי שמעון בן טרפון מען מיינט ניט דער פרת איז גרויס ווייל ער פאר נעמט א גרויסע שטיק פלאץ. נאר מען מיינט דער פרת איז גרויס אין חשיבות: ווייל ער איז נעבען ארץ ישראל. אזוי וויא מען זאגט גיי נעבען א גיסט שמעקעדיגע בוימאייל: וועסט פון דיר אויך שמעקען. דבי רבי ישמעאל זאגט איין אנדער משל דער קנעכט פון א מלך איז אויך א מלך :

סליק מסכת שבועות

(דף ג משנה ד) **א ולמה** מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם:

(משנה ה) **ב ולמה** מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו שאין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין היה גדול ממנו בחכמה אבל לא במנין במנין אבל לא בחכמה אינו יכול לבטל דבריו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין:

אמר

מאחר. שהחכמים אמרו בקצת מקומות לא כדברי זה ולא כדברי זה: למה מזכירין דברי שמאי והלל לבטלה. יקשה הא: כמו שקיימו חכמים ולמה הזכירו המחלוקת: שלא יהא אדם עומד על דבורו. כלומר שלא יפצור לקיים סברתו ויעמוד בה ויודיעוהו שיטה סברתו כי אבות העולם הם שמאי והלל נדחו דבריהם ולא עמדו חכמי׳ על דבריהם כמו שקדם:

כיונת הלכה זו שאם עשו ב"ד מעשה כמאמר יחיד אין ב"ד אחר יכול לחלוק עליו ולפסוק הדין לפני סברת הרבים אלא א"כ המנין זה הב"ד יותר מהמנין שאיריה אשר עשו לפי סברת היחיד וגדול בחכמה ממנו ר"ל שיהיה ראש ישיבת זה הב"ד יותר חכם מראש ישיבת הב"ד הא' עכ"ל הרמב"ם ז"ל בפירושו:

פרק ראשון

א ולמה. אז דער דין איז ניט וויא שמאי אונ ניט וויא הלל צו וואס דער מאנט מען אומזיסט זייערע רייד. זאל דיא משנה נאר זאגין וואס דיא חכמים האבען גזאגט. נאר דיא משנה וויל לערנען מוסר צו דיא מענטשין וואס וועלין געבארין ווערין אויף דער וועלט. אז א מענטש זאל ניט בלייבען ביי זיינע רייד. אז אנדערע מענטשין זאגן עס איז ניט וויא ער זאגט. זאל ער מודה זיין צו זייא אונ זאל אן נעמען זייערע רייד. ווארום שמאי אונ הלל וואס זענען געווען דיא פאטערס (דיא גרויסע לייט) פון דער וועלט זענען אויך ניט געבליבען ביי זייערע רייד. נאר זייא האבען מבטל געוועזן זייערע רייד אונ האבען אן גינומען דיא רייד פון דיא צוויי וועבערס:

ב ולמה, צו וואס דער מאנט מען דיא רייד פון איין תנא צווישען דיא רייד פון פיל תנאים. אז דער דין איז ניט וויא דער איין תנא זאגט. נאר וויא דיא פיל תנאים זאגן. דארף מען דאך גאר ניט דער ציילען וואס דער איין תנא זאגט. ענטפערט דיא משנה דריבער שטייט די רייד פון איין תנא. טאמער וועט אמאהל געפעלין צו בית דין דיא רייד פון איין תנא. וועלין זיי פסקנן וויא ער זאגט. אונ אז מען וועט נאר איין מאהל פסקנן וויא דער איין תנא. וועט שוין אזוי בלייבן אויף אייביג. ווארום איין בית דין קען ניט מבטל זיין דעם דין וואס דער פריערדיגער בית דין הט גיפסקנט. סיידין דער גרעסטער פון דעם אנדערין בית דין זאל זיין אגרעסערער למדן פאר דעם גרעסטין פון דעם ערשטין בית דין. אונ דיא תלמידים זיינע זאלין זיין מער וויא דיא תלמידים פון דעם גרעסטין פון דעם ערשטין בית דין. אבער אז דער גרעסטער פון דעם אנדערין בית דין איז אגרעסערער למדן וויא דער גרעסטער פון דעם ערשטין בית דין איז גיוועזן. נאר דיא תלמידים פון דעם גרעסטין פון ערשטין בית דין זענען מער וויא דיא תלמידים פון דעם גרעסטין פון דעם אנדערין בית דין. אדער דיא תלמידים פון דעם גרעסטין פון אנדערין בית דין זענען מער וויא דיא תלמידים פון דעם גרעסטין פון דעם ערשטין בית דין זענען גיוועזן. נאר דער גרעסטער פון דעם ערשטין בית דין איז גיוועזן אגרעסערער למדן וויא דער גרעסטער פון דעם אנדערין בית דין. קען ניט דער אנדערער בית דין מבטל זיין דיא רייד פון ערשטין בית דין. סיידין דער גרעסטער פון דעם אנדערין בית דין זאל זיין אגרעסערער למדן פאר דעם גרעסטין פון דעם ערשטין בית דין. אונ דיא תלמידים זיינע זאלין זיין מער וויא דיא תלמידים פון דעם גרעסטין פון דעם ערשטין בית דין. אונ ווער קען דאס וויסען אויב דער אנדערער בית דין איז גרעסער וויא דער ערשטער אדער ניין. דריבער בלייבט אייביג דער דין וויא דער פריערדיגער בית דין פסקנט. אונ אז דעם פריערדיגען בית דין גיפעלט

(משנה ו) ג אמר ר' יהודה א"כ למה מזכירין דברי היחיד בין המרובין לבטלה שאם יאמר אדם כך אני מקיבל יאמרו לו כדברי איש פלוני שמעת:

רבי חנינא פרק שני

(דף ד ע"ב משנה ט) א הוא אומר האב זוכה לבן בנוי ובכח ובעושר ובחכמה ובשנים ומספר הדורות לפניו והוא הקץ שנאמר (ישעיה מד) קורא הדורות מראש (דף ה) אע"פ שנאמר (בראשית טו) ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ונאמר (שם) ודור רביעי ישובו הנה:

(משנה י) ב אף הוא היה אומר חמשה דברים של י"ב חדש. משפט דור המבול שנים עשר

אמר. שקדם לנו במאמר בתועלת ק'זה דברי היחיד בין המרובים ושוה שאפשר שיפסוק בית דין בסברת אותו היחיד א"ר יהודה נתינה טעם זכר דברי היחיד הנדחים כלומר שאין עושין בית דין לעולם כדבריו ואמר שהטעם להזכיר אותו לפי שאם למד אדם אותו הדבר והשב שהכל מודים בו וימצא שעושין חלוף הדברים ויבא בלבו ספק אז נודע לו שזה הדבר שלמד הוא דעת יחיד וכבר נדחה עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

הוא היה אומר. ר' עקיבא: בנוי. היופי ושנים החיים כלומר שיהיו ימי חייו קרוב לחיי אביו לפי שכשהוא קרוב לו במזגו יהיה קרוב לו בימי חייו בלא ספק ואלה הדברים נוהגים על הרוב וכן רוב דברים הטבעיים הם על הרוב האדם אם הוא בעל ממון מוריש לבנו ויסאר הבן מיוגב בעושר אביו וכשהוא חכם הוא מלמד לבנו על הרוב ובהוספתא חכמים חולקים על ר' עקיבא שאין האב זוכה לבנו בחמשה דברים אלא עד הפרק שעדיין לא הגיע לעונת חיוב מצות אבל משהגיע לפרק אם הוא צדיק זוכה לעצמו ואם לאו אין אביו זוכה לו: ומספר הדורות לפניו והוא הקץ. ר"ל שיבוא זמן הקץ לחשבון האנשים עם חשבון השנים עד שיהיה השיעור גזירות הש"י שאחר כך וכך דורות אנשים אחד מוליד שני יהיה מה שייעד השם בזו הביאה ראיה מן הקץ אשר שם השם לאברהם עם היות מנין שנים ארבע מאות שנה שהיבו אל האנשים ואמר דור רביעי ישובו הנה ויתחיל מזמן סורס מה"י כלומר ירידתן למצרים שהרי קהת מיורדי מצרים ומשה מיורדי מצרים ובני משה נכנסו לה"י אשר יכד ממנה קהת והם דור רביעי לקהת ואגרו ישובו הנה כאילו אמר מבטה שיגאו מן הארץ הזאת עד ארבע דורות ישובו אליה עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

אמאהל צו פסקנן וויא איינער. בלייבט שוין אויף אייביג אזוי דער דין. דריבער שטייט דיא רייד פון איין תנא אויך:

ג אמר. רבי יהודה האט גזאגט אויב אזוי. וויא דיא רייד פון דעם איין תנא איז גאר אומזיסט. קיינער וועט געוויס ניט פסקנן וויא ער: צו וואס איז דער מאנט זיינע רייד צווישען דיא רייד פון פיל תנאים. ענפערט דיא משנה אויב אמענטש וועט אמאהל זאגן איך האב גיהערט אז דער דין איז אזוי. וועט איהם זיין אוואונדער פאר וואס פסקנת בית דין אנדערש. וועט מען איהם זאגן דוא האסט גיהערט אז יענער תנא זאגט אזוי. אבער פיל תנאים קריגען אויף איהם. אונ דער דין מוז זיין וויא דיא פיל תנאים זאגין: ניט וויא דער איינער זאגט:

פרק שני

א הוא: רבי עקיבא האט גזאגט אפאטער וואס איז אצדיק איז ער זוכה ער זאל האבן אזוהן אשיינעם אשטארקין אבייכען אקלוגען אונ ער זאל לאנג לעבין. אונ גאט רעכונט אויס פאר דעם צדיק דעם חשבון פון דיא אלע דורות וואס וועלין גיבארען ווערין פון איהם. אונ דאס מיינט מען דעם סוף. אפילו עס טרעפט צייטען ביי די קינדער פון צדיק וואס עס גייט זייא ניט גוט. זאל מען זיך ניט וואונדערין. ווארום גאט מיינט דער עיקר דעם סוף. אז דער סוף זאל זיין גוט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט רופט דיא דורות פון אנהייב. ביי דעם פאטער רופט גאט וואס עס וועט זיין מיט זיינע אלע דורות. וואס וועלין גיבארען ווערין פון איהם. אזוי וויא מיר זעהן אז גאט קוקט נאר דער סוף זאל זיין גוט. אפילו צו דיא מיטעלסטע דורות איז ניט גוט. אפילו גאט האט גזאגט צו אברהם אז זיינע קינדער וועט מען פייניגען אונ מען וועט דינען מיט זייא פיר הונדערט יאהר. האבען דאך דיא מיטעלסטע דורות שלעכט גיהאט. גאט האט אבער צו גזאגט אז דער פערטער דור וועט צוריק קומען אהער אין ארץ ישראל:

ב אף. נאך האט רבי עקיבא גזאגט פינף זאכען וועגען דא צו צוועלף חדשים. צוועלף

עשר חדש. משפט המצרים י"ב חדש. משפט איוב שנים עשר חדש. משפט גוג ומגוג לעתיד לבא שנים עשר חדש. משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש שנאמר (ישעיה סו) והיה מדי חדש בחדשו. ר' יוחנן בן נורי אומר מן הפסח ועד העצרת שנאמר (שם) ומדי שבת בשבתו:

רבי יהודה פרק חמישי

(דף ח ע"ב משנה ג) **א רבי** ישמעאל אומר קהלת אינו מטמא את הידים כדברי ב"ש ובה"א מטמא את הידים:

(משנה ו) **ב עקביא** בן מהללאל העיד ארבעה דברים א"ל עקביא חזור בך בד' דברים שהיית אומר ונעשך אב (דף ט) ב"ד לישראל אמר להן מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא לעשות שעה אחת רשע לפני המקום שלא יהיו אומרים בשביל שירה חזר בו. הוא היה מטמא שער פקודה ודם הירוק והחכמים מטהרין

ומדי שבת בשבתו. ר"ל השבתות הנוספות אותם שהיו שבתות היתרים קראם נקראם והוא אומרו וספרתם לכם ממחרת השבת וקרא יום ראשון של פסח שבת כמו שאמר רואה ועוד שישפרו אחריו שבע שבתות וכן אמרו שכאן שבת בשבתו רצה לומר השבת עם שבתות המיוחסות אליו והם מ"ט יום כמו שיש מפסח ועד עצרת ואשר הצריך לזכור אלה המאמרים שכאן ואע"פ שאינה מכוונת המס' ואין בהם עדות וכמו כן הלכות הרבה שבאו במסכת זו ואין בהם עדות מוכח מאשר הוזכרו במקומותיהם מן המשנה הוא מה שאמר לך והוא כי כל דבר שבא במסכת זו כולם הלכות דברו בהם והעידו בהם במה שהעידו וזכרו בהם במה שנזכר ודנו בהם במה שדנו ביום אחד בלבד יום אחד בעצמו והוא יום שהושיבו רבי אלעזר בן עזריה בישיבה והוא אמרם עדיות בו ביום תקנוהו וכן כל מה שאמר במשנה בו ביום בשביל אותו היום הוא אומר ולזה הטעם תמצא בזו המסכת הלכות מענינים משונים ודע זה והבינהו:

אינו מטמא. דלא חשיב כשאר כתבי הקדש אלא חכמתו של שלמה: שער פקודה. מי שהיתה בו בהרת ובו שער לבן והלכה הבהרת והניח שער לבן במקומו והורה עקביא בן מהללאל מטמא והחכמים מטהרין וכו' ונראה פירוש ע"ד מבל

חדשים איז געווען דער מבול אויף דער וועלט. איוב האט געהאט יסורים צוועלף חדשים. די מכות פון מצרים האט געדויערט (פון דם ביז מכת בכורים) צוועלף חדשים. ווען משיח וועט קומען וועט געדויערן דער משפט פון גוג ומגוג צוועלף חדשים. דער משפט פון די רשעים אין גיהנם דויערט צוועלף חדשים. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק והיה מדי חודש בחדשו. אז עס וועט קומען איבער א יאהר דער זעלביגער חודש וואס ער איז אין איהם געשטארבען. וועט ער ארויס גיין פון גיהנם און וועט קומען זיך בוקן פאר גאט. רבי יוחנן בן נורי זאגט ווי פיל טעג עס איז פון ערשטן טאג פסח ביז שבועות (פופציג טעג). אזוי לאנג איז א רשע אין גיהנם. ווארום עס שטייט אין פסוק ומדי שבת בשבתו. ווי פיל טעג עס איז פון ערשטן טאג פסח וואס ער הייסט שבת (ממחרת השבת) ביז שבועות וואס ער הייסט אויך שבת (השבת השביעית). אזוי לאנג איז מען אין גיהנם. דער נאך קומט מען זיך בוקן פאר גאט:

פרק ראשון

א רבי ישמעאל זאגט אז מען רירט אן מיט די הענט דעם ספר קהלת וואס ער איז געשריבען אויף פארמעט ווי א מגילה. ווערן ניט טמא די הענט. אזוי זאגן בית שמאי. און בית הלל זאגן די הענט ווערן יא טמא:

ב עקביא בן מהללאל האט עדות געזאגט אויף פיר זאכען. האבען די חכמים געזאגט צו עקביא. עקביא האב חרטה פון די פיר זאכען וואס דוא האסט געזאגט וועלין מיר דיך מאכען דוא זאלסט זיין דער גרעסטער פון בית דין ביי די יודין. האט עקביא געזאגט צו די חכמים עס איז ביי מיר בעסער מען זאל מיך רופען אזוי לאנג ווי איך וועל לעבען איך בין א שוטה פאר וואס איך האב ניט געוואלט גרוס ווערין איידער זיין א רשע פאר גאט אפילו אויף איין שעה. איך זאל פסקנן אפאלשין דין. און אפילו איך וואלט וויסען באמת אז דער דין איז ווי איר זאגט. און איך וואלט חרטה האבען פון מיינע רייד. וואלט איך אויך ניט וועלין גרוס ווערין. מען זאל ניט זאגן ווייל איך האב געוואלט גרוס ווערין דעריבער האב איך חרטה געהאט פון מיינע רייד און איך זאג אפאלשין דין. עקביא האט מטמא געווען די בגרתמאטענע האר.

מטה־ין והוא היה מתיר שער בכור בעל מום שנשר והניחו בחלון ואחר כך שחטו וחכמים אוס־ין. הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת וחכמים אומ־ים משקין. אמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון אמר להם דוגמא השקוה ונדוהו ומת בנדויו וסקלו ב״ד את ארונו א״ר יהודה ח״ו

כאילו הבהמה הפקידה אותו במקומה עד שתחזור אליו : ידה נ״ו וק׳. הגה נדה : בעל בכור. אמרה תורה לא תגוז בכור צאנך ואם התירה מומחה ואח״כ הלב נמנה בעל או שנשר דרבנן סברי אע״פ שהכל מותר לשחטו וליהנות מעורו ומצמרו אפי׳ הכי גזרינן קודם שחיטה וכו׳ : אין משקין את הגיורת וכו׳. דכתיב דבר אל בני ישראל איש איש כי תשטה אשתו להפוקי גיורת ומשוחררת ואין דרך לבן ישראל לישא אשה משוחררת ורבנן סברי אשה, שראויה לו וזו ראויה לו. והראב״ד פי׳ שעקביא דורש כי תשטה אשתו ולא שתשטה כל ימיה כלומר מאחר שהוא יודע בה שהיא נמודה לזנות כ״כ כנסה על דעת כן ואין ראוי לומר בו ועבר עליו רוח קנאה ורבנן סברי אשה תחת אישה מ״מ : דוגמא השקוה. לפי שהיתה גיורת כמותם והם היו ג״כ גרים וכאילו הם לא סברו להשקותה ולא להחזיק בכל דיני ישראל. יש מפרשים דוגמא שלא כתבו לה נגל

אויב איינער האט גיהאט אנגע ואבהרת). אונ אין דעם בהרת איז גיוועז ווייסע האר ; איז דער מענטש טמא. דער נאך איז דער בהרת אוועק גיגאנגען. אונ דיא ווייסע האר זענען געבליבען ; אונ דער נאך איז דער בהרת צוריק גיקומען (דאס זעהט אויס וויא דער בהרת וואלט בעהאלטען דיא ווייסע האר ביי דיא הויט ביז ער וועט צוריק קומען. דריבער רופט מען דאס דיא בעהאלטענע האר). זאגט עקביא דער מענטש איז טמא. ווארום מיר רעכענען פון אנהייב אן. מיר זאגן דער איצטיגער בהרת קומט פון דעם פריערדיגען בהרת. איז דאך גיווארין פריער אבהרת דער נאך ווייסע האר. דריבער איז ער טמא. אונ דיא חכמים זאגן מיר רעכענען פון איצט. ווארום פריערדיגער בהרת איז גיזונד געווארין. אונ דאס איז איין אנדער בהרת ; איז דאך איצט פריער גיוועז דיא ווייסע האר דער נאך דער בהרת. דריבער איז טהור. אונ אויב אאשה האט גיזעהן בלוט וואס דיא בלוט זעהט אויס גרין. עקביא זאגט דיא אשה איז טמא. אונ דיא חכמים זאגן דיא אשה איז טהור. דיא וואל וואס איז אראפ גיפאלען פון אשעפס וואס ער איז אבכור אונ ער האט אפעלער. אונ מען האט דיא וואל גילייגט אויף אפענסטער (אדער אויף איין אנדער ארט). דער נאך האט מען דעם בכור גישאכטען. עקביא זאגט מען מעג הנאה האבען פון דיא וואל. אונ דיא חכמים זאגן מען טאר ניט הנאה האבן פון די וואל. עקביא האט גזאגט אגויה וואס האט זיך מגייר גיוועז אונ האט גענומען איודישען מאן. אדער אגוישע דינסט איז פרייא גיווארן פון איר בעל הבית אונ זיא הט גענומען איודישען מאן. אונ זייא האבען מזנה גיוועז ; גיט מען זייא ניט טרינקען דיא מים המאררים ; אונ די חכמים זאגן מען גיט זייא יא טרינקען דיא מים המאררים. האבען דיא חכמים גזאגט צו עקביא עס האט גיטראפען אין ירושלים איז גיוועז אגוישע דינסט וואס דער בעל הבית האט איר פרייא גימאכט. זיא האט גיהייסען כרכמית. אונ זיא הט גענומען אמאן. אונ זיא האט מזנה גיוועזן. האבען שמעיה אונ אבטליון איר גיגעבן טרינקען די מים המאררים. האט עקביא גזאגט צו דיא חכמים אזוי וויא מים המאררים האט מען איר גיגעבין טרינקען. אבער ניט אמתה מים המאררים. מען האט געמאכט וואסער אזוי וויא מים המאררים. אונ מען האט איר גיגעבן טרינקען. זיא זאל מיינען אז דאס איז מים המאררים. וועט זיא דער שראקן ווערין. וועט זיא מודה זיין אז זיא האט מזנה גיוועזן (אדער אזוי מיינט דיא משנה שמעיה אונ אבטליון האבען איר גיגעבן טרינקען אמתה מים המאררים : נאר דוגמא השקוה. ווייל שמעיה אונ אבטליון זענען גיוועזן גלייך וויא דיא כרכמית. זייא זענען גיוועזן גרים אונ דיא כרכמית איז אויך גיוועזן אגיורת. האבען זייא גיוואלט ווייזען אז גרים זענען גלייך מיט יודין צו אלע זאכען דריבער האבען זיי איר גיגעבן טרינקען אמתה מים המאררים). האבען דיא חכמים מחרים גיוועזן עקביא ווייל ער האט פאר שעמט שמעיה אונ אבטליון. אונ עקביא איז גישטארבען אין חרם. אונ בית דין האבען ארויף גילייגט אשטיין אויף זיין קבר. רבי יהודה זאגט חס ושלום מען זאל ניט זאגן אז מען האט מחרים גיוועזן עקביא. ווארום אפילו ערב פסח וואס אלע יודין זענען גיוועזן אין ירושלים.

ה"ו ע׳ עקביא נתנדה שאין העזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל. ואת מי נדו את (ר׳) אליעזר בן (הקוף) [חנוך] שפקפק בטהרת ידים וכשמת שלחו ב"ד והניחו אבן על ארונו ללמד שכל המנודה ומת בנדויו סוקלין את ארונו:

(משנה ז) ג **בשעת** מיתתו אמר לבני בני חזור בך בד׳ דברים שהייתי אומר א"ל ואתה למה לא חזרת בך אמר ליה בני אני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן אבל אתה שמעת מפי היחיד (והם שמעו מפי המרובין) [ומפי המרובין] מוטב להניח את דברי היחיד ולאחוז את דברי המרובים א"ל אבא פקוד עלי לחבריך א"ל איני מפקד אמר ליה שמא עולה מצאת בי אמר ליה לא מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך:

אמר

מגלח כוטה אלא כלב בעלמא שהיה כתוב מתחלה ביהודה ונדוהו לפי שהסד גם יעיה והתלוין לעבות אלא כדין כי אין עושין כן לפי שמוליא לעז על מי שמיום באינס בודקין ולפירוש קמא נדוהו נכנוד הרב וסקלו ב"ד את ארונו לנזותו כדי שי׳נכפר לו: שאין עזרה ננעלת. בשעת שחיטת פסחים כדתנן בפסח שני בפ׳ תמיד נשחט נכנסה כת ראשונה נתמלאה העזרה ננעלו דלתות העזרה: שפקפק בטהרת ידים. שלא היה נוטל מרביעית או שלא היה נוטל עד הפרק ע"כ פי׳ הראב"ד במסכ׳ עדיות. וקרוב לזה פי׳ הרמב"ם ז"ל והוא כתב בסוף ופי׳ מלת פקפוק על גוריו הוא הדבר שאין לו קיום והוא רופף והביא אותו בכאן ע"ד הדמיון כאלו הקל בטהרת הידים שהיא מדרבנן ונתקיימה בישראל ונתחזקה ר"ל בהידים מטמאות מגלי שאר הגוף בדבר פלוני ובדבר פלוני ע"כ:

שמעתי מן המרובין. כי נחלקו הראשונים והיו נוהגה על מהלכה הוא שמע מן המהלכה האחת והם שמעו מן המחלקה האחת אף גמי עקביה היה אומר כי אותם ששמע הוא מפיהם היו רוב וחבריו אומרים שהאחרים שכנגדם היו רוב: פקוד עלי לחבריך. שיכבדוני: מעשיך יקרבוך. אם תתנהג במעשים טובים אינך צריך שאפקדם עליך כי בלאו הכי יקרבוך ויכבדוך: ומעשיך ירחקוך. ואם חס ושלום לא תתנהג במעשים טובים אני הנ׳

אוּנ זַייא זֶענֶען צוּ טַייְטְשׁ גִיוָואהְרֶן אִין דְרַיי טֵייל אַרַיין צוּ גֵיין אִין דִיא עֲזָרָה שֶׁעכְטִין דֶעם קָרְבַּן פֶּסַח. אוּנ צוּ יֶעדֶער טֵייל וֶוען זַייא זֶענֶען אַרַיין גִיגַאנְגֶען אִין דִיא עֲזָרָה. הָאט מֶען דִיא עֲזָרָה פַאר שְׁלָאסֶען. צְווִישֶׁען דִיא אַלֶע יוּדִין הָאט זִיךְ נִיט גִיפוּנֶען אֵיינֶער וָואס זָאל זַיין אַזוֹי אַ חָכָם אוּנ אַזוֹי פְרוּם ווִיא עֲקַבְיָא בֶּן מַהֲלַלְאֵל אִיז גִיוֶוען. ווֶעמֶען דֶען הָאט מֶען מַחֲרִים גִיוֶוען. דֶעם אֱלִיעֶזֶר בֶּן חֲנוֹךְ הָאט מֶען מַחֲרִים גִיוֶוען. ווַייל עֶר הָאט ווָאלְווִיל גִיהַאלְטֶען דֶעם דִין אַז מֶען דַארְף ווַאשֶׁען דִיא הֶענְט צוּם עֶסִין אָדֶער צוּ אַנְדֶערֶע זַאכֶען וָואס דִיא חֲכָמִים הָאבֶּען גִיהֵייסֶען מֶען זָאל נָאר ווַאשֶׁען דִיא הֶענְט אַלֵיין. עֶר הָאט נִיט גִיהַאלְטֶען פוּן דֶעם דִין אַז דִי הֶענְט אַלֵיין זָאלֶען קֶענֶען טָמֵא זַיין אָן דֶעם גַאנְצֶען גוּף. אַז אֱלִיעֶזֶר אִיז גִישְׁטָארְבֶּען. הָאבֶּען בֵּית דִין גֶעשִׁיקְט אוּנ מֶען הָט גִילֵייגְט אַ שְׁטֵיין אוֹיף זַיין קֶבֶר. דָס לֶערוּנְט אוּנְז ווֶער עֶס אִיז אִין חֵרֶם. אוּנ אִיז גִישְׁטָארְבֶּען אִין חֵרֶם. לֵייגְט מֶען אַרוֹיף אַ שְׁטֵיין אוֹיף זַיין קֶבֶר:

בְּשַׁעַת. ווֶען עֲקַבְיָא אִיז גִישְׁטָארְבֶּען. פַאר זַיין טוֹיט הָאט עֶר גִזָאגְט צוּ זַיין זוּהן דוּא זָאלְסְט חֲרָטָה הָאבֶּען פוּן דִיא פִיר זַאכֶען וָואס אִיךְ הָאבּ גִזָאגְט נִיט ווִיא דִיא חֲכָמִים. נָאר דוּא זָאלְסְט פַּסְקֶנֶען ווִיא דִיא חֲכָמִים. הָאט דֶער זוּהן גִזָאגְט צוּ עֲקַבְיָא פַאר וָואס הָאסְטוּ נִיט חֲרָטָה. הָאט עֲקַבְיָא גִזָאגְט צוּ זַיין זוּהן אִיךְ הָאבּ גִיהֶערְט דִיא דִינִים פוּן פִיל מֶענְטְשִׁין. אוּנ דִי חֲכָמִים וָואס קְרִיגֶען אוֹיף מִיר הָאבֶּען אוֹיךְ גִיהֶערְט דִיא דִינִים פוּן פִיל מֶענְטְשִׁין. אִיךְ בִּין גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֵיין בַּיי דֶעם וָואס אִיךְ הָאבּ גִיהֶערְט. אוּנ זַייא זֶענֶען גֶעבְּלִיבֶּען שְׁטֵיין בַּיי דֶעם וָואס זַיי הָאבֶּען גִיהֶערְט, אָבֶּער דוּא הָאסְט גִיהֶערְט דִיא דִינִים פוּן מִיר וָואס אִיךְ בִּין אֵיינֶער. אוּנ דוּא הָאסְט גִיהֶערְט פוּן דִי חֲכָמִים וָואס קְרִיגֶען אוֹיף מִיר וָואס זַיי זֶענֶען פִיל. אִיז בֶּעסֶער אַוֶועק צוּ לָאזֶען דִיא רֵייד פוּן אֵיינֶעם. אוּנ אָן נֶעמֶען דִיא רֵייד פוּן פִיל חֲכָמִים. הָאט דֶער זוּהן גִזָאגְט צוּא זַיין פָאטֶער עֲקַבְיָא. טַאטֶע זָאג דַיינֶע חֲבֵרִים זַייא זָאלֶען מִיךְ מְקָרֵב זַיין. הָאט עֲקַבְיָא גִזָאגְט צוּם זוּהן. אִיךְ ווֶעל זַייא גָאר נִיט זָאגֶן, הָאט דֶער זוּהן גִזָאגְט צוּ זַיין פָאטֶער טַאטֶע הָאסְטוּ אִין מִיר גִיפוּנֶען אַ שְׁלֶעכְטֶע זַאךְ. הָאט עֲקַבְיָא גִזָאגְט צוּם זוּהן. נֵיין. אִיךְ הָאבּ אִין דִיר נִיט גֶעפוּנֶען קֵיין שְׁלֶעכְטֶע זַאךְ. נָאר דַיינֶע גוּטֶע מַעֲשִׂים ווֶעלִין דִיךְ מְקָרֵב זַיין אֲפִילוּ אִיךְ ווֶעל נִיט זָאגְן. אוּנ דַיינֶע שְׁלֶעכְטֶע מַעֲשִׂים ווֶעלִין דִיךְ דֶער ווַייטֶערִין. אוּנ עֶס ווֶעט נִיט הֶעלְפִין וָואס אִיךְ ווֶעל זַייא זָאגְן:

העיד רבי יהושע פרק שמיני

(דף יג משנה ז) **א אמר** ר' יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק את המקורבין בזרוע ולקרב את המרוחקים בזרוע משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן ורחקוה בני ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם וקרבוה בני ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב. רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק. ר' שמעון אומר להשוות את המחלוקת וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנאמר (מלאכי ג) הנני שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

מרחקין ולא מקרבין בבבל נוהגין: ע"כ פי' הרמב"ם ז"ל:

[בני] ציון. גברא אלמא הוה: רבי יהודה אומר. מקרב את הכשרים שנתרחקו ולא ירחק את הפסולים דאע"פ שקרבום בזרוע הואיל נימא נתערבו בכשרים וכיון שנטמעו נטמעו: לעשות את המחלוקת. במשפחות שמתגרות זו בזו כהא דר"ן בפרק עשרה יוחסין אמר רבי יהושע בן לוי אם [ב]דלית בתי משפחות שמתגרות זו בזו שמין פסול [ש]ב גלמוד מהם ואין מניחים אותם לידבק בחברתה ואליהו יפייס ויבטלם ביניהם והכ"א לא לרחק ולא לקרב:

אמר

פרק חמישי

א אמר. רבי יהושע האט געזאגט איך האב געהערט פון רבן יוחנן בן זכאי. אונ רבן יוחנן האט געהערט פון זיין רבי. אונ זיין רבי האט געהערט פון זיין רבי אז אזוי איז געזאגט געווארן צו משה רבינו אויף דעם בארג סיני אז אליהו הנביא וועט ניט קומען מטמא צו זיין די ממזרים אונ די גבעונים וואס זענען אריין געמישט געווארן אין א משפחה, צו ווייזען ווער זייא זענען; דורך דעם זאל טהור ווערין דיא גאנצע משפחה. אונ ער וועט ניט דער ווייטערין דיא פסולה מענטשין וואס זענען אריין געמישט אין א משפחה. ער זאל דער נענטערין דורך דעם דיא גאנצע משפחה. ער וועט נאר קומען דער ווייטערין דיא פסולה מענטשין וואס מען ווייס אז זייא זענען פסול. נאר ווייל מען הט מורא גיהאט פאר זייא האט מען זייא גימוזט דער נענטערין. אונ ער וועט נאנט מאכען דיא מענטשין וואס מען ווייס אז זייא זענען כשר. אונ מען האט זייא דער ווייטערט מיט שטארקייט:

אויף דער זייט ירדן איז גיוועז א משפחה מען האט איר גירופען בית צריפה אונ זיי זענען גיוועזן כשרה מענטשין. האט בן ציון זייא דער ווייטערט מיט שטארקייט. אונ ער הט אויס גירופען אויף זייא אז זייא זענען פסול. אונ נאך א משפחה איז דארט גיוועזן וואס זייא זענען גיוועזן פסול. אונ בן ציון האט זייא מיט שטארקייט נאנט גימאכט. אונ האט אויס גירופען אויף דיא אז זייא זענען כשר. אזעלכע משפחות וועט אליהו הנביא קומען אונ וועט זאגען וועלכע משפחה איז טמא אונ וועלכע איז טהור. אונ וועלכע מען דארף דער ווייטערין אונ וועלכע מען דארף דער נענטערין. רבי יהודה זאגט אליהו וועט נאר קומען דער נענטערין דיא וואס זענען דער ווייטערט גיווארן; אבער דיא וואס זענען איין מאהל דער נענטערט גיווארן. וועט ער ניט דער ווייטערין. רבי שמעון זאגט אליהו הנביא וועט קומען צו פאר גלייכען דיא קריג וואס צווישען דיא חכמים. אונ דיא חכמים זאגען אליהו וועט ניט דער ווייטערין אונ ניט דער נענטערין. נאר ער וועט מאכען שלום אויף דער וועלט צווישען דיא מענטשין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט זאגט איך וועל שיקען צו אייך אליהו הנביא איידער ער וועט קומען דער גאטליכער טאג דער גרויסער אונ דער פורכטבארער אונ ער וועט אומקערין דיא הארץ פון דיא פאטערס צוא דיא קינדער. אונ דיא הארץ פון דיא קינדער צו די פאטערס:

סליק מסכת עדיות

(דף ב) **א אמר** רבי יהושע בן לוי כל מצוה שישראל עושין בעולם הזה הן באות ומעידות עליהם לעולם הבא שנאמר (ישעיה מג) יתנו עדיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו אמת אלו אוה"ע. דרש ר' חנינא בר פפא ואיתימא ר' שמלאי לעתיד לבא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו ומתקבצים ובאים אומות העולם בערבוביא שנאמר (שם) כל הגוים נקבצו יחדו וגו' אומר להם הקב"ה אל תכנסו לפני בערבוביא אלא תכנס כל אומה ואומה (ע"ג) וסופריה שנאמר (שם) ויאספו לאמים ואין לאום אלא מלכות שנא' (בראשית כה) ולאם מלאום יאמץ. ומי איכא ערבוביא קמי שמיא אלא כי היכי דלא ליערבבו אינהו בהדי הדדי דלישמעו מאי דאמר להו מיד נכנסת מלכות אדום תחלה כ"ט דהיא חשובה ומנ"ל דהשיבא דכתיב (דניאל ז) ותאכל כל ארעא ותדושנה ותדקנה א"ר יוחנן זו רומי שטבעה יוצאת בכל העולם כלו ומנא לן דהשיב עייל ברישא לדינא כדרב הסדא דאמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין שנאמר

בערבוביא. כולם מעורבין ולא כל א' וא' בפני עצמה : וסופריה. חכמיה : נאמר. מלכות כשהיא לבדה. ולאום מלאום ומתרגמינן ומלכו ממלכו ועוד יאמץ לא כתיב אלא במלכות : וספר תורה. מסיפיה דקרא כתיב לן לקמן מי בהם יגיד זאת : מי איכא ערבוביא קמיה. והלא כלן נסקרין בסקירה אחת כדאמר היוצר יחד לבם כדאמרינן בר"ה. ומשני. דלא ליערבבו אינהו. לדידיה לא מהניא ערבוביא אבל לדידהו מהניא דמבלבלי ומסתמי טענתייהו : נכנסת תחלה. לפני הקב"ה לדין : מבפנים :

פרק ששי

א אמר. רבי יהושע בן לוי האט געזאגט אלע מצות וואס די יודען טוהען אויף דער וועלט. וועלין די מצות קומען אונ וועלין עדות זאגין אויף דיא יודען צוא עולם הבא. אז זייא האבען די מצות מקיים געוועזען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא וועלין געבען זייערע עדות וועלין זיי גירעכט זיין. דאס מיינט מען דיא יודען. זייא וועלי הערען אונ וועלין זאגען עס איז אמת. דאס מיינט מען די פעלקער. רבי חנינא בר פפא האט גידרשת אנדערע זאגין רבי שמלאי האט גידרשת ווען משיח וועט קומען וועט גאט בריינגען א ספר תורה אונ וועט זיא לייגען אין זיין שויס. אונ ער וועט זאגין ווער עס האט גילערנט די תורה זאל ער קומען נעמען זיין שכר. וועלין זיך פאר זאמלען אלע פעלקער אויס געמישט אונ וועלין קומען פאר גאט. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אלע פעלקער וועלין זיך פאר זאמלען צו זאמען. וועט גאט זאגין צוא זייא איר זאלט ניט אריין גיין פאר מיר אויס געמישט אלע צוא זאמען. נאר יעדער פאלק זאל אריין גיין בזונדער מיט אירע חכמים. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק ויאספו לאומים. לאום איז דר טייטש א קיניגרייך פון א פאלק. אזו ווי עס שטייט אין פסוק ולאם מלאם יאמץ: איין קיניגרייך וועט זיך שטארקין פון דעם אנדערין קיניגרייך. זאגט דער פסוק ויאספו לאמים. די קיניגרייכין וועלין זיך פאר זאמלען. יעדער קיניגרייך בזונדער. פרעגט די גמרא וואס הארט דען גאט אז זיי וועגען גיקומען אויס געמישט. גאט קען דאך אויס געמישטע מענטשין אויך דער קענען יעדערין בזונדער. ענטפערט די גמרא גאט מיינט ניט פון זיינעט וועגין נאר ער מיינט פון זייערט וועגין. אז זיי וועלין זיין אויס געמישט אלע פעלקער צו זאמען טאמער וועלין זייא ניט הערין אדער זייא וועלין ניט גוט פארשטיין וואס גאט וועט זיי פרעגין וועלין זייא ניט וויסען וואס צוא ענטפערין. דריבער וועלין זיי צו טיילט ווערין יעדער פאלק וועט אריין קומען בזונדער. צום ערשטין וועט אריין קומען די מלוכה פון אדום. ווייל זיא איז מער חשוב פון אלע. פון וואנען ווייסין מיר אז זיא איז מער חשוב פון אלע. ווארום עס שטייט אין פסוק זי וועט אויף עסין די גאנצע וועלט אונ זיא וועט צו טרעטין אונ צוא שטויסין דיא גאנצע וועלט. האט רבי יוחנן געזאגט דאס מיינט מען די מלוכה פון רוים. וואס איר נאמען איז ארויס גיגאנגען אויף דיא גאנצע וועלט. אונ פון וואנען ווייסין מיר אז ווער עס איז מער חשוב גייט פריער אריין צום משפט פאר גאט. אזוי וויא רב חסדא האט געזאגט אז דער מלך מיט זיין פאלק קומען געמשפט

עבדו . שלמה המלך : דליפוש חרון אף . דהקב"ה מפני פשעי הצבור כשלא ה"ו יפרע מן המלך כל כעסו מפני החרון : שווקים מרחצאות וכסף וזהב. היא עסקן של רומים וגבורים וכרכים ומלחמות היא עסקן של פרסיים : שיתעסקו בתורה . ביהמ"ד: פנאי שמוליכין להסתכל בשוק ומוליכין מזונותיהם ומזונותיהם שלא יגזלו ומתעדנין במרחצאות : והרי . וכנה : ההרי . ההרה : מסורבלים . במניס כמו קטן המסורבל בבשר ולבון מלבוש הזה כמו כפית, בסרבליהון . דוב אין לו מנוחה אלא הולך ובא כן

שנאמר (מ"א ח) לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו וטעמא מאי אבע"א לאו אורח ארעא למיתב מלכא אבראי ואבע"א מקמי דליפוש חרון אף . ואומר להם הקב"ה במה עסקתם בעוה"ז אומרים לפניו רבש"ע הרבה שווקים תקננו הרבה מרחצאות עשינו הרבה כסף וזהב הרבינו וכולן לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה אומר להם הקב"ה שוטים כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם שווקים להושיב בהם זונות מרחצאות לעדן בהם עצמכם כסף וזהב שלי הוא שנאמר (חגי ב) לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות כלום יש בכם מגיד זאת שנאמר (ישעיה מג) מי בהם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנאמר (דברים ד) וזאת התורה אשר שם משה מיד יוצאין בפחי נפש יוצאת מלכות רומי נכנסת מלכות פרס אחריה מ"ט משום דהשיבא בתרה מנ"ל דכתיב (דניאל ז) וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדוב ותני רב יוסף אלו פרסיים שאוכלים כדוב ושותים כדוב ומסורבלין בשר כדוב ומגדלין שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב אומר להם הקב"ה במה עסקתם אומרים

צוא ווערין פון גאט . גייט פריער אריין דער מלך צום משפט . דער נאך דאס פאלק . אזוי ווי עס שטייט אין פסוק שלמה המלך האט גיזאגט אויף זיך צוא טאהן דעם משפט פון זיין קנעכט אונ דעם משפט פון זיין פאלק ישראל אלע טאג . פאר וואס ווערט דער מלך פריער געמשפט . אויב דו ווילסט וועל איך דיר זאגין עס איז ניט שיין פאר דעם מלך ער זאל זיצען אויסער דיא שטוב פון בית דין אונ זאל ווארטען ביז מען וועט אפ משפטין דאס גאנצע פאלק דער נאך וועט מען אים משפטין . אונ אויב דו ווילסט וועל איך דיר זאגין איין אנדער טעם . גאט משפט דעם מלך פריער . איידער זיין כעס ווערט גרויס אויף די זינד פון דעם גאנצען פאלק . אונ גאט זאגט צום פאלק אדום מיט וואס האט איר אייך בשעפטיגט אויף דער וועלט . וועלין זייא זאגין פאר גאט רבונו של עולם מיר האבען גימאכט אזוי פיל גאסין אין דיא שטעט . מיר האבען גימאכט פיל בעדער . מיר האבען גימערט אויף דער וועלט פיל זילבער אונ גאלד : אונ דאס אלץ האבען מיר גיטאהן פון די יודינס וועגין זיי זאלין זיך ניט דארפין בשעפטיגען מיט וועלטליכע זאכין וועלין זיי קענען זיצען אונ לערנען תורה . וועט גאט זאגין צוא זייא איר זענט נארין ווייס איך דען ניט אז איר האט אלץ גימאכט פון אייערט וועגין : איר האט גימאכט גאסין דארט זאלין זיצען זונות . איר האט גימאכט בעדער איר זאלט דארט האבען אייער פערגעניגען . די זילבער אונ גאלד איז מיינע . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט זאגט צוא מיר איז די זילבער אונ צוא מיר איז די גאלד . איז ווער דא צווישען אייך וואס ער קען זאגין . די זאך וואס ווערט גירופן זאת . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק . גאט וועט פרעגין ווער איז דא צווישען זייא וואס ער קען זאגין די זאך וואס ווערט גירופין זאת . זאת מיינט מען דיא תורה : אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וזאת התורה אשר שם משה דאס איז די תורה וואס משה האט גימאכן פאר די יודין . וועט אדום באלד ארויס גיין טרויעריג . וויא אדום איז ארויס גיגאנגען איז אריין גיגאנגען דאס פאלק פרס (אדום איז רוים) . ווייל די אנדערע פון רוים איז פרס . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די אנדערע חיה וואס דניאל האט גיזעהן איז גיוועזן גלייך צוא א בער . אונ רב יוסף האט גילערנט דער בער דאס איז פרס . ווארום דיא פרסיים עסין וויא א בער אונ טרינקען וויא א בער אונ זענען בדעקט מיט פלייש ווי א בער אונ זיי לאזין אויף זיך וואקסין גרויסע האר וויא א בער אונ זיי האבין ניט קיין רוה אזוי וויא א בער . וועט גאט זאגין צוא זייא מיט וואס האט איר אייך בשעפטיגט אויף דער וועלט . וועלין זיי זאגין פאר גאט רבונו של עולם מיר האבין גימאכט פיל בריקען . אונ פיל שטעט האבען מיר איין גינומען . אונ פיל מלחמות האבען מיר גימאכט . אונ דאס אלץ האבען מיר

אומרים לפניו רבש"ע הרבה גשרים גשרנו ועשינו והרבה כרכים כבשנו והרבה מלחמות עשינו וכולן לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אומר להם הקב"ה שוטים כל מה שעשיתם לא עשיתם אלא לצורך עצמכם גשרים ליטול מכס מהן כרכים לעשות בהם אנגריא מלחמות אני עשיתי שנאמר (שמות טו) ה' איש מלחמה ה' שמו כלום יש בכם מגיד זאת שנאמר מי בכם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה. מיד יוצאין בפחי נפש. וכי מאחר דעיילא רומי ולא זכה פ"ס מ"ט עיילא סבור אינהו סתור בית המקדש ואנן מיבנא בנינן:

פעה: אנגריא. עבודת המלך המוטלת על יושבי כרכים לעשות מלחמה ולצאת בצבא וליטול כמתן לעבודתו: ואנן בנינן. בית שני בנה כורש: אינהו אישתעבידו בישראל. פירוש אשתעבדין בישראל בגלות בבל ובימי הגלות לרומי

ב וכן כל אומה ואומה מאי שנא הני תרתי דקא חשיב ומאי שנא הנך דלא חשיב הנך משכה מלכותיהו עד דאתי משיחא וכי מאחר דעיילי תרתי ולא אהנו מידי מ"ט עיילי אחריני אמרי אינהו אישתעבידו בישראל אנן לא אשתעבדינן בהו אמרו לפניו

גאר גימאכט פון דיא יודינס וועגין זיי זאלין זיצען רוהיג אונ זאלין לערנען תורה: וועט גאט זאגין צוא זיי איר זענט נארין וויס איך דען ניט אז איר האט אלץ גימאכט פון אייערט וועגין. איר האט גימאכט בריקען איר זאלט נעמען פון זייא אפצאהל. ווער עס וועט גיין אדער פארין אויף דעם בריק זאל אייך בצאהלין. איר האט גימאכט שטעט אונ איר האט אריין גיזעצט אין זיי מענטשין. די מענטשין זאלין אייך בצאהלין אונ זאלין טאהן די קעניגליכע ארבעט אונ זאלין גיין שטרייטין אייערע מלחמות. די מלחמות אייערע זאגט גאט האב איך איין גינומען פון אייערט וועגין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט איז דער מאן פון מלחמות איין גענומען. איז ווער דא צווישען אייך וואס ער קען זאגין די זאך וואס ווערט גירופין זאת. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק גאט וועט פרעגין ווער איז דא צווישען זיי וואס ער קען זאגין די זאך וואס ווערט גירופין זאת. זאת מיינט מען די תורה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וזאת התורה אשר שם משה דאס איז די תורה וואס משה האט גיטאהן פאר דיא יודין] וועט פרס באלד ארוים גיין טרויעריג. פרעגט דיא גמרא אז רוים איז אריין גיגאנגען אונ האט ניט גיוואנען דעם משפט מיט זיינע טענות. צוא וואס איז אריין גיגאנגען פרס. זייא האבען דאך גידארפט וויסען אז זיי וועלין אויך ניט געווינען. ענטפערט דיא גמרא פרס האט גיטראכט דריבער האבען רוים ניט גיוואנען דעם משפט ווייל זייא האבען חרוב גימאכט דעם בית המקדש. אבער פרס האט אויף גיבאהט דעם אנדערין בית המקדש האבען זייא גימיינט דורך דעם וועלין זייא געווינען דעם משפט:

ב וכן. אונ אזוי זענען אריין גיגאנגען אלע פעלקער פאר גאט, אונ אלע האבען גימיינט זייא וועלין זוכה זיין ווייל זייא האבען גיהאלפין דיא יודען זייא זאלין זיצען רוהיג אונ לערנען תורה. אבער גאט האט זייא גיענפערט צווייא זאכען: ערשטינס האט איר ניט גימיינט פון יודינס וועגין. איר האט גימיינט אייער טובה. צווייטינס דאס אלץ העלפט גאר ניט ביידין מען לערונט אליין די תורה. פרעגט די גמרא פאר וואס בייא רוים אונ פרס דער ציילט מען וואס זיי האבען גיזאגט פאר גאט. אונ וואס גאט האט זייא גיענפערט. אונ פאר וואס פון דיא איבעריגע אלע פעלקער דער ציילט מען גאר ניט. ענטפערט די גמרא ווייל דיא מלוכה פון רוים אונ די מלוכה פון פרס וועט זיך ציהען ביז משיח וועט קומען זענען זייא חשוב מען זאל דער ציילען וואס זייא האבען גירעט פאר גאט אונ וואס גאט האט זיי גיענפערט. אבער דיא איבעריגע פעלקער ווייל זייער מלוכה וועט ניט זיין אויף לאנג. דריבער דערציילט מען פון זיי גאר ניט. פרעגט דיא גמרא אז צוויי פעלקער זענען שוין גיוועזן פאר גאט אונ האבן ניט גיוואנען זייער משפט. צו וואס זענען אריין גיגאנגען די איבעריגע פעלקער. ענטפערט די גמרא די איבעריגע פעלקער האבען גיטראכט רוים אונ פרס ווייל זיי האבען גיארבעט מיט די יודין. דריבער האבען

ועדיין כולם משועבדים להם : פארן : ארץ ישמעאל דכתיב בספר וישב במדבר פארן וגו' : כלום קבלנוה ולא קיימנוה . כלומר מכוס דלא קבלנוה : על דא תברתהון . פירכא כיא כלומר נמצא תשובה זו קטיגור להם אמאי לא קבלוה : כגיגית. קופ"ס בלע"ז שמטילין בה שכר :

לפניו רבונו של עולם כלום נתת לנו ולא קבלנוה . ומי מצו למימר הכי והא כתיב (דברים לג) ה' מסיני בא וזרח משעיר למו וכתיב (חבקוק ג) אלוה מתימן יבא מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן א"ר יוחנן מלמד שלקח התורה והחזירה הקב"ה על כל האומות והלשונות ולא קבלוה עד שבא אצל ישראל וקבלוה אלא הכי אמרי כלום קבלנוה ולא קיימנוה ועל דא תברתהון אמאי לא קבלוה אלא כך אומרים לפניו כלום כפית עלינו את ההר כגיגית ולא קבלנוה כדרך שכפית על ישראל שנאמר (שמות יט) ויתיצבו בתחתית ההר וא"ר אבדימי בר חמא דמן חיפה מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם . מיד אומר להם הקב"ה ראשונות ישמיעונו שנאמר (ישעיה מג) וראשונות ישמיעונו שבע מצות שקבלתם היכן קיימתם . ומנ"ל דלא קיימום כדתני רב יוסף מ"ד (חבקוק ג) עמד וימודד ארץ ראה

זייא ניט זוכה געווען דעם משפט . אבער מיר האבען גיט גיארבעט מיט די יודען וועלין מיר זוכה זיין דעם משפט . ווי גאט האט גיענטפערט צו די פעלקער וייל זייא האבען ניט גילערונט די תורה . האבען די פעלקער גיזאגט פאר גאט רבונו של עולם האסטו דען אונז גיגעבען דיא תורה אונ מיר האבין זיא ניט גיוואלט צו נעמען . דו האסט דאך אונז די תורה גאר ניט גיגעבין . פרעגט די גמרא קענען דען דיא פעלקער אזוי זאגין : אז גאט האט ניט גיגעבין צו זייא דיא תורה . עס שטייט דאך אין פסוק גאט איז גיקומען פון בארג סיני אונ ער האט גישיינט צו זיא פון שעיר אונ פון פארן אונ נאך שטייט אין פסוק גאט וועט קומען פון דרום זייט . וואס האט גאט גיטאהן אין שעיר אונ וואס האט גאט גיטאהן אין פארן . האט רבי יוחנן גיזאגט דער פסוק לערונט אונז אז גאט האט גינומען די תורה אונ איז מיט איר ארום גיגאנגען צוא אלע פעלקער אונ קיינער האט ניט גיוואלט נעמען די תורה . ביז גאט איז גיקומען מיט דיא תורה צו דיא יודען : האבען זייא גינומען די תורה . האבען דאך די פעלקער ניט גיוואלט נעמען די תורה . נאר אזוי האבען דיא פעלקער גיזאגט פאר גאט האבען מיר דען גינומען דיא תורה אונ מיר האבען איר אנדערש מקיים גיוועזן . מיר האבען דאך איר גאר ניט גינומען . פרעגט דיא גמרא דאס איז דאך דיא קשיא פאר וואס האט איר ניט גינומען די תורה . נאר אזוי האבען זייא גיזאגט פאר גאט די יודען האבען דאך אויך ניט גיוואלט נעמען די תורה . נאר דו האסט זייא גיצוואונגען . פאר וואס האסטו אונז ניט גיצוואונגען . האסטו דען אויף אונז אויך ארויף גיבויגען דעם בארג ווי אפאס אונז צוא נייטין מיר זאלין נעמען די תורה . אזוי וויא דוא האסט גיצוואונגען דיא יודען אונ אויף זייא ארויף גיבויגען דעם בארג זייא זאלען נעמען דיא תורה . ווען דו וואלסט אונז גיצוואונגען וואלטען מיר אויך גינומען דיא תורה . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא יודען האבען זיך גישטעלט אונטער דעם בארג האט רבי אבדימי בר חמא פון די שטאט חיפה גיזאגט דער פסוק לערונט אונז אז גאט האט אריבער גידעקט דעם בארג אויף דיא יודען אזוי וויא מען דעקט אריבער אפאס . אונ ער האט גיזאגט צוא די יודען אויב איר ווילט נעמען דיא תורה איז גוט . אונ אויב ניט . וועט איר בגראבען ווערען דארטען אונטער דעם בארג . וועט גאט זאגען צוא די פעלקער מאכט אונז גאר הערין די ערשטע . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא ערשטע זאלט איר אונז מאכען הערען . דיא זיבען מצות וואס איר האט אויף זיך גינומען האט איר דען מקיים גיוועזן . אז איר האט זיבען מצות ניט מקיים גיוועזן . וואלט איר דאך זעקס הונדערט מיט דרייצעהן מצות געווים ניט מקיים גיוועזן . וויא אזוי האב איך אייך גיקענט געבען דיא תורה . פרעגט די גמרא פון וואנען ווייסען מיר אז די גוים האבען ניט מקיים גיוועזן די זיבען מצות . ענטפערט די גמרא אזוי וויא רב יוסף האט גילערונט עס שטייט אין פסוק עמד וימודד ארץ ראה

דאה ויתר גוים מה ראה ראה שבע מצות שקבלו עליהם בני נח ולא קיימוה עמד והתירן להם איתגורי אתגור א"כ מצינו חוטא נשכר אמר מר בריה דרבינא (דף ג) לומר שאע"פ שמקיימין אותם אין מקבלים עליהם שכר :

ראה ויתר גוים ראה בעיניו ויתר להתירן : לומר שאם מקיימין אותם . והתירה זו לא נתירן היא אלא שאין מצווין לקיימה ואם יקיימוה לא יקבלו שכר :
אם לא בריתי יומם ולילה . אם לא בריתי שבתתי בתורה נוהגת יומם ולילה והיינו תורה דכתיב

ג ולא והתניא ר' מאיר היה אומר מנין שאפילו נכרי שעוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול שנאמר (ויקרא יח) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כהנים ולוים וישראלים לא נאמר אלא האדם מלמד שאפי' נכרי ועוסק בתורה הרי הוא ככ"ג אלא לומר לך שאין מקבלין עליהם שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה דא"ר חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה אלא כך אומרים העכו"ם לפני הקב"ה רבש"ע ישראל שקבלוה היכן קיימוה אמר להן הקב"ה אני מעיד בישראל שקיימו את התורה כולה אמרים לפניו רבש"ע כלום יש אב שמעיד על בנו דכתיב (שמות ד) בני בכורי ישראל אמר להם יבואו שמים וא"ץ ויעידו בהם בישראל שקיימו את התורה כולה אומרים רבש"ע אף שמים וארץ נוגעין בעדותם שנאמר (ירמיה לג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ

ויתר גוים . ער איז געשטאנען און האט געמאסטען די ערד ער האט געזעהן און האט מתיר געוועזען דיא פעלקער . וואס האט ער געזעהן . ער האט געזעהן דיא זיבען מצות וואס דיא גוים האבען אויף זיך גינומען און האבען זייא נית מקיים געוועזען . האט ער זייא מתיר געוועזען די זיבען מצות אויך . פרעגט דיא גמרא האבען זיי דאך נאך פארדינט . זעהן מיר דאך אז דער זינדיגער פאר דינט נאך . האט מר בריה דרבינא גיזאגט אזוי מיינט מען מקיים זיין די זיבען מצות מוזין זיי . און אז זיי זענען נית מקיים ווערין זיי גישטראפט . נאר אויב זיי זענען יא מקיים נעמען זייא נית קיין שכר . מען רעכינט דאס נית פאר מצות גלייך וויא זייא וואלטין אויף דעם גאר נית גיבאטין געווארין :

ג ולא . פרעגט דיא גמרא דיא גוים נעמען נית קיין שכר . מיר האבען דאך גילערנט רבי מאיר פלעגט זאגן פון וואנען ווייסען מיר אז אפילו אגוי לערונט תורה איז ער אזוי וויא אכהן גדול . ווארום עס שטייט אין פסוק דאס זענען דיא מצות וואס דער מענטש זאל זיי טאהן און זאל לעבין דורך זייא . עס שטייט נית אין פסוק וואס דיא כהנים און לוים און ישראלים זאלן זייא טאהן . נאר עס שטייט וואס אמענטש זאל זייא טאהן . ווער דער מענטש איז . אפילו אגוי לערונט תורה איז ער אזוי וויא אכהן גדול : נאר אזוי מיינט מען אז אגוי לערונט תורה און איז מקיים מצות נעמט ער נית שכר אזוי וויא דער וואס איז גיבאטין און טוהט . נאר אזוי וויא דער וואס איז נית גיבאטען און טוהט . ווארום רבי חנינא האט גזאגט דער וואס איז גיבאטען און טוהט איז גרעסער וויא דער וואס איז נית גיבאטען און טוהט . נאר אזוי זאגן דיא גוים פאר גאט רבונו של עולם דיא יודין וואס זייא האבען אויף זיך גענומען דיא תורה און מצות . האבען זייא דען מקיים געוועזען : זאגט גאט צו דיא גוים איך זאג עדות אויף דיא יודין אז זייא האבען מקיים געוועזען דיא גאנצע תורה . וועלין דיא גוים זאגן פאר גאט רבונו של עולם איז דען אפאטער בגלויבט צו זיין אעדות אויף זיין זוהן . עס שטייט דאך אין פסוק גאט האט גזאגט דיא יודין זענען מיין ערשט געבארענער זוהן : זאגט גאט צו דיא גוים זאלין קומען דיא הימעל מיט דיא ערד און זאלן זאגן עדות אויף דיא יודין אז זייא האבען מקיים געוועזען דיא גאנצע תורה . וועלין דיא גוים זאגן רבונו של עולם דיא הימעל מיט דיא ערד מוזין זאגן אז דיא יודין האבען מקיים געוועזען דיא תורה . ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט ווען נית דיא תורה וואס יודין לערנען טאג און נאכט וואלט איך נית בשאפען די הימעל מיט די ערד . אז זייא וועלין זאגן דיא יודין האבען נית מקיים געוועזען דיא תורה וועט גאט מאכען דיא

וארץ לא שמתי ואמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתהו ובהו ואמר חזקיה מ"ד (תהלים עו) משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה אומר הקב"ה להן יבאו מכם ויעידו בישראל שקיימו את התורה כולה יבא נמרוד ויעיד באברהם שלא עבד ע"ז יבא לבן ויעיד ביעקב שלא נחשד על הגזל תבא אשת פוטיפרע ותעיד ביוסף שלא נחשד על העריות יבא נבוכדנצר ויעיד בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם יבא דריוש ויעיד בדניאל שלא ביטל את התפלה יבא בלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליפז התימני ויעידו בישראל שקיימו את התורה כולה שנאמר (ישעיה מג) יתנו עדיהם ויצדקו אומרים לפניו רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה אומר להם הקב"ה שוטים מי שטרח בע"ב שבת אוכל בשבת ומי שלא טרח בערב שבת מהיכן

הגית בו יומם ולילה וכתיב אלה דברי הברית : הששי. ה"א דהששי יתירה וכתבה בסוף מעשה בראשית לדרשה זו וה"ק משמע ויהי ערב ויהי בקר יום הששי של ששה בסיון שעתידין ישראל לקבל התורה : השמעת דין. מתן תורה : בתחלה יראה. שמא לא יקבלו ישראל התורה והחזור הארץ לתהו ובהו : ולבסוף. קבלוה בנעשה ונשמע שקטה : נמרוד. השליך את אברהם אבינו באור כשדים על שלא קבל עליו לעבוד ע"ז שנאסרה לבני נח ואברהם בן נח היה שלא היה נשעת מ"ת ועל שם כך נקרא אמרפל בבילד מעברין באמר והפיל את אברהם בכבשן האש : שלא נחשד על הגזל. דכתיב מה מצאת מכל כלי ביתך אפילו סכין אפילו המנק או מהט ותתן הדר בבית המיו עשרים בנה וכשיוצא אינו נוטל עמו כלי קטן ובני נח נצטוו על הגזל ויעקב קיים : ביוסף שלא נחשד על העריות. ואשת איש נאסרה לבני נח דכתיב ודבק באשתו ולא באשת חבירו ויוסף קיים. ואליהוא בן ברכאל לא גרסינן דישראל הוה כדמפרש בב"ב בהשותפין : בערב שבת. בעולם הזה : ביום

הימעל אונ דיא ערד זאלן נישט מער זיין · אונ רבי שמעון בן לקיש הט גזאגט עס שטייט אין פסוק ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי : האט גיקענט שטיין יום ששי · איז דיא ה' איבעריג פון דעם ווייסען מיר אז גאט האט גימאכט אתנאי מיט דיא אלע בשאפונג פון דער וועלט אונ ער האט גזאגט צו זייא אויב דיא יודין וועלין נעמען דיא תורה איז גוט אונ אויב ניט וועלין אלע בשעפעניש צוריק ווערין וויסט · ווארום ששי מיינט מען דעם זעקסטין טאג אין סיון · אונ ה' איז פינף · דאס זענען דיא פינף ספרים פון די תורה וואס גאט האט זייא גיגעבן צו דיא יודין דעם זעקסטין טאג אין סיון אונ חזקיה האט גזאגט עס שטייט אין פסוק פון הימעל האסטו גימאכט הערין דעם משפט האט דיא ערד מורא גיהאט אונ איז רוהיג גיוועןן · איז דאך אקשיא אויב זיא האט מורא גיהאט · וויא אזוי איז זיא רוהיג גיוועןן · אונ אויב זיא איז רוהיג גיוועןן וויא אזוי הט זי מורא גיהאט · נאר אין אנהייב ווי זי הט גיהערט פון גאט אז די גאנצע וועלט וועט ווערין וויסט אויב דיא יודען וועלן ניט נעמען די תורה הט די ערד מורא גהאט · דער נאך אז די יודען האבען שוין גינומען דיא תורה · איז די ערד גיווארן רוהיג : וועט גאט זאגן צו די גוים פון אייך אליין וועלן קומען מענטשין אונ וועלן עדות זאגן אויף דיא יודען אז זייא האבען מקיים גיוועןן דיא גאנצע תורה · זאל קומען נמרוד אונ זאל עדות זאגן אויף אברהם אז ער הט ניט גדינט עבודה זרה · זאל קומען לבן אונ זאל עדות זאגן אויף יעקב אז ער האט אפילו ביי אים גאר ניט גיגזלת · זאל קומען דיא ווייב פון פוטיפר אונ זאל עדות זאגן אויף יוסף אז ער האט ניט גיוואלט מזנה זיין · זאל קומען נבוכדנצר אונ זאל עדות זאגן אויף חנניה מישאל ועזריה אז זייא האבען זיך ניט גיבוקט צום צלם · זאל קומען דריוש אונ זאל עדות זאגן אויף דניאל אז ער הט אלע טאג גידאווינט · זאל קומען בלדד השוחי אונ צופר הנעמתי אונ אליפז התימני אונ זאלן עדות זאגן אויף דיא יודען אז זייא האבען מקיים גיוועןן דיא גאנצע תורה · אזוי וויא עס שטייט אין פסוק יתנו עדיהם ויצדקו : דיא גוים וועלן געבין זייערע עדות זייא זאלן גירעכט מאכען דיא יודען · וועלן דיא גוים וועלן זאגן פאר גאט רבונו של עולם גיב אונז איצט דיא תורה פון אנהייב וועלן מיר זיא מקיים זיין · וועט גאט זאגן צו זייא איר זענט נארין ווער עס ארבעט ערב שבת האט ער צו עסין אום שבת · אונ ווער עס ארבעט ניט ערב שבת פון וואנען וועט ער עסין אום שבת · דער וואס איז מקיים דיא תורה אויף דיא וועלט · עסט ער

אוכל בשבת אלא אעפ"כ מצות קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה ומי מצית אמרת הכי והא"ר יהושע ב"ל מ"ד (דברים ז) אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא מחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם אלא לפי שאין הקדוש ב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ואמאי קרי ליה מצוה קלה לפי שאין בה חסרון כיס מ"ד כל אחד ואחד עושה סוכה בראש גגו והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז ומיד כל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא שנאמר (תהלים ב) ננתקה את מוסרותימו ונשליכה ממנו עבותימו מקדיר והא אמרת אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו משום דישראל נמי זמנין (ע"ב) דמשכה להו תקופת תמוז עד שיתסר בתשרי ומצטער ודאמר (רבה) [רבא] מצטער פטור מן הסוכה נהי דפטור בעוטי מי מבעטי. מיד הקדוש ב"ה יושב ומשחק עליהם שנאמר (שם) יושב בשמים ישחק א"ר

לעשותם. בעה"ז: ולא למחר. דהיינו יום לעשותם לעה"ב: בטרוניא. בעלילה: ראש גגו. רוב תשמישן על הגגות שאין גגותיהן משופעים: מקדיר. לשון טיקב כלומר מנקבת ב כח היום גדול כמו מקדרין בהרים דעירובין ענין נקב וחתך: בתקופת תמוז: שנוהגת ומוספת עד שלשה חדשים. עד יום תקופת תשרי הויא תקופת תמוז: ננתקה את מוסרותימו. על ה' ועל משיחו קאמר לעתיד לבא כדכתיב למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק כלומר ננתקה מצות סוכה שהטילו עלינו: דמשכה תקופת תמוז. ואין תקופת תשרי נופלת עד לאחר החג: יושב בשמים ישחק. גבי

איר שכר אויף יענע וועלט. אבער דער וואס האט אויף דיא וועלט ניט מקיים געוועזן די תורה. פון וואנען וועט ער האבען צו עסין אויף יענער וועלט: נאר פון דעסטוועגין וועל איך אייך טאהן אטובה, איך האב אגרינגע מצוה. איר נאמען איז סוכה. גייט טוהט דיא מצוה. פרעגט דיא גמרא וויא קענסטו אזוי זאגן. רבי יהושע בן לוי האט דאך געזאגט עס שטייט אין פסוק דיא רייד וויס איך געביט דיך היינט צו טאהן. היינט צו טאהן אבער ניט מארגן צו טאהן. היינט צו טאהן אבער ניט היינט צו נעמען שכר דאס מיינט מען דיא מצות טוהט מען נאר היינט אויף דער וועלט. אבער ניט מארגן אויף יענע וועלט. און שכר נעמט מען נאר מארגן אויף יענער וועלט אבער ניט היינט אויף דער וועלט. זעהן מיר דאך אז אויף יענע וועלט קען מען שוין ניט טאהן קיין מצות. ענטפערט די גמרא ווייל גאט וויל ניט קומען מיט אבלבול אויף זיינע מענטשין: דריבער האט ער זייא געגעבן אמצוה (צו מאכען אסוכה) און דאט זיי געהייסען זייא זאגן זי מקיים זיין. צו ווייזען זיי אז אפילו די איין מצוה וועלן זיי אויך ניט מקיים זיין. פרעגט דיא גמרא פאר וואס רופט מען דיא מצות סוכה אגרינגע מצוה: ווייל זיא קאסט ניט פיל געלט. איז באלד יעדער געגאנגען און הט געמאכט אסוכה אויף זיין דאך: און גאט האט אויף זיי געמאכט שיינען דיא זוהן און דאס איז געווען אין דיא תקופה פון תמוז איז געווארן אגרויסע היץ. איז באלד יעדער אנטלאפען פון דיא סוכה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דיא גוים וועלן זאגן מיר וועלן אפ רייסען זיינע שטריק מיר וועלין אראפ ווארפען פון אונז זיינע גראבע שטריק, דאס מיינט מען מיר וועלין אראפ ווארפען פון אונז זיינע מצות) . פרעגט דיא גמרא דוא זאגסט אז גאט מאכט ניט קיין בלבול אויף אמענטשין. דאס איז דאך אבלבול. צו מאכען אהיץ מען זאל מוזן אנטלויפען. ענטפערט דיא גמרא ביי דיא יודין טרעפט אויך אזוי אמאהל ווערט פר צויגען דיא תקופה פון תמוז ביז זעכצעהן טאג אין תשרי (אדער ביז נאך סוכות) . איז אום סוכות דיא היץ גאנץ גרויס און זייא האבען צער פון דיא היץ פון דעסטוועגין אנטלויפען זיי ניט פון סוכה. פרעגט דיא גמרא רבא האט דאך געזאגט דער וואס האט צער פון דיא סוכה דארף ניט זיצען אין סוכה. האבען דאך דיא גוים ניט געדארפט זיצען אין סוכה. און דיא יודין דארפען אויך ניט זיצען אין סוכה. ווען דיא היץ איז גרויס. ענטפערט דיא גמרא די יודין דארפען מאכי ניט זיצען אין סוכה אז זייא האבען צער פון דיא היץ. זייא אנטלויפען אבער ניט פון די סוכה. נאר זייא גייען אוועק פון איר מיט גרויס צער ווייל זייא קענען ניט מקיים זיין דיא מצוה: אבער דיא גוים וועגען אנטלאפען פון דיא סוכה און האבען געלאכט פון די מצוה. אבער גאט זיצט און לאכט פון זייא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער וואס זיצט אין הימעל וועט

א"ר יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד: ד איכא דמתני לה להא דר' יצחק אהא דתניא ר' יוסי אומר לעתיד לבא באין עכו"ם ומתגיירין ומי מקבלי מינייהו והא תניא אין מקבלים גרים לימות המשיח כיוצא בו לא קבלו גרים בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים (דתניא ר' יוסי אומר לעתיד לבא באים עכו"ם ומתגיירין) ומניחים תפילין בראשיהם ותפילין בזרועותיהם וציצית בבגדיהן ומזוזה בפתחיהם כיון שרואים מלחמת גוג ומגוג אומר להם על מי באתם אומרים על ה' ועל משיחו שנאמר (תהלים ב) למה רגשו גוים ולאמים יהגו ריק יתיצבו מלכי ארץ גו' מיד כל אחד ואחד מנתק מצותו והולך לו שנאמר (שם) ננתקה את מוסרותימו וגו' והקב"ה יושב ומשחק עליהם שנאמר (שם) יושב בשמים ישחק וגו' וא"ר יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום בלבד, איני והאמר רב יהודה אמר רב י"ב שעות הוי היום שלש שעות ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה שניות יושב ודן את כל העולם כלו כיון שרואה העולם כלו מתחייב ברין עומד מעל כסא הדין ויושב על כסא רחמים שלישיות יושב הקב"ה וזן את כל העולם כלו מקרני ראמים ועד ביצי כנים רביעית

ננתקה את מוסרותימו כתיב: אלא שנעשו גרים גרורים מאליהם מתגיירין ואין לא מקבלין להו דמשום גדולתן דישראל קא עבדי דכתיב מי גר אתך בעניותך עליך יפול בעשירותך: יושב ודן. כר' יוסי דאמר במסכת ר"ה אדם נדון בכל יום דכתיב דבר יום ביומו: יושב וזן. קולב להם מכין הזמן להם פרנסתם: קרני ראמים. חיה גדולה: ביצי כנים. מינה סוא דמתקרי ביצי כנים ודקין הם

לאבען פון דיא גוים. רבי יצחק זאגט גאט לאכט ניט פון זיינע בשעפעניש. נאר דעם טאג וועט ער יא לאכען:

ד איכא. אנדערע לערנען וואס רבי יצחק האט געזאגט. אויף דער זאך. וואָרום מיר האבען גילערונט רבי יוסי זאגט ווען משיח וועט קומען וועלין קומען גוים אונ וועלין זיך מגייר זיין: פרעגט דיא גמרא וועט מען דען צו נעמען גרים. מיר האבען דאך גילערונט ווען משיח וועט קומען וועט מען ניט צו נעמען גרים. ווייל זייא וועלין זיך ניט מגייר זיין פון גאטס וועגין נאר ווייל זייא וועלין זעהן דיא גוטס וואס יודען האבען וועלין זייא זיך וועלין בהעפטין צו יודען זיי זאל אויך גוט זיין. אונ אין דיא צייט פון דוד המלך אונ אין דיא צייט פון שלמה המלך האט מען אויך ניט צו גענומען גרים. ווייל זייא האבען אויך ניט גימיינט פון גאטס וועגין. ענטפערט דיא גמרא דיא גוים וועלין זיך מגייר זיין אונ וועלין וואוהנען בזונדער ניט מיט דיא יודין צו זאמען וואָרום דיא יודין וועלין זייא ניט צו נעמען. וואָרום מיר האבען גילערונט רבי יוסי זאגט ווען משיח וועט קומען וועלין קומען דיא גוים אונ וועלין זיך מגייר זיין אונ וועלין לייגען תפלין אויף זייערע קעפ אונ תפלין אויף זייערע הענט אונ זייא וועלין מאכען ציצית אויף זייערע קליידער אונ א מזוזה וועט זיין אויף זייערע טירען. וויא דיא גרים וועלן זעהן דיא מלחמה פון גוג ומגוג. וועלין דיא גרים פרעגין צו גוג ומגוג אויף וועמען זענט איר גיקומען מלחמה האלטען? וועלין גוג ומגוג זאגן מיר זענען געקומען מלחמה האלטען מיט גאט אונ מיט זיין משיח. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק צוא וואס שטורעמען דיא פעלקער אונ דיא קעניגרייכען טראכטען לערע זאכען [צו מלחמה האלטען מיט גאט]. וויא דיא גרים וועלין דאס הערין וועט באלד יעדער אראפ רייסען פון זיך זיינע מצות אונ וועט גיין צוריק ווערין אגוי: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק מיר וועלין אראפ רייסען פון אונז זיינע פאר בינדונג. אונ גאט זיצט אונ לאכט פון זייא. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער וואס זיצט אין הימעל וועט לאכען. האט רבי יצחק גזאגט גאט לאכט ניט פון זיינע בשעפעניש; נאר דעם טאג וועט ער יא לאכען. פרעגט די גמרא עס איז דאך ניט אזוי וואָרום רב יהודה האט גזאגט פון רבס וועגין צוועלף שעה איז דער טאג. דיא ערשטע דריי שעה זיצט גאט אונ לערונט תורה. דיא אנדערע דריי שעה זיצט גאט אונ משפט דיא גאנצע וועלט. וויא גאט זעהט אז דיא גאנצע וועלט ווערט פאר שולדיגט ביים דעם משפט. שטייט גאט אויף פון דעם שטוהל פון משפט אונ ער זעצט זיך אויף דעם שטוהל

רביעיות יושב ושוחק עם לויתן שנאמר (שם קד) לויתן זה יצרת לשחק בו א"ר נחמן בר יצחק עם בריותיו משחק על בריותיו אינו משחק אלא אותו יום בלבד: **ה א"ל** רב אחא גליליאה לרב נחמן בר יצחק למ"ד מכי חרב בית המקדש אין שחוק לפני הקב"ה (ברביעיות מאי עביד יושב ולומד תורה לתינוקות של בית רבן) ומנא לן דליכא שחוק קמיה אילימא מדכתיב (ישעיה כב) ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד וגו' דלמא אותו היום ותו לא אלא דכתיב (תהלים קלז) אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי. ודלמא שכחה הוא דליכא אבל שמחה מיהא איכא, אלא מהכא (ישעיה מב) החשיתי מעולם אחריש אתאפק וגו', אלא מאי עביד בהו ברביעיות יושב ומלמד תורה לתינוקות של בית רבן שנאמר (שם כח) את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים; למי יורה דעה ולמי יבין שמועה לגמולי מחלב ולעתיקי משדים. ומקמי דליחרב ב"ה דהוה שחוק לפני הקב"ה תינוקות מאן הוה מיגמר להו אבע"א

והוא אונכ"א בלשון ארמי ובלעז לייגדרי"ש: על בריותיו.. על מעשה עבירה שעושין בריותיו אינו משחק אלא אותו היום בלבד: גמולי מחלב. שמתו כשהם קטנים: עתיקי (משדים)

פון רחמנות. דיא דריטע דרייא שעה זיצט גאט אונ שפייזט דיא גאנצע וועלט ווער זעצט אויס אויף יעדער מענטש פון וועלכער זאך ער זאל געשפייזט ווערין פון דעם וויזול וואס דאס איז דיא גרעסטע חיה. ביז ביצי כנים (דאס איז דיא קלענסטע בשעפעניש אויף דער וועלט) דיא פערטע דריי שעה זיצט גאט אונ שפילט זיך מיט דעם לויתן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דעם לויתן האסטו בשאפען צו לאכען אונ צו שפילען מיט איהם. זעהן מיר דאך אז גאט לאכט אלע טאג איז דאך אקשיא אויף רבי יצחק וואס ער זאגט אז גאט לאכט קיין מאהל ניט נאר דעם טאג ווען ער לאכן. האט רב נחמן בר יצחק געענטפערט מיט זיינע בשעפעניש לאכט גאט אלע טאג. אויף דיא עבירות וואס זיינע בשעפעניש טוהען לאכט גאט קיין מאהל נישט. נאר דעם טאג ווס די נוים וועלן חרטה האבען אויף דעם ווס זייא האבען זיך מגייר גיווען. וועט גאט יא פון זייא לאכען:

ה אמר. רב אחא גליליאה האט געזאגט צו רב נחמן בר יצחק דער וואס זאגט אז פון דער צייט וואס דער בית המקדש איז חרוב גיווארן האט נאך גאט ניט גילאכט פון וואגען ווייסן מיר אז גאט האט ניט גילאכט. מיר זאלן זאגן פון דעם פסוק גאט האט גירופען אין דעם טאג וואס דער בית המקדש איז חרוב גיווארן צו אגיוויין אונ צו אקלאג. טאמער איז דס נאר גיווען דעם איינעם טאג וואס דער בית המקדש איז אין איהם חרוב גיווארן. אבער פון יענעם טאג אונ ווייטער ווייגט גאט שון גאר ניט. וועלן מיר זאגן פון דעם פסוק אויב איך וועל דיך ירושלים פר געסן זאל פר געסן ווערין מיין רעכטע האנט זאל בהעפט ווערין מיין צונג צו מיין גומען אויב איך וועל דיך ניט גידיינקען. טאמער וועט נאר גאט ניט פר געסין ירושלים. אבער פון דעסטוועגן איז דא שמחה אויך ביי גאט. נאר פון דעם פסוק ווייסען מיר גאט זאגט איך שווייג פון אייביג פון דער צייט וואס דער בית המקדש איז חרוב גיווארן אונ עס איז ניטא ביי מיר קיין שמחה. נאר איך שרייא אזוי וויא אגעוויגערין אויף דעם חורבן בית המקדש. נאר וואס דען טוהט גאט דיא פערטע דריי שעה. האט רב נחמן געזאגט גאט זיצט אונ לערנט תורה מיט די קליינע קינדער. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק וועמען וועט ער לערנען וויסענשאפט וועמען וועט ער געבין צו פאר שטיין דיא הערונג פון דער תורה. צו דיא קינדער וואס זענען געשטארבן ווען זיי האבען נאך גיזויגען מילך. אונ צו דיא קינדער וואס זענען געשטארבען ווען זיי זענען ענטוויינט גיווארן פון דיא מוטערס ברוסט. פרעגט דיא גמרא אונ איידער דער בית המקדש איז חרוב גיווארן וואס גאט האט יא גילאכט אונ האט זיך געשפילט מיט דעם לויתן דיא לעצטע דריי שעה פון טאג. ווער האט גילערונט תורה מיט דיא קליינע קינדער וואס זענען געשטארבען. אויב דו ווילסט וועל איך דיר זאגן דער מלאך מטטרון האט מיט זייא גילערנט. אונ אויב דוא ווילסט

אבע"א מטטרון ואבע"א הא והא הקב"ה עביד תינח בימטא ובליליא מאי עביד אבע"א כעין יממא ואבע"א רוכב על כרוב קל שלו ושט בי"ח אלפים עולמות שנאמר (תהלים סה) רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן ואבע"א יושב ושומע שירה מפי חיות הקדש שנא' (שם מב) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וגו' מה טעם יומם יצוה ה' חסדו משום שבלילה שירה עמי. איכא דאמרי אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה בעולם הזה שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעוה"ב שהוא דומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו וגו' מה טעם יצוה ה' משום דבלילה שירה עמי, א"ר לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים שנאמר (איוב ל) הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם:

כמו המעתיק הרים לבון סילוק: אלא שאינן. ב' אלפים הסרים מרכותים: יומם יצוה ה' חסדו: דן וזן ומלמד תורה: ובלילה שירה עמי. ובלילה נוהג שירו עמי למטה באף דוד לא היה מתנמנם אלא בשינת הסוס וכל הלילה מתעסק בשירות ותשבחות ותה"ס: חוט של חסד. נותן חנו בעיני הבריות: הפוסק מדברי תורה. מי שעוסק בתורה ופוסק על דברי שיחה בטלה: מלוח. דברי להלכות ועיקר. נ"א הכתבת בלוחות:

ו אמר רב יהודה אמר שמואל מ"ד (חבקוק א) ותעשה אדם כדגי הים וגו' למה נמשלו בני אדם לדגי

װעל איך דיר זאגן גאט האט ביידע זאכען געטאהן ער האט זיך געשפילט מיט דעם לויתן און האט געלערנט מיט די קינדער. אזוי טוהט גאט ביי טאג. און וואס טוהט ער ביי נאכט. אויב דוא װילסט װעל איך דיר זאגן. ער טוהט ביי נאכט דאס זעלביגע וואס ער טוהט ביי טאג. און אז דוא װילסט װעל איך דיר זאגן ביי נאכט רייט גאט אויף אַכרובים און ער שװעבט דורך אַכטצעהן טויזענד װעלטין. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. זאלסט ניט לייענען שנאן. נאר זאלסט לייענען שאינן. זייא זענען נישטא. און אזוי מיינט דער פסוק דער רייט וואגין פון גאט איז צוויי רבות [צוואנציג טויזענד] װייניגער צוויי טויזענד. דס איז אַכטצעהן טויזענד. און אַז דו װילסט װעל איך דיר זאגן בייא נאכט זיצט גאט און ער הערט שירה פון דיא חיות הקודש. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ביי טאג טוהט גאט געביטען זיין חסד [ער משפט ער שפייזט ער לערנט תורה]. און בייא נאכט איז זיין געזאנג מיט מיר. דיא צדיקים זאגען שירה ביי נאכט צו גאט צו זאמען מיט דיא מלאכים וואס זייא זאגן שירה בייא נאכט פאר גאט. ריש לקיש זאגט דער וואס לערנט תורה ביי נאכט. ציהט גאט אויף אים אפאדים פון חסד ביי טאג [דאס מיינט מען גאט גיט איהם חן ביי אלע מענשין]. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי: בייא טאג געביט גאט אויף מיר זיין חסד. פאר וואס האט גאט געביטען אויף מיר זיין חסד בייא טאג. וויל בייא נאכט איז זיין געזאנג מיט מיר. וויל איך האב ביי נאכט געלערנט תורה. אנדערע זאגן אזוי האט ריש לקיש געזאגט דער וואס לערנט תורה אויף דער וועלט וואס זי איז גלייך צו דיא נאכט. וועט גאט אויף איהם ארויף ציהען אפאדים פון חסד אויף עולם הבא וואס דאס איז גלייך צו טאג. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק ביי טאג [אויף עולם הבא] וועט גאט אויף איהם געביטען זיין חסד. פאר וואס וועט גאט געביטען אויף איהם זיין חסד ביי טאג [אויף עולם הבא]. וויל ביי נאכט [אויף דער וועלט] איז געוועזען זיין געזאנג מיט מיר. וויל ער האט געלערנט תורה אויף דער וועלט וואס איז גלייך צו דיא נאכט. רבי לוי האט געזאגט דער וואס לערנט תורה און אין מיטען הערט ער אויף צו לערנען און שמועסט. וועט מען אים געבין עסין אין גיהנם הייסע קוילען פון דעם האלץ וואס הייסט רותם. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק הקוטפים מלוח עלי שיח [די וואס האקען אפ פון דער תורה צו שמועסען] ושורש רתמים לחמם [וועט זיין זייער ברויט די הייסע קוילען פון דיא וואר גלען פון דעם בוים וואס הייסט רותם]:

ו אמר. רב יהודה האט געזאגט פון שמואלס וועגין עס שטייט אין פסוק דוא האסט

לדגי הים לומר לך מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה מיד מתים אף בני אדם כיון שפורשים מן התורה ומן המצות מיד מתים, ד"א מה דגים שבים כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים כך בני אדם כיון שקדרה עליהם חמה מיד מתים אבע"א בעה"ב ואבע"א בעה"ז. אבע"א בעה"ז וכדרבי חנינא דא"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנא' (משלי כב) צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם, ואבע"א לעה"ב כדר"ל דאר"ל אין גיהנם לעתיד לבא אלא הקב"ה מוציא חמה מנרתקה ומקדירה רשעים נדונים בה וצדיקים מתרפאים בה רשעים נדונין (דף ד) בה דכתיב (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אותם היום הבא אמר ה' צבאות אשר לא יעזוב להם שרש וענף שורש בעה"ז ולא ענף לעה"ב וצדיקים מתרפאים בה שנאמר (שם) וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ולא עוד אלא שמתעדנין בה שנאמר (שם) ויצאתם ופשתם בעגלי

הכל בידי שמים. תחלואים ומכאובות הבאים לאדם כולם ע"י גזירת שמים: חוץ מצנים. צנה: פחים. חוץ חולי הבא לאדם ע"י קר כמו עד שיפוח היום: היום הבא. החמה הבאה דכתיב דוחקין קרינן לשמשא ימא: ופשתם. סיפא דומהם לכם הוא. ופשתם לשון סימן ורבוי ועוני

גימאכט די מענטשין אזוי וויא דיא פיש פון ים. פאר וואס זענען געגליכען דיא מענטשין צו דיא פיש פון ים. צו זאגען דיר אזוי וויא דיא פיש פון ים אז זייא גייען ארויס אויף די טריקענעש שטארבען זייא באלד. אזוי דיא מענטשין אז זייא שיידין זיך אפ פון תורה אונ פון מצות שטארבין זייא באלד. אנדערע זאגין אזוי מיינט דער פסוק אזוי וויא דיא פיש וואס אין ים אז דיא זוהן ברענט נאר אויף זייא שטארבין זייא באלד. אזוי זענען דיא מענטשין אז דיא זוהן ברענט נאר אויף זייא. שטארבין זייא באלד. אויב דוא ווילסט וועל איך דיר זאגין דאס מיינט מען זייא שטארבין פון עולם הבא. אונ אז דוא ווילסט וועל איך דיר זאגין מען מיינט זייא שטארבין פון דיא וועלט. אויב דוא ווילסט וועל איך דיר זאגין מען מיינט זייא שטארבין פון די וועלט אזוי וויא רבי חנינא האט גיזאגט אלע זאכען וואס עס טרעפט אמענטשין איז אגזירה פון הימעל. נאר אז אמענטש האט זיך פאר קיהלט אונ איז קראנק גיווארען. אדער אמענטש איז קראנק גיווארען ווייל ער האט זיך דער היצט. דאס קומט אמאהל ניט פון אגזירה. נאר דער מענטש אליין האט אויף זיך גיבריינגט דיא קראנקייט. ער האט זיך גידארפט היטען ער זאל זיך ניט פאר קיהלען אדער ער זאל זיך ניט דער היצען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק צנים פחים בדרך עקש ודער קרומער מענטש וואס גייט ניט מיט זיין גלייכען שכל. איהם קען טרעפין אין זיין וועג קעלט אדער היץ שמר נפשו ירחק מהם [אבער דער מענטש וואס וויל היטען זיין לעבין קען ער זיך דער ווייטערין פון דעם. ער זאל זיך ניט פאר קיהלען אונ ניט דער היצען]. זעהן מיר אז פון היץ קען מען שטארבען. אונ אויב דוא ווילסט וועל איך דיר זאגען מען מיינט זייא וועלין שטארבען צו עולם הבא. אזוי וויא ריש לקיש האט גזאגט אז משיח וועט קומען וועט ניט זיין קיין גיהנם נאר גאט וועט ארויס נעמען דיא זוהן פון איר שייד אונ זיא וועט הייס מאכען דיא וועלט. דיא רשעים וועלין גערשפט ווערין מיט דיא היץ. אונ דיא צדיקים וועלין גיהיילט ווערין דורך דיא היץ. דיא רשעים וועלין גערשפט ווערין מיט דיא היץ. ווארום עס שטייט אין פסוק דער טאג וועט קומען ער וועט ברענען וויא אהויבען אונ דיא רשעים וואס טוהען שלעכטס וועלין זיין אזוי וויא שטרוי אונ דער טאג וואס וועט קומען וועט זייא פאר ברענען אזוי האט גזאגט גאט אז ער וועט ניט לאזן פון דיא רשעים קיין ווארציל אונ קיין צווייג. קיין ווארציל אויף דער וועלט אונ קיין צווייג צו יענע וועלט. אונ דיא צדיקים וועלין גיהיילט ווערין דורך דיא זוהן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק צו אייך צדיקים וואס איר האט מורא פר מיין נאמען וועט שיינען אזוהן פון צדקה וואס זיא וועט ברייגגען מיט אירע פליגול אהיילונג. אונ נאך מער וועט זיין דיא צדיקים וועלען האבען פארגעניגען פון די זוהן: אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איר וועט ארויס גיין אונ איר וועט פעט ווערין אזוי וויא

בעגלי מרבק. דבר אחר מה דגים שבים הגדול מחברו בולעו אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות הגדול מחבירו בולעו, והיינו דתנן רבי חנינא סגן הכהנים אומר הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו: ז (רבי חנינא) [רב חיננא] בר פפא רמי כתיב (איוב לז) שדי לא מצאנוהו שגיא כח וכתיב (תהלים קמז) גדול אדונינו ורב כח וכתיב (שמות ט) ימינך ה׳ נאדרי בכח. לא קשיא כאן בשעת הדין כאן בשעת מלחמה, ר׳ חמא בר חנינא רמי כתיב (ישעיה כז) חמה אין לי וכתיב (נחום א) נוקם ה׳ ובעל חמה לא קשיא כאן בישראל כאן בעכו״ם רב חיננא בר פפא אמר חמה אין לי שכבר נשבעתי מי יתנני שלא נשבעתי ואה״ה שמיר ושית במלחמה והיינו דא״ר אלכסנדראי מ״ד (זכריה יב) והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים אבקש ממי אמר הקב״ה בגינזי שלהם אם יש להם זכות אפדם ואם לאו אשמידם והיינו דאמר רבא מ״ד (איוב ל) אך לא בעי ישלח

כגון פוטו וכגו כמו ולא ידע בפס מ״ד ע״כ. ומ״ש התוס׳ על הכל בידי שמים וכו׳ עיין בפ׳ אלו נערות כי שם כתוב:

לא מלאכתו שיהא בגיא כה בעת הדין ואם יבגיא כהו יתחייבו כולם כליה: ר׳ חמא בר חנינא אמר. תרווייהו בישראל וה״ק קרא אע״פ שבעל חמה אני. חמה אין לי. שכבר נשבעתי מקיף עליך: מי יתנני. כופיה דהאי קרא הוא: שמיר ושית. לשון ארץ גזרה וחורבן ודוגמתו בשלא והנבל: והיינו דרבי אלכסנדריא. אדלעיל קאי דאין הקב״ה בא בטרוניא עם בריותיו: בגינזי שלהן. בספר זכרון מעשיהם: ואם לאו אשמידם. ובדין אפקוד עליהם ולא בחמלה כי אם בדקדוק כדאמרינן לעיל מקדיר עניהם חמה מגלתקו אולי ינעטו והיינו כמי דאמר רבא בשקב״ה דן את העובדי כוכבים

גישטאפטע קעלבער. אנדערע זאגן אזוי מיינט מען אזוי וויא דיא פיש וואס אין ים דער גרעסערער שלינגט איין דעם קלענערין. אזוי זענען דיא מענטשין. ווען ניט דיא מורא פון דער מלוכה וואלט דער גרעסערער איין גישלונגען דעם קלענערין. דאס איז וואס מיר האבען גילערונט רבי חנינא סגן הכהנים זאגט יעדער מענטש דארף בעטין דיא מלוכה זאל האבען שלום. ווייל זי קענען היטען דיא מדינה. ווארום ווען ניט די מורא פון דער מלוכה וואלט איינער דעם אנדערין לעבעדיג איין גישלונגען:

רב חיננא בר פפא האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט שדי לא מצאנוהו שגיא כח מיר האבען ניט געפונען אז גאט זאל גרייטען זיין כח ווען ער משפט דיא וועלט. און אין אנדערין פסוק שטייט גאט איז גרויס און האט פיל כח. און אין אדריטען פסוק שטייט גאט דיין רעכטע האנט איז גישטארקט מיט כח. זאגט דיא גמרא עס איז ניט קיין קשיא ווען גאט משפט דיא וועלט שטארקט ער ניט זיין כח. ער וויל ניט משפטין דיא וועלט מיט זיין גאנצען כח. ער משפט מיט רחמנות. און ווען גאט האלט מלחמה מיט זיינע פיינד משפט ער זייא מיט זיין גאנצען כח. רבי חמא בר חנינא האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט גאט זאגט איך האב ניט קיין כעס. און אין אנדערין פסוק שטייט גאט טוהט נקמות און ער איז אבעסן. ענטפערט דיא גמרא עס איז ניט קיין קשיא אויף יודין האט גאט ניט קיין כעס. און אויף גוים איז גאט יא אין כעס: רב חיננא בר פפא זאגט ביידע פסוקים שטעהען פון דיא יודין. נאר אזוי זאגט גאט אפילו איך בין אבעסן פון דעסטוועגין בין איך אויף די יודין ניט אין כעס ווארום איך האב גישווארין איך זאל אויף זייא ניט זיין אין כעס. הלוואי וואלט איך ניט גישווארין. וואלט איך מיט זייא מלחמה גיהאלטען און וואלט פון זייא גימאכט דערנער. דאס איז וואס רבי אלכסנדראי האט גזאגט אז גאט זוכט ניט קיין בלבולים אויף מענטשין וואס עס שטייט אין פסוק און עס וועט זיין אין דעם טאג אבקש להשמיד את כל הגוים. האט מען איצט גילערנט אז אבקש איז דער טייטש איך וועל בעטין. דריבער פרעגט דיא גמרא פון וועמען וועט גאט בעטין. ענטפערט דיא גמרא אבקש מיינט מען ניט בעטין. נאר זוכען. גאט זאגט איך וועל זוכען אין דיא ביכער וואו דארט שטייט פאר שריבען אלין וואס זייא האבען גיטאהן. אויב זייא האבען עפעס אזכות וועל איך זייא אויס לייזען. און אויב ניט וועל איך זיי פר טיליגען דאס איז וואס רבא האט גזאגט עס שטייט אין פסוק אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע.

ישלח יד אם בפידו להן שוע אמר הקב"ה כשאני דן את ישראל איני דן אותם כעכו"ם שכתוב בהם (יחזקאל כא) עוה עוה אשימנה אלא אני פורע מהם מעט מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה ד"א אפילו אין ישראל עושין מצוה לפני אלא מעט כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול שנאמר (איוב ל) אם בפידו להן שוע, ד"א בשבר שמשועין לפני אני אושיע אותם והיינו דאמר (רבא) [ר' אבא] מ"ד (הושע ז) ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים אני אמרתי אפדם בממונם בעוה"ז כדי שיזכו לעה"ב והמה דברו עלי כזבים והיינו דאמר רב פפי משמיה דרבא מ"ד (גם) ואני יסרתי חזקתי זרועותם ואלי יחשבו רע אמר הקב"ה אני אמרתי איסרם ביסורים בעה"ז כדי שיתחזקו זרועותם לעה"ב ואלי יחשבו רע:

ח משתבח להו ר' אבהו לצדוקי בדרב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מכסא דתליסר שני יומא חד אשכחוהו אמרו ליה כתיב (עמוס ג) רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם מאן דאית ליה סוסיא ברתמיה מסיק

בדקדוק: עוה עוה אשימנה. עוי עותה ואשימנה וכן תרגם יונתן חוביהון הכי בחילוף אתפרע מנהון: פיד. פיקדור"א בלע"ז ניקור שמנקרין מעט מעט וכן נפרע מהן מעט מעט בהסתר פנים בחייהם להכיל לפדותם מעונותיהם כדי שיזכו לעוה"ב: להן שוע. אני נותן להם פדיון כמו ויושע ופריק וכמו ישוע הבן פדיון: והיינו דא"ר א'. אפדם לישראל בממונם והיינו כפיד תרנגולין כן פורעין מעט מעט ונוגשין לדקה:

ידעתי. אהבתי כמו ואדעך בשם: מאן דאית ליה סוסיא. זעם: ברתמיה מסיק ליה. מעלהו על האוכפו. הנס זועפים מתרגמינן וזהו

גאט זאגט אז איך משפט די יודען משפט איך זייא ניט אזוי וויא איך משפט די גוים וואס בייא זייא שטייט עוה עוה עוה אשימנה. ווייל עוה עוה. זייא פר קרימען אונ פאר קרימען. דריבער עוה אשימנה: וועל איך זייא טאהן צוא אפאר קרימונג: ביי יודען טוה איך ניט אזוי. נאר איך וועד אפ גיצאהלט פון זייא ביסלאך ווייז: אזוי וויא דער שנאביל פון די הענער וואס זייא פיקען אויף די קערנער פון דעם מיסט. זייא פיקען ביסלאכווייז יעדער קערענדל בזונדער. אזוי שטראפט גאט די יודען ביסלאכווייז זייא זאלען ניט דארפען פאר לענדט ווערען. אנדערע זאגען אזוי זאגט גאט אפילו די יודען טוהען פאר מיר מצות גאר ווייניג אזוי וויא דער שנאביל פון די הענער וואס זייא פיקען די קערנער אויף די מיסט. פון דעסטוועגין וועל איך צו זאמען רעכענען די אלע מצות וואס זייא האבען גיטאהן עס זאל ווערען אגרויסער חשבון: אזוי ווי עס שטייט אין פסוק אם בפידו להן שוע. אפילו זייא האבען מצות ביסלאכווייז צוא זאמען געקליבען אזוי וויא דער האן קלויבט צו זאמען די קערנער פון מיסט: פון דעסטוועגין וועלן זייא אויך גיהאלפען ווערין. אנדערע זאגען אזוי זאגט גאט ווייל אז די יודען טרעפט עפעס אצרה שרייען זייא נאר פאר מיר. דריבער וועל איך זייא העלפען. דאס איז וואס רבי אבא האט גזאגט עס שטייט אין פסוק ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים. גאט זאגט איך האב גימיינט איך וועל אויס לייזן די יודען מיט זייער געלט אויף דער וועלט. איך וועל זייא שטראפען מיט געלט זאבען אויף דער וועלט. זייא זאלן קענען זוכה זיין צו עולם הבא. אונ די יודען רייגן אויף מיר ליגען. זייא זאגן אז איך מיין נאר זייער שלעכץ: דאס איז וואס רב פפי האט גזאגט פון רבאס וועגין עס שטייט אין פסוק איך האב זייא גישטראפט איך האב גישטארקט זייערע הענט אונ זייא טראכטען אויף מיר שלעכץ. גאט האט גזאגט איך האב געמיינט איך וועל זיי שטראפען מיט יסורים אויף די וועלט זייערע הענט זאלן גישטארקט ווערען צו עולם הבא. אונ זיי טראכטן אויף מיר שלעכץ:

ח משתבח. רבי אבהו האט גילויבט פאר די אפקורסים אז רב ספרא איז אגרויסער למדן. האבען די אפקורסים גישיינקט צוא רב ספרא פאדאטקעס פון דרייצעהן יאהר. אמאהל האבען די אפיקורסים גיטראפין דעם רב ספרא. האבען זיי גיזאגט צוא אים עס שטייט אין פסוק נאר אייך האב איך ליבער פון אלע משפחות פון דער וועלט דריבער וועל איך אוף אייך בפעלין אלע אייערע זינד. איז דאך אקשיא דער וואס איז אין כעס וועט ער זיין כעס ארויף

אימן נסיסן. ל"א סוסיא סוס בעסקו רע את אוהבו מעלה עליו כדי בימות : נפרע ממנו מעט מעט. כן ישראל נפרע מהן הקב"ה את כל עונותם בעולם הזה כדי שיגו ליזכו הדין והרשעים הימו נפרע מהם כלל כדי לטרדם מן העה"ב ופקידה משמע מעט מעט כאדם הפוקד את חבירו נפקים :

מסיק ליה לא הוה בידיה רמו ליה סודרא בצואריה וקא מצערו ליה אתא ר' אבהו אשכחינהו אמר להו אמאי קא מצעריתו ליה אמרו ליה ולא אמרת לן דאדם גדול הוא ולא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא אמר להו איהו דאמינא לכו בתנאי בקראי מי אמרי לכו אמרו ליה ומאי שנא אתון דידעיתו והוא לא ידע אמר להו אנן דשכיחין גבייכו רמינן אנפשין ומעיינין אינהו לא מעייני בקראי אמרו ליה איכא לן את אמר להו אמשול לכם משל למה"ד לאדם שנושה בשני בני אדם אחד אוהבו ואחד שונאו אוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת :

דרש ר' אבא בר כהנא מ"ד (בראשית יח) חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע אמר אברהם לפני הקב"ה חולין הוא לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע. ולא והכתיב (יחזקאל כא) והכרתי ממך צדיק ורשע בצדיק שאינו

וואַרפין אויף זיין גוטען פריינד. ווייל גאט האט די יודען ליב דריבער וועט ער זייא שטראפען פאר זייערע זינד. האט רב ספרא ניט געוואסט צו ענטפערין. האבען דיא אפיקורסים ארויף געלייגט אהאנטוך ארום זיין האלדז אונ האבען אים מצער געוועז. זייא האבען אים געווארגין. איז געקומען רבי אבהו אונ האט געטראפען זייא ועגען אים מצער. האט רבי אבהו געזאגט צו די אפיקורסים. פאר וואס זענט איר מצער דעם רב ספרא. האבען דיא אפיקורסים געזאגט צוא רבי אבהו דוא האסט אונז געזאגט אז רב ספרא איז אגרויסער למדן אונ ער ווייס ניט צוא זאגין דעם פשט פון דעם פס וק. האט רבי אבהו געזאגט צוא דיא אפיקורסים איך האב נאר געזאגט אז ער קען גוט לערנען משניות אונ גמרא. אבער אז ער קען גוט לערנען פסוקים האב איך גאר ניט געזאגט. האבען די אפיקורסים געזאגט צוא רבי אבהו פאר וואס איר קענט יא לערנען פסוקים אונ ער קען ניט לערנען פסוקים. האט רבי אבהו געזאגט צוא דיא אפיקורסים ווייל מיר קומען אריין אלע מאהל צוא אייך אונ מיר ווייסין אז איר וועט אונז פרעגין פסוקים. לערנען מיר פסוקים מיר זאלען וויסען אייך וואס צו ענטפערין. אבער דיא רבנן וואס קומען ניט אריין צוא אייך לערנען ניט קיין פסוקים. האבין דיא אפיקורסים געזאגט צו רבי אבהו זאג דוא אונז דעם פשט פון דעם פסוק. האט רבי אבהו געזאגט צו דיא אפיקורסים איך וועל אייך זאגין אמשל צוא וואס דיא זאך איז גלייך. אמענטש האט אמאהל געמאנט געלט בייא צווייא מענטשין. איינער איז געוועזן זיינער אגוטער פריינד. אונ דער אנדערער איז געוועזן זיינער אשונא. פון זיין גוטען פריינד האט ער אפ גענומען דעם חוב ביסלאכווייז. האט ער אים ניט געטאהן קיין שאדין. פון זיין שונא האט ער אפ גענומען דעם חוב מיט איין מאהל. האט ער בייא אים צוא גענומען זיין גאנץ פאר מעגין אונ ער איז געבליבען איין ארעם מאן. גאט האט צוא דיא יודען אויך אזוי געזאגט ווייל איך האב אייך ליב דריבער שטראף איך אייך ביסלאכווייז אויף יעדער עבירה בזונדער. אייער שכר זאל בלייבין אין גאנצין צוא עולם הבא. אבער צוא אנדערע פעלקער וואַרט איך ביז די מאס פון זייערי עבירות ווערט פול. דער נאך שטראף איך זיי מיט איין מאהל ביז זייא ווערין פארלענדט :

דרש. רבי אבא בר כהנא האט גידרשנת עס שטייט אין פסוק חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע. אברהם אבינו האט געזאגט פאר גאט רבונו של עולם עס איז ניט שיין פאר דיר דוא זאלסט טאהן אזוי אזאך דו זאלסט הרגענען דעם צדיק גלייך מיט דעם רשע. פרעגט די גמרא הרגת דען ניט גאט דעם צדיק אזוי וויא דעם רשע. עס שטייט דאך אין פסוק איך וועל פאר שניידין פון דיר דעם צדיק אונ דעם רשע. ענטפערט די גמרא דאס איז נאר אז דער צדיק איז ניט קיין אמתר צדיק. פרעגט די גמרא אונ אאמתין צדיק הרגת גאָט

שאינו גמור אבל בצדיק גמור לא. והכתיב (שם ט) וממקדשי תחלו ותני רב יוסף אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו התם נמי כיון שהיה בידם למחות ולא מיחו הוו להו כצדיקים שאינן גמורים:

י רב פפא רמי כתיב (תהלים ז) ואל זועם בכל יום וכתיב (נחום א) לפני זעמו מי יעמוד לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור, ת"ר ואל זועם בכל יום וכמה זעמו רגע וכו' (ע' ברכות פ"א):

(ע"ב) יא אמר רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייתא ביומא קמא דריש שתא ביחיד דילמא כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בעובדיה ומידחי אי הכי דצבור נמי דצבור נפישי זכותייהו אי הכי דיחיד דצפרא נמי כיון דאיכא צבור דקא מצלו לא מידחו והא אמרת שלש ראשונות יושב הקב"ה ועוסק בתורה איפוך אבע"א

וממקדשי תחלו. גבי ששה משחיתים שבאו להשחית את ירושלים כתיב ביחזקאל: אל זועם בכל יום. ואפילו הכי קיימין וכתיב מי יעמוד: ביחיד. מי יעמוד: בצבור. אף ע"ג דבכל יום זועם מתקיימין: בתלת שעי קמייתא. שעת חרון: דאיכא נמי בתפלת יוצר: צבורא מצלו. שחרית בכל המקומות ותפלת מוסף הואיל וזמנה כל היום וליכא בשעת שחרית ואיכא יש שמתפללין אותה (ביחיד) [בבוקר ויש מאחרין]: והאמרת ראשונות יושב ועוסק בתורה. בניות הן והכא אמרת

ניט אזוי וויא דעם רשע. עס שטייט דאך אין פסוק וממקדשי תחלו. האט רב יוסף גיערונט זאלסט ניט לייענען ממקדשי. נאר זאלסט לייענען כמקודשי. איך זאלט אנהייבן הרגנן פון מיינע היילגע צדיקים. דאס מיינט מען די מענטשן וואס האבען מקיים גיווען די גאנצע תורה פון אל"ף ביז תי"ו. זעהן מיר דאך אז גאט הרגת די אמתה צדיקים אויך. ענפערט די גמרא דארט איז אויך רעכט ווייל זייא האבען גיקענט ווערין דיא רשעים זייא זאלין ניט זינדיגען אונ זייא האבען ניט גיווערט. הייסין זייא אויך ניט קיין אמתה צדיקים:

י רב פפא האט גיפרעגט אין איין פסוק שטייט גאט איז אין כעס אלע טאג ואונ פון דעסט וועגין לעבען מיר. איז דאך דער כעס ניט אזוי שטארק. אונ אין אנדערין פסוק שטייט ווער קען באשטיין פאר דעם כעס פון גאט. נאר עס איז ניט קיין קשיא. אז גאט איז אין כעס אויף איין מענטש. קען ער טאקי ניט באשטיין פאר דעם כעס פון גאט אונ ער וועט ניט לעבין. אבער אז גאט איז אין כעס אויף אלע יודען. וועט זייא גאט ניט הרגנן מיט זיין כעס:

יא אמר. רב יוסף האט גיזאגט א מענטש זאל ניט דאווענען מוסף דעם ערשטין טאג ראש השנה פאר זיך אן א מנין. אין דיא ערשטע דרייא שעה פון טאג. ווייל אין דיא דרייא שעה איז גאט אין כעס. טאמער וועט מען נאך זוכען זיינע מעשים אונ מען וועט זעהן ער האט פיל עבירות וועט מען איהם אוועק שטויסין. מען וועט איהם געבין א שלעכטין משפט. פרעגט דיא גמרא זאל א מנין אויך ניט דאווענען אין דיא ערשטע דרייא שעה פון טאג. ענפערט דיא גמרא ביי פיל מענטשין וואס דאווענען אלע מיט איין מאהל רעכונט מען צו ז' מען אלע וויא איין מענטש. איז דאך בייא זייא דא פיל מצות. וועלין זיי האבין א גוטין משפט. פרעגט דיא גמרא זאל א מענטש פאר זיך ניט דאווענען דעם ערשטין טאג ראש השנה שחרית אויך אין דיא ערשטע דרייא שעה פון טאג. ענפערט דיא גמרא ווייל שחרית דאווענען אלע יודין אין דיא ערשטע דרייא שעה פון טאג. מעג איינער דאווענען פאר זיך אויך. אבער מוסף ווייל עס איז צייט א גאנצען טאג אייזט מען זיך ניט. דאוועט מען שפעטער וויא דרייא שעה. אונ אז איינער דאוועט מוסף אין דיא ערשטע דריי שעה. איז ער גאר איין. דריבער זוכט מען נאך זיינע מעשים. קען זיין ער זאל שלעכט געמשפט ווערען. פרעגט דיא גמרא דוא זאגסט דאך אז דיא ערשטע דרייא שעה פון טאג לערונט גאט תורה אונ דיא אנדערע דריי שעה משפט גאט דיא וועלט. ענפערט די גמרא זאג פאר קערט: דיא ערשטע דריי שעה משפט גאט דיא וועלט. דיא אנדערע דרייא שעה לערונט ער תורה. אונ אויב דוא ווילסט וועל איך דיר זאגן דוא זאלסט ניט זאגן פאר קערט. נאר דיא ערשטע דרייא שעה לערונט גאט תורה. נאר ווייל ביי דער תורה שטייט דער ווארט

אי בעית אימא לעולם לא תיפוך ותורה דכתיב בה אמת דכתיב (משלי כג) אמת קנה ואל תמכור אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין ודין דלא כתיב ביה אמת עושה הקב"ה לפנים משורת הדין:

יב אמר ריב"ל מ"ד (דברים ז) אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ולא למחר לעשותם היום לעשותם ולא היום ליטול שכרם, ואריב"ל כל מצות שישראל עושים בעוה"ז הן באות ומעידות עליהם לעוה"ב שנאמר (ישעיה מג) יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת יתנו עדיהם ויצדקו אלו ישראל ישמעו ויאמרו אמת אלו אוה"ע, ואריב"ל כל מצות שישראל עושין בעוה"ז באות וטורפות על פניהם של עכו"ם לעוה"ב שנאמר (דברים ד) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו' נגד העמים לא נאמר אלא לעיני העמים מלמד שהן באות וטורפות על פניהם לעולם הבא:

יג ואמר ריב"ל לא עשו ישראל את העגל אלא כדי ליתן פתחון פה לבעלי התשובה שנאמר מי

בקמייתא דן: אמת קנה. הואת הילכות על ד"ת: ואל תמכור. בהנה ללמוד אחרים: דין לא כתיב ביה אמת. והאי דכתיב משפטי ה' אמת במשפטים הכתובים בתורה ולוט לישראל קא מבעיא דלע"ל מיניה כתיב פקודי ה' ישרים. מוספי כל השנה הן שבת וכפור מעשה אבל מוסף של שנה מתוך שהוא מתפלל מלכיות זכרונות ושופרות מפקיד דינא טפי ולא יפרוש אדם עצמו מן הצבור:

ולא למחר לעשותם. דאין מצות לעתיד:

לא עשו ישראל את העגל. כלומר גבורים ושליטים ביצרם היו ולא היו ראויין להתגבר יצרם עליהם

אמת. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אמת זאלסטו קויפען אונ זאלסט ניט פאר קויפען. דאס מיינט מען דוא זאלסט קויפען דיא תורה (אפילו פאר געלט אבער דוא זאלסט ניט פאר קויפען פר געלט נאר זאלסט לערנען מיט אנדערע אומזיסט) וואס זיא איז אמת. דריבער ווען גאט לערונט תורה משפט ער די וועלט נאר מיט אמת אונ ער שיינקט גאר ניט. אבער די אנדערע דייא שעה ווען גאט משפט דיא וועלט אונ לערונט ניט תורה. ווייל דייא משפט שטייט ניט דער ווארט אמת. שיינקט גאט פון דעם משפט. אונ ער שטראפט ניט דעם מענטש אזוי שטארק:

יב אמר. רבי יהושע בן לוי האט גזאגט עס שטייט אין פסוק אשר אנכי מצוך היום לעשותם. הייגט אויף דער וועלט זאל מען טאהן מצות. אבער מארגען אויף יענע וועלט קען מען שוין קיין מצות ניט טאהן. הייגט אויף דער וועלט טוהט מען מצות. אבער דעם שכר פר דיא מצות נעמט מען ניט הייגט אויף דער וועלט נאר אויף יענע וועלט. נאך האט רבי יהושע בן לוי גזאגט אלע מצות וואס דיא יודען טוהען אויף דער וועלט. וועלען דיא מצות קומען אויף יענע וועלט אונ וועלען עדות זאגען אויף דיא יודען אז זייא האבען דיא מצות מקיים גיוועען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק זייא וועלען געבין זייערע עדות אונ וועלען גירעכט בלייבען זייא וועלען הערין אונ וועלען זאגן אמת. זייא וועלען געבין זייערע עדות אונ וועלען גירעכט בלייבן. דאס מיינט מען דיא יודען. דיא יודען וועלען ברייגגען זייערע מצות. אונ דיא מצות וועלען אויף זייא עדות זאגען. וועלען דיא יודען גירעכט בלייבען. אונ דיא גוים וועלען הערין וועלען זייא זאגן עס איז אמת. דיא יודען האבען טאקי מקיים גיוועען דיא מצות. נאך האט רבי יהושע בן לוי גזאגט אלע מצות וואס דיא יודען טוהען אויף דער וועלט. אז דיא מצות וועלין קומען אויף יענע וועלט. וועלין זייא שלאגן דיא גוים אויף זייער פנים. פאר וואס זייא האבען ניט מקיים גיוועען דיא מצות. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק איר זאלט היטען די מצות אונ איר זאלט זייא טאהן ווארום דאס איז אייער קלוגשאפט אונ אייער פאר שטאנדיגקייט צו דיא אויגען פון דיא פעלקער: עס שטייט ניט געגין דיא פעלקער. נאר עס שטייט צו די אויגען פון דיא פעלקער. דער פסוק זאגט אונז אז די מצות וועלן קומען אויף יענע וועלט אונ וועלען שלאגן די גוים אויף זייער פנים אונ אויף זייערע אויגען:

יג ואמר. נאך האט רבי יהושע בן לוי גזאגט דיא יודען האבען ניט גימאכט דעם עגל

(דברים ה) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים והיינו דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי לא היה דוד ראוי לאותו מעשה ולא ישראל ראויין לאותו מעשה לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב (תהלים קט) ולבי חלל בקרבי ולא ישראל ראויין לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים גו' ולא עשו אלא

אלא גזרת המלך הי' לבלוט כם ישראל כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמר החוטא לא אשוב שלא יקבלוני אמור לו לא ולמד ממעשה העגל שכפרו בעיקר ונתקבלו בתשובה: מי יתן והיה לבבם זה להם וגו' כל הימים. בכיוני נאמר אותו גבורים ואמיני לבב כיראתם היו: לאותו מעשה. דבת שבע: לבי חלל. יצה"ר חלל בקרבי ואין לו כח לבלוט בקרבי: לומר לך. גזרת המלך היתה ליתן פתחון פה לבנים: דמפרסם חטאיה.

(דף ה) לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד שעשה תשובה אף אתה עשה תשובה אם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור שעשו תשובה אף אתם עשו תשובה וצריכא דאי אשמעינן יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבור דמפרסם חטאיה אימא לא צריכא ואי אשמועינן צבור משום דנפישי ברחמי אבל יחיד דלא אלימא זכותיה

וייל זייא האבען גיוואלט דינען עבודה זרה · נאר גאט האט אויף זייא גישטארקט דעם יצר הרע זייא זאלן מאכען דעם עגל אונ זאלן זינדיגען וועלין זייא תשובה טאהן וועט זיי גאט מוחל זיין. וועלין שוין וויסען אלע מענטשין אז מען זינדיגט אונ מען טוהט תשובה איז גאט מוחל . ווארום עס שטייט אין פסוק גאט הט גזאגט ווער וואלט געבין אז זייער הארץ זאל אלע מאהל אזוי זיין (וויא היינט איז) . אונ זייא זאלן אלע מאהל אזוי מורא האבען פאר מיר וויא היינט ; זעהן מיר דאך אז דיא יודען זענען גיוועזן פרום אונ האבען מורא גיהאט פאר גאט ; דאס איז דיא זעלביגע רייד וואס רבי יוחנן האט גזאגט פון רבי שמעון בן יוחים וועגין דוד איז ניט גיוועזן אנגיברייט צו טאהן דיא עבירה מיט בת שבע . אונ דיא יודען זענען ניט גיוועזן אן גיברייט צו מאכען אעגל . פון וואנען ווייסען מיר אז דוד איז ניט גיוועזן אן גיברייט צו טאהן דיא עבירה מיט בת שבע ; ווארום עס שטייט אין פסוק דוד האט גזאגט ולבי חלל בקרבי . דער יצר הרע וואס אין מיין הארץ איז שוין גישטארבען אין מיר . זעהן מיר אז דוד האט שוין ניט גיהאט קיין תאוה צו אאשה ; אונ פון וואנען ווייסען מיר אז דיא יודין זענען ניט גיוועזן אן גיברייט צו מאכען דעם עגל . ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט גזאגט ווער וואלט געבין אז זייער הארץ זאל אלע מאהל אזוי זיין (וויא היינט איז) אונ זייא זאלן אלע מאהל אזוי מורא האבען פאר מיר וויא היינט . זעהן מיר אז דיא יודין זענען גיוועזן פרום אונ האבן מורא גיהאט פאר גאט . נאר פאר וואס דען האבען דוד אונ דיא יודין גיטאהן דיא עבירות . דאס איז גיוועזן אגזרה פון גאט . צו ווייזען פאר דער וועלט אז מען זינדיגט אונ מען טוהט תשובה איז גאט מוחל ; אויב איין מענטש זינדיגט זאגט מען צו אים גיי צו דעם איין מענטש צו דוד ער האט אויך געזינדיגט אונ האט גיטאהן תשובה האט מען איהם מוחל גיוועזן . טוה דוא אויך תשובה וועט מען דיר אויך מוחל זיין . אונ אויב פיל יודין צו זאמען האבען גיטאהן אעבירה . זאגט מען צו זייא גייט צו דיא פיל יודען וואס האבען גימאכט דעם עגל אונ זיי האבען גיטאהן תשובה האט מען זייא מוחל גיוועזן . טוהט איר אויך תשובה וועט מען אייך אויך מוחל זיין . זאגט דיא גמרא ביידע דוד אונ דיא יודין האבען אונז גידארפט לערנען אז תשובה העלפט ; ווארום פון דוד וואלט איך נאר אפ לערנען אז תשובה העלפט פאר איין מענטש וואס האט געזינדיגט . ווייל קיינער ווייס ניט פון דיא עבירה . איז ניטא קיין חילול השם ; אבער אז פיל יודען זינדיגען מיט איין מאהל . ווייסען אלע פון דיא עבירה איז אחילול השם . וואלט איך מיינען צו זייער עבירה העלפט ניט קיין תשובה . דריבער לערנען מיר אפ פון דיא יודען וואס האבען גימאכט דעם עגל . אזוי וויא צו זייא האט גיהאלפען תשובה . אזוי העלפט תשובה אלע מאהל אפילו צו פיל יודען וואס זינדיגען . אונ פון דיא יודין אליין אן דוד וואלטין מיר גזאגט צו פיל מענטשין העלפט יא תשובה ווייל ווען פיל מענטשין בעטין ווערט זייער תפלה אן

זכותיה אימא לא צריכא . והיינו דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מ"ד (שמואל ב כג) נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה :

יד א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעה"ב שנאמר (ישעיה נח) והלך לפניך צדקך . וכל העובר עבירה אחת בעה"ז מלפפתו ומוליכתו ליום הדין שנאמר (איוב ו) ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו . ר' אלעזר אומר קשורה בו ככלב שנאמר (בראשית לט) ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעוה"ז להיות עמה לעה"ב :

טו אמר ר"ל בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלא לא חטאו אנו לא באנו לעולם שנאמר (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון למימרא דאם לא חטאו לא היו מולידים והכתיב (בראשית ט) ואתם פרו ורבו עד סיני בסיני נמי הא כתיב (דברים ה) לך אמור להם שובו לכם לאהליכם לשמחת

והיכא הוי הכא אימא לא ליקבלו :
מלפפתו . מעטפתו לשון מלבוש כמו מלפפין את התינוק בבגד :
נתכותינו . הטעו הטגל : לא באנו לעולם . שהיו כמלאכי השרת ולא יולידו בנים :
לאותם . בנים שהיו כבר בשעת עמידתן בסיני :
לשמחת עונה . בעוד עתה ניסר להם אל הנשו

געװאָרן . אָבער אַז אײן מענטש האָט געזינדיגט העלפט איהם ניט קײן תּשובֿה װײל זכות איז ניט אַזױ שטאַרק . דריבער לערנען מיר אָפּ פֿון דוד און פֿון די יודען אַז תּשובֿה העלפט פֿאַר אײן מענטש און פֿאַר פֿיל מענטשען , דאָס איז װאָס רבי שמואל בר נחמני האָט געזאָגט פֿון רבי יונתן װעגן עס שטײט אין פּסוק דאָס איז די רײד פֿון דוד דער זוהן פֿון ישי און דאָס איז די רײד פֿון דעם מענטש הוקם על . װאָס ער האָט אױף געשטעלט דעם יאָך פֿון תּשובֿה . ער האָט געװיזען אַז אַ מענטש זאָל תּשובֿה טאָהן װעט איהם גאָט מוחל זײן די עבֿירות :

יד אָמר . רבי שמואל בר נחמני האָט געזאָגט פֿון רבי יונתן װעגן דער װאָס טוהט אַפֿילו נאָר אײן מצװה אױף דער װעלט . אַז דער מענטש שטאַרבט און קומט אױף יענער װעלט גײט די מצװה פֿאַר איהם פֿאָר אױס . אַזױ װיא עס שטײט אין פּסוק דײן פֿרומקײט װעט גײן פֿאַר דיר פֿאָר אױס . און דער װאָס טוהט אַפֿילו נאָר אײן עבֿירה אױף דער װעלט . אַז ער שטאַרבט און קומט אױף יענער װעלט . װיקעלט זיך די עבֿירה אַרום איהם און פֿירט איהם צום משפּט . אַזױ װיא עס שטײט אין פּסוק ילפֿתו אָרחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו . די מענטשען װאָס נעמען אָן זײערע װעגן זײא גײען אין די װעגן פֿון די רשעים . װעלין זײא אױף גײן אין פֿאַר װיסטונג און װעלין פֿאַרלאָרען װערין . רבי אלעזר זאָגט די עבֿירה איז צו געבונדען צו דעם מענטש אַזױ װיא אַ הונט . אַזױ װיא עס שטײט אין פּסוק בײ יוסף ער האָט ניט צוא געהערט צו איהר צו ליגען בײ איהר צו זײן מיט איהר . צו ליגען בײ איהר אױף דער װעלט און צו זײן מיט איהר אױף יענע װעלט . װאָרום אַז יוסף װאָלט מזנה געװען מיט די װײב פֿון פּוטיפֿר װאָלט די עבֿירה געװען צו געבונדען צו איהם אױף יענע װעלט :

טו אָמר . ריש לקיש האָט געזאָגט מיר דאַרפֿען דאַנקען אונזערע עלטערין װוס זײ האָבען געמאַכט דעם עגל . װאָרום אַז זײא װאָלטען ניט געזינדיגט . װאָלטען זײא געװען אַזױ גוט װיא מלאכים . און װאָלטען ניט געבאָרען קײן קינדער : װאָלטען מיר ניט געקומען אױף דער װעלט . אַזױ װיא עס שטײט אין פּסוק איך האָב געטראַכט איר זענט שױן אַזױ װיא מלאכים און איר אַלע זענט אַזױ װיא די אױבערשטע קינדער . אָבער אַז איר האָט פֿאַר דאָרבען אײערע מעשׂים װעט איר שטאַרבען אַזױ װיא מענטשען . פֿרעגט די גמרא אַז די יודען װאָלטען ניט געזינדיגט מיט דעם עגל װאָלטען זײא ניט געבאָרען קײן קינדער . עס שטײט דאָך אין פּסוק איר זאָלט אײך פֿרוכטבאַרין און מערין . האָט דאָך גאָט פֿאַר באָטען מען זאָל האָבען קינדער . ענטפֿערט

לשמחת עונה והכתיב (שם) למען ייטב להם ולבניהם לעולם לאותם העומדים על הר סיני, והאר"ל מ"ד (בראשית ה) זה ספר תולדות אדם וכי ספר היה לו לאדם הראשון אלא מלמד שהראה הקב"ה לאדה"ר דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר (תהלים קלט) ולי מה יקרו רעיך אל מה עצמו ראשיהם, וא"ר (אסי) [יוסי] אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר (ישעיה נז) כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי לא תימא אנו לא באנו לעולם אלא אימא כמי שלא באנו לעולם. למימרא דאי לא חטאו לא הוו מיתי והא כתיבי פרשת יבמות ופרשת נחלות, על תנאי

אל אתם: עד שיכלו וכו'. אוצר יש ושמו גוף ומבראשית נוצרו כל הנשמות שעתידין להולד ונתנם לשם: כי לא לעולם אריב. לאחר זמן הגאולה: ולא לנצח אקצוף. מגלגול: כי רוח. אשר לפני ונשמות שבגוף הוא יעטוף הוא המאחר כמו העטופים ללבן ונשמות אני עשיתי: כמי שלא

דיא גמרא דאס איז נאר געווען אמצוה ביז צו דער צייט וואס יודין זענען גיקומען צום בארג סיני. פרעגט דיא גמרא ווען דיא יודען זענען גישטאנען ביי דעם בארג סיני האט דאך גאט גזאגט צו משה גיי זאג צו די יודען גייט צוריק צו אייערע גיצעלטען; דאס מיינט מען צו אייערע ווייבער. געוויס מיינט מען זייא זאלן גיבארן קינדער. ענטפערט די גמרא מען מיינט נאר צוא תשמיש המטה זאלן זייא קומען צו דיא ווייבער. אבער קינדער וואלטין זייא ניט גיבארען. פרעגט דיא גמרא עס שטייט דאך אין פסוק עס זאל גוט זיין צו זיי אונ צו זייערע קינדער אויף אייביג. ענטפערט דיא גמרא דאס מיינט מען עס זאל גוט זיין צו דיא קינדער וואס זענען שוין גיבארען געווארן אונ זענען גישטאנען אויף דעם בארג סיני. אבער נייע קינדער וואלטען זייא ניט גיבארן; פרעגט דיא גמרא ריש לקיש האט דאך גזאגט עס שטייט אין פסוק דאס איז דער ספר פון דיא קינדער פון אדם. האט דען אדם הראשון ג'האט אספר. נאר דער פסוק לערנט אונז אז גאט האט געוויזען צו אדם הראשון די דרשנים פון יעדער דור. אונ דיא חכמים פון יעדער דור. אונ דיא פירערס פון יעדער דור. וויא אדם הראשון איז געקומען צוא דעם דור פון רבי עקיבא; האט זיך אדם הראשון גיפרייט מיט דיא תורה פון רבי עקיבא. ער האט אבער גיטרויערט אז ער האט גיזעהן מיט וואס פאר אטויט רבי עקיבא וועט שטארבען. האט אדם הראשון גזאגט דעם פסוק ולי מה יקרו רעיך אל. גאט וויא טייער זענען ביי מיר דיינע פריינד. ודאס מיינט מען דיא יודען וואס זיי זענען די פריינד פון גאט זייא האבען איהם ליב) מה עצמו ראשיהם. וויא שטארק זענען דיא עלצטע זייערע. דיא פירערס פון דיא יודען. אונ דיא רבנים זייערע. זעהן מיר דאך פון דאנען אז צו דיא יודען איז געווען אנגיברייט מענטשין זאלען גיבארען ווערין נאך דעם וויא מען האט זייא גיגעבען דיא תורה. אונ רבי יוסי האט גזאגט משיח וועט אנדערש ניט קומען ביז עס וועלין זיך אויס לאזין אלע נשמות וואס זענען דא אין דעם אוצר וואס הייסט גוף. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק כי לא לעולם אריב. גיט אויף אייביג וועל איך קריגען אונ ניט אויף אייביג וועל איך צערנען נאר דיא נשמות וואס זענען פאר מיר. דיא נשמות וואס איך האב בשאפען זייא פאר שפעטיגען אייער אויסלייזונג; איר וועט אנדערש ניט אויס גילייזט ווערין ביז עס וועלין ווערין גיבארען אזוי פיל מענטשין וויא פיל נשמות עס איז דא אין דעם אוצר וואס הייסט גוף. זעהן מיר דאך אז נאך דעם וויא דיא יודען האבען גענומען דיא תורה מוזען נאך אויך מענטשין גיבארען ווערין. ענטפערט דיא גמרא דוא זאלסט ניט זאגען מיר וואלטין ניט געקומען אויף דער וועלט. נאר זאג עס וואלט געווען גלייך וויא מיר וואלטען ניט געקומען אויף דער וועלט. ווייל יענע מענטשין וואלטען גילעבט אייביג אונ מ'ר געגין זייא וואלטען גיווען גירעכונט וויא גאר ניט; פרעגט די גמרא אז די יודען וואלטען ניט גיזינדיגט מיט דעם עגל וואלטען זייא ניט גישטארבען. עס שטייט דאך אין דער תורה דיא פרשה פון יבמין (אז איינער וועט שטארבען אן קינדער. זאל דער ברודער נעמען זיין ווייב). וגו׳

פתח לעולם . לפי שכן היו חיים לעולם וכל זמן שהם קיימים אין אנו השונים כלום :
הא לא קבלו ישראל את התורה . הוי שומע מכאן שלא לקבל שכר היום בעוה"ז אלא שלא תהא אומה ולשון שולטת בהן וזו היא טובה הכתובה כאן למען ייטב להם : הוא דאמר . כ"ל : עניות .

תנאי . ומי כתיב קרא על תנאי . אין כדאמר ר"ל (בראשית א) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלין את התורה מוטב ואם לאו הריני מחזיר אתכם לתהו ובהו :

מז מיתיבי (דברים ה) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי וגו' לבטל מהם מלאך המות אי אפשר שכבר נגזרה גזירה. הא לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם שנאמר (שם) למען ייטב להם ולבניהם לעולם הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר' יוסי אומר לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות (ואומה ולשון) שולטת בהם שנאמר (תהלים פב) אני אמרתי אלהים אתם וחבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו . ור' יוסי נמי הא כתיב

עס שטייט דיא פרשה פון ירושה . אז איינער שטארבט ווער עס זאל איהם ירשנן . זעהן מיר דאך אז מען וועט יא שטארבען . ענטפערט דיא גמרא דיא פרשיות זענען געשריבען געווארען אויף אתנאי . אויב מען וועט זינדיגען וועט מען שטארבען ; פרעגט דיא גמרא שרייבט דען די תורה אפסוק אויף אתנאי . ענטפערט דיא גמרא יא . אזוי וויא ריש לקיש האט גזאגט עס שטייט אין פסוק ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי . האט גידארפט שטיין יום ששי . אן אה' . פאר וואס שטייט הששי מיט אה' . נאר דער פסוק לערונט אונז אז גאט האט אויס געגומען אתנאי מיט די אלע זאכען וואס ער האט בשאפען אין דיא זעקס טעג . אונ ער האט גזאגט צו זייא אויב דיא יודען וועלין אן נעמען די תורה איז גוט . וועט איר אלע בלייבען ; אונ אויב די יודען וועלען ניט אן נעמען דיא תורה . וועל איך אייך צוריק מאכען וויסט אזוי וויא איר זענט גיוועזען . אונ ה' איז פינף . ששי אין דער זעקסטער . דאס ווייזט אויף די פינף ספרים פון דער תורה וואס זענען געגעבין געווארן דעם זעקסטין טאג אין סיון ;

מז מיתיבי , פרעגט דיא גמרא עס שטייט אין פסוק ווער וואלט געבין זייערע הערצער זאלין אזוי זיין זייא זאלען פאר מיר מורא האבין אייביג . גאט האט גיזאגט . צו נעמען דעם מלאך המות פון זייא . זייא זאלין ניט שטארבין . דאס קען מען ניט . ווארום עס איז שוין איין מאהל אויף זייא נגזר גיווארען זייא זאלען שטארבען . דיא יודין האבין נאר גינומען דיא תורה זייא זאלען נישט מער זיין אין גלות . עס זאל אויף זייא קיין פאלק ניט גיוועלטיגען . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק עס זאל גוט זיין צוא זייא אונ צו זייערע קינדער אייביג . זעהן מיר דאך אז אפילו דיא יודען וואלטען ניט זינדיגען וואלטען זייא אויך שטארבען . ענטפערט דיא גמרא ריש לקיש זאגט אזוי וויא דער תנא . ווארום מיר האבען גילערונט רבי יוסי זאגט די יודין האבען מער ניט גינומען דיא תורה נאר דער מלאך המות זאל אויף זייא ניט גיוועלטיגען . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק , איך האב גיזאגט איהר וועט זיין אזוי וויא דיא מלאכים . איהר האט פאר דארבין אייערע מעשים דריבער וועט איהר שטארבין אזוי וויא מענטשין . אבער אז זיי וואלטען ניט געזינדיגט וואלטען זייא נישט גישטארבען . פרעגט דיא גמרא וויא אזוי זאגט רבי יוסי אז יודען האבען גינומען דיא תורה זייא זאלען ניט שטארבען . עס שטייט דאך אין פסוק עס זאל גוט זיין צו זייא אונ צו זייערע קינדער אויף אייביג . גוט וועט זייא זיין אבער שטארבין וועלין זייא . זאגט דיא גמרא רבי יוסי וועט דיר ענטפערען אז מען זאגט עס וועט גוט זיין מיינט מען מען וועט ניט שטארבין . ווארום וואס קען דען זיין אגרעסערע טובה וויא ניט שטארבין . פרעגט דיא גמרא דער ערשטער תנא וואס זאגט ווען יודען האבען גינומען דיא תורה האט מען זיי נאר צו גיזאגט עס זאל זייא גוט זיין . אבער שטארבין וועלין זייא . פאר וואס שטייט אין פסוק גאט האט גיזאגט איהר האט געזינדיגט וועט איהר שטארבען וויא אלע מענטשין . אז זיי וואלטען

כתיב למען ייטב להם ולבניהם לעולם טובה הוא דהוי"א לעולם הא מיתה איכא אמר לך כיון דליכא מיתה אין לך טובה גדולה מזו ות"ק הא כתיב אכן כאדם תמותון מאי מיתה עניות דאמר מר ארבעה חשובים כמתים עני ומצורע וסומא ומי שאין לו בנים עני דכתיב (שמות ד) כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ומאן נינהו דתן ואבירם והא חיו כיון שירדו מנכסיהן עשאן הכתוב כמתים. מצורע דכתיב (במדבר יב) אל נא תהי כמת. סומא דכתיב (איכה ג) במחשכים הושיבני כמתי עולם. מי שאין לו בנים דכתיב (בראשית ל) הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי:

במשהעתא שלמו בהם מלכיות שמכלים את ממונם כל היום בוזזים לאכול: דתן ואבירם. דאמר מר כל מקום שנאמר נצים נצבים אינן אלא דתן ואבירם והכא במבקשי נפשו כתיב נצים היינו אותם עברים שהלשינו עליו:

כפויי טובה. אינם מכירים הטובה להחזיק בטובתה:

בלחם הקלקל. קל הוא המן ומפני שהיה נבלע בכל אבריהם ואינם יוצאים לחוץ קראוהו קלוקל וזרגנו על כך והיא היתה להם טובה גדולה שלא היו צריכין לטרוח ולילך ג' פרסאות להפנות כדתניא כשהיו נפנין אין נפנין לא לצדיהם ולא לפניהם אלא לאחריהם ומחנה ישראל שלשה פרסאות היה:

ת"ר (דברים ה) מי יתן והיה לבבם זה להם אמר משה לישראל כפויי טובה בני כפויי טובה בשעה שאמר הקב"ה לישראל מי יתן והיה לבבם זה להם היה לכם לומר תן לנו אתה כפויי טובה הם דכתיב (במדבר כא) ונפשנו קצה (ע"ב) בלחם הקלקל. בני.

ניט געווינדיגט וואלטען זייא דאך אויך געשטארבען ; ענטפערט דיא גמרא מען מיינט ניט שטארבען . נאר מען מיינט ארעם ווערין . אז זייא וועלין זינדיגען וועלין זייא ארעם ווערין . ווארום דער תנא האט געזאגט פיר ערלייא מענטשין זענען אזוי וויא טויטע . ארעמע אונ קרעציגע אונ בלינדע אונ דיא וואס האבין ניט קיין קינדער . פון וואנען ווייסין מיר אז ארעם מאן איז גלייך וויא אטויטער . ווארום עס שטייט אין פסוק גאט האט געזאגט צו משה די אלע מענטשין וואס האבען געוואלט מען זאל דיך הרגנן זענען געשטארבין . ווער זענען געווען דיא מענטשין וואס האבין געוואלט מען זאל משה הרגנן . דאס איז געווען דתן אונ אבירם . איז דאך אקשיא זייא האבין דאך געלעבט אין דער צייט אונ נאך אלאנגע צייט שפעטער אויך . נאר וויל זייא זענען געווארען ארעמע לייט . רעכונט זייא דער פסוק פאר טויטע . פון וואנען ווייסין מיר אז אקרעציגער איז גלייך וויא אטויטער . ווארום עס שטייט אין פסוק ווען מרים איז קרעציג געווארין . האט אהרן געזאגט צו משה זייא זאל ניט זיין אזוי וויא אטויטע . פון וואנען ווייסין מיר אז אבלינדער איז גלייך וויא אטויטער . ווארום עס שטייט אין פסוק ער האט מיך געזעצט אין דער פינסטער אזוי וויא דיא טויטע . פון וואנען ווייסין מיר אז דער וואס האט ניט קיין קינדער איז גלייך וויא אטויטער . ווארום עס שטייט אין פסוק רחל האט געזאגט צו יעקב גיב מיר קינדער אונ אויב ניט בין איך ווי אגעשטארבענע ;

ת"ר תנו רבנן . דיא רבנן האבין געלערנט עס שטייט אין פסוק גאט האט געזאגט ווער וואלט געבין דיא יודען זאלען אלע מאהל האבין אזוי אגוטע הארץ וויא היינט . האט משה געזאגט צו דיא יודען איהר פאר לייקנט אטובה אונ איהר זענט קינדער פון אזעלכע מענטשין וואס זייא פאר לייקענען אויך אטובה . ווען גאט האט געזאגט צו אייך יודען ווער וואלט געבין דיא יודען זאלען אלע מאהל האבין אזוי אגוט הארץ וויא היינט . האט איהר געדארפט זאגין צו גאט גיב אונז דו מיר זאלען האבין אגוט הארץ . פון וואנען ווייסין מיר אז די יודען פארלייקענען אטובה . ווארום עס שטייט אין פסוק אונזערע נפשות פאר מיאוסין דעם גרינגען ברויט נדר מן איז געווען אגרינגער ברויט ער איז איין געזאפט געווארין אין זייערע גלידער אונ זייא האבען ניט געדארפט ארויס גיין . אונ דאס האט גאט געטאהן פון זייער טובה וועגין . זייא זאלען ניט דארפען ארויס גיין פון דיא גאנצע מחנה וואס זיא איז געווען לאנג דרייא מייל . אונ דיא יודען ניט גענוג וואס זייא האבין ניט בקענט דיא טובה ; נאך זענען זייא בייז געווען אויף גאט פאר וואס ער האט זייא געגעבין דעם מן . אונ זייערע עלטערין האבין אויך פארלייקענט די

בני כפויי טובה דכתיב (בראשית ג) האשה אשר נתתה עמדי וגו' אף משה רבינו לא רמזה להם לישראל אלא לאחר ארבעים שנה שנאמר (דברים כט) ואולך אתכם ארבעים שנה במדבר וגו' וכתיב (שם) ולא נתן ה' לכם לב לדעת אמר (רבא) [רבה] ש"מ לא קאים איניש אדעתא דרביה עד ארבעין שנין:

(שם ע"א) **ת"ר** (ויקרא כו) אם בחקותי תלכו אין אם אלא לשון בקשה וכן הוא אומר (תהלים פא) לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע וגו' ואומר (ישעיה מח) לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו':

(ע"ב) **אמר** רבי יוחנן משום רבי בנאה מאי דכתיב (ישעיה לב) אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור אשריהם ישראל שבזמן שהם עוסקים בתורה ובגמילות חסדים יצרם מסור בידם ולא הם מסורים ביד יצרם שנאמר אשריכם

נתתה עמדי. לשון גנאי שתלה הקלקול במתנתו של מקום. והוא עשאה לו לעזר: לא רמזה. לתוכחה זו אלא לארבעים שנה במשנה תורה בערבות מואב אמר להם ולא נתן לכם לב לדעת שהיו יודעים לשאול למה היה הקב"ה מבקש מכם אלמא אף משה רבינו לא הבין לתת על לבו דבר זה עד ארבעים שנה: לא קאי איניש אדעתא דרביה. לדעת סוף חכמתו עד מ' שנה שהרי משה לא רמזה לישראל עד ארבעים שנה:

וכן הוא אומר. שהקב"ה מתחנן לפניהם שישמרו את התורה: לו עמי. היינו תחנה כמו לו יהי כדברך:

משלחי רגל. משלחים ומשליכים רגלי יצה"ר הבא על האדם מעליהם. יצה"ר קרוי ארח שנאמר ויבא הלך לאיש העשיר:

טובה: ווארום עס שטייט אין פסוק אדם הראשון האט געזאגט צוא גאט דיא ווייב וואס דוא האסט מיר געגעבען זיא האט מיר געגעבען פון עץ הדעת האב איך געגעסען ווען דוא וואלסט מיר ניט געגעבען דאס ווייב וואלט איך ניט געזינדיגט] . אונ גאט האט איהם געגעבען דיא ווייב פון זיין טובה וועגין . אונ ער האט ניט בעקענט דיא טובה . אונ משה רבינו האט ניט דר מאנט דיא יודין [פאר וואס זיי האבין ניט געזאגט צו גאט גיב דוא אונז אגוט הארץ] ביז נאך פערציג יאהר . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק משה האט געזאגט צו דיא יודען איך האב אייך געפירט פערציג יאהר אין דער מדבר אונ גאט האט ניט געגעבען צו אייך אהארץ צו וויסען [פאר וואס האט גאט געזאגט צו אייך ווער וואלט געבין איהר זאלט האבין אגוט הארץ] . איהר זאלט ענפערען גיב דוא . אונ דאס האט איהר ניט פארשטאנען . אונ משה רבינו האט אויך ניט פארשטאנען וואס גאט האט געמיינט . ביז איצט נאך פערציג יאהר האט זיך משה דער מאנט וואס גאט האט געזאגט פאר פערציג יאהר פריער ווער וואלט געבין דיא יודען זאלען האבען אגוט הארץ אייביג . האט גאט געמיינט די יודען זאלען ענפערין גיב דוא . האט רבה געזאגט פון דאנען וויסען מיר אז עס קען אמאהל אוועק גיין פערציג יאהר ביז דער תלמיד זאל וויסען וואס דר רבי האט געזאגט:

ת"ר תנו רבנן . דיא רבנן האבין גילערונט עס שטייט אין פסוק אם בחקותי תלכו . דער ווארט אם איז דער טייטש בעטין . גאט האט געזאגט צו דיא יודען איך בעט אייך איהר זאלט גיין אין מיינע חוקים . מיר געפינען נאך אמאהל אז גאט בעט דיא יודען זייא זאלען זיין פרום . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק תהלים זאל מיין פאלק מיך צו הערין הלואי וואלטען דיא יודען גיין אין מיינע וועגין דאס קלענסטע טובה וואלט געווען וואס איך וואלט אונטערטעניג מאכען זייערע פיינד . נאך זאגט דער פסוק הלואי וואלסטו פאר נומען מיינע געבאט ווערט זיין דיין פרידען אזוי וויא דער טייך . אזוי וויא דער קוואל הערט ניט אויף צו געבין זיינע וואסער . אזוי וואלט ניט אויפהערין דיין פרידען:

אמר . רבי יוחנן האט געזאגט פון רבי בנאהם וועגין עס שטייט אין פסוק וואוהל צו אייך וואס איר זייעט אויף אלע וואסער זייא שיקען דיא פיס פון אקס אונ פון אייזיל . וואוהל צו דיא יודען ווען זייא לערנען תורה אונ טוען גמלות חסדים איז דער יצר הרע איבער געגעבין אין זייער האנט אונ ניט זייא זענען איבער געגעבן אין דיא האנט פון יצר הרע . אזוי ווי עס שטייט אין פסוק פאר זייעט צו אייך אויף צדקה אזוי וויא אמענטש פאר זייעט אקארין קארין ווען

אשריכם זורעי על כל מים ואין זריעה אלא צדקה שנאמר (הושע י) זרעו לכם לצדקה ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה נה) הוי כל צמא לכו למים משלחי רגל השור והחמור . תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי :

וכולן שחזרו . אגזלנין ועמי הארץ קאי : אין מקבלין אותן . להחזיקן בתורת חברות לכמוך

(דף ז) כ תנו רבנן הנשאל לחכם וטמא לא ישאל לחכם ויטהר לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר היו שנים אחד מטמא ואחד מטהר אחד אוסר ואחד מתיר אם היה אחד מהם גדול מחברו בחכמה ובמנין הלך אחריו ואם לאו הלך אחר המחמיר . ר' יהושע בן קרחה אומר בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר המיקל :

כא תנו רבנן וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר חזרו בהן בטמטוניות אין מקבלין אותן בפרהסיא מקבלין אותן

א"ד

דאך פון דעם קארץ ארויס וואקסען פיל קארץ . אונ מען זאל דיא פיל קארץ פאר זייען וועט ארויס וואקסען נאך פיל אונ פיל תבואה . ביי צדקה איז אויך אזוי . אמענטש גיט צו אארעם אן אגילדין צדקה האט ער דעם ארעם מאן מיט זיין ווייב אונ קינדער דער האלטען ביי זייער לעבין . רעכענט מען ניט דעם גילדין וואס ער האט גיגעבען . נאר מען רעכונט ער הט לעבעדיג גימאכט נפשות . אונ דיא נפשות האבען גיבארען נאך נפשות . אונ אזוי ווייטער ביז אייביג אונ דאס ווערט ארץ גירעכונט אויף זיין נאמען . אונ וואסער מיינט מען תורה . אזוי ווי עס שטייט אין פסוק אלע דארשטיגע זאלן גיין צום וואסער . דער וואס איז דארשטיג צו דינען גאט זאל ער לערנען תורה . דיא תורה אונ דיא צדקה שיקען אוועק פון דעם מענטשין דיא פיס פון דעם אקס אונ פון דעם אייזיל . דאס מיינט מען דעם יצר הרע . וואס ער פאר שטאפט דעם שכל פון דעם מענטש ער זאל לעבין אויף דער וועלט אזוי וויא אאקס אונ אזוי וויא אאייזל . אין דעם ספר תנא דבי אליהו שטייט אמענטש זאל אויף זיך ארויף נעמען די משא פון דער תורה אזוי ווי דער אקס טראגט אויף זיך דעם יאך פון האקער . אונ אזוי ווי דער אייזיל טראגט אויף זיך די משא פון די סחורה :

כ תנו רבנן . די רבנן האבען גילערונט אז איינער פרעגט אשאלה ביי אמורה הוראה . אונ דער מורה הוראה זאגט דיא זאך איז טמא . טאר ער ניט גיין פרעגין די זעלביגע שאלה צו איין אנדער מורה הוראה טאמער וועט ער זאגן עס איז טהור . אדער ער האט גיפרעגט אשאלה ביי אמורה הוראה אונ ער האט גזאגט עס איז אסור . טאר ער ניט גיין פרעגין דיא זעלביגע שאלה צו איין אנדער מורה הוראה טאמער וועט ער זאגן עס איז מותר . אויב איינער איז געקומען פרעגין אשאלה אונ עס זענען גיזעסן צוויי מורה הוראות . איינער האט גזאגט די זאך איז טמא אונ איינער האט גזאגט די זאך איז טהור . אדער איינער האט גזאגט דיא זאך איז אסור אונ איינער הט גזאגט די זאך איז מותר . אויב איינער איז גיווען גרעסער פאר דעם אנדערין מיט חכמה אונ מיט מער תלמידים . זאל מען פסקנן וויא ער . אונ אויב זייא זענען גיווען ביידע גלייך אין חכמה אונ אין תלמידים זאל מען פסקנן וויא דער וואס זאגט טמא אונ אסור . רבי יהושע בן קרחה זאגט אויב זיי קריגען אין אדין וואס שטייט אין דער תורה . זאל מען פסקנן ווי דער וואס זאגט מען טאר ניט . אונ אויב זיי קריגען אין אדין וואס די רבנן האבען גזאגט . זאל מען פסקנן ווי דער וואס זאגט מען מעג :

כא תנו רבנן . די רבנן האבען גילערונט גזלנים אונ עמי הארצים וואס פרעגין ניט געבין תרומה אונ מעשרות . אונ זייא האבען תשובה גיטאהן : דער נאך איז ער צוריק גיווארען אגזלן אונ דער עם הארץ וויל שוין נאך אמאהל ניט געבין תרומה אונ מעשר . אז זיי ווילען נאך אמאהל תשובה טאהן . נעמט מען זייא שוין ניט אן פאר פרום אונ מען גלויבט זיי ניט . אזוי זאגט רבי מאיר . רבי יהודה זאגט אויב זיי טוהען תשובה פאר זיך אין דער שטיל . נעמט מען

א"ר עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותן בפרהסיא (ע"ג) אין מקבלין אותן ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרים בין כך ובין כך מקבלים שנאמר (ירמיה ג) שובו בנים שובבים א"ר יצחק איש כפר עכו א"ר יוחנן הלכתא כותו הזוג:

כב תניא ר' אליעזר אומר שואל אדם צרכיו ואח"כ יתפלל שנאמר (תהלים קב) תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו וגו' ואין שיחה אלא תפלה שנאמר (בראשית כד) ויצא יצחק לשוח בשדה, ר' יהושע אומר יתפלל ואח"כ ישאל צרכיו שנאמר (תהלים קמב) אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד. ור' אליעזר נמי הכתיב אשפוך לפניו שיחי ה"ק אשפוך לפניו שיחי בזמן שצרתי לפניו אגיד, ור' יהושע נמי הכתיב תפלה לעני כי יעטוף ה"ק אימתי תפלה לעני בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו. ככדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי במאי קמיפלגי כדדרש ר' שמלאי דדרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של מקום

אליהם: עשו דבריהם. בסתר עבירות שבידן שעברו עד הנה: בפרהסיא. הואיל ופקרו כ"כ אנו אין נוהגין לבן לבוא בתשובה שלמה: שובבים. שבמע מזידים ופרהסיא לשון מרד וגלוי כמו וילך שובב בדרך לבו:

ואח"כ יתפלל. י"ח: כי יעטוף. עטיפת נפשו ודאגת לבו יתפלל תחלה והדר לפני ה' ישפוך שיחו שמונה עשרה. עטיפה לשון כאב ופליחת לב מתוך צרה כמו בהתעטפם כחלל: לשוח בשדה. תפלת המנחה תיקן. בפרק תפלת השחר: בזמן שצרתי לפניו אגיד. כבר קודם לכן: לא כמר דייק וכו'. דהא איכא לשנויי הכי והכי: יסדר

ניט אן זייער תשובה. אבער אז זייא זענען זיך מתודה פאר אלע מענטשין אויף זייערע עבירות אונ טוהען תשובה. נעמט מען אן זייער תשובה. אונ מען גלויבט זייא. אנדערע זאגן אזוי האט רבי יהודה גזאגט אויב זייא האבען גיטאהן זייערע עבירות אין דער שטיל, נעמט מען אן זייער תשובה. אבער אז זייא האבען גיטאהן זייערע עבירות עפענטליך פאר אלע מענטשין. נעמט מען ניט אן זייער תשובה. רבי שמעון אונ רבי יהושע בן קרחה זאגן וויא זייא האבען גיטאהן האבען זייא גיטאהן אונ אז זייא טוהען תשובה נעמט מען זיי אן. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק שובו בנים שובבים. טוהט תשובה איר ווילדע קינדער וועל איך אייך ברייגגען אין ציון. זעהן מיר עס איז אלץ איינס וויא זייא האבען געזינדיגט. אז מען טוהט נאר תשובה איז גוט. רבי יצחק פון דארף עכו האט גזאגט פון רבי יוחנן וועגן דער דין איז ווי די זאגען רבי שמעון אונ רבי יהושע בן קרחה:

כב תניא: מיר האבען גילערונט רבי אליעזר זאגט פריער זאל אמענטש בעטין פון זיינע בדערפעניש. וואס ער דארף דעם טאג. דער נאך זאל ער דאווענען שמונה עשרה. וויא עס שטייט אין פסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו. דער ארעם מאן וואס איז פאר וויקולט אין זיינע צרות. זאל ער פריער בעטין אויף זיינע צרות גאט זאל איהם פון זיי העלפין. דער נאך וועט ער דאווענען שמונה עשרה וואס דס איז דיא גיוויינליכע תפלה פון אלע טאג. ווארום שיחה איז דער טייטש תפלה אזוי. ווי עס שטייט אין פסוק ויצא יצחק לשוח בשדה. יצחק איז ארויס גיגאנגען אין פעלד צו מתפלל זיין. רבי יהושע זאגט פארקערט דארף זיין פריער זאל מען דאוונן שמונה עשרה. דער נאך זאל ער בעטין וואס ער דארף. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק אשפוך לפניו שיחי וצרתי לפניו אגיד. פריער פר גים איך פר גאט מיין גיוויינליכע תפלה. דער נאך זאג איך פאר אים מיינע צרות. רבי אליעזר זאגט אזוי מיינט דער פסוק אשפוך לפניו שיחי. איך פאר גים פאר גאט מיין גיוויינליכע תפלה שמונה עשרה. בזמן שצרתי לפניו אגיד ווען איך האב שוין פריער פאר שמונה עשרה גזאגט פאר גאט מיינע צרות. רבי יהושע זאגט אזוי מיינט דער פסוק תפלה לעני כי יעטוף ווען זאל דער ארעם מאן בעטין אויף זיינע צרות וואס ער איז אין זיי איין גיוויקולט. בזמן שלפני ה' ישפוך שיחו. ווען ער האט שוין פריער פאר גאט גאסען זיין גיוויינליכע תפלה. שמונה עשרה. פרעגט די גמרא אז פון די פסוקים קען מען ניט וויסען ניט וויא רבי אליעזר ניט וויא רבי יהושע. אין וואס קריגען זיי. ענפערט דיא גמרא זיי קריגען אזוי וויא רבי שמלאי האט גידרשת. ווארום רבי שמלאי האט גדרשת

ביקום ואח"כ יתפלל מנ"ל ממשה רבינו דכתיב (דברים ג) ה' אלהים אתה החלות וגו' וכתיב בתריה אעברה נא וגו' ר' יהושע סבר ילפינן ממשה ור' אליעזר סבר לא ילפינן ממשה שאני משה דרב גובריה :

(דף ה) **כג תנו** רבנן כיון שראה אדם הראשון היום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשך בעדי וחוזר לתהו ובהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים ישב ח' ימים בתענית ובתפלה כיון שנפלה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר מנהגו של עולם הוא עמד ועשה שמונה ימים י"ט לשנה אחרת עשאן אלו ואלו י"ט הוא קבעם לשמים והם קבעום לע"ז . בשלמא למ"ד בתשרי נברא העולם יומא זוטי חזא ליה יומי אריכי אבתי לא חזא אלא למ"ד בניסן נברא

אדם שבחו של הקב"ה . שלשה ברכות ראשונות אבות גבורות קדושת ה' שאין בהן תפלה אלא שבח ואח"כ בשאר ברכות יש דברי תחנה ותפלה : ר' יהושע סבר ילפינן ממשה . להסדיר שבח תפלה הלכך יתפלל י"ח התלה דאיכא שבח בתחלתן : דרב גובריה . גדולת מעשיו וחכמתו רבה וגלוי לו לשבח ולהעדיף בשבחו של מלך מלכי המלכים אבל אינם בעלמא מיחזי כיוהרא :
יום שמתמעט והולך . מתשרי ועד טבת : לא חזי ליה יומי אריכי . ביום תקופת תמוז (לפניו ולאחריו ויומי זוטרי בתחלת תקופת ניסן וסוף תקופת תמוז) והיה לו לידע שמנהגו של עולם

פריער זאל אמענטש זאגען דיא לויב פון גאט [אזוי וויא מיר זאגען די ערשטע דרייא ברכות פון שמונה עשרה . וואס אין זייא איז ניטא קיין גיבעט נאר אלויב צו גאט] . דער נאך זאל ער בעטין פון גאט וואס ער דארף . דאס ווייסען מיר פון משה רבינו . אזוי וויא עס שטייט אין פסוק משה האט גזאגט ה' אלהים אתה החלות [גאט דוא האסט אן גיהויבען צוא ווייזען דיין קנעכט דיין גרויסקייט אונ דיין שטארקע האנט ווער איז נאך אגאט אין הימעל אונ אויף דיא ערד וואס ער זאל טאהן אזוי וויא דוא האסט גיטאהן אונ אזוי וויא דיינע שטארקייט] . דער נאך האט ער גיבעטען זיין תפלה ער זאל אריבער גיין דעם ירדן : רבי יהושע זאגט מיר דארפען אפ לערנען פון משה . פריער זאלען מיר דאווענען שמונה עשרה . וואס דארט שטייט דיא לויב פון גאט . דער נאך זאל מען בעטין וואס מען דארף . אונ רבי אליעזר האלט מיר לערנען ניט אפ פון משה . דער כח פון משה איז גיוועזן גרויס . דריבער איז פאר גאט שיין גיוועזן צוא הערין די לויב פון משה . אונ משה האט געוואוסט וויא אזוי צו לויבען גאט . אבער איין אנדער מענטש אז ער שטעלט זיך לויבען גאט איז דס נאר אגרויסקייט פון אים . דריבער זאל אמענטש בעטין ביי גאט וואס ער דארף אן איהם צו לויבען פריער :

כג תנו רבנן . דיא רבנן האבען גילערנט וויא אדם הראשון האט גיזעהן אז דיא טעג ווערין אלע מאהל קלענער . האט ער גזאגט וויי צו מיר טאמער ווייל איך האב גזינדיגט ווערט דיא וועלט אלע מאהל פינסטערער ביז זיא וועט ווערין גאר וויסט . אונ דאס איז דער טויט וואס עס איז אויף מיר גיקנסת גיווארען פון הימעל . הט ער אכט טעג גיפאסט אונ גיבעטען ביי גאט ער זאל איהם מוחל זיין די עבירה . וויא עס איז געקומען דיא תקופה פון טבת . אונ ער האט גיזעהן דיא טעג הייבען אן גרעסער צו ווערין . האט ער גזאגט דער פירונג פון דער וועלט איז אזוי דיא טעג זאל ווערין גרעסער אונ קלענער . האט ער געמאכט אכט טעג יום טוב . אויף דעם אנדערין יאהר האט ער גימאכט יום טוב אכט טאג פאר די תקופה . די טעג וס ער האט אין זייא גיפאסט . אונ אכט טאג נאך די תקופה הט ער אויך געמאכט יום טוב . אדם הראשון האט געמאכט דיא זעכצעהן טעג יום טוב צוא גאט . אונ דיא פעלקער מאכען דעם יום טוב צוא דיא עבודה זרה . פרעגט דיא גמרא נאך דעם תנא וואס זאגט דיא וועלט איז בשאפען גיווארען אין תשרי . איז דאך אדם הראשון בשאפען גיווארען אין דער צייט וס די טעג ווערין קלענער . האט ער נאר גיזעהן דיא טעג קלענער ווערין אבער גרעסער ווערין האט ער נאך ניט גיזעהן . דריבער האט ער מורא גיהאט . אבער נאך דעם וואס זאגט דיא וועלט איז בשאפען גיווארען אין ניסן . איז ער דאך בשאפען גיווארען צוא דער צייט ווען דיא טעג ווערין גרעסער . האט ער דאך גיזעהן טעג וואס זענען קליין אונ ווערין גרעסער . אונ טעג וס

נברא העולם הא חזא ליה יומי זוטי ויומי אריכי דהוו זוטי כולי האי לא חזא. ת"ר יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשך בעדי וחוזר לתהו ובהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים היה יושב בתענית ובוכה כל הלילה וחוה בוכה כנגדו וכיון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא עמד והקריב שור שקרניו קודמות לפרסותיו שנאמר (תהלים סט) ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס ברישא מקרין והדר מפרים. אמר רב יהודה אמר שמואל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר מקרין מפרים מקרין תרי משמע אמר רב נחמן בר יצחק מקרן כתיב:

כד תניא רבי ישמעאל אומר ישראל שבחוצה לארץ עובדי ע"ז בטהרה הם כיצד עכו"ם שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו אע"פ שאוכלין משלהם ושותין משלהם ושמש שלהם עומד לפניהם מעלה עליהם הכתוב כאלו אכלו מזבחי

סוף: שקרנותיו קודמות לפרסותיו. דאמר מר כל מעשה בראשית בקומתן נבראו שור עם קרנותיו מגודלים כיון שיצא ראשו תחלה נמצאו קרנותיו קודמות לפרסותיו: ותיטב לה' משור פר. כך אמר דוד ותיטב לה' תפלתי משור שביום שהיה שור דהיינו אותו יום שמלך כדכתיב שור או כשב וגו' היה עשוי ונגמר כפר שבוא בן שלש שאפילו מקרניו לא חסר (כדמפרש מקרין והדר מפריס):
בטהרה. כלומר בלא כוונה דאין שמים על לב:

זענען גרויס און ווערין קלענער. האט ער דאך גיראפט פאר שטיין אז דער פירונג פון דער וועלט איז אזוי. ענטפערט די גמרא אזעלכע קליינע טעג וויא אין תקופת טבת איז האט ער נאך ניט געזעהן. דריבער האט ער געמיינט אז דיא זוהן וועט שוין אין גאנצען אונטער גיין דורך זיין עבירה:

דיא רבנן האבען גילערונט אין דעם טאג וואס אדם הראשון איז בשאפען געווארען. ווי דיא זוהן איז אונטער גיגאנגען. האט ער גזאגט וויי צו מיר טאמער ווייל איך האב געזינדיגט דריבער ווערט דיא וועלט פינסטער און זיא וועט צוריק וויסט ווערין. און דאס איז כיין טויט וואס מען האט אויף מיר גיקנסט. פון הימעל האט ער געפאסט און געוויינט אגאנצע נאכט, און חוה איז גיזעסען אקעגין איהם און האט אויך געוויינט. וויא דער מארגען שטערין איז אויף גיגאנגען און עס איז ליכטיג גיווארען. האט אדם גזאגט דער פירונג פון דער וועלט איז אזוי עס זאל ווערין ליכטיג און פינסטער. האט ער מקריב גיוועזן אקרבן אזוי אאקס וואס זיינע הערנער זענען גיזעהן גיווארען פריער וויא זיינע קלאען ווארום ווען גאט האט גזאגט אז בהמות זאלען ארויס גיין פון דער ערד. איז ארויס גיגאנגען פון דער ערד אאקס. זענען דאך ארויס געקומען פריער דיא הערנער דער נאך דיא קלאען. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דוד המלך האט גזאגט מיין תפלה זאל זיין ביי גאט בעסער פון דעם קרבן וואס מען האט מקריב גיוועזן דעם אקס וואס פריער זענען גיזעהן גיווארען זיינע הערנער דער נאך זיינע קלאען. רב יהודה האט גזאגט פון שמואלס וועגין דער אקס וואס אדם הראשון האט אים מקריב גיוועזן האט ער גיהאט נאר איין הארין אויף זיין שטערין. אזוי ווי עס שטייט אין פסוק מקרין מפרים. פרעגט דיא גמרא מקרין מיינט מען דאך צוויי הערנער. האט רב נחמן בר יצחק גזאגט עס שטייט מקרן אן א"וד. מיינט מען נאר איין הארין:

כד תניא. מיר האבען גילערונט רבי ישמעאל זאגט דיא יודען וואס וואוהנען אין חוצה לארץ. זייא דינען עבודה זרה. נאר זייא ווייסען ניט אז זייא דינען עבודה זרה. דהיינו אעכו"ם האט גימאכט אסעודה ווייל ביי איהם איז גיבארען גיווארען אזוהן: אדער זיין זוהן האט חתונה גיהאט. און ער האט גיבעטען אלע יודען פון דיא שטאט זייא זאלען קומען אויף דער סעודה. און זייא זענען גיקומען. אפילו דיא יודען עסען דארט נאר זייערע עסין און זייא טרינקען זייערע משקה. און זייער בדינטער שטייט פאר זייא און בעדינט זייא. פון רעכט וועגין רעכנט אויף זייא דער פסוק גליך וויא זייא וואלטען גיגעסין דיא פלייש וונ

מזבחי מתים שנאמר (שמות לד) וקרא לך ואכלת מזבחו ואימא עד דאכיל אמר רבא אם כן נימא קרא ואכלת מאי וקרא לך משעת קריאה:

(ע"ב) כה כי אתא רב דימי אמר תלתין ותרין קרבי עבדי רומאי בהדי יונאי ולא יבילו להו רומאי עד דשתפינהו לישראל בהדייהו והכי אתנו בהדייהו אי מינן מלכי מנייכו אפרכי אי מנייכו מלכי מינן אפרכי שלחו להו רומאי ליונאי עד האידנא עבדינן בקרבא השתא נעבדו בדינא מרגלית ואבן טובה אי זה מהן יעשה בסיס לחבירו שלחו להם מרגלית לאבן טובה ואינך איזה כהן יעשה בסיס לחברו אבן טובה לאינך. אינך וספר תורה אי זה מהן יעשה בסיס לחברו אינך לספר תורה. שלחו להו אם כן אנן ישראל בהדן וס"ת גבן כפו להו, עשרין ושית שנין קמו בהימנותייהו בהדי ישראל (ולא אשתעבדו בהו) מכאן ואילך אשתעבדו בהו. מעיקרא מאי דרוש ולבסוף מאי דרוש מעיקרא דרוש (בראשית לג) ויאמר נסעה ונלכה

וקרא לך: משעה שאתה קרוי לו מעלה אני עליך כאילו הוא מזבחו: עד דשתפינהו. רומאי לישראל בהדייהו: והכי אתנו: רומאי לישראל אי מינן מלכי וכוי: מרגלית. איזה החשובה כ"בן טובה: בסיס. כן למושב הכרתה להושיבה עליה. תרגום כנו בסיסיה: אינך. הוא נופך: כפו להו. רומאי ליונאי: עשרין ושית שנין קמו. רומאי בהימנותייהו דישראל: מעיקרא. כי קמו רומאי בהימנותייהו:

איז געשאכטען געווארען צו דיא עבודה זרה. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק דער עכו"ם וועט דיך רופען אונ דוא וועסט עסין פון זיין שעכטונג. פרעגט דיא גמרא טאמער מיינט מען טאקי אז ער עסט. האט רבא געזאגט וואלט געדארפט שטיין אין פסוק דוא וועסט עסין פון זיין שעכטונג. צו וואס שטייט דער ווארט רופען. צו לערנען אונז אז דער עכו"ם האט גערופען דעם יודען צו זיין סעודה אונ דער יוד איז געקומען. אפילו ער האט געגעסין פון זיין אייגענע פלייש פון דעכט וועגין איז גלייך וויא ער וואלט געגעסין דיא פלייש וואס איז געשאכטען געווארען צו דיא עבודה זרה:

כה כי. אז רב דימי איז געקומען האט ער געזאגט צוויי אונ דרייסיג מלחמות האבין דיא רוימער געמאכט מיט דיא יונים. אונ דיא רוימער האבען נישט געקענט איין נעמען דיא יונים. ביז דיא רוימער האבען געמאכט שותפות מיט דיא יודען. אונ אזוי האבען געמאכט דיא רוימער מיט דיא יודען. אויב פון אונז וועלין זיין מלכים. זאלין זיין פון אייך פירשטען. אויב פון אייך וועלען זיין מלכים. זאלען זיין פון אונז פירשטען. דיא רוימער האבען געשיקט צוא דיא יונים ביז איצט האבען מיר מיט אייך געהאט מלחמות. איצט וועלין מיר מיט אייך האבען אמשפט וועט מען זעהן וויער עס איז גערעכט. אז איינער האט אפעריל אונ אבריליאנט. אונ מען דארף ארויף ליגען איינס אויף דאס אנדערע. וועלכעס זאל ווערען אפוס צו דם אנדערע. וועלכע זאל ליגען אונטען. האבין דיא יונים געענפערט דער פעריל זאל זיין אפוס צוא דעם בריליאנט. דער בריליאנט זאל ליגען אויף דעם פעריל. ווייל דער בריליאנט איז טייערער ווי דר פעריל. האבען דיא רוימער נאך געפרעגט אז איינער האט איין פראסטען בריליאנט אונ איין בריליאנט וואס הייסט אינך. וועלכעס זאל ווערין אפוס צו דיא אנדערע. האבען דיא יונים געזאגט דער אינך זאל ליגען אויף דעם בריליאנט: אז איינער האט דעם אינך אונ אספר תורה פון וועלכעס זאל ווערין אפוס צו דיא אנדערע. האבין דיא יונים געזאגט דיא ספר תורה זאל ליגען אויף דעם אינך. האבען דיא רוימער געשיקט צו דיא יונים אויב עס איז אזוי בייא אונז זענען דיא יודען אונ דיא ספרי תורות זענען בייא אונז. דארפט איהר דאך זיין איין געבויגען אונטער אונז. זענען דיא יונים געוועזען אונטערטעניג בייא דיא רוימער. זעקס אונ צוואנציג יאהר האבען דיא רוימער געלעבט גוט מיט דיא יודען. דער נאך האבען זייא געארבעט מיט די יודען. פרעגט דיא גמרא אין אנהייב ווען דיא רוימער האבען געלעבט גוט מיט דיא יודען וואס האבען זייא גידרשת. אונ דער נאך ווען זייא זענען שלעכט געווארען צו דיא יודען וואס האבען זייא גידרשת. אין אנהייב האבען זייא גידרשת דעם פסוק. עשו האט געזאגט צו יעקב מיר וועלען

ונלכה ואלכה לנגדך וגו' ולבסוף דרוש יעבר נא אדני
לפני עבדו :

כן תני ר' יוסי בר' (דף ט) מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה מלכות יון בפני הבית מאה ושמונים שנה מלכות השמונאי בפני הבית ק"ג שנה מלכות בית הורדוס ק"ג מכאן ואילך צא וחשוב כמה שנים אחר התורבן :

כן תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם שני אלפים תהו ושני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו . ב' אלפים תורה מאימת אילימא ממתן תורה עד הכא ליכא כולי האי דכי מעיינת בהו עפיר (בשני דתהו) תרי אלפי ופרטא דהאי אלפא הוא דהוי אלא מואת

אלו דרוש . אלכה לנגדך . יעקב ועשו שוין בגדולה : לפני עבדו . דרך השר לילך לפניו : מלכות פרס בפני הבית . בזמן הבית בעודו בנוי לאחר שבנאו כורש נמשכה מלכותו ל"ד שנה ובטלה ותפשוה בני יון ומלכו שמונים ומאת שנה הרי רי"ד ובני חשמונאי נטלו מלכות מיונים ומלכו ק"ג והורדוס אחריהם ק"ג הרי ת"כ שהיה בית שני בנוי : מכאן ואילך . ממלכות הורדוס ואילך חרב הבית ובטלה מלכותן :

ששת אלפים שנה . נגזר על העולם להתקיים כמנין ימי השבוע והיום השביעי שבת והאלף השביעי נוח לעולם : ב' אלפים . ראשונים נגזר עליהם להיות תוהו בלא תורה : ושני אלפים תורה . בלא ימות המשיח : ושני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו יצאו . משני אלפים האחרונים מה שיצאו ומשיח לא בא הוי נימא ממתן תורה ועד עכשיו . עד גמר ד' אלפים לבריאת עולם כדאמרת ליכא שני אלפים : דכי מעיינת . בשני קמאי דתוהו דקודם מתן תורה תרי אלפי ופרטא מאלף השלישי תמ"ח שנים משכחת בהו . ס"ג דכי מעיינת בהו וכו' ולא גרסינן ועוד ופירושם כדפרישית לא והשוב שנות כל דור ודור שהיו כל אחד וא' קודם שנולד בנו דבנים של אחרי כן אתה מתן לבן ותמצא מאדם עד שנולד נח התרנ"ו שנים ונח הי' תק"ב שנים קודם שנולד שם דכתיב ויהי נח בן חמש מאות וגו' כשנולד בנו הראשון היה ב

ת"ק

ציהען אונ מיר ווערען גיין אונ איך וועל גיין געגען דיר ומיר ווערען ביידע גלייך זיין . דארף זיין עשו מיט יעקב גלייך . דער נאך האבען זייא גידרשת דעם פסוק יעקב האט גיזאגט צו עשו זיין הער זאל גיין פאר אוים פאר זיין קנעכט . האט יעקב אליין גימאכט זיין ברודער עשו פאר אהערר אונ זיך האט ער גימאכט צו איהם פאר אקנעכט :

כן תני . רבי יוסי ברבי האט גילערונט דיא ערשטע פיר אונ דרייסיג יאהר ווי דר אנדערער בית המקדש איז גיבאהט גיווארען האט געקיניגט דיא מלוכה פון פרס . דער נאך האבין די יונים צו גינומען דיא מלוכה פון פרס אונ זייא האבין געקיניגט הונדערט מיט אכטציג יאהר . דער נאך האבין דיא חשמונאים צו גינומען דיא מלוכה פון דיא יונים . אונ האבין געקיניגט הונדערט מיט דרייא יאהר . דער נאך האט הורדוס צו גינומען דיא מלוכה פון די חשמונאים אונ ער מיט זיין פאמיליע האבין געקיניגט הונדערט מיט דרייא יאהר . צו זאמען איז פיר הונדערט מיט צוואנציג יאהר . דער נאך איז דער בית המקדש פאר ברענט גיווארען . פון דער צייט זאלסטו רעכענען ביז היינט . וועסטו וויסען ווי פיל יאהר עס איז ווי דר בית המקדש איז חרוב גיווארען :

כן . תניא . אין דעם ספר תנא דבי אליהו האבין מיר גילערונט . זעקס טויזענד יאהר דארף שטיין דיא וועלט . דיא ערשטע צוויי טויזענד יאהר איז אוועק גיגאנגען וויסט אן תורה . דיא אנדערע צוויי טויזענד יאהר איז שוין גיוועזן דיא תורה . אבער עס איז ניט גיוועזן די צייט פון משיח . דיא דריטע צוויי טויזענד יאהר איז שוין דיא צייט משיח זאל קומען . נאר דורך אונזערע פיל עבירות איז שוין אוועק גיגאנגען פון דיא דריטע צוויי טויזענד יאהר פיל יאהר אונ משיח איז נאך ניט גיקומען . פרעגט דיא גמרא ווען האט זיך אן גיהויבין דיא צוויי טויזענד יאהר פון תורה . איך זאל זאגין פון דער צייט וואס די תורה איז גיגעבין גיווארען . איז דאך ניטא קיין צוויי טויזענד יאהר . ביז סוף פיר טויזענד יאהר וואס די וועלט איז בשאפען גיווארין . ווארום אז דוא וועסט ריכטיג רעכענען פון דער צייט וואס דיא וועלט איז בשאפען גיווארען ביז דיא תורה איז גיגעבין גיווארען . איז צווייא טויזענד מיט פיר הונדערט מיט אכט אונ פערציג יאהר . אונ פון דער צייט וואס דיא תורה איז גיגעבין גיווארען ביז סוף פיר טויזענד יאהר וואס די וועלט איז בשאפען גיווארען . איז טויזענד מיט פינף הונדערט צוויי אונ פופציג יאהר . ענפערט דיא גמרא תורה האט זיך אן גיהויבען פון דער צייט וואס אברהם האט אן גיהויבען מגייר צו

(בראשית יב) מואת הנפש אשר עשו בחרן וגמירי דאברהם בההיא שעתא בר חמשין ותרתין שני הוה כמה בצרן מדתני תנא ארבע מאה וארבעים ותמני שנין הויא וכי מעיינת מואת הנפש אשר עשו בחרן עד מתן תורה ארבע מאה וארבעין ותמני שנין הויין:

(ע"ב) **כח אמר** ר' חנינא אחר ת' לחורבן דבית אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרין בדינר אחד אל תקח. במתניתא תנא אחר ד' אלפים ורל"א שנה לבריאת העולם אם יאמר לך אדם קח שדה שוה אלף דינרין בדינר אחד אל תקח מאי בינייהו איכא בינייהו תלת שנין דמתניתא טפיא תלת שנין:

ת"ק שנים ויפת הוא הגדול מהם שנה ואם גדול משם שנה הרי תק"ב שנים לנח כשנולד שם דכתיב בם בן מאת שנה ויולד את ארפכשד שנתים אחר המבול ואם שם לת"ק שנים לנח אהוליד כי תמצי שנתים אחר המבול הוי ניח בר ק"ב דהא כתיב ונח בן שש מאות שנה והמבול היה מים וגו' הכוב תק"ב דנח ומאם דשם עד ארפכשד הוסיף על כ"ו שנה של פרטן הרי תרנ"ה וארפכשד הוליד את שלח לל"ה הרי תרל"ג ומשלח עד עבר שלשים הרי תשכ"ג ומעבר עד פלג ל"ד הרי תשנ"ז ומפלג עד רעו ל' הרי תשפ"ז ומרעו לשרוג ל"ב הרי תתי"ט ומשרוג לנחור שלשים הרי תתמ"ט ומנחור לתרח כ"ט הרי תתע"ח ומתרח לאברהם שבעים הרי תתקמ"ח על אלף השני ומאברהם עד יצחק מאה הרי אלפים ומ"ה ומיצחק עד מתן תורה ת' שנים כיצד ששים עד שנולד יעקב וכשירדו למצרים כתיב ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"נ משנולד יצחק וישראל היו במצרים ר"י שנה כמנין רד"ו הרי תמ"ה שנים על אלפים לבריאת עולם נמצא ממתן תורה עד ד' אלפים לבריאתו של עולם אלף ותקנ"ב: אלא מואת הנפש וגו' וכדמתרגמינן דשעבידו לאורייתא: וגמירי דההיא בשעתא היה אברהם בר נ"ב הוסיפם על אלף ותקמ"ח שהיו בידך כשנולד אברהם הרי אלפים הוו: כמה בצרן. לך שבתא מאלפים דתורה דתני הנא: תמ"ח שנה. הוי בצרן לך. וכי מעיינת מואת הנפש אשר עשו עד מתן תורה. הכי הוו סוכיף אותן על מנין מתן תורה ותמצא אלפים מכוונים מואת הנפש עד גמר ד' אלפים לבריאת עולם והוא קע"ב שנים לאחר חרבן כיצד הרי מנית עד יציאת מצרים תמ"ח על עודף אלפים וכתיב ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל וגו' ויבן שלמה את הבית לה' הרי התקכ"ח על אלפים כשנכנס הבית וימי בית ראשון ת"י שנים הרי שלשה אלפים ושל"ח שנים וגלות בבל שבעים שנה הרי ת"ח וימי בית שני ת"כ הרי תתכ"ח נמצא קע"ב הסרו מד' אלפים יהכי תניא בסדר עולם: אל תקח. שבוא קץ הגאולה והקבץ נכר הקדם לנחלת אבותיך ונמה תספיד הדינר: דמתניתא טפי תלת שנין. לחשבון הברייתא מושך הגלות שלש

זיין גרים. אזוי וויא עס שטייט אין פסוק די נפשות וואס אברהם מיט שרה האבין גימאכט אין חרן. דאס מיינט מען זייא האבין מגייר גיוועזן מענטשין אונ האבען מיט זייא גילערנט תורה. אונ מיר האבען גילערנט אז אין דער צייט איז אברהם אלט גיוועזן צוויי אונ פופציג יאהר. אונ פון דער צייט וואס דיא וועלט איז בשאפען גיווארען ביז אברהם איז גיבארין גיווארען. איז גיוועזן טויזענד ניין הונדערט אכט אונ פערציג יאהר. זאל מען צו לייגין דיא צווייא אונ פופציג יאהר פון אברהם וועט זיין ריכטיג צוויי טויזענד יאהר אן תורה. אונ ביא דער צייט האט זיך אן גיהויבין תורה וואס אברהם האט גילערנט מיט דיא גרים. אונ פון דער צייט אן וואס דיא תורה איז גיגעבין גיווארען ביז סוף פיר טויזענד יאהר ווי די וועלט איז בשאפען גיווארען וויא פיל יאהרין פעלט. פיר הונדערט מיט אכט אונ פערציג יאהר. אז דוא וועסט רעכענען פון דער צייט וואס אברהם האט אן גיהויבין מגייר זיין גרים. ביז דער צייט וואס דיא תורה איז גיגעבין גיווארען. איז פיר הונדערט אכט אונ פערציג יאהר: צו זאמען איז צווייא טויזענד יאהר:

כח אמר. רבי חנינא האט גיזאגט אז עס וועט אוועק גיין פיר הונדערט יאהר נאך דעם חורבן בית המקדש. אונ אמענטש וועט דיר זאגין קויף אין חוצה לארץ אפעלד וואס איז ווערט טויזענד גילדען פאר איין גילדען. זאלסטו ניט קויפען. ווארום דוא וועסט באלד אויס גילייזט ווערען אונ וועסט קומען אין ארץ ישראל צו וואס זאלסטו שאדען האבען דעם גילדען. אין אברייתא האבין מיר גילערנט אז עס וועט אוועק גיין פון דער צייט וואס די וועלט איז בשאפען גיווארען פיר טויזענד צוויי הונדערט איין אונ דרייסיג יאהר. אויב אמענטש וועט צו דיר זאגין קויף אפעלד וואס איז ווערט טויזענד גילדען פאר איין גילדען. זאלסטו ניט קויפען: ווייל משיח וועט באלד קומען. פון רבי חנינא ביז די ברייתא איז אאונטער שייד אין דריי יאהר: נאך רבי חנינא האט זיך אן גיהויבין די צייט פון משיח אין סוף פיר טויזענד צוויי הונדערט אכט אונ צוואנציג יאהר. אונ נאך די ברייתא האט זיך אן גיהויבין די צייט פון משיח אין סוף פיר טויזענד צוויי הונדערט איין אונ דרייסיג יאהר:

(דף י) **כט** תני רב יוסף מ"ד (עובדיה) הנה קטן נתתיך בגוים שאין מעמידין מלך בן מלך, בזוי אתה מאד שאין להם לא כתב ולא לשון:

ל א"ל אנטונינוס לרבי בעינא דימלוך אסוירוס ברי תחותי ותתעבד טבריא קלניא ואי אמינא להו חדא עבדי תרתי לא עבדי אייתי גברא ארכביה אחבריה ויהב ליה יונה לעילאי בידיה וא"ל לתתאה דיימר לעילאי דניפרח יונה מידיה אמר ש"מ הכי קאמר לי את בעי מינייהו דאסוירוס ברי ימלוך תחותי ואימא ליה לאסוירוס דתתעביד טבריא קלניא א"ל קא מצערין לי חשובי רומאי אעייליה לגנתא כל יומא הוה עקר חד פוגלא ממישרא קמיה אמר ש"מ ה"ק לי קטול חד חד מינייהו ולא תתגרי בהו בכולהו (ע"ב) ולימא ליה מימר בהדיא אמר שמעי חשובי דרומי ומצערי ליה ולימא ליה בצנעה משום דכתיב (קהלת י) כי עוף השמים יוליך את הקול הויא ליה ברתא ושמה גירא גקא

שלא שניס יותר דאמריק לעיל אחר קע"ב שניס לאחר חורבן נשלמו ארבעה אלפיס כוסיף עליהס רל"א דקתני בברייתא הרי הקן לאחר ת"ג לחורבן וכו' הניגא ת' קאמר כבא"ל הניגא למילתיה עדיין לא עברו ארבע מאות לחורבן:

בזוי ולשון כל רומייס מאומה אחרת בא להס אהגיס תקנו להס כל הספריס בלהס (לשון סוא גראמאטיק"א ו א הלטין במדבריס בו הכומריס וע' בגמ'):

קלניא. בת חורין שלא ליתן מס לעולס מפיס דאית בה רבנן ואנטונינוס עצמו היה מכמס לפני רבי כדלקמן ומש"ה היה אוהב לרבנן: אייתי רבי גברא ארכביה וכו'. כלומר הרכב את בנך עליהס ועליך ותהא טבריא מסורה בידו: ואימא ליה. לבנך דלפרהיס ליונה מן ידיס כלומר דניעבד טבריא קלניא להוליאה מתחת עולו: ומצערי ליה. לרבי עבדה

כט תני: רב יוסף האט גילערנט עס שטייט אין פסוק אויף דיא מדינה רוים איך האב דיך געגעבין דער קלענסטער צווישען פעלקער. דאס מיינט מען ביי זייא ווערט ניט דער זוהן פון מלך אמלך. נאר אפרעמדער מענטש ווערט אמלך. דוא ביסט זייער פאר שעמט דאס מיינט מען זייא האבען ניט קיין אייגענע שפראך: אונ ניט קיין אייגענע געשריכט. נאר פון איין אנדער פאלק:

ל אמר. אנטונינוס האט גזאגט צו רבי איך וויל דער נאך וויא איך וועל שטארבען זאל מיין זוהן אסוירוס זיין אמלך אויף מיין ארט. אונ איך וויל אז דיא שטאט טבריא זאל זיין פריי פון פאדאטקעס אויף אייביג. אונ אז איך וועל פאר לאנגען דיא ביידע זאכען פון די פירשטען. איין זאך וועלען זייא מיר טאהן. ביידע זאכען וועלען זייא ניט טאהן. האט רבי גענומען אמענטשין אונ האט איהם ארויף גיזעצט רייטענדיג אויף זיין חבר. אונ דעם אובערשטין מענטש האט ער גיגעבן אטאהב אין האנט. אונ רבי הט גזאגט צום אונטערשטין מענטש ער זאל זאגען צום אובערשטין מענטש ער זאל אוועק לאזין דיא טאהב פון זיין האנט. זיא זאל פליהען וואו הין זיא וויל. האט אנטונינוס גזאגט אזוי מיינט רבי איך זאל בעטין ביי די פירשטען נאר איין זאך אז מיין זוהן אסוירוס זאל ווערין אמלך. אונ איך זאל זאגן צו אסוירוס אז ער זאל פריי מאכען די שטאט טבריה:

נאך האט אנטונינוס גיפרעגט ביי רבי דיא גרויסע לייט פון רוים זענען מיך מצער. הט רבי אביין געפירט דעם אנטונינוס אין זיין גארטען. אלע טאג האט רבי אוים געריסען פון גארטען איין רעטאך אנטונינוס זאל דאס זעהן. האט אנטונינוס גזאגט אזוי מיינט רבי: איך זאל הרגענן די גרויסע לייט איינציג ווייז ואיך זאל אויף זייא מאכען בלבולים אונ הרגנן אונ איך זאל מיך ניט רייצען מיט אלע מיט איין מאהל. פרעגט די גמרא פר וואס הט רבי גידארפט מאכען אזעלכע זאכען. אונ האט איהם ניט גזאגט וויא ער זאל טאהן. ענפערט דיא גמרא רבי האט מורא גיהאט די גרויסע לייט פון רוים וועלען דער וואוסט ווערין אז דיא עצות הט רבי גזאגט. וועלין זיי איהם מצער זיין. פרעגט די גמרא זאל רבי זאגען צו אנטונינוס אין דער שטיל קיינער זאל ניט הערין. ענפערט די גמרא ווייל עס שטייט אין פסוק דיא פייגול וואס פליהען אונטערין הימעל וועלין פירען דעם קול אלע מענטשין זאלען וויסען נאזוי לאנג ווי אמענטש רעט ניט וואס ער ווייס. וועט קיינער ניט וויסען. וויא נאר דיא ווערטער זענען ארויס גיגאנגען פון דעם מענטשינס מויל. וועט מען שוין וויסען: אנטונינוס האט גיהאט אטאכטער זיא האט גיהייסען

וקא עבדה איסורא שדר ליה גרגירא שדר ליה כוסברתא שדר ליה כרתי שדר ליה חסא כל יומא הוה משדר ליה מטרתא דדהבא פריכא וחיטי אפומייהו א"ל אמטי ליה חיטי לרבי א"ל רבי לא צריכנא דאית לי טובא א"ל ליהוי למאן דבתרך דיהבו לבתראי דאתו בתרך ודאתי מינייהו ליפקי עלייהו. הויא ליה ההוא נקירתא דהוה אתי מביתיה לבי רבי וכל יומא הוו אתו תרי עבדי בהדיה חד קטיל אבבא דבי רבי והד קטיל אבבא דביתיה ואמר ליה בעידנא דאתינא לא נשכח איניש בהדך. יומא חד אשכחיה לרבי חנינא בר חמא דהוה יתיב אמר ליה לא אמינא לך בעידנא דאתינא לא נשכח גברא קמך אמר ליה לית דין בר איניש א"ל אימא ליה ליזיל וליקרי להחוא עבדא דנגאי אבבא דקאים וליתי אזל

עבדה איסורא. זנתה: שדר ליה. אנטונינוס לרבי עשב ששמו גרגירא אורג"א בלע"ז והבין רבי מה לי ולעשב הזה ודאי סימנא היא דשלח ליה גרגירא נגררת ונמשך לב גירא עם המאפים יודע היה ללמוד אנטונינוס: שדר ליה רבי כוסברתא. גניאנד"ר בלע"ז כלומר שחוט והרוג הבת. כוס ברתא פתי מלוח: שדר שדר ליה. אנטונינוס כרתי פורו"ש בלע"ז כלומר אם כן יכרת זרעי: שדר שדר ליה חסא. ליטוגא בלע"ז כלומר חוס עליה: מטרתא. דיסקיאות של עור כמין שקים גדולים: וחיטי אפומייהו. שאם יפתחו השקים רואים החטים ולא יכינו: ודאתי מינייהו ליפקי עלייהו. הילאים מבנך יוליאו הואיל למלכי רומי העומדים אחרי על סמך ממון הנו: נקירתא. מערתא לשון נקרת הצור: לביתיה דרבי. ללמוד תורה:

גירא אונ זיא האט מזנה גיוועזן. האט אנטונינוס געשיקט צו רבי אזוי אגראז וואס הייסט גרגירא האט רבי גיקלערט צו וואס האט אנטונינוס מיר געשיקט דעם גראז גרגירא. נאר גרגירא איז צוויי ווערטער גר גירא. דיא טאכטער גירא איז נאך געשלעפט געווארען נאך אירע תאוות אונ האט מזנה גיוועזן. האט רבי געשיקט צו אנטונינוס אזוי אגראז וואס הייסט כוסברתא. האט אנטונינוס געוואוסט וואס רבי מיינט. כוסברתא איז אויך צוויי ווערטער. כוס ברתא. שעכט די טאכטער. דוא זאלסט איר הרגנן. האט אנטונינוס געשיקט צו רבי אזוי אגראז וואס הייסט כרתי. האט רבי געוואוסט וואס אנטונינוס מיינט. עס איז איהם א שאד ער זאל פאר שניידען זיין קינד. האט רבי געשיקט צו אנטונינוס אזוי אגראז וואס הייסט חסא: אנטונינוס זאל רחמנות האבען אויף זיין טאכטער אונ זאל זיא ניט הרגנן: אלע טאג האט אנטונינוס געשיקט צוא רבי זעק מיט שטיקער גאלד אונ פון הויבען איז גילעגין ווייץ ודיא וואס האבען טראגען דיא זעק זאלען מיינען אז זיא טראגען ווייץ) אונ ער האט גזאגט צו דיא מענטשין טראגט אוועק די ווייץ צוא רבי. האט רבי גזאגט צו אנטונינוס איך דארף ניט דיין גאלד. איך האב גענוג. האט אנטונינוס גזאגט זאל דיא גאלד ביי דיר זיין ווען דאס זיין פאר דיינע קינדער וואס וועלין בלייבען נאך דיר. אונ זייא וועלין געבין דיא גאלד צו די מלכים וואס וועלען זיין נאך מיר. דיינע קינדער וואס וועלין בלייבען נאך דיר. אונ דיא קינדער וואס וועלין גיבארען ווערין פון דיא קינדער וועלען האבען דיא גאלד צו געבין דיא שפעטערדיגע מלכים וואס וועלין זיין נאך מיר זייא זאלען אויף אייך ניט גוזר זיין שלעכטע גזרות. אונטער די שטוב פון אנטונינוס איז גיוועזן א קעלער ביז צו דיא שטוב פון רבי. אלע טאג פלעגט אנטונינוס גיין דורך דעם קעלער פון זיין שטוב ביז צו רבי. אונ אנטונינוס האט גענומען מיט זיך צוויי קנעכט. ווייל ער האט ניט גיוואלט אליין גיין דורך דעם קעלער: איין קנעכט פלעגט ער הרגנן געבין דיא טיר פון רבי. אונ מיט איין קנעכט איז אנטונינוס גיגאנגען צוריק ביז צו זיין שטוב. אונ אז ער איז געקומען געבין די טיר פון זיין שטוב האט ער גיהרגת דעם אנדערין קנעכט: ווארום אנטונינוס האט מורא גיהאט טאמער וועלין דיא קנעכט אויס זאגן אז ער גייט צו רבי. אנטונינוס האט גזאגט צו רבי ווען איך וועל קומען צו דיר זאל איך קיין מענטשין ניט טרעפין ביי דיר. אמאהל איז אנטונינוס גיקומען צו רבי האט ער גיטראפען רבי חנינא בר חמא איז דארטן גיזעסען. האט אנטונינוס גזאגט צו רבי איך האב דאך דיר גזאגט אז ווען איך וועל צו דיר קומען זאל איך קיין מענטשין ניט טרעפין ביי דיר. האט רבי גזאגט צו אנטונינוס דער איז ניט קיין מענטש. האט אנטונינוס גזאגט צו רבי זאג צו דעם מענטש ער זאל גיין רופען דעם קנעכט וואס שלאפט

משמש ליה. משמש לפניו בסעודה: שמה אדום. בגיהנם מתמעט קרא: פוי שים לו נימא ברגלו. כשר מת המגער:

אזל ר"ח בר חמא אשכחיה דקטיל אמר היכי ליעבד איזיל ואימא ליה דקטיל אין משיבין על הקלקלה אשבקיה ואיזיל השתא מזלזלנא במלכותא בעי רחמי עלי' ואחייה ושדריה אמר ידענא דאפילו זוטרי דאית בכו מחיי מיתי נינהו ומיהו בעידנא דאתינא לא נשכח אינש בהדך. כל יומא הוה משמש ליה לרבי ומאכיל ליה ומשקי ליה וכי הוה בעי רבי למיסק לפורייה הוה גחין קמיה א"ל סק עלואי לפורייך א"ל לאו אורח ארעא לזלזולי במלכותא כולי האי אמר מי ישימני מצע תחתיך לעה"ב, א"ל אית לי לעלמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב (עובדיה) ולא יהיה שריד לבית עשו. בעושה מעשה עשו. והכתיב (יחזקאל לב) שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה. א"ל מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה. תנ"ה מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה, מלכיה ולא כל מלכיה פרט לאנטונינוס בן אסוירוס וחביריו כל נשיאיה ולא כל שריה פרט לקטיעא בר שלום:

קטיעא בר שלום כאי היא דההוא קיסר דהוה סני ליהודאי אמר להו לחשיבי מלכותיה מי שעלתה לו נימא ברגלו יקטענה ויחיה או יניחנה ויצטער

ביי דיא טיר ער זאל אויף שטיין אונ זאל אריין קומען. איז רבי חנינא בר חמא גיגאנגען רופען דעם קנעכט האט ער גיטראפען אז דער קנעכט איז טויט. האט רבי חנינא גיזאגט ווי זאל איך טאהן. איך זאל גיין זאגען אז דער קנעכט איז טויט. אויף אשלעכטע זאך ענטפערט מען ניט; איך זאל גאר אוועק גיין אונ ניט ענטפערין. וועל איך דאך פאר שעמען דעם מלך. האט רבי חנינא גיבעטען ביי גאט איז דער קנעכט לעבעדיג גיווארן. האט רבי חנינא גיזאגט צום קנעכט גיי אריין דער מלך רופט דיך. הט אנטונינוס גיזאגט צו רבי איך ווייס אז אפילו דער קלענסטער פון אייך קען אויך לעבעדיג מאכען מתים. פון דעסטוועגין ווען איך וועל צו דיר קומען וויל איך קיין מענטש זאל ניט זיין ביי דיר. אלע טאג פלעגט אנטונינוס בדינען צו רבי ער פלעגט איהם ברייננגען עסין אונ טרינקען. אז רבי האט גיוואלט ארויף גיין אויף זיין בעט האט זיך אנטונינוס איין גיבויגען אונ האט גיזאגט צו רבי גיי ארויף דורך מיר אויף דיין בעט. שטעל דיך אויף מיר אונ פון מיר וועסטו ארויף גיין אויף דיין בעט. האט רבי גיזאגט מען טאר ניט אזוי פיל פאר שעמען דיין מלוכה. האט אנטונינוס גיזאגט צו רבי הלואי זאל איך זיין אויס גישפרייט אונטער דיר אויף יענע וועלט. אנטונינוס האט גיפרעגט ביי רבי איך וועל האבען עולם הבא: האט רבי גיזאגט יא. האט אנטונינוס גיזאגט עס שטייט דאך אין פסוק עס וועט ניט זיין קיין איבער בלייבונג צו די קינדער פון עשו. הט רבי גיזאגט דאס איז נאר ביי די קינדער וואס טוהען אזוי וויא עשו: האט אנטונינוס גיפרעגט עס שטייט דאך אין פסוק דארט (אין גיהנם) וועלין זיין אדום אונ אירע קעניגען אונ אירע אלע נשיאים. האט רבי גיזאגט די מלכים פון אדום וועלען זיין אין גיהנם. אבער ניט אלע מלכים. אזוי אמך וויא דו ביסט וועט ניט זיין אין גיהנם. אלע נשיאים פון אדום וועלען זיין אין גיהנם אבער ניט אלע שרים. זאגט דיא גמרא מיר האבען אויך אזוי גילערונט די מלכים פון אדום וועלין זיין אין גיהנם: אבער ניט אלע מלכים אלע נשיאים פון אדום וועלען זיין אין גיהנם. אבער ניט אלע שרים. דיא מלכים פון אדום וועלען זיין אין גיהנם. אבער ניט אלע מלכים. דאס מיינט מען אנטונינוס דער זוהן פון אסוירוס אונ זיינע חברים וועלען ניט זיין אין גיהנם. אלע נשיאים פון אדום וועלען זיין אין גיהנם אבער דיא שרים ניט. דאס מיינט מען קטיעא בר שלום וועט ניט זיין אין גיהנם:

קא קטיעא בר שלום וואס איז גיוועןזיין פרומקייט: עס איז אמאהל גיוועןאקיסר אין רוים וואס ער האט פיינט גיהאט דיא יודען. האט דער קיסר גיזאגט צו זיינע גרויסע לייט דער

MGB 160